

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI

2018

EDİTÖRLER

Prof.Dr. Tahsin TAPUR

Doç.Dr. Selahattin AVŞAROĞLU

Prof. Dr. Emel ARSLAN

Dr.Öğr.Üyesi Mustafa KILINÇ

Çizgi Kitabevi Yayınları
Araştırma İnceleme

Genel Yayın Yönetmeni
Mahmut Arlı

**©Çizgi Kitabevi
Ekim 2018**

ISBN: 978-605-196-190-3
Yayınçı Sertifika No:17536

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

- Cataloging in Publication Data (CIP) -
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI 2018

EDİTÖRLER

Prof.Dr. Tahsin TAPUR
Doç.Dr. Selahattin AVŞAROĞLU
Prof. Dr. Emel ARSLAN
Dr.Öğr.Üyesi Mustafa KILINÇ

ÇİZGİ KİTABEVİ

Konya

Sahibiata Mah.
M. Muzaffer Cad. No:41/1
Meram/Konya
Tel: (0332) 353 62 65 - 66

www.cizgikitabevi.com
[f o o / cizgikitabevi](https://www.facebook.com/cizgikitabevi)

İstanbul

Alemdar Mah.
Çatalçeşme Sk. No:42/2
Çağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 514 82 93

Ankara

Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Bosna Binası 6/31
Yeni Mahalle/Ankara

İÇİNDEKİLER

AİLE İÇİ İLİŞKİLER	1
AFET DURUMLARINDA SİGINAKLAR-UYARI İKAZLARININ YERİ VE ÖNEMİ	11
METİNDİLBİLİMİNDEKİ BAĞLAŞIKLIK KAVRAMIyla GERHART HAUPTMANN' IN DOKUMACILAR ESENİN İNCELENMESİ	18
YENİ MEDYA ARACI OLARAK SÖZLÜKLER	28
İNTERNET HABERLERİNDEN ÖRNEKLERLE RETORİKSEL ÇÖZÜMLEMELER	35
ERKEN POSTPARTUM DÖNEMDE GÜVENLİ ANNE-BEBEK BAĞLANMASININ SAĞLANMASINDA KANITA DAYALI UYGULAMALAR	44
PEDİATRİ HEMŞİRELİĞİNDE AİLE MERKEZLİ BAKIM YAKLAŞIMI	49
MEDENİYET KAVRAMI BAĞLAMINDA AİLE VE ÇOCUK: FELSEFİ BİR YAKLAŞIM	56
KİŞİLERARASI İLETİŞİM MOTİVASYONLARI BAĞLAMINDA SOSYAL AĞ SİTELERİNİN KULLANIMI	63
SOSYAL MEDYANIN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GÜNLÜK YAŞAM ALGILARINA ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	71
OSMANLI DEVLET MODELİ ve GÜNÜMÜZ EMPERYAL YAPILARI ARASINDA BİR KIYASLAMA: A. B. D. ÖRNEĞİ .	81
SİSTEM YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİNDEN ÇOK ENGELLİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	90
RADYO YAYINCILIĞI EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: ERCİYES ÜNİVERSİTESİ RADYOSU ÜNİVERSİTE FM ÖRNEĞİ1	101
TÜKETİM KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA KADINLARIN YILBAŞI ALIŞVERİŞ DENEYİMLERİ ÜZERİNE KONYA İLİNDE BİR ARAŞTIRMA	109
KOZMETİK MARKALARININ 8 MART DÜNYA EMEKÇİ KADINLAR GÜNÜ REKLAM MESAJLARININ GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ	118
YÖRÜKLERİN DOĞADAKİ İZLERİ: ORTA TOROSLAR'DAKİ BAZIYURT YERLERİ	124
ANTALYA KONYAALTı PARKLARININ ENGELLİ İNSANLAR İÇİN ERİŞEBİLİRLİĞİNİN GIS KULLANARAK ANALİZ EDİLMESİ	132
TÜRKİYE VE AVRUPADA DIŞ MEKÂN AYDINLATMA PLANLANMASINA YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER VE UYGULAMALAR	140
KONYA'NIN REKREASYON ALANLARI VE BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME TERCİHLERİ	147
ÇALIŞANLARIN İŞ GÜVENCESİZLİĞİ ALGILARININ PRESENTEİZM DÜZEYLERİNE ETKİLERİNDE İŞ STRESİNİN ARACILIK ROLÜ	161
16 NİSAN REFERANDUM HABERLERİİNİN TÜRK BASININDASUNUMU	171
AN ASSESSMENT OF THE EFFECTS OF HIGH SPEED RAILWAY SYSTEMAND RAILWAY STATIONS ON THE CITIES	181
YABANCI UYRUCLU ÖĞRENCİLERİN LİSANS EĞİTİMİNE YÖNELİK MEMNUNİYET DÜZEYLERİNE İLİŞKİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA	202
HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN REFLEKSİN KULLANIMI REFLECTION USE OF NURSING STUDENTS	210
VERGİ MÜFETTİŞLERİNİN MESLEKİ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİİNİN BELİRLENMESİ: KONYA ÖRNEĞİ	215

DİJİTAL MEDYADA DİLİN YOZLAŞMASI: ÜNLÜLERİN INSTAGRAM PAYLAŞIMLARININ İNCELENMESİ	230
BURSA'DA KENTİN MARKALAŞMASINDA COĞRAFİ FAKTÖRLERİN ETKİSİ	240
HALKLA İLİŞKİLERDE MEDYA İLİŞKİLERİ: SPACEX ŞİRKETİ, FALCON HEAVY ÖRNEĞİNDE BİR İNCELEME	248
HABER AJANSALARININ VE YAZILI BASININ HABER SİTELERİNDEN İÇERİK SUNUMU: KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME	258
COMPREHENSIVE SWOT ANALYSIS FOR STRATEGIC RURAL DEVELOPMENT-GUDUL CASE	266
SATIŞ ELEMANALARININ MÜŞTERİLERE YÖNELİK ETİK ALGILAMALARI İLE İŞ TATMİNLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE İNCELENMESİ	276
KONYA'NIN REKREASYON ALANLARI VE BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME TERCİHLERİ	286
TÜRK BASININDA AVRASYA: TÜRKMENİSTAN, ÖZBEKİSTAN ve KIRGİZİSTAN	300
DOĞAL ÇEVRENİN KORUNMASINDA GEOTASARIM KURAMI: ELMALI HAVZASI ÖRNEĞİ	308
BİST GELİŞEN İŞLETMELER PAZARINDA YER ALAN ŞİRKETLERDE FİNANSAL BİLGİ MANİPÜLASYONUNUN TESPİTİ.....	317
EĞİTİM TERCİHLERİNE İKTİSADİ DALGALANMALAR ÖZELİNDE BİR YAKLAŞIM	324
MEDYADA ÖRGÜTSEL SESSİZLİK İLE ÇALIŞAN PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİİNİN ÇOKLU UYUM ANALİZİ İLE İNCELENMESİ	335
FARKLI OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMLARINA DEVAM EDEN ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN OYUNCAK TERCİHLERİNİN İNCELENMESİ	343
DEPRESSION, ANXIETY AND STRESS AMONG PARENTS OF DISABLED CHILDREN	355
GİRESUN GASTRONOMİ TURİZMİNE ÇALI ÇİLEĞİ YAPRAĞI ÇORBASININ KAZANDIRILMASI	365
THE POSSIBILITY OF RECOGNIZING DIFFERENCES OR TAYLOR'S POLITICS OF RECOGNITION AND CRITICIMS DIRECTED AGAINST THIS THEORY	370
KYMLICKA'S THEORY OF MINORITY RIGHTS AS A MULTICULTURALISM AND CITIZENSHIP MODEL	387
BEŞ ALTI YAŞ ÇOCUKLARDAKİ SOSYAL BECERİLERİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	405
VEJETASYON RÖKONSTRÜKSİYONLARINDA KULLANILAN POLEN TABANLI İKİ MODELLİN (REVEALS ve PBM) KARŞILAŞTIRILMASI	416
TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARET BİLANÇOSU DENGESİZLİĞİNİN NEDENLERİ	422
SPOR EKONOMİSİNİN AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İSTİHDAM, İHRACAT VE İTHALATINA KATKISI	432
AN ANALYSIS OF THE POLITICAL LANGUAGE BUILT BY MEDIA DISCOURSE IN THE REPRODUCTION OF POLITICAL DISCOURSE: THE CASE OF 2017 REFERENDUM FOR TURKISH CONSTITUTIONAL AMENDMENT ...	441
MAPPING THE STUDIES ON SOCIAL MEMORY IN GRADUATE THESES IN TURKEY: AN ASSESSMENT WITHIN THE FIELD OF COMMUNICATION	453
DOĞU-BATI ÇATIŞMASI TARİHSEL ARKA PLANINDA ÇANAKKALE SAVAŞLARI	465
TURİZM GELİRLERİNİN HASILA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	472
HAZRET-İ PEYGAMBERİN OĞLU İBRAHİM'İN ÖLÜMÜ ÜZERİNE YAZILMIŞ BİR MANZUME	480
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN GELENEKSEL VE YENİ MEDYAYA OLAN GÜVEN DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ.....	488
POLİTİK DAVRANIŞ ALGISININ ÖRGÜTSEL GÜVEN ÜZERİNE ETKİSİ: AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA.....	497
TERMAL TURİZM.....	504

AİLE İÇİ İLİŞKİLER

Tuğba KILINC¹, Mustafa AYDIN²

¹Selçuk Üniversitesi Sosyoloji ABD, Konya, Türkiye.

²Karamanoğlu MehmetBey Üniversitesi Sosyoloji ABD, Karaman, Türkiye.

ucartugba89@gmail.com

GİRİŞ

Aile; evlilik, kan bağlılığı ve diğer yasal yollardan, genellikle aynı evde yaşayan bireylerden oluşan ve aralarında akrabalık ilişkisi bulunan; birey cinsel, ekonomik, sosyal ve psikolojik gereksinimlerin karşılandığı, toplumsal bir kurumdur (Taylan, 2003: 5).

Toplumun temeli olan aile, üyelerinin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini kontrol altında tutmuştur. Bu ilişkiler aile yapısına bağlı olarak gelişmektedir ve bu yapısı toplumdan topluma, yere ve zamana göre değişmektedir (Taylan, 2003: 1). Sanayileşmeyle birlikte, toplumun birçok alanında olduğu gibi aile kurumunda da yapısal ve fonksiyonel bazı değişimler, geleneksel ailenin özelliği olan geniş aile tipinden çekirdek aileye doğru yaşanmıştır. Ailede yaşanan değişim, ailenin boyutuyla sınırlı kalmamış, ailenin görev ve fonksiyonları, aile üyelerinin rol ve ilişkileri, otoritenin kullanımını ve dağılımı gibi konularda da gerçekleşmiştir (Demir, 2013: 45). Türkiye'de aile, geleneksel geniş aileden çekirdek aileye doğru yönelik içindedir ve aile ilişkileri bakımından ise cinsiyetçi rol dağılımına ve geleneksel otorite örüntülerine uygun olarak eşitlikçi rol paylaşımına doğru dezmektedir (Taylan, 2009: 118).

Aile içi ilişkiler; ihtiyaç durumunda kişiye destek verecek, yardım edecek, bir grup dayanışmasını, sevinçleri ve üzüntüsünü paylaşmayı, kendini rahat hissetme, aile içi karşılıklı güven, aile üyelerinin birbirlerini önemsemesi ve bu ilişkilerde gönüllü olmayı içerir. Bu ilişkilerin güçlü ve sağlıklı olduğu ailelerde tüm bireylerin duygusal ihtiyaçları tatmin edilir ve aileye bağlılık oluşur. Çünkü aile herkesin bekłentilerini yerine getirmektedir. Ancak aile üyelerinden birinin aileden beklediklerini bulamaması sonucu, o ortamdan kopma isteği doğar (Bayraktutan, 2005: 100).

Ailedeki sosyal ilişkiler, bütün bireyleri arasında etkileşim ve etkileşimin sembolleşmiş örüntüleri içinde, içgüdüsel olan ve kalıtmadan gelen dış çevreye karşı mahremiyetle sürdürülürken, diğer yandan dışa dönük, açık sosyal ilişkiler önünde kapalı olmayan (ekonomik, çevresel, kültürel ilişki ağlarına açık) ve özellikle aile bireylerinin kendi aralarındaki ilişkilere kendileri açısından olumlu, toplum ilişkilerine bağımlı olarak ailenin ortak çıkarları ve dayanışması içinde devam ettirilmektedir (Lale, 2004: 77-78).

Komşu, aileden sonra en yakın sosyal çevreyi oluşturur. Sırrını saklama, kötü zamanda zamanda yardımlaşma, normal zamanlarda ziyaretleşme, birbirinin halinden etkilenme komşunun mülkünü satın almada öncelik hakkına sahip olma komşulukla ilgili bazı hak ve görevlerin temelini oluşturur (Gölçük, 2007: 21).

Akraba, kan ya da evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimselerdir ve toplumumuzda bu ilişkilerinin diri tutulmasına önem verilmiştir. Akrabalık ilişkilerinin uzun ömürlü ve sağlam olmasında karşılıklı saygı ve sevgi temellerine oturtulmuş olması gereklidir. Günümüzde akrabalık ilişkilerinin zayıflamasında geniş ailenin yerini alan çekirdek aile büyük bir etkendir ve uzak akrabalarla olan ilişkiler kopma noktasına gelmekte, sadece yakın akrabalar birbirleriyle ilgilenme fırsatı bulabilmektedir (Gölçük, 2007: 24).

Bu çalışmada, en küçük sosyal bir kurum olan ailenin yapısı, özellikleri ve işlevleri, aile ilişkileri, aile bireylerinin birbirleriyle ilişkileri ve çevreyle olan ilişkileri ve bu ilişkilerin günümüzde nasıl şekillendiği derlenmiştir.

1.BÖLÜM

1.1.Ailenin Tanımı ve Yapısı

Aile; en küçük toplumsal olarak hem yasalarla belirlenen görevleri hem de geleneklerle belirlenen görevleri bulunmaktadır (Yörüköglü, 1997:125; Ergeshkyzy, 2012: 3). Aile kurumunun, ilke ve kurallarla belirlenmiş yaklaşık 4000 yıllık geçmişi olduğu düşünülmektedir. Gelenek ve kültürün devamını, toplumun düzenini, yeni nesillerin bakım ve eğitimini sağlayan bir kurum olması sebebiyle, genellikle devlet ve din tarafından da desteklenerek varlığını devam ettirmiştir (Yavuzer, 2011: 21; Ergeshkyzy, 2012: 3-4).

Tarih boyunca aile, içinde bulunduğu dönemin ve sosyal yapının özelliğini alarak ya da o dönemin ve yapının değişmesine katkıda bulunarak günümüze dek varlığını sürdürmüştür (Taylan, 2003: 5).

Sosyoloji, ailenin, klan ailesi ile başladığını özümsemiştir. Güney Afrika'daki Busmen ya da Boşiman'ların ailesini, Wundt gibi bazı sosyologlar, ilk cemiyet tipi, ilk aile tipi olarak görmektedir. Bazı materyalist sosyologlar ise, insanlığın ilk dönemlerinde ilmin verilerine uymasa da ailesiz bir yaşama hali düşünüyorlardı. İnsanlık ilk çağlardan aile toplumu, toplum aileyi oluşturduğundan iç içedir; klan topluluğu ve kaln ailesi. Klan, Durkheim ve diğer sosyologların belirttiği gibi, bölünmesi mümkün olmayan en küçük topluluktur. Bu topluluk, kültür olarak adlandırdığımız adetler, inanışlar, kaideler bütünüyle klan ailesini hukuki ve sosyal kayıt altına almıştır. Kültür, kişileri aşarak, aileye düzen ve biçim verir ve sadece bireysel bir birleşmenin ürünü, kan hisimliğinin ürünü olmaktan çıkar ve sosyal kurum olma niteliğini kazanır (Eröz, 2000: 3; Lale, 2004: 8).

Aile, evlilik ile başladığından yapısını evlilik türleri yansıtmaktadır (Eyce, 1994: 9). Öncelikle aile evlenme yoluyla karı ve koca rollerini üstlenen kadın ve erkekten oluşur. Evlenme biçimleri ise çevre ve sayı ölçüfüne göre iki farklı grupta ele alınabilir; birincisi çevre ele alındığında iki farklı evlenme biçimini görülmektedir: Endogami (grup içi evlilik) ve egzogami (grup dışı evlilik). Endogamıyla, ailenin önceden de bulunan bağları güçlendirmek ve bu ilişkiyi sürekli kılmak gibi önemli bir görevde sahiptir. Egzogami ise, dışa açılmanın aile dışında da farklı sosyal grup ve çevrelerle ilişkiye girmenin kolaylaştırıldığı bir düzen olarak, grup dışı etkileşimi olanaklı kılması gibi bazı işlevlere sahiptir. İkincisi ise eş sayısına göre evlenme tiplerini poligami (çok eşle evlilik) ve monogami (tek eşle evlilik) şeklinde iki grupta incelenir (Taylan, 2003: 8-9).

Toplumun yapı taşı olan aile, sanayileşme ve kentleşmeyle toplumlar için sahip çıkılması ve politika geliştirilmesi gereken önemli konular arasında girmiştir. Çünkü aile yapısı, sanayileşme ve kentleşmeden doğrudan etkilenerken toplumsal yaşamın biçimlenmesinde rol oynamaktadır. Ülkemizde de teknolojik gelişmeler, sanayileşmenin daha da ilerlemesi ve köyden kente göçün yaşanmasıyla aile yapısında ve toplumsal yaşamda değişiklikler yaşanmaktadır.

1.2. Ailenin Toplumsal İşlevleri

Her toplumun sürekliliği için aile vazgeçilmez bir parcadır (Erkal, 1996: 76). Evrimci çizgiyi izleyen düşünürlere göre, insanlığın başlangıcında aile çok işlevliydi ve ekonomik, siyasi, kültürel hemen tüm toplumsal görevleri yerine getiriyordu. Zamanla işlevleri değişik kurumlarda paylaşılırak bürokratik kurumlara aktarıldı. Ekonomik üretim ayrıldı, otorite bir siyasal erk olarak ailenin dışında belirginleşti ve dini temsil özel türde yetişmiş din adamlarına geçti (Aydın, 1997: 37).

Sosyal bir kurum olarak ailenin işlevleri;

-Biyolojik işlevi; aile, toplumun devamını sağladığı, cinsel tatminle birlikte biyolojik üremenin olduğu kurumdur. Aile üyeleri arasındaki bağları kuvvetlendirmede ve psikolojik doyum sağlamakta cinsel tatmin, çocuk sevgisi önemli etkenlerdir (Arslanürk ve Amman, 1999: 270).

-Psikolojik işlevi; aile, psikolojik bir tatmin ortamıdır. Sadece, cinsel işlemlere ruhsat veren bir yol değil, aynı zamanda yalnızlığı gideren bireylerin maddi-moral savunmasını sağlayan bir

birliktir. Birçok düşünür, modern toplumlarda ailenin bu işlevinin önceki dönemlerden daha güçlü hale geldiğini savunmaktadır (Aydın, 1997: 38).

-Ekonomik işlevi; bu işlevini kendi ihtiyaçlarını karşılayacak üretim birimi oluşturmaktadır. Aile bu işlevinden sanayi toplumlarında giderek uzaklaşmıştır. Ev dışındaki kurumlar bu işlevi üzerine almaktadır (Tezcan, 1995: 119).

-Toplumsal işlevi; yeni nesillerin sosyalleştirilmesini üstlenen en önemli grup olan aile insanın gelişme çağlarına doğrudan etki ettiği için sosyalizasyon son söz sahibidir. Normalara uyulduğunda ailede öğrenildiği gibi vicdanın oluşumu da aile içindeki sosyalleşme sürecinde oluşur (Arslantürk ve Amman, 1999: 270).

-Boş zamanlarını değerlendirmeye işlevi; insan için dinlenme ve eğlenmenin gerçekleştiği en önemli yer ailedir. Ailenin önemli bir işlevi de genel toplumsal çerçevede toplumu kontrol ve onu yeniden üretmeye işlevidir. Her ne kadar aile de tamamen toplumun bir parçası olarak onun baskısı altında ise de aile geri dönüşlü olarak toplumsal kontrolün en önemli mekanizmalarından birisidir. Ailenin işlevleri geniş ve küçük aile yapılarındaki niceliksel farklılıklar gösterse de dün olduğu kadar bugün de sürdürmektedir (Aydın, 1997: 40).

1.3. Ailenin Tarihçesi

Ailenin başlangıcına yönelik araştırmalar bilimsel olarak gözükse de bilimsel verilerin dışında daha çok akıl yürütümlerle oluşturulan bir şekil almıştır. Bu nedenle de ailenin kökeniyle ilgili dört temel yaklaşım bulunmaktadır;

- Ailenin meydana gelişini cinsel içgüdüyle açıklayanlar,
- Ailenin meydana gelişini “mutlak cinsi serbestlik” ile açıklayanlar,
- Ailenin bir tekamül ve olgunlaşma sonucunda ortaya çıktığını savunanlar,
- İnsanlığın varoluşundan bu yana ailenin var olduğunu öne sürenler. Bu yaklaşım içinde en çok kabul göreni insanlığın başlangıcından beri var olduğunu (Can, 2014: 66).

Ailenin tarihsel süreçte geçirdiği dönüşümleri sınıflandırmak isteyen yaklaşımlar, bunu belirli kriterlere göre yapmaktadır. Aydın'a (2011: 40-41) göre, ailenin tarihselliği konusu tarih öncesi dönemlere ait varsayıma dayalı olup, herhangi bir bilimsel kesinlik beklenmemelidir. Bu yaklaşımların biri ise: anaerkil, babaerkil ve eşitlikçi dönem olarak günümüze kadar üç dönemden geçmektedir. Bir diğer yaklaşıma göre ise, ailenin tarihsel süreçlerde aldığı şekiller ve yaşadığı dönüşüm evlilik biçimlerine göre sınıflandırılabilir. Bir başka yaklaşım şekli ise yerleşim yerlerine göre aileyi sınıflandırma çabasıyla karşımıza çıkmaktadır (Nirun, 1994: 22).

Sanayi öncesi dönemlerde aile, göçebe hayatın yerleşik hayatı geçişte sabanın icat edilmesi gibi ağır işlerin ortaya çıkışıyla, kadın mesleği olmaktan çıkararak erkek mesleği haline gelmiştir (Can, 2014: 75). Sanayi devrimiyle birlikte modernleşme, kurumlar, değerler, inanışlar ve üretim yapıları bakımından geleneksel toplumdan yeni bir toplumsal yapıya geçilmiştir. Üretim, kentleşme, göç gibi birçok sosyal olgu oluşmuştur (Yıldırım, 2009: 151). Sanayileşmeyle birlikte aile kurumundaki değişimler, nüfus hareketleri ve yoğun göçlerle aileler parçalanmakta ve yeni bir şekil almaktadır (Can, 2014: 80).

Sanayileşmeyle beraber, geleneksel dönemde ailenin yerine getirdiği işlevlerin aile dışına taşınması ve mahremiyet sorunu tartışılar hale gelmiştir. Yıldırım (2009: 152-154)' e göre sanayileşme ve modernleşmeyle öncelikle ailenin “mahremiyet” kimliği dönüşümde ugramıştır. Okullar, kreşler, iş yerleri, sinema, oyun bahçeleri gibi faaliyet alanları, aileyi alenileştirmiştir ve ev, mahalle, gibi sınırlar genişlemiştir. Ayrıca sanayileşmeyle, çocukların eğitilmesi ve büyütülmesi, eşlerin birbirine gösterdikleri ilgi ve iş hayatının bireylerde oluşturduğu stres ve gerginlik gibi sebepler, ailedeki çözümleri başlatan ilk kıvılcımlardır. Bununla birlikte, kadınların iş hayatına atılması, kadın-erkek eşitliği düşüncesinin ağırlık kazanması, özgürlükler, demokrasi ve insan hakları anlayışının yerleşmesi ailenin değişimine yol açmıştır (Can, 2014: 82-83).

Günümüzde, enformasyon teknolojisinin gelişmesiyle, bilgisayarın tüm varlığıyla hayatımıza girmesiyle yeni bir tarihsel süreçe girilmiştir. Bu sebeple de bu dönüşümlerin aileye ve kadına da

etkisi olmuş ve roller değişimeye başlamıştır. Geniş aile yapısının bozulması ve diğer akraba gruplarının etkilerinin azalması, aile içinde erkek etkisinden sıyrılarak kadının da etkisinin artması ve çocuk haklarının genişletilmesi çocuğa endeksli anne-baba yapısını oluşturmuştur. Bireylerin, popüler kültürün etkisiyle evlilik ve aile statüsüne bakış açısını değiştirmiştir. Özellikle medya, internet gibi iletişim araçlarının, dünya çapında kullanımında olması, tüm dünya toplumlarının kültürlerini etkilemiştir (Can, 2014: 85-86).

Sonuç olarak geçmişi insanlık tarihi kadar eski olan aile, pek çok değişime uğramasına rağmen hala toplumun temel taşı olmayı sürdürmektedir.

2. BÖLÜM AİLE İLİŞKİLERİ

2.1. Aile İçi İlişkiler

Aile, sosyal ilişkilerin en somut yaşandığı kurumlardan biridir ve bu ilişkiler bakımından ,gerek içe doğru gerekse dışa doğru çok yönlü bir araştırma konusudur. Aile içi ilişkilerin niteliği ve niceliği, aile bireylerinin tek tek ve birlikte çevreyle kurdukları ilişkiler, yeni iletişim teknolojileriyle ilişkileri, bütün bunlara bağlı olarak bireylerin referans çerçevelerindeki farklılaşmalar vb. iletişim ağırlıklı problem alanlarıdır (Bal, 2004: 62-63).

Öncelikle bir sistem olan ailenin, kendine ait bir yapısı, düzeni ve özelliklerini vardır. Bu özelliklerine göre sağlıklı ya da sağıksız bir ailenin varlığı söz konusu olur. Sağlıklı bir ailenin üyeleri herhangi bir zorlanma yaşamadan birbirleriyle iletişim kurabilir, sorunlarını tanımlayabilir ve konuşabilir, çözüm için uygun davranışlar sergileyebilirler. Aile içi ilişkileri güçlü ve sağlıklı bir ailedе aile üyeleri, duygusal bir ortama dahildir, karşılıklı duygusal alışveriş, bireysel veya ortak aktivitelerini paylaşabilme ortamı vardır. Aynı zamanda ailedе sağlıklı işleyen bir sosyal kontrol mekanizması mevcuttur (Bayraktutan, 2005: 99).

Sağlıklı aile içi ilişkileri; gereksinim duyulduğunda bireye yardım edecek, destek olacak bir grup dayanışmasını, sevinç ve üzüntülerini paylaşmayı, kendini rahat hissetme, aile içi karşılıklı güven ve duygusal ilişkilerde gönüllü olmayı, aile ortamında önemsendiğini bilmeyi içerir. Aile içi ilişkilerin güçlü ve sağlıklı olduğu ailelerde tüm bireylerin duygusal ihtiyaçları tatmin edilir, herkesin beklenileri yerine getirilir ve aile bağları güçlenir. Aileyi oluşturan üyelerden herhangi birinin aileden beklediklerini bulamaması sonucu, o ortamdan sürekli ya da geçici kopma isteği doğabilir (Sezal ve ark., 2003: 161).

Ailedeki kopma evden ayrılma şeklinde olabileceği gibi aynı evde bulunan aile üyelerinin birbirileyle olan ilişkilerinin zayıflaması biçiminde de olabilir. Eğer ailedeki kopma evden ayrılma şeklinde olursa parçalanmış aileden bahsedilir. Kopma, aile üyelerinin birbirleriyle ilişkilerinin zayıflaması halinde oluşursa, bu durum, "aynı mekan içinde uzaklaşma" şeklinde tanımlanabilir. Bu aile türlerinde, ailenin birey üzerindeki etkisi azalmış ve zayıf aile bağlarından bahsedilir. Durkheim'e göre de, bireyin içinde bulunduğu grup zayıfladığı ölçüde kişi sadece kendine bağımlı hale gelir ve gruba daha az bağımlı olur ki bu durumda bazı psikolojik ve sosyal problemler ortaya çıkar (Sezal ve ark., 2003: 518).

Aile içi ilişkiler en çok bireyin psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve topluma sağlıklı bireyler kazandırılması açısından önemlidir. Her birey doğumundan sonra anne ve babasının şefkatine, sevgisine, ilgisine gereksinim duyar (Bayraktutan, 2005: 99-100).

Çocuğun sağlıklı bir gelişme gösterebilmesi için çocuklar ile ebeveyn arasında etkili bir iletişim kurulması gerekmektedir. Böylece, aile üyelerinin birbirlerinin duygularını ve düşüncelerini anlamalarını sağlar, yardımlaşma, paylaşma ve işbirliği davranışlarına neden olur ve dolayısıyla çocukların gelişimi için uygun ortamın olmasını sağlar (Irkılate, 2010: 72-73).

Aile kurumu bireyleri arasında kan bağı temele alınarak ifade edilen bir gruptur. Her insan nasıl özelse her ailedede aynı derecede özeldir. Çocuğun ilk sosyalleşme alanı, ben kavramının olduğu yer ailesidir.

Bu nedenle çocuk büyütmenin, topluma sağlıklı bir birey yetiştirmenin esas temelinde aile içi iletişim yer almaktadır.

2.2. Aile Bireylerinin Birbirleriyle İlişkisi

2.2.1. Eşler arası ilişkiler

Eşler arası ilişki, insan ilişkilerinde yakınlık bakımından en bağlayıcı olanıdır ve Kur'an-ı Kerim eşleri birbiri bakımından tanımlarken 'elbise' sözcüğünü kullanmıştır. Aile olmak; hoşgörü, uzun çaba ve ciddi özveri isteyen, bireylerin sabırla birbirlerini tanımları, bağlanmaları ve geleceğe umutla bilmaları yılları da kapsayan bir süreçtir (Meriç, 2004: 206).

Sağlıklı bir ilişki, ancak bireylerin sorumluluk içinde, düşünüp taşınp, bilinçli olarak aldığıları karara dayanır. Evliliğin sürdürülebilmesi için, kendi ihtiyaçları ile "yuvanın" gereksinimleri arasında bir denge kurarlar, eşler kendi düşünce, duygusal davranışlarından kaynaklanan yükümlülüklerinin farkındadırlar (Kızılkaya, 2011: 303).

Mevlana'ya göre, aşk, Allah'a ulaşmak için gerekli olan en önemli şeydir. Bir hayvan, bir bitki de sevebilir; ancak insan; hem bilinciyle, bedeniyle, aklıyla, hem de düşünceleriyle sevebilen tek varlıktır. Mevlana "bir kadına duyulan aşk yücedir; çünkü bir başkasını seven insan kendisini, tüm insanlığı, evreni ve Allah'ı sevebilir" demiştir (Ergeshkyz, 2012: 28).

Bir aileyi bir arada tutan güç, güven duygusudur ve bu sebeple güven çok önemlidir. Bu sebeple aile içi iletişimimin temelinde güven duygusunun tesis edilmesi büyük önem taşımaktadır (Güneş, 2010: 4). Aile içi iletişimde bu duygusunun oluşturulması ve zedelenmemesi dikkat edilmesi gereken çok önemli bir konudur. Güven duygusunu eşler birbirleriyle kurdukları iletişimle pekiştirir ya da zedelerler (Güneş, 2010: 5).

Aile içi ilişkilerde oluşan sorunlar, kötü bir tartışmaya dönüsmüyor, duygular aktarılıp, uygun şekilde çözülebiliyorsa, genellikle ilişkilerin kuvvetlenmesine ve eşlerin birbirlerine daha çok bağlanması sebep olur (Özkan, 2010: 80). Çocuk olduktan sonra ilişkileri farklılaşır ve evlilikten aldığıları doyumda azalma olur. Buna, daha çok yorulmalarından, yıpranmalarından ve engellenmelerinden dolayı kendilerine ve ilişkilerine daha az zaman ayırmaları neden olmaktadır (Yavuzer, 2011: 41).

Eşler arasında fikir ayrılıklarının olması normaldir. Evliliğin ilk dönemlerinde davranış, mizaç ve kültürlerdeki farklılıklar, bazı zorluklar oluşturur. Bu nedenle eşler evliliğin ilk yıllarda birbirlerini kırmamaları ve anlamaya çalışmalı, hatalarını affetmeli ve küçük hataları büyütmemesi istenir (Kızılkaya, 2011: 490).

Aile kavramını diğer topluluklardan ayıran, özel kılan aile içindeki iletişim derinliğidir. Diğer sosyal topluluklardan daha fazla güven, samimiyet, sevgi, saygı barındırır. Bu yüzünden ki aile uzun ömürlüdür. Bu etkileşim, iletişim kalitesi aile içinde azaldığında aile birlikteliği hasara uğrar. Aile içindeki bireylerin birbirleriyle özellikle eşlerin karşılıklı iletişimlerindeki sağlıklı iletişim olgusu son derece değerlidir. Çünkü hayattan alacakları mutluluk daha fazla olup kendilerini daha iyi hissedeleceklerdir.

2.2.2. Yaşlı ebeveyn – yetişkin çocuk ilişkisi

Yaşlı ebeveynlerin yetişkin yetişkin çocukları ile olan ilişkileri onların yaşamdan aldığıları mutluluk, toplum içindeki bütünlemesi ve sosyal hayatın daha iyi olabilmesi için ve kendilerini iyi hissetmeleri için de oldukça önemlidir. Türk aile yapısındaki güçlü aile bağları moderniteyle beraber değişiklik gösterse de hala devam etmektedir.

Türkiye'de sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte aile yapılarında önemli değişikliklere sebep olarak ataerkil aile yapısından çekirdek aile yapısına hızlı bir geçiş olmuştur (Durgun, 1999: 16). Bu değişimle birlikte büyük şehirlerimizde eşlerin her ikisinin çalışması, apartman dairelerinde

oturmaları, farklı şehirlerde veya uzak mesafelerde yaşamalarıyla yaşlıların bakımına ilişkin geleneksel düzenin devam ettirilmesini zorlaştırmaktadır (İmamoğlu, 1991: 1065).

Kentleşme ve sanayileşmeyle, sosyal ve ekonomik yapıdaki hızlı değişimelerle, aile yapısındaki değişme yaşlıyı çocuklarından ayrı yaşamasına neden olmuştur. Yaşının geleneksel düzende sahip olduğu saygınlık ve statü bu yeni düzende zayıflamış, yaşının gereksinimi karşılamada gelenek ve göreneklerle olmuş düşünceler yetersiz kalmıştır (Koşar, 1996: 12).

Modern yaşamda kadınların iş hayatı içinde yer almaları evde yaşı statusunu daha ayrı bir yere taşımaktadır. Yetişkin çocuk ve anne babalar birbirlerine yardımcı olmaktadır. Aile içi kültürel değerlerin torunlara aktarılması bebek bakımı, parasal yardım gibi konularda çocuklarına yardımcı olmaktadır.

Özellikle de kuşaklararası etkileşimde sevgi alışverisinin dede ve nine rolü ile bambaşa bir anlam yüklemiştir yaşlılığa. Yetişkin gençler için maddi, yaşlılar içinse manevi destek olan bu dayanışma iki taraf içinde karşılaşılan zorluklarla başa çıkmada etkili olmuştur. Bunun yanında yoğun olarak değişen toplumsal ve kültürel değişimlerin sebep olduğu durumlardan bir tanesi de kuşaklararası çatışmadır.

“Kuşak çatışması; yetişkinlerin gençleri bedensel olarak gelişmiş olmalarına rağmen sorumluluk ve inisiyatif alacak düzeyde bir ruhi-zihni yeterlilik ve tecrübe sahip olmadıkları ve dolayısıyla da yetişkinlerin fikir vermek, yol göstermek, davranış öğretmek gibi yollarla işleyen bir vesayetine ihtiyaçlarının olduğu, bu olmadığı taktirde yanlışlıklar yapabilecekleri düşüncesiyle; gençlerin kendilerini bedensel olduğu kadar ruhi ve zihni yönden yeterli oldukları, güncel gelişmeleri yetişkin kuşaktan daha iyi gözlemleyip daha sağlıklı karar verebilecekleri, aksine yetişkin kuşağın bazı konularda yeterli olmadığı düşünücsü arasında yaşanan çelişki ve çatışmadır” (Aydın, 2014: 210).

Yaşlı kuşak ile genç kuşaklar arasında birçok konuda anlaşmazlık yaşanmaktadır. Kültürel ve sosyal değişmenin hızlı olduğu sosyal medyanın aktif olarak kullanıldığı günümüz toplumunda genç kuşaklar ile yaşlı kuşaklar arasında kültürel değerler, yeme-içme, eğlenme, düşünme yapısı, siyasal kabuller, yaşayış farklılıklarını gibi alanlar çatışmanın yoğun yaşadığı alanlardır.

2.2.3. Ebeveyn-çocuk ilişkileri

Aile içerisinde, eşler arasındaki ilişkiden sonra en önemli ilişki ebeveyn-çocuk ilişkisi gelir. Ebeveyn-çocuk ilişkisi evin yapısını, eşler arasındaki ilişkiler ise evin temelini oluşturur. Bu nedenle de her ikisi de eşit derece de önemlidir (Kızılkaya, 2011: 214).

Ebeveynlerin çocuğun eğitimi ve gelişimi üzerindeki etkisi doğumundan önce başlamakta ve kişinin ölümüne kadar sürmektedir (Yavuzer, 2011: 236). Anne ve babanın, doğumdan başlayarak çocuklarla sağlıklı iletişim kurmaları, doğumdan sonraki ilk saatlerde başlayan fiziksel beraberlik ve duygusal doyumla başlar, annesinin ten kokusunu ve beden sıcaklığını hisseder, ihtiyacı olan duygusal desteği de almakta ve iletişimini temelleri bu ortamda atılır. Böylece çocuğun çevreye ve kendine olan güveninin oluşmasına yardımcı olur (Yavuzer, 2010: 13).

Çocuklarla, aile içindeki bireylerin iletişimini çocuğun, aile içindeki yerini belirlemekte, çocuğa karşı takınılan tavır ve yöneltilen davranışta oldukça önemlidir. Ailenin çocuk üzerindeki ilk etkilerinin çok önemli olduğunu ve evlerinde sevgi, yakın bir ilgi ve hoşgörü ile karşılanan çocuklar; özgür, etkin ve arkadaşlarıyla ilişkilerinde başarılı olduklarını göstermiştir. Katı bir disiplinde büyüyen çocuklar ise saldırganlık ve karşı çıkma davranışına rastlanmakta ve çocuklar kendi iç dünyalarını açıklamakta zorlanmaktadır (Kızılkaya, 2011: 310).

Anne babanın davranışlarını örnek alan ve taklit eden çocuk onların maneviyatla ilişkisini de örnek alacaktır. İbadet eden anne babayı örnek olarak onlarla birlikte namaz kılan, camiye, bayram ve kandil ziyaretlerine giden çocuk ileride bu davranışını ve manevi yönelimini devam ettirecektir (Ayhan, 2010: 172). Aile, ilk ve öncelikli şekillendirici olması sebebiyle okul öncesi dönemde, ağır bir yükün ebeveynlerin sırtında olduğu unutulmamalıdır (Ekşi, 2010: 210).

Çocukluk döneminde çocukların ve gençlerin aileden aldığı kültürel ve sosyal özellikler, onların bütün yaşamı boyunca kişiliğinin bir parçası olacaktır. Bu yüzden çocuğun okul öncesi dönemde ailesi tarafından olumlu davranış modelleriyle yetiştirilmesi onun ileriki yaşamı, toplum içindeki yeri için oldukça önemlidir.

2.2.4. Kardeş ilişkisi

Kardeş ilişkileri, aile içi ilişkiler arasında en uzun süren ilişkilerden olup, çocukların mizaç ve kişiliğinin, cinsiyetinin, doğum sırasının ve yaşının kardeşler arasındaki ilişkilerde etkili olduğu belirtilmektedir. Kişinin çevresiyle ve diğer insanlarla olan ilişkilerindeki bireyin mizaç ve davranışsal stili, çevre koşullarından etkilenen, kısmen öğrenilmiş ve genetik kökeni olan bir özelliktir. Birçok araştırmacı mızacın kardeş ilişkilerinde önemli olduğunu vurgulamışlardır. Kardeşler arası ilişkide çocukların yaşları arasında yaş farkı da olsa aynı anda büyümekte ve giderek daha üst bilişsel, toplumsal ve duygusal beceriler geliştirmektedirler (Anonim, 2016: 1-4).

Birey, ben kavramını aile içinde oluştururken kardeş ilişkilerinden ziyadesiyle etkilenir. Aile içinde tek çocuk sosyalleşme bakımından çok kardeşliğin sahip olduğu olanaklardan yoksun kalır. Aile içindeki sıçrılardan çıkıştır genel bir alanda yaşar. Fakat “kardeş kardeşin ne olduğunu ne de öldüğünü ister” diye bir atasözü vardır. Kardeşler arasında ne kadar sevgi olursa olsun nefret ve kin duyguları da çögünün içinde yer almaktadır. Bu kardeşler arasındaki duygusal alışverişini gözlemleyerek iletişimlerinin olumlu şekilde gelişmesine aracı olup onları toplumsal uyumu sağlayabilecek bir nitelik kazandırmaları gereklidir. Çünkü aile içinde kardeşler arasında kurulacak güzel iletişim hem ailenin mutluluğu hem de kardeşlerin iyi bir yetişkin olup olmaması bakımından son derece önemlidir.

2.3. Ailenin Çevresi ile İlişkileri

2.3.1. Akrabalık ilişkisi

Akraba sözcüğü, Arapça'da “yakın” anlamına gelen ve “birbirleriyle aynı soydan olan kimse”yi ifade eden karib kelimesinin çoğulu olan akribat kelimesinden Türkçeye geçerek daha geniş bir anlamda kullanılmaktadır (Akyüz, 1989: 285-6). Akrabalık sistemi, ailenin toplumsallığını vurgulayan en belirgin olgulardan biri olduğu gibi, aynı zamanda evlilik ve kan bağı aracılığıyla oluşmuş ilişkilere bağlı olan belli yükümlülükleri, değerleri ve statüleri de kapsayan bir toplumsal sistemdir (Aydın, 2011: 52-54).

Akrabalığın işlevleri ;

1-Akrabalık aralarında kültür ve kan bağı bulunan bir insan kesimi için bir ortak dil ve eylem biçimini oluşturur. Doğum, sünnet, ergenlik, eğitime başlama, mevlid, nişan, düğün, bayrak, ölüm gibi hayatın önemli dönemeçlerinde bir ortak etkinlik olanağı sağlar.

2-Aile için öngörülen sosyal denetleme ve kontrol sistemi akrabalık yoluyla gerçekleşir. Akrabalığın aynı aile grupları arasında bir istikrarı sağlayıcılığı vardır

3-Akrabalık sistemi özellikle geleneksel toplumlarda kimlik görevini yerine getirir.

4-Akrabalık, aynı sistem içinde bulunan insanlar arasında yardımlaşmayı sağlar, işsizlere iş bulunur.

Toplumumuzda akrabalık ilişkilerinin genel özellikleri:

- Yardımlaşma ve dayanışma esas olup büyük ölçüde amaç ve iş birliği öngörmektedir.

- Ekonomik, psikolojik, ve sosyal çıkarların korunmasına dikkat edilir ve akrabalık grubu bu yönlerden üyelerine destek sağlar.

- Akrabalık ilişkilerinde birbirini tamamlayan yetki ve sorumluluklar zinciri vardır ve akraba grubu içerisinde rol ve statüler açısından hiyerarşik bir düzen söz konusudur.

- İlişkiler karşılıklı sevgi ve saygı temeli üzerine kurulmuştur. Bu sebeple tersi durumda sitem ve kırılma söz konusu olabilir.

- Terbiye ve eğitimde tüm akraba ve üyelerin eşit yetki ve sorumluluklara sahip olduğu sosyal kontrol sistemi kurulmuştur.

- İyi ve kötü günde birlik olmak ve problemleri birlikte çözmeye çalışmak.

- Üyeler arasında sosyal güvenlik mekanizması kurmak. Örneğin yaşılarının bakımı, öksüz, yetim ve dullahın korunması, dışarıdan gelecek fiziki ya da sosyal saldırılara karşı birlik oluşturmak ve birlikte çözüm yolu aramak.

- Sevinçte ve tasada akraba grubuna ilişkin bilgileri gelecek kuşaklara aktarmak.
- Atalarının anısını canlı tutmak, adlarını yaşatmak, vasiyetlerine ve mallarına sahip çıkmak,

Genellikle geleneksel büyük ailelerde akrabalık ilişkileri daha güçlündür. Aile çekirdeklesip modernleşikçe zayıflamaktadır. Hatta günümüzde bunlar bir hayli idealize edilmiş olarak görülmekte ve geleneksel ya da modern öncesi toplumların özellikleri olarak düşünülmektedir. Fakat modernleşme sürecine değişen yaşam şartları ister istemez akrabalık ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Modern toplumlarda değişme sürecine bağlı olarak bireyler arasında birincil ilişkilerin zamanla azalacağı ve şehir yaşamında ikincil ilişkilerin daha yaygın olacağı görüşü büyük oranda geçerliliğini korumaktadır. Mesela kırsal yaşamda sosyal mesafenin yakınlığına karşın kent hayatında bu mesafe gittikçe artarak akrabalık ilişkilerini önemli derecede zayıflatmaktadır. Ayrıca kentleşmeye bağlı olarak iş ve çalışma hayatı da söz konusu ilişkilerin zayıflamasının bir diğer önemli sebebidir (Tekin, 2014: 255-256).

Toplumların sürekli değişime uğraması doğal bir süreçtir. Ülkemizde de köyden kente göç, gelişen sanayileşme akrabalık ilişkilerini etkilemiştir. Sanayileşmeyle beraber akrabalık ilişkileri zayıflamıştır. Geniş aile yerini çekirdek aile yapısına bırakmıştır.

2.3.2. Soy ilişkisi

Eski dilde nesep olarak da ifade edilen soy, ailenin kurumsal yapısını ifade eden akrabalık gibi önemli kavramlardan biridir. Soy olgusunun içeriğini çocuğun ebeveynlere nispeti doldurur. Çocuk bazı toplumlarda anaya, bazı toplumlarda babaya, bazı durumlarda ve ender olarak da her ikisine nispet edilir. Anaya nispet ediliyorsa ana soyu, babaya nispet ediliyorsa baba soyu her ikisine de nispet ediliyorsa çift soyluluk veya iki yandanlık olarak adlandırılır (Haviland ve ark., 2008: 53).

Soy da akrabalık sistemi gibi başlı başına bir sistemdir ve bazı farklılıklar vardır. Örneğin; soyun ne aileye ne de kan bağına dayanmayıp dini bir anlayışa dayandığı ve bütünüyle ne anaerki ne de ataerki olan totem sistemi (klan) vardır. Bu sistem, bir bitki, bir hayvan veya bulut, yağmur gibi doğa olayları ile sembolize olmuş mitik bir atadan başlayarak sadece insanı bir akrabalık çerçevesinde grup üyeleri arasındaki akrabalığı kabul eder (Bougle ve Raffault, 1975: 65).

Durkheim'e göre klanı diğer akrabalık sistemlerinden ayıran iki temel özellik;

- 1-Genellikle birbirlerini kanıyla akraba gören, ama kendileri herhangi belli bağların bağladığından habersiz olan bireylerden oluşmuştur. Kanlarının bir kaynaktan geldiğine inanmaları niteliği her zaman mistik olan aynı atadan geldiklerini sanmalarıdır.
- 2- Mademki klanın bir soyu, bir soy aғacı yoktur ve olamaz, o halde akrabalıklarını tanımlarına yardım eden özellik aynı totemden gelmiş olmalarıdır. İlk bakışta bu olay çok yüzeysel görülür, ama bu ilkel toplumlar için totemin ne olduğunu bilmemelerindendir (Bougle ve Raffault, 1975: 67).

Soy aile kurumu çerçevesinde başlayıp biten bir olgu değildir. İnsanlık tarihi boyunca toplumsal düzenin önemli dinamiklerinden birisi olmuştur. Esasen soyun işlevlerini; yakınlık kültürünü üretip sürdürmek, toplumsal düzendeki alt grupları oluşturup denetlemek gibi iki önemli noktada toplayabiliriz. Soy grupları, halka halka soyun genişlemiş halidir. Aileyi saymazsa soy gruplarının en önemlileri: sülaleler, klanlar, boyalar ve kollardır (Tekin, 2014: 264-265).

Aile kavramı bütün toplumlarda evrensel olarak bulunan bir kavramdır. Aile kurumu ise akrabalık sisteminin temelidir. Soy ilişkileri ortak bir ataya bağlı akrabalık ilişkisidir. Soy ilişkileri bireyin sosyal hayat içerisindeki üstlendiği rolleri ve kamusal alandaki etkisini belirlemektedir.

SONUÇ

Aile, bireylerin ilk gözünü açtığı, ilk eğitimlerini aldığı toplumun temelini ve sürekliliğini sağlayan sosyal bir kurumdur. Geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan ve insanlığın sosyo/kültürel gelişmesinin hemen hemen her safhasında yer alan aile kurumu neslin devamını düzenleyen bir sistemdir. Kisacasi sosyal bir gerçekliktir. Akrabalık sisteminin temelidir. Günümüz dünyasında kentleşmenin, endüstrinin ve ekonomik koşulların hızlı değişimini aile içi iletişimini etkilemiştir. Sanayileşme ve kentlere yapılan göçlerle akrabalık ilişkileri zayıflamıştır. Geleneksel geniş aile modeli yerini modern çekirdek aileye bırakmıştır. Çocukların yetişirilmesinde yalnızca aile olarak iç dinamiklerin değil, aynı zamanda bir dış çevredeki dinamiklerinde önemli yeri vardır. Toplumumuzda, güven ve yardımlaşma ihtiyaçlarını karşılamak üzere gerek duyulan akrabalık ilişkileri, birlikte iş yapma, boş zaman geçirme, dertleşme gibi işlevlere de sahiptir. Geçmişten günümüze kadar bulunduğu ortama göre değişiklik gösterse de “aile kurumu” sürekli incelenmeye gerek duyulmuştur. Çünkü her bireyin anne rahminden başlayarak, çevre ile ilişkisinde aileden öğrendiği ve zamanla anlam kazandırdığı değerler bulunmaktadır.

Sonuç olarak, sağlıklı birey, fonksiyonel ve sağlıklı aileyi, sağlıklı aile de sağlıklı toplumu oluşturacaktır. Böylece sağlıklı toplum için, ailede yaşayan bireylerin süregelen ve çevreyle olan ilişkilerini kuvvetlendirecek öz saygı, pozitif kimlik ve becerileri geliştirecek bir ortamın oluşturulmasına gereksinim vardır. Her ailenin kendine özgü bir dili, iletişimini ve derinliği vardır. Bu özel kurumda ebeveynler arasındaki iletişim ne kadar sağlıklı olursa çocuk kendini hayatı adapte edecek doğru davranışları küçük yaşlarda öğrenecek ve bu öğrenmeler kolay unutulmayacak şekilde çocuğun beynine yerleşecektir. Toplumun kültürünü, değerlerini özümsemiş bir birey, iyi bir aile düzeni kurarak toplumsal sürekliğın sağlanması, toplumun değerlerinin yozlaşmasını önleyerek kültürümüzü, değerlerimizi nesilden nesle aktararak kültür mirasıçı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Vecdi (1989). Akraba, İslam Ansiklopedisi, Cilt 2, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayıncıları.
- Anonim, (2016). http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/71/01/747497/dosyalar/2013_01/07013056_kardesiliskileri.pdf [Ziyaret Tarihi:13.07.2016].
- Arslantürk, Zeki ve Amman, Tayfun (2001). Sosyoloji, Çamlıca Yayıncıları, İstanbul.
- Aydın, Mustafa (1997). Kurumlar Sosyolojisi, Vadi Yayıncıları, Konya.
- Aydın, Mustafa (2011). Kurumlar Sosyolojisi: Kurumlara Başlangıç Çerçevesinde Bir Çalışma, (3. Baskı), Ankara: Kadim Yayıncıları.
- Aydın, Mustafa (2014). Aile türleri ve başlıca aile. (Mustafa Aydın). Sistematiğ aile sosyolojisi. Konya: Çizgi Kitabevi Yayıncıları, 195-213.
- Ayhan, H. (2010). Çocuklara İman Öğretimi ve İbadet Eğitimi, Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları, Edit: Catic, N, T. Timas Yayıncıları, İstanbul.
- Bayraktutan, Fezade (2005). Aile içi ilişkiler açısından internet kullanımı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bougle, Celestin ve Raffault, J. (1975). Sosyolojinin Unsurları, (3. Baskı), (Çeviren: K. Nami Duru), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Can, İslam (2014). Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını. (Mustafa Aydın). Sistematiğ aile sosyolojisi. Konya: Çizgi Kitabevi Yayıncıları, 65-91.
- Demir, Mehmet (2013). Kentsel dönüşümün komşuluk ilişkileri üzerine etkisi: Kars ili örneği, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Ekşi, H. (2010), “Karakter Eğitimi: Anne-Babalar İçin Stratejiler”, Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları, Edit: Catic, N, T. Timas Yayıncıları, İstanbul.
- Ergeshkyzy, Aziza (2012). Aile içi roller ve manevi yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erkal, Mustafa (1996). Toplum Bilim, Der Yayınları, İstanbul.
- Eröz, Mehmet (2000). Türk ailesi, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayıncıları.

- Eyce, Berrin (1994). Konya'da küçük sanayide çalışan ailelerde kadının sosyal kontrol gücü, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Genar, (2006). Konya'da Komşuluk Araştırması, İstanbul, Konya Büyükşehir Belediyesi.
- Gölçük, Müjgan (2007). Kentleşme sürecinde akrabalık ve komşuluk kültürü (Afyonkarahisar ili örneği), Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Gündüz, Mustafa ve Yıldız, Cengiz (2008). Türk yazılı kültüründe komşuluk. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (25), 123-138.
- Güneş, A. (2010). "Aile İçi İletişimin Temel Esasları", Bir Değer Olarak Aile, Konferanslar Tebliği, Antalya.
- Haviland, William vd. (2008). Kültürel Antropoloji, (Çeviren: İ.D. Erguvan Sarıoğlu), İstanbul: Kakanüs Yayınları.
- Irkılate, Nurcan Akile (2010). İş-Aile çatışmasının, aile içi ilişkiler ve sosyal hayat üzerindeki etkileri: özel kurumlarda çalışan öğretmenler üzerinde bir uygulama (Antalya), Yüksek Lisans Tezi, Dumluşpınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Kızılkaya, M. (2011). İslam'da Evlilik ve Aile Okulu, Hayat Yayınları, İstanbul.
- Lale, Mustafa İsmail (2004). Türk aile düzeni ve aile içi ilişkiler, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2007). Aile ve çocuk, (Megep) Mesleki eğitim ve öğretim sisteminin güçlendirilmesi projesi, Ankara.
- MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2011). Aile yapısı, 762SHD003, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Meriç, N. (2004). Fetva Sorunlarında Değişen Kadın Yaşamı, Elest Yayınları, İstanbul.
- Nirun, Nihat (1991). Sistematiğ Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- Özkan, A. (2010). Psikolojik ve Manevi Yaklaşımıla Ailede Öfke Kontrolü, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Taylan, Hasan Hüseyin (2003). Köy ailesinde aile içi ilişkiler (Selçikli Köyü Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Taylan, Hasan Hüseyin (2009). Türkiye'de köy ailesinde aile içi ilişkiler. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 22, 117-138.
- Tekin, Ferhat (2014). Ailede akrabalık ve soy, (Mustafa Aydin). Sistematiğ aile sosyolojisi. Konya, Çizgi Kitapevi, 249-266.
- Tezcan, Mahmut (1995). Sosyolojiye giriş ve temel kavramlar, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Yamanlar, Emine (1998). Sosyoloji, Bem-Koza Eğitim Yayınevi, İstanbul.
- Yavuzer, H. (2010). "Yaygın Anne Baba Tutumları", Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları, Edit: Catic N, T. Timaş Yayınları, İstanbul.
- Yavuzer, H. (2011). Evlilik Okulu, 7. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yıldız, Cengiz ve Gündüz, Mustafa (2011). Sosyo-kültürel değişim sürecinde komşuluk, 109K075, Elazığ, TÜBİTAK, Ankara.
- Yılmazöz, Ülker (2010). Kentsel Dönüşüm sonrası komşuluk İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yörükoglu, A. (1997). Çocuk Ruh Sağlığı, 21. Basım, Özgür Yayınları, Ankara.

AFET DURUMLARINDA SİĞINAKLAR-UYARI İKAZLARININ YERİ VE ÖNEMİ**Gülseren GÜNAYDIN****Gümüşhane Üniversitesi****gunaydingulseren@gmail.com****Mustafa GÜNAYDIN****Gümüşhane Üniversitesi****mustafagunaydin@gumushane.edu.tr****GİRİŞ**

Günümüz dünyasında birçok afet olayı yaşanmakta, maddi ve manevi kayıplara sebep olmaktadır. Özellikle insanların doğaya müdahalesi ve enerji ihtiyacı için savaşan ülkeler afetlerin en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Teknolojinin hızla gelişmesi ve kullanılması, ülkelerin enerji ve savaş gücü kapsamında nükleer çalışmalar yapması ve savaş kapsamınsa KBRN ajanlarının kullanılması artmaktadır. Ülkemizin yanı başında olan ülkeler ve kullanılan savaş silahları ya da üzerinde çalışıkları silahlar düşünüldüğünde ve ülkemizin geopolitik konumu da göz önünde bulundurulduğunda alınması gerekliliğinin önemi akla gelmektedir. Günaydın'ın 2016 yılında yapmış olduğu çalışmada kişilerin sığınak ve uyarı ikazları konusunda bilgi düzeyleri düşük bulunmuş, mevcut sığınakların ise daha çok depo ve arşiv olarak kullanıldığı bulunmuştur. Son zamanlarda ve geçmiş zamanlarda yaşanan olaylarda göz önüne alındığında ülkemizin her türlü afet olayı, savaşa hazırlıkla olması gerekmektedir.

Bu çalışma afetler karşısında ülkemizin ve insanların özellikle sığınak ve uyarı ikazları konusunda her an hazırlıklı olmaları ve gereken önemleri almaları ayrıca afetlerde sığınak ve uyarı ikazlarının önemini vurgulamak amacıyla yapılmıştır.

AFET TANIMI VE TÜRLERİ

Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonucutur(www.afad.gov.tr). Afet, çoğu kurum ve kuruluşun uyumlu bir şekilde görev almasını gerektiren ve fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar oluşturan, yaşamı durdurarak veya kesintiye uğratarak toplumları etkileyen doğal, teknolojik ve insan kaynaklı olaylara denir (Erkal ve Değerliyurt, 149). Bir afetin boyutu neden olduğu can ve ekonomik kayıplarla ölçülmektedir (Kadioğlu ve Özdamar, 2005).

Afetlerin büyüklük ve etkilerinde belirleyici olan pek çok faktör vardır. Bunlar: Afetin fiziksel boyutu, afetin kalabalık yerleşim alanlarına uzaklığı, fakirlik ve az gelişmişlik, tehlikeli bölgelerdeki hızlı ve denetimsiz yerleşim ve sanayileşme, çevrenin ve ormanların bilinçsiz kullanımı, farkındalık ve eğitim düzeyi düşüklüğü vb.'dir (Yılmaz, 2004).

Afet Türleri

Afetler doğal afetler ve doğal olmayan afetler şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

1. *Doğal Afetler*

Doğal afetler doğa kaynaklı afetler olup, dünya genelindeki doğal afetler coğrafyalar arasında farklılıklar göstermektedir. Başlıca doğal afetler sel, kuraklık, orman yangınları, heyelan, kaya düşmesi, dolu, çığ, don, taşın, yağış, yıldırım, rüzgâr, kar, deprem, volkan patlamaları, fırtına vb.'dir.

Doğal afetler; deprem, seller, su taşınları, toprak kaymaları, kaya düşmeleri, fırtınalar, soğuklar, kuraklık, kıtlık, çığ, hortumlar, volkan patlamaları, yangın, vb.

2. *Doğal Olmayan(İnsan Kaynaklı) Afetler*

- Kimyasal, biyolojik ve nükleer kazalar
- Endüstriyel kazalar
- Taşıma kazaları
- Kalabalık sonucu oluşan kazalar
- Göçmen ve savaş mağdurları
- Savaşlar vb. (www.afad.gov.tr)

Tablo 1: Dünya Üzerinde Görülen Afet Çeşitleri

Jeolojik Afetler	İklimsel Afetler	Biyolojik Afetler	Sosyal Afetler	Teknolojik Afetler
Deprem	Sıcak-Soğuk Dalgası	Erozyon	Yangınlar	Maden Kazaları
Tsunami	Hava Kirliliği	Orman Yangınları	Savaşlar	KBRN Kazaları
Kaya Düşmesi	Sel, Kuraklık	Böcek İstilası, Salgınlar	Terör saldırıları	Sanayi kazaları
Volkanik Patlamalar	Dolu, Hortum, Kasırga, Tayfun		Göçler	Ulaşım kazaları
Heyelan, Çamur Akıntıları	Yıldırım, Buzlanma, Sis			
	Aşırı Kar Yağışları, Tipi, Çığ			
	Asit Yağmurları			
	Orman yangınları			
	Sıklonlar, Tornado			

Savaşlar konusunda II. Dünya Savaşı'nda kullanılan savaş silahları ülkelere arasında ekonomik, siyasi, ideolojik ve askeri alanda dünya siyasetini ayırmayı, nükleer ve askeri teknolojideki gelişmelerle birlikte ilerlemiştir. Ülkelerin atom ve hidrojen bomba üretimleri, balistik füze denemeleri ülkeler arası süreçte karşılıklı olarak yok olma tehdikesine dayanan vazgeçilmezi bir nükleer denge oluşturmuştur. Bu nükleer denge ülkeleri yok olmakla tehdit etmektedir. Bunların neticesinde ülkelerde bu durum kaynaklarının önemli bir bölümünü savunma sanayisine ve savaş gücüne ayırmamasına neden olmuştur. Günümüzde savaşları kaçınılmaz hale getirmiştir. (Eker, 2015:39). Bunun için sığınak ve uyarı iğazlarından bahsetmek doğru olacaktır.

SIĞINAK

Herhangi bir silah veya silah sistemlerinin etkilerine karşı ve doğal afete karşı halkla, ülkenin savaş gücünün devamı için gerekli olan tüm değerleri korumak amacıyla yapılan güvenli sığınma yerleridir (Günaydin, 2016:24).

Türkiye'nin geçmişten günümüze kadar yaşamış olduğu savaşlar, savaşa girdiği sanayisi ve silahı güçlü devletler ve en önemli yaşadığı asker ve sivil halkın kayıpları göz önüne alındığında ayrıca ülkenin var olan konumu da göz önüne alındığından, her şeye hazırlıklı olunması gerektiğinden dolayı sığınak gibi yapıların önemi vurgulamaktadır (Karabulut, 2014: 174-175). Sığınak yapımında hedef faktör; mal ve can kaybını minimum tutmak, hazırlıklı olma hedeflenerek bu tür olaylardan uzak kalmayı sağlamak, maliyeti düşürerek toplu koruma olağlığı oluşturmaktır (www.afad.gov.tr).

Sığınaklarda teknik hedef yeterli koruma ve güvenlik oluşturmaktır. Sığınak içinde hastalanmadan yaşamak mümkün olmalıdır. Aksi halde birçok olumsuz durumla (hastalık vb.) karşılaşılabilir (Yiğit, 1998: 2).

Bilim teknoloji ilerlemesi yönünde günümüzde silah sistemlerinin var olan kapasiteleri ve özelliklerini değişmiş ve artmış, doğal bir sonucu olarak bütünsel ülke halkın sivil asker gözetmeksiz savaşı saldırısı alanına içine girmiştir. Bu riskler doğrultusunda ülke savaş gücünün alacağı önlemlere ek olarak sığınaklarda önemli bir yere sahiptir. Tersi durum söz konusu olduğunda canlı ve cansız kayıp sayıları artacaktır. Sığınaklardan istenilen yaranın alına bilinmesi için öncelikle; sığınak yapılacak yerin iyi bir şekilde belirlenmesi, sığınaktan faydalananacakların önceden tespit edilmesi ve sığınanın başka amaçlar içinde kullanılabilir özellikle olması gerekmektedir.

Sığınak inşaatında hedef: Can ve mal kaybını en alt seviyede tutmak, caydırıcı olmak, toplu koruma imkânı sağlamaktır.

1. Sığınak Çeşitleri

Sığınaklar; Kullanım Amacına ve Kullanacaklara Göre Sığınaklar şeklinde ikiye ayrılır.

1.1. Kullanacaklara Göre Sığınaklar

1.1.1. Özel Sığınaklar

Kamu, ev ve özel iş yerleri ve fabrika bodrum kat veya bahçelerinde yapılır. Bu yerlerde hizmet sunanların ve yaşıyanların korunması maksadıyla kullanılır.

1.1.2. Genel Sığınaklar

Halkın fazla olduğu alanlarda ya da o sırada dışında bulunan halkın korunması amacıyla (Çarşı, pazar, garaj, liman, istasyon vb.) araç yoğunluğunun olduğu mahallerde, belediye, il özel idare ve hükümet tarafından inşa edilirler.

1.2. Kullanım Amacına Göre Sığınaklar

1.2.1. Basınç Sığınakları

Nükleer silahların ani (ısı, ışık, ilk radyasyon ve basınç) ve kalıntı (radyoaktif serpinti) etkileriyle, eski ve yeni silahların etkilerine karşı, biyolojik ve kimyasal savaş maddelerinin etkilerine karşı korunmak maksadıyla yapılan yapılardır.

1.2.2. Serpinti sığınakları

Nükleer silahların radyoaktif serpinti etkilerine karşı korunmak amacıyla inşa edilen sığınaklardır. Bu sığınaklar; diğer silahların parça etkilerine yönelik korunma sağlarlar. Serpinti Sığınaklarının Özellikleri: Bu sığınaklarda kişi başına en az 1 metrekarelik yer düşecek şekilde ve yüksekliği 2.40 cm az olamaz. Duvar kalınlığı en az 60 cm beton, 75 cm tuğla veya taş ya da 90 cm sıkıştırılmış topraktan ya da benzer malzemeden yapılmalıdır. Sığınanın giriş kısmı demir kapılı ve en az bir tane dik açı dönüşlü olmalıdır. Sığınaklarda türü fark etmeksızın hem mekanik ve hem de doğal havalandırması yeterli olmalı, doğal havalandırma geçit yol, mekanik havalandırma klima ile yapılmalıdır. Havalandırma sisteminde serpinti etkileri ile gazların iç ortama girişini engelleyici filtre sistemi bulunmalıdır. Temizlik olarak, tuvaletlerin kanalizasyon bağlantısı olmalı, Klozet tipi tuvalet kullanılmalıdır. Besin artıkları kapalı kutularda naylon poşetlerin içinde toplanmalıdır.

2. Sığınakta Alınması Gereken Önlemler

Sığınaklardan kimlerin ne şekilde yararlanacağı önceden tespit edilmelidir. Sığınakta aydınlatma düzeneği ve iletişim tertibi kesinlikle bulunmalıdır. Gereksiz hiçbir eşya olmamalı ve yangınlarda gerekli önleyici faaliyetler alınmalıdır. Yemek yapımında gaz ocağı kullanılmalı ve havadaki oksijen miktarını azaltmamak için sadece zorunlu durumlarda tercih edilmelidir.

Her 60 erkek için 1 adet tuvalet pisuar ve lavabo, her 40 kadın için 1 adet tuvalet ve lavabo olmalı ve yatmak için ikili ya da üçlü ranzalar tercih edilmeli, ayrıca oturmak için de kullanılmalıdır.

Sığınma Yerleri; Kimyasal savaş malzemelerine yönelik seçilen sığınma yerleri üst katlarda ve penceresi az olan bölgülerden tercih edilmeli, gaz geçişini engellemek için pencere ve kapı aralıklarına bant, macun, çamaşır suyu ile ıslatılmış kumaşlarla kapatılmalıdır. Nükleer silahlara yönelik kullanılacak sığınma yerleri bordum katlarında, dışa penceresi en az ya da olmayan, duvarları ve tavanı dayanıklı olan yerler tercih edilmeli, pencereleri ve kapı kum torbaları ile desteklenmelidir.

3. Sığınakta Olması Zorunlu Malzemeler

Dış ortamdaki tehlikelere karşı savunma ve korunma amacıyla ne kadar süre sığınakta kalacağımız tam olarak belli olmadığı için gereken malzemelerin sığınaklarda bulundurulması ve düzenli aralıklarda kontrol edilmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir. Sığınaklarda: İklime göre giyim malzemesi, tuvalet ve temizlik malzemeleri, yatak araç gereçleri, en az bir iki gün idare edecek besin maddeleri, su, bardak, tabak, kaşık, çatal, kovası, vb., el feneri, gemici feneri, yedek piller vb., gaz ocağı, Isınma gereci, Çöpler için kapalı ağızlı çöp bidonu, ilk yardım malzemeleri ve gerekebilecek ilaçlar, tamir araç gereçleri, radyo ve yedek pilleri, saat, kitap vb., varsa

basit radyasyon düzeyi ölçme aleti, yanın söndürme araçları olmalıdır. Ayrıca yiyecek ve içeceklerin kapalı konserve tarzı olmalı, sağlık malzemeleri de orijinal kutularında olmalıdır (www.afad.gov.tr).

Gerektiği durumlarda genel olarak sığınak için kullanılacak yerler ise: İnşa edilecek olan metroların gerektiği durumlarda yapılmaları zorunludur. Kapalı çarşı, eğlence yeri, garaj, araç parkı gibi bina ve tesislerin altında inşa edilmeleri için belediyeler tarafından çoğu kolaylık tanınması ve gereken durumlarda genel sığınak şeklinde kullanılmasını sağlamak amacıyla tedbirlerinin alma zorunluluğu vardır (Resmi Gazete, Sayı: 5393, Kanun Sayısı: 3194, Madde: 1, 15.06.2007).

İKAZ ALARM İŞARETLERİ

Ülkemizde kullanılmakta olan Alarm ve ikaz işaretleri; sarı ikaz, kırmızı alarm, siyah alarm (KBRN), beyaz ikaz (tehlike geçti) şeklindedir.

Sekil 1. İkaz Alarm İşaretleri

1. Sarı İkaz

Hava saldırısı ihtimali olduğunu işaret eden sarı ikaz, 3 dakika süreli düz siren sesi ile duyurulur. Bu ikaz duyulunca;

Kapalı Alanda Bulunanlar:

Bina içindeki gaz, elektrik, su ana anahtarları kapatılmalıdır. Yanan ocak, soba gibi şeyler söndürülmelidir. Açık kapı ve pencereler kapatılmış, perdeler çekilmelidir. Sığınak veya sığınma yeri hazır bulundurulmalıdır. Kapalı kapılar içindeki yiyecek ve içecekler sığınağa/sığınma yerine götürülmelidir.

Mevcut ise maske, gazlı bez, hazır ve steril pansuman, plaster, gerekli ilaçlar vb. ilk yardım araç gereçleri, pille çalışan radyo ya da transistörlu radyo, gemici feneri, el feneri, gazlı ocak, ıklımına göre giysi, yeme içme gereçleri, su ve diğer ihtiyaçlar önceden sığınak yerinde hazırlanmamışsa sığınağa taşınmalıdır. Bu hazırlıklar bir kaç gün sığınakta kalınacağı var sayarak düzenlenmelidir.

Dişarıda Açıktı Bulunanlar:

Yakındaysa evine veya iş yerine gitmelidirler. Evine veya iş yerine yakın olmayanlar; gerektiğinde saklanmak için yakındaki genel sığınaklara, sığınma yerlerine veya yeraltı geçitleri, dehlizler, sağlam pasajlar, bodrumlar, duvar dipleri, çukurlar gibi sığınılmaya elverişli yerlerin yakınlarına gitmelidirler.

Araçta Bulunanlar:

Yakındaysa evine veya iş yerine gitmelidirler. Evine veya iş yerine yakın olmayanlar, şehir dışına çıkmalıdır veya aracı terk ederek açıktaki gibi davranışmalıdır.

2. Kırmızı Alarm

Hava saldırısı tehlikesi olduğunu haber ederek, 3 dakika süren yükselp alçalan dalgalı siren sesi ile duyurulur. Alarm duyulunca;

Kapalı Alanda Bulunanlar:

Sarı alarm esnasında eksik kalanları tamamlamalı, gerekli araç gereçlerde alarak derhal sığınağa gidilmelidir. Tehlike bitti uyarısı duyuluncaya dek sakinlikle sığınakta beklemelidirler. Sığınakta gaz, radyasyon, yanın tehlikesi oluşursa; maske takılarak sığınak amiri gözetiminde yeni sığınağa gidilmelidir.

Dışarıda Açıkta Bulunanlar:

Hemen en yakın genel sığınaklara, sığınma yerlerine veya yeraltı geçitleri, dehlizler, sağlam pasajlar, bodrumlar, duvar dipleri, çukurlar gibi sığınmaya elverişli yerlere girmeli ve tehlike geçti ikazına kadar sakin bir şekilde beklemelidirler.

Araçta Bulunanlar:

En elverişli yerde aracı terk etmeli ve açıkta gibi hareket etmelidirler.

3. Siyah Alarm

Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer saldırısı tehlikesini haber eden bu alarm ise 3 dakika süreli kesikli siren sesi ile duyurulur. Bu alarm duyulunca;

Kapalı Alanda Bulunanlar:

Anonslar ve/veya basın yayın araçları ile tehlikenin türü öğrenilmelidir. Radyoaktif tehlike varsa derhal sığınağa girilir. Kimyasal tehlike varsa, hemen üst katlardaki sığınma yerine girilir. Konutların ve işyerlerinde penceresi az ve korunmaya uygun bölge sığınma yeri için seçilmelidir. İçeriye gaz sızıntısını engellemek için kapı ve pencere gibi yerlerin çevresi ve aralıklarını macun, bant veya çamaşır suyu ile ıslatılmış bezlerle kapatılmalıdır. Ağız ve burun ıslatılmış bez ya da ıslak pamukla maskelenmelidir. İlk yardım araç gereçleri, depo edilmiş su ve temiz bezler alınarak sığınma yerinde tehlike bitti anonsuna kadar sükünle beklenmelidir.

Dışarıda Açıkta Bulunanlar:

En yakın kapalı ortama girilmelidir. Ancak kapalı yere girilmeden önce, gaz bulaşmış olabileceğinin ihtimaline karşı, elbiseler yıkanmalı veya değiştirilmeli ve mümkünse bir naylon torbaya konulmalıdır. Vücutun açıkta kalan yerleri bol su ile yıkamalıdır. Su yoksa temiz bir bezle bulaşan yerler sürtme işlemi yapmadan beze emdirilerek temizlenmelidir. Kimyasal gaza maruz kalmış bireyde solunum sıkıntısı, kızarıklık, kusma, baş dönmesi, gözlerde yanma ve şişme gözlemendiğinde, bol su ile bu bölgeler yıkamalıdır. Kişi sıcak tutulmalı, fazla hareket ettirilmemelidir. En kısa sürede sağlık kuruluşlarına sevki sağlanmalıdır. Kirlenmiş araç gereçler deterjanlı su ya da çamaşır suyu ile temizlenmeli mümkünse kullanılmamalıdır.

Araçta Bulunanlar:

En elverişli yerde durularak “açıkta bulunanlar” gibi hareket edilir. Dışarıda emin bir yer yoksa aracın kapı ve penceleri ile havalandırması kapatılmalı, vücutun açıkta kalan yerleri örtülmeli ve araçta kalınmalıdır. Zaman varsa ve mümkünse eve veya iş yerine gidilmelidir. Mümkün değilse rüzgârı aksi yönde şehir dışına çıkmalıdır.

4. Beyaz İkaz

Tehlike geçti ikazının habercisi, radyo, hoparlör, televizyon vb.’dan duyurulur. Haber duyulunca sığınan yerden çıkarılar yaşam alanlarına dönülmeli, yardıma ihtiyacı olanlar varsa yardım edilmelidir (www.afad.gov.tr).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşme süreci, teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlemesi, ülkelerin gücü ellerinde bulundurma çabalarıyla birlikte ülkeler arasında birçok çekişme ve savaşlara neden olmaktadır. Ülkelerin savaş stratejileri ve kullandıkları silahlar her geçen gün yeni bir gelişmeye karşıya çıkmaktadır. Arap Baharı adı altında yayılan ve tüm Orta Doğunu neredeyse etkisi altına alan savaş politikaları ayrıca yanı başımızda kimyasal savaş silahlarının kullanılması dünyada savaşların boyutunu, acımasızlığı ve ne kadar yıkıcı ve öldürücü etkiye sahip olduğu göstermektedir. Sivil halkın hiçbir canının düşünülmemiği güç ve enerji savaşında birçok masun insan ve canlı hayatını kaybetmektedir. Dünya üzerinde ve genelinde ağır silahların bu denli rahat ve yaygın bir şekilde kullanılıyorsa ülkelerin gelecekleri için gereken her türlü önleme gereken hassasiyetle almaları gerektiğini bir kez daha göstermektedir. Yaşanan doğal ya da insan kaynaklı afetlere karşı canlıkların hayatının devamlılığını sağlamak amacıyla ve silahların yıkıcı etkilerinden korumak amacıyla sığınakların inşası ve bizleri tehlikelere karşı uyarın ve ikaz eden uyarı sistemlerinin önemi oldukça büyütür. Sığınaklar ve uyarı ikazlarının yapılması kadar toplumunda bu konularda bilgilendirilmesi de oldukça önemlidir. Afet yönetim süreçlerinde bir şeylerin olması kadar bilinmesi ve kullanılabilmesi ve belli düzenli aralıklarla senaryo ve tatbikatların yapılması da bir o kadar önemlidir. Ülkemizin geopolitik konumu, teknolojik gelişmeler, kendi silah gücümüzü üretiyor olmamız, ekonomisi güçlü bir ülke haline gelmemiz, dünya üzerinde söz sahibi olmamız gibi ve ayrıca bu durumlardan rahatsızlık duyarak son zamanlarda ülkemize yönelik yapılan saldıruları ve türlü türlü oyunları düşündüğümüzde ülke olarak bu duruma her anlama her an hazırlı olmamızın gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Ülke olarak afetler veavaşlar konusunda her türlü tedbir almamız, uygulamaya koymamız ve belli aralıklarla düzenli senaryolar ve tatbikatlar yaparak toplumu gerçek anlamda sadece gösteriş olarak kalmadan yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Eker, S. (2015). Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar Ve Suriye Krizi Örneği, Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 1, 2015, Ss.31-66.
- Erkal, T. ve Değerliyurt, M. Türkiye'de Afet Yönetimi, Eastern Geographical Review 22, S.149.
- Günaydin, G. (2016) Trabzon İlindeki Kamu Çalışanlarının Sığınaklar Konusundaki Farkındalık, Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- <https://www.afad.gov.tr/index.php/tr/3518/Ikaz-Alarm-Isaretleri>, 08.05.2018.
- <https://www.afad.gov.tr/tr/23429/Afet-Turleri>, 03.05.2018.
- <https://www.afad.gov.tr/tr/23445/Siginaklar>, 05.05.2018.
- <https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3495/xfiles/sozluk.pdf>, 03.05.2018.
- Kadioğlu, M. ve Özdamar, E. (2005). Afet Yönetiminin Temel İlkeleri, JICA Türkiye Ofisi Yayıını, Ankara.
- Karabulut, U. (2014). Davetsiz Misafiri Beklerken İkinci Dünya Savaşı Türkiye'sinde Pasif Güvenlik Önlemleri (1939-1940), Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (Journal Of Modern Turkish History Studies), Sayı XIV/28, ss.173-197.
- Resmi Gazete, Tarih: 15 Haziran 2007, Sayı: 1512, Bu yönetmelik, Anayasanın 124. maddesi, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunun 15. maddesi hükmü uyarınca 3194 sayılı İmar Kanunu doğrultusunda hazırlanmıştır.
- Yılmaz, A. (2004). Afet Yönetimi, Sivil Savunma Dergisi, Sayı: 77, 17- 19.
- Yiğit, N. (1998). Yeraltı Sığınakları, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

**METİNDİLBİLİMİNDEKİ BAĞLAŞIKLIK KAVRAMIYLA GERHART
HAUPTMANN' IN DOKUMACILAR ESERİNİN İNCELENMESİ**

Öğretmen Elveda Çalı Selçuk Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı

GİRİŞ

Dilbilim, kendi içerisinde birçok alt bilim dallarına ayrılmaktadır. En önemlilerinden biri de Metindilbilimdir. Bir metnin yazarının duygusal ve düşüncelerini okuyucuya aktarabilmesi ve tam anlaşılabilmesi için metinde dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Özellikle metin denildiğinde; belirli bir amaçla sözlü ve yazılı olarak üretilen, başı ve sonu belirlenmiş, belirli bir düzen içerisinde birbirini takip eden kural ve sözcüklerden oluşan anlamlı bir yapıdır. (Uğur, 2). Bu anlamda metni daha iyi anlayabilmek için bu kuralların ortaya çıkarılarak metinde özellikle bağlaşıklık hususuna dikkat edilerek incelenmeye çalışılmıştır.

Metinler, anlam bütünlüğü olan cümle topluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır. Metin yapısı, yapılan çalışmaları şekillendirmekte ve farklı özellikleri ortaya koyan çözümlemeler gerçekleştirmektedir. “Bir iletişim sırasında gerçekleşen birbirleriyle ve dil dışı etkenlerle bağlantılı bir sözcüler bütünü” (Doğan Aksan, *iir Dili ve Türk iir Dili*, Be-Ta Basım Yayım A., Ankara, 1993, 257.) Doğan Aksan metnin ve metin içindeki kelimelerin birbiriyle uyum içerisinde olması gerektiğini ve bu şekilde metni vermek istediği mesajı okuyucuya daha iyi verebildiğini vurgulamıştır. Metin çalışmalarında yapısal, üretimsel, söylemsel/birey dil çalışmalarıyla birlikte toplum yansımaları açısından değerlendirilen toplum dilbilimsel, yazar ve ele alınan karakterlerin ruh hallerini yansitan psikodilbilimsel çalışma ve metin üzerinde dilsel ve sözcüksel, anlamsal incelemelerin yapıldığı metindilbilimsel çalışmalar yer alır(Aydın 2007: 120).

Metindilbilim, 1955 yılında Coseriu tarafından terim olarak kullanılmaya başlanmıştır.(Aksan,1991:91). Bu yillardan sonra üzerinde dikkatle durulan bir çalışma niteliği taşımıştır. Yapılan metindilbilimi çalışmalarında öncelikle tümce kavramı üzerinde durulmalıdır. “Bir bilgiyi, isteği, gerekliliği, koşulu başka sözcüklerle yapısal bağlantılar kurmadan aktaran sözcük dizilişi”(Hengirmen,1999: 92). Metin yapısı yani tümceler topluluğu istek ve durumu okuyucuya ya da dinleyiciye aktarmak için yapısal bağlantılar kurmaktadır. Bu bağlamda anlamda zenginlik oluşturulmaktadır. Alıcının metni daha iyi kavrayabilmesi için bu bağlam çalışmaları üzerinde durulmuştur. Metindilbilim dildeki tümcelerin ve tümce üstü dil çalışmalarının kaynağını oluşturan, bütüncül bir yapıda hareket ederek kendisine dilsel çalışma alanı edinen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

(Özkan, :168). Wolfrang' a (3-10) göre, bir tümce bütününen metin olabilmesi açısından yedi kriter bulunmaktadır.

1-Bağlaklılık(Cohesion)

2-Bağdaşılık(Coherence)

3-Amaç(Intentionality)

4-Bilgisellik(Informativity)

5-Kabul edilebilirlik(Acceptability)

6-Durumsallık(Situationality)

7-Metinlerarasılık(Intertextuality)

Gerhart Hauptmann' in Dokumacılar oyunu; doğalist üslüpla yazılmış, içerik bakımından toplumcu bir eserdir. Hauptmann doğalist tiyatro oyununda halkın içinden halka seslenmiştir. Bu tiyatro oyununun daha iyi anlaşılması için cümle ve tümce yapılarının bağlaklılık özelliğiyle incelenmiştir.

1. Gerhart Hauptmann' in Dokumacılar Oyunun Konusu ve Yapısı

Hauptmann' in uzun inceleme ve araştırmaları sonucunda kaleme aldığı oyunu 1892' de tamamlamıştır. Dokumacılar oyunu sömürülen insanların az ücretle çalıştırılmasını konu alır. Oyun dramatik yaratıcılığınyaradımyla Alman doğalist Akımının en güçlü eserlerinden biri olma şansı yakalamıştır. Hauptmann'a göre bu eser: "Schopenhauer merhameti sevgi olarak anlarken, sevgiyi merhamet olarak görür. Bu biçimdeki bir merhamet duygusu benim Dokumacıları yazmama neden olmuş olabilir. Ama aynı zamanda sosyal adalet düşüncesi de etkili olmuştur" (Hauptmann, 1962; 1079).

Dokumacılar oyununda yaşı, genç, çocuk ve orta yaşı kesiminin yani bir aile üyelerinin günlerce saatlerce dokuma tezgâhında çalıştığı, ürünler için de çok az bir para alması hatta azarlanmaları konu edinilmektedir. Halkın işe ihtiyacının olması, fabrikatörlerin tartış da hile yapmaları, ürünlerde bozukluk olduğu söylenilerek ürün fiyatlarını düşürmesi gibi durumlar Dokumacılar oyununun ana konusunu oluşturmaktadır. Oyun 5 perdeden oluşmakta ve dokumacılar ile fabrikatörlerin zıt düşüncelerine yani sosyal zıtlıklara sık sık yer verilmektedir.

2.Metindilbilimsel Bağlışıklık

Metinde anlamlı bir yapı oluşturan bir ölçüt olarak kabul edilen bağlışıklık kavramı, sözcükleri, cümlenin öğelerini hatta cümlelerin yapısına bakar(Halliday ve Ruqaiya: 26). Cümle yapılarında verilen mesajlar, bu şekilde metnin anlamını güçlendirirken metne yeni anlamlar da kazandırır. Küçük ölçekli Yapı olan Bağlışıklık kavramı; Çizgisel ve anlamsal bir özelliğe sahip olan metinlerin, sözlüksel anlamlarıyla gerçekleştirilen sözcüksel bağlışıklık ve sözcük öbekleri, tümceler, eylem ve eylem zamanları yönünden incelenen dilbilgisel bağlışıklık olarak ikiye ayrılır. (Torusdağ ve İşimtekin; 2016:163-164).

Hauptmann, uzun incelemeler ve araştırmalardan sonra 1892 yılında Dokumacılar oyunuyla sömürülen insanların yaşamını duyu ve düşünce yoğunluyla oyununda bahsetmiştir. Çalışanların dramatik bir şekilde ele alınan hayatlarını konu alan eser, Alman naturalist edebiyatının da önemli eserlerinden biri haline gelmiştir. (Salihoglu, 2001:118). Beş perdeden oluşan oyun, cümle yapıları açısından bağlışıklık kavramıyla incelenmiştir. Cümle yapılarının dikkate alındığı çalışmada Metindilbilimin Dilbilgisel Bağlışıklı kavramı üzerinde durulmuştur.

1.2.Dilbilgisel Bağlışıklık (Grammatical Cohesion)

Bağlışıklık, metin içerisindeki bir öğe ile yorumlanması için gerekli olan diğer öğe arasında bağdır. Bu bağın oluşumunda dilbilgisel kalıplara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlamda “Yüzeysel metinler bile duyduğumuz ve gördüğümüz kelimeleri hoş bir ahenkle birbirine bağlama sanatıdır. Yüzeysel metinler dilbilgisel kalıplar sayesinde ortaya çıkar”(Vater,29).

Dilbilgisi kuralları incelendiğinde, kelimelerin anlamları daha da pekişir ve metnin anlamı güçlenmektedir. Dilbilgisel Bağlaşıklık, metnin içerisindeki kelimeler arasındaki anlamları çıkarır. Bu anlamlar ile metnin geneli daha net anlaşılıp konu üzerinde yazının vermek istediği mesaja daha kolay ulaşılabilmektedir.

Metnin dilbilgisel kalıpları içerisinde bağlaşıklığı tespit edilmek istendiğinde “Gönderim, değiştirim, eksiltili, bağıntı öğeleri, koşutluk, zaman ve görünüş, işlevsel tümce yapısı ve örtük anlatım” (Dildüzgün, 2008) karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1. Gönderim (Reference)

Metin içerisinde sıkça başvurulan bağlaşıklığı sağlayan en önemli öğelerden biridir. Art gönderim(Anapher) ve Öngönderim(Katapher) olmak üzere iki aşamada incelenmektedir. Gönderim öğelerini kişi adılları, gösterme adılları, dönüşünlük adılları, gösterme sıfatları ile yapılan öncül bağımsız gönderim öğeleri, iyelik ekleri, belirtme durum ekleri, ilgi ekleri, kişi ekleri ile bağımlı gönderim şekli de olduğunu belirtilmektedir(Uzun, 37-38). Bu ekler ve yapılar cümle içerisinde bağlaşıklık özelliği kazanıp cümlelerin, aktarımında yardımcı olmaktadır.

Art Gönderim(Anapher):Art gönderimler tümcede farklı sözcüklerle tekrara düşmeye engel olur. Sözcüklerin cümle içerisinde önceden kullanılan kelimeyi, tekrarlamamak için farklı şekillerde gönderme yapması metin içerisinde bağlamı güçlendirirken okumayı da akıcı hale getirmektedir.

- Uygun bir an bulabilmek için Pfeifer' in yanında beklemektedir. Pfeifer' in kelime oyunlarına gülümseyerek katılır, yeniden **ona** yaklaşır... (Salihoglu, 2001, s.17).
- Evde para pul hiçbir şey kalmadı. Bu sebepten köpeğimizikestirdim. Çok bi'seyi yok, zaten (**onun**) derisi kemiğine karışmıştı (Salihoglu,2001,s.18).
- Birisi yere düştü, küçük sisika bir çocuk. (**O**) Veremli mi yoksa, nesi var?(s.21).

Metin içerisinde kendisinden önce kelimeleri vurgulamak için ve tekrarı önlemek için kullanılır. Burada kullanılan art gönderim örnekleri diyaloglar şeklinde oluşan tiyatro

Oyununun akıcı olmasını sağlamaktadır. “Metin çözücünün eylemdeki kişi ekine göre özneyi, söz düzlemine çıkarılmayan uygun bir adıyla (ben, biz, sen, o, onun) yüklediği durumlarda, adılin dizimsel değişkeni olan ad, iyelik ekinin gönderim değeriyile, metnin bütünlüğü belirlenmektedir” (Özkan, s. 175).

Ön Gönderim (Katapher): Metinde kişi ya da nesne hakkında bilgi verilmektedir. Ardından kişi ya da nesnenin kendisi gelmektedir. Ön gönderimde ön bilgi verilmektedir. İleriye doğru yapılan bir bağlantıda sürükleyicilik kazandıran bir dil kullanımıdır(Dilidüzgün, 62).

- Pek tabii eskiden ahlaklı ve gerçek insanlar vardır. Bilhassa insanlık terbiyecileri işe karışmadıkları sürece.(S. 75)
- Sivri burunlu, solgun yüzlü, titrek, görünüşte yalnız bir deri bir kemik olan, derisi kırış kırış, gözleri yaralı ve yuvasına kaçmış, tipik dokumacı gözleri olan bir insan(s.85).

Metinden alınan bu iki örnekte, öncelikle bilgi verilmiş ardından olay ve kişi belirtilmiştir. Burada Ön gönderimin metin içerisinde akıcılığı sağlarken, açıklama ve detaylandırılmıştır.

1.2.2. Eksiltili (Ellipse): Eksiltili cümle, cümlenin belirli bir kısmında, bir anlam kaybına yol açmayacak kelimenin devamının getirilmemesidir. Bu eksik yazımında herhangi bir anlam daralmasına yol açmadığı gibi metnin bütününden anlaşılmaktadır(Torusdağ ve İşimtekin, 2016: 166).

-Borcumu bu hafta ödemek istiyordum, fakat geçen hafta iki günlük beylik arazisinde çalışmak zorundaydım. Sonra bizimki de evde hasta...(s.15)

-Çok sayıda dokumacının ortalıkta işsiz dolaştığını duydum. Ve burada... Burada, daha fazlası için Pfeifer size bilgi verecek. Yani mesele şudur: Elinizi vicdanınıza koyarak duruma bakarsınız...(s.25).

-Olmuyor işte, artık olmuyor. İyi bir kocam, çocukları var, fakat bu vaziyeti görünce...(s.34).

Metinden alıntı yapılan cümlelerde bazı cümleler tamamlanmamıştır. Burada iç nokta konulan cümleler eksiltili cümle özelliğindedir. Birinci cümlede eşinin evde hasta olduğunu yani karşı tarafın bunu anlaşla karşılaşmasını istemektedir. İkinci cümlede Dokumacıların durumunun çok kötü olduğunu, acınıacak halde oğlunu belirtmektedir. Son cümlede ise Maddi durumlarının kötü olduğu mesajını vermektedir.

1.2.3. Bağıntı (Connectiv):

Gider de bunlar Tanrıının günlerini ziyan etmekten başka bir şey yapmaz. Bir de iddia ederler. Gebeş herifler koca sene devrolur

Sizden çocukların eğitimiyle sınırlı kalmanızı, bunun dışında benim işlerimi bana bırakmanızı, yalnızca bana bırakmanızı istirham edeceğim(s. 69)

SONUÇ

Gerhart Hauptmann'ın Dokumacılar adlı eseri dönemin siyasi ve politik olaylarına sıkça yer vermiştir. Burada Metin dilbilimsel açıdan metnin anlamında özellikle çeviri durumundaki eserin ele alınması, okuyucunun metni daha derinlemesine anaması sağlanmaktadır. Yapılan çalışmada Metin dilbilimin alt başlıklarından Dilbilgisel Bağlaşıklık, eserin sadece anlam açısından değil dilbilgisiyle verilmek istenen mesajların neler olduğunu ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Metin dilbilimsel açıdan alt başlıklar; gönderim, art gönderim, ön gönderim, eksiltili ve bağıntı cümleleri şeklinde incelenen eser örnekleriyle anlatılmaya çalışılmıştır.

Yapılan çalışma dilbilgisinin eserin anlaşılmasını desteklediği ve metni anlam yönünden pekiştirdiği tespit edilmiştir. Eserin çeviri eseri olarak incelenmesi Türkçeye nasıl uyarlandığı ve bu konuda dilbilgisi kurallarının önemli olduğunu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Özellikle de eksiltili cümle yapılarında dikkat çeken nokta, yazarın parantez yardımına başvurmadan ve bağlamdan kopmadan dilbilgisi zamir ve kalıp ifadeleri yinelemeden cümlenin akıcı olmasını sağlamasıdır. Çeviride ortaya çıkan dile uyarılama özelliği ön gönderim ve art gönderimde hissedilmektedir. Yazarın anlatımdaki kişiler ve olaylara zamir ve kalıplarla gönderim yapması, metnin anlaşılmasını kolaylaştırırken genel tabloda metni akıcı hale getirmektedir.

Bu çalışmada metnin çeviri metni olduğu göz önünde bulundurularak Metin dilbilimsel açıdan bir inceleme ve tespitlerde bulunulmuştur. Metnin dilbilgisi yardımıyla anlam zenginliğinin nasıl sağlanıldığına dikkat çekilmiştir.

KAYNAKÇA

Aksan, Doğan. *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Be - Ta Basım Yayım A.Ş., Ankara, 1993, 257.

Aksan, Mustafa- Yeşim Aksan (1991) , “Metin Kavramı ve Tanımları”, Dilbilim Araştırmaları, Ankara, s. 9-104.

Aydın, M. (2007) . Dilbilim El Kitabı, İstanbul: 3F Yayıncıları, s.20

Dilidüzgün, Şükran. Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı bir Yaklaşım(Yayımlanmamış bir doktora Tezi.) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı. İstanbul:2008.

Halliday, M. A. K. ve Hasan R.(1976).Cohesion in English. New York: Longman Group UK Limited.

Hauptmann, G. (çev. Hüseyin Salihoglu).Dokumacılar. Basım 2, Nisan 2001.

Hauptmann, Sämtliche Werke , Cenenar Ausgabe, Bd. VII., Frankfurt, s.1079, 1962-1974.

Hengirmen, Mehmet (1999) , Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Ankara, Engin Yayınevi.

Özkan, B. (2004) . Metindilbilimi, metindilbilimsel bağıdaşıklık ve Haldun Taner' in “onikiye bir var”adlı öyküsünde metindilbilimsel bağıdaşıklık görünümleri. Çukurova Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü Dergisi, 13/1 167-182.

Torusdağ ,G ve İşimtekin,S. (2016). Furug Ferruhzad ‘ in “ Kâbus” Öyküsü Üzerine Metindilbilimsel Bir Çözümleme, DTCF Dergisi 56,2. s. 163-164.

Uğur, Nizamettin. Metindilbilgisi(Ders Notları).Ankara:2013. Web. 09 Ekim 2016

Uzun, Leyla S. (1995). Orhun Yazıtları Metindilbilimsel Yapısı, Türk dilleri Araştırmaları Dizisi, Ankara.

Vater, Heinz (1994): “Einführung in die Textlinguistik”, München: Fink.

YENİ MEDYA ARACI OLARAK SÖZLÜKLER

Volkan YAVUZ Gazi Üniversitesi yavuzvolkan@hotmail.com

GİRİŞ

Sözlük; kelime anlamıyla bir dilin sahip olduğu kelime ve deyimleri açıklayan veya başka dillerdeki karşılıklarını veren eserler olsa da sanal ortamda başka bir mecrayı da temsil etmektedir. Bu mecra; bilgisayar ve internet teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte hayatımıza giren yeni bir medya aracının içindeki interaktif sözlüklerdir. İnteraktif sözlükler; sözlüğün kelime anlamanın yanında etkileşimli olarak her kullanıcının katkı sağlayabileceği bir platformdur.

Yeni medya araçları, her geçen gün geleneksel medya araçlarının yanında hızla daha fazla kullanıcıya ulaşmakta ve geleceğin en önemli medya araçları arasında gösterilmektedir. Geleneksel medya araçları televizyon, radyo ve yazılı basından oluşmaktadır ve bu araçlar adından da anlaşılacağı üzere geleneksel yapılarını korumaktadır. Yeni medya araçları ise her geçen gün yenilenmekte, gelişmekte ve yeni bir medya aracının daha doğmasına zemin hazırlamaktadır.

Bu çalışmada yeni medya araçları, özellikleri, bu araçların ortak ve farklı özelliklerini incelemiştir, yeni medya araçları içinde yer alan interaktif sözlükler ile ilgili elde edilen bulgular açıklanmıştır

Yeni Medya

Adı üstünde, insan hayatı yeni giren medya araçlarını temsil etmektedir. İlk olarak 1970'lerde dillendirilen yeni medya kavramı bilgi ve iletişim tabanlı araştırmalarda, sosyal, psikolojik, ekonomik, politik ve kültürel çalışmalar yapan araştırmacılar tarafından ortaya atılmıştır. Bilgisayar ve internet teknolojilerinin yaygınlığıyla birlikte genişlemiş ve farklı boyutlara ulaşmıştır (Thompson, 1995, s.23-25)

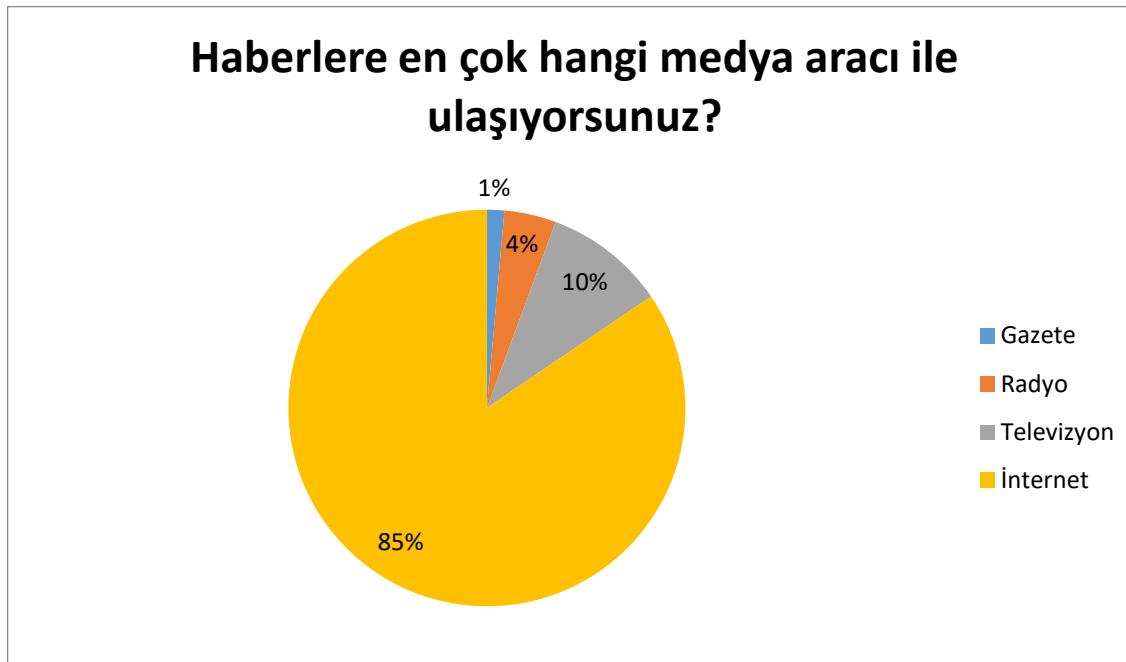
Bilgisayar teknolojilerinin gelişmesi şüphesiz bu yeni medya aracının ortaya çıkmasındaki en büyük etkendir. 1980 yılında ABD nüfus sayımında elektronik bir tablolama makinesi olan Hollerith tabülatörünün kullanılmasından sonra IBM firması açılmıştır (Monavich, 2001, s.47-48). IBM firması bilgisayar dünyasında birçok öncü girişime neden olmuştur. 1952'de hesap makinesi işlevine sahip olan bilgisayarlar satmaya başlamış, bu tarihten sonra özellikle devlet kurumlarında kullanılmak üzere birçok bilgisayar kurulumu yapmıştır. 1960 yılında da telekomünikasyon bağlantıları üzerinden bilgisayarların iletişim kurmasını sağlayan altyapı kurulumunu yapmıştır (Briggs, Purke: 2004 s.302).

Bilgisayar teknolojileri IBM'nin öncülük ettiği çalışmaların ardından hızla gelişmiş, birçok sektörde bilgisayar kullanımına başlanmış ve özellikle üretim sektöründe bilgisayar kullanımının artması ile birlikte bir ekonomik değişim de başlamıştır. Kişisel bilgisayarların kullanımının yaygınlaşması daha sonralara denk gelmektedir. Bilgisayar üretim maliyetlerinin düşürülmesi ile birlikte kişisel bilgisayarların kullanımı artmıştır. Sadece devlet kurumları içinde kullanılan ve bilgisayarların iletişim kurmasını sağlayan internet te kişisel bilgisayarların yaygınlaşmaya başladığı dönemlerde yerel telefon hatları üzerinden kişisel bilgisayarların da iletişim kurabileceği şekilde hizmete sunulmuştur.

Internet kullanımı, kişisel bilgisayarların ardından taşınabilir bilgisayarların yaygınlaşması, tablet bilgisayarların hayatımıza girmesi ve özellikle akıllı cep telefonlarının çıkışlarıyla birlikte giderek artmıştır. İnternet kullanımının bu denli artması insanların sosyal hayatı da büyük değişimlere neden olmuştur. Daha önce televizyon bağımlılığı tartışıldıken günümüzde de cep telefonu bağımlılığı veya sosyal medya bağımlılığı tartışılmaktadır. İnternet kullanımı aynı zamanda ekonomi politik kavramının da gündemindedir.

Toplumda sosyal medya kullanımının yaygınlaşması, insanların medya ihtiyacını da sosyal medya aracılığıyla gidermek istemesiyle sonuçlanmıştır. Birçok araştırmada insanlar haber kaynağı olarak sosyal medya'yı görmektedir. 2017 yılında yapılan bir araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin yüzde 85'inin haber alma kaynağı olarak internet ortamını kullandığı ortaya çıkmıştır (Yavuz, 2017, s.9).

Tablo 1. Haber Kaynağı Tercihi (Yavuz, 2017, s.9)

Internet ve sosyal medya ile ilgili paradigmalar, gelecekte internet kullanımının daha da artacağını göstermektedir. Geleneksel medya araçlarının işlevini gören yeni medya araçları insanların tarafından daha etkin şekilde kullanılabilecektir. Günümüzde internet haber sitelerinin, yazılı basının yerini almaya başlaması, internet radyolarının dinlenme oranlarının artması ve interaktif televizyon abonelerinin her geçen gün artması gelecekte karşılaşılabilecek durumu şimdiden göstermektedir.

Yeni Medya Araçları

Her geçen gün bir yeni medya aracı hayatımıza girebilmektedir. Bu nedenle yeni medya araçlarını liste haline getirmek olanaksızdır. Bu durumda sadece yeni medya araçlarının ortak özelliklerinden söz edilebilir. Yeni medya araçlarının ortak özelliği internet ortamında paylaşım imkânı sunmalarıdır. Kişiilerarası mesajlaşmanın ötesinde belli bir gruba veya herkese açık paylaşım, yeni medya araçları ile yapılmaktadır. Geleneksel medya araçlarında bilgi ve haber paylaşımı çeşitli süzgeçlerden geçmekte ve bunların sonunda geniş kitlelere ulaşmaktadır. Yeni medya araçlarında ise bunun aksine herkes içerik üretebilir konumda olduğu için bilgi ve haberler süzgece takılmadan büyük kitlelere

ulaşabilmektedir. Bu durumun olumlu tarafları olduğu gibi olumsuz tarafları da bulunabilmektedir. Haber ve bilginin teyidi geleneksel medya araçlarında yapılrken yeni medya araçlarında yapılamamaktadır. Bu nedenle geleneksel medya, yeni medyaya oranla bilgi ve haberleri daha geç kitlelere ulaşabilmektedir ama güvenilirliği konusunda her zaman şüphe uyandırmaktadır. Haber ile ilgili sıkıntılı bir durum olduğunda da üst denetim mecraları daha sonra devreye girmektedir.

Temel olarak yeni medya araçları; internet haber siteleri, sosyal ağ siteleri, e-mail grupları, bloglar, forumlar ve bazı mobil uygulamalardır. Hepsinin ortak özelliği, her kullanıcının sadece okuyucu, izleyici ve dinleyici değil aynı zamanda yayinallyıcı durumda olmasıdır. Yeni medya aracının türüne göre paylaşım adı verilen bu yayınlar; video, resim, yazı ve ses şeklinde olabilmektedir. Yeni medya araçlarının büyük çoğunluğu bu yayın şekillerinin hepsini kullanabilmektedir.

Sözlükler

Yeni medya araçları içerisinde yer alan interaktif sözlükler, kullanıcıların sadece yazı ile paylaşım yaptıkları, diğer paylaşım şekilleri için de link verme yoluna gittikleri bir ortamdır. Kitle iletişim araçları içerisinde birden fazla duyuya hitap edenler yaygınlaşmaktadır, özellikle yeni medya araçları içinde çoklu ortam sağlayanların sayısı giderek artmaktadır. Bunların yanında ilk çıktığı günden bu yana sadece yazı ile var olunabilen bir ortam olan interaktif sözlükler, kücümsemeyecek oranda internet kullanıcısına hitap etmektedir.

Tablo 2. Türkiye Interaktif Sözlükler Sıralaması (sozlukdb.com)

#	Değişim	Sözlük Adı	Toplam Girdi	Günlük Ortalama	Google Index	Alexa TR	Alexa Global	Similar TR	Similar Global	Aylık Girdi Sayısı	Toplam Puan
1	0	Ekşi Sözlük	73902723	10535	955000	16	759	12	395	705776	920
2	0	Inci Sözlük	197016418	64447	1040000	302	16562	242	8673	864019	827
3	0	Uludağ Sözlük	38770305	8606	2910000	256	13044	170	6322	212219	744
4	0	İnstela	17517334	3386	659000	1090	66935	1083	39781	58584	565
5	0	Dünya Sözlük	6091262	2361	784000	3595	192894	3258	121612	68224	544
6	0	GS Sözlük	2339378	662	608000	924	55998	1234	47259	21063	503
7	0	Kutup Sözlük	1337863	683	56200	7796	377854	8856	306693	36851	427
9	1	Blog Sözlük	107367	144	78800	4768	292921	11374	416861	4240	349
10	0	Gezgin Sözlük	50564	140	34800	9781	357126	9662	345934	5686	337
11	1	Zengin Sözlük	66171	184	28200	14015	497353	15434	351814	5939	331
11	-1	Nar Sözlük	56901	256	34600	37674	1766584	19088	679287	7733	331
13	3	Kulzos	73798	130	19000	25666	1172160	13930	502691	6189	317
14	-1	Ayi Sözlük	344239	140	36800	10380	600991	27106	646903	2860	316
15	2	Laik Sözlük	111631	173	39800	13076	675552	48825	930922	2808	311

Tablo 2'de görüldüğü üzere ülkemizde interaktif sözlüklerde yoğun bir ilgi vardır. Interaktif sözlüklerde bazen büyük yankılar getiren paylaşımlar yapılmaktadır. Interaktif sözlük sitelerinin birçoğu yazar olabilmek için belli aşamaların kaydedilmesi şartı getirmektedir. Otokontrol şekline benzeyen bu yöntemde eski sözlük yazarlarının onay verdiği yeni yazarlar paylaşım yapabilmektedir. Bu durum da diğer yeni medya araçlarının kullanıcı paylaşımlarından farklı bir denetim mekanizması olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu tabloda ülkemizde en çok ziyaret edilen ve bilgi girişi yapılan interaktif sözlükler sıralaması bulunmaktadır. Bu sıralama 2018 Ocak ayına aittir.

YÖNTEM

Bu çalışma kapsamında en çok tercih edilen yeni medya araçları ile ilgili veriler toplanmış, tablolar oluşturulmuş ve değerlendirilmeler yapılmıştır. Ülkemizde yakın zamanda yapılan araştırmaya göre en çok kullanılan sosyal medya uygulamalarının sırasıyla; Facebook, WhatsApp, Facebook Messenger, Twitter ve Instagram olduğu ortaya çıkmıştır (Bloomberg.com). Bu çalışma kapsamında yapılacak tablolarda en çok ziyaret edilen sosyal medya uygulamalarının yanında internet haber siteleri ve sözlükler eklenmiştir.

Ülkemizde en çok kullanılan sosyal medya uygulamaları, internet haber siteleri ve interaktif sözlük özelliklerinin karşılaştırıldığı tablo ile, yeni medya araçları içinde interaktif sözlüklerin durumu ile ilgili sonuçlar elde edilmiştir. Karşılaştırma sonunda ortaya çıkan bilgiler, nitel araştırma yöntemleri ile bu alanda yapılacak yeni çalışmalar için uygun veriler haline getirilmiştir.

BULGULAR

Bu çalışmada Facebook, WhatsApp, Twitter, Instagram, İnternet Haber Siteleri ve İnteraktif Sözlüklerin karşılaştırıldığı bir tablo hazırlanmıştır. Bu tabloya göre veriler şu şekilde ortaya çıkmıştır.

Tablo 3. Yeni Medya Araçlarının Özellikleri

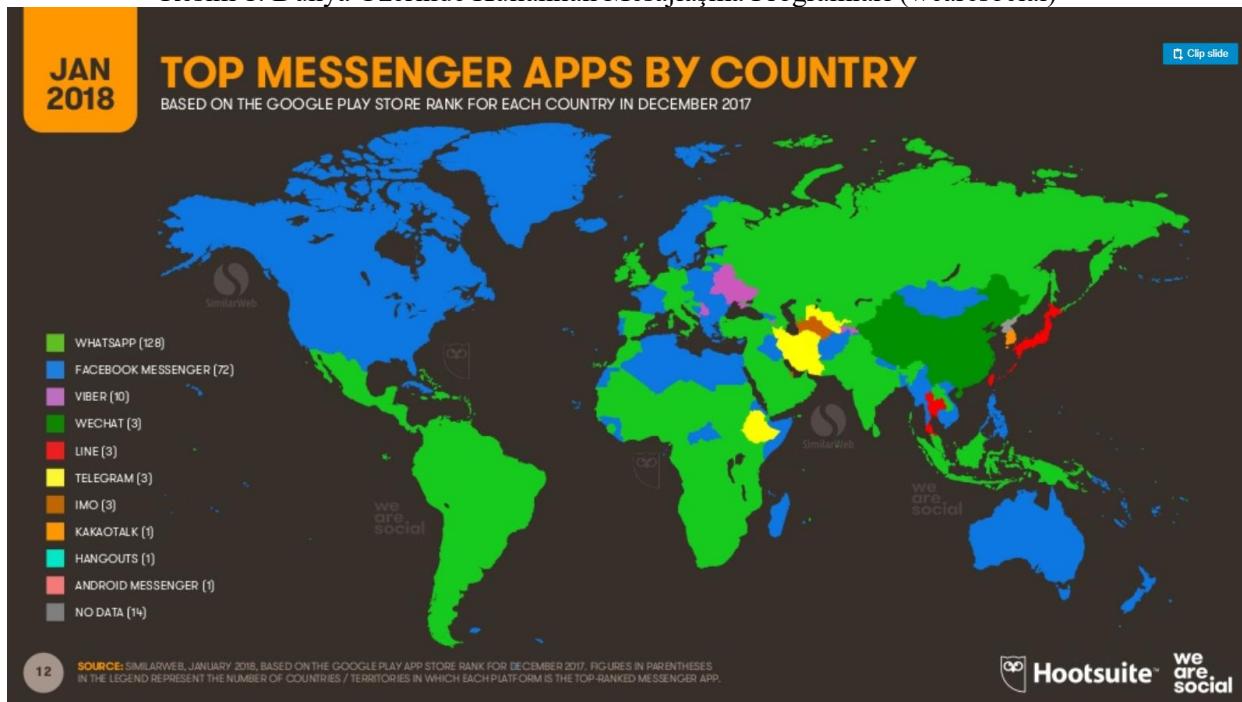
Yeni Medya Aracı	Yazı	Ses	Resim	Video	Mesajlaşma
Facebook	Var	Var	Var	Var	Var
WhatsApp	Var	Var	Var	Var	Var
Twitter	Var	Var	Var	Var	Var
Instagram	Var	Yok	Var	Var	Var
İnternet Haber Siteleri	Var	Var	Var	Var	Yok
İnteraktif Sözlükler	Var	Yok	Yok	Yok	Var

Yukarıdaki tabloya göre karşılaştırılan yeni medya araçlarının birçoğu bütün medya araçları ile kullanıcılarına hizmet etmektedir. Öğrenmede birçok duyu organına hitap edilmesinin olumlu sonuçlar doğurduğu bilinmektedir. Bu tabloda ele alınan yeni medya araçları incelendiğinde şu şekilde bulgular elde edilmiştir;

Facebook, dünya üzerinde oldukça yaygın şekilde kullanılan önemli bir sosyal medya aracıdır. Listede bulunan rakipleri çikana kadar zamanda dünya üzerinde çok sayıda kullanıcıya oldukça kısa sürede ulaşmıştır. Facebook'un en hızlı yaygınlaştığı dönem, internet kullanımının en hızlı yaygınlaştığı ve akıllı cep telefonlarının kullanımının arttığı döneme denk gelmektedir. İlk çıktığında resim paylaşımı ve mesajlaşma özelliği sunan bu platform kısa bir süre sonra video ve ses paylaşımılarına da olanak vermiştir. Mobil uygulamasını devreye soktuktan sonra facebook messenger adı verilen mesajlaşma uygulamasını da kullanıcılarına sunmuştur. Şu anda facebook messenger dünyanın en büyük mesajlaşma uygulamalarının başında gelmektedir.

WhatsApp sadece mobil cihazlar ile çalışan bir mesajlaşma uygulamasıdır. Bu uygulama uzun süredir dünyanın en çok kullanılan mesajlaşma platformu durumundadır. We are social ve Hootsuite'in yaptığı bir araştırmanın sonucu (wearesocial) aşağıdaki resimde gösterilmiştir.

Resim 1. Dünya Üzerinde Kullanılan Mesajlaşma Programları (wearesocial)

Bu haritaya göre mesajlaşma uygulaması kullanımını bölgelere göre çeşitlilik göstermekte, yeşil renkte gösterilen WhatsApp uygulamasının Kuzey Amerika hariç dünyanın büyük bölümünde en çok kullanılan mesajlaşma uygulaması olduğunu göstermektedir. Çıktığı ilk yıllarda sadece yazışma imkanı sunan bu uygulama zamanla resim, ses ve video paylaşımılarına da oylanak vermiştir.

Twitter, kullanıcılarına SMS'e sıgacak kadar karakter sayısı olan 144 harf ile paylaşım yapmalarını sağlayan bir sosyal medya platformu olarak gün yüzüne çıkmıştır. Kısa sürede kullanıcı sayısını artıran Twitter, sanatçılar, siyasetçiler ve diğer popüler kimliklerin açıklamalarını yaptığı platform haline gelmiştir. Twitter zamanla ses, video ve resim paylaşımıabilen ve kullanıcılar arası mesajlaşma imkanı sunar hale gelmiştir.

Instagram uygulaması kullanıcılar arası resim paylaşımı sağlayan bir uygulama olarak ortaya çıkmıştır. Kısa sürede büyük kullanıcı kitlesine ulaşan bu uygulama daha sonra video paylaşımı ve mesajlaşma özelliklerini bünyesine katmıştır. Özellikle gençler arasında oldukça popüler bir uygulamadır. Instagram kullanım oranının artması ile birlikte bazı Facebook kullanıcılarının hesaplarını kapatıp sadece Instagram kullanmaya devam ettikleri görülmüştür.

Internet haber siteleri internetin yaygınlaşmasıyla birlikte hizmet vermeye başlamış, özellikle web 2.0 ile birlikte daha çok kullanılır hale gelmiştir. Yazılı basın işletmeleri aynı zamanda birer internet haber sitesi yayıcısı durumuna gelmişlerdir. Bunların yanında sadece internet haberciliği yapan siteler mevcuttur. Internet haber siteleri web ortamında kullanıcılarla ulaştığı gibi mobil uygulamalarla da kullanılmaktadır. Özellikle mobil uygulamaların kullanıcılarla önemli haberleri uyarı şeklinde ulaştırmaları nedeniyle oldukça hızlı bir haber kaynağı durumundadırlar. İnsanların haberlere hızlı şekilde ulaşabilmesi, erişimin ücretsiz olması ve haberlerin diğer ortamlar kullanılarak hızlı şekilde doğrulanabilir olması sebebiyle özellikle yazılı basının tirajlarının düşmesine neden olmuştur. Internet haber siteleri sadece yazılı basının rakibi değil, video, ses ve resim ile haberlerin sunulması nedeniyle diğer geleneksel medya araçlarının da rakibi durumundadır.

İnteraktif sözlükler kullanıcıların kayıt olduktan sonra içerik üretebilecekleri, herkesin bu içerikleri okuyabileceği ve sadece yazı ile yayın yapılan yeni medya araçlarıdır. Sözlük yazarları herhangi bir süzgece takılmadan istedikleri konularda başlıklar açabilmekte ve herkes bu başlığın altına görüşlerini yazabilmektedir. İnteraktif sözlük sistemi blog ve forum siteleri ile benzerlik göstermektedir. Bloglarda resim, video ve ses paylaşımı yapılabılırken, forum sitelerinde interaktif sözlüğe benzer olarak bu paylaşımalar sadece link verme yolu ile yapılmaktadır. Günümüzde interaktif sözlükler web ortamında hizmet verirken bazıları mobil uygulamalar ile kullanım imkanı sunmaktadır. Sözlük yazarları kendi içinde bir hiyerarşije sahiptir. Yeni bir kullanıcı eski kullanıcılarından onay aldığı durumda yazıları yayınlanır. Ayrıca site yönetimi de aykırı yazıları ve başlıklarını denetler.

SONUÇ

İnteraktif sözlükler sadece yazı ile kullanıcıların içerik üretelebildiği bir yeni medya aracı olmasına rağmen toplumda oldukça ses getiren ve insanların bir konu hakkında diğer insanlara danışıcısına başvurduğu kaynaklardır. Geleneksel medyaya bağlı olan yeni medya uygulamalarında bilgi ve haberler belli bir denetimden geçtikten sonra kullanıcılarla ulaşmaktadır. İnteraktif sözlüklerde ise geleneksel medyada yer alan haberlerin yanında geleneksel medyada yayınlanmayan ve hatta hiç yayınlanmayacak haberler de kullanıcılar tarafından paylaşılabilmektedir. Bu durum interaktif sözlüklerin kullanıcılarının artmasına neden olmaktadır.

İnteraktif sözlükler aynı zamanda bir danışma meclisi gibidir. Spesifik bir konu hakkında araştırma yapan birisi aynı alanda daha önce deneyimi olmuş ve bu deneyimini sözlük ortamında paylaşmış bir kullanıcı ile bu ortamda buluşabilmektedir. Birçok interaktif sözlük kullanıcılarına mesajlaşma imkanı da sunmaktadır. Bu durumda kullanıcılar ile özel iletişim de mümkün olabilmektedir.

Bazı interaktif sözlük siteleri en çok ziyaret edilen siteler arasında bulunmaktadır. Bu durum interaktif sözlüklerin önemini artırmaktadır. Özellikle reklamcılık sektörü için önemli bir alan anlamına gelmektedir. Büyük interaktif sözlükler web sitelerinde veya mobil uygulamalarda reklamlara yer vererek büyük kazançlar elde edebilmektedir.

İnteraktif sözlük sitelerinin bu denli fazla kullanıcıya hitap etmesi, toplum mühendisliği tarafından da dikkatle takip edilmektedir. Trol adı verilen belli bir gruba veya kişiye hizmet ederek algı yönetimi amaçlı paylaşımalar, interaktif sözlüklerde de yoğun şekilde bulunmaktadır.

Sonuç olarak interaktif sözlükler toplumun medya ihtiyacını gideren önemli bir enstrümandır. Yazım yeteneği kuvvetli, önemli haber kaynakları bulunan ve çok sayıda takipçisi olan yazarların topluma yön verdiği bir gerçektir. Yazarlar; takma ad, toplumda kendi kimlikleri ortaya çıkmadan büyük yankılar getirecek paylaşımalar yapabilmektedir. İnteraktif sözlüklerin önemli bilgi, belge ve haber kaynağı ve sanal bir danışma meclisi olması nedeniyle kullanıcı sayıları her geçen gün artmaktadır.

KAYNAKLAR

- Thompson, J.B, (1995). The Media and Modernity: a Social Theory of The Media, Cambridge:Polity Press
- Manovich, L, (2001). The Language of New Media, MIT Press: Cambridge, Mass
- Briggs, A. ve Burke, P. (2004). Medyanın Toplumsal Tarihi: Gutenberg'den İnternet'e, çev. İbrahim Şener,
- Yavuz, V, (2017). Haber Alma Eğilimlerinde Yeni Medya: 2. Uluslararası İletişim Bilimi ve Medya Çalışmaları Kongresi, İstanbul
- SozlukDB, (2018). <https://sozlukdb.com/interaktif-sozlukler-ocak-2018-siralaması/>, Erişim Tarihi:15/05/2018
- BlombergHT (2018). <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/2008263-turkiyede-sosyal-medya-kullanimi>,
Erişim Tarihi:15/05/2018
- Wearesocial, (2018), <https://wearesocial.com/blog/2018/01/global-digital-report-2018>, Erişim Tarihi:15/05/2018

INTERNET HABERLERİNDEN ÖRNEKLERLE RETORİKSEL ÇÖZÜMLEMELER

Betül SABAHCı

Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü ak_bulut@mail.com**GİRİŞ**

Retorik kısaca; var olan bilginin, daha inanılır kılmak için, değişik söz söyleme biçimlerinden faydalalarak ifade edilmesidir. Böylece anlatılan olay, çeşitli retoriksel anlatım biçimleriyle desteklenmiş ve o olayın güvenilirlik derecesi artırılmış olur.

Özellikle haberlerde retorik, ikna gücünü artırmak için sıkça kullanılan bir unsurdur. Muhabir haberin doğruluğunu kanıtlamak ve güvenilir olduğunu ispat etmek için retoriksel anlatım biçimlerinden yararlanabilir.

Haberde retoriğin iki boyutu bulunmaktadır: İlkinde haberin inandırıcılık derecesi artırılır, ikincisinde ise, haber, alıcının davranışını istenen yönde değiştirebilmelidir. Kuşkusuz bu iki yön birbirile bağlılıdır ve ideolojik düzeyde etkileme düşünüldüğünde, alıcıların zihinlerinin bulanıklaştırılması amaçlanır (Özer, 2011: 172).

Buna göre haberlerde kullanılan ve en bilinen retorik anlatım biçimleri: paralel yapılar kurma, metafor ve mitonomi kullanımı, korku ve endişe yaratma, sürü mantığı yaratma, güvenilir kaynak ve ünlü isim kullanımı, kişiselleştirme, kibar gözükme, rakamsal verilerin kullanımı, okuyucunun duygularını yansıtma, haberdeki kişilerin konuşmasını haberin başlığında kullanmaktadır.

Retoriksel unsurlar İnternet gazetelerinde ise, hem haberin ikna gücünü artırmak, hem de okuyucunun ilgisini çekerek haberi daha fazla ‘tıklatmak’ için kullanılır. Çalışmada söz konusu retorik unsurların her biri için, İnternet gazetelerinden seçilen örnek haberler incelemeye alınmıştır. Araştırma; 5 günlük süreyle (15-20 Şubat 2018) izlenen Habertürk, Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinin İnternet sayfalarından tesadüfi örneklem yoluyla seçilen haberler üzerinden yürütülmüştür. Çalışmanın amacı, hem İnternet haberlerinde retorik olguların nerelerde ve nasıl kullanıldığını göstermek, hem de retorik haber çözümlemeleri konusuna ileride yapılacak çalışmalar için katkı sağlamaktır.

Retorik Kavramı ve Haberlerde Kullanımı

“Retorik” kelimesi ilk olarak Eflâtun’un (M.Ö. 427-347) M.Ö. 385 yılında kaleme aldığı Gorgias adlı eserinde ve “retorik veya retorikçilik” anımlarına gelecek şekilde kullanılmıştır. “Retorikos” hali ise yine Eflâtun’un Phaedrus isimli eserinde yer almıştır. Bu kelimelerin kullanıldığı ifade ise “söylüyorum” sözüdür. Bununla birlikte “retor = konuşmacı” kelimesi M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren mecliste veya mahkeme salonlarında konuşma yapanlar için kullanılmaktaydı. Kaynaklara göre Eflâtun, “retorik” kavramını buradan türetmiştir (Çam, 2015: 6).

Retorik kavramı, tarihsel bağlamda ele alındığında eski ve yeni retorik şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Eski retorik ile antik dönemde kullanılan yöntem, yeni retorik ile de zamanla bu yöntemin geçirdiği dönüşümler neticesinde ortaya çıkan ve günümüzde de halen kullanılan yapı kastedilir. Klasik retorikten bahsedildiğinde antik dönemde çok sayıda ismin retorikle ilgilenmesine karşın, akla ilk gelen isimlerin başında Platon ve Aristoteles gelir. Platon’un Gorgias, Phaidros, Devlet ve benzeri diyaloglarında, retoriğin nasıl bir sanat olduğuna ve konusundan bahsedilir. Benzer şekilde Aristoteles de retorik sanatına ilgi gösterir ve “Retorik” adlı bir eseri de bulunmaktadır (Meyer, 2009: 202).

Platon retorik hakkındaki birçok düşüncesi hocası Sokrates'ten almıştır: Her ikisi de retoriğin daha çok, bencilce bir kullanımının olduğunu düşünmekteydi. Böylece diyaloglarda Sokrates genellikle, Platon'un aşağı çıkarmak istediği bakış açısını temsil eden başkarakter (konuşmacı) olarak yer almıştır. Platon'un retorikle ilgili düşünceleri pek çok eserinde kendini göstermektedir. "Gorgias" diyalogunda Gorgias, retoriği "sanatların kralıçesi" olarak nitelendirirken; buna karşılık Sokrates, retoriğin "dinleyicileri gülünç duruma düşürme ustalığı" olduğunu söyleyerek olumsuz yönünü ön plana çıkarmıştır. "Protagoras" diyalogunda, sofistlerle platonistler arasındaki çelişki, retoriğin kullanımı bağlamında gösterilmeye çalışılır. Burada Sokratesçi bir bakış açısıyla Platon, sofistlerin iddiasının aksine, erdemin öğretilebileceğini ileri sürmüştür (Fırınçı, 2011: 32).

Söz ve biçimle ilgili olan retorik disiplininin ana ilgi alanı, verili durumlarda ifadenin en etkili biçimde nasıl aktarılabileceğinin bulunması anlamına gelmektedir. Kullanım özelliklerini itibariyle sosyal psikoloji, dil, edebiyat, ikna gibi alanları içine alan bir kodlama biçimini ifade eden bu disiplin, alıcıda önceden belirlenmiş olan davranış ve tutum değişikliklerini sağlamayı amaçlamaktadır. Dil yapısıyla ilişkili olmasına rağmen tek başına bir gramer ya da dilbilgisi olmaktan uzak olan retorik, hangi tür iletişim içinde gerçekleştirilebilirse gerçekleştirilsin iletinin ikna ediciliğini artırmamak amacıyla egriletilemeler, cinaslar, kıyaslar, benzetmeler, hicievler vb., retorik figürlerinin her birinden faydalananmaktadır. Retorik figürleri, dilde sapma dediğimiz göstergelerin farklı biçimlerde kullanılışıyla, belli bir imgeyi alıcıya sunmak için türettikleri kendine özgü kullanımlarıdır (Batı, 2007: 328).

Batıda üç temel sanat kabul görmektedir: diyalektik, dilbilgisi ve retorik. Diyalektikte amaç, aynı retorikte olduğu gibi muhatapları ikna etmektir. Bunu yaparken çelişkili ifadelere başvurmak ve karşıtlıkları kullanmak yollarından gidilir. Bu bağlamda retorik sanatıyla aynı amaca hizmet ettiği söylenebilir. Platon'un, diyaloglarında sıkılıkla kullandığı "retorik" kavramı, kimi diyaloglarında farklı türden kullanımlarıyla karşımıza çıksa da, en temelde "diyalektigin" benzeri olarak ikna etme sanatı olarak vurgulanmaktadır (Rüzgar ve Akdemir, 2017: 259).

Sözcük seçimi, metnin ideolojik işlevinin anlaşılabilmesi, etkisi ve okuyucuya ikna etmesini doğrudan etkilemektedir. Sayıları kullanmak, çeşitli yerlerden alıntılar yapmak, metnin tutarlılığını kanıtlamak için çelişki yaratabilecek ifadelerin "silinmesi" ise haberin retorik mekanizmalarını oluşturmaktadır (İnce, 2014: 73).

Retorik, haberlerde ve özellikle İnternet haberlerinde okuyucuya haberin doğruluğuna ikna etmek için ve güvenilir kaynak olduğunu vurgulamak için bolca kullanılır. Ayrıca söylenecek olan sözlerin, daha güzel söyleme yollarını bulmak ya da anlatılmak istenen duyguları vurgulamak için retoriksel unsurlardan yararlanılır.

YÖNTEM

Çalışmada Habertürk, Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinin İnternet haberlerinden örneklerle retorik söylem çözümlemesi yapılmıştır.

BULGULAR

Haberde en sık kullanılan retoriksel unsurlar ve bulunan haber örnekleri şöyle sıralanabilir (Devran, 2010: 41):

-Paralel yapılar kurma: Bazı haberlerde bir dizi yapının eşit olduğunu vurgulamak için paralel yapılar kullanılır. Böylece haberde bir ritim de yakalanır. Örneğin, '7'den 70'e Herkes Burada' ya da 'Genç Yaşı Demeden Herkes Mücadele Ediyor' gibi cümleler haberlerde görülmektedir.

Haber 1: Hürriyet İnternet Gazetesi (15.02.2018)

Haberde Türkiye genelinde en iyi lahmacun yenebilecek yerler sıralanmıştır. Haberin başlığında geçen 'Biri ünlülerin uğradak yeri biri Vedat Milor'un gözdesi' ve haber metninde geçen 'Hem Antep usulü hem de Halep usulü lahmacun' söylemleri paralel yapılar kurmaya örnek verilebilir.

-Metafor kullanımı: Bilinmeyen bir şeyi açıklayan ya da kolay bir şekilde anlaşılmasını sağlayan, sözcüklerdir. Mesela, 'Zam Yağmuru Devam Ediyor' cümlesiinde yağmur kelimesi cümleye metaforik bir anlam katmıştır (Devran, 2010: 44). Pek az sayıda anlamsal retorik değişimeleri metaforlar kadar ikna edicidir. Soyut, karmaşık, bilinmedik, yeni ya da duygusal anlamlar metafor kullanılarak daha bilinen ve somut hale getirilebilir (Van Dijk, 2015: 88).

Haber 2: Sabah İnternet Gazetesi (18.02.2018)

Askerlere moral olması için Türkiye'nin birçok yerinden çocukların ellerinden yazılan mektupları konu alan bu haber metafor örneği oluşturmaktadır. Haberde 'minik kalpler' derken 'çocuklar' kastedilmektedir. Ayrıca haberin ara başlığında yine 'Minik kalplerden gelen mektuplar askerlere dağıtıldı' diyerek yine aynı kelimelerle metafor yapılmıştır.

-Mitonomi kullanımı: Mitonomi göstergebilimsel olarak, bir gösterilenin kendisine şu ya da bu biçimde benzeyen ya da onunla ilintili başka bir gösterenle anlatılmasıdır. Diğer bir anlatımla, bir parçanın bütünü temsil etmesidir: Çankaya ifadesi, Cumhurbaşkanlığı makamını temsil edebilir ya da Türkiye ile ilgili çekilen bir belgeselde kullanılan bir görüntünün o konudaki bütünü temsil etmesi gibi (Devran, 2010: 49).

Haber 3: Sabah İnternet Gazetesi (20.02.2018)

Bu haberde 12 milyon emekliye 6 ayda bir yapılan zam sonucu en düşük emekli maaşının 1632TL olacağı açıklanmaktadır. Ancak haber metninde ‘emekli’ ifadesi tekil kullanılmıştır. ‘Emekliye müjde, Emekliye 1632TL’ şeklinde söylemlerle aslında 12 milyon emekli kastedilmektedir. Böylelikle parça bütün ilişkisi oluşturulmuştur.

-Korku ve endişe yaratma: Bazı haberlerde ‘Bu Yaz Hava Çok Sıcak Olacak’ gibi ifadelerle okuyucuda korku ve kaygı yaratmak istenebilir.

Haber 4: Sabah İnternet Gazetesi (16 Şubat 2018)

-Sürü mantığı yaratma: Haberlerde kullanılan, ‘Herkes böyle istiyor, Böyle bir arabayı herkes almak ister’ gibi söylemler, sürü mantığı yaratarak okuyucularda karar verme aşamasında yönlendirme yapabilir.

Haber 5: Milliyet İnternet Gazetesi (15.02.2018)

Artvin'de Çoruh Nehri üzerindeki Deriner Barajı'nın yağışların azalması sebebiyle suların çekilmesi ve baraj suları altında kalan Narlı köyünün su yüzeyine yeniden çıkışını sağlamıştır. Haberde kullanılan 'ortaya çıktı duyan koştı, geçen sürücüler araçlarını durdurdu izledi' ifadeleri sürü mantığı yaratmaya örnek verilebilir.

-Güvenilir kaynak kullanma: Muhabirler, haberde bazı olayların doğruluğunu kanıtlamak için veya okuyucuda güvenilirlik hissi yaratmak için bir gerekçe ya da bir kurum adı verebilirler. Örneğin, habere 'emniyet yetkililerin verdiği bilgilere göre' ifadesini kullanabilirler.

Haber 6: Habertürk İnternet Gazetesi (19.02.2018)

Haberde kahvenin ve muz, balık ve baklagiller gibi yiyeceklerin beyin gelişimi ve sağlığını olumlu yönde geliştirdiği anlatılmaktadır. Bu haberde başlıkta kullanılan 'Bilim insanları uyarıyor' ifadesi ile haberin güvenilirlik derecesi güçlendirilmiştir. Ayrıca haber metninin içerisinde "Beyin Sinir ve Omurilik Cerrahi Bölüm Başkanı Prof. Dr. İlhan Elmacı, beyin dostu uygulamalar hakkında bilgi verdi." şeklinde ifadeler de yer almaktadır. Bu haberde eğer bir doktordan alıntı yapılmamış olsaydı, habere karşı okuyucunun güveni olmazdı, ancak bu şekilde bir güvenilir kaynak kullanımı haberi desteklemektedir.

-Ünlü isimlerin kullanımı: Haberlerde kullanılan ünlü isimleri, habere doğruluk ve inandırıcılık katmaktadır. Ayrıca sık sık kullanılan 'Cumhurbaşkanı, Başkan' isimleri gazetenin ideolojisini de yansıtır.

Haber 7: Sabah İnternet Gazetesi (16 Şubat 2018)

Haberde ünlü kullanım hem okuyucunun ilgisini çekebilir, hem de habere inandırıcılık katabilir. Bu haberde Radyo Turkuvaz'dan ünlülerin mesajlarının yayınlanması konu alınmıştır. Haberde birçok ünlünün ismi yer almıştır. Sabah Gazetesi bu haberle başlıkta geçen ünlülerin dilinden 'Tek yürek yanınızdayız' diyerek kendi görüşünü de yansıtmaktadır.

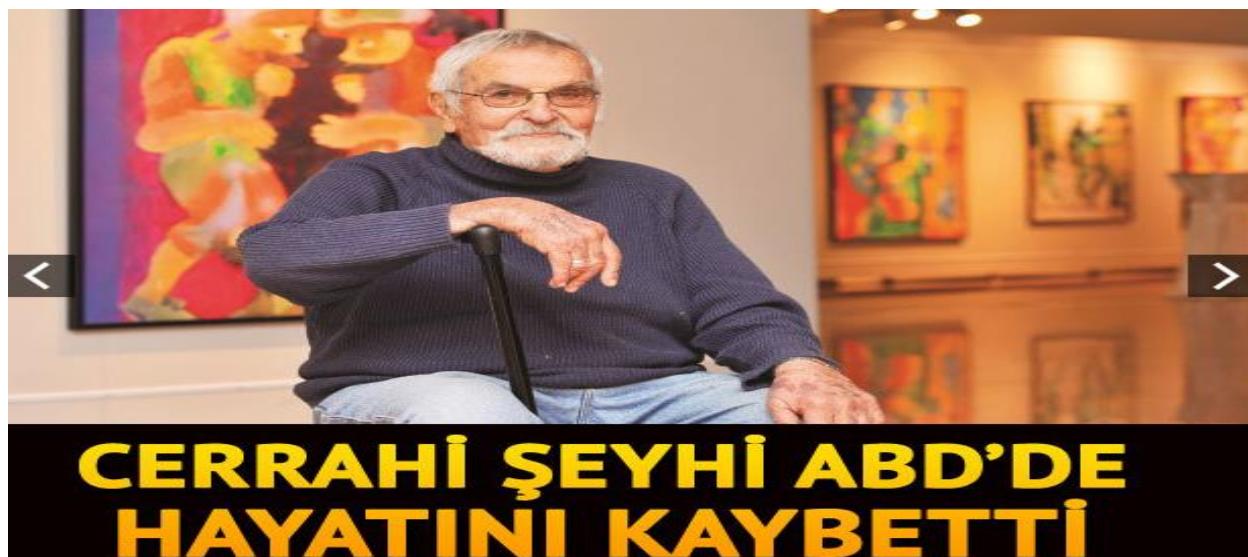
-Kişiselleştirme: Bazı haberlerde karmaşık olan olaylar anlatılmak için, kişiselleştirmeye başvurulabilir. Örneğin 'Öğretmenini kaybeden okul ağlıyor' ifadesinde olduğu gibi öğrenciler yerine okul kelimesi kullanılmıştır.

Haber 8: Habertürk İnternet Gazetesi (18.02.2018)

Haberin başlığında ve haber metninin içerisinde geçen 'Beyaz Saray açıklaması' ifadesi kişiselleştirmeye örnek gösterilebilir. Beyaz Saray, Amerika Birleşik Devletleri devlet başkanlarının Washington'da bulunan resmî ikametgâhıdır. Haberde 'Beyaz Saray açıklaması' diyerek aslında oranın yetkilileri kastedilmiştir ve Beyaz Saray kişiselleştirilmiştir.

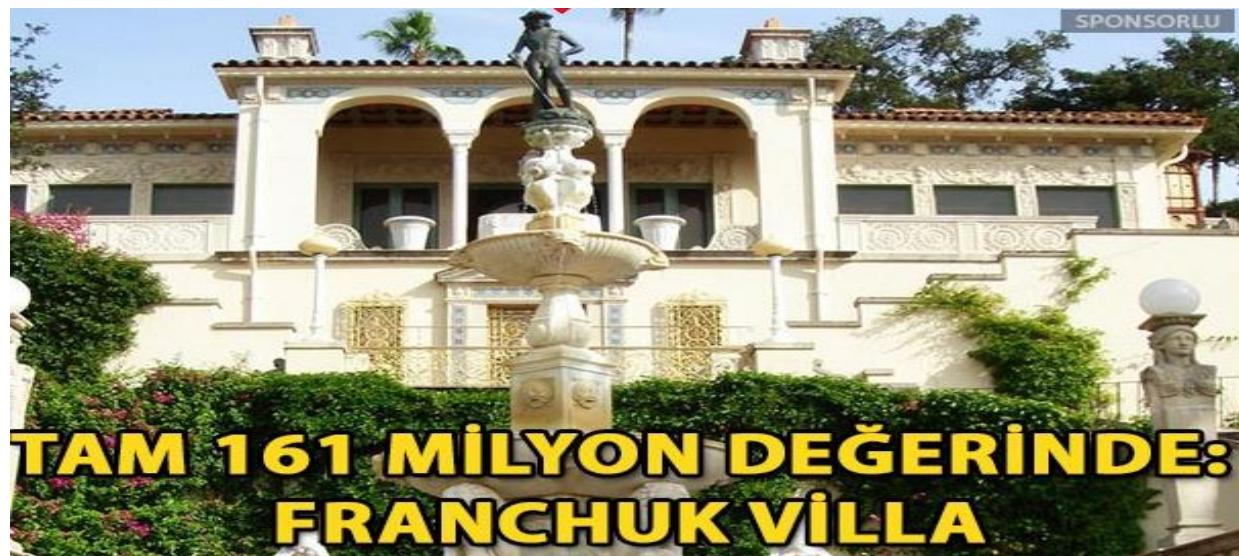
-Kibar gözükmek (Euphemism): Kelimelerin kulağa daha güzel görünmesi için ya da kötü olayların daha kolay söylenebilir biçimini bulmak için haberlerde euphemism yapılabılır. Mesela, ‘Öldü yerine hayatını kaybetti ya da rahmetli oldu’ söylemlerinin kullanılması gibi.

Haber 9: Hürriyet İnternet Gazetesi (16.02.2018)

Haberde Cerrahi Dergâhi liderinin hayatını kaybettiği duyurulmaktadır. Haber başlığında ve metin içinde ‘öldü’ kelimesi yerine ‘hayatını kaybetti’ ifadesi kullanılarak anlam yumusatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca haberin detaylarında, ‘cenazesinin gömülmesi’ ifadesinin yerine ‘cenazesinin öğle namazının ardından kaldırılacağı bildirildi’ cümlesiinde yine olayın daha kibar söyleniş biçimini bulunmuştur.

-Rakamsal verilerin kullanımı: Haberlerde kullanılan rakamlar okuyucuda hem dikkat uyandırabilir hem de habere inandırıcılık katabilir. Rakamsal ifadeler örneğin ekonomi haberlerinde sık kullanılır.

Haber 10: Milliyet İnternet Gazetesi (18.02.2018)

Haberde rakamsal ifadelerin kullanımı anlatımı kuvvetlendirmektedir. Örnekteki haberde, başlıkta ve metin içinde fazlasıyla rakamsal ifade kullanılmıştır: ‘**1997** yılında Çinli bir iş adamı tarafından alınan villa, **2006** yılında Coll Hill Spink 2 isminde bir şirkete satılıyor. Şirket tarafından villada sadece minimalist tarzda tadilat yapılıyor. Villa **2003** yılında tekrar el değiştiriyor ve aynı zamanda ünlü İngiliz sanatçı Sir Elton John’ın da çok yakın arkadaşı olan iş insanı Elena Franchuk tarafından satın alınıyor, konut olarak kullanılmadan önce tadilata giriyor. Ancak bu tadilat bizim evlerimizde yapılan **15-20** günlük tadilatlar gibi

kısa sürmüyor. Tam 18 ay boyunca inşaatçılar ağır iş makineler ve vinçlerle çalışarak çevreye büyük gürültü ve zarar veriyorlar.'

-Okuyucunun duygularını yansıtma: Muhabirler bazı haberlerde, okuyucunun duygularını yönlendirmek ya da onların duygularını vermek için 'Gören şaşkına dönüyor ya da bu bilgiler korku veriyor' gibi ifadeler kullanabilir.

Haber 11: Milliyet İnternet Gazetesi (15.02.2018)

Haberde ikinci el araç sitesinde satılığa çıkarılan 1991 model şahin araçların bazılarının fiyatlarının çok yüksek olduğu anlatılmıştır. Haberin başlığında kullanılan 'Özelliklerini duyan şoke oluyor' ya da metin içinde geçen 'Lüks otomobile gelenler Şahin'e haran kalıyor' ifadeleri ile okuyucuların duyguları verilemeye çalışılmıştır.

-Haberdeki kişilerin konuşmasını başlıkta kullanmak: Birçok haberde olduğu gibi, haberde geçen kişilerin sözleri özellikle başlıklarda sık kullanılmaktadır.

Haber 12: Habertürk İnternet Gazetesi (16 Şubat 2018)

Haber metninde Prof. Dr. Canan Karatay'ın yeni kitabında neler olduğunu anlatması konu alınmıştır. Haberin ana başlığında, ara başlıklarda ve haber fotoğrafı yazılarında Karatay'ın konuşması direkt olarak kullanılmıştır. Böylece okuyucunun dikkati çekilmek istenmiştir.

SONUÇ

Haberlerde retoriksel söylem, hem habere daha hoş bir söylem katmakta, hem de haberin ikna gücünü artırmaktadır. Özellikle İnternet haberlerinde haberin daha fazla okuyucu tarafından okunmasını sağlamak için retorik söylem unsurlarından faydalанılmaktadır.

Bu çalışmada, her bir retorik unsur için ayrı bir haber incelemesi yapılmıştır. Böylece, toplamda 12 haber inceleme kapsamına alınmıştır. Haber incelemeleri sonunda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Haberlerde retoriksel söylem, sıkça kullanılmaktadır.
- Retorik söylem unsurları, haberleri daha akılda kalıcı hale getirmek, daha çok kişi tarafından okunmasını sağlamak, haberin daha farklı açıklanabilir yollarını bulmak için kullanılmaktadır.
- Özellikle İnternet haberlerinde haberi 'tıklatmak' için bu retorik unsunlar daha fazla kullanılmaktadır.
- En çok kullanılan retorik söylem unsurları: paralel yapılar kurma, metafor ve mitonomi kullanımı, korku ve endişe yaratma, sürü mantığı yaratma, güvenilir kaynak ve ünlü isim kullanımı, kişiselleştirme, kibar gözükme, rakamsal verilerin kullanımını, okuyucunun duygularını yansıtma, haberdeki kişilerin konuşmasını haberin başlığında kullanmaktadır.
- Habertürk, Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinin İnternet sayfalarında yayınlanan ve tesadüfi örneklem yoluyla seçilen örnekler üzerinden yürütülen çalışmada, en çok Sabah Gazetesi İnternet sayfasından alım yapıldığı görülmüştür. Bu bağlamda, 5 günlük incelemeye göre, ele alınan gazeteler içerisinde Sabah Gazetesi'nin daha fazla retoriksel söylem unsurlarını kullandığı söylenebilir.

Bu çalışma genel olarak, retorik söylemlerin İnternet haberlerinde nasıl yer bulduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Bunun yanı sıra, bu unsurların en fazla kullanılanları haber örnekleriyle göstererek, unsurların kullanımlarını okuyucu gözünde somutlaştırmayı ve bunların ne şekilde gerçekleştiğini açıklamayı amaçlamıştır. Ayrıca çalışma, retorik haber söylemi konusunda daha sonra gerçekleştirilecek araştırmalara katkı sağlama açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Bati, U. (2007), Reklamlarda Retorik Figürlerin Kullanımı. Marmara Üniversitesi, Öneri Dergisi, Sayı 28, Cilt 7, s. 327-335.
- Çam, M. S. (2015), Türkiye'de Basın Reklamlarının Retoriği: Otohaber Dergisinde 1992 ve 2012 Yıllarında Yayınlanan Otomobil İlanlarının Karşılaştırmalı İçerik Analizi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Devran, Y. (2010), Haber Söylem İdeoloji, İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Firinci, T. (2011), Platon'da Retorik Kavramı, Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 4 (2), s. 31-46.
- İnce, D. (2014), 28 Şubat Haberciliği Bir Meşruiyet Restorasyonu, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi İlef Dergisi, 1 (1), s. 57-87.
- Meyer, M. (2016), Retorik, (Çev), İsmail Yerguz, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 40, s. 202-206.
- Özer, Ö. (2011), Haber Söylem İdeoloji Eleştirel Haber Çözümlemeleri, Konya: Literatür Yayıncıları.
- Rüzgar, N. ve Akdemir, A. (2017), Retorik Söylemin İçerik Kalitesi ve Etkileme Amacına Yönelik Algının Akademisyenler Düzeyinde Araştırılması, İAD İşletme Araştırmaları Dergisi, 9 (2), 258-282.
- Van Dijk, A. T. (2015), Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım, (Ed), Barış Çoban ve Zeynep Özarslan, Söylem ve İdeoloji, İstanbul: Su Yayıncılık, s. 15-100.

ERKEN POSTPARTUM DÖNEMDE GÜVENLİ ANNE-BEBEK BAĞLANMASININ SAĞLANMASINDA KANITA DAYALI UYGULAMALAR

Dilara ŞAHİN Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, sahinndilaraa@gmail.com
Selda BEŞİRİK Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, seldaates07@gmail.com

Nejla CANBUKAT ŞAHİNER Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi,
ncanbulat@gmail.com

Ayşe Sonay TÜRKMEN Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi,
asonaykurt@gmail.com

GİRİŞ

Bağlanma kavramı insan gelişim süreci içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yaşamın ilk yıllarından itibaren kişi ebeveynleri ile özel ve uzun süreli duygusal bağ kurmaya başlar. Maternal / paternal bağlanma olarak da ifade edilen ebeveyn-bebek bağlanması, kısa süreli etkiden ziyade daha uzun süreli etkilere sahiptir. Bireyin çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde hatta yaşamı boyunca sergilediği davranış kalıpları, psikolojik durumları ve akademik başarıları üzerine önemli ölçüde etkiye sahiptir.

Bağlanma Kuramı

Bağlanma ile ilgili ilk bilgileri John Bowlby ileri sürmüştür. Bowlby'e göre anne-bebek bağlanması; anne çocuk arasında sürekli, sıcak, yakın bir ilişkinin olması, her iki tarafın da bu durumdan memnun olması ve haz almasıdır. Bowlby ayrıca bebek ve çocuğun fiziksel sağlığının gelişmesi için vitamin ya da proteinler ne kadar gereklisi ise ruhsal gelişimi için de anne sevgisinin bir o kadar önemini vurgulamaktadır.

Bağlanma kuramı, John Bowlby ve Mary Ainsworth'un çalışmalarıyla geliştirilmiş olup, Freud ve diğer psikanalitik düşünürlerden de etkilenmişlerdir. Bowlby'e göre Bağlanma Kuramı; "insanların, diğerleriyle güclü bağlar geliştirmeye yönelik doğal eğilimi ve onlardan ayrılma veya onları kaybetmeyi istememenin getirdiği kaygı, öfke, depresyon ve duygusal kopuş gibi kişisel sıkıntıların izah edilmesi için ortaya atılmış bir yol" anlamına gelmektedir. Bağlanma daha kuvvetli ve olgun olarak algılanan bireylerle geliştirilen bağ; bağlanma davranışları ise bağlanılan kişi ile ilgili yakınlığa sebep olan ve sürdürmeye yardım eden her türlü davranış şeklidir. Bowlby' e göre bağlanma davranışları temelleri ilk üç yılda atılan, bireyin ilerleyen yıllarda yaşamını etkileyen, hayat boyu süren ve hayatını sürdürmede biyolojik bir işlev sahip olan bir davranış şeklidir. Bu kurama göre, çocuğun temel gereksinimlerini karşılayan veya bakım veren kişi (genellikle anne) ile çocuk arasındaki bağlanmanın oluşmasındaki süreç dört aşamada gerçekleşmektedir;

1. İnsanları ve hareket eden nesneleri tercih etmeye yönelik,
2. Daha sık gördüklerini diğerlerinden ayırt etmeyi öğrenme,
3. Tanıdıklarına yaklaşma ve tanımadıklarından uzak durma,
4. İstendik sonuçları getiren davranışları diğerlerinden ayırt etme ve artırma.

Bağlanma kavramıyla üstünde durulan durum, çocuğun ihtiyacı olduğu zamanlarda bağlandığı kişiden yakınlık görmek ve iletişim halinde olmak istemesidir. Çocuk "rahatlatılmak, korunmak, duygularının düzenlenmesi, sevilmek, yakınlaşmak-yaklaşmak" gibi ihtiyaçlarını ebeveynine ifade edecek davranışlar sergiler; çocuğun bu ihtiyaçları ebeveyni tarafından doyurulduğu zaman ise bağlanma modeli olgunlaşır.

Yaşamın ilk yıllarda bağlanmayı gösteren en önemli bulgu annenin bebekten uzaklaştığı zaman çocuğun ağlaması, geri dönmesi durumunda ise onu sevinçle karşılamasıdır. Bebek, anne ortadan kaybolduğu zaman onu aramaya başlar ve bulana kadar kaygısı devam eder. Bulma süresinin

uzaması kaygının şiddetlenmesine ve kalıcı hale gelmesine neden olabilir. Bir çocuk ailesinin onu istemediğini düşündüğü takdirde, hiç kimse onu istemeyeceğine inanır. Bu durum, bebeklerin istenilen düzeyde ve güvenli bağlanmaması ile sonuçlanır. Bağlanma stillerini belirleyen en önemli unsur, güven veren ya da bağlanılan kişi ile olan ilişkilerdir.

Bağlanma Stilleri

Güvenli Bağlanma

Çocuğun ihtiyaçlarının uygun ve zamanında karşılanması sonucu, çocuk kendi öz varlığını değerli bir varlık olarak tanımlar ve çevresini de kıymet veren güvenilir çevre olarak kavrar. Ainsworth ve ark. (1978)'a göre annelerin bebeklerinin temel gereksinimlerini zamanında karşılaması, güvenli bağlanmayı artıran önemli bir unsurdur ve oyun ya da keşif yapma konusunda bebekler kendilerini daha güvende hissederler.

Çocuğun fiziksel ve ruhsal gelişimi bakımından en uygun ve sağlıklı olan güvenli bir bağlanmanın sağlanmasıdır. Güvenli bağlanma hem anne hem de bebek açısından olumlu birçok sonuçları olan bir durumdur. Anne açısından yararları; annenin çocuğuyla yakın olma durumundan zevk almasına, annelik duygusunu ve sevgisini geliştirmesine destek olur. Böylece annenin kendini gerçekleştirmesi ve başarılı bir yetişkin olması da desteklenmiş olur. Güvenli bağlanma ayrıca çocuğun annenin gücünü ve mevcudiyetini hissederek olumlu ve zengin bir kendilik değeri oluşturmamasına, devamında ise kendisinin de temel bakım veren kişi olduğunda güvenle ve sevgi ile yaklaşmasına destek olur. Güvenli bağlanma temelde bireyi uzun vadede ise toplumu olumlu yönde etkileyen önemli bir unsurdur.

Kaygılı/Kararsız Bağlanma

Güvensiz bağlanma, erken çocukluk döneminde çocuk ve ebeveynler (anne - baba) arasındaki zorlayan ve yıpratıcı ilişkiler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlanma türünde bebeklerin duygusal veya fiziksel herhangi bir ihtiyacı uygun zamanda ya da gereği kadar karşılanmama durumu vardır. Anneye ve babaya karşı bu bağlanma türünü geliştirmiş olan bebekler çevreyi keşfetme konusunda sıkıntı yaşarlar, bağımlı ve yetersiz olma duygularına sahip olurlar.

Annenin çocuğun ihtiyaçlarını karşılamadaki tutarsız tavırları ya da uygun zamanda karşılık veremediği durumlarda kaygılı/kayıtsız bağlanma ile karşılaşmak mümkündür. Bu bağlanma biçimindeki çocuk farklı düzeylerde kaygıya sahip olup, gerilim ve kızgınlık duygularını yoğun bir biçimde hisseder ve yabancılarla iletişime geçmeye çekinir. Anne ile tekrardan yan yana geldiklerinde ise çevreyle iletişim kurmak ya da kolayca sakinleşmek yerine anneyle daha fazla yakınlık kurup ondan ayrılmak istememektedir. Annelerine sürekli dokunma ihtiyacı hissedeni, kucaklarından ayrılmak istemeyen çocukların bu gruba girer.

Kaygılı/Kaçınmacı Bağlanma

Bu bağlanma şeklinde anne bebeğin gereksinimlerine karşı tutarlı bir biçimde tepkisiz kalmıştır ve bebek anneye karşı kaçınmacı davranış şeklini geliştirmiştir. Bu bağlanma biçimdeki çocuklar anne ile ayrılık durumundan çok etkilenmemekte, ancak anneye tekrardan yan yana geldiklerinde anne ile iletişim kurmaktan kaçınmakta ve buna bağlı olarak da ilgilerini oyun oynamaya vermekteyler.

Güvensiz bağlanma duygusu geliştiren kişiler bireylere güvenmekte sıkıntı yaşarlar ve başkaları ile olan ilişkileri üzerinde sürekli bir kontrol etme durumuna sahip olurlar. İlişkileri kontrol altında tutma davranışına sahip olan bireylerde terk edilme ya da reddedilme korkusu oluşur ve bu durumdan dolayı kişilerle yakın ilişkiler kuramama, degersiz görüleceği ve sevilmeyeceğinden korkma, yoğun bir şekilde yalnızlık ve soyutlanmışlık duygularından kaçma durumlarının ortaya çıkmasına neden olur.

Bağlanmayı Etkileyen Faktörler

Güvenli bağlanmayı artıran unsurlar şu şekilde sıralanabilir;

1. Oksitosin ve vazopressin hormonları
2. Bebekteki gaz sıkıntılarının azalması
3. Emzirmenin erken dönemde başlatılıp sürdürülmesi
4. Gebeliğin planlı bir gebelik olması
5. Gebelik döneminde annenin bebeğinin görüntüsünü ve hareketlerini ultrason aracılığı ile görmesi

Ülkemizde anne-bebek bağlanmasıyla ilgili çalışmalarında bağlanma şeklinin kuşaklar arasında geçiş yaptığı, düşük ekonomik düzeyin ve annenin yaşıının küçük olmasının bağlanmayı olumsuz etkilediği; bebeğe masaj uygulama ve ilk doğan bebek olmanın bağlanmayı artırdığı bulunmuştur.

Güvensiz bağlanmayı ortaya çıkartabilecek birçok sebep bildirilmiştir. Bunlar içinde en belli başlıları şöyle sıralanabilir:

- Kendileri de güvensiz bağlanma yaşamış bireyler (ebeveynin erken dönem anne kaybı, ebeveynle ilgili çocukluk travması/istismarı, yetişkin hayatındaki kayıplar gibi nedenlere bağlı olarak),
- Annelerinde güvensiz bağlanma olan çocuklar
- Aile bireylerinin sosyal, ruhsal veya ekonomik açıdan zorlanma yaşadığı durumlar,
- Çocukluk döneminde yaşanan fiziksel, duygusal ve/veya cinsel istismar durumları
- Çocuğun anneden yoksun kalma durumu. Anne yoksunluğunda (çocuk yetiştirmeye yurtları, bakım evleri, annenin hastalığı veya kaybı vb. nedenlere bağlı olarak), nitelikli bir bağlanma ilişkisinin inşa edilmesi de zorlaşır. Özellikle yenidoğanların çeşitli hastalıklar nedeniyle yoğun bakım ünitelerinde yatarak tedavi görmesini takip eden çalışmada, üç yaşına geldiklerinde düzensiz bağlanma kurma oranının arttığı saptanmıştır.

Çocuktan kaynaklanan sebepler;

- Çocuktaki alerjik değişkenlerin varlığı durumunda biyolojik açıdan güvenli bağlanma gelişme olasılığı engellenir.
- Serotonin taşıyıcı gen varyantının (5HTTLPR), çocuklardaki değişik bağlanma şekilleri ve dışa vuran davranışlarla alakalı olduğu ileri sürülmüştür.
- Bazı çocuklar genetik miras nedeniyle “zor çocuk” olarak doğarlar. Bu çocukların kolay ağlama, gaz sancısı, zor uyuma, iştahsızlık, aşırı hareketlilik, kolay yataştırılamama gibi belirtiler beraberinde bulunabilir. Böyle durumlarda ebeveyn çocuğuyla baş etmede zorlanarak kendisini “yetersiz bir ebeveyn” şeklinde görebilir ve bağlanma ilişkisi bu durumda da olumsuz olarak etkilenir.
- Bebeğin sağılıkla ilgili bir probleminin olması ebeveyn - bebek bağlanması önemlidir etkiler.
- Postpartum dönemde anne ile bebeğin herhangi bir nedenden dolayı uzun süren ayrılığı, bebeğin nörobiyolojik sorunlarının olmasına, bağlanma sürecinin sekteye uğramasına, “neonatal - maternal” anksiyetenin artış gösternesine neden olmaktadır.

Evcili ve ark (2017) 354 ebeveyn ile yaptıkları çalışmada; bebeklerin hastanede kalma süresi arttıkça anne-bebek bağlanmasıının da arttığını bulmuşlardır. Doğum sayısının anne-bebek bağlanmasına etkinin değerlendirildiği Şolt Kırca ve Savaşer (2017)in çalışmasında ise bebeğine isteyerek gebe kalan, 30 yaş altında olan, bebeği erkek cinsiyetinde dünyaya gelen, primipar annelerin bağlanma düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Scharfe (2012) ise bağlanmayı etkileyen unsur olarak emzirme ya da emzirme niyetini belirtmişlerdir. Kanguru bakımının da anne-bebek bağlanmasını olumlu yönde etkilediğini bildiren çalışmalar da rastlanmıştır.

SONUÇ

Anne-bebek bağlanması hem anne ve bebek hem de toplum sağlığı açısından üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Bu bağlanmanın da güvenli bağlanma stilinde geliştirilmesi istendik bir hedefdir. Anne-bebek arasındaki güvenli bağlanmanın sağlanabilmesi için ise özellikle riskli grupların bilinmesi ve onlara yönelik tedbir önlemlerinin alınması gerekir. Yapılan literatür incelemesine göre anne-bebek bağlanması açısından güvenli bağlanma sağlanması oranı daha düşük olan risk grupları şu şekilde özetlenebilir;

- Annesinden ayrı kalmak zorunda olan çocukların
- Annesinde güvensiz bağlanma görülen çocukların
- İstenmeyen gebelikler sonucunda dünyaya gelen çocukların
- Çok ağlayan, gaz sancısını uzun süre yaşayan çocukların
- Ekonomik, sosyal ve ruhsal açıdan zorluk yaşayan aileler
- Çocuğunda herhangi bir hastalık bulunan aileler
- Herhangi bir nedenle (yoğun bakım tedavisi gibi) bebeğinden uzun süre ayrı kalmak zorunda kalan aileler
- Çok çocuğu olan aileler

ÖNERİLER

Güvensiz bağlanma açısından risk altında bulunan ailelerin özellikle sağlık çalışanları ve aile bireyleri tarafından daha çok desteklenmesi gerekir. Bu nedenle toplumun bağlanma ve bağlanma stilleri ile güvensiz bağlanma açısından risk altında olan gruplar hakkında bilgilendirilmesi gerekir. Güvensiz bağlanmanın güvenli bağlanmaya çevrilmesi uzun vadede toplum sağlığını olumlu yönde etkileyeceği düşünüldüğünde bu konuda uygun sağlık politikalarının geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahn, H. Y., Lee, J., Shin, H. J. (2010). Kangaroo care on premature infant growth and maternal attachment and post-partum depression in South Korea. *J Trop Pediatr*, 56(5), 342-4.
- Ainsworth, M., Blehar, M., Waters, E., Wall, S. (1978). Patterns of attachment. Hillsdale, NJ. Lawrence Erlbaum and Associates.
- Akkoca, Y. (2009). Doğum sonrasında anne-bebek bağlanması etkileyen faktörler. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı Uzmanlık Tezi, Ankara, 5-9.
- Aydemir Karakulak, H., & Alparslan, Ö. (2016). Anne-bebek bağlanma ölçüğünün türk toplumuna uyarlanması: aydın örneği. *Journal of Contemporary Medicine*, 6(3), 188-199.
- Bowlby, J. (1988). A secure base: Parent-child attachment and healthy human development : Basic Book, New York, USA.
- Çitak Bilgin, N., & Coşkuner Potur, D. (2010). Doğum sonu dönem kanıt temelli yaklaşım ve hemşirelik. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 3(3), 80-87.
- Çiftcibaşı, H. K. (2004). İlk 18 ayda bebeklerin fiziksel, psikomotor ve zihinsel gelişim sürecinde oyunun özellikleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 40, 504-517.
- da Motta, G.C., & da Cunha, M.L. (2015). Prevention and nonpharmacological management of pain in newborns. *Rev Bras Enferm*, 68(1), 123-7.
- Eşel, E. (2010). Annelığın Nörobiyolojisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 21(1), 68-78.
- Evcili, F., Yurtsal, Z., Cesur, B., Kaya, N. (2017). Yenidoğana uygulanan ağrı işlevlerin ebeveyn - bebek bağlanması etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 65-71.
- Güleç, D., & Kavlak, O. (2013). Baba-bebek bağlanma ölçüğünün Türk toplumunda geçerlilik ve güvenirliliğinin incelenmesi. *International Journal of Human Sciences*, 10(2), 170-81.
- Güleşen, A., & Yıldız, D. (2013). Erken postpartum dönemde anne bebek bağlanmasıının kanita dayalı uygulamalar ile incelenmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 12(2), 177-82.
- Güvendeger Doksat, N., & Demirci Çiftçi, A. (2016). Bağlanma ve yaşamındaki izdüşümleri. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 25(4), 489-501.
- Hopwood, R. (2010). The role of the neonatal nurse in promoting parental attachment in the NICU. *Infant*, 6(2), 54-58.

- Humphreys, K. L., Zeanah, C. H., Nelson, C. A., Fox, N. A., Drury, S. S. (2015). Serotonin transporter genotype (5HTTLPR) moderates the longitudinal impact of atypical attachment on externalizing behavior. *J Dev Behav Pediatr*, 36(6), 409-16.
- Kavlak, O., & Şirin, A. (2007). Anne ve babaya ait bağlanma ve hemşirenin rolü. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 23(2), 183-94.
- Kocayörük, E. (2009). Anne-baba ve akran bağlanması ergenlerin uyum düzeylerini yordama gücü. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 8(15), 103-118.
- Köse, D., Çınar, N., Altınkaynak, S. (2013). Yenidoğanın anne ve baba bağlanma süreci. *STED Dergisi*, 22(6), 239-245.
- Leckman, J. F., & Herman, A. E. (2002). Maternal behavior and developmental psychopathology. *Biol Psychiatry*, 51(1), 27-43.
- Moriceau, S., & Sullivan, R. (2005). Neurobiology of infant attachment. *Developmental psychobiology*, 47(3), 230-242.
- Pennestri, M. H., Gaudreau, H., Bouvette-Turcot, A. A., Moss, E., Lecompte, V., Atkinson, L., et al. (2015). Attachment disorganization among children in neonatal intensive care unit: preliminary results. *Early Hum Dev*, 91(10), 601-606.
- Raby, K. L., Steele, R. D., Carlson, E. A., Sroufe, L. A. (2015). Continuities and changes in infant attachment patterns across two generations. *Attach Hum Dev*, 17(4), 414-28.
- Scharfe, E. (2012). Maternal attachment representations and initiation and duration pf breast feeding. *Journal of Human Lactation*, 28(2), 218-25.
- Schmücker, G., Brisch, K. H., Kohntopf, B. (2005). The influence of prematurity, maternal anxiety, and infants' neurobiological risk on mother-infant interactions. *Infant Ment Health*, 26(5), 423-41.
- Şolt Kırca, A., & Savaşer, S. (2017). Doğum sayısının anne-bebek bağlanmasına etkisi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 4(3), 236-243.
- Taylor, A., Atkins, R., Kumar, R., Adams, D., Glover, V. (2005). A new Mother-to-Infant Bonding Scale: links with early maternal mood. *Arch Womens Mental Health*, 8(1), 45-51.
- Üstünöz, A., Güvenç, G., Akyüz, A., Oflaz, F. (2010). Comparison of maternal- and paternal-fetal attachment in turkish couples. *Midwifery*, 26, 1-9.
- Yılmaz Dereli, S., & Beji, K. N. (2010). Gebelerin stresle başa çıkma, depresyon ve prenatal bağlanma düzeyleri ve bunları etkileyen faktörler. *Genel Tıp Dergisi*, 20(3), 99-108.

PEDIATRİ HEMŞİRELİĞİNDE AİLE MERKEZLİ BAKIM YAKLAŞIMI

Dilara ŞAHİN Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, sahinndilaraa@gmail.com
Selda BEŞİRİK Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, seldaates07@gmail.com

Ayşe Sonay TÜRKMEN Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi,
asonaykurt@gmail.com

Nejla CANBULAT ŞAHİNER Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi,
ncanbulat@gmail.com

GİRİŞ

Çocukların sağlığını koruma ve geliştirme, toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesi yönünden önemlidir. Toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesinde öncelikli sorumluluk ailede, daha sonra sağlık personeli ve toplumdadır. Çocuğun hastaneye gelmesi hem çocuk hem de aileleri için stresli bir durumdur. Bu durum; aile üyelerinin günlük yaşam aktivitelerini, aile içindeki görevlerini ve rollerini değiştirmeye neden olur (Aykanat ve Gözen, 2014; Öztürk ve Ayar, 2014). Yapılan çalışmalar; ailelerin hastanede yatan çocukların bakımında aktif rol alma ve yanında kalma isteği, çocuğun durumu, tedavi ve tanı testleri hakkında bilgilendirilme ihtiyacı olduğunu bildirilmektedir (Öztürk ve Ayar, 2014). Aile merkezli bakım; aile ve sağlık ekibinin işbirliği ile aile ve çocuğun refah ve bakım düzeyini yükseltir ve çocukların bakımında kalite standardizasyonunu sağlar. Bu yüzden hastanede ailelerin çocukların ihtiyaçları için en uygun bakımı ve hizmeti verebilmek, çocuk ve ailesinin anksiyete düzeyini azaltarak iyileşmesini hızlandırmak amacıyla aile merkezli bakım önerilmektedir. Ayrıca aile merkezli bakım, hastane ortamında çocukların ve ebeveynlerin gereksinimlerini ve bekłentilerini en iyi şekilde karşılayan bakım yaklaşımıdır (Aykanat ve Gözen, 2014; Öztürk ve Ayar, 2014).

Aile Merkezli Bakımın Tarihsel Gelişimi ve Tanımı

Aile merkezli bakım 18. ve 19. yy'lara dayanmaktadır. Bu yüzyıllarda ortaya çıkan endüstrileşme, küreselleşme ve nükleer olaylar çocuk sağlığı ve bakımında da gelişmelere sebep olmuştur. Çocuk hastanesi ilk kez 1802 yılında Paris'te açılmış, 1834 yılında St. Petersburg ve 1837 yılında ise Vienna Hastaneleri takip etmiştir. Daha sonra Dr. Charles West 1852 yılında Londra'da, Çocuk Hastanesini kurmuştur. Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği eğitimi de ilk 1878 yılında bu hastanede yapılmıştır (Shields ve Tanner, 2004). Bu dönemde hastanelerin genel özelliklerine bakıldığından, yaşamı tehdit edici ve kronik hastalığa sahip çocukların tedavi süreçleri ve hastanede kalma süreleri uzun, ailelerini görme süresi ve sikliği da çok azdı. Bu hastanelerde çalışan sağlık personelinin ziyaret saatleri hakkında sert davranışları nedeniyle, ebeveynler hastanede kalan çocukların sadece bir gün içinde kısa sürelerle ziyaret edebilmekteydi. Ayrıca, hastanelerin büyük şehirlerde olması sebebiyle, kırsal yerlerde yaşayan ebeveynlerin hastaneye gelmelerinde zorluklar olmaktadır. Bu gibi faktörler, ebeveyn ve çocuğun birbirini görme süresini çok kısaltmaktadır (Jolley ve Shields, 2009). 1950'li yıllarda James Robertson ve John Bowlby, çocuk-anne ayrılığı ve sonuçları hakkında bir kuram geliştirmiştirlerdir. Bir film yapımcısı ve araştırmacı olan James Robertson, 1953 yılında "Hastaneye Anneyle Gitmek" ve "İki yaşındaki hastaneye gidiyor" adlı iki filminde ve 1958 yılında yayınladığı "Hastanedeki Küçük Çocuklar" adlı bir kitabında hospitalizasyon sürecinin yarattığı stresten ve çocuğun mevcut hastalıklarından çok, çocuğun anneden-ebeveyninden ayrılığının yarattığı üzüntülerin, çocuk üzerinde yarattığı olumsuz etkilerin açıkça ortaya çıkarılmasını sağlamıştır (Jolley ve Shields, 2009). Ayrıca bu gelişmelerle birlikte İngiltere'de Sağlık Bakanlığı tarafından 1959 yılında yayınlanan ve 55 öneriden meydana gelen Platt Raporu'nun bir dönüm noktası oluşturduğu görülmektedir (Krinstenssen-Hallström, 2000). Platt Raporu'nda; annelerin çocuklarıyla birlikte hastanede kalabileceği bir ortam sağlanması, özellikle ailelerin ziyaretinin sınırlı olmaması gereği, çocukların tedavisi ve bakımını yerine getirecek sağlık personelinin çocuğun duygusal gereksinimlerini anlayabilecek yeterliliklerde ve eğitimlerinin bu doğrultuda olması gerektiğini ifade etmiştir (Shields ve Tanner, 2004). Platt

raporu, Robertson ve Bowlby'ın kuramı, Robertson'ın kitabı ve filmlerinin yayınlanması gibi tüm bu girişimler ebeveynlerin, hemşirelerin ve pediatristlerin yer aldığı yerlerde kapsamlı şekilde tartışılmış ve İngiltere'de Çocukların Gönenceli için Ulusal Birlik (National Association for the Welfare of Children) kurulmuştur. Günümüzde ise "Hasta Çocuklar için Girişim (Action of Sick Children-ASC) olarak tanınan bu oluşum tüm Avrupa, Güney Amerika ve Avustralya'da benzer hareketlerin gelişimine olanak sağlamıştır (Shields ve Tanner, 2004).

Ailelerin aktif olarak çocukların bakımına katılması ise 1970 ve 1980'li yıllarda giderek artmıştır. Bu gelişmeler özellikle hastanede yatan çocukların gelişimsel ve duygusal ihtiyaçlarının daha iyi karşılanmasına imkan sağlamıştır. 1970'li yıllarda başlayan bu bakım anlayışındaki gelişmeler, 1990'lı yıllarda artarak devam eden aile merkezli bakım felsefesinin benimsenmesini sağlamıştır (Jolley ve Shields, 2009).

Aile merkezli bakım; çocuk sağlığı hemşireliğinde bir bakım felsefesi olarak kabul edilip benimsenen, ailenin sağlığının çocuğu, çocuğun sağlığının da aileyi etkilediği bilgisi doğrultusunda, çocuğun yaşamında ailenin devamlılığının tanınması, çocuğun bakımı ve sağlığıyla ilgili kararlara ailenin aktif olarak katılımlının sağlanması sonucu ailenin güçlü taraflarının desteklenmesine dayanır (Shields ve ark., 2006; Harrison, 2010). "Çocuk sağlığı hemşireliğinde aile merkezli bakım; çocuk ve ailenin fiziksel, duygusal, sosyal, entelektüel, kültürel ve spiritüel yönlerden bir bütün olarak ele alındığı holistik/bütüncül bakım yaklaşımıdır" şeklinde tanımlanmıştır (Törüner ve Büyükgönenç, 2013).

Aile merkezli bakımında amaç; aile ve çocuk arasındaki bağları korumak, geliştirmek, ailenin çocuğun bakımına katılmasını sağlamak, çocuğun hastanede kendini güvende hissetmesini sağlamak, hastaneye yatmanın aile ve çocuk üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak ve önemektir (Hockenberry ve Wilson, 2009).

Aile merkezli bakımında iki önemli nokta; ailenin güçlendirilmesi ve yeterli olmasıdır. Sağlık personelleri tarafından uygun ortamlar sağlanarak ailenin çocuğun bakımı hakkında yeterli olması, ailenin sahip olduğu yeterliliklerinin ve yeteneklerinin aileye fark ettirilmesi, aile ve çocuğun ihtiyaç duyacağı konular hakkında yeni yetenekler kazandırılması çok önemlidir. Destekleyici davranışlarla aileye olumlu özellikler kazandırılabilir (Törüner ve Büyükgönenç, 2013).

Aile Merkezli Bakımın İlkeleri

Aile merkezli bakım felsefesi, ailenin bakımın uygulanması, planlanması ve değerlendirilmesinde bakım sürecine dahil edilmesi ve çocuğun bakımı hakkında sağlık personeli kadar söz sahibi olmasını içerir (Boztepe, 2009). Aile merkezi bakımın ilkeleri:

- Ailenin çocuğun yaşantisinda önemini ve sürekliliğini kabul etmek,
- Ailelerin etnik köken, ırk, sosyoekonomik ve kültürel farklılıklara saygı göstermek ve bu farklılıklar kabul etmek,
- Ailelerin güçlü taraflarını ve bireysellliğini tanımlamak ve baş etme yöntemlerindeki farklılıklara saygı olmak,
- Sağlık personeli ve aile arasındaki işbirliğini bakımın her düzeyinde kolaylaştmak,
- Ebeveynlerle çocuğa dair bilgileri eksiksiz ve sürekli paylaşmak,
- Ailelerin birbirini desteklemesini sağlamak ve iletişim ağını kolaylaştmak,
- Bebeklerin, çocukların, adölesanların ve ailelerin gelişimsel ihtiyaçlarını anlamak ve sağlık bakım sistemiyle bütünléstirmek,
- Sağlık politikaları ve programlarını ailelerin ihtiyaçlarını yerine getirecek şekilde düzenlemek,
- Toplumun kültürel değerleri ve inançları, ailenin çocuğa olan davranışını etkileyeceninden sağlık hizmetlerinin karşılaşmasında değer ve inanç yargılarnı dikkate almak,
- Ailenin çocuğun gelişimi ve bakımında sağlık hizmetlerinin her alanıyla işbirliği yapmasını sağlamaktır (Boztepe, 2009; Çavuşoğlu, 2013; Letourneau ve Elliot, 1996; Törüner ve Büyükgönenç, 2013).

Aile merkezli bakım modelinin ilkeleri, hastanede yatan çocuklara karşı uluslararası bildirgelerde de (Hastaneye Yatırılan Hasta Çocuk Hakları ve Avrupa Hastanede Yatan Çocuk Hakları Bildirgesi) ele alınan haklarla paralellik göstermektedir. Bu bildirgelerde genel olarak; hastanede

çocukların ebeveynleri tarafından bakılması, tanı ve tedavi sürecinde ebeveynin her konuda bilgilendirilerek çocuğu hakkında verilen kararlara katılması, özellikle ebeveynlerin hastanede çocuğu ile birlikte kalmasının desteklenmesi, ebeveynlerin çocuğun yanında hastanede kalırken çalıştığı kurumdan izinli olabilmelerine dair maddeler vardır (Alderson, 1993).

Aile Merkezli Bakımın Çocuklar ve Aileler İçin Yararları

Çocuk hemşireliğinin temel yapı taşlarından biri olan aile merkezli bakım, çocuğun bakımına ebeveynin katılımına olanak sağlamakta, ebeveynlerin ve çocuğun memnuniyetini artırmakta, hastanede tıbbi hata oranını ve kalis süresini azaltmaktadır (Eichner ve Johnson, 2003; Harrison, 2010).

Çocuğun hastalanması ve hastaneye yatırılması tüm aile bireylerini olumsuz etkilemeye ve yaşantısında da önemli değişikliklere sebep olmaktadır. Çocuğun bakımını sağlayan ebeveynlerin çocukların bakımına katılması ve onlara bu konu hakkında planlı eğitim verilmesi anksiyete seviyelerinin ve çocukların yaşadığı stresin azalmasını sağlayacaktır (Çavuşoğlu, 2013; Er, 2006). Aile merkezli bakım, çocuğun sosyal, fiziksel ve psikolojik sağlığını olumlu açıdan etkiler. Ebeveynlerin hastanedeki varlığı, ayrılık anksiyetesini düşürerek çocuğun güven duygusunu yükseltir ve iyileşmesini hızlandırır. Ayrıca hastanede bulunma süresince çocuk ve aileler arasındaki ilişkinin güçlenmesini ve sürdürülmesini sağlar (Çavuşoğlu 2013).

Yapılan çalışmalarda, ebeveynlerin çocuğun tanı testleri, tedavi, durumu hakkında bilgilendirilmek istedikleri ve yapılan bilgilendirmenin de ebeveynlerin anksiyete düzeyini düşürdüğü belirlenmiştir. Schaffer ve ark. (2000)'ın hastaneden taburcu olan 177 ebeveynle, ebeveynlerin sağlık personelinden beklenenlerini belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, ebeveynlerin çocuğun durumu, tanı testleri ve tedavi hakkında bilgi istediklerini saptamıştır. Benzer şekilde Hallstrom ve ark. (2002)'ın, ailelerin çocukları hakkında bakıma katılmayı istediklerini ve kendilerine bilgi verilmesini belirlemiştir. Ward (2001)'ın yenidoğan yoğun bakımda ebeveynlerin ihtiyaçlarını belirlediği çalışmasında, ebeveynler en önemli ihtiyaçlarının bebeğe uygulanan bakım, tedavi planı ve yapılan girişimler hakkında bilgilendirilmek olduğunu söylemişlerdir. Ebeveynlerin çalışmalarda belirtilen gereksinimlerinin ve beklenenlerinin karşılanması, onların yeni rollerini bilerek uyum yapabilmeleri ve sahip oldukları anksiyeteleri ile baş edebilmeleri yönünden çok önemlidir (Hallström ve ark., 2002; Hockenberry ve Wilson, 2009).

Aile Merkezli Bakımın Uygulamasında Hemşirenin Rollerî

Ailesine ve çocuğa verilen bakımın aile merkezli olarak oluşturulabilmesinde çocuklar ve aileleriyle yakın ilişkide olan çocuk hemşireleri önemli pozisyonadır (Karaaslan, 2013). Ailelerin hastanede çocuğun bakımına girmeleri için bulundukları çevreye adapte olması ve hemşirelerle etkili iletişim sağlayabilmesi gerekmektedir. Bunun için çocuğun servise kabulünden başlayarak çocuklara ve ailelere servisin tanıtılması, servis çalışanları ve rutinleri hakkında bilgi verilmesi ve çocuğun hastaneye yatış başlangıcından itibaren tedavi boyunca çocukla ilgili bilgilerin tarafsız eksiksiz bir şekilde aileye söylenilmesi aile merkezli bakım ile ilgili önemli hemşirelik uygulamalarındandır. Yapılan araştırmalar çocuğun bakımına katılan, çocuğu hakkında bilgi verilen ve çocuğun tedavisine karar verme sürecine dahil edilen annelerin daha düşük anksiyete yaşadığını söylemektedir (Başbakkal ve ark., 2009; Lindeke ve ark., 2002; Piskosz, 2007).

Berlin ve Fowkes (1983) iletişimın başarılı bir şekilde yerine getirilmesi için "LEARN modelini" ortaya koymuş ve bunun aileler-hemşireler arasında kullanılması gerektiğini vurgulamışlardır. LEARN modeli, ailenin ihtiyaçlarına, hemşirenin farklı sorunlarda kendi bakış açılarına paralel ve farklı bilgileri onaylamak için birbirlerini dikkat bir şekilde dinlemelerini vurgulamıştır (Aykanat ve Gözen, 2014).

"LEARN" Modeli;

L=Listen (Dinle) (Ailenin bakış açısını anlamak için)

E=Explain your perception as the nurse (Hemşire olarak kendi bakış açısını açıklama)

A=Acknowledge and discuss differences and similarities (Farklılıklarını ve benzerlikleri tartışma ve birlikte karara varma)

R=Recommend Treatment (Önerilen tedavi şekli)

N=Negotiate agreement (Tartışarak uzlaşma)

Çocuk hemşiresinin eğitici rolünde; aileye çocuğun bakımı ve tedavisi konusunda eğitimiminin, çocuğun hastaneye yatırılmasından taburcu olana kadar sürdürülmesi önemlidir. Çocuk hemşiresi, ailenin çocuğun bakımı hakkında ihtiyaç duyduğu beceri ve bilgileri kazandıklarından ve bunları doğru olarak uyguladığında emin olmalıdır (Aykanat ve Gözen, 2014).

Aile merkezli bakımın uygun şekilde yapılması için özellikle kurumun bakım felsefesi olarak aile merkezli bakımı benimsemesi ve kurumda buna yönelik gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Çocuk hemşireleri savunuculuk rolünde, hastanede ebeveynlerin çocuklarıyla birlikte kalabilmeleri açısından hastane ve sağlık politikalarının yapılması ve uygulanmasında aktif rol oynamalıdır (Boztepe ve Çavuşoğlu, 2009).

SONUÇ

Shields ve Nixon (2004) çalışmalarında, iki gelişmiş ülkede (İngiltere ve Avustralya) ve iki gelişmekte olan ülkedeki (Tayland ve Endonezya) aile merkezli bakımı değerlendirmiş ve aile merkezli bakım uygulamalarının gelişmiş ülkelerde daha yaygın bir şekilde kullanıldığını belirtmektedir. Bununla birlikte aile merkezli bakımın uygulanmasına ilişkin gelişmiş ülkelerde yapılan diğer çalışmalarda, aile merkezli bakımın bir idealizim olduğu belirtilmektedir (Shields ve ark., 2003).

Petersen ve ark. (2004)'ın, yenidoğan yoğun bakım ünitesinde ve çocuk servislerinde çalışan 62 hemşirenin aile merkezli bakım uygulamalarına ilişkin uygulamalarını ve görüşlerini inceledikleri çalışmalarında, hemşirelerin aile merkezli bakım uygulamalarını gerekli gördüklerini ancak; bunu uygulamaya yeterli şekilde yansıtmadıklarını bildirmiştir.

Ülkemizde ise aile merkezli bakımın uygulanabilirliği incelendiğinde, ailelerin çocuklarıyla birlikte hastanede kalmalarına dair standart bir uygulamanın olmadığı ve hastanelerdeki uygulamalar arasında farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Boztepe ve Çavuşoğlu'nun (2009) bir üniversite hastanesinin çocuk servislerinde sağlanan bakımın aile merkezli bakım ilkeleri açısından incelenmesi amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, annelerin yaklaşık yarısına yakını çocuğun bakımı hakkında hemşirelerden yeterli bilgi almadığı, bilgilendirilen annelerin ise de %41,5'inin verilen bilgileri anlamadıkları saptanmıştır. Aynı çalışmada ebeveynlerin %19,8'inin hemşirelere çocuğun tedavisi ve bakımı hakkında soru soramadıkları bulunmuştur (Boztepe ve Çavuşoğlu, 2009). Ebeveynlerin soru soramama sebepleri arasında, hemşirelerin sorularına hiç yanıt vermemeleri, hemşirelerin sert bir şekilde davranışları için çekinmeleri ve hemşirelerin yoğun olması yer almaktadır (Boztepe ve Çavuşoğlu, 2009). Kuzlu ve ark. (2011)'ı yaptıkları çalışmada ebeveynlerin %22,4'ünün çocuğun tedavisi ve bakımı hakkında hemşirelere soru sormadığı, soru soramama sebebinin hemşirelerin yoğun çalışmalarından kaynaklandığı bulunmuştur.

Ülkemizde yapılan çalışmalarda aile merkezli bakımın istendik seviyede olmadığı vurgulanmaktadır. Ailelerin çocukların tedavisiyle ilgili karar verme sürecine yeterince katılmadıkları, tıbbi bakımlarından çok fiziksel bakımlarına (beslenme, hijyen) katılabildikleri, çocukların bakımı hakkında yeterince bilgi verilmediği ve soru soramadıkları, çocuklarıyla ilgili kaygılarını sağlık çalışanları ile paylaşmadıkları, banyo ve dinlenme gibi kendi bakımlarını ve gereksinimlerini karşılayamadıkları, hemşirelerin ailelerin çocuğun tedavi sürecinde yer almalarını yeterince desteklemedikleri belirlenmiştir (Boztepe ve Çavuşoğlu, 2009; Kuzlu ve ark., 2011). Literatürde ebeveynin tedavi, tanı testleri ve bakıma katılımının sağlanmasının aile ve çocuk üzerinde olumlu etkilerinin olduğu bildirilmesine karşın, bazı sebeplerle pek çok sağlık personeli tarafından halen girişimsel uygulamalarda aile katılımı sağlanmamaktadır. Bu nedenler arasında aile bireylerinin psikolojik olarak olumsuz etkilenebileceğinin düşünülmesi, sağlık çalışanının çalışma alanının kısıtlaması, çocuğun tepkilerinin artması, ekibin becerilerinin olumsuz etkilenmesi ve özellikle aksaklık esnasında aile bireylerinin dava açması gibi düşünceler yer almaktadır (Karabudak ve ark., 2010).

Ülkemizde ve yurt dışında yapılan çalışmalar, çocuk hemşirelerinin ve diğer profesyonel sağlık personellerinin aile merkezli bakımın gerekli ve yararlı olduğuna inandıklarını ancak; bu bakım modelini uygularken zorlandıklarını göstermektedir (Boztepe ve Çavuşoğlu, 2009).

Bu nedenle aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Hastane yönetimi tarafından çocuk servisleri ve yoğun bakım ünitelerinde aile merkezli bakım protokollerinin oluşturularak benimsenmesinin sağlanması,
- Hastane yönetiminin imkanları çerçevesinde; ebeveynlerin çocukların yanında hastanede kalabilmesinin veya daha sık ziyaretlerinin sağlanması, kendilerine çocukları hakkında detaylı bilgi verilmesi, il dışından gelen aileler için barınma ve ulaşım sorunlarına yönelik olanakların sağlanması,
- Çocukların ve ailelerin hastaneye yatışları esnasında kaygıların azaltılması için kliniğe uyumun sağlanması ve servislerin tanıtımının yapılması,
- Ailelere çocukların sağlığı hakkında yeterli ve düzenli bilgilerin verilmesi, ebeveynlerin çocukların tedavi ve bakım sürecine katılmaları için desteklenmesi,
- Çocuk servislerinde ve yoğun bakım ünitelerinde hemşire sayısının artırılması,
- Hastanede annelerinin temel ihtiyaçlarını yerine getirebilmeleri için fiziki koşul ve ortamın sağlanması,
- Sağlık personelinin, farklı kültürel özelliklere sahip aileleri tanımması, çocuğun yaşamında ailesinin değerini ve verilen destek hizmetlerinin farklı olduğunu bilmesi, ailelerin her zaman çocuğun sağlığının öncelikleri olduğunu kabul etmesi,
- Aile merkezli bakımın uygulanmasına dair problemlerin saptanarak sorunlara yönelik yeni uygulama ve protokollerin yapılması önerilmektedir (Aykanat ve Gözen, 2010).

KAYNAKLAR

- Alderson, P. (1993). European Charter of Children's Rights. Bulletin of Medical Ethics, 13-15.
- Aykanat, B., Gözen, D. (2014). Çocuk Sağlığı Hemşireliğinde Aile Merkezli Bakım Yaklaşımı. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(1), 683-695.
- Başbakkal, Z., Sönmez, S., Şen, N., Esenay, F.I. (2009). 3-6 Yaş Grubu Çocukların Hastaneye Yatışa Karşı Davranışsal Tepkileri Konusunda Verilen Eğitimin Annelerin Anksiyete Düzeyi Üzerine Etkisinin İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 12(4), 59-65.
- Boztepe, H. (2009). Pediatri Hemşireliğinde Aile Merkezli Bakım. Türkiye Klinikleri Dergisi; 1(2), 88-93.
- Boztepe, H., Çavuşoğlu, H. (2009). Bir üniversite hastanesindeki uygulamaların aile merkezli bakım yönünden incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi, 11-24.
- Çavuşoğlu, H. (2013). Çocuk Sağlığı Hemşireliği. (9. Baskı). Ankara, Sistem Ofset Basımevi; 19-20, 51-67.
- Dochterman, J.M., & Bulechek, G.M. (2004). Nursing Interventions Classification (NIC). (4th edition). United Stated of America, Mosby; 300.
- Eichner, J.M., & Johnson, B.H.(2003). Family-centered care and the pediatrician's role policy statement. Pediatrics, 112(3), 691-696.
- Er, M. (2006). Çocuk, hastalık, anne-babalar ve kardeşler. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 49(2), 155-168.
- Goldbart, J., & Mukherjee, S. (1999). The appropriateness of Western models of parent involvement in Calcutta, India. Part 2: implications of family roles and responsibilities. Child Care, Health and Development 25, 348–358.
- Hallstrom, I., Runesson, I., Elander, G. (2002). Observed parental needs during their child's hospitalization. Journal of Pediatric Nursing, 7(2), 212-218.
- Harrison, T.M. (2010). Family centered pediatric nursing care: State of the science. Journal of Pediatric Nursing, 25(5), 335-343.
- Harrison, T.M. (2010). Family Centered Pediatric Nursing Care: State Of The Science. Journal of Pediatric Nursing; 25(5), 335-343.
- Hockenberry, M.J., & Wilson, D. (2009). Wong's Essentials of Pediatric Nursing. (8th edition). Philadelphia, Mosby Inc; 658-686.
- Jolley, J., & Shields, L. (2009). The evolution of family-centered care. Journal of Pediatric Nursing, 24(2), 164-170.
- Karaaslan, D. (2013). Pediatri Hemşireliğinde Aile Merkezli Bakım. 4. Uluslararası Katılımlı Ulusal Pediatri Hemşireliği Kongresi Kongre Kitabı, s.148.
- Karabudak, S.S., Ak, B., Başbakkal, Z. (2010). Girişimler sırasında aile üyeleri nerede olmalı? Türk Pediatri Arşivi Dergisi, 45, 53-60.
- Kuzlu, T.A., Kalıncı, N., Topan, A.K. (2011). Üniversite hastanesinde çocuklara verilen bakımın aile merkezli bakım yönünden incelenmesi. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 6(16), 1-17.

- Lindeke, L., Leonard, Presler, B., Garwick, A. (2002). "Family Centered Care Coordination for Children With Special Needs Across Multiple Setting", *Journal Pediatric Health Care*, 16(14), 290-297.
- Letourneau, L.N., & Elliot, R.M. (1996). Pediatric health care professionals' perceptions and practices of family-centered care. *Chidren's Health Care*. 25(3), 157-174.
- Piskosz, Z. (2007)."One Pediatric Emergency Department's Successful Approach to Family Centered Care" *Journal of Emergency Nursing*, 33(2), 169-171.
- Petersen M.F., Cohen, J., Parsons, V. (2004). Family-Centered Care: Do we practice what we preach. *JOGNN*, 33(4), 421-427.
- Shields, L., Krinstensson-Hallström, I. O'Callaghan, M. (2003). An examination of the needs of parents of hospitalized children: Comparing parents' and staff's perceptionds. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 17(2), 176-184.
- Shields, L., & Tanner, A. (2004). Pilot study of a tool to investigate perceptions of family-centered care in different care settings, *Pediatric Nursing*, 30(3), 189-196.
- Shields, L., & Nixon, J. (2004). Hospital care of children in four countries. *Journal of Advanced Nursing*, 45(5), 475-485.
- Shields, L., Pratt, J., Hunter, J. (2006). Family-Centered Care: A Review Of Qualitative Studies. *Journal of Clinical Nursing*, 15(1): 1317-1323.
- Schaffer, P., Vaughn, G., Kenner, C., Donohue, F., Longo, A. (2000). Revision of a parent satisfaction survey based on the parent perspective. *Journal of Pediatric Nursing*, 15(6), 373-379.
- Törüner, E.K., Büyükgönenç, L. (2013). *Çocuk Sağlığı Temel Hemşirelik Yaklaşımları*, Göktuğ Yayıncılık, s.24-25, Ankara.
- Ward, K. (2001). Perceived needs of parents of critically ill infants in a neonatal intensive care unit. *Pediatric Nursing*, 27(3), 281-285.

EDITÖRLÜ KİTAP BÖLÜMÜ İÇİN GÖNDERMİŞ OLDUĞUM DOSYAYI SİLMEM İÇİN HERHANGİ BİR SEÇENEK KONULMADIĞI İÇİN BU DOSYAYI YÜKLEYEREK DİĞERİNİ KALDIRIYORUM. ÇALIŞMALARIMIN TAM METİN OLARAK YAYINLANMAMASINI TALEP EDİYORUM. BİLGİNİZE. TEŞEKKÜR EDERİM.

MEDENİYET KAVRAMI BAĞLAMINDA AİLE VE ÇOCUK: FELSEFİ BİR YAKLAŞIM

Prof. Dr. Vefa Taşdelen

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

vefatasdelen1@gmail.com

GİRİŞ

Çocuk, çocuk kültürü ve aile üzerinde felsefi bakış açısıyla konuşmak, öncelikle aile olmanın çocuk, çocuk olmanın aile, aile olmanın da kültür ve medeniyet oluşumları açısından anlam ve değeri konusunda bir kavramsallaştırmayı ifade eder. Bu konuda şu sorular sorulabilir: İnsan dünyasında ailenin yeri nedir? Çocuk için aile, aile için çocuk ne ifade eder? Ailenin çocuk kültürünün oluşumundaki etkisi nedir? Ailenin, çocuğun kişilik değerlerinin, benlik algısının, dünya tasavvurunun, varoluş duygusunun ve yaşama kültürünün oluşumundaki etkisi nedir? Ailenin, toplumu üreten bir kurum olarak kültür ve medeniyetin oluşumundaki yeri nedir? Başka deyişle, çocuk merkezinde aile, aile merkezinde kültür ve medeniyet konusu nasıl açıklanabilir? Konu, başlıkta geçtiği üzere, her ne kadar felsefi bir bakış açısıyla ele alınsa da, kaçınılmaz şekilde (01)

1. İnsan: Birlikte-Varlık

İnsan doğası, bir başına yaşamaya elverişli bir yapıda değildir. İnsan, toplum hâlinde ve toplum içinde yaşamak zorunda olan bir varlıktır. Toplum, insan için yine en tehlikeli varlık olan insanı zararsız hâle getirmenin, insanı insandan korumanın, eş dost kızmanın da uygun ortamıdır. Belirli yasaları ve töreleri olan bir yapılanma olarak toplum, doğadaki düzenliliğin (*kosmos*) insan dünyasındaki karşılığıdır. İnsan, doğadaki düzenliliği kanunlarla, yasalarla ve ahlâkî ilkelerle kendi dünyasında da kurmaya çalışır. Doğadaki düzeni ifade eden “*kozmos*”, insan dünyasında vaz edilen bir sisteme, ahlâka, töreye, hukuka dönüsür. İnsanoğlu kendi ortamını doğada hazır hâlde bulmaz, onu kendisi yapar, doğaya doğada olmayan bir unsur ekleyerek orada bir bilinç ve ruh, bir akıl ve gönül ortamı oluşturur. Bu şekilde belirli yasalar, ahlaksal ve hukuksal ilkeler çerçevesinde bir araya gelip birlikte bir yaşam dünyası oluştururlar. Toplumsal yaşam, insan varoluşunu mümkün kıلان bir yapıdadır. Filozoflar, daha Platon'dan beri insanın toplum hâlinde yaşama özelliğine atıfla kendi görüşlerini geliştirmiştirlerdir. Aristoteles'in, insanın sosyal bir varlık olduğu yönündeki vurgusu, daha sonra Farabi, İbn Haldun, Locke, Rousseau gibi filozoflar tarafından da yinelenmiştir. Diyebiliriz ki, bu filozofların tamamı, insan doğasındaki toplum hâlinde yaşama özelliğine atıfla bir insan, devlet, toplum tasarımlı ortaya koymuşlardır. Medeniyet, en basit anlamda belirli yasalar ve töreler çerçevesinde toplum düzeninin tesis edilmesi ve bunun aygıtlarının oluşturulmasıdır.

İnsan doğasının bir başına yaşamaya uygun olmaması, onu aile, toplum ve devlet hâlinde yaşamaya yöneltmiştir. Bu şekilde aileler, soylar, kavimler, milletler ve nihayetinde devletler oluşmaya başlamıştır. Aile konusunda, “yaratılış temelli” ve “materyalist/evrimci” kuramlara baktığımızda, iki farklı görüşle karşılaşırız. Yaratılış kuramında, insanın yeryüzündeki varoluşu, zaten aile olarak başlamış, ilk insanlar ilk aileyi de oluşturmuşlardır. Giambattista Vico, daha sonra “gentil” (tanrısal töreden yüz çeviren, pagan) kavimlerin ailelerini dağıtarak yeryüzünde binlerce yıl dağınık yaşadıklarını söyler. Ona göre Tanrı ile bağıntı süren semavi kavimler ise aile şeklinde

yaşamışlar, bu nedenle her zaman evlilik ve ölüm törenleri olmuştur. Aile, beraberinde soyu, soy kavmi ve ulusu getirmiş; bundan da devletler doğmuştur (bkz. Vico, 2007: 134, vd.). Materyalist/evrimci yaklaşımı göre, avcı ve toplayıcı bir yaşam tarzına süren ilk insanların zaman içinde tarım toplumuna geçişyle, özel mülkiyet doğmuş, bu da beraberinde aileyi getirmiştir (bkz. Marx, Engels, Lenin, 1979: 18).

Vico, insanın bir arada yaşama özelliğini “tanrısal inâyet” (*divine gracia*) ile açıklar (Vico, 2007: 24, 47, 149). Bu özellik sayesinde insan yeryüzünde varlığını koruyabilmiş; aile, soy, kabile, millet ve devlet gibi güçlü kurumlar oluşturabilmiştir. Kültür ve medeniyet unsurları, bu “birlikte yaşama” özelliğinden türeyen yaşam formları olarak ortaya çıkmıştır. Kanunlar, yasalar, töreler, ahlaksal ve kültürel değerler, birlikte yaşamanın yolunu gösterirler; birlikte varolmanın anlamı ise daha çok felsefi bir konudur. Heidegger'in sözünü ettiği “birlikte-varlık” (*mit-Sein*) kavramıyla, konumuz açısından önem taşıyabilecek bir noktaya da gelir, birlikte varolmanın biçimini, ruh hâli ve anlamına ilişkin bir görüş de elde ederiz. Bu kavrama göre insan bir çevre içinde yaşıar. Bu çevre sadece eşya ve nesnelerden oluşmaz; ruh ve bilinç varlıklarından da (*Dasein*) oluşur. İnsanın diğer insanlarla, öznenin diğer öznelerle, ben'lerin diğer ben'lerle ilişkisi, fiziksel nesnel dünya ile olan ilişkisi gibi değildir. İnsan kendi varoluşundaki otantikliği, sahib yapıyı koruyabilmek için insanlarla olan ilişkisinde nesneleşmemesi ve nesneleetmemesi de gereklidir. Bu hassas denge ancak bir “kişilik” kavramı ile kurulabilir. Şahsiyet, erdem değerlerinin bireyde cisimleşmesi, davranış ve tutum hâline gelmesi, ben ve öteki arasındaki hassas dengenin belirli bir ahlâk çerçevesinde korunabilmesidir. Aile, kişilik çizgisini yok eden değil, onu koruyan ve inşa eden, içten dışa, bireyden topluma doğru halka halka genişleten ve geliştiren, bunun ölçüsünü ve terbiyesini kazandıran bir kurumdur. Dolayısıyla, aile-çocuk, aile-toplum, aile-kültür ilişkisi bu ortak değerler içinde doğar ve gelişir. Aile bir ben-ben, bir özne-özne ilişkisi çerçevesinde, nesneleşen ve nesneleeten bir tutum içinde, kişiliği ve varoluşun sahib dokusunu tüketen bir tarzda değil, onu üreten ve geliştiren bir tarzda olmalıdır; çocuğun ve çocukluğun olabilmesi için öncelikle ailenin olması, çocuk kültürünün oluşabilmesi için de öncelikle ailenin; aile değer ve kültürünün oluşması gereklidir.

2. Kültür, Aile ve Çocuk

Hep tanımlana geldiği üzere doğada kültür yoktur; insan kültürüne doğaya ekler, doğayı kültüre dönüştürür. En üst üretim biçimleri ise kültürü ve medeniyeti oluşturan üretim biçimleridir. Kültür ve medeniyet insanın yeryüzündeki ruhsal evriminin ürünleri olarak kendisini kendisinde görebileceği, kendisini kendisiyle tanımlayabileceği değerlerdir.

Tıpkı Latince *civitas*, *civis*, *civilisation* kavramlarında olduğu gibi Arapça *medine*, *medeni* ve *medeniyet* kavramlarında da, toprağa, yeryüzüne yerleşmeye, orada bir yaşam kültürü oluşturmaya işaretler vardır. Kanunlar, yasalar, sosyal düzen, ahlâk ve davranış kuralları, yollar, köprüler, çeşmeler, mimari eserler, saraylar, şatolar, tapınaklar, sanat, edebiyat ve felsefe eserleri, kütüphaneler, okullar, medreseler; bütün bunlar ve daha fazlası, insanın kültür ve medeniyet yolculuğunun ürünleridir. Rainer Maria Rilke, “*öv meleğe yeryüzüünü*” diye seslenen *Duino Ağları*'nda, Nil kıyısındaki çömlekçiden Roma karşısındaki urgancıya, aşılanmış meyve ağacından kemanın sesinde dile gelen duyguya, insanın yeryüzündeki temel varoluş tarzına, kültür üretim biçimine işaret eder. Buna göre medeniyet, insanın belirli değerler çerçevesinde bir yere yerleşmesi ve orayı kendine dönüştürmesi, bir yaşıntı, bir varoluş değeri, bir öykü, bir tarih ortaya çıkarmasıdır; doğal uzami kültürel mekâna, doğal akışı *an'a*, geçmişe ve geleceğe dönüştürebilmesidir. Medeniyet dairesinde mekân vatana, zaman tarihe ve geleneğe dönüşmeye başlar. Medeniyet, insanın, varlığı ve varoluşu

belirli değerler çerçevesinde anlayıp üretebilmesi ve anlamlandırmayı bilmesidir. Bu da ancak eylemlilik hâli içinde, bir faaliyet durumu ile gerçekleşebilir. Değer üretmemeyen kişiler, zamanı yaşayamazlar, onların kendi zamanı olamaz; mekânı da kendilerine dönüştüremezler; kendilerini tanımlayabilecek bir ürün oluşturamazlar.

Yerleşme ve bir yere bağlanma, aile olmakla başlar. Dilimizdeki “ev” ile aile olmanın anlamı arasındaki bağ, “ev-lenme” şeklinde kurulur. Dört duvarı ev hâline getiren şey, bireylerin birbirine eş dost olmalarıdır. Ev ve evlilik, medeniyetin çekirdeği ve özüdür. Evlilik evleri, evler köyleri, köyler şehirleri oluşturur. Şehirli yaşam, medeniyet unsurlarının üretildiği bir yaşamdır. Aile soyu, soy kavimleri ve ulusları oluşturur. Aile olmakla belirli bir yeri yurt edinip orada medeniyet değerleri üretmek arasında ilişki vardır. Aile olmadan ev kurmak, ev kurmadan bir yere yerleşmek, orada yaşamak orayı yurt edinmek, vatan hâline getirmek, kendine dönüştürüp kültür ve medeniyet değerleri üretmek mümkün değildir. Aile olmadan soy olmak, boy olmak, kabile olmak, kavim olmak, millet olmak, nihayetinde, devlet ve toplum olmak mümkün değildir. Aile uygarlığın çekirdeği ve özü olarak insan varoluşunun temel formudur. Aristoteles *Politika*'da, Homeros'tan, “ilkin yaşamak için bir ev, hayatı paylaşmak için bir eş ve sabana koşmak için bir oküz edinmen gereklidir” anlamında bir misra aktarırken, kendi zamanının kavrayışı ve diliyle uygarlık unsurlarını üretibilmenin temel formu olarak aileye de işaret etmiş olur (Aristoteles, 2014: 11, 12).

Aile temel değerlerin kazanıldığı, yaşama kültürüne tohumlarının atıldığı yerdir. Çocuğun desteklenmesi için ailenin desteklenmesi, çocuğun eğitilmesi için ailenin eğitilmesi gereklidir. Çocuk kültüründen söz etmek için aile kültüründen söz etmek gereklidir. Çocukluk bir değişim, dönüşüm ve bu şekilde gelişim çağının olduğu için yapılan bilimsel çalışmalar, çocuğun kişiliğinin şekillenip benlik duygusunun oluşumunda annenin rolü üzerinde dururlar; zira “Çocuk yetişirmenin mimarı anne”dir (Şirin, 2006: 91). Eğitim kavramının içindeki “besleme”, “büyütme”, “huy, mizaç ve değer kazandırma” gibi yaşama kültürüne ilişkin insanî ve ahlâkî değerlerin temel öğreticisi, annedir. Sokrates'in “ne öğrendimse annemden öğrendim” dediği rivayet olunur. Çocukları yetiştiren, onlara karakter ve yaşama duygusu kazandıran, annedir. Bu nedenle annenin öğretmenlik rolü üzerinde daha fazla durmalı; onu sadece çocuğu dünyaya getiren, besleyip büyütmenin değil, aynı zamanda ona ahlâk, değer ve karakter kazandıran kişi olarak da görmek gereklidir. Bu nedenle annenin yeniden tanınması, eğitilmesi, maddi ve manevi anlamda desteklenmesi gereklidir. Annenin eğitimi ve desteklenmesi, sadece çocuk kültürünün değil, genel anlamda toplumun desteklenmesi ve eğitilmesi olacaktır. Aynı şekilde çocuk kültürünün desteklenmesi isteniyorsa, her bir babanın da, çağdaş gelişim kuramları ve pedagoji anlayışı çerçevesinde eğitilmesi gereklidir. Eğitilmiş aile, eğitilmiş toplum ve nihayet mutlu bireyler demektir.

3. Ailenin Biyolojik ve Kültürel İşlevi

Aile dediğimizde ise çocuğu anlarız. Çocuk, aile olabilmenin, soy olabilmenin, soyu sürdürbilmenin, gelecek duygusu taşıyabilmenin ifadesidir. Anne baba ailenin birer unsurudur. Eşlerin aile hâline gelmesinde çocuğun tamamlayıcı rolü vardır. Ontolojik açıdan ailenin temel işlevi çocuğu yetiştirmek, bu şekilde soyu sürdürmek, kültürü, değeri ve medeniyeti canlı tutmaktır. Çocuk ailede, aile de çocukta yaşar. Çocuk ne yalnız anne, ne yalnız babadır; her ikisidir ve her ikisinden daha fazlası ve daha farklıdır da. O, Halil Cibran'ın benzetmesi ile geleceğe doğru fırlatılmış ok gibidir. Bu okta yalnız anne babanın değil, tüm soyun, tüm geleneğin biyolojik ve kültürel enerjisi vardır. Geleceğe doğru aktarılan sadece biyolojik genler değil, kültürel genler, refleksler, hayaller ve umutlardır da. “Çocuk ile medeniyet arasındaki kozanın örüldüğü yer ailedir” (Şirin, 2006: 70).

Bu açıdan bakıldığından ailenin “biyolojik” ve “kültürel” olmak üzere başlıca iki işlevi olduğu görülebilir. Biyolojik işlev, soyun devamlılığına yöneliktir. Kuşkusuz bu ailenin en temel işlevleri arasında yer alır. Bir toplumun bireylerini yetiştiren, onları topluma kazandıran, ailedir. Bir toplumun, bir ulusun biyolojik varlığı, ailede yaşar. Soy, soyla birlikte toplum ve millet olma bilinci de aile ile birlikte ortaya çıkar ve gelişir. Platon'un bir diyalogunda (*Symposion*) söylediğ gibi her canlı onca zahmete ve acıya katlanarak içgüdüsel bir ölümsüzlük arayışı içinde kendi soyunu sürdürmeye çalışır (Platon, 1995: 64). Böylece ailenin kültürel ve biyolojik işleviyle birlikte insanın, kültürün ve medeniyetin ontolojik boyutu da ortaya çıkar; bir zaman, bir mekân ve değer duygusu kendisini hissettirir.

Ailenin işlevi, yalnız soyun devamı ile sınırlı değildir; soyun ruhsal ve zihinsel evrimi de bu işlev içinde yer alır. Birey yetişip topluma ermeden, zihinsel ve duygusal olarak otonom hâle gelmeden ailenin işlevi tamamlanmış sayılmaz; onun işlevi bireyi topluma katana得分surer; eğitmek, terbiye etmek, toplumun değerlerini aktarmak da bu temel işlevler arasında yer alır. Bu temel işlev, bireyin ve toplumun ruhunun, duygularının ve karakterinin eğitimidir. Bu açıdan bakıldığından, aile toplumu üreten, toplum değerlerini canlı tutan, işleyen ve aktaran bir yapıdadır. Bütün bunları kuşatacak şekilde söylesek, aile insanoğlunun yeryüzündeki en temel varoluş formudur.

Aile ve çocuk kültürünün sanayi kentlerinin ve modern toplum yapısının oluşmaya başlamasıyla birlikte köklü değişikliğe uğradığı görülebilir. Bu değişim yalnız aileyi oluşturan birey sayısında, ailenin yaşam biçiminde, üretim ve tüketim tarzında değil, aynı zamanda bizzat aile algısında, çocuk ve çocukluk anlayışında da ortaya çıkmıştır. Geleneksel aile tipinde aile, ailenin büyüğü etrafında biçimlenirken, modern ailede daha çok merkeze çocuk oturmuştur. Bunun başlatıcısı ve tetikleyicisi, aydınlanma felsefesi, Fransız İhtilali ve özellikle de sanayi devrimidir. Bu toplumsal ve felsefi gelişimle birlikte birey kavramı öne çıkmış, kutsal cemaat bağlılığının yerini seküler dünya görüşü almış, modern bilimin yansıması olarak modern teknoloji ortaya çıkmış, beraberinde sanayi kentleri olmuştu, bu arada aydınlanma felsefesi ve Fransız İhtilalinin de etkisiyle ulus-devlet kavramı kendini göstermiş, ümmetten ulusa, cemaatten bireye dönüşüm gerçekleşmiş, toplum sanayi devrimi ile birlikte toprağa bağlı geleneksel hiyerarşik yapısını yitirerek sanayi kentlerine doğru göç etmiştir. Bunun sonucunda kiliseye, efendiye sıkıca bağlı kişiler, kendilerini, yeni, bir toplum düzeni, yeni bir dünya tasavvuru, yeni bir insan anlayışı ve yeni ekonomik ilişkiler ağı içinde bulmuş; işçi, patron, fabrika, kentlilik, gece kondu, sendika, çocuk işçiliği gibi kavramlar kendini göstermiştir. Bu durum, bazı araştırmacılar tarafından aile ve çocuk kültürü açısından olumsuz bir çerçevede değerlendirilmiştir. Çocukluk tarihi ve kültürü üzerine önemli araştırmaları olan Philippe Ariès, sanayi devrimiyle birlikte toplum ve aile yapısında köklü değişimlerin yaşandığından bahisle, aile ve toplumun üzerine oturduğu kadim değerlerin 18. Yüzyıldaki gelişmeler ve liberalizm hareketiyle birlikte sarsılmaya ve zayıflamaya başladığına da dikkat çekmiştir. O, boşanma sayılarındaki artışı, baba otoritesindeki zayıflamayı bu düşüşün belirtileri olarak görür (Ariès, 10).

SONUÇ

“Çocuk” daha çok biyolojik, “çocukluk” ise daha çok kültürel bir kavramdır. “Çocuklar birbirine benzer” sözüne ve dahası gelişim kuramlarına temel teşkil edecek şekilde çocukta biyolojik ve tinsel yapının evrensel sayılabilen niteliğine karşın, çocukluğun yaşanış biçimini, zamana, koşullara ve kültüre göre biçimlenir. Bu nedenle her kültür, kendi çocukluk tasavvur ve tasarımını da beraberinde getirir, ama bu yine de kuşatıcı ve genel geçer bir çerçevede ortaya çıkmaz;

zira çocukluk her çocukta farklı tezahür eder. Bu açıdan bakıldığından çocukluk sadece yabancı kültürler arasında değil, aynı kültür halkası içinde de farklılıklar gösterir.

Aile kültürü olmadan uygun bir çocuk kültürünün de ortaya çıkmayacağını söylemek gerekir. Aile kültürünün ulaşılabilmesi için eğitim öncelikli sırada yer alır. Bugün insanlık için verilebilecek en büyük mesaj ailenin güçlendirilmesidir. Modern toplum koşulları, birey için ailenin önemini daha çok öne çıkarmıştır; ancak, insanlığın kendisine en çok gereksinim duyduğu bir çağda, aile kurumunun zayıfladığı, güç ve işlev kaybına uğradığı görülebilir. Günümüzde aile kurumunun özendirici, eğitici, bilgilendirici, farkındalık oluşturuğu programlarla desteklenmesi gerekir. Ailenin ekonomik ve kültürel yönden desteklenmesi; çocuğun yetişmesi, gelişmesi ve çocuk kültürünün oluşması açısından doğrudan bir katkı olacaktır. Zira çocuk kültürü demek aile kültürü demektir. Aile kültürü güçlenirse, çocuk kültürü de kendiliğinden güçlenecektir. Bu çerçevede ebeveynlerin aile olmanın, anne ve baba olmanın anlam ve değeri konusunda daha çok eğitilmeleri ve daha çok teşvik edilmeleri gerekir. İnsanoğlu, bugüne kadar değer verdiği şeylerin eğitimini yapmıştır. Aile eğitimi gibi varoluşsal bir konunun örgün ve yaygın eğitim içinde yeterince öne çıkarılmaması; konu üzerinde sanat, edebiyat ve yayın dünyasının katkılarıyla toplumsal farkındalık oluşturulamaması, bir eksikliktir. Hep aile kurumumuzun sağlam bir yapıda olduğunu söyleyelim. Bugün bu varsayımlın hâlâ geçerli olup olmadığı ciddi bir şekilde gözden geçirilmelidir. Anne baba eğitimi, çocuğun sağlıklı bir ortam içinde doğup büyütülmemesi açısından önemlidir. Bu anlamda öncelikle ailenin eğitilmesi ve desteklenmesi gerekir. Aile temeli güçlü olmayan toplumların çocuk kültürü ve eğitimi konusunda da eksiklik içinde olacağı düşünülebilir. Aile eğitimi bağlamında üzerinde durabilecek bir başka konu da anne eğitimidir. Anne çocuğun ilk, temel ve kalıcı öğretmenidir. Annenin öğretmenlik rolü üzerinde daha çok durmak ve onu bu role uygun bir biçimde daha çok öğretmek gerekir. Annelerini eğitmeyen ve desteklemeyen toplumlar kendilerini; kendi ruh, zihin ve gönüllerini de eğitemezler. Anne asıl olandır, tözdür, temel konumda olandır.

Çocuk kültürü üzerine yapılan çalışmalar çocukluk ile okullaşma süreci arasında ilgi kurup bu ikisinin paralel geliştiği konusu üzerinde dururlar. Günümüzde zorunlu eğitimin lise seviyesine yükselp çocukluk yaşıının yükselmesi, çocuk kültürü açısından sevindirici bir gelişmedir. Ancak çocukluk ve çocuk kültürü birlikte yaşamada, birlikte oynamada, birlikte çalışmada, belirli bir sosyal duyguda gerçekleşir. Eğitim programları bu birlikteliği sağlayacak şekilde düzenlenmeli, çocuk sınav merkezci yaklaşımından ivedilikle kurtarılmalı; öncelikle hayatı, çevreye uyumunu güçlendirmeli; bilgiye, bilmeye karşı, hayatı ve dünyaya karşı ilgi ve sevgisini artırmalıdır. Çocuğun sosyal ortamlarla ilgisi daha güclü şekilde kurulmalı; eğitim, otonom bireyi toplumsallaşma çerçevesinde ortaya çıkaracak uygulamalara gitmelidir. Bunun temel ilkesi sosyal duygunun güçlendirilmesi, çocuğun en iyi şekilde toplumda yer almasının sağlanmasıdır. Sınav merkezli eğitimden kurtulabilmenin tek çaresi meslek liselerinin ve meslek yüksekokullarının güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması, gençlere umut ve gelecek vaat eden itibarlı kurumlar haline getirilmesidir.

Toplumsal şiddetin yok edilmesine, bu konuda farkındalık oluşturulmasına, empati duygusunun geliştirilmesine, kaba ve yoz sokak kültürünün izole edilmesine yönelik projeler geliştirilmelidir. Bu eğitici projeler başta çocuklar ve kadınlar olmak üzere insana yine insandan gelebilecek tehditlerin engellenmesine katkı sağlayacaktır. Bu açıdan bakıldığından sinema ve dizi filmler başta olmak üzere edebiyat ve sanat eserleri, televizyon ve internet programları büyük bir etki gücüne sahiptir. Bütün bunlar bir toplumun elindeki en etkili halk eğitimi araçlarıdır. Bu araçların belirli değerler çerçevesinde, belirli bir bilinc ve estetik anlayış etrafından yapılması, toplumun bir bütün olarak eğitilmesine doğrudan katkı sağlayacaktır.

Şehir kültürü içinde, şehrın fiziksel yapısı içinde çocuğa daha fazla yer ayrılmalı, hayatı “çocuk” ve “çocukluk” diye bir alan olduğu vurgusu güçlendirilmeli; çocukluk konusunda bir farkındalık ve duyarlılığın oluşmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Çocukluğu geliştirecek, besleyecek her türlü sanatsal, kültürel ve sportif faaliyetlere destek verilmeli, imkânlar hazırlanmalıdır. Sanatsal, sportif ve kültürel faaliyetler eğitim programında daha fazla yer almalı; tiyatro, spor oyunları, okuma ve yazma faaliyetlerini geliştirecek etkinlikler yapılmalı; okumayı ve yazmayı ve kimi sorunlar üzerine düşünmeyi sağlayacak etkinlikler/yarışmalar düzenlenmelidir. Bu bağlamda, mahallelerde çocuk ve kültür merkezleri kurulmalı, var olanlar da daha işlevsel ve sistematik hâle getirilmelidir. Çocuk kültürünün hayatı ve şehrê hakkimiyeti açısından üzerinde durulabilecek bir başka konu da, eğitimin sınıfa bağımlı olmaktan kurtarılması, sınıf dışı eğitim ortamlarının tespit edilmesi ve yenilerinin oluşturulması, hayatın bütün alanlarının giderek bir sınıf hâline getirilmesi ve bu anlayışla yeniden düzenlenmesidir. Bu çerçevede müzeler, tiyatrolar, sinemalar, tarihsel ve kültürel mekânlar, parklar, bağ ve bahçeler, fabrikalar, üretim atölyeleri, tarlalar, meyve bahçeleri de bir sınıf ortamı hâline getirilebilmeli; bu mekânlar soğuk ve sönüklük yerler olmaktan çıkarılmalı, canlı kültür alanlarına, canlı eğitim ve öğretim ortamlarına dönüştürülebilmelidir.

Üstün yetenekli çocuklar toplumun değerleridir. Onların iyi yetiştirilmesi, sadece onların kendileri için değil, ülke ve insanlık adına önemlidir. Bu çerçevede aileler ve öğretmenler bilinçlendirilmeli ve onlar için uygun eğitim öğretim mekânları ve programları hazırlanmalıdır. Gerçek şu ki, zekâ ve yetenek şahsidir; bireyle birlikte gelip yine onunla birlikte giderler. Unutulmamalı ki çocuklar, bir toplumun bir devletin en kıymetli varlıklarıdır. Başka ne yer altı ne yer üstü zenginlikleri bu kadar değeri olabilir. Onlar, tüm zenginliklerin kendileriyle değer kazandığı temel bir zenginlik konumundadır. Bu nedenle çocuğa, çocukluğa yapılan yatırım, en gerçek ve en anlamlı yatırım olacaktır.

Anne babalar, çocuklara nasıl davranışları, onları nasıl yetiştirmeleri ve onlarla nasıl iletişim kurmaları gerekiği konusunda eğitilmelidir. Ben dili kullanmak, suçlayıcı, kirıcı konuşmamak ve empati kurabilmek önemlidir. Anne babalar, çocuklarına onların sahibi gibi değil, kişilik sahibi, görüş ve anlayış sahibi kişiler olarak davranışmalılardır. Bu daha John Locke'dan beri üzerinde durula gelen bir husustur. Çocuklara saygı duymak, onlara geleceğin büyükleri olarak davranışmak, olumlu benlik duygusunu geliştirecek, otonom bireyler olarak büyümelerine katkı sağlayacaktır. Otonom birey, amaç-kışıdır. Otonomi insanın insandan kopmasını değil, öncelikle belirli değerler çerçevesinde, özgür iradesiyle yeniden bağlanabilmesidir.

Kuşkusuz daha pek çok konu ve sorun üzerinde durulabilir. Son olarak önemli bir konuya işaretle konuşmayı bitirmek isterim: Türkiye'de, hatta Batıda bile çocuk kültürü ve tarihiyle ilgili araştırmaların, belirli kaynakları tekrarladığı görülebilir. Türkiye'deki çocukluk tarihi ve çocuk kültürü konusundaki çalışmaların da Batı merkezli olduğu, Türkiye'de çocukluğun araştırılması ve anlaşılması konusunda literatürün yeterli seviyede yerlileşemediği ve oluşmadığı görülmektedir. Çocukluk tarihi, çocuk kültürü, çocuk edebiyatı, çocuk felsefesi, çocuk sosyolojisi gibi çocukluk konusundaki literatürün zenginleştirilmesine destek verilmeli, bu konudaki akademik araştırmalar teşvik edilmelidir. Konuya ilişkin yerli literatürün üretilmesinin önemi açıktır. Zira Türkiye gibi bir ülkede Batı kaynaklarına dayalı bir şekilde çocukluk ve çocuk kültürünün anlaşılması mümkün değildir. Bunun yanında çocuk edebiyatı, çocuk sosyolojisi, çocukların felsefe, düşünme eğitimi, çocuk sineması, çocuk filmi konusunda da uluslararası kaliteli çalışmaların aktarılmasının yanında konuya ilişkin yerli çalışmalar, yerli yapımlar da teşvik edilmelidir. Unutulmamalı ki, çocuklar için ne yapılsa azdır; onlar toplumun en değerli varlığı, umudu ve geleceğidir

KAYNAKLAR

- Ariès, P. (1962). *Centuries of Childhood. A Social History of Family Life*. Tr. Robert Baldick. New York: Alfred A. Knopf Press.
- Aristoteles (2014). *Politika*. Çev. Mete Tuncay. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Elkind, D. (1990). Değişen Dünya'da Çocuk Yetiştirme ve Eğitim, *Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk'ta*. Haz. Bekir Onur. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, ss. 15-25.
- Göncü, A. (2001). Toplumsal Ve Kültürel Bağlamin Çocuk Oyunlarındaki Yeri, *Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk'ta*. Haz. Bekir Onur. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, ss. 37-50.
- James, A. (2001). : 'Yeni' Çocuk Sosyolojisinde Sorunlar, Bakış Açıları ve Uygulamalar, *Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk'ta*. Haz. Bekir Onur. Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, ss. 27-36
- Marx, Engels, Lenin (1979). Kadın ve Aile. Çev. Öner Ünalan. Ankara: Sol Yayınları.
- Onur, B. (2009). Türk Modernleşmesinde Çocuk. Ankara: İmge Yayınları.
- Platon, (1995). *Şölen*. Çev. A. Erhat – S. Eyüboğlu. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yok Oluşu*. Çev. Kemal İnal. Ankara: İmge Yayınları.
- Schiller, F., *İnsanın Eşetik Eğitimi Üzerine Mektuplar*. Çev. Melahat Özgü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990.
- Şirin, M. (2006). *Dersimiz Çocuk*. İstanbul: İz Yayınları.
- Vico, G. (2007). *Yeni Bilim*. Çev. Sema Önal. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

KİŞİLERARASI İLETİŞİM MOTİVASYONLARI BAĞLAMINDA SOSYAL AĞ SİTELERİİNİN KULLANIMI

USE OF SOCIAL NETWORKING SITES IN THE CONTEXT OF INTERPERSONAL COMMUNICATION MOTIVATIONS

¹Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ

Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, makdag42@gmail.com

²Arş. Gör. Ömer Faruk KOÇAK

Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, omer.kocak008@gmail.com

GİRİŞ

İnsanlar sosyal varlıklardır ve dünyaya geldikleri andan itibaren diğer bireyler ile bir arada yaşadıkları, toplumsal yapının farklı katmanları içeresine dahil olurlar. Toplumsallaşma adı verilen, kapsamı ve sınırları her birey için farklılık arz edebilen bu sürecin temel yapı taşı iletişimdir. İletişim, birey yaşamı açısından merkezi bir kavramdır ve bireyler gün içerisinde sahip oldukları zamanın %80-90'ını bir şekilde iletişim kurarak geçirmektedirler

(Hutchinson, 2013, s. 3). İletişim kavramı ve eylemi farklı biçimlerde sınıflandırmalara dahil edilirken bireylerin en yoğun biçiminde dahil oldukları iletişim türü kişilerarası iletişimdir. Kişilerarası iletişim, "birbirine bağlı iki ya da daha fazla insan arasındaki sözlü ya da sözsüz etkileşim" (DeVito J. A., 2013, s. 5) olarak tanımlanmakta ve insan etkileşimi açısından büyük önem arz etmektedir. Bireyler iletişim sayesinde yaşamı anlamlandırmakta, benliklerini inşa etmekte duygusal düşüncelerini aktarmakta ve çeşitli ihtiyaçlarını gidermektedirler. İhtiyaçlar, insan yaşamının devamı için giderilmesi gereken önemli unsurlardır ve sayıları bir hayli fazladır. Örneğin; bireylerin toplumsal yaşam içerisinde en az 20 psikolojik ihtiyacının olduğunu ifade edilirken (Murray, 1938, s. 146-150); Maslow (1954, s. 35-46) ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisinde insanların fizyolojik, güvenlik, ait olma ve sevgi, saygı ve kendini gerçekleştirmeye gibi beş temel ihtiyacı sahip oldukları öne sürmektedir. Bireyler, ifade edilen bu ihtiyaçların neredeyse tamamına yakınına gerçekleştirmek için diğer bireyler ile etkileşime geçmek durumundadır. Bu nedenle, bireylerin ihtiyaçlarının çeşitli hiyerarşik kademelerde iletişimle ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Rubin & Martin, 1998, s. 289). Kişiye yönelik iletişim motivasyonları yaklaşımı da birey-ihtiyaç ilişkisine yönelik çalışmalar (Murray, 1938; Maslow, 1954) doğrultusunda kavramsallaştırılmış ve ihtiyaçların iletişimsel boyutuna odaklanarak, insanları iletişim kurmaya iten temel unsurların bir takım ihtiyaçlar olduğu düşüncesini benimsemiştir. Bahsi geçen bu motivasyonlar, (Rubin, Perse, & Barbato, 1988, s. 615-616) tarafından oluşturulan ve iletişim eyleminin sebeplerini altı bileşen ile açıklayan bir kavramsallaştırmadır. Bu yaklaşımına göre bireyler; iletişim kurarak mutlu olma, diğer bireylere sevgi ve şefkat gösterme ya da görme, insan gruplarına dahil olma, mental ve fiziksel rahatlama, bir takım zorluklardan ya da istenmeyen durumlardan kaçış ve diğer bireyleri kontrol etme amacıyla iletişim kurarlar. İnsanların medyayı neden kullandıklarını anlamaya çalışan (Katz, Blumler, & Gurevitch, 1973) bu yaklaşım aynı zamanda, kullanımalar ve doyumlar yaklaşımından da etkilenmiştir (Rubin, Perse, & Barbato, 1988, s. 606). Kişiye yönelik iletişim motivasyonlarına yönelik çalışmalar (Rubin, Perse, & Barbato, 1988; Downs & Javidi, 1990; Hosman, 1991; Rubin & Rubin, 1989) ilk dönemlerde kişiye yönelik iletişim motivasyonlarının kökenleri ve bu motivasyonların ölçeklendirilmesi yönünde bir seyir izlemiştir. Sonraki dönemde yapılan çalışmalar ise, kişiye yönelik iletişim motivasyonları ve diğer iletişim değişkenlerinin ilişkisini ele alan bir yapı arz etmektedir (Paulsel & Mottet, 2004; Step & Finucane, 2002; Jia & Shoham, 2012; Martin, Mottet, & Myers, 1999; Weiss & Houser, 2007; Myers, Zhong & Mitchell, 1995). "İletişim çağlığı" olarak adlandırılan günümüzde internet teknolojisinin yaygınlaşması ve geniş kitleler tarafından ulaşılabilir hale gelmesi onu gündelik yaşamın önemli bir unsuru haline getirmiştir. Özellikle web 2.0 altyapısının sunduğu imkanlar bireyleri internet ortamında daha aktif hale getirmekte, sosyal ağ sitelerinin ortaya çıkması ile de internet teknolojisi başlı başına insan yaşamını değiştiren bir olgu haline gelmektedir. Hal böyle iken, internet kullanımının artması doğal olarak sosyal medya kullanımının da artması anlamına gelmektedir (Güllüpunar, 2012, s. 81). Bireyler artık, yaşam biçimlerini, sahip oldukları tutumları, tüketim alışkanlıklarını, ilişki ve iletişim biçimlerini ve daha fazlasını sosyal ağ platformları üzerinden inşa etmekte veya değiştirmektedir. Ayrıca, bu ortamların sunduğu kolaylıklar, sahip olduğu çekicilikler ve gündelik yaşamın neredeyse tüm pratiklerini tatbik etme imkanı sağlama, bireylerin bu teknoloji ile iç içe yaşamaları durumunu ortaya çıkarmaktadır. Her geçen gün bir yeni varyasyonunun sunulduğu sosyal ağ siteleri özellikle genç neslin sıkı takibine alınmakta ve ciddi kullanıcı sayılarına ulaşmaktadır. Birey yaşamı açısından farklı çıktıları bulunan bu ağların insan iletişimini açısından da getirdiği yenilikler ve değişiklikler bulunmaktadır. Kendine ait iletişim kodları ve iletişim kurma biçimlerine sahip olan bu mecralar, kişiye yönelik iletişim yüz yüze özelliğini nicelik ve nitelik bakımından değiştirmekte, mekânsal birlikteliği ortadan kaldırırmakta ve iletişimde yeni boyutlar kazandırmaktadır. Kimi zaman bireyler yüz yüze iletişim kurarak geçirdiği sürenin daha fazlasını bu ortamlarda iletişim kurarak geçirmektedirler. 2017 verilerine göre Türkiye'de yaklaşık 48 milyon kişi sosyal ağ sitelerini kullanmaktadır ve bu bireyler günlük ortalama 3 saat 1 dakikasını sosyal ağ sitelerinde geçirmektedir (wearesocial.com). Özellikle 18-29 yaş aralığındaki bireyler sosyal ağlara daha aktif katılım göstermektedirler. Bu bağlamda, birey yaşamı açısından önemli bir yerde konumlanan sosyal ağ sitelerinin kişiye yönelik iletişim açısından incelenmesi gerekliliği olmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, gençlerin sosyal ağ sitelerinde diğer bireyler ile iletişim kurmalarındaki temel motivasyonlarını belirlemek amaçlı, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde bir tarama çalışması yürütülmüştür.

Araştırma Soruları

Araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan araştırma soruları şu şekildedir:

Araştırma Sorusu 1: Öğrencilerin sosyal ağ sitelerini kullanım düzeyleri nedir?

Araştırma Sorusu 2: Öğrencilerin sosyal ağ sitelerini kullanmaya yönelik temel iletişim motivasyonları nedir?

Araştırma Sorusu 3: Sosyal ağ sitelerinin kullanım düzeyleri ile kişiye yönelik iletişim motivasyonları arasında bir ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırmmanın katılımcıları, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi’nde öğrenim görmekte olan öğrencilerdir. Bu öğrenciler arasında amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak sadece sosyal ağ sitelerini kullananlar seçilmiştir. Katılımcı sayısı 191 kişidir (erkek=94, kadın=97). Katılımcıların yaşı 18 ile 23 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması 20,18 ($ss = 0,109$) olarak ölçülmüştür. Katılımcıların, %12’si 18 yaş, %19,4’ü 19 yaş, %27,7’si 20 yaş, %15,2’si 21 yaş, %9,4’ü 22 yaş ve %8,9 23 yaşındadır.

Ölçme Tekniği ve Araçları

Araştırmada; nicel araştırma yöntemlerinden anket teknigi kullanılmıştır. Bu bağlamda, gençlerin sosyal ağ ortamlarında diğer bireyler ile iletişim kurma motivasyonlarını belirleme amaçlı iki bölümden oluşan bir anket formu oluşturulmuştur. Anketin ilk bölümü, gençlerin sosyal ağları kullanım düzeylerini ölçmeyi amaçlamakta ve 6 sorudan oluşmaktadır. İkinci bölümde ise, gençlerin iletişim motivasyonlarını ölçen (Rubin, Perse, & Barbato, 1988) ve birçok araştırmada kullanılan (Graham, Barbato, & Perse, 1993; Barbato & Perse, 1992; Step & Finucane, 2002; Jia & Shoham, 2012; Martin, Mottet, & Myers, 1999; Weiss & Houser, 2007; Myers, Zhong, & Mitchell, 1995; Anderson, Martin, & Zhong, 1998) 28 maddeye sahip “Kişilerarası İletişim Motivasyonları Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçme aracı 5’li Likert ölçeği tipinde oluşturulmuştur. Ölçekte yer alan ifadeler 1) Kesinlikle katılımıyorum, 2) Katılımıyorum, 3) Kararsızım, 4) Katılıyorum, 5) Kesinlikle katılıyorum şeklindeki. Ölçeğin iki farklı tercüman tarafından Türkçe’ye çevirisini yapılmıştır ve ölçek maddeleri üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

BULGULAR

Verilerin analizinde ilk olarak katılımcıların sosyal ağ kullanım özellikleri ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda SPSS 16 programında yapılan betimleyici analizlerin sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Sosyal Ağları Kullanım Düzeyleri

Sosyal Ağ Sitelerinin Kullanımı	Hesaba Sahip Olanlar		Hesaba Sahip Olmayanlar	
	N	%	N	%
Facebook	148	77,5	43	22,5
Twitter	99	51,8	92	48,2
Instagram	175	91,6	16	8,4
You Tube	111	58,1	80	41,9
Google Plus	44	23,0	147	77,0
Diger	48	25,1	143	74,9
En Aktif Kullanan Sosyal Ağ	N		%	
Facebook	36		18,8	
Twitter	23		12,0	
Instagram	125		65,4	
You Tube	4		2,1	
Google Plus	1		,5	
Diger	2		1,0	
Sosyal Ağların Kullanım Sıklığı	N		%	
Günde Beş Defadan Fazla	145		75,9	
Günde İki-Dört Defa	34		17,8	
Günde Bir Defa ya da Daha Az	12		6,3	
Sosyal Ağ Ortamlarında Geçirilen Zaman	N		%	
1 saatten az	43		22,5	
1-3 saat	77		40,3	
4-6 saat	46		24,1	
7 saat ve üzeri	25		13,1	
Toplam Takipçi/Arkadaş Sayısı	N		%	
0-100	30		15,7	
101-200	35		18,3	
201-300	41		21,5	
301-400	29		15,2	
401 ve üzeri	54		28,3	
Arkadaş Sayısı Kıyaslaması	N		%	
Sosyal ağ ortamlarında sahip olduğum arkadaş/takipçi sayısı gündelik yaşamda sahip olduğum arkadaş sayısından daha fazladır	115		61,2	
Gündelik yaşamda sahip olduğum arkadaş sayısı sosyal ağ ortamlarında sahip olduğum arkadaş/takipçi sayısından daha fazladır	74		38,2	

Tablodan elde edilen verilere bakıldığında, en fazla hesaba sahip olunan platform Instagram ($N=175$), ardından ise Facebook ($N=148$) olduğu görülmektedir. İnternet teknolojisi sürekli değişiklik gösteren dinamik bir yapı arz

etmektedir. Sosyal ağlarda, bu teknolojik veri tabanı içerisinde önemli bir yere sahiptir ve doğal olarak bu değişimlerin tam merkezindedir. Bu yüzden, belli dönemlerde sosyal ağların popülerite düzeyleri değişmektedir. Örneğin; yakın geçmişte gençler üzerinde yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak Facebook en aktif kullanılan mecrası iken; (Acheaw & Larson, 2015; Eke, Omekwu, & Odoh, 2014; Sadowski, Pediaditis, & Townsend, 2017) bu araştırmada ise, gençler tarafından en aktif kullanılan sosyal mecranın Instagram (N=125) olduğu bulgusu elde edilmiştir. Tablodan elde edilen dikkat çekici diğer sonuç ise, sosyal ağ sitelerinin kullanım sıklığı ve kullanım süreleridir. Katılımcıların %75,9'u (N=145) günde 5 defadan fazla sosyal ağ sitelerine giriş yaparken; %40,3'ü (N=77) yapılan girişlerde 1 ile 3 saat arası süre geçirmektedir. Katılımcıların %28'i (N=54) 401 ve üzeri arkadaş ve/veya takipçiye sahiptir ve aynı zamanda katılımcıların %60,2'sinin (N=115) sosyal ağ ortamlarında sahip olduğu arkadaş/takipçi sayısını gündelik yaşamda sahip olduğu arkadaş sayısından daha fazladır.

Sosyal ağ sitelerinin kullanımına yönelik bu veriler, gençlerin sosyal ağ sitelerinin birçoğunda önemli ölçüde aktif oldukları, uzun süreler geçirdiklerini, sık sık giriş yaptıklarını ve önemli derecede ilişkili ağına sahip oldukları göstermektedir. Bunun yanında, katılımcıların önemli bir çoğunluğunun da sosyal ağ ortamlarında sahip oldukları arkadaş/takipçilerin gündelik yaşamdan fazla olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile, yüz yüze iletişimimin yanında sosyal ağ ortamları da önemli bir iletişim platformu durumuna gelmektedir. Hatta, bireylerin yüz yüze iletişim kurma olanağına sahip olmadığı diğer bireylerle iletişim kurmasına olanak tanımaktadır. Elde edilen sonuçlar ışığında, araştırma sorusu 1: Öğrencilerin sosyal ağ sitelerini kullanım düzeyleri nedir? sorusunu cevaplanmıştır.

Bu noktadan hareketle, gençlerin sosyal ağ ortamlarında kurdukları kişilerarası iletişim davranışlarında temel motivasyonlarına yönelik elde edilen faktör analizi bulguları Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2: Faktör analizi sonuçları

Sosyal Ağ Sitelerinde İnsanlarla Konuşurum Çünkü...	Ortalama	Standart Sapma	Faktör Yükleri
1. Faktör: Mutluluk			
Konuşmak benim için eğlencelidir.	3,5474	1,27049	,573
Konuşmak benim için heyecan vericidir.	3,0688	1,12540	,666
Konuşmak iyi vakit geçirmemi sağlar.	3,5873	1,20683	,590
Konuşmak benim için nefes kesicidir.	2,3138	1,09565	,627
Konuşmak benim için ufuk açıcıdır.	3,3587	1,25085	,668
Konuşmak ilginçtir.	2,8220	1,25645	,611
Konuşmak hoşuma gider.	3,6968	1,13222	,526
Faktör Ortalaması	3,2009		
2. Faktör: Sevgi-Sefkat			
Başkalarına yardımcı olmak için.	3,6383	1,06827	,716
Başkalarının onlara ilgilendirmi bilmelerini sağlamak için.	2,9096	1,25272	,593
Onlara teşekkür etmek için.	3,1702	1,19838	,850
Başkalarını herhangi bir konuda cesaretlendirmek için.	3,2094	1,19125	,815
Diğer bireylere onlara hakkında kaygılandığımı göstermek için.	2,7947	1,22365	,646
Faktör Ortalaması	3,1432		
3. Faktör: Dahil olma-Rahatlama			
Biriyle konuşmaya veya birlikte olmaya ihtiyacım var.	3,0632	1,31181	,597
Bazen sadece problemlerim hakkında konuşma gereksinimi duyarım.	2,9737	1,27006	,436
Konuşmak beni daha az yalnız hissettirir.	3,1474	1,27216	,687
Diğer bireylerle konuşmak bana güven verir.	2,9215	1,21357	,596
Konuşmak beni rahatlattır.	3,4842	1,10177	,785
Konuşmak gevşememi sağlar.	3,0588	1,17786	,631
Konuşmak keyifli bir dinlencedir.	3,3670	1,14244	,802
Konuşmak beni daha az gergin hissettirir.	3,1277	1,04914	,736
Konuşmak beni canlandırır.	3,4149	1,24023	,532
Faktör Ortalaması	3,1716		
4. Faktör: Kaçış			
Yapmam gereklili olan bir işi ertelemek için.	2,1675	1,19844	,657
Yapmakta olduğum işten uzaklaşmak için.	2,3684	1,19216	,862
Yapacak daha iyi bir işim olmadığı için.	2,3105	1,16929	,693
Baskılardan ve sorumluluklardan kaçmak için.	2,1489	1,19477	,657
Faktör Ortalaması	2,2478		
5. Faktör: Kontrol			
Birisinin benim için bir şey yapmasını istediğim için.	2,3757	1,12592	,714
Başkalarına ne yapılması gerektiğini anlatmak için.	2,9144	1,21512	,487
Bende olmayan bir şeye sahip olmak için.	2,1421	1,12960	,728
Faktör Ortalaması	2,4754		
Genel Ortalama	2,8477		

Faktör analizi; temel olarak çok sayıda değişken arasındaki ilişkilerin anlamlandırılması ve yorumlanması kolaylaştırmak ve daha az sayıdaki temel boyuta indirmek amacıyla yapılan analizdir (Coşkun, Altunışık, & Yıldırım, 2017, s. 270). Gençlerin sosyal ağ siteleri üzerindeki kişilerarası iletişim motivasyonlarını belirlemek için,

Keşfedici Faktör Analizi (Exploratory Factor Analysis) kullanılmıştır. Faktör analizinde genel bir kriter olarak maddelerin faktör yükleri 40'tan düşük olmamalıdır (Şencan, 2005, s. 362). Bu yüzden bu araştırmada minimum faktör değeri 40 olarak belirlenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre; 28 maddeli kişilerarası iletişim motivasyonları ölçüği 5 faktörden oluşmaktadır. Bunlar; mutluluk, sevgi-şefkat, dahil olma-rahatlama, kaçış ve kontroldür. Bu sonuç, (Rubin, Perse, & Barbato, 1988)'ın ölçüği ilk ortaya koyarken bulmuş oldukları faktör sayısından ve diğer bazı çalışmaların (Barbato, Graham, & Perse, 2003; Martin, Myers, & Mottet, 1999; Graham, Perse, & Barbato, 1993; Punyanunt-Carter, 2016) sonuçlarından farklılık göstermektedir. Bu veriler de bize elde edilen bulguların farklı bölge, kültür ya da farklı örneklemeler açısından farklılaşabileceğini ifade edebilir. Tablo 2'ye göre 28 maddenin faktör yük değerleri 0,436 ile 0,862 arasında değişmektedir. Faktör analizinden elde edilen diğer sonuç, ölçünün orijinal halinde mutluluk faktörü altında yer alan "insanlarla sosyal ağ ortamlarında konuşurum çünkü, konuşmak beni canlandırır" maddesinin dahil olma-rahatlama faktörü altında yer aldığı göstermektedir.

Katılımcıların Kişielerarası İletişim Motivasyonlarına dair 28 soruya verilen yanıtların likert ölçüğinde en yüksek puanı 5, en düşük puanı 1 olduğu dikkate alınarak puan aralığının 5-1=4 olduğu hesaplanmış ve kategorize düzeyleri için sekme aralığı $4/5=0,8$ olarak bulunmuştur. Bu durumda ortalama puanlara ait kategoriler aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

1,0-1,8 = "Kesinlikle katılmıyorum"

1,8-2,6 = "Katılmıyorum"

2,6-3,4 = "Kararsızım"

3,4-4,2 = "Katılıyorum"

4,2-5,0 = "Kesinlikle Katılıyorum"

Tablo 2'den elde edilen bulgulara göre; mutluluk faktörünün Likert Ölçeği'ne göre ortalaması, 3,20 ile "kararsızım" düzeyindedir. Verilen cevapların betimsel istatistikleri incelendiğinde faktöre ait 7 ifade içerisinde en yüksek öneme sahip maddenin "Sosyal ağ sitelerinde insanlarla konuşurum çünkü konuşmak hoşuma gider" ($3,69 \pm 1,13$) "katılıyorum" düzeyinde olduğu bulgusu elde edilmiştir. İkinci faktör olan sevgi-şefkat faktörüne ait 5 ifade içerisinde "sosyal ağ ortamlarında diğer insanlara yardımcı olmak için onlarla konuşurum" ($3,63 \pm 1,06$ "katılıyorum") maddesi en yüksek öneme sahip maddedir. Üçüncü faktör olan dahil olma-rahatlama faktörüne ait 9 madde içerisinde en yüksek öneme sahip ifade; "Sosyal ağ sitelerinde insanlarla konuşurum çünkü konuşmak beni rahatlatır" ($3,48 \pm 1,10$ "katılıyorum") ifadesidir. Kaçış faktörüne ait 4 madde içerisinde en yüksek öneme sahip ifade "Sosyal ağ sitelerinde insanlarla yapmakta olduğum işten uzaklaşmak için konuşurum" ($2,36 \pm 1,19$ "katılmıyorum") ifadesidir. Son olarak ise, kontrol faktörüne ait 3 madde içerisinde en yüksek öneme sahip madde "sosyal ağ sitelerinde insanlarla onlara ne yapılması gerektiğini anlatmak için konuşurum" ($2,9 \pm 1,21$ kararsızım) maddesidir.

Tablo 3: Faktörlerin açıkladığı varyans yüzdeleri

Faktörler	Öz Değer	Varyans Yüzdesi	Toplam Varyans Yüzdesi	Cronbach's Alpha (α)
Mutluluk	10,321	36,860	36,860	0,867
Sevgi-Şefkat	3,130	11,179	48,039	0,821
Dahil Olma- Rahatlama	2,018	7,207	55,246	0,904
Kaçış	1,484	5,299	60,545	0,796
Kontrol	1,061	3,788	64,332	0,738

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy: .896

Barlett's Test of Sphericity: df=378, Sig=0,00

Faktör analizi sonucunda oluşan yapının güvenilirlik analizinde Cronbach alfa güvenilirliği kullanılmıştır. Cronbach Alfa analizi maddelerin bireyleri ölçülen davranış bakımından ne derece ayırt ettiğini gösterir. Test maddelerinin ölçüdüğü özelliklerin, örneklediği davranışların, benzeşik olması test güvenilirliğini yükseltecektir. Ölçeğin geneli için güvenilirlik katsayısının (Cronbach's Alpha) 0,70 ve daha yüksek olması test puanlarının güvenilirliği için genel olarak yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2007, s. 170-171) Tablo 3'ten elde edilen sonuçlar faktörlere ait güvenilirlik katsayısının 0,738-0,904 arasında değiştigini ve faktörlerin istenen davranışları ölçme konusunda yeterli olduğunu göstermektedir. Verilerin faktör analizine uygunluğu için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısının ,60'dan büyük olması ve Barlett testinin anlamlı çıkması gerekmektedir (Şencan, 2005, s. 364). Bu araştırmada KMO değeri ,896 olarak ölçülmüş ve Barlett testi ise anlamlı çıkmıştır ($p=0,00$).

Faktör analizinin diğer bir sonucu olan faktörlere ait varyans değerleri tablo 3'de yer almaktadır. Buna göre; tablodaki 5 faktörün toplam varyansı diğer bir ifade ile bireylerin diğerleri ile iletişim kurma nedenlerinin %64,33'ünü yansımaktadır. Tablodan elde edilen verilere göre; mutluluk faktörü 10,321 öz değer ve %36,86 oranında bir varyans yüzdesine sahiptir. Bir faktörün baskın faktör olarak nitelendirilebilmesi için varyans yüzdesi değerinin en az, 30 düzeyinde olması gereklidir (Şencan, 2005, s. 371). Mutluluk faktörünün varyans değeri %30'un üzerinde olduğu için bu faktöre baskın faktör tanısı koymayılmaktadır. Diğer bir ifade ile, katılımcılar sosyal ağ

siteleri üzerinde insanlar ile iletişim kurarken en yüksek düzeyde mutlu olma amacı gütmektedirler. Mutluluk motivasyonu ile iletişim kuran bir bireyin iletişim kurmadaki temel amacı, iletişim kurmanın eğlenceli, heyecan verici ve iyi vakit geçirmeyi sağlayan bir niteliğe sahip olmasıdır. Mutluluk faktörünün cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine yönelik yapılan T-testi sonuçlarına göre, anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$). Bu sonuç cinsiyet faktörü ile motivasyonlar arasında anlamlı ilişkiler bulunan çalışmalardan (Javidi, Long, Long, & Javidi, 1990; Rubin, Perse, & Barbato, 1988; Barbato & Perse, 1992) farklılık göstermektedir. Aynı zamanda mutluluk faktörü ile katılımcı yaşılarında da anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$).

Düzen bir faktör olan *sevgi-şefkat* görme ve gösterme faktörü 3,130 öz değer ve toplam varyansın %11,17'sini açıklamaktadır. Bu faktör genel manada, diğer bireylere yardımcı olmak, onlara ilgi bildirmek ve onlar hakkında kaygılandığını göstermek için iletişime geçme sebeplerini ifade eder. Faktörün demografik iki değişken; yaş ve cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine yönelik yapılan T-testi ve tek yönlü ANOVA testi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir ($p>0,05$).

Dahil olma-rahatlama faktörü 2,018 öz değere sahiptir ve toplam varyansı %7,20'sini açıklamaktadır. Bu faktör, genelde bireylerin iletişime geçerken, yalnızlıklarının haffiletilmesi, gerginliklerinin azaltılarak rahatlama sağlama amacıyla iletişime girdiğini ifade etmektedir. Faktörün demografik değişkenler açısından anlamlı bir farklılık göstermediği gözlenmiştir.

Kaçış faktörü 1,484 öz değere sahiptir ve toplam varyansın %5,29'unu açıklamaktadır. Bu faktör genelde, bireylerin yapmak durumunda oldukları bir işten veya sorumluluktan uzaklaşmak için iletişim kurma gibi nedenleri ifade etmektedir. Faktörün cinsiyet ve yaş açısından anlamlı bir farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır ($p>0,05$).

Son faktör olan *kontrol* ise, 1,061 öz değere sahiptir ve toplam varyansın %3,7'sini açıklamaktadır. Diğer bir ifade ile en baskın faktör olan mutluluğun aksine kontrol motivasyonu en zayıf faktör olarak yansımıştır. İnsanların sosyal ağ siteleri üzerinde diğer bireyler ile iletişim kurma nedenlerinin en zayıf olanı ya da en az kullanılan nedenler bu faktör altında yer almaktadır. Kontrol faktörü altında bireylerin genelde diğerlerini yönlendirme amacıyla iletişim kurma nedenleri yatkınlıkta. Kontrol faktörü cinsiyet ve yaş açısından anlamlı bir derecede farklılık göstermemektedir ($p>0,05$).

Tablo 4: Faktörler Arası Korelasyon Analizi Sonuçları

Faktörler Arası Korelasyon	Mutluluk	Sevgi- Şefkat	Dahil Olma ve Rahatlama	Kaçış	Kontrol
Mutluluk	1	,500**	,675**	,171*	,382**
Sevgi- Şefkat		1	,537**	,159*	,397**
Dahil Olma ve Rahatlama			1	,350**	,516**
Kaçış				1	,470***
Kontrol					1
Faktör Aritmetik Ortalaması	3,2009	3,1432	3,1716	2,2478	2,4754
Standart Sapma	0,88778	0,91359	0,92566	0,87940	0,93419

Not: ** $p<0,01$ ve * $p<0,05$

Faktörler arası ilişkiler saptamak amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon katsayısı değişkenler arasındaki ilişkinin miktarını gösterir. Korelasyon katsayısının 1.00 olması mükemmel pozitif ilişkiyi, -1.00 olması mükemmel negatif ilişkiyi, 0.00 olması ilişkinin olmadığını gösterir. Korelasyon katsayısı 0.70-1.00 arasında ise yüksek, 0.30-0.70 arasında olması orta, 0.30-0.00 arasında olması ise düşük düzeyde ilişki olduğunu gösterir (Büyüköztürk, 2007, s. 33) Faktörler arasındaki ilişkiyi saptamak için yapılan korelasyon analizine göre; tüm faktörler arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Tablo 4'e göre, mutluluk faktörü dahil olma-rahatlama, sevgi-şefkat ve kontrol faktörü arasında orta derecede anlamlı bir ilişki; kaçış faktörü ile düşük düzeyde pozitif bir ilişki vardır. Sevgi-şefkat faktörü ile mutluluk, dahil olma ve rahatlama ve kontrol faktörleri arasında orta düzeyde bir ilişki varken; kaçış faktörü ile düşük düzeyde bir ilişki vardır. Sevgi-şefkat faktörünün en yüksek düzeyde ilişkili olduğu faktörler mutluluk ve dahil olma ve rahatlama faktöründür. Dahil olma ve rahatlama faktörünün en yüksek düzeyde ilişkili olduğu faktör mutluluktur. Kaçış faktörü en yüksek düzeyde kontrol faktörü ile ilişkilidir. Son olarak kontrol faktörü ise, dahil olma ve rahatlama faktörü ile orta düzeyde ilişkiye sahiptir.

Yapılan analizlerde sosyal ağ kullanım özellikleri ile iletişim motivasyonları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığına dair elde edilen bulgulara göre; öğrencilerin sosyal ağ kullanım sıklıkları ile iletişim motivasyonları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Sosyal ağ ortamlarında geçirilen süre ile iletişim motivasyonları arasında anlamlı bir fark olup olmadığına yönelik yapılan ANOVA testi sonuçlarına göre; sosyal ağ sitelerini 4-6 saat arasında kullananlar 1 saatten az kullananlara göre daha fazla mutluluk motivasyonu ile iletişim içermektedir ($p<0,05$). Bunun yanında 1-3 saat, 4-6 saat ve 7 saat üzeri sosyal ağ ortamlarını kullanan katılımcılar, 1 saatten az kullanan katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha fazla dahil olma ve rahatlama

motivasyonu ile iletişim kurmaktadır. Son olarak takipçi sayısı ile motivasyonlar arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır.

SONUÇ

İletişim insanın doğasında vardır ve bireyler her an toplumdaki diğer insanlar ile iletişim halindedir. Bireyler gündelik yaşam içerisinde birçok farklı sebepten dolayı iletişime geçmektedirler. Duygularını ifade etmek, diğer insanlardan bir şey istemek, kararlar vermek, ikna etmek gibi birçok faktörden dolayı iletişim kurulabilmektedir. Önemli bir iletişim mecrası olarak internetin kullanım olanları her gün daha da artmakta ve yaşamın her alanına sirayet etmektedir. Özellikle gençler diğer jenerasyonlarla kıyaslandıklarında sanal ortamlarda daha fazla vakit geçirmektedirler. "Dijital yerliler" olarak da isimlendirilen bu kitlenin sosyal ağ sitelerini iletişim açısından ne ölçüde kullanıldığına dair çalışma sayısı çok sınırlıdır. Bu nedenle, bu araştırmada da internet teknolojisinin en önemli parçalarından olan sosyal ağ sitelerinin kişilerarası iletişim açısından kullanımını ele almaktadır. Diğer bir ifade ile gençlerin sosyal ağ ortamlarında diğer bireyler ile neden iletişim kurdukları ortaya konulmaktadır. Öğrencilerin %91,6'sı Instagram, %77,5'i Facebook, %58,1'i You Tube, %51,8 Twitter, %23 Google Plus ve %25,1 diğer (Snapchat, LinkedIn vs.) kullanmaktadır. Gençlerin en yoğun kullandığı sosyal ağ, %65,4 ile Instagram'dır. Öğrencilerin %75,9'u günde 5 defadan fazla sosyal ağları kullanırken; %40,3'ü günlük 1-3 saat arası zamanını bu ortamlarda geçirmektedir. Katılımcıların %28,3'ü 400 üzeri arkadaş ve takipçiye sahipken, %61,2'sinin sosyal ağ ortamlarında sahip olduğu arkadaş/takipçi sayısı gündelik yaşamındaki arkadaş sayısından fazladır. Araştırma örnekleminden elde edilen bulgular katılımcıların, sosyal ağ sitelerini en önemli düzeyde "mutluluk" motivasyonu ile kullandıklarını göstermiştir. Sevgi-şefkat ve dahil olma/rahatlama da diğer önemli motivasyonlardır. Erkek öğrenciler sosyal ağ sitelerini daha çok "kontrol" ve mutluluk motivasyonu ile kullanırken; kadın öğrenciler ise, sevgi-şefkat motivasyonu ile kullanmaktadır. Elde edilen sonuçlar, iletişim motivasyonlarının demografik değişkenler bazında farklılaşmadığını; sosyal ağ sitelerinin kullanımını açısından ise sadece bu ortamlarda geçirilen zaman açısından bir farklılık olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Acheaw, M. O., & Larson, A. G. (2015). Use of Social Media and its Impact on Academic Performance of Tertiary Institution Students: A Study of Students of Koforidua Polytechnic, Ghana. *Journal of Education and Practice*, 94-101.
- Anderson , C., Martin, M., & Zhong, M. (1998). Motives for Communicating with Family and Friends: a Chinese Study. *Howard Journal of Communications*, 109-123.
- Barbato, C. A., & Perse, E. M. (1992). Interpersonal Communication Motives and the Life Position of Elders. *Communication Research*, 516-531.
- Barbato, C. A., Graham, E. E., & Perse, E. M. (2003). Communicating in the Family: An Examination of the Relationship of Family Communication Climate and Interpersonal Communication Motives. *The Journal of Family Communication*, 123-148.
- Borae, J., & Namkee, P. (2010). In-Person Contact Begets Calling and Texting: Interpersonal Motives for Cell Phone Use, Face-to-Face Interaction, and Loneliness. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 611-618.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: PEGEM Yayıncılık.
- Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- DeVito, J. A. (2013). *The Interpersonal Communication Book*. New Jersey: Pearson.
- Downs, V. C., & Javidi, M. (1990). Linking Communication Motives to Loneliness in the Lives of Older Adults: An Empirical Test of Interpersonal Needs and Gratifications. *Communication Research*, 32-48.
- Eke, H. N., Omekwu, C. O., & Odoh, J. N. (2014). The Use of Social Networking Sites among the Undergraduate Students of University of Nigeria, Nsukka. *Library Philosophy and Practice*.
- Graham, E. E., Barbato, C. A., & Perse, E. M. (1993). The Interpersonal Communication Motives model. *Journal of Chemical Documentation*, 172-186.
- Güllüpunar, H. (2012). Kurumsal Bir Geribildirim Aracı Olarak Web Sayfaları: Konya Büyükşehir Belediyesi Geribildirim Mesajlarının Analizi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 21(3), 79-102.
- Hosman , L. A. (1991). The Relationships Among Need for Privacy, Loneliness, Conversational Sensitivity, and Interpersonal Communication Motives. *Communication Reports*, 73-80.
- Hutchinson, C. C. (2013). *Interpersonal Communication Navigating Relationships in a Changing World*. Hayden McNeil.
- Javidi, M., Long, L., Long, P. N., & Javidi, A. (1990). An examination of interpersonal communication motives across age groups. *Speech Communication Association*.

- Jia, M., & Shoham, M. (2012). Communication Motives, Satisfaction, and Social Support in the Workplace: Are Supervisors Effective Support Sources in Employee Networks? *45th Hawaii International Conference on System Sciences*, (s. 4407-4416). Hawaii.
- Katz, E., Blumler, J. G., & Gurevitch, M. (1973). Uses and Gratifications Research. *Public Opinion Quarterly*, 509-523.
- Martin, M., Myers, S., & Mottet, T. (1999). "Students' Motives for Communicating with their Instructors III: Considering Socio-Somnunical Style and Sex Differences. *National Communication Association Convention*. Chicago.
- Maslow, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. Harper & Row.
http://s-f-walker.org.uk/pubsebooks/pdfs/Motivation_and_Personality-Maslow.pdf
- Murray, H. A. (1938). *Explorations in Personality*. New York: Wiley.
<https://archive.org/details/explorationsinpe031973mbp>
- Myers, S., Zhong, M., & Mitchell, W. (1995). The Use of Interpersonal Communication Motives in Conflict Resolution Among Romantic Partners. *Ohio Speech Journal*, 1-20.
- Paulsel, M. L., & Mottet, T. P. (2004). Interpersonal Communication Motives: A Communibiological Perspective . *Communication Quarter*, 182-195.
- Punyanunt-Carter, N. M. (2016). An Examination of Communication Motives and Relationship Maintenance Behaviors in Thai and US. *Asian Communication Research*, 157-179.
- Rubin, A. M., & Rubin, R. B. (1989). Social psychological antecedents of VCR use. M. R. Levy içinde, *The VCR age: Home video and mass communication* (s. 92-111). Newbury Park: Sage.
- Rubin, R. B., Perse, E. M., & Barbato, C. A. (1988). Conceptualization and Measurement of Interpersonal Communication Motives. *Human Communication Research*(14), 602-628.
- Rubin, R. B., Perse, E. M., & Barbato, C. E. (1988). Conceptualization and Measurement of Interpersonal Communication Motives. *Human Communication Research*, 14(4), 602-628.
- Rubin, R. R., & Martin, M. M. (1998). Interpersonal Communication Motives. J. C. McCroskey , J. A. Daly, M. M. Martin, & M. J. Beatty içinde, *Communication and Personality: Trait Perspectives* (s. 287-307). Hampton Pr.
- Sadowski, C., Pediaditis, M., & Townsend, R. (2017). University students' perceptions of social networking sites (SNSs) in their educational experiences at a regional Australian university. *Australasian Journal of Educational Technology*, 77-90.
- Step, M. M., & Finucane, M. O. (2002). Interpersonal Communication Motives in Everyday Interactions. *Communication Quarterly*, 93-109.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Sözkesen Matbacılık.
- Weiss, S., & Houser, M. (2007). Student Communication Motives and Interpersonal Attraction Toward Instructor. *Communication Research Reports*, 215-224.

SOSYAL MEDYANIN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN GÜNLÜK YAŞAM ALGILARINA ETKİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Doç.Dr.Hasan GÜLLÜPUNAR, ERÜ İletişim Fakültesi, hgullupunar@gmail.com
Y. Lisans Öğr. Caner ÖZARSLAN GÜ Halkla İlişkiler ve Tanıtım, ozarslancaner@gmail.com

GİRİŞ

Doğaya egemen olmak insanoğlunun varoluşundan beri sürdürdüğü bir çabadır. Bu mücadele bireyin doğa karşısında var olma korkusunun bir sonucudur. Bilim ve teknoloji bu mücadelede insanoğlunun korkularını yenen, insanoğlunu doğa karşısında özgürleştiren temel bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bilim ve teknolojiye ulaştıkça korkularını yenen insan, özgürleştiğini düşünmektedir. Doğa karşısında olduğu gibi insanoğlunun özgürlleşme çabalarından biri de iktidarla sürdürdüğü ilişkide ortaya çıkmaktadır. İktidar karşısında özgürlüşebilmenin ana gereksinimlerinden biri bireyin kendisini ifade edebilme gücüdür. Dolayısıyla birey doğa karşısında olduğu gibi iktidar karşısında da bilim ve teknolojiyle özgürlleşme imkanları bulabilmektedir. İletişim teknolojilerindeki her gelişme bireyi daha fazla kendini ifade edebilir duruma getirmektedir. Ancak teknoloji, bir taraftan insanı özgürleştirirken diğer taraftan onun özgürlüğünü alan ve onu bağımlı ve iradesiz varlıklara dönüştüren bir araç haline gelebilmektedir. Bu bakımdan teknolojinin bağımlılık ya da özgürlleşme sağlaması, onun kullanım biçimine dayandırılabilir.

Teknoloji bağımlılığının tanımlanması açısından hangi davranışların bağımlılık olarak ifade edilebileceği önem taşımaktadır. Griffiths'e göre (1999: 246-247) dikkat kesilme, duygudurum değişikliği, tolerans, geri çekme, çatışma ve tekrarlama gibi bileşenleri yerine getiren herhangi bir davranış bağımlı davranış olarak tanımlanmaktadır. Dikkat kesilme, eylemin kişinin hayatında çok önemli hale gelmesiyle ortaya çıkmaktadır. Düşünceye, hislere ve davranışlara hakimdir. Örneğin internet kullanıcısı gerçekte çevrimiçi olmasa bile bir dahaki sefere çevrimiçi olacağı zamanı düşünmektedir. Duygu durum değişikliği kişinin bir aktiviteye katıldığında başa çıkma stratejisidir. İnternete giren birey duygusal olarak canlanabilmesi, uzun süre internette kalan bireyin kaçarak ya da kayıtsız kalarak sakinleşme hissini yaşaması duygusal değişikliği olarak tanımlanabilir. Tolerans, duyulan hazzın sürekliliğini sağlayabilmek için havanın aktivitetenin miktarını artırmıştır. Örneğin bireyin başlangıçta internette daha az zamanda elde ettiği duygusal durumunu daha uzun zaman internette kalarak elde etmesidir. Geri çekilme semptomları, belirli bir aktivitenin sonlanması veya aniden azalması durumunda ortaya çıkan olumsuz his ve fiziksel etkilerdir. Çatışma; bağımlı bireyin etrafındaki iş, sosyal yaşam, hobiler ve ilgi alanlarıyla kendisiyle yaşadığı çatışmalarını tanımlar. Tekrarlama ise belirli bir aktivitenin uzun bir zamandan sonra tekrarlanmasıdır. Uzun zaman yaşanan yoksunluk ya da kontrolün, bireyi bir anda o aktivitenin en yüksek noktasına çıkarabilmesidir.

Bağımlılığın bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenlerinden bahsedilebilir. Bilişsel bileşende birey, yaşamı veya ilgileri konusunda gerekli bilgileri toplama zorunluluğunu hissetmekte ve bağımlılık durumunu buna dayandırmaktadır. Duygusal bileşende, sosyalleşme ve sosyalleşmeden kaçış şeklinde iki durum ortaya çıkmaktadır. Birey sosyalleşme ihtiyacını medya ve sosyal medyayı kullanarak gidermektedir. Birey, medyanın sosyalleşmemeyi sağladığını ve bu yöntemle diğerleriyle daha fazla ilişki kurduğunu düşünmektedir. Sosyalleşmeden kaçış durumunda ise birey sosyal medyada olduğu gibi değil, olması gereği gibi davranışarak, görünerek gerçeği gizlemektedir. Davranışsal bileşende, araçsallık ve eylemsellik özellikleri öne çıkmaktadır. Araçsallıkta içerik önemli değildir ve birey ne olursa olsun günün belli saatlerinde sosyal medyayı kullanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle yüz-yüze görüşüğü birisiyle de sosyal medyadan görüşme isteği duymaktadır. Eylemsellik ise mesajın içeriğiyle ilgilidir. Mesajın anlamlandırılması söz konusudur. Eyleme geçmek için sosyal medyadan alınan mesajın anlamı önemlidir (Hazar, 2011: 162 - 163).

İnternet, bireye duyularının çoğunu kullanabilme imkanı vermesi nedeniyle McLuhan'ın küresel köy ifadesinin günümüzde geldiği son nokta olarak tanımlanabilir (Durmuş vd., 2010: 18). Bu yönyle internet, bireyin kendisine bağımlılık duygusunu güçlendirmektedir. Dolayısıyla internet bağımlılığı, sunulan görüntüyle yoğun bir biçimde meşgul olma durumunu ifade etmektedir. İlk olarak 1995'te Ivan Goldberg tarafından dile getirilen internet bağımlılığı bir şaka olarak nitelendirilmiştir. Çünkü internet bağımlılığı

hiçbir maddenin rol almadığı ve böylece fizyolojik yoksunluk yaşanmadığı ve bağımlılığı tanımlayan standartlarla ilgili belirgin tanıların olmadığı bir bağımlılıktır (Tarhan ve Nurmedov, 2011: 66). Dolayısıyla bu bağımlılığın sınırlarının açık bir şekilde ortaya konması güçleşmektedir. İnternet bağımlılığı bireyin interneti hayatının merkezine alarak, onu bir araç olmaktan çıkarması ve bir amaç haline getirmeye başlamasıyla ortaya çıkmakta ve bireyin hayatını olumsuz etkilemektedir (Karaman ve Kurtoglu, 2009: 642). İnternet kullanımının bağımlılık olarak ifade edilmesindeki en önemli etken, bireyin internet başında aşırı zaman harcamasıdır (Günük ve Kayri, 2010: 221). Young'a göre (1999), aşağıda sıralanan 8 kriterden 5'inin yaşanması internet bağımlılığı olarak tanımlanmaktadır. Bu kriterler şu şekilde sıralanabilir (Gönül, 2002: 106):

- İnternetle ilgili aşırı zihinsel uğraş.
- İnternete bağlı kalma süresinde artışa ihtiyaç duyma.
- İnternet kullanımını azaltmaya yönelik başarısız girişimlerde bulunma.
- İnternet kullanımının azaltılması durumda yoksunluk belirtileri (huzursuzluk, disfori vb.) gösterme.
- Zamanı programlamaya ilgili sorunlar.
- Aşırı internet kullanımı nedeniyle çevreyle problemler (aile, okul, iş, arkadaşlar) yaşama.
- İnternette bağlı kalabilmek veya bağlanabilmek için dürüst olmayan girişimlerde (yalan söylemek, hırsızlık yapmak) bulunmak.
- İnternete bağlanıldığı süre içerisinde duygulanımında değişikliğin olması.

Yapılan bir araştırmada ebeveynlerin çocukların geleneksel oyunları tercih etmesini istediği ancak internet üzerinden oynanan dijital oyunlar konusunda olumsuz yargılara sahip olmasına rağmen kent ortamı gibi nedenlerle dijital oyunları da oynamasına izin verdiği sonucuna varılmıştır (Akdağ ve Cingi, 2014: 485). Bu gibi durumlar, internetin olumluluğu ve olumsuzluğu arasında hassas bir geçişin olduğunu göstermektedir. Örneğin her bağımlılık bireyi asosyallaştmaktadır. Ancak sadece internet kullanımını bireylerin kendilerini yalnız hissetmemelerine veya yalnızlıklarını kabul etmemelerine neden olmaktadır. Bireler istedikleri kişiye istedikleri anda ulaşabilmektedirler. Bu durum bireylerin yalnızlaşmadıkları konusundaki düşüncelerini pekiştirmektedir (Karakoç ve Toydaş, 2013: 37). Bu düşüncenin oluşmasındaki en önemli etken sosyal medya mecralarıdır. Bu mecralar, günümüzde kendisini idare edecek kadar bilgisayar kullanmayı bilen hemen her yaştan kişinin temel ilgi alanı haline dönüşmüştür (Hazar, 2011: 153).

Sosyal medya, web 2.0'ın ortaya çıkmasıyla birlikte doğmuştur. Sosyal medya, etkileşime, paylaşımı olanak tanıyan ve kullanıcıyı aktif bir konuma getiren bir platformdur. Bireyler bu mecralarda kendi içeriklerini oluşturabilmekte ve paylaşabilmektedirler (Mavnaçioğlu, 2015: 25). Sosyal medya, geleneksel medyanın statik ve tek taraflı iletişim sağlayan yapısından farklı olarak, kullanıcıların içerik oluşturup paylaşabildikleri, etkileşim ve katılım esasına dayalı dijital iletişim ortamlarıdır (Ertaş, 2015: 19). Bu ortamları yoğun bir şekilde kullanan günümüz gençliği zamanlarının büyük kısmını cep telefonu veya bilgisayar başında geçirmektedir (Kılıç, 2017: 51 - 52).

Günlük yaşamda bireylerin farklı duygularına hitap eden sosyal medya farklı doyumlara neden olmaktadır. Sosyal medya bazen sosyalleşmeden kaçarak yalnız kalma isteğini, bazen de sosyalleşme, takdir edilme ve takip edilme gibi istekleri karşılamaktadır (Hazar, 2011: 153). Sosyal medyanın sosyalleştirme özelliği aynı zamanda günümüzün iletişim algısını da değiştirmiştir. Çünkü, e-mailler, anlık mesajlaşmalar gibi uygulamalar aracılığıyla gerçekleşen bilgisayarlı iletişim ve öğrenme sosyal olgusuyla birlikte geri dönülemez bir boyuta taşınmıştır (Ertaş, 2015: 19).

Bireyler sosyal medyada duyu, düşünce ve tepkilerini bağımsız biçimde interaktif iletебilme imkanına sahiptir. Bu bakımdan modern demokrasilerin önemli bir unsuru olan aktif katılıma imkan tanıyan sosyal medya, kullanıcıların düşünce ve tepkilerini rahatça dile getirebildikleri bir meca olarak yorumlanmaktadır. Yirmi birinci yüzyılın bu ilk çeyreğinde bilgisayar ve internet marifetiyle çok boyutlu iletişim ve katılıma olanak tanıyan sosyal medya mecraları demokratik katılımı olağanüstü bir biçimde artırmaktadır (Babacan, 2015: 81). Dolayısıyla bu özellikler bireye güçlü bir özgürlleşme hissi uyandırmaktadır. Bu gibi duygular, bu mecralara olan bağımlılığı gereklendirerek güçlendirmektedir. Dolayısıyla bu olumlu gerekçeler, çoğu zaman kullanıcı profili kaynaklı potansiyele dayalı olarak bireyin giderek daha dar kalıplar ve sınırlar içerisinde hareket etmeye zorladığını fark etmesini engellemektedir. Bu mecralara bağlılık arttıkça olumlu kabuller olumsuzlukları gölgelemektedir. Bu bakımdan internet

teknolojisi kaynaklı bu bağımlılık, bireyin bütün hayatını etkisi altına alarak ona yön verdiği bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

Kısaca belirtmek gerekirse teknolojik bağımlılık, günümüz hükümet politikalarının üzerinde durduğu önemli sorunlardan biridir. Bu bağımlılığın en önemli unsurlarından biri internet teknolojisinin gelişmesiyle hayatımıza giren sosyal medyadır. Sosyal medya kullanımının günlük iletişim ihtiyacının bütününe karşılık gelen bir araç haline dönüşmesi, bireyin yaşam kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. Diğer bir ifadeyle, günlük iletişim ihtiyacının neredeyse tamamını karşılayarak bir bağımlılık haline dönüşen sosyal medya, bireyin günlük yaşamına dönük algısını ve hayatı bakışını etkilemektedir.

Bu çalışma üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları ve günlük yaşam algıları üzerine gerçekleştirilen bir araştırmayı kapsamaktadır. Araştırma evrenini Gümüşhane Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Kota örnekleme yöntemiyle Fakülte ve Meslek Yüksekokullarından araştırmaya alınacak öğrenci sayıları belirlenmiş ve ilgili fakülte ve meslek yüksekokullarındaki öğrencilerle kolayda örnekleme yöntemiyle görüşülmüştür. Toplam 440 öğrenciyle görüşülen araştırmada kullanılan anket formu 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, öğrencilerin günlük hayatlarıyla ilgili algılarının tanımlanması amacıyla toplam 42 yıldızdan oluşmaktadır. Araştırma formunun ikinci bölümünden, araştırmaya katılanların sosyal medya hesaplarının varlığını ve bu hesaplara günlük giriş süreçlerinin tespitine dönük sorulardan oluşmaktadır. Son bölümde ise araştırmaya katılanların demografik özelliklerine dönük sorular sorulmuştur. Bu form aracılığıyla elde edilen veriler SPSS programında frekans, ortalama, faktör, Anova, t-Testi ve Regresyon analizlerine alınmıştır.

ARAŞTIRMA SORU VE HİPOTEZLERİ

Çalışmanın araştırma soruları şunlardır:

- Öğrencilerin eğitim süreçleriyle ilgili günlük yaşam algıları hangi başlıklar altında tanımlanabilir?
- Öğrencilerin günlük yaşam algıları ile araştırmaya katılanların sosyo-demografik özellikleri ve sosyal medya hesabına sahip olup olmama arasında anlamlı farklar var mıdır?
- Günlük olarak sosyal medya kullanım süresi öğrencilerin günlük yaşam algılarını etkilemeyecektir?

Sosyal medya kullanım süresinin günlük yaşam algılarına etkileyile ilgili araştırma hipotezleri ise şu şekilde sıralanabilir:

H_0 Sosyal medyada günlük kalma süresi, öğrencilerin günlük yaşam algılarını etkilemez.

H_1 Sosyal medyada günlük kalma süresi, öğrencilerin eğitimde olumlu algısını etkiler.

H_2 Sosyal medyada günlük kalma süresi, öğrencilerin psikolojik olumsuzluk algısını etkiler.

H_3 Sosyal medyada günlük kalma süresi, öğrencilerin sorunlu sosyal yaşam algılarını etkiler.

H_4 Sosyal medyada günlük kalma süresi, öğrencilerin eğitimde olumsuzluk algısını etkiler.

H_5 Sosyal medyada günlük kalma süresi, öğrencilerin fiziki rahatsızlık hislerini etkiler.

YÖNTEM

Çalışmada keşfedici, tanımlayıcı ve neden sonuç ilişkisi belirten araştırma modelleri birlikte kullanılmıştır. Keşfedici araştırmalar, değişken ve boyutları ortaya koyarken; tanımlayıcı araştırmalar değişkenler arası ilişkiyi; neden sonuç ilişkisi belirten araştırmalar ise etki konusunu ele almaktadır (Kurtulmuş, 2010: 20-21). Bu araştırma modelleri bağlamında anket yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmayı Uygulanması ve Örneklem

Araştırma üniversite öğrencilerinin günlük yaşam algılarında sosyal medya bağılılığının etkileri üzerine odaklanmaktadır. Bu nedenle Gümüşhane Üniversitesi öğrencileri örneği üzerinden bir araştırma yapılmıştır. Fakülte ve meslek yüksekokullarındaki görüşme sayılarının kota örnekleme yöntemiyle belirlendiği ve öğrencilerle kolayda örnekleme yöntemiyle görüşüldüğü bu araştırma Gümüşhane Üniversitesi merkez kampüsünde gerçekleştirilmiş ve toplam 440 öğrenciye ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmmanın verileri üç bölümden oluşan bir anket formuyla elde edilmiştir. Formun ilk bölümünden öğrencilerin günlük yaşam algılarının tanımlanması amacıyla eğitim süreçleriyle ilgili olumlu ve olumsuz algılarını, günlük psikolojik hissiyatlarını ve sosyal yaşamalarını içeren toplam 42 maddeli çoklu bir ölçekten oluşmaktadır. İkinci bölüm, öğrencilerin Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, Snapchat, Swarm, LinkedIn, Izlesene, Blogger, FrendFeed, Flickr, Myspace, Frendster, Netlog ve XING isimli sosyal medya hesaplarının varlığını sorgulayan ve varsa bu mecralara günlük olarak ne kadar süre ile giriş yaptıklarını soran sorulardan oluşmaktadır. Üçüncü bölüm ise sosyo-demografik özelliklerden oluşmaktadır. Anket formunun birinci bölümünde bulunan her bir madde için 5'li Likert Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçekte 1: "kesinlikle katılmıyorum", 2: "katılmıyorum", 3: "kararsızım", 4: "katılıyorum", 5: "kesinlikle katılıyorum" şeklinde tanımlanmıştır. Dolayısıyla cevaplar 5'li likert ölçüğünde 1'den 5'e giden aralıklarla sınıflandırılmıştır. Buna göre $4/5=0,80$ olarak hesaplandığından 1 ile 1,80 arası "kesinlikle katılmıyorum", 1,81-2,60 arası "katılmıyorum", 2,61-3,40 arası kararsızım, 3,41-4,20 arası "katılıyorum" ve 4,21-5,00 arası "kesinlikle katılıyorum" aralıklarında cevaplar elde edilmiştir. İkinci bölümdeki sosyal medyaya giriş süreleriyle ilgili sorularda ise açık uçlu olarak cevaplar alınmıştır.

Verilerin Analizi ve Kullanılan Testler

Çalışmada SPSS programında keşfedici araştırma analizi olarak keşfedici faktör analizi; tanımlayıcı araştırma analizi olarak Tek Yönlü ANOVA, Bağımsız Örneklem T-Testi ve betimleyici istatistikler ve neden sonuç araştırma modeli olarak çoklu doğrusal Regresyon Analizi kullanılmıştır. Ayrıca faktör güvenilirlikleri açısından güvenilirlik analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

Betimleyici İstatistikler

Yüzde 53,9'u kadın, yüzde 46,1'i erkeklerden oluşan araştırmaya katılanların yüzde 34'ü 18-20 yaş, yüzde 24,6'sı 21 yaş, yüzde 20,5'i 22 yaş ve yüzde 20,9'u 23-33 yaş aralığındadır. Katılımcıların yüzde 16,1'i 250-1400 TL, yüzde 17,7'si 1401-1900 TL, yüzde 19,3'ü 1901-2300 TL, yüzde 23,7'si 2301-3250 TL, yüzde 17,9'u 3251-5000 TL ve yüzde 5,3'ü 5000 TL ve üzeri olarak ailelerinin toplam aylık gelirini belirtmiştir. Araştırmaya katılanların genel not ortalamaları açık uçlu olarak sorulmuş ve elde edilen veriler kategorik hale getirilmiştir. Buna göre 4'lü sisteme araştırmaya katılan öğrencilerin yüzde 18,8'inin not ortalaması 0,50-2,00; yüzde 20,4'ünün not ortalaması 2,01-2,45; yüzde 22,7'sinin not ortalaması 2,46-2,75; yüzde 20,9'unun not ortalaması 2,77-3,00 ve yüzde 17,2'sinin not ortalaması ise 3,02-3,88 olarak gerçekleşmiştir.

Araştırmaya katılanların yüzde 95,7'si herhangi bir sosyal medya hesabının olduğunu, yüzde 4,3'ü ise hesaplarının olmadığını belirtmiştir. Ayrıca araştırmaya katılanlara hangi sosyal medya hesabına günlük ortalama olarak kaç dakika giriş yaptıkları açık uçlu olarak sorulmuştur. Elde edilen cevaplar kategorik hale getirilmiştir. Bunu göre ulaşılan sonuçlar şunlardır:

- Araştırmaya katılanların yüzde 29,5'i Facebook hesabının olmadığını, yüzde 70,5'i ise hesabının olduğunu belirtmiştir. Facebook hesabı olduğunu söyleyenlerin genel ortalama olarak yüzde 22,3'ü 1-15 dk, yüzde 18,4'ü 16-45 dk, yüzde 30'u 46-60 dk, yüzde 21,3'ü 61-210 dk ve yüzde 8,1'i 211-720 dk hesaplarına giriş yaptığını söylemiştir.
- Araştırmaya katılanların yüzde 12,7'sinin Instagram hesabı bulunmamaktadır. Instagram hesabı bulunan yüzde 87,3 oranındaki katılımcının yüzde 31,3'ü günlük olarak 50-60 dk, yüzde 22,1'i 90-120 dk, yüzde 24'ü 150-240 dk, yüzde 16,4'ü 270-570 dk ve yüzde 6,3'ü 600-1380 dk Instagram'a giriş yapmaktadır.
- Araştırmaya katılanların yüzde 72,7'si Twitter hesabı olmadığını söyleyen; hesabı olduğunu söyleyen yüzde 27,3 oranındaki katılımcının yüzde 24,2'si 4-15 dk, yüzde 26,7'si 20-30 dk, yüzde 20,8'i 40-60 dk, yüzde 18,3'ü 85-210 dk ve yüzde 10'u 240-600 dk günlük olarak Twitter'a giriş yaptığını söylemiştir.
- Araştırmaya katılanların yüzde 27'sinin Youtube hesabı bulunmazken yüzde 73'ünün vardır. Hesabı olanların yüzde 16,5'i 5-50 dk, yüzde 27,4'ü 60-90 dk, yüzde 35,5'i 120-180 dk, yüzde 17,4'ü 210-480 dk, yüzde 3,1'i 540-1200 dk günlük ortalama olarak Yotube'a giriş yapmaktadır.

- Araştırmaya katılanların yüzde 98,2'si Linkedin hesabının olmadığını, yüzde 1,8'i olduğunu; yüzde 72,3'ü Snapchat hesabının olmadığını, yüzde 27,7'si olduğunu; yüzde 78,6'sı Swarm hesabının olmadığını yüzde 21,4'ü olduğunu; yüzde 97,7'si Izlesene hesabının olmadığını, yüzde 2,3'ü olduğunu; yüzde 99,3'ü Blogger hesabının olmadığını, yüzde 0,7'si olduğunu; yüzde 99,8'i FrendFeed, Flickr, myspace ve frendster hesaplarının olmadığını, yüzde 0,2'si ise bu hesaplarının olduğunu ve hepsi Netlog ve XING hesaplarının olmadığını belirtmişlerdir.

Üniversite Öğrencilerinin Günlük Yaşam Algıları

Üniversite öğrencilerinin günlük yaşam algılarının tanımlanması amacıyla araştırma formunun birinci bölümünde yer alan ve öğrencilerin psikolojik, sosyal yaşam, eğitim süreçleriyle ilgili olumlu ve olumsuz algılarını kapsayan 42 maddeye dayalı olarak elde edilen verilerle keşfedici faktör analizi yapılmıştır. Tablo 1'de görülen analiz sonuçları faktöre alınan maddeler ile ana grup arasında anlamlı bir fark ($p=,000$) ve KaiserMeyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçütünün 0,850 olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla veri setinin faktör analizi için uygun olduğu söylenebilir. Çünkü KMO değeri $0,850 > 0,50$ olarak gerçekleşmiş ve bu değer ($,850$) örneklem yeterliliği ölçütü için çok iyi olarak yorumlanmaktadır (Kalaycı 2006: 322). Faktörler toplam varyansın yüzde 48,335'ini açıklamaktadır. Ayrıca faktöre alınan maddelerin genel güvenilirlik değeri (α) 0,799 olarak gerçekleşmiş ve bu değer oldukça güvenilir olarak yorumlanmaktadır (Kayış 2006: 405).

Tablo 1: Öğrencilerin Günlük Yaşam Algıları

MADDELER	A.O	SS	F. Yükü				
			1	2	3	4	5
Faktör 1: Eğitimde Olumluluk Algısı							
Derslerde devamlı üretken olmaya çalışırım	2,823	1,186	,766				
Derslerde genel olarak söz alır ve derse katılırlım	2,873	1,280	,731				
Derslerimdeki başarılarımı hocalarım takdir eder	2,591	1,269	,692				
Sınıf arkadaşlarını tarafından derserdeki başarıım hep konuşulur	2,435	1,273	,669				
Derslerimde başarılı bir öğrenciyim	3,279	1,073	,596				-,295
Ders çalışmaya başladığım zaman sadece derse odaklanırmı	2,955	1,202	,595				
Derslerime gerektiği kadar çalışma zamanı ayırabiliyorum	2,882	1,112	,580				-,346
Her an aklımın bir köşesinde dersle alakalı birçok konuyu düşünürüm	3,058	1,267	,517				
Kötü not aldığım zaman bu notu düzeltmek için elimden gelen her şeyi yaparım	3,785	1,176	,483				-,359
Derslerim diğer günlük aktivitelerimden daha önemlidir	2,867	1,237	,423				-,398
Aritmetik Ortalama							2,9510
Faktör 2: Psikolojik Olumsuzluk Algısı							
Karşılaştığım sorunlardan dolayı çoğu zaman içinde bulunduğuum hayat anlamsız gelir	2,602	1,377			,779		
Yaşamımıla ilgili genellikle olumsuz düşüncelere sahibim	2,279	1,324			,730		
Sorunlarım beni çoğu zaman bunalırmı	2,817	1,402			,730		
Genellikle kendimi yalnız hissederim	2,514	1,423			,574	,300	
Kuşku ve huzursuzluğunun nedeni çoğu zaman çevremdir	2,452	1,287			,573		
Yaşamımın sıkıcı, boş ve zevksiz olduğunu düşünüyorum	2,438	1,442			,569	,298	
Karşılaştığım sorunlardan dolayı zaman – zaman okulu bırakma düşüncesini taşırıım	2,041	1,331			,547		,432
Kendimi yeterince ifade edemediğimi düşünüyorum	2,520	1,362			,496		
Bana olumsuzlukları (sorunları) unutturacak insan dışı bir varlığa ihtiyaç duyarım	2,379	1,475			,432		,283
Aritmetik Ortalama							2,4549
Faktör 3: Sorunlu Sosyal Yaşam Algısı							
Arkadaşlarla zaman geçirmek beni sıkır	1,608	,985				,697	
Sosyal ilişkilerim genelde sorunludur	1,708	1,056				,694	
Arkadaşlarımı genelde ihmali ederim	1,823	1,077				,651	
Ailemi genelde ihmali ederim	1,738	1,169				,598	,367
Sosyal aktivitelerim yok deneyecek kadar azdır	2,329	1,284				,587	
Asosyal bir kişiliğe sahip olduğumu söyleyebilirim	1,941	1,215				,574	
Bir sosyal aktiviteye başladığında genelde bitirmez yarıda bırakırmı	2,041	1,169			,263	,558	
Kuşku ve huzursuzluklarının nedeni çoğu zaman ailemdir	1,588	1,078				,467	,306
Aritmetik Ortalama							1,8669

Faktör 4: Eğitimde Olumsuzluk Algısı						
Ders noktasında sorumluluk sahibi olan bir öğrenci değilim	1,988	1,240	-,306			,626
Derslerime yeterince çalışamıyorum	2,820	1,131				,606
Sınavlarımı gereği kadar vakit ayıramıyorum	2,744	1,153				,603
Çalışmaya başladığım bir dersi bitiremez genelde yarım bırakırım	2,347	1,335	-,336			,547
Okulumu bırakma düşüncesine sahibim	1,635	1,180		,349		,470
Ders başarısı bakımından genel olarak vasat bir öğrenciyim	2,102	1,125	-,396		,292	,441
Aritmetik Ortalama						2,2850
Faktör 5: Fiziki Rahatsızlık						
Beslenme düzenim genelde bozuktur	3,005	1,518				,833
Düzenli bir şekilde yemek yemeyi çoğu zaman unuturum	2,538	1,455				,771
Uyku düzenim genelde bozuktur	3,308	1,464				,755
Genelde sırt, baş ve göğüs ağrıları vardır	2,711	1,514		,270		,638
Aritmetik Ortalama						2,8927
Öz değer (Eigenvalues)			4,423	4,038	3,703	3,083
Varyans (%)			11,954	10,913	10,007	8,333
Toplam Varyans						48,335
Faktör Güvenilirlikleri (Cronbach's Alpha)			,844	,834	,798	,731
Genel Güvenilirlik (Cronbach's Alpha)						,799
KMO Measure of Sampling Adequacy						,850
Bartlett's Test of Sphericity						X²=4955,314; df=666; p=.000

Yapılan analizde üniversite öğrencilerinin günlük yaşam algılarıyla ilgili “eğitimde olumlu algısı”, “psikolojik olumsuzluk algısı”, “sorunlu sosyal yaşam algısı”, eğitimde olumsuzluk algısı ve “fiziki rahatsızlık algısı” olmak üzere 5 faktör tanımlanmıştır. Öğrencilerin psikolojik algılarıyla ilgili ölçekte yer alan beslenme ve uyu düzeni, vücutta ağrılar hissetme gibi durumları belirten maddeler ayrı bir faktör oluşturmuş ve bu faktör “fiziki rahatsızlık” olarak tanımlanmıştır. Genel güvenilirlikte olduğu gibi her bir faktörün güvenilirlik değeri çok iyi olarak ifade edilebilecek değerleri göstermektedir. Ayrıca faktör ortalamaları, araştırmaya katılanlar tarafından maddelere genel olarak kararsızlık ve katılmama yönünde cevap verdiği göstermektedir (Tablo 1).

Ders motivasyonu, ders katılımı, başarı, ders çalışma planı ve derslerle ilgili başkaları tarafından takdir edilme algılarını içeren ve 10 madden oluşan ilk faktör “eğitimde olumlu algısı” olarak tanımlanmıştır. Toplam varyansın yüzde 11,954’ünün açıklandığı eğitimde olumlu faktörünün özdeğeri 4,423 ve güvenilirliği (α)0,844 olarak gerçekleşmiştir. En yüksek faktör yükü 0,766, en düşük faktör yükü ise 0,423’tür. Faktörde yer alan maddelerin genel ortalaması ise 2,951’dir (Tablo 1). Dolayısıyla araştırmaya katılanlar bu faktöre genel olarak kararsızlık düzeyinde cevap vermişlerdir.

Öğrencilerin psikolojik olarak hissettikleri olumsuzlukların dile getirildiği 9 maddeden oluşan ikinci faktör “psikolojik olumsuzluk algısı” olarak tanımlanmıştır. Maddelere ait en yüksek faktör yükünün 0,779, en düşük faktör yükünün ise 0,432 olduğu “psikolojik olumsuzluk algısı” faktörünün aritmetik ortalaması 2,454’tür. Bu ortalama değeri, araştırmaya katılanların faktörde yer alan maddelere genellikle “katılmıyorum” aralığında cevap verdiği göstermektedir. Toplam varyansın yüzde 10,913’ünün açıklandığı faktörün öz değeri 4,038, güvenilirliği ise (α)0,834’tür (Tablo 1).

Öğrencilerin kişisel ilişkileri, kişisel ilişkilerini sürdürme becerileri ve sosyal aktivitede bulunma gibi durumlar hakkındaki olumsuzlukların belirtildiği ve 8 maddenin oluşturduğu faktör grubu “sorunlu sosyal yaşam algısı” olarak tanımlanmıştır. Faktörde toplam varyansın yüzde 10,007’si açıklanmıştır. Faktörün öz değeri 3,713, güvenilirliği ise (α)0,798’dır. Oldukça güvenilir olarak yorumlanabilecek faktörün aritmetik ortalaması (1,866) araştırmaya katılanların faktör maddelerine genel olarak “katılmıyorum” aralığında cevap verdiği göstermektedir. Ayrıca faktörde yer alan maddelerin en yüksek faktör yükü 0,697, en düşük faktör yükü ise 0,467’dir (Tablo 1).

Çalışmanın dördüncü faktörü “eğitimde olumsuzluk algısı” olarak tanımlanmıştır. Faktör öğrencilik sorumluluğuyla ilgili olumsuz algıların, olumsuz ders motivasyonlarının ve okuldan kaçma durumlarının belirtildiği 6 maddeden oluşmaktadır. Faktör toplam varyansın yüzde 8,333’ünü açıklamaktadır. Özdeğeri 3,083 olan faktör oldukça güvenilir bir değere (0,731) sahiptir. Faktörde bulunan maddelerin en yüksek faktör yükü 0,626, en düşük faktör yükü ise 0,442’dır. Faktör maddelerinin aritmetik ortalaması ise 2,285

olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1). Bu değer, araştırmaya katılanların faktör maddelerine “katılmıyorum” aralığında cevap verdiği göstermektedir.

Çalışmadaki son faktör “fiziki rahatsızlık” olarak tanımlanmıştır. Öğrencilerin psikolojik durumlarıyla ilgili algılarının tanımlanması amacıyla araştırma ölçeğinde yer alan beslenme alışkanlığını; uyku düzenini; sırt, baş, göğüs gibi vücuttaki ağrı durumlarını belirten 4 madde bu faktörde gruplanmıştır. Toplam varyansın yüzde 7,127’sinin açıklandığı faktörün öz değeri 2,637, güvenilirliği ise (α)0,799’dur. En yüksek faktör yükünün 0,833, en düşük faktör yükünün ise 0,633 olduğu faktörün aritmetik ortalaması ise 2,892 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1).

Faktörler ve Sosyo-Demografik Değişkenler

Araştırmaya katılanların ailelerinin aylık toplam gelir düzeyi ile günlük yaşam algıları (eğitimde olumluluk algısı: $F=,667$, $Sd= 5$, $p=,649$; psikolojik olumsuzluk algısı: $F=,707$, $Sd= 5$, $p=,619$; sorunlu sosyal yaşam algısı: $F=1,449$, $Sd= 5$, $p=,206$; eğitimde olumsuzluk algısı: $F=1,798$, $Sd=5$, $p=,112$; fiziki rahatsızlık: $F=1,625$, $Sd=5$, $p=,152$) arasında anlamlı bir fark oluşmamıştır.

“Psikolojik olumsuzluk algısı”, “Sorunlu sosyal yaşam algısı”, “Eğitimde olumsuzluk algısı” ve “fiziki rahatsızlık” faktörleri ile araştırmaya katılanların yaş düzeyleri arasında anlamlı ($p>,050$) bir fark bulunamazken “eğitimde olumluluk algısı” bakımından anlamlı ($F=3,547$, $Sd=3$; $p=,015$) bir fark olmuştur. 21 yaşında olanların hem 18-20 yaş kategorisine göre hem de 22 yaş kategorisine göre anlamlı bir farkla eğitim süreçlerine daha yüksek bir ortalamayla olumlu bakıtları görülmüştür. Dolayısıyla üniversite öğrencilerinin eğitimde olumluluk algılarının üniversite başlangıç ve bitiş yıllarda düşüş gösterdiği söylenebilir.

Araştırmaya katılanların cinsiyetleri ile “psikolojik olumsuzluk algısı” ($p=,009$), “sorunlu sosyal yaşam algısı” ($p=,000$) ve “eğitimde olumsuzluk algısı” ($p=,010$) arasında anlamlı bir fark oluşurken “eğitimde olumluluk algısı” ve “fiziki rahatsızlık” faktörleri açısından anlamlı ($p>,050$) fark bulunamamıştır. Buna göre, araştırmaya katılanların psikolojik olumsuzluk, sorunlu sosyal yaşam ve eğitimde olumsuzluk algılarının ortalamaları erkeklerde kadınlara göre daha yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla erkeklerin kadınlara göre daha olumsuz bir bakışa sahip olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin herhangi bir sosyal medya hesabına ya da hesaplarına sahip olması ile günlük yaşam algıları karşılaştırıldığında; “eğitimde olumluluk algısı” bakımından anlamlı ($p=,017$) bir fark olmuştur. Diğer faktörler açısından anlamlı ($p>,050$) bir fark bulunamamıştır. Sonuçlara göre herhangi bir sosyal medya hesabı olmadığını söyleyenlerin ortalaması (3,406), herhangi bir sosyal medya hesabı olduğunu söyleyenlerin ortalamasına göre daha yüksek bir oranda (2,932) gerçekleşmiştir.

Sosyal Medyanın Öğrencilerin Günlük Yaşam Algılarına Etkisi

Araştırmayı betimleyici istatistikler bölümünde belirtildiği gibi araştırmaya katılanların çok azının LinkedIn, İzlesene, Blogger, FrendFeed, Flickr, Myspace, Frendster, Netlog ve XING hesaplarının olması nedeniyle bu hesaplar regresyon analizi dışında tutulmuştur. Bu sosyal medya hesaplarına göre Snapchat ve Swarm hesapları öğrenciler tarafından daha yüksek oranlarda açılmıştır. Ancak bu hesaplar da, öğrencilerin günlük giriş süresinin Facebook, Instagram, Twitter ve Youtube’da göre çok düşük olması nedeniyle regresyon analizine alınmamıştır. Bu bakımdan araştırmada; Facebook, Instagram, Twitter ve Youtube’da öğrencilerin günlük yaşam algıları üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Tablo 2. Günlük Yaşam Algıları ve Sosyal Medya Regresyon Analizi Sonuçları

Eğitimde olumluluk algısı	$=-,192$	$+-,081$ Facebook (.617)
		$+,046$ Instagram (.463)
		$+-,114$ Twitter (.291)
		$+,195$ Youtube (.175)
		$R^2=,534$; $F_{(4-65)}= ,777$; $P=,545$
Psikolojik olumsuzluk algısı	$=-,783$	$+-,107$ Facebook (.388)
		$+,282$ Instagram (.054)

	+-.032 Twitter (.792)
	+,.211 Youtube (.190)
	$R^2 = .125; F_{(4-65)} = 2,184; P = .081$
	+,.134 Facebook (-.093)
Sorunlu sosyal yaşam algısı	=-.289 +,.306 Instagram (.007)
	+,.038 Twitter (.732)
	+,.259 Youtube (.084)
	$R^2 = .151; F_{(4-65)} = 2,718; P = .038$
Eğitimde olumsuzluk algısı	=,.040 +-,.041 Facebook (.711)
	+,.117 Instagram (.290)
	+-.029 Twitter (.796)
	+-.002 Youtube (.987)
	$R^2 = .020; F_{(4-65)} = .319; P = .864$
Fiziki Rahatsızlık	= +,.038 Facebook (.754)
	+,.076 Instagram (.517)
	= +,.096 Twitter (.427)
	,0427 +,.123 Youtube (.443)
	$R^2 = .058; F_{(4-65)} = .943; P = .445$

p değerleri parantez içinde verilmiştir.

Regresyon analizi sonuçlarına göre öğrencilerin sosyal medya hesaplarına günlük giriş yapma sürelerinin “eğitimde olumluluk algısı” ($F_{(4-65)} = .777; P = .545$), “psikolojik olumsuzluk algısı” ($F_{(4-65)} = 2,184; P = .081$), “eğitimde olumsuzluk algısı” ($F_{(4-65)} = .319; P = .864$) ve “fiziki rahatsızlık” ($F_{(4-65)} = .943; P = .445$) faktörleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna varılmıştır (Tablo 2). Dolayısıyla araştırmada, sosyal medyaya günlük giriş yapma süresinin öğrencilerin eğitimde olumluluk algıları, psikolojik olumsuzluk algıları, eğitimde olumsuzluk algıları ve fiziki rahatsızlık hisleri üzerinde etkilidir şeklinde kurulan modellerin anlamlı bir model olmadığı sonucuna varılmıştır.

Araştırmada öğrencilerin sosyal medyaya günlük giriş sürelerinin sorunlu sosyal yaşam algıları üzerinde etkili olduğu şeklinde kurulan modelin anlamlı ($F_{(4-65)} = 2,718; P = .038$) bir model olduğu görülmüştür. Sosyal medyada günlük ortalama kalma süresi, öğrencilerin sorunlu sosyal yaşam algılarının yüzde 15’ini açıklamaktadır. Diğer bir ifadeyle, öğrencilerin sorunlu sosyal yaşam algılarında meydana gelecek bir değişimin yüzde 15’i sosyal medya hesaplarında kalma süreleriyle açıklanmaktadır. Sosyal medya hesaplarına bakıldığından ise Analiz sonuçları Facebook (p=,.093), Twitter (p=,.732) ve Youtube’ın (p=,.084) öğrencilerin sorunlu sosyal yaşam algıları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını gösterirken; Instagram’ın anlamlı (p=.007) ve negatif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu etki düzeyi yüzde 30’dur. Dolayısıyla öğrencilerin günlük Instagram kullanım sürelerinde bir artış olduğunda, bu artışa bağlı olarak sorunlu sosyal yaşam algıları yüzde 30 oranında azalmaktadır (Tablo 2).

Tablo 3: Öğrenci Not Ortalaması ve Sosyal Medya Regresyon Analizi Sonuçları

	+,.279 Facebook (.033)
Öğrenci genel not ortalamaları	=2,062 +,.132 Instagram (.322)
	+,.356 Twitter (.009)
	+,.189 Youtube (.230)
	$R^2 = .126; F_{(4-83)} = 2,850; P = .029$

p değerleri parantez içinde verilmiştir.

Araştırmada test edilen diğer bir model ise günlük ortalama sosyal medya kullanım süresinin öğrencilerin not ortalamaları üzerinde etkili olduğu modelidir. Analiz sonuçlarına göre bu modelin anlamlı ($F_{(4-83)} = 2,850; P = .029$) bir model olduğu görülmektedir. Dolayısıyla öğrenci genel akademik not ortalamalarındaki değişimin yaklaşık yüzde 13’ü sosyal medya hesaplarını kullanma süreleriyle açıklanmaktadır. Sosyal medya hesaplarına bakıldığından ise Facebook (p=.033) ve Twitter’ın (p=.009) öğrenci genel not ortalamaları üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Facebook negatif, Twitter ise pozitif bir etkiye sahiptir. Buna göre öğrenci not ortalamaları günlük Facebook kullanımında meydana gelebilecek bir artısta yaklaşık yüzde 28 oranında düşmekte; Twitter kullanımında meydana gelecek bir artısta ise yaklaşık yüzde 36 oranında yükselmektedir (Tablo 3).

SONUÇ

Bu çalışmada sosyal medya hesaplarına günlük giriş sürelerinin üniversite öğrencilerinin günlük yaşam algılarına etkilerini ele alan bir araştırma yapılmıştır. Bu kapsamda öğrencilerin günlük yaşam algılarının tanımlanması, bu tanımlanan günlük yaşam algılarının sosyo-demografik ve sosyal medyada kalış süresi, akademik not ortalaması gibi diğer değişkenlerle oluşturduğu anlamlı farkın ortaya konması ve sosyal medyaya günlük giriş süresinin öğrencilerin günlük yaşam algılarına ve akademik not ortalamalarına olan etkilerini araştıran analizler yapılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre araştırmaya katılan öğrencilerin gündelik hayatı açısından eğitim süreçleriyle ilgili olumlu algıları, eğitimleriyle ilgili olumsuzlu algıları, sorunlu sosyal yaşam algıları, psikolojik olumsuzlu algıları ve fiziki rahatsızlık tanımları olmak üzere beş faktör belirlenmiştir. Yapılan analizlerde araştırmaya katılanların herhangi bir sosyal medya hesabının varlığı ile öğrencilerin eğitimde olumlu algısı arasında anlamlı bir fark olmuştur. Bu farka göre, herhangi bir sosyal medya hesabı olmadığını söyleyenlerin ortalamaları (3,406) herhangi bir sosyal medya hesabına sahip olduğunu söyleyenlerin ortalamalarına (2,932) göre daha yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla sosyal medya hesabı olanların eğitimde olumlu algılarının daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca Psikolojik olumsuzlu, sorunlu sosyal yaşam ve eğitimde olumsuzlu algıları bakımından cinsiyete göre anlamlı bir fark olmuştur. Araştırmaya katılan erkekler, kadınlara göre daha yüksek ortalamalarla bu olumsuzlu algılarına sahip olmuştur.

Yapılan etki analizlerinde ise öğrencilerin sosyal medya hesaplarına günlük giriş yapma sürelerinin “eğitimde olumlu algısı” “psikolojik olumsuzlu algısı”, “eğitimde olumsuzlu algısı” ve “fiziki rahatsızlık” faktörleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna varılmıştır. Buna karşın, günlük sosyal medya kullanım süresinin “sorunlu sosyal yaşam algısı” üzerinde etkili olduğu ve Instagram kullanım süresinde meydana gelecek bir artışın sorunlu sosyal yaşam algısını azalttığı görülmüştür. Yapılan etki analizleriyle ilgili diğer önemli sonuçlarından biri de, günlük Facebook kullanım süresindeki bir artısta öğrenci not ortalamaları düşerken, günlük Twitter kullanım süresindeki bir artısta öğrenci not ortalamalarının yükselmesidir.

Bu çalışmada günlük sosyal medyaya giriş süresinin öğrencilerin günlük yaşam algılarıyla ilgili olarak sadece sorunlu sosyal yaşam algıları üzerinde anlamlı bir etki oluşturduğu sonucuna varılmıştır. Araştırmada tanımlanmış olan eğitimde olumlu, psikolojik olumsuzlu, eğitimde olumsuzlu ve fiziki rahatsızlık algıları üzerinde günlük sosyal medyaya giriş süreleri anlamlı bir etki oluşturmamıştır. Dolayısıyla araştırma konusu ileride yapılacak yeni araştırmalarla yeniden ele alınabilir. Yeni araştırmada görüşmeye alınacak öğrencilerle ilgili bir ön çalışma yapılarak sosyal medya giriş süreleri yüksekliği bakımından internet bağımlısı olarak tanımlanabilecek öğrenciler örneklemeye alınabilir ve bunlar üzerinde bu araştırmamanın hipotezleri yeniden test edilebilir.

KAYNAKÇA

- Akdağ, M. ve Cingi, M. (2014). Oyun Alışkanlıkları Bağlamında Yeni İletişim Teknolojilerinden İnternet ve Sosyal Medyanın Ebeveynlere ve “Dijital Nesil” Çocuklara Etkisi: Uluslararası Yeni Medya Yeni Yaklaşımlar Konferansı Bildiriler Kitabı, COMÜ Matbaası, s.472-488.
- Babacan, M. E. (2015). *Sosyal Medya ve Gençlik*. İstanbul: Açılmıkitap Yayınları.
- Durmuş, B.; Yurtkoru, E.S.; Ulusu, Y. ve Kılıç, B. (2010). *Facebook'taınız, Sosyal Paylaşım Ağlarının Bireylere ve İşletmelere Yönelik İncelenmesi: Facebook Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Ertaş, H. (2015). Kamu Yönetiminde Sosyal Medyanın Kullanımı. Handan Ertaş (ed.), *Kamu Yönetiminde Sosyal Medya*. Konya: Palet Yayınları.
- Gönül, A.S. (2002). Patolojik İnternet Kullanımı (İnternet Bağımlılığı / Kötüye Kullanım). Yeni Symposium 40(3), 105-110.
- Griffiths, M. (1999). Internet Addiction: Fact or Fiction? *The Psychologist*, 12(5), 246- 150).
- Günüşç, S. ve Kayri, M. (2010). Türkiye'de İnternet Bağımlılık Profili ve İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik – Güvenirlilik Çalışması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39, 220-232.
- Hazar, M. (2011). Sosyal Medya Bağımlılığı - Bir Alan Çalışması. Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 32, 151-176.

- Kalaycı, Ş. (2006). Faktör Analizi. Ş. Kalaycı (ed.). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Ankara: Asil Yayınları, 321-331.
- Karakoç, E. ve Taydaş, O. (2013). Bir Serbest Zaman Etkinliği Olarak Üniversite Öğrencilerinin İnternet Kullanımı İle Yalnızlık Arasındaki İlişki: Cumhuriyet Üniversitesi Örneği. Selçuk İletişim, 7(4), 33-45.
- Karaman, M. K. ve Kurtoğlu, M. (2009). Öğretmen Adaylarının İnternet Bağımlılığı Hakkındaki Görüşleri. Mustafa Akgül vd. (ed), Akademik Bilişim'09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, 649-658.
- Kayış, A. (2006). Güvenilirlik Analizi. Ş. Kalaycı (ed.). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Ankara: Asil Yayınları, ss.403 – 419.
- Kılıç, M. (2017). Gençlik Şiddet ve Serbest Zaman. Düzce: Düzce Üniversitesi Yayınları.
- Kurtulmuş, K. (2010). Araştırma Yöntemleri. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Mavnaçioğlu, K. (2015). *Kurumsal İletişimde Sosyal Medya Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Tarhan, N. ve NURMEDOV, S. (2011). *Bağımlılık Sanal Veya Gerçek*. İstanbul: Timaş Yayınları.

OSMANLI DEVLET MODELİ ve GÜNÜMÜZ EMPERYAL YAPILARI ARASINDA BİR KIYASLAMA: A. B. D. ÖRNEĞİ*

Yüksel YILDIRIM, Bartın Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, yyildirim@bartin.edu.tr

GİRİŞ

Dünya tarihinde Osmanlı İmparatorluğu XIII. yüzyılın son yıllarda bir beylik olarak ortaya çıkmış, XV. yüzyılın ortasında bir imparatorluğa dönüşmüşt ve XIX. yüzyılın hengâmesinde parçalanma sürecine girerek XX. yüzyılda tarih sahnesinden silinmiştir. Her ne kadar ömrü bu yüzyıla sarksa da XX. yüzyılın temel dinamığını belirleyen unsurlardan biri değildir. Bu dönemde sahneye yeni aktörler çıkacaktır. Bunlardan biri ve en önemlisi ABD'dir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında dünya egemenlik ilişkilerinde ABD hegemonyası belirgin bir şekilde görülecektir. Soğuk Savaş dönemi iki kutuplu dünyasında bizim de yer aldığımız Batı bloğu ABD liderliğinde şekillenecek, bu dönemde "hür dünya" adı verilen söz konusu blok SSCB karşısında çoğu kurumsallaşmasını Amerikan sistemine göre gerçekleştirecektir. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin dağılması sürecinden sonra ise belli bir süre tek kutuplu bir sistem görüntüsü veren dünya egemenlik ilişkileri Rusya'nın başına Putin'in geçmesinden sonra günümüzde yeniden ABD-Rusya çekişmesi şeklinde biçimlenecektir.

II. Dünya Savaşı sonrasında ülkemizin yer aldığı cephe nedeniyle kaçınılmaz olarak gerçekleşen Türk-Amerikan yakınlaşması sonucunda Amerikan sistemine yönelik belli değerlendirmeler ve bu arada kendi toplumsal tarihimize de ilgili belli yakıştırmalar ve benzerlik kurma çabaları görülecektir. "Küçük Amerika" ifadesi de bu çabanın başka bir biçimidir. 1980 sonrası dönemde de özellikle SSCB karşıtı anti-komünist söylemlerde kendini bulan bu çabanın bir görüntüsü olarak Amerikan sistemi ile Osmanlı İmparatorluğu arasında benzerlik kurulmaya çalışılmıştır. Çok kültürlü yapısı ve dünya egemenlik ilişkilerinde oynadığı rol bağlamında bu benzerlik kurma çabaları bir anlamda Türk-Amerikan yakınlaşması meşrulaştırma ve "Küçük Amerika" olma heveslerinin imparatorluk bakiyesi de olmamız hasebiyle hazmedilmeye çalışılmasının bir sonucudur denilebilir. Amerika Birleşik Devletleri'nin de Osmanlı'yı örnek alarak şekillendiği ve aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun günümüzdeki bir yansımı olduğu düşüncesi bir anlamda içinde bulunduğuımız cephenin haklılığını ispatlama kaygısının görüntüsüdür.

Bu çalışmada söz konusu algı üzerinden ABD ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki benzerlik ve farklılıkların altı çizilerek son tahlilde aradaki ilişkinin boyutları ortaya konmaya çalışılacaktır. Çalışmamızda iki devletin temel özellikleri ve kimlikleri açıklandıktan sonra farklı tarihsel süreçlerden geçen iki farklı toplumun ve devlet yapısının nasıl olup da benzer ve hatta kimilerine göre örtüşen bir yapı olarak görülebileceğini anlamaya çalışacağız. Bu süreçte çalışmamız tarihsel gerçeklere temas etmek ve bu gerçeklerden sosyolojik tespitler yapmak şeklinde gerçekleştirecektir.

OSMANLI DEVLET MODELİ

Osmanlı İmparatorluğu üzerine ilk elden söyleyeceğimiz, bir dünya egemenlik siyasetine sahip olan ve adını birlikte anacağımız siyasal örgütlenmeler içinde bunu başarabilmiş bir dünya devleti örneği olduğunu söyleyebilir. Günümüz emperyalist yapılanmaları örneğinde ele alacağımız ABD ve Rusya belli bir egemenlik siyaseti içinde çekişme halindeyken Osmanlı İmparatorluğu, zirve döneminde kendisine denk bir güç ile rekabet yaşamamış, uzun süre ciddi bir rakibi olmadan dünya siyasetinde söz sahibi

* Bu çalışma, 28 Nisan – 1 Mayıs 2018 tarihleri arasında Alanya'da düzenlenen III. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilim Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuş metnin genişletilmiş halidir.

olmuştur. Osmanlı'nın İran ve Habsburg'lar ile yaşadığı mücadeleyi Soğuk Savaş dönemi ABD-SSCB çekişmesi ile kıyaslamak mümkün görünmemektedir.

Osmanlı devlet yapılanması da sözünü ettiğimiz dünya siyaseti etrafında şekillenmiş, bürokrasının örgütlenmesi ve devletin gerek halkla, gerekse diğer milletlerle ilişkileri bu perspektifle gerçekleşmiştir. Söz konusu dünya siyaseti kendisinden önce oluşan bir geleneğin temsilcisi olarak olmuştur. Kısaca bundan bahsederek söz konusu ilişkiler çerçevesi içinde biçimlenen Osmanlı devlet modelini ve bunun üretim ilişkilerine ve sınıfal yapıya yansımاسını özetlemeye çalışacağız. ABD örneği ile karşılaştırmanın ancak bunun ardından anlamlı olacağını düşünüyorum.

Doğu-Batı Çatışması ve Asker Devlet Geleneği

Uygarlık kavramı yerleşik hayatı geçişle başlar. Tarihte bilinen ilk yerleşik uygarlıklar su boyu ovalarında kurulmuş olup, gezginci tarımın yerini yerleşik tarıma bırakması, daha doğru bir deyişle tarımı öğrenen toplulukların sulama imkânlarının daha fazla olduğu ırmak kenarlarına kalıcı olarak yerleşmesi ile ortaya çıkmıştır (Childe, 1995). Başlangıçta bu toprakların verimi ile artan üretim artışı ve ürün zenginliği daha fazla nüfusun beslenmesine imkân sağlamış, ancak bu durum yerleşik toplumları çıkmaza sokan iki sonuca yol açmıştır. Öncelikle, göçebe topluluklar ile aradaki zenginlik farkında makasın daha da açılmasına sebep olmuş ve göçebelerin de bu zenginlikten pay alma çabaları sonucunda gerçekleşen yağma saldıruları, yerleşik uygarlıklar için güvenlik sorununu ortaya çıkarmıştır. İlaveten, göçebe baskısı ve özellikle eşdeğer verimde toprak olmaması nedeniyle su boyu ovalarına sıkışan bu halklar, bir süre sonra beslenebilecek nüfusun sınıra dayanması nedeniyle toprağı yenilenmesi, başka deyişle verimin artarak sürdürülebilmesi sorunuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu açmaz gibi görülen durum, "Asya mucizesi" de denilen Tarım Devrimi'nin önünü açmıştır (Sezer, 1979:29-78).

Su boyu ovalarında ortaya çıkan üretim ve güvenlik sorunu, toplumun içinden çıkan ve askeri karakter taşıyan ve Devlet aygıtlının tarihteki ilk görüntüsü sayabileceğimiz bir sınıf vasıtasiyla çözülmüş, bu çözüm Asya'nın yerleşik su boyu ovaları halklarına tarihin o ana kadar görmediği ve Batı'nın ancak XIX. yüzyılda ulaşabildiği bir zenginlik düzeyi sağlamıştır. Asya Tipi üretim Tarzi (ATÜT) kavramının modelini oluşturan bu devletlerden Mezopotamya'da yer alanları bir süre sonra başlangıçta ütlendiği üretim ve güvenlik işlevlerinden üretme odaklanmışlar ve güvenlik sorununu önce paralı askerlerle sonra da asker devletler vasıtasiyla çözmüşlerdir (Sezer, 1998b: 164). Tarihteki ilk temel çatışma sayabileceğimiz göçebe-yerleşik çatışmasında yerleşik halkların güvenlik meselesini üstlenen ve asker devlet geleneğinin başlatıcısı olan ilk devlet, bu anlamda Asur Devleti'dir.

Göçebe-yerleşik çatışması, daha sonra dünya tarihinin temel çatışması olan ve günümüze kadar devam eden Doğu-Batı çatışmasına dönüşecektir. Yakın-Doğu ATÜT devletlerinde, şehir endüstrisinde ortaya çıkan hammadde sorunu, ticaret ilişkilerini ortaya çıkaracaktır. Bu hammadde ihtiyacını karşısında tüccar devletler türeyecek ve ATÜT devletlerinin üretim fazlası karşılığında söz konusu hammaddeleri sağlama işini üstleneceklerdir. Bunların ilk örneğini Fenikeliler oluşturacaktır. Ardından sahneye Yunan site devletleri çıkacak ve Fenikelilerin elinden ticaret tekelini alarak ATÜT devletlerinin hammadde ihtiyacını karşılayacak geniş bir ticaret ağı kuracaktır. Tarihte Yunanlığının anlamı budur. Yunanlık, Batı'nın da bir uygarlık olarak tarih sahnesine çıkışının adıdır. Batı tarihinin tüm dönemlerinde, her kesim tarafından ve her şekilde Yunanlığının övülmesi bu nedenledir. Gerçekte Yunanlık, Doğu üretim fazlasının ele geçirilerek Batı'ya aktarılmasından başka bir şey değildir. Sözünü ettiğimiz Doğu-Batı çatışması da işte bu aktarım şeklinin yol açtığı çelişkilerin sonucu olarak ortaya çıkacaktır. Yunanlık, bir yandan hammadde ihtiyacını karşılayan ticaret kolonileri sisteminin adı iken, diğer yandan da Doğu limanlarına ve şehirlerine yapılan baskınların da örgütleyicisidir (Sezer, 1990: 117). Bu nedenle Doğu'nun tepkisi olarak sözünü ettiğimiz asker devletler yalnızca göçebe saldırularına karşı değil, Yunan soygununa karşı da tavır alacaklar ve tarihte doğu-Batı çatışması bu şekilde ortaya çıkacaktır. Bu çatışmanın doğu cephesinde de bilinen ilk örnek Persler olacaktır.

Osmanlılık Asurlar ile başlayan bu asker devlet geleneğinin son ve en mükemmel temsilcisidir (Sezer, 1988:133-140). Göçebelere ve diğer kavimlere karşı Asurlar, Yunanlılara karşı Persler, Abbasi halifeliğinin yanında Haçlı ordularına karşı Selçuklular ve Batı'ya karşı Mısırla birlikte bütün bir Yakın Doğu'nun yanında Osmanlılar Doğu toplumlarını Batı soygunundan koruma işlevini üstlenmişlerdir. Osmanlı'nın kuruluş yıllarındaki gaza geleneği, imparatorluk devrindeki cihan hâkimiyeti düşüncesi bu işlevin hayatı geçmiş ve siyasete dönüşmüş halidir. Yukarıda belirttiğimiz üzere, Osmanlı devlet yapısı da bu amaca göre şekillenmiş, üretim ve mülkiyet ilişkileri de aynı siyaset doğrultusunda belirlenmiştir.

Osmanlı Devlet ve Toplum Yapısı

Osmanlı'daki temel sınıfı yapı askeri sınıf ve reaya şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Reaya doğrudan üretim, zanaat ve ticaret işini yürütmemekle meşgul olup hiçbir şekilde yönetime ortak edilmemekte, kendine biçimlen vazifeyi ifa ederken yönetimi altındaki askeri sınıfın koruması ve güvencesi altında bulunmaktadır. Askeri sınıf ise reayadan dışta ve üstte yönetici sınıf olarak var olmakta, Devlet'i bizzat bu sınıf oluşturmaktadır. Toplumun hemen yanı başında, ancak ondan ayrı bir biçimde var olan Devlet, bu şekliyle ATÜT'teki Devlet-toplum ikiliğine benzer bir görüntü verse de Osmanlı'da ATÜT'ten farklı olarak bir dünya siyasetinin yürütme aracı olmaktadır. Devlet'i oluşturan askeri sınıf ise İlmîye, Kalemiye ve Seyfiye adı verilen sacayağını oluşturmaktak ve bunların üzerinde padişah bu üç unsuru arasındaki dengeyi de gözeterek bulunmaktadır.

Osmanlı sınıf yapısı içinde sınıflar arasında Marx'ın Batı toplumu için ortaya koyduğu sınıf çatışması kuramındaki gibi bir çıkar ayrılığı ve sınıflar arası mücadeleye rastlanmamaktadır. Batı'da devlet, "egemen sınıfın baskı aracı" iken, Osmanlılık'ta halkın genel eğilimlerini siyasete dönüştüren ve bunu halka yansitan bir mekanizmadır. Bizim görüşümüze göre halk üzerinde bir baskı aracı ve "iç talan" aygıtı değil, aksine "Daire-i Adliye" kavramını oluşturan ilkelerdeki gibi halkın refah ve adalet içinde yaşaması gereken ve bu yönde şekillenen bir unsurdur. Dolayısı ile maddi anlamda halktan ayrı olmasına rağmen niteliksel bir kopukluk söz konusu değildir. Ayrıca Batılı sınıf ilişkilerinde olduğu gibi Osmanlı'da sınıflar arası geçiş çok daha kolay ve özellikle bürokrasiye yönelik dikey hareketlilik imkânı daha fazladır. Bu nedenle halkın kendisine biçimlenen üretici, zanaatkâr vb. görevini yerine getirirken diğer yandan da çocuğunun Devlet katında yer bulmasını her daim istemiş, Devlet'e eklenmesini her fırsatta kollamış ve desteklemiştir. Bu durum bir yandan halkın Devlet siyasetini benimsedğini ve nitelik anlamında Devlet'ten bağımsızlaşmadığını, diğer yandan da siyasetin yürütücü unsuru olarak Devletleşmek değil ama Devlet'e dahil olmak istediğini gösterir. Bu anlamda Osmanlı'da sınıflar arası çatışma ve egemen sınıfın baskı ve sömürüsü yerine sınıflar arası uyum ve birelilik ve egemen sınıfın tüm sınıfların refah düzeyini artırmak için çalışması durumu söz konusudur.

Osmanlı Mülkiyet İlişkileri

Osmanlı çözümünün Devlet eksenli ve bireysel girişimlere kapalı olduğu görülmektedir. Dünya egemenlik siyaseti Devlet eliyle yürütülmektedir ve toplumlar arası ilişkilerde söz sahibi unsur, Devlet'tir. Bu noktada özellikle toprak mülkiyetinin de büyük ölçüde Devlet elinde toplandığı görülmektedir. Özel mülkiyet tamamen ortadan kalkmamakla birlikte Devlet üzerinde baskı oluşturabilecek herhangi bir sermaye birikimine izin verilmemiştir. Kapitalizmin oluşmasına engel teşkil eden bu durum kimi eleştirilere konu olsa da konumuz açısından büyük önem arz etmekte olup, Osmanlı devlet modeli ile diğer devlet yapıları arasındaki karşılaştırma için temel bir ölçüt niteliğindedir. (Yıldırım, 2003)

AMERİKAN KİMLİĞİ ÜZERİNE

Bilindiği gibi Amerika'nın bilinen dünya egemenlik ilişkilerine katılması Yeni Çağ sonrası olup, bu durum uygarlık tarihi için yakın dönem olayı kabul edilmektedir. Ayrıca bu katılma biçimini

Amerika'nın yerli halklarının mevcut egemenlik ilişkilerine ve aktif olarak dahli yerine Eski Dünya'nın Batılı aktörlerinin yeni bulunan kıtayı bu ilişkiler adına çekmeleri şeklinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle Amerika'nın tarihi söz konusu Batılı aktörlerin tarihi ve bunun mekânsal bir uzantısı şeklinde gerçekleşecek, kita, Yeni Çağ'dan itibaren Batılı tarih anlayışına dâhil olacaktır. Amerikan halkına "tarihsiz toplum" denmesi bir anlamda bu nedenledir.

Amerika'nın keşfi ise gene bilindiği gibi geleneksel Doğu zenginliklerine ulaşmak için Osmanlı'yi "By-Pass" etmek isteyen Batı'nın tesadüfen karşılaştığı bir gelişmedir. Amaç, yeni yerler bulup yeni zenginlikler elde etmek değil, Eski Dünya'nın zenginliklerine yeni yollardan ulaşmaya çalışmaktadır. Başka deyişle Amerika'nın keşfi "geleneksel çerçeve içinde bir arayışın sonucudur." Yeni bir çerçeve inşa edilmiş ve bunun içinde bir arayış söz konusu değildir. Bu nedenle keşif, eski ilişkilere dâhil edilecek ve keşif sonucu karşılaşılan zenginlikler de bilindik yollarla elde edilmeye çalışılacaktır. Bu hususların altının çizilmesi Amerikan toplum yapısını anlamak için önemlidir.

Konunun anlaşılmasında Ertan Eğribel'in yorumundan (Eğribel, 1994) yararlanacağımız. Eğribel, Amerikan kimliğini tanımlarken "pragmatizm" ve "şiddet" kavramlarını kullanmıştır. Genel bir Batı kimliği içinde belli özellikleri ile farklılaşan Amerikan kimliğinin bu farklılaşmasının nasıl olduğu sorusu cevaplanmaya çalışılmış, tarihsel sürecin Amerikan kimliğinin oluşmasına etkisi vurgulanmıştır.

Amerikan Devlet Felsefesi Olarak Pragmatizm

Amerikan toplumunun tarihsiz bir toplum olduğundan söz etmiştir. Kendi uygarlık macerası olmadığı, tarihin belli bir döneminde Kita Avrupa'sından transfer nüfusla olmuş, geldiği yerde coğunlukla düzen dışı ve geleneksel Batı tarihi içinde yoğunlaşan unsurlardan olduğu için de kendi tarihini geldiği yerin tarihi yerine Amerika'nın ilk Batılı yerleşimcileri ile başlatmak zorunda kalan bir toplum olmuştur. Bu zorlama tarih oluşturma çabaları, tarihsizlik içinde bir Amerikan tarihi yazılması sonucunu doğurmuş, kendini kolonileşme süreci ile başlattan Amerikan tarih yazımı, savaşlarla birlikte öncü kovboylar ve haydutların işgal ve soygun hikâyeleri ile dolmuştur.

Amerika'nın tarihsiz bir toplum olması, olayları kavrayış ve müdahale biçimini de kayıtlayacaktır. Sosyal olayları tarihi yani gerçek boyutları içinde anlamak ve denetlemek yerine anında ilişki biçimini tercih edecektir. Bu nedenle gündelik ilişkilerle sınırlı ve anında sonuç alınacak işlerin övgüsü yapılarak bu tür işlere öncelik ve üstünlük verilecektir. Bu ilişkilerle sonuç alındığında işin özünü ve gerçek dinamiklerini kavrama göz ardı edilecektir. Amerika'ya göç eden yiğinların da tipki Yunanlılık deneyinde olduğu gibi zenginliği üreten taraf olmamaları nedeniyle hiçbir zaman işin, ilişkilerin özünü kavrama imkânları yoktur. Bu yüzden tercih ettikleri için değil, imkânsızlıklar nedeni ile tek kavrama biçimini doğrudan anında ilişki olacak ve bunun sonucunda pragmatist bakış açısı ön plana çıkacaktır. Farklı kökenlerden gelmiş, maceracı, sınır tanımayan insanlar farklı bir ilişki çözüm geliştiremedikleri için çözümsüzlükten doğan tutum benzerliği içinde olacaklardır. Bu tutum benzerliği ortak bir kimlik görüntüsü verecektir. (Eğribel, 1994:148) Pragmatist bakış açısının kimlik görüntüsü kazanmasının nedeni de söz konu tutum benzerliğidir. Amerikan pragmatizmi bu anlamda yaşanılan anın fırsatlarını değerlendirmek bu andan mümkün olan tüm kazanımları elde etmek şeklinde yorumlanabilir. "Anı yaşa!" ve "Carpe diem!" mottolarını bu acıdan değerlendirmek gereklidir. Toplulararası ilişkilerde de "Amerikan çıkarları" kavramı karşılaşılan her somut durumda, faydalı siyaset ve çözümler üretme girişimlerinin temel dayanağı olacaktır. Geçtiğimiz yüzyılın başındaki "Petrol neredeyse İngilizler oradadır!" ifadesini günümüzde Amerika Birleşik Devletleri için söylemek yanlış olmayacağından söz etmek mümkündür.

Amerikan pragmatizmi, Amerikan girişimciliği ve öncülüğü ile birlikte anlam kazanmaktadır. Özellikle kolonileşme dönemi sonrasında "Amerika'nın batı sınırı sürekli yer değiştirecek, batıya doğru akın, genişleme, sınır açılık en önemli iş olacaktır." (Eğribel, 1994:149) Bu süreçte sanayicilerden ve geleneksel tüccarlardan çok öncü kâşifler ya da sınır açıcı kişiler Amerika'ya

kimliğini kazandıran önemli unsurlar olmuştur. “*Bu yüzden Amerikan tarihi olarak anlatılan hikâyeler, efsaneler bu öncülerin yaşamları ile ilgildir.*” (Eğribel, 1994:149) Buffalo Bill örneği anlamlıdır. Bu süreçte haydutlar bile efsane kahramanları olacaklar, belli bir hayranlıkla karşılaşacaklardır. Filmlere konu olan Jesse James, Billy the Kid örnekleri de bu anlamda önemlidir.

Söz konusu sınır açıcı öncülerin yanı sıra “Amerikalı girişimci iş adamı” kavramı da yüceltilecek, bu erdemli ve yetenekli insanlar Amerikan kimliğinin önemli unsurları arasında gösterileceklerdir. Bu tür bir yayılmacılık ve iş hayatında elde edilen başarılar da Amerikan kimliğinin ve son tahlilde demokrasi kavramının da bir görüntüsü olarak görülecektir. “Amerikan rüyası” bu tür başarılarla bağlanacak, Amerikan toplumu dünyada belli bir misyon sahibi ulus olarak gösterilecektir. (Eğribel, 150) Yine aynı şekilde “fırsatlar ülkesi Amerika” ifadesi de Amerikan pragmatizminin bir uzantısı olarak girişimciliğin önemini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak “*pragmatizm belli bir durumda, Batı üstünlüğünü temelinde kurulan dengede, şartları da zorlayarak en elverişli eylem tipinin uygulanmasından ve araştırılmasından başka bir şey değildir.*” (Eğribel, 1994:150) Amerikan macerasının ve Batı’ya sağladığı imkânların sonucunda nedeniyle bu yeni yaklaşım tarzı ve yaşanan süreç “Amerikan rüyası” ya da “Amerikan mucizesi” olarak benimsenecektir.

Amerikan Kimlik Unsuru Olarak Şiddet

Amerikan kimliğinin diğer bir görüntüsü olarak “şiddet” kavramı karşımıza çıkmaktadır. Yeni Çağ’dı başlayan ilişkilerle birlikte kavuşulan zenginliklere en bilinen ulaşma yolu el koymadır. Bu nedenlelarına çıkan fırsatları doğrudan şiddet aracılığı ile değerlendireceklerdir. Son dönemde de Amerikan çıkışlarına ya da Amerikan varlığına tehdit algıları aynı yolla bertaraf edilmeye çalışılacaktır. Bir anlamda pragmatist yaklaşımın bir sonucu olarak ortaya çıkan şiddet, günümüz Amerikan kimliğinin en somut ve belirgin göstergesidir.

Amerika’ya göç eden yiğinlar, Amerika’nın yerli toplulukları karşısında olumlu bir ilişki biçimini geliştirip sonuç alamadıkları için sonuç almak adına karşı tarafı yakıp yıkmışlardır. Zenginliğin üretimi ve yaratılmasında aktif taraf ve konumlarına ve rollerine bağlı belli ilişki ve çekişme içinde denetimi, egemenliği ele geçirmiş degillerdir. Bu yüzden kavrayamadıkları meselelere ve kendi dışlarında oluşan gerçeğe, kendi bakış açlarını, ilişkilerini zorla dayatacaklardır. Şiddet bunun görüntüsüdür. Bu nedenle kurulan ilişki zora, şiddete bağlı olacaktır. Şiddet belli bir durumun, tarihin ortaya çıkardığı şiddet olmayıp, kendi pragmatist mantıklarının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bir anlamda pragmatizm şiddeti doğuracaktır. Meseleleri başka türlü kavrayıp, çözmemeyince gerçeğe dışarıdan zorla müdahale ederek şiddet yolu ile değiştireceklerdir. Amerikan bakış açısı, kimliği, dünyayı zorla kendi kafasına uydurması ile ilgilidir. (Eğribel, 1994:150) Bir anlamda bu yaklaşım tarzı Büyük İskender’in “Gordion’un Düğümü” efsanesiyle benzerlik göstermektedir. O hikâyede de İskender düğümü çözemeyecek, kılıcıyla keserek meseleyi çözmüş sayılacaktır. Gerçekte başvurulan yol, o durumda da şiddetidir. Özü kavranamayan ilişkilere, zora dayanarak egemen olmak istenmektedir. Bu noktada Batılı kâşifler, Amerika yerli uygarlıklarını karşısında tipki Yunanlılık tecrübesindeki gibi bildikleri tek yol olan yağmaya başvuracak, Yakın Doğu uygarlıklarındaki gibi Batılı soyguncular karşısında yeterince bilenmemiş bu toplumları yakıp yıkarak ortadan kaldırıacaklardır. Günümüzde İnka ve Aztek medeniyetlerinin var olmaması, bu toplumların kendi iç çelişkilerinin sonucu değil tamamı ile Batı zorbalığının ve şiddet geleneğinin sonucudur.

Söz konusu gelenek günümüzde de devam etmektedir. Yeni Çağ sömürgecilik ilişkilerinden farklı olarak, modern dönemin uluslararası hukuk kuralları içine monte edilerek ortaya konmakta, toplumlararası ilişkiler açısından meşrulaştırılarak sergilenmektedir. Önceki dönemin “medeniyet götürmek ve vahşileri uygarlaştmak” için uygulanan şiddeti bu dönemde “özgürlik ve demokrasi” içindir. Garip bir tesadüf olarak Amerikan şiddetinden nasiplenen ülkeler otoriter yönetimlerce yönetilen, kimi zaman terör gruplarının korku saldığı toplumlar olmakta ve Amerika bu ülkelere

demokratik bir yönetim biçimini kazandırmak, diktatörlerin elinden kurtarmak ve mevcut terör durumunu ortadan kaldırmak için müdahale etmektedir.

Ancak Amerikan müdahale biçimini öncesi ve sonrası ile amacın reel pratiğe dönmediği bir görüntü ortaya çıkaracaktır. Amerikan müdahaleinden önce otoriter yönetimler altında olduğu iddia edilen ülkeler bir şekilde güvenlik problemi olamadan ve mamur haldeler iken, operasyonlar sonrasında kendilerini harabe halinde kentler ve çoğunlukla etnik çatışmalar içinde bulacaklardır. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dış politikalarının genel görüntüsündür. "Amerikan kafası Vietnam Savaşı'nda popüler olan bir delegele "köyü, kurtarmak için yıkarak" sorunlarını en kaba biçimde çözecektir. ... İlk defa atom bombasını Amerika'nın atması ve binlerce kişiyi bir anda öldürmesi Amerikan teknığının ileri oluşu ile açıklanacak bir şey değildir. Meselelerini yıkarak, binlerce kişiyi öldürerek çözecektir." (Eğribel, 1994:151) Hemen yapılacak bir kıyaslama örneği olarak Osmanlı'daki imar politikasından söz edebiliriz. Fetih ve iskân ile birlikte üç temel siyasetten biri olarak imar, girilen yerlerde maddi mimari unsurlarının inşasının yanı sıra Osmanlı damgasının da vurulmasının yolu olmuş, aynı zamanda kültür unsuru olarak ortaya konulan bu eserler ortak bir kimlik yaratılmasını da sağlamışlardır. Bu anlamda girdiği yeri yakıp yıkan Amerikan kimliği yerine imar eden bir Osmanlı kimliği söz konusudur.

Fotoğraf:1- Amerikan müdahalesinden önce ve sonra Musul kentinden mukayeseli bir görüntü.

Fotoğraf:2- Amerikan müdahalesinden sonra Musul kentinden bir görüntü.

Amerikan kimliğinin şiddetle ilişkisi tüketim toplumu kavramı bağlamında da ortaya çıkmaktadır. Amerikan toplumu, kimliğini belli bir durumda ortaya çıkan çözümün sonuçlarına bağlanarak kazanacaktır. El konulan zenginliğin paylaşılmış biçimi, çözümün geçerliliğini belirleyecektir. Bu nedenle toplum kimliği gündelik yaşam, yeme içme, giyim ve eğlence temelinde kültür özellikleri ile tanımlanacaktır. Bu yüzden Amerikan kimliği yerine “Amerika hayat tarzı” “yaşam biçimi” deyişi yaygın biçimde kullanılacaktır. Mesele çözümü tartışılmazı olmadığı için, şiddetin değil geliştirdiği imkânların üzerinde durulacak, bu nedenle tüketim kavramı sistemin işleyişini ve başarısını gösteren en önemli değer olacaktır. (Eğribel, 1994:152) Önceleri endüstri toplumu kavramı kullanılmasına karşı tüketim toplumu kavramının ikame edilmesi anlamlıdır. 11 Eylül saldıruları sırasında Amerikan başkanının “Alışveriş yapmaya devam edin!” talimatını da bu bağlamda değerlendirmek gereklidir.

Toplum, çıkarlarını şiddete bağlılığından, artık meselesi kendi üstünlüğüne bağlı şiddete dayalı dengenin bozulmamasıdır. Bu yüzden genel geçer, dünyanın her tarafında Amerika'nın vazgeçilmez çıkarlarından bahsedilecek, düzene içерiden veya dışarıdan gelebilecek her tehlike “Amerikan yaşam tarzına karşı tehdit” olarak değerlendirilecektir. Düzenin sağladığı imkânların başka deyişle tüketim kavramına yaslanan toplum düzeninin korunması, sürekli hale getirilmesi için birey ve toplum şiddetin tarafı olarak görev alacak, var olan çözümü, düzeni destekleyerek düzene tehdit olarak gördüğü unsurlara karşı kullanılan şiddeti destekleyecektir. Bu durum, şiddete dayalı yaşam tarzını ortaya çıkarır ve şiddeti gündelik ilişkilerin her alanında yaygınlaştırarak egemen ilişki haline getirir. Bu nedenle şiddet, trafikten kari-koca ilişkisine, tüketimden iş ilişkilerine kadar gündelik hayatın içine dâhil olacak, belli bir yaşam tarzını, toplum kimliğini tanımlayacaktır. (Eğribel, 1994:153) Medyaya gün aşırı yansıyan silahlı saldırı haberleri, Birinci Körfez Savaşı sırasında Bağdat'ın bombalanmasının halk tarafından da istenmesi şiddet kültürünün halka yansımı düzeyi hakkında bir fikir vermektedir. Sözceliği günümüzde bile Amerika'da evin içinde gördüğünü birini tüfekle veya herhangi bir aletle öldürmek serbesttir. Bunun için şüphelenmek, belli önyargılara dayanmak veya “yabancı” olması yeterlidir. Amerikan toplumunun serüveni bunun hikâyeleri ile doludur. Linç etmek, en yakın ağaca bir ip asarak, kısadan, sorgusuz sualsız, yerinde infaz doğal bir Amerika/Batı icadıdır. (Eğribel, 1994:154)

AMERİKAN VE OSMANLI KİMLİKLERİ İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Osmalı ve Amerikan kimliklerinin ana hatlarını aktarmaya çalıştık. Osmalı Devleti'ni Yakın Doğu üretici toplumlarının koruyucusu bir asker devlet modeli ile açıkladık. Osmalı modeli, çözümün Devlet tarafından sağlandığı ve dolayısıyla bu aygıtı temsil eden askeri sınıfın ve tepede de sultanın kutsandığı, mülkiyet ilişkilerinin de burada tayin edildiği bir yapıdır. Amerikan kimliği ise Batı geleneğinin devamı olarak bireysel girişimlerle açıklanabilecek, bu tür çözümlere bağlı olduğundan kişisel çıkarların ön planda olduğu, bu nedenle bireysel pragmatizm ve sonucunda şiddete dayalı bir kimlik yapısı olarak karşımızdadır.

İki devlet arasındaki benzerlik kurma çalışmalarının en önemli dayanağı ikisinin de çok sayıda etnik unsuru bir arada barındırması olmuştur. Osmalı egemenliği altında çeşitli milletler bulunmuştur. Bugün ABD'de de benzer nitelikte çok fazla etnik unsur barınmaktadır. Bunun yanı sıra iki devletin de dünya egemenliği iddiası ve çabası, karşılaşmalarda “imparatorluk” vurgusunun yapıldığı bir diğer unsur olacaktır. ABD bünyesinde farklı milletlerden unsurlar bulunmasına rağmen bu unsurlar “Amerikalılık” kimliği altında erimişlerdir. Benzer şekilde Osmalı İmparatorluğu'nda da “Osmalılık” adını verebileceğimiz ve farklı etnik unsurları altında barındıran bir siyasi şemsiye bulunmaktadır. Bu benzerlik, şablonvari şekilde iki gücü aynı örnek içinde açıklama çabalarının baş dayanağı olmuş, özellikle ülkemizde Amerikan devletinin teşkilatlanması Osmalı'yı örnek alarak gerçekleştirdiği iddiaları için dayanak kabul edilmiştir. Bir anlamda uzun süre dünya hâkimiyetini elinde tutmuş bir gücün devamlıları olarak, benzer görülen bir güçে duyulan yakınlıktan kaynaklanan bu durum, belli açıklamaları da zorunlu kılmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri’ni oluşturan çeşitli ulusların, daha doğru deyişle çeşitli uluslararası insanların olduğu doğrudur. Ancak denilebilir ki, kitlesel bazda bir Amerikan hâkimiyetini tanıyan milletler yerine, Amerikanlaşmış bireyler mevcuttur. Osmanlı İmparatorluğu tebaa usulüyle çok sayıda milleti kendine bağlamış, bir anlamda sıkı merkezi bir yapı oluşturmuştur. İmparatorluğu oluşturan Müslüman unsurların yanı sıra gayrimüslim milletler kitle halinde Osmanlı merkezine eklenmiş durumdaydılar. Bu anlamda merkezi İstanbul olan bir imparatorluğa bağlı kendi içinde özerk eyaletlerden oluşan bir yapı, Osmanlı için söz konusu olmaktadır. Payitahtta ya da diğer şehirlerde gayrimüslimler olsa da kendi içlerinde cemaat olarak yapılanmaka olup, Müslüman unsurlarla kaynaşmış bir kitle halinde değişdiler. Bu birliktelik üst yapıda bir Osmanlılık siyaseti ile birleşmekte ve kendini tanımlamaktaydı. Ancak Amerikan kimliğinde farklı bir durum söz konusudur. Belirttiğimiz gibi Amerika’da çok sayıda etnik unsur barındırımdır ancak homojen unsurların eklenmesi konfederatif bir yapı yerine söz konusu milletlerin insanları heterojen şekilde kına içine yayılmış durumdadırlar. Kentlerde en fazla “Çin mahallesi” benzeri bir arada duran burada bu millet unsurları Amerikalılık kimliği altında eriyerek bunu bir üst kimlik değil, ulus kimliği olarak benimsemişlerdir. Amerikan halkını oluşturan bireylerden bir “*Amerikan ulusu*” yaratılmıştır. Bu anlamda ABD bir ulus devlettir. Osmanlı ise farklı milletleri ayırtmadan, bireyselleştirmeden, millet halinde tanıarak bünyesinde barındıran bir imparatorluktur. Başka deyişle Osmanlı’da diğer kimliklerin üstünde bir Osmanlı kimliği bulunmakla birlikte, Amerikan kimliği bir üst kimlik değil, tek kimlidir. Amerikan kimliğinin bu yapısı Osmanlı üzerine değerlendirmede bulunanları da benzer şekilde düşünmeye sevk etmiştir. Yine bir Amerikalı olan Gibbons’un çalışmasında (Gibbons, 1998) Osmanlılık bu anlamda yeni bir ırk olarak nitelenmiştir.

İki devlet arasındaki bir diğer farklılık coğrafyadaki konumları ve etki alanları üzerinden söylenebilir. Osmanlı bir cephe siyaseti yürütmüştür. Anadolu’da kurulan ve genişlemesini genelde batı yönüne gerçekleştiren Osmanlı İmparatorluğu, Doğu toplumlarının önünde Batı’ya karşı duran bir savunma cephesi konumundadır. Bu anlamda coğrafi olarak zorunlu olarak Doğu-Batı arasında Doğu’nun öncüsü konumundadır. Bu konum nedeniyle Osmanlı’yı ABD’den farklı olarak bir cephe devleti olarak görmek mümkündür. Ancak bundan farklı olarak ABD, İngiltere’nin “güneş batmayan imparatorluk” siyaseti uyarınca dünyanın çeşitli bölgelerinde etki alanları oluşturmuş, karşısındaki düşmana karşı savunma hattı çeken bir cephe devleti yerine bütün dünyayı saran ve etki altına almayı çabalandan bir organizasyon görüntüsü vermektedir. ABD, İngiliz imparatorluğu benzeri bir sömürge imparatorluguğur.

Amerikan kimliğinin birinci boyutu belirttiğimiz gibi pragmatizmdir. İktisadi anlamda, etki altına aldığı bölgeyi Amerikançıları doğrultusunda düzenlemeyi ve son aşamada sömürmeyi hedef alır. Osmanlılık ise hâkimiyet kurdugu bölgeye yatırım yapmış, almaktan daha fazla vermiştir. Bugün ABD’nin askeri anlamda işgal ettiği Irak, Afganistan gibi ülkelerde herhangi bir imar çabası görmek mümkün değildir. Yıkım sonrası “*yeniden imar*” faaliyetleri ise yerel kaynakları sömürmenin başka bir yoludur. ABD kaynakları ile bölgeye yatırım yapılmamaktadır. Osmanlı kimliği ise bugün Balkanlarda ve Orta Doğu’da kendi eserleri ile anılmaktadır. Uzun süreli Osmanlı-Türk karşılığı temelinde birçok eser tahrif edilse de günümüzde Osmanlı’ı görmek mümkün değildir, ancak ABD için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Mevcut en büyük ABD izi, duvarlardaki kurşun delikleri ve bombaların yarattığı tahribatlardır. Bireysel insanlık dramlarını ise saymakla bitirmek mümkün değildir.

Şiddet ise Amerikan kimliğinin başka bir boyutudur. ABD, özellikle 1980 sonrası “*yeni dünya düzeni*” söylemiyle birlikte egemenlik kurmak istediği bölgelere zora başvurarak girmiştir, kendi önerisini zorla dayatmıştır. Sürecin başından itibaren şiddete başvurmuş, bu durum bölgedeki hâkimiyeti süresince devam etmiştir. Bu anlamda Amerikan kimliği, girdiği yeri darmadağın edip ve o halde bırakıp çıkmakta, Osmanlı kimliği ise mevcut darmadağın durumu sükünete kavuşturup uzun yıllar kalmaktadır. Osmanlı coğrafyasının büyük bir bölümünü fetihle büyümüş bir coğrafyadır, ancak ilk

fetih sonrasında hemen huzur ortamı tesis edilmiş ve Osmanlı iradesi bölgeden çıkışına kadar da bu durum devam etmiştir.

SONUÇ

Amerika, bireysel girişimin başlangıcını oluşturan Yunanlılık gibi kişisel özgürlüklerin ülkesidir. Osmanlı'daki gibi Devlet çözümünün ve devlet egemen toplum sistemi görülmemektedir. Bireysel girişimler, bireysel çözüm önerilerini, bu durum da bireysel hikâyelerin kutsanması sonucunu doğurur. Batı ve özelde Amerikan tarihi bu tür hikâyelerle doludur. Günümüzde de fırsatlar ülkesi tezini somut göstergeleri olarak kimi zaman bir Reagan örneğinde bir aktör, kimi zaman Trump örneğinde bir emlakçı ABD başkanı olabilmektedir. Bunun yanında geri planda bütün Amerikan sistemini planlayan ve yürüten bir derin/üst akıl olduğu da malumdur. Genel anlamda uzun vadeli siyaset ve kısa vadeli ilkesiz siyasetsızlık aynı anda yürümektedir. Amerikan kimliğindeki pragmatizmin temel görsütüsü budur. Gerek uzun vadeli çıkarlar, gerek kısa vadeden günlük politikayı kurtaran hamleler, söz konusu pragmatik anlayışın yansımalarıdır. Çıkar çatışmalarının olduğu ve Amerikan çıkarlarının zedelenme tehdidi olduğu yerde de şiddet devreye girmektedir.

Amerikan kimliği gittiği yere kaos ve parçalanmayı götürmüştür; Osmanlılık ise kaosu bitirip barış içinde yaşama duygusuyla birlikte bir üst kimlik ve siyasette bütünlüğe öngörmüştür. Bu parçalanmanın en somut örneği bugün Orta Doğu'da yaşanmaktadır. Bölge haritasındaki her etnik unsur birbirinde ayırtmıştır ve farklı bir etnik-dini unsurla savaş halindedir. Osmanlılık ise kimlikler arası çatışma çabası değil, bütünlüğe öncüsü ile bölgede hüküm sürmüş, bir yanda Balkanlarda Boşnak, Arnavut, Sırp, Hırvat, Makedon, Bulgar, Romen, Pomak vs. unsurlar, diğer yandan Orta Doğu'da Türk, Kürt, Sünni-Arap, Şii Arap, Keldani, Nasturi, Süryani gibi kimlikler çatışmasız şekilde yaşamışlardır. Sözü fazla uzatmadan söylenebilir ki; "ABD Osmanlı'yı örnek almıştır." demek en hafif ifadeyle tarihi yanlış okumaktır. Sözde kendi geçmişine sahip çıkmak adına, Amerikan hayranlığının somut bir görünümü olan bu benzetme görüşmleri, kendi mirasımızı sahiblenmek yerine, hızırda var olan Amerikan siyasetine eklenenme sonucunu doğuracağı için ne vatanseverliktir, ne muhafazakârlık, ne de Osmanlıcılık.

KAYNAKLAR

- Eğribel, E. (1994). Amerikan kimliği. *500. yılında Amerika*. (147-154). Ed. Recep Ertürk, Hayati Tüfekcioğlu. İstanbul: Bağlam Yayıncıları.
- Gibbons, H.A. (1998). Osmanlı imparatorluğu'nun kuruluşu. Çev. Bülent Arı. Ankara: 21. Yüzyıl Yayıncıları.
- Sezer, B. (1998) Türk sosiolojisinin ana sorunları. İstanbul: Sümer Kitabevi Yayıncıları.
- Sezer, B. (1979). Asya tarihinde su boyu ovaları ve bozkır uygarlıklar. İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayıncıları.
- Sezer, B. (1988b). .Osmanlı'nın batıcılaşması. *Türk sosiolojisinin ana sorunları* (157-192). İstanbul: Sümer Kitabevi Yayıncıları.
- Sezer, B. (1990). Doğu-batı çatışmasında yunanlığın yeri. *Doğu-batı ilişkileri açısından batı tarımı*. (105-138). İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayıncıları.
- Yıldırım, Y. (2003). Kemal Tahir düşüncesinden bir kesit: Osmanlı'da toprakta temel mülkiyet ilişkileri. *Sosyoloji Yıllığı Kitap 10: Kemal Tahir'in 30. ölüm yıldönümü anısına*. (242-249). Ed. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

SİSTEM YAKLAŞIMI ÇERÇEVESİİNDE ÇOK ENGELLİ ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Arş. Gör. Fatümatü Zehra ERCAN Selçuk Üniversitesi f.zehraercan@gmail.com

Arş. Gör. Dr. Mehmet KIRLIOĞLU kirlioglu.mehmet@gmail.com

Arş. Gör. Huriye İrem KALAYCI KIRLIOĞLU hurirkal@gmail.com

GİRİŞ

Hızlı gelişme ve değişme sürecinde her bireyin yaşam koşullarına gerektiği gibi ayak uydurması mümkün olamamaktadır. Gelişme ve değişimelere, insanların uyum sağlamaşına yönelik gerekli önlemlerinin alınmaması, geniş ölçüde çeşitli sosyal sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır (İkizoğlu, 2001: 84). Bu sosyal sorunlardan en çok etkilenenlerden biri de şüphesiz ki engelli bireylerdir. Bu sosyal sorun, ülkemizde yaklaşık 8,5 milyon bireyi doğrudan ilgilendiren bir konudur. Engellilerin yakın aile bireylerini de düşündüğümüzde sorunun nüfusun neredeyse $\frac{1}{4}$ 'ünü etkilediği ortaya çıkmaktadır (Ünal, 2010: 125). Bu nedenle engellilik sadece engelli bireyin kendisi ve ailesi için değil toplum içinde çözülmesi gereken bir sorun alanı olarak düşünülmektedir.

Günümüzde engellilerle ilgili hizmet alanları ve yaklaşımlara bağlı olarak birçok tanım bulunmaktadır. Yine tanım çeşitliliği kadar engelliliği ifade etmeye yönelik birçok kavramın da literatürde yer aldığı gözlenmektedir. Aslında bu kavram ve tanım çeşitliliği dünyada engellilikle ilgili politika ve çalışmaların hız kazanmasının bir göstergesidir. Fakat aynı zamanda bu çeşitlilik, kavram kargaşasına yol açmaktadır ve bütüncül çalışmaların önünde önemli bir engel potansiyeli de taşımaktadır (Dalbay, 2009: 22).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun kabul ettiği Sakat Kişilerin Hakları Bildirgesinde (1975) engelli; normal bir kişinin, kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri bedensel ya da ruhsal yeteneklerindeki kalıtsımsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlar olarak tanımlanmıştır. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'na (1983) göre ise engelli, doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup; korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyacı olan kişi olarak tanımlanmıştır. Naçar ve arkadaşları (2012) ise engelliliği, kişinin fizyolojik, psikolojik, anatomik yapı ya da işlevlerindeki herhangi bir eksiklik ya da anormallik olarak tanımlamıştır. Bu tanımlara da bakıldığından engellilik, bireyin kalıtsımsal veya sonradan olma bedensel ve/veya zihinsel yetersizlikleri sonucu başarı ile sonuçlanabileceği aktiviteleri gerçekleştirememesi ya da gerçekleştirmede güçlük çekmesidir.

Sistem Yaklaşımına Göre Engellilik

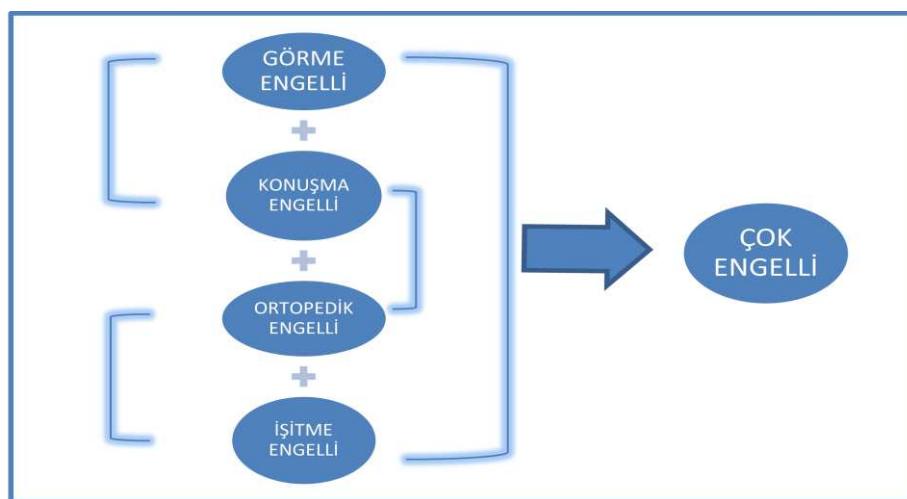
Genel sistem teorisine göre, sistem parçalarından oluşur, parçalar ancak birbirleriyle ve bütünüle olan ilişkilerine bakılarak anlaşılabilir (Sandalcı, 2002). Sistemi anlamak, müdahale etmek ve kontrol etmek ancak bu sistemi oluşturan alt sistemlerin ve ilişkilerinin anlaşılması ile mümkündür. Alt sistemler, bir sistemin incelenmesinde ele alınacak temel birimlerdir (Tecim, 2004: 80-83). Bu nedenle engellilik sadece engelli çocuğun kendisi ve ailesi için değil yakın çevresi ve giderek toplum için de önlenmesi, rehabilite edilmesi gereken önemli sorun alanlarından biridir. Genel sistem teorisi içerisinde engelliliğin alt sistemlerini aile, eğitim, toplum gibi sistemler oluşturmaktadır. Bu sistemler birbirinden ayrılmadan bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Engellilikte var olan sorunlar alt sistemlerde meydana gelen sıkıntılarından oluşmaktadır. Ancak engelli grubun içerisinde yer alan çok engelliler, birden fazla engeli olması nedeniyle diğer gruplara göre iki kat daha fazla sorunla karşılaşmaktadır. Bu yüzden çok engelliler araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Literatür taramasında birden fazla çok engelli tanımına rastlanmıştır. Dünya Sağlık Örgütü, çok engelliliği, birden fazla engele sahip olma durumu ve öğrenme zorlukları çekilmesi olarak

tanımlar (Bülbül ve Eryılmaz, 2012: 12). Özel eğitime muhtaç çocuklar grubu içinde hem görme hem işitme engelli olan ya da işitme-zihinsel engelli vb. ek yetersizlikleri olan çocuklar çok engelli olarak tanımlanmaktadır (Akçamete, 1991: 145). Sonuç olarak çok engelli çocuk, birden çok bedensel engeli olan ya da hem zihinsel hem de bedensel engeli olan, günlük aktivitelerini gerçekleştirirmede orta ve hafif derecede yetersizliği olan ve tek engeli olan çocukların ihtiyacı duyduğu hizmetlerden fazlasına gereksinim duyan çocukların kapsamaktadır.

Şekil 1: Tanımlar çerçevesinde çok Engellilik Kapsamı

Bu kapsam çerçevesinde çok engelli çocukların yaşadıkları sorunlar da sistem yaklaşımı içerisinde ele alınacaktır. Bu çocuklar aile, eğitim ve sağlık sistemleri çerçevesinde değerlendirilecektir.

Engellilik ve Aile

Aile; sevgi, mutluluk, saygı, güven, huzur, koruma, yardımlaşma, birlik beraberlik ve yakınlığın gündeme geldiği bir sosyal ortamdır (Özgür, 2013: 357). Doğumdan itibaren çocuğun en sağlıklı yaşayabileceği yer ailedir. Çocuk var olan bir aile düzeni içinde dünyaya gelir ve ilk kaynaşma aile bireylerinden oluşan bir çevrede başlar (Yavuz ve diğ., 2010: 16). Aile, çocuğun gelişmesi, büyümesi, bilgilenmesi ve toplumda çeşitli rol ve sorumluluklar üstlenmesinden birinci derece sorumludur. Çocuğun engelli olduğu durumda ise, ailenin sorumluluğu daha da artmaktadır (Özşenol ve diğ., 2003: 160). Çocuklarda süreken hastalık, zihinsel veya bedensel engelli tanısını koymak aileler için oldukça travmatik bir durumdur (Uğuz ve diğ., 2004: 43). Aileye katılan yeni bireyin engelli olması, ailede şok etkisi yaratarak, üyelerin karmaşık duygular yaşamalarına ve normal aile yaşamının bozulmasına neden olabilmektedir (Özşenol ve diğ., 2003: 157).

Çok engelli çocukları olan aileler de engelli çocuğa sahip ailelerle hemen hemen aynı sorunları yaşamaktadırlar. Nitekim aileler farklı özellikleri olan çocukların olduğunu ilk öğretmelerinde yaşadıkları duygular çok karmaşıktır. Her ailenin kendine özgü, farklı kişilik özellikleri ve sosyal destek örüntüleri olduğundan yola çıkılarak, ailenin yaşadıklarının hem benzerlikler hemde farklılıklar gösterdiği düşünülebilir. Ailelere çocukların durumuna ilişkin ilk bilgilerin nasıl verildiği, ne gibi koşul ve durumlarda ailenin bilgilendirildiği ailenin uyum sürecini belirleyen en önemli nedenlerden biridir (Özgür, 2013: 359). Engelli bir bireyle yaşamaya uyum sağlama, bakıma ayrılan zaman ve maddi giderler, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığı, eğitim, iş sahibi olma ile ilgili sorunları aileye yoğun kaygılar getirmektedir. Engelli bir çocuğa sahip olma, aile sisteminde olumsuz etkilere yol açabilmektedir (Özbüyük ve Sayar, 2009: 62). Bu olumsuz etkiler ailelerin çok engelli çocuğunu kabul etmesini zorlaştırmaktadır.

Çocuğun engelli karşısında, büyük bir suçluluk duyma, cezalandırıldıklarını düşünme, nedenleri kaderci bir yaklaşımla arama, büyük bir şok ve isyan dönemi geçirme, bunalımların ortaya çıkması hatta yaşamın anlamını yitirmesi gibi tepkiler hemen hemen tüm engelli çocuğa sahip ailelerde benzer bir şekilde yaşanmaktadır (Atay, 2007: 60-61). Aileler, engelli çocuğun

doğumundan sonra, yakın çevresini oluşturan büyük anne ve büyük babaların, yakın dost ve akrabaların kendilerine farklı davranışlarından ve zamanla yalnız bırakacaklarından çekinebilirler (Özşenol ve diğ., 2003: 161). Bu ailelerde; güçsüzlük, güvensizlik, anlamsızlık, değer çatışması ön plana çıkmaktadır (Kaya, 2010: 8).

Engellilik ve Eğitim

Tipik gelişim seyreden çocukların gözleyerek öğrendiği birçok davranışı çok engelli bireyler gözlem yaparak öğrenemezler ve daha farklı öğretim yöntemlerine ihtiyaç duyarlar. Çok engelli bireylere gereken hizmetleri sağlamaya en uygun eğitim ortamını oluşturmak gereklidir (Bahçeci, 2009: 8-10). Her ne kadar engelli oldukları belirlenmiş olsa da çocukların birbirinden farklı özellikleri nedeniyle, tüm çocuklar için geçerli olabilecek tek bir program yaklaşımı önermek olası değildir (Akçamete, 1991: 149). Engel sayısının artması sadece kullanılacak materyalleri ve yöntemleri etkiler; öğrenmeyi imkansız kılmaz (Bülbül ve Eryılmaz, 2012: 12).

Çok engellilerin öğrenme özellikleri incelendiğinde, sadece duyusal, zihinsel ya da başka türlü bir fiziksel işlev bozukluğunun değil de, birden çok engelin yol açtığı karmaşık eğitim sorununun bir araya gelmesinin öğrenme özelliklerini oluşturduğu görülmektedir (Bahçeci, 2009: 9-10). Örneğin hem işitme, hem de görme engelli olan çocukların pek çoğu kısmı olarak işitme ve görme yeteneğine sahiptirler. Bu kişilerin karşılaşabilecekleri en büyük güçlüklerden birisi bu kısmı yeteneklerini kullanmaları için gerekli olan eğitimden yoksun olma olasıdır (Akçamete, 1991: 148). Ancak Türkiye'de çok engellilerin eğitimlerine ilişkin herhangi bir kamu kurumu ya da özel kurum bulunmamaktadır. Örneğin Türkmen Sabancı Görme Engelliler Eğitim Okulu'nda uygulanan çok engelli görmeyen çocuklar projesi alanında bir ilktir; bu okul da sadece görme engelini kapsayan çok engel grupları üzerinde yoğunlaşmaktadır (Bahçeci, 2009: 34). Var olan özel eğitim kurumları da tek engel grubu için kurulmuş olup çok engelli çocuklar ya kayıt zamanında kabul edilmemekte ya da engelinden biri veya birkaçı gözardı edilerek baskın olan tek bir engeli üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu sebeple çocuklar gelişimleri için gerekli olan eğitimden yoksun kalmaktadır.

Bu noktada engellilerin sosyal uyumunda ortaya çıkan güçlüklerin belki de en önemlisi eğitim sürecinin dışında kalmalarıdır (Naçar ve diğ., 2012: 77). Engellilerin sorunlarını dile getirmelerine ve bu sorumlara çözüm bulunmasını sağlayacak herhangi bir sosyal hareketi oluşturamamalarının başlıca nedenlerinden biri de eğitim imkânlarından yeterince faydalananamamalarıdır (Durugönül, 2004: 41). Oysaki eğitim, bir çocuğun sosyalleşmesi için gerekli olan süreçleri içerir. Bu süreçlerin iyi işleyebilmesi için literatür taramalarında karma eğitim üzerinde durulmaktadır.

Kaynaştırma eğitimi, hem normal gelişim gösteren çocuklar hem de özel gereksinimli çocuklar için, birbirlerini tanıma, anlama, sosyal iletişim kurma, duyarlı olma ve kendilerini tanıma açısından oldukça önemlidir (Şahin ve Çiçek, 2008: 102). Uygulanacak kaynaştırma programının erken çocukluk döneminde başlaması, programın sistemli bir çalışma programı ile yürütülerek akranların birbirini kabulünün sağlanması açısından oldukça önemlidir (Şahin ve Çiçek, 2008: 117). Okul öncesi dönemde entegrasyon, hem engelli, hem de normal gelişim gösteren çocukların tutumlar, etkileşim ve öğrenme yönünden olumlu yönde etkilemektedir. Her iki gruptaki çocuk da bu ortamda olumlu tutumlar geliştirmekte ve sosyal etkileşime girmektedirler (Artan ve Uyanık Balat, 2003: 67). Artan ve arkadaşları (2003) yaptıkları araştırmada, okul öncesi dönemde engelli ve normal gelişim gösteren çocukların entegrasyon ortamında olumlu tutumlar geliştirdikleri ve sosyal etkileşime girdikleri, pozitif tutumlar, etkileşim ve öğrenme yönünden olumlu etkilendikleri bulunmuştur. Diğer bir ifade ile kaynaştırma eğitimi, hem engelli çocuğun kendini gerçekleştirmesi açısından fayda sağlarken hem de akranları arasında kabul edilebilirliği açısından oldukça önemlidir.

Engellilik ve Toplum Bakış Açısı

Engelli bireyin yakın çevresindeki ailesinin zaman zaman, içinde yaşadığı toplumun ise çoğu zaman, engelli bireyi farklı bir kategoriye koyma yaklaşımı, acıyrak bakma veya hiç yoklarmış gibi davranışma, dışlama, eksik görme yaklaşımı ilişkili süreçlerindeki asıl sorunu

oluşturmaktadır (İkizoğlu, 2005: 49). Bu sorunlar, hiç kuşkusuz küresel insan hakları sorunudur ve engellilikle ilgili en önemi nokta, toplumda, "farkındalıkın oluşturulması", "anlaşılma" gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Her türlü ayırcılığın temelinde farklı olmak, yani "alışılmamış özelliklere" sahip olmak vardır (Subaşıoğlu, 2008: 39). Bu kesimlerin sorunlarını, beklentilerini ve gereksinimlerini kamuoyuna duyurma düzeyi ile onlar hakkında üretilen bilgiler toplumun ilgi ve desteğinin sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, ortak sorun ve gereksinime sahip insanların bu temelde gerçekleştirdikleri örgütlenmelerin sağladığı yarar ölçülemeyecek denli büyütür. Bu bilinçle tüm demokratik ülkelerde sivil örgütlenmeler özellikle ve öncelikle teşvik edilmelidir (Karataş ve Duyan, 2001: 2). İnsanları "engelli" kılan toplumsal organizasyonun "engelli kılan" yönlerinin belirlenerek aşılması yönünde öncelikle makro düzeyde olmak üzere yeni uygulamalar gerçekleştirilebilir (Arikan, 2002: 22).

Cocuklarla iletişim kurma, eğitim ve sağlık sistemlerinde meydana gelen sorunların birbirleri ile bağlantılı ve birbiri kaynaklı oldukları görülmektedir. Bu sistemler içerisinde meydana gelen sorunları daha yakından görmek ve çözüm önerileri sunmak için araştırmamız bu üç sistem çerçevesinde ele alınmıştır.

Araştırmmanın Amacı

Cocuklarla iletişim kurma, eğitim ve sağlık sistemlerinde meydana gelen sorunları anlama, çözüme ulaşma ve bu sorunlara çözüm önerileri sunmak araştırmamızın amacını oluşturmaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda öncelikle *cocukların aileleri ve eğitim kurumundaki meslek elemanlarına odaklanılmıştır*. Konu ile ilgili katılımcılardan çok engelliliği tanımlamaları istenmiş olup aile sistemi içerisinde yaşanan sorunlar annelere sorulmuştur. Meslek elemanlarına ailelerin bilgilendirilmesi, ailelere yönelik programlar ve aile ile işbirliği konularında sorular yöneltilmiştir. Hem annelere hem de meslek elemanlarına *cocukların eğitiminde karşılaştıkları sorunlar sorulmuştur*. Annelere toplumun bakış açısından sorular sorulurken meslek elemanlarına ise kurumun *cocukların ihtiyaçlarına cevap verme düzeyi sorulmuştur*. Ayrıca hem annelerin hem meslek elemanlarının konu ile ilgili çözüm önerilerinin neler olabileceği konusundaki düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmmanın Modeli

Bu araştırmada tarama modelinden olan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya kommasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma yaklaşımıdır. Bu araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseninden yararlanılmıştır. Olgu bilim deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Neuman, 2006; Şahin, 2010; Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Verilerin Toplanması

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak görüşme yöntemi kullanılmıştır. Görüşme yönteminin seçilme nedeni görüşülen kişinin fikirlerini diğer veri toplama yöntemlerine göre daha ayrıntılı ve derinlemesine açıklama olanağı sunmasının yanında araştırılan konuya görüşülen kişinin bakış açısından görmeyi sağlamasıdır. Bu kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde açık uçlu sorular sorulur, soruların bu özelliği cevaplara esneklik kazandırır. Görüşülen kişinin soruları istediği ayrıntıda yanıtlamasına izin verilir. Görüşmeci gerekirse kişiye sorularla ilgili açıklama yapabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013; Öktem, 2014).

Katılımcıların Belirlenmesi

Katılımcıların belirlenebilmesi için Konya ilindeki rehabilitasyon merkezleri aranmıştır ve araştırmmanın amacıyla uygun bireylerin olduğu rehabilitasyon merkezine gidilerek rehabilitasyon merkezinin müdürleriyle görüşme yapılmıştır. Görüşmede uygun öğrenci aileleri üzerine konuşulmuştur. Öğrenci ve ailelerin geliş saatleri öğrenilerek randevu alınmıştır. Görüşülen

aileler ve öğretmenler çalışmaya gönüllü olarak katıldıklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın bulguları raporlaştırılırken ailelerin ve öğretmenlerin isimleri kısaltılarak verilmiştir.

Katılımcıların Özellikleri

Tablo 1: Çok Engelli Öğrencilerin Ailelerine İlişkin Betimleyici Bilgiler

İŞİM	CİNSİYET	YAŞ	ÇOCUK SAYISI	ÖĞRENİM DURUMU	MESLEĞİ	TOPLAM GELİR
Z.Ö	Kadın	31	2	Üniversite	Ev hanımı	1500-2000 TL
G.Ç	Kadın	33	2	Ortaokul	Ev hanımı	1000 TL altı
H.T	Kadın	59	4	İlkokul	Ev hanımı	1000 TL altı
Ş.B	Kadın	28	2	İlkokul	Ev hanımı	1500-2000 TL
F.K	Kadın	46	2	Okur yazar değil	Ev hanımı	1000 TL altı

Araştırmanın amacıyla uygun olarak görüşülen annelerin yaşıları 28 ile 59 arasında değişmektedir. Annelerin çocuk sayısı 2 ile 4 arasında iken bir anne okur yazar olmayıp iki anne ilkokul bir anne ortaokul ve bir anne üniversite mezunudur. Annelerin hepsi ev hanımıdır. Annelerin hepsinin gelir durumu 2000 liranın altındadır.

Tablo 2: Çok Engelli Öğrencilerin Öğretmenlerine İlişkin Betimleyici Bilgiler

İŞİM	YAŞ	Meslek	Meslek Yıl	Coc Engelli Öğrenci
E.A.	26	Zihinsel Eng. Öğrt.	3	2
N.K	30	Psikolog	4	7
S.A	31	İşitme Eng. Öğrt.	6	9
A.H	57	Zihinsel Eng. Öğrt	38	30

Yine araştırmanın amacıyla uygun olarak görüşülen meslek elemanlarının yaşıları 26 ile 57 arasında değişmektedir. Meslek elemanlarının hepsi erkektir. Meslekteki çalışma süreleri 6 ile 38 yıl arasındadır. Görüşülen meslek elemanları zihinsel engelliler öğretmeni, psikolog, işitme engelliler öğretmeni gibi mesleklerdendir.

BULGULAR

Çok Engellilik Nedir?

Ailelerle ve meslek elemanları ile yapılan görüşmelerde öncelikle çok engelliliğin ne olduğu sorulmuştur. Hem anneler hem de meslek elemanları çok engelliliği genel olarak "birden fazla engeli" olan biçiminde tanımlamışlardır. Örneğin annelerden G.Ç. çok engelliliği "Biliyorum, oğlumun birden fazla engeli var." şeklinde tanımlarken meslek elemanlarından E.A. "Birden fazla, bir öğrencinin, engelinin olması." şeklinde ifade etmektedir. Anneler H.T. "Bazı işleri yapamıyor işte... O zaman çok engelli oluyor. Kendini ifade edemiyor. Yürüyemiyor engeli var." ve Ş.B. "Hem yemek yiyememesi, yürüyememesi, beden özgürlüğünün olmaması bence..." diyerek çok engelliliği farklı bir şekilde tanımlama girişiminde bulunmuşlardır. Yine annelerden Z.Ö. "Biliyorum, çünkü oğlumla yaşıyorum. Birçok engeli bir arada yaşıyoruz." diyerek yaşadıkları çevresel engellere vurgu yaparak çok engelliliği herkesten farklı anladığını ortaya koymuştur.

Eğitim

Ailelere çok engellilerin eğitiminde ne gibi zorluklarla karşılaşıkları ve çocukların eğitim konusunda rehabilitasyon merkezinden ne derece yararlandıkları, meslek elemanlarına ise çok engellilerin eğitiminde ne gibi zorluklarla karşılaşıkları sorulmuştur. Annelerin hemen hepsi rehabilitasyon merkezinden alınan özel eğitimin önemini olduğunu düşünmektedirler. Ancak devletin ücretsiz olarak sunduğu iki günlük bu eğitimin yetersiz olduğu görüşündeler. Örneğin annelerden H.T. "Haftada iki dersi var bunun. Bunun haftada her gün olması gereklidir. Bizim çocuklar böyle hasta her gün olursa bizim çocuklara iyi olur. diyerek aslında eğitimin

yetersizliğine dikkat çekmeye çalışmaktadır. Konu ile ilgili kapsamlı bir değerlendirme yapan annelerden Z.Ö. şu ifadelerde bulunmuştur:

"Ya eğitimde zorluklarda şöyle, çocuktan ziyade eğitimde eksiklikler oluyor. Sınırlı sayıda eğitim görüyor. Devletin verdiği haftada iki gün var hani özel eğitim iki gün var. Ona geliyoruz. Onun dışında zaten kendimiz evde eğitim alıyoruz. Ayrı olarak biz yapmaya çalışıyoruz. O zorluklar var yani daha çok kendimiz evde eğitim vermeye çalışıyoruz. Ya kurumdan yeteri kadar yararlanmak söyleyeyim, kurumun el verdiği derecede benim isteklerimi yerine getiriyorlar. Ne istersem taleplerimi yerine getiriyorlar. Ama o da kurumun sınırları içerisinde. Ama daha iyi eğitim verilebilir. Çocuğumun birden fazla engeli var. Görme, işitme ve otizm. Çocuğum burada işitmeye otizmin eğitimini alıyor. Görmede sol gözde kayıp var ama sağla gördüğü için o konuda çok sıkıntısı yaşamıyor."

Anneler rehabilitasyon merkezinden aldıkları özel eğitimin dışındaki eğitim faaliyetlerine katılmak istediklerini ancak taşıma problemi ile karşı karşıya kaldıklarını belirtmektedirler. Bu konuda annelerden G.Ç. biraz da sitemkar bir ifade ile "Evlere öğretmen geliyormuş. Bunun için doktor raporu istiyorlar. O doktordan bu doktora gezmek zorundayız. Benim çocuğum azıcık kilolu, kilolu olunca taşımak zor böyle olunca da kalsın öğretmen dedik istemedik. Engellilere hor bakıyorlar. Bugün neyiz yarın ne olacağımız demiyorlar. Asansörler de yok, zor oluyor yani" problemini belirtmiştir.

Meslek elemanları çok engellilerin eğitiminde diğer engel gruplarına göre birden fazla yöntem ve teknik kullanmanın ve ailelerle sürekli iletişim halinde olunmasının önemine dikkat çekmektedirler. Öğretmenlerden hem E.A. hem de N.K. bu konuda benzer ifadelerde bulunmuşlardır. Öğretmenlerden A.Y. ise daha kapsamlı bir pencereden bakarak bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Valla biz genelde okuma yazma öğretmeniyiz ama çocuğun her engeli için gerekli olan eğitimi yaparız. Yani özbakım becerileri, sosyal beceriler, iletişim becerileri, okuma yazma, matematik her türlü çocuğun düzeyine göre eğitim yaparız. Şimdi önumüze gelen çocuğun durumuna bağlı engel durumuna ve ihtiyacına bağlı bunlar genellikle rehberlikten belirlenir. Yani %90 diyelim rehberlik belirler ama bazen çocuğun durumuna uymayabilir rehberlikte yapılan programlar öğretmen çocuğun durumunu göz önüne alarak kendinde bir program yapar. Bu ona göre eğitimini sürdürür. Çocuğun düzeyi belirler yani Engel durumunda çocuk çok engelli bir çocuk diyelim spastik engelli bunun en baştaki engeli bize gelen çocukların özbakım becerileridir çünkü özbakım becerilerinin birçoğunu yerine getiremezler. Pantolonunu giyemez ayakkabısını giyemez yemek yiyecek buna benzer bir sürü özbakım becerilerini yapamaz. Bunları her kazanımın üzerine biz ayrı ayrı çalışırız ve yaptırıma uğraşırız. Ha bu beceri çocuğun kendi yetenek ve verilen eğitimin düzeyine bağlı olan bir olaydır ne zaman nasıl kazanır bir yıl sürer, iki ay sürer çocuğa göre ve verilen eğitim düzeyine göre değişir. Valla benim zorlanmam önemli degilde çocuğun zorlanması şimdi birden fazla engeli olan çocuğa okuma yazma öğretiyosun yani düşünebiliyosun şimdi spastik engelli kalemi tutamıyor yada zihinsel engelinin verdiği el kaslarının gelişmemesinden dolayı kalemi tutamıyor çizgiyi çekemiyorum yani el göz koordinasyonunu sağlayamıyorum işte bunları sağlamaya çalışiyosun ki uzunca bi süre yazı araç gereçlerini kullanma becerilerini geliştirmeye çalışiyosun ondan sonra o çocukla bi okuma yazma çalışması yapacak ve uzun süreli özverili çalışma gerektirir sabırla öyle bir günlüğü, bir yıllık olan bir bekleyiş olmaz yani bir on yılda okuma yazma öğrenen çocukların var yada on yılda bir yemek yemeyi kalem tutmayı öğrenebilen yani bir yılda öğrenen de var bir ayda öğrenen de var çocuğun düzeyine engel düzeyine yapısına özellikle zihinsel engelin düzeyine göre değişir. Ama görme engelli işitme engelli benim öğrencimvardı hafif görme engelli diyelim ona yani

bi müdahalede bulunamıyo ama çocuk zor görüyor zor gördüğü içinde okuma yazmada zekası ona yetiyio okuma yazma öğrenmeye ama zor gördüğü için artı problemler çıktıyo şimdı yani. bu görme engellilerle ilgili çok özel bir çalışma yok ama görme engelli öğrencilerimiz ara sıra geliyor böyle çift engelli zihinsel engelli görme engelli çocukların bazı beceriler için geliyor. Biz görme engellilere okuma yazma eğitimi buna benzer eğitimler vermiyoruz bu ayri."

Meslek elemanları çok engelli çocukların rehabilitasyon merkezlerinden genel olarak yararlanamadıklarını düşünmektedirler. Bu konuda dikkat çekici tespit E.A.'dan gelmiştir. E.A. "Öğretmenler birden fazla engelli öğretmeni olarak yetiştirmiyor bir kere. Bunun için öğrencilerin tam olarak kurumdan yararlandıklarını düşünmüyorum. Çift branşlı öğretmenler olsa daha fazla yararlanacaklarını düşünüyorum." diyerek sistemsel bir soruna işaret etmektedir. Bir diğer husus ise ailelerin de ifade ettiği özel eğitimin saatle sınırlandırılması ile ilgilidir. Örneğin S.A. bu konuda "Kesinlikle yararlanamıyorlar. Bunun tek sebebi de devletimizin kurumlarımıza vermiş olduğu seans saatlerinin az olması. Çocukların tek engeline yüklenilmiyor çift engelli çocuklara her engeliyle ilgili çalışma yapılıyor. Örneğin ben hem işitme hem zihin engeliyle çalışma yapabiliyorum ama yeterli donanıma sahip öğretmeni olmayan kurumların tabiki sıkıntıları olacaktır." ifadesinde bulunmaktadır. Diğer öğretmenlerden farklı olarak A.Y. çok engelli çocukların rehabilitasyon merkezlerine sadece gelmelerinin bile yeterli olduğu görüşündedir. A.Y. çok engelli çocuklarına merkeze gelerek sosyalleepsişkilerini, ev dışında başka bir ortam ile ilişki içerisinde girdiklerini ve bu durumun başı başına bir tedavi olduğunu belirtmektedir.

Aile

Annelere çocukların engelli olmasının yaşamlarında ne gibi değişiklikler oluşturduğu sorulmuştur. Engelli çocukları evde yalnız bırakmadıkları için sosyal hayatlarının çok sınırlandığını ifade etmişlerdir. Engelli çocuğun aile yaşamını planladığı belirtilmiştir. Örneğin annelerden Z.Ö. "Ben çalışıyorum, çalışmayı bıraktım. Evdeyim, sosyal hayat daha sınırlı oluyor tabi. Sürekli çocukla meşguluz. Ev hayatımız, aile yaşamımız ona göre oluşturuldu. Ev düzenimiz bile ona göre oluşturuldu. Öyle yani" diyerek engelli çocuğun aile yaşamlarının merkezinde olduğunu vurgulamaktadır. Annelerden Ş.B. ise "Asla her şey normal kalmadı. Doğduğum andan itibaren çok problemlı bir çocuktur. Farkedinceye kadar mücadelemiz zor oldu. Fiziğe başladığımızda o ağladı, ben de ağlardım. Allah'a şükür şimdı 'ne engeli var da!' diyorlar. Bu da güzel bir şey. Eşim, fizik tedavi konusunda destekçi değil ama bir yere gideceğimiz zaman bana asla bırakmaz kendisi taşıır. Kağıt işlemlerinde o çabalardır, ikinci bir anne gibi... Allah bu derdi bizden alsin, tüm engellilerden ve ailelerinden alsin." ifadesiyle engelli çocuğun doğumundan itibaren geçirdikleri süreci özetlemektedir.

Çalışma kapsamında meslek elemanlarına çok engellilere yönelik olarak aileler ile ilgili çalışmaları sorulmuştur. Tüm meslek elemanları aile ile işbirliği yapılmasının zorunlu olduğuna aksi takdirde gerekli neticenin alınamayacağını belirtmektedirler. Öğretmenlerden E.A. "Ailelere sürekli eğitim formu veriyoruz. Okulda yaptıklarımızın evde nasıl tekrar edileceğine yönelik bilgilendiriyoruz. Aileler çift engel hakkında fazla bilgili olmadıkları için evde çalışma yapmaları zor. Onlarda bu konuda başarısız oluyorlar. Grup çalışmaları yapıyoruz. Aileleri bazen derse alıyoruz. Birlikte yürütüyoruz dersi. İşbirliğimiz var. Muhakkak işbirliği olmadan bu çocuklara hiçbir yardımımız dokunmaz." ifadesini meslek elemanı S.A. da "Öğrenci geldiği zaman en az iki hafta öğrenciyi izliyoruz. Öğrenci nedir, ne değildir, yeterliliği nedir, alış kapasitesi nedir? vs. bunları ölüktükten sonra veliyi çağrıyoruz. Veliyle öğrencinin durumunu tekrar konuşuyoruz. Yapacağımız çalışmalar sunlar devip sıralıyoruz ve bunu yazılı bir metin halinde veliye sunuyoruz. Bu sadece bilgilendirme konusunda yapılanlar. Ayriyetten çalışma konusuna geçtiğimizde çocuğun gidişatına göre, alım becerisine göre diyeyim daha doğrusu formlarımız var çalışma kağıdımız var bunları veli ile paylaşıyoruz. Velinin evde nasıl çalışacağını söyleyiyoruz. Belirli bir zaman veriyoruz. O zaman içerisinde öğrenci kazandıysa bir üst kazanıma geçiyoruz. Kazanamadıysa aynen devam ediyoruz." ifadesiyle aile ile işbirliğinin önemine dikkat çekmektedir.

Toplumun Bakış Açısı

Annelere toplumun engelli çocuklarına yönelik bakış açılarının nasıl olduğu ve bu bakış açısından olumsuz olması durumunda nasıl baş ettikleri sorulmuştur. Bu konuda bir taraftan toplumda çok bilinçli bireylerin olduğu belirtilirken diğer tarafından bilinçsiz ve anlayışsız bireylerin de olduğu vurgulanmaktadır. Annelerden Z.Ö. "Çok değişiyor ya, çok bilinçli insanlar da var, onun yanında çok bilinçsiz insanlar da var. Bilinçli olanlar tabi destek olmaya çalışıyorlar, yardımcı olmaya çalışıyorlar. Ama onun dışında bilinçli olmayan, belki çevresinde engelli birey tanımamış olanlar daha gaddar oluyorlar." şeklinde ifade ederken annelerden H.T. ise "Anlamayan birisi oldu mu kızım, kötü bakıyorlar. Anlayışlı olurlarsa, bilgili olurlarsa iyi bakıyorlar. Bilgisiz oldu mu yan gözle bakıyorlar. Yapabileceğimiz bir şey yok. Herkesin başına gelmeyince de bilemezler. Duymamazlıktan geliyoruz bazen ama sınırlıyorum da." diyerek her iki uçtaki bireylere örnek vermektedir.

Çözüm Önerileri

Anneler ve meslek elemanlarının yaşanılan sorunlar karşısında çözüm önerileri birbirinden ayrılmaktadır. Anneler engelli çocuklarını taşıma noktasında asansör ihtiyacına, hem ekonomik sebeplerden hem de sosyal alanda görünür olabilmek için bir işe sahip olabilmeye, devletin sağladığı iki günlük özel eğitimin arttırılmasına, evlere gönderilen özel eğitim öğretmeninin rapor olmaksızın tüm engellilere hizmet vermesine, özel merkezlerden ziyade bu alanda devletin sahip olduğu kurum sayısının daha fazla olması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Annelerden Z.Ö. çözüm önerileri için birden fazla boyuta gönderme yapmaktadır. Z.Ö. "Çözüm önerileri şöyle, eğitimde daha çok, devletaslında birçok şeyi yapıyor. Daha öncesinde daha kötüyü engellilerin durumu. Topluma girmeleri, eğitim durumları, her şey daha farklıydı. Tabi daha iyi durumda şimdî ama daha da iyi olabilir. Ne olabilir, mesela özel eğitim kurumlarında, sadece sınıfı giriyor çocuklar 45 dakika ders alıyorlar, çıkışıyorlar. Doğru düzgün bir materyal yok, oyun alanları doğru düzgün değil. Mesela bir kreş ortamı daha farklı, özel eğitim ortamı daha farklı. Kreş ortamı sağlanabilir. Çocuklara spor yaptırılabilir mesela. Engelli çocukların birçok engeli sporla aşılıyor. Enerjilerini attıyorlar. Benim oğlum otizmli, ayriyeten işitmesinde ve görmesinde de sıkıntı var. Çok hareketli çocuk, enerjisini atamıyor. Dışarıya götürüyorsun mesela ben yüzmeye götürmek istiyorum ama onu eğitecek kimseyi bulamıyorum. Ona eğitim verecek, yüzmemi öğretecek kimseyi bulamıyorum. Veya bir spor dalyyla ilgilenmesini istiyorum ama ona o eğitimi verecek ve ilgilenecek kimseyi bulamıyorum. Ancak maddi imkanların çok güçlüyse, belki özel hoca tutup yaptırabiliyorsun. Maddiyata çok bağlı yani. Özel eğitim alacak çocuğun engelli ailinin çok maddi desteği ihtiyacı var. Maddi destek olsun ki çocuğuna daha fazla eğitim verilebilsin. Ama her engelli ailesinde bu imkan yok. Onun için bu konuda bir şeyler yapılabılır. Devletten yardım alıyorum. Ama çok yeterli değil. Dediğim gibi maddiyattan daha ziyade böyle ortamların olması gerekiyor. Mesela spor merkezleri olması gerekiyor. Eğitim kurumlarında bir oda olabilir. Çocukların enerjilerini atabileceği, bir basket oynayabileceği, oturup kalkabileceği, ondan sonra daha rahat hareket alanın olabileceği odalar yapılabilir mesela." diyerek hemen hemen tüm noktaları içine alan çözüm önerisi değerlendirmesi yapmıştır.

Öğretmenler ise yetişmiş meslek elemanı sayısının azlığına ve kurumların çok engelli çocukların için uygun olmadığına dikkat çekmektedirler. Örneğin meslek elemanlarından E.A. "Genel olarak çift engelli çocukların için ayrı okulların olmasını istiyorum. Çift branşlı öğretmenlerin olması gereklidir. Böylelikle veliyi bilgilendirmeleri daha iyi olacaktır. Çift engele yönelik eğitim programı oluşturulması önemlidir. Ayrıca daha fazla ders saatini olması gereklidir. Haftanın her günü birer saat olması bile yeter. Haftada iki saat çok az. Ders saatinin artırılması devletin birinci önceliği olması gereklidir. Çocuklar öğretmenin uzman olduğu alanda gelişiyor. Diğer alan eksik kalmıyor." ifadesiyle eğitim sistemi içerisindeki sorunlara yönelik çözüm önerilerini sıralamaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Aileler çok engellilik kavramına yönelik net olarak bir tanım yapamamaktadırlar. Çocukların engel durumlarına göre ailelerinin yaptıkları tanım da değişmektedir. Yine eğitim durumu da

tanımlamayı değiştirmektedir. Ailelerin, çocukların engellerini sorun olarak algılamalarında eğitim düzeyine göre değişiklikler olduğu görülmektedir. Tahsil seviyesi yüksek olan ebeveynlerin çocukların durumlarına ve çözümlerine ilişkin farkındalıkları diğerlerine oranla daha yüksektir. Ailelerin genel olarak eğitim konusunda ders günü ve saatinin yetersiz olmasından yakındıkları görülmüştür. Anneler engelli çocukları dünyaya geldikten sonra iş yaşamından ve sosyal yaşamdan uzaklaşmışlardır. Ancak bu uzaklaşmayı anneliklerinin bir gereği olarak gördüklerinden sorun olarak algılamamaktadırlar. Çocukların bakımında babaların katkısı da olmakla beraber annelere göre daha arka planda oldukları görülmektedir. Bunda da toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi olduğu düşünülmektedir.

Toplumun çocuğa bakış açısı toplumun engelliliklarındaki farkındalıklarına göre şekillenmektedir. Engellilikle ilgili bilgisi olan kişiler daha ilmli ve anlayışlı iken farkındalığı düşük olan kişiler daha ön yargılı bir biçimde yaklaşmaktadır.

Öğretmenlerin çok engellilik kavramını bildikleri görülmektedir. Tanımın kapsamı öğretmenlerin branşlarına göre değişiklik göstermektedir.

Çok engellilerin eğitimine yönelik ailelerde olduğu gibi öğretmenlerde ders saatlerinin azlığından şikayetçilereidir. Bir de çocuğun çift engeli olması durumundan dolayı yeteri kadar ilgilenemedikleri görülmüştür. Yine öğretmenlerin aldıkları eğitim alanlarına göre çocuğun eğitimine ve gelişimine hakimiyet dereceleri değişmektedir. Meslek elemanlarının ailelerin evde nasıl davranışları ve gelişimleri için ne gibi aktiviteler yapmaları gerektiğine yönelik sunum, program ve bilgilendirmeler yaptıkları görülmektedir.

Yapılan araştırma sonucunda görülmüştür ki birden fazla engele sahip çocukların aileleri ve öğretmenleri çoklu engel hakkında yeterli bilgiye ve donanıma sahip değildir. Kurumların genel yapısında çoklu engele sahip çocukların eğitiminde yeterli materyal ve donanımlı eğitimci konusunda eksiklikler yaşadığı görülmektedir. Ayrıca eğitimciler ve ailelerin ortak kanısı da verilen eğitim saatlerinin yetersiz olduğu yönündedir. Öğretmenlerin tek bir branşa yönelik eğitim almalarının *çok engelli* öğrencilere nitelikli eğitim vermelerinde sorun teşkil ettiği görülmektedir.

Ailelerin kurumla işbirliğinin yüksek olduğu ve kurumun aileleri bilgilendirme konusunda yeterli olduğu görülmüştür. Toplumun *çok engelli* çocuklara ve hatta tüm engellilere yönelik bakış açısı eğitim ve farkındalık oranlarıyla değişiklik göstermektedir. *Çok engelli* çocuğa sahip ailelerin yakın çevrelerinden genellikle olumsuz geri bildirim almaları görülmüştür.

Bu sorunların çözümüne yönelik çalışma kapsamında şu öneriler geliştirilmiştir:

1. Akademik çevrelerce çok engelliliğin tanım ve kapsamıyla ilgili bir kesinliğin oluşturulması gerekmektedir.
2. Çok engellilere yönelik eğitimcilerin yetiştirilmesi, bu gruba yönelik özel eğitim kurumlarının oluşturulması en azından mevcut kurumlar içinde çok engellilere yönelik özel alt sınıfların oluşturulması gerekmektedir. Yine rehabilitasyon merkezlerinin programlarına çift engele yönelik eğitim programları konulabilir.
3. Eğitim sistemi, çoklu engelli öğrencilere yönelik evde eğitim olanaklarıyla güçlendirilmelidir.
4. Kurumlarda verilen eğitim sürelerinin artırılması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
5. Kurumdaki ders dışı etkinliklerin ve çocukların ders dışı etkinlikleri südürebilecekleri fiziki ortamı geliştirmelidir. (Oyun alanları, spor salonları vb.)
6. Devletin kuruma verdiği ödeneklerin artırılması ve denetimlerin sıklaştırılması gerekmektedir.
7. Ailelere yapılan aynı ve nakdi yardımların artırılması çoklu engelli çocukların ve ailelerin refah seviyesini yükseltecektir.
8. Öncelikle çoklu engelli bireylerin yakın çevreleri olmak üzere genel anlamda tüm toplumda bilinçlendirici çalışmaların yapılması fayda sağlayacaktır.

9. Çoklu engelli bireylerin toplumla bütünleşmesine katkı sağlama açısından yeterli iş imkanlarının sağlanması gerekmektedir.

10. Tüm bu sorunların aşılabilmesi için fiziksel çevrenin engelliler göz ardi edilmeden düzenlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G. (1991). Çok Engelli Çocuklar. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 24 (1), 145-150.
- Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model Çerçeveinde Özürlülüğe Yaklaşım. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 2 (1), 11-24.
- Artan, İ., & Uyanık Balat, G. (2003). Okul Öncesi Eğitimcilerinin Entegrasyona İlişkin Bilgi ve Düşüncelerinin İncelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 11 (1), 65-80.
- Atay, M. (2007). İşitme Engelli Çocukların Eğitiminde Temel İlkeler. İstanbul: Özgür Yayıncıları.
- Bahçeci, B. (2009). Çok Engelli Çocuklara İletişim Becerisinin Kazandırılmasında Yoğunlaştırılmış Karşılıklı Etkileşim Yönteminin Etkililiğinin Değerlendirilmesi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Bülbül, M. Ş., & Eryılmaz, A. (2012). Görme Engelli Öğrenciler İçin Fizik Ders Araçları. Ankara: Murat Kitapevi.
- Dalbay, S. (2009). Özürlü Yakınlarının Özürlülere Yönelik Sosyal Politikalara İlişkin Bilgi, Beklenti ve Memnuniyet Dereceleri (Isparta Örneği). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Durduran, Y., & Bodur, S. (2009). Engellilerin Engellilikleri Dışındaki Sağlık Sorunları: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. Selçuk Tıp Dergisi, 25 (2), 69-77.
- Durugönül, E. (2004). Sosyal Hareket ve Engellilik. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 4 (1), 39-45.
- Elbozan Cumurcu, B., Karlıdağ, R., & Han Almış, B. (2012). Fiziksel Engellilerde Cinsellik. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry, 4 (1), 84-98.
- İkizoğlu, M. (2001). Yoksulluk ve Özürlülük İlişkisi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 1 (2), 83-94.
- İkizoğlu, M. (2005). Özürlü, Özürlük Ailesi ve Toplum İlişkisi. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 5 (1), 47-60.
- İnan, S., Ceyhun Peker, G., Tekiner, S., Ak, F., & Dağlı, Z. (2013). Engellilik, Türkiye'de Engellilerin Durumu ve Sağlık Hizmet Sunumuna Bir Bakış. TAF Preventive Medicine Bulletin, 12 (6), 723-728.
- Karataş, K., & Duyan, V. (2001). Görme Engellilerin Benlik Sayısı ve Kaygı. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 1 (2), 1-15.
- Kaya, F. (2010). Engelli Çocuklarda Depresyon ve Kaygı Düzeyi. Adana: Nobel Kitabevi.
- Mutlu, A. (2009). Türkiye'de Bedensel Engelli Çocukların Anaokulu Ortamında Karşılaştıkları Fiziksel ve Sosyal Engeller. İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü İç Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Naçar, M., Çetinkaya, F., & Baykan, Z. (2012). Kayseri İl Merkezinde Özürlülük, Sakatlık ve Engellilik. TAF Preventive Medicine Bulletin, 11 (1), 71-80.
- Neuman, W. L. (2006). Toplumsal Araştırma Yöntemleri. (S. Özge, Çev.) İstanbul: Yayın Odası.
- Öktem, P. (2004). Sosyolojide nitel araştırma geleneğinin tarihçesi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Özbulut, M., & Sayar, Ö. (2009). Bir Sosyal Dışlanma Fotoğrafı -Engelli Bireylerin Toplumla Bütünleştirilmesine Yönelik Tespit, Bilgilendirme ve Veri Tabanı Oluşturma Çalışması (Özveri-Malatya) Projesi Araştırma Sonuçları. Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi, 11 (5), 59-76.
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. 31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı Resmi Gazete.
- Özgür, İ. (2013). Engelli Çocuklar ve Eğitimi Özel Eğitim. Adana: Karahan Kitabevi.
- Özşenol, F., Işıkhan, V., Ünay, B., Aydin, H. İ., Akın, R., & Gökçay, E. (2003). Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi. Gülhane Tıp Dergisi, 45 (2), 156-164.

- Subaşıoğlu, F. (2008). Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümleri'nin "Engellilik Farkındalığı" Üzerine Bir Araştırma. *Bilgi Dünyası*, 2 (9), 399-430.
- Şahin, Ç. (2010). Verilerin Analizi. R. Y. Kınçal içinde, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s. 181-271). Ankara: Nobel.
- Şahin, S., & Ciçek, C. (2008). Normal Gelişim Gösteren ve Özel Gereksinimli Çocukların Kendilerini ve Birbirlerini Algılayışlarının İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19 (1), 101-118.
- Tecim, V. (2004). Sistem Yaklaşımı ve Soft Sistem Düşüncesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 19 (2), 75-100.
- Uğuz, Ş., Toros, F., Yazgan İnanç, B., & Çolakkadıoğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya Bedensel Engelli Çocukların Annelerinin Anksiyete, Depresyon ve Stres Düzeylerinin Belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 7, 42-47.
- Ünal, A. (2010). Türk Çocuk Edebiyatında Engellilerin Temsili (1969-2009). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

**RADYO YAYINCILIĞI EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
RADYOSU ÜNİVERSİTE FM ÖRNEĞİ¹**

**A STUDY ON RADIO BROADCASTING EDUCATION: ERCIYES UNIVERSITY RADIO
UNIVERSITY FM EXAMINATION**

Fikret YAZICI²

¹ Bu makale 28 Nisan-1 Mayıs 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen III. INES International Education And Social Science Congress'de sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

² Dr.Öğr.Üyesi, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, fyazici@erciyes.edu.tr

GİRİŞ

Türkiye'de Basın Yayın Yüksekokulları 3 Temmuz 1992'de Resmi Gazete'de yayımlanan yasa ile İletişim Fakülteleri'ne dönüşmüştür. Böylece İletişim Fakülteleri özellikle Gazetecilik, Radyo Televizyon ve Sinema ile Halkla İlişkiler ve Tanıtım bölümleri başta olmak üzere birçok farklı alt disiplinde akademik gelişim göstermeye başlamışlardır. Gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerine paralel olarak yeni araştırma ve inceleme gereksinimleri ortaya çıkmıştır. Verilen iletişim eğitiminin niteliği ve bu eğitimim medya sektöründe ne derece karşılık bulduğu sorunu akademik tartışma meselelerinden biri olarak görülmektedir. Medya sektörünün daha çok teknik cihazları kullanım yönü gelişmiş mezunlar istihdam etmesi, fakültelerin ders içeriklerini de uygulama derslerine dönüştürmesine yol açmıştır. Birçok iletişim fakültesi, imkanları ölçüsünde uygulama birimleri oluşturarak öğrencilerin mesleki deneyim elde etmelerini sağlamaya çalışmaktadır.

İletişim fakültesi öğrencileri için özellikle televizyon yayıcılığı ve sinema sektörü ilgi çeken alanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Televizyon stüdyosu kurmak önemli ölçüde maliyet ve geniş fiziki mekanlar gerektirmektedir. Bu nedenle fakülte yönetimi öncelikli olarak radyo stüdyoları kurmuşlardır ve zaman içerisinde bunları yayın istasyonlarına dönüştürmüştür. 1945 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesinde kurulan İTÜ Radyosu ile başlayan eğitim amaçlı üniversite radyo yayıcılığı, bugün birçok devlet ve vakıf üniversitesi aracılığıyla kara ve internet radyo yayınlarına evrilierek devam etmiştir. Üniversitelerin bir bölümünü radyo yayıcılığını ayrı bir örgütlenme ile kurumsallaştırmayı tercih ederken bir bölüm ise daha çok Meslek Yüksekokulları ve İletişim Fakülteleri'nin ilgili bölümleri aracılığı ile amatör bir yaklaşım yapmaktadır.

Halen toplam 52 devlet ve vakıf üniversitesi radyo yayını yapmaktadır. Teknik altyapı hazırlığı yapan üniversiteleri de değerlendirdiğimizde bu sayı 60'a çıkmaktadır. Yayın yapan radyoların bir bölümü çeşitli nedenlerle zaman zaman yayınlarına ara vermişlerdir. Yeni kurulan ya da kurulma aşamasında olan üniversite radyoları genellikle internet üzerinden yayıcılık yapmayı tercih etmektedirler. Radyo yayıcılığı yapan üniversitelerin önemli bir çoğunluğu bünyesinde İletişim Fakültesi ya da Meslek Yüksekokulu bulundurmaktadır. Birinci öncelik olarak bu fakülte ya da yüksekokullarda eğitim gören öğrencileri radyo yayıcılığı aracılığı ile medya sektörüne hazırlamak gelmektedir. Dolayısıyla üniversite radyolarında herhangi bir ticari kaygı düşünülmeksızın yayıcılık öğretilmektedir.

Buradan hareketle çalışmada radyoculuk eğitimi verilen üniversitelerdeki sorunlar anlaşılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda verilen eğitimin yeterli olup olmadığı ve sektörde öğrencileri ne derece hazırladığı üzerinde analizler yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Erciyes Üniversitesi eğitim radyosu Üniversite FM örneklem olarak incelenmiştir. Elde edilen veriler üzerinden radyo yayıcılığı eğitiminin yeterliliği anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.TÜRKİYE'DE İLETİŞİM EĞİTİMİ

Türkiye'de iletişim eğitimi çalışmalarının başlangıcını 1930'lu yıllara dayandırmak mümkündür. 1931 tarihli Cumhuriyet döneminin ilk basın yasası gazete çalışanlarının eğitim durumlarıyla ilgili bazı düzenlemeler getirmektedir. Buna göre, gazete sahipleri, başyazar ve genel yayın yönetmenlerine lise veya yüksekokul mezunu olma zorunluluğu getirilmiştir. 1933 yılında yapılan düzenlemeye 1931 tarihli basın kanunundaki ilgili düzenlemeler iptal edilmesine rağmen gazetecilik üzerine eğitim veren bir yüksekokul açma girişimleri devam etmiştir. 1948 yılında Fehmi Yayla "İstanbul Özel Gazetecilik Okulu"nu açmıştır. Bu kurum Türkiye'nin ilk gazetecilik eğitim kurumu olarak değerlendirilmektedir. Devamında ise 1949 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü kurulmuştur. Enstitü 1975 yılında "Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Enstitüsü" olarak değiştirilmiştir. Okul, 1980-82 yılları arasında aynı isimle yüksekokula dönüştürülmüş, 1982 yılında ise Basın Yayın Yüksekokulu olmuştur. 3 Temmuz 1992 'de Resmi Gazete'de yayınlanan yasa ile tüm Basın Yayın Yüksekokulları İletişim Fakültesi ismini almışlardır (Girgin;2005, İnuğur;1999, Özbek;1993, Topuz; 2003, Altun;2010).

Basın Yayın Yüksekokullarının İletişim Fakültelerine dönüştürülmesiyle birlikte "iletişim" alanı özerk bir disiplin olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bugün iletişim eğitimi disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınmakta ve eğitim–öğretim içerikleri bu yaklaşımla hazırlanmaktadır. Özellikle siyaset, iktisat ve

ekonomi başta olmak üzere birçok sosyal disiplinin iletişim alanını beslediğini söylemek mümkündür. Özbek (1993; 315), Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin kuruluş ve gelişim aşamasını değerlendirirken, Siyasal Bilimler Fakültesi'ne bağlı olarak kurulmasının verdiği destekle gazetecilik eğitimine geniş ufuklu yaklaşılığını söylemektedir. Böylece iletişim eğitiminin ağırlıklı olarak sosyal bilimlerin derslerini içерdiğinin önemine dikkat çekmektedir.

İletişim Fakültelerinin ortaya çıkmasıyla beraber ortaya çıkan en önemli tartışma konusunun eğitim içeriğinin nasıl şekilleneceği üzerine olduğu görülmektedir. Yaşanılan tartışma genellikle "kuram" ve "teknik" kavramları üzerinden yaşanmaktadır. Akademik eğitim ile mesleki eğitimin bir arada verilmesi, bugün dahi birçok iletişim fakültesinde sorunlu bir mesele olarak değerlendirilmektedir. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi kuruluşundan bu yana daha çok siyaset bilimi, sosyoloji, ekonomi ve hukuk gibi kuramsal ders içeriklerini aktarmayı tercih etmiştir. Bu bağlamda akademik düşün alanına önemli bilim insanları yetiştirmiştir. Daha sonra kurulan birçok iletişim fakültesi (Selçuk Üniversitesi, Fırat Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi vb...) medya sektörüne doğrudan eleman yetiştirmeyi önceleyerek teknik-uygulama ders içerikleriyle öğrenci yetiştirmeyi tercih etmişlerdir. Teknik bilgi ve becerinin pratiğe dönüşmesi için radyo ve televizyon stüdyoları, film atölyeleri, haber merkezleri, reklam ajansları, tasarım ofisleri gibi birçok uygulama birimi fakülteler bünyesinde kurulmuştur. Mesleki bilgi ve becerinin yarıştırıldığı ve ödüllendirilerek desteklendiği sektörde yarışmalar (Aydın Doğan Vakfı Genç İletişimciler Yarışması, TRT Geleceğin İletişimcileri Yarışması gibi...) da iletişim fakültelerini eğitim içerikleri anlamında dönüşturmeye zorlamıştır. Bu yarışmalara katılmak ve ödül almak fakültelerin kurumsal imajları için prestij olarak algılanmıştır.

2.TÜRKİYE'DE ÖZEL RADYO-TELEVİZYON YAYINCILIĞININ GELİŞİM SÜRECİ

Türkiye 1990'lı yılların hemen başında özel radyo ve televizyon yayınlarıyla tanışmıştır. 1980'lerin başından itibaren özellikle Avrupa'da kamu hizmeti yayıcılığının yerini kar amacı güden özel ticari yayıcılık sistemi almıştır. Bu değişimde dünyanın (özellikle Avrupa'nın) yeni bir ekonomik düzenle karşı karşıya kalması, yeni siyasal yaklaşımalar, beraberinde değişen kamuoyu ve baş döndürücü bir hızla gelişen teknoloji ön planda yer almaktadır. Ekonomik, sosyal ve siyasal taleple, teknolojik arzin buluştuğu bu noktayı, benimsenen serbest piyasa ekonomisinin bir gereği olarak değerlendirmek mümkündür. Bu bağlamda yayıcılık alanına özel sermayenin girmesi kaçınılmaz olmuş, yayıcılıktaki devlet tekeli anlayışı meşruluğunu yitirmiştir (Pekman, 1996).

Avrupa'da yaşanan bu değişimler Türkiye'yi de yakından etkilemiştir. 1980 sonrası yaşanan siyasi gelişmeler Türkiye'de yeni bir dönemi başlatmıştır. Çok partili hayatı tekrar geçilmesi, demokrasinin güçlenmesi, uygulanan liberal ekonomik politikalar toplum yaşamının tamamında etkisini göstermiştir. TRT'nin yayıcılık anlayışının kamuyunun gereksinimlerini karşılamaktan uzak olması ve Avrupa'da yaygınlaşan özel-radyo televizyonlar, Türkiye'de devlet tekelindeki yayıcılık anlayışını fiilen sonlandıran gelişmelere yol açmıştır.

Uydu yolu ile radyo ve televizyon yayınlarının yapılması, tüm dünyada yeni bir çığır açmıştır. Yayınların sınır tanımadan uydu kanalı ile her yerden takip edilebilmesi, toplumların ufku genişletmiş, ülkeleri bu yeni teknolojinin getirdiği olanaklardan sorunsuz olarak nasıl yararlanabilecekleri konusunda düşünmeye ve önlemler almaya yöneltmiştir. Türkiye'de olduğu gibi pek çok ülkede, hukuksal düzenlemeleri zorlamış, bu konuda uzun zaman alan bir hukuksal karmaşa içinde kalılmış; hukuk sistemlerinin yeniden düzenlenmesi yoluna gidilmiştir (Aziz, 1999:96).

1982 Anayasası'nın 133. maddesinin birinci fıkrası, "radyo ve televizyon istasyonları, ancak Devlet eli ile kurulur ve idareleri tarafsız bir kamu tüzel kişiliği halinde düzenlenir" diyerek, 1961 Anayasası'nda olduğu gibi, radyo ve televizyonları devlet tekeline bağlamıştır. Daha sonra çıkarılan 11 Kasım 1983 tarihli ve 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu'nun 4. maddesinin (a) bendi ise, "radyo ve televizyon verici istasyonlarının kurulması, işletilmesi, yayınlarının düzenlenmesi ile yurt içine ve yurt dışına yayın yapılması, Devletin tekelindedir. Bu tekel, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu tarafından kullanılır" hükmü ile, radyo-televizyon yayıcılığına ilişkin Devlet tekelini açıkça vurgulamıştır (İçel ve Ünver, 2005; 343). Bu durum özel girişimlere faaliyet hakkı tanımamıştır. 2954 sayılı TRT Kanunu, sadece polis ve meteoroloji teşkilatlarına ıstisna koymuştur. Bu sayede bu kurumlar devamlı ikaz ve duyuru amacıyla radyo yayını yapmışlardır.

1989 Mayıs ayında yapılan belediye seçimlerinden sonra, büyük kentlerde radyo ve televizyon kurma hazırlıklarına başlanmıştır. 2813 Sayılı Telsiz Kanunu ve 2954 Sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunun bütün ilgili maddelerinde radyo-televizyon yayıcılığının Devlet tekeline yapılaceği hükümleri olsa da, başta belediyeler olmak üzere her geçen gün artan özel radyolar yayınlarına başlamışlardır. 1992 yılından itibaren ard arda tecimsel radyo ve televizyon kanalları açılmıştır. Radyo yayıcılığının maliyetinin düşük olması bir anda radyo istasyonu sayısında ciddi artışlara yol açmıştır.

8 Temmuz 1993'te yürürlüğe giren 3913 Sayılı Yasa ile, 1982 Anayasası'nın yayınarda devlet tekelini öngören 133. Maddesi şu şekilde değişmiştir: "*Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenenecek şartlar çerçevesinde serbesttir. Devletçe kamu tüzel kişiliği olarak kurulan tek radyo ve televizyon kurumu ile kamu tüzel kişilerinden yardım gören haber ajanslarının özerkliği ve yayın tarafsızlığı esastır.*" Bu maddeyle birlikte radyo ve televizyon yayınları üzerinde Devlet tekeli resmen kalkmıştır. Artık bu alanda yapılacak yeni hukuki düzenlemeler beklenmektedir.

3.TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTE RADYOLARININ YAYINCILIK GELİŞİMİ

Türkiye'de TRT dışında yayın yapan en eski radyo istasyonu İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından kurulan İTÜ Radyosudur. Radyo 1946 yılı Eylül ayında kısa dalga 6280 KHz. Üzerinden 1 Kw. İle yayına başlamıştır. 1965 yılında 25 Watt gücünde kısa dalga üzerinden yayına başlayan bir verici daha eklenmiştir. Cumartesi günleri dışında her gün 20:00-22:30 saatleri arasında yayın yapan İTÜ Radyosunda yayınların tamamı müzik dinletisi şeklinde yapılmıştır. İstasyonun işletilmesinde üniversite kendi çalışanlarını kullanmış, öğrencilerden nitelikli olanlar seçilerek yayının teknik işleyişini için kullanılmışlardır (Aziz, 1971; 123). Bu durum İTÜ Radyosunun, üniversite öğrencilerinin özellikle teknik bilgi ve becerilerinin gelişmesi noktasında katkı sağladığını göstermektedir.

1982 Anayasası'nın 133. maddesinde yapılan değişikliğin ardından 20 Nisan 1994 tarihinde çıkarılan 3984 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluşları ve Yayınları Hakkında Kanun'la radyo ve televizyon yayıcılığı alanında yeni bir döneme girilmiştir. Getirilen yayın ilke ve esasları ile özel yayıcılık alanı düzene sokulmaya çalışılmıştır. Ayrıca 3984 Sayılı yasa ile İletişim Fakültelerine yayın yapma hakkı da verilmiştir. Yasada "...*radyo-televizyon bölümleri bulunan iletişim fakültelerine yerel bazda frekanslar ve kanallar ücretsiz olarak tahsis edilir.*" ifadesi yer almıştır. Bu düzenlemeye istinaden bir çok iletişim fakültesi imkanları dahilinde stüdyolar kurarak yerel bazda radyo ve televizyon yayınlarına başlamışlardır.

İletişim fakültelerine bağlı olarak yayın yapan radyo ve televizyon kanallarının toplumsal anlamda olumlu etkileri olmuştur. Üniversite-halk arasında etkileşim sağlayan yayınlar kısa sürede önemli izleyici/dinleyici profillerine ulaşmıştır. 3984 Sayılı yasada özellikle reklam ve program destekleme (sponsorluk) faaliyetleriyle ilgili bir düzenlemenin olmaması üniversite radyo ve televizyonlarını ikilemde bırakmıştır. Üniversite döner sermayeleri üzerinden ucuz maliyetle yapılan reklam ve sponsorluk faaliyetleri şehirlerde yayın yapan diğer medya organları tarafından haksız rekabete yol açması nedeniyle tepkiyle karşılaşmıştır. Bu durum üzerine şirketleşmeyen üniversite radyo ve televizyon kanalları reklam ve sponsorluk faaliyetlerini durdurmuşlardır.

3 Mart 2011'de Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6112 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun ile üniversite radyo ve televizyonları için yeni bir dönem başlamıştır. 9 Aralık 2012'de yayımlanan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Karasal Yayın ve Sıralama İhalesi Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 33. Maddesi ile "*Kamu kurum ve kuruluşlarının ikaz, duyuru ve eğitim maksadıyla karasal radyo veya televizyon yayını yapma talebinde bulunmaları halinde; bu talepler yapılacak protokol çerçevesinde Türkiye Radyo-Televizyon Kurumundan hizmet alınarak karşılanır*" şeklinde düzenlenmiştir. Böylece üniversitelerin eğitim amacıyla radyo ve televizyon yayını yapma faaliyetlerinin TRT üzerinden yapılması öngörülmüştür. Bugün halen birçok üniversite radyosu frekans modülasyonlu kısa dalga kara yayınlarını bulundukları şehirlerde TRT'ye tahsis edilmiş frekanslar üzerinden yapmaktadır.

4. ERCİYES ÜNİVERSİTESİ RADYOSU ÜNİVERSİTE FM

Üniversite FM, Erciyes Üniversitesi Kayseri Meslek Yüksekokulu Radyo TV Yayıncılığı Bölümü öğrencilerinin uygulama yapması amacıyla 2005 yılının Ekim ayında kurulmuştur. 1 kW bir FM vericiyle 98.3 MHz'te yayın yapan radyo Kayseri merkezde ve çevre ilçelerde dinlenmektedir. Yayıncı (program yapımcısı) profili genellikle Kayseri Meslek Yüksekokulu Radyo Televizyon Teknolojisi ve İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü öğrencilerinden oluşmaktadır. Erciyes Üniversitesi akademik ve idari personelleri de belirli dönemlerde program hazırlamaktadır.

4.1. Araştırmamanın Yöntemi

Çalışma üniversite radyolarında görev alan öğrenciler üzerine temellendirilmiştir. Ampirik bir yöntem olan derinlemesine görüşme metoduyla veriler toplanırken, elde edilen bu veriler içeriğe dair nitel yorumlama sürecine tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda elde edilen veriler “bilgisayar destekli nitel veri analizi” programıyla değerlendirilmiştir. Bu amaçla çalışma kapsamında yapılan görüşmeler NVivo programında analize tabi tutulmuştur. Çalışma için yapılan görüşmeler öncelikle deşifre edilmiş, ortaya çıkan metinler ise NVivo veri analizi programına yüklenmiştir.

Üniversite FM çalışanlarına yöneltilen görüşme soruları şunlardır:

- Hangi bölümde eğitim- öğretim alıyorsunuz? (Fakülte /MYO- Bölüm)
- Bölümünüzde verilen radyo yayıcılığı derslerinin içerik olarak yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?
- Sizce üniversite uygulama radyoları, radyo yayıcılığını öğrenmede daha çok hangi aşamalarda size katkı sağlıyor? (Program yapım süreci, teknik cihazların kullanımı, kitle karşısında kendini ifade etme, insan ilişkileri vb.)
- Üniversite uygulama radyosunda görev alan bir öğrenci olarak hangi zorluklarla karşılaşıyorsunuz?(Teknik, idari, yönetsel, dinleyici odaklı, bürokratik işleyiş vb.)
- Üniversite uygulama radyolarının yasal düzenleme yapmak suretiyle reklam yapmasını ve sponsorluk olmasını ister miydiniz? Cevabınız evetse bunun yayıcılığa ne tür katkıları olduğunu düşünüyorsunuz?
- Radyo yayıcılığı eğitiminin gelişimi için neler yapılmasını istersiniz?

4.2. Örneklem

Erciyes Üniversitesi Radyosu Üniversite FM çalışanı 8 öğrenci ve 1 öğretim Görevlisi örneklem olarak seçilmiştir. Öğretim Görevlisi Ö.G., öğrenciler ise Ö harfiyle simgelenmiştir. Seçilen 9 kişiyle yüzeye görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan çalışanlar ve yetkileri şu şekildedir:

Tablo 1. Görüşme Yapılan Çalışanlar ve Yetkileri

Üniversite FM Çalışanları	Okul/Bölüm-Program	Görev
Ö.G.	Kayseri Meslek Yüksekokulu	Koordinatör/Program Yapımcısı
Ö1	Kayseri MYO/Radyo ve Televizyon Teknolojileri Programı	Program Yapımcısı
Ö2	İletişim Fakültesi/Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü	Program Yapımcısı
Ö3	Kayseri MYO/Radyo ve Televizyon Teknolojileri Programı	Program Yapımcısı
Ö4	Kayseri MYO/Radyo ve Televizyon Teknolojileri Programı	Program Yapımcısı
Ö5	İletişim Fakültesi/Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü	Program Yapımcısı
Ö6	Kayseri MYO/Radyo ve Televizyon Teknolojileri Programı	Program Yapımcısı/Kurgucu
Ö7	Kayseri MYO/Radyo ve Televizyon Teknolojileri Programı	Program Yapımcısı
Ö8	İletişim Fakültesi/ Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü	Program Yapımcısı

4.3. Bulgular

Üniversite FM çalışanı öğrenciler ve koordinatör öğretim görevlisi ile yapılan derinlemesine görüşme yolu ile elde edilen veriler değerlendirildiğinde aşağıdaki çıkarımlara ulaşılmıştır:

- **Radyo Yayıncılığı Derslerinin İçerik Olarak Yeterliliği**

Erciyes Üniversitesi Kayseri MYO Radyo Televizyon Teknolojileri ve İletişim Fakültesi RTS Bölümlerinde “Radyo Programcılığı” ve “Radyoda Program Yapımı I-II” isimleriyle dersler 2 ayrı dönemde işlenmektedir. Öğrenciler kuramsal olarak işlenen radyo derslerinin radyo yayıcılığını içerik olarak (program öneri formu yazımı, program metni yazımı vb.) öğrenmede yeterli bulmaktadır. Uygulamalı olarak işlenen derslerde ise teknik bilgi birikiminin yeterli düzeyde aktarıldığını dile getirmektedirler.

- **Üniversite Radyolarının Radyo Yayıncılığını Öğrenmede Sağladığı Katkılar**

Öğrenciler, uygulama radyolarının teknik olarak radyo yayının nasıl yapılması gerektiği ile ilgili katkı sağladığını dile getirmektedirler. Bu bağlamda yayın masasında bulunan mikseri ve yayın bilgisayarını, mikrofonları, canlı telefon bağlantısı yapan cihazı (hibrid) eş zamanlı olarak yaynlarda kullanmayı öğrenmektedirler. Ayrıca bilgisayar destekli ses kurgu programları aracılığı ile paket program hazırlamayı da öğrendiklerini belirtmektedirler.

Öğrenciler, programların genellikle canlı yayınlanmasının kendilerine kitle karşısında konuşma becerisini geliştirme ve sahne korkusunu yenme becerisi noktasında katkı sağladıklarını düşünmektedirler. Ayrıca, program içeriği üretmek için sürekli olarak toplumu ve olayları gözlemlediklerini ve aktualiteyi yakından takip ettilerini belirtmektedirler. Bu durumun program yapıcısı olarak gelişimlerine olumlu katkılar sağladığını söylemektedirler.

Öğrenciler, canlı telefon bağlantısı, stüdyo konukları ve kurum-kuruluşlarla içerik görüşmeleri sayesinde mesleki network oluşturmada radyo yaynlarının kendilerine önemli katkılar sağladığını düşünmektedirler.

- **Üniversite Radyolarında Yaşanan Zorluklar**

Öğrenciler, üniversitede içerisinde işleyen ağır bürokrasinin yayına olumsuz etkileri olduğunu dile getirmektedirler. Yayın için gerekli olan her türlü ihtiyaçta resmi yazışmaların zorunlu olması yaşanan önemli problemlerden biri olarak belirtilmektedir. Ayrıca yayın için gerekli olan teknik cihaz ve ekipmanın belirli periyotlarda bakım ve onarımının yapılması gerekmektedir. Üniversite FM içinde profesyonel bir ekibin bakım- onarım faaliyetleriyle ilgilenmemesinin yayının teknik kalitesini düşürdüğü dile getirilmektedir.

Öğrenciler tarafından belirtilen bir diğer zorluk ise uzun çalışma sürelerinin öğrencileri olumsuz etkilemesi olarak ortaya çıkmaktadır. Sınırlı sayıda öğrenci ile uzun süreli programlar yapmak önemli bir problem olarak belirtilmektedir. Bu durum yayın yapan öğrencilerin yol, yemek vb. ihtiyaçları da karşılamakta zorlanmaları sonucunu doğurmaktadır.

- **Üniversite Radyolarının Reklam Yayımları ve Sponsorluk Alma Durumu**

Türkiye’de şirketleşmeyen üniversite radyoları reklam ve sponsorluk yapamamaktadırlar. Öğrenciler yasal düzenleme yapılarak üniversite radyolarının reklam ve sponsorluk almalarını isteme noktasında olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı şekilde değerlendirmektedirler.

Olumlu Düşünenler;

- Reklam ve sponsorluk uygulamaları ile elde edilen gelirin yayın yapan radyonun teknik ekipman ihtiyaçlarını karşılamada daha hızlı davranılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.
- Öğrenciler, reklam ve sponsorluktan elde edilen gelirin bir kısmı ile maddi olarak desteklenmelerinin olumlu olacağını dile getirmektedirler.
- Yerel ve ulusal markaların radyo programlarına vereceği destegin dinlenme oranlarını yükselteceği ve radyonun tanınırlığının artacağı düşünülmektedir.

Olumsuz Düşünenler;

- Reklam dinlemeyi sevmeyenlerin tercihi olarak üniversite radyolarının özel bir dinleyici kitlesi oluşmuştur. Eğer reklam alınırsa dinleyici kaybeder fikri ön plana çıkmaktadır.
- Reklamsız iki saatlik bir programın içini doldurabilmek zor ve zahmetli bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu durum öğrencileri sürekli araştırmaya ve daha çok içerik hazırlamaya yöneltmektedir. Reklam yayını girerse öğrencilerin yayın yapma süreleri azalacaktır. Böylece araştırmaya ve kendini geliştirmeye yönelik motivasyonu düşecektir. Bu durumun öğrencilerin gelişimine olumsuz yansıyacağı belirtilmektedir.

• Radyo Yayıncılığı Eğitiminin Gelişmesi İçin Yapılması Gerekenler

Öğrenciler, radyo yayıncılığı eğitiminin gelişmesi için teorik ve pratik derslerin yanı sıra sektör çalışanlarının (produktör, sunucu, dj, teknik eleman, vb.) da sürece entegre edilmesinin olumlu sonuçlar vereceğini söylemektedirler. Ayrıca mezun olmak için şart olan dış staj imkanlarının (ulusal radyolarda) üniversite aracılığıyla belirlenmesinin önemli olduğu; böylece ulusal yayın deneyimleme imkanının teşvik edici olacağı düşünülmektedir.

Öğrenciler, sosyal medya uygulamalarının üniversite uygulama radyosuna daha çok dahil edilmesini istemektedirler. Özellikle video paylaşım siteleri ve uygulamaları aracılığı ile radyo yayıcılığına yönelik teknik bilgilerinin yer aldığı eğitim materyallerinin paylaşılmasının, radyo yayıcılığı eğitiminin geliştireceği fikri öne sürülmektedir.

Çok hızlı bir şekilde değişen ve gelişen medya teknolojisine ayak uydurmanın da önemli olduğu vurgulanmaktadır. Yayın içeriğinin teknik cihazlar aracılığıyla desteklenmesinin teşvik edici olacağı belirtilmektedir.

SONUÇ

Erciyes Üniversitesi eğitim uygulama radyosu Üniversite FM gönüllülük esasına dayalı bir çalışma düzenine sahiptir. Bu yapı içerisinde sınırlı sayıda öğrenci ile nitelikli yayın yapmak zorlaşmaktadır. Öğrencilerin (Meslek Yüksekokulu Radyo Televizyon Teknolojisi ve İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü) radyo yayıcılığı alanına daha çok teşvik edilmesi, aynı zamanda çalışan öğrencilerin motivasyonlarını artırıcı girişimlerin yapılması yayın kalitesini artırmaya katkı sağlayacaktır.

Şirketleşmeyen üniversite radyolarında işleyen ağır bir bürokrasi söz konusudur. Bu durum yayıcılığın içerik ve teknik yönünden yetersiz kalmasını sağlamaktadır. Bunun yanında üniversite radyo yönetimlerinin profesyonel bir işleyişe kavuşturulması gerekmektedir. Radyoların Meslek Yüksekokulu ya da fakülte bünnesinden ayrılp rektörlük tarafından organizasyonu yapılan ayrı bir uygulama merkezine dönüştürülmesi daha gerçekçi bir yaklaşım olarak belirmektedir.

Yayincılık alanı hızlı bir dijital süreçte mecrası olarak evrilmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin kullanılmasıyla birlikte radyo yayıcılığı da bu durumdan etkilenmektedir. Üniversite radyolarının hızlı bir teknik alt yapı değişikliği sağlayarak dijital platformlarda yayın yapmaya yönelikleri gerekmektedir. YouTube, Instagram, Scorp, Facebook ve Twitter gibi görsel materyal ve sosyal paylaşım ağlarının radyo yayıcılığı alanına entegre edilmesi doğru bir yaklaşım olacaktır.

Üniversite radyolarının reklam ve sponsorluk uygulamalarına aşamalı ve kontrollü bir şekilde geçişinin sağlanmasıının olumlu sonuçlar ortaya çıkaracağı değerlendirilmektedir. Yayınlarında ticari kazanç yerine radyo yayını hizmetlerinin güçlendirilmesi hedeflenmelidir. Ayrıca yerel radyolarla haksız rekabet yaratılmasına engel olunması ve bu konuda gerekli özenin gösterilmesi sektörün ekonomi politik dinamiklerini koruması adına önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

KAYNAKLAR

- Altun, Abdülrezzak (2010). "Mülkiye'nin Kanatları Altında Büyüdü, Şimdi Kendi Kanatlarıyla Uçuyor; İletişim Fakültesi 45 Yaşında", Mülkiye Dergisi, Cilt: XXXIV, Sayı:269.
- Aziz, Aysel (1999). Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı, Ankara, TRT Yayınları, 1. Basım.
- Aziz, Aysel (1971). "Yurdumuzda TRT Dışındaki Yayın Durumu", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 26 (4).
- Girgin, Atilla (2005). Haber Yazmak, Der Yayınları, İstanbul.
- İçel, Kayihan ve Ünver,Yener (2005). Kitle Haberleşme Hukuku, İstanbul, Beta Yayınları, 6. Bası.
- İnuğur, M.Nuri (1999).Türk Basınında "İz" Bırakanlar, Der Yayınları, İstanbul.
- Özbek, Meral (1993)."İletişim Eğitimi Üzerine", Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İLEF Yıllık 92, Ankara.
- Pekman, Cem (1996). "Özelleştirme Sürecindeki Türk Televizyonu ya da Avrupa'yı Yeniden Keşfetmek", Yeni Türkiye Dergisi Medya Özel Sayısı, Sayı 11.
- Topuz, Hifzi (2003). II.Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

TÜKETİM KÜLTÜRÜ BAĞLAMINDA KADINLARIN YILBAŞI ALIŞVERİŞ DENEYİMLERİ ÜZERİNE KONYA İLİNDE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON THE NEW YEAR SHOPPING EXPERIENCES OF WOMEN IN THE CONTEXT OF CONSUMPTION CULTURE IN KONYA

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Erhan SUMMAK
Selçuk Üniversitesi, summak@selcuk.edu.tr

Doç. Dr. Tugay ARAT
Selçuk Üniversitesi, tarat@selcuk.edu.tr

Yeliz ÖZTÜRK
Selçuk Üniversitesi, ylozoturk@yandex.com

GİRİŞ

İçinde bulunan Postmodern Çağ'da herhangi bir ürün ya da hizmetin faydasının yanı sıra sembolik anımlar da satın alınmaya başlanmıştır. Aldığımız arabayla aynı zamanda ona reklamların atfettiği statüye de sahip oluruz. Tüketim motivasyonlarındaki bu değişim tüketimin anlamını ve bakış açısını da değiştirmiştir. Gündelik hayatı tüketikçe, tüketim için gerekli olan maddi kaynağa ulaşmak üzere her şeyin mubah olduğu bir mantıga bürünülmektedir. Tüketim toplumunda, gerçek ihtiyaçlar ile sahte ihtiyaçlar –tükettirmeye yönelik oluşturulank-fark edilemez haldedir.

Reklam mesajlarının taşıdığı, kredi, taksit olanaklarının kullanılmasıyla sahip olmak için sabretmek ve biriktirmekten vazgeçilmiştir. Kredi kartları, taksitli satışlar, lotarya, promosyon, indirim kampanyalarının devreye girmesiyle kitle parçası olan bireyin tüketim isteği sürekli tahrik edilerek taze tutulmaya çalışılmaktadır (Kalaycı, 2017: 239). Öyle ki, Türkiye' nin 1970' li yıllarda tasarrufa önem veren kanaatkar, gösterisi ayıp

gören, yakınlarıyla ilişkilerine yabancılasmamış kişiler, artık özel günleri bahane sayarak tüketim için yarışır vaziyettedirler.

Tüketim araştırmalarında demografik bir faktör olarak cinsiyet tüketici davranışlarını açıkladaki önemli bir değişkendir. Erkekler alışverişe daha kısa zamanda tamamlamakta, mağazaya girdikten sonra hemen karar vermektedirler. Fakat kadınlar, daha az hedefe yönelik hareket etmekte, mağazada daha fazla uyarandan etkilenip keyif alarak alışveriş yaptıkları gözlemlenmiştir. Kadınlar hiçbir şey almama niyetinde olsalar da mağazalarda uzun süreler geçirir, karıştırır ve keşfeder. Bu kadınların toplayıcı olma özelliği ile yakından ilgilidir (Koç, 2016: 461).

Özel günler için oluşturulan reklam mesajları, sadece bireysel satın alma davranışlarını değil aynı zamanda toplumun kültürel tutum ve davranışlarının da aynasıdır (Kılıçer, vd., 2016: 121). Çünkü hediye alma/verme ilişkisi bireysel bir eylem gibi görünse de toplumsal kurallar bağlamında geleneğe bağlı olarak gerçekleştiği için aynı zamanda da toplumsaldır.

Tüketim Toplumu

Sanayi Devrimi'nden sonraki gelişmelerle birlikte önce İngiltere'de daha sonra da diğer Batı ülkelerinde üretimin kitlesel seviyelere ulaşması beraberinde üretilen malların satılabilmesi için ihtiyaçların farklılaşması, yeni ihtiyaçların yaratılması temel ilke ve inanç olmuştur. Emile Durkheim, kendi toplumundaki toplumsal değişimleri gözlemleyerek bu değişimleri "ekonomik yaşamın etik olmayan" yönü; "kamusal bir tehlkeye eşdeğer" olarak görmüştür. Çünkü Emile Durkheim' e göre bir toplumun tüm bireylerini kapsayacak nitelikte – hiyerarşinin en altından en üst düzeye kadar- ihtiyaç ve arzuların sınırlanırıma düzeyi düşünülmeden uyandırılmıştır (Thompson, 1985: 1).

İhtiyaçların sınırsızlaşlığı ya da doyumsuzlaşlığı düşüncesi, kapitalist ilerlemenin yeni bir ivme kazandığı düşüncesi 18. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu dönem aynı zamanda reklamin, büyük mağazaların, tatil gezintilerinin, kitleSEL eğlence ve boş zamanın gelişiminin gözlendiği dönemdir (Yanıklar, 2010: 27).

Kavram olarak tüketim kültürü günümüzde iki anlamda kullanılmaktadır. İlk anlam, bir toplumun sürdürdüğü tüketim geleneğini, anlayışını ve biçimini belirtmek amacıyla tüm toplumlar için kullanılır. İkinci anlam ise, tüketim kültürünün yalnızca pazar ekonomisi anlayışı egemen olan postmodern toplumlari işaretler (Odabaşı: 2006: 41).

Tüketime yönelik mal, hizmet ve deneyimlerle yakından ilişkili tüketim kültürü, sürekli olarak yeni ihtiyaçlar yaratması en temel özelliğidir. Bir yanda satın alma arzusunu canlı tutma olgusu, gerçekte üretilen malların etkili bir şekilde elden çıkışmasına hizmet etmektedir. Bunun sonucunda, mal ve ihtiyaçlar, özne ve nesne arasındaki ilişki, bireyin kendisini gerçekleştirmeye yardımcı olmak yerine, kapitalizm çarkında sürekliliğin sağlanmasına yardımcı bir dişli haline gelmiştir. Odak noktasının git gide üretimden tüketime kaydığı yirminci yüzyıl kapitalizminde, en yalın halde üretilen malların elden çıkarılması amacıyla tüketim mallarının daha fazla istenmesini sağlamak üzere, bireyler tüketici olarak sosyalleştirilmektedir (Baudrillard, 2004: 94-96). Öyle ki yaratılan ihtiyaçlar, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasına değil, kapitalizmin ihtiyacı olan kar döngüsünün gerçekleştirilmesine hizmet eder (Yanıklar, 2010: 25).

Ekonomik faaliyet zincirinin son halkası olan ve tüketimle ilişkili ortaya çıkan tüketim kültürünü, Zygmunt Bauman (2005: 93), "tüketicinin herhangi bir başka toplumdaki tüketiciden farklı bir birey olduğu" nu aktararak tüketim toplumunda ortaya çıktığını ve kapitalist sistemin bir parçası olarak yaşamaya devam ettiğini söyler. Bu kültür, bireyin denetim alanının dışında kalan gizli bir el tarafından belirlenen ihtiyaçlar silsilesi yaratır. Herkesin tüketici olmasını dayatan ve kendi içinde özel bir özgürlüğü zorunlu kılan bir kültürdür. Bu toplumlarda, "bu rolü oynamaya kabiliyeti ve istekliliği" bireylere dayatılır (Bauman, 2006: 92).

Tüketim kültüründe maddi ve estetik eskileşme, daha fazla mal ve hizmetin tüketilmesinde, hızlı dönüşümlerin sağlanması, ihtiyaçların uyarılmasının yoğunlaştırılmasındaki temel ilkelerdir. Bu eskileşme

nedeniyle, sahip olunan ürünler ömrünü tamamlamış, çağ dışı, işe yaramaz, modası geçmiş görünmeye başlar. Bu ürünleri kullanan bireyler, eski kafalı bir kişi gibi algılanmaktadır. Eğer bireyin tüketim alışkanlıklarını diğerlerinden farklısa ve diğerleri gibi tüketmiyorsa, birey kültürel olarak alçaldığını hissedeceği yapay bir durum oluşturulur (Yanıklar, 2010: 30). Yeni şey, kendisine sahip olunmasını şart koşarak bireyi ‘kendisi olmadan daha ilkel bir çağın kaosuna geri çekileceğini bildirerek onu tehdit eder’ (Douglas & Isherood: 1999: 3). Bu yargı mal ve hizmetlerin ‘moda değeri’ ile bağlantılıdır. İhtiyaçların manipülasyonu, bireyin ihtiyacı olmadığı şeylere ‘ihtiyaç duyar’ hale gelmesindeki güçtür. İhtiyaçların manipüle edilme sürecinde reklamin talep yaratma mekanizması, sadece mal/hizmetlerin tüketimiyle hafifleyebilecek, yeni hoşnutsuzluklar ve talepler yaratmaya çalıştığı iddia edilir (Lodziak, 2003: 40). Ürünlerin insanlar tarafından ihtiyaç olarak konumlandırılması ve tüketilmesi için her yıl yaklaşık 500 milyar dolar bütçenin ayrıldığı reklam kampanyaları başlatılır (El Sabah, 2007: 168).

Tüketici Davranışı ve Özel Günlere Yüklenen Anlamlar

Odabaşı ve Barış (2003: 29) tüketici davranışını, kişinin özellikle ekonomik ürünler/hizmetleri satın alma ve kullanmadaki kararları ve bunlarla ilgili faaliyetleri olarak tanımlar. Buna göre tüketici faaliyetleri zihinsel, duygusal ve fiziksel niteliklerde olabilir.

Markalar tüketici davranışlarını inceleyerek, tüketicilerinin kimler olduğunu, neler satın aldılarını, ne kadar ve ne sıklıkla satın aldılarını, ne zaman satın alma davranışını gerçekleştirdiklerini, kimin için satın alındığını, nasıl kullandıklarını ve elden çıkardıkları üzerine odaklanır (Odabaşı ve Barış, 2003: 16). Markalar, bu sayede tüketicilerin satın almalarının altında yatan motivasyonu anlayarak bu doğrultuda stratejiler geliştirmesini sağlar.

Tüketicilerin bilgi toplama ve karar verme süreçlerinde, markaların iletişim faaliyetlerine karşı tepkilerinde önemli değişiklikler kaydedilmiştir (Koç, 2016: 44). Tüketim gittikçe, artan bir şekilde rasyonel bir olgudan, duygusal bir olguya dönüşmüştür. Doğal olarak pazarlama ve satış faaliyetleri, tüketici davranışı alanına giren aidiyet ve özelliklerini dikkate almak zorundadır (Uraz, 1978: 48-51).

Özel gün ve haftaları tüketici davranışı açısından bakıldığından, tüketici davranışları ‘kara kutu’ olarak adlandırılsa da, davranışların kökeninde insanın zihinsel, duygusal, fiziksel tepki ve ihtiyaçları bulunmasından dolayı özellikle tüketicilerin bu yönü uyarılarak, satın alma davranışının gerçekleşmesi, pazarlama faaliyetlerinin temel noktalarından biri olmuştur. Bu dönemlerde yapılan reklam kampanyalarının yoğun mesaj bombardımanları en rasyonel tüketici kesimlerini bile doğrudan etkileyebildiği ve bir tüketim çılgınlığını başlattığını görülebilir (Bayuk, 2009: 188).

Özel Günlerde Hediye Alma ve Verme Davranışı

Markalar özel günlerde medya sayesinde örtülü bir dayatma ile sevginin ifade yolu olarak hediye alma davranışına göndermede bulunur. Hediye almak ve hediyeleşmek hissedilen duygunun bir kanıtı niteliğine bürünmüştür. Clarke (2007: 9), hediye alma ve verme davranışını, “bir tüketim objesi aracılığıyla kişide hem zihinsel hem de duygusal etkiler yaratın, kişinin iç dünyasında yaşananların dışa vurulmasını sağlayan motor bir davranış” olarak tanımlar.

Odabaşı ve Barış (2003: 228), temelde tüketici davranışlarının tamamının sosyo- kültürel bir olgu olduğunu ve bu şekilde ele alınması gerektiğini savunur. Bu yapı içerisinde ise hediyeleşmek en doğal ve içten gelen duygudur. Özkan (2007: 467- 473), hediyeleşmek her ne kadar gönüllü bir nezaket davranışı olarak nitelendirilse bile doğasında “verme ve almanın” yer aldığı vurgular. Sosyal bir ilişkinin varlığına işaret eden hediyeleşmenin temelinde ‘karşılığında bir beklenti olmaması’ gerekirken hediye alan birey buna nasıl bir karşılık vermesi gerektiğini düşünmeye başlar.

Hediye verme davranışsı sayesinde kişi tüketim ile sosyal deneyim yaşaması ortak ilgileri paylaşması gibi duyguları derin şekilde hissetmek söz konusu olduğu için hedonizm ile ilişkilidir (Odabaşı, 1999: 79- 80). Kapitalizme ait tüketim kültürü aracılığıyla, özel gün ve haftalar, materyalizm ve hedonizm ile birleşerek bu günlerin gerçek mesajlarının kaybolmasına neden olur. Özel günlerin ticari yönlerinin gittikçe daha da ağır basıyor olması kapitalist toplumlarda dahi bu durum sıkâyet unsurudur (Damen & Mortelmans, 2000: 1-22).

Hediye verme, evrensel bir davranış olarak kültürden kültüre farklı şekilde önem arz etmektedir. Hediye, düşük bağımlı kültürlerde başarılı iletişim için bir gereklilikir ve ilişki sürecinde kısa dönemli etki yaratır. Yüksek bağımlı kültürlerde, hediye gelenek olarak görülür. Özellikle birincil derece ilişkilerdeki bağlılığın sürdürülmesinin anahtarıdır (Widboon vd., 1994: 47).

Hediye vermek, alışveriş yapma ile ilişkilendirildiğinden kadın davranışı olarak nitelendirilir. Erkeklerle kıyaslandığında kadınların alışveriş becerilerinin daha gelişmiştir ve kadınlar hediye erkeklerden daha fazla önem vermektedir. Bu nedenle kadınlar hediye verme öncesi erkeklerle oranla daha detaylı bir araştırma yapar ve daha fazla seçenek değerlendirdir (Laroche, 2000: 513).

Ulusal yazında tüketim kültürü üzerine inşa edilen ve tüketimi bir sosyal olgu olarak ele alan, bir özel gün olarak yılbaşında kadınların hediye alma/verme davranışlarının konu olduğu çalışma yer almamaktadır. Hediye satın alma ve verme davranışı için uluslararası literatürde kültürler arası farklılığının etkisi göze çarpmaktadır. Gerçekleştirilen uluslararası literatür taramalarında özellikle 2000 yılı ve sonrasında yapılan çalışmalar yer verilmiştir. Uluslararası literatürdeki çalışmaların bulguları aktarılacak olursa; kadınlar hediye verme konusunda -kendilerine ve karşı tarafa- erkeklerden daha eğilimli (Ward ve Tran, 2007; Minowa vd., 2011; Shanka ve Handley, 2011), kadın ve erkeklerin karşılaşıldıkları çalışmalarda hediye seçiminde kadınların erkeklerden daha başarılı oldukları (Huang ve Yu, 2000; Pollmann ve Beest, 2013), kadınlar, hediyenin sembolik anlamına önem vererek romantik ilişkilerde ritüel haline getirmiştir (Schiffman ve Kohn, 2009).

Klein vd. Yahudi soykırımının ardından Nazi kampından kurtulan kişilerin hatırlarlarından yola çıkıp hediye verme davranışında motivasyon olarak kimlik üzerinden çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Kamplardaki katı kurallarla baş etmede hediyeleşme toplumsal kimliği ortadan kaldırın bir yoldur. Hediye vermek kamplardaki kadınlar için ‘’kadınsılık’’larını belli etmede bir yoldur (Klein, 2015’ ten akt. Kılıçer vd., 2016: 123).

YÖNTEM

Bu araştırma kadın tüketicilerin yılbaşı alışverişini ve hediyeleşme davranışları kültür, ekonomi ve zaman, sosyal ilişki, marka iletişimi açısından tutumu ortaya koymayı amaçlar. Araştırma betimsel araştırma türünde ve ilişkisel tarama yöntemi ile gerçekleştirılmıştır. Bu yöntem içerisinde birincil verileri elde etme aracı olarak anket teknigi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Konya ili merkezde yaşayan kadınlar oluşturmaktadır. Bu evren içerisinde araştırmacıların zaman ve maliyet kısıtları dikkate alınarak tesadüfi olmayan örneklem yöntemlerinden kolayda örneklem yöntemi kullanılmış ve 430 örnek belirlenmiştir. Beş bölümünden oluşan veri toplama aracında katılımcılara kültür, ekonomi- zaman, sosyal ilişki, marka iletişimi ve kişisel bilgilerin yer aldığı kategoriler halinde ifadeler sunulmuştur. Katılımcılar 5'li Likert ölçüğine göre kendilerini ifade etmişlerdir (1: Kesinlikle Katılmıyorum; 2: Katılmıyorum; 3: Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum; 4: Katılıyorum; 5: Kesinlikle Katılıyorum).

Geçerliği sağlamak için uzman görüşü alınan anketin Cronbach Alfa Güvenirlik Katsayısı anketin tamamında 0,89 olarak bulunmuştur. Bu değerler anketin güvenilir olduğunu göstermektedir.

BULGULAR

Kadınların yılbaşı alışveriş deneyimlerini inceleyen araştırmaya 430 kadın yüz yüze ankete katılmıştır. Konya ilinde bulunan kadınların demografik yapılarını tablo 1' de tasvir edilmiştir.

Tablo 1. Demografik yapı

Yaş	N	%	Eğitim Durumu	n	%
25 ve altı	108	25,1	İlkokul	22	5,1
26-34 arası	148	34,4	Ortaokul	60	14,0
35-44 arası	96	22,3	Lise	164	38,1
45-54 arası	56	13,0	Üniversite	184	42,8
55-64 arası	14	3,3	Toplam	430	100
65 ve üstü	8	1,9	Aylık Gelir	n	%
Toplam	430	100	1000-1500	32	7,4
			1500-2000	118	27,4
Madeni Durum	n	%	2000-2500	142	33,0
Evli	240	55,8	2500-3000	76	17,7
Bekar	190	44,2	3000 den yukarı	62	14,4
Toplam	430	100	Toplam	430	100

Araştırmaya katılan kadınlar 34,4 ortalama 26-34 yaş arasında yoğunlaşmıştır. Katılım en az ortalama ile (1,9) 65 yaş ve üstü grubunda olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan ortalama 55,8 kadın evli, 44,2 ortalama kadın ise bekardır. Konya ilinde bulunan ve araştırmada fikir beyan eden kadınların eğitim durumu en yüksek ortalamaya sahip (42,8) üniversite mezunudur. Ortalama 5,1 kadın ise ilkokul mezunudur. Aylık gelir dağılımına bakıldığından en yüksek ortalama (33,0) 2000-2500 TL arasında en düşük ortalamanın ise (7,4) 1000-1500 TL olduğu görülmektedir.

Katılımcıların alışveriş yapmalarına göre boyutlar arasındaki ilişkinin tespiti için IndependentSamples t-test analizi yapılmıştır. Buna göre alışveriş yapma ile boyutlar arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır.

Tablo 2. Yılbaşı alışverişi yapmaya göre boyutlar arasındaki ilişki

	Alışveriş Yapma	N	Ortalama
Kültür	Yaparım	148	3,2541
	Yapmam	282	2,1986
Marka İletişimi	Yaparım	148	3,7919
	Yapmam	282	2,3872

Yılbaşı döneminde alışveriş yapanların ortalamaları (3,25) yapmayanlara göre (2,19) yüksektir ve alışveriş kültürünü farklı algılamaktadırlar. Aynı şekilde yılbaşı döneminde alışveriş yapanların ortalamaları (3,79) yapmayanlara göre (2,38) yüksektir buna göre marka iletişim konusundaki algıları farklıdır.

Katılımcıların medeni durumlarına göre boyutlar arasındaki ilişkinin tespit edilmesi için de IndependentSamples t-test analizi yapılmıştır. Buna göre medeni durum ile kültür boyutu arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır. Ancak medeni durum ile marka iletişim boyutu arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır.

Tablo 3. Medeni duruma göre boyutlar arasındaki ilişki

	Medeni Durum	N	Ortalama
Kültür	Evli	240	2,5850
	Bekar	190	2,5326

Marka İletişimi	Evli	240	2,7167
	Bekar	190	3,0653

Evlilerin ortalamaları (2,58), bekârların ortalaması ile (2,53) aynıdır. Ancak medeni durum ile marka iletişimi boyutu arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmaktadır. Evlilerin ortalaması (2,71) bekârların ortalamasından (3,06) düşüktür.

Tablo 4. Eğitime göre boyutlar arasındaki ilişki

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P
Kültür	Gruplar arası	19,227	3	6,409	5,795	,001*
	Grup içi	471,107	426	1,106		
	Toplam	490,335	429			
Marka İletişimi	Gruplar arası	31,118	3	10,373	7,065	,000*
	Grup içi	625,453	426	1,468		
	Toplam	656,571	429			

Araştırmaya katılanların eğitim durumlarına göre kültürel boyutta farklılığın tespiti için One Way Anova testi yapılmıştır. Anova testine göre, eğitim ve kültür boyutunda anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Farklılığın kaynağına bakıldığından bütün eğitim grupları birbiri ile farklılaşmaktadır. Eğitim arttıkça kültür ortalamasının da yüksek olduğu görülmektedir. Aynı şekilde eğitime göre marka iletişimi boyutunda da anlamlı farklılık tespit edilmiştir.

Tablo 5. Yılbaşı alışverişinin kültür boyutu

	N	Ortalama
Yılbaşı benim için Dünya'nın Güneş etrafındaki dönüşünü tamamlamasından ibarettir.	430	3,04
Yılbaşı kültürümüze ait özel bir gündür.	430	2,17
Yılbaşına özel bir anlam yüklerim.	430	2,40
Yılbaşında hediyeleşmek bir gelenektir.	430	2,45
Yılbaşında yakınlarınıza hediyelerini sevgimizi göstermek için bir fırsatır.	430	2,73

Araştırmaya katılan kadınların kültür ve yılbaşı alışverişi arasında kurdukları ilişkiye saptamak amacıyla IndependentSamples t-test analizi uygulanmıştır. Tablo 1'de görüldüğü üzere ortalama 3,04 kadın yılbaşını sıradan bir gün olarak görmekteyken ortalama 2,45 kadın ise yılbaşını gelenek olarak nitelemiştir. Araştırmaya katılanların ortalama puanlarına bakıldığından yılbaşının çok normal bir gün olduğuna katılımın en yüksek olduğu görülmektedir. Aksine kültürümüze ait görenlerin ortalaması da en düşük düzeyde olduğu Tablo 1'de görülmektedir. Araştırmaya katılarak fikir beyan eden ortalama 2,73 kadın yılbaşında hediyeleşmeyi sevdiklerimize sevgimizi göstermenin bir yolu olarak görmektedir.

Tablo 6. Yılbaşı alışverisinin marka iletişimi boyutu

	N	Ortalama
Markalar için yılbaşı iyi değerlendirilmesi gereken bir stratejidir.	430	3,36
Yılbaşı dönemlerinde markaların yaptıkları reklamlardan etkilenirim.	430	2,80
Markaların yılbaşı için kullandıkları konseptler benim için önemlidir.	430	2,52
Yılbaşı için markaların özel ürünler sunmasını beklerim.	430	2,89
Markaların yılbaşı için özel ambalajlar beklerim.	430	2,77

Yılbaşı alışverişi ve marka iletişimi arasında gerçekleştirilen IndependentSamples t-test analizi sonucuna göre ortalama 3,36 kadın markaların yılbaşını iyi değerlendirmesi gereken bir strateji olarak görmekte ve bugün için markaların hazırladığı reklamlardan ortalama 2,80 katılımcı etkilendiğini belirtmiştir. Kadınlar bir özel gün olarak markalardan yılbaşı için özel ürünler (ortalama 2,89) ve yine bugüne özel ambalajlar (ortalama 2,77) sunmasını beklemektedir.

Tablo 7. Yılbaşı alışverisinin ekonomi ve zaman boyutu

	N	Ortalama
Yılbaşımda alacağım hediye için pazar araştırması yaparım.	148	3,50
Yılbaşımda alacağım hediye için temel kriterim ihtiyaçtır.	148	3,40
Yılbaşı alışverişinde kredi kartı kullanır, taksitle alırım.	148	2,87
Yılbaşı alışverişinde nakit ödemeyi tercih ederim.	148	3,29
Alacağım hediye haftalar öncesinden hazırlır.	148	3,41

Ekonomi ve zaman boyutunun yılbaşı alışverişile ilişkisi IndependentSamples t-test analizi ile test edilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların ortalama 3,50' u yılbaşımda alacağı hediye için pazar araştırması yapmaktadır.

Alışveriş yapan kadınların ortalama 3,40'ı ihtiyaç yönelimli olduğunu belirtmiştir. Ayrıca zaman anlamında 3,41 ortalamaya sahip katılımcılar hediyelerini haftalar öncesinden hazırlamaktadır.

Tablo 8. Yılbaşı alışverişinin sosyal ilişki boyutu

	N	Ortalama
Yılbaşında hediye seçmek benim için önemlidir.	148	3,90
Kendi yapacağım hediyeleri vermeye tercih ederim.	148	2,95
Yılbaşında hediye alacağım kişiden karşılık beklerim.	148	3,41
Şahsına verilen hediye aynı zamanda bana verilen değerdir.	148	3,74
Hediye almadığım zaman kendimi mutsuz hissederim.	148	3,20

IndependentSamples t-test analizi yılbaşı alışverişi ve sosyal ilişki değişkenleri arasında da uygulanmıştır. Ortalama 3,90 katılımcı için hediye seçmenin önemli olduğunu belirterek hediye seçme eylemine önem atfetmiştir. Ortalama 3,74 kadın kendilerine hediye edilen nesne ile kendilerine verilen değer arasında pozitif ilişki kurmaktadır. Araştırmaya katılan kadınların ortalama 3,41'i hediye aldığı kişiden karşılık beklerken ortalama 3,20 kadın ise kendilerine hediye alınmadığında mutsuz hissetmektedir.

SONUÇ

Tüketiciler davranışını etkileyen faktörlerden biri olan cinsiyet araştırmalara yaygın olarak kullanılan önemli bir pazar böülümlendirme kriteridir. Çalışmanın bir başka başat noktası olan özel gün ve haftalar da insan davranışlarının temelinde zihinsel, duygusal, fiziksel tepki ve ihtiyaçların bulunması ve tüketicilerin bu yönünü uyararak, satın alma davranışının gerçekleşmesi, zihinde sahte bir ihtiyaç yaratılması için çıkış noktasını oluşturmaktadır. Alışveriş, kadın ve erkeklerin farklı motivasyonlarla hareket ettikleri ve farklı davranışlar sergiledikleri bir eylemdir. Bu konuda erkeklerin ihtiyaç temelli ve sonuç odaklı, kadınların ise toplayıcı oldukları bilinmektedir. Bir özel gün olarak yılbaşıda oluşturulan reklam mesajları sayesinde yalnızca bireysel satın alma davranışları değil aynı zamanda toplumun kültürel tutum ve davranışlarının da yansımasıdır. Özel günlerde hediyelaşmak markaların örtülü dayatmalarıyla sevgi ve değerin ifadesi olarak zihinlerde konumlandırılmıştır. Sosyo- kültürel bir olgu olarak hediyelaşmak her ne kadar içten gelen doğal bir duyguya olsa da doğasında "alma ve verme" vardır. Uluslararası literatürde, hediye satın alma ve verme davranışları bireysel olduğu kadar aynı zamanda kültür ve gelenegi içinde yansımıası kabul edilerek, kültürler arası farklılığın etkisi söz konusudur. Türkiye yazısında tüketim kültürü üzerine inşa edilen ve tüketimi sosyo-kültürel bir olgu olarak ele alan bir özel gün olarak yılbaşı alışverişini konu edilen ve kadınların hediyeleşme davranışlarını inceleyen bir çalışma yer almamaktadır. Çalışmanın amacı hem bu literatür boşluğunu doldurmak hem de yılbaşı alışverişi odağında kadınların tüketim geleneklerini, anlayışını ve biçimini betimlemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma kapsamında Konya ilinde bulunan kadınlar örneklem olarak alınmış 430 katılımcıya beş bölümden oluşan yüz yüze anket uygulanmıştır. Kültür, ekonomi ve zaman, marka iletişim, sosyal ilişki kategorileri oluşturulmuştur. Bu kategoriler arasında kadınlar marka iletişimini, hediyelaşmak ve yılbaşı alışverişiyle en fazla ilişkilendirmiştir. Markaların yılbaşıni iyi kullanması gereken bir strateji olarak gören kadınlar, özel bir gün olarak yılbaşıda markaların mesajlarına açık olduklarının göstergesidir. Kadınlar bu özel gün için özel ürünler ve özel ambalajlar beklemektedir. Kadınlar yılbaşıda alacağı hediye için pazar araştırması yapmakta ve hediyelerini haftalar öncesinden hazırlamaktadır.

Araştırmacıların en önemli bulgularından biri, kadınlar için hediyelaşmak sevgi ve kişiye/kendisine atfedilen değeri gösterir. Araştırma sonucunda elde edilen başka bir önemli nokta ise, hediyeleşmenin temelinde yer alan alma ve verme motivasyonunu kanıtlıyor olmasıdır. Kadınlar bir özel gün olarak yılbaşıda hediye ettiği kişiden karşılık beklemekte ve şahsına hediye edilmediğinde mutsuz hissettiğini belirtmiştir.

Araştırmaya konu olan kadınlar yılbaşı Türk kültürüne ait bir gün olarak görmemekte fakat yılbaşı sevdiklerimizle hediyeleşerek sevgimizi göstermek için önemli bir fırsat olduğunu düşünmektedir. O halde tüketici davranış açısından bakıldığından markaların özel günlerdeki örtülü medya mesajları sevgi ve değer ifade etmenin bir yolu olarak hediye alma ve verme temelinde kadınları harekete geçirir.

Hediyeleşme davranışı araştırma bulgularına göre yararcılık ile de bağlantılıdır. Kadınlar hediye alma veya vermede temel kriterlerinin ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Yardımsever Türk kadını için hediye edilen/alınan şeyin işe yaraması gerektiği mantığından hareket ettiği görülebilir. Yılbaşı için özel olarak oluşturulan medya mesajlarına açık olduğunu ve bu mesajlardan etkilendiğini belirten kadınlar, yılbaşı

alışverişlerini ihtiyaç odaklı yaptıklarını sanmaktadır. Oysa bir temel motivasyon olan ihtiyaç tüketim kültüründe gerçekliğini kaybetmiş sahleşmiştir.

Soyut değerlerin güçlü olduğu Türkiye' de yılbaşı, her ne kadar kültür ve geleneğin bir parçası olarak görülmese de kadınlar tarafından özel anlamlar yüklenen bir gün ve alışveriş yapmak için de mükemmel bir fırsatır. Kadınlar, hediye alma ve vermeyi sevgi ve değerin ifadesi olarak gördükleri için tüketim kültürünün yarattığı sahte ihtiyaçlar, medyanın örtülü sevgi mesajları ile tüketilmektedir. Bir özel gün olarak yılbaşında kadınlar hediyelerine karşılık beklemekte ve kendisine hediye sunulmayan kadınlar mutsuz hissetmektedir. Bu nokta hediyeleşme, sosyal ilişkinin devamı ve güçlenmesi için önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

ÖNERİLER

Araştırma zaman ve maliyet kısıtı yalnızca Konya ilinde bulunan kadınlar üzerinde kolayda örnekleme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Yalnızca kadınların araştırmaya konu edinmesinin bir başka nedeni ise, hediye verme davranışının alışveriş yapmakla ilişkilendirildiğinden kadını bir davranış olarak algılanması ve kadınların alışveriş becerilerinin erkeklerden daha gelişmiş olmasıdır.

Tüketim kültüründe hediye alma/verme davranışını kadınların yılbaşı alışveriş deneyimlerini ortaya koyan çalışma ile literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Kadın ve erkeğin evrensel olarak birbirini tamamlayıcı niteliği düşünüldüğünde kadın ve erkeklerin yılbaşı veya başka bir özel gündeki tüketici davranışları karşılaştırılmaya değer başka bir konudur.

Araştırma bulgularından hareketle kadınların özel gün mesajlarına açık oldukları ve medya mesajlarından etkilendikleri sonucuna da ulaşılmıştır. Bu süreçte kadınların markalarдан konsept, farklı ürün ve ambalaj tasarımları bekledikleri ortaya çıkmıştır. Bu sonuç markaların bir özel gün olan yılbaşı stratejilerinde değerlendirilebileceği gibi hediye satın alma davranışını etkileyen -ambalaj, konsept, ürün- unsurlar başlı başına birer araştırma değişkenini oluşturmaktadır.

Hediye alma/verme davranışının her ne kadar satın alma aşamasında bireysel bir eylem olsa da kültürel anlamda bir aynıdır. Farklı kültürlerin karşılaşılması noktasında bu araştırma yeni bir çıkış noktasını oluşturabilir.

KAYNAKLAR

- Baudrillard, J. (2004). *Tüketim toplumu*. (H. Deliceçaylı, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş toplum*. (Y. Alogan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2006). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayuk, N. (2009). Özel gün ve haftaların tüketim üzerindeki etkileri. *Kamu- İş*, 11(1), 185-197.
- Clarke, P. (2007). A measure for christmas spirit. *Journal of Consumer Marketing*, 2(41), 8-17.
- El Sabah, N. (2007). *Tüketim cumhuriyeti*. İstanbul: Truva Yayıncılık.
- Douglas, M. & Isherwood, B. (1999). *Tüketimin antropolojisi*. (E. A. Aytekin, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Kalaycı, A.R. (2017). *Sen de çiplaksın: Gündelik hayat ve kapitalizm*. İstanbul: Ütopya Yayınları.
- Koç, E. (2016). *Tüketici davranışları ve pazarlama stratejileri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kılıçer, T., Boyraz, E. & Tüzemen, A. (2016). Kadın, erkek, ya da? hediye satın alma davranışında cinsiyet kimliği rolünün etkisi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 16(1), 121- 133.
- Odabaşı, Y. & Barış, G. (2003). *Tüketici davranışları*. İstanbul: MedyaCat Yayınları.
- Özkan, Y. (2007). Behavior of gift giving in westernization process in Turkey. *Medwell Journals, Pakistan Journal of Social Sciences*, 4(3), 467- 473.

- Yanıklar, C. (2010). Tüketim kültürü, kapitalizm ve insan ihtiyaçları arasındaki ilişki üzerine bir tartışma. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(1), 25-32.
- Lodziak, C. (2003). *İhtiyaçların manipülasyonu: Kapitaliz ve kültür*. (B. Kurt, Çev.) İstanbul: Çilembik Yayıncılık.
- Uraz, Ç. (1978). *Temel pazarlama bilgileri*. Ankara: Kalite Matbaası.
- Shanka, T. & Handley, B. (2011). Gift giving: an exploratory behavioural study. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 16(4), 359-377.
- Minowa, Y., Khomenko, O. & Belk, R. W. (2011). Social change and gendered gift-giving rituals: a historical analysis of valentine's day in Japan. *Journal of Macromarketing*, 31(1), 44-56.
- Schiffman, L. G. & Kohn, D. Y. (2009). Are they playing by the same rules? a consumer gifting classification of marital dyads. *Journal of Business Research*, 62(..), 1054-1062.
- Widboon, A. vd. (1994). Cross-cultural business gift giving, a new conceptualization and theoretical framework. *International Marketing Review*, 11(44): 4-55.
- Ward, C. B. & Tran, T. (2007). Consumer gifting behaviors: one for you, one for me. *Services Marketing Quarterly*, 29(2): 1-17.
- Laroche, M. vd. (2000). Gender differences in information search strategies for a christmas gift. *Journal of Consumer Marketing*, 17(6), 500-514.
- Huang, M. & Yu, S. (2000). Gifts in romantic relationship: a survival analysis. *Journal of Consumer Psychology*, 9(3), 179-188.
- Pollmann, M. M. H. & Beest, I. V. (2013). Women are better at selecting gifts than men. *PLOS One*, 8(12), 1-6.
- Klein, J. G., Lowrey, T. M. & Otnes, C. C. (2015). Identity-based motivations and anticipated reckoning: contributions to gift-giving theory from an identity-stripping context. *Journal of Consumer Psychology*. Available online on January 2015 (<http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1057740815000078>).

KOZMETİK MARKALARININ 8 MART DÜNYA EMEKÇİ KADINLAR GÜNÜ REKLAM MESAJLARININ GöSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ

SEMIOTIC ANALYSIS OF COSMETICS BRANDS' MARCH 8 INTERNATIONAL WOMEN'S DAY ADVERTISING MESSAGES

Mehmet Erhan SUMMAK
Selçuk Üniversitesi, summak@selcuk.edu.tr

Yeliz ÖZTÜRK
Selçuk Üniversitesi, ylozoturk@yandex.com

GİRİŞ

Kadın hakları için verilen mücadeleye adanmış bir gün olarak 8 Mart Emekçi Kadınlar Günü özünde eşitlik ve emek taşımakta, tarihsel kökleri oldukça geçmişe uzanmaktadır. Fakat göstergeler bütününden oluşan reklam, tüketim ideolojisinden kar sağlamak amacıyla sahte ihtiyaçlar yaratarak maddi manevi her şeyi tüketilebilir kilar. Araştırma kozmetik markalarının 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü' nü reklam vasıtısıyla nasıl tüketim biçimini haline getirdiğini ve tüketimini göstergibilimsel analiz ile ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında Türkiye' de satış noktası bulunan Flormar, Gratis, Watsons ve Tekin Acar Cosmetics markalarının 8 Mart 2018' i konu edinen görsel döymeleri Roland Barthes' in göstergibilim anlayışında

çözümlenmiştir. Düzanlamda, her marka kadınlar için bu güne özel indirimleri duyurur ve bu özel günü kutlar. Yananlamda ise, tüketimi canlı tutmak adına 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü, özüne yabancılaraştırlarak yeni arzuları tetikleyen bir sebep haline geldiği okunmaktadır. Göstergibilimsel analizler sonucunda 8 Mart markaların sunduğu indirimler ve alışverişle tüketilebilir.

8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü Tarihi

Dünya Emekçi Kadınlar Günü tarihi, tekstil işçisi kadınların devam etmekte olan grevleri sırasında, günlük çalışma saatlerinin 10 saate indirilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve kadınlara eşit haklar için 1857' de New York' ta bir 8 Mart günü yürüyüş yapmalarına uzanır. Polis tarafından dağıtılan yürüyüşün anısına 50 yıl sonra, 15.000 kadının katılımıyla daha iyi ücret, çalışma saatlerinin kısaltılması ve oy hakkı için 8 Mart 1907' de New York' ta yürüyüş yapıldı. Triangle, Leiserson ve daha küçük tekstil şirketlerinde çalışan 20.000- 30.000 kadın işçi 1909 yılında ücret ve çalışma saatlerinin iyileştirilmesi için greve gitmiştir. 20.000' lerin isyanı olarak bilinen bu grev, kısa sürede organize olmasına rağmen Kasım 1909' dan Şubat 1910' a kadar sürerek ilk uzun kadın grevi olmuştur (Kurtoğlu, 2015: 80). İlk uzun kadın grevinden bir yıl sonra Triangle Waist Şirketi' nin atölyesinde binanın çıkışları kapatılarak çıkarılan yanında üst katlarda mahsur kalan 13-25 yaş arasındaki göçmen ve Yahudi 140' tan fazla işçi kadın öldü. Yerelde kutlanan ilk kadın günü Amerikan Sosyalist Partisi'nin 1909 yılında Şubat ayının son pazar gününü ABD'de Kadın Günü olarak kutlamasıdır. 1910 yılında 17 ülkeden 100 kadar kadının katılımıyla gerçekleşen İkinci Uluslararası Kadın Konferansı'nda Luise Ziets, bir günün kadınlar günü olarak kutlanması önerdi ve kabul edildi ancak belli bir gün belirlenmedi. İlk Uluslararası Kadın Günü, Paris Komününün 40.yıldönümünde 18 Mart 1911' de kutlanmıştır (Kaplan, 1985: 166). Birinci Dünya Savaşı öncesinde kadınlar birçok ülkede savaş karşıtı kampanya ve grevler düzenledi. 1913' ten itibaren Uluslararası Kadınlar Gününe Şubat ayının son pazar gününü sokak yürüyüşleriyle kutlayan Rus kadınlar, 1917 yılında feminist Aleksandra Kollontay öncülüğünde Uluslararası Kadın Gününde (Gregoryen takviminde 8 Mart günü) greve başlamışlardır. Zetkin' in de çabalarıyla Lenin 8 Mart' in 1922 yılından itibaren Uluslararası Kadın Günü olarak kutlanacağını ilan etmiştir. 1945' e kadar bu adla kutlanan gün bu tarihten sonra Uluslararası Kadın(lar) Günü olarak kutlanmıştır (Kurtoğlu, 2015: 81). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu' nda 1977 yılında her üye ülke kendi tarihi ve geleneklerine uygun olarak her yılın herhangi bir gününü Kadın Hakları ve Uluslararası Barış Günü olarak kabul etmesini kararlaştırmıştır. Bu karar 8 Mart' in globalleşmesine katkı sağlamanın yanı sıra kadınlara yönelik ayrımcılığın sonlanması, kadınların kalkınma ve barışa yaptığı katkıların tanınması toplumsal hayatı eşitlik sağlanması açısından önemlidir (Kurtoğlu, 2015: 83). BM' in kutlama için herhangi bir gün belirtmemiş olmasına rağmen tüm dünya da 8 Mart tarihinde kutlanmaktadır. Türkiye' de de yer etmiş bir özel gün olarak Kadınlar Günü, emek ve eşitlik temalarından uzak olarak markalar tarafından çeşitli indirimlerle kutlanmaktadır.

Göstergibilim

Göstergibilim, işaretlerin, sembollerin ve anlamların incelenmesidir. Kurgulanmış bir mesajın ya da görüntünün ortada olan belirgin anlamının altında yatan anlamı ortaya çıkarmak göstergibilimsel çözümlemenin amacıdır (İmançer ve Özel, 1996: 8). Göstergibilimin temelinde göstergе kavramı yer alır; kendisi olmadığı halde o şeye çağrıtırarak iletişim kuran her araç göstergedir (Yengin, 1996: 94). Kendisinden başka bir şeye gönderme yapan göstergeyi Fiske (1996: 63), duyuşumızla kavrayabileceğimizi ve varlığının kullanıcı tarafından bir göstergе olarak kabul etmesine bağlı olduğunu aktarır. Peirce göstergibilimin mantıksal işlevini, Saussure toplumsal işlevi üzerine odaklanarak çalışmalarını yürütmüşlerdir. Modern göstergibilimsel çözümlemede Roland Barthes' in çalışmaları önem taşır.

Barthes' in geliştirdiği göstergibilim kuramının merkezinde anlamlandırma iki düzeyde gerekliliktedir; düzanlam ve yanalam. Düzanlamdaki gösteren yanalmanın göstergesidir (Sezer ve Sert, 2014: 24). Mesajda iletilmek istenen düzanlam bireysel ve toplumsal farklılıklara rağmen alıcıların çoğunluğu tarafından "ortak" bir noktada algılanır. Yananlam ise, gösterenle ilgili çağrımsal ve değişken anlamları belirtir (Özarmutlu, 2009: 29). Alıcılar göstergeyi yorumlamak için gösteren ve gösterileni birleştirilerek kültürel kodlarını aktif olarak göstermek zorundadırlar.

Barthes' e göre mit "bir şey üzerine düşünme, onu kavramlaşurma ya da anlamanın kültürel yoludur ve toplum yapısı değişikçe mitler de değişmektedir" (Fiske, 1996: 118). Mit anlamını tarihten alır, sözlü, yazılı ya da görsel olabilir. İdeolojik anlamı iletirler ve tamamen yanamlamışlardır (Barthes, 2011: 179-180). Roland Barthes' in özellikle reklam mitlerini göstergebilimsel açıdan çözümlediği denemeleri alan açısından oldukça değerlidir. Barthes reklamları konu ettiği çalışmasında anlam düzeylerine dikkat çeker. Barthes' e göre reklamin görüntüsü düzanolamır, kodlanmamış sembolik iletidir. İkinci düzey yanamlamada ise, kodlanmış bir anlam bulunmaktadır. Barthes, her reklamin ürünü söylediğini, düzanolam, fakat başka bir şey aktarmaya çalıştığını, yanamlam, kendi içinde de bir bütünlük oluşturduğunu söyler (Sezer ve Sert, 2014: 26).

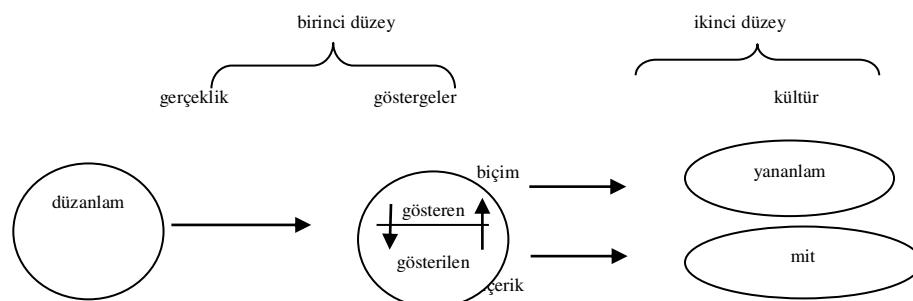
Tüketim ve Reklamcılık

Tüketim, kamusal ve özel alana, gündelik olandan düşlerimize kadar insanı doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren her şeye hâkim olan ideolojidir. Günümüzde her şey gösteriye dönüşmüştür. Her şey tüketilebilir bir kılıfı sokulmuş tüm hayatımız bu mantığa dönüşmüştür (Baudrillard, 2013: 231). Bir ideoloji olarak tüketimin merkezinde, bu ideolojiye sahip bireylerin var olmak için nesnelere ihtiyaç duymak yerine yok etmeye ihtiyaç duyar. Tüketim ideolojisini besleyen ve yok etmek olarak adlandırılan durum, nesnelere karşı arzunun kaybolmasıdır. Varlığı ortadan kaldırılan nesnelerin yerine başka bir ikame nesnenin arzulanması sağlanır böylelikle tüketim çarkı başa döner (Özbolat, 2012: 120). Toplumu yönlendiren bir güç olarak tüketimin birbirine zıt iki yüzü olduğu söylenebilir. Hem yarattığı ihtiyacı karşıladığı için bütündür hem de arzuyu sonlandırip başka bir arzuyu harekete geçirdiği için yeni bir eksiklik yaratarak tatminsizlik sebebidir. Bu nedenle toplum hem bir yoksunluk hem de bolluk toplumudur (Lefebvre, 2013: 154- 155). Baudrillard (2014: 240-241) tüketimi, "her an nesneler ve mesajların katkılarıyla oluşturulan az ya da çok uyumlu söylev" ve "göstergeleri sistemli biçimde güdümleme biçim" olarak tanımlar. Göstergeler aracılığıyla tüketim arzusunu topluma işleyen kitle iletişim araçlarıdır. Lefebvre' nin (2013: 66-67) bahsettiği akılçilastrılmış piyasada gerçekleşen tüketim, toplumda hem eşitsizlik üretmekte hem de fiyat mekanizmasını kullanarak bu eşitsizliği körüklemektedir (Baumann, 2014: 234). Reklamcılık, 1965' ten günümüze yaşam tarzi sunmaya odaklanmıştır. Tüketim ideolojisi içinde reklam, insanları sahip olmak zorunda olduğu ürünlerden haberdar eder. Ürün ya da hizmetler hakkında bizi yönlendiren ve bireye sahte bir özgürlük alanı yaratan reklam anlam açısından göstergelerden oluşmaktadır. Bu anlamda reklamin kendisi başlı başına bir göstergedir (Ayvaz, 2017: 156). Barthes' e göre reklam zihnimizi iki anlam ile meşgul eder: Düzanolam (sözdizimsel) ve yanamlam (icerik düzlemi). Düz anlam, akla gelen anladığımız ilk anlamdır, göstergenin reklamsal niteliğidir. Yanamlam ise, reklamsal niteliğin içine gömülü olan ideolojik anlamdır ve bunu ortaya çıkarmak gereklidir (Barthes, 2014: 188-192). Baudrillard, reklamin yalnız yanamandan ibaret olduğu görüşünü savunur (Baudrillard, 2014: 201).

YÖNTEM

Modern anlamda göstergebilimsel çözümlemenin gelişmesinde önemli katkıları olan Fransız düşünür Barthes' in geliştirdiği göstergebilim kuramının merkezinde düzanolam ve yanamlam olmak üzere iki temel anlamlandırma düzeyi yer almaktadır. Düz anlam neyin anlamlandırıldığı yanamlam ise nasıl anlamlandırıldığıdır. Barthes' e göre yanamlardaki en önemli etmen ilk düzeydeki göstergendir; düzanolardaki göstergen yanamların göstergesidir (Sezer ve Sert, 2014: 24). Barthes' in göstergebilim yaklaşımına dair açıklayıcı modele aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 1. Barthes' in ikili anlamlandırma düzeyi (Fiske, 1996: 65)

Göstergelerin yanamları, alıcı (izleyici, dinleyici, okuyucu,) tarafından, göstergenin sözlük anlamının dışındadır, kodlar ya da kurallar aracılığıyla alıcıyı harekete geçirir. Her ne kadar düzanolam düzeyinde

göstergelerin bireylerde uyandırdığı çağrımlar birbirinden farklılaşsa da mesajda iletilmek istenen düzenlam alıcının çoğunluğu tarafından ortak algılanır. Yananlam, bir obje, sözcük ya da görüntüyle ilgili çağrımlar ve değişebilir anlamları belirtir. Bu bireysel değişkenliğin temelinde bireysel ve toplumsal farklar yer alır. Alıcılar, kültürel kodlarını aktif olarak kullanarak gösteren ve gösterileni birleştirir ve göstergeyi bu şekilde yorumlamış olur(Dyer, 2010: 82).

Göstergibilimde düzenlam ve yanalam kavramıyla birlikte mit kavramı da Barthes sayesinde yer edinmiştir. Barthes, her bilimsel göstergede mutlaka bir düzenlam olduğunu ve bu düzenlamdan yanalamaya bir kayma olduğunu söyley (Sezer ve Sert, 2014: 26). Bu kayma süreci içerisinde mitler ikincil düzeydedir. İlk sistemdeki göstergeler ikinci sistemdeki mitin göstereni haline gelmektedir. Mit, bir kültür, doğa, gerçeklik gibi bazı görüşümlerin açıklanması ve anlaşılmamasını sağlayan hikâyedir (Fiske, 1996: 118-123).

Bu çalışmada reklamcılığın tüketimin devamını sağlamak için sahte ihtiyaçlar yaratmak adına kozmetik markalarının- Flormar, Gratis, Whatsons, Tekin Acar Cosmetics- bir özel gün olarak 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü' nü kampanyalarına konu etmesi Barthes' in göstergibilimsel anlayışı temelinde çözümlemeye çalışılmıştır.

BULGULAR

Araştırma yönteminin uygulanacağı 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü' nü konu alan kozmetik markalarının görselleri-Flormar, Gratis, Whatsons, Tekin Acar Cosmetics- araştırma analizinin anlaşılmaması için son derece önemlidir.

Arka planına akışkan pembe rujun koyu tonlarının hakim olduğu Flormar markasına ait görselde tam ortalanmış olarak prenses tacı simgesine "Kadınlar Gününe Özel" ifadesi italik karakter ile eşlik etmektedir. Bu ifadenin altında ise tamamı büyük harflerden oluşan şekilde "NET %40 İNDİRİM" vurgusu; bunun hemen altında küçük yazı tipi ve boyutuna sahip "Kampanyaya oje, kalem dahil değildir" yazısı bulunmaktadır. Flormar markasına ait logo veya markayı anımsatacak herhangi bir karakteristik görsele yer verilmemiştir.

Sol üst köşede "Kendine güzel bak", sağ üst köşede ise Gratis logosunun yer aldığı görselde mor ve pembe renkleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır. "8 Mart Kadınlar Günü' ne özel en güzel indirimler Gratis' te!" ifadesinde '8' rakamı çiçek ve dal figürleriyle süslenmiştir. Görselin sağ orta bölümünde mor renk üzerine yüzdelik oranlar vurgulanır biçimde "%50 indirim" bunun sol alt köşesinde pembe fon üzerine "%40 indirim" ve bu ifadenin de sol tarafında yine yüzdelik oranı vurgulayarak sarı fonda "%30 indirim" olduğu geometrik şekil içinde belirtilmiştir. Görselin sol en alt köşesinde oldukça küçük yazı karakter kullanılarak "Kampanya 2-8 Mart tarihleri arasında geçerli olup, stoklarla sınırlıdır" uyarısı bulunur. Sağ en alt köşede ise ok imleci simgesinin yanında "Kampanya ve fırsatlar için tıklayınız" yazısı küçük karakterler ile yazılmıştır.

Tekin Acar Cosmetics görselini tasvir edecek olursak, ortada siyah renk büyük '8' rakamının yanında yine siyah rengin kullanıldığı "Mart Dünya Kadınlar Gününe Kutlu Olsun" yazısı 'Kadınlar Gününe' ifadesi kalın vurgulanarak yer almıştır. Sekiz rakamının sol tarafında siyah çiçek ve dal desenleri bulunmaktadır. Görselin sağ tarafında ise kırmızı topuklu ayakkabının topuğu ön plana çıkarır nitelikte arka tarafı dönük şekilde yer alırken ayakkabının da sağ tarafında kırmızı kullanıma hazır ruj bulunur. Marka adının kırmızı koyu ve büyük harfler ile yazıldığı "TEKİN ACAR COSMETICS' ten bugüne özel ücretsiz cilt bakımı ve makyaj uygulaması, seçili markalarda indirimler ve sürpriz hediyeler sizleri bekliyor." şeklinde davet yazısı bulunmaktadır.

Watsons' a ait görselin sol üst bölümünde marka logosu sağ üst köşede ise pembe ve tonlarının hakim olduğu çiçekler bulunmaktadır. Görselin ortasında "Kadınlar Günü İndirimi Başladı!" ifadesinin altında "1-8 Mart 2018" kampanya tarihleri duyurulmaktadır. Sol taraftan orta hizaya gelecek şekilde kırmızı yuvarlak şekil üzerine sırasıyla "%40" ve "%50" indirim oranları yer alır. Reklam görselinin orta bölümünde soldan başlayarak 65 yaşlarını temsil eden bir kadın, ortada genç bir kız ve en sağda 40' lı yaşlarında bulunan üç kadın yer alır. Sağ ortada yeşil yuvarlak şekil üzerinde "100 TL ve üzeri alışverişlerde 1500 puan hediye!" ifadesinin altında Watsons kart' in küçük hali bulunmaktadır.

8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü' nün Tüketimi

Araştırmaya konu olan kozmetik markalarının 8 Mart' a ait görselleri incelediğinde düzelnamda tüm markaların bu özel güne ait içerik sundukları görülmekte ve bu güne özel indirim, satış noktasında sürprizler, hediye puan gibi uygulamaları duyurulmaktadır.

Flormar, 8 Mart' a ait görselinde kurum kimliğine dair herhangi bir unsur kullanmayı dikkat çekmekte, markayı gizleyerek kadınlar gününü ve indirimi ön plana çıkarılması istenmiştir. Pembe renk ve tonlarının ağırlıklı kullanılması 8 Mart' in kadınlara atfedildiğinin göstergesidir; adeta pembe ve tonları kadının rengi olduğunu gösterir. Görselde yer alan taç, kadının göstergesidir.

“Kendine güzel bak” diyen Gratis, ‘Gratis moru’ olarak adlandırdığı tonu 8 Mart' a ait görselinde de kullanarak kurumsal rengini iletişime aktardığı görülmektedir. Kendine güzel bakmanın Gratis' ten geçtiğini vurgulayan marka, 8 Mart' a özel indirimler sunarak diğer markalar gibi tüketim için kadınlara fırsat yarattığı yanamlamda okunabilir. Vurgulanan ‘8’ rakamı renkli çiçek ve dal figürleri ile süslenmesi kadının çiçek olduğuna gönderme yaparak kadını, kadına ait bir günü temsil eder.

Tekin Acar Cosmetics' e ait görsel düzelnamda Kadınlar Günü' nü kutlar ve sürprizler için satış noktalarına davet eder. Fakat görselde kırmızı topluklu ayakkabı- özellikle yüksek ince topukların ön plana çıkan açıyla yerleştirilmesi- ve kırmızı ruj seksapaliteyi çağrıştırarak cinselliğin göstergesi olmuştur. Kadına ait objelerin yanamlamda cinselliğin göstergesi olarak kullanılması zihinde kadın ve cinselliği eşleştirmektedir. Yazı karakterlerinde kullanılan siyah renk tarihte ve Türkiye' de ölüm korkusunu simgelemiştir, ölümün ve matemin rengi olmuştur. Görselin sol bölümünde yer alan çiçek ve dal motiflerinin de siyah renk olması görsele negatiflik yüklemiştir.

Emekçi Kadınlar Günü' nü indirim ile kutlayan bir başka kozmetik markası olarak Watsons, görselinde farklı yaş gruplarını temsil eder nitelikte üç kadına yer vermiştir. Yaşamlarının farklı evrelerinde olan bu kadınlar, Watsons markasının tüm yaş grubuna ait kadınlara hitap ettiğinin göstergesidir. Sağ üst köşede yer alan çiçeklerin kadın ile aynı görselde kullanılması kadın çiçektir, çiçek gibidir anlamını aktarır.

SONUÇ

Bir ideoloji olarak tüketim, maddi ve manevi sonsuz tüketim nesnesi sunan, her şeyin tüketilebilir olduğu algısını taze tutan, sahte ihtiyaçlar yaratarak sınırlı bir özgürlük alanı içinde kişilere kendi seçimlerinin en iyisi olduğu hissini yaratan sistemdir. Bu sistem içerisinde reklam ve reklamcılık, önemli bir dişli olarak tüketim ideolojisine hizmet için 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü' nü de tüketilebilir kılıfı sokmuştur. Roland Barthes' in göstergedilimsel anlayışını temel alarak kozmetik markalarına ait- Flormar, Gratis, Watsons, Tekin Acar Cosmetics- 8 Mart görselleri çözümlenmiştir. Düzelnamda tüm markalar 8 Mart' a dair kadınlar için indirim, puan, sürpriz uygulamalar ile günü kutlamıştır. Örtülü olan yanamlamda ise, 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü kozmetik kategorisindeki markalar tarafından tüketim nesnesi haline gelmiştir. Tüketim nesnesine dönüştürülme aşamasında çözümlenen Tekin Acar Cosmetics görsellerinde kadına ait objelerin kullanılması cinsellik göstergesi olarak kodlanmıştır. Araştırmaya konu olan markaların görsellerinin sadece Watsons markası kadına aleni bir şekilde yer verirken, diğer markalar doğrudan bir kadın görüntüsüne yer vermeden onun göstergesi olacak şekilde taç, çiçek ve dal figürleri, topuklu ayakkabı, ruj gösteren olarak kullanılmışlardır.

Reklamı yanalam olarak kabul eden Barthes' ten hareketle, kozmetik markaları tüketim aruzunu canlı tutmak için 8 Mart' in özünden çok uzak iletişim kurmuşlardır. 8 Mart kılıfı içinde tüketime yönlendirmek ve canlı tutmak adına fiyat politikalarını tüm markalar kullanmıştır. Bir ürünün tüketilerek yok edilmesi onun varlığını sonlandırmış gibi görünse de yenisini alma arzusunu için bir özel gün olarak 8 Mart da örtülü mesajlarıyla tüketim ideolojisine hizmet etmektedir.

ÖNERİLER

Örtülü anlamda nesneleri yok etmek ve tekrar var etmek için 8 Mart'ı kullanan kozmetik markaları, eşitlik ve emek ruhuna sahip bu özel günü hikayeleştirme trendi ile günüm anlamına uygun iletişim kurabilir ve insanların zihnine, duylara hitap ederek yerleşebilir. Araştırmaya konu olan kozmetik markaların tümünün 8 Mart'ı indirim, puan, sürpriz hediyeler kullanarak tüketilebilir bir hale büründürmesine karşın markayı kar amacı elde etme pozisyonundan çıkmak farklılaştırma stratejisi olarak kullanılabilir. Yananlamda '8 Mart' ta indirim fırsatını değerlendir ve kendin için tüket' mantığı markayı hedef kitlesi ile dikey iletişim hiyerarşisinde mesajı iletirken, hedef kitleyi iletişim faaliyetinin içine çekebilecek 8 Mart'ın ruhuna uygun 'ortaklaşa' bir şey var etmek adına yatay iletişim kurulması markanın kadınlara ve mücadelelerine gerçekten değer atfettığının göstergesi olabilir.

KAYNAKLAR

- Ayvaz, S. (2017). Aşkin tüketim kültürü üzerinden yeniden anlamlandırılması: Markafoni örneği. *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 149-170.
- Barthes, R. (2011). *Çağdaş söylemler*. (Yücel, T. Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Barthes, R. (2014). *Göstergebilimsel serüven*. (Rifat, M. & Rifats, S. Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayıncıları.
- Baudrillard, J. (2013). *Tüketim toplumu söylemlerini yapıları*. (Deliçaylı, H. & Keskin, F. Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayıncıları.
- Baudrillard, J. (2014). *Nesneler sistemi*. (Adanır, O. & Karamollaoğlu, A. Çev.) İstanbul: Boğaziçi Yayıncıları.
- Bauman, Z. (2014). *Sosyolojik düşünmek*. (Yılmaz, A. Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayıncıları.
- Dyer, G. (2010). *İletişim olarak reklamcılık*. (Taşkıran, M.N. Çev.) İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Fiske, J. (1996). *İletişim çalışmalarına giriş*. Ankara: Ark Yayıncıları.
- İmançer, D. & Özel, Z. (1999). Göstegebilimsel çözümleme örnek çözümleme: Pirelli reklamı. *Sinemasa Dergisi Bahar*, 17-20.
- Kaplan, T. (1985). On the socialist origins of international women's day. *Feminist Studies*, 11(1). 163-171.
- Kurtoğlu, A. (2015). 8 Mart dünya kadınlar günü hakkında kısa bir hikaye. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 7(1). 78- 85.
- Lefebvre, H. (2013). *Modern dünyada gündelik hayat*. (Gürbüz, I. Çev.) İstanbul: Metis Yayıncıları.
- Özarmutlu, A. (2009). *Grafik tasarım atölye derslerinde afiş konusunun uygulama ve çözümleme sürelerinde göstergebilimsel çözümleme yönteminin kullanımı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Özbolat, A. (2012). Postmodern perspektifte tüketimin toplumsal anlamına sosyolojik bir yaklaşım. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 120.
- Sezer, N. & Sert, N. (2014). TV kamu spotu reklamlarının medya okuryazarlığı çerçevesinde kullanılması: "Çocuk ve medya hareketi" TV kamu spotu Reklamının göstergebilimsel çözümlemesi. A.Güneş (Ed.), *İletişim Araştırmalarında Göstergebilim: Yazılıdan görsele anlam arayışı* (ss.11-47). Konya: Literatürk.
- Yengin, H. (1996). *Medyanın dili. İletişime kuramsal bir yaklaşım: Popüler kültür türlerinin çözümlenmesi*. İstanbul: Der Yayıncıları.

YÖRÜKLERİN DOĞADAKİ İZLERİ: ORTA TOROSLAR'DAKİ BAZI YURT YERLERİ

Arş. Gör. Şakir FURAL

Ahi Evran Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, furalsakir@gmail.com

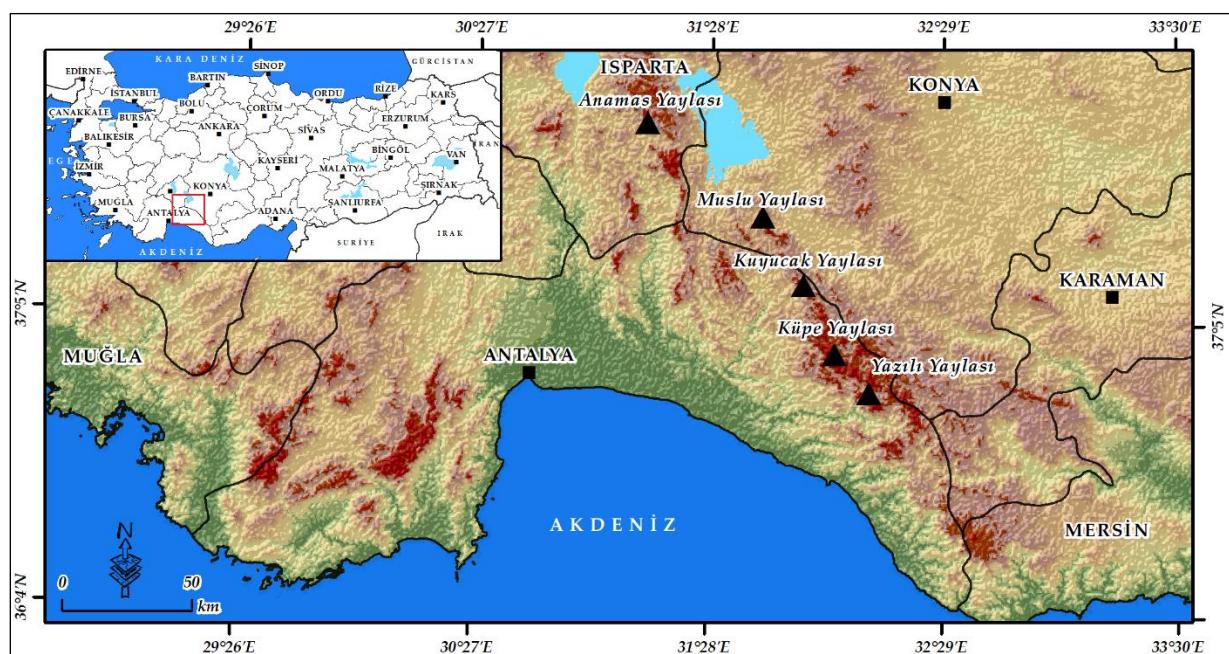
Dr. Öğr. Üyesi Fatih USLU

*Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü,
fatihuslu07@gmail.com*

1. GİRİŞ

1.1. İnceleme Alanının Konumu

İnceleme alanı olarak seçilen saha Türkiye'nin güneyinde Akdeniz Bölgesi'nin kuzey kesimini çevreleyen yüksek dağ silsilerinden oluşan Toros dağlarının Orta Toros'lar bölümünde yer almaktadır. Orta Toroslar olarak tabir edilen bölge Antalya il merkezinin doğusundan başlayarak Adana – Osmaniye hattına kadar devam eden bölgeyi kapsamaktadır. Bahsi geçen bölgede sahanın Fiziki Coğrafya özelliklerinden kaynaklanan doğal ortam şartları nedeniyle çok sayıda yayla bulunmaktadır. Bölgede halkın sosyo – kültürel dokusu ve ekonomik yapısı nedeniyle yaylacılık faaliyetleri yüzlerce yıldır sürdürülmektedir. Nisan ayı ortalarından itibaren Akdeniz kıyılarından kuzeye, Toroslar'ın zirvelerinde yer alan yaylalara doğru bir göç başlamaktadır (Seyirci, 1997). Çalışma kapsamında Orta Toroslar üzerinde Konya, Isparta ve Antalya il sınırı içerisinde yer alan Karahacılı ve Bozahmetli Yörük Aşiretleri tarafından kullanılan Muslu, Anamas, Küpe, Kuyucak ile Yazılı yaylalarında yer alan yurt yerleri incelenmiştir.

Şekil 1: İnceleme Alanının Lokasyon Haritası

1.2. Amaç ve Kapsam

Bu çalışmanın amacı Yörük Aşiretleri üzerindeki en büyük yanlış algılardan birisi olan “*yersiz, yurtsuz*” algısının düzeltilmesine katkı sağlamaktır. Yörük aşiretleri Orta Asya’dan yola çıkmış, Türkistan Coğrafyası üzerinde hakimiyeti olan, sosyal ve ekonomik şartlar gereği “*konar göcer*” bir yaşam tarzına sahip topluluklardır. Ancak Yörük Aşiretleri bazı televizyon programları, belgeseller, gazete ve dergi haberlerinde “*yersiz yurtsuz yaşam süren, gelişen güzel her yerde konaklayan tamamen göçebe topluluklar*” olarak tanıtılmaktadır. Bu algı yanlış olmakla birlikte göç vaktinden, göç şekline; gidilecek yayladan çadırın kurulacağı noktaya kadar her aşaması planlı ve yüzlerce yıllık bir kültürel birikim olan Yörük göçlerinin ve Yörük kültürünün dokusunun bozulmasına neden olabilecek düzeye gelmiştir. Ortaya çıkan bu problem konu ile ilgili akademik çalışmaların yapılmasını gereklilik haline getirmiştir. Çalışma kapsamında ‘Yörükler’in yaylalarda yüzlerce yıldır kullandıkları ve nesilden nesile aktardıkları yurt yerlerinde incelemeler yapılmış, elde edilen bulgular çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

1.3. Materyal ve Metot

Çalışma kapsamında öncelikle Yörük kültürü ve yaylacılık ile ilgili detaylı bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması sadece akademik yayınlar ile sınırlı tutulmayarak konu ile ilgili yayınlanan televizyon programları, gazete ve dergi haberleri incelenmiştir. Böylece Yörük kültürü, yaylacılık ve konargöcer yaşam tarzının akademik boyutu ile gündelik yayın yapan mecralar arasındaki algı farkının tespit edilmesi sağlanmış ve bahsi geçen konularda popüler ancak yanlış bilgilerin servis edildiği anlaşılmıştır.

Literatür taramasının ardından ‘Yörükler’in tamamen göçebe değil, yarı göçebe şeklinde konar göcer bir yaşam sürdürülerinin kanıtlanması için örneklem olarak seçilen yurt yerlerine çeşitli defalar arazi çalışmaları düzenlenmiştir. Arazi çalışmaları sırasında yurt yerlerinin geçmişten beri kullanıldığıının kanıtı olan eski mezarlар, yurt yerleri ve diğer kanıtlar fotoğraflanmıştır. Yörük aşiretlerinin yaşlı üyeleri ile yapılan mülakatlarda yaylaya göçün hangi tarihlerden beri yapıldığı ve yurt yerlerinin sosyo - kültürel dokusu hakkında bilgiler elde edilmiştir.

Arazi çalışmalarının tamamlanmasının ardından ofis çalışmalarına geçilmiş mevcut literatür ve alan araştırması sırasında elde edilen bulgular ışığında çalışma gerçekleştirilmiş, tespit edilen problemlere çözüm önerileri sunulmuştur.

2. YÖRÜK KÜLTÜRÜNDE YURT VE YURT YERİ KAVRAMI

Çalışmanın bu bölümünde yurt ve yurt yeri kavramları tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumu ve literatürde yer alan bazı tanımlar üzerinden değerlendirme yapılarak terimsel karmaşa dikkat çekilmiştir.

2.1. Yurt Nedir?

Yurt kelimesi, Türk Dil Kurumu tarafından dokuz farklı anlamda tanımlanmıştır. Bahsi geçen tanımlardan iki tanesi doğrudan Yörükler ile ilgilidir. Bu tanımlardan ilki “*Göcebe Türkler'in oturduğu çadır*” şeklindedir. Göründüğü gibi ilk tanımda göcebe tabiri kullanılmaktadır ancak bu tabir Yörük kültürü ile tam olarak özdeş değildir. İkinci tanım olan “*Yörükler'in yazın veya kışın oturdukları yer*” tanımı diğer tanıma göre daha doğrudur. Ancak bu tanımda ise bilgi yanlışı söz konusudur. Yurt ‘Yörükler’in sadece yazın oturdukları yerdır. Yörük aşiretleri Nisan ortalarında geldikleri yurtlarından Eylül ayı ortalarında “*teke*” diye tabir ettikleri kışın oturacakları yerleşim yerlerine dönerler. Yörük kültüründe yurt çadır anlamında kullanılmaktadır.

2.2. Yurt Yeri Nedir?

Türk Coğrafyası’nda yaylacılık alanında yapılan ilk araştırmaların önemini gerçekleştiren Cemal Arif Alagöz yurt yerlerini “*yazın yüksek dağlara çıkan Yörükler'in çadırlarını kurdukları geniş meydan*” olarak tanımlamaktadır (Alagöz, 1936; 1941; 1993). Büyük Türk düşünür Sosyolog Ziya Gökalp ise yurt yerlerinin coğrafi özelliklerinin yanında kültürel ve tarihi boyutunu da ön olana çıkarır

bir tanım olan “*Her Türk aşiretinin bir ırmağı olduğu gibi birde dağı vardı, çünkü ırmak kenarı onun kışlağı ise dağda yaylığıydı*” ifadelerini kullanmıştır (Gökalp, 1926).

Bilge Kağan sekizinci yüzyılda Ötüken vadisinde bengü taşa “*üstte mavi gök, alta kara yer yaratıldığında ikisi arasına insanoğlu yaratılmış*” yazdığında Yörükler Orta Asya bozkırlarında, Ötüken ormanlarını kışlak, Tanrı dağlarını yaylak, Orhun nehrini sulak olarak kullanmaktadır. Gün gelip Anadolu fethedilince, Orta Asya bozkırlarına benzer şartları Toroslar’da bulan Yörükler, buraları yurt bilmiş, Orta Asya kültürünü Anadolu kültürü ile de birleştirmişlerdir (Ögel, 1978; Meydan, 2016). Yörük kültüründe yurt yeri çadırların kurulduğu yer anlamına gelmektedir. Günümüzde yurt yerleri iki farklı gurupta incelenebilir. Bunlardan ilki yaylacılık faaliyetlerinin sürdürildüğü yurt yerleridir. Bu sahalarda yüzlerce yıldır devam eden iskân günümüzde aynı kültürel doku içerisinde devam etmektedir. İnceleme alanı olarak seçilen yurt yerlerinden Küpe, Kuyucak ve Yazılı yaylalarındaki yurt yerleri bunlara örnek gösterilebilir. Ancak bazı yurt yerleri yaylacılık faaliyetlerinde yaşanan fonksiyonel değişimlerden dolayı günümüzde iskân edilmemektedir. Bu sahalara Anamas ve Muslu yaylalarında yer alan yurtlar örnek gösterilebilir.

2.3. Göçebe ve Konar Görerlik

Türk Dil Kurumu göçebeliği “*Değişik şartlara bağlı olarak belli bir yöre içinde çadır, hayvan ve öteki araçlarla yer değiştiren, yerlesik olmayan (kimse veya topluluk), göçer, göçkün*” ifadeleri ile tanımlamaktadır. Burada “*belirli bir yöre içinde*” ifadesi oldukça önemlidir. Çünkü Yörük aşiretleri göçlerini kışın yerleşikleri yerden (*teke*) nesiller boyunca yurt tuttukları yaylalara gerçekleştirmektedir. Yörük göç kültüründe geliş gizel konaklama anlayışı söz konusu değildir (Uslu, 2015). Konar görerlik ifadesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde “*Göçebe bir hayat süren, bir yere sürekli yerleşmeyen (aşiret, oba vb.), göçerkonar*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımda “*sabit bir yer*” ifadesi yer almadığı için Göçebe ifadesi Yörük göç kültürünü tanımlamaya daha yakındır.

3. YURT YERLERİNİN SEÇİLMESİNDEN ETKİLİ OLAN COĞRAFİ ÖZELLİKLER

Yayla kavramını ortaya çıkarılan temel Coğrafi unsur yükseltidir. Bilindiği üzere yükseklerde çoklukça sıcaklık düşmekte, nem değerleri azalmakta ve yayla olarak tabir edilen sahalara özel ekolojik şartlar ortaya çıkmaktadır (Darkot, 1943; Erinç, 1996). Orta Toroslarda 1000 – 2500 metre aralığında çok sayıda yayla bulunmaktadır (Alagöz, 1936). Bu yaylalar çeşitli Yörük aşiretleri tarafından yurt olarak iskân edilmektedir. Bir Yörük aşireti tarafından geçmiş dönemlerde yurt tutulan bir yaylanın iskanı nesilden nesile devam etmektedir (Seyirci, 2003). İnceleme sahası olarak seçilen yaylalardan Muslu ve Anamas yaylaları yüzlerce yıldır Karahacılı Yörük Aşireti tarafından yurt edilirken, Küpe, Kuyucak ve Yazılı yaylaları Bozahmetli Yörük Aşireti tarafından yurt edilmektedir. Bahsi geçen yaylalardan Muslu 1740, Anamas 1650, Küpe 1830, Kuyucak 1600, Yazılı 1680 metre yükseltide yer almaktadır. Toroslar’da yükselti kısa mesafelerde büyük farklılık göstermektedir. Buna bağlı olarak farklı yükselti kuşakları ve farklı türden bitkilerin yaşaması için özel ekolojik koşullar ortaya çıkmaktadır (Atalay, 2011). Yurt yerlerinin belirli bir yükseltide olması yurt çevresinde yer alan otlakların gür ve çeşitli bitki topluluklarından oluşmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda yüzey akışı sulardan mahrum olan yaylalarda yaşayan Yörüklerin su ihtiyaçlarını karşıladıkları en önemli kaynak yöre dilinde kar çukuru, coğrafi olarak ise dolin olarak tanımlanan karstik erime çukurlarıdır (Atalay, 2011). Toroslar üzerinde 1.500 metreden sonra yayılış göstermektedir. Bu durumda yüksek yaylalarda bulunan yurt yerleri kar çukurlarına erişmek için de elverişli imkanlar sunmaktadır. Orta Toroslar üzerinde bulunan yurt yerleri genel olarak eğim değerlerinin az olduğu uvala ve polye tabanlarında yer almaktadır. Hayvanların barınak alanlarının oluşturulması, çadırların kurulması ve ulaşım imkanları açısından diğer sahalara göre daha uygun şartlar sunan polye ve uvala tabanları ile plato yüzeyleri yurt yerlerinin kurulması için uygun alanlar olarak seçilmiştir. Ayrıca inceleme alanı olarak belirlenen beş yaylanın tamamında yer alan yurt yerleri kuzey bakıya kurulmuştur. Çünkü Toroslar’ın hâkim bakı yönü güneydir. Güneş ışınlarının günün büyük kısmında güneyden gelmesi dağların güney kısmında yer alan yurt yerlerindeki otlakların kısa sürede sararmasına neden olmaktadır. Kuzey bakıda yer alan otlaklar nemlilik, daha düşük sıcaklık ve diğer ekolojik şartlardan dolayı daha uzun süre kullanılabilmektedir.

Yayla alanları çevresine göre yüksek alanlardır. Bu durum yayla ve yurt yerlerinin kıyı kesimlerinden daha serin olmasına neden olmaktadır. Ortalama 200 metrede 1 °C azalan sıcaklık yayla yerlerinde özel ekolojik koşulların oluşmasına neden olmaktadır. Bir bölgenin yurt yeri olarak seçilmesinde çevresine ve Yörük aşiretlerinin geldikleri kıyı bölgelerine göre daha serin olması en önemli kriterler arasındadır. Ayrıca yüzeysel akışın son derece zayıf olduğu Toroslarda karstik kaynak yakınları diğer doğal ortam şartlarının uygun olması durumunda yurt yeri olarak seçilmektedir. Yurt yerlerinin seçilmesinde “manav” diye tabir edilen yerli halkın yaşadığı ilçe ya da köy merkezlerine yakın olmak bir diğer önemli kriterdir. Sağlık hizmetleri, Yörük çocukların eğitimi, alışveriş ve diğer hizmet sektörlerinden yararlanmak için yurt yerlerinin yakınlarında bir yerleşim birimi olması önemli bir tercih sebebidir. Toroslar Türkiye'nin yükselti ve eğim değerleri bakımından en zorlu koşullara sahip sahalarındandır. Bu durum yaylalık faaliyetlerini dolayısıyla yurt yerlerinin seçilmesini etkileyen önemli bir unsurdur. Ulaşımı kolay olan yurt yerlerine hayvan sürüleri ile göç etmek daha kolay ve güvenli olmaktadır. Ayrıca tekeye göç zamanı yaklaştığında yaşanabilecek ani kar yağışları durumunda hayvanlar telef olmadan yurt yerini hızlı şekilde boşaltmak için ulaşımı kolay olan yerler yurt yeri olarak seçilmektedir.

4. YURT YERLERİNİN SOSYO KÜLTÜREL ÖNEMİ

Yurt yerleri yerleşimin devam ettiği yurt yerleri ve sona erdiği yurt yerleri olarak iki guruba ayrılarak incelenebilir. Yerleşimin devam ettiği yurt yerlerinde Yörük kültürü en karakteristik özellikleri ile yaşatılmaya devam etmektedir. Fakat günümüzde bazı yurt yerlerine yerleşim durmuştur. Çünkü son 20 yıllık süreçte yaylalık faaliyetlerinde meydana gelen bazı fonksiyonel değişiklikler ile Yörük aşiretlerinin ekonomik kaygıları nedeniyle hayvancılık faaliyetlerine son vermesi bazı yurt yerlerine yerleşilmemesine neden olmuştur. Ancak yerleşimin sona ermesi yurdun tamamen terk edilmesi anlamına gelmemektedir. Manevi ve kültürel duygularının yanında yer duyguları da son derece güçlü olan Yörük'ler yaz aylarında yaylaya yerleşmeseler bile yılda en az bir kez eski yurt yerlerini ziyaret etmekte, yurt yerlerinde bulunan ata mezarları başında dua etmekte ve genç aşiret üyelerine geçmişleri hakkında bilgi vermektedir. Bu durum eski yurt yerlerinin kültürel kimliğinin korunmasına katkı sağlamakla birlikte Yörük aşiretlerinin ne kadar sağlam bir sosyo kültürel dokuya sahip olduklarını göstermektedir.

Şekil 2: Anamas Yaylası'nda Yerleşilmeyen ve Yerleşimin Devam Ettiği İki Yurt Yeri

İnceleme alanı olarak seçilen Küpe, Kuyucak ve Yazılı yayalarında yer alan yurt yerlerine yerleşim sürenken, Anamas ve Muslu yayalarında yer alan yurt yerleri Karahacılı Yörük Aşireti üyelerinin ekonomik kaygıları ile hayvancılığı bırakması ve çadır yaşıntısını terk ederek Konya'nın Beyşehir, Seydişehir ilçeleri ile Isparta'nın Eğirdir ve Aksu ilçelerinden sabit mesken satın almaları ile yerleşime kapanmıştır. Ancak daha önce de belirtildiği gibi yurt yerlerine artık yerleşilmiyor olması o sahaların tamamen terk edildiği anlamına gelmemektedir.

Şekil 3: Yazılı Yaylası Yakınlarında Eski ve Yeni Yurt Yerleri Yan Yana Yer almaktadır.

Şekil 4: Kuyucak Yaylasında Yer Alan Eski Bir Yurt Yeri ve Yakınındaki Mezarı Ziyaret Eden Yörük

Şekil 5: Küpe Yaylasındaki Hayvancılık Faaliyetleri ve Yurtlarını Ziyaret Eden Bozahmetli'ler

5. SONUÇ

Günümüzde bazı yayın organları ve gazete mecraları tarafından Yörük aşiretleri “yersiz, yurtsuz” olarak yaşayan, sürekli göç halinde olan ve ekonomik kısıtlıklardan dolayı konargöçer bir yaşam sürdürmek zorunda şeklinde gösterilmektedir. Ancak Yörük aşiretleri gelişî güzel konaklayan, sabit bir yaşam yeri olmayan ve geçim sıkıntısı nedeni ile ülkenin dört bir yanına göç eden topluluklar değildir. Yörük aşiretlerinin konargöçer yaşam şekli Orta Asya Türk geleneklerinin doğal bir sonucudur. Bu konudaki algı yanlışlarının düzeltilmesi Yörük kültürü kadar Türk Tarihi'nin doğru anlaşılması bakımından önemlidir. Türkistan'ın coğrafi tanımlaması olan Orta Asya'dan önce Horasan'a ardından Anadolu ve Rumeli'ye gelerek bu bölgeleri yurt edinen Oğuz Ata'nın çocukları Yörükler yaklaşık bin yıldır Orta Toroslarda varlığını sürdürmektedir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde genellikle aşiret kimliği ile tüzel bir hüviyet kazanan Yörük'ler cumhuriyetin ilk yıllarda dahi aşiret olarak varlıklarını sürdürmüştür, muhtarlıklar aracılığıyla merkezi otorite ile aralarındaki bağı devam ettirmiştir. Nitekim 1945/50 yıllarında aşiretlerin tüzel kişilikleri alınarak aşiretler yerleşik unsurlara dönüşmüştür. Aşiret kimliği ile hem tüzel hüviyetleri olan hem de konargöçer olarak yaşamlarını sürdürme fırsatları olan Yörük'ler açısından yurt yerlerinin önemi oldukça fazladır. Zira son aşiretlerin muhtarlık mührülerini teslim tarihleri 1950'li yıllardadır. Ondan önceki dönemlerde yerleşik olmayan aşiret mensupları için tapu ve n iskân konuları da çok net bir anlam ifade etmemektedir. Osmanlı döneminde tapu kayıtları çok net tutulmadığı için yayla sınırlarının belirlenmesinde yurt yerleri ve mezar taşları iz hüviyeti taşıdığından önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Orta Toroslardan yaşayış Yörük'lerden bir örnek verecek olursak Bozahmetli ve Karahacılı Aşiretleri, kışın Antalya yazın Konya il sınırlarında konargöçer yaşayan büyük aşiretlerdir. 1950 yılına gelinceye kadar Orta Toroslardan tam konargöçer yahut yarı konargöçer bir hayat tarzı belirleyen aşiretlerin muhtarlık mührüne devrin Manavgat Kaymakamı Muslihiddin Yılmazmete tarafından el konulmuş ve aşiretler bölgedeki köy ve kasabalara zorunlu iskân edilmiştir. Bazı aşiret mensupları köylere ve kasabalara yerleşmiş bazları da nüfuslarını herhangi bir yerleşim merkezine alırmakla birlikte yerleşik hayatı geçmeye direnmışlar ve konargöçer yaşama devam etmişlerdir. Günümüzde sayıları çok az sayıda olsa da konargöçer yaşam tarzını devam ettiren obalar da mevcuttur. Bu aşiretlerin yaylalarından bazıları Küpe, Kuyucak, Yazılı, Anamas ve Muslu yaylalarıdır. Bu yaylalarda aşiret mensuplarına ait yurt yerleri bir belge hüviyeti taşımakta ve Toroslardan zirvelerde bir mühür gibi durmaktadır. Sonuç olarak yurt yerlerinin varlığı hukuki açıdan bir tapu niteliği taşımakla beraber, bu bölgelerin bir Türk yurdu olmasının teminatı niteligidir. Çeşmeler, mezarlar ve yurt yerleri Yörük obalarından geriye kalan izler olarak karşımıza çıkmakta ve tapuların bir başka guruplara geçmesi halinde bile günümüzde geleceğimizin teminatı olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alagöz, C. A. (1936). Anadolu'da Yaylacılık. *CHP Konferanslar Serisi I*.
- Alagöz, C. A. (1941). *Yayla Tabiri Hakkında Rapor*. Ankara: Birinci Coğrafya Kongresi: Raporlar, Müzakereler, Kararlar. s, 150 - 157.
- Alagöz, C. A. (1993). Türkiye'de Yaylacılık Araştırmaları. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Türkiye Coğrafya Dergisi*.
- Atalay, İ. (1986). *Uygulamalı Hidrografya*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayıncıları.
- Atalay, İ. (2011). Türkiye'de Karstlaşma ve Karst Ekolojisi. *Türk Coğrafya Kurumu Yayınları*, Sayı: 6, Sayfa: 202 - 222.
- Darkot, B. (1943). Türkiye'de Yağışların Dağılışı. *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 2. s. 138-159.
- Erinç, S. (1996). *Klimatoloji ve Metodları*. İstanbul: Alfa Basım ve Yayın Dağıtım.
- Gökalp, Z. (1926). *Türk Medeniyeti Tarihi*. İstanbul.
- Meydan, A. (2016). *Dünden Bu Güne Sebil Yörükleri*. Ankara: Pegem Akademi.

- Ögel, B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş I.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Seyirci, M. (1997). *Manavgat Yörüklerinin Göç Yolları.* İstanbul: TFA.
- Seyirci, M. (2003). *Ege Yörükleri.* İstanbul: Derin Yayıncıları.
- Uslu, F. (2015). *Sosyolojik Bir Alan Araştırması Bozahmetli Yörük Aşireti.* İstanbul: Çizgi Kitapevi.
- Türk Dil Kurumu İnternet Sayfası: <http://www.tdk.gov.tr/>

Teşekkür: Arazi çalışmaları sırasında desteklerini gördüğümüz ve bazı fotoğrafların temini konusunda yardımcı olan Adem Uslu ile Mustafa Ünal'a teşekkür ederiz.

ANTALYA KONYAALTI PARKLARININ ENGELİ İNSANLAR İÇİN ERİŞİBİLİRLİĞİNİN GIS KULLANARAK ANALİZ EDİLMESİ

Orhun SOYDAN^{1*}

Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

E-mail: orhunsoydan@akdeniz.edu.tr

Ahmet BENLİAY²

Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü

E-mail: benliay@akdeniz.edu.tr

GİRİŞ

Kent parkları, kentsel yaşam kalitesinin artırılmasında önemli bir paya sahiptir. Bir kamusal alan olan kent parkı çevrelerinin yaşam kalitesini artırması için, başarılı bir planlama, tasarım, uygulama süreci ve bakım koşullarının yaratılmış olması gerekmektedir (Eşkil 2011).

Kent parkları, karmaşık kentsel örgütlenme içerisinde, kentleşmeye bağlı olarak gelişen kopuk doğa-insan ilişkisinin yeniden oluşturulmasında çok önemli ve çeşitli işlevler üstlenen kamusal hizmet alanlarıdır. Aynı zamanda kentsel yerleşmelerde genellikle merkezi olarak konumlanmakta ve görsel olarak kentin bir parçası durumundadır. Bu alanlar insanların günlük kullanım içinde kolaylıkla erişebilecekleri yerlerde bulunmakta ve yürüyüş, koşu, dış mekânda oturma, piknik yapma, oyun ve benzeri bireysel ya da grup eylemlerine olanak sağlamaktadır (Oğuz 1998).

Ülkemizde yapılan gözlemler fiziksel çevrenin sadece engelliler için değil, engelsiz bireylerin de rahatça dolaşımını ve kullanımını zorlaştıran, hatta sakatlanmalarına neden olabilecek mimari engellerle dolu olduğunu göstermektedir. Engelliler için yapılan çalışmalar, onların engelsiz bireyler ile bir arada bağımsız ve özgürce yaşamalarını sürdürmeleri için, engellerden arınmış, tüm bireyler için ulaşılabilir ve kullanılabilir ortak bir fiziksel çevre yaratılmasının en doğru çözüm olduğunu ortaya koymaktadır (Bekiroğlu 2002).

Engelli bireylerin sosyal yaşama katılımı, eğitim ve istihdamı konusunda, öncelikle fiziksel çevrede bulunan engellerin kaldırılması gerekmektedir. Engelli bireylerin, kendi kendine yetebilmelerinin sağlanması, fırsat eşitliğinin gerçekleştirilmesi ve topluma aktif ve üretken bireyler olarak katılımlarının sağlanması, kendilerinin ve ülkemizin geleceği açısından büyük önem taşımaktadır (Eşkil 2011).

Engelli ve yaşlı kullanıcıların kentsel yaşama katılım sürecindeki ihtiyaçları, engelli olmayanlarla farklı olmakla birlikte benzerlikler de göstermektedir. Engelli olarak tanımlanan bireyleri, toplumun ayrı bir kesimi olarak nitelendirmek doğru bir yaklaşım değildir. Onları toplumla bütünleşmiş bir parça olarak algılamak gerekmektedir. Dolayısıyla yaşanan mekânlarda bu bütünlüğe gerçekleştirebilmek için fiziksel çevrede ulaşılabilirlik sağlanmalıdır (Öztürk, 2011). Bireyin sosyal hayatı katılımında mekânın ulaşılabilirliği ve erişilebilirliği büyük önem taşımaktadır (Aykal vd 2017).

Engellilerin toplumun ayrı bir kesimi olmaktan çok, bütünleşmiş bir parçası olduğu kabul edilmeli ve kentsel yaşama katılım “engelli” gereksinmelerinden çok, “insan gereksinmeleri” biçiminde ele alınmalı, tasarımın bütünlüğünü, çoğulcu ve ayırsız olması ilkeleri benimsenmelidir (Özi 2005).

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre nüfusumuzun %12,9 'u engelli bireylerden oluşmaktadır (TÜİK 2015). Buna göre, ülkemizde yaklaşık olarak 8,5 milyon engelli bireyin yaşadığı sonucuna varılmaktadır. Bu oranlara göre 8,5 milyon engelli birey, aileleriyle birlikte 32 milyon kişiye ulaşmakta böylece engellilik sorunu ülke nüfusunun yarısını ilgilendiren önemli bir problem haline gelmektedir (Gökçe 2012). Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK 2015) verilerine göre nüfusumuzun %8,2 ' sini yaşlılar (65 ve daha yukarı yaşı) oluşturmaktak ve bu oranın 2023 yılında %10,2'ye ve 2050 yılında ise %21'e ulaşması beklenmektedir.

Doğuştan ya da sonradan meydana gelen engelleri sebebiyle hareket yeteneği kısıtlı olan insanların, yaşadıkları fiziksel çevredeki ve yerel yönetimlerin yetersiz uygulamalarındaki sınırlamalarla günlük yaşamlarında zorluk çektilerini ve kendilerini toplumdan soyut tuttukları bir gerçektir. Bu sebeple toplumsal hayatın her alanında aktif olarak rol üstlenmeleri ve her yerde kendilerine yer bulmaları için evlerinden ayrılarak dış mekânda vakit geçirmeleri mümkün hale getirilmelidir (Keskin 2011).

Tekerlekli Sandalyelinin Hareketine İlişkin Özellikler

Tekerlekli sandalye ve hareket özellikleri, konu ile ilgili tasarım sınırlamaları açısından önemlidir. Tekerlekli sandalyenin yerden yüksekliği 90-110 cm arasındadır. Sandalyenin tekerlek yüksekliği 45-50 cm arasındadır. Engellinin kollarını koyacağı kolçak yüksekliği 70-75 cm arasındadır. Tekerlekli sandalye kullanan engellilerin, yatay konumda, kolunun yere erişimi için ulaşılabilirlik mesafesi 26-45 cm, yukarı erişimi için ulaşılabilirlik mesafesi 158-190 cm arasındadır (TSE 1999).

Tekerlekli sandalye kullananlar için 80 cm'lik genişlik yeterlidir. Bahçe kapısı girişleri için 76 cm'lik net bir genişliğe ve ani ve sert hareketler için 81,5 cm genişliğe ihtiyaç vardır. Geçilecek yerin derinliği 6 cm'den fazla ise genişlik en az 90 cm olmalıdır. İki yönlü bir geçiş varsa rahat bir trafik için genişliğin 160 cm olması gereklidir. (TSE 1991).

Tekerlekli sandalyedeki engelli bireyler için yaya yolu genişliği en az 150 cm olmalıdır. 150 cm den az yererde iki tekerlekli sandalye geçemeyebilir. (TSE 1991). Tekerlekli sandalyenin kendi ekseni etrafında 90° ve 180° dönebilmesi için minimum 150 cm genişliğe ihtiyaç vardır (TSE 1999).

Tekerlekli sandalyenin kendi ekseni etrafında 360° dönebilmesi için minimum 150 x 150cm genişliğe ihtiyacı vardır. Tekerlekli sandalyeli engellilerin U dönüşü yapabilmeleri için ez az 150 x 200cm genişliğe ihtiyaçları vardır. (TSE 1999).

YÖNTEM

Çalışma alanı Antalya İli Konyaaltı Bölgesi'ndeki bazı parkları kapsamaktadır. Konyaaltı; kent merkezine olan yakınlığı, turizm açısından yoğun olarak kullanılan bir bölge olması ve Konyaaltı kıyı şeridini içerisinde barındırması gibi özelliklerini nedeniyle çalışma alanı olarak seçilmiştir.

Konyaaltı bölgesinde bulunan 105 park içerisinde 3 park çalışma kapsamında incelenmiştir. Konyaaltı'nda bulunan 3 park, çalışmanın temel materyalini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında Emek, Expo ve Çayırlı Mustafa Karabulut Parkları engelli kullanımı açısından incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu çalışma için;

- Topografik haritalar,
- Uydu görüntülerı,
- Parklara ait mevcut durumu gösteren çizimler, materyal olarak kullanılmıştır.

Parkların yapısal özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu aşamada ilk olarak parkların alanları hesaplanmış ve alan üzerindeki materyaller incelenmeye başlanmıştır. Parklarda yürüyüş yollarında kullanılan malzemeler, engelli bireylerin kullanımı açısından analiz edilmiştir. Parklarda bulunan kentsel donatı elemanları ve oturma birimleri incelenmiş, standartlar açısından engelli bireylere yönelik uygunlukları tespit edilmiştir. Arazi çalışmalarından elde edilen veriler sayısal ortama aktarılmıştır. ArcGIS 10.1 yazılımında ilk olarak her bir parkta Totalstation yükseklik ölçüm cihazı yardımıyla elde edilen 1m×1m şeklindeki gridlerin kot değerleri veri tabanına aktarılmıştır. Bu kot değerleri üzerinden eğim analizi yapılabilmesi için 3 boyutlu yükseklik haritaları (DEM) oluşturulmuş ve bu haritalar üzerinden yükseklik ve eğim analizleri yapılmıştır. Elde edilen yükselti haritası ile parkların topografik durumları tespit edilmiştir. Yürüyüş yollarının eğim durumları tespit edilmiş ve engelli kullanıcılar açısından uygunlukları belirlenmiştir.

BULGULAR

Antalya İli Konyaaltı ilçesinde bulunan Expo parkının yapımına 2015 yılında başlanmış olup, parkın yapım aşaması ise 2016 yılında bitmiştir. Parkın toplam alanı 26.000 m² (26 dönüm)'dür. Expo parkının üç girişi bulunmaktadır. Giriş kapıları tekerlekli sandalyelerin geçebileceği ölçülerde yapılmıştır. Fakat tekerlekli sandalyelerin dönmesi için yeterli genişliğe sahip değildir.

Parkların eğimi düz (% 0 –2), hafif (% 2 – 6), Orta (% 6 – 12), dik (% 12–20), çok dik (% 20 – 30) ve sarp (% 30+) olmak üzere altı sınıf olarak gruplandırılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Parkların Eğim Grupları Dağılımı

Eğim Grubu (%)	Çayırlı M. Karabulut Parkı (m ²)	Emek Parkı (m ²)	Expo Parkı (m ²)
0-2	Düz	6.336,58	4.392,00
2-6	Hafif	7.093,42	12.042,30
5-8	Orta		945,30
8-12	Dik		1.820,00
Toplam		3.170,40	2.600,00
Toplam		20.500,00	26.000,00

Genel olarak park içerisinde mevcut yaya yollarının eğiminin % 2 - 6 arasında olduğu tespit edilmiştir. Eğimin fazla olduğu noktalardaki rampaların eğimi % 6'in üzerindedir (Şekil 1). Park içerisinde merdivenlere alternatif olarak herhangi bir rampa bulunmamaktadır. Bu durum, engelli bireylerin parkın her alanını gezmelerine engel olmaktadır.

Expo parkında alanlara erişimi sağlayan yolların genişliklerinin ve yüzey kaplamalarının, engellilerin kullanımına uygun olmaması, kaldırımlı kenarlarında bulunan yağmur suyu oluklarının tekerlekli sandalyeli engellinin geçişine engel olması, yaya yoluna erişimi sağlayan rampaların standartlara uygun olmaması karşılanan diğer sorunlardandır.

Expo parkında kullanılan rampaların, tekerlekli sandalye kullanan engelliler için çok fazla sorun meydana getirdiği tespit edilmiştir. Merdivenlere alternatif olarak rampaların bulunmaması engellilerin hareketlerini zorlaştırmaktadır. Parklardaki yürüyüş yolları engellilerin kullanımını açısından irdelendiğinde, yolların engellilerin kullanımına uygun olduğu tespit edilmiştir.

Ayrıca park sahip olduğu topografik yapısından dolayı fazla eğimi sahiptir. Parka giriş yerlerinin büyük kısmının merdivenlerle sağlandığı tespit edilmiştir. Bu merdivenlerin yanında rampaların ve engelli bireylerin park alanına inmesini sağlayacak asansör vb. kullanımlarının olmamasından dolayı Expo parkının engelli bireylerin kullanımını açısından uygun olmadığı tespit edilmiştir.

Şekil 1. Expo Parkı Eğim Durumu

Emek Parkı Konyaaltı İlçesi'nin en büyük parklarından biri olup, Emek Parkının yapım aşaması 2013 yılında bitmiş olup, park bugünkü halini 2015 yılında almıştır. Park toplam 4 ayrı alandan oluşmaktadır. Park içerisinde uzun bir kanal geçmektedir. Park 20.500 m^2 alana sahiptir. Emek parkının 4 girişi bulunmaktadır. Park toplam 4 ayrı alandan oluşmaktadır. Parkın tüm girişlerinde bulunan yaya yolu genişliklerinin tekerlekli sandalyeli bireylerin geçebileceği ölçülerde tespit edilmiştir.

Park içerisinde mevcut yaya yollarının eğimi tekerlekli sandalyeli bireylerin kullanımı için uygundur. Park içerisinde bulunan oturma elemanları ve kentsel donanımlarının yüksekliklerinin de engelli bireylerin kullanımı açısından uygun oldukları tespit edilmiştir (Şekil 2).

Emek parkı içerisinde bulunan yürüyüş yollarının engelli kullanıcılar açısından uygun olduğu tespit edilmiştir. Fakat park içerisinde ulaşılabilirliğin, belirli alanlarda köprüler aracılığıyla sağlandığı belirlenmiştir. Bu köprülerin engelli kullanıcıların kullanımı açısından uygun eğim ve genişlikte olmadıkları tespit edilmiştir (Şekil 3).

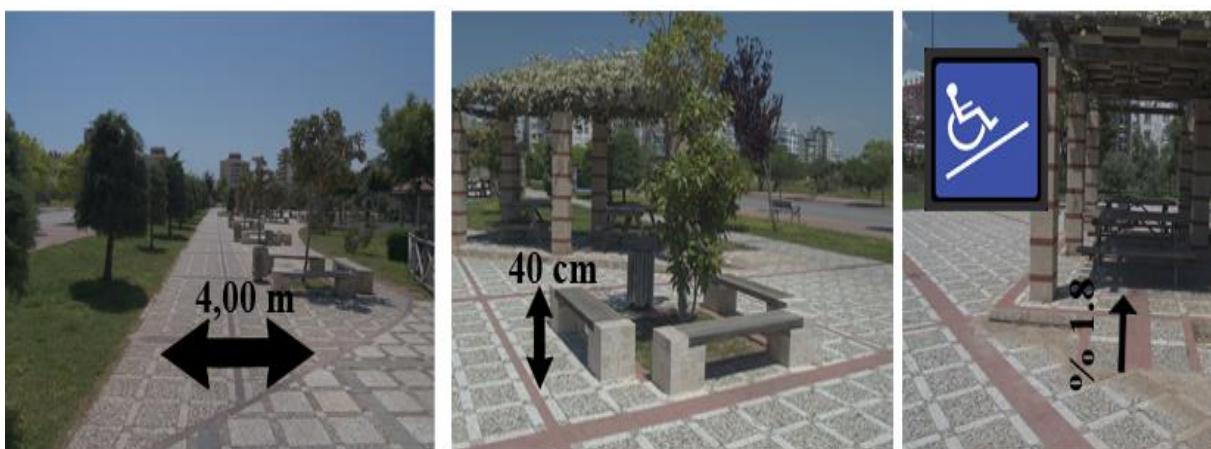
Şekil 2. Emek Parkı Eğim Durumu

Şekil 3. Emek Parkı Yaya Köprüleri

Çayırlı Mustafa Karabulut Parkının yapımı 2011 yılında tamamlanmıştır. Park toplam 13.460 m^2 sahiptir. Çayırlı Mustafa Karabulut parkının giriş kısımlarında bulunan yaya yollarının tekerlekli sandalyeli bireylerin geçebileceği ölçülerde yapıldığı tespit edilmiştir. Park içerisinde yaya yollarının tekerlekli sandalye kullanan bireylerin herhangi bir zorlukla karşılaşmadan kullanabildikleri tespit edilmiştir.

Park içerisinde mevcut yaya yollarının eğimi tekerlekli sandalyeli bireylerin kullanımı için uygundur. Ayrıca park içerisinde bulunan gölgeleme elemanlarına giriş kısmında bulunan rampalarında engelli bireylerin kullanımı için uygun oldukları tespit edilmiştir (Şekil 4). Park içerisinde yürüyüş yollarının uygun eğimde olması, çok az sayıda olmasına rağmen rampaların uygun eğimde olması ve kentsel donatı elemanlarının yüksekliklerinin engelli bireyler açısından uygun olmasından dolayı Çayırlı Mustafa Karabulut Parkının engelli bireylerin kullanımı açısından uygun olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 4. Çayırlı Mustafa Karabulut Parkı Eğim Durumu

Ayrıca park içerisinde yürüyüş yollarının kaplamasında kullanılan doğal taş dösemelerinin engelli kullanımı açısından herhangi bir sorun teşkil etmediği belirlenmiştir.

Park içerisinde bulunan bitkilerin seçiminde fazla dallanma meydana getirmeyen bitkilerin seçilmesinin, engelli kullanıcılar açısından parkın kullanılabilirliğinin artırılmasını sağladığı söylenebilir. Ancak park içerisinde kullanılan aydınlatma elemanlarının yüksek boyda olması, akşam kullanımı açısından engelli kullanıcıları olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Park içerisinde yerden aydınlatma armatürlerinin bulunmamasının engelli kullanıcıların akşam kullanımını engellediği tespit edilmiştir.

Çalışılan parklarda otoparklar bulunmakta olup, bu alanlar içerisinde özel olarak ayrılmış engelli otoparkı bulunmamaktadır. Engelli otoparkı için yer ayrılmadığından; engelli levhası, yönlendirici engelli levhası veya yerde engelli park işaretleri bulunmamaktadır. Otoparkın gece aydınlatması yetersizdir. Otopark içerisinde zemin kaplaması olarak asfalt kullanılmıştır ve araçların park yerleri çizgilerle ayrılmamıştır.

SONUÇ

Antalya İli Konyaaltı Bölgesindeki seçilen parklar incelendiğinde genel olarak tekerlekli sandalye kullanan bireylere yönelik sorunun erişim olduğu görülmektedir. Seçilen parklarda erişimin kısmen uygun olduğu belirlenmiştir. Engellilerin, çalışılan parklarda en fazla sorunla karşılaşlıklarları alanlar yaya yolları ve kaldırımlardır.

Yaya yolu ve kaldırımların yüksekliklerinin, genişliklerinin, yüzey kaplama malzemelerinin engellilerin kullanımına uygun olmaması, yaya yollarına erişimi sağlayan rampaların şekil, eğim ve kaplama malzemelerinin standartlara uygun olmaması ve rampalarda tırabzan bulunmaması, yaya yollarına gelişő güzel yerleştirilen mantarlar, levhalar, ağaçlar, yaya yollarındaki izgaraların yerleştirilme şekilleri ve izgara genişlikleri, engellilerin yaya yolundaki ve kaldırımlardaki hareketliliğini kısıtlamaktadır.

Parkların genel olarak giriş noktalarının genişliklerinin eneglli bireylerin kullanımını açısından uygun olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Çayırlı Mustafa Karabulut Parkı'ndaki giriş noktalarının geniş olması ve uygun eğimde olması engelli kullanımını açısından uygun bulunmuştur.

Expo parkında alanlara erişimi sağlayan yolların genişliklerinin, yüzey kaplamalarının engellilerin kullanımına uygun olmaması, kaldırım kenarlarında bulunan yağmur suyu oluklarının tekerlekli sandalyeli engellinin geçişine engel olması, yaya yoluna erişimi sağlayan rampaların standartlara uygun olmaması karşılan diğer sorunlardandır. Parklardaki yürüyüş yollarında tekerlekli sandalye kullanan bireyler için herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır. Expo parkında kullanılan rampaların, tekerlekli sandalye kullanan engelliler için çok fazla sorun meydan getirdiği tespit edilmiştir. Parklarda merdivenlere alternatif olarak rampaların bulunmaması engellilerin hareketlerini zorlaştırmaktadır. Parklardaki yürüyüş yolları engellilerin kullanımını açısından irdelendiğinde, yollarının engellilerin kullanımına uygun olduğu tespit edilmiştir.

Oturma elemanlarının şekillerin, sırt ve yerden yüksekliklerinin engellilerin kullanımına uygun olmaması, oturma elemanlarının yanında tekerlekli sandalyeli engelliler için gerekli genişliğin bulunmaması nedenleri ile engelliler parkların içerisindeki oturma elemanlarından istedikleri kadar yararlanamamaktadır.

Aydınlatma elemanlarının engellilerin görüş hattı seviyesinde olmaması ya da yeterli sayıda olmaması da parklarda karşılaşılan diğer sorunlardandır. Çalışılan parklarda bilgilendirme ve yönlendirme işaret ve levhalarının olmaması, engellilerin park içerisindeki ulaşımı açısından sorun oluşturmaktadır. Yürüyüş yollarının yakınında bulunan bitkilerin dallarının engellilerin bedenlerine çarpması nedeni ile engellilerin hareketleri kısıtlanmaktadır.

Parkların yapım yıllarına göre incelendiğinde, büyülüklüklerinin ve topografik özelliklerinin engelli bireylerin kullanımına yönelik herhangi bir farklılık içermediği tespit edilmiştir. Bu da engelli

bireylerin kent parklarını rahatlıkla kullanılması için yapılması gereken çalışmaların yapılmadığını ve bu konuya olan yaklaşımın yıllara göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır.

ÖNERİLER

Bu kapsamda çalışılan parkları için getirilen öneriler şu şekildedir:

- Parkların giriş kapıları engellilerin geçişine uygun olacak şekilde düzenlenmeli, merdivenlerin yanında rampa çözümleri getirilerek rampalar engellilerin kullanımına uygun şekilde düzenlenmelidir.
- Kaldırım yükseklikleri engellilerin kullanabileceği şekilde ve genişlikleri engellilerin geçişine uygun olacak şekilde düzenlenmelidir.
- Kent parkları içerisindeki yürüyüş yolları engellilerin kullanımına uygun olacak şekilde düzenlenmelidir. Yol genişlikleri tekerlekli sandalyeli engellenin çift yönlü geçişine uygun olacak şekilde 180 cm yapılmalıdır.
- Rampaların, engellilerin kullanmakta zorlandıkları alanlar olduğu unutulmamalıdır ve engellilerin kullanımına uygun olacak şekilde düzenlemeler yapılmalıdır.
- Kent mobilyaları şekilleri, yerleştirilme yerleri ile engellilerin kullanımına uygun olmalıdır. Oturma elemanlarının yerden yüksekliği 70-90 cm arasında olmalı ve oturma alanlarının yanında tekerlekli sandalyeli engellenin kullanabileceği genişlikte alanlar bırakılmalıdır. Çöp kutularının yükseklikleri 90 cm olmalı ve engellilere engel olmayacağı şekilde yerleştirilmelidir.

Yaya yollarında yapılacak bitkisel tasarımlarda engelli kullanıcıların da yaya yollarını sorunsuz şekilde kullanabilmesi için, bitki türleri ve yerleri dikkatle seçilmelidir. Yaya yollarında dikenli bitkiler ile kaygan bir yüzey oluşturabilecek tohum ve meye dökücü ağaç ve bitkiler tehlike oluşturabileceğinden burada kullanılmamalıdır. Yaya yollarına uzanan bitkilerin dalları özellikle görme engelliler için tehlike oluşturmaktadır. Bitkiler geçisi engellemeyecek biçimde yaya yollarından yeterli uzaklığa dikilmeli veya düzenli bakım ve budama yapılması gerekmektedir (İBB 2013).

İncelenen parkların engellilerin kullanımına kısmen uygun olduğu görülmektedir. Bu nedenle, engellilerin kent parklarında sorun yaşadıkları alanlar, engelli standartları doğrultusunda yeniden düzenlenmeli, kent parklarının da bir kamuusal alan olarak toplumun tüm bireylerince kullanılması gereği ve buna göre düzenlenmesinin zorunlu olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- Aykal, F. D., Yılmaz, A., & Çelik, S. (2017). Kent Parklarının Erişilebilirliği Üzerine Bir Araştırma: Van Dilek Doğan Kent Parkı Örneği. Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 5(SI), 29-40.
- Bekiroğlu, S.,(2002). Peyzaj Düzenlemelerinde Özürlülerin Kullanımları İle İlgili Sorunların Saptanması, Doktora Tezi İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü İstanbul, 204 sayfa.
- Eşkil, Ö., (2011). Engelliler İçin Dış Mekân Tasarım Özellikleri Bağlamında Ankara Kent Parklarının İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın, 321 sayfa.
- Gökçe, D., (2012). Antalya Atatürk Kültür Parkı Örneğinde Parkların Engelli Bireyler Tarafında Kullanım Olanakları, Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- İBB., (2013). Herkes İçin Erişilebilir ve Kullanılabilir Fiziksel Çevre ve Yapılar İçin Ek Teknik Şartname, www.erisilebiliristanbul.com. (Erişim Tarihi: 09.04.2018).

- Keskin, N., (2011). Engellilere Yönelik İzmir İli Bornova İlçesi Örneğinde Kentsel Yeşil Alan Standartlarının İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 194 sayfa.
- Oğuz, D., (1998). Kent Parkı Kavramı Yönünden Ankara Kent Parklarının Kullanım Olgusu Üzerinde Bir Araştırma, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, M. (2011). Türkiye'de engelli gerçeği. Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Cep Kitapları, 30, 105.
- TSE., (1991). Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları, 1.Basım, Türk standartları enstitüsü yayınları, 72sayfa.
- TSE.,(1999). Şehir İçi Yollar-Özürlüler İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yapısal Önlemler ve İşaretlemelerinde Tasarım Kuralları, 1.Basım, TSE Enstitüsü Yayınları, 62sayfa.
- TUİK.,(2017). Türkiye Özürlüler Araştırması, T Başkanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve TC Başbakanlık İdaresi Başkanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü, 150 sayfa.

TÜRKİYE VE AVRUPADA DIŞ MEKÂN AYDINLATMA PLANLANMASINA YÖNELİK YASAL DÜZENLEMELER VE UYGULAMALAR

Ahmet BENLİAY^{1*}

Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
E-mail: benliay@akdeniz.edu.tr

Orhun SOYDAN²

Akdeniz Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü
E-mail: orhunsoydan@akdeniz.edu.tr

GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik kalkınmalarında zorunlu olan temel girdilerin başında, enerji kaynakları yer almaktadır. Sürdürülebilir enerji politikaları, arz güvenliğinin sağlanması ve temin kaynaklarının çeşitlendirilmesinin yanı sıra, kullanılmak istenen enerji türünün düşük maliyetli, talep edilen miktar ve kalitede topluma arz edilmesini hedeflemektedir. Günümüzde dünya toplam enerji üretiminin % 87'lik payı fosil yakıtlar, % 6'sı yenilenebilir kaynaklar, % 7'si ise nükleer enerji tarafından karşılanmaktadır. Dünya elektrik enerjisi üretiminin yaklaşık % 64.5'ini fosil kaynaklar (% 38.7 kömür, % 18.3 doğal gaz, % 7.5 petrol) gerçekleştirmektedir (BP 2008).

Teknolojinin bugünkü düzeyi ve yapılan tahminler doğrultusunda, gelecek 30 yıllık süre içerisinde de, dünya genel enerji talebinin % 88'i gibi çok önemli bir bölümünün fosil kaynaklar tarafından karşılanacağı tahmin edilmektedir. Günümüzde dünyada üretilen petrolün % 46'sı bölgelerarası ticarete konu olurken, bu oranın 2030 yılında % 63'e artması beklenmektedir. Doğal gaz açısından da hem üretilecek miktarın artacağı hem de, bölgeler arasında taşınan yüzdesi % 15'den, 2030 yılında % 26'ya çıkacağı düşünülmektedir (IEA 2006).

Enerji üretiminde kullanılan fosil kaynaklar arasında yer alan kömür üretim, tüketim kolaylığı ve güvenilirliği nedeniyle, dünyada yaygın olarak kullanılan bir yakıttır. Günümüzde, küresel enerji talebinin yaklaşık % 25'i kömür kaynaklarından sağlanmaktadır. Ancak küresel piyasalar açısından, kömür genellikle yerel-bölgесel açıdan tercih edilen bir yakıt türüdür. Yenilenebilir enerji türlerinin genel olarak elde edilmesindeki maliyetin yüksekliği, bunların pekçoğundan aralıklı/kesikli olarak elde edilen enerjinin depolanmasındaki güçlük ve yenilenebilir enerji alt yapısının sınırlı olması, yenilenebilir enerjinin dünyada yaygın kullanımını engellemektedir. Ancak, küresel ısınma ve çevre konularında giderek artan bilinçlenme, enerji üretim ve iletim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak, gelecek yıllarda yenilenebilir enerji kaynaklarına olan talebin daha da çoğalması beklenmektedir (Bayraç 2009).

Enerji, uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesinde ve jeostratejik dengelerin oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa Birliği'nin oluşumunda ilk adımlar, enerji alanında atılmıştır. Dünya tarihinin en yıkıcı savaşlarına ev sahipliği yapmış Avrupalı ülkeler, bu acı tecrübeleri bir daha yaşamamak için, 1950'lerin başında çelik sektörünün yanı sıra o dönemin en önemli enerji kaynaklarından olan kömür ve daha sonra nükleer enerji alanlarında işbirliği yapmak üzere bir araya gelmişlerdir. Tüm dünyada olduğu gibi Avrupa Birliği'nde de enerji talebi giderek artmış ve bunun sonucunda ortak bir enerji politikası geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği, enerji politikasını ve bu alandaki hedeflerini, 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile ortaya koymuştur. Avrupa Birliği, enerji alanında, rekabetin artırılması ve çevrenin korunması amaçlarını da gözeterek, enerji piyasasının işlerliğinin temin edilmesini, enerji arzı güvenliğinin sağlanması, enerji verimliliğinin teşvik edilmesini, yeni ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesini ve enerji ağlarının birbiriyle bağlantısının desteklenmesini hedeflemektedir (Durmaz 2015).

Avrupa Komisyonu, Birliğin enerji politikasını, reform ve yeniden organizasyon yoluyla yeni bir "Avrupa Enerji Birliği" ne dönüştürmr amacı kapsamında, ilk etapta 1 Kasım 2014 tarihinde Enerji

Birliğinden sorumlu bir Başkan Yardımcısı atamış, 25 Şubat 2015 tarihinde de “İleriye Dönük İklim Değişikliği Politikası ile Dirençli bir Enerji Birliği için Çerçeve Strateji” belgesini yayınlamıştır. Enerji Birliği Çerçeve Stratejisi olarak anılan belgede, enerji güvenliği, sürdürülebilirlik ve rekabetçiliği artırmak üzere tasarlanan, birbirine tamamlayan ve birbiriyle yakından ilişkili olan beş öncelik şu şekilde sıralanmaktadır.

- Enerji arzi güvenliğinin sağlanması
- Tam entegre olarak Avrupa enerji pazarının oluşturulması
- Enerji talebini azaltmaya katkı için enerji verimliliğin artırılması
- Ekonominin karbonsuzlaştırılması
- Araştırma, yenilikçilik ve rekaberçilik

Günümüzde enerji arz güvenliği hem kğresel sermaye hareketlerinin hem de ulusal ve uluslararası politikaların ana temalarını oluşturmaktadır. 2008 yılında ABD ve Çin'in ardından dünyanın en büyük enerji tüketicisi olan AB, aynı zamanda önemli bir petrol ve doğal gaz ithalatçısı olarak, uluslararası enerji pazarının en önemli aktörleri arasındadır. Genişleme sürecinin de etkisiyle, AB'nin enerji alanında ithal bağımlılığı her geçen gün artmaktadır. Bilindiği üzere, enerjide ithalata olan bağımlılık enerji arz güvenliği sorununu da beraberrinde getirmektedir (Durmaz 2015).

Enerji Politikası Kavramı

Enerji politikası genel olarak teknoloji, ekonomi ve enerji ile ilgili kararların alıldığı kurumsal yapıdan oluşmakta ve kısa dönemde arz talep yönetimi, uzun dönemde ise planlama faaliyetlerini içermektedir (Bayraç 1999). Enerji arz ve talebini etkileyen faktörlerin, bilimsel ve gerçek yöntemlerle sürekli öngörülmesi, küresel değişimler doğrultusunda güncellenmesi ve gereğinde revize edilmesi etkin enerji politikaları açısından önemli bir ön koşuludur (Pamir 2006). Enerji arz güvenliği; bulunabilirlik, erişibilirlik ve kabul edilebilirlik prensiplerini içeren bir kavramdır. Bu kapsamında enerji güvenliği, uygun fiyattan ve yeterli miktardaki enerjiyi sağlama olarak tanımlanmaktadır (Üşümezsoy vd. 2003).

Nükleer enerji, küresel enerji üretiminde yaklaşık % 7.6'lık paya sahiptir. Özellikle atık sorunun halen daha çözülememiş olması nedeniyle, ABD ve AB ülkelerinde mevcut teknolojilerle yeni santrallar inşa edilmemekte ve ekonomik ömürlерini tamamlayanlar da devre dışı bırakılmaktadır. Ancak, gerek atık sorununun çözülmesi ve gerekse, yeni teknolojilerle güvenli santrallar inşa edilebilmesi için yoğun Ar-Ge çalışmaları sürdürülmektedir (Bayraç 2009).

Yenilenebilir kaynaklar, henüz diğer konvansiyonel kaynaklarla ekonomik olarak rekabet edecek teknolojilere sahip olmasalar da, başta AB olmak üzere, hem temiz enerjinin teşvik edilmesi, hem de kaynak çeşitliliği açısından, enerji politikalarında giderek ön plana çıkmaktadırlar (Özsabuncuoğlu vd. 2005).

YÖNTEM

Çalışma kapsamında AB ve Ülkemiz enerji politikalarının karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamında yapılan çalışmalar incelenmiş, ülkemiz ve AB' nin aydınlatmada verimliliğinin artırmasına yönelik yapılan çalışmalar incelenmiştir. Belçika, Almaya, Fransa, Hollanda, İsveç, Fınlandiya ülkelerinin enerji politikaları araştırılmış, bu ülkelerde uygulanmaya konulan enerji politikaları sonucu elde edilen maddi kazançlar belirlenmiştir. Ülkemiz aydınlatma konusu kapsamında yapılan çalışmalar incelenmiş ve AB ülkeleri ile kıyaslanmıştır. Bu kapsamında yerli ve yabancı literatür taranmış ve analiz edilmiştir.

BULGULAR

Avrupa Konseyi Kasım 1983 yılında ilk defa AB'ye, kendi enerji politikası için yetki vermiştir. Bu tarihten itibaren birlik içinde, enerji alanındaki önlemler için birkaç yıllık çerçeve programları oluşturulmaktadır. Böyle bir çerçeve programında her üye ülke için; enerji etkinliğinin artırılması, ithalat bağımlılığının azaltılması, yurtiçi enerji kaynaklarının daha fazla kullanılması ve yeni enerji teknolojilerinin teşviki açısından müşterek görevler ve amaç projeksiyonları belirlenmektedir. Komisyon tarafından 1995 yılında “AB için bir enerji politikası” konusunda yayınlanan Beyaz Kitapta, birliğin enerji politikasının uzun vadeli hedefleri yer almaktadır. Buna göre enerji politikası; birliğin ekonomi politikaları amaçlarına (piyasa entegrasyonu, deregülasyon, tüketiciyi koruma, iç birlik, ortak ekonomik amaçlar vb.) uygun olmalıdır.

AB'nin enerji politikası kapsamında güdülen bu amaçların tümü, enerji güvenliğinin artırılması yönündeki asıl amaca hizmet etmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan “Enerji temini güvenliğine dair yeşil kitap”, AB'nin uzun vadeli stratejisini, genişleme hedefi açısından tanımlamaktadır. Bu belge, AB üyesi 15 ülkenin 2000 yılı için ithalat bağımlılığını, kendi enerji tüketimlerinin % 50'si kadar olduğunu göstermekte ve kalıcı etki yapacak önlemler alınmadığı takdirde 2030 yılında bu değerin % 70'e çıkacağı sonucunu ortaya koymaktadır (Pamir 2006).

Yeşil Kitap, böyle bir artışı engellemek amacıyla sistematik bir önlemler ve araçlar demetini belirlemektedir. Bu önlem ve araçların temel amaçları; kullanılan enerji türlerinin ve enerjinin geldiği ülkelerin çeşitlendirilmesini sağlamaktır. Kullanılan enerji türlerinin çeşitlendirilmesi, önce enerji tasarrufu önlemleriyle ve yeni enerji kurumlarının yaratılmasıyla geliştirilebilir. Yeşil Kitap bu konuda özellikle AB çapında enerji tüketimindeki payları 2000 yılında % 6 olan ve 2010 yılına kadar payları % 12'ye çıkması beklenen yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesinin teşvik edilmesini istemektedir (European Commission 2006).

AB enerji politikasının genelde, üç temel amacı mevcuttur. Bunlar, rekabet gücü, enerji arz güvenliği ve çevrenin korunmasıdır (Harrop 2000). Bu amaçlar gerçekleştirilirken, toplam enerji tüketiminde kömürün payını koruyarak, doğalgazın payını artırmak, nükleer enerji santralları için azami güvenlik şartları tesis etmek ve yenilenebilir enerji kaynaklarının payını artırmak hedeflenmektedir (Bayraç 2007).

AB'nin önumüzdeki yirmi yılda artan enerji ihtiyacına cevap verebilmesi için altyapı yenileme çalışmalarıyla birlikte, bir trilyon euro dolayında yatırım yapması gereği, 8 Mart 2006 da yayımlanan “Yeşil Kitap Emniyetli, Rekabetçi ve Sürdürülebilir Bir Avrupa Enerji Stratejisinde” ifade edilmektedir (European Commission 2006). AB genişleme süreci ile birlikte, yeni katılan ülkelerin birbirlerinden kopuk ve nispeten küçük olan enerji piyasalarını birleştirerek verimliği artırmaya çalışmaktadır. Enerji (elektrik ve doğal gaz) şebekelerinin birbirlerine bağlanması ve enerji piyasalarının liberalleştirilmesi yoluyla, AB çapında bir enerji piyasası oluşturulması hedeflenmektedir (Bayraç 2007).

Yol aydınlatma tesisatlarında teknolojik gelişmeler takip edilerek, yapılacak yenilikler büyük bir enerji tasarruf potansiyeli oluşturduğu için bütün AB ülkelerde enerji verimli yol aydınlatma projeleri hız kazanmaktadır. ENLIGHT- Şehirlerde Enerji Verimli Dış Aydınlatma: Projenin temel amacı, gerekli uygulanabilir araçlarla ve en iyi uygulama örnekleri ile karar vericilerin dış aydınlatmada analiz ve plan yaparak enerji tasarrufu açısından en uygun sistemleri kurmalarını sağlamaktır. Bu proje Avrupa Komisyonu'nun SAVEII Programı tarafından desteklenmiştir. Projeye Almanyadaki Bremer Energie-Konsens, BEAN ve İsveç Ulusal Yönetimi maddi destek sağlamaktadır (Özkızılkaya 2008)

Buna yönelik seçilen ülkelerin dış mekan yol aydınlatma politikaları şu şekildedir;

Fransa; aydınlatma güç tüketiminde sınırlama yoktur. Ancak küçük şehirlerde geceleri ışık seviyesi % 31 oranında düşürülmemektedir. Fransa'da tünel aydınlatma bakımı ayda bir yapılmaktadır. Bakım işi genellikle yıkama ve spotların değişimi şeklidindedir.

Hollanda: aydınlatma tipik olarak 120 km/saat hız için dizayn edilir. Yol aydınlatmalarında 200 – 250 cd/m² baz alınmaktadır. Hollanda son 15 yıl içinde aydınlatma seviyesini 2 cd/m² den 1 cd/m²'ye düşürmüştür ve yol aydınlatması Üniform hale gelmiştir.

İsveç: İsveç enerji kurulu Watt/m² aydınlatma yoğunluğunu sınırlamış, bazı yerlerde saat 23.00 – 05.00 arasında aydınlatma seviyesi düşürülmektedir. AB'nin 13 ürün grubıyla ilgili eko-tasarım talebi ve enerji etiketi kararı sayesinde 2020 yılında İsveç'te yılda 383 TWh elektrik tasarruf edilecektir. Bu nerdeyse üç İsveç'in bir yılda harcadığı elektriğe eşittir. Sadece elektrik ampulünün kademeli olarak piyasalardan kaldırılması kararı ile harcanan enerji miktarı yılda 39 TWh azalacaktır. (İsveç'in 2010 yılında harcadığı elektrik 132 TWh'dır).

Finlandiya: Finlandiya'da aydınlatma sistemleri fiyatları yüksektir. Son 20 yıl içinde elektrik enerjisinde analizler yapılarak %32 enerji tasarrufu sağlanmıştır. Finlandiya'da her şehrin master aydınlatma planı vardır. Bu planlar, aydınlatmanın en ekonomik olacak şekilde ve kültürel değerleri gösterecek, çevreyi kirletmeyecek, halka güven veren ve konfor sağlayacak özellikle olması için çalışmalar yapılmaktadır.

Türkiye: Günüümüzde tükettiği enerji kaynaklarından yarısını ithal etmekte olan Türkiye'de uygulanan enerji politikaları, dünya enerji sektörünün genel yapısından büyük ölçüde etkilenmektedir. Türkiye'de jeolojik ve doğal yapıya bağlı olarak, hemen her çeşit enerji kaynağı var olmakla birlikte, linyit dışında kullanılan fosil kaynakların rezervleri az miktarda ve üretimi de oldukça düşük seviyededir. Türkiye'de tüketilen birincil enerjinin %39'u petrol, %27'si doğalgaz, %27'si kömür ve % 13'ü yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanmaktadır.

Enerji tüketiminde ithalatın payı %70 düzeyindedir. Enerji açısından yüksek orandaki dışa bağımlılığın yanı sıra, doğal gaz ithalatının %65'i Rusya Federasyonundan yapılmaktadır ve bu durum da, enerji güvenliği açısından önemli sıkıntılara neden olmaktadır (Ulutaş 2008). Enerji ihtiyacının yüzde 70'inden fazlasını ithal eden Türkiye'nin, petrol fiyatlarını etkileyerek her türlü gelişmeyi yakından izlemesi gereklidir. Türkiye'nin yılda yaklaşık 170 milyon varil petrol ithal ettiği düşünüldüğünde fiyatlardaki her 1 dolarlık artış, petrol ithalatının bedelini 170 milyon dolar artırmakta ve dolayısıyla, cari açık üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programında, Türkiye'nin enerji politikası hedeflerinin büyük ölçüde AB hedefleri ile uyumlu olduğu ve enerji arzı güvenliği, çeşitlendirme, piyasa ilkeleri ve çevresel kurallar ile verimliliğin artırılması gereği yer almaktadır (Bayraç 2007).

Ülkemizde temininde büyük güçlükler yaşanılan elektrik enerjisini tüketen sistemlerden biri olan "aydınlatma tesisatları" mevcut tesisatların yetersizliği, teknolojideki yenilikler ve kısa geri ödeme süreleri nedeniyle üzerinde en çok konuşulan ve uygulama yapılan konulardan biri haline gelmiştir. Sokak ve cadde aydınlatmasına ülkem yaklaşık her yıl 1.2 ile 1.5 milyar TL civarında fatura ödemektedir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, % 40'lık tasarrufla kendini finanse edecek bir modelle sokak lambalarının LED'e dönüştürülmesi programı ile aydınlatma alanında 2015 yılında piyasanın en az % 50'sinin LED'e geçmesi ve bu oranın 2020'de % 75'e ulaşması öngörmektedir (Kılıç 2014).

İTÜ Rektörlüğü ile TEDAŞ arasında imzalanan sözleşme ile "Şehiriçi Yol Aydınlatma Tesisatlarının İyileştirilmesi Projesi" uygulamaya konulmuştur. Proje, Türkiye'deki yol aydınlatma tesisatlarının etkin ve sürekli kılınmasını amaçlamaktadır. Bu kapsamda, yol aydınlatması amaçlı kullanılan ışık kaynakları (lambalar) ve armatürler ile ilgili şartnameler en yeni teknolojik koşullara göre yeniden hazırlanmıştır. 2006'da revize edilen Yüksek Basınçlı Sodyum Buharlı Lambalar Teknik Şartnamesi ile birlikte yüksek basınçlı civa buharlı lambaların kullanımı yasaklanmıştır (Özkızılkaya 2008).

Örnek Çalışmalar

Almanya, Bremerhaven şehrinde yapılan düzenlemeler sayesinde enerji tüketiminde yıllık % 47 oranında tasarruf elde edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Almanya Örnek Çalışma

	Eski Durum	Yeni Durum
Enerji Tüketimi kWh/yıl	9,894.40	5,267.66
Enerji Maliyeti EUR/yıl	1,187.33	632.12
Tasarruf		% 47
Armatür Sayısı/km	9	9
Lamba Sayısı/km	9	9
Etkinlik Faktörü lm/W	56	113

İspanyanın Avenida Luis Uruneela bölgesinde bulunan yol aydınlatma sistemi enerjiyi % 29 oranında daha verimli hale getirmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. İspanya Örnek Çalışma

	Eski Durum	Yeni Durum
Armatür sayısı	156	128
Lamba Cinsi	YB Civa	YB Sodyum
Yıllık Enerji Tüketimi (kWh)	79. 248	56. 064
Tasarruf		%29

Prag'da (Çek Cumhuriyeti) "ESCO" aydınlatma sisteminin yönetimi, işletimi ve bakımını üstlenecek, ilk beş yılda en az %30 olmak şartı ile aydınlatma ekipmanlarının yenilenmesi için yatırım yapmış, ışık kaynaklarını periyodik olarak değiştirmiştir.

Tablo 3. Çek Cumhuriyeti Örnek Çalışma

1999-2015 yılları için planlanan performans değerleri				
Donanım	Toplam Sayı	Planlanan Değişim		Geçerleştirilen Değişim (2014)
		Deg.(Adet)	Deg(%)	Deg.(Adet)
Armatür	136,690	109,352	80	124,966
Direk	110,765	20,824	19	23,762
Lamba	136,690	136,690	100	283,250
Kablo	6,168,900	302,276	5	758,317

Bu proje kapsamında Avusturya'da yenilenen sistemlerden bir tanesi de Schaerding kasabasındaki yol aydınlatma sistemidir. Yapılan çalışma sonucunda % 30 tasarrif sağlanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Avusturya Örnek Çalışma

	Eski Durum	Yeni Durum
Yıllık Elektrik Enerjisi Maliyeti (EUR)	39,778	27,697
Yıllık Enerji Tüketimi (kWh)	288,278	200,728
		% 30

Slovekyanın Bratislava şehrinde yapılan yol aydınlatma tesisatı sonrası % 39 oranında dış mekan aydınlatmada tasarruf edilmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Slovekya Örnek Çalışma

	Eski Durum	Yeni Durum
Armatür Sayısı	49,500	42,000
Lamba Gücü (W)	192	105
Toplam Kurulu Güç(kW)	9,504	4,410
Yıllık Enerji Tüketimi (kWh)	31.1	19.1
Sera Gazlarında Azalma (ton Ceqv/yıl)		3.402
Tasarruf		% 39

SONUÇ

Enerji, günümüzde uluslararası alandaki ekonomik, siyasal, sosyal, toplumsal ve askeri gelişmeleri yakından etkileyen ve onlara yön veren bir konuma sahiptir. IEA tahminlerine göre, gelecek 30 yıllık süre içerisinde, dünya enerji talebinin büyük bir bölümünü fosil kaynaklar ve özellikle de, petrol ve doğal gaz tarafından karşılaşacaktır (Bayraç 2007).

AB Enerji Mevzuatı Lizbon Antlaşması ile bir reform yaşamakla birlikte, enerji güvenliği ve sürdürülebilir kalkınma için enerji gereksiniminin hayatı önemi nedeni ile ortak politikaların oluşturulmasının yerine, ademi merkeziyetçi bir yaklaşım günümüzdeki on yıllarda süreceği anlaşılmaktadır. Öyle görünüyor ki Alternatif enerji kaynaklarına olan ilgi gün geçtikçe dahada artacaktır. Sözelimi Rüzgar Türbinleri ile elektrik enerjisi üretimi 2009 yılında 350 TWh'a erişmiştir. Ve bu Dünya elektrik tüketiminin % 2 seviyesine ulaşması demektir. (World Wind Energy Association 2009) Ancak temiz ve yenilenebilir enerjinin sembolü haline gelen rüzgar enerjisinden elektrik elde edilmesi konusunda da bir takım soru işaretleri mevcuttur. Gerek çevreye olan ters etkileri, gerekse yatırım ve geri ödeme planlarının getirdiği yükümlülükler ve sürekli enerji üretimi sağlayamamasının yanı sıra rüzgar santrallerinin entekonnekte sistemlere bağlanmasında yaşanan pratik zorlukların varlığı gözardı edilmemelidir (Durmaz 2015).

Dünya üzerinde enerji kaynaklarının dengesiz dağılımı, büyük tüketici ülkelerin sınırlı kaynağa sahip olmaları ve enerji kaynaklarının ağırlıklı olarak anti-demokratik rejimlerin sınırlarında yer olması, enerjiyi uluslararası arenada öncelikli konu haline getirmektedir. Günümüzde yaşanan küreselleşme, dünyadaki tüm üreticileri ve tüketicileri bir çatı altında toplarken, ulusal çıkar tartışmalarını da körüklemektedir. Bu bağlamda, enerji kaynaklarının bulunduğu ve enerji nakil hatlarının geçtiği tüm ülkelerde istikrarın sağlanması ve anılan ülkelerle iyi ilişkilerin geliştirilmesi özellikle gelişmiş ülkelerin dış politikalarının odak noktasını oluşturmaktadır.

Hızlı bir genişleme sürecine giren AB, gelecekte giderek artacak olan enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla, çeşitli stratejiler ileri sürmektedir. AB, kaynak ve ülke çeşitlendirmesi politikasını benimseyerek Orta Doğu, Orta Asya Ülkeleri ve Kuzey Afrika'dan, Avrupa'ya uzanan petrol ve doğal gaz boru hatları konusunda yeni politikalar geliştirmektedir.

Küresel enerji piyasasında bir taraftan giderek artan ithal enerji maliyetinin azaltılması, diğer taraftan da enerji ve çevre sorununun sürdürülebilirliği açısından, yetersiz düzeyde yararlanılan güneş, rüzgar, hidrolik, hidrojen, dalga, jeotermal ve biyokütle gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı artırılmalıdır.

Günümüzde Türkiye'de mevcut ekonomik hidrolik kaynaklı 129.9 KWh/yıl enerji potansiyelinin % 65'i, rüzgarda 10 bin MW ekonomik potansiyelin % 99.9'u, jeotermal kaynak potansiyelinin % 95'i kullanılmamakta, biyokütle ve güneş enerjisinin çok azından yararlanılmakta, hidrojen ve dalga enerjisi konularında ise, çeşitli araştırmalar yapılmaktadır (Bayraç 2007).

Türkiye'de yeni enerji üretim tekniklerinden yararlanmak, enerji teknolojilerindeki ilerlemelerin yakından takip edilmesi, enerji yoğunluğunun azaltılması ve verimli teknoloji oluşturulmasına katkıda bulunmak için, enerji Ar-Ge çalışmalarına ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

- Bayraç, H. N. ve Aras, H. (2007). "Dünya'da ve Türkiye'de Sürdürülebilir Doğalgaz Politikaları", TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Uluslararası Doğalgaz Kongresi ve Sergisi Bildiri Kitabı, 3-5 Mayıs 2007, Ankara.
- Bayraç, H. N. (1999b). "Dünya'da ve Türkiye'de Doğalgaz Piyasasının Ekonomik Analizi", Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret Dergisi, Sayı: 15, Yıl: 4, Ekim 1999, Ankara.
- Bayraç, H. N. (2009). Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye: Petrol ve Doğal Gaz Kaynakları Açısından Bir Karşılaştırma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1).
- BP, (2008). Statistical Review of World Energy June 2008.
- Durmaz, T., (2015). Avrupa Birliği Enerji Politikaları. Bahçeşehir Üniversitesi, Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- European Commission (2006). Green Paper, A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy, Brussels, EC.
- European Wind Energy Association. (2009). The economics of wind energy. EWEA.
- Harrop, J. (2000). The Political Economy of Integration in the European Union, Thirt Edition, Edward Elgar, Cheltenham 2000.
- IEA (2006). World Energy Outlook (WEO), OECD/IEA, Paris.
- Kılıç, N. (2014). Aydınlatmada LED Teknolojisi. Ae-Ge Bülten 2014 Haziran – Sektörel Dergisi, İstanbul.
- Özkızılkaya, Ö. (2007). Yol Aydınlatmasında Enerji Maliyet Analizi (Doctoral dissertation, Enerji Enstitüsü).
- Özsabuncuoğlu, İ. H. ve Uğur, A. A. (2005). Doğal Kaynaklar Ekonomi, Yönetim ve Politika, İmaj Kitapevi Yayıncı, Ankara.
- Pamir, A. N. (2006). Enerji Güvenliği, Stratejik Öngörü 2023, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM), Avrasya-Bir Vakfı Yayıncı, Ekim 2006, Ankara.
- Üşümezsoy, Ş. ve Şen, Ş. (2003). Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları, İnkilap Kitapevi Yayıncı, İstanbul.

KONYA'NIN REKREASYON ALANLARI VE BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME TERCİHLERİ

RECREATION AREAS AND LEISURE TIME PREFERENCES OF KONYA

Doç. Dr. Tugay ARAT
Selçuk Üniversitesi, tarat@selcuk.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Erhan SUMMAK
Selçuk Üniversitesi, summar@selcuk.edu.tr

Ayşe Nur YILDIZ
Selçuk Üniversitesi ,aysenuryldz93@gmail.com

GİRİŞ

Rekreasyon kavramı, Latince ‘recteate’ yani Türkçe anlamıyla ‘yenilenme, tazelenme’ sözcüğünden gelmektedir. Bu anlamda düşünüldüğü zaman, bireylerin çalışma faaliyetleri kapsamında tükettiği bedensel ve zihinsel kaynakların ‘yeniden yaratılması’ amacını taşır

Genel anlamıyla ifade etmek gerekirse rekreatif aktivite, bireylerin boş zamanlarında eğlence ve duyusal tatmin dürtüleri ile kendi isteğiyle etkinliklere katılımı olarak açıklanmaktadır (Sağcan, 1986:3-5). Bireylerin canlanması ile birlikte, geçmişten günümüze yaşam şartları ve seviyesinin yükselmesinde üç temel unsur ele alınmaktadır. Bunlar kısaca çalışma, uyuma ve diğer temel gereksinimler olarak belirtilmiştir. Günlük hayatı bu unsurlardan arta kalan zaman ise ‘boş zaman’ olarak belirtilmiştir. Birey hayatındaki boş zamanının fiziki, kültürel ve sosyo-ekonomik bağlamda değerlendirilmesi ise bir rekreatif aktivitesidir (Bayer, 1992:46). Başka bir tanıma göre; bireyler yaşamlarında çeşitli vakitlerde ortaya çıkan boş zamanlarda dinlenmek, hava değişimi yaşamak, farklı yerler gezip görmek, yaşadığı ortamdan uzaklaşmak, farklı heyecanlar yaşamak veya sağlık gibi çeşitli amaçlarla, kapalı veya açık alanlarda, aktif veya pasif şekilde çeşitli etkinliklere katılmaktadır. Rekreasyon, bireylerin boş zamanlarında katıldıkları bunlar gibi etkinlikleri ifade eden bir terimdir (Karaküçük, 1995:89).

Rekreasyon kavramını daha geniş anlamda açıklamak gerekirse;

- Rekreasyon faaliyetleri boş zamanlarda yapılır, iş değildir bu sebeple de kar amacı güdülmez.
- Rekreasyon etkinliklerine katılan bireyler, gönüllü olarak ve tamamen kendi arzuları doğrultusunda faaliyet gösterirler.
- Rekreasyon faaliyetleri, katılımcılara zevk veren, neşelendiren ve onları mutlu eden tarzlarda olur.
- Rekreasyon faaliyetleri, katılımcılara kişisel ve toplumsal faydalı sağlar.
- Rekreasyon faaliyetleri, toplumsal değerlere aykırı değildir (Bucher, 1972:4).

1.1. Rekreasyonun Özellikleri

Bireylerin ilgi, amaç ve katılım şekillerine göre değişik faktörlerde farklı anlayışlar içeren rekreatif aktivitelerin konusunda ortak bir ifadeye ulaşma ile ilgili zorluklar bulunmaktadır. Fakat rekreatif aktivitelerin bir çok araştırmacıyı ortak noktada topladığı bazı temel özelliklerden bahsetmek mümkündür. Bu özellikler rekreatif aktivitelerini diğer faaliyet ve kavramlardan ayıran özelliklerdir (Toskay, 1983:78-79).

Bu bağlamda rekreatif aktivitelerinin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilmektedir;

- Rekreasyon faaliyetlerine katılım gösteren bireyler, hoşuna giden faaliyetler hakkında önceden bilgi alır ve bu bilgiler doğrultusunda katılır.
- Rekreasyon faaliyetlerinin bireyleri kendine yöneltmiş bir takım çekicilikleri vardır.
- Rekreasyon faaliyetleri farklı zamanları değil, etkinliğin yapıldığı zamanı içerir.
- Bireyler bu faaliyetlere herhangi bir zorlama olmadan, kendi iradeleri doğrultusunda katılırlar.
- Rekreasyon faaliyetleri, bireylerin herhangi bir sorumluluğunun olmadığı boş zamanlarda yapılır (Tezcan, 1992:67).

- Rekreasyonel faaliyetler, katılım gösteren bireylere kişisel ve toplumsal özellikler kazandırır.
- Rekreasyon faaliyetleri evrensel olarak uygulanmaktadır.
- Rekreasyon faaliyetleri toplumun gelenek-göreneklerine, manevi değerlerine uygun olmalı, toplumun sosyal değerleri ile ters düşmemelidir.
- Rekreasyon faaliyetleri yapılrken bireylerin birden fazla faaliyete ilgi duymasına ve farklı zamanlarda farklı faaliyetlere katılmamasına imkân verilir.
- Rekreasyon faaliyetleri, rekreasyonistler tarafından yapılmalıdır (Ülger, 1993).

1.2. Rekreasyonun Sınıflandırılması

Rekreasyon faaliyetlerinin sınıflandırılmasında temel alınan prensip, bireylerin rekreasyon faaliyetlerine katılmamasına neden olan, amaç, istek ve zevklerdir. Bunun yanı sıra çeşitli kıstaslar açısından farklı gruplandırma da yapılmaktadır. Rekreasyon faaliyetlerinin sınıflandırılması, fonksiyonlarına ve kıtas çaplılığına bağlı olarak şekillenmektedir. Bireyler kendi amaç ve istekleri doğrultusunda bir rekreasyonel faaliyete katılmaya karar vermektedir, rekreasyon çeşitleri de buna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bireylerin her biri için farklı amaç ve istekler bulunabildiği gibi faaliyetler hakkında kesinleşmiş grup veya çeşitlendirmeler yapmak pek mümkün olmamaktadır. Bu sebeple en çok kullanılan gruplandırmaları ele almak gereklidir (Barutcugil, 1989:29-32).

1.2.1.Amaçlarına Göre Rekreasyonun Sınıflandırılması

Bireylerin katılmak istediği rekreasyon faaliyetlerinin sınıflandırılmasında temel prensipler arasında yer alan amacına göre sınıflandırma kendi içinde altı ana başlıkta incelenmektedir.

- Dinlenme: Bireylerin boş zamanlarını tamamen bedensel ve ruhsal sağlığının korunması için yapılan etkinliklere ayırmasıdır.
- Kültürel: Bireylerin boş zamanlarını eski sanat ve tarihi eserleri, müze ve diğer kültürel alanları gezip görmek için değerlendirmesidir.
- Toplumsal: Bireylerin boş zamanlarını toplumsal ilişkiler kurmak ve geliştirmek amacıyla değerlendirmesidir.
- Sportif: Bireylerin boş vakitlerini aktif sporlar yaparak veya seyirci, taraftar, yönetici olmak gibi pasif sporlar yaparak değerlendirmesidir.
- Turizm: Bireylerin boş zamanlarını özellikle tatil dönemlerinde farklı mekanları gezmek-görmek amacıyla değerlendirmesidir.
- Sanatsal: bireylerin boş zamanlarını çeşitli sanatsal faaliyetler ile uğraşarak değerlendirmesidir (Karaküçük, 1999:74-75).

1.2.2.Çeşitli Kriterlere Göre Rekreasyonun Sınıflandırılması

Bireylerin katılmak istediği rekreasyon faaliyetlerinin sınıflandırılmasındaki temel prensipler arasında yer alan, beş ana başlık altında incelenen bu sınıflandırma adından da anlaşıldığı üzere çeşitli kriterlere göre sınıflandırılmaktadır;

- Yaş Faktörüne Göre: Bireylerin kendi yaş aralıklarına göre tercih ettiği etkinliklerdir.
- Faaliyete Katılanların Sayısına Göre: Bireylerin kişisel, ailesi veya grup olarak katılmayı tercih ettiği etkinliklerdir.
- Zamana Göre: Yılın farklı mevsimlerinde, günlük veya daha uzun süreyi kapsayan rekreatif etkinliklerdir.
- Kullanılan Mekâna Göre: Bireylerin açık veya kapalı alanlarda katıldıkları etkinlikleri kapsamaktadır. Ormanlar, dağlar ve su bölgeleri gibi açık hava alanları bireylerin fizyolojik ve ruhsal açıdan ihtiyaçlarını karşılamak için tercih edilirken; sinema, spor salonları, tiyatro, kitap okuma gibi kapalı alan faaliyetleri ise fiziksel yorgunlukların giderilmesi için tercih edilmektedir.
- Sosyolojik Muhtevaya Göre: Bireylerin ticari, sosyal, estetik, fiziksel gibi çeşitli amaçları doğrultusunda oluşan; lüks, geleneksel veya belirli halk kesimlerinin desteklemesiyle katılım sağlanan rekreatif faaliyetlerdir (Akesen, 1978: 37).

1.3. Rekreasyonun Etkinlik Alanları

Rekreasyon faaliyetlerinin etkinlik alanları, boş zamanın şekil ve süresine, iklim şartlarına, ekonomik ve coğrafi durumlarına, katılım sağlayan toplumun kültürüne göre farklılıklar gösterebilmektedir (Zorlu, 1973:87).

Rekreasyon faaliyet alanları çeşitli etkinliklerle gruplandırılarak açıklanmaktadır. Ergin, rekreasyon faaliyetlerinin etkinlik alanlarını yaratıcı etkinlikler, spor ve oyun, öğrenme etkinlikleri, seyretme etkinlikleri, bireysel ve grup etkinlikleri olarak belirtirken (Ergin, 1973:31); Gökmen ve diğerleri, zihinsel etkinlikler, el becerisi gerektiren etkinlikler, bedensel beceri, toplumsal ağırlıklı etkinlikler olarak belirtmiştir (Gökmen, 1985:20-21).

2. Rekreasyon İhtiyacı

Rekreasyon analizleri için; rekreasyon faaliyetlerine katılanlar veya imkanlarından yararlananlar bakımından ne gibi ihtiyaçlar olduğu, bu ihtiyaçların nasıl giderileceği gibi konuların incelenmesi önem taşımaktadır. Bireylerde bir rekreasyon ihtiyacı var mıdır? Şüphesiz rekreasyon faaliyetleri pazarlamacıları için böyle bir ihtiyaç vardır ve bu ihtiyaçları geliştirmek için en iyi satış stratejileri gerekmektedir. Fakat bu rekreasyonel ihtiyaçların sosyolojik ve psikolojik temelleriyle incelenmesi gerekmektedir. Rekreasyonel ihtiyaçlar, bireyin davranışlarına etki edebilecek tek bir sebep veya faktöre bağlı kalınmaksızın birden fazla neden göz önünde bulundurularak analiz edilmelidir (Karaküük, 1999:85).

2.1. Rekreasyon İhtiyacının Nedenleri

Rekreasyon anlayışının tam olarak gelişmediği, rekreasyon faaliyetleri olarak sadece bayramlar, düğünler, dini tatiller ve törenler gibi kutlamaların yapılmasıyla antik çağdan günümüze kadar rekreasyonel faaliyetlere katılma eğiliminde giderek artış görülmeye başlanmıştır (Sağcan, 1986:3). Özellikle rekreasyon faaliyetlerinin en önemli etkinlik alanlarını oluşturan spor ve turizm dallarında Dünya ve Türkiye'de sürekli olarak bir artış görülmektedir. Bireylerin bu faaliyetlere katılmalarındaki artışın nedenleri çeşitli sosyal ve

ekonomik nedenlere bağlıdır ve bu faktörler şu başlıklar altında incelenmektedir (Aslan, 1993; Williams ve Shaw, 2009:328).

- Ekonomik verimlilik ve çalışma koşullarındaki gelişimden meydana gelen boş zaman artışı.
- Reklam, propaganda ve kitle iletişim araçlarındaki artış.
- Sanayileşme, kentleşme ve teknolojinin getirdiği yenilikler.
- Nüfus artışı ve bunun yanı sıra harcanabilir gelirin de artması.
- Kültürel etkileşim, eğitim düzeyi ve çevre bilincindeki artışlar.
- Siyasal otorite, değişen yeni sağlık bilinci ve diğer kuruluşların etkisi.
- Doğal zenginliklerin, sosyal ve eğlence hareketliliğinin etkisi.
- Araç gereç ve malzeme teşvikinin artması.
- Rekreasyonel faaliyet merkezlerinin artışı.

2.2. Rekreasyon İhtiyaçlarının Sınıflandırılması

Rekreasyon bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenen bir kavramdır ve rekreasyon tek başlık altında incelemek mümkün değildir. Konuya ilgili araştırma yapan Burch'a göre rekreasyon faaliyetleri çeşitlilik göstermekte ve gruplanarak açıklanmalıdır, bu gruplanmalar ise faaliyet alanlarına göre şekillenmektedir. Bu gruplar; müzik ve dans faaliyetleri, sanat ve küçük el becerileri, spor ve oyun, sahne ve açık hava etkinlikleri, kart ve hobi oyunları şeklinde sıralanmaktadır (Burch, 1974:1-7). Rekreasyon faaliyetleri gerçekleştirildiği yere göre açık alan ve kapalı alan rekreasyonu olarak da sınıflandırılmıştır. Açık alan rekreasyonu etkinlikleri için belirli bir alan sınırlaması olmadığı gibi doğal çevrenin sunduğu imkanlara göre, doğa ile ilişki kurularak gerçekleştirilen etkinlikler olduğunu söylemek mümkündür (Yazıcı, 1998). Karaküçük ise yaptığı araştırmalar sonucu rekreasyon faaliyetlerini amaçlarına, çeşitli kriterlere ve özel işlevlerine göre olmak üzere üç başlık altında incelemiştir (Karaküçük, 2005:3-59-89).

2.3. Rekreasyonun Yararları

Bireylerin boş zamanlarını doğru değerlendirebilmesi onlara zevklerini, heveslerini, yeteneklerini, sorumluluk ve özgürlüklerini yaşama, zamanlarını doğru kullanıp böylece kendilerini gerçekleştirebilme imkânı vermektedir (Çakıroğlu, 1998:16). Bireyler rekreasyon etkinliklerine katılarak kendini anlatmak, kendi deneyimlerini diğer kişilerle paylaşmak, kendini başarılı hissetmek, başkalarıyla arkadaşlık kurmak ve onları tanımak, kişilik gelişimini tamamlamak gibi olumlu sonuçlara ulaşabilmektedir (Kılbaş, 2004:7). Rekreasyon etkinliklerinin bireylere sağladığı yararları şu şekilde sıralamak mümkündür (Önal, 2007).

- **Bireylerin dinlenme ve eğlenme gereksinimi:** Boş zamanların değerlendirilmesiyle bireylerin hayatı olan bağıları güçlenmekte ve bu durum da onların kendini mutlu hissetmesini sağlamaktadır.

- **Bireylerin kendini ifade etme gereksinimi:** Toplumda temel amaçlardan biri sağlıklı bir kişiliktir ve rekreatif faaliyetlerine katılmak bireylerde sağlıklı bir kişilik geliştirilmesini sağlamaktadır.
- **Bireylerin keşfetme ihtiyaçlarına cevap vermesi:** Bireylerin sahip olduğu fala haberdar olmadığı yönlerini keşfetmelerine olanak sağlamaktadır.
- **Macera ve yeni tecrübeler edinme, arkadaşlık gereksinimi:** Bireylerin başkalarıyla birlikte olma, onlarla arkadaşlık kurma, toplumsal ilişkiler ve iş birliği yapmalarına yönelik gereksinimlerini karşılamakta, özellikle takım oyunlarının yardımıyla birlik ruhunu geliştirmektedir.
- **Fiziksel sağlamlık:** Rekreasyon etkinliklerine katılmak bireylerin fiziksel gelişimi ve daha iyi koordinasyon kurabilmeleri için olanaklar sağlamaktadır.
- **Zihinsel güçleri kullanma:** Tartışma grupları, müzakara, forum, satranç, doğa incelemeleri, yazı yazmak, beste yapma ve şarkı söylemek teknikle birlikte bireylerin zekâ gelişimine de katkı sağlamaktadır.
- **Hizmet uygusu:** Rekreasyon faaliyetlerine katılan bireylerin hizmetleri karşılığında aldığı gerim dönüşümlerin onların mutlu olmasını ve tekrar hizmet etmeye yönelmesini sağlamaktadır. Buna örnek olarak bir bahçivanın yetiştirdiği çiçeklerin onu mutlu etmesi gibi.
- **Dinlenme:** Keyifli veya sıkıntılı, güçlüklerle geçmiş bir günün sonunda kitap okumak, televizyon izlemek, spor yapmak, tiyatro veya sinemaya gitmek gibi rekreatif faaliyetler bireylerin fiziksel, zihinsel veya ruhsal yönde kendilerini dinlenmiş hissetmelerini sağlamaktadır.
- **Güzellikten hoşlanma:** Rekreasyonel faaliyetler ve doğru bir rekreatif eğitimi bireylerin çevresindeki güzelliklerden hoşlanmayı öğrenmesini sağlamaktadır.

Günümüz Türkiye'sinde, boş zamanların değerlendirilmesi veya rekreatif faaliyetler genellikle pasif bir görüntü vermektedir. Televizyon izlemek, radyo dinlemek, gazete veya kitap okumak, sinema-tiyatro veya maça gitmek, arkadaşlarla amaçsızca dolaşıp kahvehane veya birahaneye gitmek bu görüntüye örnek oluşturabilecek etkinlikler arasında yer almaktadır. Boş zamanların aktif bir şekilde kullanımını sağlayabilmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Halk Eğitim Merkezlerinin sürdürdükleri beceri kazandırma kursları yoğun bir şekilde ilgi görmekte ve bireylerin rekreatif faaliyetlere katılmalarının yanı sıra meslek sahibi olmalarına da olanak sağlamaktadır (DPT, 1994:132).

4. Konya İli Rekreasyon Alanları

Kültür Parkı: Şehrin merkezinde yeşil alanları ve şehrin tarihine uygun şekilde dekore edilen Dede Çay Bahçesi ile farklı bir hava yaratırken; bunun yanı sıra içinde havuz, İl Halk Kütüphanesi ve Amfi Tiyatro Salonu da bulundurmaktadır.

Kara Arslan Hadimi Parkı: Şehir merkezinin dışında, tamamen alandan oluşup çoğunlukta mesire alanı olarak tercih edilen parkta farklı aktivitelere de zaman ayırmak için gölet ve havuz, lunapark, at binicilik tesisi, meyve bahçesi, çocuklar için oyun alanları, tenis-basketbol-futbol gibi çeşitli sporlara ait alanlar, açık ve kapalı oturma alanları, farklı bölgelerde çeşitli sergi alanları da mevcuttur.

Japon Parkı: 2010 yılında Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından Konya ile Kyoto arasındaki kardeşlik ilişkilerinin güçlenmesi amacıyla yapılan Konya Japon Parkı, 36 bin metrekarelik genişliğiyle Türkiye'nin en büyük Japon bahçesi olma özelliğine sahip.

Sille: Çeşitli kültürlerin bir arada yaşadığı doğal siluetiyle ve bu siluetle bütünlüğen tarihi izleriyle, sivil mimarisi ve yerleşim dokusuyla, örf-adet ve gelenek-görenekleriyle, bağ ve bahçeleriyle farklı yaşam tarzlarına sahip bir yerleşim yeridir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait Taş Cami başta olmak üzere Camiler, Hacı Ağa Hamamı, Subaşı Hamamı, çeşmeler ve köprüler gibi Türk-İslam Eserlerinin yanı sıra; M.S. 327 yılında Bizans İmparatoru Constantin'in annesi Helena tarafından yaptırılan ve asırlar boyunca onarımlar görerek günümüze kadar gelip hala ziyarete açık olan 'Aya-Elena Kilisesi' de bulunmaktadır.

İstiklal Harbi Şehitleri Abidesi: 2008 yılında açılışı yapılan anıt misafirlerini 16'sı tarihte kurulan Türk Devletlerini temsil eden, 16'sı Türk Bayrağından oluşan toplamda 32 bayrakla karşılamaktadır. 460 metre kare kapalı alandan oluşan müze, tarih akışına yön veren önemli olayları, ülke genelinde farklılık gösteren örf-adetleri minyatürler aracılığıyla günümüze yansımaktadır.

Meram Bağları: Halk arasında Konya'nın akciği olarak da bilinen Meram Bağları; içerisinde mesire alanı, çeşitli kafeteryalar, restoranlar ve Tavus Baba Türbesinin de bulunduğu bir çok yaş grubuna hitap eden bir destinasyon alanıdır. İçerisinde bulunan akarsu ve yeşil alanlarıyla temiz hava deposu olarak tanımlanan bölge, özellikle yaz aylarında ilgi odağı durumundadır.

80 Binde Devri Alem Parkı: 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramında çocuklara bir armağan amaçlı açılan park, Türkiye genelinde bir ilk olma özelliğine sahiptir. İçerisinde, tarih öncesinde yaşayan ve nesli günümüze kadar devam edemeden tükenen çeşitli yaratıkların sesli ve hareketli maketlerinin bulunması, çeşitli masal kahramanlarının maketlerinin bulunması, tarihe ismini yazmış Alparslan, Metehan, Mustafa Kemal Atatürk, Hz. Mevlana gibi önemli isimlerin anıtlarının bulunması, çeşitli destinasyon alanlarının minyatürlerinin bulunması parkı ilgi odağı haline getirirken ülke genelinde bir ilk olmasına da sebep olmaktadır.

Alâeddin Tepesi: Şehrin merkezi olarak adlandırılabilir için halk tarafından toprakların üst üste yükselmesi sonucu meydana gelen Alaeddin Tepesi, dünyanın en büyük ışıklı kavşağı olması ve Konya çevresindeki 6 farklı şehirlerarası çevre yoluna direkt olarak ulaşılabilmesi özelliklerine de sahiptir. Alaeddin Tepesi ile ilgili anlatılan en yaygın efsaneye göre; 'Sultan Alaeddin Keykubat bir saray yaptırmak ister ama bu sarayın büyükçe bir tepeye ve şehrre hakim konumda olmasını ister. Fakat düm düz olan şehirde böyle bir yer bulmak mümkün olmadığı için bu tepe oluşturulur'. Tepe üzerinde, günümüzde koruma ve destinasyon çalışmaları yapılan saray dışında hala kullanıma açık olan Alaeddin Keykubat Cami ve ziyaretçilere hizmet vermektedir.

Kelebekler Vadisi: Bir kelebeğin 'tırtıl' olmakla başlayan üç günlük yaşam hikâyесinin anlatıldığı Kelebekler Vadisi içerisinde kelebek çeşitlerinin dışında, farklı böcek ve bitki çeşitlerine de yer verilmektedir. Müze bölgesinin dışında spor alanları, oyun alanları ve

mesire alanları da bulunan destinasyon merkezi yaz dönemlerinin ilgi alanları arasında yer almaktadır.

Akyokuş (Kuş Bakışı) Tepesi: Konya-Isparta karayolu üzerinde yer alan şehir merkezinin tamamının ayaklar altına serildiği bir görselliğe sahiptir. Ülke genelinde diğer hiçbir şehir böyle bir görselliğe sahip değilken, Konya bu ayrıcalığını bir avantaj haline getirerek kafe ve restoranlar aracılığıyla burayı bir destinasyon merkezi haline getirmiştir.

Konya İl Halk Kütüphanesi: İl Kültür ve Turizm bakanlığına bağlı olan kütüphane 2010 yılından itibaren hizmet vermeye başlamıştır. Din, dil, yaş gibi farklılıklar gözetilmeksızın her kesimden kullanıcıya, her türlü kütüphane materyallerini çeşitli iletişim yolları ile ücretsiz hizmete sunarak ömür boyu eğitim ve boş zaman değerlendirme imkanı verebilmek amacıyla dünya barışının korunmasına önemli katkı sağlayan demoktarık kuruluşlardır.

5. REKREASYON ALANLARI VE BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

5.1.Yöntem

Araştırmada verileri toplamak ve analiz edebilmek için anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın ana kütlesi Konya ili merkez nüfusu baz alınmıştır fakat ana kütlenin çok büyük olmasından dolayı örneklem alınma yöntemine gidilmiştir. 142 kişilik katılımcıya kolayda örneklem yöntemi kullanılarak anket çalışması uygulanmıştır.

Bu çalışmada Konya ili merkezinde yaşayan bireylere boş zamanları ve bu boş zamanlarında ne tür aktivitelere katıldıkları hakkında sorular sorulmuş, katılımcıların düşünceleri ve önerileri öğrenilmiştir. Bireyleri boş zaman sürelerinin uzunluğu, bu sürede ne tür etkinliklere katıldıkları, etkinlik tercihlerini etkileyen nedenlerin neler olduğu sorulmuş, alınan cevaplar doğrultusunda ölçme ve yorumlamalar yapılarak araştırma oluşturulmuştur.

Araştırmanın anket sorularının hazırlanması aşamasında Rekreasyon faaliyetleri ile ilgili Türkçe ve İngilizce literatürde dephinilen konu ve çalışmalar incelenmiş, içlerinden araştırma içeriklerine en uygun çalışmalardan bölümler alınarak düzenleme oluşturulmuştur.

Anket çalışmasının birinci bölümü Fatih Ağduman'ın “Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Motivasyon ve Tatmininin İncelenmesi” araştırması, ikinci bölümü ve üçüncü bölüm ise Tugay Arat ve Yalçın Çalımlı tarafından hazırlanan “Üniversite Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Tercihleri: Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi Örneği” adlı çalışmadan alınarak hazırlanmıştır. Demografik sorular da dahil olmak üzere çalışma toplamda dört bölüm ve 47 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümünde bireylerin boş zaman aktivitelerine katılım sebepleri, İkinci bölümde bireylerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri, aktivite tercihleri, üçüncü bölümde bireylerin rekreatif etkinliklere neden katılmadıkları, dördüncü bölümde ise araştırmaya katılan bireylerin demografik bilgileri öğrenilmeye çalışılmıştır.

5.2.Sınırlılıklar

Boş zaman değerlendirme denilince şüphesiz ki hemen hepimizin aklına alış veriş merkezleri gelmektedir. Günümüz modern dünyasında boş vakit etkinliklerinin neredeyse hepsi bu kapalı binalar içeresine hapsedilmektedir. Fakat araştırmanın rekreatif alanları içeresine Konya ilinde bulunan alış veriş merkezleri dahil edilmemiştir. Bireylerin sosyal veya kültürel içerikli katılım gösterdikleri diğer alanlar ve faaliyetler üzerinde durulmuştur.

Araştırmaya dahil edilmeyen bir diğer destinasyon alanı ise şehir merkezinin dışında veya ilçelerde bulunan rekreatif faaliyet ve alanlarıdır. Araştırma içerisinde sadece şehir merkezi sınırları içerisinde bulunan etkinlik ve alanlara yer verilmiştir.

5.3. Araştırmanın Bulguları

Tablo 1: Demografik Özellikler

Cinsiyet	Sayı	Yüzde	Yaş	Sayı	Yüzde
Erkek	86	60,6	18-24	36	25,4
Kadın	56	39,4	25-34	48	33,8
Medeni durum			35-44	24	16,9
Evli	44	31,0	45 ve üstü	34	23,9
Bekar	58	40,8	Eğitim düzeyi		
Dul	40	28,2	İlköğretim	34	23,9
Meslek			Lise ve dengi	56	39,4
Kamu personeli	53	37,3	Lisans	20	14,1
Özel sektör	29	20,4	Lisansüstü	32	22,5
Öğrenci	38	26,8			
Çalışmamıyor	22	15,5			

Araştırmaya katılan Konya halkın demografik yapısı tablo 1'de gösterilmektedir. Araştırmaya katılanların %60,6'sı erkek, %39,4'ü kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcılar %33,8'lik bir oranda 25-34 yaş aralığından oluşurken, %25,4'ü 18-24 yaş aralığı, %23,9'u 45 yaş üstü, son olarak %16,9'u 35-44 yaş aralığından oluşturmaktadır ve bu yaş aralıkları %40,8'lik oranla bekar bireyler, %31,0'lık oranla evli bireyler, %28,2'lik oranla ise dul bireylerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin mesleki bilgilerine bakıldığımız zaman %37,3'lük oranla kamu personellerinin ilk sırada geldiği, %26,8'lük oranla öğrencilerin ikinci sırada olduğu, %20,4'lük oranla özel sektör çalışanlarının ve son olarak %15,5'lük oranla çalışmayan bireylerin olduğu görülmektedir.

Tabloya göre bakıldığı zaman kadın katılımcıların erkek katılımcılara oranla rekreatif faaliyetlere daha az katılım gösterdiğini söylemek mümkündür. Bekar bireylerin evli ve dul bireylere göre, genç yaş aralığına sahip bireylerin ise diğer yaş aralıklarına oranla daha rekreatif olduğu görülmektedir. Kamu sektöründe çalışan bireylerin diğer iş sahalarındaki bireylere göre rekreatif faaliyetlere daha çok katılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır ve yapılan araştırmaya göre bunun sebebinin de çalışma saatlerindeki kolaylıklar ve maddi gelir ile ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. Son olarak demografik özellikler arasında bulunan eğitim kriterlerine bakıldığı zaman lise ve dengi eğitime sahip bireylerin rekreatif faaliyetlere katılımda ilk sırada geldiği görülmürken, lisans mezunu bireylerin katılım sıralamasında en az orana sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 2: Rekreasyonel Faaliyetlere Katılma Nedenleri

	Ortalama	Standart Sapma
Diğer işleri yapmaktan kurtulmak için yaparım	2,9014	1,43072
Boş zaman aktivitelerini neden yaptığımı bilmeden yaparım	2,2535	1,44613
Mücadele gerektiren ilginç şeylerin üstesinden gelmeye çalışmak doyum hissi verdiği için yaparım	2,8592	1,47120
Hiçbir iş yapmayan birisi gibi görünmek istemediğim için yaparım.	2,1408	1,17051
Bana çekici gelen konular hakkında bilgi edinmek beni mutlu ettiği için yaparım	3,1549	1,39551
Kişisel düzeyde gelişim sağlamanın bir yolu olarak gördüğüm için yaparım.	3,1972	1,16229
Bu tür aktiviteleri yaparken kendimi özgür hissettiğim için yaparım.	3,3380	1,09082
Emin değilim ama boş zaman aktivitelerinin bana uygun olmadığını düşünüyorum	2,6620	1,23706
İlginç aktiviteler yaparak kendimi aştığımı düşündüğüm için yaparım	3,7887	1,06412
Hayatta mutlu olmak için boş zaman aktivitelerine gerçekten ihtiyaç olduğunu düşündüğüm için yaparım	4,1549	1,04709
Bazen diğerleri tarafından takdir edilmemi sağladığı için yaparım	3,0845	1,25756
İlgimi çeken konuları daha iyi anlamama imkân verdiği için yaparım	3,5493	1,25804
Diğer alanlarda benim için önemli olan becerileri kazanmanın bir yolu olarak gördüğüm için yaparım	3,3803	1,20714
Boş zaman aktiviteleri beni gerçekten yüce/asıl hissettirdiği için yaparım	2,5352	1,47635
Emin değilim ama çok iyi yapabileceğim bir aktivitenin olmadığı gibi bir fikre sahibim	2,5634	,94879
Mücadele gerektiren aktiviteleri yaparken kendimi aştığımı düşündüğüm için yaparım	3,2817	1,42105
Kendimi meşgul hissetmek istediğim için yaparım	2,7183	1,38054
Diğer insanlara kendimin dinamik bir insan olduğunu göstermek için yaparım	2,6901	1,24447
Kendimin diğer yönlerini keşfetmenin bir yolunun da boş zaman aktivitelerine katılmaktan geçtiğini düşündüğüm için yaparım	2,9859	1,24334
Tamamen rahatlama hissi verdieneni düşündüğüm için yaparım	4,0282	1,21424
Karışık aktiviteleri yapmaya çalışırken kendimi hoşnut hissettiğim için yaparım	3,6901	1,08623
Boş zamanlarında kendimin iyi bir ruh halinde olmasını istediğim için yaparım	3,4507	1,16435

Araştırmaya katılan bireylerin rekreasyonel faaliyetlere neden katıldıkları tablo 2'de sorulmuştur ve sorulara katılım oranları belirtilmiştir. Katılım sonuçlarına bakıldığı zaman çoğunluk olarak bireylerin mutlu olmak için boş zaman aktivitelerine gerçekten ihtiyaç duyulduğunu düşündüğü ve çoğunlukla bu sebeple katılım gösterdiği ortaya çıkmıştır. Devamında ise bireylerin rekreasyon faaliyetlerine katılmalarında ilginç aktiviteler yaparak kendilerini aşmak istemelerinin ve bu faaliyetlerin bireylere rahatlama hissi vermesinin etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmada çıkan sonuçlar doğrultusunda katılımı en az etkileyen nedenler arasında ise bireylerin hiçbir iş yapmamış gibi görünmek istemelerinin, diğer insanlara karşı kendilerini dinamik bir insan gibi göstermek istemelerinin veya boş zaman aktivitelerini neden yapmaları gerektiğini bilmediklerinin yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3: Boş Zaman Geçirme Aktiviteleri

1) Boş zamanlarında kitap okurum	3,9577	,66175
2) Boş zamanlarında televizyon izlerim	3,9859	,35702
3) Boş zamanlarında radyo programları dinlerim	3,9296	,91208
4) Genellikle müzik dinlerim	4,0423	,72320
5) Genellikle gezi ve seyahatlere çıkarım	3,4085	,90039

6) Boş zamanlarımda sporla uğraşırım	3,1831	,83045
7) Boş zamanlarımda sinema, konser veya tiyatroya giderim	3,3662	1,22896
8) Boş zamanlarımda arkadaşlarımla sohbet eder veya kafeteryaya giderim	2,8310	1,29358
9) Boş zamanımı evde geçiririm	2,0704	,98678
10) Genellikle bilgisayar kullanır, internette sörf yaparım	2,8451	1,24511
11) Boş zamanlarımda doğa sporları (paraşüt, rafting, dağcılık, kayak vb.) ile uğraşırım	2,2113	1,46753
12) Boş zamanlarımda genellikle ava çıkarım	2,8451	1,63861
13) Boş zamanlarımda genellikle balık tutarım	2,4225	1,43573

Elde edilen sonuçlara göre araştırmaya katılan bireylerin boş zamanlarını nasıl geçirdiklerine bakıldığı zaman; genel olarak müzik dinledikleri, televizyon izledikleri veya kitap okudukları görülmektedir. Bunun yanı sıra bireylerin boş zamanlarında yapmış oldukları etkinlikler arasında en az orana sahip olanların ise; boş zamanlarını evde geçirmek, doğa sporlarıyla uğraşmak ve balık tutmak olduğu görülmektedir. Bunların en az katılım gösterilen faaliyetler olmasının nedeninin ise şehir merkezinde mevcut faaliyet alanlarının bulunmaması olduğunu söylemek mümkündür. Buradan yola çıkarak şehir merkezinde balık tutabilmek veya doğa sporları yapabilmek için gerekli alt yapı mevcut olsaydı şüphesiz faaliyet çeşitliliği ve katılım oranı da yüksek olurdu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4: Rekreasyonel Faaliyetlere Katılmama Nedenleri

Çevremde bu tür etkinlikler için yeterince tesis, araç-gereç, malzeme olmadığı için katılmam	2,1831	1,49049
Boş zaman aktivitelerine katılmam konusunda beni yönlendiren kimse olmadığı için katılmam	3,0000	,90703
Boş zaman aktivitelerine katılmak için yeterli ekonomik gücüm olmamasından dolayı katılmam	2,8169	1,09557
Ailem bu tür aktivitelere katılmama izin vermediği için katılmam	2,7887	1,17800
Aktiviteler hakkında yeterli bilgim olmadığı için katılmam	3,7606	1,08458
Çevremde ilgili arkadaşım olmadığı için katılmam	2,9718	1,22587
Okul dışı zamanlarımda bir işte çalıştığım için katılmam	2,7324	1,45824

Tablo 4'te ise rekreasyon faaliyetlerine katılmayan bireylerin neden katılmak istemedikleri sorulmuş ve bu sorulara yanıtlar alınmıştır. Alınan sonuçlara bakıldığı zaman katılmama oranına en çok etki eden nedenin yapılan aktiviteler hakkında yeterli bilgilendirmelerin bulunmaması olduğu görülmüştür. Katılımı etkileyen en önemli ikinci neden ise boş zaman aktivitelerine katılmaları konusunda bireyleri yönlendiren kimselerin olmamasından dolayı katılım göstermedikleri görülmektedir ve genel olarak bakıldığı zaman bireylerin katılım oranlarını düşüren en önemli iki nedenin de birbirine yakın anlamlar içeriği görülmektedir.

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P

Boş zaman aktivitelerini yapma nedeni	Gruplar arası	3,404	2	1,702	19,599	,000*
	Grup içi	12,072	139	,087		
	Toplam	15,476	141			
	Gruplar arası	,492	3	,492	1,511	,214
	Grup içi	14,984	138	14,984		
	Toplam	15,476	141			

Araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre boş zaman aktivitelerine katılımları arasında ilişki bulunup bulunmadığını test etmek için OneWayAnova testi yapılmıştır. Anova testine göre, medeni duruma göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bekar olan kişilerin ortalaması 3,15, evli 2,93, dul 3,30. Buna göre dul ve bekar kişilerin boş zaman aktivitelerine katılımları evli olanlara göre daha yüksektir. Araştırmaya katılanların eğitim durumlarına göre boş zaman aktivitelerine katılımları arasında ilişki bulunup bulunmadığını test etmek için OneWayAnova testi yapılmıştır. Anova testine göre, eğitim duruma göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir.

Farklılığın kaynağına bakıldığında maaşı 1400 altı ve 1401-2800 ile 2801-4200, 4201-5600, 5601 üzeri gruplarla yaşadığı görülmektedir. Başka bir ifade ile maaş yükseldikçe tüketimşilik, iş aile çatışması ve iş stresi puanları yükselmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Rekreasyon faaliyetleri çeşitli kaynaklarda boş zaman aktiviteleri veya serbest zaman etkinlikleri olarak da tanımlanmaktadır. Bireylerin günlük yaşamlarındaki boş zamanlarını bilinçli ve etkili bir şekilde geçirmeleri bireylerin mutlu olmalarına ve çalışma yaşamlarında daha verimli olmalarına katkı sağlayacaktır. Diğer yandan bireylerin turistik amaçlı seyahatlerindeki boş zamanlarında, bulundukları ilin rekreasyonel alan ve faaliyetlerini görmeleri ve bu faaliyetlere katılmaları destinasyonların akılda kalıcılığı bakımından daha etkili olacaktır.

Bu araştırmada amaç Konya ilinin rekreasyonel faaliyetleri hakkında bilgi toplamak ve şehir halkının bu etkinlikleri neden tercih ettiğini, ne tür faaliyetlere ne oranda katıldıklarını, katılım göstermeyen bireylerinde de bu olumsuz tavırlarına neden olan etkenleri araştırmaktır. Araştırmaya katılan bireylerin boş zamanlarını müzik dinleyerek, televizyon izleyerek ve kitap okuyarak değerlendirdikleri görülmektedir. Bireylerin boş zaman aktivitelerine katılırken rekreasyon faaliyetlerine katılmanın kendilerini mutlu hissettirdiği ve bu tür aktivitelere katılarak kendilerini aştıkları gibi düşünceleri göz önünde bulundurdukları görülmektedir.

Rekreasyon faaliyetlerine katılım göstermeyen bireylerin katılmamalarına karşın gösterdikleri en önemli neden ise etkinliklerle ilgili yeterli tanıtımın ve teşvikin yapılmamasıdır. Çalışma saatleri veya yüksek iş temposundan dolayı kısıtlı olan boş zamanlar ve bu boş zamanlarda çeşitli aktiviteye katılabilmeye yeterli ekonomik gücün olmaması da bireylerin rekreasyonel faaliyetlere katılmama nedenleri arasında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Boş zamanları verimli bir şekilde kullanmak bir farkındalık meselesidir ve bu farkındalığı artırabilmek için de bireylerin boş zamanlarını değerlendirememeye sebepleri göz

önünde bulundurularak çözüm yolları aranmalıdır. Şehir merkezindeki rekreasyonel faaliyetlerin tanıtımının yeterli seviyede yapılması, bireylerin farklı etkinliklerden de haberdar olması katılımı artırmanın yanı sıra bölgesel memnuniyetlilik oranının da artmasına katkı sağlayacaktır. Sonuçlarda elde ettiğimiz üzere kendini mutlu hissetmek amaçlı faaliyetlere katılan bireylerin katılım sonrası amacına ulaştığı düşünülünce, teşvik ve tanıtımalarla bu sayının arttırılmasının mutluluk ve çevreye karşı pozitif olma oranına da etki edeceği sonucunu söylemek mümkündür. Dünya üzerindeki gelişmiş ülkelerin rekreasyonel faaliyetlerini en iyi şekilde geliştirdikleri, bu planlamalarla en yoğun katılımları sağladıkları ve bunun geri bildirimini fazlasıyla aldıları görülmektedir. Bu bilincin ülkemiz üzerinde de oluşabilmesi için konu hakkında gerekli özenin gösterilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akesen, A. (1978). *Türkiye'de Ulusal Parkların Açıkhava Rekreasyonu Yönünden Nitelikleri ve Sorunları (Örnek: Uludağ ulusal parkı)* İstanbul, İ.Ü. Yayınları, (ss. 37).
- Aslan, Z. (1993). Sanayileşme ve Kentleşmenin Doğada Rekreasyon Faaliyetlerine Duyulan Gereksinimi Arttırıcı Etkisi. *Ekoloji: Çevre Dergisi*, (ss. 8, 22-24).
- Bayer, M. (1992). *Turizme Giriş*, İstanbul İşletme Fakültesi Yayımları, (ss. 46).
- Bucher, A.C. (1972). *Foundations Of Physical Education*, The C.U. Mosby Company, Saint Lousis, (ss. 4).
- Bucher, CH. And Bucher CA. (1974). *RecreationForToday's Society*, New Jersey, (ss.1-7).
- Barutcugil, İ. S. (1989). *Turizm İşletmeciliği*, İstanbul, Beta Yayınları, (ss. 29-32).
- Çakıroğlu, H. (1998). *Beden Eğitimi Dersi ve diğer Dersler Açısından Okullarda Ders Dışı Faaliyetlerin Durumu Eğitsel Kollar ve Faaliyetleri*. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1994). *Çevre, OİK Raporu*, Ankara, DPT Yayınları, (ss. 132).
- Ergin, G. (1973). "Boş Zamanları Değerlendirme Eğitimi ve Planlaması", *Çalışma ve Çalışma Dışı Zamanın Planlanması* Seminer Sonuçları Raporu, Ankara, ODTÜ.
- Gökmen, H. Vd. (1985). *Yükseköğrenim Öğrencilerinin Serbest Zaman Etkinlikleri Kendilerini Geliştirme Düzeyleri*, Ankara, MEGSB Yayımları, (ss. 20-21).
- Karaküçük, S. (1995). *Rekreasyon*, Ankara Basımevi, (ss. 89).
- Karaküçük, S. (1999). *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*, Ankara, (ss. 74-75-85-305-309).
- Karaküçük, S. (2005). *Rekreasyon – Boş Zaman Değerlendirme*, 5.Basım. Ankara, Gazi Kitapevi, (ss. 3-59-89).

- Kılbaş, Ş. (2004). *Rekreasyon*, 3. Baskı. Ankara, Nobel Yayıncıları.
- Leither, M.J. and Leitner, S.F. (2004). *Leisure Enhancement*, London, The Haworth Press.
- Önal, A. (2007). *Ev Hanımlarının Rekreasyon Faaliyetlerine Katılımlarının Ve Beklentilerinin Tespiti*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Sağcan, M. (1986). *Rekreasyon ve Turizm*, İzmir, Cumhuriyet Baskı Evi, (ss. 3-5).
- Sezgin, S. (1987). *Türk Toplumunun Rekreasyon Alışkanlıkları: İstanbul Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, MSÜ, (ss. 32).
- Tezcan, M. (1992). *Boş Zamanlar Sosyolojisi*, Ankara, Atilla Kitapevi, (ss. 67).
- Tezcan, M. (1993). *Sosyolojiye Giriş*: Ankara, Temel Kavramlar.
- Toprak, Z. (1994). Vay Em Si Ey (YMCA) Jimnastikhaneleri, İstanbul, *Toplumsal Tarih Dergisi*, c.1, n.1, Nisan.
- Toskay, T. (1983). *Turizm: Turizm Olayına Genel Yaklaşım*, İstanbul, Der. Yayınları.
- Ülger, S. (1993). *Genel Turizm Bilgisi*, Antalya, Akdeniz Üniversitesi Yayınevi.
- Yazıcı, M. (1998). *Üniversite Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Anlayış ve Alışkanlıkları Üzerine Kapsamlı Bir Araştırma (Atatürk Üniversitesi Örneği)*. İstanbul, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Williams, A. M. ve Shaw, G. (2009). *Future Play: Tourism, Recreationand Land Use. Land UsePolicy*. (ss. 328).
- Zorlu, E. (1973). “*Boş Zamanlar Sorunu*”, *Gençlik Lideri* El Kitabı, Ankara, GSB Yayınları, (ss. 87).
- <http://www.kultur.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.12.2017).
- <http://konyakultur.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 1.11.2017).
- <http://konyakutup.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 21.01.2018).
- <http://www.konya.bel.tr/> (Erişim Tarihi: 18.09.2017).
- <http://www.tubitak.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 22.01.2018).

ÇALIŞANLARIN İŞ GÜVENCESİZLİĞİ ALGILARININ PRESENTEİZM DÜZEYLERİNE ETKİLERİNDE İŞ STRESİNİN ARACILIK ROLÜ*

Öğr. Gör. Dr. Şaban ALTIN Bozok Üniversitesi sabanaltin0797@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Bengü HIRLAK Kilis 7 Aralık Üniversitesi benguhirlak@hotmail.com.tr

Dr. Öğr. Üyesi Gamze Ebru ÇİFTÇİ Hitit Üniversitesi gamzeebruciftci@hotmail.com

GİRİŞ

Emek yoğun sektörlerden bir tanesi olan çağrı merkezlerinde işin niteliği ve özelliğinden (insan ilişkileri, sürekli konuşma, dinleme, stres, sürekli oturarak çalışma, zaman baskısı, vardiyalı çalışma, iş gücü devir hızının yüksekliği vs.) kaynaklanan yoğun bir çalışma temposu söz konusudur (T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, 2013). Çağrı merkezlerinde çalışan bireylerin yoğun iş yükü altında kalmalarından dolayı, algıladıkları iş güvencesizliği, presenteizm ve iş stresi düzeyleri gibi konular açısından incelenmelerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle yapılan bu araştırma ile çağrı merkezi çalışanlarının algıladıkları iş güvencesizliği, iş stresi ve presenteizm düzeyleri arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkilerin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştımanın birinci değişkeni olan iş güvencesizliği kavramı, Greenhalgh ve Rosenblatt'e (1984, s. 438) göre "tehdit altındaki iş durumunda istenen sürekliliği/devamlılığı sağlamak için algılanan güçsüzlük" olarak tanımlanmaktadır. Yani Greenhalgh ve Rosenblatt (1984) gücü, bir kişinin güvensiz iş durumunun tehditlerine karşı koyma yeteneği olarak değerlendirmişler ve bu gücü yüksek olan kişilerin çok fazla güvensizlik yaşamayacaklarını, çok sayıda zararlı etkilerden ve sonuçlardan muzdarip olmayacağı ifade etmişlerdir (Büssing, 1999, s. 220). Literatürde iş güvencesizliğinin tanımlanmasında farklı yaklaşımların olduğu bilinmekle birlikte, bu araştırmada iş güvencesizliği kavramı, Hellgren ve arkadaşlarının (1999, s. 182) bir iş durumunda algılanan süreklilik kaybının iki boyutu olarak tanımlanan nicel ve nitel iş güvencesizliği olarak ele alınmaktadır. Nicel iş güvencesizliği, mevcut işin gelecekteki varlığı hakkındaki endişeleri ifade ederken, nitel iş güvencesizliği çalışma koşullarında kötüleşme, kariyer olanaklarının eksikliği ve azalan ücret artışı gibi istihdam ilişkisinde algılanan kaliteyi azaltan tehditleri ifade etmektedir. Sadece sınırlı sayıda çalışma bu alt boyutların ayrı sonuçlarını araştırılmıştır.

Araştımanın ikinci değişkeni olan presenteizm, çalışanların iş yapmalarına engel olabilecek sağlık sorunlarının olmasına rağmen işe gelmeleri şeklinde ifade edilmektedir (Meerding vd. 2005, s. 517). Koopman ve arkadaşları (2002, s. 14) presenteizmi, çalışanlar işlerinde fiziksel olarak mevcut olsalar bile, yaptıkları işin kalitesinin ve üretkenlik düzeylerinin normal seviyenin altında seyretmesi şeklinde tanımlamaktadırlar. Yapılan araştırmalar sonucunda prenteizmin yaratacağı verimlilik kaybı oranı hususunda kesin bir fikir birliği olmamasına rağmen, presenteizmin (işte var olamama) absenteizme (işe devamsızlık) göre daha fazla verimlilik kaybına neden olacağı yönünde fikir birliği bulunmaktadır (Örneğin; Cullen ve McLaughlin 2006, s. 511).

Araştımanın üçüncü değişkeni ise iş stresidir. Genel olarak stres, günlük yaşamda her yaştan insanın sıkılıkla kullandığı, hayatın bir parçası olan modern toplumun hastalığı olan bir kavramdır (Büyükbese, 2013, s. 35-55). Latince kökenli bir kavram olan stres, güçlük, zorluk, sıkıntı, darlık, üzüntü olarak ifade edilmektedir. Stres, insanlarda gerilim ve dengesizliğin meydana gelmesine sebep olan bedensel ya da psikolojik bir uyarıcıdır (Yılmazer ve Eroğlu, 2010, s. 158). Bireyler en fazla iş ortamında stresle karşılaşmaktadır, fakat stresli ortamlara aynı tepkiyi göstermeyeilmektedirler. Örneğin; işe ilgili bir stres, bir işi başarma isteği fazla olan bir bireyi motive edebilirken, bir başka bireyin işi yapmamasına veya saldırgan davranışmasına sebep olabilmektedir (Şimşek vd. 2014, s. 265). İş hayatında yaşanan stres, verimlilikte ve performansta düşüşe, personel devir hızının, işten ayrılma niyetinin, presenteizmin (işte var olamama) artmasına ve daha birçok problemlere yol açabilmektedir (Büyükbese, 2013, s. 56).

*Bu çalışma 28 Nisan-01 Mayıs 2018 tarihleri arasında Alanya'da düzenlenen III. INES Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimler Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmmanın Amacı, Önemi, Kapsamı ve Sınırlılıkları

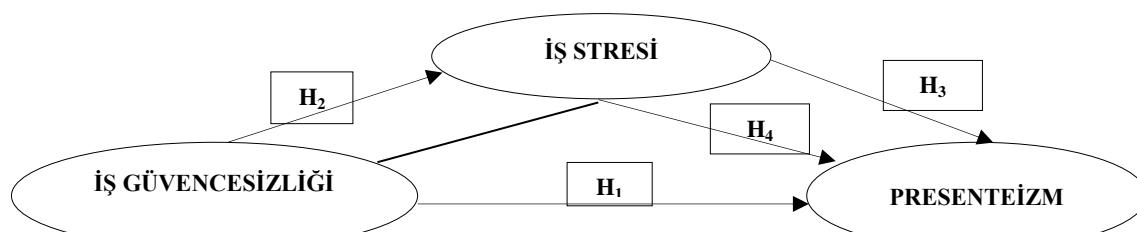
Bu araştırmmanın amacı, bir çağrı merkezinde görev alan çalışanların iş güvencesizliği algıları ile presenteizm düzeyleri arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin düzeyini belirlemek, ayrıca bu ilişkide iş stresinin aracılık rolünü tespit etmektir. İş güvencesizliği, iş stresi ve presenteizme ilişkin literatürde farklı çalışmalara rastlanmış olsa da bu üç olgunun ilişkisini araştıran başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bakımdan çalışanın özgün olma ve bundan sonraki çalışmalara öncü olma niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Yine araştırmada çalışanların sosyo-demografik özelliklerine göre araştırma değişkenlerine ilişkin görüşlerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir. Araştırmmanın evreni, Kırıkkale ilinde bir çağrı merkezinde çalışan 150 kişiden oluşmaktadır. Evren sayısının az olması sebebi ile evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmış olup, 150 adet anket elden dağıtılmıştır. Anketlerden 10 tanesi eksik doldurulduğu için, araştırma kapsamına toplam 140 adet anket dahil edilmiştir. Ayrıca bu araştırmmanın, Kırıkkale'deki bir çağrı merkezinde çalışan 140 kişinin görüşleriyle ve anket formunda yer alan ölçeklerden elde edilen verilerle sınırlı olduğu söylenebilmektedir.

Araştırmının Veri Toplama ve Analiz Yöntemi

Araştırma nicel bir araştırma olup, veri toplama yöntemi olarak anket tekniği seçilmiştir. Bu amaçla çalışanların sosyo-demografik özelliklerini tespit etmek amacıyla hazırlanan sorular ile literatürde yer alan geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş üç ayrı ölçekten yararlanılarak bir anket formu hazırlanmıştır. Ölçeklerde yer alan ifadelerin cevaplandırılmasında ise 5'li Likert tipi derecelendirme kullanılmıştır (1: Kesinlikle katılmıyorum-5: Kesinlikle katılıyorum). Araştırmada kullanılan ölçeklere ilişkin bilgiler ise şunlardır: ***İş güvencesizliği ölçüği***: Araştırmada kullanılan iş güvencesizliği ölçüği Isaksson, Hellgren ve Pettersson (1998) tarafından geliştirilmiş bir ölçektir. Ölçek, toplam 7 ifadeden, nicel iş güvencesizliği (3 ifade) ve nitel iş güvencesizliği (4 ifade) olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Orijinal ölçekte, nicel iş güvencesizliğinin Cronbach Alpha Katsayısının 0,79; nitel iş güvencesizliğinin Cronbach Alpha Katsayısının ise 0,75 olduğu tespit edilmiştir (Hellegren vd. 1999, s.185). ***İş stresi ölçüği***: Araştırmada çalışanların iş yerinde yaşadıkları stresin düzeyini tespit etmek için House ve Rizzo (1972) tarafından geliştirilen iş stresi ölçüği kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe versiyonu, Efeoğlu'nun (2006, s. 70) çalışmasından alınmıştır. Efeoğlu (2006, s. 74) çalışmasında, ölçeğin Cronbach Alpha Katsayısını 0,837 olarak bulmuştur. ***Presenteizm ölçüği***: Araştırmada kullanılan presenteizm ölçüği, Koopman ve arkadaşları (2002) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek, toplam 6 ifadeden, iş tamamlama (3 ifade) ve dikkat dağıtmaktan kaçınmak (3 ifade) olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Orijinal ölçeğin Cronbach Alpha Katsayısının ise 0,80 olduğu tespit edilmiştir (Koopman vd. 2002, ss.17-18). Anket uygulamasından elde edilen veriler, SPSS ve AMOS 18.0 programları ile analiz edilmiştir.

Araştırmmanın Modeli ve Hipotezlerin Oluşturulması

Araştırmmanın teorik modeli Şekil 1'de yer almaktadır. Bu model bir bütün olarak değerlendirildiğinde, çalışanların iş güvencesizliği algılarının, iş stresi ve presenteizm düzeyleri üzerindeki pozitif veya negatif etkilerinin yanı sıra doğrudan ve dolaylı etkilerin olduğu, bu etkilerde iş stresi düzeyinin aracı değişken rolü üstlendiği varsayılmaktadır. Modele dahil edilmeyen sosyo-demografik özelliklerin; (cinsiyet, medeni durum, eğitim, yaşı, çalışma süresi) modeldeki değişkenler üzerindeki etkileri ise T-Testi ve ANOVA analizleri ile ölçülmüştür. Bu doğrultuda, araştırmmanın amacı, teorik modelde yer alan değişkenler arası etkiler ve literatürde yer alan bilgilere göre, araştırmının hipotezleri geliştirilmiştir.

Şekil 1. Araştırmının Teorik Modeli

İş güvencesizliğinin yüksek olduğu durumlarda bireyler, istihdamın sürekliliği konusunda kaygı duyabilmekte ve bu güvencesizlik yaratan duruma farklı tepkiler verebilmektedirler. Örneğin; birey iş güvencesizliğinin yüksek olduğu bir ortamda, daha güvenceli yeni bir iş ve kariyer imkanı arayabilir, yani işten ayrılma niyeti artabilir ya da hasta olduğu halde işe gitme zorunda kalabilir, işte var olamama sorunu ile karşı karşıya kalabilir. Örneğin Caverley ve arkadaşları (2007, s. 318) işe bağlı bazı faktörlerin presenteizmi artırdığını tespit etmişlerdir. Bu faktörleri ise, iş güvenliğinin ve kariyer fırsatlarının, iş arkadaşlarına güvenin, yönetici desteği, iş tatminin azalması, fazla mesainin artması şeklinde sıralamışlardır. Cooper (1998, s. 314) ise iş güvencesizliğinin, bireylerin örgütte bağıllıklarını göstermek adına presenteizm iklimini yarattığını ifade etmiştir. Yine, Munir ve arkadaşları (2008, s. 4) presenteizmin nedenleri arasında, hastalığın diğer bireyler tarafından öğrenilmesi riskini, işi kaybetme ve terfi edememe korkusunu saymaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında araştırmancın ilk hipotezi şöyle ifade edilmiştir. **H₁**: Çalışanların iş güvencesizliği algıları presenteizm düzeyini etkiler. İş güvencesizliği bir belirsizlik ortamı yarattığından dolayı, bireylerde stres yaratılmaktadır. Belirsizlik, bireylerde başa çıkma stratejilerini tespit etmelerine engel olmakta, bu durum da bireylerin stres düzeylerini artırmaktadır (Seçer, 2007, s. 232). Tüm bu bilgiler ışığında araştırmancın diğer hipotezi şöyle ifade edilmiştir. **H₂**: Çalışanların iş güvencesizliği algıları iş stresi düzeyini etkiler. İşten ayrılma ve işe gelmemeye, stresli bir işten uzaklaşmanın belirtileri olabilmektedir. Yüksek oranda işten ayrılma ve işe gelmemeye, verimliliği engelleyecek olsa bile, saldırgan davranışlar sergilemeye kıyasla, stresin daha az derecedeki istenmeyen iki sonucu olmaktadır. Çünkü bu durumun, hem bireylere hem de çalışma arkadaşlarına daha az fiziksel zararları söz konusu olacaktır. Fakat bazı durumlarda da örneğin; ailevi ve mali zorunluluklar, başka bir işin bulunamaması ve gelecek gibi sebeplerden dolayı, çalışanlar işlerinden ayrılma imkanı bulamayabilmektedirler. Bu nedenle de daha kötü davranışlarla karşılaşabilme söz konusu olabilecektir (Şimşek vd. 2014, s. 265-273). Örneğin; Cooper (1998, s. 313) çalışanların iş yerinde uzun süre bulunmalarına ve çalışmalarına neden olan faktörlerin arasında iş yerindeki stresin artışını da sıralamaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında araştırmancın diğer hipotezi şöyle ifade edilmiştir. **H₃**: Çalışanların iş stresleri presenteizm düzeyini etkiler. Çalışanların iş güvencesizliğine ilişkin algılarının iş stresi ve presenteizm düzeyleri üzerinde doğrudan ve dolaylı pek çok etkilerinin olduğu tahmin edilmektedir. Bu etkilerde yaşadıkları iş stresi düzeylerinin aracılık rolü üstlendiği düşünülmektedir. Aracı değişken (moderatör) rolü, yapısal eşitlik modellerinde değişkenler arasındaki dolaylı ilişkiyi sağlayan değişkene verilen isim olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile iki değişken arasında üçüncü bir değişken tarafından sağlanan aracılık etkisidir. Bu etkinin varlığının çalışmalarda göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir (Schumacker ve Lomax, 2010, s. 147; Şimşek, 2007, s. 22). Bununla birlikte çalışanların iş güvencesizliği algılarının, presenteizm düzeyleri üzerindeki etkilerinde iş stresi değişkenin aracılık rolünün incelendiği araştırmalara rastlanılmamıştır. Ancak yapılan bu araştırmada, değişkenler arasında dolaylı veya doğrudan ilişkilerin olduğu varsayılmaktadır. Bu bilgiler ışığında araştırmancın diğer hipotezleri şöyle ifade edilmiştir. **H₄**: İş güvencesizliği algılarının presenteizm düzeyine etkisinde, iş stresi değişkenin aracılık rolü vardır.

BULGULAR

Örneklemın Demografik Özellikleri

Anketmasına katılan 140 çağrı merkezi çalışanının sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1' de yer almaktadır. Araştırmaya katılan çalışanların %55,7'si (78 kişi) kadın, %44,3'ü (62 kişi) erkek olup, % 85,7'si (120 kişi) evlidir. Çalışanların %46,4'ü (65 kişi) lise, %37,1'i (52 kişi) ise ön lisans eğitim düzeyine sahip olup, %57,9'u (81 kişi) 21-25 yaş aralığındadır. Çalışanların %63,6'sının (89 kişi) çalışma süresi 1 yıldan az, %33,6'sının (47 kişi) çalışma süresi ise 1-5 yıl arasındadır

Tablo 1. Sosyo-Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Cinsiyet	Sayı	%	Medeni Durum	Sayı	%	Yaş	Sayı	%
Erkek	62	44,3	Evli	120	85,7	20 yaş altı	20	14,3
Kadın	78	55,7	Bekâr	20	14,3	21-25 yaş	81	57,9
Eğitim	Sayı	%	Çalışma Süresi	Sayı	%	26-30 yaş	24	17,1
Lise	65	46,4	1 yıldan az	89	63,6	31-35 yaş	15	10,7
Ön Lisans	52	37,1	1-5 Yıl	47	33,6			
Lisans	23	16,4	6-10 Yıl	4	2,9			
(N:140)								

Ölçeklerin Normal Dağılımına, Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizlerine İlişkin Sonuçları

Yapısal eşitlik modellerinde analiz edilecek verilere ilişkin varsayımlar arasında, araştırmada kullanılacak verilerin çoklu normal dağılıma sahip olduğu yer almaktadır (Bayram, 2010, s. 49). Bu durumda verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı “Basıklık (kurtosis) ve Çarpıklık (skewness)” değerlerine bakılarak test edilebilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2012, s. 79). Literatüre göre bu değerler, bazı yerlerde +/- 1,0 veya +/-1,5 aralığında alınırken (Bayram, 2010: 49), bazı yazarlara göre sig<0,01 ise +/-2,58 veya sig<0,05 ise +/-1,96 aralığında (Hair vd. 2009, s. 72) bazı yazarlara göre de +/-3 veya +/- 2 aralığında (Kalaycı, 2009, s. 6) olması durumunda normal dağılımdan söz edilebileceği varsayılmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçeklere ait değişkenlerin “Basıklık (kurtosis) ve Çarpıklık (skewness)” değerlerinin +/-2 aralığında yer aldığı ve her bir değişkenin ait verilerin çoklu normal dağılıma sahip olduğu bulunmuştur. Elde edilen değerler Tablo 2’de yer almaktadır. Ayrıca ankette yer alan ölçekleri oluşturan ifadelerin birbirleriyle olan tutarlığını ve kullanılan ölçünün ilgilenilen konuya ne derece yansıtıldığını tespit edebilmek amacıyla güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Literatürde yer alan bilgilere göre güvenilirlik analizi katsayılarının (Cronbach Alfa Katsayısı) 0 ile 1 arasında değer aldığı bilinmektedir. Bu durumda bu değerlerin “0,80 ile 1,00” arasında olması, ölçünün “yüksek derece güvenilir bir ölçek olduğunu; “0,60 ile 0,80” arasında olması ise ölçünün güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir (Kalaycı, 2009, s. 405). Tablo 2’de yer alan iş güvencesizliği, presenteizm ve iş stresi ölçeklerine ait Cronbach Alpha Katsayılarına bakıldığından, ölçeklerin güvenilir oldukları söylenebilmektedir.

Tablo 2. Ölçeklerin Normal Dağılımına ve Güvenilirliklerine İlişkin Analiz Sonuçları

Değişkenler	N	Çarpıklık İstatistik	Basıklık Standart Hata	Cronbach Alfa	
İş Güvencesizliği 1	140	,163	,205		
İş Güvencesizliği 2	Nicel İş Güvencesizliği	140	,790	,205	,407
İş Güvencesizliği 3		140	,720	,205	,695
İş Güvencesizliği 4		140	,286	,205	,407
İş Güvencesizliği 5	Nitel İş Güvencesizliği	140	,365	,205	,407
İş Güvencesizliği 6		140	1,037	,205	,356
İş Güvencesizliği 7		140	,432	,205	,407
Presenteizm 1		140	-,134	,205	,407
Presenteizm 2	İşi Tamamlama	140	-,397	,205	,407
Presenteizm 3		140	-,193	,205	,866
Presenteizm 4	Dikkat	140	-,063	,205	,407
Presenteizm 5	Dağıtmaktan	140	-,254	,205	,407
Presenteizm 6	Kaçınmak	140	,266	,205	,741
İş Stresi 1		140	,093	,205	,407
İş Stresi 2		140	-,048	,205	,407
İş Stresi 3		140	,098	,205	,407
İş Stresi 4		140	,428	,205	,407
İş Stresi 5		140	-,207	,205	,407
İş Stresi 6		140	,537	,205	,407
İş Stresi 7		140	-,332	,205	,836
				-1,189	
				-1,292	
				-1,471	
				-,674	
				-1,314	
				-1,033	
				-1,219	

Yapılan bu araştırmada kullanan ölçeklerin geçerliğini test etmek için doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Ölçekler orijinal halinde verilen faktör dağılımlarına uygun olarak kullanıldığı için açıklayıcı faktör analizleri yapılmamıştır. Ancak bu dağılımların elde edilen veriler tarafından doğrulanıp doğrulanmadığını ölçmek için her bir ölçüye, birinci düzey tek faktörlü, birinci düzey çok faktörlü ve ikinci düzey çok faktörlü doğrulayıcı faktör analizleri (DFA) yapılmıştır. İstatistik programının önerileri doğrultusunda gerekli iyileştirmeler yapıldıktan sonra, standardize edilmiş faktör yükü (Standardized Estimated Weights) 0,70’in altında olan (Hair vd. 2009, s. 679) değişkenler ile “p değeri” 0,05’ten büyük olan ve istatistiksel olarak anlamsız olan ifadeler, ölçekteń çıkarılmış ve tavsiye edilen hata terimleri arasında kovaryanslar oluşturulmuştur (Bayram, 2010, s. 57; Meydan ve Şeşen, 2015, s. 74-75). DFA sonuçlarına göre, iş stresi ölçüğinde yer alan iş stresi 6 ve iş stresi 7 numaralı ifadeler ile iş güvencesizliği ölçüğinde nicel iş güvencesizliği değişkeni altında yer alan iş güvencesizliği 1 numaralı ifadeler faktör yükleri 0,70’in altında olduğu için analizden çıkarılmıştır. Ölçeklerde yer alan değişkenlerin faktör yapılarının doğrulanması için, AMOS 18.0 istatistik programı kullanılmıştır. Programda verilerin analizi, Maksimum Olabilirlik Tahmin Yöntemine (Maximum Likelihood Estimation) göre yapılmıştır. YEM’de 200 ve üzeri örneklemelerde bu yöntemin kullanılması önerilmektedir (Hair vd. 2009, s. 636; Schumacker

ve Lomax, 2010, s. 85; Bayram, 2010, s. 51). Ölçeklerin geçerliliklerinin test etmek ve elde verilerin ölçüm modelleri tarafından doğrulanıp doğrulanmadığını ölçmek için, sırayla birinci düzey tek faktörlü doğrulayıcı faktör analizi (DFA), birinci düzey çok faktörlü DFA ve ikinci düzey çok faktörlü DFA analizleri ölçüm modelleri kullanılmıştır. Çünkü DFA'nın yapılmasındaki amaç, DFA'nın modelde yer alan değişkenler arasındaki önceden belirlenmiş ilişkileri test etmede kullanılan çok değişkenli bir istatistiksel yöntem olmasıdır (Hair vd. 2009). Buna göre, ölçüm modellerine ait uyum değerlerinin en iyi sonuçları iş stresi ölçüği için birinci düzey çok faktörlü DFA, iş güvencesizliği ve presenteizm ölçekleri için ise, ikinci düzey çok faktörlü DFA ölçüm modelleri ile elde edilmiştir. Bu sonuçlar Tablo 3' de yer almaktadır.

Tablo 3. Araştırma Ölçeklerine Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Ölçek/Model	$\Delta\chi^2$	p	df	$\Delta\chi^2/df$	RMSEA	CFI	NFI	GFI	AGFI	RMR
İş Stresi	11,584	,041*	5	2,317	0,087	0,982	0,969	0,967	0,900	0,093
İş Güvencesizliği	21,222	,047*	12	1,768	0,074	0,959	0,913	0,957	0,901	0,112
Presenteizm	25,522	,001*	8	3,190	0,096	0,948	0,927	0,942	0,848	0,109

Not: RMSEA= Root Mean Square Error of Approximation; CFI= Comparative Fit Index; NFI= Normed Fit Index, GFI= Goodness of Fit Index. *p< 0,05

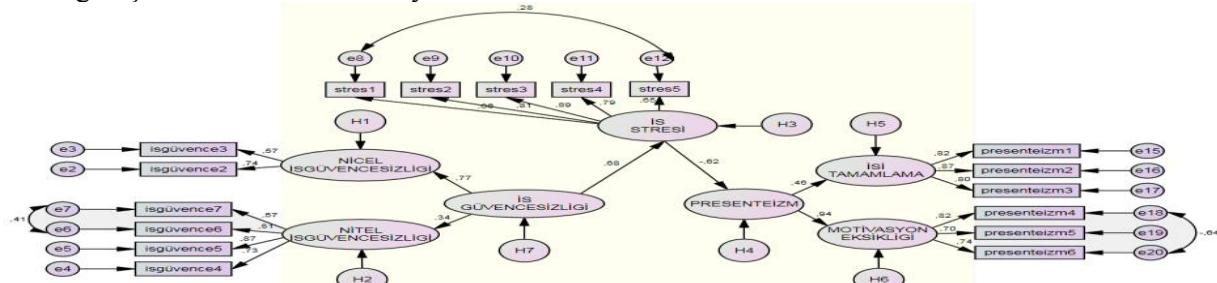
Tablo 3' de araştırmada yer alan her bir ölçeğin ölçüm modellerine ait doğrulayıcı faktör analizi model uyum sonuçları yer almaktadır. Literatürde yer alan bilgilere göre; Ki-kare değerinin serbestlik derecesine bölünmesiyle elde edilen Ki-kare değeri, model uyum değerlendirmesinde kullanılan en temel değerdir (Hair vd. 2009, s. 641; Schumacker ve Lomax, 2010, s. 85; Şimşek, 2007, s. 14; Khine, 2013, s. 14). Bu değerin 3'ün altında olması iyi uyumu, 5'in altında olması ise kabul edilebilir uyumu göstermektedir (Şimşek, 2007, s. 14; Çelik ve Yılmaz, 2013, s. 32). Ancak bu değerle birlikte CFI, NFI, GFI, AGFI, RMSEA, RMR vb. pek çok uyum iyiliği değerlerine bakılmaktadır. CFI, NFI, GFI ve AGFI'ın 0 ile 1 aralığında değişen değerler aldığı bilinmektedir. Bu değerler 1'e yaklaştıkça modelin uyumunun arttığı ve kabul edilebilir değerlere sahip olduğu belirtilir (Yılmaz vd. 2006, s. 176; Hair vd. 2009, s. 642-648; Schumacker ve Lomax, 2010, s. 75-76; Khine, 2013, s. 14; Meydan ve Şeşen, 2015, s. 35). RMSEA için ise, 0,05'e eşit veya daha küçük değerin mükemmel bir uyuma, 0,08 ve altındaki değerlerin kabul edilebilir bir uyuma, 0,10'dan daha büyük değerin de kötü uyuma karşılık geldiği belirtilmektedir. Araştırmada kullanılan iş güvencesizliği, iş stresi ve presenteizm ölçeklerine ait Tablo 3' deki doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonuçlarına göre; elde edilen verilerin ölçüm modelleri tarafından doğrulandıkları ve geçerliliklerinin kabul edilebilir düzeylerde olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Çalışanların Ölçeklere İlişkin Genel Değerlendirmeleri

Değişkenler	N	Ortalama	S.Sapma
İş Güvencesizliği 1	140	2,8643	1,36351
İş Güvencesizliği 2	140	2,2429	1,19875
İş Güvencesizliği 3	140	2,3500	1,34606
İş Güvencesizliği 4	140	2,6500	1,31360
İş Güvencesizliği 5	140	2,6000	1,34003
İş Güvencesizliği 6	140	2,1143	1,19402
İş Güvencesizliği 7	140	2,5643	1,43547
Presenteizm 1	140	3,0429	1,44377
Presenteizm 2	140	3,3857	1,31174
Presenteizm 3	140	2,9786	1,31109
Presenteizm 4	140	3,0714	1,37628
Presenteizm 5	140	3,2500	1,42498
Presenteizm 6	140	2,7714	1,35361
İş Stresi 1	140	2,9214	1,38890
İş Stresi 2	140	3,0357	1,40098
İş Stresi 3	140	2,9353	1,53711
İş Stresi 4	140	2,5539	1,24757
İş Stresi 5	140	3,1655	1,43741
İş Stresi 6	140	2,3813	1,34323
İş Stresi 7	140	3,2086	1,40131

Tablo 4' de çağrı merkezi çalışanlarının iş güvencesizliği, iş stresi ve presenteizm ölçeklerine ilişkin genel değerlendirmeleri yer almaktadır. Buna göre iş güvencesizliği ölçüği 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 numaralı ifadelerinden oluşturmaktadır. Bu ifadelerin ortalamalarına bakıldığına iş güvencesizliği algılarına ilişkin ortalama değerlerinin 3'e yakın ancak 3'ün altında bir değere sahip olduğu görülmektedir. Ölçek 5'li Likertte "1 katılmıyorum", "5 tamamen katılıyorum" şeklinde ifade edilmiştir. Elde edilen

ortalamalara bakıldığından; çalışanların iş güvensizliği konusunda kararsız olduklarını, fakat iş güvencesizliği ile ilgili ifadelere genel olarak katılmadıklarını söylemek mümkündür. Ancak iş güvencesizliği 1 ifadesinin (işinden istemeden ayrılmak konusunda kaygılanıyorum) ortalaması = 2,8643'tir. Çalışanların işlerinden ayrılmak isteyip istemedikleri konusunda kararsızlık yaşadıkları söylenebilmektedir. Çağrı merkezi çalışanlarının presenteizm düzeyini ölçmeye yönelik presenteizm 3 ve 6 numaralı ifadelerin ortalamalarına bakıldığından 3'ün altında bir değere sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda çalışanların presenteizme ilişkin ifadelere katılmadıklarını, presenteizm 1, 2, 4 ve 5 numaralı ifadelerin ortalamalarına bakıldığından ise 3'ün üzerinde bir değere sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda genel olarak çalışanların presenteizm konusunda kararsızlık yaşadıklarını söylemek mümkündür. Çalışanların iş yerinde yaşadıkları stres düzeyini ölçmeye yönelik oluşturulmuş iş stresi ölçeğindeki iş stresi 2, 5 ve 7 numaralı ifadelerin ortalamalarına bakıldığından 3'ün üzerinde bir değere sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda çalışanların genel olarak iş stresi konusunda kararsızlık yaşadıklarını söylemek mümkündür. İş stresi 1, 3, 4 ve 6 numaralı ifadelerde ise çalışanların stresli oldukları görüşüne katılmadıklarını söylemek mümkündür.

Şekil 2. İş Güvencesizliği, İş Stresi ve Presenteizm Değişkenlerinin Yapısal Eşitlik Modeli

Şekil 2' deki yapısal eşitlik modeli, literatürden yola çıkılarak, teoriye dayalı ilişkilerden yararlanarak oluşturulan araştırma modelinin YEM ile test edilmesi amacıyla kurulmuştur. Buna göre modelde iş güvencesizliği gizil değişkeni dışsal/etkileyen (exogenous) değişken iken, presenteizm değişkeni içsel/etkilenen (endogenous) değişken konumundadır. İş stresi gizil değişkeni ise aracı değişken olduğundan hem dışsal hem de içsel değişken konumundadır. Buna göre, iş güvencesizlik düzeyinin iş stresi düzeyini pozitif yönlü ve doğrudan etkilediği görülmektedir. Presenteizm düzeyini ise pozitif yönlü etkilediği görülmektedir. Ancak presenteizm düzeyi üzerindeki etki ($\beta = .398$ ve $p < 0,304$, $p > 0,05$ olduğundan) istatistiksel olarak anlamlı olmadığından modelden çıkarılmıştır. Aynı zamanda iş stresi düzeyinin, presenteizm düzeyini negatif yönlü ve doğrudan etkilediği görülmektedir. Bu etkiler tek yönlü oklar yardımıyla modelde gösterilmiştir. Ayrıca iş güvencesizliğinin, presenteizm üzerindeki dolaylı etkisinde, iş stresi değişkenin aracılık etkisine sahip olduğu, ancak bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Modelde yer alan değişkenlere ait istatistiksel değerler Tablo 3'de gösterilmektedir.

Tablo 5. Araştırmamanın Yapısal Eşitlik Modelinin Uyum İyiliği Sonuçları

Ölçüm	$\Delta\chi^2$	P	df	$\Delta\chi^2/df$	RMSEA	CFI	NFI	GFI	RMR
Değerler	231,020	.000*	110	2.100	0,089	0,886	0,867	0,857	0,174

Not: RMSEA= Root Mean Square Error of Approximation; CFI= Comparative Fit Index; NFI= Normed Fit Index, GFI= Goodness of Fit Index, RMR= Root Mean Square Residual, * $p < 0,05$

Tablo 5' de yapılan araştırmaya ait Yapısal Eşitlik Modeli analiz sonuçlarına göre; modelimizin kabul edilebilir değerlere sahip olduğunu görmektedir.

Tablo 6. Araştırmamanın Yapısal Eşitlik Modeline Ait Analiz Sonuçları ve Değişkenler Arası İlişkiler

Değişkenler Arası İlişkiler	Standardize Edilmiş β	P
İş Stresi <--- İş Güvencesizliği	,684	,028*
Presenteizm <--- İş Stresi	-,624	,000*
Presenteizm <--- İş Güvencesizliği	,398	,304

* $p < 0,05$

Tablo 6' da iş güvencesizliği, iş stresi ve presenteizm değişkenlerinin yapısal eşitlik modeline ait analiz sonuçları ve değişkenler arası ilişkilerin istatistiksel değerleri yer almaktadır. YEM' in analiz sonuçlarına göre, çalışanların iş güvencesizliği algılarının, iş stresi düzeyini ($\beta = ,684$ $p < ,028$) anlamlı ve pozitif yönde etkilediği bulunmuştur. Bu sonuç, istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durumda araştırmamanın H_2

hipotezi **kabul** edilmiştir. Yani çalışanların iş güvencesizliği algılarının artması iş yerinde yaşadıkları iş stresi düzeyinin de artmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda çalışanların iş yerinde yaşadıkları iş stresi düzeyinin, presenteizm düzeylerini ($\beta = -.624$ $p < .000$) negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilediği gözlenmiştir. Bu durumda **H₃** hipotezi **kabul** edilmiştir. Çağrı merkezi çalışanlarının yaşadıkları iş stresi düzeyinde meydana gelecek artış presenteizm düzeylerinde azalşa neden olacaktır. Çalışanların iş güvencesizliği algılarının presenteizm düzeyleri üzerindeki etkisinin ise ($\beta = .398$ $p < .304$) pozitif yönlü olduğu ancak bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu durumda **H₁** hipotezimiz **red** edilmiştir. Yani çalışanların iş güvencesizliği algılarının presenteizm düzeyleri üzerindeki anlamlı etkisi yoktur.

Temel istatistik yöntemlerinde bağımlı ve bağımsız değişkenler arası ilişkiler incelenirken YEM' de bağımlı ve bağımsız değişken tanımlamalarının yerine endojen (içsel) ve exojen (dişsal) değişkenler tanımlamaları kullanılmaktadır. Çünkü araştırma modelinde yer alan bir değişken aynı anda hem bağımlı hem de bağımsız değişken konumunda yer alabilemektedir (Meydan ve Şeşen, 2015: 35). Bu durum, değişkenler arası ilişkilerde dolaylı ve doğrudan pek çok ilişkiyi ortaya çıkarmaktadır. İçsel/etkilenen değişkenler üzerinde doğrudan etkisi olmayan dışsal/etkileyen değişkenlerin, diğer içsel/etkilenen değişkenler aracılığı ile de etkisi bulunabilir. Yapısal eşitlik modellerinde bu durum aracılık etkisi olarak tanımlanmaktadır. Yani iki değişken arasındaki ilişkiye üçüncü bir değişkenin aracılık etmesidir (Şimşek, 2007, s. 22; Meydan ve Şeşen, 2015, s. 35). Araştırma modelinde yer alan iş güvencesizliği dışsal (etkileyen) değişkendir. İş stresi değişkeni, hem dışsal hem de içsel bir değişkendir. Araştırmmanın teorik alt yapısında, çalışanların iş güvencesizliği algılarının iş stresi değişkeni aracılığı ile presenteizm düzeyleri üzerinde doğrudan veya dolaylı etkileri bulunduğu ileri sürülmektedir. Bu etkiler, AMOS programında "Indirect, Direct& Total Effects" sekmesi yardımıyla test edilebilmektedir. YEM' de bir modelde değişkenlerin aracılık etkisinin test edilebilmesi için, Baron ve Kenny (1986) tarafından yürütülen bir araştırmaya göre, şu etkilerin olması gerektiği belirtilmektedir: (1) Bağımsız değişkenin (iş güvencesizliği), bağımlı değişkenler (iş stresi ve presenteizm düzeyleri) üzerinde anlamlı bir etkisi olmalıdır. (2) Bağımsız değişkenin (iş güvencesizliği) aracı değişken (iş stresi) üzerinde etkisi anlamlı bir etkisi olmalıdır. (3) Aracı değişkenin (iş stresi) bağımlı değişken (presenteizm) üzerinde anlamlı bir etkisi olmalıdır. (4) Aracı değişken (iş stresi) modele dahil edildiğinde, bağımsız değişkenin (iş güvencesizliği), bağımlı değişken (presenteizm) üzerindeki etkisi düşerken, aracı değişkenin (iş stresi) de bağımlı değişken (presenteizm) üzerinde anlamlı bir etkisi olmalıdır (Baron ve Kenny, 1986; Meydan ve Şeşen, 2015, s. 130). Bu bilgiler ışığında araştırmmanın teorik modelinde, çalışanların iş güvencesizliği algılarının presenteizm düzeyleri üzerindeki etkisinin ise ($\beta = .398$ $p < .304$) pozitif yönlü olduğu ancak bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Bu durumda **H₁** hipotezimiz **red** edilmiştir. Aracılık etkisinin ölçülmesinde birinci koşul istatistiksel olarak anlamlı olmadığından değişkenler arasında dolaylı ve doğrudan etkilerin test edilmesi mümkün olmamaktadır. Bu durumda **H₄** hipotezi test edilememiştir.

Sosyo-Demografik Özellikler ile Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişki

Çalışanların araştırma değişkenlerine ilişkin görüşlerinin sosyo-demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek adına parametrik testlerden T-Testi ve ANOVA analizleri yapılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7. Sosyo-Demografik Özellikler ile Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişki

	İşi Tamamlama	Dik.Dağ. Kaç.	Nicel İş Güven.	Nitel İş Güven.	İş Stresi
Cinsiyet	t = -.552; p=,.582	t = -.465; p=.643	t = -.156; p= ,876	t = -.926; p= ,357	t = .913; p= ,318
Medeni Durum	t = ,968; p=,.335	t=-.414; p=.160	t = -.617; p= ,538	t = -.641; p= ,523	t = ,031; p= ,973
Eğitim	F = 2,076; p=,129	F = ,072; p=.930	F = ,829; p= ,439	F = 4,016; p= ,020*(lise ile önlisans arasında anlamlı fark)	F = 1,618; p= ,202
Yaş	F = 9,536; p=,000*	F=1,527; p =,210	F = 3,022; p= ,032*(21-25 yaş ile 31-35 yaş aralığından anlamlı fark)	F =,341; p=,796	F = 1,185; p=,318
Çalışma Süresi	F = 5,920; p= ,003*(6-10 yıl ve diğer yıl aralıklar arasında anlamlı fark)	F = 1,063; p=.348	F = 2,205; p= ,114	F = 2,122; p= ,124	F = 1,343; p= ,265

*p<0,05

Tablo 7' de çalışanların sosyo-demografik özelliklerini ile araştırma değişkenlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit edebilmek için yapılan T-Testi ve ANOVA analiz sonuçları görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre, presenteizmin alt boyutu olan iş tamamlama boyutu ile çalışanların bazı sosyo-demografik özelliklerini (yaş ve çalışma süresi) arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Çalışanların iş güvencesizliği alt boyutu olan nice iş güvencesizliği algıları ile yaşları arasında ise anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Yine nitel iş güvencesizliği algıları ile çalışanların eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bu farklılığın ise, lise eğitim düzeyine sahip olan çalışanların önlisans eğitim düzeyine sahip olan çalışanlara göre nitel iş güvencesizliği algılarının yüksek olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. İş stresi ile çalışanların sosyo-demografik değişkenleri (cinsiyet, medeni durum, eğitim, yaş ve çalışma süreleri) arasında ise anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir ($p>0,05$).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada çalışanların iş güvencesizliği algıları, presenteizm, iş stresi düzeyleri arasındaki ilişki tespit etmeye çalışılmış ve iş güvencesizliği ile presenteizm ilişkisinde iş stresinin aracılık rolünün olup olmadığı (yapısal eşitlik modeli ile) test edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışanların sosyo-demografik özelliklerine göre araştırma değişkenlerine ilişkin görüşlerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırma Kırıkkale'deki bir çağrı merkezinde çalışan 140 kişi üzerinde yürütülmüştür. Yapılan frekans analizleri sonuçlarına göre; çalışanların %55,7'sinin kadın, %44,3'ünün erkek olduğu, %85,7'sinin ise evli olduğu tespit edilmiştir. Çalışanların %46,4'ünün lise, %37,1'inin ise ön lisans eğitim düzeyine sahip olduğu, %57,9'unun 21-25 yaş aralığında yer aldığı belirlenmiştir. Çalışanların %63,6'sının çalışma süresi 1 yıldan az olup, %33,6'sının çalışma süresi ise 1-5 yıl arasındadır. Yine çalışanların iş güvencesizliği algılarına ilişkin elde edilen ortalamalara bakıldığından; çalışanların iş güvensizliği konusunda kararsız olduklarını, fakat iş güvencesizliği ile ilgili ifadelere genel olarak katılmadıklarını söylemek mümkündür. Ancak iş güvencesizliğine ilişkin ifadelerden bir tanesine (işimden istemeden ayrılmak konusunda kaygılanıyorum) ilişkin ortalama değerin 2,8643 olduğu, çalışanların işlerinden ayrılmak isteyip istemedikleri konusunda kararsızlık yaşadıkları söylenebilmektedir. Yine çalışanların presenteizme ve iş stresine ilişkin bazı görüşlere katılmadıklarını ve kararsızlık yaşadıklarını söylemek mümkündür.

Yapılan araştırmada öncelikle kullanılan ölçeklerin normal dağılım gösterdiği, güvenilirliklerinin ve geçerliklerinin kabul edilebilir düzeylerde oldukları tespit edilmiştir. Daha sonra yapılan Yapısal Eşitlik Modeli analiz sonuçlarına göre ise; modelimizin kabul edilebilir değerlere sahip olduğu belirlenmiştir. YEM' in analiz sonuçlarına göre, çalışanların iş güvencesizliği algılarının, iş stresi düzeyini ($\beta = ,684 p < ,028$) anlamlı ve pozitif yönde etkilediği bulunmuştur. Bu sonuç, istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durumda araştırmanın **H₂** hipotezi **kabul** edilmiştir. Yani çalışanların iş güvencesizliği algılarının artması iş yerinde yaşadıkları iş stresi düzeyinin de artmasına neden olmaktadır. Elde edilen bu sonuç, literatürde yer alan araştırma sonuçları ile de örtüşmektedir. Örneğin; Önder ve Wasti (2002, s. 18), Türkiye'de iş güvencesinden memnuniyet düzeyinin stres ile anlamlı bir ilişkisinin olduğunu, iş güvencesinden memnuniyet azaldıkça stres düzeyinin arttığını tespit etmişlerdir. Son yıllarda yapılan araştırmaların çoğu, iş güvencesizliğinin çalışanlar açısından negatif sonuçları olduğunu ortaya çıkarmaktadır. İş güvencesizliği çeşitli kuramsal iş psikolojisi modellerinde, stres yaratan bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle de iş güvencesizliğinin çalışanların sağlığı ve iyilik halleri üzerinde olumsuz bir etki yaratması şartlı olmaktadır (De Witte, 2005, s. 2). Çalışanların iş yerinde yaşadıkları iş stresi düzeyinin ise, presenteizm düzeylerini ($\beta = -,624 p < ,000$) negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilediği gözlenmiştir. Bu durumda **H₃** hipotezi **kabul** edilmiştir. Bu durumda çağrı merkezi çalışanlarının yaşadıkları iş stresi düzeyinde meydana gelecek bir artışın presenteizm düzeylerinde azalşa neden olacağı söylenebilmektedir. Elde edilen bu sonuç, literatürde yer alan araştırma sonuçlarından farklılık göstermektedir. Literatürde yer alan birçok araştırma sonucu, yaşanan iş stresinin presenteizmi doğuran nedenler arasında yer aldığı ve presenteizm düzeyini artttığı yönündedir. Örneğin; MacGregor ve arkadaşları (2008, s. 607) yaptıkları araştırmada, stresli yaşamın presenteizmi doğuran en önemli faktörlerden biri olduğu sonucunu ortaya koymışlardır. Elde edilen bu farklı sonucun, araştırmanın yürütüldüğü örneklem grubunun demografik özelliklerinin farklılığından kaynaklanabilecegi düşünülmektedir. Bu nedenle araştırma sonuçları Kırıkkale ili çağrı merkezi çalışanlarının görüşlerini içermektedir. Türkiye geneline uyarlanamaz. Bu durum araştırmanın en önemli kısıtını oluşturmaktadır. Çalışanların iş güvencesizliği algılarının presenteizm düzeyleri üzerindeki etkisinin ise ($\beta= ,398 p < ,304$)

pozitif yönlü olduğu, ancak bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Bu durumda **H₁** hipotezimiz **red** edilmiştir. Literatürde bu sonuctan farklı sonuçların da elde edildiği görülmektedir. Örneğin; Etyemez (2016) Nevşehir ilindeki 4 ve 5 yıldızlı oteller ile butik otellerde çalışan kişiler üzerinde yaptığı araştırma sonucunda, iş güvencesizliğinin presenteizm (iste var olamama sorunu) üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymustur. Kısacası yapılan araştırmada, çalışanların iş güvencesizliği algılarının presenteizm düzeyleri üzerinde anlamlı etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Aracılık etkisinin ölçülmesinde birinci koşul, istatistiksel olarak anlamlı olmadığından değişkenler arasında dolaylı ve doğrudan etkilerin test edilmesi mümkün olmamaktadır. Bu durumda **H₄ hipotezi test edilememiştir**. Dolayısıyla çalışanların iş güvencesizliği algılarının presenteizm düzeyleri üzerinde dolaylı bir etkisinin olmadığı ve bu etkide iş stresinin aracılık rolü üstlenmediği söylenebilmektedir.

Ayrıca çalışanların sosyo-demografik özellikleri ile araştırma değişkenlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit edebilmek için T-Testi ve ANOVA analizleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda; çalışanların presenteizmin alt boyutu olan iş tamamlamaya ilişkin görüşlerinin yaşlarına ve çalışma sürelerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. 31-35 yaş aralığında olan çalışanların 21-25 yaş ve 26-30 yaş aralığında olan çalışanlara göre; 6-10 yıl çalışma süresine sahip olan çalışanların diğer çalışma sürelerine sahip olan çalışanlara göre presenteizmin iş tamamlama alt boyutu puanlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışanların iş güvencesizliğinin alt boyutu olan nicel iş güvencesizliğine ilişkin görüşlerinin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. 21-25 yaş aralığında olan çalışanların nicel iş güvencesizliği algılarının (mevcut işin gelecekteki varlığı hakkındaki endişeleri) 31-35 yaş aralığında olan çalışanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Çalışanların nitel iş güvencesizliğine (çalışma koşullarında kötüleşme, kariyer olanaklarının eksikliği ve azalan ücret artışı gibi istihdam ilişkisinde algılanan kaliteyi azaltan tehditler) ilişkin görüşlerinin ise eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Bu farklılığın ise, lise eğitim düzeyine sahip olan çalışanların önlisans eğitim düzeyine sahip olan çalışanlara göre nitel iş güvencesizliği algılarının yüksek olmasından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak; çalışanların iş güvencesizliği algılarının iş yaşamlarında olumsuz duygulara neden olduğu gerek bu araştırmada gerekse diğer araştırmalarda da ortaya konulmaktadır. Bu nedenle, iş yaşamında olumsuz duygulara neden olan değişkenlerin iyi tespit edilip, gerekli önlemlerin alınması çalışanların daha etkin ve verimli çalışmaları açısından önemli olacaktır.

KAYNAKLAR

- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations, *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (6), 1173-1182.
- Bayram, N. (2010). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş- Amos Uygulamaları*, Ezgi Kitapevi, 1. Baskı, İstanbul.
- Büssing, A. (1999). Can control at work and social support moderate psychological consequences of job insecurity? Results from a quasi-experimental study in the steel industry, European *Journal of Work and Organizational Psychology*, 8 (2), 219-242.
- Büyükbese, T. (2013). *Stres ve stres yönetimi*, (Ed.) İ. Bakan, Çağdaş yönetim yaklaşımı: İlkeler, kavramlar ve yaklaşımlar, Beta Yayınevi, 3. Baskı, Mart, İstanbul.
- Caverley, N., Cunningham, J. B. & MacGregor, J. N. (2007). Sickness presenteeism, sickness absenteeism and health following restructuring in a public service organization, *Journal of Management Studies*, 44 (2), 304-319.
- Cooper, C. L. (1998). The changing nature of work, *Community Work and Family*, 1 (3), 313-317.
- Cullen, J. & McLaughlin, A. (2006). What drives the persistence of presenteeism as a managerial value in hotels?: Observations noted during an Irish work-life balance research project, *International Journal of Hospitality Management*, 25 (3), 510-516.
- Çelik, H. E. & Yılmaz, V. (2013). *Yapısal eşitlik modellemesi-temel kavramlar-uygulamalar-programlama*, Anı Yayıncılık, Yenilenmiş 2.Baskı, Ankara,
- De Witte, H. (2005). Job Insecurity: Review of the International Literature on Definitions, Prevalence, Antecedents and Consequences, *SA Journal of Industrial Psychology*, 31 (4), 1-6.
- Efeoğlu, İ. E. (2006). *İş-aile yaşam çatışmasının iş stresi, iş doyumu ve örgütsel bağlılık üzerindeki etkileri: İlaç sektöründe bir araştırma*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

- Etyemez, S (2016). *İş güvencesizliğinin işte var olamama sorununa etkisinde sürekli kaygının aracılık rolü: Konaklama işletmelerinde bir araştırma*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Turizm İşletmeciliği Bilim Dalı, Doktora Tezi.
- Greenhalgh, L. & Rosenblatt, Z. (1984). Job insecurity: Toward conceptual clarity, *Academy of Management Review*, (9), 438-448.
- Hair, J. F., Black W. C., Babin B. J. & Anderson, R.E. (2009). *Multivariate data analysis*, Seventh Edition.
- Hellgren, J., Sverke, M. & Isaksson, K. (1999). A two-dimensional approach to job insecurity: Consequences for employee attitudes and well-being, *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8 (2), 179-195.
- House, R.J. & Rizzo, J. R. (1972). Role conflict and ambiguity as critical variables in model of organizational behavior, *Organizational Behavior and Human Performance*, (7), 467-505.
- Isaksson, K., Hellgren, J. & Pettersson, P. (1998). *Strukturomvandling inom svensk detaljhandel: Uppföljning av omorganisation och personalminskning i KF/KDAB* [Structural transformation in Swedish retail trade: Follow-up of a reorganization and layoff in KF/KDAB]. (Reports from the Department of Psychology, No. 97/1998.) Stockholm: Stockholm University.
- Kalaycı, Ş. (2009). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Asıl Yayın Dağıtım Ltd., 4. Baskı, Ankara.
- Khine, M. S. (Ed.). (2013). *Application of structural equation modeling in educational research and practice*, Sense Publishers.
- Koopman, C., Pelletier, K. R., Murray, J. F., Sharda, C. E., Berger, M. L., Turpin, R. S., Hackleman, P., Gibson, P., Holmes, D. M. & Bendel, T. (2002). Stanford presenteeism scale: Health status and employee productivity, *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 44 (1), 1- 12.
- Macgregor, J. N., Cunningham, J. B., Caverley, N. (2008). Factors in absenteeism and presenteeism: Life events and health events, *Management Research News*, 31 (8), 607-615.
- Meerding, W. J., Ijzelenberg, W., Koopmanschap, M. A., Severens J. L. & Burdorf, A. (2005). Health problems lead to considerable productivity loss at work among workers with high physical load jobs, *Journal of Clinical Epidemiology*, 58 (5), 517-523.
- Meydan, C. H. & Şeşen H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi-amos uygulamaları*, Detay Yayıncılık, İlkinci Baskı, İstanbul.
- Munir, F., Yarker, J. & Haslam, C. (2008). Sickness absence management: Encouraging attendance or 'risk-taking' presenteeism in employees with chronic illness?, *Loughborough University Institutional Repository*, Erişim tarihi: 29.04.2018, https://dspace.lboro.ac.uk/dspace-jspui/bitstream/2134/4347/1/Absence2_MunirJP_revision.pdf, 1-39.
- Önder, Ç. & Wasti, A. S. (2002). İş güvencesi endeksi ve iş güvencesi memnuniyeti ölçü: Güvenirlik ve geçerlik analizi, *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 23-47.
- Schumacker, R. E. & Lomax, R. G. (2010). *A beginner's guide to structural equation modeling*, Third Edition.
- Seçer, B. (2007). *Kariyer sermayesi ve istihdam edilebilirliğin iş güvencesizliği üzerindeki etkisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.
- Şimşek, Ö.F. (2007). *Yapısal eşitlik modellemesine giriş-temel ilkeler ve lisrel uygulamaları*, Ankara: Ekinoks.
- Şimşek, M. Ş., Çelik, A. & Akgemci, T. (2014). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*, Eğitim Yayınevi, 8. Yenilenmiş Baskı, Konya.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2012). *Using multivariate statistics*, Sixth Edition, Copyright By Pearson Education, Inc, All Rights Reserved, Manufactured in the United States of America.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, (2013). *Çağrı merkezlerinde çalışma koşullarının iyileştirilmesine ve sosyal tarafların bilinçlendirilmesine yönelik teftiş programı sonuç raporu*, Ankara, Erişim tarihi: 29.04.2018, https://www.csgb.gov.tr/media/6048/2014_63.pdf,
- Yılmaz, V., Çelik, H. E. & Erdoğan, H. E. (2006). Kuruma bağlılığı etkileyen faktörlerin yapısal eşitlik modelleriyle araştırılması: Özel ve devlet bankası örneği, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 171-183.
- Yılmazer, A. & Eroğlu, C. (2010). *Meslek yüksekokulları için davranış bilimleri ve örgütsel davranış*, Detay Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara.

16 NİSAN REFERANDUM HABERLERİİNİN TÜRK BASININDA SUNUMU

THE PRESENTATION OF THE NEWS ABOUT 16 APRIL REFERENDUM IN TURKISH PRESS

Dr. Salih TİRYAKİ
Selçuk Üniversitesi, salih.tiryaki@selcuk.edu.tr

Kadir ŞAHİN
Selçuk Üniversitesi, infokadirsahin@gmail.com

GİRİŞ

Türkiye'nin siyasi tarihine baktığımızda seçimler ile beraber referandumlar da halka siyasal tercihlerinin sorulması konusu da önemli konumda yer almaktadır. Türkiye'nin siyasal hayatında farklı konuları kapsayacak şekilde referandumlar yapılmıştır.

Türkiye'de ilk referandum, 1960'ta Türk Silahlı Kuvvetlerinden bir grup askerin darbe yapmasından sonra hazırlanan 1961 anayasasına ilişkin yapılmıştır. 1961 Anayasası, yüzde 38,3 "hayır" oyuna karşılık, yüzde 61,7 "evet" oyuya kabul edilmiştir.

Türkiye'de ikinci referandum yine bir askeri müdahale sonrası yapılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, 12 Eylül 1980 günü askeri bir darbe ile yönetime el koymuş ve oluşturmuş olduğu kurucu meclis tarafından hazırlanan Anayasa, 1982'de halkoylaması sonrasında yürürlüğe girmiştir (Çekiç, 2016:455).

Bir diğer referandum ise 1982 Anayasası'nın geçici dördüncü maddesi ile getirilen 10 ve 5 yıllık siyasal yasakların kaldırılması konusunda 6 Eylül 1987'de düzenlenmiş ve yüzde 50,2 "evet"; yüzde 49,8 "hayır" oyu ile siyasal yasaklar kaldırılmıştır (Nisan, 2012: 96).

Türkiye'nin dördüncü kez önüne getirilen halkoylaması, Anayasa'nın 127. maddesindeki yerel seçimlerin bir yıl erkene alınıp alınmaması olmuştur. Bu halkoylaması, 25 Eylül 1988'de yapılmıştır. Seçmenlerin yüzde 65'i "hayır", yüzde 35'i "evet" oyu kullanmış ve yerel seçimlerin erkene alınması için değişiklik kabul edilmemiştir (Çekiç, 2016: 43).

2007 yılında ise Türkiye'de Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilip seçilmemesi konusu üzerine halkoylaması yapılmıştır. Sunulan anayasa değişikliği Cumhurbaşkanlığı süresinin 7 yıldan 5 yila düşürümesi, iki dönem Cumhurbaşkanlığının yapılabilmesi gibi önemli değişikler içermektedir. Yapılan halkoylamasında yüzde 31,05 "hayır" oyuna karşılık, yüzde 68,95 "evet" oyu ile anayasa değişikliği kabul edilmiştir (www.ysk.gov.tr, et:16-04-2018).

12 Eylül 2010 tarihinde yargı organlarında çeşitli değişikleri öngören anayasa değişikliği referandumu yapılmıştır. Bu halkoylaması Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun yapısında değişikler, askeri yargıya ilişkin önemli değişiklikleri içermektedir (Nisan, 2012: 52). Halk oylaması sonucunda yüzde 42,12 hayır oyuna karşılık yüzde 57,88 evet oyu ile düzenleme kabul edilmiştir (www.resmigazete.gov.tr, et: 18-04-2018).

16 Nisan 2017 tarihinde yapılan Anayasa değişikliği ile ilgili halk oylaması ise yapılan yedinci halk oylamasıdır. Anayasal ve hukuk düzenlemelerini içeren bu halk oylaması Türkiye'de yapılan diğer halk oylamaları ile kıyaslandığında partiler üstü bir yapıda olduğu görülmektedir (Bakır vd., 2018:403). Halk oylamasının öngördüğü değişiklikler yüzde 48,59 hayır oyuna karşılık yüzde 51,41 evet oyıyla kabul edilmiştir (www.resmigazete.gov.tr, et: 16-04-2018).

1. Söylem ve İdeoloji

Kitle iletişim araçları dünyada yaşanan gelişmeler ile haberler vermenin yanı sıra, insanların siyasal olaylar hakkında bilgi edinmelerinde de kullanılmaktadır. Siyasal bilgi aktarmak gibi işlevleri yerine getirmektedir (Girgin, 2003: 50). Hükümetler ve siyasi liderlerin söylemleri medya için önemli yer teşkil etmektedir. Medya haber üretim süreçlerinde gerçekliğin yeniden inşası noktasında önemli konumda yer almaktadır. Medya metinlerinin nesnellik konusu sürekli tartışılan konuların başında gelmektedir. Medya metinleri ele alındığında haber, üretim süreçlerinde birçok değişkeni içerisinde barındırmaktadır. Bu değişkenlerin temelinde, haberi oluşturan bireylerin ideolojik duruşu ve içinde bulunduğu kuruluşun ekonomi- politik konumu yer almaktadır. İdeolojik aygıtları ve işleyişlerini sağlayan ideoloji, egemen ideoloji olmaktadır (Althusser, 2014: 53). Bu sebeple medya, politikacıların söylemlerini haber olarak ön plana taşımaktadır.

Medya hangi olayın haber değeri olduğuna, dolayısıyla haber yapılacağına kendisi karar vermekte ve olayları kendi çerçevesi, önceliği ve söylemiyle inşa ederek izleyiciye sunmaktadır (Devran, 2010:121). Herhangi bir olayı habere dönüştürürken kendi görüşlerini gizlemesi gerektiğine inanan gazeteci, bu kaygıyla haber kaynaklarının tanımlarına dayandığı sürece bu kişilerin ve kurumların söylemlerini yeniden üretmekte yeniden tüketmektedir (İnal, 1996: 142). Söylem, bir yandan dil ve ideoloji arasındaki ilişkiyi anlamakta geniş bir perspektif sunarken, bir yandan toplumsal eşitsizliklerin ve egemen ideolojinin yeniden üretiminde önemli bir işlev üstlenmektedir (Karaduman, 2017: 4).

İdealist ve eleştirel düzeyde farklı kavramsallaştırmalarla ifade edilen ideoloji, gerçekliğin yeniden üretiliği bir düzlem olarak ele alındığında, medya metinlerinin sunduğu somut verilerin arkasında gizli olan gerçekliğin izinin sürülmeye toplumsal yapı ve işleyişinin parametrelerini çözümlemesi için olanak sağlamaktadır (Şeker vd, 2012: 380). Söylem, dil ya da sözel olmayan işaret sistemleri vasıtasyyla kurulan toplumsal iletişim ağlarına işaret etmektedir. Söylemin temel özelliği birbirleriyle bağlantılı bir işaretler sistemini devreye sokmaktadır (Purvis ve Hunt, 2014: 21). Foucault'ya göre, görüneni bilmek demek onu ifade birlikleri haline, yani söyleme dönüştürmek demektir (Urhan, 2000: 17). Söylem Foucault'da genel olarak, farklı alanlara ait olabilen, fakat her şeye rağmen ortak çalışma kurallarına uyan bir ifadeler birligini gösterir (Revel, 2012: 114).

İdeoloji ve Söylem toplumsal hayatın hemen hemen aynı kesitine bireylerin, dâhil oldukları ilişkiler ve faaliyetlerle ilgili anlaşılmasına, kavranmasına ya da bilinc oluşumuna katıldıkları fikrine işaret ederler

(Purvis ve Hunt, 2014: 11). Söylem toplumsal pratiklerin en önemlidir ve bunları doğrudan bir şekilde açıklayabilen ve dolayısıyla da ideolojileri aktarabilen tek şeydir. Bu nedenle söylem kuramı olmadan ideoloji kuramı kökten eksiktir. Ve tersine olarak, söylemin toplumdaki rolünü anlamak için aynı zamanda, genelde toplumsal temsillerin, özelde ideolojilerin yeniden üretimindeki temel rollerini de bilmemiz gerekmektedir (van Dijk, 2003:112). Söylem, günümüzde ideolojik, siyasi ve ticari kazanımlar getirmesi açısından kontrol edilmesi gereken bir olgudur (Elbirlik ve Karabulut, 2015: 32). İdeolojiler bir grubun toplumsal temsillerinin temelini oluşturan en önemli inançlardır ve bir grubun kimliğini tanımlayan bir çeşit 'grup-şeması' olarak toplumsal bellekte temsil edilirler (Van Dijk, 2003: 109).

Foucault, ideoloji ve iktidarın çözümlenmesi ve söylemin kurulmasındaki bileşenler açısından önemli bir değişimin öncülüğünü yapmaktadır. Çarpıtılmış bilginin alanı olarak gösterilen iktidarı yeni bir bakış açısıyla ele alan Foucault, bilginin iktidarın üretiminden ayrı düşünülemeyeceğini savunmaktadır (Şeker vd, 2012: 381). İdeoloji ve söylem arasındaki bağlar her iki yönde işler. İdeolojiler hem söylediğimiz şeyi ve onu nasıl söylediğimizi etkiler hem de bunun tersini (Van Dijk, 2003: 111). Haberin bir söylem olarak ele alınması birçok yaklaşma göre, siyasal, ekonomik ve kültürel yapı içerisinde medyanın konumuna ilişkin bir sorgulamayı beraberinde getirirken, bu yapılar bağlamında medyanın işlevinin tarihselci bir anlayışla tanımlanmasını sağlayacaktır. Bu nedenle haberi bir söylem olarak ele alan yaklaşımlar kavramın özelliği dolayısıyla içinde bulunduğu bağlamdan ayrı düşünülemeyeceğini ileri sürmektedirler (Karaduman: 2017: 43).

Medya metinlerinin ideolojik mücadelenin yapıldığı alan olarak görülmlesi fikri Volosinov'a dayanarak ileri sürülmüştür. Çünkü Volosinov'a göre ideoloji, "anmanın maddi kaydı olan gösterge aracılığıyla oluşur ve metinler çok aksanlıdır; farklı kişilerce, farklı bağlamlarda, farklı politikalarla eklemlenebilmektedir" (Dağtaş, 1999: 355). Medya kendi yapısı, çıkarları, iktidar ve diğer güç odaklıları ile olan ilişkileri nedeniyle haberlerin farklı boyutlarını öne çıkarmakta; bazı boyutlarını ise görmezden gelmektedir. Bu sorunun giderilebilmesi için medyanın sahiplik ve finansman yapısının yeniden ele alınması gerekmektedir. Bu iki alandaki sorunlar çözülmektedir, haberlerdeki önyargı taşıyan söylemleri ortadan kaldırırmak oldukça güç görünmektedir (Devran, 2010:120). Van Dijk, özellikle haber metinlerinde söylem içinde yeniden inşa edilen iktidar, güç, egemenlik, ideoloji ilişkilerini, dilbilimsel kavramlar ve dilsel yapıları kullanarak incelemektedir (Karaduman, 2017: 33). Dilbilim çalışmaları kapsamında, anlambilim araştırmaları zihinsel süreçleri de devreye sokan bir boyuta ulaşınca, anlamlar arası bağlantıların nasıl kurulabildiği çalışma konularını oluşturmuştur. Bu arada dünya konjonktürüne bir süreklilik içinde değişmekte olması ve teknolojinin insanlığa olağanüstü imkânlar sağlıyor olması kurumların birbirine daha kolay erişebilmesini sağlamıştır. Bu da insanların görüş alanının genişlemesini sağlamıştır. Böylece söylem çalışmaları dünyadaki olayları kavrayacak ve inceleyecek gelişime kavuştur (Doğan, 2014: 315).

Söylem analizi, söylemi esas almakta ve günlük cümlelerin veya metinlerin söyleme bağlamında incelemesine dayanmaktadır. Söylem analizi sosyal psikoloji ve simge bilim ekseninde gelişmiştir. Söylem analizi metin veya konuşma biçiminde kullanılan dilin detaylı olarak analiz edilmesine dayanmaktadır. Söylem analizi problemlere ilişkin kesin çözümler sunmamakla birlikte daha kavrayıcı bir bakış açısı ile algılama imkânı sunmaktadır (Baş ve Akturan, 2013: 25). Söylem çözümlemesi, belirli bir bağlamda kullanılan dilin incelenmesi yoluyla, kişi ya da topluma ait söylemlerin ortaya koyulabileceği bir yöntemdir. Dilin anlamı, kullanımına bağlıdır. Belirli bir bağlamda kullanılan dil konuşmacının niyetine, inançlarına, ideolojisine gönderme yapmaktadır. Konuşma ve yazı içerisindeki her bir cümle, sözcük ya da işaret söylem çözümlemesi için malzeme oluşturabilir. Çözümleme sonucunda elde edilen veri öznel ve yorumlu dayalıdır. Söylem çözümlemesiyle yapılmak istenen, kesin yargılara ulaşmaktan ziyade kişilerin kullanılan dile farklı bakış açılarıyla bakmasını ve söylemlerin toplumsal bağlam içerisinde değerlendirilmesini sağlamaktır (Tüfekcioğlu, 2012: 179). Özette, söylem dil kullanımının kültürel ve toplumsal bağlamda ele alınmasıdır. Söylemi incelemenin temel nedeni, insan iletişimini bütünlüğü içinde kavramaktır (Kocaman, 2003: 10).

YÖNTEM - AMAÇ - ÖNEM VE SINIRLILIKLAR

Türkiye'de yaşanan 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu sürecinde yazılı basında birbirinden farklı ideolojik yönelime sahip Hürriyet, Sözcü, Sabah, Ortadoğu ve Yeni Şafak gazetelerinin manşet sayfalarında yer alan referandumla ilişkin haberlerinin nasıl ele alındığı çalışmanın amacını ve önemini oluşturmaktadır. Bu referandum sürecinde, referandum haberlerinin baş aktörü olan siyясilerin açıklamaları farklı yayın organlarında farklı şekillerde sunulmuştur. Siyasi aktörler, medya metinleri için

her zaman ilk planda yer almaktadır. Bu referandum döneminde de çalışmanın temel ögesi olarak siyasi aktörlerin söylemleri ana kaynak konumundadır.

Çalışma, bu döneme ait beş gazetenin ilk sayfalarında yer alan referandum haberlerinin 6-16 Nisan 2017 tarihlerini kapsayacak biçimde incelenmesine dayanmaktadır. İnceleme sayesinde, gazete haberlerinin söylem analizi yoluyla referandum için geliştirdikleri yaklaşımı anlaşılmamıştır. Yapılan inceleme, belirtilen gazetelerin sadece basılı sayıları üzerindedir. Bu çalışmanın sınırlıklarından biridir ve aynı gazetelerin internet sayfalarında konuya ilgili farklı haberlere ulaşma imkânı olabilir. Diğer bir sınırlılık ise gazete tür ve sayısı ile ilgilidir. İncelenen beş gazetenin araştırma kapsamında 93 manşet haberi incelenmiştir. Haberlere arşiv taraması yöntemiyle ulaşılmıştır.

Çalışmada, gazete haberleri içindeki farklı anımlara ulaşmak amacıyla betimleyici söylem analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

BULGULAR VE YORUM

1. Hürriyet Gazetesi'nin Söylemi

6 Nisan 2017 tarihli Hürriyet'te 'Siyasi hayatı ne aldanan oldum, ne aldatan oldum' başlığıyla yer alan haber Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kılıçdaroğlu'nun örtülü darbe söylemine karşı Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın geliştirilmiş olduğu bir ifade olarak sunulmuştur. Haberde, Erdoğan'ın söylemi doğrudan haber başlığı olarak verilerek, gazetenin okuyucular açısından gazeteyi tarafsız bir konumda algılamaları sağlamaya çalışılmıştır. Haber içerisinde yer alan 'bölgüçülük' kavramı Erdoğan'ın Kılıçdaroğlu'nu suçlayıcı içeriğiyle sunulmaktadır. Aynı tarihli 'Vasiyeti vesayet olarak anladılar' haberinde Başbakan Binali Yıldırım'ın CHP eleştirisini yer almaktadır. CHP'nin vesayet kelimesi ile kullanımını askeri darbeleri çağrıtmaktadır. 'Adil Öksüz neden serbest' haberi Kılıçdaroğlu ile kurgulanarak verilmiştir. Üst başlık olarak "Gaziantep'te 'evet' çadırına gitti" cümlesi ile gazete Kılıçdaroğlu'nu demokrasi, nezaket vb. kavamları ile eklemiştir.

7 Nisan 2017 tarihli Hürriyet'te Başbakan Yıldırım ile verilen 'Bu sistemde partilerin önemi azalıyor' başlıklı haberde seçimin yürütme organının değişimine neden olacağına vurgu yapılmıştır. '18 yaş için yasa sinyali' başlıklı haber ise Başkan Erdoğan'dan alıntılama ile verilmiştir. Gazete haberde askerlik konusunun yeni düzenlemelere açık olduğu temasını işlemektedir.

8 Nisan tarihli Hürriyet'te 'Sırtını Kandil'e değil Türkiye'ye dayayacaksın' başlıklı haber Binali Yıldırım ile verilmiştir. Alt başlıkta 'Şırnak'ta HDP'ye eleştiri' cümlesi, haber içeriğinde ise Yıldırım'ın 'Kandil'in uşakları' sözü HDP ile verilmiştir. Bu bağlamda HDP bir terör örgütü ile birlikte örtük olarak metin içerisinde işlenmiştir.

9 Nisan tarihli gazete 'Gövde Gösterisi' haberini Recep Tayyip Erdoğan ile vermiştir. Atılan haber başlığı metin içerisinde betimleyici bir ifade olarak yer almaktadır ve metinde bir yüceltme söz konusudur. Ara başlık olarak 'Taraflılığın daniskası' ve 'Milyonlara yalan mı söyledin' başlıklar ile Kılıçdaroğlu eleştirisi yer almaktadır. 'Kılıçdaroğlu size ne yaptı' başlıklı haberde söylem gazete tarafından alıntılama giriş yapılarak Kılıçdaroğlu ağzından verilmiştir. Metin içerisinde ise 'hesaplaşma' kelimesi ön plana çıkmaktadır.

10 Nisan tarihli Hürriyet'te 'Avrupa yaptığını ödeyecek' haberı Başbakan Erdoğan'ın söyleminin alıntılama giriş tekniği ile verilmesiyle oluşturulmuştur. Söylem üreticisi alıntı ile haber metninin inandırıcılığını örtük olarak artırmaya çalışmaktadır. '16 Nisan'dan sonra...' alt başlığı ile AB ile ilişkilerinin referandumdan sonra tekrar gözden geçirileceği haber metninde sunulmuştur. Metinin söylemi hesap sorma ve bedel ödetme gibi emir cümleleriyle sert bir tutum içerisinde oluşturulmuştur. 'Tartışalım beni mahcup edin' başlıklı haber Kılıçdaroğlu ile verilmiştir. Haber başında tartışalım kelimesinin pontosu diğer kelimelelere oranla daha büyük bir puctoda verilmiştir. Bu durum Kılıçdaroğlu'nun daha tartışmacı bir tutuma sahip olduğunu söylem üreticisi metin içerisinde işlemiştir. 'Bunların tek bildiği istemezük istemezük' başlıklı haber Binali Yıldırım ile verilmiştir. Haberde 'hayır' kanadını eleştiren Yıldırım gramer bakımından 'istemeyiz' kelimesini istemezük kelimesi yerine kullanarak dilsel bir yanlışlığı ile söylemi daha da ilginç kılmaya çalışmıştır.

11 Nisan tarihli gazetede 'Bilseydim Yenikapı'ya davet etmezdim' başlıklı haber Recep Tayyip Erdoğan ağzından alıntılama yapılarak verilmiştir. Haber metninde, Erdoğan'ın 15 Temmuz gecesine vurgu yaparak Kılıçdaroğlu'nu darbecilerle iş birliği içinde olduğu vurgulanmıştır. Söylem üreticisi haber metnini tematik olarak Erdoğan'ın konuşmasından oluşturmuştur. 'Bir parti lideri komutan olacak'

başlıklı haber ise Kılıçdaroğlu'nun söylemi üzerinden şekillenmiştir. Haberde rejimle ilgili kaygılarla vurgu yapılmıştır. Eleştiri, muhalefet partisi üzerinden örtük olarak yapılmaktadır.

12 Nisan tarihli Hürriyet'te 'Bunlar bedenin iki kolu gibi' başlıklı haber Metin Yıldırım'ın konuşmadaki sözlerinden oluşmuştur. Bu anlamda söylem üreticisi habere müdahalesi daha az boyuttadır. 'Kanıtlamazsa müfteridir' başlıklı haber Kılıçdaroğlu ile birlikte verilmiş olup haber başlığında geçen müfteri kelimesi, dilsel boyutta iftira içeriğinde olup haber içerisinde büyük punto ile kurgulanmıştır. Metnin söylemi Kılıçdaroğlu'nun Erdoğan'ın darbecilerle ilişkili olduğu söylemine karşılık oluşturulmuştur.

13 Nisanda incelenen gazetede 'Bu teklifi asıl ana muhalefet getirmeliydi' başlıklı haber muhalefeti eleştirisini olarak kurgulanmıştır. Ters kelimesinin ara başlıkta yer alması haberin sentaksi açısından metin bütünlüğünü sağladığı gözlemlenmiştir. 'İspat etsinler siyaseti bırakırmı' başlıklı haber Kılıçdaroğlu ağızından verilmiştir. Haberin söylemi Erdoğan'ın 15 Temmuz günü 'o gece 12 dakika telefonla ne görüstün' söylemine karşılık Kılıçdaroğlu'nun bu söyleme karşı tavrı üzerine oluşturmuştur.

14 Nisan tarihli manşette 'İhanet eden 16 Nisanda taş kesilecek' başlıklı haber Erdoğan ile verilmiştir. Haber başlığı ile metin içi uyum sorunlu görünmektedir. Başlıkta ihanet kelimesi ile verilen haberde, Erdoğan'ın gelip geçici bir siyasi olduğuna değinilmiştir. Bu yüzden haber anlam bütünlüğü açısından soruludur. 'Üç gün kala eyalet sorusu' başlıklı haber Devlet Bahçeli ile oluşturulup, Bahçeli'nin üniter sisteme dair şüpheleri metin içerisinde ana temayı oluşturmuştur.

15 Nisan Hürriyet'te ilk defa referandum haberi manşet haberi olarak verilmiştir. 'Son mesajlar' başlıklı haber Erdoğan, Yıldırım, Kılıçdaroğlu, Bahçeli'nin son gün oluşturdukları söylemlerle oluşturulmuştur. Haberlerin ana teması eyalet sistemi üzerine yoğunlaşmıştır. Gazete okuyucusuna tartışmacı bir kurgu ile haberi sunmaktadır.

16 Nisanda gazete Söz sandıkta' haber halk üzerine kurulmuştur. Sürmanşetten verilen haber kalın puntolarla oluşturulmuştur. Haber metni içerisinde herhangi bir siyasi liderin söylemine yer verilmeden kurgulanan haber, içerisinde ise sayısal verilerden ve doğru oy kullanmanın bilgilerine yer vermiştir.

2.Ortadoğu Gazetesi'nin Söylemi

6 Nisan tarihli gazetede 'Erdoğan'dan Başbuğ Türkeş'in kabrine ziyaret' Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın söylemi üzerinden kurgulanmıştır. Haberde 'Ben böyle yalan makinesi görmedim' söylemini alıntılayan gazete, haber içerisinde 'sert' sıfatını kullanarak eleştirisini örtük bir biçimde ifade etmektedir. Ayrıca haberde Kılıçdaroğlu yalan kelimesi ile birlikte verilerek haber kurgulanmıştır.

7 Nisan tarihli 'Adananın yeri liderin yanı' başlıklı haberde MHP Adana İl başkanlığının toplantısını veren gazete söylemini Devlet Bahçeli ve MHP üzerinden kurgulamıştır. Haberde sıkça sıfat kullanımı metnin haber yazımı açısından sorunlu olduğunu göstermektedir. Haber içerisinde devlet, millet, cumhuriyet, Türkiye ve beka gibi kelimeler evet ve Bahçeli ile ilintili verilmiştir. 'Yeni yol lazım' başlıklı haber Başbakan Yıldırım ile verilmiş olup haber referandum, demokrasi ve anayasa kelimeleri üzerine oturtulmuştur. Haberin semantik açıdan ele alındığında yol kelimesinin yan anlamı ile beraber kullanıldığı saptanmıştır. Haberin genel teması demokrasi ve anayasa üzerine kurulmuştur. Ayrıca haberde alıntılanan bir bölümün Binali Yıldırımın Kılıçdaroğlu' nu eleştirdiği bölümdür. Gazete aynı gün Kılıçdaroğlu'nun '80 milyonu temsil etmezse felaket olur' başlıklı haberi Kılıçdaroğlu'nun tek bir cümlesini alıntılaması ile vererek örtük bir eleştiriyi metin içerisinde işlemiştir.

8 Nisan tarihli Ortadoğu'da sürmanşetten 'Esad, katil ve insanlık düşmanıdır' başlıklı haber Bahçeli'nin söylemi üzerine oluşturulmuştur. Bahçelinin CHP'nin HDP, PKK, FETÖ ile aynı safta yer aldığı sözlerine yer veren gazete bu konuyu tırnak içinde sunarak bu ifadeleri desteklediği görülmektedir. Tematik olarak gazete bu haberi Bahçeli'nin Esad üzerine yaptığı eleştiri üzerine kurgulanmış olup CHP eleştirisini bu konunun sonuna eklemenip okuyucuya sunmuştur.

9 Nisan tarihli gazetede 'İstenen idamsa biz varız' başlıklı haber Devlet Bahçeli ile verilmiştir. Metinde, tematik olarak idam konusu üzerinde durulmaktadır. Gazete Bahçeli'nin sözlerini alıntılayarak CHP, HDP, PKK, DHKP-C, YPG kelimelerini aynı türden söylemler ile kategorize edip vermiştir. Metin içinde karıştır yaratma durumu söz konusudur. Bahçeli'nin söylemi olan beka ve milli irade gibi kelimeler alıntılama yapılarak kurgulanmıştır. 'Hiç kimse MHP'nin emeğini küfürmeyez' başlıklı haber MHP Genel Başkan Yardımcısı Semih Yalçın'ın sözlerinden oluşturulmuştur. Söylem MHP'nin referandumdaki

rolü üzerine kurgulanmıştır. Metinde aktif, yapıcı, dominant gibi kelimelerin kullanımı söylemi temellendirmektedir. 'CHP'li Atılgan'dan 'evet' kampanyası' başlıklı haber evet söylemi üzerine hayır' 1 destekleyen eski bir CHP'li kadının oy kullanma tercihi üzerine kurulmuştur.

10 Nisanda gazete 'Güzel bir davranış' başlıklı haberi Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Türkeş'in mezarını ziyaret etmesi üzerine kurgulanmıştır. Gazete Bahçeli'nin Erdoğan'ı tebrik ettiğini alt başlık olarak vermiştir. Olumlayıcı bir söylem üzerine kurgulanan Bahçeli'nin sözleri evet tercihini 'Türklük, Türkiye'nin bekası gibi milliyetçi kelimelerle kurgulayan gazete hayır söylemini de FETÖ, PKK gibi terör örgütleri ile ilintileyerek haberin söylemini oluşturmuştur.

11 Nisanda 'MHP milletiyle iç içe' başlıklı haber Bahçeli ile verilmiştir. Tematik olarak evet tercihi üzerine kurgulanan haber karşı oluşturma söylemleri ile desteklenmiştir. Evet, tercihini terör örgütlerini yenmek ve devletin bekasının güçlenmesi gibi sözlerle betimleyen söylem üreticisi metin içerisinde çok kez söylemi yücelten ve destekleyen 'Evet rüzgârı bütün ülkeyi sardı', 'Meydanlar doldu taşı' gibi söz öbekleriyle kurgulamıştır.

12 Nisanda gazetede 'Politika simsarları iş başında' başlıklı haber referandum ve ekonomi arasındaki ilişki üzerinden oluşturulmuştur. MHP Genel Başkan Yardımcısı Semih Yalçın haberin öznesi konumunda verilmiştir. Referandumda MHP'nin rolü metin içinde işlenmiştir. Haberi MHP odaklı oluşturan gazete bu durumuyla MHP söylemlerinin yeniden kurgulayıcısı konumundadır.

13 Nisan tarihinde gazete 'Milli devlet, güçlü iktidar için 'evet'' başlıklı haberinde milli, devlet, iktidar kelimeleri MHP Grup Başkanvekili Erkan Akçay ile sunulmuştur. Söylem üreticisi 'Cumhuriyet için, Türkluğun bekası için, milli namus için, bağımsızlık için evet' söylemleri ile MHP'nin söylemini betimleyici dille kurgulamıştır. 'Verdiğiniz kararın sizin gözümüz üstünde yeri var' başlıklı haber Binali Yıldırımın sözleri ile tasarılmıştır. Tematik olarak uzlaşmacı bir söylem üzerine metin ele alınmıştır. 'Referanduma son 3 gün' başlıklı haberde referandumla ilişkin sayısal bilgilere yer verilip, 'Evet kararıyla yeni bir döneme girilecek, evet çıkarsa hükümet sistemi değişecek ve çift başlılık ortadan kalkacak' gibi egemen söylemlerle haber oluşturulmuştur.

14 Nisanda Ortadoğu 'MHP'nin Tarihi rolünü hazmedemiyorlar' haberini MHP Afyonkarahisar milletvekili Parsak'ın söylemleri üzerine kurgulamıştır. Tematik olarak haberin şeması 'hayır' eleştirisi üzerindedir. Metinde HDP, PKK'nın siyasi uzantısı olarak, CHP de 'hayır' ile iltilenmiştir. Aynı gün 'Kılıçdaroğlu'nun 'Akla ziyan iddiaları' başlıklı haberi Binali Yıldırım ile verilmiştir. Tematik olarak metin, Kılıçdaroğlu ve yalan üzerine kurulmuştur.

15 Nisan tarihli 'Partiler üstü düşünmek zorundayız' başlıklı haber Metin Bahçeli'nin röportajı üzerine oturtulmuştur. Başlıkta yer alan partiler üstü kelimesi büyük puentoyla verilerek Bahçeli'nin söylemi desteklenmiştir. Metin Bahçeli'nin alıntılamalarından oluşmuş olup tematik olarak 'evet' propagandası üzerine şekillenmiştir.

16 Nisan'da 'Söz milletin' haberi manşetten verilmiştir. Metin genel olarak sayısal verilerden oluşmuştur. 'Büyük sandık güvenliği' ara başlığı ile referandumda dair sıkı güvenlik önlemlerinin alındığı belirtilmiştir.

3. Sabah Gazetesi'nin Söylemi

6 Nisan tarihli gazetede 'Gelin milli ittifak yapalım' başlıklı haber Cumhurbaşkanı Erdoğan ile verilmiştir. MHP, BBP, CHP ve Saadet Partisine ittifak çağrısı yapan Erdoğan'ın söylemi olumlayıcı bir dille oluşturulmuştur. Haber partiler arasında HDP'yi bu ittifaktan ayrı tutacak şekilde kurgulamıştır. Metin içerisinde Kılıçdaroğlu'na zat denmesi kelime kullanımı bakımından bir ötekileştirme yapıldığının göstergesidir. 'Yalanları 350km'lik tüneleri geçer' haberi Yıldırım'ın söylemi ile verilmiştir. Yıldırım'ın Kılıçdaroğlu'na eleştirisi yalan kelimesi üzerinden şekillenmiştir. Tematik olarak haber evet söylemini meşrulaştırma üzerine kurgulamıştır.

7 Nisan tarihli gazetede Binali Yıldırım ile verilen 'Yalanla iktidar olunmaz' başlıklı haber Kılıçdaroğlu eleştiri üzerinden kurgulanmıştır. Yalan ve Kılıçdaroğlu kelimeleri metin içerisinde alıntılama yapılarak okuyucuya sunulmuştur.

8 Nisan tarihli gazetenin manşet sayfasında referandumla ilişkin haber yer almamaktadır. 9 Nisanda Sabah'ta 'Yenikapı ruhu 16 Nisan için şahlandı' başlıklı haber ile referandum süreci 15 Temmuz darbe girişimi ile iltilenmiştir. Metin içerisinde sıfat kullanımı yapılarak söylem yüceltilmeye çalışılmıştır.

Tematic olarak evet tercihi üzerinde kurgulanan metin Erdoğan'ın CHP eleştirisi üzerinden oluşturulmuştur. Hayır tercihi CHP ve terör örgütleri üzerinden kurgulanarak metne sokulmuştur. 'Bugün İzmir'deyiz buyurun gelin denize dökün' haberı Binali Yıldırım'ın söylemi üzerinden sunulmuştur. Denize dökme cümle öbeğinin ardalan bilgisi göz önüne alındığında karşıt söylemin kurgulanarak verildiği görülmektedir.

10 Nisanda gazetede 'Kontrollü kaçış' başlıklı haber Kılıçdaroğlu ve 15 Temmuz Darbe Girişimi ile verilmiştir. Haber 15 Temmuz gecesi Kılıçdaroğlu'nun görüntüleri üzerinden kurgulanmıştır. Haber spotunda 'Kontrollü darbe' kelimeleri büyük puntolarla ve Kılıçdaroğlu'nun kaçtığı iddiasındaki görüntüleri ile sunulmuştur. 'İşte İzmir! Haydi gel denize dök' haberı Recep Tayyip Erdoğan ile verilerek CHP eleştirisi yer almıştır.

11 Nisandaki gazete 'Tanklar yolu açtı, Kılıçdaroğlu kaçtı' başlıklı haberi ile 15 Temmuz darbe girişimi sırasında Kılıçdaroğlu'nun darbeciler ile birlikte hareket ettiğini fotoğraflar ile manşet haberı olarak vermiştir. Metin sentaks olarak incelendiğinde Kılıçdaroğlu'nun darbe, kaçtı, tank, sıvıtı gibi kelimelerle iç içe oluşturulduğu görülmektedir. 'Bilseydim çağırmazdım' başlıklı haber Erdoğan'ın sözleri ile verilmiştir. Bir önceki haber ile alt alta verilen bu haber, haberlerin uyumluluğu açısından birbirini tamamlamaktadır.

12 Nisanda gazete 'Gâvur toprağında esir olmam' başlıklı haberi Erdoğan'ın sözlerini alıntılama olarak verip, metni Erdoğan'ın söylemi üzerinden şekillendirmiştir. 'Pensilvanya ağızıyla konuşuyorsun' haberinde Binali Yıldırım'ın Kılıçdaroğlu eleştirisini Pensilvanya kelimesiyle anlatması haberde semiyotik olarak FETÖ göstergesi kullanıldığı işaretidir. 13 Nisan tarihindeki 'İşte darbecilerle pazarlığın kanıtı' başlıklı haber Kılıçdaroğlu'nu darbecilerle bir ilişkisi olduğu göstermeye yönelik kurgulanmıştır. Sentaks olarak metin içerisinde yer alan Kılıçdaroğlu, kaçtı, millet, direndi söylemleri söylem üreticisinin Kılıçdaroğlu eleştirisini metin üzerinden yaptığı göstermektedir. 'Mert direnir, namert kaçar' haberı Erdoğan'la verilerek bir önceki haberin tamamlayıcısı konumundadır.

14 Nisandaki 'Evet ile faiz iner TL katlanır' başlıklı haber gazetenin ekonomi ve referandumu haber içerisinde birbirine bağlayarak, evet tercihi ve ekonomi ilişkisini metinde örtük olarak okuyucuya sunmasıyla oluşturulmuştur. Bir finans kuruluşunun raporunu haberleşiren gazetenin haberin inandırıcılığını artırmaya çalıştığı görülmektedir. 'Büyük Türkiye 16 Nisanda açılıyor' başlıklı haberde söylem Binali Yıldırım'ın konuşması üzerine şekillenmiştir. Milli irade ve evet kelimelerinin birbiri arasında kullanıldığı haber söylem üreticisinin bu açıklamayı desteklediğini göstermektedir.

15 Nisanda '3 önemli mesaj' başlıklı haber sürmanşetten verilerek bir önceki günün haberinin tamamlayıcısı olarak ele alınmıştır. Bu haber referandumun ekonomik ve politik sonucuna ilişkin çıkışmalarından oluşmaktadır. '16 Nisan ileri demokrasi yolunda yeni başlangıç' başlıklı haber Erdoğan ile verilmiştir. Kelime seçimi konusunda 'ileri demokrasi' kavramı konunun ardalan bilgisinin bilinmesi ile habere daha farklı bir yorumun yapılabileceği göstermektedir. Tematik olarak üniter yapının vurgulandığı metinde eyalet, federasyon gibi hayır kanadında yer alan karşı söylemlerin gündem dışı olduğu vurgusu yapılmıştır. Semantik olarak cümleler düz anlam ifadesi ile okuyucuya sunulmuştur.

16 Nisanda gazete 'Tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet için haydi sandığa' başlığı atılmıştır. Başlıkta yer alan söylem seçim süresi boyunca yinelenmiş olup, gazete aktif cümle yapısı ile okuyucu oy kullanmaya yöneltmek istemektedir.

4. Sözcü Gazetesi'nin Söylemi

6 Nisanda Sözcü'de 'Anayasa yalanları' başlıklı haber diplomat Şükrü Elekdağ'ın uzman görüşüne yer verilerek metnin inandırıcılığı artırılmıştır. 'Yeni anayasaya göre' başlıklı haberde, gazete getirilen değişikliklerin ne gibi sonuçlar doğuracağını okuyucularına sunmuştur. 'İşte demokrasi' başlıklı haberde Kemal Kılıçdaroğlu'nun evet, Bekir Bozdağ'ın hayır çadırına gittiğini dengeli habercilik kuralı çerçevesi ile okuyucuya sunmuştur. Metin yapısal olarak karşılaşmalı biçimde kurgulanmıştır.

7 Nisanda gazete 'İşleri Allah'a kaldı' başlıklı haberde, haber ile din kavramını birbiri içinde kurgulamıştır. Metni yorumsamacı bir yapıyla kurgulayan söylem üreticisi 'yok artık' ara başlığını şaşkınlık ifadesi olarak okuyucuya aktarmıştır. 'Demokrasi için 'hayır' deyin' haberı Kılıçdaroğlu ile verilip, 'evet' kelimesinin tırnak içerisinde kullanılmaması gazetenin yorumsamacı değerlendirme içerdigini göstermektedir. 8 Nisanda 'evet için kesenin ağını iyice açtılar' haberı ile seçim kampanyalarındaki eşitsizliği dile getiren gazete bu eşitsizliği Kılıçdaroğlu'nun ifadeleriyle

desteklemiştir. Referandum sonucuna ilişkin anket sonucunu paylaşan gazete %60 hayır oyu çıkacağını ara başlıkta vererek haberi ideolojik olarak dolayına sokmaktadır. ‘Yargıda vesayet kurumsallaşacak’ haberinde, uzman görüşlerine yer veren gazete metnin inandırıcılığını artırıcı bir söylem üretmiştir.

9 Nisanda Sözcü’de ‘Osmanlı mı Cumhuriyet mi?’ haberi ‘Görevli kavuk takti’ ara başlığı ile seçmen tercihlerinin etkilenmesi üzerine kurulmuştur. ‘Hayır’ a kurşun ve yumruk’ başlıklı haber, hayır oyunu kullanacak bir vatandaşın darp edildiği bilgisiyle verilmiş ve haberde evet, kaba kuvvet, darp kelimeleri birbirine eklemlemiştir. 10 Nisanda ‘Evet sonrası eyalet’ başlıklı haber Cumhurbaşkanı’nın başdanışmanı Şükrü Kartepe’nin söylemleri ile oluşturulmuştur. Metin içinde eyalet vurgusu yapılmış ‘evet’ kelimesi özerklik ile bağlanmıştır. Gazete ‘Bu kadarına da pes doğrusu’ başlıklı haberi manşetten verip, oy ve güvenlik konusunu gündeme getirmiştir. ‘Hayır’ cephesi Milli Mücadele ruhuyla çalışıyor’ başlıklı haber Sinan Oğan ile verilerek, metin içinde milli ve mücadele kelimeleri kullanılmış ardalan bağlamının bilinmesi sonucunda ideolojik bir çıksamaya vurgu yapılmıştır.

11 Nisandaki ‘Harcama ‘evet’ e faturası millete’ başlıklı haberde ‘evet’ ve ‘hayır’ kampanyalarının eşit koşullarda gerçekleşmediği vurgusunu gündeme getiren gazete evet harcamalarını vatandaşın ödediğini metin içerisinde okuyucuya sunarak eleştirel bir söylem oluşturmaya çalışmıştır. Söylem üreticisinin sentaks olarak savurmak ve kayıp kelimelerinin kullanımı metne olumuz bir anlam katmıştır. ‘Yıldırım ve Kılıçdaroğlu Halk Arenasına çıksın’ başlıklı haber ise gazetenin tartışmacı bir söylem yarattığının göstergesidir. Tartışma kelimesi okuyucular açısından olumlanan bir durum yaratacağı için söylem üreticisi burada metne yorumsamacı bir anlatı katmıştır.

12 Nisandaki manşetinde ‘Kanıtlamazsanız müfterisiniz’ haberi Kılıçdaroğlu’nun söylemi üzerinden oluşturulmuştur. Kılıçdaroğlu’nun 15 Temmuzda kendisine yapılan eleştirileri kabul etmediği metninde işlenmiştir. ‘Erdoğan iddiasında ısrarlı: O gece kaçtı’ haberi önceki haberlerle yapısal anlamda bütünlük taşıdığı görülmektedir. 13 Nisanda Sözcü’de ‘Başkanlık federasyon için planlanmış bir sistemdir’ haberi Genelkurmay Eski Başkanı İlker Başbuğ’un söylemleri ile beraber federasyon kavramı üzerine verilmiştir. ‘Evet çıkarsa ne olur, Hayır çıkarsa ne olur’ manşeti avukat Ümit Kocasakal’ın yorumu ile uzman görüşüne yer veren gazete metnin inandırıcılığını artırmaya çalışmaktadır. Manşette üst başlık olarak ‘ünlü hukukçu’ tanımlamasıyla gazete söylemi yükseltilmeye çalışılmaktadır. Semiyotik olarak manşette asker ve hukukçu görüşlerine yer verilmesi söylem üreticisinin simgesel olarak okuyucuya bir takım göstergelerin çağrışımının oluşturulması amaçlanmıştır.

14 Nisan ‘Bu ne rezalet’ başlıklı haber ile gazete hayır, tehdit ve hakaret söylemini haber içerisinde işlemiştir. 15 Nisanda gazete ‘Eyalet Bombası’ haberi içinde evet ve eyalet kelimeleri yan yana kullanılarak söylemi oluşturmuştur. ‘Evet çıkarsa PKK ile müzakere mümkün’ haberi ile gazete evet kanadını PKK ile metin içinde sunarak evet kelimelerinin önemini azaltılması metinde oluşturulmaya çalışılmıştır. Tematik olarak evet’ in yaratacağı sorunlar üzerinde durulan manşet sayfasında genel olarak eyalet kavramı üzerinde söylemler şekillenmiştir. 16 Nisandaki gazetede sürmanşetten verilen ‘Ülken için sandığa git’ başlıklı haber gazetenin etken bir söylem ürettiğinin göstergesidir.

5. Yeni Şafak Gazetesi’nin Söylemi

6 Nisan Yeni Şafak’ta ‘Adamın hayatı yalan’ başlığı ile gazete Kemal Kılıçdaroğlu’nun açıklamasını yorumsamacı bir dille okuyucusuna aktarmıştır. Kılıçdaroğlu’nun söylemlerini FETÖ’ nün katillerini aklamaya yönelik olarak sunan gazete Kılıçdaroğlu’nun degersizleştirme söylemini metninde işlemektedir. ‘Kayseri gençler için evet diyor’ başlıklı haber gazetenin bir köşe yazarının görüşleri ile aktarılmış olup haberin inandırıcılığını artırmaya yönelik bir yaklaşım sergilemiştir.

7 Nisanda gazete ‘Kılıçdaroğlu FETÖ’ye koltuk diyeti ödüyor’ haberini Cumhurbaşkanı Erdoğan ile vermekle olup metin içerisinde Kılıçdaroğlu’ nu Pensilvanya ile ilintileyerek evet söylemini bu olay etrafında kurgulamıştır. ‘Kaos sembolü güneş ve bahar’ başlıklı haberi üzerinden CHP eleştirisi ortaya koyan gazete, CHP’yi terör ve kaos kelimeleri ile iç içe kullanarak metni karşı yaratma yöntemiyle oluşturulmuştur. 8 Nisanda gazete ‘Kimliğinizle iftihar edin’ haberini Binali Yıldırım söylemi çerçevesinde oluşturmuştur. Yıldırım’ın görüşlerine yer veren gazete yorumsamacı bir dille Yıldırım’ın özgürlükler konusunda vatandaşların hiçbir zaman geri adım atmaması gerektiğini okuyucuya sunmuştur.

9 Nisandaki ‘Derslerini verin yürekleri titresin’ başlıklı haberi gazete Erdoğan ile birlikte vermiştir. Yapısal olarak emir cümlesini kullanan gazete okuyucuya metinde tutabilmek için oldukça keskin ve kısa cümleler kurgulamıştır. Tematik olarak evet tercihinin işlendiği metinde Erdoğan, Kılıçdaroğlu eleştirisini

‘gelin bu adamdan kurtulun’ cümlesi ile CHP üzerinden yapmaktadır. Gazete sistem vurgusunun yer aldığı ‘Tarihin akışı değişecek’ haberini Binali Yıldırım ağzından vererek haberi kurgulamıştır.

10 Nisanda ‘Hadi dök denize’ başlıklı haber Erdoğan ile verilmiştir. ‘Güçün yetiyorsa dök; alını karışalarlar alını, neyi döküyorsun?’ cümlesi ile etken bir söylem üretildiği görülmektedir. Gazetenin referandumlarla ilgili diğer haberlerinde ise evet tercihi millet, sistem, birek gibi kelimeler ile kurgulanarak metin içerisinde verilmiştir. 11 Nisan tarihinde yayınlanan ‘Darbecilerle temastaydı’ haberinin Erdoğan’ın alıntılamalarıyla oluşturulmuştur. ‘Danışıklı dövüş’ ara başlığı kullanılarak alıntılamalar üzerinden örtük eleştiri yapılmaktadır. Gazete ‘PKK’dan hayır terör’ haberinde ‘hayır ve terör’ kelimelerini aynı başlıkta kullanarak hayır kelimesini degersizleştirmeye çalışmıştır. Gazete bu anlatayı ‘Sürekli vurdular’ ara başlığı ile güçlendirmiştir.

12 Nisandaki ‘Darbecilerle 12 dakika ne görüp tür’ haberinin Cumhurbaşkanı Erdoğan ile okuyucuya verilmiştir. ‘Kılıçdaroğlu Pensilvanya ağıyla konuşuyor’ başlıklı haberde Kılıçdaroğlu kelimesi diğer puntolarдан küçük yazılmıştır. Haberin yorumsamacı bir dille yazıldığı göstergesi durumundadır. 13 Nisanda Yeni Şafak’ta ‘Tarihi ders vereceğiz’ haberinin gazete Erdoğan’ın görüşlerini okuyucularına aktarmaktadır. Aktif cümle kalibini başlık olarak veren gazete ‘Kefenimizi giyip yola çıktık’, ‘Milletin bayramı olacak’ ara başlıklarını ile AKP’nin önceki dönemlerdeki söylemlerine yer vermesi okuyucu gözünde olayın eski bağlamının hatırlatılması metinde işlenmiştir.

14 Nisanda gazete ‘Evet dünyaya cevap olacak’ haberinin Cumhurbaşkanı Erdoğan ile birlikte verilmiştir. Haberde dünya ile ilişkili olarak Terör örgütleri ve onları destekleyen ülkeler vurgulanmıştır. 15 Nisanda ‘Türkiye’nin bayramı olacak’ başlıklı haberde gazete referandumu Erdoğan devrimi ve dönüşümü olarak nitelendirmiştir. Tematik olarak oy kullanılmasına vurgu yapan Erdoğan metnin temasını üniter devlet söylemi üzerinden şekillendirmiştir. Söylem üreticisi tırnak kullanımı yapmadığı gözlemlenirken bu açıklamaların gazete tarafından destekleyici bir dille ele alındığı görülmektedir.

16 Nisandaki ‘Güçlü Türkiye için sandıktayız’ başlıklı haber gazetenin manşetinden verilmiş olup. ‘Bütün dünya taraf oldu şimdi söz millette’ üst başlığı söylem üreticisinin aktif cümle yapısı ile metni oluşturduğunu göstermektedir. Gazete referandumda ilişkin sayısal verilere yer vermiştir.

SONUÇ

Referandum haberleri üzerinden 6 Nisan- 16 Nisan 2017 tarihleri arasında incelenen Hürriyet, Ortadoğu, Sabah, Sözcü ve Yeni Şafak gazetelerinin söylemleri birbirinden farklılık göstermektedir.

Hürriyet Gazetesi’ndeki, haberlerin sentaksı göze alındığında kelime dizimleri ve kelimenin konumları söylem üreticileri tarafından bilinçli bir şekilde seçilerek haberlerde verilmiştir. Semantik olarak incelendiğinde haberler içerisinde cümleler veriliş bakımından genel olarak düz anımlarıyla verilmiştir. Bu süreçler, gazetenin iktidar ile ekonomi-politik konumundan bağımsız olmamakla birlikte gazetenin söylemi genel olarak egemen kültürde yer alan siyasi yönelim doğrultusunda paralellik gösterdiği analiz edilmiştir. Haberler genel olarak hem ‘evet’ hem de ‘hayır’ kanadını birlikte vermeye çalışmakla beraber, dengelilik ilkesine yakınlık göstermektedir. Bahçeli’ye ve Selahattin Demirtaş'a haberler içerisinde yok denecek kadar az yer verilmiştir.

Ortadoğu Gazetesi'nin haberlerdeki söylemi, Devlet Bahçeli ve söylemleri üzerine oturtulmuştur. Metinlerin sentaksı dikkate alındığında kelime dizimleri ‘evet’ tercihinin ‘milli irade, devletin bekası, bağımsızlık’, ‘hayır’ tercihinin ise ‘PKK, FETÖ, yalan’ kelimeleri ile ilintilendiği görülmüştür. Semantik olarak metinlerde düz bir anlatı tercih edilmiştir. Gazetenin söylemi referandum haberlerinin sunuluşu bakımından ‘evet’ tercihi üzerinden kurgulanmıştır.

Sabah Gazetesi'nin söylemi incelendiğinde, süreç boyunca gazete evet tercihi üzerine haberlerini konumlandırmıştır. Metinler sentaksı olarak kendileri arasında bir uyum sağlayacak şekilde kurgulanmıştır. Haberlerde, yoğun biçimde iktidarın söylemlerine yer verilmekte ve muhalefetin söylemleri yer almamaktadır. İdeolojik olarak gazetenin haberlerdeki söyleminin, iktidarla aynı doğrultuda biçimlendiği ve anlatıma bu biçimlerin hâkim olduğu görülmektedir.

Sözcü Gazetesi'nin referandum haberleri incelendiğinde haberler genellikle yorumsamacı bir dille söylem üreticisi tarafından kurgulanmıştır. Haberlerin sentaksı dikkate alındığında kelime seçimlerinin rastgele olmadığı görülmüştür. Metinsel bağlam anlamında haberler birbirini tamamlamaktadır. Semantik olarak

cümleler ele alındığında cümlelerin gerçek anlamları ile kullanıldığı analiz edilmiştir. Gazete, süreç içinde uzman görüşlerine yer vererek tartışmacı bir anlatı ortaya koymaya çalışmıştır ve haberdeki söylemleri ideolojik olarak iktidarın ideolojisile örtüşmemektedir.

Yeni Şafak gazetesini incelendiğinde, referandum haberleri içinde karşı söylemlere yer verilmeyerek, iktidarla benzer ideolojik söylemler ürettiği ve yapısal olarak karşılaşılmalı söylemlerden uzak durulmuştur. Metinlerin sentaksı göz önüne alındığında kelime seçimleri evet, Erdoğan kelimeleri üzerinden sıralanmıştır. Semantik boyut ele alındığında cümleler gerçek anlamıyla metin içerisinde kurgulanmıştır.

Sabah ve Yeni Şafak gazetelerinin inceleme sonunda söylemlerin benzer olduğu tespit edilmiştir. İki gazetenin temel söylemi ‘evet’ tercihi çerçevesinde olduğu saptanmıştır. İki gazete de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın söylemlerini temel alarak kendi söylemlerini oluşturmuştur.

Kısaca, Hürriyet gazetesi söylemini, hem ‘evet’ hem de ‘hayır’ taraflarını haberlerinde sunmaya çalışmıştır. Haberler Ağırlıklı olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Binali Yıldırım ve CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu çerçevesinde şekillenmiştir. Haberlerde, MHP Lideri Devlet Bahçeli’ye çok az yer veren Hürriyet gazetesi, HDP’yi birkaç haberi dışında metinlerinde işlememiştir. Ortadoğu Gazetesi, söylemini Devlet Bahçeli üzerinden şekillendirmiş olup ‘evet’ tercihini haberlerinde daha çok işlemiştir. Sözcü gazetesi ise ideolojisi doğrultusunda ‘hayır’ tercihine yakın söylemler üretmiştir. Söylemini CHP Lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun konuşmaları üzerine konumlandırmıştır.

Genel olarak haberlerin söylemi ele alındığında medya metinlerini üretenlerin içinde bulunduğu ideolojik konum, kuruluşların ekonomik ve politik tavırları gibi etmenler doğrultusunda metinlerin yeniden kurgulandığı, haberlerin çoğunda ‘dengelilik’ ve objektiflik’ kurallarının ihlal edildiği gözlemlenmiştir.

KAYNAKLAR

- Althusser, L. (2014). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, Çev. Alp Tümerterkin, İthaki Yayıncıları, İstanbul
- Baş, T. ve Akturan, U. (2013). Nitel Araştırma Yöntemleri Nvivo ile Nitel Veri Analizi. Seçkin Yayıncıları, Ankara
- Bakır, Z., Adalı A., G., ve Birol, M. (2018). 2017 Anayasa Değişikliği Halk Oylaması Çerçevesinde Adalet Ve Kalkınma Partisi İle Cumhuriyet Halk Partisi Referandum Şarkıları Üzerine Bir Söylem Analizi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 6 (1), 398-428
- Çekici, M. (2016). 1982 Anayasasının Hükümet Sistemi Açısından Değerlendirilmesi. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 7, 441-478
- Dağtaş, B. (1999). İngiliz Kültürel Çalışmalarında İdeoloji. Kurgu Dergisi, 6, 335-357
- Devran, Y. (2010). Haber, Söylem, İdeoloji. Başlık Yayın Grubu, İstanbul
- Doğan, A. (2014). Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi, Siyasal Kitabevi. Ankara
- Elbirlik, T. Ve Karabulut F. (2015). Söylem Kuramları: Bir Sınıflandırma Çalışması. Dil Araştırmaları Dergisi, Güz (17), 31-50
- Girgin, Atilla (2003), Yazılı Basında Haber ve Habercilik Etik'i, İnkılap Yayıncıları, İstanbul.
- İnal, A. (1996), Haberi Okumak, Temuçin Yayıncıları, İstanbul
- Karaduman, S. (2017). Eleştirel Söylem Çözümlemesinin Eleştirel Haber Araştırmalarına Katkısı ve Sunduğu Perspektif. Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 4(2), 31-46
- Kocaman, A. (2003). Söylem Üzerine. ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim, Ankara
- Nisan, F. (2012). Siyasal Söylemin ve İdeolojilerin Gazete Karikatürlerinde Yeniden Üretilimi (Örnek Olay 1982 ve 2010 Anayasa Referandum Süreci). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi
- Purvis, T., ve Hunt, A. (2014). Söylem, İdeoloji, Moment Dergisi, 1(1), 9-36
- Revel, J. (2012). Foucault Sözlüğü. Say Yayınları, İstanbul
- Şeker, M., Sine, R. ve Çavuş, S. (2012). Wikileaks Haberlerinin Türk Basınındaki Söylemi. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (31), 379-400.
- Tüfekçioglu, Ö. (2012). Çeviri Amaçlı Söylem Çözümlemesi Bağlamında Hamlet. Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences, 9 (1), 177-188.
- Van Dijk, T. (2003). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım, Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji, Der: B. Çoban ve Z. Özarslan, Çev: N. Ateş, Su Yayıncıları, İstanbul
- Urhan, V. (2000). Michel Foucault ve Arkeolojik Çözümleme, Paradigma Yayınevi. İstanbul

Yazarı Olmayan İnternet Dökümanı

- <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/2007Referandum/Sonuc/sonuc.pdf> (Erişim Tarihi: 14-04-2018)
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/09/20100923-10.htm> (Erişim Tarihi: 18-04-2018)
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/04/20170427M1-1.pdf> (Erişim Tarihi: 16-04-2018)

AN ASSESSMENT OF THE EFFECTS OF HIGH SPEED RAILWAY SYSTEM AND RAILWAY STATIONS ON THE CITIES

Tuğba ŞAHMURAT

Master Students, Selçuk University, Institute of Natural Sciences, Department of
Urban and Regional Planning, Urban Planner, Institutue of Directorate of SGK Construction
and Real Estate

tsahmurat@gmail.com

Neslihan SERDAROĞLU SAĞ

Assist. Prof. Dr., Selçuk University, Faculty of Architecture, Department of City and
Regional Planning neslihanserdaroglu@gmail.com

1. INTRODUCTION

Cities are in a cycle of developments and transmutations in succession. During this process, decisions of urban planning shape the development of cities. Transportation systems are the most important structures of urban development providing the vitality, capacity of moving and accessibility to cities while connecting cities, regions and structures eachother.

Transportation systems are now able to compete with each other on fair conditions under the influence of developing technologies. Speed, comfort, time saving have gained importance in transportation systems for people. (AKTUĞLU AKTAN, 2006).

Transportation is as effective at the regional scale as it is at the urban scale, this effect is decisive on the local economy and urban development. In this context, transportation infrastructure investments form the basis of regional development. The development potential of the settlements is higher in areas where two or more transport modules come together. Because of this point high speed train networks have the strength to enhance the development potentials of the regions they cross (ATMACA, 2009). In recent years, many studies have emphasized that land use in the city and the integration of urban transportation are effective in determining urban form. That's why it should be considered in the planning stage (ALAYLI ve İNAL, 2007).

The purpose of this study to review the physical, social and economical impact of well known high-speed railway systems and train stations on their cities in the World and to evaluate the integration of these areas with urban transportation systems. The study was carried out by synthesizing the information obtained from the literature survey. In this context, high speed railway systems, projects, and the capacity and size development of important train stations were researched in France, England, Italy, Spain, America, Japan, Germany. The evaluation and the synthesis of the knowledge in the literature with a holistic approach utterly showed us high-speed rail systems and the station areas in the cities caused changes in the cities. At the end of the study some proposals made to integrate the high-speed railway stations with urban transport modes.

2. HIGH SPEED RAILWAY POLICIES AND EFFECTS

Especially in metropolitan areas, every new project with large-scale investment decisions that will affect the whole city directly affects the attractiveness of the urban area. These affects may be positive for urban development or it may be negative according to the form of evaluation in planning decisions.

Basically, the attractiveness for can region can be characterized as demand or popularity. In this context, it is possible to make calculations using attractiveness index with theories such as Gravity law, Lowry - Garin model, Hansen model [Gülhan, Halim ve Oral, 2013].

Nowadays, cities are in competition with the influence of globalization. Gravitational force of great urban land use in this competition is also used as a catalyst. Regarding to gravitational force of great urban land use some examples listed below.

* Shopping centers increases the rent in the areas where they are built and attracts the use of plazas and offices which have many possibilities

* Urban development and housing development zones tends to spread vicinity of the bus terminal areas and the newly opened perimeter roads

* There are places to supply basic needs such as hotel, restaurant around the congress centers and sports complexes,

*Similar production facilities attract each other to the region they are in and provide cluster by the infrastructure they have.

* The use of medical services, such as medical, optical and pharmacy, is concentrated around major hospital complexes.

2.1. High Speed Railway Policies

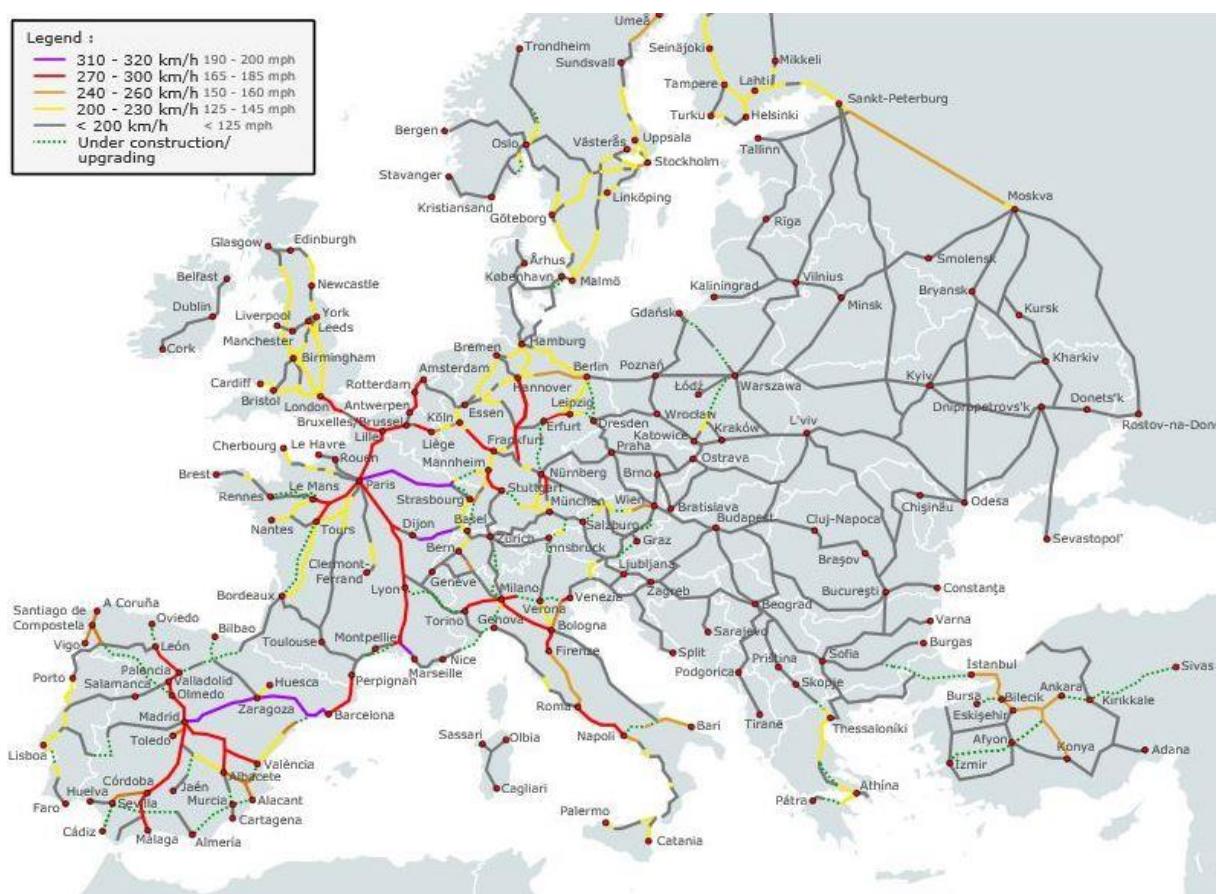

Figure 1: World train map (source: <https://www.soulfamerica.com/blog/interstate-hsr-network-part-2/>)

2.1.1 High-speed railway policies in England

Two most important beginning in the history of the railway system was made in England. Although not an high speed train example in modern sense, the first high speed train was Mallard steam locomotive reached 203 km / h in 1938 in the UK. In addition, diesel trains were developed that reached 180 km in 1979, 181.5 km in 1984, and 238 km in 1987 in England [Kızıltas, 2013].

Eurostar, a joint venture after the development of high-speed trains in the world, was opened in 1994. This railway line serves more than 50% of the passenger traffic in the areas where it is located. Between France and England railway connection is provided with the Channel Tunnel. U.K. has two main railway lines. The UK's railway policy is about improving the two main lines of the East Coastal Main Line [ECML] and the West Coast Main Line [WCML]. It is said that the current railway connections are sufficient compared to

other countries, as urban centers in the UK are closer to each other in 2016 Eddington Transportation Studies [Kızıltas, 2013].

2.1.2. High-speed railway policies in France

France is one of the leading countries in high-speed train technology. France's high-speed trains are TGV, Thalys and Eurostar.

France has been a pioneer in the development of the speed factor for the railway. High-speed rail projects reached a speed of 243 km / h in 1954 and 331 km / h in 1955. The first high-speed railway line started between Paris and Lyon in 1981. Later, with the development of TGVs, it reached 408 km / h in 1988 and 515 km / h in 1990. In 2007, 574.8 km / h reached speeds. This period has triggered new developments in the fast railway [Kızıltas, 2013].

The proposal of the idea of TGV, France's most important high-speed train network, came to mind in the 1960s after the development of Shinkansen in Japan in 1959. Just as in Japan, there are also rail transportation plans in France where political and strategic factors are important [railturkey.org, 2013].

France has rail links with all its border neighbors outside Andorra. Other than that, the Eurotunnel Shuttle and Eurostar connect England to France by processing in the Channel Tunnel.

The railway system of France shows a radial development just like the Paris city plan. At the national and regional scale, a widespread railway network based in Paris was established.

It is seen in France that high-speed railways have developed enough to compete with the airline. At distances up to 1000 km, TGVs become an alternative to airline transportation. "High-speed rail for everyone" is France's state policy on high-speed trains [forum.turkmmo.com, 2014].

2.1.3. High-speed railway policies in Germany

In Germany, 3-phase electric motor locomotive produced by Siemens was used in 1903 for high-speed trains. These studies pause with the 1st World War. Today, trains produced by TGV technique in Germany are also used [such as Belgium, England, Switzerland and Italy] [<http://www.demiryolcuyuz.biz/forum/1903-yilinda-206-ve-210kms-hiz-rekoru-kiran-3-faz-elektrikli-raybusler-t3816.0.html>, 2017].

Different strategies have been developed by the government during periods of decline in railway passenger mobility. The expansion of railway networks and the construction of new lines are planned as the driving force, when railway traffic stagnated in 1969. With these decisions a 950 km long railway line was planned on Hamburg - Hannover - Frankfurt - Stuttgart - Munich. Railway projects were able to reach speeds of 346 km / h in 1986 and 407 km / h in 1988. Germany started to use the high speed railway system following France. Firstly, in June 1991, Hannover-Würzburg and Manheim-Stuttgart lines were opened. [ICE line Inter City Express]. After the unification of East and West Germany, in 1998 the Hannover-Berlin, in 2002 the Köln-Frankfurt and in 2004 the Hamburg-Berlin lines were opened. Development of high speed trains speed up. At the same time, despite the new lines made, it has been improved in old lines and adapted to high speed [Kızıltas, 2013].

The ICE line is not only in Germany but also in connection with Copenhagen [Denmark], Zurich [Switzerland], London [UK], Paris [France], Brussels [Belgium], Vienna [Austria] and Amsterdam [Netherlands] [<http://www.raileurope-world.com/train/ice>, 2017].

2.1.4. High-speed railway policies in Italy

In 1913, the railway infrastructure between Bologna-Florence and Rome-Napoli was started to be developed in Italy. These train lines began to be used actively in 1927 [Kızıltas, 2013].

Today in Italy there are 3 different train networks; Frecciabian is a traditional railway line that makes 56 voyages per day. Frecciargento is a line that can reach speeds of 250 km / h, working on both conventional and high speed lines with 44 voyages per day. Frecciarossa is the most modern line of transport with a speed of 300km / h with 155 voyages daily. Since Italy is one of the countries with the EuroStar line, it has been able to keep up with developments in high speed rail. The ETR-450 high-speed train which engineering works began in 1968 started its service in 1988. ETR-460 and ETR-500 are used models available still today. There is 60% private company partnership in italian railway [YHT Tubitak Raporu, 1999].

2.1.5. High-speed railway policies in Spain

Spain made a major breakthrough in the area of high-speed railway between 1991 and 1993. In 1993, it ranked third after France and Japan in terms of speed performance. The first fast railway in the country was opened between Madrid and Sevilla [AVE Alta Velocidata

Espanola]. Comprehensive railway plans were prepared in the country in 1987, 1993, 1997 and 2005. Like in Japan and France, demand for railroads has increased in Spain due to planned developments and triggering effects of planned decisions. During the first year of the Barcelona - Madrid rapid rail line, airline demands on the same line dropped from 88% to 52% [Kızıltas, 2013].

2.1.6. High-speed railway policies in America

At the beginning of the 1800's there was an equestrian train line in Philadelphia. The first steam locomotives were completed in 1830 in America [rayhaber.com, 2012].

Railways in North America: The US and Canadian railroads are interconnected. In the US, the rail network is located in industrial areas and in the northwest. South American Railways: The major rail lines connect Rio de Janeiro, Sao Paulo and Buenos Aires. In Chile there are railways connecting the Andes and the Pacific. During the colonial period, the Andes and the Amazon basin railways were built to operate the ore deposits [Karakozanlı, 2012].

The first and only high-speed train in the United States is the Acela Express train which runs at 240 km / h between Washington D.C. and Boston in 2000 [T.C. Başkanlık Hazine Müsteşarlığı, 2015, 2].

2.1.7. High-speed railway policies in Japan

For the first time, Asia has met with high-speed train technology thanks to Japan. Japan, an island country established on an area of 377,972 km², has a high population density of approximately with 140 million people. Japan is first country to come to mind with its Shinkansen about high speed train and is a brand name. The high-speed trains, which began to be produced in 1954, started use as Japan's first high-speed train (SSE 3000) between Tokyo and Osaka in 1957 [Smil, 2014].

The world's first high-speed train [12 wagons] is the Tokaido Shinkansen line developed by Japan and opened in October 1964. Developed by Kawasaki Heavy Industries, Shinkansen reached a speed of 210 km / h on the Tokyo-Nagoya-Kyoto-Osaka line in 1964. Today, Japan's high-speed train line is more than 2500 km from the south [Hakata], to the north [Hachinohe] [Kızıltas, 2013].

The most important steps in the development of high-speed railway in Japan were the implementation of the National Development Plan of 1969 and the National Shinkansen Network Development Act of 1970 [Kızıltas, 2013].

Japan has been conducting urban planning processes for 60 years in parallel to economic developments and with high-speed trains. The high-speed train lines were privatized in 1987 in 6 parts [subconturkey.com, 2009].

Although Japan's area measurement is one part of sixteen of Europe's areas, JR East's [Japan Eastern Railway] passenger numbers are more than the sum of France and Germany. The sum of daily passenger movements on Japan's high-speed trains is higher than that of Europe's rail passengers [Kızıltas, 2013].

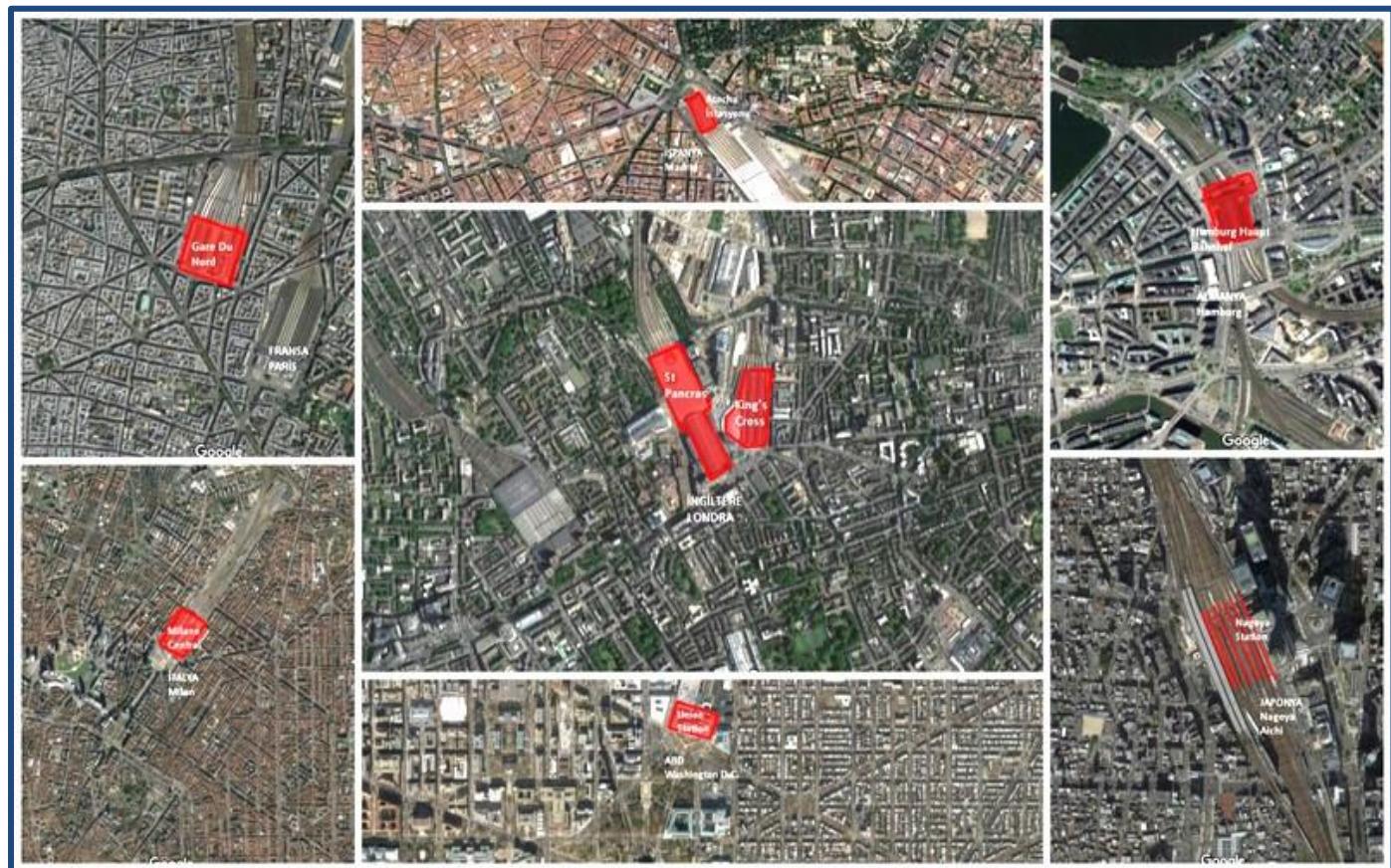

Figure 2: The location of stations (source: <https://www.google.com.tr/maps/place/>)

GENERAL PROPERTIES OF TRAIN STATIONS					
	The City	Location of the train station	construction year of the train station and size	architecture of the train station	old and new feature of train station [year of renewal and year of change]
St. Pancras International Train Station	London	The station is a half-hour walk from the city center. [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010]	Year of construction 1868 [It was only used as the southern terminal of the country in those years.] There are 15 passenger platforms in the station with an area of 8000 m ² . Passenger mobility is 130,000 people / day. [COŞKUN, B., L., S., 2013] [ÖZTÜRK, 2010]	Hanry Barlow and Rowland Mason Ordish [first building] - Chapman Taylor and Simon Scott [urban transformational designs for the 2012 Olympics] [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010]	In 2007 an investment of 800 million pounds was made and an urban transformation project started with the surrounding area of the station. The station area has been expanded with this project. [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010]
Londra King's Cross Train Station	London	The station is located at the node of the metro lines of the city [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010]	January 14, 1852 First construction year. In 2007 an investment of 800 million pounds was initiated and an urban transformation project was initiated with the surrounding area of the station. It is a region where the passenger circulation is intense [42,5 milyon passenger/year]. [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010]	Lewis Cubbit [first architect] [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010]	It was included in the King's Cross transformation project during the preparations for the 2012 Olympics. there were many warehouses in the area before the transformation. After the conversion has increased trade and cultural activities [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010] .
Gare Du Nord (Paris Nord)	Paris	The station is located in the 10th district and is the most important station in the city.	1846 [raileurope.com, 2017]	Jacques Hittorff [railway-technology.com, 2017]	1964 renewal Due to train traffic, the station insufficient capacity and it was enlarged. [raileurope.com, 2017]

Hamburg Haupt Bahnhof	Hamburg [Europe's busiest second train station]	City center [Close to Elbe river and Hamburg municipality building]	In 1906, the station was built instead of 4 stations in the city. the station has 27 810m ² area and the passenger mobility of with 450 000 passengers / day [Hamburg.de, 2017].	<u>Heinrich Reinhardt</u> ve <u>Georg Süßenguth</u> [panoramio.com, 2017]	1974-1980 reneval <u>investment</u> more than 20 million euro [Hamburg.de, 2017]
Milano Central Train Station	Milano	It is located in the north east of the city.	The station was opened in 1864. 120 000 000 people / year [raileurope.com, 2017]	Louis-Jules Bouchot [hotelflorence.it, 2017]	It added a new building in 1931. In 2006, accessibility was increased with a project that cost 100 million euros. [hotelflorence.it, 2017]
Atocha Train Station	Madrid	It is situated in a zone close to the Sol square and the Prado museum.	9 February 1851 16 000000 people/year [on5yirmi5.com, 2017]	Rafael Moneo (pritzker architectural prize winner) - Alberto de Palacio Elissagne (renewal) [http://elpais.com , 2017]	Renovation with the cause of 1892 fire damage. In 1985, mixed uses such as a café store nightclub were added. Accessibility improved. In addition, a tropical garden was established at the center of the station building with a restoration made in 1992. The sculptures and tropical garden inside are attracting the attention of travelers. [http://elpais.com , 2017]
Union Station	Washington D.C	Central city	1907 min More than 42 000 000 person / year visitors - 5 000 000 people / year more passengers [TRAYNOR, 2017]	<u>Daniel H. Burnham</u> [unionstationdc.com , 2017]	(There are official garden plans about the station by Baroque designers like André Le Nôtre) The station was renovated between 1988-2000 and a shopping mall was opened on the way to the station. [unionstationdc.com , 2017]

Nagoya Train Station	Nagoya	Hirokoj Dari main street 20 min - midland square 10 min distance	1886 construction, expansion new buildings 1999 410000m ²	Architect Kohn Pedersen, Fox Associates, Senior Architect Sakakura Associates [http://www.architectureweek.com/ Erişim Tarihi:05/06/2017]	December 20, 1999 additional building
-----------------------------	--------	--	---	---	---------------------------------------

2.2. Basic Characteristics of High Speed Train Railway Systems and Train Stations

After a brief assessment of the development of rapid railway systems in the world, Pancras, London King's Cross, Gare Du Nord from France, Hamburg Haupt Bahnhof from Germany, Milano Central from Italy, Atocha train from Spain, Union Station from America and Nagoya Train from Japan Size of station area, the architect has been examined in terms of its basic characteristics in the context of the influence of the city on the station area over time. These evaluations are presented compiled in the table below.

Figure 3: The location' map of stations
(source:
https://en.wikipedia.org/wiki/Train_station)

EFFECTS OF STATIONS TO CITIES			
	ECONOMIC EFFECT	PHYSICAL / FUNCTIONAL EFFECT	ENVIRONMENTAL IMPACTS
St. Pancras International Train Station	When the channel Tunnel connection of the station came to the agenda, the value of the land and the rental value started to change and increased in the zone. In addition, the station area and the surrounding area have become the new shopping and entertainment center of the city. [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010]	After the effect of connecting the station to the Channel Tunnel, the region has become the entrance gate of the city, thus attracting tourist and socio-cultural facilities around it. [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010]	The area, which has become a slum area, has become a cultural center with the transformation project. In this way, Security and accessibility increased in the region. The British Library is built next to the station with the Project [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010].
Londra King's Cross Train Station	Transfer services were arranged between Pancras station to kings cross and the international connection of the station is provided. Thus the space between the two stations is designed as a square. With new uses in the region, the value of real estate has increased [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010].	Before the transformation project, the station triggered unplanned growth areas and industrialization in the city but after that transformation it affected the urban form positively with social reinforcement [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010].	With the transformation project, the channel in the vicinity of the station area was improved and 40% of the zone was designed as an open area. Accessibility and public spaces have been increased with this Project [COŞKUN, 2013] [ÖZTÜRK, 2010].
Gare Du Nord (Paris Nord)	Because there is intense passenger mobility with Eurostar trains to London, Thalys trains to Belgium, other trains to Germany (some voyages) and Holland, Gare Du Nord drives the economy positively in the region [raileurope.com, 2017].	During the construction of the station, it was planned to build a monumental street that cuts the old street order and extends to the front of the station, but this was not possible during the reconstruction of Paris. Nowadays this process is on the agenda again [napoleon.org, 2017].	Like other Paris stations, gar du nord is also the stage for artistic activities. It affects the region where it is located with the artistic activities it has inside the station. There is a sculpture exhibition in it [napoleon.org, 2017].
Hamburg Haupt Bahnhof	The station is a central European transit point for a majority of Scandinavian lines. The passenger profile and the ease of transportation have triggered the intensification of shopping malls and stores in the vicinity of the station.	It is the closest train station to the Hamburg harbor. Next to the station, The Deutsches Schauspielhaus theater in the George neighborhood, one of the state theaters in Hamburg, the art gallery Kunsthalle and the museum for applied arts are located in Kunst und Gewerbe Hamburg. In terms of artistic activities, the station and its surroundings support each other.	Since 2008, artistic projects are being carried out to remove drug dealers around the station [Vivaldi is playing "four seasons" uninterruptedly]. This contributes to the creation of a sterile environment around the station. Since January 2012, the feces have been filtered, mixed with wood charcoal and micros, and started to produce Terra Preta [freitag.de, 2017].
Milano Central Train Station	In 1906 the station became important with the opening of the Simplon tunnel. As the value of the station increases, the values in	The station is the connecting point for high-speed train lines coming from Torino in the west, Verona in the east and from the north and south	Milan has a strong food culture. There are many restaurants around the station due to the density of the circulation of passengers, the diversity of

	the areas near the periphery increased [hotelflorence.it, 2017].	Bologna, Rome, Naples, Salerno main lines. With all these lines, it is the most important station of the country and a knot point in urban transportation.	the passenger profile and the desire of the citizens to exhibit their food cultures [en.wikipedia.org, 2017].
Atocha Train Station	From atocha a special train to tourists interested in Cervantes (The author of Don Quixote takes passengers to Alcalá de Henares, where Cervantes is located. Such activities contribute to the urban economy by increasing the number of tourists [http://elpais.com, 2017].	After the renovation work, the pedestrian axis was opened directly on the street and the move and become functional in the city were increased [http://elpais.com, 2017].	There are 7000 different plant varieties in botanical garden which is in the station. This feature has triggered human friendly use in the immediate vicinity [http://elpais.com, 2017].
Union Station	During the years when the station was built, it started to create employment with the uses it has gathered around thanks to the heavy passenger traffic. With the declining demand in the 1960s, the station closed (in this period, as government policy, investments shifted to land and air routes). The Worcester Redevelopment Corporation purchased the building in 1995 and started a \$ 32 million restoration project. In July 2000, the project was completed [worcesterma.gov, 2017].	After the construction of the station, a square was built by building warehouses and the immediate vicinity of the station has begun to take shape. The station is now serving as a transportation and recreation center with mixed uses in its possession [worcesterma.gov, 2017].	It has triggered the development of trade areas and planned development around it.
Nagoya Train Station	The station in a area central of the city, it has increased the number of business centers by pulling towers around.	Shopping centers and capsule houses have increased in the region where passenger circulation is accelerating. The station has triggered mixed use in the city.	Thanks to the circulation of passengers, the trade zones have increased in the region where development is accelerating.

3. RESULTS AND DISCUSSION: EFFECTS OF HIGH SPEED RAILWAY SYSTEMS AND RAILWAY STATIONS TO CITIES

Transportation affects many dimensions of social, technical, economic, cultural and political life in cities and is influenced mutually by these effects. After the development of technology, the facts related to transportation have also begun to change. Transportation is effective in the formation and identification of the urban form by different transportation technologies, different travel speeds and capacities.

High speed trains, which establish intercity public transport links, have begun to change spatial structure and decisions. The use and intensity of high-speed trains and stations cause significant changes around station and train routes and cause different uses to be located. The acceleration of intercity transportation has also triggered the specialization in the cities.

3.1. Environmental and physical effects of High Speed Railway routes and stations

Increasing population, changing technology, living standards, etc. have affected the use decisions in and around the city, and on the city has begun to change its macroform. In the settlements that have moved away from the pedestrian scale, automobile supremacy has prevented the organic development of the cities and restrained sustainability. As a result of the technological developments, a great increase in high-speed railway lines has occurred. Railway transport also has an effect on three levels: global, urban and local like all other types of transportation.

The development of place and development of transportation's modes is a constant interaction with each other and the population. The design, the harmony and the local texture of historic towns depends on the pedestrian priority in the transport system in that cities.

While the highways increase the population and sprawl the cities, they are responsible for irregular urbanization. But the high-speed rail shortens the transport time and forms knot points around the railway station. In this way, the population is aggregated at certain foci.

All transportation systems in cities and regions have been progressed in a plan. The high-speed railway stations are the major transportation hubs for passenger and cargo flow in this hierarchy. Node points are in a hierarchy according to their importance. Accessible node

points have begun to attract different uses around themselves. Accessibility increases with developing transport, thus accelerating urban development [Akı, 2015].

Environmentally sensitive transport systems and a sustainable planning approach should be adopted to reduce the damage caused by transportation activities. In the past 50 years, sustainable transportation has been recognized as a priority in many countries of the world and this situation has led to radical changes in the transportation system of preferences [Akı, 2015].

Considering the pollutant effects of transportation types, almost no pollutant emission occurs because electric system is preferred in high speed trains. There are only the pollution that occurs in the electricity generation in the power plant. *"While the share of railways in air pollution is 5%, it is about 85% in highways"* [Akı, 2015].

There are the externalities caused by noise pollution in transportation systems. Increase in decibel also affects the value of the property and creating an economic disadvantage. In addition, noise also affects public health, resulting in biological and social influences [Toprak ve Aktürk, 2002]. Because high-speed trains are operated by electricity, noise pollution is minimized compared to other modes of transport. Generally speaking, high-speed rail lines enter the city at a minimum level to ensure safety and speed control and it does not cause as much damage as the highway in terms of both air and noise pollution [Kızıltaş, 2013].

3.2. Social Effects of High Speed Railway Routes and Stations

Transport has become the driving force of many technological developments. Technological developments have strengthened communication and interaction between societies. Today, transportation is no longer just transportation. It makes the people freer with comfortable journey and fast transportation. The goal in new high-speed train technologies is to reach the maximum distance in the minimum time. Today, time is more important than the distance in transportation.

After high-speed trains the impact of the speed factor showed a 30% to 60% reduction in transport time [Kızıltaş, 2013]. Over the time, the demand for high-speed train travel on the regional scale has increased and the number of land and air passengers has decreased considerably. Moreover, although railed systems take up less space than other modes of transportation, they have the capacity to carry more crowded groups of people.

These reductions in passenger mobility in other modes of transport have a relaxing effect on road traffic problems and a trend that reduces the mental, physical and psychological impact of traffic on human life for a long term. As high-speed trains improving safety since they have less accident risk than other modes of transportation, they provide comfortable transportation because of developing technology [Kızıltas, 2013]. Furthermore, movement and freedom of movement causes an improvement in everyday travel and a development of daily tourism activities, resulting in the change and the interaction in social structure.

3.3. Economic Effects of High Speed Railway Routes and Stations

The investment cost of high-speed railways, which is a planned system, is very high. Although high-speed railway investments are difficult to achieve financial return in the early period, they have a higher profitability rate than other types of transport in the long run [Kızıltas, 2013].

High-speed railways enhance cross-regional communication by increasing time-saving and accessibility. It contributes positively to the brand value of the city and increases the accessibility of the tourism industry. Thanks to the new connections established, it raises to sector's production capacity, competitiveness and productivity capacity. It provides employment with established new businesses. *"Studies show that the development effects of the high-speed railway will bring a share of between 1% to 3% of GDP."* [Kızıltas, 2013].

4. CONCLUSION AND GENERAL EVALUATION

There are many common points of interest for railway projects and railway stations of different countries analyzed throughout the study. The most important of these is the decision making process for planning a transport system, which directly affect many investment decisions, is no longer made in regional scale but in the global scale. That is why many transport projects are projected to serve the purpose of linking between the countries and even the most important routes between the continents.

Since 2000's, high-speed rail projects have also come to the forefront of inside these global projects. The stations, which are the nodes of these systems are gaining value in the global sense and become more valuable nowadays.

In many countries where high-speed railways have developed, it is seen that high-speed train transports are added to the existing train stations in the first place. Station

constructions have mostly been expanded or entered into the restoration process. Considering the stations reviewed in the study, it can be said that stations that attract industrial and warehousing services in the period of conventional trains and choose the location on the urban fringe; it attracts the regions where different urban uses are situated, under the influence of today's technology and changing conditions, the lifestyle of the country where it is located. After the transformation, many of the station areas were in close contact with shopping centers, culture and art centers, congress halls, hotels and many other social facilities. And the station areas that make up the center of attraction in its own surroundings have also started to direct the development of the city.

When all these changes are taken into consideration, it is seen that the station areas become the transportation node points in the cities where they are affected by the increasing passenger circulation. For this reason, there is a need to establish a strong link between urban transport and the station area.

5. REFERENCES

- *ACAR, O., 2013, "Yüksek Hızlı Demiryollarının Kentsel Gelişim ve Arazi Kullanımı Üzerindeki Etkileri ve Uşak Kenti Örneği", *Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- *AKARABULUT, Y., 2010, *Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı*, 163-187.
- *AKBULUT, G., 2010, *Siyasi Coğrafya Açısından Türkiye'de Demiryolu Ulaşımı*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- *AKI, B., 2015, "Sürdürülebilir Ulaşım Planlamaları ve Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri", 2. *International Sustainable Buildings Symposium*, Ankara.
- *AKTAN, E., 2012, "Ulaşımda Yeni Teknolojiler Ve Uygulamaların Kent Biçimine (Olası) Yansımı", Y.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul
- *AKTUĞLU AKTAN, E.Ö., 2006, "Kent Biçimi - Ulaşım Etkileşimine İlişkin Yaklaşımlar Ve İstanbul Örneği", *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- *ANONİM, 2009, "Ankara Gar Kompleksi", TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bina Kimlikleri Söyleşileri, 1.
- *ATALAY, İ., *Genel Fiziki Coğrafya*, Eylül 2005, 3. Baskı, Kişisel Yayınlardır.
- *BİLTEKİN COŞKUN, L. S., 2013, "Kamusal Mekân ve Kolektif Bellek Bağlamında İstasyon Binalarının İncelenmesi ve Hızlı Tren İstasyonlarının Dönüşümü", *Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Ankara
- *ÇETİN, M., 2013, "Avrupa Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru (Traceca) Projesi'nde Türkiye'nin Demiryolu Stratejileri Neler Olmalıdır?", *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- *DEMİRELLİ, L., 2014, "2002 Yılı Sonrasındaki Demiryolu Yatırımları Temelinde Türkiye'deki Ulaştırma Politikasının Dönüşümü", *Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara
- *DPT, 10. BYKP, 110-111.
- *GÜLHAN, G., CEYLAN, H. VE ORAL, Y., 2013, "Ulaşım Talebinin Belirlenmesinde Erişilebilirlik ve Arazi Kullanım Modellerinden Yararlanması", 10. *Ulaşım Kongresi*, Tmh-487-2013/4, 47-55.
- *KARAKOZANLI, A., 2012, "Demiryolları", <http://www.beyince.net/yazi/demiryolları/> Erişim Tarihi: 25.11.2016.

- *KARATAŞ, Ç. ve ORAL, E.Z., 2007, "Uluslararası Arası Ulaştırma Koridorlarında Türkiye'nin Stratejik Rolü", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 55, 2007, Sayı: 9, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- *KIZILTAŞ, M.Ç., 2013, "Yüksek Hızlı Demiryolları Mevcut Durum, Gelişme Eğilimleri, Türkiye ve Dünyadaki Örneklerin Değerlendirilmesi", *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü Ulaştırma Anabilim Dalı, İstanbul*.
- *ÖZTÜRK, F., 2010, "Kentsel Dönüşüm Projelerinin Yer Oluşturma Açısından Değerlendirilmesi: King's Cross Bölgesi/Londra Örneği", *Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir*
- *ÖZTÜRK, Z., 1999, "Yüksek Hızlı Demiryollarının Gelişimi ve Türkiye'nin Durumu", *2. Ulaşım ve Trafik Kongresi – Sergisi, Ankara (1999)*.
- *SERVANTIE, D., 2015, *AB ve Türkiye Demiryolu Politikalarının Karşılaştırma Analizi*, İktisadi Kalkınma Vakfı.
- *SMIL, V., 2014, "Do The Locomotive", *The Online Magazine of the Amerika Enterprise Institute*.
- *TBMM Kararı, Resmi Gazete, 2006, 26.
- *TCDD, 2015, *Demiryolu Sektör Raporu, Ankara*.
- *TOPRAK, R. ve AKTÜRK, N., 2002, "Raylı Ulaşım Sistemlerinin Neden Olduğu Gürültü ve Çevresel Etkileri", *TMH Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi*, Sayı:417.
- *TUBİTAK, *YHT Raporu, 1999*.
- *TÜBİTAK, *Yüksek Hızlı Tren Raporu, 1996*
http://www.Kentvedemiryolu.Com/İndir.Php?Dosya=Hizli_Tren_Tubitak_RapoRu.Pd
- *UÇEV, E. ve MAHDUM, N., T.C., 2015, "Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Çalışma Raporu", *Dünyada ve Türkiye'de Yüksek Hızlı Tren İşletmeciliği, 2015-6*.
- *ZORLU, F., 2008, "Kentsel Doku – Ulaşım Sistemi İlişkileri. Güner, K., (2003). Demiryollarının Gelişimi ve Kentleşme Olgusuna Etkisi", *Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul*.

Note: This study is prepared from Tuğba ŞAHMURAT's "Yüksek Hızlı Tren Garlarının Kent İçi Ulaşım ile Entegrasyonunun Değerlendirilmesi; Ankara Örneği (Evaluation of Integration of High Speed Train Station with Urban Transport System: Case of Ankara)" the graduate thesis which is going on in the Selçuk University, Institute of Natural Sciences, Department of Urban and Regional Planning.

**YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLERİN LİSANS EĞİTİMİNE YÖNELİK
MEMNUNİYET DÜZEYLERİNE İLİŞKİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA**

**A QUALITATIVE RESEARCH ON THE SATISFACTION LEVELS OF FOREIGN
STUDENTS INTENDED FOR UNDERGRADUATE EDUCATION**

Tarık KODAL
Erciyes Üniversitesi, tarikkodal@erciyes.edu.tr

Emel TANYERİ MAZICI
Erciyes Üniversitesi, etanyeri@erciyes.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde yetişmiş insan sermayesi, ülkelerin en önemli varlıklarından birisi haline gelmiştir. Özellikle gelişmiş ülkeler, sahip oldukları başarılı üniversiteler vasıtasıyla bir cazibe merkezi oluşturarak, görece daha az gelişmiş ülkelerdeki zeki, başarılı, liderlik vasfi ve etkileme kabiliyeti olan ve gelecek vaat eden öğrencileri kendi ülkelerine çekmeye çalışmaktadır. Böylelikle, başarılı öğrencilere kendi ideolojik görüşlerini ve düşünsel paradigmalarını aşılamakta, dünya görüşlerine ilişkin zihinsel ve bilişsel etkilerde bulunabilmektedirler. Son yıllarda Türkiye de, yabancı öğrencilere verilen yüksek öğrenim burslarını artırma gayreti göstermekte, Türkiye'deki üniversitelerde lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimi almak üzere dünyanın pek çok noktasından başarılı öğrencilere imkan sağlamaktadır. Türkiye'nin burs arzına istinaden yurtdışındaki öğrencilerden de her geçen yıl daha çok Türkiye'ye gelme talebi artmaktadır.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı (YTB) Kudret Bülbül, Anadolu Ajansı'na verdiği röportajda Türkiye'nin 2016 yılı için vereceği 5 bin burs için, yaklaşık 180 ülkeden 122 bin başvuru (milliyet.com.tr) aldılarını belirtmiştir. YTB verilerine göre, 2015 yılında 182 ülkeden 95 bin öğrenci, 2011 yılında ise 50 ülkeden 8 bin öğrenci burs başvurusunda bulunmuştur (www.ytb.gov.tr). Aradan geçen beş yıl gibi kısa bir süre içerisinde, burslar için gelen başvuru sayısının 8 binden 122 bine çıkması, Türkiye'nin marka imajını ve üniversitelerinin dünya genelindeki kalite algısını ve genel başarısını ortaya koymaktadır. Gelen başvuru sayısına göre verilen burs sayısının azlığı da dikkat çekmektedir. Bir yandan Türkiye'nin yabancı öğrencileri çekme isteği, diğer yandan da yabancı öğrencilerin Türkiye'de eğitim alma arzusu her geçen yıl artarken, Türkiye'de öğrenim gören yabancı öğrencilerin memnuniyet düzeyleri, beklenileri, istek ve ihtiyaçları da bilinmesi gereken önemli bir mesele haline gelmiştir. Dolayısıyla, bu meseleler ile ilgili yapılan çalışmalar, Türkiye'nin yabancı uyruklu öğrenciler ile ilgili projelerine ışık tutacaktır.

Bu perspektifte hazırlanan çalışmalar incelendiğinde, yapılan çalışmaların genel olarak Türkiye'deki yabancı öğrencilerin dil problemi çıktı (Kumcağız, Dadashzadeh, Alakuş, 2016, s.37), (Özçetin, 2013, s.123), (Ercan,2012, s.101) ancak kültürel olarak zorlanmadıkları ve toplumsal dışlanmaya maruz kalmadıkları (Usta, Sayın, Güzelipek, 2017 s,576), (Kiroğlu, Kesten, Elma, 2010, s.35) görülmektedir. Yabancı uyruklu öğrenciler ile ilgili yapılan araştırmalarda da görüleceği üzere; öğrencilerin Türkçe öğrenimlerinde yaşadıkları problemlerin önemli sebeplerinden birisi Türkçe öğrenimlerinde yaşadıkları bazı yetersizliklerdir (Ercan,2012, s.102). Öğrencilerin yaşadıkları sosyo-kültürel problemlerin de temelinde dil faktörünün önemli bir etken olduğu (Kumcağız, Dadashzadeh, Alakuş, 2016, s.46) düşünüldüğünde, öncelikli olarak öğrencilerin dil konusunda yaşadıkları sıkıntıların araştırılarak kategorize edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmada, yabancı uyruklu öğrencilerin Türkçe öğreniminden sonra aldığı lisans eğitiminde yaşadıkları sıkıntıları ve lisans eğitimiyle ilgili memnuniyet düzeylerinin incelenmesi, öğrencilerin eğitim süreçlerinin daha kaliteli hale getirilmesi konusuna katkı sağlayacaktır.

YÖNTEM

Çalışma, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesinde öğrenim gören 31 yabancı uyruklu öğrencinin Ocak 2017 tarihindeki Türkiye'deki eğitimleri ile ilgili değerlendirmelerini ortaya koymaktadır. Farklı üniversite ve/veya fakültede öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin görüş ve memnuniyetleri muhtelif açılarından farklılıklar göstermektedir. Araştırma, öğrencilerin memnuniyetlerini ortaya çıkararak, fenomenolojik yarı biçimsel mülakat yöntemi benimsenerek gerçekleştirilmiş nitel bir çalışmştur. Fenomenolojik yaklaşım, bir insanı anlayabilmek için, onun hayatında neyin anlamlı olduğunu, neyi gerçekleştirmeye çalıştığını, fenomeni meydana getiren şartları anlamayı ve anladıkta sonra da davranışların anlaşılmamayı savunur (Cüceloğlu, 2010, s. 32-33). Bu yüzden çalışmada, ‘nasıl?’ sorusunun cevabına ulaşmak istenildiği için nitel bir araştırma yapılması tercih edilmiştir.

Araştırmancın, anadili Türkçe olmayan öğrencilerle gerçekleştirilmesinden dolayı, soruların ve cevapların karşılıklı olarak açık bir şekilde anlaşılmaması için yüz yüze görüşmeler uygulanmıştır. Öğrencilerin kendilerini rahat bir şekilde ifade edebilmelerini sağlamak için ses veya görüntülü kayıt alınmamış, konuşma esnasında notlar tutulmuştur. Ayrıca yapılan çalışmada, öğrencilere açık uçlu sorular da yöneltilerek, kişisel arzu, tatmin ve beklentilerini ortaya koymalarına olanak sağlanmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Öğrencilerin çoğunluğu verilen dil eğitiminin içeriğinin kısıtlı ve süresinin yetersiz olmasından şikayet etmektedir. Öğrenciler, yaşadıkları dil probleminin sosyal hayatlarını ve akademik başarılarını olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedirler. Verilen eğitim sadece başlangıç seviyesinde kaldığını, lisans düzeyinde eğitim görebilmek için yeterli olmadığını ileri sürmektedirler. Görüşmeler esnasında öğrencilerin genel olarak akıcı bir Türkçeye konuşamadıkları ve düşüncelerini açıklarken zorlandıkları gözlemlenmiştir. Öğrencilerin ortak sıkıntılarını dile getiren ifadelerden örnekler;

- *"Ben anadilim hariç Arapça, Fransızca, İngilizce öğrendim ama Türkçe öğrenemedim. Hazırlıktaki Türkçe öğretimi iyi değil. Orada öğrendiğimiz Türkçe yeterli olmuyor. Bazı arkadaşlar bırakıp memlekete geri dönüyor. Ya da ilk yıl derslere başlıyor ama çok zorlanınca bırakıp gidiyor ülkesine."*
- *"Akademik dönem bittikten sonra yazın da Türkçe eğitimi vermeye devam edebilirler. Çoğu Türkçe öğretmenimiz Türkçe 'den başka bir dil bilmiyorlar. Mesela öğrenciler bir şeyi anlamadığı zaman onun İngilizcesini söyleyebilseler hem hocanın hem öğrencinin işi daha kolay olur."*
- *"Birinci sınıftan kaldığım derslerin notlarına şimdi bakıyorum çok kolay geliyor nasıl kalmışım bu notlardan diyorum. Çünkü şimdiki Türkçeyi ilerlettiğim için artık bana kolay geliyor. Ama ilk yıllarda çok zor geliyordu. Yedi ay Türkçe eğitimi hiç yeterli olmuyor. Bu da bizi çok zorluyor ve akademik başarımızı etkiliyor. Altın derslerimiz kalyor."*
- *"İlk yıl hazırlıkta genel Türkçe öğretiyorlar ama aldığımız eğitim akademik dil için yeterli olmuyor. Bu da buradaki akademik başarımızı etkiliyor."*
- *"Birinci sınıfta zorlanıyorduk ilerleyen yıllarda Türkçeyi geliştirdik. Hazırlıkta temel düzeyde öğrendik Türkçeyi, tanışma vs. gibi konular. Ama ders alırken ilk dönemde akademik dil bize çok ağır geliyordu. Dil öğretirken sadece Türkçe üzerinden öğretiyorlar. Biraz öğrendiğin zaman Türkçe anlatabilir ama ilk başlarda öğrencilerin kendi dilleriyle anlatabilirlerse daha iyi olur."*

Derslerin açık ve anlaşılır bir şekilde işlenmesi, öğretim elemanlarının verdikleri ders konusuna hakim olmaları, derslerine önem vermeleri ve derslere hazırlıklı gelmeleri ile ilgili sorularda öğrencilerin genel olarak memnuniyet düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir. Dersleri tam olarak anlayamadıklarını ifade eden öğrenciler, yaşadıkları bu sorunun altında Türkçeye yeterli düzeyde hâkim olamamalarının yattığını ileri sürmektedirler. Bu problemi yaşayan öğrenciler, bazı öğretim elemanları derste hızlı konuştuğu için anlamadıklarını, bazlarının ise konuları hızlı geçtiğini, takip etmekte zorlandıklarını belirtmektedirler. Ayrıca öğrenciler ders konularının anlaşılmasında öğretim elemanın önemli bir rolü olduğunu ve ders seçimlerinde dersi veren öğretim elemanını dikkate aldığılarını ifade etmektedirler. Öğrencilerin çok az bazı öğretim elemanlarının anlatım tekniklerinden memnun olmadıklarını belirtmektedirler. Öğrencilerin konuya ilgili ortak düşüncelerini dile getiren söylemlerden örnekler;

- *"Bazı hocaların anlattığı dersleri anlayamıyoruz. Belki Türk arkadaşlar anlıyorlardır. Çok hızlı konuşan hocalarda böyle bir sıkıntı yaşıyoruz. Anlamadıklarımızı Türk arkadaşlardan soruyoruz."*
- *"Hocalarımız iyi derse hâkimler ama Türkçeyi az bildiğim için derste anlatılanları çok az anlıyorum. Uygulama derslerini daha iyi anlıyorum ama teorik dersleri anlamakta sıkıntı yaşıyorum."*

Ders içeriklerinin öğrencilerin gelecekteki mesleki gereksinimlerine katkı sağlaması ve ders programında verilen dersler ve ders içeriklerinin bölümle arasındaki ilişkisi ile ilgili sorularda öğrencilerin genel olarak pratik derslerin azlığından yakındıkları görülmüştür. Öğrencilerin ortak kanısı, uygulamalı derslerin kendilerini mesleğe daha iyi hazırlayacağı yönündedir. Teorik derslerin

kendileri için faydalı ve bölümle ilgili olduğunu düşünmekle birlikte pratiğe dönük edinimlerinin kısıtlı olması, öğrencilerde memnuniyetsizlik doğurmaktadır. Öte yandan bölüm müfredatlarının birbirlerinden keskin çizgilerle ayırtıldığını ve bu durumun neticesi olarak da kendilerini çok yönlü geliştiremediklerini düşünmektedirler. İlgili sorulara öğrencilerin verdiği yanıtlardan örnekler;

- “Erasmus programıyla Avrupa'ya gittiğimde de gördüm, kendi ülkeyinde de radyo sinema televizyon, gazetecilik gibi ayrımlar yok. Medya çalışmaları gibi var. Herkes istediği şeyleri görüyor. Video çekmek, televizyon programcılığı gibi dersler. Şimdi burada sadece gazetecilik dersleri olduğu için kısıtlı oluyor onun için de öğrenci mezun olduktan iş bulması zor oluyor. ”

- “Pratik yok hep derslerimiz teorik. Sadece fotoğrafçılık gördük başka bir şey görmedik. Bu da büyük bir eksiklik. Gazetecilik mezunu olacağım ama radyo, televizyon nasıl kullanılır nasıl film çekilir bilmiyorum. Video çekemiyorum. Burada aldığımız eğitim bizi mesleğe hazırlamıyor. ”

- “Özellikle 3. sınıfından sonra daha çok sevmeye başladım bölümüm. Seçmeli dersler daha faydalı oluyor. Kendi ilgi alanına göre ders seçiyor herkes. ”

Öğretim elemanlarının ölçme ve değerlendirmelerinde adil olması konusunda öğrenciler bir problem görmediklerini ifade ederken, bazı öğrenciler kendilerine sınav notu hususunda pozitif ayrımlı yapılması gerektiğini iddia etmiştir. Buna karşın, yabancı öğrencilere iltimas gösterilmemesi gerektiğini savunanlar da mevcuttur. Genel olarak öğretim elemanlarının adil bir değerlendirme yaptığı fikri yaygındır. Adil not verilmediğini düşünen yalnızca iki öğrenci vardır. Öğrencilerin bu konudaki görüşlerinden örnekler;

- “Bize Türk gibi davranışlarılar. Bize destek olmuyorlar. Yardımcı olmalarını isterdim.”

- “Not için hiç bir zaman çalışmıyorum. Konuları öğrenmek gerekiyor. Öğrenci yarını düşünerek mesleğini düşünerek çalışmalı sadece not odaklı değil. Yabancı öğrenci olduğumuz için hocaların fazla not vermesini beklememek gerekiyor. ”

İhtiyaç duyduğunda fakülte yönetimiyle rahat iletişimde geçebilmesi ve iletişimden memnuniyeti sorusuna cevaben öğrenciler, genellikle yönetimle hiç iletişimlerinin olmadığını ifade etmektedir. İletişimi olan az sayıdaki öğrenci ise yönetim kendilerine olan tutumundan memnun kaldıklarını belirtmiştir. Bir öğrenci ise fakülte yönetimine ulaşabilmesinin zor olduğunu düşünmektedir. Öğrencilerin soruya dair cevaplarından örnekler;

- “Bir kere dekan yardımcısının yanına gitmiştim. Bana iyi davrandı ve bir kitap hediye etti.”

- “Hiç iletişimimiz olmadı. Ama bence onlara ulaşmak çok zor olur. Yabancı öğrenci olarak onlara sadece çok büyük bir şey olursa ulaşabiliriz gibi düşünüyorum. ”

- “İletişim iyi derdimi dinledi sıcak iletişim vardı. Ama derdime çare bulmadı söylediğlerimi kabul etmedi.”

Yabancı öğrencilerin Türk öğrencilerle kurulan iletişimden genel olarak oldukça memnun oldukları ortaya çıkmaktadır. Türk öğrencilerin kendileriyle ders notlarını paylaştıklarını, anlamadıkları konuları anlattıklarını, her konuda destek oldukları ifade etmektedirler. Sadece 3 öğrenci konuya ilgili memnuniyetsizliğini belirtmiştir. Öğrencilerin deneyimlerinden örnek ifadeler;

- “Arkadaşlarım sayesinde notlarım yükseldi. Çok yardımcı oluyorlar, yabancılara yardım etmeyi seviyorlar ve Türkçeyi geliştirmeme katkı sağlıyorlar.

- “Kardeş gibi yardımcı oluyorlar.”

- “Hepsi iyi değil. Siz yabancılara burs veriyor bizim devletimiz diyerek bu durumdan rahatsız olduğunu söyleyenler var ama bazları da yardımcı oluyor notlarını paylaşıyor. ”

- "Ben de Türklerden birisi gibiym. Türkiye'nin Afganistan ilinden gibi tartışıyoruz birlikte. Kendimi bu sınırların dışından hiç bir zaman hissetmedim. Türkiye'nin dışından gibi hissetmedim. Sanki Türkiye'nin bir ili var o da Afganistan sanki oradan gelmiş gibiym. Diğer Türkler Türkiye'nin başka bir ilinden gelmiş ben de Afganistan'dan gelmiş gibiym. Kendimi burada yabancı gibi hissetmiyorum. Bazıları beni yabancı yerine koymaya çalışıyor ama his farklı. Onların nasıl düşündüğü önemli değil bu benim hayatım."

- "Ben Türklerden hiç bir kötülük görmedim bugüne kadar. Somalilileri diğer Afrikalılara göre daha fazla seviyorlar. Mesela sokakta meydanda yürürken insanlar tanışıyor bizimle nereli olduğumuzu sorunca Somali dediğimizde seviniyorlar Müslümanınız diyorlar burası sizin memleketiniz diyorlar. Öyle ki Afrika'nın diğer ülkelerinden gelen arkadaşlar Somalileri kıskanıyor. Yurttayken en çok Türklerle takılıyorum."

Öğrencilerin Türkiye'de öğrenim görmeleriyle ilgili genel olarak memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Kendilerince bazı eksiklikler görseler dahi bunun genel memnuniyetlerini düşürmediği ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin değerlendirmelerinden örnek ifadeler;

- "Burada olmaktan memnunum. Hayat olarak eğitim olarak farklı şeyler öğrendim."

- "Eğitimden genel olarak memnunum Fransa, İngiltere gibi ülkelere gitme şansımvardı ama gitmedim. Türkiye'ye sevgim fazla olduğundan dolayı."

- "Çok memnunum. Eğitim faydalı oldu. Bölüm dersleri daha pratik olsa daha iyi olurdu."

- "Çok iyi, çok memnunum. Üniversite de iyi yaşam da iyi. Türkiye'ye ve Türk halkına teşekkürler Allah razi olsun."

- "Hepsinden çok memnunum üniversiteden de Türkiye'den de. Türklerle teşekkür ederim herkes çok yardımcı oluyor Allah razi olsun. İyi ki varsınız."

- "Eğitimden memnunum. Türkçeyi ilk öğrendiğim zamanlarda çok zordu ama şimdi daha iyi."

Öğrencilerin Türkiye'ye gelmeden önceki bekłentilerinin ne ölçüde karşılandığı ile ilgili farklı yanıtlarla ulaşılmıştır. Beklediğinden daha kötü veya daha iyi olduğunu söyleyenlerle birlikte ekseriyetle bekledikleri gibi bulduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin değerlendirmelerinden örnekler;

- "Yurtları daha iyi bekliyordum bizim evden daha iyi olabilir diye bekliyordum ama daha kötü çıktı. Çok küçük bir odada ranza yataklarda 4 kişi kaliyor."

- "Beklediğinden daha iyi çıktı. Buradaki imkânlar çok iyi otobüs bedava."

- "İlk kez kendi vatanımdan ayrılmıyorum fanteziydi benim için. Dünyaya film gibi bakıyorum yurtdışına. Şimdi başka yere gitsem film gibi bakmam. Çok fantastik bir şey bekliyordum ama geldim evraklar içinde gazeteler içerisinde kaldım."

- "Normalde bölümü kolay bir bölüm zannediyordum ama dersler başlayınca bana çok zor gelmeye başladı. Bizim Türkçemiz yeterli olmuyor. Bütün diğer yabancı arkadaşlar da aynısını söylüyor. Türkçe daha iyi bilseydik daha kolay olurdu."

- "Genelde iyi bir yer ama Türkçe bilmediğim için çok zorlanıyorum. Beklediğim gibi çıktı ama dil konusunda bu kadar zorlanacağımı beklemiyordum."

- "Daha iyi bekliyordum. Derslerin bu kadar zor olacağını beklemiyordum. Üniversiteden memnunum ama dersler zor geliyor."

- "Beklediğimden daha iyi çıktı. Hocaların bu kadar samimi davranışlığını, iyi davranışlığını bilmiyordum."

- "Türkiye'de İngilizce bilen vardır diye düşündüm ama yok. Onun için zorlandım ilk başlarda."

Kendi ülkenizdeki diğer öğrencilere Türkiye'de üniversite okumalarını tavsiye etmeleriyle ilgili soruya öğrencilerin büyük bir kısmı olumlu yönde cevaplar vermiştir. Öğrencilerin tavsiyeleri üzerine Türkiye'ye öğrenim görmek amacıyla gelen arkadaşları olduğu bilgisine ulaşmaktadır. Öğrencilerin ifadelerinden örnekler;

- "Türkiye'de okumayı tavsiye ederim. Bir kaç arkadaşa ettim. Biri geldi şu anda burada okuyor."

- "Eğitim dili İngilizce olan üniversitelere tavsiye ederim ama Türkçe eğitim veren üniversitelerde okumak zor olduğu için tavsiye etmem."

- "Her zaman soranlara tavsiye ediyorum. Gelebiliyorsanız hemen gelin diyorum eğitim çok iyi bizim ülkeden daha iyi."

- "Pek çok kişiye tavsiye ettim. Türkiye'ye gelip okumak büyük bir fırsat kültürel olarak çok zengin bir ülke. Kendini geliştirebiliyorsun yeni şeyler öğrenebiliyorsun."

Yabancı öğrenci olarak Türkiye'de öğrenim görmemin zorlukları ile ilgili soruda öğrenciler genel olarak en büyük problemin dil olduğunu ifade etmişlerdir. Afrika ülkelerinden gelen öğrenciler haricinde diğer öğrencilerin kültürel olarak zorlanmadıkları görülmektedir. Öğrencilerin değerlendirmelerinden örnekler;

- "Ben pek zorluk yaşamadım köken olarak Türkmen olduğum için yabancılık da çekmedim dil problemi de çekmedim."

- "Dil problemini hallettikten sonra zorluk yok. Türkiye halkı genelde iyi misafirperver, insan sever."

- "Dil problemi var dil eğitimi yeterince verilmiyor. Lübnan Türkiye'ye yakın kültürel ve geleneksel olarak. Ortadoğu ülkelerine göre Türkiye daha gelişmiş bu bir avantaj."

Türkiye'de okumasayınız hangi ülkede okumayı tercih ederdiniz sorusuna öğrencilerin büyük çoğunluğu kendi ülkelerini veya kendilerine komşu ülkelerde okumayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Öte yandan imkâni olsaydı ABD, İngiltere gibi batı ülkelerinde öğrenim görmeyi isteyen öğrenciler de bulunmaktadır. Kimi öğrenciler Türkiye'ye karşı duydukları sevgiden dolayı başka bir ülkede eğitim almak istemediklerini belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerden sadece Suriyeliler aslında Türkiye'de okumak istemediklerini ama mecburiyetten ötürü geldiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin soruya ilişkin değerlendirmelerinden örnekler;

- "Suriye'de savaş çıkmasaydı Rusya'da okumak istiyordum. Türkiye'ye mecbur geldik."

- "Hindistan'da okumayı isteyebilirdim Bollywood ilgimi çektiği için. İki ülkenin de bursunu kazandım aslında ama Türkiye'yi seçtim."

- "Türkiye'den başka ülke hiç istemezdim. Diğer ülkeler karşı sevgim yok batı hayranı değilim."

- "Portekiz veya İngiltere. Ben normalde oralarda okumak istiyordum ama annem babam Türkiye Müslüman bir ülke olduğu için burada okumamı istediler."

Türkiye'de eğitim görmemin prestijli olması ve kendi ülkesine döndüğünde sahip olacağı diplomanın iyi bir iş fırsatı sunabilmesi ile ilgili olarak öğrencilerin cevaplarında ülkeden ülkeye farklılık görülmektedir. Türkiye'deki üniversitelerden mezun olmanın rahatlıkla iş bulma fırsatı vereceğini belirtenler olduğu gibi çok da etkili olmayacağı ifade edenler de bulunmaktadır. Ayrıca mezun olunan üniversite ve bölümün de bir değişken olduğu dile getirilmektedir. Öğrencilerin soruya dair düşüncelerinden örnekler;

- "Türkiye'den mezun olunca rahat iş bulursun. Somali'de üniversite okuyanlardan önce sana iş veriyorlar buradan mezun olduğun için."

- "Türk şirketlerinde ve kurumlarında kolay iş bulabilirsin."
- "Eskiden daha iyiydi ama artık eskisi gibi değil. Çünkü sınavsız girişler arttı. Lise diplomasıyla üniversite okunabiliyor Türkiye'de"
- "Benim akrabalarım var Türkiye'deki üniversitelerden mezun ama iş bulamadılar."
- "Türkçe bilmek ve diplomayı Türkiye'den almak daha avantajlı. Genel olarak yurtdışında okumak, kendi ülkemizde okumaya göre avantajlı.
- "Sadece devlet üniversitelerine güzel bakıyorlar. Özel üniversiteler orada iyi karşılanmıyor."
- "Suriye'deki üniversitelerde eğitim daha zor daha kaliteli. Türkiye'deki üniversitelerin Suriye'de çok prestiji yok ama üniversiteye de bağlı."
- "Suriye'de savaş öncesi, üniversiteler Türkiye'den daha iyiydi onun için Suriye'de okumak daha prestijliydi. Rusya'da okumaktan bile daha prestijliydi."
- "Türkmenistan'da okumakla burada okumak arasında pek fark yok. Türkmenistan'da okumak daha pahalı ve üniversite kazanmak daha zor."

SONUÇ

Yabancı uyruklu öğrenciler, özellikle dil konusu ile ilgili bir takım sıkıntılar yaşamakta ve bu sıkıntı da diğer problemlerin kaynağını oluşturmaktadır. Çalışmada da, öğrencilerin başat probleminin dil eğitimindeki yetersizlik olduğu görülmektedir. Görüşmelerde öğrencilere sorulan soruların yanıtlarında genellikle çeşitlilik olduğu görülmekle birlikte, öğrencilerin görüş birliğinde oldukları konuların başında, verilen Türkçe eğitim hizmetin yetersiz olduğu yer almaktadır. Bütün öğrenciler Türkçe öğrenememekten şikayetçidirler ve bu durumun akademik başarılarına ve sosyal ilişkilerine büyük oranda zarar verdiği açık bir şekilde ifade etmektedirler. Türkçe eğitiminin yeterli olmamasının altında yatan problemler ve bu problemlerin çözüm yolları ise farklı araştırmalar için konu edinilebilir.

Öğrencilerin verilen eğitimden ve öğretim elemanlarından memnun olmaları, kendi ülkelerindeki diğer öğrencilere de Türkiye'de lisans eğitimi almayı tavsiye etmelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Pratiğe yönelik ders içeriklerinin artırılmasıyla, öğrencilerin memnuniyet düzeyinin daha da yukarılara çıkartılabilen görülmektedir. Yabancı öğrencilerin, Türk öğrencilerle kurdukları samimi ilişkilerin ve Türk kültürünü kendi kültürlerine yakın bulmalarının da duyukları memnuniyete pozitif yönde bir katkı sağladığını ifade edilebilir. Öte yandan yalnızca Suriyeli öğrenciler, aslında kendi ülkelerinde eğitim almak istediklerini ancak Türkiye'de zorunluluktan bulunduklarını belirtmişlerdir ve kendi ülkelerindeki (Suriye) eğitimin Türkiye'den daha iyi olduğunu iddia eden tek grup olarak diğer katılımcılardan ayırmaktadırlar.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) aracılığıyla, büyük bir emek, ekonomik bütçe ve organizasyonla dünyanın her yerinden başarılı öğrencilere Türkiye'de okumaları için burs ve çok çeşitli imkânlar sağlamaktadır. Ancak buraya gelen öğrencilere yeterli Türkçe eğitimi verilmemiş takdirde, gerçekleştirilen bütün çabaların boşça çıkacağı ifade edilebilir. Zira Türkçe öğrenemediği için üniversiteti bırakarak kendi ülkesine geri dönen öğrencilerin varlığı ve not ortalaması düşük olduğu için bursu kesilerek mağdur olan öğrenciler bu duruma örnek gösterilebilir. Türkiye Bursu verilen öğrenciler, kendi ülkelerindeki binlerce aday arasından seçilmiş, başarılı öğrencilerdir. Doğru eğitim verildiğinde Türkçe dil yeterliğine kolayca ulaşabilecek kapasite ve beceriye sahiptirler. Bir öğrencinin "yabancı dil olarak Fransızca, Arapça ve İngilizceyi öğrendim ama Türkçeyi öğrenemedim" şeklindeki ifadesi durumu özetlemektedir. Verilmeye çalışılan Türkçe derslerinin yetersiz olduğu, öğrencilerin ortak deneyimleri sonucu net bir şekilde ortadadır. Bu hususun üniversite tarafından ivedilikle çözüme kavuşturulması gerektiği açıkça görülmektedir. Bazı öğrenciler, verilen eğitim süresinin yeterli olmadığını iddia etmektedirler. Bu durumla ilgili, Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı ve YÖK arasında üçlü bir protokol imzalanarak, Türkiye Bursu

kazanarak Türkiye'deki üniversitelerde eğitim alma hakkı kazanan öğrencilere, Türkiye'ye gelmeden önce, varsa bulunduğu ülkedeki ilgili kurumlar aracılığıyla Türkçe eğitimi verilmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Cüceloğlu, D. (2010). *İnsan ve Davranışı* (15 b.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ercan, M. S. (2012). Uluslararası Öğrencilerin Uyum Sorunlarının İncelenmesi Ve Bu Sorunların Çözümüne Yönelik Beklentilerin Araştırılması. *T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi*, Ankara.
- Kiroğlu, K., Kesten A., & Elma, C. (2010). Türkiye'de Öğrenim Gören Yabancı Uyruklu Lisans Öğrencilerinin SosyoKültürel ve Ekonomik Sorunları. *Mersin University Journal of the Faculty of Education* 6(2), 26-39.
- Kumcağız, H., Dadashzadeh, R., & Alakuş, K. (2016). Ondokuz Mayıs Üniversitesi'ndeki Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Yaşıdıkları Sorunlar. *Ondokuz Mayıs University Journal of Faculty of Education*, 35(2), 37-50.
- Özçetin, S. (2013). Yükseköğretim Gören Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sosyal Uyumlularını Etkileyen Etmenler. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı*. Ankara, Yüksek Lisans Tezi.
- Usta, S., Sayın Y. & Güzelipek, Y, A. (2017). Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Kente ve Üniversiteye Uyumu: Karaman İli Örneği. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(3), 565-577.
- <http://www.milliyet.com.tr/yurtdisi-turkler-ve-akraba-topluluklar-izmir-yerelhaber-1654798/> Erişim Tarihi: Şubat 01, 2018.
- <https://www.ytb.gov.tr/haberler/turkiye-burslarina-basvurular-basliyor> Erişim Tarihi: Şubat 01, 2018.

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN REFLEKSİN KULLANIMI

REFLECTION USE OF NURSING STUDENTS

Demet ÇELİK

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi,demetcelik@kmu.edu.tr

Handan EREN

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi,erennhandan@gmail.com

Ayşe Sonay TÜRKmen

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi,asonaykurt@gmail.com

GİRİŞ

Hemşirelik eğitimi, temelinde öğrencide hemşirelige ilişkin bir bilinc geliştirme sürecidir. Hemşirelik eğitimi teorik, laboratuvar ve klinik uygulamadan oluşmaktadır (Karaöz, 2013). Bunlarda klinik uygulamalar hemşirelik eğitiminin vazgeçilmez bir parçasıdır ve öğrencinin kazanması istenilen bilgi, tutum ve becerileri yaşayarak, yaparak öğrenmesine olanak sağlamaktadır. Bu süreçte istenilen hedeflere ulaşmasında ise geribildirimin önemi büyütür (Baş & Kivilcım, 2013). Bu hedeflere ulaşmada yeni teknikler yol göstermektedir. Bu tekniklerden biri refleksin yöntemidir. Dünya'da bu yöntem başta hemşirelik olmak üzere sağlık hizmetlerinde geniş çapta kullanılmaktadır (www.learnhigher.ac.uk/wp-content/uploads/Reflection1.pdf).

Refleksin Tanımı

Refleksin Chris Johns tarafından geliştirilmiş ve 1980 yılından beri hemşirelik eğitiminde kullanılmaktadır (Atkins & Murphy, 1993) Refleksin (refleksiyon, yansıtıcı gözlem, özbilinçlilik, sürekli öz eleştiri) kelime anlamı olarak, konu hakkında düşünme ya da yansıtma olarak bilinmektedir (Kolcu ve Başer Kolcu, 2017). Bir eylem olarak refleksin ise farklı şekillerde tanımlanmıştır. Schon (1983) ; etkinliğin sosyal, kültürel ve politik yönlerini göz önüne alarak olası etkiler üzerine düşünme, Smith ve Lovat (1990) ise bir problemin çözümünde alternatif yolları keşfetmeye yönelik kendi sesini duyma (yalnız ya da bir başkasıyla) olarak ifade etmişlerdir (Schon, 1987; Smith, 1993). En önemli amacı bir durumu ya da bir problemi anlamak ve problemi daha iyi çözmektir (Baş & Kivilcım, 2013). Ayrıca farklı deneyimlerin analiz edilmesini ve kişisel gelişime de katkıda bulunmaktadır. Pek çok kuramda (Kolb'un Yaşantısal Öğrenme Kuramı, Bilişsel Öğrenme Kuramı) bu yöntemden bahsedilmektedir (Jensen et all, 2005).

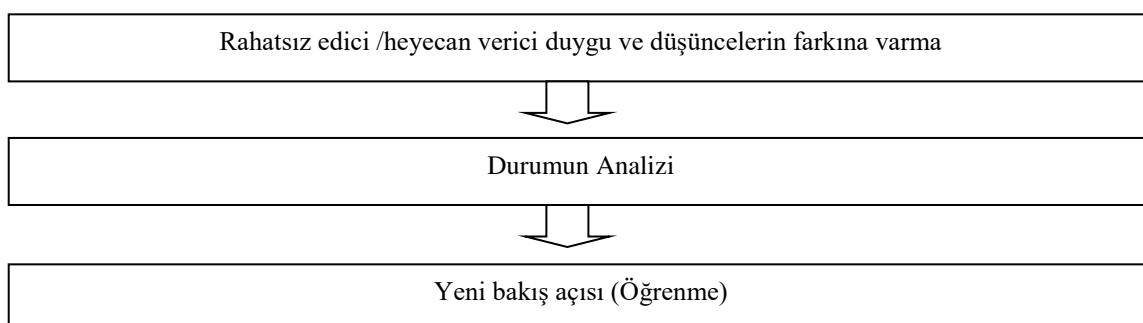
Tablo 1: Yansıtma türleri

Yansıtma türü	Yansıtmanın doğası	Bağlam
Eylem içi yansıtma (Reflection-in-action) (Shon, 1983,1987)	Çoklu bakış açılarının kavramsallaştırılması	Belirli bir alana yönelik problemler belirdiğinde eylemle eşzamanlı olarak eylemi yeniden düzenlemeye, üzerinde değişiklik yapmaya yönelik
Eylem üzerine yansıtma (Reflection-on-action) (Schon, 1983; Smith ve Lovat, 1990; Smith, Hatton, 1992,1993)	Eleştirel: etik ölçütlerle göre mesleki uygulamalara şüpheyle yaklaşma.	Etkinliğin sosyal, kültürel ve politik yönlerini göz önüne alarak olası etkiler üzerine düşünme
	Diyalogsal (kasıtlı, bilişsel, anlatıma dayalı): alternatif çözümleri araştırma	Problemin çözümünde alternatif yolları keşfetmeye yönelik olarak kendi sesini duyma (yalnız ya da bir başkasıyla)
	Betimsel (sosyal etki, gelişimsel, kişisel): en iyi arama	Profesyonel rolde performansı analiz etme, gerçekleştirilen eylemi nedenleme
Teknik (Schon, 1983; Shulman, 1988; Van Manen, 1977)	Teknik: anlık davranış ve beceriler hakkında karar verme	Küçük ölçekli, kontrol edilebilir uygulamalarda kullanılan beceri ve yetenekleri incelemek (genellikle bir eşle yapılır)

Kaynak: Kızılkaya, G., & Aşkar, P. (2009). Problem Çözmeye Yönelik Yansıtıcı Düşünme Becerisi Ölçeğinin Geliştirilmesi. Eğitim ve Bilim Dergisi, 34(154), 83-92.

Refleksin yazılı veya küçük grup tartışması şeklinde yapılabilir. Birey kendini etkileyen bir durumu kendi kendini değerlendirecek biçimde yazabilir. Yazılı refleksinların öğrenilebilen beceri olduğu, öz farkındalığı, analitik ve eleştirel düşünme becerisini geliştirebildiği belirtilmektedir (Bulman ve ark., 2012; Atkins ve Murphy, 1993). Küçük grup tartışmaları grup lideri eşliğinde küçük gruptarda bireylerin kendilerini etkileyen durumları birbirleriyle tartışarak değerlendirmeleridir. Oturum süresince akran grubun düşüncelerini paylaşması, tartışması ve desteklemesi düşünmenin geliştirilmesini kolaylaştırmaktadır (Tanrikulu ve ark, 2016).

Refleksin yönteminde bireyin bilişsel basamaklarda, en alt seviyeden (bilgi, kavrama ve uygulama/anlama) en üst seviyeye (analiz, sentez ve değerlendirme) erişmesi beklenmektedir (Okan, 2010). Uygulama sürecinin dört adımı bulunmaktadır. Bunlar; geçmiş deneyime dönme,

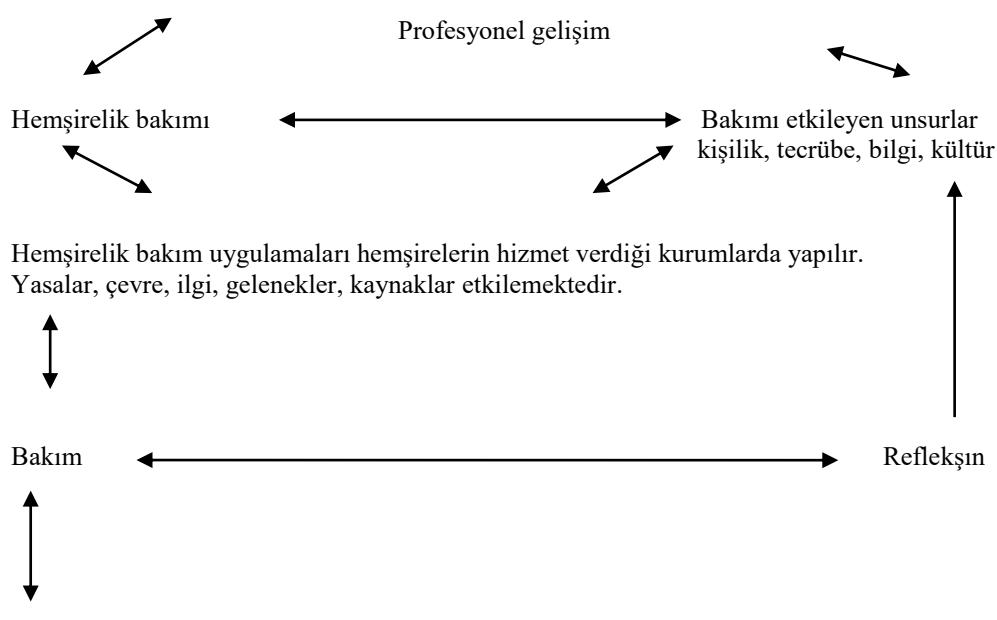
hissettiklerine odaklanma, deneyimini tekrar değerlendirme ve öğrenmedir (Deliktaş ve ark, 2016).

Kaynak: Atkins, S .& Murphy, K. (1993). Reflection: a review of the literature. Journal of Advanced Nursing, 18, 1188–1192.

Şekil 1: Refleksin modeli

Hemşirelikte Refleksin Kullanımı

Literatürde bu yöntem öğrenci hemşirelerin öğrenme süreci boyunca uygulama ile teori arasında bağlantıyı sağlayan bir köprü olarak da kullanılmaktadır. Refleksin kullanımının bir çok faydası bulunmaktadır. Hemşirelik öğrencilerinin kendilerini tanımlamalarına, eleştirel düşünmelerine, sorumluluk almalarına yardım etmektedir (Mert ve ark, 2011). Hasta ile ilgili (kim, ne, neden, ne zaman ve nasıl gibi) sorular ile eylemlerin analiz edilmesine yardımcı olmaktadır (www.learnhigher.ac.uk/wp-content/uploads/Reflection1.pdf). Hastaların sağlık sorunlarını tanımak ve çözmek ise kaliteli bakım kavramının meydana gelmesine yardımcı olmaktadır. Bunların dışında refleksin, hemşirelerin mesleklerine yönelik olumlu duygularının artmasını sağlamakta, olayları yorumlayabilmeleri için farklı bakış açıları kazandırmaktadır (Okuda & Fukada, 2014).

Şekil 2: Hemşirelikte refleksin kullanımı

Kaynak: Atkins, S.& Murphy, K. (1993). Reflection: a review of the literature. Journal of Advanced Nursing, 18, 1188–1192.

Literatüre bakıldığından, refleksin yönteminin hemşirelik eğitiminde kullanımına dair çeşitli araştırmalara rastlanmıştır. Bu yöntemin öğrencilerin eleştirel düşünme, sentez-analiz etme gibi becerilerini geliştirme gibi yararları olduğunu belirten çalışmalar çoğunlukta olmakla birlikte, öğrencilerin davranışları ile ilgili olumsuz düşünmeleri, kendilerini yetersiz hissetmeleri, anksiyete yaşamaları gibi dezavantajları olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır (Jootun & McGarry, 2014; Lestanser ve ark., 2016). Tanrıku lu ve arkadaşlarının (2016) 50 tane hemşirelik birinci sınıf öğrencisi ile gerçekleştirdiği çalışmada, klinik eğitimde refleksin kullanımının öğrencilerin uygulamaya ilişkin olumlu ve olumsuz deneyimlerini gözden geçirme fırsatı sağladığı ve eleştirel beceri düzeylerini geliştirdiği sonucuna varılmıştır. Lestander ve arkadaşlarının (2016) laboratuvar uygulamasında gerçekleştirdiği çalışmada ise refleksin kullanımının öğrencilerin kendilerine olan güvenlerinin arttığını ve hasta güvenliğini daha iyi anlamalarına yardımcı olduğu görülmüştür.

SONUÇ

Sonuç olarak; hemşirelik eğitiminde refleksin yönteminin kullanımını öğrencilerin kendini tanımmasına, soyut düşünme becerilerinin artmasına, ayrıca öğrencilerin uygulamalarda yaşadıkları sorunları fark etmelerine ve bu sorunları nasıl çözümleyeceklerine yönelik deneyimlerini açıklamasına olumlu katkı sağladığı görülmüştür. Türkiye'de konu ile ilgili yapılan çalışmalar kısıtlı olduğundan refleksinin hemşirelik eğitiminde kullanımına yönelik çalışmaların artırılması ve hemşirelik eğitiminin her aşamasında farklı öğrenme yöntemleri ile birlikte kullanımının değerlendirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

KAYNAKLAR

- Atkins, S., & Murphy, K. (1993). Reflection: a review of the literature. *Journal of Advanced Nursing*, 18, 1188–1192.
- Baş, G., & Kivilcım, S.Z.(2013). Lise Öğrencilerinin Problem Çözmeye Yönelik Yansıtıcı Düşünme Becerileri ile Matematik ve Geometri Derslerindeki Akademik Başarıları Arasındaki İlişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*,14(3),1-17.
- Bulman, C.,Lathlean, J.,Gobbi, M. (2012).The concept of reflection in nursing: Qualitative findings on student and teacher perspectives. *Nurse Education Today* ,32 , e8–e13
- Deliktaş, A.,Körükçü, Ö., Kabukcuoğlu, K. (2016). Hemşirelik eğitiminde uygulanabilir bir yöntem: Değer açıklandırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 25(4),25-31.
- Jennens, S.K., & Joy, C.(2005). Exploring a model to evaluate levels of reflection in baccalaureate nursing students' journals.*The Journal of Nursing Education*, 44(3),139-142.
- Jootun, D., & McGarry, W. (2014).Reflection in nurse education. *J Nurse Care*, 3(2),1-3.
- Gustansson, C., & Fagerberg, I. (2004).Reflection, the way to professional development?.*Journal of Clinical Nursing* ,13,271-280.

Karaöz, S. (2013).Hemşirelik eğitiminde klinik değerlendirmeye genel bakış: Güçlükler ve öneriler.DEUHYO ED, 6(3): 149-158.

Kızılkaya, G., & Aşkar, P.(2009).Problem Çözmeye Yönelik Yansıtıcı Düşünme Becerisi Ölçeğinin Geliştirilmesi.Eğitim ve Bilim Dergisi,34(154),83-92.

Kolcu, G.,Kolcu, Başer, İ.M. (2017).Tıp eğitiminde refleksiyon. Smyrna Tıp Dergisi ,63-67.

Lestander, O.,Lehto, N., Engstrom, A.(2016). Nursing students' perceptions of learning after high fidelity simulation: Effects of a Three-step Post-simulation Reflection Model. Nurse Education Today.40, 219–224

Okan, H. (2010).Effects of reflective thinking activities on academic successinpiano learning process.Journal of New World Sciences Academy Fine Arts ,5(3),128-138.

Okuda, R., & Fukada, M.(2014). Changes resulting from reflection dialogues on nursing practice. Yonago Acta Med ,57(1) 15–22.

Mert, H., & Bilik, H., Sarı Yıldırım, H., Üstün, B. (2011).Bir öğrenme deneyimi: Refleksin (Reflection). Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 4 (2),89-93.

Reflection.(www.learnhigher.ac.uk/wp-content/uploads/Reflection1.pdf) Erişim Tarihi:16.07.2018.

Schön, D. (1987). Educating the reflective practitioner:Toward a new design for teaching and learning in the professions. San Francisco: Jossey Bass.

Smith, D., Hatton, N. (1993). Reflection in teacher education: A study in progress. Education Research and Perspectives, The University of Western Australia, 20(1), 13-23.

Tanrıku, F., Erol, F., & Dikmen, Y. (2016). Hemşirelik öğrencilerinde klinik uygulamalarda kullanılan refleksin yönteminin problem çözme becerisine etkisi. Journal of Human Sciences, 13(3), 4931-4943.

VERGİ MÜFETTİŞLERİNİN MESLEKİ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ: KONYA ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Mustafa AY, Selçuk Üniversitesi İİBF, , e-mail: may@selcuk.edu.tr

Öğr. Gör. Abdullah YILDIZ, Necmettin Erbakan Üniversitesi, M.Y.O., e-mail: ayildiz@konya.edu.tr

1. GİRİŞ

Günümüzde sosyal sorun olarak kabul edilen tükenmişlik (Burnout) kavramı, ilk kez 1970'li yıllarda araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Bazı yazarlara göre İnsanların gereğinden çok fazla çalışma neticesinde artık işin yapılabilmeye koşullarını yerine getiremez bir duruma gelmeleri olarak adlandırılmıştır. Litareтурde araştırmacıların çoğu tükenmişliğinin; umutlar, tutumlar, yönlendirmeler ve duygular ihtiiva eden, kişisel seviyede ortaya çıkan, içten gelen ruhsal bir yaşıntı olduğu konusunda aynı fikirdeler ve genel olarak yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk hisleri ile negatif bir kişilik konseptinin gelişmesi, hayatı ve diğer kişilere yönelik negatif davranışlarla belirginleşen fiziksel, hissi ve psikolojik bir tükenme vaziyeti olarak tanımlamaktadırlar. (Ergin, 1992; Dolunay, Ağaoğlu, Ceylan, Kasım ve Madden, 2004; Altay ve Akgül, 2010; Demir, 2010; Çiftçioğlu, 2011; Taysı, 2012;)

Tükenmişlik kavramı ilk olarak Freudenberg (1974) tarafından ortaya konmuştur. Freudenberg (1974) tükenmişlik kavramını, "başarısızlık, yıpranma, enerji ve güç kaybı veya, karşılanması istekler neticesinde meydana gelen bir tükenme durumu olarak ifade edilmiş ve tükenmişlik mesleki bir tehlike" olarak görülmüştür. Freudenberg (1974:159)

2. TÜKENMİŞLİK KAVRAMI VE BOYUTLARI

Tükenmişlik, uzun süreli, yönetilemeyen stres ve duygusal yorgunluğun ardından sistem çöküşüdür. Tükenmişlik, genellikle uzun süreli, stres veya hayal kırıklığının bir sonucu olarak fiziksel veya duygusal gücün veya motivasyonun tükenmesi olarak da tanımlanabilir. Tükenmişlik çeken insanlar genellikle duygusal, bilişsel ve fiziksel yorgunluğa maruz kalırlar ve bu durumda ciddi fiziksel ve zihinsel sağlıkla ilgili sonuçlara neden olabilir. Tükenmişlik yalnızca bir bireyi etkilemez, tükenmiş olan insanlar sinir bozucu, öngörülemeyen, yalıtılmış, sınırlı, çatışmacı, mantıksız ve çok zor olabilir. Tükenmişlik, aşırı ve uzun süreli stresin neden olduğu duygusal, zihinsel ve fiziksel yorgunluk halidir. Şiddetli hissedildiğinde ve sürekli talepleri karşılayamadığında tükenmişlik ortaya çıkar. Tükenmişlik üretkenliğinizin azaltır ve enerjinizi bozar, giderek çaresiz, umutsuz, alaycı ve kırgın hissetmenizi sağlar. Sonunda, verecek başka şeyin olmadığını hissedebilirsiniz.

Tükenmişlik hakkında bugün en geniş kapsamlı tanım, konuya ilgili çalışan araştırmacıların otoritesi olarak tanınan ve Maslach Tükenmişlik Envanterini geliştiren Christina Maslach'a aittir. Tükenmişliği; bir çalışanın işyerinde depresyona yol açabilecek fiziksel, zihinsel ve duygusal faktörlere bağlı uzun süreli stres hissettiği bir durum olarak kısaca tanımlanabilir. Çalışanların verimliliğini düşürür ve iş ortamında düzgün çalışmayı engelleyebilecek olumsuz enerjinin örgütsel çevrede yayılmasına yol açarak, bireylerde demotivasyona yol açabilir. Aynı zamanda işyerinde personelin iş zorunluluğu olarak karşılaşlıklarını bireylerle kurdukları sık ve yoğun iletişimler neticesinde ortaya çıkar. İnsanlar işlerini giderek stresli ve sinir bozucu bulur. Çalışma koşulları ve meslektaşları hakkında alaycı olmaya başlayabilirler. Tükenmişlik aynı zamanda, giderek kendilerini duygusallıktan uzaklaştırabilir ve çalışmalıyla ilgili hissizleşmeye başlarlar. Ayrıca tükenmişliğin psikolojik belirtilerinden biri ise işi bırakmayı düşünme ve sık sık işe gitmemektir. Son olarak tükenmişlik boyutlarından bir diğer ise performans düşmesidir. Tükenmiş olma, iş yerinde veya evde günlük görevleri esas olarak etkiliyor. Tükenmiş olan insanlar, görevleri hakkında çok olumsuzdurlar, konsantre olmazlar ve yaratıcılıktan yoksundurlar.(Korczak D, Kister C, Huber B. 2010)

Maslach, tükenmişliğin bileşenlerini üye ayırmıştır. Duygusal tükenme (tükenmişlik sürecinin ilk aşamasıdır), duyarsızlaşma (Duygusal tükenmeyi takip eder. Etkilenen kişiler karşısındakilere nesne olarak davranışır) ve kişisel başarıya ilişkin duygulardır. Tükenmişliğin son aşaması olup, kişinin kendisini olumsuz değerlendirme eğiliminde olmasını ifade etmekte yani, işini yapmama ve karşısındakilere hizmet arzı konusunda, kendisini yeterli görmemeye başlaması, olarak tanımlamıştır.. (Ergin, 1992: 143, Maslach ve Zimbardo, 1982: 3).

Tükenmişlik iş stresiyle ilişkili bir olgudur. Bireyin hedefi yakalamak için aşırı ve uzun vadeli mücadele verdiği için fiziksel, duygusal ve zihinsel kaynakları tükenmiş bir durumdur. Tükenmişlik giderek artar, sinirlilik, verimliliği düşürme, caydırıcılık, tükenme, tuzağa düşme ve kızgınlık gibi belirtilerle kendini gösterir

Çalışanlar kendilerini fiziksel ve duygusal olarak yorgun ve bitkin hissetmekte, işe konsantr olamamakta ve işine karşı yeterince mesuliyet üstlenmemektedir. Zamanla fertlerin çevresindekilerle olan bağ zayıflamakta ve toplumdan uzaklaşmaktadır. Böylece, duyarsızlaşma, şahıs ile iş istemleri arasında duygusal bir destek görevini üstlenmektedir. Duyarsızlaşan birey, insanların kendi yaşamına çok karıştığını düşünmekte, ve sonunda insanları yaşamından çıkarmak ve tek başına yaşamak istemektedirler. En sonunda ise, kendisinde oluşan negatif değişimlerin farkına varan kişi, topluma ve çalıştığı kuruma bir yardımının olmadığını düşünmektedir. Neticede fert yaptığı işlerde ve çevresindekilerle oluşturduğu bağlantıarda kendisini yeterli görmemektedir. Fertlerin kendilerini negatif değerlendirmeye eğilimli olması kişisel başarı durumu içerisinde görmektedir (Maslach ve Zimbardo, 1982; Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001; Cordes ve Dougherty, 1993; Ardiç ve Polatçı, 2009).

3. TÜKENMİŞLİK HAKKINDA ÜLKEMİZDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Literatür çalışmalarında tükenmişlik sendromu ile ilgili yapılan çalışmalar çok çeşitli sektörler arasında yapılmış ve çalışmalarında, yoğunluk tükenmişlik seviyeleri ile çalışanların demografik nitelikleri arasındaki bağlantı test edilmiş ve tükenmişliğe sebep olabilecek etkenler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bununla birlikte Vergi Müfettişlerinin Mesleki Tükenmişlik Özellikleri Üzerine Bir Araştırmaya literatür çalışmalarında rastlanılmamıştır. Genelde Eğitim, sağlık ve muhasebe ve finans alanlarında tükenmişlik sendromu ile ilgili çalışmalara rastlanılmaktadır. Konuya ilişkin çalışmalar bazları aşağıda verilmiştir.

Kalbers ve Fogarty, (2005) Araştırmada İç denetçi tükenmesine yol açan nedenler tepitine yönelik olmuştur. İç denetçiler arasında tükenmenin hem bireyler hem de işverenler için ciddi bir endişe olduğunu tespit edilmiş, tükenme koşulunun doğrudan denetleyiciye ilişkin bir davranışsal ve tutumsal yapıya bağlı olduğunu tespit edilmiştir. Ayrıca, bu araştırma örgütsel koşulları tükenmeye bağlamakta olduğu ve Şirketlerine daha fazla güven duyan iç denetçiler, tükenme yaşınanma olasılığı düşük olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Öztürk vd., (2009), muhasebecilerin bazı demografik parametreler ile mesleki tükenmişlik seviyesi arasındaki bağlantıyı test etmiştir. Araştırmaya Ankara ilindeki 462 meslek mensubu katılmıştır. Araştırma sonucunda, çeşitli demografik özelliklerin tükenmişlikle olan ilişkisi irdelenmiştir. Araştırmacılar aynı araştırmanın bir uzantısı olarak, tükenmişlik ile işe bağlılık arasındaki ilişkiyi 2011 yılında yayınlamışlardır. Araştırma sonucunda mesleki tükenmişliğin kişisel başarısızlık boyutunda anlamlı ilişki bulunmuştur. Buna göre, kişisel başarısızlık hissi arttıkça, işe bağlılık düzeyi düşmektedir.

Ay ve Avşaroğlu (2010), Türkiye'de muhasebe çalışanlarının mesleki tükenmişlik seviyelerinin bazı parametrelere göre farklı olup olmadığını tespit etmek için 1494 muhasebe çalışanı ile bir çalışma yapmış ve . araştırma sonucunda, muhasebe çalışanlarının erkek ve bayanlara göre;

duygusal tükenmede manidar seviyede farklılaşma, duyarsızlaşma ve kişisel başarı puan ortalamalarında ise bir farklılaşmanın olmadığı saptanmıştır.

Sat ve Ay (2010) banka personelinin iş doyumu ile tükenmişlik düzeyleri arasında olumsuz yönde manidar bir bağlantı olduğunu saptamıştır.

Sağlam Ari vd., (2010) çalışmalarında, aracı kurum ve kamu bankalarında çalışan yatırım uzmanları üzerine yapılan araştırmada, duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıda düşüş duygusu ile işi bırakmadan aracılık etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Uyar ve Erdinç (2011) otellerdeki muhasebe çalışanlarının iş doyumu seviyesini yüksek, tükenmişlik seviyesini ise orta derece olarak ve çalışanların tükenmişlik düzeyleri ile iş doyumlari arasındaki bağlantının oldukça zayıf olduğunu sonucuna ulaşmıştır.

Saçlı (2011), Konya'daki 4 ve 5 yıldızlı otellerin çalışanları tükenmişlik seviyelerini ölçmek amacıyla 344 otel çalışanları üzerinde yapılan çalışma neticesinde parametreler arasında manidar bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Özçınar (2011), İstanbul'da bulunan sigorta hizmetleri sunan işletmelerde yabancılasmmanın alt boyutları ile tükenmişlik sendromunun alt boyutları arasında bir münasebet olup olmadığını araştırılması için 120 çalışanla yaptığı çalışma neticesinde yabancılasm ile tükenmişlik arasında neden sonuç münasebetinin olduğunu tespit etmiştir.

Öztürk vd. (2011), Ankara'daki bulunan muhasebecilerin mesleki tükenmişlik ve işe bağlılık seviyelerinin tespit edilmesi için yapılan araştırmaya, muhasebecilerin tükenmişlik seviyesi ile işe bağlılık seviyeleri arasında ters yönde bir ilişki olduğunu sonucunu tespit etmiştir.

Cynthia ve Jones III (2012) Kamuda çalışan (kadın = 836 ve erkek = 84) geniş bir katılımcı grubuya tükenmişlik yapısı mevcut çalışmalara kıyasla daha kapsamlı bir düzeyde kadınlar kişisel başarılarının daha düşük seviyelerde olduğunu ve erkeklerin daha yüksek düzeyde kişisel başarılarının olduğunu bildirmektedir.

Taysı (2012), Kırklareli'ndeki muhasebecilerin tükenmişlik sendromlarını tespit etmek için 117 meslek mensubuyla yaptığı araştırmada demografik durumlara göre muhasebecilerde tükenmişlik sendromunun bulunduğu tespit etmiştir.

Okutan vd. (2013), Sakarya ilinde bulunan Küçük ve Orta Büyüklükteki işletmelerde Finans ve Mali İşler Departmanlarında bulunan muhasebe ve finans çalışanlarının tükenmişlik seviyelerinin tespiti ve tükenmişlik seviyeleri ile demografik parametreler arasındaki ilişkinin tespit edilmesi için yapılan çalışma ile, araştırmaya katılan çalışanların tükenmişlik seviyelerinin düşük seviyede; cinsiyet ve medeni durumlara, yaş ve çalışma yıllarına göre tükenmişlik seviyelerinin istatistiksel olarak manidar bir fark olmadığı; katılanların yaş ve mesleki tecrübelere göre tükenmişlik seviyelerinde manidar bir fark olmadığını tespit etmiştir.

Byrne vd. (2013), İrlanda'da muhasebe ve finans akademisyenlerinin tükenme düzeylerini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Anket çalışması 100 muhasebe ve finans akademisyenine uygulanmıştır. Muhasebe ve finans akademisyenlerinin çoğunluğunun duygusal tükenme ve duyarsızlaşma konusunda düşük veya ortalama tükenmişlik yaşadıklarını, ancak kişisel başarıları açısından yüksek bir tükenme ile karşılaştığını göstermektedir.

Zincirkiran ve Tiftik (2013), Diyarbakır ilinde bulunan muhasebecilerin tükenmişlik seviyelerini tespit etmek için yapılan çalışmaya, muhasebecilerin duygusal tükenme alt boyutunda düşük düzeyde tükenmişlik olduğu, kişisel başarı alt boyutunda orta düzeyde tükenmişlik ve duyarsızlaşma alt boyutunda ise yüksek seviyede tükenmişlik olduğu sonucuna varmıştır.

Dalgar ve Tekşen (2014), muhasebecilerin tükenmişlik seviyelerinin demografik özelliklerine göre bir ayırım olup olmadığını ve mesleki tükenmişlikleri ile rol çelişkisi arasında istatistiksel olarak manidar bir bağ olup olmadığını tespitine yönelik 27 ilde bulunan muhasebe meslek mensuplarıyla yapılan anket neticesinde, rol çelişkisi ile mesleki tükenmişlik arasında istatistiksel olarak manidar bir ilişki olduğunu sonucuna varmıştır.

Vesty vd. (2016) Yoğun eğitim baskısı ve artan iş yükleri Avustralya ve Yeni Zelanda'daki muhasebe eğitmcileri arasındaki tükenme potansiyelini artırduğu tespit edilmiştir. Avustralya ve Yeni Zelanda 158 muhasebe akademisyenlerinden gelen anket cevaplarına dayanarak, yüksek iş yükü nedeniyle duygusal tükenme olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur. Bununla birlikte, mesleki etkinlik yüksek kalmaya devam etmektedir. Çeşitli tükenme faktörlerinin birbiriyle nasıl ilişkili olduğu konusunda daha detaylı bilgilere ulaşılmıştır.

Kuria vd., (2016), Çalışma, Nairobi Üniversitesinde çalışan muhasebeciler arasında tükenmişlik sendromunun yaygınlık oranını ve tükenmişlikle ilişkili faktörleri belirlenmiştir. Bu faktörlerin iş yükü, örgütsel rol ve iş yerindeki ilişki, iş yeri, mesleki ve akademik seviyeyi içeren faktörler, tükenmişlik sendromunun yaygınlığını ve buna bağlı psikolojik sıkıntı ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Tükenmişlik sendromu, Kenya'da muhasebeciler arasında ve özellikle Üniversite'de sorunların nedenlerinden biri olduğu ve Nairobi Üniversitesi ve Yeminli Mali Müşavirler Enstitüsü tarafından acilen müdahale edilmesi gereği tespit edilmiştir.

Öz ve Çeviren (2017), muhasebecilerin tükenmişlik düzeylerinin tespit edilmesi amacıyla, Mersin il merkezinde faaliyetini sürdürden 320 muhasebe meslek mensubuna "Maslach Tükenmişlik Ölçeği" anketi uygulanmış ve tükenmişlik seviyeleri ölçülmüş, demografik nitelikleri ile tükenmişlik seviyeleri arasında manidar bir farklılıklar olup olmadığı araştırılmıştır. Muhasebe meslek mensuplarının tükenmişlik düzeylerinin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutları bakımından düşük, kişisel başarı alt boyutu bakımından ise yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. Araştırmmanın Amacı

Bu araştırmmanın amacı, Vergi müfettişlerinin bazı, demografik özelliklerine göre tükenmişlik seviyelerinin tespiti hedeflenmiştir. Araştırmada tarama modeli ve varlık bağıntı modeli kullanılmıştır. Araştırmayı kapsamına giren grup ise vergi denetim kurulu Konya grup başkanlığında görev yapan vergi müfettişleri oluşturmuştur. Veriler Maslach ve Jackson tarafından geliştirilen Maslach Tükenmişlik Envanteri ile toplanmıştır. Araştırma cinsiyet, yaş, medeni durum, kıdem, öğrenim durumu, gelir düzeyi değişkenleri ile sınırlı tutulmuştur.

4.2. Araştırmmanın Hipotezleri

Hipotez 1: Vergi müfettişlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri cinsiyet değişkenine göre manidar farklılık göstermektedir.

Hipotez 2: Vergi müfettişlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri medeni durum değişkenine göre manidar farklılık göstermektedir.

Hipotez 3: Vergi müfettişlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri eğitim düzeyi değişkenine göre manidar farklılık göstermektedir.

Hipotez 4: Vergi müfettişlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri yaşı değişkenine göre manidar farklılık göstermektedir.

Hipotez 5: Vergi müfettişlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri gelir düzeyi değişkenine göre manidar farklılık göstermektedir.

Hipotez 6: Vergi müfettişlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri mesleki kıdem değişkenine göre manidar farklılık göstermektedir.

4.3.Araştırma Modeli ve Analiz Yöntemi;

Bu araştırmada genel tarama modeli kullanılmış, yani çok sayıda elemandan oluşan belirli bir özelliği gösteren bireylerin tümünün oluşturduğu topluluk ve bu topluluk hakkında genel bir hükmeye ulaşmak maksadıyla topluluğun (evrenin) tamamı ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleri yapılmıştır.

Soru formunda Tükenmişlik seviyelerini ölçmek için, Maslach Tükenmişlik Ölçeği kullanılmış olup, bu ölçek, toplam 22 ifadeden oluşan ve 1- Hiçbir Zaman, 5- Her Zaman seçeneklerinden oluşan 5'li Likert tipi bir ölçektir. Maslach Tükenmişlik Ölçeği'nin duygusal tükenme 9, duyarsızlaşma 5, düşük kişisel başarı 8 maddeden oluşan üç alt ölçüde vardır.

Çalışmamızda Vergi Mütettişlerinin tükenmişlik düzeylerini belirlemek amacıyla Vergi Denetim Kurulu Konya Grup Başkanlığındaki yapılan araştırmanın amacı, hipotezi, metodu ve bilimsel sonuçları hakkında bilgi verilecektir. Aynı zamanda araştırmada elde edilen neticelerin istatiksel olarak manidar olup olmadıkları tespit edilecek ve hipotezin doğrulanıp doğrulanmadığı denenecektir.

4.4. Evren ve Örneklemler

Araştırmmanın temel amacı Vergi Denetim Kurulu Konya Grup Başkanlığında elde ettiği sonuçların tüm Türkiye'de Vergi Mütettişleriyle genellenebilmesidir. Evren (Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı bünyesinde çalışan Vergi Mütettişleri), araştırma sonuçlarının genellenmek istediği gruptur. Maliyet, zaman, izin gibi çeşitli sebeplerle araştırmalar çok geniş gruplar üzerinde yapılamamaktadır. Bu nedenle araştırma evrene çok benzediği düşünülen ve özel yöntemlerle belirlenmiş olan örneklem adı verilen küçük gruplar üzerinde yani Vergi Denetim Kurulu Konya Grup Başkanlığında çalışan Vergi Mütettişleri araştırma kapsamına alınmıştır. Örneklemler üzerinde yapılan araştırma örneklem ve evren arasındaki benzerlikler evrene yani tüm Türkiye'deki Vergi Mütettişlerine genellenir. Araştırmmanın evrenini Vergi Denetim Kurulunda Başkanlığında görevli Vergi Mütettişlerinden oluşturmaktadır. Araştırmada örnekleme dahil edilecek vergi mütettişlerinin tespitinde kolayda örnekleme方法u seçilmiştir. Bu yöntemde; anketi cevaplayan bireylerin örneğe dahil edilmesidir. (Altunışık ve diğerleri, 2010:140)

Vergi Denetim Kurulu Konya Grup Başkanlığı vasıtasıyla Vergi Denetim Kurulu Başkanlığından (Ankara) gerekli izin alınmıştır. Araştırmmanın örneklemini ise Vergi Denetim Kurulu Konya Grup Başkanlığında Görevli Vergi Mütettişleri oluşturmaktadır.

Araştırmamızda veri toplamak için anket teknigi uygulanmıştır. Vergi Denetim Kurulu Başkanlığına bağlı olarak çalışan Vergi Mütettişlerinin tümüne ulaşmanın zaman ve maliyet bakımından imkansız olduğundan, çalışma ana kütleyi temsil edecek bir örneklem üzerinden yürütülmüştür. Veri toplamada, kişisel bilgi formu ve Maslach Tükenmişlik Envanteri kullanılmıştır. Kişisel Bilgiler Formu; Vergi Mütettişlerinin cinsiyet, yaş, mütettişlikteki kıdem, medeni durum, öğrenim durumu, ve meslekle ilgili diğer sorulardan oluşmaktadır.

Örneklemin Özellikleri

Çalışmanın bu kısmında örneklemin özelliklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. Demografik Özellikler

Demografik Özellikler		Sayı	Yüzde	Toplam
Cinsiyet	Erkek	133	86,9	153
	Kadın	20	13,1	
Medeni Durum	Evli	104	68,0	153
	Bekar	49	32,0	
Eğitim Düzeyi	Lisans	135	88,2	153
	Lisans Üstü	18	11,8	
Yaş	20-29 Yaş	70	45,8	153
	30-39 Yaş	56	36,6	
	40-49 Yaş	15	9,8	
	50 Yaş ve Üzeri	12	7,8	
Gelir Düzeyi	5000 TL ve Altı	91	59,5	153
	5001-7000 TL	54	35,3	
	7001 TL ve Üzeri	8	5,2	
Mesleki Kïdem	1-5 Yıl	99	64,7	153
	6-10 Yıl	13	8,5	
	11-15 Yıl	19	12,4	
	16 Yıl ve Üzeri	22	14,4	

Tablo 1'de görüldüğü üzere araştırmaya katılanların % 86,9'u erkek % 13,1'i kadınlardan oluşmaktadır. Medeni durumlarının dağılımlarının % 68,0'ını evliler % 32,0'ını bekârlar oluşturmaktadır. Eğitim düzeyi dağılımlarının % 88,2'sini lisans mezunları % 11,8'ini lisans üstü mezunları oluşturmaktadır. Yaşı dağılımlarının % 45,8'ini 20-29 yaş % 36,6'sının 30-39 yaş % 9,8'ini 40-49 yaş % 7,8'ini 50 yaş ve üzeri oluşturmaktadır. Gelir düzeyi dağılımlarının % 59,5'ini 5000 TL ve altı % 35,3'ünü 5001-7000 TL % 5,2'sinin 70001 TL gelir dağılımı oluşturmaktadır. Mesleki kıdem dağılımlarının % 64,7'sini 1-5 yıl mesleki kıdem % 8,5'ini 6-10 yıl mesleki kıdem % 12,4'ünü 11-15 yıl mesleki kıdem % 14,4'ünü 16 yıl ve üzeri mesleki kıdem oluşturmaktadır.

4.5. Veri Toplama Aracı

Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin güvenilirlik değerleri 0,65 ile 0,83 arasındadır. Ölçekte toplam 22 madde yer almaktır ve bu maddelere 1- hiçbir zaman ile 5- her zaman arasında değişen Likert tipi ölçek ile cevap verilmektedir. Bu nedenle, ölçekten a elde edilebilecek en düşük puan 22, en yüksek puan ise 110'dur. Ortalama puan ise 66'dır. Bu maddeler üç alt boyut içerisinde yer almaktadır. Bu alt boyutlar sırasıyla; (I) duygusal tükenme, (II) duyarsızlaşma ve (III) kişisel başarısızlıktır. Duygusal tükenme alt boyutundaki maddeler tükenmişlik karşısındaki tepkiyi ölçen maddelerdir. Enerji azalması, gücsüzlük, yorgunluk ve bitkinlik bunlar vasıtıyla ortaya çıkmaktadır. Duyarsızlaşma alt boyutundaki maddeler ilişkilerin soğuduğu ve mesafeli tutumlar içerisine girildiğini ortaya çıkarmaktadır. Kişisel başarısızlık alt boyutu ile ise yetersizlik ve özgüven kaybı anlaşılmaktadır. Ancak, duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutlarındaki sorular olumsuz ifadeler taşımaktadır. Dolayısıyla alınan puan arttıkça tükenmişlik artmaktadır. Buna karşın, kişisel başarısızlık boyutundaki ifadeler olumluştur. Dolayısıyla alınan puan azaldıkça tükenmişlik artmaktadır. Bu nedenle, analizden

önce buradaki soruların cevapları ters çevrilmekte (1-5, 5-1 şeklinde yapılarak) ve analizler buna göre yapılmaktadır. Duygusal Tükenme 1, 2, 3, 6, 8, 13, 14, 16, 20 Duyarsızlaşma 5, 10, 11, 15, 22 Kişisel başarısızlık 4, 7, 9, 12, 17, 18, 19, 21 Genel Tükenmişlik n=22 bütün sorular (Görgencin. 2017:37-38).

4.6. Verilerin Çözümü

Ölçek aracılığıyla toplanan veriler, SPSS 22.0, paket programına kaydedilip ve veriler analiz edilmiştir. Betimsel istatistik kısaca sayısal bilginin geniş kümelerini özetleme yolları olarak tanımlayabiliriz. Yani belirli bir veri kümесini özetleyen kısa tanımlayıcı katsayılardır; bu, tüm popülasyonun bir gösterimi veya bir örneği olabilir.

İstatistiksel muayene aracılığıyla iki popülasyonun analizine t-testi diyebiliriz ve iki normal dağılımin varyansı bilinmediğinde, örnekler arasındaki farkı test eden iki örnekli bir t testi kullanılır. Popülasyonlar arasındaki fark olasılığını belirlemek için t-istatistiğine, t- dağılımına ve serbestlik derecelerine bakar.

İkiden fazla grup karşılaştırıldığında ilişkisiz örneklerde tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılarak çözümleme yapılmaktadır. Manidar farkın bulunduğu durumlarda farklılığın hangi grupper arasında olduğunu anlamak için çoklu karşılaştırma testlerinde (post hoc test) testi kullanılır. (Büyüköztürk, 2005:48).

MTÖ'nin Ülkemizde geçerlik ve güvenirlilik çalışmaları Ergin (1992) ve Çam (1992) tarafından yapılmış olup, Ergin (1992) Cronbach Alfa katsayılarını Duygusal Tükenme 0,83, Duyarsızlaşma 0,65, Kişisel Başarı 0,72 şeklinde tespit etmiştir. Aynı zamanda test-tekrar test güvenirlilik katsayıları Duygusal Tükenme 0,83, Duyarsızlaşma 0,72 ve Kişisel Başarı 0,67 olarak tespit etmiştir. (Eroğlu, 2004). Öte yandan Çam (1992), Duygusal Tükenme 0,89, Duyarsızlaşma 0,71, Kişisel Başarıyı 0,72 güvenirlilik seviyesinde olduğunu tespit etmiştir. Araştırmamız kapsamında yapılan güvenirlilik çalışmaları neticesinde ise Cronbach alfa güvenirlilik katsayıları Duygusal Tükenme boyutu için 0,842 Duyarsızlaşma boyutu için 0,717 ve Kişisel Başarı boyutu için ise 0,706 olarak bulunmuştur.

5. ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN BULGULAR

Vergi müfettişlerinin cinsiyet değişkenine göre tükenmişlik alt boyutları puan ortalamaları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyet Değişkenine İlişkin Bağımsız Örneklemeler T Testi Analiz Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	n	\bar{x}	ss	t değeri	p
Duygusal Tükenme	Erkek	133	2,87	0,69	,208	,835
	Kadın	20	2,83	0,65		
Duyarsızlaşma	Erkek	133	2,09	0,66	,869	,386
	Kadın	20	1,96	0,46		
Kişisel Başarısızlık	Erkek	133	2,61	0,53	,074	,941
	Kadın	20	2,62	0,50		

* $p < 0,05$ anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı

Tablo 1'de görüldüğü üzere vergi müfettişlerinin cinsiyet değişkenine göre kadın ve erkek vergi müfettişleri arasında duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık alt boyutu açısından istatistiksel olarak manidar bir farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır ($p > 0,05$). Bu yüzden Hipotez 1 reddedilmiştir.

Tablo 2'de vergi müfettişlerinin medeni durum değişkenine göre tükenmişlik düzeyleri puanları yer almaktadır.

Tablo 2. Medeni Durum Değişkenine İlişkin Bağımsız Örneklemeler T Testi Analiz Sonuçları

Boyut	Medeni Durum	n	\bar{x}	ss	t değeri	p
Duygusal Tükenme	Evli	104	2,84	0,64	,680	,498
	Bekar	49	2,92	0,78		
Duyarsızlaşma	Evli	104	2,03	0,59	1,218	,225
	Bekar	49	2,17	0,72		
Kişisel Başarısızlık	Evli	104	2,59	0,51	,536	,593
	Bekar	49	2,64	0,56		

* $p < 0,05$ anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı

Tablo 2'de görüldüğü üzere vergi müfettişlerinin medeni durum değişkenine göre evli ve bekar vergi müfettişleri arasında duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık alt boyutu açısından istatistiksel olarak manidar bir farklılığın olmadığı anlaşılmıştır ($p > 0,05$). Bu yüzden Hipotez 2 reddedilmiştir.

Tablo 3'de vergi müfettişlerinin eğitim düzeyi değişkenine göre tükenmişlik düzeyleri puanları yer almaktadır.

Tablo 3. Eğitim Düzeyi Değişkenine İlişkin Bağımsız Örneklemeler T Testi Analiz Sonuçları

Boyut	Eğitim Düzeyi	n	\bar{x}	ss	t değeri	p
Duygusal Tükenme	Lisans	135	2,87	0,68	,559	,577
	Lisans Üstü	18	2,78	0,76		
Duyarsızlaşma	Lisans	135	2,10	0,65	1,404	,162
	Lisans Üstü	18	1,88	0,55		
Kişisel Başarısızlık	Lisans	135	2,64	0,51	1,981	,049*
	Lisans Üstü	18	2,38	0,60		

* $p < 0,05$ anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı

Tablo 3'de görüldüğü üzere vergi müfettişlerinin eğitim düzeyi değişkenine göre lisans mezunlarının lisansüstü mezunlarına göre tükenmişlik alt boyutlarından kişisel başarısızlığın istatistiksel olarak manidar düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. [$t_{151}=1.981$, $p < 0,05$]. Lisans ve lisansüstü eğitim mezunu vergi müfettişleri arasında duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutu açısından istatistiksel olarak manidar bir farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır ($p > 0,05$).

Tablo 4'de vergi müfettişlerinin yaş değişkenine göre tükenmişlik düzeyleri puanları yer almaktadır.

Tablo 4. Yaş Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

Boyutlar	Değişken	n	\bar{x}	ss	F	p
Duygusal Tükenme	20-29 Yaş	70	2,87	0,70	,490	,690
	30-39 Yaş	56	2,92	0,68		
	40-49 Yaş	15	2,68	0,70		
	50 Yaş ve Üzeri	12	2,81	0,64		
Duyarsızlaşma	20-29 Yaş	70	2,20	0,69	1,770	,155
	30-39 Yaş	56	1,98	0,58		
	40-49 Yaş	15	1,88	0,67		
	50 Yaş ve Üzeri	12	2,07	0,45		
Kişisel Başarısızlık	20-29 Yaş	70	2,59	0,55	,376	,770
	30-39 Yaş	56	2,66	0,43		
	40-49 Yaş	15	2,51	0,66		
	50 Yaş ve Üzeri	12	2,58	0,65		

* $p < 0,05$ anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı

Tablo 4'de görüldüğü üzere vergi müfettişlerinin yaş değişkenine göre bütün yaş gruplarında vergi müfettişleri arasında duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık alt boyutu açısından istatistiksel olarak manidar bir farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır ($p > 0,05$). Bu yüzden Hipotez 4 reddedilmiştir.

Tablo 5'de vergi müfettişlerinin gelir durumu değişkenine göre tükenmişlik düzeyleri puanları yer almaktadır.

Tablo 5. Gelir Durumu Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

Boyutlar	Değişken	n	\bar{x}	ss	F	p
Duygusal Tükenme	5000 TL ve Altı	91	2,83	0,68	,258	,773
	5001-7000 TL	54	2,90	0,72		
	7001 TL ve Üzeri	8	2,97	0,49		
Duyarsızlaşma	5000 TL ve Altı	91	2,13	0,65	1,308	,273
	5001-7000 TL	54	1,97	0,62		
	7001 TL ve Üzeri	8	2,23	0,58		
Kişisel Başarısızlık	5000 TL ve Altı	91	2,61	0,52	,667	,515
	5001-7000 TL	54	2,57	0,55		
	7001 TL ve Üzeri	8	2,80	0,41		

* $p < 0,05$ anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı

Tablo 5'de görüldüğü üzere vergi müfettişlerinin gelir durumu değişkenine göre bütün gelir gruplarında vergi müfettişleri arasında duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık alt boyutu açısından istatistiksel olarak manidar bir farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır ($p > 0,05$). Bu yüzden Hipotez 5 reddedilmiştir..

Tablo 6'da vergi müfettişlerinin mesleki kıdem değişkenine göre tükenmişlik düzeyleri puanları yer almaktadır.

Tablo 6. Mesleki Kıdem Değişkenine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analiz Sonuçları

Boydutlar	Değişken	n	\bar{x}	ss	F	p
Duygusal Tükenme	1-5 Yıl	99	2,86	0,68	,109	,955
	6-10 Yıl	13	2,96	0,67		
	11-15 Yıl	19	2,85	0,79		
	16 Yıl ve Üzeri	22	2,82	0,65		
Duyarsızlaşma	1-5 Yıl	99	2,16	0,65	1,780	,153
	6-10 Yıl	13	2,05	0,55		
	11-15 Yıl	19	1,83	0,62		
	16 Yıl ve Üzeri	22	1,95	0,63		
Kişisel Başarısızlık	1-5 Yıl	99	2,61	0,52	,067	,977
	6-10 Yıl	13	2,64	0,48		
	11-15 Yıl	19	2,60	0,50		
	16 Yıl ve Üzeri	22	2,56	0,65		

* $p < 0,05$ anlamlılık seviyesinde ilişki anlamlı

Tablo 6'da görüldüğü üzere vergi müfettişlerinin mesleki kıdem değişkenine göre bütün mesleki kıdem gruplarında vergi müfettişleri arasında duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık alt boyutu açısından istatistiksel olarak manidar bir farklılığın olmadığı anlaşılmaktadır ($p > 0,05$). Bu yüzden Hipotez 6 reddedilmiştir.

6. TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu çalışmada vergi müfettişlerinin mesleki tükenmişlik yaşıntılarının demografik özelliklerine göre farklılaşma olup olmadığı saptanmaya çalışılmıştır. Maslach ve Jackson (1981), tarafından geliştirilen mesleki tükenmişlik düzeyi veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Mesleki Tükenmişliği; bireylerde ortaya çıkan genellikle yüksek stresli işlerde çalışanlar tarafından sıkılıkla yaşılanan, duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıların azalması sendromu olarak kısaca tarif edebiliriz. Çalışanlarda fiziksel bitkinlik, uzun süren yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk hisleri ile beraber fertlerin yaptığı işe, hayata ve topluma karşı takındığı negatif tavırları içeren fiziksel ve zihinsel boyutları olan bir sendrom (Maslach ve Jackson 1981; Freudenberg, 1974) olarak da tarif edebiliriz.

Araştırma Vergi Müfettişlerinin Mesleki Tükenmişlik yaşıntılarına ilişkin Türkiye'de ilk çalışmıştır. Araştırma sonucuna göre, vergi müfettişlerinde cinsiyet değişkenine göre kadın ve erkek vergi müfettişleri arasında duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık alt boyutu açısından istatistiksel olarak manidar bir farklılığın bulunmadığı görülmektedir. Duygusal Tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık algısında erkek ve bayanlar arasında anlamlı bir farklılığın olmaması, çalışanların aynı iş koşullarında, aynı beklenilerinin olması ve işlerine karşı duydukları hazz ilkesinin benzerlikleri ile izah edilebilir. Diğer meslek gruplarında mesleki tükenmişlikle ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde bireylerin cinsiyetleri ile mesleki tükenmişlikleri arasında manidar farklı bir durumun olmadığı dikkat çekilmiştir. (Uslu, Pepe, Avşaroğlu Balcı 2005; Tatlıcı ve Kırımoğlu, 2008; Gençay, 2007;). Bunun yanında çalışmaların bir kısmında ise cinsiyetle mesleki tükenmişliğin alt boyutlarına göre farklı bağlantıların olduğunu tespit etmişlerdir. (Ağaoğlu, Ceylan, Kasım ve Madden 2004; Aktuğ, Susar, Keskin, Balcı ve Seber 2006; Özer, Karakaya, Altınöz, Genç, Avşaroğlu ve Erişoğlu, 2007; Ergin, 1992; Gold, Robert ve Wright 1991; Otacioglu, 2008). Yapılan

araştırmalar incelendiğinde, cinsiyetle mesleki tükenmişlik düzeyleri arasında bağlantının bulunması bu araştırmanın bilimsel sonucuya benzerlik göstermektedir.

Araştırmada vergi müfettişlerinin medeni durum değişkenine göre evli ve bekar vergi müfettişleri arasında duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık alt boyutu açısından istatistiksel olarak manidar bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Medeni durumun mesleki tükenmişlik konusunda önemli bir etki oluşturmadığı için vergi müfettişlerinin evliliklerini ertelemek zorunda değildirler, hatta evliliğin tükenmişlik düzeyine olumlu etki yapacağı söylenebilir. (Taysı, 2012, Doğan ve Nazlıoğlu 2010)

Araştırma sonuçlarına göre, vergi müfettişlerinin eğitim düzeyi değişkenine göre lisans mezunlarının lisansüstü mezunlarına göre tükenmişlik alt boyutlarından kişisel başarısızlığın istatistiksel olarak manidar seviyede yüksek olduğu saptanmıştır. Lisans ve lisansüstü eğitim mezunu vergi müfettişleri arasında duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutu açısından istatistiksel olarak manidar bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Buradan eğitim düzeyi arttıkça yaşanan kişisel başarısızlık azalmaktadır. Bu durumda vergi müfettişlerinin eğitimlerini devam ettirilebilmesi noktasında onlara destek olunabilir, teşvik edilebilir ve ödüllendirilebilir. Literatürde, tükenmişlik araştırmalarında (Dalgar ve Tekşen, 2014) eğitim düzeylerine göre tükenmişlik alt boyutları arasında manidar farklılık olmadığını tespit etmiş, (Nazlıoğlu, 2009) eğitim düzeylerine göre duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutlarında manidar farklılık olduğu, kişisel başarı alt boyutunda manidar farklılık olmadığını tespit etmiştir.

Vergi müfettişlerinin yaş değişkenine göre bütün yaş gruplarında vergi müfettişleri arasında duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık alt boyutu açısından istatistiksel olarak manidar bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Mesleğe yeni başlayan vergi müfettişlerinin sorumluluğunun daha az olması, ileri yaştaki vergi müfettişlerinin mesleki tecrübeleri ile dengelendiği, bundan dolayı yaş değişkenine göre mesleki tükenmişlik alt boyutlarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığı söylenebilir. Buradaki sonuç, literatürdeki yaş parametresinin tükenmişlikle negatif bir ilişki göstermesi sebebiyle (Ersoy ve Utku, 2005; Ay, Avşaroğlu, 2010; Doğan ve Nazlıoğlu, 2010) literatürle uyumlu bulunmamıştır.

Vergi müfettişlerinin gelir durumu değişkenine göre en yüksek tükenmeyi 7001 TL ve üzeri gelir grubunda yaşanırken en düşük tükenmeyi ise 5000 TL ve altı gelir grubunda yaşadığı saptanmıştır. Bütün gelir gruplarında vergi müfettişleri arasında duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık alt boyutu açısından istatistiksel olarak manidar bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Konu ile ilgili literatürde yapılan bazı çalışmalar bu bulgularla örtüşmektedir. Öztürk ve ark. (2007) tarafından sağlık idarecileri üzerinde yapılan araştırmada, gelir düzeyinin tükenmişlik puanlarına önemli bir etkisi bulunmadığı bildirilmiştir. Girgin ve ark. (2006) tarafından sağlık çalışanları üzerinde yapılan araştırmada da, gelir düzeyi tükenmişliğin alt boyutları üzerinde etkisi olmadığı saptanmıştır. Buna karşın aylık gelir ile tükenmişlik arasında ters yönde bir ilişki olduğu bildirilmiştir. (Taycan ve ark., 2006).

Vergi müfettişlerinin mesleki kıdem değişkenine göre bütün mesleki kıdem gruplarında vergi müfettişleri arasında duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık alt boyutu açısından istatistiksel olarak manidar bir farklılığın olmadığını görmekteyiz. Literatür incelendiğinde de, tükenmişlik çalışmalarında (Nazlıoğlu, 2009; Dalgar, Tekşen, 2014;) mesleki deneyim sürelerine göre tükenmişlik alt boyutları arasında manidar farklılık olmadığı tespit etmişlerdir. Çalışmaya göre vergi müfettişlerinin iş doyumu, yaşam doyumu ve mesleki tükenmişlik düzeyleri kıdem değişkenine göre manidar seviyede farklı çıkmaması, vergi müfettişlerinin hizmet süresi, duygusal tükenme alt boyutunu etkilese de diğer alt boyutları manidar seviyede etkilemediği için vergi müfettişlerinin mesleki kıdemleri, tükenmişliklerini çok fazla etkileyen bir değişken değildir yorumu yapılabilir. Ayrıca vergi müfettişlerinin yaptıkları işi zevk alarak yaptıkları ve böylelikle yaşam doyumları düzeyinin pozitif yönde olduğu söylenebilir. Diğer taraftan (Ay, Avşaroğlu, 2010) mesleki tecrübelere göre duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutlarında ise manidar farklılık olduğu, duygusal tükenme alt boyuttunda ise manidar farklılık olmadığı, (Taysı, 2012) mesleki tecrübelere göre duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutlarında manidar farklılık olmadığı, kişisel başarı alt

boyutunda ise manidar farklılık olduğu neticesine varılmıştır.(Gençay, 2007; Aktuğ, Susar, Keskin, Balcı ve Seber 2006; Basım ve Şeşen, 2006; Otacioglu, 2008).

7. KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, E., Ceylan, M., Kasım, E., & Madden, T. (2004). Araştırma Görevlilerinin Kendi Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Görüşleri. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*. Malatya.
- Aktuğ, İ., Susar, A., Keskin, S., Balcı, ., Y., & Seber, G. (2006). Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesinde Çalışan Hekimlerde Tükenmişlik Düzeyleri. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 28(2), 91–101.
- Altay, H., & Akgül, V. (2010). Seyahat Acentaları Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyi: Hatay Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 87-112.
- Altunışık, R. v. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (6.Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Ardıç, K., & Polatçı, S. (2008). Tükenmişlik Sendromu Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama (GOÜ Örneği). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 69-96.
- Ay, M., & Avşaroğlu, S. (2010). Muhasebe Çalışanlarının Mesleki Tükenmişlik, İş Doyumu ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1170-1189.
- Basım, H., & Şeşen, H. (2006). Tükenmişlikte Bazı Demografik Değişkenlerin Etkisi: Kamu'da Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 6(2), 15-23.
- Büyüköztürk, Ş. (2005). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegema Yayıncılık (Gözden Geçirilmiş 5. Baskı). Ankara: Pegema Yayıncılık (Gözden Geçirilmiş 5. Baskı).
- Byrne, M., Chughtai , A., Barbara , F., Murphy, E., & Willis, P. (2013). Burnout among accounting and finance academics in Ireland. *International Journal of Educational Management*, 27(2), 27-142.
- Çiftçioğlu, A. (2011). Investigating Occupational Commitment and Turnover Intention Relationship With Burnout Syndrome. *Business&Economics Research Journal*, 2(3), 109-119.
- Cordes, C., Dougherty, T., & Bulum, M. (1997). Pattern of Burnout Among Managers and Professionals: A Comparasion of Models. *Journal of Organizational Behavior*, 685–701.
- Cordes, S., & Dougherty, T. (1993). A Rewiew and an Integration of Research on Job Burnout. *Academy of Management Review*, 18(4), 621-635.
- Cynthia P. Guthrie and Ambrose Jones, I. (2012, Winter). Job Burnout In Public Accounting: Understanding Gender Differences. *Journal of Managerial Issues*, 24(4), 390-411.
- Dalgar, H., & Tekşen, Ö. (2014). Muhasebecilerin Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri İle Rol Çelişkisi Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 62, 37-54.
- Demir, N. (2010). Küçülmeye Giden İşletmelerde Geri Kalanların Yaşadıkları Tükenme Sendromunun Örgüte Bağlılık Üzerindeki Etkisi. *Öneri Dergisi*, 9(33), 185-198.

- Doğan, Z., & Nazlıoğlu, E. (2010). Muhasebe Meslek Mensuplarında Tükenmişlik Sendromu Üzerine Bir Araştırma. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 99-115.
- Edelwich, J., & Brodsky, A. (1980). Burnout (Stages of Disillusionment in the Helping Professions). New York: Human Science Press.
- Ergin, C. (1992). Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları (s. 143-154). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınlar.
- Ersoy, A. v. (2005). Konaklama İşletmeleri Muhasebe Müdürlerinde Tükenmişlik Sendromu-I. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(26), 43-50.
- Freudenberger, N. (1974). Staff Burnout. *Journal of Social Issues*, 30, 159–165.
- G. Ng'ang'a, J., M. Ndetei, D., & W. Kuria, M. (January, 2016). Prevalence of Burnout among Accountants; a Case Study of the University of Nairobi . *The International Journal Of Humanities & Social Studies* , 4(1), 340-345.
- Gençay, Ö. (2007). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişliklerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(2), 765–780.
- Gögercin, T. (2017). *Beden Eğitimi Öğretmenlerinin İş Tatmini Ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi (İstanbul Başakşehir İlçesi Örneği)*. İstanbul : Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Gold, Y., Robert, A., & Wright, C. (1991). The Releationship of Scores on the Educational Survey: a Modified Version of the Maslach Burnout Inventory, the Three Teaching Related Variables for a Sample of 132 Beginnig Teachers. *Educational and PsychologiCAL masurement*, 51, 429-438.
- Kalbers, L. P., & Fogarty, T. J. (2005, Spring). Antecedents to internal auditor burnout. *Journal of Managerial Issues*, 17(1).
- Maslach, C., & Zimbardo , P. (1982). *Burnout – The Cost of Caring*. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs.
- Maslach, C., Schaufeli, W., & Leiter, M. (2001). Job Burnout. *Annual Reviews of Psychology*(52), 397-422.
- Maslach, S., & Jackson, S. (1986). *Maslach Bornout Inventory Manual* (2. Ed. Palo Alto b.). CA: Consulting Psychologists Pres.
- Okutan, E., Konuk, F., & Yıldız , Ş. (2013). İş Hayatında Tükenmişlik Sendromu: Finans ve Muhasebe Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesine İlişkin Bir Çalışma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 1-17.
- Otacıoğlu, S. (2008). Müzik Öğretmenlerinde Tükenmişlik Sendromu ve Etkileyen Faktörler. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(15), 103–116.

Öz, B., & Çeviren, S. (2017). Muhasebe Meslek Mensuplarında Tükenmişlik Sendromu: Mersin Örneği. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(3), 41-59.

Özçınar, M. (2011). *Örgütlerde Yabancılaşma İle Tükenmişlik Sendromu Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumluşpınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özer, F., Karakaya, Ş., Altınöz, C., Genç, A., Avşaroğlu, S., & Erişoğlu, M. (2007, March). Some Demographic Factors and Burnout Among Turkish Dentists. *85TH General Session and Exhibition of the IADR*, 21-24.

Öztürk, A. T. (2007). Kayseri İlinde Görev Yapan Sağlık İdarecilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin Değerlendirilmesi. *Erciyes Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(2), 92-99.

Öztürk, V., Çil Koçyiğit, S., & Çına Bal, E. (2011). Meslek Mensuplarının Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri İle İşe Bağlılık Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Ankara İl Örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 12(1), 84-98.

Saçlı, Ç. (2011). *Otel İşletmelerinde Tükenmişlik Sendromu: Konya İli Örneği*. Otel İşletmelerinde Tükenmişlik Sendromu: Konya İli Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sat, S., & Ay, A. (2010). Banka Çalışanlarının İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi İ.I.B.F. Dergisi*, 2, 47-66.

Tatlıcı, M., & Kırımoğlu, H. (2008). Atletizm Antrenörlerinin Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1).

Taycan, O. K. (2006). Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerde Depresyon ve Tükenmişlik Düzeyinin Sosyodemografik Özelliklerle İlişkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 7, 100-108.

Taysı, K. (2012). *Muhasebe Meslek Mensuplarında Tükenmişlik Sendromu Üzerine Kırklareli İlinde Bir Araştırma*. TAYSI, Kemal; (2012): Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uslu, M., Pepe, H., Avşaroğlu, S., & Ş.S. (2005, November). The Study of te Levels of Professional Burnout for the Teachers of Physical Education and Sports. *The 46th ICHPER. SD Anniversary World Congress*, 9-13.

Uyar, S., & Erdinç, S. (2011). Muhasebe Personelinin İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 1, 213-232.

Vesty, G., Sridharan, V., Northcott, D., & Dellaportas, S. (2016). Burnout among university accounting educators in Australia and New Zealand: Determinants and implications. *Accounting and finance*, 1-23.

Wright, T., & Bonett , R. (1997). The Contribution of Burnout to Work Performance. *Journal of Organizational Behavior*, Vol:18, 491–499.

Zincirkiran, M., & Tiftik, H. (2013). Burnout Research for Members of Practitioners of Accountancy: Practice in the City of Diyarbakır. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 240-253.

DİJİTAL MEDYADA DİLİN YOZLAŞMASI: ÜNLÜLERİN INSTAGRAM PAYLAŞIMLARININ İNCELENMESİ

Dr. Öğr. Ü. Eda SEZERER ALBAYRAK KTO Karatay Üniversitesi
eda.albayrak@karatay.edu.tr

GİRİŞ

Bilişim teknolojilerinin önemli bir boyuta gelen gelişimi ve değişimi ile birlikte Mc. Luhan'ın da bahsettiği gibi "dünya global bir köy" haline gelmiş, enformasyona erişimin artık gün geçikçe sınırları gelişmiş ve kolaylaşmıştır. Bu durum insanlar arasındaki etkileşimden tutun da iletişimime kadar gelişmeleri beraberinde getirmiş ve hatta ülkelerin ekonomik, kültürel, sosyal ve değer yargılarını dahi etkiler durumdadır. İnternet teknolojileri bu değişim ve gelişmelerin baş rolünde yer almaktadır. Modern çağın insanoğluna getirdiği en büyük yenilik sınırların kalkmasıdır. Öyle ki, bireyler artık oturdukları yerden tek bir tuşla kilometrelerce uzaktaki, farklı kıtadaki bilim merkezlerinin veritabanlarındaki bilgilere erişebilmekte, tek bir tuşla yine coğrafi sınırların olduğu ülkelerden alışveriş yapabilmekte, eğitim alabilmekte, randevularını düzenleyip, bankacılık işlemlerini yapabilmektedirler. İnternet kullanımımı, kullanım yoğunlukları değişmekte beraber yaşlılarından gencine küçük yaş gruplarına kadar görülmektedir ve bu durum ise toplumda bazı değişimlerin gözle görülür şekilde oluştuğunu vurgulamaktadır. Bir toplumun kültürü artık internetten, sosyal ağlardan bağımsız bir şekilde düşünülememektedir. İnternet kullanıcıları sanal iletişim sayesinde farklı kültürlerde yaşayanlarla kültürel etkileşim içine girmektedirler (Çakır ve Topçu, 2005:76). Bu durum, toplumların değer yapıları, örf ve adetleri, bireylerin kişiler arası iletişim iletişimleri vb gibi birçok önemli faktörde değişiklik görülmesinde başat rol oynamaktadır. Bahsi geçen etkileşimden önemli ölçüde payını alan unsurlardan bir tanesi de dilin yapısıdır. Tosun (2005:138) dilden "dil, kültür içeriğinin aynası, onun simgelerle yansıtılması, dile getirilmesidir" olarak bahsetmektedir. Böylelikle, toplumsal kültürün en önemli değerlerinden biri olan dilde yozlaşmanın başlaması toplumsal değerlerde de yabancılama ve yozlaşmanın oluşacağının sinyallerini vermektedir. İçinde barındırdığı özelliklerden ortaya çıkan jargonlar, iletişim kodları ve semboller, kullanım yapıları ile internet dillerin yapısını ve işleyişini önemli ölçüde etkilemektedir (Çakır ve Topçu, 2005:72). Özellikle sosyal medya platformlarını yoğun bir şekilde kullanan gençler Türkçe'nin ses özelliklerini, söz dizimini, kelimeler ile ilgili yanlış kullanımını, imla özeliklerini dikkate almadan paylaşımında bulunmaktadırlar. Yapılan araştırmalar, gençlerin eğitim hayatlarında da bu durumu devam ettirdiklerini sınav kağıtlarında bile sesli harfleri kullanmadıkları, yabancı kelimelerle Türkçe kelimelerle bütünlüğündikleri, imla ve noktalama işaretlerini kullanmadıkları görülmektedir. Yeni neslin dil gelişimleri açısından hem dilbilimcilerin, hem eğitimcilerin hem de gençlerin sosyal medya platformlarında takip ettiğleri ünlü kişilere bu anlamda büyük görevler düşmektedir. Gençlerin örnek aldığı kişiler öz Türkçe'nin kullanımından uzak tutum, davranış ve eylemlere sahip olmamaları taktirde gençlerin toplumsal entegrasyonu ve Türkçe dil gelişimlerinin bilinçli olarak geliştirmelerine destek olacaklardır. Mevcut araştırmada, sosyal medya platformlarında milyonlarca takipçileri olan ünlülerin instagram hesaplarındaki paylaşımları incelenerek yapılan hatalar berirlenerek ünlülerin sosyal medya platformları kapsamında paylaşımlarına dikkat çekerek farkındalık yaratmak amaçlanmaktadır.

Dil ve İletişim

Dil, insanoğlunun iletişim kurmasını sağlayan en önemli öğe'dir. Aktarılanlara anlam vermenin ve düşünüleni diğer tarafa geçirmenin yolu dilden geçer. Humboldt dili "Düşünceleri türetip biçimlendiren, düşüncelerin oluşmasında zorunlu bir araç" olarak tanımlamıştır (Aksan, 1991:3). Girgin (2008:16) de dili "Kişiler arası iletişimini sağlamak amacıyla önceden saptanmış semboller topluluğudur. Bu semboller, belirli anlamları taşıyan kelimeler ve sesler olabileceği gibi, çeşitli hareket ve işaretler de olabilir" olarak açıklamıştır. Aksan (2003:13) ise dili "Dil dediğimiz düzen insanın gözüdür, beynidir, düşüncesidir, ruhudur" olarak tanımlamaktadır. Yılmaz (2010:18) ise dilden "dil bugün dahi kimi sınırlarının çözülmesinde zorlanılan büyülü bir varlıktır, gizli bir sözleşmeler sistemidir. Bu sözleşmeyi her insan topluluğu ayrı bir şekilde yapmış, böylece farklı diller oluşmuştur. Bugün dünya üzerinde yaklaşıklar olarak 3500 çeşit dil kullanılmaktadır" olarak bahsetmiştir.

Kimi kaynaklar insanoğlunun dil ile düşündüğünü, dil olmadan düşünme olmadığı savunulmaktadır. Sözcüklerin ise düşünce kavramının simgesi olduğu söylemektedir. Sinanoğlu (2002:147) ise dilin düşüncenin alt yapısı olduğunu belirtmektedir Dilin düşünmeyi tetiklediğine örnek olarak doğuştan kör, sağır ve dilsiz olan Kellner örnek verilir. Kellner'in bakıcısı bir gün Kellner'a su içirirken, elini musluğın altında tutarak avucunun içine "su" yazmasıyla birlikte Kellner birşeyleri fark etmeye başlamıştır dolayısıyla Kellner'in iletişim kuramadığı hayatında bir aydınlanma olmuşmuştur ve artık herşeyin adını soracaktır. Bu bağlamda, maddeler dil vasıtıyla adlandırma yoluyla kavranabildiği anlaşılmaktedir. Bilim adamları, düşünme yeteneği ile kullanılan sözcüklerin sayısı ile düşüncenin söze, eyleme, yazıya gücü arasında bir bağ olduğunu vurgulamaktadırlar (Yılmaz, 2010:21). *Açık Yapıt* adlı eserinde Umberto Eco, dilin önemli bir öğe olduğunu "Tabi olarak dil, insanlar arasında iletişimini sağlananın temel metodudur. İletişim kurmak için yazılı ve sözel olmayan diye ayırabileceğimiz iki temel method da vardır. Fakat dil ile iletişim kurmak diğerlerine göre daha baskındır" sözleriyle vurgulamaktadır (Sütçü, 2012:78-79). Ses ile iletişim kurulacağı gibi el kol hareketleri, jest, mimik, simgeler ile de sözsüz iletişim kurulabilmektedir. Her türlü iletişimün düzgün kurulması için kişilerin dili düzgün bir şekilde kullanması önemlidir. Düzgün bir iletişim kurulması, anlam karmaşası yaşanmaması için bu durum önem arz etmektedir. Konfürüyüs'e "Bir ülkeyi yönetmeye çağrılsınız ilk olarak sorusunu yönelikinde dili gözden geçirmekle işe başlayacağınızı, dil kusurlu olduğu taktirde sözcüklerin düşünceyi aktaramayacağını böylelikle de yapılması gereken şeylerin doğru yapılamayacağını" vurgular (Girgin, 2008:20).

Duman, mağara duvarlarındaki resimler, konuşma dilinin doğusu, yazının icadı, el yazmalarından matbaanın icadı ile çoğaltılmamasına kadar bir süreçten geçen iletişim, "duygu, düşünce ve bilgi alışverişi" olarak tanımlanabilen disiplinler arasıdır. Yaşamın sistemli bir yapıya dönüşmesi kapsamında vazgeçilmez olan iletişim için dil ile işbirliği yapması kaçınılmazdır (Telci, 2018:73). Vardar (2011:15) bu konunun önemini "İnsan demek dil, dil demek de toplum demektir. Dil hem toplumdaki bireylere özdeşleşir hem de toplumun üzerinde ve dışında yer alır. Dilin ilk işlevi iletişim kurmaktır ve bireyi toplumsallaştıran, ulusu oluşturan temel öğedir" sözleriyle vurgulamıştır. Bir toplum için en önemli öğelerden biri olan dil ne kadar düzgün kullanılırsa o ulusun kendini ifade etmesi ve toplumsal birliğini koruması bir o kadar kolay olur böylelikle o ulus dış dünya tarafından kolayca anlaşılabilirinmektedir.

İnternet ve Dijital Medya

90'lı yillardan itibaren iletişimim ve internetin gücü, bilişim sistemlerinde kaydedilen gelişmeler bizi yeni teknolojik gelişmelerle tanıtmış ve yaşanan bu gelişmeler toplumsal yaşamı farklılığa sürüklüyor. Teknolojik gelişmeler ve yeni medyanın ortaya çıkışının yeni kullanım alanlarını da beraberinde getirmiştir. Teknolojinin getirdiği bu dönüşüm ile birlikte, insanların sosyal bir varlık olarak toplumsal yaşamın yer aldığı toplumsal mekanların bir önemi kalmamış iletişim daha çok web ortamlı, zaman ve mekandan bağımsız sanal ortamlarda siberalem iletişim biçimine dönüştür. "Bilişimde kullanılan bütün araç ve gereçlerin oluşturduğu sistem" olarak tanımlanan bilişim teknolojileri sayesinde metropol insanları artık oyun oynama, müzik dinleme, her türlü bankacılık, sağlık, eğitim, randevu alma, rezervasyon, ulaşım vb ihtiyaçlarını ekranlarının başından halledebilme, dünyanın birçok yerinde bulunan veritabanlarındaki bilgilere zaman ve mekan kısıtlaması olmadan, coğrafi engelleri aşarak bilgiye ulaşabilmektedir. Gündümüz dünyasının vazgeçilmez sihirli bir anahtarı olan teknoloji, günümüz insanına büyük yararlar sağlarken aynı zamanda dilimizi, yaşam biçimimizi ve kültürümüzü de değiştirmektedir. Teknoloji denilince internetin akla geldiği günümüzde her şeyin internete bağlı olduğu günümüz toplumdaki bireylerin internete bağlı olmadan yaşamalarının pek de mümkün olmadığı, kişiler toplumun dışında kalmamak için internete bağlanmalarının gerektiğini düşünmektedirler (Kaya, 2013:162).

Internet, bütün dünya üzerinde yayılan bilgisayar ağlarının birleşiminden oluşan, iletişim alanında yaşanan bu gelişmenin en önemli faktörü olan devasa bir yapıdır (Kennedy, 2000:22). İnternet büyümeye hazır açık olduğundan ve herhangi bir sınır tanımadığından etkisi uluslararası olup tüm dünyada hızla yayılmaktadır. Kişiler dünyadaki diğer insanlarla elektronik posta veya Twitter, Messenger, Bloglar gibi anlık ileti programları ile haberleşebilmektedirler (Ertuğrul&Keskin, 2012:80). Gündümüzde internet kullanıcılarının yaşı 4-5 yaşından başlayarak gençlerden yaşlılara kadar uzun ve geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Ülkemizde 15 yaş ve üstü toplam 1.8 milyon kişinin

internet kullandığı ve ayda ortalama 544 milyon saat vakit geçirildiği ve kişi başına aylık 30 saat bir internet kullanımının olduğu ortaya koyulmaktadır (comScore, 2012). Dijital medya teknolojileri bireyler gündelik işlemlerini çok kısa ve kolay şekilde bitirebilmelerini sağlayan dokunmatik bilgisayar ortamları olmakla birlikte insanların sadece parmak uçlarını kullanarak çevresiyle iletişim kurmalarına da olanak vermektedir (Engin, 2012:3-6). Küçüksaraç (2014:63) dijital medyayı “geleneksel medyadan farklı olarak, dijital kodlama sistemine temellenen, iletişim sürecinin aktörleri arasında eş anlı ve çok yoğun kapasitede, yüksek hızda karşılıklı ve çok katmanlı etkileşimin gerçekleştiği multimedya biçimliliğine sahip iletişim araçları olarak Yeni Medya egemenliğinde mesafe sınırını ortadan kaldırarak ve yüz yüze iletişim olmaksızın kullanıcıları arasındaki paylaşım ve sosyal iletişimde fırsat verilen, ve bu özellikleri kullanarak kendine özgü bir yer bulan alanlardan olan iletişim kurmanın en rahat yollarından birisi ise sosyal medya ve sosyal ağlardır (Torlak ve Ay 2014:83-94). Bireylerin internet kullanımını sosyal medya vasıtıyla sınırlarını genişletmektedir. Sosyal medya, “web siteleri, bloglar, podcast, mesaj panoları, içerik paylaşım siteleri ve çok yaygın bir şekilde kullanılmakta olan sosyal ağ siteleri” (Kuşay, 2010:61) gibi mecraları içermekte ve kullanıcıların fotoğraflarını, dosyalarını, kişisel çalışmalarını ve bilgilerini internette yayınamasına ve hatta çevrimiçi organizasyonlar düzenlenmesine de yardımcı olmakta ve çevrimiçi sosyal topluluklar içerisinde birbirleriyle iletişim kurmalarını, ortak ilgi alanlarına veya ortak özelliklere sahip diğer kullanıcılarla ulaşarak onlarla iletişim kurabilmeyi sağlamaktadır. (Deperoğlu ve Köse, 2010:18).

Dijital Medya ve Türkçe

Dijital medya; elektronik medya, yeni medya, multi medya gibi isimlerin çatısı altında tanımlanan, akıllı telefonların aracılığıyla bireylerin birer uzvuyumusçasına ayrılamadıkları bir iletişim ağıdır (Telci, 2018:77). Polat (2016, 420) ise dijital medyayı ile ilgili düşüncelerini “*Dijital genel biçimimle sayıyla ilgili ve sayılardan oluşan anlamına gelen ve Türkçeye’de sayısal karşılığıyla kazandırılan bir sözcüktür. Söz konusu sayısallık bilgi teknolojileri literatüründe 1 ve 0 rakamlarından ibaret bir ikili bir sisteme karşılık gelmekte ve bu nedenle bilgiye (veriye) dayalı bütün teknolojilerin temelini oluşturan bu ikili sistem ve onlarla ilişkilendirilen her şey dijital sıfatıyla nitelenmektedir. Yeni medyanın temel özelliği olarak dijital sözcüğü ise herhangi bir kişi, grup, kurum, kuruluş ya da şeyin fiziksel ya da analog biçiminden farklı ya da ona benzer biçimde sayısallaştırılmış, biçimsel olarak çoklanabilir ve manipüle edilebilir bütün varlıklar ya da nesneleri kapsamaktadır*” olarak belirtmiştir. Günümüzde yaşılsından gencine, küçüğünden büyüğüné bireyler internet ve sosyal paylaşım ağlarını en üst seviyede kullanır vaziyete gelmişlerdir. İstatistiklere göre dünyada 232 milyon Twitter kullanıcısı bulunurken, 2016 verilerine göre Türkiye’de kullanıcı sayısının ise 46,3 milyon’dur. İlgili kullanıcıların 36 milyonu sosyal medyaya mobil cihazlardan ulaşırken, 42 milyonu ise sosyal medyada aktif olarak yer almaktadır. Türkiye’de %32 ile en çok kullanılan sosyal medya platformu Facebook iken, Facebook'u %24 ile Whatsapp, %20 ile Facebook Messenger, %17 ile Twitter, %16 ile Instagram izlemektedir (Avcı, 2017:4).

Medya, toplumsal yaşamın önemli bir parçası olmakta ve hatta toplum işleyişini ve değerlerini öğreten aile ve okul gibi kurumların bile önüne geçmiştir. Bu düşünceye paralel olarak Boschele (2017), medya ile ilgili düşüncelerini “Günümüzde küçük bebeklere sunması için cep telefonları ve tabletler verilmektedir. Artık aileyi bir araya getiren evde, anne ve babalar çocukların, birbirlerinin yüzüne bakmak yerine, cep telefonlarına, bilgisayar ekranlarına bakmaktadır. Kısaca, medya hem toplumsal hem de bireysel hatta küresel olarak günümüz toplumlarını geniş bir ölçekte etkileyen bir kurumdur” şeklinde ifade ederek toplumun kültürü, işleyışı gelenek ve görenekleri üzerinde bu denli etkili olan yeni medyanın birçok değeri dejenerasyona uğrattığını da eklemiştir. İnternet kullanıcıları, sanal iletişim sayesinde oluşan ortamlarda dünyanın dört bir yanından bu ortamlarda bulunan kişilerle iletişimde geçmekte, enformasyon alışverişi yapmaktadır. Bu durum, farklı kültüre sahip olan bireylerle yakın ilişki içerisinde olup kültürel etkileşim içine girmelerini sağlarken, artık kültür; medya, internet ve sosyal ağlardan bağımsız halde düşünülememektedir (Çakır ve Topcu, 2005:76). Bu bağlamda, ilgili etkileşimden gelenek ve göreneklerimiz, toplum yapısı, kişilerarası ilişkiler gibi önemli unsurlar payını alırken en fazla değişim ve etkileşim payını dil yapısı unsuru almaktadır.

Dil, yaşayan bir sistem olduğu için ve sosyal hayatın dili yaratması sonucunda zaman içerisinde dilde çeşitli değişimlerin görülmesi kaçınılmaz haldedir. Geçmiş zamanlarda kullanılan kelimelerin ve

sözcüklerin anlam çerçevelerinin günümüzde değişiklik göstermesi veya kullanılmaması normalken şekil bilgisi, söz dizim gibi yapısal değişikliklerin olması zaman alırken dilin kendine ait sistemi içerisinde var olmaktadır (Kaplan, 2012:20). Humboldt'a göre dil bir eser olmaktan ziyade faaliyet olduğu için değişmesi gerekmektedir. Dilin değişimi süreklilik gösterirken bu değişimler dilin kendi dinamizmi içinde olurken diğer dillerin etkisi ile de görülebilir. Dildeki değişimler, söz dizim kuralları, kullanım şartları, sözcük anlamları vb gibi alanlarda olabilir (Üçok, 2004:74-75). Dilin değişimine yol açan etmenlerin arasında ulusların ve kültürlerin eskiye nazaran çok daha iç içe olması, görsel dünyanın zenginleşmesi vb unsurlar olabilmektedir (Yılmaz, 2000) ancak dijital medyanın ve sosyal paylaşım ağlarının beraberinde getirdiği kastedilen bozulma dilin bozulmasından ziyade dilin kullanımının bozulmasıdır. Bahsedilen dildeki değişiklikler dilin kültür vb benzeri unsurlarda kaynaklanan sözcük bakımından zenginleşmesi değil de var olan yapının kaybolması ya da özensiz kullanımıdır ki bu durumda pozitif anlamda gelişimsel bir değişiklikten söz konusu değildir (Telci, 2018:73).

Yaman ve Yavuz (2007:237), internet ortamında yazı dili kullanılırken, konuşma dilinde bazı seslerin söylenmemesi ya da değiştirilerek söylemenesi gibi uygulamaların görüldüğünü belirtmişlerdir ve incelenen msn ve forum yazışmaları da yazılı anlatımdaki kuralların var olmadığını daha çok konuşma dili unsurlarının ortaya çıktıığını vurgulamaktadır çünkü internette oluşan bu yeni dilde farklı kurallar yer almaktır ve Türkçe'nin ses uyum kuralları ve öğe dizilişi bu yeni dilde mevcut değildir. İsmi "sanalca" olarak verilen ilgili yeni dil İngilizce'deki kısaltmalardan oluşmaktadır (www.ab.org.tr/ab06/bildiri/23.doc). Yılmaz'a (...182) göre de konuşma dilinde zamanı azaltmak ve kolay telaffuz amaçlı "az çaba kuralı" adı verilen uygulama internet uygulamalarında yazı dilinde de ortaya çıkmaktadır. Karahisar (2013) ise yazı dilinde konuşma dili unsuru kullanıldığı görüşüne paralellik gösteren düşüncelerini "Yarı İngilizce yarı Türkçe konuşulan cümlelerin yanı sıra konuşma dilini olduğu gibi yaziya aktarma da Z kuşağı arasında giderek yaygınlaşmakta, hatta düzgün cümle kuranlar giderek azınlıkta kalmaktadır" şeklinde ortaya koymaktadır. Keskin'in 2007 yılında Pamukkale Üniversitesi'nde öğrenim göre öğrenciler üzerinde yaptığı araştırma ise bahsi geçen görüşleri destekler niteliktedir. İlgi araştırmada öğrenciler Türkçe'nin düzgün bir şekilde kullanılmasından yana olduklarını ancak uygulamada tam tersinin mevcut olduğu görülmüştür. Öğrenciler anlık ileti programlarını eğlence amaçlı ve yeni arkadaşlar edinme amaçlı kullandıklarını ancak bu tür platformlarda Türkçe'yi düzgün bir şekilde kullandıklarına önem vermedikleri ifade edilmiştir. Öğrenciler arkadaşları ile sosyal iletişim ağlarında mesajlaşırlarken sevinçlerini, öfkelerini iletmek istedikleri zaman, küfür etmek istedikleri vb zamanlarda emojileri sözcüklerle tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. Akkoyunlu ve Yılmaz Soylu (2011:451-452) ise proje çalışmalarında ilköğretim 7 ve 8.sınıf öğrencilerinin Facebook, Youtube, Twitter, Youtube gibi iletişim ağlarında Türkçe'nin kullanımı göz önünde bulundurduğunda Türkçe'nin yozlaşlığını vurgulamışlardır. Bu durum ise internet çağında internet kültürüyle büyüyen neslin ana dilin yanlış öğrenmesi anlamına gelmektedir. Yukarıda bahsedilen Keskin (2007)'in üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilere hazır olarak metin verildiği ve bu metnin yazıtip kendi elektronik posta adreslerine göndermeleri istenmiş ve gönderilen yazınlarda Türkçe imla, yazım kurallarına uyulmadığı görülmüş ve Türkçe karakterlerde hatalar saptanmıştır. Bu konuya paralel olarak Karahisar (2013:79) makalesinde dijital çağın içerisine doğan Z kuşağıının yaptıkları her işi "hız" unsuruna bağlı olarak yaşadıklarını yemek yerken, okurken, yazarken vb gibi hayatın içindeki faaliyetlerin hepsinde en hızlı şekilde yapmaya alışlıklarını ve durumdan da Türkçe'nin nasibini alarak dijitalleştiğini belirtmiştir. WhatsApp yazışmalarında mesajlaşmaların yerini artık ağırlıklı olarak emojiler ve smiley eklenirken her geçen gün yalnız ifadelerin haricinde daha karmaşık ifadeleri içeren (cami, tespih, kabe) türleri de eklenmektedir. Bu bağlamda, kullanıcılar sözcük kullanmak yerine bu tip ifadeleri kullanmakta ve böyleslikle bu ifadelerin kolaylık ve zaman kazandırdığını düşünmektedirler (Balcık&Darancık, 2018:283).

Yine günümüzde internet kullanıcıları daha hızlı yazmak adına Türkçe'deki sözcüklerde bulunan sesli harfleri kullanmamakta (kendine iyi bak yerine "kib", ne haber yerine "nbr" gibi), Türkçe kelimelerin arasına yabancı kelimeler eklemekte, w harfinin kullanmaktadır. Bu konu ile ilgili Kırık (2017) düşüncelerini şöyle açıklamaktadır: "Sanal dünyanın ortaya çıkmasıyla birlikte yabancı kökenli sözcükler adeta dili esir aldı ve gençler bu sözcükleri yaygın biçimde kullanmaya başladı. İngilizcenin ağırlığı açık bir şekilde göze çarpmaktadır. Tamam yerine 'okay', güle güle yerine 'bye' sıklıkla

kullanılmaktadır. Sanal dünyada kullanılan bu dil ne yazık ki gerçek hayatı da etkilemektedir. Duyguların yazılı bir dilde ifade edilmesini nispeten daha da kolaylaştırınan emojiler ise sanal dünyanın 'göstergebilimsel dili' olarak ifade edilebilmektedir. Gerek Türkiye'de gerekse de dünyada her beş bireyden dördü sanal ortamda emojilere yer veriyor. Yüzde 80'lük bu kullanım oranı oldukça dikkate değer. Emojilerle hislerimiz, duygularımız, düşüncelerimiz, ruh halimiz yansıtılırken kelimelerin yeterli olmadığı durumlarda kullanıcılar bu simgelere başvurabiliyor. Jest ve mimiklerin yerine de kullanılabilen emojiler, soğuk olan yazışsal sanal dili daha sıcak bir hale getiriyor. Kimi zaman meydana gelebilecek yanlış anlamaların önüne geçebiliyor. Ancak sürekli emojilerin kullanılması da milli dilin öz niteliklerine zarar vererek, dili zedeleyebiliyor." (<https://aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/sosyal-medya-dili-yozlastiriyor/919586>)

Kırık'ın (2017) milli dilin öz niteliklerine zarar verilmesi düşüncesine örnek teşkil edecek bir durum ise Ekşi Sözlük'te "Türkçe" kelimesinin aranması ve karşılaşılan sonuçlardır. "Türkçe" kelimesi Ekşi Sözlükte aratıldığında karşımıza çıkan sonuçlardan iki tanesi aşağıdaki gibidir:

"sondan eklemeli bir dil olma ozelligitasidigindanyabancilara bir fiilin acilimi kirk saat anlatsan anlamayacaklariepeycene nezih bir dil---ayricamancuca, tuzgunca ve mogolcayla ayni dil ailesinde yer alir canim dilim benim (23.02.2000 03:13 pembe)"

"mükemmel bir estetiğe sahip, yaratıcılığı ile yazmaktan yaratmaktan hoşlananlara büyük bir haz veren, gençliğimin trendleşerek kelimeleri saçma sapan noktalara getirmesi ve bu yüzden gelecek neslin daha da berbat edeceğini düşündüğü güzel dilim (05.06.2003 15:21 haphazard)" (http://www.ajit-e.org/?menu=pages&p=details_of_article&id=96).

Kullanıcılar tarafından yapılan yorumlara bakıldığından kelimelerin yanlış kullanımı, 'ı' ve 'ç' harfleri yerine 'i' ve 'ç' harflerinin kullanıldığı, Türkçe cumlenin içinde yabancı kelime kullanımı ve 'ç, ş, ğ, ü, ö' gibi harflerin kullanımında özensizlik olduğu görülmektedir. Ekşi sözlükte kendi terminolojisinin olduğu ve dilbilgisi kurallarına uyulmadığı, yabancı kelimelerden argoya kadar birçok kelimenin var olduğu, "ayar vermek", "yok böle bişiii" gibi ifadeler içermektedir (Gürel&Yakın, 2007:214).

Sosyal hayatlarında fikirlerini ve görüşlerini açıkça ifade edemeyen bireyler internet ortamında ve sosyal paylaşım ağlarında açıkça çekinmeden beyan edebilmektedirler. İnternet ortamının kişilere özgürce yazma fırsatı sağlarken bir yandan da Türkçe'nin yozlaştığı bir ortam haline gelmiştir. Günümüzde gençler sosyal paylaşım ağlarında yazışmalar yaparken Türk Dili'nin doğru kullanım kullanılmadığına dikkat etmediği gibi kimileri de kendi fikirlerinin dikkat çekmesi için kelime yazılımlarını bilerek yanlış yapmaktadır. Fakat, bu paylaşımıları, yorumları okuyan çoğu kişi gün içerisinde kelimelerin, dilbilgisi kurallarının vb. yanlış bir şekilde uygulanmasına maruz kalmaktadırlar.

Bu durum, yeni neslin kendi dilleri ile ilgili birçok yanlış özümseyerek yetişmesine sebep olabilmektedir çünkü Saussure'a göre çoğu bireyde görsel izlenimler işitsel izlenimlere nazaran daha belirgin olup daha sürekli haldedir ki yazı görüntüsü sesin yerini alarak kendini benimsetir. Bu bağlamda, yeni nesil sosyal paylaşım ağlarında ve internet ortamlarında yanlış yazılan kelimeleri gördükçe veya yanlış uygulanmış dilbilgisi kuralları ile yazılmış paylaşımıları okudukça yanlış öğrenecekler, eğitim aldıkları kurumlarda doğrusunu öğrenmiş olsalar bile yanlış yazmaya eğilimli hale geleceklerdir (http://www.ajit-e.org/?menu=pages&p=details_of_article&id=96). Bu görüşe paralel olarak Boschele (2017) her teknolojinin arkasından kendi terminolojisini getirdiğini ve kültürümüzün en önemi unsurlarından biri olan Türk Dili'nin de bu teknolojinin geldiği ülkelerin dilinin, kültürünün ve değerlerinin etkisi altında olduğundan bahsetmektedir. Karahisar (2017:79) "Dijital Nesil, Dijital İletişim ve Dijitalleşen (!) Türkçe" adlı makalesinde sosyal medyada sıkça yapılan yazım yanlışlarını aşağıdaki şekilde yer vermiştir:

- *Konuşma Dilinin Yazıya Doğrudan Yansıtılması: İsliyosa, gidiom, gelces, şööle, nassi n, şimdik, dubidakka vb.*
- *Kelimeleri Türk Alfabetesinde Bulunmayan Harflerle Yazmak: Yoq, qadar, war, eywallah, sex, komplex, ewet vb. (www.turkoloji.cu.edu.tr).*
- *Sözün Etkisini Artırmak: Offf, ahhh, selamm, bennn, hayrrrrr, evetttt, hummm, h eeeeyyyyy vb. (Yaman&Erdoğan, 2007, 244)*

- *Ş harfi yerine SH; Ç harfi yerine CH Kullanarak Yazmak: Sheker (şeker), chark (çark) , sherbet (şerbet), chilekesh (çilekeş), shekil (şekil),berdush (berdüş) vb. (Temur& Vuruş, 2009, 237).*
- *Harflerin Yazımındaki Değişiklikler: Yüsünden (yüzünden), tikat (dikkat), bis (biz), g üsel (güzel) vb. (Yaman&Erdoğan, 2007, 242-243).*
- *Türkçe ve İngilizce Kelimelerin Birlikte Kullanımı: Free takılalım, chokcoolcıkımsın, hafızamdan delete olmuş, format attım anılarımı vb.*
- *Bazı Kelimeleri Rakamlarla Birlikte Yazmak: Kahve6 yapıorum, ömrümü 7 bitirdi, 2l eme dushtum, telef10 caloo vb. (Temur&Vuruş, 2009, 238-239).*
- *Bağlaçların Yanlış Yazımı: Her ne kadar dinleyemesekte ama dinlices, bisdebi tanışalım, sisde gelin, bizdede 2 bilgisayar var, vb.*
- *mi Soru Ekinin Yanlış Yazılması: dimi (Değil mi?), yokmu,sordumu, doğrumu vb. (Yaman&Erdoğan, 2007, 245).*
- *İngilizce Kökenli Kelimeler: Byes (güle güle), bradir (erkek kardeş), F.M. (female, male), 4 u (senin için), hand (have a nice day), hru (how areyou), oks (okey), pls (lütfen), p.c. (bilg isayar), tnx (teşekkürler).*
- *Kısaltmalar: a.e.o (Allah'a emanet ol), cvp (cevap), i.a (iyi akşamlar), s.s. (seni seviyorum), s.a. (selamünaleyküüm) vb.*
- *Birleşik Fiiller: Nblım (Ne yapalım?), Ne dicem (Ne diyeceğim?), Noldu (Ne oldu?), Npyn (Ne yapıyorsun?) vb.*
- *Edatlar: Böle (böyle), daa (daha), fln (falan), o kdr (o kadar), öle (öyle), yane (yani) vb*
- *Zamirler: Bn (ben), saa (sana), sn (sen), snn (senin) vb. (www.ab.org.tr/ab06/bildiri/23.doc).*
- *Büyük ve Küçük Harflerin Birlikte Yazılması: SağolBEN KAÇIOM, oyuncuların ardi a rkaSI KESİLMİYOR, ben meHmeT vb. (Yaman&Erdoğan, 2007, 244).*
- *Türkçeleştirildikleri Halde İngilizce Olarak Kullanılan Kelimeler: Attachment (ekleni), domain name (alan adı), firewall (güvenlik duvarı), freeware (ücretsiz sürüm), newsre ader (haber okuma), nick name (takma ad), homepage (ana sayfa), port (kanal) vb.*
- *Ekleriyle Türkçeştirmek: -le -la, -mek, mak*
Chatlaşmek, download etmek, invite yapmak, reply etmek, kliklemek vb. (Kabadayı, 2006, 30 5).

ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Araştırmanın amacı toplumun her kesimi tarafından takip edilen ünlülerin Instagram hesaplarındaki paylaşımlarında ve özel mesajlarında dil edimleri, kullanılan dilin ölçülü dilden farklılık gösterip göstermediği, gösteriyorsa hangi yönleriyle farklılığı irdelenecektir. İncelenen olgu, binlerce takipçi olan ünlü kişilerin Instagram hesaplarında yaptıkları paylaşım ve bu paylaşılmlara yaptıkları yorumlarda kullandıkları Türkçe'dir.

Araştırmamızda nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Instagram'daki dil kullanımı olgusu eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma, 01 Mart- 01 Nisan 2018 tarihleri arasında 5 farklı ünlünün Instagram hesabı incelenmiş olup toplanan veriler sonucunda çeşitli bulgulara ulaşılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni bir sosyal paylaşım ağı olan Instagram'dır. Örneklem ise sosyal medya platformlarında yer alıp da Instagram hesabı olan ve Instagram'da takip edilen ünlülerdir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verilerini Instagram hesabı olan ünlülerin paylaşımlarında, görülebilen mesaj ve yorumlarında kullandıkları dil oluşturmaktadır. Paylaşımları incelenen ünlülerin sayısı rastlanan dilsel sapmaların frekansı araştırma için önem arz etmemekle birlikte ne tür yanlışların yapıldığı ve bu

yanlışların nedenlerinin tartışılması önem arz etmektedir. İlgili ünlülerin bu araştırmadan haberleri yoktur.

BULGULAR

Ünlülerin Dil Kullanımında Saptanan Dil Olayları

Bu bölümde Instagram paylaşımlarında elde edilen bulgular “ses özellikleriyle ilgili yanlış kullanımlar”, “kelimeler ile ilgili yanlış kullanımlar”, “söz dizimi ile ilgili yanlış kullanımlar” ve “imla özellikleriyle ilgili yanlış kullanımlar” olmak üzere dört kategoride ele alınmıştır.

Demet Akalın’ın Instagram Paylaşımı

Instagram hesabında 6,8 milyon takipçiye sahip olan ses sanatçısı Demet Akalın’ın 02 Mart 2018 paylaşmış olduğu gönderisinde imla yanlışlarının var olduğu tespit edilmiştir. Sanatçı “biz yine Sahne’deyiz” yazmak yerine kesme işaretini kullanmadan “deyiz” ekini ayırmıştır. Sanatçı aynı zamanda internet ortamında en çok yapılan hatalardan olan noktalama işaretlerini kullanmaktan kaçınmış, cümle bitmiş olmasına rağmen cümlelerin sonlarına “.” koymak yerine devam edecek anlamındaki “...” koymayı tercih etmiştir. Yine ünlü sanatçı imla kategorisi çatısı altında olan bağlaçların yazımını yanlış yazdığını tespit edilmiştir. Sanatçı “dahi” anlamındaki –de, -da bağlacını ayrı yazması gerekliden “yaz için yeni dükkânımızda açıklicam hayırlısıyla” cümlesiinde görüldüğü gibi bitişik yazmıştır. Sanatçının gönderisinde yapmış olduğu bir diğer hata ise kelimeler ile ilgili yanlış kullanımlar çatısı altında olan kip eklerinin yanlış yazımıdır. “Yaz için yeni dükkânımızda açıklicam” cümlesinde “açıklayacağım” yazması gerekliden kip eklerini kısaltarak “açıklicam” şeklinde yazmıştır. Sanatçı yine kelimeler ile ilgili yanlış kullanımlar çatısı altında Türkçe kelimelerin yanlış yazımı ile alakalı hata yaparak “herkes” kelimesini “herkez” şeklinde yazmıştır. Aynı şekilde sanatçı Türkçe’de kullanımı yaygınlaşmamış yabancı kökenli olan “fulllemek” kelimesini cümle içinde kullanarak kelimelerle ilgili yanlış kullanım yaptığı gözlemlenmiştir. Sanatçı “doldurmak” kelimesini kullanmaktan ziyade “fulllemek” kelimesini kulanmayı tercih etmiştir. Akalın, yine aynı paylaşımında “iiiiii günler” kelimesi ile cümleyi bitirirken vurguyu belirtmek üzere belirli harflerin tekrarlayarak yazmış ve cümlelerle ilgili yanlış kullanımı bağlamında hata yaptığı saptanmıştır.

Seren Serengil’ın Instagram Paylaşımı

zeynepyoneydolma, serenserengilcollection ve 21.287 diğer kişi beğendi

serenserengil Sizin sevginiz omre bedel❤️ o yuzden arkancıdayın#m❤️ ve sizinde bnm olduğunuzu biliyorum desteginizi hic unutmacam bnm koton günde ki en büyük dostum sizindin

16 ŞUBAT

Instagram hesabında 1,2 milyon takipçiye sahip olan Seren Serengil 05 Mart 2018 tarihinde paylaşmış olduğu gönderisinde ses özellikleriyle ilgili yanlış kullanımlar yaptığı göze çarpmaktadır. Gönderide bulunan “omre” (ömür), “yuzden” (yüzden), “desteginizi” (desteğinizi), “kotu” (kötü), “olduğunuzu” (olduğunuzu), “buyuk” (büyük) kelimelerini İngilizce’de kullanılmayan Türkçe karakterli harflerin yerine İngilizce karşılıklarının kullanılması bağlamında yanlış yazım yaptığı tespit edilmiştir. Serengil, aynı paylaşımında kelimelerle ilgili yanlış kullanımlar çatısı altında kelimelerdeki ünlü harflerin yazılmaması hatası yaptığı saptanmıştır. Sanatçı “benim” kelimesi yazmak yerine “bnm” yazarak kelimededen ünlü harfleri atarak kısaltma yoluna gitmiştir. Sanatçının gönderisinde yapmış olduğu bir diğer hata ise kelimeler ile ilgili yanlış kullanımlar çatısı altında olan kip eklerinin yanlış yazımıdır. “Desteginizi hiç unutmicam” cümlesinde “unutmayacağım” yazması gerekliden kip eklerini kısaltarak “unutmicam” şeklinde yazmıştır. Yine ünlü sanatçı imla

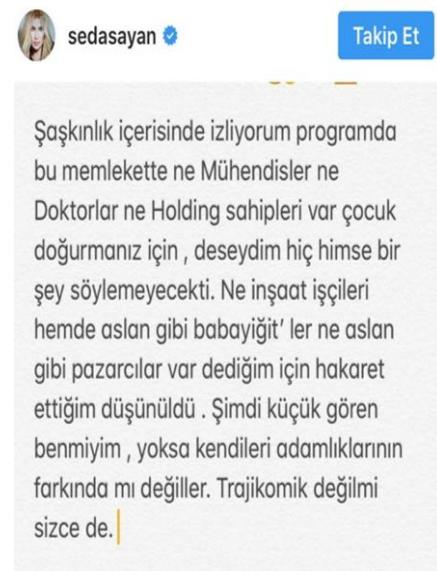

sedasayan, ozlemyldz_ ve 79.265 diğer kişi beğendi
demetakalin iyi pazarlar☀️☀️☀️☀️ haftaya
biz yine Sahne deyiz❤️ Şubat 1 Uludağ Grand
Yazıcıdayız ... yaz için yeni dükkânımızda açıklicam
hayırlısıyla❤️ Allah herkez şimdiden yaz işleri
fulllemeyi nasip etsin iiyiiii günler😊

kategorisi çatısı altında olan bağlaçların yazımını yanlış yazdığı tespit edilmiştir. Sanatçı, “bnm kotu günlerde ki en buyuk dostum sizdiniz” cümlesindeki –ki eki bağlaç olan –ki olmamasına rağmen bitişik yazılmazı yerine ayrı yazılmıştır. Sanatçının gönderisinde hiçbir noktalama işaretini kullanmadığı da gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, imlâ ile ilgili dem yanlış yaptığı saptanmıştır.

Seda Sayan'ın Instagram Paylaşımı

Instagram hesabında 1,8 milyon takipçisi olan Seda Sayan 11 Mart 2018 tarihinde yaptığı paylaşımında imlâ özelliklerini ile ilgili yanlış kullanıcılar yaptığı saptanmıştır. Sanatçı özel isim olmayan kelimelerin baş harflerini özel bir isim kullanıormuşçasına “ne Mühendisler ne Doktorlar ne Holding sahipleri” şeklinde yazarak kelimelerin baş harflerinde büyük harfler kullanmıştır. Sayan, aynı zamanda imlâ özelliklerinin yanlış yazımı ile ilgili hatalar yaparak virgül (,), tırnak işaretti (“”), soru işaretti (?) gibi noktalama işaretleri kullanmamış böylelikle cümlede anlam düşüklüğünün oluşmasına sebebiyet vermiştir. Yine imlâ özellikleri ile ilgili –mi soru ekinin ayrı yazılmaması ile ilgili hata yaptığı saptanmıştır. “trajikomik değilmi” cümlesindeki –mi soru eki ayrı yazılması gerekirken bitişik yazılmış olup aynı zamanda “adamlıklarının farkında mı degiller” kelimesindeki –mi ekinin ise ayrı değil bitişik yazılması gerekmektedir. Sanatçı “dahi” anlamındaki –de, -da bağlacını ayrı yazması gerekirken “hemde aslan gibi babayıgitler” cümlesiinde görüldüğü gibi bitişik yazmıştır.

Alişan'ın Instagram Paylaşımı

Instagram hesabında 1.2 milyon takipçi olan ünlü sanatçı Alişan'ın 13 Mart 2018 tarihinde yapmış olduğu paylaşımında imla kategorisi çatısı altında olan bağlaçların yazısını yanlış yazdığını tespit edilmiştir. Sanatçı "dahi" anlamındaki -de, -da bağlacını ayrı yazması gerekirken "Buda benimle röportaj yapan" ifadesinde görüldüğü gibi bitişik yazmıştır. Sanatçı yine kelimeyle ilgili yanlış kullanımalar çatısı altında Türkçe kelimeyle yanlış yazımı ile alakalı hata yaparak "röportaj" kelimesini "roportaj" şeklinde yazmıştır. Ünlü sanatçı Alişan, aynı zamanda internet ortamında en çok yapılan hatalardan olan noktalama işaretlerini kullanmaktan kaçınmış, cümle bitmiş olmasına rağmen cümlelerin sonlarına ":" koymak yerine devam edecek anlamındaki "..." koymayı tercih etmiştir. Yine ünlü sanatçı imla kategorisi çatısı altında olan bağlaçların yazısını yanlış yazdığını tespit edilmiştir. Sanatçı -ki bağlacını

ayrı yazması gerekikten “Demekki röportaj başlıklar konusunda bir sıkıntı var” cümlesiinde görüldüğü gibi bitişik yazmıştır.

Danla Biliç'in Instagram Paylaşımı

Instagram fenomeni olarak anılan gençlerin sıkı bir şekilde takip ettiği 2,7 milyon takipçiye sahip olan Danla Biliç 28 Mart'da paylaşımında Türkçe'de kullanımı yaygınlaşmamış yabancı kökenli olan "like" kelimesini cümle içinde kullanarak kelimelerle ilgili yanlış kullanımını yaptığı gözlemlenmiştir. "Beğeni" kelimesi yerine "like" kelimesini kullanarak sanal ortamda özellikle gençler tarafından çok sık yapılan bir hatayı Türkçe cümlelerde yabancı kelimeler kullanma modasına uydugu görülmektedir. Ünlü fenomen, yine aynı paylaşımında

gulbhrgl, alyn_unl ve 409.701 diğer kişi beğendi
danlabilic İkimiz cekcek biri yoktu ben de kendimi cektirdim
her like bir iyiki doğdur berat

“ikimizi cekcek biri yoktu” cümlesinde kelime ile ilgili yapılan yanlışlar kapsamında kelimenin tam anlamını vererek “ikimizin fotoğrafını çevecek biri yoktu” şeklinde yazmadığı için cümle de anlam karmaşası göze çarpmakta ve aynı zamanda “çevecek” kelimesini “cekeç” olarak yazarak ses özelliklerile ilgili yanlış kullanım çatısı altında İngilizcede kullanılmayan Türkçe karakterli harflerin yerine İngilizce karşılıklarının kullanılması hatası hem de kelimelerle ilgili yanlış kullanımın şemsiyesi altındaki kip eklerinin yanlış yazımı hatasını yapmıştır.

SONUÇ

Toplumsal olan dil, toplumu etkileyen her bir unsurdan, yapılan değişikliklerden etkilenmektedir. Türkçe, Ural Altay ailesine mensup güçlü bir dilbilgisi kökenine sahip, atasözleri ve deyimler bakımından zengin, noktalama işaretlerinin büyük öneme sahip olduğu bir dildir. Günümüzde teknolojik gelişmeler yaşandıkça Türkçede de değişiklikler yaşanmaktadır fakat bu değişiklikler olumsuz yönde olan değişikliklerdir. Bireyler artık herhangi bir bilgiye ulaşmak istediklerinde, alışveriş yapmadan önce tüketici yorumlarını almak için, günlük gazetelere erişebilmek için, gündem hakkında fikir yürütütmek için, müzik dinlemek, alışveriş yapmak, arkadaşları ve yakınları ile iletişimde geçmek için vb hayatın içinden olan faaliyetlerini yapmak için internet ve sosyal paylaşım ağlarını kullanmakta ancak bu platformlarda Türkçe'nin doğru kullanımına önem verilmemekte ve bu çağın içine doğan dijital yerliler başta olmak üzere yetişkinlerde bu yanlışları büyük bir vurdumduymazlıkla sürdürmektedirler. İletişimin temel taşı olan dilin yapısında bozulmalara oldukça iletişimde aksaklılar ve yanlış anlamalar olma durumu ortaya çıkmaktadır. Noktalama işaretlerinin önemini büyük olduğu Türkçe'de cümlenin akışında gereken yerde ilgili işaretler kullanılmadığı taktirde anlatım bozukluğunun ortaya çıkması ve iletişim kazalarının doğması olasıdır. Dijital Medya'nın iletişimde yeni bir çağ açmış olması kabul edilmesi gereken bir gerektir ancak dilde yozlaşma, toplumda yabancılama ve yalnızlık, mahremiyet yoksunluğu gibi sorunları da beraberinde getirmiştir.

Yapılan araştırmalar, ödevler de ve sınavlarda yeni neslin Türkçe'yi eksik yazdıkları, sesli harfleri hiç kullanmadıkları, “emojilerle” duygularını ifade etmeye alışıkları için kelimelerin tam anamlarını kağıda dökemedikleri saptanmıştır (Ertuğrul&Keskin, 2012:86). Saussure'in belirttiği gibi insanların çoğunca iletişim izlenimlerinden çok görsel izlenimler daha güçlündür. Bu durumda, internette ve sosyal medyada yer alan paylaşımlar, haberler ve haberlere verilen yorumlar vb gibi iletişimde gün içinde sürekli maruz kalan bireyler yanlış yazılan yazıları, Türkçe'nin yanlış kullanımını hafızalarında görüntü olarak kaydetmektedirler. Bu bağlamda, yediden yetmişe bilgisayarların başında olan bireyler, özellikle ilkokul çağlarında olan çocukların Türkçe'nin dilbilgisi kuralları ve yazım uygulamalarında doğrulu, yanlışı ayırt edemeyecek duruma gelebilmeleri olası bir durumdur. Bu noktada, eğitim kurumlarına büyük görev düşmektedir.

Dilimizin düzgün kullanımı konusunda en büyük görevlerden bir tanesi de milyonları arkalarından sürkleyen ünlü sanatçılara, şimdinin yeni modası “instagram fenomenleri” adı altında meşhur olan kişilere düşmektedir. Özellikle yeni nesil tarafından sosyal medya hesaplarının sıkı bir şekilde takip edildiği çoğu ünlünün Türkçe kelimelerin düzgün yazılması, bağlaçların doğru kullanımını, noktalama işaretlerinin yerinde koyulması vb gibi hususlara dikkat etmediği, bununlar birlikte çoğu iletişimde Türkçe kelimeler kullanımına rağmen ne demek istedikleri dahi anlaşılamamaktadır. Toplumun büyük bir kısmının takip ettiği çoğu ünlü sanatçının Türkçe'yi doğru kullanarak örnek olmak yerine dildeki yozlaşmanın farkında bile olmamaları trajikomik bir durumdur. Bu çalışma ile birlikte sanat camiasında Türkçe'nin doğru kullanım ile ilgili farkındalık yaratmak hedeflenmiştir. Bu bağlamda, Müzik-sen, Ulusal Sanatkarlar ve Sanatçılar Derneği vb kuruluşlara, TC Kültür Bakanlığı'nın sorumluluğu büyütür. İlgili kuruluşlar, sanatçılardan Türkçe'nin doğru kullanımını hakkında farkındalık yaratmak amacıyla çalışmalar yapmalı ve sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlemelidirler.

KAYNAKÇA

Aksan, D. Türkçenin Gücü (8.Baskı), Ankara: Bilgi Yayınevi, 2003.

Aksan, D. Türk dili edebiyatı-dil anlam sözcük. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi, 1991.

Avcı, A. “Her Zaman Çevrimiçi” Olmak. Epôke Sosyal Bilimler Dergisi, 2017

- Ertuğrul, İ & Keskin, N. İnternet'in Türkçenin Kullanımında ve Toplum-Birey Yapısının Değişimindeki Rolü, IUYD, Doğu Akdeniz Üniversitesi, 2012
- Çakır, H. ve Topçu, H. Bir iletişim dili olarak İnternet. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2005.
- Girgin, A. Gazeteciliğin Temel İlkeleri, İstanbul Üniversitesi iletişim Fakültesi Yayınları, 2008.
- Kaplan, M. Kültür ve dil. Dergah Yayınları: İstanbul.
- Karahisar, T. "Dijital Nesil, dijital iletişim ve dijitalleşen Türkçe", AJIT, 2013.
- Kaya. A. (2013). Sosyal Paylaşım Ağlarının Kişilerarası İletişim Sürecine Etkisi bağlamında Facebook, Sosyal Medya Araştırmaları
- Kennedy, A.J. The Internet, the rough guide. (Çev: Ş.Demir) Ankara: Dost Kitabevi, 2000.
- Keskin, N. "Bilgisayarların (e-posta, MSN programları gibi) Türkçenin Kullanımı Üzerindeki Olumsuz Etkileri", Aşık Paşa Sempozyumu, Kırşehir, 2007.
- Kuşay, Y. "Sosyal Medyanın Gücü ve Uygulama Örnekleri", İkinci Medya Çağında İnternet, 2010
- Deperlioğlu, Ö., ve Köse, U. (2010). Web 2.0 Teknolojilerinin Eğitim Üzerindeki Etkileri ve Örnek Bir Öğrenme Yaşıntısı. 10. Akademik Bilişim Konferansı. Muğla Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Muğla.
- Küçüksaraç, B. Prosumer Kadınlar ve Kendin Yap Bloglarında Üretim ve Tüketim Pratikleri, Yeni Medya Araştırmaları: Kavramlar, Uygulamalar, Araştırmalar Literatür Academia: İstanbul.
- Polat, İ. H. "Dijital-Siber-Sosyal; Yeni bir medyadan yeni bir yaşam alanına dönüşüm", TRT Akademi Dergisi: Dijital Medya, Cilt 1, Sayı 2.
- Sütçü, C. Sosyal Medyaya Girilmeden Önce Bilinmesi Gerekenler, Yeni Medya ve..., Altın Kitaplar, İstanbul, 2012.
- Sinanoğlu, O. Bye Bye Türkçe, Otopsi Yayınevi, 2002
- Telci, B. "Dijital Medya ve Dilde Bozulma: Sosyal Paylaşım Sitelerinde Yazı Dili" İletişim Çalışmaları Kitabı
- Torlak, Ö ve Ay, U. "Facebook'ta Bulunma Amacı ve Facebook Reklamlarına Duyulan İlgi Arasındaki İlişki". Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2014.
- Tosun, C. *Dil Zenginliği, Yozlaşma ve Türkçe*. Journal of Language and Linguistic Studies, 1(2), 2005.
- Vardar, B. Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri. Multilingual Yayınları: İstanbul, 2011.
- Yaman H. ve Yavuz E. İnternet Kullanımının Türkçe'ye Etkileri: Nitel Bir Araştırma. Journal of Language and Linguistic Studies, 3(2), 2007.
- Yılmaz, M. A. Dil zekası İletişim Sihirbazlığı, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- Yılmaz, M. F. İnternet ortamında şekillenen söyleşi dili üzerine toplum dil bilimsel bir inceleme. Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, 1(1).
- <http://www.comscore.com> 22.04.2018
- <http://www.linkedin.com/shareArticle?mini=true&url=http://aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/sosyal-medya-dili-yozlastiriyor/919586&title='Sosyal medya dili yozlaştırıyor'> 15.03.2018

BURSA'DA KENTİN MARKALAŞMASINDA COĞRAFİ FAKTÖRLERİN ETKİSİ

Dr. Zehranur SAVRAN, İstanbul Üniversitesi, zsavran26@gmail.com

GİRİŞ

Marka; üretici veya satıcının mal ve hizmetlerini belirlemeye, tanıtımaya ve rakiplerinden farklılaştırmaya yarayan isim, terim, sembol, tasarım, işaret, şekil, renk veya bunların çeşitli bileşimleridir (Aaker, 1991:7). Marka kavramının ilk ortaya çıkıştı kentlerin ortaya çıktığı dönem kadar eskidir. Tarih boyunca her toplum ve medeniyet; semboller, izler ve damgalar gibi kimlik tanımlayıcı markalar kullanmışlardır. Marka ile ilgili tarihteki ilk bulgular Roma, Mısır, Yunan ve Çin uygarlıklarında görülmüştür. Marka kavramının ilk kullanılma amacı, üreticiler tarafından üretilen aynı ürünün ilk kim tarafından üretildiğini göstermek ya da üretilen ürünün kime ait olduğunu bilinmesi içindir. Markanın sadece bir logo, sembol ya da etiket olmadığıının anlaşılması 1940'lı yillardan sonra olmuştur.

Marka Kent Nedir?

“Coğrafyanın sonu”, “mekânsız ekonomi” gibi görüşler küreselleşmeyle birlikte, küresel pazarda yer almak isteyen ülkelerin, bölgelerin ve kentlerin birbirine benzeyen mekânlar yani küresel köy haline gelmeleri kentler arasındaki farklılıkları azaltmıştır. Bu nedenle ortaya çıkan yeni paradigmalar, argümanlar ve kavamlarla kentler kendilerini küresel pazarda ifade etmek zorundadırlar. Bu kavamlardan olan rekabetçilik olgusu sadece firmalarla sınırı değildir; ülke, bölge ve kentler arasında da önem kazanmaktadır. Mekanlar da ürünler ve hizmetler gibi marka haline gelebilir (Keller, 1998:19). Kentlerin rekabet ortamında varlık gösternelerini sağlamak ve rekabetçiliği artırmak amacıyla “kentlerin markalaşması” kavramı ortaya çıkmıştır (Akturan & Oğuztimur, 2016:118). Marka kent üzerine yapılan bilimsel araştırmalar ise 1970'lerin sonu gibi yapılmaya başlamıştır. Mal ve hizmetler nasıl markalanıyorsa, yerleşim yerleri de coğrafi özelliklerin çekiciliklerini tanıtmak için marka kent fikrini ortaya çıkarmışlardır (Rainisto, 2003:3). İnsanların zihninde olumlu bir algı oluşumunu amaçlayan, kente değer katmak ve çekim merkezi olabilmek adına yapılan faaliyetlerin tümü marka kent olarak tanımlanmaktadır. Bu süreçte markalaşma stratejileri kent üzerinde uygulanır. Kentsel tanıtımın süreklilik kazanması için kentin markalaşmasını da içeren ve yeni bir markalaşma türü olan, yer markacılığı kavramı da kullanılmaktadır. Kent markalaşması, pazarlamacılar, turizmciler, coğrafyatçılar, sosyologlar, şehir plancıları ve mimarları içeren çok disiplinli bir alandır. Kentlerin markalaşmaya çalışmalarının en önemli sebebi, ekonomik cazibelerini artırmak istemeleridir. Paris, New York, Londra, Barselona, Prag, Moskova ve Sydney gibi kentler taşıdıkları farklı özelliklerle markalamışlardır. Bir kentin marka kent olabilmesi için; belirli bir özelliğinin ön plana çıkarılarak adının dünyadaki insanlara duyurulması ve merak uyandıran bir mekân haline gelmesi gerekmektedir. Ayrıca kentin tarihi ve gelişim sürecinde edindiği değişimin de markalaşmaya etkisi bulunmaktadır. Özellikle küreselleşmeyle birlikte birbirlerine benzeyen mekânlar/kentler farklılıklarını ortaya koyabilmek için doğal ve kültürel kaynaklarını ön plana çıkararak diğer kentlerle rekabet edebilir duruma gelebilirler. Kenti dikkat çekici hale getirmek ve marka yapabilmek için öne çıkan simgelerin ve

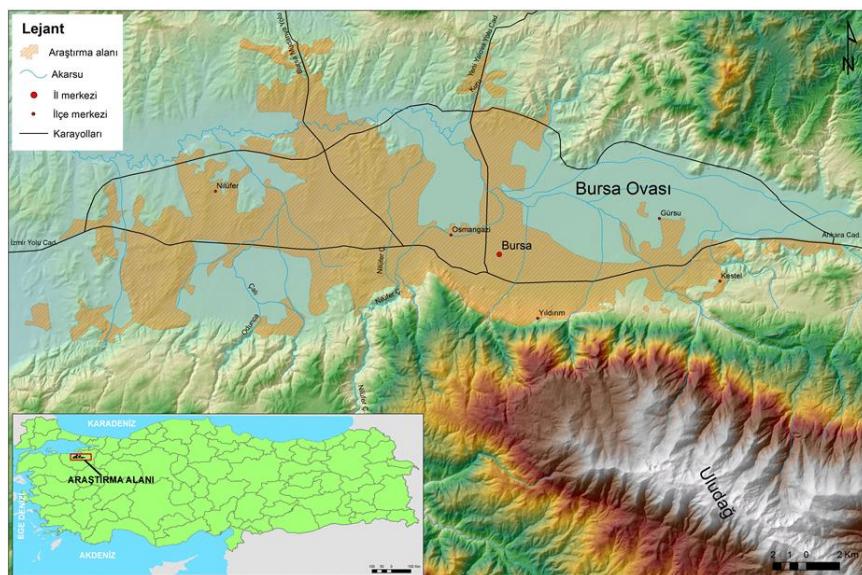
sembolik öğelerin vurgulanarak tanıtımının yapılması gerekmektedir. Sembolden kastedilen, bireylerin mekân hakkında basit genel izlenimleri olan kentin imajıdır. İmaj, sembolle ilgili ve dar anlamlı kategoriler olarak sembolün oluşumunda etkili olan kavramlar arasında bulunmaktadır (Çoruhlu, 1995:134). Kentin imajının ortaya çıkmasında etkili olan çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler doğal çevre özellikleri, kültürel ve sosyal özellikler, kentin ekonomik konumudur.

Marka Kent Olarak Bursa

Marka kent oluşturulma sürecinde, kent imajı büyük bir öneme sahiptir. 2013 ve 2016 yılları arasında Bursa'da valilik yapan Münir Karaoğlu, Bursa'nın kent sakinleri tarafından imajının; yeşil, tarih, inanç ve su olduğunu belirtmiştir (Torlak, 2015:85). Bursa'yı diğer kentlerden farklılaştıran semboller, marka değeri haline getirilebilir. Bursa'da doğal ve kültürel kaynakların ortaya çıkardığı çok sayıda marka olabilecek değerleri bulunmaktadır. Bu kaynaklar arasında dağ (Uludağ), anıt ağaç (İnkaya Çınarı), sıcak su kaynakları (Çekirge'deki sıcak su kaynakları), tarımsal ürünler (şeftali, kestane), buzul gölleri (Kilimli Göl, Kara Göl, Aynalı Göl), kale (Bursa Kalesi), han (Tuz Pazarı Çarşısı, Bali Bey Hanı, Koza Han vb.) cami (Ulu Cami, Yeşil Cami vb.), türbe (Yeşil Türbe, Hüdavendigar Türbesi vb.) ile kent ön plana çıkmaktadır. Çalışmada Bursa'daki doğal ve kültürel kaynakların kentin markalaşmasını nasıl etkilediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

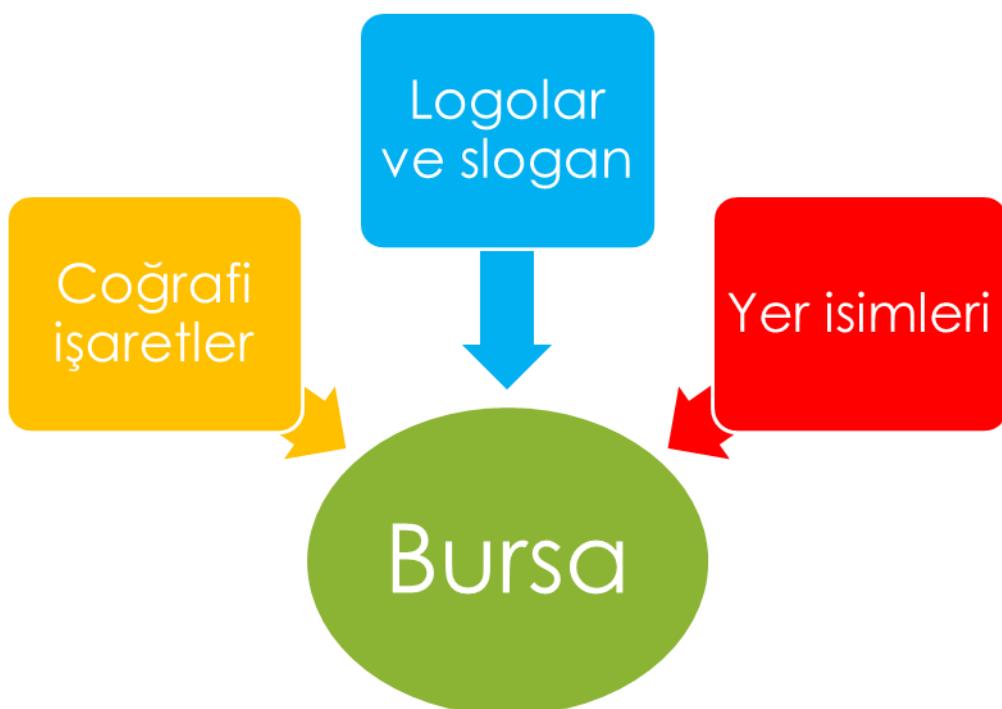
MATERYAL VE YÖNTEM

Bursa'nın tarihi-kültürel ve doğal-turistik öğelere sahip olması, çalışma alanı olarak seçilmesini sağlamıştır. Bursa kentsel alanı, tarihi kent merkezinin de yer aldığı ve Uludağ'ın kuzey yamaçlarından Bursa Ovasına yayılan geniş bir alana yerleşmiştir. İki yerleşim bölgesini ayıran Nilüfer Çayı'nın doğu kesiminde; Osmangazi İlçe Belediyesi'nin bir kısmı, Yıldırım Belediyeleri yer alır. Daha doğu kesimde Gürsu ve Kestel yerleşmeleri merkez bölgeyi tamamlar. Batı kesiminde ise Nilüfer Belediyesi yerleşimi yer almaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Çalışma Alanının Lokasyon Haritası

Araştırma alanı kentin kesintisiz dağıldığı yerlerden oluşmaktadır (Osmangazi, Yıldırım, Nilüfer, Gürsu, Kestel). Doğal kaynaklar (yersekili, tarımsal ürün, su kaynakları, bitki türleri vb) ve kültürel kaynaklardan (somut kültür, somut olmayan kültür) markalaşma da nasıl faydalansılacağı; kentteki coğrafi işaretler, logolar, sloganlar ve kentteki değerlerini ortaya çıkarılan yer isimleri (ilçe-mahalle isimleri) üzerinden belirlenmeye çalışılmıştır (Şekil 2). Çalışma da içerik analizi yapılmıştır.

Şekil 2. Bursa Kentinde, Markalaşmayı Sağlayan Destekleyici Alt Markalar

BULGULAR

Kentin markalaşmasında mevcut kaynakların etkin kullanılması, markalaşmada dış faktörlerin kullanılmasından daha önemlidir. Ayrıca kentin kimliğini etkileyen faktörler markalaşma sürecinde ön planda olmalıdır. Bir mekâna özgü kaynaklar ve ürünler diğer yerlerden farklılaşmayı sağlayabilmektedir. Bursa'da kültürel miras çalışmaları kapsamında yapılan projeler, kentin markalaşmaya olan etkisini artırmaktadır. Kentin önemli semboller arasında yer alan Bursa İpeği'nin canlandırılması kültürel ve ekonomik açıdan önemlidir. "Bursa İpeği", 1950'li yıllara kadar kent tarihinin önemli öğelerinden olmuştur. Fakat Avrupa ülkelerinde sanayi devrimi ile ipeğe göre daha avantajlı başka dokumalar üretilmesi, ipekli kumaşların yerini almıştır. 2017 yılında yerel yönetimler tarafından yapılan "Bursa İpeği Yeniden Hayat Bulacak" projesi Bursa İpeği'nin yeniden üretilmesi açısından önem taşımaktadır. Türk İslam dünyasının en eski

camilerinden biri olan ve çok ayaklı cami şemasının en klasik ve anıtsal örneği “*Ulu Cami*”, Bursa’nın önemli kültürel sembollerindendir. Bursa kentinde, zanaatçıların geleneksel el sanatlarının yapıldığı “*Irgandi Köprüsü*”, Türkiye’nin ilk “*Karagöz Müzesi*”, Osmanlı mimarisinde tüm duvarlarının çini ile kaplı olduğu “*Yeşil Türbe*” önemlidir. Ayrıca 2010 yılında Karagöz-Hacivat isimleri, Bursa markası olarak tescilleenmiştir. 2014 yılında Dünya Miras Listesine kabul edilen “*Cumalı kızık Evleri*” kentin markalaşması açısından önem taşımaktadır. Bursa’nın somut olmayan kültürel mirasından olan (gösteri amaçlı müziksiz oynanan oyun) Kılıç-Kalkan’ın, farklı meslek gruplarındaki insanlar ile saz ve söz üstatlarının bir araya gelerek sanat müziği eserleri söyleyerek eğlendikleri Gezek, yöresel farklılıklarını bir arada toplayan Danışık Gecesi gibi değerlerin tescilleenmesi kentin markalaşması açısından önemlidir. Doğal kaynaklardan da markalaşmada faydalanaabilmek, kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması için önem taşımaktadır. “*Uludağ*”, Bursa kentinin önemli doğal sembollerindendir. Kişi turizmi açısından kullanılması kentin marka değerini artırmaktadır. Ayrıca “*Uludağ Göknarı*”, “*Apollan Kelebeği*” gibi endemik türler de, markalaşmada kullanılabilecek önemli çekiciliklerindendir.

Ürünlerin ayırt edici özellikleriyle ön plana çıkmasını sağlayan ve bulunduğu bölge ile özdeleşen doğal ve kültürel ürünler (yöresel ürünler, tarım, maden ve el sanatları ile sanayi ürünler) coğrafi işaret olarak tanımlanmaktadır. Coğrafi işaretler yerel ürünlerin üretimini desteklemektedir. Doğal ürünlerin ve yerel kültürün korunması markalaşmayı sağlamasının yanı sıra kentin ticari hayatının da canlandırılmasında önemlidir. Ayrıca coğrafi işaretler, üreticilerin doğal ürünler üretme gayreti içerisinde girerek sebze, meyve ve bazı bitkiler yetiştirmesini de sağlayacaktır. Coğrafi işaretle tescilleen ürünler, kentin turizm gelirlerinin de artmasını sağlamaktadır. Coğrafi işaret konu olan doğal ve kültürel ürünler belirli bir özellik kazanmış ve benzerlerine göre farklılaştırılmış ürünlerdir. Coğrafi işaret konu olan ürünlerin en büyük özelliklerinden biri de özelliği ve kökeni olan coğrafya arasında ilişkinin olmasıdır. Kentteki doğal ve kültürel ürünler coğrafi işaret bakımından büyük bir potansiyele sahiptir. Bursa’da doğal kaynaklar kapsamında “*Gemlik Zeytini*” ve “*Gemlik Atı*” coğrafi işaretleri bulunmaktadır. Coğrafi işaret kültürel mirasın korunmasında, tüketicinin karar alma sürecini etkilemeye ürünün ve bazı özelliklerini hakkında tüketicilere bilgi vermektedir (Kan & Gülcubuk, 2008:60). Coğrafi işaretler, potansiyeli bulunan kültürel miras kapsamında ise “*Bursa Biçağı*” tescilleenmiştir. “*Bursa İpeği*” ise tescil sürecindedir. Coğrafi işaretler, kent ekonomisine katkı sağlaması açısından önemlidir. Ayrıca Bursa’da coğrafi işaret olarak tescil alabilecek, Bursa’ya özgü tarımsal ürünler bulunmaktadır. Coğrafi işaret kapsamına giren ürünler, yetiştirdiği mekân nedeniyle toprak, nem, rüzgâr gibi koşullar ve beşeri unsurlardan da ürün belirli bir özellik kazanmıştır. “*Şeftali*”, Bursa kenti için önemli tarımsal ürünlerdir. Bursa’da şeftalinin çok farklı türleri yetişmektedir. Özellikle nektarin adlı tüysüz şeftali çeşidi Bursa’da yaygın olarak üretilmeye başlamıştır. Fakat Bursa Ovası’nın yapışmaya açılması şeftali üretim alanlarını olumsuz olarak etkilemektedir. Bursa’nın diğer önemli tarımsal ürünü “*Kestane*” dir. Kestane şekeri, Uludağ eteklerindeki kestaneden yapılmaktadır. 1960’lı yılların başlarında Cumalı kızık, Derekızık, Hamamlı kızık ve diğer bazı köylerde kestane üretiminde önemli olan kent, son yıllarda kestane ağaçlarına gelen hastalık nedeniyle üretimi azalmıştır. Keleş ve dağ yörensinin başlıca geçim kaynağı olan dağ çileği olarak da anılan “*Bursa Çileği*” de, kentin önemli tarımsal ürünü olarak kullanılabilen marka ürünlerdir. “*Bursa Siyah İnciri*” yurtdışı talebi bulunmaktadır. Uzun raf ömrü, dış görüntüsü ve iç yapısıyla dünyanın en kaliteli sofralık inciri kabul edilmektedir. İngiltere veliaht prensi William’ın eşi Kate Middleton’ın Bursa Siyah İnciri tüketmesi sonucu sağlığına kavuşması incirin önemini artırmıştır.

“Bursa Kirazı” Bursa merkez ilçelerinde (Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım ve Kestel’de) üretilmektedir. Bursa’da işlenen kirazın büyük bir bölümü ihraç edilerek yurt dışına gitmektedir.

Kente ait logo ve slogan markalaşmada önemli unsurlardandır (Kavaratzis, 2007). Kentin markası logo ile vurgulanmaktadır (Fan, 2010:5). Kentlerde doğal-kültürel kaynaklar, tarihsel süreçte yaşamış ve siyasi olaylara damgasını vuran ünlü kişiler, kentin imajını etkilemektedir. Kentin imajının oluşması için kenti en iyi niteleyen, etkin logonun tercih edilmesi gerekmektedir. Logo, kente ait özellikler taşımalı ve kentin özünü ortaya koyan zihinsel bir görüntü oluşturmalıdır (Kırgız, 2011: 68). Bursa’nın 2014 yılında kullanılan kent logosunda (Şekil 2); Türk İslam sanatının motifi olan lale ve Büyük Selçuklu-Anadolu Selçuklu’dan kalan çintemani deseni tarihi ve kültürel öğelerini kullanmıştır. Ayrıca çini deseniley; termal kaynaklar ve Bursa’nın su kaynaklarına yer verilmiştir. Ulu Şehir sloganı (Uludağ, Ulu Cami), ile kaynaklarını ön plana çıkarmıştır. Slogan iyiye kentin imajını geliştirecek bir hareket noktası olabilmektedir (Apaydın, 2014:76). Logonun 2014 yılında tanıtımı yapılmasına rağmen lale figürünün Bursa ile özdeşleşmemesi tartışmalara neden olmuştur. Bursa’da ki yerel yöneticilerde lale figürünü benimseyememesi, logonun değiştirilmesinin gerektirmiştir fakat Ulu Şehir sloganı (Şekil 3) beğenilmiştir. Eğer sembol sloganla uyumsuz olursa kentin kredibilitesi zayıflamaktadır (Apaydın, 2014:74). 2010 yılında Bursa’ya ait olduğu tescilleden Karagöz-Hacivat’ın ve Kılıç-Kalkan’ın logo da yer alabileceği konuşulmuştur, fakat sonrasında yerel yöneticilerde değişiklik yapılması ile eski kent logosu kullanılmaya devam etmiştir.

Şekil 3. 2014 Yılında Tanıtımı Yapılan Fakat Kullanılmayan Bursa Kent Logosu

Bursa’nın mevcut logosu, kültürel ve tarihsel kent kimliğini ön plana çıkarmıştır (Şekil 4). Cami ve türbe motifleriyle; Bursa’nın Osmanlı Devleti’ne başkentlik yaptığı vurgulanmaktadır. Uludağ ve Kılıç-Kalkan’ın logoda yer alması kentin kimliğinin doğal ve kültürel ağırlıkta olduğunu göstermektedir.

Şekil 4. Bursa'nın Mevcut Kent Logosu

Bursa'da doğal ve kültürel kaynakların yerleşim yerlerinin isimlerini etkileyip etkilemediğini ve mekânsal dağılımlarını tespit edebilmek için 241 mahalle ismi (Osmangazi, Nilüfer, Yıldırım, Gürsu, Kestel ilçeleri) analiz edilmiştir. Bursa'ya özgü ürünlerin yer isimlerine verilmesi markalaşmada imaj oluşturmazı açısından önemlidir. Yeni yerleşim yerlerinde (Nilüfer, Gürsu, Kestel ilçeleri ve bu ilçelere bağlı mahallelerde) eski yerleşim yerlerine göre (Osmangazi, Yıldırım ilçe ve mahalleleri) mahalle isimlerinde, Bursa'ya özgü produkler (doğal ve kültürel) çok az yer verilmiştir (Şekil 5-6). Osmangazi İlçesi'ne bağlı 48 mahallede, Yıldırım İlçesi'nde 34 mahallenin yer ismini, doğal ve kültürel kaynaklar etkilemiştir. Yeni yerleşim yerlerinden olan Nilüfer İlçesi'nde 9 mahalle, Kestel'de 6 mahalle, Gürsu'da 1 mahallenin yer ismi etkilenmiştir.

Şekil 5. Doğal Kaynakların Yer İsimlerine Yansımı

Şekil 6. Kültürel Kaynakların Yer İsimlerine Yansımı

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentte doğal/kültürel kaynakların Bursa markası olarak tescilleşmesi kentin markalaşmasında önemlidir. Coğrafi işaretler, logolar, sloganlar ve yer isimleri ile Bursa'ya özgü ürünler ön plana çıkarılmalıdır. Coğrafi işaretle tescilleşmeyen tarımsal ürünlerin başvurusunun yapılması kent markalaşması açısından önemlidir. Kent logosunun ve sloganın, kente özgü değerleri taşıması gerekmektedir. Bursa'da ilk kurulan yerleşim yerlerinde (Osmangazi ve Yıldırım) doğal ve kültürel kaynakların yer isimlerinde etkisi vardır fakat yeni kurulan yerleşimlerinde (Nilüfer, Gürsu ve Kestel) bu etki oldukça azdır. Coğrafi işaret, logolar, sloganlar ve yer isimlerinin doğal/kültürel ürün, kaynak, miras ağırlıklı olması hem korunmayı hem de sürdürülebilirliği sağlamış olacaktır.

Bursa kenti kültürel, doğal, ekonomik ve sosyal açıdan değerlendirilerek sürdürülebilir bir kent markası haline gelebilir. Kentler markalaşma sürecinde ekonomik, sosyal ve kültürel boyutları da göz önüne alınmalıdır. Bursa'da doğal ve kültürel kaynaklar kapsamında coğrafi işaret olarak tescillenebilecek çok fazla ürün bulunmaktadır. Fakat coğrafi işaretle ilgili yerel halka, yeterince bilgilendirme yapılmamaktadır. Özellikle coğrafi özelliklerden kaynaklanan ürünlerin, bölgeye ve ürün cinsine göre sınıflandırma yapılması ve coğrafi işaretler hakkında yerel halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Aaker, D. A. (1991). Managing Brand Equity: Capitalizing on the Value of a Brand Name, The Free Pres, USA.
Akturan, U. & Oğuztimur, S. (2016). Kent Markalaşması Kavramının İçeriği ve Gelişimi: Farklı Yaklaşımlar, Planlama, 26 (2):117-129.

- Apaydin, F. (2014). Şehir Pazarlaması, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Çoruhlu, Y. (1995). Türk Dünyasında Hayvan Sembolizmi, Seyran Kitap, İstanbul.
- Fan, Y. (2010). Branding The Nation: Towards a Better Understanding. Place Branding and Public Diplomacy, 6(2), 97-103.
- Kan, M. & Gülcubuk, B. (2008). Kırsal Ekonominin Canlanmasında ve Yerel Sahiplenmede Coğrafi İşaretler, U.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt:22, Sayı:2, 57-66.
- Kavaratzis, M. (2007). City Marketing: The Past, the Present and Some Unresolved Issues. Geography Compass, 1(3), 695–712.
- Keller, K. L. (1998). Strategic Brand Management: Building, Measuring and Managing Brand Equity. New Jersey: Prentice Hall.
- Kırgız, A. C. (2011). Şehir Markalaşmasının Pazarlama Estetiği ile Desteklenmesi ve İstanbul Örneği. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Rainisto, S. K. (2003). Success factors of Place Branding A Study of Place Marketing Practices in Northern Europe and the United States, (Basılmamış Doktora Tezi) Helsinki University of Technology, Institute of Strategy and International Business, Finland.
- Torlak, M. (2015). Marka Şehir Oluşturma ve Bursa Şehrinin Markalaşması İçin Yol Haritası Tüketiciler ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, 47-93.

HALKLA İLİŞKİLERDE MEDYA İLİŞKİLERİ: SPACEX ŞİRKETİ, FALCON HEAVY ÖRNEĞİNDE BİR İNCELEME

Arş. Gör. Nurullah Zafer KARTAL, Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, zaferkartal@sdu.edu.tr

Prof. Dr. Ümit ARKLAN, Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, umitarklan@sdu.edu.tr

GİRİŞ

Birçok kişinin beraber olduğu, heterojen veya homojen yapıda olabilecek hedef kitlelerle yapılacak, halkla ilişkiler bağlamında iletişim yönetimi çeşitli araçlarla aracılık edilen bir faaliyet türüdür. Bahsi geçen aracılık durumu bilimsel veriler neticesinde gelişen teknolojinin de tekamülükle beraber, bilginin aktarılmasında aynı andalığın ve yerdeliğin zaruretini ortadan kaldırın medyanın ilerlemesine neden olmuştur. Bu bağlamda halkla ilişkilerin hedef kitle ile yapacağı iletişimde medya bir aracı rolü üstlenmiştir.

Halkla ilişkilerin bir uygulama alanı olarak medyaya verdiği önemin temelinde ise, ‘hedef kitlelerin kuruluşları ve onların faaliyetlerini var olan bilgileri ölçüsünde analiz etmesi ve bundan dolayı söz konusu kitlelerin kurumsal yapıyla alakalı bilgi dağarcığının genişletilmesinin kurumların iyiliği için ehemmiyetli olması vardır. Kuruluşun sadece kendi sahipliği altındaki iletişim araç ve yöntemleriyle bunu başarabilmesi zor ve zahmetli olabilmektedir. Bu noktada kuruluş medya ilgisine ve desteğine ihtiyaç duymakta, diğer medya araçlarından olabildiğince yararlanma gereksinimi hissetmektedir. Bu yüzden kuruluşlar kedilerine ilişkin farkındalık yaratmak ve onu görünür kılmak üzere medya ilişkilerini (Arklan ve Kartal, 2017:256) bir halkla ilişkiler uygulama alanı olarak uzun erimli hedeflere ulaşmak için iç ve dış hedef kitlelere dönük gerçekleştirilen diğer iletişimsel faaliyetlerle birlikte stratejik bir biçimde yönetmektedir.

Bahsi geçen anekdotlar temel alınarak çalışmanın amacı; halkla ilişkilerde medya ilişkilerini 06 Şubat 2018 tarihinde SpaceX şirketi tarafından üretilen Falcon Heavy roketinin fırlatılması olayı üzerinden yapı bozuma uğratarak, bir başarı öyküsünün medya ayağının analizini yapmaktadır. Bu bağlamda, hedefe uzun vadeli çalışmalar sonucunda ulaşma gayesinde olan halkla ilişkilerin taktik ve stratejilerinin olayın kökeninde bulunması bir örnek olarak incelenmesinde katalizör görevi görmektedir.

Halkla İlişkilerde Medya İlişkileri

Her öğesinin kendine has önemi ve fonksiyonları bulunan (Terek vd., 2015: 372) ve deneyimlerimiz dışında dünyaya ilişkin bilgi kanalımız konumundaki medya (Baskin, vd., 1997: 197; Poyraz, 2011:119), kurumsal yapı olarak, hangi düzeyde faaliyet gösterirse göstersin bireylere ileti aktarmak üzerine uzmanlaşmış ve bunu iş edinmiş bir tüzel kişiliktir. ‘Güçlü, ikna edici ve iletişimimin kompleks bir formu olan kitle iletişimde dayanan’ (Baran, 2014: 18) doğası gereği, ürettiği içerikler direkt zihnlere hitap eden ve kişilerin algıları üzerinde etki yaratan bir nitelik taşımaktadır. ‘En ayırt edici niteliklerinden biri, herhangi bir mesaj örüntüsünü, çok çeşitli coğrafyalarda bulunan geniş kitlelere eş zamanlı olarak hızlı ve kolayca iletmektedir’ (Arklan ve Kartal, 2017:253). Aynı anda çok sayıda insana hızlı bir biçimde ulaşabilme durumu, medyaya sahip olduğu gücü vererek, ‘onu muhataplarına karşı lehte ya da aleyhte birçok şey yapabilecek konuma taşımakta’ (Bivins, 1999:54) ve bunun sonucunda da siyaset sahnesinden iş dünyasına varincaya dek bütün kişi ve kurumların iyi ilişkiler kurmak zorunda hissetmektedir.

Kurum ile hem iç hem de dış hedef kitleler arasında iki yönlü iletişimde dayalı ilişkiler geliştirme misyonunu yüklenen halkla ilişkiler disiplini için medya ilişkilerinin önemli uygulama alanlarından biri olarak karşımıza çıkması da medyanın bünyesinde barındırdığı güç nedeniyindedir. ‘Halkla ilişkiler materyalleri için en büyük dağıtım platformu olarak’ (Wilcox vd., 2015: 417) hedef kitlelere yönelik hazırlanan mesajlara yer verme fırsatı sağlaması (Özden ve Saran, 2004: 442) medyaya sahip olduğu gücü vermektedir, bu yüzden kurumların halkla ilişkiler birimleri genellikle, dış ilişkiler, iç ilişkiler ve medya ile ilişkiler olmak üzere üç fonksiyon üstlenmektedir (Turow, 2011: 567).

Halkla ilişkilerde merkezi bir pozisyon işgal eden medya ilişkileri (Grunig ve Hunt, 1984: 223), çoğunlukla, insan ilişkileri olup (Birr, 1999: 56), kurumsal yapı ve onun faaliyetleriyle ilgili olan medya kesimleri arasındaki iletişim kalıbıdır (Varol, 2002:29). Anlık olmaktan ziyade, sürekliliği esas alan (Aydede, 2004:16) ve oldukça derin bilgi ve medyayı anlamayı gerektiren doğası (Gregory, 2009: 29) nedeniyle ne ekilirse onun biçileceği türden bir ilişki biçimidir (Gürgen, 2008:141). Bazen medya ilişkileri aktiviteleri, gelecek olan bir etkinliğin farkındalığını artırmak gibi kısa dönemli hedefleri karşılamak için dizayn edilirken (Harrison, 2000: 11), bazen de kurumsal imaja ve itibara katkı sağlamak gibi uzun dönemli amaçları başarmak için de kurgulanmaktadır. Her iki durumda da aynı hassasiyetin gösterilmesi başarı için temel belirleyici konumundadır.

Medya ile ilişki içeresine girecek kurumsal yapılar ve medya örgütlenmeleri birbirine ihtiyaç duyan ve karşılıklı birbirlerinin gelişimine katkı sağlayan yapılardır. Kurumlar medyanın ayakta kalmasını, mali açıdan devamlılığını sağlamasını temin edecek müşteriler konumundayken, medya organları da kurumların hedef kitlelerine hızlı bir biçimde ulaşmalarını temin ederek imajlarına ve itibarlarına katkı sağlamaktadır. Görüleceği üzere kurumsal yapılar ve medya arasında karşılıklı bir çıkar ilişkisi söz konusudur. Her iki yapı da varlıklarını sürdürmek için birbirine muhtaçtır.

Kurumsal yapılar medyadan temelde iki şekilde yararlanmaktadır. Bunlardan biri belirli bir bedel karşılığında yer kiralayarak enformasyonlarını lettikleri reklamdır. Diğer ise gerçekleştirilecek faaliyet ve uygulamalarla medyanın dikkatini çekikleri, ilgisini uyandırdıkları, bu sayede medyaya misafir oldukları halkla ilişkilerdir. Gerçekleştirilecek halkla ilişkiler faaliyetleriyle ‘farkındalık oluşturmak, merami ifade etmek, bir yeniliği duyurmak veya kurumla ilgili söyletilere ya da kafa karışıklığına neden olan gelişmelere açıklık getirmek üzere’ (Arklan ve Kartal, 2017:253) medyaya misafir olunabilmesi için, öncelikle aktivitenin bir haber değeri taşıması, daha sonra gerekli materyallerin düzgün ve yeteri şekilde hazırlanarak medyaya sunulması ve belki de en önemlisi medyanın farklı konulardaki bekenti ve taleplerine doyurucu yanıtlar verilerek medya ile ilişkilerin geliştirilmesi gereklidir.

Öte yandan, kurumlar, sahip oldukları kurumsal yayınlar başta olmak üzere tümüyle kendilerine ait olan imkanları kullanmak suretiyle hedef kitlelerine yeteri düzeyde ulaşamaz. Kurum dışı hedef kitlelere iletilmek istenen mesajların etkili ve zamanında ulaştırılabilmesi için medyanın desteği olmazsa olmazdır. Medya kendisine kurum tarafından gönderilen materyalleri, yapılan bilgilendirmeleri haber olarak yayıldığında kurumun kendi yaptığı tanıtım faaliyetlerinden daha etkili olmaktadır. Şöyle ki, medyada kurumla ilgili çıkan haberler diğer haberler içerisinde verildiği, buna ek olarak, kuruma ve kurumun faaliyetlerine ilişkin bilgiler bir başka kişi ve organ tarafından aktarıldığı için hedef kitle gözünde daha inandırıcı algılanmaktadır. Tabir yerinde ise, sizden ve sizin yaptıklarınızdan başkaları bahsetmekte ve bunu olumlayarak, övgüler dizerek yapmaktadır. Haliyle, belirli bir çıkar gözetmeksizin haber değeri taşıdığı için medyada yer bulan kuruma ait bilgi ve içerikler kurumsal imaja, itibara olumlu katkı sağlamaktadır. Bilhassa belirli birtakım sorunların yaşandığı, kurumun zor durumda olduğu hatta kriz dönemi içerisinde yer aldığı güç zamanlarda söz konusu medya desteği hayatı önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, medya ilişkilerinde kullanılan araç ve materyalleri; basın konferansları, basın bültenleri, makaleler ve yazınlar, birebir briefingler, görüşmeler, geçmişe dönük briefingler ve materyaller, fotoğraflar, editörlere mektuplar, hikaye fikirleri, duyurular, baş köşe yazıları, medya dizinleri, video haber bildirileri, website ve e-postalar şeklinde sıralamak mümkündür (Gregory, 2010: 122). Söz konusu araç ve yöntemler kullanılırken her aşamada halkla ilişkilerin meslek etiğine uygun tavır ve davranışların sergilenmesi, medya ile ilişkilere bu doğrultuda yön verilmesi ilişkinin geleceği açısından son derece önemlidir. Verilen sözlerin tutulmadığı, günübirlik çıkar ilişkilerinin esas alındığı, empati temeline dayalı sağılıklı iletişim örüntülerinin sergilenmediği kurum-medya ilişkisi sağılsız ve uzun dönemde yarardan zarar potansiyeli yüksek, etik kaygılarının pek fazla gözetilmediği bir ilişki tarzı olacaktır.

SpaceX, Falcon Heavy Örnek Durum Çalışması

Bilimsel araştırmalar sadece belirli unsurlar arasında bulunan ilişkiyi keşfetmek amacıyla değil, aynı zamanda kavramların birbirleriyle münasebetini açıklama gayesiyle de kullanılmaktadır. Bu minvalde, örnek durum çalışmaları daha önce belirlenen kavramların kendilerine tesir düzeyini teorik olarak ortaya

koyan düşünsel anekdotların reel hayat içerisinde bir numune bularak kendini ispat etme niyetinde olan bilimsel araştırmalarıdır.

Bu bölümde, halkla ilişkilerde medya ilişkilerinin nasıl olması gereğiyle ilgili, Ceo Elon Musk'a da ayrı bir parantez açılarak, SpaceX uzay taşımacılık şirketinin ürettiği Falcon Heavy roketinin fırlatılması örneğinde incelemelerde bulunularak çeşitli açıklamalar yapılmaktadır.

Sıra Dışı Bir Kişilik ve Yenilikçi Bir Oluşum: Elon Musk ve SpaceX

İnsanın bilinmeyene ve görünmeyene ulaşma, bulunduğu ortamı kendi düşünsel dünyasına göre değiştirmeye, daha rahat bir şekilde yaşamını idame ettirme, kendisi gibi olanlardan daha üstün bir konuma gelme ve maddi kazanç sağlama gibi istekleri bilimsel araştırmalara ve çeşitli girişimlere katalizör olmuş ve olacaktır. Bilimsel araştırmalar neticesinde yapbozun çeşitli parçalarının uyacağı yerlerin hem teoride hem de pratikte uzun yıllar alan uğraşlar sonucunda yavaş yavaş bulunması ile birlikte, ilgi odağı sadece yeryüzünde bulunan maddi varlıklara değil, aynı zamanda birçok kişinin hayalini süslediği gökyüzüne ve uzaya doğru çevrilmiştir. Böylelikle insanlık kendisinden önce yapılan bilimsel buluşların bulgularından yararlanarak günümüzde, çokta hayal olmayan uzayın uç noktalarına gidebilme amacında bir hayli mesafe kat etmiştir. Bahsi geçen mesafeye yaptıklarıyla önemli katkılar sağlayan önemli bir kişi ve oluşum da Elon Musk ve SpaceX şirketidir.

Bu noktada Elon Musk'ı tanıtmakta fayda bulunmaktadır. ‘Hayran olunası bir girişimci ve öncü’ (Popomaronis, 2018), milyarder iş adamı (Web_7, 2018), sadece uzaya gitmeyi hayal eden değil, orada ölmeyi isteyen (Gökmen, 2018), genç yaşlarda geliştirdiği sistemlerle para kazanmış (Web_13, 2018), müteşebbis yönyle dünyada büyük yankılar uyandırmış (Web_14, 2018) Güney Afrika asıllı Elon Musk Haldeman adında Kanadalı bir annenin ve Errol isminde Güney Afrikalı bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Kendi kendine yazılım programlayıp kodlamayı öğrenen ve 12 yaşında Blastar isimli oyunu tasarlayan Elon Musk (Web_7, 2018, Web_11, 2018), bahsi geçen oyunu dönemin popüler dergilerinden birisine 500 dolara satarak iş dünyasına giriş yapmıştır (Web_14, 2018; Web_15, 2017; Web_16, 2017).

18 yaşına girmeden Kanada'ya göç eden, annesinin Kanada'lı olması hasebiyle Kanada vatandaşlığı alan Musk (Web_14, 2018) 1992 yılında Kingston, Ontario'daki Queen's University'de iki yıl eğitim almış, takiben Birleşik Devletlerin onde gelen üniversitelerinden biri olan University of Pennsylvania'da işletme ve fizik okumak için Kanada'dan ayrılmıştır (Web_15, 2017). Anılan üniversiteden ekonomi lisans diploması ve yan dal olarak da fizik diploması aldıktan sonra (Web_7, 2018), Stanford Üniversitesi'nde doktora eğitimi almak için California'ya taşınmış, yenilenebilir teknoloji, internet ve uzay konusuna olan ilgisi eğitime başladıkten iki gün sonra bırakmasına sebebiyet vermiştir (Web_14, 2018).

Eğitim hayatını sürdürürken girişimlerine devam eden ‘Musk, 1995 yılında kardeşi Kimbal ile babalarından aldığı 28 bin dolar ile Zip2 adını verdikleri bir şehir rehberi kurmuştur’ (Web_14, 2018). 1999'da Compaq Computer Corporation tarafından 307 milyon dolara Zip2 satın alınmış ve Zip2 Altavista arama motorunun bir ünitesi haline gelmiştir (Bauer, 2018). Şirketi devrettiğinden sonra müteşebbis özelliğini devam ettiren Musk akabinde e-posta ile ödeme şirketi X.com'u kurmuş, söz konusu oluşum bir yıl sonra Confinity ile birleşip Paypal ismini almıştır (Dayınlarlı, 2017). Devam eden süreçte Paypal, internet açık artırmalarında en çok tercih edilen platform olmasından sonra, pazar lideri eBay tarafından 2002 yılında 1.5 milyar dolar karşılığında satın alınmış (Web_18, 2018), Musk bu satıştan 165 milyon dolar kazanmıştır (Dayınlarlı, 2017). Son olarak 2002 yılında SpaceX ve 2003 yılında Tesla şirketini kurmuştur.

Çalışmanın konusunun önemli değişkenlerinden biri olan ve ‘dünya çapında tarihi önemli adımlar serisi sayesinde dikkat çeken SpaceX şirketi (Web_5, 2017) Musk'un nihai hedefi Mars üzerinde bir koloni kurarak, gezegenler arası uzay yolculuğu da yapmak düşüncesiyle (Dwyer ve Brumfiel, 2018), 2002 yılında, 100 milyon dolar sermaye ile Space Exploration Technologies Corporation ismiyle kurulmuştur. Musk'un şirketi kurarken ki amacı, var olan roketlere göre üretimi çok daha düşük maliyete gelen yeniden kullanılabilir roketleri üretmektedir (Gökmen, 2018).

Hawthorne merkezinde, California; Cape Canaveral Hava Güçleri İstasyonu fırlatma tesislerinde, Kennedy Uzay Merkezinde, Florida ve Vandenberg Hava Güçleri Üstünde, California; McGregor'da roket geliştirme

tesislerinde, Texas ve Houston'daki ofislerinde, Texas; Cahntilly, Virginia; ve Washington, DC'de 5000'den fazla işçi bulunan SpaceX şirketi (Web_5, 2017) kurulduğundan beri birçok başarısızlık yaşamış olmasına rağmen (Gökmen, 2018) Aralık 2010 yılında ilk muvaffakiyetini almıştır. Düşük dünya yörüngeinden uzay aracını ilk defa geri döndürebilen şirket unvanına sahip olan SpaceX, Dragon uzay aracının Uluslararası Uzay İstasyonuna kargo götürmesi ve getirmesi sürecinde yine tarih yazmıştır (Web_5, 2017).

2017 yılında yeniden kullanılabilir hızlı roket yolunda önemli bir kilometre taşı olarak sayılabilecek ilk yeniden uçabilen uyduusal sınıf rokette başarıya ulaşan SpaceX, Commercial Resupply Service sözleşmesi altında toplamda en az 20 uçuş yapmıştır. NASA tarafından ödüllendirilmiş kontratın ikinci versiyonunda 2019 yılına kadar en az altı ek görev alacağını duyurmuş ve 2018'de SpaceX NASA'nın Commercial Crew Programının ekibini taşıyacaktır (Web_5, 2017). Sadece bu görevlerle yetinmeyen ve gelecek için de uzaya yerleşmek adına çeşitli girişimlerde bulunan şirketin Ceo'su Musk, Mart 2022 yılına kadar Marsa bir kargo uçağı, 2024 yılındaki bir fırlatmadada insanları göndereceğini söylemiştir (Farber, 2018). Dünya üzerinde en hızlı büyütlenen fırlatma hizmeti servisi veren SpaceX 12 milyar dolar üzerinde kontratlar temin etmiş ve 100 görev açıklamıştır (Web_5, 2017).

Öz bir anlatımla, ilk zamanlarında herhangi bir alet kullanmadan saf gözle yapılan gökyüzü gözlemlerinden, bilimsel buluşlar sayesinde insanlar uzayın derinliklerini keşfetmeye ve bir zaman hayal olan yerlere adımlarını atmaya başlamıştır. Bu gelişmelere önemli katkılar sağlayan bir kişi ve oluşum da; stratejik olarak düşünen ve dünyada diğer müteşebbislerden önemli derecede farklı girişimlerde bulunan Elon Musk'ın yeniden kullanılabilir roket teknolojisi ve belki insanlık adına uzaya seyahatin önünü açmak için önemli adımlar atmış SpaceX şirketidir.

Falcon 1'den Falcon Heavy'e Bir Gelişim Serüveni

İnsanın ayağını yerden keserek gökyüzüne uçma arzusu sadece günümüzün bir isteği olmamış, birçok kişi bu uğurda, önemli bedeller ödeyerek bahsi geçen arzunun nihayetine ermek adına çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Özellikle 20. yüzyılın başlangıcı itibarıyle, anılan uçma arzusunun geliştirilen teknolojik aletlerle birlikte daha stabil ve güvenli hale getirilmesini, uzaya gitme açısından önemli bir gelişme olarak ele almak mümkündür. Buna ek olarak, yüzyıl içerisinde tarihin seyrini değiştirebilecek kapasiteye sahip iki cihan harbinin yaşanması, büyük oranda bir süreçmenin olmamasına rağmen, dünyanın doğu ve batı olarak ikiye ayrıldığı İkinci Dünya Savaşının akabinde meydana gelen Soğuk Savaş esnasında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasında olan psikolojik üstünlük ve gerilim savaştı teknolojik silahlanma ve bilimsel atılım yarışını tetiklemiş ve insanoğlunun uzaya gitmesinde katalizör görevi görmüştür.

Bahsi geçen, uzaya gitme yolunda SpaceX şirketinin üretmiş olduğu Falcon 1 roketi de önemli gelişmelerden biri olmuştur. Şirket tarafından üretilen ilk roket özelliğini taşıyan Falcon 1, iki aşamalı fırlatma sayesinde düşük dünya yörünge sine kadar yük taşıyabilme kapasitesine sahip bir roket耳. Falcon 1'de sadece bir adet Merlin motoru bulunmaktadır (Spudis, 2012). Falcon 1'in ilk görevi, ABD Donanma Araştırma Laboratuvarı ve Pentagon'a ait TacSat-1 uyduşunu uzaya taşımak olmuş, ancak roket motorunun testlerinde yaşanan sıkıntılardan dolayı kırılgınlığa yol açmıştır. Falcon 1, 2008 yılında yörüngeye ulaşan ilk özel firma üretimi roket耳 (Gökmen, 2018).

Akabinde, 28 Kasım 2005'te SpaceX geliştirmiş yeniden kullanılabilir araç olan yeni fırlatma roketi Falcon 9'u duyurmuştur (Brown, 2013). 2008 yılında ilk işbirliğini yapan SpaceX, uzay istasyonuna düzenlenecek 12 görev için NASA ile 1,6 milyar dolar karşılığında anlaşmış, buradan gelen meblağ ile Falcon 9'u iki aşamalı bir roket olarak dizayn etmiş ve Dragon uzay aracını ve uydularını güvenli bir şekilde uzaya taşımak için üretmiştir. Yeniden uçabilme kapasitesine sahip ilk uyduusal sınıf roketi olan Falcon 9 (Web_19, 2017) 4 Haziran 2010'da taşıdığı SpaceX'in Dragon uzay aracıyla birlikte Cape Canaveral'den fırlatılarak ilk defa gökyüzüne uçmuştur (Bennett, 2018). Bahsi geçen roket, Falcon 1'in teknolojisine dayalı olarak orta boyutlu görevler için kullanılmak üzere geliştirilmiştir (Web_20, 2017) ve Falcon 9'un ilk versiyonu olduğundan Falcon 9 v1.0 olarak adlandırılmıştır. Bu modelin daha gelişmiş versiyonları için çalışmalarını sürdürmiş olan SpaceX şirketi, ilk olarak Falcon 9 v1.1, daha sonra ise Falcon 9 v1.2 roketini geliştirmiştir.

Daha fazla yükün dünya yörüngesine ya da uzaya gönderilmesi için daha güçlü bir fırlatma roketinin olması gerekliliği SpaceX şirketini Falcon Heavy isimli roketi üretmek adına girişimlere yöneltmiş ve ‘söz konusu roketin geliştirilmesi için şirket 7 yıl süresince 500 milyon dolar harcamıştır’ (Web_10, 2018). ‘NASA tarafından 45 yıl önce aya gönderilen roketten sonra özel bir şirket tarafından fırlatılan en güçlü roket olma özelliğini taşıyan Falcon Heavy roketi (Web_1, 2018; Web_6, 2018; Web_9, 2018), alçak dünya yörüngesine 64 ton çıkarabilen (Web_2, 2018; Web_4, 2017; McCarthy, 2018), en yakın takipçisi Delta IV Heavy’nin üçte bir fiyatına ve ondan yaklaşık iki kat daha fazla yük taşıyabilen, Falcon 9 roketlerinin kanıtlanmış tasarımını kullanan (Web_4, 2017; Barnett ve Wattless, 2018) ve üç tane Falcon 9'u bir arada bünyesinde barındırarak 27 Merlin ID motorunu kullanmaka olan bir rokettir (Tunçer, 2018; Web_4, 2017). 40 bin kilometre hızı ulaşabilecek (Web_8, 2018), kerosen yakıtlı bu süper roket 2013'e kadar California sahilinde test fırlamasının hazır olması beklenmesine rağmen (Clark, 2011), Kennedy Space Center (Web_2, 2018) Cape Canaveral Florida'da (Singleton, 2018), 6 Şubat 2018 tarihinde fırlatılmış ve kendisine bağlı üç roketten iki tanesinin tekrar yeryüzüne indirilmesi başarıyla sonuçlanmıştır.

Özetle, her ne kadar roketlerin gelişim sürecinde birçok başarısızlık ve finansal olarak zorluklar çekilse de, bahsi geçen durumları kabul etmeyen SpaceX şirketi, uzaya çeşitli materyaller, belki bir gün insan taşımak için Falcon 1 ile başladıkları roket geliştirme sürecinde önemli başarılar elde etmiştir. İnsanın uzay serüvenine önemli katkılar sağlayan şirket, yeniden kullanılabilir roketleri bulması ve gökyüzüne gönderilen roketleri geri getirebilmesi ile maliyetleri oldukça aşağı çekmiştir. Bahsi geçen maliyetlerin aşağı çekilmesi sadece kurumlar veya devletler düzeyin önemli bir gelişme olmamakla birlikte, aynı zamanda SpaceX'in kurucusu ve Ceo'su Elon Musk'ın da hayali olan insanların uzaya seyahati için de ehemmiyetli bir gelişmedir.

Bir Başarı Öyküsünün Medyadaki İzdüşümü: Falcon Heavy Fırlatma Süreci

Belirli bir sektörde ortak amaç dahilinde iş yapmak isteyen şirketlerin, her ne kadar küçük bir grupta bağlantı halinde olsa da, günümüzde varlıklarını sürdürmek istiyorlarsa stratejik olarak kendilerini konumlandırmaları ve hedef kitleleri ile bağlantı kurmaları gerekmektedir. Bu stratejik konumlandırma sadece içinde bulunulan zaman dilimini kapsayan dönemi değil, aynı zamanda daha iyi bir yere gelmek için hedef noktaları belirlenebilecek gelecek zamanı da kapsayacak şekilde ele alınmalı ve şirketin varlığının yegane sağlayıcıları olarak her daim önem gösterilmesi gereken topluluklar söz konusu stratejinin geliştirilmesinde ehemmiyetli bir yer edinmelidirler.

Şirketlerin vermiş oldukları hizmetlerden veya işlenmemiş bir madde olarak gelen materyalin bazı aşamalardan ve işlemlerden geçerek töz haline gelmesi sonucu oluşan ürünlerinden yararlanacak kişiler ya da başka kuruluşlar, sınırlı sayıda olsa da, bahsi geçen şirketlerin anılan hizmetin ve ürünün üreticisi olarak kendileri hakkında farkındalık yaratması ve iyi bir imaj edinmesi günümüz rekabetçi koşullarında doğru bir davranış tarzı olacaktır. Bahsi geçen farkındalık yaratmak, iyi bir imaj edinmek, kendini hedef kitleye tanıtmak, itibar inşa etmek vb. için kullanılan unsurlardan bir tanesi ve belki de en önemlilerinden biri de halkla ilişkiler olgusu ve onun uygulama alanlarından olan medya ile ilişkilerdir. Her ne kadar halkla ilişkiler unsuru altında bulunan medya ile ilişkiler uygulama alanına örnek verilebilecek başarılı birçok numune bulunsa da, yakın tarihten SpaceX firmasının üretmiş olduğu Falcon Heavy roketinin fırlatılma anı bu başarılı örneklerden bir olarak eklenebilir.

Uzay teknolojileri ve ulaşımı konusunda önemli devrimleri beraberinde getiren ve SpaceX tarafından üretilen Falcon Heavy roketi 6 Şubat 2018 tarihinde Florida'da bulunan Kennedy Space Center'den fırlatılmıştır. Falcon Heavy roketinin başarılı bir şekilde fırlatılması anı ve bilgileri şirket tarafından sadece iş yapmış oldukları kurumlara (NASA gibi çeşitli Birleşik Devletler, diğer ülke kuruluşları vb.) değil, aynı zamanda stratejik olarak düşünmeleri neticesinde ileri de başarılı roket teknolojilerini geliştirdiklerinde ve uzay turizmi için girişimlerde bulunduklarında potansiyel olarak müşterileri olabilecek sosyal hayatı içerisinde yaşayan normal insanlara da medya üzerinden verilmiştir.

Dünyadan uzaya doğru, şu an hala kullanılan en güçlü roket olma özelliğine sahip Falcon Heavy roketine bağlı olarak uzaya fırlatılan ve Mars'a doğru gitmesi tasarlanan – ki motorların fazla ateşlenmesinden dolayı asteroit bölgесine gittiği açıklandı (Web_3, 2018; Web_21, 2018; Web_22, 2018)- Elon Musk'un Ceo'su olduğu Tesla otomobil şirketinin ürettiği ‘dünyadaki en hızlı araba ünvanına sahip’ (Web_23, 2017)

Tesla Roadster modelinin fırlatılması (Hignett, 2018), Roadster'in sürücü koltوغuna "Star Man" isimli bir mankenin oturtulması (Joyce, 2018; Popomaronis, 2018), arabanın içinde bulunan müzik sisteminde David Bowie'nin hit şarkısı "Space Oddity"nin çalınması (Kettley, 2018) ve buna ek olarak uzaya gönderilen aracın içine "İnsanlar tarafından dünyada üretildi" notunun düşülmüş (Web_26, 2018) birlikte değerlendirildiğinde medya ilişkileri bağlamında birbirlerini çok güzel biçimde bütünleyen iyi düşünülmüş ayrıntılarla süslenmiş başarılı bir halkla ilişkiler uygulaması olduğu görülebilir. Bahsi geçen bu zeka ürünü ayrıntılar sayesinde; sadece sınırlı bir topluluğun ilgisini çekebilen teknolojik bir gelişme olarak görülebilecek Falcon Heavy roketlerinin fırlatılması anının kamu tarafından daha çok dikkat çeken bilmesi ve hedef kitle nezdinde bir görünürlük yaratabilmesi için herhangi bir teknolojik buluşun sunulmuş şeklärden oldukça farklı takdim edilmesi sağlanmıştır. Takdim sırasında yine halkla ilişkilerin bir uygulama alanı olan etkinlik yönetiminin kullanılması, buna ek olarak, SpaceX şirketinin Ceo'su Elon Musk'un sosyal medya hesaplarından sürekli durum paylaşımlarında bulunması, aynı zamanda medyanın da ilgisini çekmiştir. Böylelikle, halkla ilişkiler kavramının iyi medya ilişkileriyle kendi bünyesinde bulunduğu kurum veya şirket hakkında olumlu haberleri kitle iletişim araçları vasıtasiyla duyurmasına, yukarıda aktarılan hareket tarzı güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Tüm bu yapılanlar sonucunda, roketin fırlatılma anı 'dünyada ciddi derecede yankı uyandırarak' (Mestçi, 2009:590) farklı formattaki video dosyalarını çevrimiçi yayılama imkanı tanıyan (Köse ve Çal, 2012:4), 140 milyondan daha fazla insanın online olarak video izlemek için ortalama dört saatin harcadığı (Wilcox vd., 2015:360), dünyada en hızlı büyüyen sitelerden biri ve en çok kullanılan video paylaşım platformu haline gelen (Brown, 2017) YouTube'da canlı olarak yayınlanmış ve canlı akışta 2012 yılında 8 milyon kişi tarafından eş zamanlı izlenen Red Bull Stratos Jump'tan sonra, 2.3 milyon kişi tarafından izlenerek ikinci en çok izlenen yayın olmuştur (Singleton, 2018). Bahsi geçen en çok ikinci canlı izlenme oranı YouTube'a yüklenen videolarda da kendini göstermiş ve platform üzerinde "Falcon Heavy" yazarak yapılan aramada 2 Nisan 2018 itibariyle '1.360.000' (Web_24, 2018) sonuç ortaya çıkmıştır. SpaceX şirketinin YouTube hesabından yayımlanan video yaklaşık 21 milyon kişi tarafından izlenmiş, yine anılan tarih içerisinde videoya '38.541' (Web_25, 2018) yorum yapılmıştır. YouTube üzerinden teknolojik bir gelişme için bu kadar izlenme sayısı hiçe azımsanmayacak bir noktadadır.

SpaceX şirketinin Ceo'su Elon Musk'un süreklilik arz eden, 'iletişim ve haberleşmede önemli kolaylık getiren sosyal medyanın' (Arkhan ve Rençber, 2017:46) bir diğer mecrası olan Instagram gönderilerinde Falcon Heavy roketiyle ilgili bilgiler paylaşması ve söz konusu mecrayı yönetmesi takipçilerinin dikkatini çekmiştir. Yaklaşık olarak 7 milyon takipçiye sahip Instagram hesabı üzerinden, 20 Aralık 2017'de "Falcon Heavy Cape'de" paylaşımı '567.216' (Web_28, 2018), 5 Ocak 2018 tarihinde paylaşmış olduğu Falcon Heavy roketinin fotoğrafı '471.286' (Web_27, 2018), Falcon Heavy roketinin içine yerleştirdiği "kızıl gezegen için kırmızı bir araba" isimli paylaşımı '592.872' (Web_29, 2018), fırlatmanın gerçekleştiği gün yaptığı paylaşımı '572.328' (Web_30, 2018), Falcon Heavy'den ayrılan roketlerin dünyaya geri döndüğünü gösteren fotoğrafı ise '1.049.083' beğeni almıştır.

Her ne kadar, şirket Ceo'su Elon Musk'un Twitter hesabının 02 Nisan 2018 tarihi itibariyle 20.9 milyon takipçi bulunsa da, Musk'un Twitter paylaşımı Instagram'da bulunan gönderilere nazaran daha az geri dönüş almıştır. Bu bağlamda, 'fırlatmanın olduğu gün Falcon Heavy'nin uçuş profilinin Twitter'da paylaşılması, 88 bin, roketlerin yeryüzüne indiğini gösteren fotoğraf 237 bin, Tesla Roadster'in içinde bulunan Star Man'ın olduğu video 13,9 milyon görüntüleme almasına rağmen 178 bin beğeni almıştır' (Web_31, 2018).

Öte yandan, Falcon Heavy fırlatmasına olan ilginin bir diğer kanıtı olarak, bugünün önemli kaynak bulucularından olan Google arama motorunda bulunan sonuçlar gösterilebilir. Google'da "Falcon Heavy Launch" yazarak yapılan arama sonucunda yaklaşık olarak 607.000 sonuç bulunduğu görülebilmektedir (Web_32, 2018). Birleşik Devletlerin en çok okunan gazeteleri olan, sırasıyla; Usa Today'in, Wall Street Journal'in, New York Times'in, Los Angeles Times'in, Washington Post'un, New York Daily'nin, New York Post'un (Web_33, 2018) web sitelerinde Falcon Heavy'nin fırlatılması ve konu ile bağlantılı içerikler bulunmaktadır.

Olay Birleşik Devletlerde geçmesine rağmen, sadece orada ilgi uyandırmamış, aynı zaman da ülkemizde de dikkatleri celp etmemiştir. 'İlk olarak Google'da yapılan 'Falcon Heavy'nin fırlatılması' şeklinde yapılan arama sonucu yaklaşık 147.000 sonuç ortaya çıkmaktadır' (Web_34, 2018). Buna ek olarak, Falcon

Heavy'nin fırlatılmasının ertesi günü 7 Şubat 2018 tarihinde ülkemizde bulunan siyasi ve toplumsal gündemin yoğun olması nedeniyle gazetelerin birinci sayfalarında her ne kadar fırlatma olayı ile ilgili herhangi bir habere rastlanmaya bile, ülkemizdeki basılı medyanın dijital bir uzantısı olan haber sitelerinde söz konusu fırlatmaya ve rokete büyük ilgi bulunmaktadır. Bu bağlamda; Hürriyet, Milliyet, Sabah, Sözcü, Vatan, Akşam, Takvim vb. gibi ülkemizde hem basılı olarak hem de dijital ortamda yayınlarını yapan, ayrıca, medya araçlarının kendi muhabirlerinin yanı sıra, haberleri edinme konusunda önemli bir yeri bulunan Anadolu Ajansının ve İhlas Haber Ajansının haber sitelerinde Falcon Heavy ile ilgili haberler yapılmıştır.

Diger taraftan, önemli bir medya unsuru olan televizyon da fırlatma olayına duyarsız kalmamış ve gereken ilgiyi göstererek izleyicilerine konu hakkında enformasyon aktarmıştır. Birleşik Devletlerde, sırasıyla, en fazla izlenen televizyon kanalları olan; CBS, NBC, HBO, ABC, FOX (Web_35, 2018) kanalları içerisinde HBO kanalı hariç olmak üzere, diğer kanalların haber ünitelerinde Falcon Heavy'nin fırlatılması izleyiciye aktarılmıştır. Ülkemizde yayın faaliyetini sürdürden Trt World, Trt Haber Ntv, HaberTürk gibi kanallar da fırlatmaya kayıtsız kalmamış ve bu haberini izleyicileriyle paylaşmışlardır.

Hülasa olarak, halkla ilişkilerde medya ilişkilerini iyi bir şekilde dizayn edebilmek için durumun sadece tanzim biçimine ve içeriğine gerekli önemin atfedilmesi iktiza etmemekte, aynı zamanda olayın muhtevasının da bir o kadar ehemmiyetli gelişmeleri ve yenilikleri içermesi, durumun haber boyutu kazanması ve medyanın dikkatini çekmesi için gerekli olmaktadır. SpaceX şirketi ve onun Ceo'su olan Elon Musk'un dünyanın birçok yerinden hem konvansiyonel medya araçları hem de yeni medya araçları vasıtasiyla hedef kitle tarafından gerekli ilgiyi görmesi, fırlatma anının ilgi çekici olması -Falcon Heavy ile birlikte Tesla Roadster'in gönderilmesi, arabanın içine Star Man isimli bir mankenin konulması, müzik sisteminden bir şarkının çalınması, insanlar tarafından dünyada üretilmiştir gibi bir notun konulması vb.- ve de şirket tarafından uzay konusunda yapılan önemli gelişmeleri hayatı geçirmesinden kaynaklanmaktadır.

SONUÇ

Hem teknolojik ilerlemeler hem de faaliyet gösterilen alanın koşulları kapsamında halkla ilişkilerin medyanın ilgisini çekmesinde kullanacağı taktik ve stratejiler farklılık göstermekle birlikte, söz konusu faaliyetlerin amacı; farkındalık yaratmak, görünür olmak, imaj ve itibara katkıda bulunmak vb. olabilmektedir. Kurgulanacak olayın içerisinde toplumda yaşayan insanların ilgisini çekecek materyallerin eklenmesi doğrudan veya dolaylı şekilde medyanın konuya duyacağı ilgiyi yükseltecektir.

Bu minvalde, SpaceX şirketinin ve Elon Musk'un yaptığı faaliyetler silsilesinin halkla ilişkiler perspektifinden başarılı bir örnek teşkil ettiği, sadece olayın geçtiği yer olan Birleşik Devletler'de değil, aynı zamanda ülkemizde de yayın faaliyetini sürdürken hem haber ajansları hem de medya kuruluşları tarafından haber yapılmasından anlaşılabilirmektedir. Olayın duyurulmasında Ceo Elon Musk'in çabaları ve Falcon Heavy roketinin içerisinde yerleştirilen malzemelerin dikkat çekmesi bu durumun sebebi olarak değerlendirilebilir.

Konuya ilgi duyan kişilerin bildiği üzere SpaceX şirketi, başta Birleşik Devletler olmak üzere, diğer ülkelerin uzay kuruluşlarının görevlerini ifa etmektedir. Şirketin ve Ceo Elon Musk'ın bir halkla ilişkiler faaliyeti olarak Falcon Heavy'nin fırlatılması sürecini medyada görünürlük yapmak istemesindeki temel motivasyonun, hem ileri ki zamanda Mars'a bir koloni kurmak istemesi, hem de yakın gelecekte uzaya seyahatin yolunu açarak insanları uzayla tanıştırması gibi amaçlar olduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, devletler düzeyinde iş yapan bir kurumun, halkla ilişkiler bağlamında toplumun genelini hedeflemesi uzun zamanlı hedeflerinin bir sonucudur.

KAYNAKLAR

Arklan, Ümit ve Kartal, N. Zafer (2017). "Media Relations in Public Relations: A Perspective of Turkey", Practice Fields in Public Relations: The Panorama of Turkey, Ed: Ümit Arklan, Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, ss. 247-266.

- Arklan, Ümit ve Rençber, Hasan (2017). "Illegalitenin Kaçış Alanı Olarak Sosyal Medya", Current Debates in Public Relations Cultural & Media Studies, Ed: Emrah Doğan ve Ercan Geçgin, Baltimore: Ijopec Publication, ss. 31-52.
- Aydede, Ceyda (2004). Profesyonel Bir İlişki: Medya ve Halkla İlişkiler, İstanbul: Rota Yayıncıları.
- Baran, Stanley J. (2014). Introduction to Mass Communication, New York: McGraw Hill.
- Barnett, Amanda ve Wattles, Jackie (2018) . "SpaceX Falcon Heavy: How It Stacks Up With Other Massive Rockets", <http://money.cnn.com/2018/02/06/technology/future/biggest-rockets-falcon-heavy-comparison/index.html> (Erişim Tarihi: 30.03.2018).
- Baskin, Otis; Aronoff, Craig and Lattimore, Dan (1997). Public Relations The Profession and The Practice, USA: McGraw Hill.
- Bauer, Patricia (2018). "Zip2 American Company", <https://www.britannica.com/topic/Zip2> (Erişim Tarihi: 27.03.2018).
- Bennett, Jay (2018). "SpaceX Launches 50th Falcon 9 Rocket", <https://www.popularmechanics.com/space/rockets/a19090660/spacex-50th-falcon-9-launch/> (Erişim Tarihi: 29.03.2018).
- Birr, Tim (1999). Public and Media Relations for The Fire Service, Oklahoma: PennWell.
- Bivins, Thomas H. (1999). "Public Relations Writing The Essentials of Style and Format", Public Relations Writing, Illinois: NTC/Contemporary Publishing Group.
- Brown, Liza (2017). Infographic – Minde Numbing YouTube Facts, Figures and Statistics 2017, <https://filmora.wondershare.com/youtube-video-editing/mind-blowing-youtube-stats-facts-2017.html> (Erişim Tarihi: 02.10.2017).
- Brown, Mary Beth (2013). "SpaceX Announces The Falcon 9 Fully Reusable Heavy Lift Launch Vehicle", <https://web.archive.org/web/20130326183411/http://www.spacex.com/press.php?page=18> (Erişim Tarihi: 29.03.2018).
- Dayınlarlı, Dilek (2017). "Elon Musk'ın Şirketleri Türkiye'de Olsa Ne Olurdu?", <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/dilek-dayinlarli/elon-muskin-sirketleri-turkiyede-olsa-ne-olurdu-40642039> (Erişim Tarihi: 27.03.2018).
- Dwyer, Colin ve Brumfiel, Geoff (2018). "WATCH: SpaceX Successfully Launches Most Powerful Rocket In Decades", <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2018/02/06/583627592/watch-live-spacex-attempts-launch-of-powerful-falcon-heavy-rocket> (Erişim Tarihi: 20.03.2018).
- Farber, Madeline (2018). "The SpaceX Falcon Heavy Rocket, and Other Elon Musk Projects On The Way", <http://www.foxnews.com/science/2018/02/06/spacex-falcon-heavy-rocket-and-other-elon-musk-projects-on-way.html> (Erişim Tarihi: 21.03.2018).
- Gökmen, Müfit Yılmaz (2018). "SpaceX Nasıl Dünyanın Bir Numaralı Uydu Taşıyıcısı Haline Geldi", <https://www.redbull.com/tr-tr/spacex-nedir> (Erişim Tarihi: 22.03.2018).
- Gregory, Anne (2009). "Management and Organisation of Public Relations", Exploring Public Relations, Eds: Ralph Tench and Liz Yeomans, Harlow: Prentice Hall, pp.19-34.
- Gregory, Anne (2010). Planning and Managing Public Relations Campaigns, New Delhi: Kogan Page.
- Grunig, James E. and Hunt, Todd (1984). Managing Public Relations, Belmont: Thomson Wadsworth.
- Gürgen, Haluk (2008). "Halkla İlişkilerde Medya İlişkileri", Halkla İlişkiler, Eds: Haluk Gürgen, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, ss.139-160.
- Harrison, Shirley (2000). Public Relations An Introduction, London: Thomson Learning.
- Hignett, Katherine (2018). "SpaceX Falcon Heavy: Elon Musk's Tesla Roadster Is on A Collision Course With Earth -or Venus", <http://www.newsweek.com/elon-musk-tesla-roadster-earth-809408> (Erişim Tarihi: 30.03.2018).
- Joyce, Gemma (2018). "Falcon Heavy Launch Data: Analyzing 450K Social Media Reactions in 4 Charts", <https://www.brandwatch.com/blog/react-falcon-heavy-launch-data/> (Erişim Tarihi: 30.03.2018).
- Kettley, Sebastian (2018). "SpaceX Launch: Watch Incredible Moment Falcon Heavy Sends Tesla Roadster Car into Space", <https://www.express.co.uk/news/science/915453/spacex-launch-video-watch-falcon-heavy-tesla-roadster-car-in-space> (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Köse, Utku ve Çal, Özlem (2012). "Web 2.0 Servislerinin Sosyolojik Değerlendirilmesi", XIV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, ss. 1-8.
- McCarthy, Niall (2018). "Musk's Falcon Heavy Packs A Huge Payload", <https://www.forbes.com/sites/niallmcCarthy/2018/02/06/musks-falcon-heavy-packs-a-huge-payload-infographic/#1577087b310f> (Erişim Tarihi: 29.03.2018).
- Mestçi, Aytaç (2009). "Web 2.0 Teknolojisi & İnteraktif Pazarlama ve Reklam Modelleri", XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, ss. 589-596.

- Özden, Zafer ve Saran, Mine (2004). "Turkey", Public Relations and Communication Management in Europa, Eds: Betteke van Ruler and Dejan Verčič, Berlin: Mouton de Gruyter, pp.441-457.
- Popomaronis, Tom (2018). "Elon Musk's Falcon Heavy Launch Teaches 5 Powerful Lessons That Redefine Marketing", <https://www.inc.com/tom-popomaronis/elon-musks-falcon-heavy-launch-teaches-5-powerful-lessons-that-redefine-marketing.html> (Erişim Tarihi: 19.03.2018).
- Poyraz, Hakan (2011). "Medyada "Ahlak"ı Aramak", İş Ahlakı Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 8, ss.115-128.
- Singleton, Micah (2018). "SpaceX's Falcon Heavy Launch was YouTube's Second Biggest Live Stream Ever", <https://www.theverge.com/2018/2/6/16981730/spacex-falcon-heavy-launch-youtube-live-stream-record> (Erişim Tarihi:13.03.2018).
- Spudis, Paul D. (2012). "The Tale of Falcon 1", <https://www.airspacemag.com/daily-planet/the-tale-of-falcon-1-5193845/> (Erişim Tarihi: 29.03.2018).
- Terek, Edit; Nikolić, Milan; Vukonjanski, Jelena; Gligorović, Bojana and Janković, Branka (2015). "The Impact of Media Relations on Certain Organizational and Business Performances: Serbian Case", Public Relations Review, Volume: 41, Issue: 3, pp.370-372.
- Tunçer, Can (2018). "Günümüzün En Güçlü Roketi SpaceX Falcon Heavy'den Tarihi Başarı", <https://www.log.com.tr/gunumuzun-en-guclu-roketi-spacex-falcon-heavy-den-tarihi-basari/> (Erişim Tarihi: 21.03.2018).
- Turow, Joseph (2011). Media Today An Introduction to Mass Communication, New York: Routledge.
- Varol, Muharrem (2002). Siyaset ve Halkla İlişkiler, Bışkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Web_1 (2018). "SpaceX, Falcon Heavy Roketini Fırlattı", <http://www.hurriyet.com.tr/spacex-falcon-heavy-roketini-firlatti-40733685> (Erişim Tarihi: 13.03.2018).
- Web_2 (2018). "How The World Reacted to Elon Musk's Falcon Heavy Launch", <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-42973449> (Erişim Tarihi: 14.03.2018).
- Web_3 (2018). "Elon Musk'ın Tesla'sı Mars Yörungesini Iskaladı, Asteroit Kuşağına Doğru Gidiyor", <http://www.aksam.com.tr/guncel/elon-muskin-tesla-mars-yorungesini-iskaladi-asteroit-kusagina-dogrugidiyor/haber-705775> (Erişim Tarihi: 30.03.2018).
- Web_4 (2018). "Falcon Heavy", <http://www.spacex.com/falcon-heavy> (Erişim Tarihi: 20.03.2018).
- Web_5 (2017). "Making History", <http://www.spacex.com/about> (Erişim Tarihi: 20.03.2018).
- Web_6 (2018). "SpaceX, Falcon Heavy Roketini Fırlattı", <http://www.hurriyet.com.tr/spacex-falcon-heavy-roketini-firlatti-40733685> (Erişim Tarihi: 21.03.2018).
- Web_7 (2017). "Elon Musk'ın Şirketi SpaceX'in Falcon Heavy Roketi Mars Yolculuğu İçin Uzaya Fırlatıldı" <https://www.ntv.com.tr/teknoloji/elon-muskin-sirketi-spacexin-falcon-heavy-roketi-mars-yolculugu-icin-uzaya-firl.DqoXbOp7hUCev0fnPMsppA> (Erişim Tarihi: 27.03.2018).
- Web_8 (2018). "Uzay'a Yolculuk İçin Bir Devrim; Falcon Heavy Roketi Fırlatıldı", http://t24.com.tr/haber/uzaya-yolculuk-icin-bir-devrim-falcon-heavy-roketi-firlatildi_553874 (Erişim Tarihi: 21.03.2018).
- Web_9 (2018). "Falcon Heavy Rotayı Tutturamadı", <https://www.sozcu.com.tr/2018/teknoloji/elon-muskin-mars-hayalleri-yikildi-falcon-heavy-rotayi-tutturamadi-2209615/> (Erişim Tarihi: 21.03.2018).
- Web_10 (2018). "Dünyanın En Güçlü Roketini Spor Arabayla Uzaya Gönderen Elon Musk ve SpaceX için Sırada Ne Var?", <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42991357> (Erişim Tarihi: 21.03.2018).
- Web_11 (2015). "Elon Musk'ın 12 Yaşındayken Yazdığı Oyunu Oynamak İster Misiniz?", <https://www.etohum.com/blog-tr/elon-muskin-12-yasindayken-yazdigi-oyunu-oynamak-ister-misiniz/> (Erişim Tarihi: 16.05.2018).
- Web_12 (2018). "360 View First Stage Landing on Droneship", <https://www.youtube.com/watch?v=KDK5TF2BohQ> (Erişim Tarihi: 26.03.2018).
- Web_13 (2018). "Elon Musk Kimdir? Uzaya Araç Gönderen Elon Musk Kaç Yaşında", <http://www.hurriyet.com.tr/elon-musk-kimdir-iste-sahip-oldugu-firmalar-40733792> (Erişim Tarihi: 27.03.2018).
- Web_14 (2018). "Elon Musk Kimdir? İşte Bilmediğiniz Detaylar!", <https://shiftdelete.net/elon-musk-kimdir-bilmediginiz-detaylor> (Erişim Tarihi: 27.03.2018).
- Web_15 (2017). "Elon Musk Kimdir? Teknoloji Alanında Yaptığı Çalışmalarla Tanınan Elon Musk'ın Hayat Hikayesi", <https://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/elon-musk-kimdir-cumhurbaskani-erdogan-elon-muska-gorustu-2083033/> (Erişim Tarihi: 27.03.2018).
- Web_16 (2018). "About Blastar", <https://blastar-1984.appspot.com/> (Erişim Tarihi:30.03.2018).

- Web_17 (2017). “Tesla’nın Kurucusu Elon Musk’ın Az Bilinen Hayat Hikayesi”, <http://www.haberturk.com/ekonomi/is-yasam/haber/1598997-elon-musk-in-hayat-hikayesi-elon-musk-kimdir> (Erişim Tarihi: 27.03.2018).
- Web_18 (2018). “Paypal American Company”, <https://www.britannica.com/topic/PayPal> (Erişim Tarihi: 27.03.2018).
- Web_19 (2017). “Falcon 9”, <http://www.spacex.com/falcon9> (Erişim Tarihi: 29.03.2018).
- Web_20 (2017). “Falcon-9 v1.0”, http://space.skyrocket.de/doc_lau_det/falcon-9_v1-0.htm (Erişim Tarihi: 29.03.2018).
- Web_21 (2018). “Tesla Rotadan Çıktı! Göktaşları Parçalayacak”, <http://www.gazetevatan.com/tesla-rotadan-ciktigoktaslariparcalayacak-1141799-dunya/> (Erişim Tarihi: 30.03.2018).
- Web_22 (2018). “Tesla Roadster, Planandan Uzağa Gidecek”, https://www.chip.com.tr/haber/tesla-roadster-planlanandan-uzaga-gidecek_74268.html (Erişim Tarihi: 30.03.2018).
- Web_23 (2017). “Tesla Roadster”, <https://www.tesla.com/roadster?redirect=no> (Erişim Tarihi: 30.03.2018).
- Web_24 (2018). “Falcon Heavy”, https://www.youtube.com/results?search_query=falcon+heavy, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Web_25 (2018). “Falcon Heavy Test Flight”, <https://www.youtube.com/watch?v=wbSwFU6tY1c&t=5s> (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Web_26 (2018). “Tesla Roadster Nerede?”, <http://www.haberuzay.com/2018/02/tesla-roadster-nerede.html> (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Web_27 (2018). “Instagram Elon Musk”, <https://www.instagram.com/p/BdjIXkNAtQg/?taken-by=elonmusk> (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Web_28 (2018). “Falcon Heavy at The Cape”, <https://www.instagram.com/p/Bc62hfJgf8K/?taken-by=elonmusk> (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Web_29 (2018). “A Red Car for the Red Planet”, <https://www.instagram.com/p/BdA94kVgQhU/?taken-by=elonmusk> (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Web_30 (2018). “Instagram Elon Musk”, <https://www.instagram.com/p/Be3LP4Dg3GT/?taken-by=elonmusk> (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Web_31 (2018). “Elon Musk Twitter Sayfası”, <https://twitter.com/elonmusk> (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Web_32 (2018). “Falcon Heavy Launch”, https://www.google.com.tr/search?ei=ombCWrCABsTF6ASywJ2QDA&q=falcon+heavy+launch&oq=falcon+heavy+launch&gs_l=psy-ab..0l10.6639.6868.0.7572.2.2.0.0.0.147.276.0j2.2.0....0...1c.1.64.psy-ab..0.2.274..0i10k1j0i22j30k1j0i22i10i30k1.0.47kyMA098Lw (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Web_33 (2018). “‘Usa Today’ ABD’de En Çok Satan Gazete”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/usa-today-abdde-en-cok-satan-gazete-38510552> (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Web_34 (2018). “Falcon Heavy’nin Fırlatılması”, https://www.google.com.tr/search?dcr=0&ei=pmDCWuXhAseQsgHms6-gCQ&q=falcon+heavy%27nin+f%C4%B1rlat%C4%B1mas%C4%B1&oq=falcon+heavy%27nin+f%C4%B1rlat%C4%B1mas%C4%B1&gs_l=psy-ab..158288.171706.0.172140.55.39.6.4.7.0.353.5771.0j8j14j3.25.0....0...1c.1.64.psy-ab..25.26.3557..0j0i131i67k1j0i67k1j0i131k1j0i10k1j0i22i30k1j33i22i29i30k1j33i160k1.0.9xmaI45K7vM (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Web_35 (2018). “Leading Ad Supported Broadcast and Cable Networks in the United States in 2017, by Average Number of Viewers”, <https://www.statista.com/statistics/530119/tv-networks-viewers-usa/> (Erişim Tarihi: 03.04.2018).
- Wilcox, Dennis L; Cameron, Glen T. and Reber, Bryan H. (2015). Public Relations Strategies and Tactics, Harlow: Pearson Education.

HABER AJANSLARININ VE YAZILI BASININ HABER SİTELERİNE İÇERİK SUNUMU: KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Prof. Dr. Ümit ARKLAN Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
 umitarklan@sdu.edu.tr
 Arş. Gör. Hasan RENÇBER Süleyman Demirel Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
 hasanrencber@sdu.edu.tr

GİRİŞ

Toplum içinde var olabilme ve bu varlığını devam ettirebilme gayesinde olan insan, bu amaçla toplumdaki diğer bireyler ile iletişimini sürdürme ve etkileşimde bulunma uğraşı içindedir (Bingöl ve Karaca, 2014: 188). Bu minvalde hayatın vazgeçilmez bir ögesi haline gelmiş olan haberin üretim ve tüketim süreçlerine dair tartışmalar, iletişim bilimlerinin temel meselelerinden birini oluşturmaktadır. Kişiler veya medya organları tarafından çeşitli kaynaklardan derlenerek ilgililerine ulaştırılan haberler, bu aktarım süreci içerisinde görüş, ideoloji ve mesleki kodlar tarafından şekillendirilmekte, kitle iletişim araçları vasıtasıyla bireyler ile topluma ulaştırılmaktadır.

Kaynaktan derlenip alıcıya ulaşana kadar birçok kez denetlenme ve filtreden geçme riskiyle karşı karşıya olan haberin ne şekilde, nasıl sınırlar çerçevesinde, hangi kelimeler ve görsellerle sunulabileceği de üzerinde sıkılıkla durulan bir diğer problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Haberin sunum biçimlerindeki bu geniş çeşitlilik, medya organlarının ekonomik ve politik açıdan birbirlerinden ayrılmasına ve haber kavramını farklı şekillerde yorumlamasına neden olmuştur. Bu bağlamda, iktisadi ve siyasi olarak elde edilmek istenen kazanımlar nispetinde haberin aktarım biçimleri de bir takım değişim ve dönüşümler geçirmiştir.

Kavramın yorumlanmasında ve bir ürün olarak kitlelere sunulmasında bahsi geçtiği şekilde ideolojik ve biçimsel farklılıklar olduğu gibi, haberin sunulduğu mecralar konusunda da çeşitlilikten söz edilebilir. İnsanların enformasyona ulaşma yollarının tarihsel süreç içerisinde sürekli farklı boyutlara taşıdığı ve yaşanan ekonomik, politik, teknolojik gelişmelerin bu değişimi tetikleyici başlıca kuvvetler olduğu iddia edilebilir. Bu dönüşümlerin tabii bir neticesi olarak, haberin sunulduğu mecralar konusunda, günümüze dekin birçok radikal dönüm noktasına şahit olunmuştur.

Kuşkusuz ki; medya mecralarının küresel çapta yaygınlık kazanması ve haberin kitlelere yayılmasında internetin, Gutenberg'in 15. yüzyılda matbaa makinesiyle yaptığı devrim kadar önemli diğer bir adım olduğundan söz etmek mümkündür. Yirminci asırın son çeyreğinde halkın erişimine açılan ve devamında habercilik amaçlı da kullanılan bu teknoloji, tabiatı gereği matbaadan çok daha hızlı yayılma göstermiş, birkaç on yılda hemen her eve, hatta mobil iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla her cebe girmeyi başarmıştır.

Bu derece süratle yaygınlık kazanan internetin haber kavramıyla da yakın bir ilişki kurması, haberin doğası gereği ihtiyaç duyduğu birçok gereksinimi karşılayabilmesiyle mümkün olmuştur. İstenen hızı, yaygınlığı ve etkiyi sunabilen internet, habercilik için çok kısa sürede vazgeçilmez ve hatta öncelikli mecrası haline gelmiştir. ‘Geleneksel gazeteciliğin yerini internet üzerinden yapılan gazeteciliğe bıraktığı günümüzde’ (Yeğen, 2015: 183), geniş kitlelere yayın yapmak ve tüketicisine ivedi bir biçimde ulaşmak isteyen köklü medya organları dahi bu hizmetin kendilerine sunduklarına karşı koyamamış ve sanal mecrada yerlerini almışlardır.

Geleneksel yayıncılığa devam etmelerine rağmen interneti de etkin bir biçimde kullanma gayesinde olan ana akım ve alternatif medya organları, haber temini konusunda da internetin olanaklarından etkili bir şekilde yararlanma çabasındadırlar. Bu mecralara haber temini konusunda uzmanlaşmış kuruluşlar olan haber ajansları da, interneti abonelerine hizmet sunmak için kullanmanın yanı sıra, kendi haber siteleri üzerinden de yayın yapmaktadır. Çalışmanın amacı da, haberin toptancısı diye niteleyebileceğimiz haber ajansları ile perakendecisi olarak kabul edilebilecek haber sitelerini içersel ve biçimsel yönlerden karşılaştırmaktır. Söz konusu amaç doğrultusunda, Yeni Şafak, Sabah ve Hürriyet gazetelerine ait haber siteleri ile Anadolu, Doğan ve İhlas Haber Ajansları'na ait web siteleri niceş sayma ve nitel içerik analizi

yöntemleri kullanılarak birbirleri ile karşılaştırmalı analize tabi tutulmakta, ortaya çıkan farklılaşmalar tartışılmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Haber Ajansları

Sosyal yaşamın bir parçası olan insan, çevresinde cereyan eden olaylar hakkında bilgi sahibi olmak, kendi yaşantısına dair gelişmeleri etrafı duyurmak, bunlar hakkında düşünüp fikirlerini de diğer bireylere iletmek ihtiyacı içinde olmuş, bu gereksinimini karşılamak için de haberleşme yoluna gitmiştir (İnuğur, 1993: 25). Haberdar olma ve elde ettiği haberi diğer kişilerle paylaşmayı bir içgüdü olarak sahiplenmiş insanoğlunun (Girgin, 2002: 4) olaylar ve fikirlerlarındaki meraklısı noktasındaki bu çabası, artan nüfus ve sosyal ilişkilerin de etkisiyle giderek büyümüş, habere ulaşım noktasında yeni gelişmelerin yaşanması zaruri bir hal almıştır. Tarihsel süreç içerisinde her biri birer atılım niteliği taşıyan teknik ve teknolojik gelişmeler de bu ihtiyacın karşılanmasına katkıda bulunmuş, haberler eskiye nazaran daha hızlı ve pratik bir biçimde kitlelere ulaşmaya başlamıştır.

Haberlerin geniş topluluklara yayılmasını sağlayan kitle iletişim araçlarının zaman içerisinde gösterdiği gelişim, daha geniş coğrafyalara hitap ve hizmet eder hale gelmelerinin de önünü açmıştır. Yerelliğin ötesine geçip, bölgesel, ulusal ve hatta küresel çapta haber alma ve verme ihtiyacı doğmuş, basın yayın araçları haberin temini konusunda kendi muhabirleri gibi öz kaynaklarından fazlasına gereksinim duyar hale gelmişlerdir. Bu ihtiyaç, bir medya mecrası olarak devamlılığı sağlamak için bir zorunluluk halini almış, bu zaruri durum da ilgili hizmeti sağlayacak haber ajansı kavramının ortaya çıkmasında etken olmuştur.

Elemanları vasıtıyla elde ettiği haber ve görsel materyalleri çeşitli araçlar ve kişiler vasıtıyla düzenleyerek bir ücret karşılığı abonelerine sunan (Şahin, 2012: 116) ve haberlerin bölgesel ve küresel akışında önemli bir role sahip haber ajansları (Gönenç, 2015: 7) medya kuruluşlarının bu ihtiyacıne cevap vermek amacıyla, ‘yaklaşık iki asır önce’ (Şahin, 2013: 197) kurulmuştur. Hiçbir gazete veya televizyonun ulaşamayacağı kadar geniş coğrafyadan haber temin edilmesini sağlayan ve bunu mecraların kendi muhabir ağını oluşturmaya nispetle çok cüzi fiyatlara yapan ‘medyanın can damarı konumundaki’ (Arslan, 2004: 4) ajanslar, habere erişilebilirlik yönünden de, yerinde haber yapmaya nazaran kolaylık sunmaktadır (Küçükıymaz ve Çopur, 2012: 130). Haber üretim ve dağıtımını bahsi geçen nitelikleriyle gerçekleştiren haber ajansları, iletişim sektörünün olmazsa olmazları arasında girerek günümüze degein varlıklarını sürdürmeyi başarmış kuruluşlardır.

Ajans haberciliğinin bahsi geçen yönlerden sektörde katkılar sunduğu inkâr edilemez bir gerçekdir. Bununla birlikte; ‘gazetecilik uygulamalarını rutinleştirmesi’ (Özer, 2010: 87) de, üstünde durulmaya değer bir nitelik olarak öne çıkmaktadır. Haber ajanslarının geniş coğrafyalara yayılan muhabir ağlarıyla bu organizasyonu kurma yetisinden yoksun medya kuruluşlarına enformasyon sağladıkları düşünülse de, ‘yerel gazetelerin kendi şehirlerindeki haberlerin bile bir bölümünü ajanslardan temin ettikleri’ (Şeker, 2007: 250) ve hatta ajans sistemlerinden haberleri otomatik olarak sitelerine çektileri (Özcan, 2016: 27) göz önüne alındığında, basındaki mesleki pratikleri köreltme konusunda olumsuz bir etki yaptığı da iddia edilebilir.

İnceoğlu, 1990’lı yılların başındaki yazısında, haber ajanslarının ayakta kalabilmek için değişen şartlara ayak uydurmasının zorunu olduğunu söylemektedir (1993: 119), küreselleşmenin gözle görülen ilk kanıtı olarak nitelenen (Girgin, 2002: 108) haber ajansları da bu doğrultuda, ‘cemiyetin ve iletişim ortamının boyutları değişikçe kendini yenileyen haber kavramıyla’ (Bennett, 2000: 63) eş güdümlü olarak dönüşümler geçirmiştir. Haber temini ve abonelere ullaştırılması noktasında teknolojinin nimetlerinden telgrafın yeni bir iletişim aracı olarak var olduğu çağdan itibaren yararlanan bu kuruluşlar, internetin yaygınlaşmasıyla bu alanda da var olmaya başlamışlardır.

Yeni teknolojiler ve dolayısıyla da internet, yalnızca gazetelere değil, gazetelerin paydaşı olan haber ajanslarına da yeni imkanların kapısını açmaktadır (Özçağlayan, 2008: 147) Haber ve haberi zenginleştirecek görsel materyal temini noktasında medya mecralarına bedeli karşılığında hizmet veren

haber ajansları, kendi resmi internet siteleri üzerinden de haber sunumu yapmakta ve kurumsal sayfalarını ürünlerini sergiledikleri bir platform gibi kullanmaktadır. Ajansların bu siteler vasıtasıyla abonelerinden ziyade son kullanıcıya yönelik nasıl hizmet verdikleri de çalışmada irdelenen konular arasındadır.

İnternette Yazılı Basın

Yazılı basın, radyo ve televizyonun Türk halkın hayatına girmesinden önce sosyal yapı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur (Arklan ve Kartal, 2017: 249). Yazılı basının başlıca ürünü olan gazeteyi; insan yaşamının kılavuzu, toplumların gözü kulağı ve kendini gördüğü aynası, politikanın ise kontrol ve ihbar mekanizması olarak nitelendiren Şapolyo'ya (1969: 5) göre, dört çeşit gazetecilikten söz etmek mümkündür. Bunlar; haber gazeteciliği, fikir gazeteciliği, parti gazeteciliği ve de rejim gazeteciliğidir.

Şapolyo'nun nitelendirmelerinin üzerinden neredeyse yarım asır geçtiği ve haber, fikir, parti ile rejim kavramlarının da defaattle değişime uğradığı düşünülürse, gazetenin ve gazeteciliğin uygulanma biçimlerinde de radikal dönüşümler olması makul karşılaşabilir. Mevzu bahis farklaşmaların ortaya çıkışmasında şüphesiz ki yaşanan teknolojik gelişmelerin de en az değişen fikri, iktisadi ve siyasi yapı ile roller kadar payı vardır. Bu önemli teknolojik yeniliklerden kuşkusuz ki en etkili olanı, en kısa sürede küresel bir fenomen haline dönüseni ve yarattığı etkiyle sosyal dönüşümlerin önünü açan internet olarak adlandırılan kavramdır.

Insan hayatını belirgin bir şekilde değiştiren ve gündelik akışın vazgeçilmez bir ögesi halini alan (Çomu ve Halaiqa, 2015: 26-27) internetin yaygın bir teknoloji olarak kabul görüp gündelik yaşamın bir parçası olmaya başlaması 1990'lı yıllara rastlamaktadır. Söz konusu seneler, basın yayın kuruluşlarının da ‘enformasyonu daha geniş topluluklara daha az maliyetle aktarmayı sağlayan’ (Jacobi, 2007: 251) bu mecrada yer almak için birbirleriyle rekabet içine girdikleri dönem olmuştur. ‘Yazılı basında faaliyet gösteren medya şirketleri, internetin yazılı basının yerini alarak reklam pastasındaki paylarını daraltabileceğine dair endişe duymalarıyla birlikte, ürün çeşitliliklerini de artırma isteğiyle, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren yayınlarını internet ortamına taşıma yolunu seçmişlerdir’ (Çevikel, 2004: 151).

Geçmişe asırlara dayanan gazeteciliğin bu derece köklü bir değişim içeren ve ‘kullanıcıların tüketiciden üretici-tüketicisi role bürünmelerini sağlayarak paylaşımı bir zemin oluşturan’ (Berkap, 2006: 581) sanal ortama taşınmasında, üretim ve tüketim pratiklerinin ortak pay sahibi olduğu iddia edilebilir. İnternetin; haberin ortaya çıkarılma ve takip edilme aşamalarında büyük bir hız ve kolaylık vadetmesinin yanı sıra, başka özelliklerinin de etken olduğu söylenebilir. ‘Internet gazeteciliğinin gazete ve televizyonların fonksiyonlarını kapsayan hizmetler sunması, ilgili haber bağlamındaki yorumlara ulaşmaya da imkân tanımaması ve düşük maliyetlerle kotarılmaması, geleneksel medya mecralarının da bu platforma taşınmalarını kolaylaştırmıştır’ (Uzun, 2005: 46).

Ülkemizde yazılı basın kuruluşlarının sanal ortamda var olması, küresel ölçekteki çağdaşlarıyla aynı döneme rast düşmektedir. İnternetin, ‘1993’te ülkemde ilk kez kullanılmasının ve 1994’te bireysel erişime açılmasının’ (Alemdar, 1999: 117) ardından kısa bir süre sonra ‘Aktüel Dergisi’nin, Washington post ile aynı yıl içerisinde sanal mecrada yayına başlaması’ (Koloğlu, 2015: 180-181) bu yargıyı destekler niteliktedir. Türkiye geleneksel medyasında yer alan mecraların, ‘enformasyon, eğlence ve sosyal ilişkilerde yeni boyutların üretimini sağlayarak bir gerçeklik inşa eden’ (Kellner, 2013: 9) bu yeni teknolojiyi ivedilikle kabullenmesinin ardından, sektördeki kullanımı da aynı ölçüde hızla yaygınlaşmıştır.

Klasik gazetecilik pratiklerinin aksine daha az maliyetle daha çok kişiye erişmeyi mümkün kılan (Yüksel, 2014: 96), ve okurların günün gelişmelerini ertesi günü beklemeden öğrenebilmelerine olanak tanıyan (Çötelî, 2017: 25) internet gazeteciliği ülkemde ivedi bir biçimde popülerlik kazanmış, yeni bir mecra olmasına rağmen geleneksel ortamda yayın yapan kuruluşları da kendine çekmiştir. 1990'lı yılların ortalarında öncül örnekleri görülebilecek internet gazeteciliği, günümüzde klasik basılıайлara rakip konuma gelmiş, hatta küresel ve ulusal ölçekte örnekleri gibi (Newsweek Dergisi ve Radikal Gazetesi) üstünlüğü ele geçirmiştir.

İnternetin bir fırsat olarak ortaya çıkıp, gazetelerin çevrim içi faaliyetler ile büyümeye imkânı bulduğu günümüzde (Kara, 2012: 435), oldukça sınırlı bir kitleye ve coğrafyaya hitap etme gayesinde olan yerel gazeteler dahi siber ortamda kendilerine yer bulma çabasına girmiştir. Hal böyleyken, ulusal çapta

yayincılık faaliyeti gerçekleştiren gazetelerin de bu mecrayı etkin kullanmayı amaçlaması kolaylıkla anlaşılabılır bir konudur.

İnternet ortamına sadece yazılı basındaki gazeteler taşınmamış, geleneksel medyaya dayanmayıp sanal ortamda var olan haber siteleri de yaygınlaşarak popülerlik kazanmıştır. Bu siteler, onlarca yıllık mesleki ve sektörel birikime sahip gazeteleri geride bırakmış, düşük maliyet avantajıyla da hızla büyüyebilmişlerdir. İlgili sitelerin bu noktada bir diğer önemli avantajı da, çoğunlukla sınırlı sayıda muhabir veya editörle çalışarak (bazı durumlarda siteler teknolojinin ve yazılımların da yardımıyla hiç eleman çalıştırılmadan işletilmektedir) diğer internet haber siteleri ve ajansları kaynak olarak kullanabilmeleridir.

Bu bağlamda, yazılı basının internetteki sürümlerinde, haber ajanslarından gelen enformasyonun ehemmiyeti tartışılmaz bir gerçektir. ‘Türkçe haber sitelerinin en önemli kaynağının ulusal ajanslar olduğu’ (Çevikel, 156) göz önünde bulundurulduğunda, internetteki haber siteleri ve ajanslar arasındaki bağın incelenmesi hususu bir adım daha öne çıkmaktadır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bilhassa gelişen mobil teknolojilerin de yadsınamaz yardımıyla ceplerimize kadar giren internet ve onun doğal bir mahsülü olan haber siteleri, kullanıcılarına yansıtacakları enformasyonun temininde haber ajanslarını sıkılıkla kullanmaktadır. Kullanıcıların haber takip alışkanlıklarını üzerinde güçlü değişimlerin yolunu açan teknolojik gelişmeler bu doğrultuda haber siteleri ile haber ajansları arasında yapılanarak gelişen güçlü ilişki, çalışmanın iki kavram arasındaki ilişkiyi ortaya koyma gayesine dayanak oluşturmaktadır.

Çalışma, ‘insanın fikri ve medeni gelişiminde yüksek derecede gereksinim duyduğu ve faydasını gördüğü bilgilenme araçlarından biri olan’ (Seçim ve Turhan, 1994: 32) haberleri toplayarak diğer medya kuruluşlarına pazarlamayı ve dağıtmayı amaç edinen ajansların, kendi haber sitelerinde son kullanıcıya yönelik daha az yayın yaptıkları ön kabulünden hareket etmektedir. Bu yayın faaliyetlerinin nasıl yapıldığını gözlemlemek amacıyla üç adet gazete haber sitesi ve üç adet de ajans haber sitesi örneklem seçilerek araştırılmaya dahil edilmiştir.

Örneklemeye dahil edilecek siteler belirlenirken, alexa.com tarafından sunulan en popüler siteler sıralaması temel alınmıştır (WEB_1). İlgili sitede yer alan listede diğerlerine göre ön sıralarda bulunan Yeni Şafak Gazetesi’ne ait yenisafak.com, Sabah Gazetesi’ne ait sabah.com.tr ve Hürriyet Gazetesi’ne ait hurriyet.com.tr gazete haber sitelerini, Doğan Haber Ajansı’na ait dha.com.tr, İhlas Haber Ajansı’na ait iha.com.tr ve Anadolu Ajansı’na ait aa.com.tr siteleri de haber ajansı web sitelerini temsil etmek üzere çalışmaya dahil edilmiştir.

İnternette yayın yapan daha popüler haber siteleri de olmasına rağmen gazetelere ait haber sitelerinin seçilme sebebi, geleneksel mecradan gelen iki kurumsal kanalın yeni medyayı kullanım biçimlerini tespit etmek ve anlamlandırmaktır. Bu kapsamda, ulusal medyada yayın faaliyeti yürüten gazetelere ait haber siteleri araştırılmaya dahil edilerek incelenmiştir.

Çalışmada, seçilen altı adet web sitesinin içerisinde yer alan haberlere nice sayıma yapılmasının ardından nitel içerik analizi yöntemi uygulanmış, ilgili siteler sahip oldukları nitelikler açısından farklı yönlerden değerlendirmelere tabi tutulmuştur. Bu minvalde, söz konusu sitelerin kullanıcılarına sundukları içeriğin zenginliği, çeşitliliği ve kapsamına odaklanılmış, tespit edilen farklılaşmalar üzerine birtakım bulgular ortaya konulmuştur.

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmaya konu web siteleri üzerinde haber sayıları bazında bir sayma gerçekleştirilmiş, ana sayfalarda kaç haberin bulunduğu tespit edilerek, kullanıcılarla sunulan içerik zenginliği üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Tablo1: Sitelere Göre Haber Sayıları

Website	Haber Sayısı (f)	%
yenisafak.com	219	24,8
sabah.com.tr	200	22,6
hurriyet.com.tr	164	18,6
dha.com.tr	116	13,1
iha.com.tr	113	12,8
aa.com.tr	72	8,1
TOPLAM	884	100

Yapılan sayma sonucunda, yenisafak.com'un, altı site arasında haber sayısı bakımından ilk sırada yer aldığı ve ana sayfasında 219 farklı habere yer verdiği görülmüştür. Benzer şekilde sabah.com.tr de 200 haberi ana sayfaya taşımıştır. Üçüncü gazete haber sitesi olan hurriyet.com.tr ise 164 habere yer vermiştir. Öneklem dâhilinde seçilen ajans web sitelerine bakıldığında ise; Doğan Haber Ajansı'na ait dha.com.tr 116 haberi okuyuculara sunarken, İhlas Haber Ajansı'nın sitesi iha.com.tr 113 habere yer vermiştir. 'Ulusal kurtuluş mücadelesine dair hazırlıkları dünyaya duyurma amacıyla Atatürk tarafından kurulan örgüte dayanan' (Tokgöz, 1981: 44) köklü bir geçmişe sahip Anadolu Ajansı'nın web sayfası aa.com.tr ise 72 habere ana sayfalarında yer vermiştir.

Tablo2: Web Site Türüne Göre Haber Sayıları

Mecra Türü	Haber Sayısı (f)	%
Gazete Haber Sitesi	583	66
Ajans Haber Sitesi	301	34
Toplam	884	100

Sitelerde yer alan toplam 884 adet haberin site türüne göre dağılımına bakıldığına ise; gazete haber sitelerinin, neredeyse üçte ikilik bir çoğunluğu elde tuttuğu görülmektedir. Öneklemde yer alan bir gazete haber sitesinde ortalama 194 haber yer alırken, ajans haber sitelerinde ise bu sayı 100 civarıdır.

Gazete haber siteleri ile ajans haber siteleri içerik yönünden karşılaştırıldığında ise şu bulgulara ulaşılmıştır;

- Gazetelerin web sitelerinde farklı medya türleri sıkılıkla bir arada kullanılırken, ajans web sitelerinde metin ağırlıklı kullanım gözlemlenmektedir. Gazetelerin portallarında, video ve foto galeri gibi multimedya içerikleri daha yoğunluklu kullanılırken, ajans web sitelerinin kısmen de olsa benzer türde içeriklere yer vermelerine rağmen ekseriyetle daha sade bir kullanımı tercih ettikleri görülmektedir.
- Magazin ve kültür - sanat içeriği haber sitelerinde yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Ajanslar altında faaliyet gösteren internet sitelerinde ise bu durumla oldukça az sayıda haberde karşılaşılmaktadır.

- Gazete web siteleri, yarışma ve anket gibi okuyucuyu sürece dâhil eden uygulamalara daha sık yer vermektedir. Ajans haber sitelerinde ise bu tarz kullanıcımlarla karşılaşlamamakta, bu açıdan ilgili sitelerde eksiklik göze çarpmaktadır.
- Gazete web siteleri, okuyucuyu karşılama ekranında direkt olarak gündem kısmını vermemekte, böylece farklı kategorideki haberleri de ön plana çıkarabilmektedirler. Ajans web sitelerinde ise bu tarz kullanım bulunmamaktadır. Haber sitelerinin, böyle bir tasarım anlayışıyla; gündem hakkında bilgi sahibi olmak, ayrıntısını merak ettiği güncel bir gelişmenin detayına ulaşmak için sayfaya giriş yapan kullanıcıları, diğer haberlere de yönlendirdiği ve tıklanma sayısında artış yakaladığı savunulabilir.
- Üç gazete web sitesinden ikisinde (Hürriyet ve Yeni Şafak) okuyucu yorumu kabul edilmekte ve Hürriyet'te yoğun olarak yayınlanmakta, üç ajans web sitesinden sadece birinde (İHA) bulunan okuyucu yorumları ise etkin yönetilmemektedir. Yeni medyanın etkileşimli bir iletişim ortamı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu durumun ajansların haber siteleri için bir eksiklik olduğu iddia edilebilir.
- Ajans web sitelerindeki haberler genellikle gündem/politika ekseninde konumlanırken, gazetelerin sitelerinde gündelik yaşamın diğer alanlarına sırayet eden konulara da yer verilmektedir. Bu durumun, genel kullanıcı tercihleriyle alakalı olduğu söylenebilir. Gazetelerin web siteleri, habere dair çok çeşitli içerikler sunmakta, kullanıcılar tarafından da bunun bilinciyle tercih edilmektedirler. Söz konusu durumun temel sebebi olarak, ajans web sitelerinin sayıca daha kısıtlı ve kullanım sebepleri bağlamında temel olarak gündeme dair enformasyon arayışında olan bireylere hitap etmesi olarak gösterilebilir.
- Gazete web sitelerinde yer verilen yüksek haber sayısıyla da bağıntılı olarak, toplumun hemen her kesimine hitap edebilecek içerikler ana sayfada bir arada barındırılabilimekte, bu da kullanıcıların tercihleriyle doğru orantılı olarak ilgili sitelerin kullanıcı sayısını, ajans web sitelerinden çok daha yukarı çıkarmaktadır.

SONUÇ

Medya kuruluşları ve onlara enformasyon sunma ereğindeki haber ajansları, ayrılmaz bir bütününe parçalarını oluşturmaktadırlar. Bilhassa mali faydalardan dolayı karşılıklı olarak menfaate sahip olan haber siteleri ve ajanslar, son kullanıcıya haber sunma konusunda ise çeşitli davranış tarzlarına sahiptirler. Bu farklılaşan kullanım biçimleri, çalışmada ortaya konulmaya çalışılmış ve bazı bulgulara ulaşılmıştır.

Gazetelerin haber siteleri ile haber ajansı web siteleri arasında gözlemlenen temel fark, tablolAŞtırıldığı üzere ana sayfada yer verilen haber sayılarındaki derin uçurumdur. Gazete haber siteleri, ajans haber sitelerine göre ortalama neredeyse iki kat haberi kullanıcıya sunmaktadır. Bu tür kullanımın, daha zengin ve çeşitli içeriğin kullanıcılarla ulaşmasını sağladığı, dolayısıyla da ilgili sitelerin popülerliğini artırdığı savunulabilir.

Gazetelerin, basılı sürümleriyle birlikte gelir getirici temel platformlarından olan haber sitelerinin bu kullanımının altında ekonomik kaygıların da olduğundan söz edilebilir. Haber ajanslarının temel gelir kaynağının abonelik ücretleri olması, son kullanıcıların ilgisine yönelik zengin içerik oluşturma hususunda motivasyonlarının düşük olmasına yol açmakta, bu da tık almaya yönelik habercilik yapmalarını önemsiز kılmaktadır.

Çalışmada ulaşılan diğer bulgulara göre de; gazetelerin haber sitelerinin, ajans haber sitelerine göre

- Farklı medya türlerinin bir arada ve yoğun kullanımı,
- Magazin ve kültür-sanat içeriğinin sıklıkla tercih edilmesi,
- Yarışma ve anket gibi kullanıcıyı etkileşime sokacak faaliyetlere yer verilmesi,
- Gündemden önce diğer haber türlerini kullanıcıya göstermesi,
- Okur yorumlarının daha etkin biçimde yansıtılması,

- Gündem dışı, ilgi çeken konulara da yer verilmesi ve
- Konu çeşitliliği ve haber sayısının fazlalığı neticesinde daha çok tık alması yönlerinden farklılıklara sahip olduğu gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Alemdar, K., (1999). *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*, Afa Yayıncılık, İstanbul
- Arklan, Ü., ve Kartal, N. Z., (2017). *Media Relations in Public Relations: A Perspective of Turkey*, (ed) Ümit Arklan, *Practice Fields in Public Relations: The Panorama of Turkey*, Peter Lang Publishing, Leck, ss.247-266
- Arslan, A., (2006). Medyanın profesyonellik ideolojisi ve toplumsal çevresi ile olan ilişkisi üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Journal of Human Sciences*, 1(1), ss. 1-14
- Bennett, W., L.,(2000). *Politik İllüzyon ve Medya*, Nehir Yayınları, İstanbul, çev. Seyfi Say
- Berkap, S., B., (2006). Yeni Medya Dedikleri, (ed) Aylin Göztaş, *İletişimde "Post" Yazilar*, Literatürk, Konya, ss. 573-598
- Bingöl, İ., ve Karaca, M. (2014) Küreselleşme, İletişim Ve Haber Dengesizliği. *Atatürk İletişim Dergisi*, (7), ss. 187-202.
- Çevikel, A. G. T. (2004). Türkçe Haber Siteleri ve Türkiye'de İnternet Gazeteciliğinin Gelişimini Sınırlayan Faktörler, *Galatasaray Üniversitesi İleti-ş-im Dergisi*, 1 (1) ss.
- Çomu, T., ve Halaiqa, İ., (2015). Web İçeriklerinin Metin Temelli Çözümlemesi, (ed) Mutlu Binark, *Yeni Medya Araştırmalarında Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Ayrıntı Yayıncıları, İstanbul
- Çötelî, S., (2017). İnternet Gazeteciliği, Takip ve Güvenilirlik Kísticası. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 7(4), ss. 25-38.
- Girgin, A. (2002). Haber Ajansı, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 2(2), ss. 107-116.
- Gönenç, Ö., (2015). *Haber Ajansları*, Derin Yayınları, İstanbul
- İnceoğlu, Y., G., (1993). ABD'nin En Büyük Haber Ajansları: AP ve UPI, Marmara İletişim Dergisi, 2 ss.115-120
- İnuğur, N., (1993). *Basın ve Yayın Tarihi*, Derin Yayınları, İstanbul
- Jacobi, M., (2007). İnternette bilgi: bir Demokratik Aracın Açıtığı Olanaklar, (ed) Lenora Foerstel, *Gerçekler nasıl karartılıyor? Medya ve Savaş Yalanları*, Yordam Kitap, İstanbul, çev. Ahmet Antmen, ss. 248-255
- Kara, T., (2012). İnternet Gazeteciliğinde Yeni Reklam Dönemi: ABD, İngiltere, Türkiye Karşılaştırması, (ed) Deniz Yengin, *Yeni Medya ve...*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, ss. 429-449
- Kellner, D., (2013). *Medya Gösterisi*, Açılmış Kitap, İstanbul, Çev. Zeynep S. Doğruer
- Koloğlu, O., (2015). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul
- Küçükylmaz M., M., ve Çopur, H., (2012) Türk Basınında Dış Habercilik: Eleştirel Bir Yaklaşım, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 35, ss. 121-134
- Özer, Ö., (2010). *Liberal Basın*, Literatürk, Konya
- Özcan, A., (2016). Yeni İletişim Teknolojileri, Yerel Gazetecilik Ve Yerelik Algısı, *Marmara İletişim Dergisi*, 26, ss. 17-36
- Özçağlayan, M. (2008). Gazetelerin Gelişimi Ve Gazeteciliğin Geleceği (Yeni Teknolojiler Ve Medya Ekonomisi Açısından Genel Bir Değerlendirme), İletişim Dergisi, *Marmara İletişim Dergisi*, 13, ss.131-159
- Seçim, F., ve Turhan, S., (1994). *Haber Ajansları*, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Eskişehir
- Şahin, M., (2012). *Ajans Gazeteciliği ve Haber Ajansları*, Pelikan Tıp ve Teknik Kitapçılık Tic. Ltd. Şti., Ankara
- Şahin, M. (2013). Ajans Gazeteciliği ve Medya Sektöründe Haber Ajanslarını Etkinliği, *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 37, ss. 196-210
- Şapolyo, E., B., (1969). *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara
- Şeker, M., (2007). *Tekniği, İçeriği, Çalışan Profili, Haber Kaynakları, Ekonomi Politiği, Gücü ve Sorunlarıyla Yerel Gazeteler*. Tablet Yayınları, Konya
- Tokgöz, O., (1981). *Temel Gazetecilik*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara
- Uzun, R., (2005). Haber Telif Hakları ve İnternet Gazeteciliğinde İntihal, *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 20 ss. 45-76

- WEB_1 (2018). “Top Sites in Turkey”, <https://www.alexa.com/topsites/countries/TR/>, (Erişim Tarihi: 26.04.2018).
- Yeğen, C., (2015). Yurttaş Gazeteciliği Yapan Alternatif Medya Kuruluşu Örneklerinden Hareketle Gazeteciliğin Geleceği Üzerine Bir İnceleme, (Ed) Selva Ersöz Karakulakoğlu & Özge Uğurlu, *İletişim Çalışmalarında Dijital Yaklaşımlar*, Heretik Basın Yayın, Ankara, ss. 183-224
- Yüksel, O., (2014). *İnternet Gazeteciliği ve Blog Yazarlığı*, Sinemis Yayın Grup, Ankara

A COMPREHENSIVE SWOT ANALYSIS FOR STRATEGIC RURAL DEVELOPMENT-GUDUL CASE

Buse SAHIN Selcuk University Faculty of Architecture Department of City and Regional Planning
busesahin1@gmail.com

Elif GUNDUZ Selcuk University Faculty of Architecture Department of City and Regional Planning
egunduz@selcuk.edu.tr

INTRODUCTION

Development is at the forefront of what countries consider important. Everywhere in the world, every country wants its society to live in prosperity, and for this reason it implements various programs in its countries. Rural development; the development of production, income and welfare levels in order to change the socio-economic and cultural structure of people living in rural areas, establishment of the existing physical and social infrastructure in urban and rural areas of processes and organizations for better evaluation of agricultural products. The globalization phenomenon has also affected the legal, political, cultural, environmental, economic, technological effects of the world the concept of rural development has become one of the most controversial events in recent years.

The Strategic Rural Planning Approach, which evaluates the advantages and disadvantages of the rural areas in a comprehensive way and presents a solution proposal, is explained by focusing on the problems that the traditional planning approach does not solve and tried to put forward in the special case of Güdül district. The neighboring provinces of Güdül have transformed the different natural and cultural resources. However, Güdül has noticed that in the geography, the rapid decline of the population, the attraction of agricultural activities, the immigration to the metropolitan area etc. faced with problems. In response to these problems in this study, information about the economical structure of the syllabus was given, then internal evaluation (advantages and weaknesses) and external evaluation (opportunities and threats) factors were determined and a comprehensive SWOT analysis was conducted. Strategies have been developed to determine strategic rural development route, to flourish the determined advantages, and to remove the disadvantages from threats. In this way, it is aimed to establish a sustainable and holistic strategic rural development route that provides a basis for spatial plans and is planned to be a guide.¹

Purpose Of The Study

Development is at the forefront of what countries consider important. Everywhere in the world, every country wants its own society to live in prosperity and for this reason it implements various programs in its countries. Rural development; the development of production, income and welfare levels in order to change the socio-economic and cultural structure of people living in rural areas, elimination of imbalances, establishment of the existing physical and social infrastructure in urban areas in rural areas and processes and activities and organizations for better evaluation of agricultural products . The globalization phenomenon has also affected the legal, political, cultural, environmental, economic,

¹ This study was prepared from *Buse Sahin's Master Graduate Thesis* titled "**The Model Proposal For Strategic Rural Development: Ankara-Güdül Case**" which is going on at Selçuk University Institute of Science and Technology.

technological effects of the world, the concept of rural development, and rural development has become one of the most controversial events in recent years.

This study; urban and rural rights and the urban and rural life and service quality under the global and developing world conditions in connection with rural development, especially in the provinces where the metropolitan status has gained. Regarding rural areas; The advantages and disadvantages of the rural areas, which are affected more by the change of the law than the traditional planning approach, Strategic Rural Planning Approaches will be tried to be put forward in particular in the district of Gündül.

Gündül is 90 km from Ankara. It is a district in the distance. Neighbors are Ayaş, Beypazarı, Camlıdere, and Kızılıcahamam. Neighboring provinces have turned their economic and natural resources into economical flourish and have made significant progress towards rural development. Gündül, in his geography, is rapidly declining population, losing the attractiveness of agricultural activities, immigration to metropolitan area, unconscious use of environmental resources and elimination of regional inequality. as well. Therefore, in this study, the factors of internal evaluation (advantages and weaknesses) and external evaluation (opportunities and threats) will be determined by giving information about the economical structure of the syllabus and this analysis will determine the strategic rural development route.

Instead of traditional planning approaches, which are not result-oriented;

- Establishment of development strategies to ensure that the whole settlement is interpreted in terms of environmental, socio-economic and physical data,
- Having provided the basis for the spatial plans, and forcing the disadvantages in the cities to be turned into advantages,
- It aims to put forward a model of a sustainable and holistic strategic rural development plan foreseen as a strategic plan and guideline.

Why Do We Not Have Rural Areas And Rural Development?

With the new arrangements and recent changes made, the intertwining of rural areas with urban areas necessitates the development of new concepts for rural, rural, agricultural and agricultural production. In order to be able to respond to the increasing economic and social needs of the rapid urban growth process, a holistic and planned regulatory process involving rural development movements and municipalities, which have become an integral part of urban and urban areas, is required. applications for rural and urban areas are planned to fit in with today's metropolitan containing a combination of agricultural areas and urban nature in order to become sustainable agricultural production and plans are gaining considerable importance in Turkey (Yenigul, 2016).

The main objective of rural development studies is to identify the problems of rural communities and to develop appropriate solution proposals. Problems in rural areas have a complex structure because they directly or indirectly affect large segments of society. The problems faced for the solution should not only be the part of agriculture, or just the aim of economic income. Development work needs to be diversified and differentiated instead of focusing on a single strategy and locating specific locality at

this point. This divergence process for solving the problems of the rural areas, which vary in quality and quantity, is among the key points of a balanced development process (Akyol, A., Tolunay, A., 2006).

In order to be able to talk about sustainable rural development, it is first necessary to reduce the disadvantages of rural areas against the urban area. First of all, a comprehensive SWOT analysis is needed to determine the current situation within the plan. Strategic objectives should be determined in support of the weaknesses identified by the analysis outputs and in line with the development vision for enhancing the existing potentials and efficiencies of the strengths. Sub-objectives, objectives and strategies should be determined in accordance with these objectives. Strategies should be weighted according to importance order and application and supervision process should be accelerated.

Strategic Rural Development Approach

This chapter will be structured around the answers to the question "How will rural areas and rural areas be integrated with urban areas and urban centers to be protected" (Celik, Ürkmez, 2016).

A broad vision should be approached to solve the problems experienced due to the spatial dimension and shallowness of traditional plan approaches. Increasing accessibility at the physical, socio-economic, socio-cultural, environmental, administrative and organizational levels between the urban and rural areas targeted by the new system of establishment. Development of incentive mechanisms to ensure the integration of urban economic investments into rural areas should create a catalytic effect fringing system to support the burden of urban areas and rural areas. Because trying to build a strategic framework over the existing system means increasing the loss of disadvantaged areas (NRDS, 2014).

The presence of a strong rural economy in a strong urban organization directly increases the level of urban and rural development that is supported by various sectors. The opportunities to create potential for rural employment and the growing share of agricultural employment will accelerate rural development and reduce unemployment rates by working in coordination with other sectors. Therefore, there is a need for a systematic structure for integrating opportunities, analyzes and implementation processes that will transform opportunities into development and development (NRDS, 2014).

Investigation Of The Samples Of Gündül

In this section, the Gündül sample area, which is trying to preserve the rural qualities despite the influence of the metropolitan area of Ankara, will be tried to explain the reasons for the selection of the rural development route to be determined. These reasons will be addressed in terms of physical, socio-cultural, economic, ecological and touristic.

Gündül is a province that has the rural potentials necessary for development, the provinces that are trying to be rural and the province where the capital city it is connected to is the capital city and separated from other district municipalities. The district economy, especially based on agricultural production, has narrowed since the other sectors have not been able to develop sufficiently. This contraction led to the decline of the socio-economic level of the province, and the increase in unemployment and immigration rates.

Map 1. Ankara District Boundary Map.

Figure 1. Satellite Image Of Gündül.

Examining The Selection Grounds Of Gündül

Gündül is 90 km from Ankara. It is a district in the distance. Neighbors are Ayaş, Beypazarı, Çamlıdere, and Kızılcahamam. It is one of the richest cities of Ankara in terms of its rich green and efficient qualities. The area survey, which is a district that is still trying to preserve its rural character and potentials in the shadow of both the metropolis and the capital, has been very effective in selecting the place.

The number of neighborhoods in Gündül, which tries to keep it within the specific characteristics of the province and continue agricultural production, has increased from 4 to 27 by connecting to the Ankara Metropolitan Municipality in 2014. For this reason, the preservation of the quality of the countryside has become a step further in the name of Gündül, who has become an urban character. The benefits of urbanism and the intertwining of existing but untested potentials of the countryside are crucial in achieving the expected level of rural development.

In the upper scaled plans, all the negativities unique to Gündül are determined; rural development targets to increase the added value of agricultural production on the basis of districts, development of rural industries, evaluation of rural tourism potentials and creation of migration fighting action plans.

Gündül SWOT Analysis

At the point of developing a strategic point of view, analysis based SWOT is very important. This analysis will have a guiding and outcome-oriented nature in determining the potentials in Gündül during the planned period, the advantages of weak points, the possibility of turning the threats around and an effective and efficient resource utilization route can be determined.

Strengths

Physical Strengths

- The Sakarya River's Kirmir, Suvari, and İlhan creeks, which are a chain and recreational activity, pass through the district borders.
- The forest area in the vicinity of Sorgun Village and its surrounding area are among the natural riches of the village.
- In the whole of Gündül there are found 45 registered buildings used as mosque, fountain, commercial unit and residence; 32 of these structures are located within the boundaries of the protected area.
- Agricultural life is still going on.
- Finding the vineyards where you can spend the weekend.
- The existence of geothermal resource potential.

Social Strengths

- The centers in Gündül are among the prehistoric centers.
- It is relatively easy to access social activities because of being close to a big city like Ankara.
- The roasted chickpea is between traditional business lines.
- The development of traditional housing in urban settlements.
- It is a traditional handicraft that reflects the history and culture that contributes to the promotion of the province.
- Promotion, incentive and for solidarity purposes festivals being held.
- It is a society that is open to the public, sociologically fused, intellectual, creative and innovative.
- Domestic women are mostly home-made products, local dishes, handicrafts, jewelry design and such being educated on topics.

Economic Strengths

- The main source of income for the people is agriculture and animal husbandry.
- The people are dealing with beekeeping, fishing and poultry livestock.
- The Kirmir Stream is suitable for fishing.

- The development of viniculture in recent years.
- The leather industry is one of the main economic sectors.
- Recreation of trade and recreational activities through commercial units to be established in the region by coastal regulation to be carried out around the Kirmir Stream.
- Development of geothermal resource potential and utilization of resources in agriculture and tourism sector.
- To recreate the production of chickpeas, in 2007 by the Municipality of Gündül made the recreation of street-side recreation.
- It is an important part of mohair trade in the traditional structure.

Physical Weaknesses

- The structure of the land is quite mountainous.
- Restrictions on agricultural activities due to lack of arable land.
- Decrease in the number of cattle, sheep and mohair goats due to the addition of pastureland to forest areas.
- The three barrages on the Kirmir Stream pollute Kirmir and disrupt the fish beds.
- Geothermal potential is not widely used in health facilities.
- Accessibility of the disability to the city center is limited.
- The number of the districts will rise from 4 to 27 with the connection of the province to the Metropolitan Municipality of Ankara in 2014.
- Moving stables from the houses to distant areas due to bad smells and voices.

Social Weaknesses

- The places where social activities can be carried out and where social activities can be done are not sufficient.
- Due to proximity to a large city like Ankara, the rate of population growth is low and the amount of migration is high.
- Specific to the region street texture is seen in a very limited space.
- The original slabs in the protected area covered with asphalt.
- The population is formed only by the local people because of the lack of development in terms of tourism.
- The absence of facilitating elements other than public buildings for disabled citizens is not seen.
- The average age of the population is high.
- Unemployment rate is high due to limited educational opportunities.

Economic Weaknesses

- 18% of the active population is unemployed.
- The cattle breeding has declined considerably in recent years.

- The lack of jobs that will help ensure employment in the unemployed population.
- The absence of a developed industry.
- The number of leashes and leather production that has become the symbol of Gündül in the past has decreased considerably over time.
- Since the shortcomings of accommodation are not solved, the contribution of tourism to the economy is very low.
- Unemployment is a major problem as new jobs can not be opened
- The tourism sector is not evaluated in a holistic approach with Ankara and its sub-regions.

Physical Opportunities

- Following Konya, Turkey's second largest grain (wheat) to be the warehouse.
- On the Kirmir River will meet the need for irrigation of the region and the availability of an irrigation dam to support its development.
- Among the mountains of the mountain, which is the extension of Bolu Mountain of Sorgun Pond, a green promenade in the middle of the forest, and a natural wonder.
- The most productive and green part of Ankara is the Ayas-Beypazarı-Gündül triangle, which is composed of the northwest regions.
- It is located in the Kirmir Creek Valley and has an ecological system in which vegetable and fruit can be easily grown because of its mild climate characteristics.
- Having agricultural land where organic food can be produced.
- The agricultural land can not only be used for agricultural production contribution but also for rural tourism.

Social Opportunities

- In the Çağa Quarter, the research, examination and archaeologists of the Anatolian Civilizations Museum were found to have a small pool of artifacts discovered as a result of the excavations and the excavation of the excavated water.
- There is a building in the Çağa Quarter that is supposed to belong to the Missing Antique City Mnizos, known as the episcopate center.
- Finding rock inscriptions.
- Gündül is a district where many cultures dominated Anatolia in the middle of Anatolia.
- Due to the importance of water, which is a necessity of life, it is especially the settlements extending around the Kirmir Stream to the Hittites.

Economic Opportunities

- The motherland of mohair is the Ankara.
- The economic gain of the mohair obtained from mohair is very high for the people of the country and region.

- In Gündül, it is still a symbol of Gündül despite the fact that there are more than 50 chickpea manufacturing shops in existence and now it has fallen to one.
- Taking into account the agricultural assets of the region, to ensure the development of brand values such as the roasted chickpea of Gündül, to ensure that the promotion of national and international markets can reach a sufficient level.
- If potential products are processed correctly, they will have the opportunity to get a place in domestic and foreign markets.

Physical Threats

- The rapid growth of Ankara agriculture in the post-1980 period.
- The rich agricultural potential including the cities of Ankara can not be evaluated adequately.
- Gündül is located on the North Anatolian Fault System and about 70 km south of a tectonically 'very active' zone.
- The Kirmir Stream is being used in the water.
- Uruş-Gündül fault line.
- Agricultural land under the pressure of urbanization has a negative effect on production.
- Administrative action with all city laws and change of service presentation capacity.
- Climate change causes drought.

Social Threats

- The rate of internal migration and the increase of the lost population over time.
- Delivering the products produced in the region to the consumers in an individual effort without any agricultural co-operation.
- Decrease in the proportion of young people with agricultural production.
- Urban area-focused socio-economic development is inadequate in rural areas.
- The aging of the existing population will ensure continuity.

Economic Threats

- In the past, although the economic benefit to the people of the country and region from the mohair obtained from the mohawk was quite high the production of fiber and imported leather, which is the product of the factory in recent years, has been reduced.
- Gündül lost his dominant feature of his days in the production of mohair.
- The young find that will transfer the artisans of leblebic due to increased production of fabrics for chickpeas and out-migration of the young population.
- The inability to integrate brand-high tourism areas with Gündül.
- The lack of natural resources in rural settlement areas and lack of agro tourism investments.

- The development of agricultural land through zoning is being transformed into housing space.
- Inadequate institutional capacities for branding and foreign trade.

CONCLUSION AND EVALUATION

Development strategies are of great importance both in rural and urban areas at the point of minimizing the effects of the possibilities of assessing and bringing out the potentials specific to the province and the possibilities of carrying threats. These strategies, which are guiding principles, also carry the nature of implementation tools on behalf of selected target areas.

The SWOT analysis of the areas to be determined for the development route is of great importance in order to determine a sustainable route and speed up the process by completing the deficiencies arising from the needs. The fact that structured analysis studies support the participation of disadvantaged groups in the process is very important in terms of the inclusion of each group to be affected in the planning process, strengthening of participation and transparency. Strategies determined by priorities and priorities on the basis of analysis studies are of an integrative nature in terms of the objectives that meet these objectives and the interaction of the existing identity of the selected field. The rural development strategies that have been prepared for this purpose have been shaped by a strategic focus on Gündül considering urban and rural inputs.

Gündül is trying to maintain its rural character under the pressure of a very busy urban area like the capital. Legal and administrative changes that have taken place especially in the areas we have characterized as rural areas have made this continuity process even more difficult.

Gündül is located in an advantageous position compared to Beypazarı and has the potential of being ready to be evaluated (Kirmir Creek, product variety, natural sites, etc.). In the rural development strategies, it was tried to create the momentum that Beypazarı caught up with in the developmental direction on the rural tourism axis, considering that the tourists would bring vitality to the gulfness economy. Alternative potential sectors such as tourism are being opened up to create new employment opportunities and traditional sectors such as forestry, wood and wooden workmanship in Gündül are evaluated in this context.

Acting on four basic strategic goals, objectives for each strategic objective and strategies for each target were established.

Strategic Purpose 1: Development of economy and employment opportunities increase

Strategic Purpose 2: Strengthening the human resources, the level of organization and local development capacity

Strategic Purpose 3: Improvement of physical infrastructure services and improvement of life quality of rural qualities protected neighborhood settlements and urban centers

Strategic Purpose 4: Protecting and improving the rural environment

Guidance-based directions will lead to the identification and dissemination of projects that will bring vitality to the countryside and rural development, particularly employment opportunities for the young population; an increasing outward migration will take an important step towards the completion of the development process.

REFERENCES

- Akdemir, B., Güneş, S., Genç, A., 2009, Artificial neural network training models in prediction of concrete compressive strength using euclidean normalization method, 3rd Int. Conf. on Complex Systems and Applications-ICCSA 2009, Le Havre-France, 160-165.
- Akci, A., 2015, A Model Suggestion for Rural Development: Village Clusters, Selçuk University.
- Akyol, A., Tolunay, A., 2006, Development and Rural Development: Basic Concepts and Definitions, Süleyman Demirel University Journal of Forestry, A (2), 116-127.
- Albrechts, L., 2006b, Bridge the Gap: From Spatial Planning to Strategic Projects, European Planning Studies, 14 (10), 1487-1500.
- Celik, H., Urkmez, G., 2016, Restructuring of the Spatial Relation System with Law No. 6360 in the Rural-Urban Dilemma and Local Governments: The Case of Kayseri Province, Contemporary Local Governments, 25 (3), 69-94.
- Göksu, F., 2006, Strategic Approaches in Planning; Is the Classical Planning Understanding Based on the Rally ?, City Agenda, Chamber of Urban Planners, 07, 68-73.
- GU City and Regional Planning Department, 2016, Post-Eighty Spaces and Planning.
- GU Department of City and Regional Planning, 2018, Gudul Atelier Land Surveys.
- OECD., 2006, The New Rural Paradigm: Policies and Governance.
- Ogilvy, J., 2002, Creating Better Futures, Oxford University Press, Oxford.
- Sat, A., Sınacı, F., 2016, The Comprehensive Planning Strategic Spatial Planning: The Case of Turkey.
- Yalciner Ercoskun, O., 2007, Ecological-Technological (Eco-Single) Design for Sustainable City: Ankara-Güdül Example.
- Yenigül, S.B., 2016, The Role of Urban Agriculture and Local Governments in the Protection of Agricultural Areas in Metropolitan Cities, Megaron, 11 (2), 291-299.
- T. R. Ankara Development Agency, 2013, Ankara Regional Plan 2014-2023.
- T.R. MFAL., 2014-2020, National Rural Development Strategy, Tenth Development Plan.
- T.R. Gudul Municipality, 2018.
- T.R. Gudul Governorship, 2018.
- Terry, M., 1999, Rural Futures: The Consumption Countryside and its Regulation, Sociologia Ruralis, 39 (4).
- Ucer, A., Yenigul, S., Varol Ozden, Ç., 2012, The Effects of Local Government Policy on the Rural Areas of.

SATIŞ ELEMANLARININ MÜŞTERİLERE YÖNELİK ETİK ALGILAMALARI İLE İŞ TATMİNLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE İNCELENMESİ*

Şaban ALTIN, Bozok Üniversitesi, sabanaltin0797@gmail.com

GİRİŞ

Perakendecilik kavramı, mal hizmetlerin üretim noktalarından, nihai tüketicilere ulaşmasıyla ilgili yürütülen faaliyetler bütünü olarak ifade edilmektedir (Tek, 1999: 582). Perakendecilik sektöründe, rekabet, teknoloji ve küreselleşmenin etkisiyle yaşanan hızlı değişim, nitelikli satış elemanlarına duyulan ihtiyacı artırmaktadır. Bu durum, perakende sektöründe satış elemanlarının işten ayrılmalarının artmasına, müşterileri ile ilişkilerinde etik kurallara uygun davranışları noktasında sorunlara ve iş tatmin düzeylerinde önemli etkilere neden olduğu tahmin edilmektedir. Bu nedenle satış elemanlarının yaptığı işler ile davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi gereklidir (Perrealut ve Diğerleri, 2013: 349). Perakendeci işletmeler günümüzde müşteri odaklı bir yaklaşımı örgüt kültürü olarak benimsemektedir. Bu noktada etik kavramının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu durumda etik kavramı, değer yargıları üzerine yapılan ahlak felsefesi veya ahlak bilim şeklinde ifade edilebilmektedir. Yani etik, iyi ve kötü söz ve davranışları belirleyecek ölçütlerin neler olabileceğini inceleyen bilim dalı olarak tanımlanabilir (Torlak, 2001: 75). Perakende sektöründeki satış elemanlarının aidiyet düzeylerinin oldukça düşük olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü bekentileri karşılanması bireyin yaşamış olduğu stres, örgüt içinde artan çalışan sorunlarına, beraberinde iş tatminsizliği ve performans azalmasına neden olabilecek niteliktedir (Shepherd ve Diğerleri 2011: 397). Ancak örgüt içerisinde etik davranışları yöneticiler tarafından desteklenen satış elemanlarının, iş tatmin düzeyinin olumlu yönde etkilendiği, iş tatmini yüksek olan satış elemanlarının da aidiyet düzeylerinin yüksek olduğu bilinmektedir (Mulki ve Diğerleri, 2006: 19).

Yapılan bu araştırmanın amacı, satış elemanlarının çalışıkları iş yerinden duyu oldukları iş tatmin düzeyleri ile bu iş yerinde karşılaşlıklarını müşterilere, iş arkadaşlarına ve yaptıkları işe yönelik etik algılamaları arasındaki arasındaki doğrudan ve dolaylı ilişkilerin yapisal eşitlik modeli ile incelenmesidir.

Araştırmanın birinci değişkeni olan iş tatmini kavramı, çalışanların fiziksel, ruhsal ve sosyal gereksinimlerinin, bekentileri doğrultusunda karşılaşma düzeyini ifade etmektedir (Friend ve Diğerleri, 2013: 420; Weiss ve Diğerleri, 1967: 4). İş tatmin kavramı iki temel boyuttan oluşmaktadır. 1. İçsel Tatmin; Başarı, tanınma veya takdir edilme, işin sorumluluğu, işin kendisi, yükselme gibi işin içsel niteliğine ilişkin konuları içerirken, 2. Dışsal tatmin; İşletme politikası ve yönetimi, denetim şekli, yönetici, çalışma ve astlarla ilişkiler, çalışma koşulları, ücret gibi işin çevresine ait konuları kapsamaktadır (Yelboğa, 2007: 6). Satış elemanlarının işine karşı tutumları olumlu ise tatmin düzeylerinin yüksek, eğer olumsuz ise düşük olduğu bildirilmektedir (Özkalp ve Kirel, 2010: 140). Bu durumda iş tatmini sağlanmaması durumunda satış elemanlarının performanslarının olumsuz etkilendiği, iş yerine karşı hayal kırıklığı yaşadığı, aşırı iş yüküne bağlı hataların arttığı ve olumsuz karışıklıkları da beraberinde getirdiği belirtilmektedir (Hunter ve Goebel, 2008: 21).

Araştırmanın ikinci değişkenini oluşturan Etik kavramı ise, insan davranışlarına yön veren, insanın her türlü ilişkilerinde nasıl davranacağını konusunda yol gösteren bir rehber olarak tanımlanmıştır (Varinli, 2013: 80). İş hayatında etik kavramına, insan unsurunun var olduğu her alanda sıkça rastlanmaktadır. İşletmelerde özellikle pazarlama faaliyetlerinin diğer işletme faaliyetlerine göre daha göz önünde cereyan etmesi nedeniyle pazarlama faaliyetlerindeki ahlaki olmayan uygulamalar, ilgili tarafların daha fazla dikkatini çekmektedir. Levy ve Dubinsky (1983)'ye göre, satış elemanlarının meslek etiği algılamaları üç boyut altında toplanmaktadır. Bu boyutlar, müşteriler ile ilgili etik algılamalar, iş ile ilgili etik algılamaları ve satış elemanlarının birlikte çalışıkları iş arkadaşları ile ilgili etik algılamalar şeklinde ifade edilmektedir (Levy ve Dubinsky, 1983: 59). Yapılan diğer çalışmalarla göre, Meslek etiği ile ilgili tartışmaların satış faaliyetlerinin tabiatında olduğu belirtilmektedir. Etik

algılamalara yönelik araştırmalar içinde kişisel satış en yaygın olarak çalışılan konular arasındadır. Bu durumun nedeninin, hedeflere ulaşma veya kotaları doldurma baskısının, satış elemanlarını etik olmayan davranışlara zorlamasından kaynakladığı belirtilmektedir (Bateman ve Valentine, 2015: 126).

Çalışanların, etik algılamaları ve iş tatmin düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmalara göre, yöneticiler tarafından çalışanlar üzerinde olumlu etik algılamaların oluşturulmasının, satış elemanlarının iş tatmin düzeyini pozitif yönde etkilediği belirtilmektedir (Jaramilio ve Diğerleri, 2012: 2301). Bir başka çalışmada işletme içerisindeki olumlu etik davranışlar desteklendiğinde çalışanların iş tatmin düzeyinin arttığı belirtilmektedir (Mulki ve Diğerleri, 2006: 19). Diğer bir çalışmada çalışanların iş arkadaşlarına yönelik etik davranışlarının, iş tatmin düzeyini olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir. Etik algılamalar konusunda örgüt içerisinde yaşanan tartışmaların iş tatminini olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir (Ay ve Diğerleri, 2009: 61).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmmanın Amacı ve Önemi

Yapılan bu araştırmmanın amacı, perakendecilik sektöründe çalışan satış elemanlarının çalışıkları iş yerinden duydukları tatmin düzeyleri ile bu iş yerinde karşılaştıkları müşterilere, iş arkadaşlarına ve yaptıkları işe yönelik etik algılamaları arasındaki ilişkilerin incelenerek teorik bir modelinin ortaya konulmasıdır. Ayrıca bu araştırmada yer alan iş tatmini değişkenlerin alt boyutları (içsel tatmin ve dışsal tatmin) ile etik algılamalar düzeyinin alt boyutları (müşteri etiği, iş etiği ve iş arkadaşları etiği) arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Yine bu araştırmada satış elemanlarının demografik özelliklerine göre araştırma değişkenlerine ilişkin görüşlerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir.

Araştırmının Ana Kütlesi, Örneklemi ve Sınırlılıkları

Araştırmının ana kütlesi, Yozgat ilinde giyim, gıda ve yapı marketler alanında faaliyet gösteren perakendeci işletmelerin bünyesinde çalışan satış elemanları oluşturmaktadır. Örneklem grubu ise bu satış elemanları arasından basit tesadüfî örnekleme yöntemi ile seçilmiş 280 satış elemanından oluşmaktadır. Araştırmının en önemli kısıtı sonuçların Yozgat ili sınırlı olmasıdır. Türkiye geneline uyarlanması mümkün değildir. Sektörlere göre sonuçlar farklılık gösterebilir. Bunun dışında kurumsal perakendeci işletmelerin bilgi paylaşımında bulunmamaları, araştırma sürecinde zaman kayıplarına neden olmuştur. Araştırmada yer alan değişkenlerin soyut ve öznel ifadeler içerdiginden değerlendirilmesi zor olan bir konudur. Bu nedenle, araştırma sonucu elde edilen verilerin değerlendirilmeleri bireysel değerlendirmeler olması, araştırmmanın diğer kısıtidır.

Verilerin Toplanması, Yeniden Düzenlemesi ve Analizi

Araştırma nicel araştırma yöntemi ile yapılmış olup, veri toplama yöntemi olarak yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla satış elemanlarının demografik özelliklerini tespit etmek için hazırlanan sorular ile literatürde yer alan geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş iki ayrı ölçekten yararlanılarak bir anket formu hazırlanmıştır. Örneklemden elde edilen veriler analiz edilmeden önce missing value(kayıp değer), out lier (uç değer) analizleri yapılarak veriler yeniden düzenlenmiştir. Verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığını analiz etmek için “Basıklık (kurtosis) ve Çarpılık (skewness)” değerlerine bakılmıştır. YEM’de normalilik bu yöntemle test edilebilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2012:79). Ayrıca araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinde her bir ölçeğin Cronbach Alfa değerinin 0,80’nin üzerinde olduğu görülmüştür. Araştırmada her bir ölçüye ait birinci ve ikinci düzey doğru faktör analizleri yapılmıştır. Örneklem elde edilen veriler, DFA modelleri tarafından doğrulanmıştır. Elde edilen veriler son yıllarda sosyal bilimler alanında sıkça kullanılan yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir.

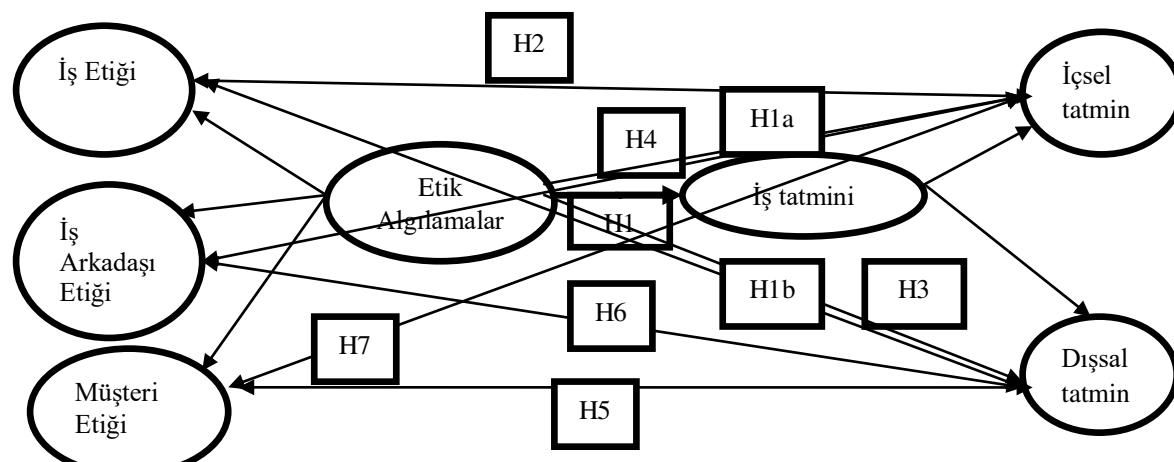
Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Araştırmada satış elemanlarının etik algılamalarını ölçmek için Levy ve Dubinsky tarafından geliştirilmiş etik ölçü ile Weiss, Davis, England ve Lofquist tarafından geliştirilen Minnesota İş Tatmini Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeklere ilişkin bilgiler ise şunlardır:

Etik Algılamalar Ölçeği: Etik algılamalar ölçü Levy ve Dubinsky (1983) tarafından geliştirilmiştir. Ölekte, satış elemanlarının etik algılamalarını ölçmeye yönelik ifadeler üç faktör altında toplanmıştır. Bu faktörler, müşteriler ile ilgili etik algılamaları, iş ile ilgili etik algılamaları ve satış elemanlarının birlikte çalışıkları iş arkadaşları ile ilgili etik algılamalar şeklinde ifade edilmiştir (Levy ve Dubinsky, 1983: 59). Ölçek toplam 26 ifadeden oluşmaktadır. Müşteriler ile ilgili etik algılamalar 16 ifade ile, iş ile ilgili etik algılamalar 5 ifade ile, iş arkadaşları ile ilgili etik algılamalar ise 4 ifade ile ölçülmemektedir. Ölekte müşteriler ile ilgili etik algılamalar alt boyutunun standardize faktör yükleri en düşük 0,53 ve en yüksek 0,70 arasında; iş ile ilgili etik algılamaları alt boyutunun standardize faktör yükleri ise en düşük 0,49 ve en yüksek 0,70 arasında; iş arkadaşları ile ilgili etik algılamalar alt boyutunun standardize faktör yükleri ise en düşük 0,57 ve en yüksek 0,66 arasında değerler almaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha Katsayısının 0,89; olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırmada yer alan sorular bu ifadelerden yararlanılarak yeniden düzenlenmiştir. Buna göre ölçekte yer alan ifadeler 7'li likert tipi bir ölçektir. Bu ölçeye göre "(1)Kesinlikle Yanlış, (7) Kesinlikle Doğru" şeklinde ifade edilmiştir.

İş Tatmin Ölçeği: İş tatmin ölçü, Weiss, Davis, England ve Lofquist'in tarafından geliştirilen ve literatürde "Minnesota İş Tatmini Ölçeği" ölçü olarak bilinen bir ölçektir. Ölekte, satış elemanlarının iş tatmin düzeylerini ölçmeye yönelik ifadeler iki faktör altında toplanmıştır. İçsel tatmin faktörü 12 ifadeden, dışsal tatmin faktörü 6 ifadeden oluşmaktadır. İçsel tatmin alt boyutunun standardize faktör yükleri en düşük 0,63 ve en yüksek 0,80 arasında değerler almaktadır. Dışsal tatmin alt boyutunun standardize faktör yükleri en düşük 0,66 ve en yüksek 0,76 arasında değerler almaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha Katsayısının 0,85; olduğu görülmüştür. Minnesota İş tatmin Ölçeği 1 ile 7 arasında değere sahip 7'li likert tipi bir ölçektir. Bu ölçekte (1) Hiç Memnun Değilim,(7) Kesinlikle Memnunum" ifadelerini içermektedir.(Weiss ve Diğerleri, 1967: 4-111).

Araştırmamanın Modeli ve Hipotezlerin Oluşturulması

Şekil 1: Araştırmamanın Teorik Modeli

Şekil 1'de yer alan araştırma modeli bir bütün olarak değerlendirildiğinde, satış elemanlarının etik algılamalarının iş tatmin düzeyleri üzerindeki pozitif veya negatif etkilerinin yanı sıra, değişkenlerin alt boyutları arasında da pozitif ve negatif ilişkilerin olduğu düşünülmektedir. Modele dâhil edilmeyen demografik özelliklerin; (cinsiyet, medeni durum, eğitim, yaş, çalışma süresi) modeldeki değişkenler üzerindeki etkileri tahminleyici istatistik yöntemleri ile ölçülmüştür. Bu doğrultuda, araştırmamanın amacı, teorik modelde yer alan değişkenler arası etkiler ve literatürde yer alan bilgilere göre, araştırmamanın hipotezleri aşağıda yer alan başlıklar altında geliştirilmiştir.

Araştırmmanın hipotezleri:

H1: Satış elemanlarının etik algılamaları iş tatmin düzeyini etkiler.

H1a: Satış elemanlarının etik algılamaları içsel tatmin düzeyini etkiler.

H1b: Satış elemanlarının etik algılamaları dışsal tatmin düzeyini etkiler.

H2: İşe yönelik etik algılamaları ile içsel tatmin düzeyi arasında ilişki vardır.

H3: İş arkadaşlarına yönelik etik algılamaları ile içsel tatmin düzeyi arasında ilişki vardır

H4: Müşterilerine yönelik etik algılamaları ile içsel tatmin düzeyi arasında ilişki vardır

H5: Müşterilerine yönelik etik algılamaları ile dışsal tatmin düzeyi arasında ilişki vardır

H6: İşe yönelik etik algılamaları ile dışsal tatmin düzeyi arasında ilişki vardır

H7: İş arkadaşlarına yönelik etik algılamaları ile dışsal tatmin düzeyi arasında ilişki vardır

BULGULAR**Satış Elemanlarının Demografik Özellikleri**

Anket çalışmasına katılan 280 satış elemanına ait demografik özelliklerine ilişkin bulgular Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

Cinsiyet	Sayı	%	Medeni Durum	Sayı	%
Erkek	124	44,3	Evli	240	85,7
Kadın	156	55,7	Bekâr	40	14,3
Eğitim	Sayı	%	Çalışma Süresi	Sayı	%
Lise	130	46,4	1 yıldan az	178	63,6
Ön Lisans	104	37,2	1-5 Yıl	94	33,5
Lisans	46	16,4	6-10 Yıl	8	2,9
Yaş	Sayı	%			
20 yaş altı	40	14,3			
21-25 yaş	162	57,9	(N:280)		
26-30 yaş	48	17,1			
31-35 yaş	30	10,7			

Araştırmaya katılan satış elemanlarının %55,7'si (156 kişi) kadın, %44,3'ü (124 kişi) erkek olup, %85,7'si (240 kişi) evlidir. Çalışanların %46,4'ü (130 kişi) lise, %37,2'i (104 kişi) ise ön lisans eğitim düzeyine sahip olup, %57,9'u (162 kişi) 21-25 yaş aralığındadır. Çalışanların %63,6'sının (178 kişi) çalışma süresi 1 yıldan az, %33,5'inin(94 kişi) çalışma süresi ise 1-5 yıl arasındadır (Tablo 1).

Ölçeklerin Normal Dağılımına, Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizlerine İlişkin Sonuçları

Verilerin dağılımı, geçerlilik ve güvenilirlik analizlerine ilişkin bulgulara göre yapısal eşitlik modellerinde verilere ilişkin varsayımlar arasında, araştırmada kullanılacak verilerin çoklu normal dağılıma sahip olduğu varsayıımı yer almaktadır (Bayram, 2010, s. 49). Bu durumda verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığı “Basıklık (kurtosis) ve Çarpıklık (skewness)” değerlerine bakılarak test edilebilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2012, s. 79). Literatüre göre bu değerler, bazı yerlerde +/- 1,0 veya +/-1,5 aralığında olurken (Bayram, 2010: 49), bazı yazarlara göre sig<0,01 ise +/-2,58 veya sig<0,05 ise +/-1,96 aralığında (Hairvd. 2009, s. 72) bazı yazarlara göre de +/- 3 veya +/- 2 aralığında (Kalaycı, 2009, s. 6) olması durumunda normal dağılıma sahip olduğu belirtilmektedir. Araştırmada kullanılan ölçeklere ait değişkenlerin “Basıklık (kurtosis) ve Çarpıklık (skewness)” değerlerinin +/-2 aralığında yer aldığı ve her bir değişkene ait verilerin çoklu normal dağılıma sahip olduğu bulunmuştur.

Yapılan bu araştırmada ölçeklerin geçerliliği doğrulayıcı faktör analizleri ile test edilmiştir. Ölçeklerin faktör dağılımları orijinal halinde verilen dağılıma uygun olarak kullanıldığı için açıklayıcı faktör analizleri yapılmamıştır. Ancak bu dağılımların elde edilen veriler tarafından doğrulanıp doğrulanmadığını ölçmek için her bir ölçüye, birinci düzey tek faktörlü, birinci düzey çok faktörlü ve

ikinci düzey çok faktörlü doğrulayıcı faktör analizleri (DFA) yapılarak veriler doğrulanmıştır. İstatistik programının önerileri doğrultusunda gerekli iyileştirmeler yapıldıktan sonra, standardize edilmiş faktör yükü (Standardized Estimated Weights) 0,70'in altında olan (Hair vd. 2009, s. 679) değişkenler ile "p değeri" 0,05'ten büyük olan ve istatistiksel olarak anlamsız olan ifadeler, ölcükten çıkarılmış ve tavsiye edilen hata terimleri arasında kovaryanslar oluşturulmuştur (Bayram, 2010, s. 57; Meydan ve Şeşen, 2015, s. 74-75). DFA sonuçlarına göre, iş tatmini ölçüğinde yer alan tatmin19,20 numaralı ifadeler etik algılamalar ölçüğinde etik1,2,3,4,5,6 numaralı ifadeler faktör yükleri 0,70'in altında olduğu için analizden çıkarılmıştır. Ölçeklerde yer alan değişkenlerin faktör yapılarının doğrulanması için, AMOS 18.0 istatistik programı kullanılmıştır. Programda verilerin analizi, Maksimum Olabilirlik Tahmin Yöntemine (Maximum Likelihood Estimation) göre yapılmıştır. YEM'de 200 ve üzeri örneklemelerde bu yöntemin kullanılması önerilmektedir (Hair vd. 2009, s. 636; Schumacker ve Lomax, 2010, s. 85; Bayram, 2010, s. 51). Buna göre, ölçüm modellerine ait uyum iyiliği değerlerinin en iyi sonuçları, ikinci düzey çok faktörlü DFA ölçüm modelleri ile elde edilmiştir.

Tablo 2. Araştırma Ölçeklerine Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Ölçek/Model	$\Delta\chi^2$	p	df	$\Delta\chi^2/df$	RMSEA	CFI	NFI	GFI	AGFI	RMR
Etki algılamalar	509,489	,000*	112	4,549	0,082	0,938	0,903	0,875	0,802	0,113
İş tatmini	400,357	,000*	99	4,044	0,084	0,905	0,878	0,867	0,817	0,142

Not: RMSEA= RootMeanSquareErrorof Approximation; CFI= Comparative Fit Index; NFI= Normed Fit Index, GFI= Goodness of Fit Index, *p<0,05

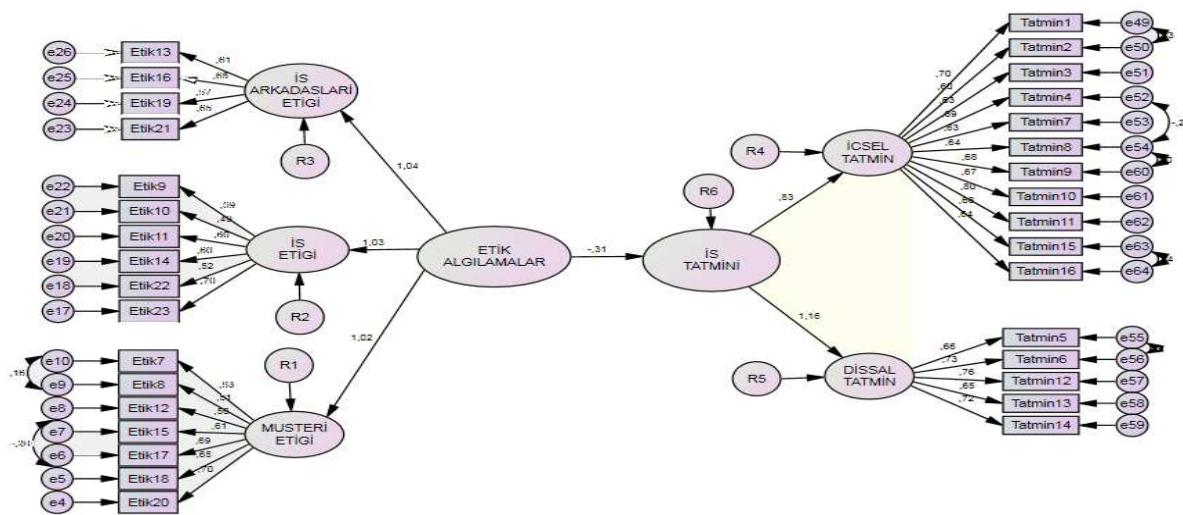
Tablo 2' de araştırmada yer alan her bir ölçeğin ölçüm modellerine ait doğrulayıcı faktör analizi model uyum iyiliği sonuçları yer almaktadır. Araştırmada kullanılan iş tatmini ve etik algılamalar ölçeklerine ait Tablo 2'deki doğrulayıcı faktör analizi(DFA) sonuçlarına göre; elde edilen verilerin ölçüm modelleri tarafından doğrulandıkları ve geçerliliklerinin kabul edilebilir düzeylerde olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Satış Elemanlarının Ölçeklere İlişkin Değerlendirmeleri

	Min-Max	Mean	Variance	Std. Deviation	N of Items
İçsel Tatmin Düzeyi	1-84	63,072	131,209	11,4547	12
Dışsal Tatmin Düzeyi	1-42	30,089	42,464	6,5164	6
Müşteriler İle İlgili Etik Algılamalar	1-112	38,690	146,185	12,0907	15
İş İle İlgili Etik Algılamalar	1-35	11,277	21,620	4,6497	5
İş arkadaşları İle İlgili Etik Algılamalar	1-28	8,892	13,953	3,7353	4

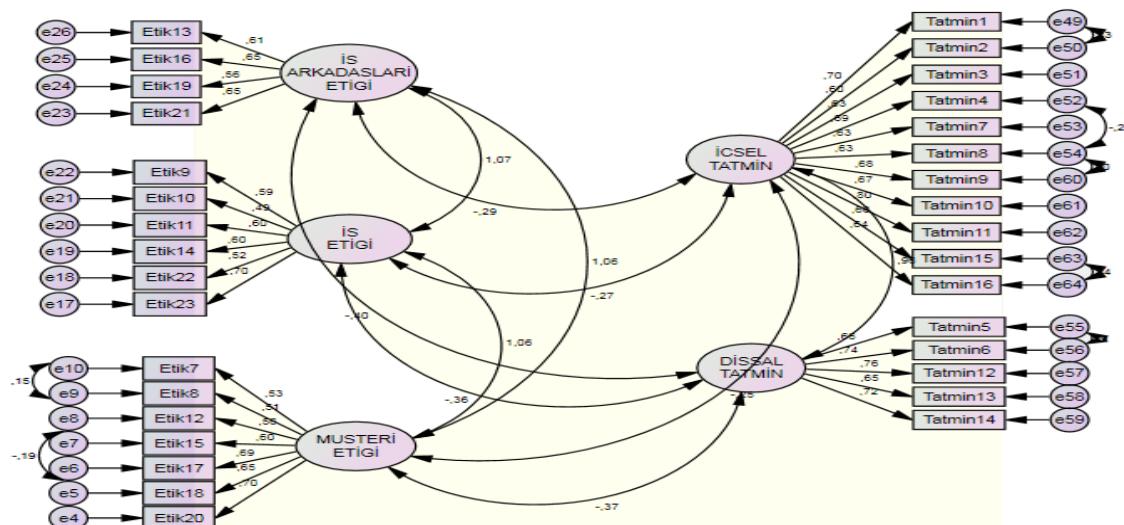
Tablo 3'de satış elemanlarının araştırma ölçeklerine ilişkin değerlendirmeleri yer almaktadır. Buna göre satış elemanlarının içsel tatmin düzeylerine ilişkin değerlendirmelerine ait bulgulara bakıldığından, ölçeğin minimum değeri 1, maksimum değeri 84 tür. İçsel tatmin düzeyinin ortalamasının 63,072, varyansın 131,209 ve standart sapmanın 11,4547 değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda satış elemanlarının oldukça yüksek düzeyde içsel tatmine sahip oluklarını söylemek mümkündür. Satış elemanlarının dışsal tatmin düzeylerine ilişkin değerlendirmelerine ait bulgulara bakıldığından, ölçeğin minimum değeri 1, maksimum değeri 42'dir. Dışsal tatmin düzeyinin ortalamasının 30,089, varyansın 42,464 ve standart sapmanın 6,5164 değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda satış elemanlarının yüksek düzeyde dışsal tatmine sahip oluklarını söylemek mümkündür. Satış elemanlarının müşteriler ile ilgili etik algılamalar düzeylerine ilişkin değerlendirmelerine ait bulgulara bakıldığından, ölçeğin minimum değeri 1, maksimum değeri 112 dir. Müşteriler ile ilgili etik algılamalar düzeyinin ortalamasının 38,690, varyansın 146,185 ve standart sapmanın 12,0907 değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda satış elemanlarının oldukça düşük düzeyde müşteriler ile ilgili etik algılamalar düzeylerine sahip oluklarını söylemek mümkün değildir. Satış elemanlarının iş ile ilgili etik algılamalar düzeylerine ilişkin değerlendirmelerine ait bulgulara bakıldığından, ölçeğin minimum değeri 1, maksimum değeri 35'tir. İş ile ilgili etik algılamalar düzeyinin ortalamasının 11,277, varyansın 21,620 ve standart sapmanın 4,6497 değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda satış elemanlarının düşük düzeyde iş ile ilgili etik algılamalar düzeylerine sahip oluklarını söylemek mümkün değildir. Satış elemanlarının iş arkadaşları ile ilgili etik algılamalar düzeylerine ilişkin değerlendirmelerine ait bulgulara bakıldığından, ölçeginin minimum değeri 1, maksimum değeri 28'tir. İş arkadaşları ile ilgili etik algılamalar düzeyinin ortalamasının

8,892, varyansın 13,953 ve standart sapmanın 3,7353 değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda satış elemanlarının oldukça düşük düzeyde iş arkadaşları ile ilgili etik algılamalar düzeylerine sahip oluklarını söylemek mümkündür.

Şekil 2. Etik Algılamalar İle İş Tatmin Düzeyine Ait Yapısal Eşitlik Modeli

Şekil 2'deki yapısal eşitlik modeli, literatürdeki bilgiler ve teoriye dayalı ilişkilerden yararlanarak oluşturulan araştırma modelinin YEM ile test edilmesi amacıyla kurulmuştur. Buna göre modelde etik algılamalar gizil değişkeni dışsal/etkileyen (exogenous) değişken iken, iş tatmini değişkeni içsel/etkilenen (endogenous) değişken konumundadır. Buna göre, satış elemanlarının etik algılamalar düzeyinin iş tatmin düzeyini negatif yönlü ve doğrudan etkilediği görülmektedir. Bu etki ($\beta = -.312$ ve $p < 0,000, p > 0,05$ olduğundan) istatistiksel olarak anlamlıdır. Modelin kabul edilebilirliğine ilişkin değerler tablo 8'de, Modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkilere ait istatistiksel değerler ise Tablo 9'da gösterilmektedir.

Şekil 3. Ölçeklerinin Alt Boyutlarına Ait Yapısal Regresyon Modeli

Şekil 3'deki yapısal regresyon modeli, etik algılamalar ile iş tatmin düzeylerinin alt boyutları arasındaki ilişkileri test etmek için literatürdeki bilgiler ve teoriye dayalı ilişkilerden yararlanarak oluşturulmuştur. Buna göre modelde etik algılamalar gizil değişkeninin alt boyutları (iş arkadaşları ile ilgili etik algılamalar, iş ile ilgili etik algılamalar ve müşteriler ile ilgili etik algılamalar) ile iş tatmini gizil değişkenin alt boyutları (içsel tatmin ve dışsal tatmin) arasında kovaryanslar çizilerek değişkenler arasındaki ilişkiler test edilmiştir. Modelin kabul edilebilirliğine ilişkin değerler Tablo 8'de, Modelde yer alan değişkenler arasındaki ilişkilere ait istatistiksel değerler ise Tablo 9'da gösterilmektedir.

Tablo 4. Araştırmamanın Yapısal Eşitlik Modelinin Uyum İyiliği Sonuçları

Modeller	$\Delta\chi^2$	P	df	$\Delta\chi^2/df$	RMSEA	CFI	NFI	GFI	RMR
Şekil 2	1591,505	.000*	482	3,302	0,083	0,876	0,857	0,837	0,139
Şekil 3	1588,904	.000*	478	3,324	0,082	0,886	0,877	0,867	0,149

Not: RMSEA= RootMeanSquareErrorof Approximation; CFI= Comparative Fit Index; NFI= Normed Fit Index, GFI= Goodnessof Fit Index, RMR= RootMeanSquareResidual, *p <0,05

Tablo 4'de yapılan araştırmaya ait Yapısal Eşitlik Modeli ve Yapısal Regresyon Modeli analiz sonuçlarına göre; modellerimizin kabul edilebilir değerlere sahip olduğunu görmektedir. Tabloda yer alan Ki-kare değeri/serbestlik derecesi, değeri ($\Delta\chi^2/df = 3,302$), YEM'de modelin genel uyum değerlenmesinde kullanılan en temel değerdir (Hair vd. 2009, s. 641; Schumacker ve Lomax, 2010,s. 85; Şimşek, 2007, s. 14; Khine, 2013, s. 14). Bu değerin 3'ün altında olması mükemmel uyumu, 5'in altında olması ise kabul edilebilir uyumu göstermektedir (Şimşek, 2007, s. 14). Ancak bu değerle birlikte RMSEA, GFI, CFI, NFI, RMR vb. pek çok uyum iyiliği değerlerine bakılmaktadır. Hangi değerlerin kullanılacağına ilişkin literatürde tam bir uzlaşı yoktur. GFI, CFI ve NFI değerleri 0 ile 1 aralığında değişen değerler alır. Bu değerler 1'e yaklaştıkça model uyum iyiliğinin arttığı ve kabul edilebilir uyuma karşılık geldiği belirtilir (Yılmaz vd. 2006, s. 176; Hairvd. 2009, s. 642-648; Schumacker ve Lomax, 2010, s. 75-76; Khine, 2013, s. 14; Meydan ve Şeşen, 2015, s. 35). RMSEA ve RMR değerlerinin ise 0,05'e eşit veya daha küçük değerinin mükemmel bir uyuma, 0,08 ve altındaki değerlerin kabul edilebilir bir uyuma, 0,10'dan daha büyük değerin de kötü uyuma karşılık geldiği belirtilmektedir (Şimşek 2007, s. 14).

Tablo 5. Araştırmamanın Yapısal Eşitlik Modeline Ait Analiz Sonuçları ve Değişkenler Arası İlişkiler

Değişkenler Arası İlişkiler		Standardize Edilmiş B	P
İş Tatmini	<---	-,312	,000*
Dışsal Tatmin	<---	-,362	,000*
İçsel Tatmin	<---	-,259	,000*
Müşteri Etiği	<-->	-,250	,000*
Müşteri Etiği	<-->	-,368	,000*
İş Etiği	<-->	-,268	,000*
İş Etiği	<-->	-,359	,000*
İş Arkadaşları Etiği	<-->	-,295	,000*
İş Arkadaşları Etiği	<-->	-,404	,000*

*p < 0,05 (istatistiksel anlamlılık düzeyi)

Tablo 5'de etik algılamalar ile iş tatmini değişkenlerinin alt boyutlarının yapısal eşitlik modeline ve yapısal regresyon modeline ait analiz sonuçları ve değişkenler arası ilişkilerin istatistiksel değerleri yer almaktadır. YEM 'in analiz sonuçlarına göre, satış elemanlarının etik algılamalar düzeyinin iş tatmin düzeyini negatif yönde ve doğrudan etkilediği görülmektedir. Bu etki ($\beta = -,312$ ve $p < 0,000$, olduğundan) istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu durumda araştırmamanın H1 hipotezi kabul edilmiştir. Yani satış elemanlarının etik algılamalarının artması iş yerinde yaşadıkları iş tatmin düzeyinin azalmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda etik algılamaların dışsal tatmin ($\beta = -,362$ ve $p < 0,000$) ve içsel tatmin düzeylerini ($\beta = -,259$ ve $p < 0,000$) de negatif yönde etkilediği görülmektedir. Bu durumda H1a ve H1b hipotezleri kabul edilmiştir. Ayrıca içsel tatmin düzeyi ile müşterilere yönelik etik algılamalar ($\beta = -,250$ ve $p < 0,000$) iş arkadaşlarına yönelik etik algılamalar ($\beta = -,295$ $p < ,000$) ve işe yönelik etik algılamalar ($\beta = -,268$ ve $p < 0,000$) arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bu durumda H4, H3 ve H2 hipotezleri kabul edilmiştir. Aynı zamanda dışsal tatmin düzeyi ile müşterilere yönelik etik algılamalar ($\beta = -,368$ ve $p < 0,000$) iş arkadaşlarına yönelik etik algılamalar ($\beta = -,295$ $p < ,000$) ve işe yönelik etik algılamalar ($\beta = -,268$ ve $p < 0,000$) arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Bu durumda H5, H7 ve H6 hipotezleri kabul edilmiştir.

Demografik Özellikler ile Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişki

Satış elemanlarının araştırma değişkenlerine ilişkin görüşlerinin sosyo-demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek adına parametrik testlerden t-Testi ve ANOVA analizleri yapılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 6. Demografik Özellikler ile Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişki

Demografik özellikler	İş tatmini	Etik algılamalar
Cinsiyet	t = -,772 p=.384	t = -,236 p= ,006*
Gelir Durum	F= ,788 p= ,035*	F= -,835 p= ,728
Eğitim	F = 3,765 p= ,012*	F = ,729 p= ,519
Yaş	F = 8,636 p=.455	F = 5,345 p= ,022*
İş Yerindeki Konumu	F = 5,720 p= ,026*	F = 3,502 p= ,014*

*p < 0,05 (istatistiksel anlamlılık düzeyi)

Tablo 6'da satış elemanlarının demografik özellikleri ile araştırma değişkenlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit edebilmek için yapılan T-testi ve ANOVA analiz sonuçları görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre, iş tatmin düzeyinin cinsiyet ve yaş gruplarına göre bir farklılık göstermediği gözlenmiştir ($p>0,05$). Ancak iş tatmin düzeyinin gelir durumu, eğitim seviyesi ve iş yerindeki konumuna göre bir farklılık gösterdiği gözlenmiştir ($p<0,05$). Satış elemanlarının etik algılamalar düzeyinin ise, cinsiyete, yaş dağılımına ve iş yerindeki konumuna göre farklılık gösterdiği ($p<0,05$), gelir durumu ve eğitim durumuna göre ise anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlenmiştir ($p>0,05$).

SONUÇ

Yapılan bu araştırma ile perakendecilik sektöründeki satış elemanlarının çalışıkları iş yerinden duydukları tatmin düzeyleri ile bu iş yerinde karşılaşlıklarını müşterilere, iş arkadaşlarına ve yaptıkları işe yönelik etik algılamaları düzeyleri ile iki değişken arasındaki ilişkiler incelenerek teorik bir modelinin ortaya konulmuştur. Ayrıca bu araştırmada yer alan iş tatmini değişkenlerin alt boyutları (icSEL tatmin ve diSSAL tatmin) ile etik algılamalar düzeyinin alt boyutları (müşteri etiği, iş etiği ve iş arkadaşları etiği) arasındaki ilişkilerin incelenmiştir. Yine bu araştırmada satış elemanlarının demografik özelliklerine göre araştırma değişkenlerine ilişkin görüşlerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir.

Satış elemanlarının araştırma ölçeklerine ilişkin değerlendirmelerine göre, oldukça yüksek düzeyde içSEL tatmin düzeyine, yüksek düzeyde diSSAL tatmin düzeyine, oldukça düşük düzeyde müşteriler ile ilgili etik algılamalar düzeyine, düşük düzeyde iş ile ilgili etik algılamalar düzeyine, oldukça düşük düzeyde iş arkadaşları ile ilgili etik algılamalar düzeylerine sahip oluklarını söylemek mümkündür.

Etik algılamalar ile iş tatmini değişkenlerinin ve bu değişkenlerin alt boyutlarının yapısal eşitlik modeline ve yapısal regresyon modeline ait analiz sonuçlarına bakıldığından, satış elemanlarının etik algılamalar düzeyinin iş tatmin düzeyini negatif yönde ve doğrudan etkilediği görülmektedir. Bu etki ($\beta = -,312$ ve $p < 0,000$, olduğundan) istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani satış elemanlarının etik algılamalarının artması iş yerinde yaşadıkları iş tatmin düzeyinin azalmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda etik algılamaların diSSAL tatmin ($\beta = -,362$ ve $p < 0,000$) ve içSEL tatmin düzeylerini ($\beta = -,259$ ve $p < 0,000$) de negatif yönde etkilediği görülmektedir. Ayrıca içSEL tatmin düzeyi ile müşterilere yönelik etik algılamalar ($\beta = -,250$ ve $p < 0,000$) iş arkadaşlarına yönelik etik algılamalar ($\beta = -,295$ $p < ,000$) ve işe yönelik etik algılamalar ($\beta = -,268$ ve $p < 0,000$) arasında negatif yönlü ve istatistiksel

olarak anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir. Aynı zamanda dışsal tatmin düzeyi ile müşterilere yönelik etik algılamalar ($\beta = -.368$ ve $p < 0,000$) iş arkadaşlarına yönelik etik algılamalar ($\beta = -.295$ $p < ,000$) ve işe yönelik etik algılamalar ($\beta = -.268$ ve $p < 0,000$) arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

Satış elemanlarının demografik özellikleri ile araştırma değişkenlerine ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit edebilmek için yapılan T-testi ve ANOVA analiz sonuçlarına göre, iş tatmin düzeyinin cinsiyet ve yaş gruplarına göre bir farklılık göstermediği gözlenmiştir ($p > 0,05$). Ancak iş tatmin düzeyinin gelir durumu, eğitim seviyesi ve iş yerindeki konumuna göre bir farklılık gösterdiği gözlenmiştir ($p < 0,05$). Satış elemanlarının etik algılamalar düzeyinin ise, cinsiyete, yaşı dağılımına ve iş yerindeki konumuna göre farklılık gösterdiği ($p < 0,05$), gelir durumu ve eğitim durumuna göre ise anlamlı bir farklılığın olmadığı gözlenmiştir ($p > 0,05$).

Araştırma sonuçlarının genel bir değerlendirmesi yapıldığında, satış elemanlarının etik algılamalar düzeyinin, iş tatmin düzeyine olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Bu sonuç literatürde yer genel algıyla ters düşmektedir. Bunun durumun demografik değişkenlerden kaynakladığı düşünülmektedir. Etik algılamaların tüm alt boyutlarının iş tatminin tüm alt boyutları ile negatif ilişkili olduğu görülmektedir. Satış elemanlarının müşterilerine, iş arkadaşlarına ve yaptıkları işe yönelik etik algılamalarının içsel ve dışsal tatmin düzeylerini olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Ayrıca demografik değişkenlerden gelir durumu, eğitim seviyesi ve iş yerindeki konumun iş tatmin düzeyini bakış açılarını farklılaştırdığını söylemek mümkündür. Etik algılamalar düzeyinde farklılıkların ise, cinsiyete, yaşı dağılımına ve iş yerindeki konumuna bağlı olduğu gözlenmiştir.

ÖNERİLER

Araştırmamanın ana kütlesinin Yozgat ilinde faaliyet gösteren perakendeci işletmelerin bünyesinde satış elemanlarından oluşturulması elde edilen sonuçların genel geçerliliğini etkilemektedir. Bu nedenle benzer farklı illerde ve bölgelerde yapılması önerilmektedir. Bu sonuçlar sektörlerde göre farklılık gösterebilir. Bunun dışında bilgi paylaşımına açık kurumsal niteliğe sahip perakendeci işletmeler ile yürütülmesi durumunda daha farklı sonuçlar elde edilebilir. Bu durum araştırma sürecinde zaman kayıplarını azaltacağından kurumsal işletmelerin satış elemanları ile çalışılması önerilmektedir. Araştırmada yer alan iş tatmin ve etik algılamalar kavramları soyut ve öznel ifadeler içerdiginden değerlendirilmesi zor olan bir konudur. Bu nedenle, araştırma sonucu elde edilen bulguların değerlendirilmeleri yöneticilerin ve satış elemanlarının örgütsel aidiyet duygularının gelişmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu durumda, yöneticilere, hedeflere ulaşma veya kotaları doldurma baskısının azaltılması, çalışanlar üzerinde olumlu etik algılamaların oluşturulması, işletme içerisindeki olumlu etik davranışlar desteklenmesi önerilirken, satış elemanlarına da iş arkadaşlarına yönelik etik davranışların artırılması, etik algılamalar konusunda örgüt içerisinde yaşanan çatışmaların azaltılması önerilmektedir. Yöneticiler tarafından desteklenen satış elemanlarının iş tatmin düzeyinin yükseldiği, performansının arttığı, ürün hatalarının azaldığı ve müşterilerle ilişkilerinde etik kurallara göre davranışları bilinmektedir.

KAYNAKLAR

- Ay Ünal, Kılıç, K. C., Biçer, M.,(2009). İlaç Ve Sigorta Sektörlerinde Çalışan Satış Elemanlarının İş Davranışlarının Örgütsel Etik İklim İle İlişkisi Üzerine Bir Çalışma Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 18, Sayı 2, Sayfa 57-71 57
- Baron, R. M. &Kenny, D. A. (1986). The Moderator-Mediator Variable Distinction In Social Psychological Research: Conceptual, Strategic and Statistical Considerations, Journal of Personality and Social Psychology, 51 (6), 1173-1182.
- Bateman, C.,&Valentine, S. (2015). The Impact Of Salesperson Customer Orientation On The Evaluation Of A Salesperson's Ethical Treatment, Trust In The Salesperson, And Intentions To Purchase. Journal Of Personal Selling & Sales Management, 35(2), 125-142.

- Bayram, N. (2010). Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş- Amos Uygulamaları, Ezgi Kitapevi, 1. Baskı, İstanbul.
- Çelik, H. E. & Yılmaz, V. (2013). Yapısal Eşitlik Modellemesi-Temel Kavamlar-Uygulamalar- Programlama, Anı Yayıncılık, Yenilenmiş 2.Baskı, Ankara.
- Friend Scott B., Johnson Jeff S., Rutherford Brian N. AndHamwi G. Alexander (2013) Indsales Model: A Facet-Level JobSatisfaction Model AmongSalespeople, Journal Of PersonalSelling&Sales Management, 33:4, 419-438
- Hair, J. F., Black W. C., Babin B. J. &Anderson, R.E. (2009). MultivariateData Analysis, Seventh Edition.
- Hunter, G. L.,&Goebel, D. J. (2008). Salespersons' InformationOverload: Scale Development, Validation, AndItsRelationshipToSalespersonJobSatisfactionAndPerformance. Journal Of PersonalSelling&Sales Management, 28(1), 21-35.
- Jaramillo, F.,Mulki J. P. AndGreg W. Marshall,(2005) A Meta-Analysis Of TheRelationshipBetweenOrganizationalCommitmentAndSalespersonJobPerformance: 25 Years Of Research, Journal Of Business Research 58, 705– 714.
- Kalaycı, Ş. (2009). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım Ltd., 4. Baskı, Ankara.
- Khine, M. S. (Ed.). (2013). Application Of StructuralEquationModeling in EducationalResearchAndPractice, Sense Publishers.
- Levy, M.,&Dubinsky, A. J. (1983). IdentifyingAndAddressingRetailSalespeople'sEthicalProblems: A MethodAnd Application. Journal Of Retailing, 59(1), 46-66.
- Meydan, C. H. & Şeşen H. (2015). Yapısal Eşitlik Modellemesi-Amos Uygulamaları, Detay Yayıncılık, İlkinci Baskı, İstanbul.
- Mulki J. P.,Jaramillo, F. AndLocander, W. B. (2006) Effects Of EthicalClimateAndSupervisoryTrust On Salesperson'sJobAttitudesAndIntentionsToQuit, Journal Of PersonalSelling&Sales Management, 26:1, 19-26.
- Özkalp, E., ve Kirel, Ç., ÖrgütSEL Davranış, , Ekin Basım Yayın Dağıtım, 4. Baskı 2010, Bursa.
- Perrealut W. D., Joseph P. Cannon, E. Jerome Mccarty,(2013)., Essentials Of Marketing A Marketing Strategy Planning Approach (Pazarlamanın Temel İlkeleri Bir Pazarlama Stratejisi Planlama Yaklaşımı) , Çeviri Editörü: Asım Günal Önce 13. Basımdan Çeviri,Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti. Ankara
- Schumacker, R. E. &Lomax, R. G. (2010). A Beginner's Guide ToStructuralEquationModeling, Third Edition.
- Shepherd, C. D.,Tashchian, A., &Ridnour, R. E. (2011). An Investigation Of TheJobBurnoutSyndrome İn PersonalSelling. Journal Of PersonalSelling&Sales Management, 31(4), 397-409.
- Şimşek, Ö.F. (2007). Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş-Temel İlkeler Ve Lisrel Uygulamaları, Ankara: Ekinoks.
- Tabachnick, B. G. &Fidell, L. S. (2012). Using MultivariateStatistics, Sixth Edition,CopyrightByPearsonEducation, Inc, AllRightsReserved, Manufactured in the United States of America.
- Tek, Ö. B., Pazarlama İlkeleri Global Yönetimsel Yaklaşım Türkiye Uygulamaları. Beta Basım Yayımların Dağıtım A.S., 8. Baskı, İstanbul, 1999.
- Torlak, Ö.(2001), "Pazarlama Ahlaki", Beta Basım Yayımları, İstanbul.
- Varinli İ., ve Oyman M. (2013), Perakendeciliğe Giriş, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Saray Matbaacılık, 1. Baskı, Ankara
- Weiss, J.D., Dawis, R.V., England, G.W., AndLofquist, L.H., (1967), Minnesota Studies İn VocationalRehabilitation: Xxii, Manual Fort He MinesotaSatisfactionQuestionare.Copyright 1967 ByTheWorkAdjustment Project IndustrialRelations Center University Of Minnesota.
- Yelboğa, A. (2007). Bireysel Demografik Değişkenlerin İş Doyumu İle İlişkisinin Finans Sektöründe İncelenmesi. Sosyal Bilimler Dergisi, 4(2), 1-18.
- Yılmaz, V., Çelik, H. E. & Erdoğan, H. E. (2006). Kuruma Bağlılığı Etkileyen Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modelleriyle Araştırılması: Özel Ve Devlet Bankası Örneği,Sosyal Bilimler Dergisi, 171-183.

KONYA'NIN REKREASYON ALANLARI VE BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME TERCİHLERİ

RECREATION AREAS AND LEISURE TIME PREFERENCES OF KONYA

Doç. Dr. Tugay ARAT
Selçuk Üniversitesi, tarat@selcuk.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Erhan SUMMAK
Selçuk Üniversitesi, summar@selcuk.edu.tr

Ayşe Nur YILDIZ
Selçuk Üniversitesi ,aysenuryldz93@gmail.com

GİRİŞ

Rekreasyon kavramı, Latince ‘recteate’ yani Türkçe anlamıyla ‘yenilenme, tazelenme’ sözcüğünden gelmektedir. Bu anlamda düşünüldüğü zaman, bireylerin çalışma faaliyetleri kapsamında tükettiği bedensel ve zihinsel kaynakların ‘yeniden yaratılması’ amacını taşır

Genel anlamıyla ifade etmek gerekirse rekreatif aktivite, bireylerin boş zamanlarında eğlence ve duyusal tatmin dürtüleri ile kendi isteğiyle etkinliklere katılımı olarak açıklanmaktadır (Sağcan, 1986:3-5). Bireylerin canlanması ile birlikte, geçmişten günümüze yaşam şartları ve seviyesinin yükselmesinde üç temel unsur ele alınmaktadır. Bunlar kısaca çalışma, uyuma ve diğer temel gereksinimler olarak belirtilmiştir. Günlük hayatı bu unsurlardan arta kalan zaman ise ‘boş zaman’ olarak belirtilmiştir. Birey hayatındaki boş zamanının fiziki, kültürel ve sosyo-ekonomik bağlamda değerlendirilmesi ise bir rekreatif aktivitesidir (Bayer, 1992:46). Başka bir tanıma göre; bireyler yaşamlarında çeşitli vakitlerde ortaya çıkan boş zamanlarda dinlenmek, hava değişimi yaşamak, farklı yerler gezip görmek, yaşadığı ortamdan uzaklaşmak, farklı heyecanlar yaşamak veya sağlık gibi çeşitli amaçlarla, kapalı veya açık alanlarda, aktif veya pasif şekilde çeşitli etkinliklere katılmaktadır. Rekreasyon, bireylerin boş zamanlarında katıldıkları bunlar gibi etkinlikleri ifade eden bir terimdir (Karaküçük, 1995:89).

Rekreasyon kavramını daha geniş anlamda açıklamak gerekirse;

- Rekreasyon faaliyetleri boş zamanlarda yapılır, iş değildir bu sebeple de kar amacı güdülmeyez.
- Rekreasyon etkinliklerine katılan bireyler, gönüllü olarak ve tamamen kendi arzuları doğrultusunda faaliyet gösterirler.
- Rekreasyon faaliyetleri, katılımcılara zevk veren, neşelendiren ve onları mutlu eden tarzlarda olur.
- Rekreasyon faaliyetleri, katılımcılara kişisel ve toplumsal faydalar sağlar.
- Rekreasyon faaliyetleri, toplumsal değerlere aykırı değildir (Bucher, 1972:4).

1.1. Rekreasyonun Özellikleri

Bireylerin ilgi, amaç ve katılım şekillerine göre değişik faktörlerde farklı anlayışlar içeren rekreatif aktivitelerin konusunda ortak bir ifadeye ulaşma ile ilgili zorluklar bulunmaktadır. Fakat rekreatif aktivitelerin bir çok araştırmacıyı ortak noktada topladığı bazı temel özelliklerden bahsetmek mümkündür. Bu özellikler rekreatif aktivitelerini diğer faaliyet ve kavramlardan ayıran özelliklerdir (Toskay, 1983:78-79).

Bu bağlamda rekreatif aktivitelerin temel özellikleri şu şekilde sıralanabilmektedir;

- Rekreasyon faaliyetlerine katılım gösteren bireyler, hoşuna giden faaliyetler hakkında önceden bilgi alır ve bu bilgiler doğrultusunda katılır.
- Rekreasyon faaliyetlerinin bireyleri kendine yöneltmiş bir takım çekicilikleri vardır.
- Rekreasyon faaliyetleri farklı zamanları değil, etkinliğin yapıldığı zamanı içerir.
- Bireyler bu faaliyetlere herhangi bir zorlama olmadan, kendi iradeleri doğrultusunda katılırlar.
- Rekreasyon faaliyetleri, bireylerin herhangi bir sorumluluğunun olmadığı boş zamanlarda yapılır (Tezcan, 1992:67).

- Rekreasyonel faaliyetler, katılım gösteren bireylere kişisel ve toplumsal özellikler kazandırır.
- Rekreasyon faaliyetleri evrensel olarak uygulanmaktadır.
- Rekreasyon faaliyetleri toplumun gelenek-göreneklerine, manevi değerlerine uygun olmalı, toplumun sosyal değerleri ile ters düşmemelidir.
- Rekreasyon faaliyetleri yapılrken bireylerin birden fazla faaliyete ilgi duymasına ve farklı zamanlarda farklı faaliyetlere katılmamasına imkân verilir.
- Rekreasyon faaliyetleri, rekreasyonistler tarafından yapılmalıdır (Ülger, 1993).

1.2. Rekreasyonun Sınıflandırılması

Rekreasyon faaliyetlerinin sınıflandırılmasında temel alınan prensip, bireylerin rekreasyon faaliyetlerine katılmamasına neden olan, amaç, istek ve zevklerdir. Bunun yanı sıra çeşitli kıstaslar açısından farklı gruplandırma da yapılmaktadır. Rekreasyon faaliyetlerinin sınıflandırılması, fonksiyonlarına ve kıtas çaplılığına bağlı olarak şekillenmektedir. Bireyler kendi amaç ve istekleri doğrultusunda bir rekreasyonel faaliyete katılmaya karar vermektedir, rekreasyon çeşitleri de buna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bireylerin her biri için farklı amaç ve istekler bulunabildiği gibi faaliyetler hakkında kesinleşmiş grup veya çeşitlendirmeler yapmak pek mümkün olmamaktadır. Bu sebeple en çok kullanılan gruplandırmaları ele almak gereklidir (Barutcugil, 1989:29-32).

1.2.1.Amaçlarına Göre Rekreasyonun Sınıflandırılması

Bireylerin katılmak istediği rekreasyon faaliyetlerinin sınıflandırılmasında temel prensipler arasında yer alan amacına göre sınıflandırma kendi içinde altı ana başlıkta incelenmektedir.

- Dinlenme: Bireylerin boş zamanlarını tamamen bedensel ve ruhsal sağlığının korunması için yapılan etkinliklere ayırmasıdır.
- Kültürel: Bireylerin boş zamanlarını eski sanat ve tarihi eserleri, müze ve diğer kültürel alanları gezip görmek için değerlendirmesidir.
- Toplumsal: Bireylerin boş zamanlarını toplumsal ilişkiler kurmak ve geliştirmek amacıyla değerlendirmesidir.
- Sportif: Bireylerin boş vakitlerini aktif sporlar yaparak veya seyirci, taraftar, yönetici olmak gibi pasif sporlar yaparak değerlendirmesidir.
- Turizm: Bireylerin boş zamanlarını özellikle tatil dönemlerinde farklı mekanları gezmek-görmek amacıyla değerlendirmesidir.
- Sanatsal: bireylerin boş zamanlarını çeşitli sanatsal faaliyetler ile uğraşarak değerlendirmesidir (Karaküük, 1999:74-75).

1.2.2.Çeşitli Kriterlere Göre Rekreasyonun Sınıflandırılması

Bireylerin katılmak istediği rekreasyon faaliyetlerinin sınıflandırılmasındaki temel prensipler arasında yer alan, beş ana başlık altında incelenen bu sınıflandırma adından da anlaşıldığı üzere çeşitli kriterlere göre sınıflandırılmaktadır;

- Yaş Faktörüne Göre: Bireylerin kendi yaş aralıklarına göre tercih ettiği etkinliklerdir.
- Faaliyete Katılanların Sayısına Göre: Bireylerin kişisel, ailesi veya grup olarak katılmayı tercih ettiği etkinliklerdir.
- Zamana Göre: Yılın farklı mevsimlerinde, günlük veya daha uzun süreyi kapsayan rekreatif etkinliklerdir.
- Kullanılan Mekâna Göre: Bireylerin açık veya kapalı alanlarda katıldıkları etkinlikleri kapsamaktadır. Ormanlar, dağlar ve su bölgeleri gibi açık hava alanları bireylerin fizyolojik ve ruhsal açıdan ihtiyaçlarını karşılamak için tercih edilirken; sinema, spor salonları, tiyatro, kitap okuma gibi kapalı alan faaliyetleri ise fiziksel yorgunlukların giderilmesi için tercih edilmektedir.
- Sosyolojik Muhtevaya Göre: Bireylerin ticari, sosyal, estetik, fiziksel gibi çeşitli amaçları doğrultusunda oluşan; lüks, geleneksel veya belirli halk kesimlerinin desteklemesiyle katılım sağlanan rekreatif faaliyetlerdir (Akesen, 1978: 37).

1.3. Rekreasyonun Etkinlik Alanları

Rekreasyon faaliyetlerinin etkinlik alanları, boş zamanın şekil ve süresine, iklim şartlarına, ekonomik ve coğrafi durumlarına, katılım sağlayan toplumun kültürüne göre farklılıklar gösterebilmektedir (Zorlu, 1973:87).

Rekreasyon faaliyet alanları çeşitli etkinliklerle gruplandırılarak açıklanmaktadır. Ergin, rekreasyon faaliyetlerinin etkinlik alanlarını yaratıcı etkinlikler, spor ve oyun, öğrenme etkinlikleri, seyretme etkinlikleri, bireysel ve grup etkinlikleri olarak belirtirken (Ergin, 1973:31); Gökmen ve diğerleri, zihinsel etkinlikler, el becerisi gerektiren etkinlikler, bedensel beceri, toplumsal ağırlıklı etkinlikler olarak belirtmiştir (Gökmen, 1985:20-21).

2. Rekreasyon İhtiyacı

Rekreasyon analizleri için; rekreasyon faaliyetlerine katılanlar veya imkanlarından yararlananlar bakımından ne gibi ihtiyaçlar olduğu, bu ihtiyaçların nasıl giderilebileceği gibi konuların incelenmesi önem taşımaktadır. Bireylerde bir rekreasyon ihtiyacı var mıdır? Şüphesiz rekreasyon faaliyetleri pazarlamacıları için böyle bir ihtiyaç vardır ve bu ihtiyaçları geliştirmek için en iyi satış stratejileri gerekmektedir. Fakat bu rekreasyonel ihtiyaçların sosyolojik ve psikolojik temelleriyle incelenmesi gerekmektedir. Rekreasyonel ihtiyaçlar, bireyin davranışlarına etki edebilecek tek bir sebep veya faktöre bağlı kalınmaksızın birden fazla neden göz önünde bulundurularak analiz edilmelidir (Karaküük, 1999:85).

2.1. Rekreasyon İhtiyacının Nedenleri

Rekreasyon anlayışının tam olarak gelişmediği, rekreasyon faaliyetleri olarak sadece bayramlar, düğünler, dini tatiller ve törenler gibi kutlamaların yapılmasıyla antik çağdan günümüze kadar rekreasyonel faaliyetlere katılma eğiliminde giderek artış görülmeye başlanmıştır (Sağcan, 1986:3). Özellikle rekreasyon faaliyetlerinin en önemli etkinlik alanlarını oluşturan spor ve turizm dallarında Dünya ve Türkiye'de sürekli olarak bir artış görülmektedir. Bireylerin bu faaliyetlere katılmalarındaki artışın nedenleri çeşitli sosyal ve

ekonomik nedenlere bağlıdır ve bu faktörler şu başlıklar altında incelenmektedir (Aslan, 1993; Williams ve Shaw, 2009:328).

- Ekonomik verimlilik ve çalışma koşullarındaki gelişimden meydana gelen boş zaman artışı.
- Reklam, propaganda ve kitle iletişim araçlarındaki artış.
- Sanayileşme, kentleşme ve teknolojinin getirdiği yenilikler.
- Nüfus artışı ve bunun yanı sıra harcanabilir gelirin de artması.
- Kültürel etkileşim, eğitim düzeyi ve çevre bilincindeki artışlar.
- Siyasal otorite, değişen yeni sağlık bilinci ve diğer kuruluşların etkisi.
- Doğal zenginliklerin, sosyal ve eğlence hareketliliğinin etkisi.
- Araç gereç ve malzeme teşvikinin artması.
- Rekreasyonel faaliyet merkezlerinin artışı.

2.2. Rekreasyon İhtiyaçlarının Sınıflandırılması

Rekreasyon bireylerin ve toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenen bir kavramdır ve rekreasyon tek başlık altında incelemek mümkün değildir. Konuya ilgili araştırma yapan Burch'a göre rekreasyon faaliyetleri çeşitlilik göstermekte ve gruplanarak açıklanmalıdır, bu gruplanmalar ise faaliyet alanlarına göre şekillenmektedir. Bu gruplar; müzik ve dans faaliyetleri, sanat ve küçük el becerileri, spor ve oyun, sahne ve açık hava etkinlikleri, kart ve hobi oyunları şeklinde sıralanmaktadır (Burch, 1974:1-7). Rekreasyon faaliyetleri gerçekleştirildiği yere göre açık alan ve kapalı alan rekreasyonu olarak da sınıflandırılmıştır. Açık alan rekreasyonu etkinlikleri için belirli bir alan sınırlaması olmadığı gibi doğal çevrenin sunduğu imkanlara göre, doğa ile ilişki kurularak gerçekleştirilen etkinlikler olduğunu söylemek mümkündür (Yazıcı, 1998). Karaküçük ise yaptığı araştırmalar sonucu rekreasyon faaliyetlerini amaçlarına, çeşitli kriterlere ve özel işlevlerine göre olmak üzere üç başlık altında incelemiştir (Karaküçük, 2005:3-59-89).

2.3. Rekreasyonun Yararları

Bireylerin boş zamanlarını doğru değerlendirebilmesi onlara zevklerini, heveslerini, yeteneklerini, sorumluluk ve özgürlüklerini yaşama, zamanlarını doğru kullanıp böylece kendilerini gerçeklestirebilme imkânı vermektedir (Çakıroğlu, 1998:16). Bireyler rekreasyon etkinliklerine katılarak kendini anlatmak, kendi deneyimlerini diğer kişilerle paylaşmak, kendini başarılı hissetmek, başkalarıyla arkadaşlık kurmak ve onları tanımak, kişilik gelişimini tamamlamak gibi olumlu sonuçlara ulaşabilmektedir (Kılbaş, 2004:7). Rekreasyon etkinliklerinin bireylere sağladığı yararları şu şekilde sıralamak mümkündür (Önal, 2007).

- **Bireylerin dinlenme ve eğlenme gereksinimi:** Boş zamanların değerlendirilmesiyle bireylerin hayatı olan bağıları güçlenmekte ve bu durum da onların kendini mutlu hissetmesini sağlamaktadır.

- **Bireylerin kendini ifade etme gereksinimi:** Toplumda temel amaçlardan biri sağlıklı bir kişiliktir ve rekreatif faaliyetlerine katılmak bireylerde sağlıklı bir kişilik geliştirilmesini sağlamaktadır.
- **Bireylerin keşfetme ihtiyaçlarına cevap vermesi:** Bireylerin sahip olduğu fala haberdar olmadığı yönlerini keşfetmelerine olanak sağlamaktadır.
- **Macera ve yeni tecrübeler edinme, arkadaşlık gereksinimi:** Bireylerin başkalarıyla birlikte olma, onlarla arkadaşlık kurma, toplumsal ilişkiler ve iş birliği yapmalarına yönelik gereksinimlerini karşılamakta, özellikle takım oyunlarının yardımıyla birlik ruhunu geliştirmektedir.
- **Fiziksel sağlamlık:** Rekreasyon etkinliklerine katılmak bireylerin fiziksel gelişimi ve daha iyi koordinasyon kurabilmeleri için olanaklar sağlamaktadır.
- **Zihinsel güçleri kullanma:** Tartışma grupları, müzakara, forum, satranç, doğa incelemeleri, yazı yazmak, beste yapma ve şarkı söylemek teknikle birlikte bireylerin zekâ gelişimine de katkı sağlamaktadır.
- **Hizmet uygusu:** Rekreasyon faaliyetlerine katılan bireylerin hizmetleri karşılığında aldığı gerim dönüşümlerinin onların mutlu olmasını ve tekrar hizmet etmeye yönelmesini sağlamaktadır. Buna örnek olarak bir bahçivanın yetiştirdiği çiçeklerin onu mutlu etmesi gibi.
- **Dinlenme:** Keyifli veya sıkıntılı, güçlüklerle geçmiş bir günün sonunda kitap okumak, televizyon izlemek, spor yapmak, tiyatro veya sinemaya gitmek gibi rekreatif faaliyetler bireylerin fiziksel, zihinsel veya ruhsal yönde kendilerini dinlenmiş hissetmelerini sağlamaktadır.
- **Güzellikten hoşlanma:** Rekreasyonel faaliyetler ve doğru bir rekreatif eğitimi bireylerin çevresindeki güzelliklerden hoşlanmayı öğrenmesini sağlamaktadır.

Günümüz Türkiye'sinde, boş zamanların değerlendirilmesi veya rekreatif faaliyetler genellikle pasif bir görüntü vermektedir. Televizyon izlemek, radyo dinlemek, gazete veya kitap okumak, sinema-tiyatro veya maça gitmek, arkadaşlarla amaçsızca dolaşıp kahvehane veya birahaneye gitmek bu görüntüye örnek oluşturabilecek etkinlikler arasında yer almaktadır. Boş zamanların aktif bir şekilde kullanımını sağlayabilmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Halk Eğitim Merkezlerinin sürdürdükleri beceri kazandırma kursları yoğun bir şekilde ilgi görmekte ve bireylerin rekreatif faaliyetlere katılmalarının yanı sıra meslek sahibi olmalarına da olanak sağlamaktadır (DPT, 1994:132).

4. Konya İli Rekreasyon Alanları

Kültür Parkı: Şehrin merkezinde yeşil alanları ve şehrin tarihine uygun şekilde dekore edilen Dede Çay Bahçesi ile farklı bir hava yaratırken; bunun yanı sıra içinde havuz, İl Halk Kütüphanesi ve Amfi Tiyatro Salonu da bulundurmaktadır.

Kara Arslan Hadimi Parkı: Şehir merkezinin dışında, tamamen alandan oluşup çoğunlukta mesire alanı olarak tercih edilen parkta farklı aktivitelere de zaman ayırmak için gölet ve havuz, lunapark, at binicilik tesisi, meyve bahçesi, çocuklar için oyun alanları, tenis-basketbol-futbol gibi çeşitli sporlara ait alanlar, açık ve kapalı oturma alanları, farklı bölgelerde çeşitli sergi alanları da mevcuttur.

Japon Parkı: 2010 yılında Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından Konya ile Kyoto arasındaki kardeşlik ilişkilerinin güçlenmesi amacıyla yapılan Konya Japon Parkı, 36 bin metrekarelik genişliğiyle Türkiye'nin en büyük Japon bahçesi olma özelliğine sahip.

Sille: Çeşitli kültürlerin bir arada yaşadığı doğal siluetiyle ve bu siluetle bütünlüğen tarihi izleriyle, sivil mimarisi ve yerleşim dokusuyla, örf-adet ve gelenek-görenekleriyle, bağ ve bahçeleriyle farklı yaşam tarzlarına sahip bir yerleşim yeridir. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait Taş Cami başta olmak üzere Camiler, Hacı Ağa Hamamı, Subaşı Hamamı, çeşmeler ve köprüler gibi Türk-İslam Eserlerinin yanı sıra; M.S. 327 yılında Bizans İmparatoru Constantin'in annesi Helena tarafından yaptırılan ve asırlar boyunca onarımlar görerek günümüze kadar gelip hala ziyarete açık olan 'Aya-Elena Kilisesi' de bulunmaktadır.

İstiklal Harbi Şehitleri Abidesi: 2008 yılında açılışı yapılan anıt misafirlerini 16'sı tarihte kurulan Türk Devletlerini temsil eden, 16'sı Türk Bayrağından oluşan toplamda 32 bayrakla karşılamaktadır. 460 metre kare kapalı alandan oluşan müze, tarih akışına yön veren önemli olayları, ülke genelinde farklılık gösteren örf-adetleri minyatürler aracılığıyla günümüze yansımaktadır.

Meram Bağları: Halk arasında Konya'nın akciği olarak da bilinen Meram Bağları; içerisinde mesire alanı, çeşitli kafeteryalar, restoranlar ve Tavus Baba Türbesinin de bulunduğu bir çok yaş grubuna hitap eden bir destinasyon alanıdır. İçerisinde bulunan akarsu ve yeşil alanlarıyla temiz hava deposu olarak tanımlanan bölge, özellikle yaz aylarında ilgi odağı durumundadır.

80 Binde Devri Alem Parkı: 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramında çocuklara bir armağan amaçlı açılan park, Türkiye genelinde bir ilk olma özelliğine sahiptir. İçerisinde, tarih öncesinde yaşayan ve nesli günümüze kadar devam edemeden tükenen çeşitli yaratıkların sesli ve hareketli maketlerinin bulunması, çeşitli masal kahramanlarının maketlerinin bulunması, tarihe ismini yazmış Alparslan, Metehan, Mustafa Kemal Atatürk, Hz. Mevlana gibi önemli isimlerin anıtlarının bulunması, çeşitli destinasyon alanlarının minyatürlerinin bulunması parkı ilgi odağı haline getirirken ülke genelinde bir ilk olmasına da sebep olmaktadır.

Alâeddin Tepesi: Şehrin merkezi olarak adlandırılabilir için halk tarafından toprakların üst üste yükselmesi sonucu meydana gelen Alaeddin Tepesi, dünyanın en büyük ışıklı kavşağı olması ve Konya çevresindeki 6 farklı şehirlerarası çevre yoluna direkt olarak ulaşılabilmesi özelliklerine de sahiptir. Alaeddin Tepesi ile ilgili anlatılan en yaygın efsaneye göre; 'Sultan Alaeddin Keykubat bir saray yaptırmak ister ama bu sarayın büyükçe bir tepeye ve şehrre hakim konumda olmasını ister. Fakat düm düz olan şehirde böyle bir yer bulmak mümkün olmadığı için bu tepe oluşturulur'. Tepe üzerinde, günümüzde koruma ve destinasyon çalışmaları yapılan saray dışında hala kullanıma açık olan Alaeddin Keykubat Cami ve ziyaretçilere hizmet vermektedir.

Kelebekler Vadisi: Bir kelebeğin 'tırtıl' olmakla başlayan üç günlük yaşam hikâyесinin anlatıldığı Kelebekler Vadisi içerisinde kelebek çeşitlerinin dışında, farklı böcek ve bitki çeşitlerine de yer verilmektedir. Müze bölgesinin dışında spor alanları, oyun alanları ve

mesire alanları da bulunan destinasyon merkezi yaz dönemlerinin ilgi alanları arasında yer almaktadır.

Akyokuş (Kuş Bakışı) Tepesi: Konya-Isparta karayolu üzerinde yer alan şehir merkezinin tamamının ayaklar altına serildiği bir görselliğe sahiptir. Ülke genelinde diğer hiçbir şehir böyle bir görselliğe sahip değilken, Konya bu ayrıcalığını bir avantaj haline getirerek kafe ve restoranlar aracılığıyla burayı bir destinasyon merkezi haline getirmiştir.

Konya İl Halk Kütüphanesi: İl Kültür ve Turizm bakanlığına bağlı olan kütüphane 2010 yılından itibaren hizmet vermeye başlamıştır. Din, dil, yaş gibi farklılıklar gözetilmeksızın her kesimden kullanıcıya, her türlü kütüphane materyallerini çeşitli iletişim yolları ile ücretsiz hizmete sunarak ömür boyu eğitim ve boş zaman değerlendirme imkanı verebilmek amacıyla dünya barışının korunmasına önemli katkı sağlayan demoktarık kuruluşlardır.

5. REKREASYON ALANLARI VE BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRME ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

5.1.Yöntem

Araştırmada verileri toplamak ve analiz edebilmek için anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın ana kütlesi Konya ili merkez nüfusu baz alınmıştır fakat ana kütlenin çok büyük olmasından dolayı örneklem alınma yöntemine gidilmiştir. 142 kişilik katılımcıya kolayda örneklem yöntemi kullanılarak anket çalışması uygulanmıştır.

Bu çalışmada Konya ili merkezinde yaşayan bireylere boş zamanları ve bu boş zamanlarında ne tür aktivitelere katıldıkları hakkında sorular sorulmuş, katılımcıların düşünceleri ve önerileri öğrenilmiştir. Bireyleri boş zaman sürelerinin uzunluğu, bu sürede ne tür etkinliklere katıldıkları, etkinlik tercihlerini etkileyen nedenlerin neler olduğu sorulmuş, alınan cevaplar doğrultusunda ölçme ve yorumlamalar yapılarak araştırma oluşturulmuştur.

Araştırmanın anket sorularının hazırlanması aşamasında Rekreasyon faaliyetleri ile ilgili Türkçe ve İngilizce literatürde de濂ilen konu ve çalışmalar incelenmiş, içlerinden araştırma içeriklerine en uygun çalışmalarдан bölümler alınarak düzenleme oluşturulmuştur.

Anket çalışmasının birinci bölümü Fatih Ağduman'ın “Üniversite Öğrencilerinin Boş Zaman Motivasyon ve Tatmininin İncelenmesi” araştırması, ikinci bölümü ve üçüncü bölüm ise Tugay Arat ve Yalçın Çalımlı tarafından hazırlanan “Üniversite Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Tercihleri: Selçuk Üniversitesi Turizm Fakültesi Örneği” adlı çalışmadan alınarak hazırlanmıştır. Demografik sorular da dahil olmak üzere çalışma toplamda dört bölüm ve 47 sorudan oluşmaktadır. İlk bölümünde bireylerin boş zaman aktivitelerine katılım sebepleri, İkinci bölümde bireylerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri, aktivite tercihleri, üçüncü bölümde bireylerin rekreatif etkinliklere neden katılmadıkları, dördüncü bölümde ise araştırmaya katılan bireylerin demografik bilgileri öğrenilmeye çalışılmıştır.

5.2.Sınırlılıklar

Boş zaman değerlendirme denilince şüphesiz ki hemen hepimizin aklına alış veriş merkezleri gelmektedir. Günümüz modern dünyasında boş vakit etkinliklerinin neredeyse hepsi bu kapalı binalar içeresine hapsedilmektedir. Fakat araştırmanın rekreatif alanları içeresine Konya ilinde bulunan alış veriş merkezleri dahil edilmemiştir. Bireylerin sosyal veya kültürel içerikli katılım gösterdikleri diğer alanlar ve faaliyetler üzerinde durulmuştur.

Araştırmaya dahil edilmeyen bir diğer destinasyon alanı ise şehir merkezinin dışında veya ilçelerde bulunan rekreatif faaliyet ve alanlarıdır. Araştırma içerisinde sadece şehir merkezi sınırları içerisinde bulunan etkinlik ve alanlara yer verilmiştir.

5.3. Araştırmanın Bulguları

Tablo 1: Demografik Özellikler

Cinsiyet	Sayı	Yüzde	Yaş	Sayı	Yüzde
Erkek	86	60,6	18-24	36	25,4
Kadın	56	39,4	25-34	48	33,8
Medeni durum			35-44	24	16,9
Evli	44	31,0	45 ve üstü	34	23,9
Bekar	58	40,8	Eğitim düzeyi		
Dul	40	28,2	İlköğretim	34	23,9
Meslek			Lise ve dengi	56	39,4
Kamu personeli	53	37,3	Lisans	20	14,1
Özel sektör	29	20,4	Lisansüstü	32	22,5
Öğrenci	38	26,8			
Çalışmamıyor	22	15,5			

Araştırmaya katılan Konya halkın demografik yapısı tablo 1'de gösterilmektedir. Araştırmaya katılanların %60,6'sı erkek, %39,4'ü kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcılar %33,8'lik bir oranda 25-34 yaş aralığından oluşurken, %25,4'ü 18-24 yaş aralığı, %23,9'u 45 yaş üstü, son olarak %16,9'u 35-44 yaş aralığından oluşturmaktadır ve bu yaş aralıkları %40,8'lik oranla bekar bireyler, %31,0'lık oranla evli bireyler, %28,2'lik oranla ise dul bireylerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin mesleki bilgilerine bakıldığımız zaman %37,3'lük oranla kamu personellerinin ilk sırada geldiği, %26,8'lük oranla öğrencilerin ikinci sırada olduğu, %20,4'lük oranla özel sektör çalışanlarının ve son olarak %15,5'lük oranla çalışmayan bireylerin olduğu görülmektedir.

Tabloya göre bakıldığı zaman kadın katılımcıların erkek katılımcılara oranla rekreatif faaliyetlere daha az katılım gösterdiğini söylemek mümkündür. Bekar bireylerin evli ve dul bireylere göre, genç yaş aralığına sahip bireylerin ise diğer yaş aralıklarına oranla daha rekreatif olduğu görülmektedir. Kamu sektöründe çalışan bireylerin diğer iş sahalarındaki bireylere göre rekreatif faaliyetlere daha çok katılım gösterdiği sonucuna ulaşmıştır ve yapılan araştırmaya göre bunun sebebinin de çalışma saatlerindeki kolaylıklar ve maddi gelir ile ilişkisi olduğunu söylemek mümkündür. Son olarak demografik özellikler arasında bulunan eğitim kriterlerine bakıldığı zaman lise ve dengi eğitime sahip bireylerin rekreatif faaliyetlere katılımda ilk sırada geldiği görülmürken, lisans mezunu bireylerin katılım sıralamasında en az orana sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 2: Rekreasyonel Faaliyetlere Katılma Nedenleri

	Ortalama	Standart Sapma
Diğer işleri yapmaktan kurtulmak için yaparım	2,9014	1,43072
Boş zaman aktivitelerini neden yaptığımı bilmeden yaparım	2,2535	1,44613
Mücadele gerektiren ilginç şeylerin üstesinden gelmeye çalışmak doyum hissi verdiği için yaparım	2,8592	1,47120
Hiçbir iş yapmayan birisi gibi görünmek istemediğim için yaparım.	2,1408	1,17051
Bana çekici gelen konular hakkında bilgi edinmek beni mutlu ettiği için yaparım	3,1549	1,39551
Kişisel düzeyde gelişim sağlamanın bir yolu olarak gördüğüm için yaparım.	3,1972	1,16229
Bu tür aktiviteleri yaparken kendimi özgür hissettiğim için yaparım.	3,3380	1,09082
Emin değilim ama boş zaman aktivitelerinin bana uygun olmadığını düşünüyorum	2,6620	1,23706
İlginç aktiviteler yaparak kendimi aştığımı düşündüğüm için yaparım	3,7887	1,06412
Hayatta mutlu olmak için boş zaman aktivitelerine gerçekten ihtiyaç olduğunu düşündüğüm için yaparım	4,1549	1,04709
Bazen diğerleri tarafından takdir edilmemi sağladığı için yaparım	3,0845	1,25756
İlgimi çeken konuları daha iyi anlamama imkân verdiği için yaparım	3,5493	1,25804
Diğer alanlarda benim için önemli olan becerileri kazanmanın bir yolu olarak gördüğüm için yaparım	3,3803	1,20714
Boş zaman aktiviteleri beni gerçekten yüce/asıl hissettirdiği için yaparım	2,5352	1,47635
Emin değilim ama çok iyi yapabileceğim bir aktivitenin olmadığı gibi bir fikre sahibim	2,5634	,94879
Mücadele gerektiren aktiviteleri yaparken kendimi aştığımı düşündüğüm için yaparım	3,2817	1,42105
Kendimi meşgul hissetmek istediğim için yaparım	2,7183	1,38054
Diğer insanlara kendimin dinamik bir insan olduğunu göstermek için yaparım	2,6901	1,24447
Kendimin diğer yönlerini keşfetmenin bir yolunun da boş zaman aktivitelerine katılmaktan geçtiğini düşündüğüm için yaparım	2,9859	1,24334
Tamamen rahatlama hissi verdieneni düşündüğüm için yaparım	4,0282	1,21424
Karışık aktiviteleri yapmaya çalışırken kendimi hoşnut hissettiğim için yaparım	3,6901	1,08623
Boş zamanlarında kendimin iyi bir ruh halinde olmasını istediğim için yaparım	3,4507	1,16435

Araştırmaya katılan bireylerin rekreasyonel faaliyetlere neden katıldıkları tablo 2'de sorulmuştur ve sorulara katılım oranları belirtilmiştir. Katılım sonuçlarına bakıldığı zaman çoğunluk olarak bireylerin mutlu olmak için boş zaman aktivitelerine gerçekten ihtiyaç duyulduğunu düşündüğü ve çoğunlukla bu sebeple katılım gösterdiği ortaya çıkmıştır. Devamında ise bireylerin rekreasyon faaliyetlerine katılmalarında ilginç aktiviteler yaparak kendilerini aşmak istemelerinin ve bu faaliyetlerin bireylere rahatlama hissi vermesinin etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmada çıkan sonuçlar doğrultusunda katılımı en az etkileyen nedenler arasında ise bireylerin hiçbir iş yapmamış gibi görünmek istemelerinin, diğer insanlara karşı kendilerini dinamik bir insan gibi göstermek istemelerinin veya boş zaman aktivitelerini neden yapmaları gerektiğini bilmediklerinin yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3: Boş Zaman Geçirme Aktiviteleri

1) Boş zamanlarında kitap okurum	3,9577	,66175
2) Boş zamanlarında televizyon izlerim	3,9859	,35702
3) Boş zamanlarında radyo programları dinlerim	3,9296	,91208
4) Genellikle müzik dinlerim	4,0423	,72320
5) Genellikle gezi ve seyahatlere çıkarım	3,4085	,90039

6) Boş zamanlarımda sporla uğraşırım	3,1831	,83045
7) Boş zamanlarımda sinema, konser veya tiyatroya giderim	3,3662	1,22896
8) Boş zamanlarımda arkadaşlarımla sohbet eder veya kafeteryaya giderim	2,8310	1,29358
9) Boş zamanımı evde geçiririm	2,0704	,98678
10) Genellikle bilgisayar kullanır, internette sörf yaparım	2,8451	1,24511
11) Boş zamanlarımda doğa sporları (paraşüt, rafting, dağcılık, kayak vb.) ile uğraşırım	2,2113	1,46753
12) Boş zamanlarımda genellikle ava çıkarım	2,8451	1,63861
13) Boş zamanlarımda genellikle balık tutarım	2,4225	1,43573

Elde edilen sonuçlara göre araştırmaya katılan bireylerin boş zamanlarını nasıl geçirdiklerine bakıldığı zaman; genel olarak müzik dinledikleri, televizyon izledikleri veya kitap okudukları görülmektedir. Bunun yanı sıra bireylerin boş zamanlarında yapmış oldukları etkinlikler arasında en az orana sahip olanların ise; boş zamanlarını evde geçirmek, doğa sporlarıyla uğraşmak ve balık tutmak olduğu görülmektedir. Bunların en az katılım gösterilen faaliyetler olmasının nedeninin ise şehir merkezinde mevcut faaliyet alanlarının bulunmaması olduğunu söylemek mümkündür. Buradan yola çıkarak şehir merkezinde balık tutabilmek veya doğa sporları yapabilmek için gerekli alt yapı mevcut olsaydı şüphesiz faaliyet çeşitliliği ve katılım oranı da yüksek olurdu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4: Rekreasyonel Faaliyetlere Katılmama Nedenleri

Çevremde bu tür etkinlikler için yeterince tesis, araç-gereç, malzeme olmadığı için katılmam	2,1831	1,49049
Boş zaman aktivitelerine katılmam konusunda beni yönlendiren kimse olmadığı için katılmam	3,0000	,90703
Boş zaman aktivitelerine katılmak için yeterli ekonomik gücüm olmamasından dolayı katılmam	2,8169	1,09557
Ailem bu tür aktivitelere katılmama izin vermediği için katılmam	2,7887	1,17800
Aktiviteler hakkında yeterli bilgim olmadığı için katılmam	3,7606	1,08458
Çevremde ilgili arkadaşım olmadığı için katılmam	2,9718	1,22587
Okul dışı zamanlarımda bir işte çalıştığım için katılmam	2,7324	1,45824

Tablo 4'te ise rekreasyon faaliyetlerine katılmayan bireylerin neden katılmak istemedikleri sorulmuş ve bu sorulara yanıtlar alınmıştır. Alınan sonuçlara bakıldığı zaman katılmama oranına en çok etki eden nedenin yapılan aktiviteler hakkında yeterli bilgilendirmelerin bulunmaması olduğu görülmüştür. Katılımı etkileyen en önemli ikinci neden ise boş zaman aktivitelerine katılmaları konusunda bireyleri yönlendiren kimselerin olmamasından dolayı katılım göstermedikleri görülmektedir ve genel olarak bakıldığı zaman bireylerin katılım oranlarını düşüren en önemli iki nedenin de birbirine yakın anlamlar içeriği görülmektedir.

		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	P

Boş zaman aktivitelerini yapma nedeni	Gruplar arası	3,404	2	1,702	19,599	,000*
	Grup içi	12,072	139	,087		
	Toplam	15,476	141			
	Gruplar arası	,492	3	,492	1,511	,214
	Grup içi	14,984	138	14,984		
	Toplam	15,476	141			

Araştırmaya katılanların medeni durumlarına göre boş zaman aktivitelerine katılımları arasında ilişki bulunup bulunmadığını test etmek için OneWayAnova testi yapılmıştır. Anova testine göre, medeni duruma göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Bekar olan kişilerin ortalaması 3,15, evli 2,93, dul 3,30. Buna göre dul ve bekar kişilerin boş zaman aktivitelerine katılımları evli olanlara göre daha yüksektir. Araştırmaya katılanların eğitim durumlarına göre boş zaman aktivitelerine katılımları arasında ilişki bulunup bulunmadığını test etmek için OneWayAnova testi yapılmıştır. Anova testine göre, eğitim duruma göre anlamlı farklılık tespit edilememiştir.

Farklılığın kaynağına bakıldığında maaşı 1400 altı ve 1401-2800 ile 2801-4200, 4201-5600, 5601 üzeri gruplarla yaşadığı görülmektedir. Başka bir ifade ile maaş yükseldikçe tüketimşilik, iş aile çatışması ve iş stresi puanları yükselmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Rekreasyon faaliyetleri çeşitli kaynaklarda boş zaman aktiviteleri veya serbest zaman etkinlikleri olarak da tanımlanmaktadır. Bireylerin günlük yaşamlarındaki boş zamanlarını bilinçli ve etkili bir şekilde geçirmeleri bireylerin mutlu olmalarına ve çalışma yaşamlarında daha verimli olmalarına katkı sağlayacaktır. Diğer yandan bireylerin turistik amaçlı seyahatlerindeki boş zamanlarında, bulundukları ilin rekreasyonel alan ve faaliyetlerini görmeleri ve bu faaliyetlere katılmaları destinasyonların akılda kalıcılığı bakımından daha etkili olacaktır.

Bu araştırmada amaç Konya ilinin rekreasyonel faaliyetleri hakkında bilgi toplamak ve şehir halkının bu etkinlikleri neden tercih ettiğini, ne tür faaliyetlere ne oranda katıldıklarını, katılım göstermeyen bireylerinde de bu olumsuz tavırlarına neden olan etkenleri araştırmaktır. Araştırmaya katılan bireylerin boş zamanlarını müzik dinleyerek, televizyon izleyerek ve kitap okuyarak değerlendirdikleri görülmektedir. Bireylerin boş zaman aktivitelerine katılırken rekreasyon faaliyetlerine katılmanın kendilerini mutlu hissettiğini ve bu tür aktivitelere katılarak kendilerini aştıkları gibi düşünceleri göz önünde bulundurdukları görülmektedir.

Rekreasyon faaliyetlerine katılım göstermeyen bireylerin katılmamalarına karşın gösterdikleri en önemli neden ise etkinliklerle ilgili yeterli tanıtımın ve teşvikin yapılmamasıdır. Çalışma saatleri veya yüksek iş temposundan dolayı kısıtlı olan boş zamanlar ve bu boş zamanlarda çeşitli aktiviteye katılabilmeye yeterli ekonomik gücün olmaması da bireylerin rekreasyonel faaliyetlere katılmama nedenleri arasında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Boş zamanları verimli bir şekilde kullanmak bir farkındalık meselesidir ve bu farkındalığı artırabilmek için de bireylerin boş zamanlarını değerlendirememeye sebepleri göz

önünde bulundurularak çözüm yolları aranmalıdır. Şehir merkezindeki rekreasyonel faaliyetlerin tanıtımının yeterli seviyede yapılması, bireylerin farklı etkinliklerden de haberdar olması katılımı artırmanın yanı sıra bölgesel memnuniyetlilik oranının da artmasına katkı sağlayacaktır. Sonuçlarda elde ettiğimiz üzere kendini mutlu hissetmek amaçlı faaliyetlere katılan bireylerin katılım sonrası amacına ulaştığı düşünülünce, teşvik ve tanıtımalarla bu sayının arttırılmasının mutluluk ve çevreye karşı pozitif olma oranına da etki edeceği sonucunu söylemek mümkündür. Dünya üzerindeki gelişmiş ülkelerin rekreasyonel faaliyetlerini en iyi şekilde geliştirdikleri, bu planlamalarla en yoğun katılımları sağladıkları ve bunun geri bildirimini fazlasıyla aldıları görülmektedir. Bu bilincin ülkemiz üzerinde de oluşabilmesi için konu hakkında gerekli özenin gösterilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akesen, A. (1978). *Türkiye'de Ulusal Parkların Açıkhava Rekreasyonu Yönünden Nitelikleri ve Sorunları (Örnek: Uludağ ulusal parkı)* İstanbul, İ.Ü. Yayınları, (ss. 37).
- Aslan, Z. (1993). Sanayileşme ve Kentleşmenin Doğada Rekreasyon Faaliyetlerine Duyulan Gereksinimi Arttırıcı Etkisi. *Ekoloji: Çevre Dergisi*, (ss. 8, 22-24).
- Bayer, M. (1992). *Turizme Giriş*, İstanbul İşletme Fakültesi Yayımları, (ss. 46).
- Bucher, A.C. (1972). *Foundations Of Physical Education*, The C.U. Mosby Company, Saint Lousis, (ss. 4).
- Bucher, CH. And Bucher CA. (1974). *RecreationForToday's Society*, New Jersey, (ss.1-7).
- Barutcugil, İ. S. (1989). *Turizm İşletmeciliği*, İstanbul, Beta Yayınları, (ss. 29-32).
- Çakıroğlu, H. (1998). *Beden Eğitimi Dersi ve diğer Dersler Açısından Okullarda Ders Dışı Faaliyetlerin Durumu Eğitsel Kollar ve Faaliyetleri*. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1994). *Çevre, OİK Raporu*, Ankara, DPT Yayınları, (ss. 132).
- Ergin, G. (1973). "Boş Zamanları Değerlendirme Eğitimi ve Planlaması", *Çalışma ve Çalışma Dışı Zamanın Planlanması Seminer Sonuçları Raporu*, Ankara, ODTÜ.
- Gökmen, H. Vd. (1985). *Yükseköğrenim Öğrencilerinin Serbest Zaman Etkinlikleri Kendilerini Geliştirme Düzeyleri*, Ankara, MEGSB Yayımları, (ss. 20-21).
- Karaküçük, S. (1995). *Rekreasyon*, Ankara Basımevi, (ss. 89).
- Karaküçük, S. (1999). *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*, Ankara, (ss. 74-75-85-305-309).
- Karaküçük, S. (2005). *Rekreasyon – Boş Zaman Değerlendirme*, 5.Basım. Ankara, Gazi Kitapevi, (ss. 3-59-89).

- Kılbaş, Ş. (2004). *Rekreasyon*, 3. Baskı. Ankara, Nobel Yayıncıları.
- Leither, M.J. and Leitner, S.F. (2004). *Leisure Enhancement*, London, The Haworth Press.
- Önal, A. (2007). *Ev Hanımlarının Rekreasyon Faaliyetlerine Katılımlarının Ve Beklentilerinin Tespiti*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Sağcan, M. (1986). *Rekreasyon ve Turizm*, İzmir, Cumhuriyet Baskı Evi, (ss. 3-5).
- Sezgin, S. (1987). *Türk Toplumunun Rekreasyon Alışkanlıkları: İstanbul Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, MSÜ, (ss. 32).
- Tezcan, M. (1992). *Boş Zamanlar Sosyolojisi*, Ankara, Atilla Kitapevi, (ss. 67).
- Tezcan, M. (1993). *Sosyolojiye Giriş*: Ankara, Temel Kavramlar.
- Toprak, Z. (1994). Vay Em Si Ey (YMCA) Jimnastikhaneleri, İstanbul, *Toplumsal Tarih Dergisi*, c.1, n.1, Nisan.
- Toskay, T. (1983). *Turizm: Turizm Olayına Genel Yaklaşım*, İstanbul, Der. Yayınları.
- Ülger, S. (1993). *Genel Turizm Bilgisi*, Antalya, Akdeniz Üniversitesi Yayınevi.
- Yazıcı, M. (1998). *Üniversite Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Anlayış ve Alışkanlıkları Üzerine Kapsamlı Bir Araştırma (Atatürk Üniversitesi Örneği)*. İstanbul, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Williams, A. M. ve Shaw, G. (2009). *Future Play: Tourism, Recreationand Land Use. Land UsePolicy*. (ss. 328).
- Zorlu, E. (1973). “*Boş Zamanlar Sorunu*”, *Gençlik Lideri* El Kitabı, Ankara, GSB Yayınları, (ss. 87).
- <http://www.kultur.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.12.2017).
- <http://konyakultur.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 1.11.2017).
- <http://konyakutup.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 21.01.2018).
- <http://www.konya.bel.tr/> (Erişim Tarihi: 18.09.2017).
- <http://www.tubitak.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 22.01.2018).

TÜRK BASININDA AVRASYA: TÜRKMENİSTAN, ÖZBEKİSTAN ve KIRGİZİSTAN

Birol BÜYÜKDOĞAN

KTO Karatay Üniversitesi, SBBF İletişim Tasarımı ve Yönetimi Bölümü,

birol.buyukdogan@karatay.edu.tr

GİRİŞ

Kitle iletişim araçları günümüzün vazgeçilmez araçları haline gelmişlerdir. Sağlıklı beslenmeden tatil seçimine, okul seçiminden giyime kadar her konuda iletişim araçlarının etkisi altındayız. Öyle ki herhangi bir kişi ya da kavram hakkındaki tutumlarımıza bile artık kitle iletişim araçlarının yönlendirmelerine bağlı. "Damacana su" haberi sonrası suyumuza, "taklit ve taşış yapılan gıdalar" haberi sonrası ise sucuk markamızı değiştirebiliyoruz. Kitle iletişim araçları sayesinde Kuzey Kore liderini sevmezken, bebekleriyle balkona çıkan İngiltere prensesine ise bayılabiliyoruz. Kitle iletişim araçları kişilerin, markaların, şehirlerin, bölgelerin, partilerin, ülkelerin imajlarına önemli oranda etki ediyor ve neredeyse imajın büyük kısmı kitle iletişim araçları yoluyla oluşuyor.

Her ülke dünya üzerinde olumlu bir imaj yaratmak, yabancı milletlerin gözünde olumlu bir algıya sahip olmak istiyor. Özellikle yabancı devlet ve politikacılar hakkında imajlar oluşurken uluslararası halkla ilişkiler faaliyetleri devreye giriyor. Yapılan faaliyetlerle ülke ve politikacılar hakkında olumlu imajlar yaratılarak hedef ülkelerle ilişkilerin iyi tutulmasına çalışılıyor. Başka bir ülkede uluslararası halkla ilişkiler faaliyeti yürütülmemiği takdirde ise kendiliğinden oluşan gündem ülke için çok olumsuz sonuçlar doğurabiliyor. Başka bir ülkede nasıl bir imaja sahip olduğu, hükümetlerin kısa ve uzun vadeli planlarında dikkate aldıkları ve araştırılması için fon ve personel ayırdıkları konular arasında geliyor. Bu çalışma bu düşünceden hareketle, üç ülkenin Türkiye basınında yer alan haberlerindeki bakış açısını incelemektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Günümüzde iki kişi aynı anda aynı şeye baktığı halde aynı şeyi göremeyebiliyor. Bu kişiler gördükleri şeyden başını çevirip anlatmaya başladıklarında kendi kelimeleri ve kendi fikirleri devreye giriyor. İnsanların bir konudaki algısı genellikle bir konuda ne bildiği ya da ne düşündüğüyle ilgilidir. Bu algılar, kişilerin alışverişlerine, oylarına, seyahatlerine, bir şey kiralamalarına, özetle çevrelerinde olan ve karar vermelerini gerektiren her konuya etki edebilmektedirler (Marconi, 1996, s. 3). Bu algılar oluşurken elbette ki baktığımız şeyin imajının, o şeye ait algının oluşmasında çok önemli bir yeri bulunmaktadır. İmaj, bir kurum için fiziksel görüntü, kurumsal iletişim ve kurumsal davranışları, bir kişi için ise, dış görünüm, beden dili, seçilen sözcükler, içinde bulunan ortam ve davranış biçimlerine kadar geniş bir yelpazeyi içerir (Balta Peltekoğlu, 2016, s. 560). Söz konusu imajlar kişi ve kurumlar için olduğu kadar devletler için de önemlidir. Tedbirsizlikten doğan bir kaza, hukuksuz bir yargılama, yolsuzluklara ya da skandallara adı karışan politikacılar, bulundukları ülkenin imajına ve uzun vadede ülkenin algısına zarar verebilmektedir. Bazen bu algıyı düzeltmek için yoğun çabalara da ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, ABD Başkanı George Bush 11 Eylül saldıruları sonrasında Beyaz Saray'da daimi bir Küresel İletişim Bürosu kurdurmuş ve hükümetin dış politikasını koordine edilmesi ile Amerika'nın yurt dışındaki imajının düzenlenmesi görevi bu büroya verilmiştir (Seitel, 2016, s. 251).

Kunczik (2003) ulus devletler için uluslararası halkla ilişkilerin, "ülkenin yurtdışındaki imajını geliştirmek için çoğunlukla devlet tarafından amaçlanan çıkar amaçlı bilginin, planlı ve sürekli bir biçimde yayılması" anlamına geldiğini söylüyor. Bu tanım esas alındığında, uluslararası halkla ilişkilerin temel amacının, aynı zamanda bir ülkenin olumlu imajını sürdürmek ya da kurmak, yani diğer ülkelere güvenilir gözükmeç çabası olduğu söylenebilir (Yıldırım Becerikli, 2005, s. 12).

Günümüzde, başka bir ülkede yapılan halkla ilişkiler faaliyetlerinde, basının çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Bir ülkeye ait haberler, köşe yazıları, ülkeye, olaylara ve kişilere ait fotoğraflar, ülkeye ait firma ve ürün reklamları imaj ve algı oluşumu açısından kritik hususlar olarak görülmektedir.

Bu çalışmada Avrasya bölgesinde yer alan Türk Cumhuriyetlerinden Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın Türk basınında nasıl yer aldığı incelenmiştir. Günümüzde Avrasya tanımı, özellikle siyaset bilimcilerin, uluslararası ilişkiler uzmanlarının, kültür bilimcilerin sıkça kullandığı bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Coğrafik olarak kesinleşmemiş, ortak kabul görmüş sınırları olmayan Avrasya'yı, Atlantik Okyanusu'ndan Pasifik'e uzanan Avrupa ve Asya kıtalarının neredeyse tamamı, Ural Dağları'nın Doğu ve Batısında uzanan bölge ya da Orta Asya kavimlerinin yerlesik düzene geçtiği Türklerin, Moğolların, Slavların, Çinlilerin yaşadığı geniş alan olarak kabul eden farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Avrasya ülkeleri, Beyaz Rusya Belarus, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Azerbaycan'dan oluşmaktadır (okan.edu.tr, 2018). Söz konusu bölgede Türk Cumhuriyetleri olarak ele alınan Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan Türkiye'nin siyasi ve kültürel yakınlığından dolayı ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada, söz konusu cumhuriyetlerden Türkmenistan, Özbekistan ve Kırgızistan incelemeye almıştır. Türkmenistan, doğalgaz, petrol yağları, pamuk, altın, ham petrol, mineral ve tekstil ihracat kalemlerine sahip olup GSYİH'sı 33.8 milyar dolardır. Nüfusu 5.4 milyon olan ülkenin kişi başına GSYİH ise 11.630 dolardır. Özbekistan petrol gazları, otomotiv, pamuk, bakır, radyoaktif elementler, altın, yaş meyve ve çinko ihracat kalemlerine sahip olup GSYİH'sı 51.5 milyar dolardır. Nüfusu 30.7 milyon olan ülkenin kişi başına GSYİH'sı 5.738 dolardır. Kırgızistan radyoaktif elementler, bakır, hurda, gıda, tekstil, pamuklu taze meyve /sebze ihracat kalemlerine sahip bir ülke olup GSYİH'sı 6.6 milyar dolardır. Nüfusu 5.7 milyon olan ülkenin kişi başına GSYİH'sı 3.322 dolardır (mfa.gov.tr, 2018).

YÖNTEM

Amaç

Bu çalışmanın amacı; Türkiye ile gerek etnik ve gerekse kültürel bağları bulunan Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın Türk basınında nasıl yer aldığı ve bu haberlerin ülke imajlarını ne şekilde yansittığını sayısal verilerle ortaya koymaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. Araştırma kapsamındaki üç ülke, hangi gazetelerde ne yoğunlukta haber olmaktadır?
2. Bu ülkeler hangi konularda haber olmaktadır?
3. Haberlerin ülkelere dönük bakış açısı nasıldır?

Yöntem

“Türk Basınında Avrasya: Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan” isimli bu çalışma betimleme türü bir çalışmadır. Çalışmada veri toplama tekniği olarak içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, mevcut olan iletişim boyutlarını analiz etmek ve buradan mevcut olmayan sosyal gerçeğin belirli boyutlarına (kaynak-hedef-ortam) yönelik çıkarım yapmak amacıyla, metinlerin içeriklerini analiz eden ve bu süreçte belirli kurallar çerçevesinde hareket eden bir yöntemdir (Gökçe, 2006, s. 20). İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. İçerik analizi yoluyla veriler tanımlanmaya, verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılır. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım & Şimşek, 2005, s. 227).

Evren ve Örneklem

Araştırmayı evreni Türkiye'de yayımlanan ulusal gazetelerdir. Türkiye'de 168 yaygın (ulusal) gazete bulunmaktadır. Ulusal gazetelerin günlük tiraj toplamı ise 3 milyon 602 bin 954'dür (TUİK, 2016). Çalışmanın örneklemi ise, 01 Ekim 2017 tarihinde ulusal basında en çok tiraja sahip ilk dört gazete oluşturmaktadır. Buna göre Hürriyet (314.587 adet), Sabah (301.252 adet), Sözcü (273.853 adet) ve Posta (256.576 adet) çalışmanın örneklemi olarak alınmışlardır (medyatava, 2017). Çalışma söz konusu gazetelerin 01 Ekim-31 Aralık 2017 tarihleri arasında web sayfalarındaki yazılar üzerinden yapılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada ilk olarak, araştırmacının kuramsal ve kavramsal bilgisi dâhilinde içerik analizine ilişkin içerik analizi kategori formu ve içerik analizi kodlama formu geliştirilmiştir. Detayları aşağıda verilen kategori formu yardımıyla söz konusu döneme ait 494 haber ve 22 köşe yazısı, toplam 518 yazı incelemeye tabi tutulmuştur. İçerik analizinde kategorilerin oluşturulması için haberlerin gazetelerde nasıl yer aldığı

incelenmiş ve bu doğrultuda kodlama yönüğü oluşturulmuştur. Erdoğan (2012)'a göre içerik analizi kategori yönüğü önceden oluşturulmuş kategoriler olacağı gibi, bu metinden çıkartılarak oluşturulan kategoriler de olabilir (s. 118). İçerik analizi kategori formunda 9 kategori bulunmaktadır. Bu kategoriler; ülke adı, gazete adı, yayımlandığı ay, ana konu, alt konu, haberin türü, fotoğraf kullanma durumu, haberde öne çıkan kişi ile haberin olumlu ya da olumsuz olma durumlarıdır.

Çalışmada öncelikle yazıların konularına göre tasnifi yapılmış, ülkelerin konularına göre öne çıktıgı alanlar belirlenmiştir. Daha sonra fotoğraflı ve fotoğrafsız haberlerin genel değerlendirilmesi yapılmıştır. Bazı bir fotoğrafın onlarca satır yazısından daha fazla etki bıraktığı düşünülmektedir. Basit iletişim modeline göre kaynak iletişim ortamında her zaman etkili olsa da kaynaktan gelen iletinin yer aldığı iletişim ortamı da hedef üzerinde bırakacağı etki açısından o oranda etkili olmaktadır (Gökçe, 2006, s. 24). Bu çalışmada haberler olumlu, olumsuz ve nötr (etkisiz) şeklinde değerlendirilmiştir. Önyargılı haberler ve önyargılı fotoğraflar olumsuz haber kategorisine alınmıştır. Ülkeleri övücü, kardeşlik ve işbirliğini vurgulayan haberler olumlu, yalnızca durumu ortaya koyan, herhangi bir olumlu-olumsuz izlenim uyandırmayan haberler ise nötr olarak değerlendirilmiştir.

Kullanılan İstatistik Teknikleri

Araştırma için oluşturulan kategori formuna öncelikle tüm veriler kaydedilmiştir. Kaydedilen veriler daha sonra SPSS-24 (Statistical Package for the Social Sciences) veri analiz programına aktarılmıştır. Daha sonra, kategorilerden elde edilen verilere ait tanımlayıcı (descriptive) istatistik değerleri olarak her bir değişkenin ait sayı ve yüzde değerlerini veren frekans tabloları ile kategoriler arasında karşılaştırma yapabilmek için değişkenlere ait sayı ve yüzdeleri veren çapraz tablolar elde edilmiştir. Elde edilen tablolar kavramsal çerçevede yer alan bilgilerle ilişkilendirilerek değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

BULGULAR

01 Ekim-31 Aralık 2017 tarihleri arasında Türkiye'nin en çok satan dört gazetesinden araştırma kapsamında yer alan Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'la ilgili yapılan içerik analizi sonunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 1. Yazların Gazete ve Ülkelere Göre Dağılımı

		Gazeteler				
		Hürriyet	Sabah	Sözcü	Posta	Toplam
Ülkeler	Kırgızistan.	92 %56,4	37 %22,7	24 %14,7	10 %6,1	163 %100,0
	Özbekistan	143 %61,9	59 %25,5	14 %6,1	15 %6,5	231 %100,0
	Türkmenistan	81 %65,3	24 %19,4	15 %12,1	4 %3,2	124 %100,0
TOPLAM		316 %61,0	120 %23,2	53 %10,2	29 %5,6	518 %100,0

Tablo 1'e göre, üç Türk cumhuriyeti ile ilgili olarak yazıların %61,0'i Hürriyet'te, %23,2'si Sabah'ta, %10,2'si Sözcü'de ve %5,6'sı Posta gazetesinde yer almıştır. Toplamda 518 adet yazının yarıdan fazlası tek bir gazeteye, Hürriyet gazetesine aittir. Araştırma kapsamında yer alan dört gazeteye ait yazıların sırasıyla %44,5'i Özbekistan'a, %31,5'i Kırgızistan'a ve %23,9'u ise Türkmenistan'a aittir. Yazıların yaklaşık yarıyı yakını Özbekistan'la ilgili yazılarındır.

Tablo 2. Yazların Türlerine Göre Dağılımı

Değişkenler	N	%
Haber	494	95,4
Köşe yazısı	22	4,2
Söyleşi	2	0,4
TOPLAM	518	100

Tablo 2'ye göre üç devlete ait yazıların %95,4'ü haber, %4,2'si köşe yazısı ve %0,4'ü ise söyleşi türündedir. Köşe yazıları çoğunlukla söz konusu devletlerde FETÖ'nün faaliyetlerinden duyulan

rahatsızlık, Türk Dünyası Gazeteciler Şurasına katılım ve Türk Dünyası Atatürk Sevgisi araştırması üzerine yazılan yazılarından olmaktadır. Haberlerin %62,1'i Hürriyet'te, %21,5'i Sabah'ta, %10,5'i Sözcü'de ve %5,9'u Posta'da yer almaktadır. Köşe yazılarının %59,1'i Sabah'ta, %36,4'ü Hürriyet'te %4,5'i ise Sözcü'de yer almaktadır. Söz konusu dönemde her üç devlette ilgili Posta gazetesinde herhangi köşe yazısı yayınlanmamıştır. Bu dönemde yer alan iki söyleşinin bir tanesi Hürriyet, bir tanesi de Sabah gazetesinde yayınlanmıştır.

Tablo 3. Yazılardan Ülkelere Göre Dağılımı

		Ülkeler			
		Kırgızistan	Özbekistan	Türkmenistan	Toplam
Konular	Siyaset	18 %11,8	42 %18,2	11 %8,9	71 %13,7
	Ekonomi	12 %7,4	61 %26,4	26 %21,0	99 %19,1
	Kültür	33 %19,6	23 %10,0	12 %9,7	67 %12,9
	Eğitim	14 %8,6	13 %5,6	11 %8,9	38 %7,3
	Spor	2 %1,2	11 %4,8	8 %6,5	21 %4,1
	Diger	11 %6,7	8 %3,5	9 %7,3	28 %5,4
	Turizm	11 %6,7	18 %7,8	8 %6,5	37 %7,1
	Sağlık	1 %0,6	2 %0,9	0 %0,0	3 %0,6
	Terörizm	4 %2,5	8 %3,5	0 %0,0	12 %2,3
TOPLAM	Polisiye	58 %35,6	45 %19,5	39 %31,5	142 %27,4
		163 %100	231 %100	124 %100	518 %100,0

Araştırmanın yapıldığı dönemde yer alan yazıların %27,4'ü polisiye olaylarla, %19,1'i ekonomik olaylarla ve %13,7'si ise siyasi olaylarla ilgilidir. Ülkelere göre konular sıralandığında, Kırgızistan'la ilgili yazıların %35,6'sı polisiye, %19,6'sı kültürel ve %11,8'i siyasi konulara aittir. Özbekistan'a ait yazıların %26,4'ü ekonomik, %19,5'i polisiye ve %18,2'si ise siyasi haberlerden oluşmaktadır. Türkmenistan'a ait yazıların ise %31,5'i polisiye, %21,0'ı ekonomik ve %9,7'si ise kültürel konulardan oluşmaktadır.

Söz konusu polisiye olaylar üç devletin vatandaşlarının Türkiye'de karışmış oldukları polisiye olaylardır. Polisiye olayların %40,1'i fuhuş yapmaya zorlanan ya da fuhuş yapan kadınlarla, %38,7'si ise cinayet, hırsızlık, adam yaralama gibi suçlara karışan kişilerle ilgilidir.

Siyasetle ilgili 71 yazı yayınlanmıştır. Bu yazınlarda en çok haber yapılan konu, 21 haberle (%29,6) üç devlete ait siyasetçilerin Türkiye ziyareti olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle Özbekistan Cumhurbaşkanı Şavkat Mirziyoyev'in 25 Ekim 2017'de Türkiye ziyareti sırasında geniş bir şekilde yer almıştır. Bunu takip eden ikinci konu İslam İşbirliği Teşkilatı İstanbul toplantısıdır. Bu toplantı ve toplantıya katılan ülkeler 10 haber ve %14,1 ile gündeme yerini almıştır. 13 Aralık 2017 tarihinde gerçekleşen toplantı öncesinde, toplantı esnasında ve toplantı sonunda katılımcı ülkelerle ilgili haberler yayınlanmıştır. Siyasetle ilgili haberlerde üçüncü sırayı 8 haberle (%11,3) FETÖ'nün Türk cumhuriyetlerindeki faaliyetleri almıştır. Türkçeli politikacılar tarafından zaman zaman Türk cumhuriyetlerinde bulunan FETÖ üyelerine dönük eleştiriler sık sık gündemi işgal etmiş durumdadır.

Ekonomi ile ilgili 99 yazı yayınlanmıştır. Bu yazınlarda en çok gündeme gelen konu, 29 yazıyla (%29,3) Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı açılış törenidir. 30 Ekim 2017 tarihinde Bakü yakınlarında yapılan törene Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Gürcistan, Türkmenistan üst düzey yetkilileri katılmıştı (aa.com.tr, 2017). Ekonomi konusunda ikinci sırada 17 haber (%17,2) ile Türk cumhuriyetleri pazarına girmek isteyen şirketlerin açıklamaları yer almaktadır. Üçüncü sırada ise 5 haber (%5,1) Ziraat Bankası'nın Özbek UTBANK'ı satın alması gündemdeki yerini almıştır.

Kültürel faaliyetlerle ilgili 67 yazı yayınlanmıştır. Yazıların tamamına yakını belediyeler ve üniversitelerin Türk cumhuriyetleri ile ortak veya kendileri tarafından düzenlenen kültürel faaliyetlere aittir. Etkinliklere örnek olarak İpekyolu Yıldızı Müzik yarışması, Sakarya Üniversitesi Türk Kültürü Tanıtım Etkinliği, Kırgızistan Ak Kalpak Günü, Bursa Türk Dünyası Ata Şenlikleri gibi şiir, müzik, film, kongre, anma günü vb. bir çok etkinliği görmek mümkündür. Burada özellikle TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı)'nın faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Düşen Kaseinov'un 70.Yıl Jübilesi adlı haber tüm gazetelerde yayınlanmıştır.

Eğitim konusunda en çok gündeme gelen haber, Türk cumhuriyetlerinden gelen ve Antalya'da okuyan öğrenciler haberidir. Doğrudan üç devletin eğitim faaliyeti olarak yalnızca, Kırgızistan Uluslararası Manas Üniversitesi çalışmaları ve Manas Üniversitesinde yapılan Merkezi Asya Üniversiteler Birliği Toplantısı haberleri yayınlanmıştır.

Spor konusunda 21 yazı yayınlanmıştır. Bu yazılarından dikkat çekeni Beşiktaş'ın Türk cumhuriyetlerinde taraftar kazanma çabalarıdır. Öne çıkan diğer spor aktiviteleri ise Türkiye'deki belediyeler tarafından yapılan spor turnuvalarına katılan üç devlete ait sporcuların haberleridir. Osmangazi Belediyesi Uluslararası Yıldızlar Gürer Turnuvası, Kartal Belediyesi 2.Kick Boks Dünya Şampiyonası, Gaziemir Belediyesi Ritmik Jimnastik Cumhuriyet Turnuvası, Kocasinan Belediyesi 1. Mini Dünya Kupası gibi haberler spor faaliyetleri olarak gündeme gelmiştir. Doğrudan üç devlette meydana gelen herhangi bir spor etkinliği haberi ise gazetelerde yer almamıştır.

Turizm konusunda 37 yazı yayınlanmıştır. Bu yazıların %45,9'u Travel Turkey Fuarına katılım haberlerinden oluşmaktadır. Haberlerin %30'u ise üç ülkeden Antalya'ya gelen turistler ve buraya yerleşen kişilerle ilgili haberlerden oluşmaktadır. Bunların dışında Türkmenistan'ın turistik yerlerini anlatan iki haber (%5,4)'de turizm konulu haberler içinde yerini almıştır.

Sağlık konusunda yayınlanan üç haber ise ülkelere göre antibiyotik kullanımını gösteren haberlerden oluşmaktadır. Terörizm konusunda ise 12 haber yayınlanmıştır. Bu haberlerin %41,7'si Türkiye'de DEAŞ adına suç işleyen üç devlet mensubunu anlatmaktadır. Diğer haberler ise %58,3 ile dünya terörizminde üç ülkeden adları geçen kişilerden söz etmektedir.

Tablo 4. Yazların Bakış Açısının Ülkelere Göre Dağılımı

Değişkenler	N			
	Kırgızistan	Özbekistan	Türkmenistan	Toplam
Olumlu	59 %36,2	92 %39,8	30 %24,2	181 %34,9
Olumsuz	60 %36,8	48 %20,8	41 %33,1	149 %28,8
Nötr	44 %27,0	91 %39,4	53 %42,7	188 %36,3
TOPLAM	163 %100	231 %100	124 %100	518 %100

Üç Türk devleti ile ilgili yayınlanan 518 yazı incelenmiştir. Bu yazıların %34,9'u olumlu, %28,8'i olumsuz ve %36,3'ü ise nötr yazılarından oluşmaktadır. Olumlu yazınlarda % 39,8 ile Özbekistan ilk sırada yer alırken, olumsuz yazınlarda %36,8 ile Kırgızistan ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 4. Yazların Bakış Açısının Konulara Göre Dağılımı

Değişkenler	Olumlu	Olumsuz	Nötr	Toplam
Siyaset	49 %69,0	12 %16,9	10 %14,1	71 %100,0
Ekonomi	33 %33,3	0 %0,0	66 %66,7	99 %100,0
Kültür	50 %74,6	0 %0,0	17 %25,4	67 %100,0
Eğitim	12 %31,6	0	26 %68,4	38 %100,0
Spor	0 %0,0	0 %0,0	21 %100,0	21 %100,0
Diger	17 %60,7	2 %7,1	9 %32,1	28 %100,0
Turizm	2 %5,4	0 %0,0	35 %94,6	37 %100,0
Sağlık	0 %0,0	0 %0,0	3 %100,0	3 %100,0
Terörizm	0 %0,0	12 %100,0	0 %0,0	12 %100,0
Polisiye	18 %12,7	123 %86,6	1 %0,7	142 %100,0
TOPLAM	181 %34,9	149 %28,8	188 %36,3	518 %100,0

Tablo 4'e bakıldığından siyaset ve kültür konulu haberlerde yüksek oranda olumlu bakış açısı bulunmaktadır. Siyasi haberlerde olumlu bakış açısı, üç devlete ait politikacıların Türkiye ziyaretleri ve İslam İşbirliği Teşkilatı Toplantısından, basının bu haberleri olumlu bir dille gündeme getirmesinden kaynaklanmaktadır. Belediyelerin, üniversitelerin ve STK'ların üç devleti de içine alan ve kardeşlik bakış açısıyla düzenledikleri etkinlikler, kültürel haberleri olumlu olarak gündeme getirmektedir. Ekonomi, eğitim, spor, turizm ve sağlık konusunda nötr bir bakış açısı bulunmaktadır. Bu yazılar herhangi bir imada bulunmayan,

ya da hem olumlu hem de olumsuz ögeleri aynı anda içeren yazılardan oluşmaktadır. Terörizm ve polisiye olaylarda ise çok yüksek oranda olumsuz bakış açısı bulunmaktadır. Genel tabloya bakıldığında olumsuz haberlerin %83'ü üç ülke vatandaşlarının Türkiye'de karışmış oldukları polisiye olaylardan kaynaklanmaktadır. Polisiye olaylarda ise ilk sıraları fuhuşa zorlanan ve fuhuş yapan kadınlar, hırsızlık, cinayet ve adam yaralama olaylarına karışan kişiler oluşturmaktadır. Üç ülke ile ilgi haberlerin %27,4'nün polisiye haberlerden oluşması ise ülkemlerin imajları açısından olumsuz bir durum yaratmaktadır.

Fotoğraf haberde önemli etkiye sahip unsurlardan bir tanesidir. Bazen fotoğraf başlığından daha cazip olmakta, okuyucuya haberi okumaya teşvik etmektedir. Üç ülkeye ait 518 yazının %95,4'ü fotoğraflı ve %4,6'sı ise fotoğrafsız olarak yayımlanmıştır. Bu oran haber, köşe yazısı oranı ile aynıdır. Haberlerin tamamında fotoğraf kullanılırken, köşe yazlarında ise fotoğraf kullanılmamıştır. Bu anlamda, haberlerdeki olumlu olumsuzluk oranları fotoğraflar içinde geçerli olmaktadır.

SONUÇ

Uluslararası halkla ilişkiler faaliyetleri hedef ülkelerde oluşturulmak istenen ülke algısı için önemli bir görev üstlenmektedir. Günümüzde haber medyası çoğunlukla internetten takip etmektedir. Aylık ziyaret oranlarına bakıldığında, Hürriyet'i 10 milyon 600 bin kişi masaüstü bilgisayarlardan, Sözcü'yu ise 17 milyon 180 bin kişi mobil cihazlardan takip etmektedir (medyatava, 2017). Bu bağlamda gazeteler ve özellikle gazetelerin internet sayfaları ülkelerin imajlarının oluşmasında çok önemli bir yere sahip olmaktadır.

Bu araştırma sonuçlarına göre, dört gazetenin 90 günlük sürede üç ülke ile ilgili toplam 518 adet yazı yayınlanması, üç ülkenin gündeme gelmeleri konusunda çok düşük bir oranı ifade etmektedir. Dört gazeteye ait yazıların yaklaşık yarısı yakını Özbekistan'la ilgili yayınlanan yazılardır. Özbekistan siyaset ve ekonomi yazılarıyla gündeme gelirken, Kırgızistan ve Türkmenistan Türkiye'de yaşayan vatandaşlarının karıştığı polisiye olaylarla gündeme gelmektedir. Bu durum her iki ülkenin imajlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Türkiye'de yayın yapan ilk dört gazeteden elde edilen 518 yazının %61 gibi bir oranının Hürriyet tarafından yayınlanması, diğer gazetelerden beklenen gazetecilik faaliyetini daha belirgin hale getirmektedir. Yine, Posta gazetesinin 90 günde üç ülke için toplam 29 haber yayılması, bu haberlerin de yarısının polisiye haberlerden oluşması ise dikkate değer bir bakış açısı oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında kültürel, sportif, sanatsal ve eğitim haberleri incelendiğinde, bu faaliyetlerin birbirinden bağımsız belediyeler, üniversiteler ve STK'lar tarafından iyi niyetle icra edildiği, aralarında bir koordinasyonun bulunmadığı, sonuç olarak bir sinerji yaratamadıkları görülmüştür.

Dost ve kardeş ülke vatandaşlarının kardeş ülke Türk vatandaşları tarafından fuhuşa sürüklentimesi yalnızca o ülkelerin imajlarını değil Türkiye'nin de imajını olumsuz şekilde etkilemektedir.

Araştırmada haberlerin çoğunlukla üç ülke vatandaşlarının ve politikacılarının Türkiye'deki faaliyetleri ve ziyaretleriyle sınırlı kaldığı, söz konusu üç ülkenin kendi topraklarındaki kültürel, turistik, ekonomik ve eğitim faaliyetlerine yeteri kadar yer verilmemiği görülmüştür. Yine, yayınlanan haberlerin önemli bir kısmının polisiye olaylarından oluşması ve bu haberlerin ülke algılarına zarar vermesi acilen tedbir alınması gereken bir konu olarak görülmektedir. Bu durum her üç ülkenin de kendilerini tanıtmak konusunda daha fazla gayret göstermelerine ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Üç ülkeye ait gazete haberleri incelendiğinde, söz konusu ülkelerin Türkiye halkına dönük halkla ilişkiler faaliyeti yürütmedikleri, basında yer alan haberler doğrultusunda kendi ülkelerine dönük serbest bir algının oluşmasına izin verdikleri düşünülmektedir.

ÖNERİLER

Yapılan araştırma sonuçlarına göre aşağıdaki önerilerin sıralanmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

- a. Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ortak bir Türk Cumhuriyetleri Koordinasyon Merkezi açılması yararlı olacaktır. Bu merkez, Türk Cumhuriyetlerine yönelik ve Türkiye içinde icra edilecek kültür, spor, eğitim ve sanat faaliyetlerinin koordine edilmesine yardımcı olacaktır.
- b. Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından yabancı kadınları fuhuşa zorlayanlar hakkında caydırıcı yasal hükümler getirilmelidir.
- c. Türk Cumhuriyetleri tarafından uluslararası halkla ilişkiler faaliyetlerinin yürütülmesi amacıyla bir uluslararası halkla ilişkiler ajansıyla işbirliği yapılması yararlı olacaktır. Bu ülkelerin, Türkiye'deki gazetecileri kendi ülkelerindeki sanatsal, sportif, kültürel, ekonomik, eğitimsel vb. etkinliklere davet etmesi ve bu yolla etkinliklerin Türkiye medyasında güçlü bir şekilde yer alması olumlu imajın oluşturulmasında fayda sağlayacaktır.
- d. Türk Cumhuriyetleri ile ilgili haberler konusunda özellikle Sözcü ve Posta gazeteleri tarafından daha fazla gayret gösterilmeli, en çok satan gazeteler ifadesinin hakkı verilmelidir.

KAYNAKLAR

- aa.com.tr. (2017, Ekim 30). *Baku-Tiflis-Kars Demiryolunda İlk Tren Yola Çıktı*. Mart 20, 2018 tarihinde Anadolu Ajansı web Sitesi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/baku-tiflis-kars-demiryolunda-ilk-tren-yola-ciktig/951643> adresinden alındı
- Balta Peltekoglu, F. (2016). *Halkla İlişkiler Nedir?* İstanbul: Beta Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist Metodoloji ve Ötesi*. Ankara: Pozitivist Matbaacılık.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi. Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- hurriyet.com.tr. (2017, Ekim-Aralık 01-31). *haberler*. Mart 18, 2018 tarihinde Hürriyet Gazetesi Web Sitesi: <http://www.hurriyet.com.tr/> adresinden alındı
- Marconi, J. (1996). *Image Marketing. Using Public Perceptions to Attain Business Objectives*. Illionis: NTC Business Book.
- medyatava. (2017, Ekim 10). *Türkiye'nin en Çok Ziyaret Edilen Haber Siteleri Açıklandı*. Mart 20, 2017 tarihinde bu ziyaretlerde kullanılan olumlu dil adresinden alındı
- mfa.gov.tr. (2018). *Kırgızistan Ekonomisi*. Mart 18, 2018 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti: <http://www.mfa.gov.tr/kirgizistan-cumhuriyeti-ekonomik-iliskileri.tr.mfa> adresinden alındı
- okan.edu.tr. (2018). *Avrasya Ülkeleri*. Mart 18, 2018 tarihinde Okan Üniversitesi Web Sitesi: <https://www.okan.edu.tr/avrasyamerkezi/sayfa/1350/avrasya-ulkeleri> adresinden alındı
- posta.com.tr. (2017, Ekim-Aralık 01-31). *haberler*. Mart 18, 2018 tarihinde Posta Gazetesi Web sitesi: <http://www.posta.com.tr/> adresinden alındı
- sabah.com.tr. (2017, Ekim-Aralık 01-31). *haberler*. Mart 20, 2018 tarihinde Sabah Gazetesi Web sitesi: <https://www.sabah.com.tr/> adresinden alındı
- Seitel, F. P. (2016). *Halkla İlişkiler Uygulamaları*. (S. Mengü, Çev.) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- sozcu.com.tr. (2017, Ekim-Aralık 01-31). *haberler*. Mart 02, 2017 tarihinde Sözcü Gazetesi Web Sitesi: <http://www.sozcu.com.tr/> adresinden alındı

Yıldırım Becerikli, S. (2005). *Uluslararası Halkla İlişkiler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayınevi.

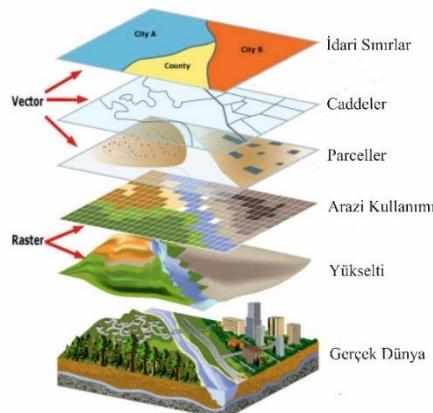
DOĞAL ÇEVRENİN KORUNMASINDA GEOTASARIM KURAMI: ELMALI HAVZASI ÖRNEĞİ

Dr. Zehranur SAVRAN, İstanbul Üniversitesi, zsavran26@gmail.com

GİRİŞ

Geotasarım, doğal ve çevresel şartlara uygun planlama ve tasarım yapılmasına vurgu yapan güncel ve popüler yaklaşılardandır. Tasarım yaparken çevre ve doğaya tasarım yapma fikrinden ortaya çıkan geotasarımın aslında yeni bir yaklaşım olmadığı, insanların varoluşundan beri uygulandığını söylemek mümkündür. Fakat Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) başta olmak üzere teknolojik imkânların doğaya uyumlu tasarım sürecine dâhil edilmesi ve geçmişteki doğaya uygun yerleşimden ayırmaktadır (Çabuk, 2014:39). Geotasarım coğrafya ve mekânlı ilişkili olarak tanımlanmaktadır. Coğrafi analizlerin tasarım süreci içine taşınması ve tasarımların doğaya en uygun şekilde yapılması geotasarım kapsamına girmektedir. (Akpinar, 2014:190). Geotasarımda tasarım coğrafi alan kapsamında gerçekleşmektedir. Geotasarım içinde bulunulan coğrafyanın iyi tanınması ve anlaşılması, olasılıkların doğru şekilde belirlenip kıyaslamasının yapılarak analizlerin yapılmasında önemli rol oynamaktadır.

Geotasarımın farklı disiplinlerdeki araştırmacıların çalışmalarında objektif ve doğaya uyumlu kararlar almalarını sağlamaktadır. GeoTasarım, yapılan tasarım ya da planın en akıllı ve mantıklı yöne doğru ilerlemesine öncülük eder. (Abukhater ve Walker, 2010). Ayrıca farklı disiplinlerin birlikte çalışmasına imkân sağlayarak çevreyle daha uyumlu plan ve tasarımların ortaya çıkmasını yardımcı olur (Artz, 2010). Geotasarım için gereken mekânsal veri altyapısı, coğrafi bilgi içeriği, yazılım, donanım ve teknoloji desteği, analizlerin zengin ve değişken kapsamı geotasarımı, peyzaj mimarı, coğrafyacı, plancı ve tasarımcılardan, yazılım mühendislerine, biyologlardan ve ekoloji uzmanlarından harita ve orman mühendislerine kadar zengin bir meslek grubunun çalışma alanı kapsamına girmektedir (Çabuk, 2014:41). Bu çalışma multidisipliner yapısıyla ve işbirlikleriyle dikkati çekmektedir. Geotasarım ile ilgili farklı disiplinlerdeki araştırmacıların kavramı nasıl tanımladıklarıyla ilgili yapılan çalışmada “coğrafyada tasarım yapılması” tanımında fikir birliğinde oldukları tespit edilmiştir (Tablo 1).

Şekil 1. CBS'de Yapılan Çağıstırma Yöntemi

Tablo 1. Geotasarım Kavramının Literatürde Kullanımı

<i>Kavram Adı</i>	<i>Tanımlanması</i>	<i>Referans</i>
<i>Geotasarım</i>	“coğrafi bilgi teknolojilerinin, tasarım sürecindeki rolünün formüle edilmesi ve geliştirilmesi”	Artz (2010)
	“doğa ile tasarımdır”	Dangermond (2010)
	“karar verme yöntemi”	Tomlin (2011)
	“coğrafayı tasarımla değiştirmek”	Steinitz (2013)
	“coğrafi mekânda tasarım yapmak”	Miller (2014)
	“Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) başta olmak üzere teknolojik imkânların doğaya uyumlu tasarım sürecine dâhil edilmesi”	Çabuk (2014)
	“politikacıların ve yerel yöneticilerin bilinçli kararlar verip uygulayabilmeleri için tasarımcılar ve plancılar tarafından coğrafi mekân teknolojilerinin rolünün bir projenin, analiz, tasarım ve aynı zamanda uygulama sahaları boyunca daha doğru ve daha iyi çözümler üretip görselleştirmek için formüle edilerek genişletildiği süreçtir”	Akpınar (2014)
	“multidisipliner şekilde gerçekleştirilen ve bütüncül bir bakış açısıyla yürütülen bir planlama ve tasarım yöntemidir”	Değerliyurt & Çabuk (2015)
	“planlama ve tasarım süreçlerinde etkin bir araç”	Karadeniz vd., (2016)

Geotasarım, dünyanın gelişimine ve sürdürülebilirliğe katkıda bulunmak amacıyla gerçekleştirilen bir süreçtir. Haritaların üst üste getirilmesiyle coğrafi analizlerin yapıldığı geotasarım, eski harita çakıştırma yöntemlerine geri dönüş olarak değerlendirilmemelidir (Şekil 1). Geotasarım, CBS araçlarının çok farklı kapsamlara, uygulama alanlarına ve süreçlere dâhil edilmesi, kullanılmasıdır (Batty, 2013).

Çalışmada öncelikle GeoTasarım kavramı ve tarihsel gelişimi açıklanmıştır. Sonrasında GeoTasarım kavramı ve süreçleri üzerinden Elmalı Havzası örneği ile uygulama yapılmıştır. Elmalı Havzası'nın İstanbul'un içme suyu havzalarından olması bu alanın seçilmesinde etkili olmuştur. Elmalı Havzası'nın ekolojik planlama konsepti esas alınarak coğrafi analizi yapılmıştır. Bu analizle tasarımların doğaya en uygun ve en az zarar verecek şekilde uygulanmasını sağlamak amaçlanmıştır. Ayrıca çalışma “*The Steinitz Framework for GeoDesign (GeoTasarım İçin Steinitz)*” olarak geliştirilen peyzaj planlama sürecinde 6 adet modelin uygulanması temeline dayanmaktadır. Fakat çalışmada coğrafi şartlara bakılarak değerlendirme sürecini içeren ilk üç model uygulanmıştır. Uygulanmayan diğer aşamalar ise modellerde belirlenen içeriğin nasıl değiştirilebileceği, bu değişimlerin ne gibi potansiyel sonuçlar doğurabileceğinin ve o içeriğin değiştirilmesinin gerekip gerekmeyeceği gibi etkenlerden oluşmaktadır.

MATERIAL VE YÖNTEM

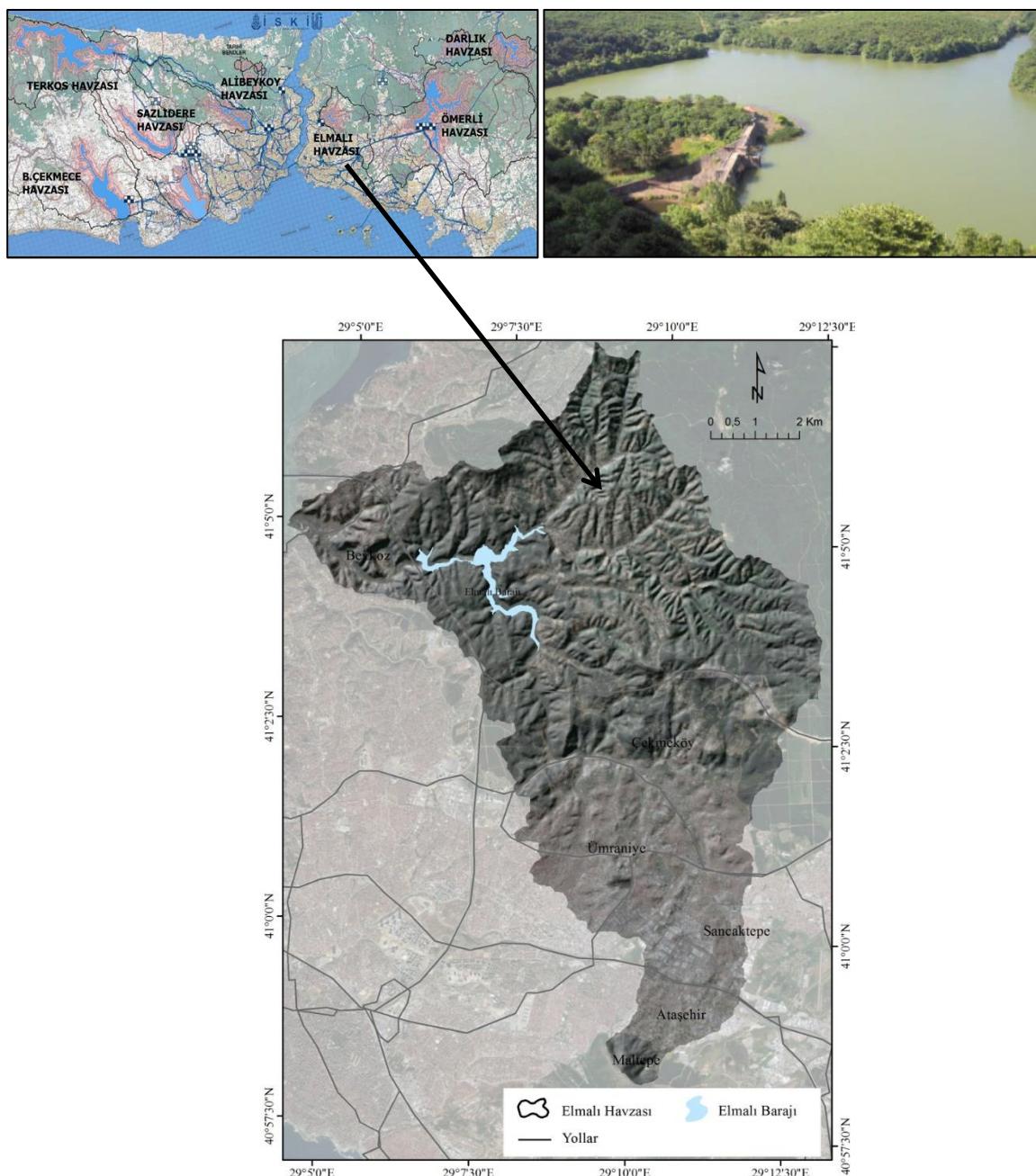
Çalışma alanı olarak seçilen Elmalı Havzası içme suyu havzalarındandır. Üsküdar, Beykoz ve Kartal ilçelerinin sınırları içinde bulunan havzanın toplam drenaj alanı 76 km²dir. Bunun 12,1 km²lik kısmı baraj gölü alanını kapsamaktadır (Şekil 2). Coğrafi bir alan içerisinde (havza) koruma-kullanma dengesi gözetilerek, ekolojik planlama kriterlerine uygun bir tasarım yapılabilir mi? sorusundan yola çıkmıştır.

Çalışmada MTA (Maden Tetkik ve Arama)'nın 1/25.000 ölçekli jeoloji haritalarından faydalananlarak litoloji (anakaya) haritası oluşturulmuştur. HGK (Harita Genel Komutanlığı)'dan elde edilen 1/25.000 ölçekli topoğrafya haritalarından sayısal yükseklik modeli oluşturularak (10m çözünürlüğünde) eğim, baki verileri elde edilmiştir. CBS'nin araçlarından olan tampon analizi kullanılarak akarsulara mesafe verisi elde edilmiştir. İBB (İstanbul Büyükşehir Belediyesi)'den havza koruma kuşaklarının sınırları alınmıştır. CORINE (Çevresel Bilginin Koordinasyonu) 2012 arazi kullanımı verileri kullanılarak arazi kullanım haritası oluşturulmuştur.

Tablo 2. Elek Analizinde Etkili Olan Parametreler ve Ağırlık Değerleri

Temel Parametreler	Parametre Faktörleri	Etki Değeri	Ağırlık Değeri
Litoloji (Anakaya)	Alüvyon	Veto	23
	Granitoxit	8	
	Kireçtaşı	7	
	Kumtaşçı-Çamurtaşçı-Kireçtaşı	7	
	Kumtaşçı	4	
	Çakıltaşçı-Kumtaşçı-Çamurtaşçı	4	
Eğim (Derece)	0--5	9	15
	5--10	8	
	10--15	5	
	15--30	2	
	30-	Veto	
Baki (Yönler)	Doğu-Güneydoğu-Güneybatı-Güney	9	12
	Batı	6	
	Kuzeydoğu-Kuzeybatı-Kuzey	1	
	Düz alanlar	7	
Havza Kuşakları	Mutlak ve Kısa Koruma Kuşağı	Veto	25
	Orta Koruma Kuşağı	1	
	Uzun Koruma Kuşağı	2	
Arazi Kullanımı	Yollar, Orman, Tarım, Baraj, Yollar Yerleşim Alanı	Veto 9	15
Akarsulara Mesafe (m)	0-50	Veto	10
	50-100	3	
	100-200	5	
	200-500	7	
	500-1000	9	
	1000-10000	9	

Kentsel gelişme için “*uygunluk analizinde*” uygun olmayan alanların elenmesi yoluyla uygun alanların ortaya koyulması için “elek analizi” yapılmıştır. Elek analizinde kentsel gelişme dışı tutulacak alanlar veto alanları olarak tanımlanmıştır. Yerleşim için kriterlere etki değeri olarak 1 ile 9 arasında değişen değerler verilirken ağırlık değeri olarak da yüzdelik değerler verilmiştir. Belirlenen parametrelerin puanları işlenerek 10x10 m çözünürlüğünde raster haritalar üretilmiştir (Tablo 2).

Şekil 2. Araştırma Alanının Lokasyonu

BULGULAR

Çalışmada litoloji, eğim, baki, akarsulara mesafe (m), havza kuşakları (m), arazi kullanımı analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre havzanın %29'luk bir alanının yerleşim için uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Fakat yerleşim için uygun olmayan havza içi alanlarda yerleşimlere rastlanmaktadır. Elmalı Havzası'ndaki analizde kullanılan parametrelerin sonuçları ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Şekil 3. Analizde Kullanılan Parametrelerin Alansal Dağılımı a) Litoloji (Anakaya) b) Eğim (Derece) c) Bakı d) Akarsulara Mesafe (m) e) Havza Koruma Kuşakları (m) f) Arazi Kullanımı

Litoloji (Anakaya); Havzanın %49'luk alanı kumtaşından oluşmaktadır (havzanın kuzeyinde ve güneyinde bulunmaktadır.). Kumtaşı-çamurtaşı-kireçtaşı karışımı %18'lik alandan oluşurken diğer alanları ise çakıltaşı, kireçtaşı, granitoyit ve çakıltaşı-kumtaşı-kireçtaşından oluşmaktadır. Konutlar için uygun olmayan alüvyon alanları veto alanları olarak analizde yer almıştır. Alüvyon alanları %6'luk alanla havzanın güneyinde yer kaplamaktadır. Alüvyon alanlar zemin sıvılaşması bakımından konut alanları için uygun değildir.

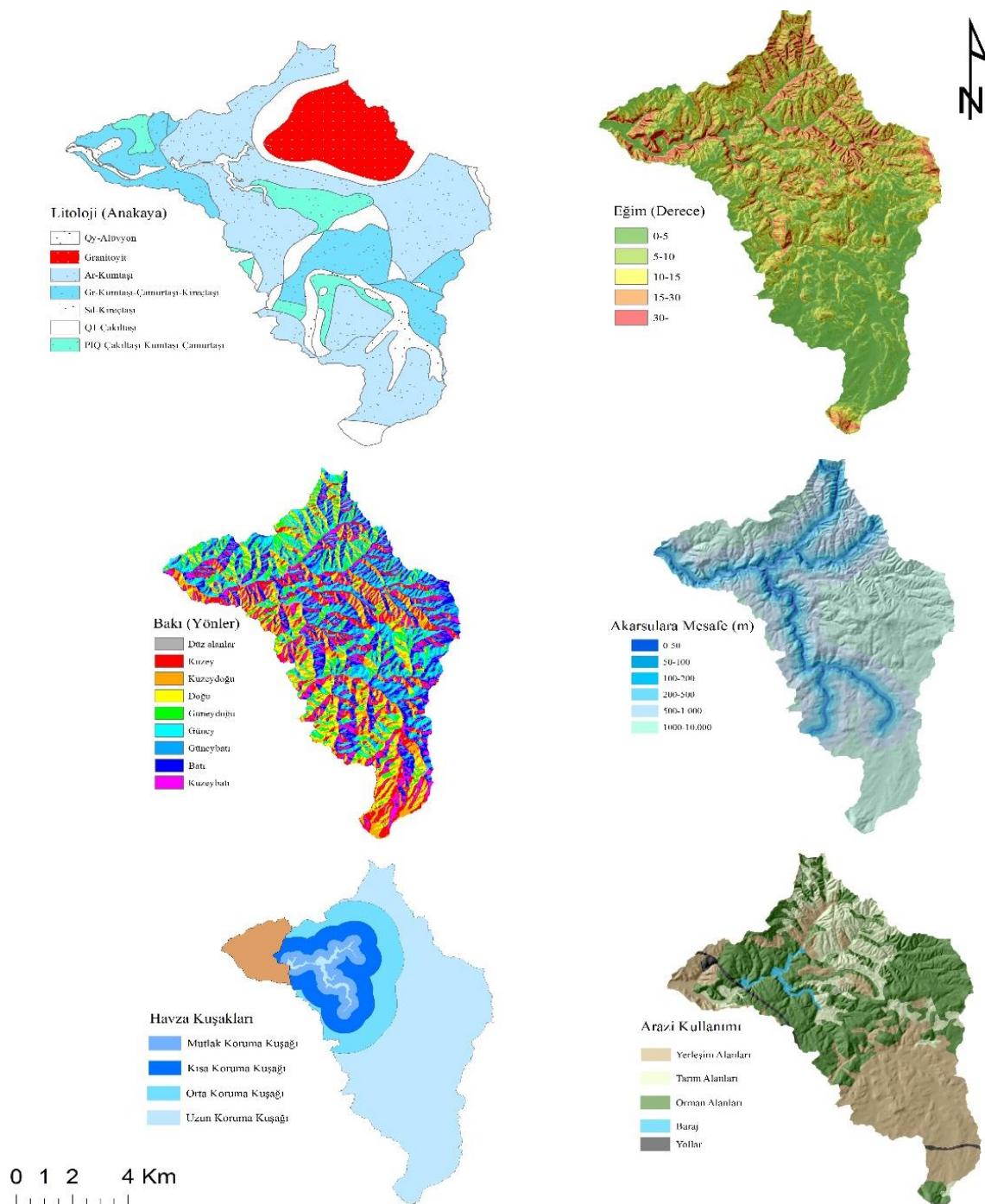
Eğim (Derece); Havzanın kuzeyi, güneyine göre daha eğimli yapıda bulunmaktadır. %31'lük alan 0-5°'lik alan kaplarken, 5-10° alanlar %27'lük alana sahiptir. Bu az eğimli alanlar (0-10°) havzanın güneyinde bulunmaktadır. Eğimli alanların %6'luk (30°-) az bir alan kaplaması ve havzanın hafif eğimli yapıda olması yerleşim için uygun olduğunu göstermektedir.

Bakı (Yönler); Havzada yerleşim için uygun olan yönler doğu, güneydoğu, güneybatı, güney alanlar %48'lük alan kaplamaktadır. Bakı yönünden uygun olmayan kuzeydoğu, kuzeybatı, kuzey alanlar ise %36'luk alana sahiptir. Yönler özellikle ekolojik tabanlı tasarımlarda önem taşımaktadır.

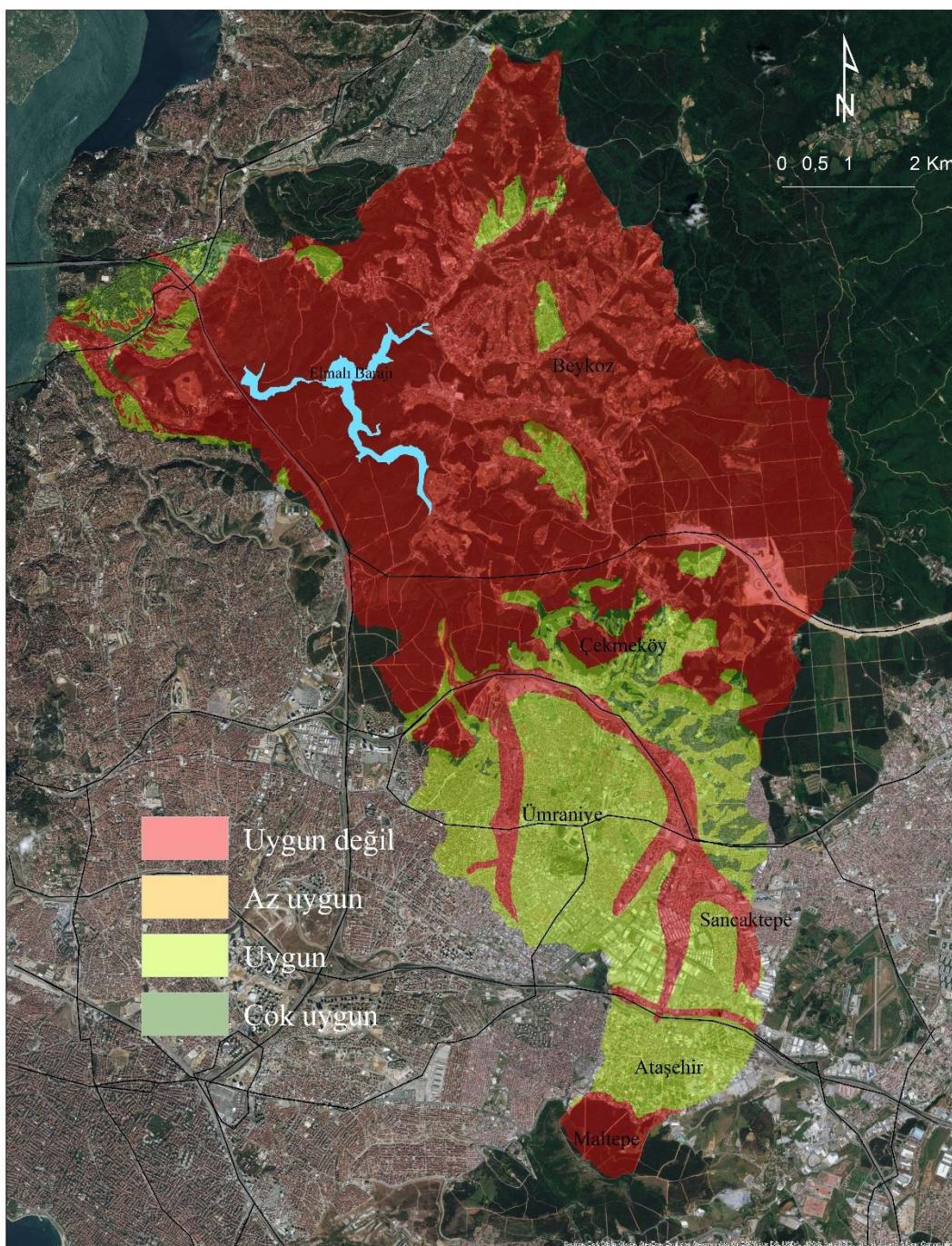
Akarsulara Mesafe (m); Havzada akarsulara uygulanan tampon analizi sonucuna göre en yüksek oranı akarsuya 1000-10000 m'lik mesafe %42'lük alan kaplamaktadır. Konut alanlarının akarsulara belli bir mesafede olması havzanın korunması açısından önemlidir. Ayrıca taşkin alanları, akarsulara yakın alanlarda gerçekleşmektedir.

Havza Koruma Kuşakları (m); Havza koruma kuşakları İSKİ (İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi) Kanunu'nda belirtilen İçmesuyu Havzaları Yönetmeliği'ne göre belirlenmiştir. Yönetmeliğe göre belirlenen sınırlardaki tampon analizinde en yüksek oranı %65'le uzun koruma kuşağıdır. Yerleşim alanlarının olmaması gereken mutlak ve kısa koruma kuşağı ise %20'lük alana sahiptir. Fakat koruma kuşaklarında Çavuşbaşı beldesinin yerleşimi (mutlak koruma kuşağında) havzanın korunmasında tehlikelidir.

Arazi Kullanımı; Havzanın arazi kullanımında %43'lük alanla orman alanları kaplarken %37'lük alanın yerleşim alanları olması ve bu alanların hızla yayılma göstermesi havza korunmasında arazi kullanımının sürdürülebilirliğe uygun olmadığını göstermektedir. Ayrıca otoyol, sanayi alanları ve Çavuşbaşı, Çekmeköy, Dudullu yerleşimleri havza alanını olumsuz etkilemektedir.

Şekil 4: Elmali Havzası İçinde Yerleşime Uygunluk Analizinde Etkili Olan Parametreler

Şekil 5. Elmalı Havzası'nın Yerleşime Uygunluk Analizi

Analiz sonuçlarına göre %71'lik alan yerleşime uygun değildir. %29'luk alanda uygun ve çok uygun alanlardan oluşmaktadır. Elmalı Havzasında uygun olmayan alanlar genelde havzasının kuzeyinde yer almaktadır. Havzanın güney alanları yerleşim için daha uygundur. Havzada yapılan konut alanlarının ekolojik tabanlı olmaması içme suyunun miktarını ve kalitesini olumsuz olarak etkilemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı'nda Elmalı Havzası, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve acil önlemlerin alınmasının gerektiği belirtilmiştir. Bu önlemler, ‘çevresel döngülerin kapanması’ ve ‘doğal alanların ve kaynakların korunması’ ile yaşama ortamlarının ve yaşam kalitesinin iyileştirilmesi stratejileridir. “Su Yönetimi ve Sürdürülebilir Kalkınma” ön raporunda (2002:8) ise kısmen kirlenmiş olan Elmalı barajının sularının daha düşük kalite gerektiren amaçlar için kullanılması önerilmiştir. Fakat Elmalı Havzası koruma ve kullanım açısından rapora ve planlara uyulmadığı tespit edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre Elmalı Havzası'nda yerleşim için en uygun alanlarda (%29'luk alanda) sürdürülebilir ve ekolojik temelli planlamalar (ekokent, yeşil kent vb.) ve tasarımlar uygulanmalıdır. Havzanın %43'nün ormanlık alanlar iken %37'lik alanın da yerleşim alanlarının ormanlık alanlara neredeyse yaklaşması havzadaki içme suyu alanları için tehdit oluşturmaktadır. Havzada ekolojik endişelerin ön planda tutulduğu bir rehabilitasyon programına başlanmalıdır. Havza içinde yerleşime çok uygun ve uygun alanlar dışındaki bölgelerde yerleşime ve yapışmaya izin verilmemelidir. Havza bir bütün olarak ve yakın çevresiyle birlikte değerlendirilmelidir. Havza içerisinde açık yeşil alanlar planlanmalı ve ekolojik koridorlar oluşturulmalıdır. Kent planlarında uygulanan mekânsal analizler tasarım aşamasında da yapılmalıdır. Tasarımlar coğrafyaya uyumlu bir şekilde olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Akpınar, A. (2014). Peyzaj tasarımda yeni bir süreç: GeoTasarım, SDÜ Orman Fakültesi Dergisi, 15: 189-195
- Artz, M., (2010). Changing Geography By Design, In: Changing Geography By Design, Selected Readings in Geodesign, ESRI Press, Redlands
- Batty, M., (2013). Defining geodesign (= GIS+ design?), Environment and Planning B: Planning and Design, 40(1), p.p. 1-2
- Çabuk, S.N. (2014). Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Tasarlamak: Geotasarım Kavramı, Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi , 6 (1) 37-54
- Dangermond, J. (2010). Designing our future. Changing Geography By Design, Selected Reading in Geodesign, Esri Press, USA
- Değerliyurt, M. & Çabuk, S. N. (2015). Mcharg'ın Doğayla Tasarım Kuramı ve Geotasarım, International Journal of Social Science, Number:39, p. 293-306
- Karadeniz, N., Otçu, K. İ., Cüre, T.C., Şenöz, E. & Ceylan, K.S. (2016). Peyzaj Planlama Senaryolarının Geodesign Yaklaşımı ile Geliştirilmesi: İmrahor Vadisi Örneği, Coğrafi Bilimler Dergisi 14 (2), 135- 156.
- Miller, W.R., (2014). Introducing Geodesign: The Concept, ESRI Press, <http://www.esri.com/library/whitepapers/pdfs/introducing-geodesign.pdf> (Erişim: 15/04/2018)
- Steinitz, C., (2013). Beginnings of Geodesign: A Personnel Historical Perspective, Geodesign: Past, Present, and Future, ESRI Press, <http://www.esri.com/esri-news/publications/~/media/Files/Pdfs/library/ebooks/geodesign-past-present-future.pdf> (Erişim: 15/04/2018)
- Tomlin, C. D., (2011). Speaking of GeoDesign, Preliminary Proceedings Teaching Landscape Architecture, Anhalt University of Applied Sciences Bernburg & Dessau, p.p. 180-188

BİST GELİŞEN İŞLETMELER PAZARINDA YER ALAN ŞİRKETLERDE FINANSAL BİLGİ MANİPÜLASYONUNUN TESPİTİ

Öğr. Gör. Dr. Tuğba DÖLEN Gazi Üniversitesi, tdolen@gazi.edu.tr

GİRİŞ

KOBİ'ler ekonomimizin en değerli ve vazgeçilmez unsurlarındandır. Ülkemizde istihdam sağlayan, katma değer yaratan, bölgelerimiz arasındaki ekonomik dengeyi ellerinden geldiğince korumaya çalışan, büyük işletmelerin tamamlayıcısı olan KOBİ'ler, ekonomimizin ana direğini oluşturmaktadırlar.

Anonim şirket statüsünde yer alan aktif toplamı 5,8 milyon Türk Lirası ve net satış hasılatı 11,6 milyon Türk Lirası olan küçük ve orta büyülükteki işletmelerin uzun vadeli ve geri ödemesiz kaynak temin edilebilmesi amacıyla Gelişen İşletmeler Pazarı oluşturulmuştur. Gelişen işletmeler pazarında yer alan işletmeler borsada işlem görmeyen faydalara, belirli bir büyülükle ulaşmayı beklemeksiz erken aşamada kavuşabilmektedirler. Büyüme hedefi olan şirketler GİP aracılığıyla ortak alma yoluyla finansmana erişimin yanında birçok farklı fayda sağlamaktadır. GİP'de yer alan şirketler güvenilir ve şeffaf bir ortamda sağlıklı fiyat oluşumu ve likidite sağlama, ortaklıktan çıkış imkanı sunma, tanınırlık ve kredibilite sağlama, kurumsallaşma, ikincil halka arz imkanı sağlamaktadır. GİP'te halka arz ve işlem gormedeki temel amaç, büyume ve gelişim potansiyeli bulunan şirketlerin geri ödemesiz bir kaynak temin ederek öz kaynaklarını güçlendirmeleri ve sağladıkları finansman ile büyume hızlarını artırarak orta ve büyük ölçekli şirket seviyesine ulaşmalarıdır. GİP'te işlem görecek payların ihracından elde edilecek kaynağın şirket bünyesine girmesi ve doğrudan şirketin mali yapısına katkı sağlanması esastır. (BİST, 2018:1-5)

GİP'de işlem görmek için aktif toplamı 5,8 milyon Türk Lirası ve net satış hasılatı 11,6 milyon Türk Lirası küçük ve orta büyülükte şirketlerin anonim şirket statüsünde olması gerekmektedir. Bu doğrultuda finansal piyasalara verilen bilgilerin doğru ve güvenilir olması büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Pazarında Mart 2018 tarihi itibarıyle yer alan 18 şirketin 2016-2017 yılları arasında finansal bilgi manipülasyonu yapıp yapmadıklarını ortaya koymaktır.

Literatür Taraması

Literatürde Gelişen İşletmeler Pazarında yer alan şirketlerin muhasebe hile örnekleri ve çözüm önerileri, finansal tablolarda yapılan hilelerin hisse senedi getirilerine etkisi daha çok ele alınmıştır. Ayrıca özellikle son dönemlerde finansal bilgi manipülasyonu ile ilgili Borsa İstanbul'da yer alan şirketlerde gerçeğe aykırı finansal tabloların ortaya çıkarılması ile ilgili modeller kullanılarak finansal bilgi manipülasyonu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu, 2005 yılında Türkiye'de, veri seti olarak 1992- 2002 yılları arasında İMKB'de işlem gören 126 şirket üzerinde probit analizi yöntemiyle ve 9 bağımsız değişken yardımıyla incelemesini gerçekleştirmiştir. Toplam 126 işletmenin 27'sinde muhasebe manipülasyonu olma ihtimali ortaya çıkmıştır (Küçüksözen ve Küçükkocaoğlu, 2005).

Ata ve Seyrek, 2009 yılında veri seti olarak İMKB'de işlem gören toplam 100 şirket üzerinde 24 bağımsız değişken ile yapay sinir ağları karar ağacı analizi yöntemi ile incelemesini gerçekleştirmiştir. Toplam 100 işletmenin 50'sinde muhasebe manipülasyonu ihtimali ortaya çıkmıştır (Ata ve Seyrek, 2009).

Perols ve Loguee, 2011 yılında ABD'de 1999-2005 yılları arasındaki muhasebe ve düzenleme uygulamaları verilerini kullanarak toplam 108 şirket üzerinde lojistik regresyon analizi yöntemiyle incelemesini gerçekleştirmiştir. Toplam 108 işletmeni 54'ünde muhasebe manipülasyonu ihtimali ortaya çıkmıştır (Perols ve Loguee, 2011).

Amara vd, 2013 yılında ABD'de SEC'in 2001-2009 verilerini kullanarak toplam 80 şirket üzerinde 5 bağımsız değişken yardımıyla lojistik regresyon yöntemiyle incelemesini gerçekleştirmiştir. Toplam 80 şirketin 40'ında muhasebe manipülasyonu ihtimali ortaya çıkmıştır (Amara vd., 2013).

Varıcı ve Er, 2013 yılında Türkiye'de, İMKB 100'de işlem gören 39 imalat işletmesi üzerinde lojistik regresyon analizi yöntemiyle araştırmasını gerçekleştirmiştir. Toplam 39 işletmenin 20'sinde muhasebe manipülasyonu olma ihtimali ortaya çıkmıştır (Varıcı ve Er, 2013).

Yörük ve Doğan (2009), hisse senetleri İMKB'de işlem gören firmaların finansal bilgi manipülasyonu uygulamalarını ortaya çıkarmak amacıyla tahmin modeli oluşturmaya çalışmışlardır. Araştırma sonucunda, oluşturulan tahmin modelinde 9 açıklayıcı bağımsız değişkenden 7 bağımsız değişkenin, hisse senetleri İMKB'de işlem gören şirketlerce yapılabilecek finansal bilgi manipülasyonu uygulamalarının ortaya çıkılması veya tahmin edilmesi açısından anlamlı ve yararlı olduğu sonuçlarına ulaşmışlardır (Yörük ve Doğan, 2009).

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Pazarında Mart 2018 tarihi itibarıyle yer alan 18 şirketin 2016-2017 yılları arasında finansal bilgi manipülasyonu yapıp yapmadıklarını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Gelişen İşletmeler Pazarında faaliyet gösteren 18 adet firmanın 2016-2017 yıllarındaki finansal tablolarına Kamuya Aydınlatma Platformundan ulaşılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Araştırma yöntemi olarak seçilen Benish modelinde işletmelerin finansal bilgi manipülasyonuna başvurup başvurmadıklarını belirlemek için tahakkuklar üzerinden giden diğer modellere farklı bir bakış açısı getirebilmek adına farklı değişkenlerin de modele eklendiği logit ve probit modeller geliştirilmiştir. Tahakkuklardaki değişimi ortaya koymak adına doğrusal regresyonlar ile, tahakkuklarla beraber bazı değişkenlerin de kullanılabileceği fikrini ortaya atan Beneish, 1997 ortaya atıp 1999 yılında geliştirdiği modeliyle finansal bilgi manipülasyonu tespitinde yapılan çalışmalarla olandan farklı bir bakış açısı kazandırmıştır (Küçükkocaoğlu, Benli ve Küçüksözen, 2007: 8).

Araştırma yöntemi olarak Benish (1999) modelini Türkiye'deki halka açık şirketlere uyarlayan Küçüksözen (2004) tarafından geliştirilen Benish TR modeli kullanılmıştır. Benish TR modeli, Benish (1999) modelinde yer almayan finansman giderlerinin satışlara oranı (FSE) ve stokların satışlara oranı (SSE) bağımsız değişken olarak dahil edilmiştir. Bununla birlikte, Benish (1999) modelinde yer alan satışlardaki büyümeye endeksi Türkiye'de yaşanan yüksek enflasyon meydana gelen yıllık değişimin nominal değer üzerinden hesaplanmasıın anlamlı olmayacağı düşünülverek, analize dahil edilmemiştir.

Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Piyasasında Mart 2018 tarihi itibarıyle faaliyet gösteren 18 adet firmanın, 2016-2017 yıllarında finansal bilgi manipülasyonu yapıp yapmadıklarını ortaya koymak amacıyla Küçüksözen (2004) tarafından uyarlanan Beneish TR modelinde kullanılan 9 adet bağımsız değişkenler:

- Ticari alacaklar endeksi (TAE),
- Brüt kar marjı endeksi (BKM),
- Aktif kalitesi endeksi (AKE),
- Amortisman endeksi (AME),
- Pazarlama, satış, dağıtım ve genel yönetim giderleri endeksi (PSE),

- Kaynak yapısındaki değişim endeksi (KYE),
- Toplam tahakkukların toplam varlıklara oranı (TVE),
- Finansman giderlerinin satışlara oranı (FSE) ve
- Stokların satışlara oranı (SSE) olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Araştırmada, Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Pazarında 2018 yılında işlem gören 18 adet firma tespit edilmiştir. Beneish TR uygulamasında, iki yıllık finansal tablo verilerinin kullanılması yeterli olduğundan, çalışmamızda 2016-2017 yılları dikkate alınmıştır. Bu döneme ait Beneish TR modelinde kullanılan 9 adet bağımsız değişkenler ile M_i değerine ulaşılmıştır. M_i değeri, işletmelerin finansal bilgi manipülasyonuna başvurup başvurmadığı ile ilgili bilgi veren bir değerdir.

M_i değerinin elde edilmesi için kullanılan denklem ve katsayıları şu şekildedir (Küçüksözen, 2004: 319):

$$M_i = -1,547 + (1,276 * TAE) + (-1,770 * BKME) + (0,082 * AKE) + (0,225 * AME) + (-0,488 * PSE) + (0,514 * TVE) + (-0,341 * BYE) + (0,972 * SSE) + (0,060 * FSE)$$

Bu denklemden yararlanılarak, herhangi bir şirketin karşılaştırmalı olarak iki yıla ilişkin finansal bilgilerinin yer aldığı finansal tablolarını elinde bulunduran bir yatırımcı, o şirketin finansal bilgi manipülasyonu yapıp yapmadığını tahmin edebilmektedir (Küçüksözen, 2004, s. 482). Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Pazarında 2018 yılında işlem gören 18 adet firmanın M_i değerleri Tablo 1'de gösterilmiştir. M_i değerinin hesaplanması için kullanılan bağımsız değişkenler, KAP'da yayınlanan finansal tablolarındaki veriler kullanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 1. Şirketlerin M_i Değerleri

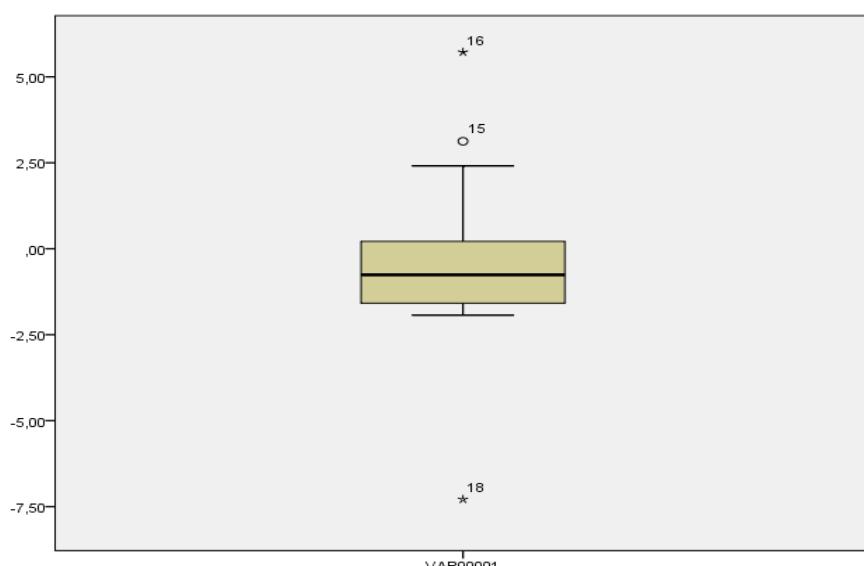
Sirketler	TAE	BKME	AKE	AME	PSE	TVO	BYDE	SSO	FSO	M_i
1	0,8777	1,1221	1,7380	7,2124	0,2133	0,4887	0,4376	0,2553	0,8047	-0,8560
2	2,2491	1,5654	1,9568	1,0022	0,9449	0,5645	1,9888	1,2245	1,0121	-1,2405
3	1,6882	0,0480	1,0729	1,9236	1,6780	-0,3893	1,2151	0,0000	1,7320	0,1138
4	0,0000	0,0000	0,0049	0,2511	0,0000	0,0081	0,2551	0,0000	0,0000	-1,5813
5	2,8930	0,8103	0,5241	0,0000	0,9993	0,1050	1,2801	2,6312	1,3251	2,4121
6	0,9552	0,7591	1,0719	8,3638	0,9097	0,6148	1,1672	1,0017	0,6487	0,1527
7	0,8552	0,9209	0,9732	1,4337	1,3638	0,3264	0,0000	1,1198	0,0000	-1,4282
8	1,1701	0,9188	0,9672	5,0066	0,8351	1,2836	0,0000	0,8333	1,1511	-0,6627
9	1,8859	1,3494	0,9936	1,9858	0,7054	0,6460	0,8724	0,0000	0,7105	-1,9320
10	0,8675	0,9348	0,9321	2,6999	1,1466	0,4378	1,6783	1,1423	0,6621	-1,6176
11	0,9333	1,0652	1,0867	0,3191	0,9365	0,8504	0,3249	1,3489	0,4523	-1,7472
12	0,7639	0,7870	0,7687	4,6336	1,1989	0,5662	1,3699	0,7459	1,2481	-1,4030
13	1,5389	1,1233	1,7377	4,5191	0,9664	0,4278	0,8462	1,1713	1,8737	-0,1415
14	1,0578	-0,0837	0,3253	1,2842	4,6310	0,5145	0,7272	3,7943	3,9263	1,4177
15	0,5562	-0,2702	0,8848	2,9218	3,1972	0,5198	0,2067	4,2925	8,0195	3,1264
16	1,2896	-0,6375	1,0072	6,2933	0,8571	0,1049	0,7291	3,7530	1,0673	5,7166
17	1,3609	0,7450	1,1908	1,1175	1,3480	0,5777	1,4092	2,3763	2,0333	0,2164
18	0,0565	-0,0503	-1,6013	0,5960	11,4415	0,5008	0,6794	0,0000	2,7794	-7,2889

Beneish TR modelinin istatistiksel olarak doğru sonuç verebilmesi için normal dağılıma uyması gerekmektedir. Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilks testleri tek değişkenli normallik için kullanılan testlerden bazlıdır (Kalaycı, 2008:212). Her iki teste de ortalamanın 0,05'den büyük çıkması verilerin normal dağıldığı göstermektedir.

Tablo 2. Normallik Testleri

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	df	Ortalama	İstatistik	df	Ortalama
M _i Değeri	0,223	18	0,018	0,893	18	0,044

M_i değerlerinin ortalaması her iki testte de 0,05 ‘den küçük çıkmıştır. “H₀: Değişkenlerin dağılımı normaldir” hipotezi, elde edilen olasılık (p) değerine göre (p<0,05), %95 güvenilirlikle reddedilmiştir. Buna göre, M_i değerlerinden oluşan veri seti normal dağılmamaktadır. Bu nedenle üç değer analizi yapılmıştır. Üç değerler normal sonuçların elde edilmesini önleyeceği için, tespit edilerek veri setinden çıkarılabilir (Kalaycı, 2008:10). Bu nedenle, veri setinin normal dağılmasını engelleyen üç değerler saplı kutu grafiğinde tespit edilmiştir.

Şekil 1. Saplı Kutu Grafiği

M_i değerlerinden oluşan veri setinin normal dağılmasını engelleyen veriler; Şekil 1’de görüldüğü üzere 16’inci, 15’inci ve 18’inci şirketlere ait verilerdir. Bu nedenle, bu şirketler analiz kapsamı dışında bırakılmıştır. Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Pazarında 2018 yılında işlem gören 18 adet firmanın 2016-2017 tarihlerindeki M_i değerlerinin normallik test sonuçları Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. Normallik Testleri

	Kolmogorov-Smirnov			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	df	Ortalama	İstatistik	df	Ortalama
M _i Değeri	0,175	15	0,200	0,886	15	0,059

M_i değerlerinin ortalaması her iki testte de 0,05 ‘den büyük çıkmıştır. “H₀: değişkenlerin dağılımı normaldir” hipotezi 0,05’den büyük olması nedeniyle %95 güvenilirlikle kabul edilmiştir. Buna göre, Borsa İstanbul’daki Gelişen İşletmeler Pazarında faaliyet gösteren 15 adet firmanın M_i değerlerinden oluşan veri setinin normal dağıldığı görülmektedir.

Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Piyasasında Mart 2018 tarihi itibarıyle faaliyet gösteren 18 adet firmadan, 3 adedi normal dağılımı engellediği için saplı kutu analizi ile çalışmadan çıkarılmıştır. Araştırma kapsamına alınan 15 adet şirket için M_i değerleri hesaplanmış, normal dağılım gösterdiği değerlendirilmiştir.

Hesaplanan M_i değerleri, standart normal dağılım değerlerine dönüştürülmüş ve Z_i değerine ulaşılmıştır. Finansal bilgi manipülasyonun gerçekleşme olasılığını veren Z_i değerleri, 4 temel bölgeye ayrılmaktadır. Buna göre;

- M_i değerlerine karşılık gelen Z_i değerinin 0,15'den daha küçük olması durumunda o şirketin finansal bilgi manipülasyonuna başvurduğuna dair bir bulgunun olmadığı sonucuna ulaşılabilmektedir. (1. Bölge)
- M_i değerlerine karşılık gelen Z_i değerinin 0,15 ile 0,35 aralığında olması halinde, o şirketin finansal bilgi manipülasyonu yapma olasılığının bulunduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. (2. Bölge)
- M_i değerlerine karşılık gelen Z_i değerinin 0,35 ile 0,82 aralığında olması halinde, o şirketin finansal bilgi manipülasyonu olasılığı hakkında ciddi bulguların olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. (3. Bölge)
- M_i değerlerine karşılık gelen Z_i değerinin 0,82'den büyük olması halinde, finansal bilgi manipülasyonu yaptığına dair çok önemli bulgular olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir (4. Bölge) (Bekçi ve Avşarlıgil, 2011, s. 148-149).

Borsa İstanbul'da Gelişen İşletmeler Pazarında faaliyet gösteren 15 adet firmanın finansal bilgi manipülasyonu yapma olasılıklarılarındaki araştırma sonuçları Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4. M_i değerleri, Z_i değerleri ve Yorumları

Sirketler	M_i Değeri	Z_i Değeri	Z_i Bölge	Z_i Yorumu
1	-0,86	-0,24179	2	Finansal bilgi manipülasyonu yapma olasılığının bulunduğu tespit edilmiştir.
2	-1,24	-0,54878	3	Finansal bilgi manipülasyonu olasılığı hakkında ciddi bulguların olduğu tespit edilmiştir.
3	0,11	0,53249	3	Finansal bilgi manipülasyonu olasılığı hakkında ciddi bulguların olduğu tespit edilmiştir.
4	-1,58	-0,82087	4	Finansal bilgi manipülasyonu yaptığına dair çok önemli bulgular olduğu tespit edilmiştir.
5	2,41	2,36745	4	Finansal bilgi manipülasyonu yaptığına dair çok önemli bulgular olduğu tespit edilmiştir.
6	0,15	0,56355	3	Finansal bilgi manipülasyonu olasılığı hakkında ciddi bulguların olduğu tespit edilmiştir.
7	-1,43	-0,69863	3	Finansal bilgi manipülasyonu olasılığı hakkında ciddi bulguların olduğu tespit edilmiştir.
8	-0,66	-0,08746	1	Finansal bilgi manipülasyonuna başvurduğuna dair bir bulgunun olmadığı tespit edilmiştir.
9	-1,93	-1,10087	4	Finansal bilgi manipülasyonu yaptığına dair çok önemli bulgular olduğu tespit edilmiştir.
10	-1,62	-0,84985	4	Finansal bilgi manipülasyonu yaptığına dair çok önemli bulgular olduğu tespit edilmiştir.
11	-1,75	-0,95332	4	Finansal bilgi manipülasyonu yaptığına dair çok önemli bulgular olduğu tespit edilmiştir.
12	-1,40	-0,67852	3	Finansal bilgi manipülasyonu olasılığının ciddi bulguların olduğu tespit edilmiştir.
13	-0,14	0,32866	2	Finansal bilgi manipülasyonu yapma olasılığının bulunduğu tespit edilmiştir.
14	1,42	1,57352	4	Finansal bilgi manipülasyonu yaptığına dair çok önemli bulgular olduğu tespit edilmiştir.
15	0,22	0,61441	3	Finansal bilgi manipülasyonu olasılığı hakkında ciddi bulguların olduğu tespit edilmiştir.

Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Piyasasında Mart 2018 tarihi itibarıyle faaliyet gösteren 15 adet firmadan sadece 1 tanesi için, finansal bilgi manipülasyonu yaptığına ilişkin bir bulguya rastlanmamıştır. 2 tanesinin yapma olasılığının bulunduğu, 6 tanesinin yapma olasılığı hakkında ciddi bulguların bulunduğu ve 6 tanesinin yapma olasılığı hakkında çok önemli bulguların bulunduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırma sonucunda Mart 2018 tarihinde Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler

Piyasasında faaliyet gösterme kriterlerini sağlayan 15 adet firmanın % 40'ı 2016-2017 yıllarında finansal bilgi manipülasyonu yapma olasılıkları hakkında çok önemli bulguların olduğu tespit edilmiştir. İncelenen şirketlerin yaklaşık %6'ı için finansal bilgi manipülasyonu yaptığına ilişkin bir bulguya rastlanmamıştır.

SONUÇ

Türkiye'de faaliyet gösteren KOBİ'lerin en çok karşılaşıkları sorunların başında finansman, pazarlama ve ihracat sorunları gelmektedir. Bu sorunlarla karşılaşmasında en önemli etken KOBİ'lerin uyguladıkları bilimsel olmayan çalışma yöntemleri ve nitelikli personel eksikliği olduğu düşünülmektedir. Bu eksikliklerin giderilmesi için, Aralık 2005 tarihinde "KOBİ Borsası" olarak bilinen Gelişen İşletmeler Piyasası (GİP) için kuruluş izni alınmıştır. Gelişen İşletmeler Pazarı, gelişme ve büyümeye potansiyeline sahip küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin paylarını halka arz etmek suretiyle sermaye piyasalarından uzun vadeli ve geri ödemeleriz kaynak temin edebilmelerini amacıyla oluşturulmuştur.

Gelişen İşletmeler Pazarında (GİP), anonim şirket statüsünde yer alan aktif toplamı 5,8 milyon Türk Lirası ve net satış hasılatı 11,6 milyon Türk Lirası olan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin payları işlem görmektedir. Bu nitelikteki işletmelerin halka arz etmek suretiyle sermaye piyasalarından uzun vadeli ve geri ödemeleriz kaynak temin edilebilmesi amacıyla Gelişen İşletmeler Pazarı oluşturulmuştur. Böylece GİP'te işlem gören şirketler belirli bir büyülükle ulaşmayı bekleyen Borsa İstanbul'da işlem görmeyen faydalara kavuşabilmektedir.

Gelişen İşletmeler Pazarı'nda işlem görme kriterlerinin tespit edilebilmesi için şirketlerin mali tablolarının doğru, şeffaf ve güvenilir olması beklenmektedir. Bu nedenle mali tabloların gerçeği yansıtması, finansal bilgi manipülasyonu yapılip yapılmadığı önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Pazarında 2016-2017 yılları arasında yer alan 18 şirketin finansal bilgi manipülasyonu yapıp yapmadıklarını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda Beneish TR modeli kullanılmıştır. Beneish TR modeli, finansal bilgi manipülasyonu yapan şirketleri belirlemek amacıyla oluşturulmuş bir modeldir. Bu modelde belirlenen 9 adet bağımsız değişkenler 2016-2017 yıllarının finansal verileri ile saptanmıştır. Bu döneme ait Beneish TR modelinde kullanılan 9 adet bağımsız değişkenler ile M_i değerine ulaşılmıştır. M_i değeri ile işletmelerin finansal bilgi manipülasyonuna başvurup başvurmadığı ile ilgili bulgular tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, Borsa İstanbul Gelişen İşletmeler Piyasasında Mart 2018 tarihi itibarıyle faaliyet gösteren 15 adet firmadan sadece 1 tanesi için, finansal bilgi manipülasyonu yaptığına ilişkin bir bulguya rastlanmamıştır. 2 tanesinin yapma olasılığının bulunduğu, 6 tanesinin yapma olasılığı hakkında ciddi bulguların bulunduğu ve 6 tanesinin yapma olasılığı hakkında çok önemli bulguların bulunduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- Amara, Ines, Ben Amar, Aaanis, & Jarboui, Anis (2013). Detection of fraud in financial statements: french companies as a case study. International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences, 3(3), 40-51.
- Ata, H. Ali, & Seyrek, İbrahim H. (2009) "The use of data mining techniques in detecting fraudulent financial statements: an application on manufacturing firms". Süleyman Demirel University the Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, 14(2), 157-170.
- Bekçi, İ., Avşarlıgil, N., (2011). "Finansal bilgi manipülasyonu yöntemlerinden yaratıcı muhasebe ve bir uygulama", World of Accounting Science, Cilt.13, Sayı. 2, 131-161.
- Beneish, M., (1999). "The detection of earnings manipulation", Financial Analysts Journal, Vol. 55, No.5, 24-36.
- Borsa İstanbul (2018). İMKB Gelişen İşletmeler Piyasası İşlem Esasları Genelgesi.

- Kalaycı, Ş., (2008). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Küçükkoçaoğlu, G., Benli, Y.K., Küçüksözen, C. (2007), “Finansal bilgi manipülasyonunun tespitinde yapay sinir ağı modelinin kullanımı”, İMKB Dergisi, 9(36), 1-30.
- Küçüksözen, C. & Küçükkoçaoğlu, G. (2005). Finansal bilgi manipülasyonu: İMKB şirketleri üzerine ampirik bir çalışma: International Accounting Conference On The Way To Convergence İstanbul: Muhasebe Bilim Dünyası (MÖDAV).
- KÜÇÜKSÖZEN, C. (2004). Finansal bilgi manipülasyonu: nedenleri, yöntemleri, amaçları, teknikleri, sonuçları ve İMKB şirketleri üzerine ampirik bir çalışma, Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.
- Perols, Johan L., & Lougee, Barbara A. (2011). “The relation betvveen earnings management and financial statement fraud” Advances in Accounting, 27 (1), 39-53.
- Varıcı, İdris; Er, Bünyamin (2013) “Muhasebe manipülasyonu ve firma performansı ilişkisi: İMKB uygulaması”, Ege Akademik Bakış Dergisi, 13(1), 43-52.
- Yörük, N. ve E., Doğan, (2009), Finansal Bilgi Manipülasyonu ve Finansal Bilgi Manipülasyonunun Belirlenmesine Yönelik İ.M.K.B'da Bir Uygulama, Detay Yayıncılık, Ankara

EĞİTİM TERCİHLERİNE İKTİSADI DALGALANMALAR ÖZELİNDE BİR YAKLAŞIM

Kahraman KALYONCU Aksaray Üniversitesi kkalyunc@yahoo.com
 Merve KAYA Aksaray Üniversitesi merve12kaya@gmail.com

GİRİŞ

Okuma-yazma bilmeyenlerin oranının giderek azalırken, eğitim talebi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de artış göstermektedir. Eğitim talebindeki artışa rağmen ortalama eğitim düzeyinin uzun yıllar sonucunda kısmi artışlar göstermesinin nedeni kuşaklar arasındaki eğitim talebi farkı ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Dünya genelinde ortalama eğitim düzeyleri incelendiğinde iktisadi kalkınmasını tamamlamış ülkelerde bu oranın yüksek olduğu gözlenmektedir. Almanya'da 14, İsviçre'de 13.7, ABD'de 13.5, Norveç'te 12.7, Fransa'da 11 olan bu oran Türkiye'de 1975 yılında %2.1, 2005'te 6 ve 2015 yılında 8. sınıf düzeyindedir.¹ Tarihsel olarak ele alındığında zorunlu eğitim politikası ile de birlikte eğitim düzeyinin Türkiye'de olduğu gibi tüm dünyada yükselme eğiliminde olduğu görülmektedir. Diğer yandan dünya genelinde artış gösteren yükseköğretim talebinin altında yatan temel etmenlerin ne olduğuna dair çeşitli teorik açıklamalar empirik analizlerle genişletilmiştir.

Buna göre ücret (Mincer, 1974; Freeman, 1971, 1975a,b, 1976; Zarkin, 1983, 1985; Felderer ve Drost , 2000; Arcidiacono vd., 2012; Leigh 2012; Bozgedik, 2017), istihdam (Spence, 1973; Erikli, 2014), beceri, akademik kariyer, statü (Koç, 2013; Güleç, 2007), gibi nedenlerle bireyler daha fazla eğitim talebinde bulunabilmektedir. Bireylerin eğitim taleplerini açıklayan iktisadi yaklaşımların yanında, çocuğun sahip olduğu 'sosyal sermaye'nin (J.S. Coleman)², 'kültürel sermaye'nin (P. Bourdieu ve J. C. Passeron)³, ait olduğu toplumsal sınıfın (K. Marx) çocukların eğitim ve dolayısıyla gelecekteki yaşamını etkilediğini ifade etmektedir. Eğitim talebinde görülen bu artış yükseköğretim arzı üzerinde bir baskı yaratmaktadır. Türkiye'de özellikle son 20 yılda artan yükseköğretim talebi⁴, gecikmeli olarak yükseköğretim arzı ile desteklenmiş ve genç kuşak arasında yükseköğretim mezun oranı artış göstermiştir. Verilen eğitimin kalitesi göz ardı edildiğinde yükseköğretim arzının yükseköğretim talebine gecikmeli olarak yanıt vermesi, yeni yükseköğretim kurumlarının açılması, o kurumda ders verecek öğretim üyesinin istihdam edilmesi ya da kontenjanlarının talebe göre belirlenmesinin belirli bir süreci gerektirmesi gibi nedenlerle açıklanabilir. Bu noktada yükseköğretim arz ve talebinde görülen dengesizlikler nedeniyle yükseköğretim kurumlarına yerleşen aday sayısında yıldan yıla dalgalanmalar ile karşılaşılmakta ve söz konusu dalgalanmalar bu çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde ekonomik büyümeyenin önemli bir unsuru olan beşeri sermaye stoku ve eğitim paradigması üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde tasarrufların yatırıma (fiziki, beşeri sermaye ve teknolojiye) dönüştüğü bir ekonomide tasarruflarda görülen dalgalanmaların beşeri sermaye yatırımlarını nasıl dalgalandırdığına degenilirken, dördüncü bölümde eğitim yatırımlarında görülen dalgalanmalar bir kısmi denge analizi olan Cobweb Modelinden başlayarak daha genele doğru teorik çerçevede ele alınarak değerlendirilmiştir.

BEŞERİ SERMAYE VE EĞİTİM

¹ UNESCO, Education Data, Educational Attainment, Mean years of schooling. 2015. <http://data UIS.unesco.org/> E.t. 23.05.2018.

² Coleman (1988), sosyal sermayeyi toplumun sosyal kurumlarında var olan ve bireyin toplumsal ve bilişsel gelişimine fayda sağlayan kaynaklar olarak tanımlamakta ve bireylerin farklı akademik başarı göstermesini farklı toplumsal yapıdan gelmeleri ile ilişkilendirmektedir.

³ Bourdieu (2015)'in bireyin içinde yaşadığı habitusa göre şekillenen ve onun tüm birikimlerini ifade eden yeniden üretim sentezine göre toplumdaki eşitsizlikler, siyasal ve ekonomik güç gibi bir çok faktör eğitim aracılığı ile kuşaklara aktarılır. Böylece kültürel sermaye nesiller boyunca eğitim aracılığı ile yeniden üretilen eğitim, egemen sınıfın lehine gerçekleşen bir üretim mekanizması işlevini görür

⁴ Yükseköğretim programları özelinde hangi bölümün kaç öğrenci tarafından tercih edildiğine dair resmi bir istatistik olmadığından, yükseköğretim talebini ölçmesi açısından yükseköğretimde okuyan öğrenci sayısı dikkate alınmaktadır. Bkz. Yük. İstatistikler, Öğrenci sayısı.

Bir ülkenin sürdürülebilir iktisadi kalkınmasını nasıl ve hangi üretim faktörleri aracılığıyla gerçekleştireceği, iktisatçıların üzerinde durdukları önemli alanlardan birisidir. 1950'lerde geliştirilen Neo-Klasik büyümeye teorisine göre ekonomik büyumenin belirleyicileri fiziki sermaye ve emek olarak değerlendirilirken, teknoloji modelde dışsal olarak belirlenmiştir. Başlangıçta model dışı tutulan emeğin nitelikli halini temsil eden beşeri sermaye, Mankiw, Romer ve Weil (MRW) (1992) tarafından Solow modeline eklenmiştir. Ancak Romer 1986 ve Lucas 1988'in çalışmaları ile beşeri sermaye MRW (1992)'den önce de içsel modellerde kendine yer bulmuştur. Buna göre beşeri sermaye, bilgi, göç, sağlık, eğitim, araştırma gibi emeğin verimliliğini artıracak her türlü harcama olarak tanımlamaktadır (Schultz 1972, s. 9). Becker (1993), Lee (2007), Drucker (2011), Bulutay (1995), Kalyoncu (2008) ekonomik büyumenin yalnızca fiziki sermaye ile gerçekleşmeyeceğini, fiziki sermaye ile beşeri sermayenin aynı ekonomide birbirine uyumlu bir biçimde yer almaması durumunda ekonomik büyumenin sorunlu olacağını belirtmiştir⁵. Diğer yandan Romer (1986), nitelikli beşeri sermayenin teknolojik uyum ile ekonomik büyümeyi beraberinde getireceğini ifade etmektedir.

Eğitim, sağlık ve beslenme (Steger, 2000, s. 367) bileşenleri ile sınıflandırılan beşeri sermayenin bu çalışmada eğitim boyutu üzerine yoğunlaşacaktır. (Lau, vd. 1991, s. 2)'ne göre eğitim bireylerin standart ve yeni görevleri ifa etmesini, yeni bilgileri öğrenmesini, mesleki iletişimini geliştirmesini, kaygı düzeyini kontrol altına alıp yeniliklere ve değişen üretim süreçlerine uyum sağlamasını kolaylaştırır. Eğitimin, üretimin verimliliğini artırdığı ve aynı zamanda üretim süreçlerine uyumu kolaylaştırdığını açıklayan çalışmaların yanında işgücüün neden daha fazla eğitim aldığı inceleyen çalışmalar da söz konusudur. Spence (1973), eğitimli işgücüne yüksek ücret ödenmesini, onların üretim biçimlerine daha uyumlu olmaları ile açıklar. Bu nedenle istihdam olasılığını artırmak isteyen işgücüün daha fazla eğitim talebinde bulunduğu ifade eder. Mincer (1974)'in ücret denklemine göre, işçiler için ek bir eğitim düzeyinin pozitif marginal getirişi vardır ve bu etki gelişmekte olan ülkelerde daha fazladır. Benzer şekilde Psacharopoulos (1994) ülkelerin gelişmişlik durumlarına göre eğitimin marginal getiri oranlarını kıyaslamıştır. Buna göre, gelişmekte olan ülkelerde en yüksek eğitim getirisinin ilkokul seviyesinde gerçekleştiğini, gelişmiş ülkelerde ise bu etkinin yükseköğretim düzeyinde sağlandığını bulgulamıştır.

Tansel (2004), Türkiye'de eğitimin en yüksek getirisinin yükseköğretim mezunları arasında görüldüğünü tespit etmiştir. Krueger (1972), 1968 yılı için Türkiye'de eğitimin özel ve sosyal getirisini ölçmüştür, orta ve lise eğitiminin getirisinin yükseköğretimde sosyal getirisinden üç kat yüksek olmasını, piyasanın emek talebinin ortaöğretim mezunlarından yana olduğu bir ekonomide yükseköğretim emek arzını aşırı olmakla açıklamaktadır. S. Akçabelen (2010), eğitim ve sağlık göstergeleri üzerinden Türkiye'nin içsel ve dışsal büyümeye teorilerini incelemiştir ve dışsal modelde lise eğitiminin uzun dönemde üniversite eğitiminden daha esnek olduğunu, içsel modelde ise üniversite eğitiminin ekonomik büyümeye daha yüksek bir paya sahip olduğunu bulgulamıştır. Rosenzweig (1995), Becker (1993), Thomas vd. (1991), Ilmakunnas ve Maliranta (2005), eğitimin işgücüün verimliliğini artırarak onların ücret gelirlerini pozitif etkilediğini açıklayan diğer çalışmalarlardır.

Ayrıca beşeri sermayenin iktisadi ve sosyal kalkınmada önemli bir bileşeni olarak kendisine yer edinen eğitimin, uluslararası kıyaslamalarda ölçüt olarak kabul edilen bazı göstergeleri (PISA Skorları, yükseköğretimde okullaşma oranı, okur-yazarlık oranı) incelendiğinde kalkınmış ekonomilerin (Norveç, İsveç, Finlandiya, İsviçre, Japonya gibi) PISA Skorlarının yüksek ve yükseköğretimde okullaşma oranlarının çoğunlukla yüksek olduğu görülmektedir.⁶ Eğitim alanında sağlanan başarı ile ekonomik gelişmişlik arasındaki güçlü ilişkinin varlığı ampirik çalışmalarla desteklenmektedir (Hanushek ve Woessmann, 2008; 2009; Cohen ve Soto, 2007; Jappelli, 2010; Cheung ve Chan, 2008).

Beşeri sermayenin etkinliğinden hareketle başladığımız bu çalışmada üretim biçimlerinin değişmesi eğitim süreç ve biçimlerinin değişmesine neden olmuştur. Türkiye'de yükseköğretimde öğrenim gören öğrenci sayısı incelendiğinde 1983 yılında 320 bin olan öğrenci sayısı, 2000'de 1,4 milyon, 2012'de 4,6 milyon, 2017 yılı itibarıyle 3,2 milyondur⁷. Görüldüğü gibi Türkiye'de genel olarak yükseköğretim

5 Beşeri Sermayenin ekonomik büyümeye performansı üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar, özellikle 1980'lerden sonra önem kazanmıştır. Öyle ki 1966 yılında konuya ilgili 792, 1970 yılında 1350 çalışma mevcutken (Blaug, 1970), 2018 yılı itibarıyle "human capital" ile ilgili yaklaşık 4 milyon akademik yazın bulunmaktadır.

6 Unesco, Percentage of all students in tertiary education enrolled in ISCED 5, both sexes (%). 2018. World Bank GNI per capita (constant 2010 US\$). OECD PISA Score (Science).

7 YÖK. İstatistikler. Öğrenci sayıları. 2018. <https://istatistik.yok.gov.tr/> Erişim tarihi. 25.04.2018.

talebinde zaman içerisinde dalgalanmalar yaşanırken, özel olarak yükseköğretim programlarına olan talep kendi içerisinde dalgalanmalara maruz kalmaktadır.

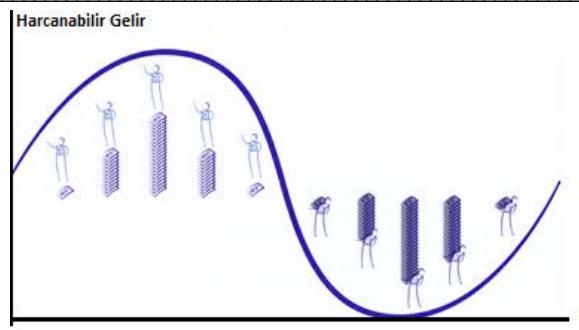
Tarım toplumunda toprak, sanayi toplumunda hammadde, bilgi toplumunda ise enformasyon ve bilgi, üretimin hammaddesi olarak işlev görürken üniversiteler enformasyonu alıp bilgi üreten en üstün kurum olarak görülmektedir (Dolgın, 2010, s. 20). 11. Yüzyılda Batı Avrupa'da kurulmaya başlayan modern üniversiteler yalnızca tıp, teoloji, hukuk ve sanat eğitimleri verirken, coğrafi keşifler, sanayi devrimleri, Rönesans, Reform, Aydınlanma Düşüncesi gibi politik, dini, ekonomik gelişmeler neticesinde üniversiteler tüm dünyaya yayılmıştır. İlk modern üniversiteler bir meslek edindirmenin ötesinde entelektüel düşüncenin yayılımı ve gelişimini sağlamayı hedeflerken, özellikle Amerika'nın keşfi ve Batı Avrupa ile Amerika'nın geliştirdiği ticari ilişkiler sayesinde üniversite kültürü Amerika'ya da taşınmış ve 19. Yüzyıldan itibaren üniversiteler ABD öncülüğünde ve dünya genelinde piyasaya emek arzá yetiştiren kurumlar haline dönüşmüştür. Bu dönüşüm yükseköğretim arzının çeşitlenerek genişleyip yayılmasını sağlamıştır. Dünya genelinde 11. yüzyılda üniversitelerde hukuk, teoloji, sanat ve tıp olmak üzere yalnızca 4 temel bilimsel öğretide eğitim verilirken, 2018 yılı itibarıyle yalnızca Türkiye'de 28.000 yükseköğretim programında eğitim verilmektedir⁸. Yükseköğretim arzındaki bu yayılım ve genişlemenin yükseköğretim talebi ile de desteklendiği üniversite öğrenci sayılarından anlaşılmaktadır. Ancak yükseköğretim programlarının doluluk oranları zaman içerisinde incelendiğinde talepte bir dalgalanma yaşandığı görülmektedir. Örneğin Türkiye genelinde fen-edebiyat fakültesi mezunlarının istihdam sorunu yaşaması, söz konusu fakülte programlarının son yıllarda neredeyse hiç tercih edilmemesine yol açtığı bilinmektedir⁹. Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde iktisadi dalgalanmalar olgusuna kısaca dejindikten sonra yükseköğretim talebindeki dalgalanmalar konusunu belirli teorik yaklaşımlar yardımıyla ele alacağız.

TASARRUFUN EVRİMLEŞMİŞ BİR BİÇİMİ OLARAK EĞİTİM YATIRIMI

Homoeconomicus varsayımi altında rasyonel birey(ler)in amacı, hayat boyu faydasını maksimize etmeye olacağından, birey(ler) servet ve kişisel gelirini nasıl tasarruf edeceğini konusunda mikro iktisadi kararlar alır ve onun bu kararı kendisinin gelecek dönemdeki faydasını etkilerken ve aynı zamanda ekonominin işleyişini de belirlemektedir. Bu nedenle birey(ler)in hayat boyu fayda fonksiyonu bütün ekonomi için önemlidir (Taşdemir, 2006, s. 117). Benzer şekilde tek kişilik bir ekonomide üretim ve tüketim gerçekleştiren Robinson Crusoe, zamanlararası tüketim modeline göre kişisel gelir ve servetini tüketim ile tasarruf arasında tahsis etmektedir (Long ve Plosser, 1983, s. 67). Eğer Crusoe, bugünkü tüketimini gelecek tüketime tercih ederse pozitif tasarruf etmiş olacak, aksine gelecek tüketimini bugüne tercih edecek olursa kendisine kredi açarak kendisinden borçlanmış (negatif tasarruf) olacaktır. Şekil 1'de Crusoe'un kendisinin gelecek dönemdeki gelirinden borçlanarak, kendisine kredi açması ve gelecek dönemde bu kredi için katıldığı yükümlülük sonucunda tek kişilik piyasada yarattığı dalgalanma gösterilmiştir. Buna göre örneğin 1000 liralık sabit bir geliri olan birey cari dönemde 1100 liralık bir tüketim gerçekleştirdiğinde borcun ödeme tarihi geldiğinde 100 lira ve onun faizini ödeyeceğinden harcanabilir geliri 900 liranın altına düşecek ve bireyin harcanabilir geliri Şekil 1'deki gibi bir dalgalanma seyredecektir.

⁸ YÖK. Türlerine göre birim sayıları raporu. <https://istatistik.yok.gov.tr/> Erişim tarihi 25.04.2018.

⁹ (YÖK, 2017).

Şekil 1: Tek Kişilik Bir Ekonomide Tasarruf-Borç Dalgalanması

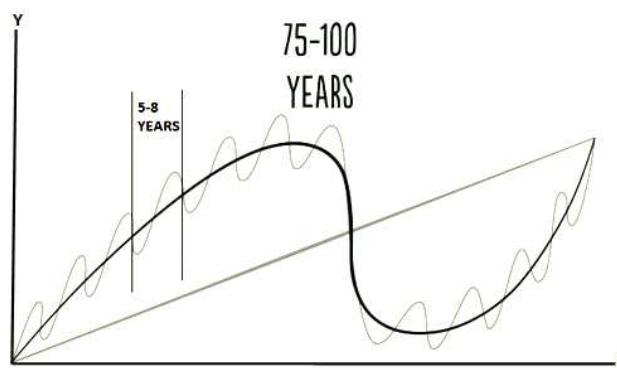
Kaynak: (Dalio, 22.09.2013) E.t: 17.05.2018

Diğer yandan Crusoe ekonomisine Cuma'nın katılımı ile genişleyen piyasayı ekonominin en küçük birimi olan hanehalk(lar)ı olarak değerlendirebiliriz. Öyle ki artık Robinson'un negatif ya da pozitif tasarrufta bulunması için iki alternatif doğmuştur. Robinson hem kendi gelecek gelirinden hem de ekonominin diğer bir aktörü olan Cuma'nın gelecek gelirinden negatif ya da pozitif bir tasarrufta bulunabilecektir. Ne tek kişilik Robinson Crusoe ekonomisinde ne de Cuma'nın dahil olduğu piyasa modelinde tasarruflar yalnızca tüketimi öne çekmek ya da ertelemek için kullanıldığından ekonome dalgalanma yaşanmaktadır. Örneğin Robinson Crusoe'un tuttuğu balıkları ya da topladığı üzümleri kurutup stoklayarak gelecek tüketimi için bir tasarrufta bulunması aynı zamanda gelecek dönem için kendisine bir boş zaman yaratması anlamına gelmektedir. Robinson yarattığı boş zaman sayesinde gelecek dönemde deneyim, beceri ve niteliklerini geliştirme olanağı bularak beseri sermayesini kuvvetlendirme fırsatı bulacaktır.

En basit haliyle gelir tanımı şu şekildedir:

$$Y = C + S = C + I \quad [Y: \text{Milli gelir}, C: \text{Tüketim}, S: \text{Tasarruf}, I: \text{Yatırım}]$$

Milli gelirin yalnızca tüketim ve tasarruf harcamalarından olduğu ve tasarruf harcamalarının yatırıma dönüştüğü basit milli gelir modelinde gelir ya tüketilmekte ya da tasarruf edilmektedir. Eğer ekonome zamanlararası tüketim modelinde olduğu gibi bugünkü tüketim gelecek tüketime tercih edilirse, gelecekte elde edilecek olan gelirden borçlanılarak kredi kullanılmış olacaktır. Kredi kullanarak negatif tasarrufta bulunulması ve bugünkü tüketimin artırılması, cari dönemde daha fazla harcamaın gerçekleşeceğini ve böylece ekonome harcama kanalıyla milli gelirde artış yaşayacağını gösterir. Bu şekilde kredi kanalıyla ekonominin milli gelirinde yaşanan genişleme ekonome hem kısa dönemde hem de uzun dönemde bir dalgalanma yaşammasına neden olacaktır. Kısa dönemli bu dalgalanmaların süresi Şekil 2'de gösterildiği gibi 5-8 yılken, uzun dönemli konjonktürel dalgalanmalar 75-100 yılda gerçekleşmektedir.

Şekil 2: Kısa ve Uzun Dönemli İktisadi Dalgalanmalar

Kaynak: (Dalio, 22.09.2013) E.t: 17.05.2018

Gördüğü gibi hem tek kişilik Robinson Crusoe ekonomisinde hem hane halklarının olduğu ekonome hem de makro ölçekte dünya ekonomisinde en büyük iktisadi dalgalanmaların yaşamasının nedeni borçlanmadır. Ekonominin karmaşıklaşlığı, borç alım-satım işlemlerinin tüzel kurumlar aracılığı ile gerçekleştiği makroekonomik modelde, Robinson Crusoe ekonomisinde olduğu gibi tasarruflar yatırımlara kanalize olmaktadır. Örneğin kredi kanalıyla bireyler televizyon (tüketim malı) veya firmalar üretimde verimliliğini artıracak olan iş makinesi (fiziki sermaye yatırımı veya teknoloji) satın alabilir ya

da eğitim (beşeri sermaye yatırımı) harcamasında bulunabilirler. Bizim bu çalışmada odaklandığımız nokta tasarruf yani kredi kanalıyla beşeri sermaye yaratmak için eğitime yapılan yatırımlardır. Tasarrufların yani kredinin (borçların) iktisadi dalgalanma yaratmasının kaçınılmaz olduğu bir ekonomide eğitim talebinin de bundan etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır.

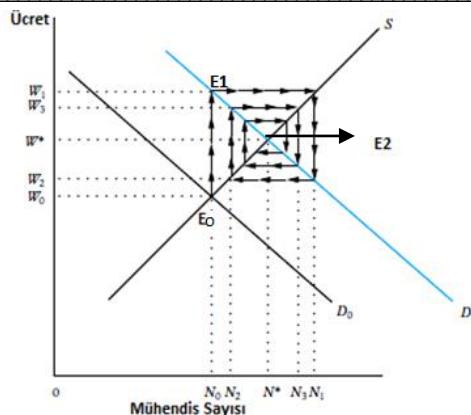
Tasarruf ve onun sağladığı ekonomik genişleme yalnızca iktisatçıların ilgilendiği bir alan olmanın ötesinde diğer sosyal, sağlık ve fen bilimcilerinin de ilgi alanı olmuştur. 13.000 yıllık tarihsel bir süreci kapsayan analizinde fizyolog J. Diamond, Yeni Gine'nin neden bir ABD olamadığı sorusuna yanıt ararken aynı zamanda Solow (1956)'nın sorduğu temel soruya da işaret etmektedir. Diamond, toplumların farklı düzeydeki sermaye birikimlerinin temelinde, onların sahip olduğu coğrafi farklılıkların yarattığı farklı hammadde kaynaklarına sahip olmanın yattığını ifade etmektedir. Bu hammadde kaynaklarında aranan temel özellikler: stoklama ve yüksek kaloridir. Bugünün gelişmiş birçok ülkesinde buğday gibi kalorisi yüksek, uzun süre saklanabilen, üretimi nispeten kolay olan ürünler kolaylıkla stoklanabilmştir. Böylece insanlar kısa sürede daha kaliteli ürünler elde ettikleri için hem ürününden hem de zamandan tasarruf etmişlerdir. Üretim ve zamandan tasarruf eden ve kendilerine boş zaman yaratılan toplumlar aynı zamanda yeni üretim teknikleri geliştirme aşamasında kendilerine yatırım yaparak beşeri sermayelerini kuvvetlendirmiş ve ülkenin iktisadi kalkınmasına katkı sağlamışlardır. Ancak coğrafi olarak bu imkanlardan yoksun ülkelerde insanlar, bütün emek ve zamanlarını düşük kalorili ve stoklanamayan tarımsal ürünleri elde etmek için harcadıklarından yeni teknolojileri geliştirememiş ve yüzyıllar boyunca aynı ilkel üretim biçimleri ile üretmeye devam etmek zorunda kalmışlardır. Böylece bu ülkelerle beşeri, fiziki sermaye ve teknolojik gelişmeler sayesinde kümülatif bir birikim gösteren coğrafi yönden avantajlı ülkelerin arasındaki makas giderek genişlemiştir.

Özetle bu başlık altında gerek tek kişilik Robinson Crusoe ekonomisinde, gerekse de karmaşık bir makroekonomide karşımıza çıkan tasarruf olgusunun yatırımlara kanalize olarak, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini nasıl etkilediği ve ekonomide yarattığı dalgalanmalara degenilirken özel olarak tasarrufların eğitim aracılığı ile beşeri sermayeye dönüşümü ele alınmıştır. Takip eden bölümde bu dalgalanmaların özel bir türü olan cobweb dalgalanması yardımıyla eğitim konusu değerlendirilecektir.

EĞİTİM TALEBİNİ COBWEB MODELİ ÜZERİNDEN OKUMAK

Bir önceki başlıkta iktisadi dalgalanmaların nedeni olarak açıklanan tasarruf paradigmasi, bu başlıkta eğitim yatırımlarında görülen dalgalanmaların bir açıklayıcısı olarak değerlendirilmektedir. Tasarruf olgusu üzerinden ele aldığımız iktisadi dalgalanmalar konusu ile öncelikle mikroekonomide karşılaşılmaktadır. Bunun en temel teorik tartışmaları da ilk iktisadi faaliyetlerden olan tarım üzerinden yapılmıştır (T.R. Malthus, W.S. Jevons, L. Moore, G. King, J.S. Mill vd.). M. Ezekiel (1938), bazı tarımsal malların üretim ve fiyatlarında 50 yıldan daha fazla zamanlı dalgalanmaların yaşandığını gözlemlemiştir. Buna göre üreticiler ne kadar mal üreteceğine karar verirken yalnızca bir önceki dönemin fiyatını dikkate almakta, fiyatlar yüksek olduğunda üretimi artırarak, düşük olduğunda azaltarak üretim miktarını belirlemektedirler. Bu şekilde örümcek ağına benzer bir hareket yapısı sergilediğinden fiyat ve üretim miktarında görülen basit dalgalanma, alanyazında "Örümcek Ağı Teorisi (Cobweb Teorisi)" olarak tanımlanmıştır.

Ehrenberg ve Smith (2012, s. 319), Cobweb Modelinden hareketle yükseköğretim talebindeki değişimi ücretler ile ilişkilendirerek açıklamaktadır. Buna göre mühendis emek piyasasındaki denge ücret ve emek miktarı arasındaki değişim Şekil 3'te gösterilmektedir. t döneminde emek arz ve talep dengesi E_0 noktasında sağlandığında piyasa denge ücreti W_0 , denge emek miktarı N_0 'dır. Emek talebinin herhangi bir nedenden ötürü D_1 'e kayması sonucunda denge E_2 'ye erişmeden önce E_1 noktasında gerçekleşecektir. Çünkü bireylerin mühendis olmaya karar vermesi (mühendislik fakültesine kayıt olmaları) ile mühendis (mühendislik fakültesinden mezun) olmaları arasında önemli bir zaman dilimi söz konusudur. E_1 geçici denge noktasına erişildiğinde emek arz eğrisi sıfır esnekliğe sahiptir ve aynı emek miktarı (N_0) artık daha fazla ücret geliri elde etmektedir (W_1).

Şekil 3: Mühendis Emek Piyasasında Cobweb Modeli

Kaynak: (Ehrenberg & Smith, 2012, s. 319).

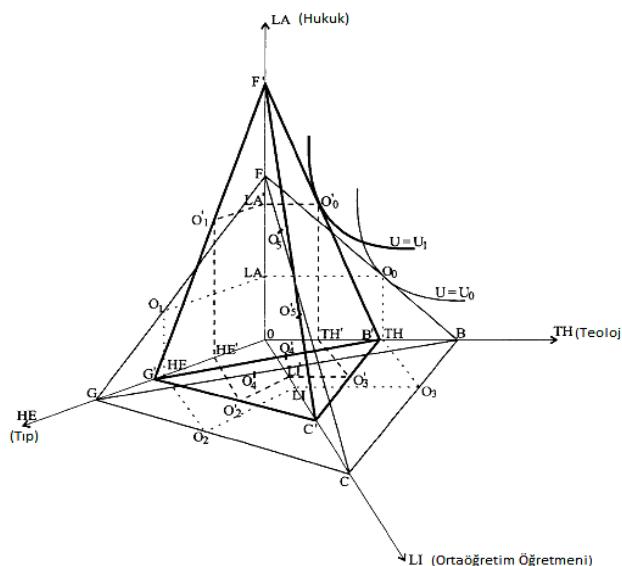
t_1 döneminde emek talebindeki artış sonrasında yeni uzun dönemli dengenin E_1 yerine E_2 noktasında ve dolayısıyla ücretlerin W_1 yerine, W^* düzeyinde oluşması gerektiğini bireyler algılayamamaktadır. Piyasadaki W_1 mühendislik ücretlerini dikkate alarak mühendislik bölümünü kayıt yaptıran $N_0 - N_1$ kadar öğrenci, mezun olup emek piyasasına dahil olduklarında piyasada bir emek arzı fazlalığı ile karşılaşacaktır. t_4 döneminde emek arzının geçici olarak N_1 düzeyinde sabitlenmesi ile ücretler W_2 'ye düşerken, denge emek miktarı N_2 'de gerçekleşecektir. Ücretlerde görülen bu düşüş öğrenci ve çalışanları mühendislik emek piyasasından çıkmaya zorlayacak ancak bu etki birkaç yıl tam olarak hissedilmeyecektir. $W_2; N_2$ denge ücret ve emek düzeylerinde emek talebinin emek arzından yüksek olması sonucu yeni bir emek kitleği ile karşılaşılırken bu kitle ücretleri W_3 'e yükselerek döngüyü kendi etrafında seyretmeye devam edecektir. Bu salınım zamanla küçülecek ve nihayetinde uzun önemli dengeye erişilecektir (Ehrenberg & Smith, 2012, s. 320). Ancak Ezekiel (1938), Cobweb Modelindeki dalgalanmanın her zaman dengeye yakınsayan bir süreç izlemediğini, arz ve talep eğrilerinin esnekliklerine bağlı olarak dalgalanmanın sürekli ya da dengeden iraksayan bir süreç de izleyebileceğini ifade etmektedir.

Eğitim ve ücret bağlamında ele alınan yukarıdaki teorik açıklamanın ardından alanyazında konuya ilgili yapılan ampirik çalışmalar şu şekilde özetlenebilir: Freeman (1971), belirli bir alanda uzmanlaşan emeğin, o alandaki ücretleri nasıl etkilediğini ve cari dönemdeki ücretin gelecek dönemdeki ücretler üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, yüksek nitelikteki kariyer tercihlerinin önemli ölçüde gelir ve ücret değişkenlerinden etkilendiğini bulgulamıştır (Williams, 1972, s. 511-513). Freeman (1975a), ABD'de 1950-1971 dönemi boyunca hukuk bölümü kayıtlarındaki periyodik dalgalanmanın bir yükseköğretim döneminin kapsayan dört-beş yılda bir dip ve zirveler çizerek Cobweb Dalgalanmasını yarattığını ve genç avukatların ücretleri ile mezun sayısı arasında ters ilişkinin varlığını bulgulamıştır. Freeman (1976a), ABD'de mühendislik fakültesi ücret, mezun sayısı ve mühendis piyasası koşullarının mühendis emek arzıyla ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Öğretmen emek piyasasını Cobweb Modeline uyarlayan Borghans (1991), öğretmen emek açığı oluşumunun, ücret artışları ve nispeten düşük işsizlik oranlarını beraberinde getirerek öğretmenlik mesleğinin daha tercih edilebilir hale geldiğini belirtmektedir. Öğretmen eğitim talebi artarken eğitim döneminin tamamlanmasının ardından emek arzı bolluğu oluşacağından, ilgili yükseköğretim programına olan kayıt düşecektir. Böylece öğretmen arzı artıp azalan bir dalgalandırma seyredecektir. Leffler ve Lindsay (1979), öğrencilerin tıp fakültesi başvurularında naif bekentilerde olduğu gibi cari dönem ücretlerini dikkate alarak davranışlarını şekillendirdiklerini gözlemlemiştir. Spangler (2003), Amerika'da emek piyasasına geçişteki gecikmeden dolayı (yükseköğretim giriş ve mezuniyet arasındaki gecikme), hukuk öğrencilerinin emek arzının 'cobweb benzeri' bir trend yaratıp yaratmadığını incelemiştir ve hukuk fakültesi mezunlarının sayısı arttıkça, hukuk hizmetleri endüstrisindeki ücretlerin düşüğünü, öte yandan alternatif mesleklerin ücretlerinin hukuk fakültesi kayıtları üzerinde, hukukçu ücret düzeyinden daha etkili olduğunu tespit etmiştir. Ryoo ve Rosen (2004), ABD'de mühendislik bölümünü kayıt yaptıran öğrencilerin naif bekentiler yerine rasyonel bekentilere göre karar aldıklarını ve kariyer fırsatlarına karşı duyarlı olduklarını belirtmiştir.

Öğrencilerin yükseköğretim tercihlerindeki davranışları alanyazında yalnızca Cobweb modelinin öngördüğü şekilde naif beklenilere göre incelenmemiş, aynı zamanda Uyumcu Beklentiler ve karar alıcıların rasyonel olduğunu varsayan Rasyonel Beklentiler Modeli çerçevesinde de ele alınmıştır. Buna göre Siow (1984), hukuk emek piyasasındaki ücret, alternatif mesleklerin ücretleri ve hukuk bölümü birinci sınıf öğrencilerinin sayısı arasındaki ilişkiyi incelemiştir ve karar alıcıların bölüm tercihlerinde miyopik davranışlar yerine rasyonel karar aldıklarını tespit etmiştir. Zarkin (1983), meslek seçimlerinin bir ön aşaması olan lise eğitim kararını Cobweb ve Rasyonel Beklentiler Modeli ile ele alarak iki model sonuçlarını kıyaslamış ve miyopik bir bekleni mekanizmasına sahip olması ve uzun dönemde kalıcı tahmin hataları yaratması nedeniyle lise eğitimi alma kararında cobweb modelinin etkili olmadığını tespit ederken; iktisadi aktörlerin akıldışi kararlar almasının zorlu olduğunu ifade etmiştir.

Özetle alanyazındaki çalışmalarda Cobweb Modelinin teorik yapısını doğrular şekilde yükseköğretim bölüm tercihleri ücretler ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkiye yine ücretler üzerinden ele alan Diebolt ve Murr (2004), mevcut çalışmalardan farklı olarak dört farklı yükseköğretim program tercihlerini onların beklenen ücretleri ile ilişkilendirek alanyazını derinleştirmiştir. Şekil 4'te öğretmenlik, hukuk, teoloji ve tip bölümleri arasında tercih yapacak bireyin bu mesleklerdeki ücret değişimleri karşısındaki tepkileri incelenmektedir. Hukukçuların beklenen ücretlerindeki nispi değişim üretim imkânları eğrisini (FB), hukuk branşı lehine olacak şekilde ($F'B'$) yukarı taşımaktadır. Yine hukukçuların beklenen ücretlerindeki nispi değişim eğitim talebinde bulunan bireylerin farksızlık eğrisini $U = U_0$ 'dan $U = U_1$ 'e taşımaktadır. Şekil 4'tekiörnekte bireylerin eğitim tercihleri başlangıçta ağırlıklı olarak teolojiden yanayken beklenen ücretlerin hukuk lehine değişim sonucunda öğrencilerin tercihleri hukuk branşına yoğunlaşmıştır. Daha genel bir açıklama ile Diebolt ve Murr (2004), bir meslek grubunun ücretlerindeki artışın, ilgili yükseköğretim programının talebindeki artışla sonuçlandığını ve bu durumun ücretlerin düşmesine ve öğrencilerin daha rekabetçi böümlere yönlendirilmesi konusunda bir yeniden uyum yarattığını tespit etmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tek kişilik Robinson Crusoe ekonomisinde, hanehalklarından oluşan mikro ekonomide ya da ekonomik aktörlerin karmaşıklaştığı makro ekonomi de tasarruf olgusuyla karşılaşılmaktadır. Zamanlararası tüketim modelinin öne çıkardığı şekilde kişisel gelir ya da milli gelirin yanında bireyler zamanlarından da tasarruf edebilmektedir. Gelirinden ya da zamanından tasarruf eden birey, hanehalkı ya ekonomiler mevcut tasarruflarını gelecek dönemde fiziksel sermaye, teknoloji ve beşeri sermaye yatırımları olarak değerlendirebilmektedir. Bu çalışma ekonomide tasarrufların evrimleşmiş bir olgusu olan beşeri sermaye kavramının ekonomik büyümeye üzerindeki etkisinden hareketle başlamıştır. 1980'lerden sonra büyümeye teorisinin içerisinde kendisine yer edinen ve emeğin nitelikli halini ifade eden beşeri sermaye, özellikle yapay zekânın öne çıktığı endüstri 4.0 üretim çağında ekonomik büyümeyenin itici gücü olarak görülmektedir. Ancak teknolojik gelişmenin etkisiyle üretim biçimleri sürekli bir yenilenme içerisindeyken, üretimde teknolojinin tamamlayıcı bir unsuru olan emekte işgücü piyasasından kaybolmamak için kendisini bu değişime karşı güncellemektedir. Emeğin işgücü piyasasındaki değişime uyum sağlama genel olarak eğitim özel olarak da meslek liseleri ve yüksekokretim aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yüksekokretim talebinde bulunan bireyler, piyasanın emek talebi, kendi zevk ve tercihleri ve üniversite sınavından aldıkları puan gibi kıskıçlar arasında karar vermek zorundadır. Eğitim talebindeki artışla birlikte yüksekokretim programlarına yerleşen aday sayısında yaşanan dalgalanmalar çeşitli teorik yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Bu çalışmada yüksekokretim programlarına yönelik talepteki dalgalanmalar öncelikle mikro iktisadi dalgalanmaları açıklayan temel yaklaşımlardan biri ola ve kısmi denge analizinin en temel örneğini oluşturan Cobweb Teoremi yardımcı ile ele alınmış, ardından alanyazındaki bir diğer genişletilmiş kısmi denge analizi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Alanyazındaki çalışmalarda yüksekokretim bölüm tercihlerinin cobweb modelinde olduğu ücretlerdeki dalgalanmaya karşı duyarlı olduğu tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Aghion, P. and Howitt, P.(1992). A model of growth through creative destruction. *Econometrica*, 60(2), 323-351.
- Arcidiacono, P., Hotz, V. J., ve Kang, S. (2012). Modeling college major choices using elicited measures of expectations and counterfactuals. *Journal of Econometrics*, 166(1), 3-16.
- Barro, R.J. (1991). Economic growth in a cross section of countries. *Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407-443.
- Becker, G. S. (1993). Human capital: A theoretical and empirical analysis with special reference to education (3rd Edition). The University of Chicago Press. Chicago.
- Blaug, M. (1970). Economics of education: A selected annotated bibliography (2nd ed.). Pergamon Press. New York.
- Borghans, L. (1991). Occupational choice: the market for primary school teachers. Research Centre for Education and Labour Market. Limburg.
- Bourdieu, P. (2015). Yeniden üretim: eğitim sistemine ilişkin bir teorinin ilkeleri. Heretik Yayınları. Ankara
- Bozgedik, A. (2017). Eğitimde yeni bir model olan temel lise öğrencilerinin üniversite ve meslek seçimini etkileyen faktörler. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya.
- Bulutay, T. (1995). Yeni büyümeye kuramları ve büyümeye. kalkınma konusunda diğer bazı yaklaşımalar. DPT Yayıncı.
- Cheung, H. Y. and Chan, A. W. (2008). Understanding the relationships among PISA scores, economic growth and employment in different sectors: A cross-country study. *Research In Education*. 80(1), 93-106.
- Cohen, D. and Soto, M. (2007). Growth and human capital: good data, good results. *Journal of Economic Growth*. 12(1), 51-76.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*. Vol. 94. S.95-120.
- Dalio, R. (2013). How the economic machine works by Ray Dalio. Principles by Ray Dalio. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=PHe0bXAIuk0> Erişim Tarihi: 17.05.2018
- Diamond, J. (2016). Tüfek, Mikrop ve Çelik. Tübitak Yayınları. Çev. Ülker İnce. 26. Baskı. Ankara.
- Diebolt, C. and El Murr, B. (2004). A cobweb model of higher education and labour market dynamics. *Brussels Economic Review*, 47(3-4), 409-430.
- Defoe, D. (2013). Robinson Crusoe. Çev. A. Göktürk. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.
- Dolgun, U. (2010). Yirmi birinci yüzyılda yüksekokretimin yeni misyonu. Sosyoloji Konferansları (42), 15-39.
- Drucker, P. (2011). Büyük Değişimler Çağında Yönetim. Çev. Zülfü Dicleli. Optimist Yayınları. Birinci Baskı. İstanbul.
- Ehrenberg, R. G. and Smith, R. S. (2012). A cobweb model of labor market adjustment (appendix 9a). *Modern Labor Economics: Theory and Public Policy* (S. 319-322) İçinde. Boston: Pearson Education.
- Erikli, S. (2014). Yoksul lise son sınıf öğrencilerinde eğitim algısı: Mamak örneği. Gazi Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara

- Ezekiel, M. (1938). The cobweb theorem. *The Quarterly Journal of Economics*, 52(2), 255-280.
- Felderer, B. and Drost, A. (2000). Cyclical occupational choice in a model with rational wage expectations and perfect occupational mobility. (No. 81), Institute for Advanced Studies.
- Freeman, R. B. (1975a). Legal cobwebs: A recursive model of the market for new lawyers. *The Review of Economics And Statistics*, 57(2), 171-179.
- Freeman, R. B. (1975b). Supply and salary adjustments to the changing science manpower market: Physics, 1948-1973. *The American Economic Review*, 65(1), 27-39.
- Freeman, R. B. (1976). A Cobweb model of the supply and starting salary of new engineers. *ILR Review*, 29(2), 236-248.
- Güleç, G. (2007). Anadolu güzel sanatlar liseleri müzik bölümü öğrencilerinin alanları ile ilgili yüksekokretim kurumlarını tercihlerinde etkili olan faktörlerin öğretmen ve öğrenci boyutunda değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.
- Hanushek, E. A. and Woessmann, L. (2008). The role of cognitive skills in economic development. *Journal of Economic Literature*. 46(3), 607-68.
- Hanushek, E. A. and Woessmann, L. (2009). Schooling, cognitive skills, and the Latin American growth puzzle (No. w15066). National Bureau of Economic Research.
- Ilmakunnas, P. and Maliranta, M. (2005). Technology, labour characteristics and wage-productivity gaps. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 67(5), 623-645.
- Jappelli, T. (2010). Economic literacy: An international comparison. *The Economic Journal*, 548(120), F429-F451.
- Kalyoncu, K. (2008). An assesment of the effect of health and nutritional quality on worker effort and economic growth through physical and human capital: cross-country and Turkish evidence. Doktora tezi. ODTÜ. Ankara.
- Koç, A. C. (2013). Öğrencilerin sosyoloji bölümünü tercih nedenleri (ODTÜ örneği). Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Üniversitesi. Nevşehir.
- Krueger, A. O. (1972). Rates of return to Turkish higher education. *Journal of Human Resources*, 482-499.
- Lau, L.J., Jamison, D.T. and Louat, F. (1991). Education and productivity in developing countries: an aggregate production function approach. PRE Working Paper Series No. 612. Washington, D.C. The World Bank.
- Lee, J-W., (2007) Economic Growth and Human Development in the Republic of Korea, 1945- 1992. <http://gd.tuwien.ac.at/soc/undp/oc24aa.htm>.
- Leffler, K. and Lindsay, C. M. (1979). How do human capital investors form earnings expectations? *Southern Economic Journal*. 591-602.
- Leigh, A. (2012). Teacher pay and teacher aptitude. *Economics of Education Review*, 31(3), 41-53.
- Long Jr, J. B., & Plosser, C. I. (1983). Real business cycles. *Journal of political Economy*, 91(1), 39-69.
- Lucas, R.E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.
- Mankiw, N.G., Romer, D. and Weil, D. (1992). A contribution to the empirics of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 107, 407-437.
- Mincer, J., (1974). Schooling, earnings, and experience. New York: Columbia University Press.
- OECD. (2018). PISA Score (Science). <http://www.oecd.org/pisa/>
- Psacharopoulos, G. (1994). Returns to Investment in Education: A Global Update. *World Development*. 22(9), 1325-1343.
- Romer, P. M., (1986) "Increasing returns and long-run growth," *Journal of Political Economy*, 94(5), 1002-1037.
- Rosenzweig, M.R., (1995). Why are there returns to schooling? *AEA Papers and Proceedings* 85 _2. 153–158.
- Ryoo, J., & Rosen, S. (2004). The engineering labor market. *Journal of Political Economy*. 112 (1), 110-140.
- S. Akçabelen, A. (2010). The effect of human capital on economic growth: the case of Turkey 1960-2005. Doktora Tezi. Yeditepe Üniversitesi. İstanbul.
- Schultz, T. W. (1972). Human capital: Policy issues and research opportunities. In *Economic Research: Retrospect and Prospect*, Volume 6, Human Resources (pp. 1-84). NBER.
- Siow, A. (1984). Occupational choice under uncertainty. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 631-645.
- Spangler, P. W. (2003). Cobweb Adjustment and the Market for new Lawyers. *Park Place Economist*, 11.
- Spence, A.M., 1973, Job market signaling. *Quarterly Journal of Economics*, 87, 355-374.
- Steger, T., M, (2000). Productive consumption and growth in developing countries. *Review of Development Economics*, 4(3), 365-75.
- Thomas, D., Strauss, J., ve Henriques, M. H. (1991). How does mother's education affect child height? *Journal of Human Resources*, 183-211.
- Tansel, A., (2004). Education and Labor Market outcomes in Turkey. Background for the World Bank Report, Turkey: Education Sector Study.
- Taşdemir, M. (2006). Dinamik genel denge modellerinde zamanlararası tercihler: indirgenmiş fayda teorisi ve yetersizlikleri. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 6(12). 115-129.
- Temple, J.R.W., (1998). Equipment investment and the Solow model. *Oxford Economic Papers*, 50(1), 39-62.
- UNESCO, Education Data, Educational Attainment, Mean years of schooling. 2015. <http://data.uis.unesco.org/> E.t. 23.05.2018.
- UNESCO, (2018) Students in tertiary education enrolled in ISCED 5, both sexes (%).

- Williams, G. (1972). Reviewed Work(S): The market for college trained manpower: a study in the economics of career choice By Richard Freeman. 1(4), S. 511-513.
- World Bank, (2018). GNI per capita. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>
- YÖK. Türlerine göre birim sayıları raporu. <https://istatistik.yok.gov.tr/> Erişim tarihi 25.04.2018.
- YÖK. YÖK'ten Kesin Kayıtlara İlişkin Değerlendirme ve Analiz. 25.08.2017. http://www.yok.gov.tr/documents/10279/31137395/YOK_ten_Kesin_Kayitlara_Iliskin_Degerlendirme_ve_Analiz.pdf E.T.19.04.2018
- Zarkin, G. A. (1983). Cobweb versus rational expectations models: Lessons from the market for public school teachers. *Economics Letters*, 13(1), 87-95.
- Zarkin, G. A. (1985). Occupational choice: An application to the market for public school teachers. *The Quarterly Journal of Economics*, 100(2), 409-446.

III. INES INTERNATIONAL EDUCATION AND SOCIAL SCIENCE CONGRESS 2018

INVITATION LETTER

Dear: **Öğr. Gör. Suudan Gökçe GÖK**
Gazi Üniversitesi

We are pleased to inform you that the Advisory Board of **III. Ines International Education and Social Science Congress 28 April - 01 May 2018** - after rigorous peer review, has decided to **ACCEPT** your Paper to be presented at III. Ines International Education and Social Science Congress - 2018

» **Paper ID :** 20181588

» **Presentation Type :** Oral Presentation / Sözel Sunum

» **Paper Title :** BİREYSEL KARIYER HEDEFLERİNE ULAŞMADA DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİN ROLÜ

Thank you in advance for your contribution toward the success of III. Ines International Education and Social Science Congress - 2018; we look forward to welcoming you to INES.

Best Regards,

Prof. Dr. Coşkun ARSLAN

On behalf of organizing committee

MEDYADA ÖRGÜTSEL SESSİZLİK İLE ÇALIŞAN PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİİN ÇOKLU UYUM ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

Ahmet GÜVEN, Gazi Üniversitesi, aguven@gazi.edu.tr

Ayşe İŞİ, Gazi Üniversitesi, ayseisi@gazi.edu.tr

GİRİŞ

Demokratik toplumlarda medyanın ayıralıklı bir yeri vardır. Özellikle özgür bir haber medyası, demokrasinin oksijeni olarak görülür. Çünkü dünyadaki demokratik toplumlarda, medyanın sağlıklı bir kamuoyu oluşturma ve oluşan kamuoyunu yansıtma gibi iki temel fonksiyonu olmakla birlikte, haber medyasının da devletin siyasi ve yargı kollarındaki etkinliklerini gözlelemek ve denetlemek gibi önemli bir işlevi vardır.

‘Sessizlerin sesi’ olarak demokrasinin varlığını sürdürmesini sağlayan medya sektöründe çalışanların; çalıştığı kuruma ve kurumsal hedeflere bağlı, kendisini kurumun bir parçası olarak gören elemanlar olması beklenir. Çünkü iş ve işyeri ile ilgili problemleri yöneticilerine iletebilen, çözülmesine katkı sağlayabilen, kendi görüşlerini ortaya koymayı başaran çalışanlara sahip olan örgütlerin daha başarılı olduğu bilinmektedir. Ama bu durumun tersinin, yani çalışanların çalışıkları kurumla ilgili yapıcı fikirlerini, önerilerini ve samimi düşüncelerini bilinçli bir kararla paylaşmamayı seçmesi halinde örgütlerin, bu durumdan olumsuz etkilendiği de gözlenmektedir.

Günümüz örgütlerinde verimlilik en önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir. Verimliliğin temel taşıyıcılarından biri, çalışanın performansıdır. Çalışan performansından anlaşılan, çalışanın görev ve sorumluluklarını ne denli etkili bir biçimde yerine getirdiğidir. Yüksek performans gösteren çalışan, görev ve sorumluluklarını başarıyla yerine getiren kişidir; böylelikle örgütün amaçlarına da katkıda bulunmuş olur (Aldemir, Ataol ve Budak, 2004:291). Çalışanın becerileri, tutum, inanç ve davranışları, ilişki kurma ve yönetme tarzları bütün organizasyonel girişimlerde başarıyı belirleyici unsurlardır (Barutçugil, 2004: 11). Bu durum medya için de geçerlidir.

Bu açıklamalar ışığında medya çalışanlarının örgütSEL sessizlik ve iş performansı düzeylerinin belirlenerek, özellikle olumsuz sessizlik türlerinde, çalışanların sessizlik düzeyleri ile iş performansları arasında nasıl bir ilişki olduğunun ortaya konması, medyada etkinliğin ve verimliliğin artırılmasına olanak sağlayacaktır. Bu nedenle medyada var olan durumun olduğu gibi tespit edilerek problemin ortaya konması ve çözüm önerileri geliştirilmesi amacıyla bir alan araştırması yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular, tablolar ve grafikler yardımıyla sunularak değerlendirilmiştir.

ÖRGÜTSEL SESSİZLİK

Çalışanların sessiz kalma davranışları önceden (geçmişte) uyum olarak algılanırken bugün için sessizlik, bir tepki ve geri çekilme hali olarak ele alınıyor.

Dyne vd. (2003:1364), sessizliği konuşmanın olmaması veya açık bir şekilde anlaşabilecek bir davranışın olmayışi olarak tanımlarken; Morrison ve Milliken (2000: 707) ise örgütSEL sessizliği, çalışanların işlerini ve işletmeyi iyileştirmeyle ilgili fikir bilgi ve düşüncelerini kasıtlı olarak esirgemesi olarak tanımlamaktadır.

Çakıcı (2007:149)'ya göre örgütSEL sessizlik, çalışanların iyileşme ve gelişme adına işi veya işyeriyle alakalı teknik ve/veya davranışsal konularda ilgili görüş ve düşüncelerini bilinçli olarak esirgemesi ve sessizleşmesidir. Morrison ve Milliken (2000: 707) bir başka tanımlarında örgütSEL sessizliği, örgütSEL

değişim ve gelişimin önünde tehlikeli bir engel ve çoğulcu bir örgüt yapısının öünü tıkayan, kolektif bir fenomen olarak tanımlamaktadırlar. Çoğulcu örgüt de, çalışanlar arasındaki görüşlerin ve değerlerin farklılığı, çok yönlü bakış açılarının ve fikirlerin ifade edilmesine imkan veren örgüt olarak açıklanır (Morrison ve Milliken 2000:707). Örgütsel sessizlik, çalışanların toplu/ortak seviyede bir olgu olarak örgütsel problemler veya konular hakkında fikir, düşünce ve bilgilerini kendine saklamasıdır. (Morrison ve Milliken 2000:707).

Pinder ve Harlos (2001:334), çalışanların kendi örgütsel şartlarının davranışsal, bilişsel ve duygusal değerlendirmeleri hakkında bu durumu değiştirebilecek ya da düzeltebilecek kişilere samimi/gerçek düşüncelerini sözlü veya yazılı olarak vermekten kaçınması, esirgemeş olarak tanımlar örgütsel sessizliği. Bu tanımdan yola çıkarak örgütsel sessizlikle ilgili beş çıkarımda bulunurlar. (Pinder ve Harlos, 2001:334-335).

1. Örgütsel sessizlik adaletsizlik şartlarında, çeşitli bireysel ve durumsal faktörlere bir tepki olarak ilerleyen dinamik bir süreçtr.
2. Örgütsel sessizlik, örgütsel şartların çalışanları doğrudan etkilediğinde iş görenlerin biliş, duyu ve davranış durumlarını içermektedir.
3. Örgütsel sessizlik, iletişim ortamının engellenmesi ile ortaya çıkar.
4. Örgütsel sessizlik, çalışanlar tarafından olumlu ya da olumsuz durumlara karşı gelişebilir.
5. Örgütsel sessizliğin dışardan gözlemciler tarafından tespit edilmesi çok zordur.

Örgütsel Sessizliğin Alt Boyutları

Çalışan sessizlik davranışı sakin/durgun ve boyun eğme şeklinde temel değişkene göre ikiye ayrılmıştır. Bu değişkenler şunlardır: Gönüllülük, bilinçlilik, kabullenme, stres düzeyi, alternatiflerin farkında olma, konuşmaya eğilim, ayrılmaya eğilim ve baskın duygulardır (Pinder ve Harlos, 2001:348). Sessizlik aktif, bilinçli, maksatlı ve istekli bir durum olup, bu yüzden kabul edilmiş (itaatkâr) sessizlik, savunma amaçlı sessizlik ve örgüt yararına (prososyal) sessizlik olarak incelenmiştir. Seslilik ve sessizlikle ilgili bu üç işgören motifinin davranışları:

- İlgisizliğe, uysallığa ve boyun eğmeye bağlı ilgisiz davranışlar (kabul edilmiş)
- Korkuya bağlı kendini koruyan davranışlar (savunma amaçlı)
- Uzlaşmaya ve fedakarlığa bağlı, diğeri odaklı davranışlar (örgüt yararına).

Bu üç çalışan profili, altı ayrı davranış ile boyutlandırılmıştır. Bunlar; pasif işgören motifinde, boyun eğmeye bağlı ilgisiz davranış, korkmuş işgören motifinde, korkuya bağlı uysal (ilgisiz, sessiz ve uysal) ilgisiz sesli davranış, proaktif işgören motifinde, korkuya bağlı korumacı davranış, işbirliği ve uzlaşmaya dayalı değer odaklı davranıştır.

Kabul Edilmiş Sessizlik

Sessiz kalmanın ilk boyutu ilgisizlik ve boyun eğmeye dayalı sessizlik davranışı halidir. Bu sessizlik türü, çalışanların iş yerinde ilgisizlik veya boyun eğme/kabullenme durumlarından dolayı sahip oldukları bilgiyi, fikri ve düşünceyi kimse ile paylaşmama ve konularda pasif olma halidir. (Pinder ve Harlos, 2001:350).

Sessizlik davranışının temelinde itaatkar ve uysallık niyeti yattmaktadır. İşgören eğer, mevcut durumda çekilmek ya da teslim olmakta; konuşmak, dahil olmak veya durumu değiştirmek için girişimde bulunmak için çaba göstermek konusunda gönüllü değilse, gösterdiği sessizlik davranışını itaatkardır. İşgörenin fikrinin önemsenmeyeceğini ve böylece herhangi bir fark oluşturamayacağını düşünmesi kişisel olarak kendini yetersiz hissetmesi davranışlarını ve düşüncelerini iş yerinde alınan kararlara ve oluşturulan normlara göre şekillendirmesi ve bunları kabullenmesi ilgisiz ve uysal sessizlik davranışları ve tutumları olarak ifade edilir (Dyne, vd. 2003:1366).

Sessizlik, itaatin bir sonucudur. Çalışanlar, değişim yarattıklarına inanmadığı zaman, itaat ederler ve proaktif şekilde olası önerileri ve fikirleri ile katkıda bulunmazlar (Tiktaş, 2012:89). Sonuç olarak, itaatkar sessizlik kasıtlı olarak pasif davranışlı içerir ve ıysallık/itaatkârlık ve anlamlı değişimlerin grubun yeteneğinin ötesinde olduğu duygusuna dayalı bilgileri kendine saklama halidir (Dyne, vd. 2003: 1366).

Savunma Amaçlı Sessizlik

Bu sessizlik türü, korku temelinde kendini korumanın bir formu olarak konuya ilgili fikir, bilgi ve görüşlerin dışavurumundan kaçınma şeklinde tanımlanabilir. Kabul edilmiş sessizliğe göre savunma amaçlı sessizlik daha proaktiftir; farkında olmayı ve alternatifleri göz önünde bulundurmayı kapsar ve bunu fikir, bilgi ve görüşleri kendine saklamadan, o an için en iyi kişisel strateji olduğu yönündeki bilinçli bir karar takip eder. Kabul edilmiş sessizlik pasif itaat anlamına gelirken, savunma amaçlı sessizliğin temelinde değişiklik önerisi yapmanın doğuracağı sonuçlardan korkma ve konuşma korkusu yatkınlıdır. Savunma amaçlı sessizlik, fikirleri ifade etmenin kişisel olarak riskli olduğu temelinde bilgiyi kendine saklamayı içerir (Dyne, vd. 2003:1367).

Örgüt Yararına Sessizlik

Örgüt yararına sessizlik, işe ilgili fikir, bilgi ve görüşlerin, diğer kişilerin ya da örgütün yararını gözetme amacıyla, özveri veya işbirliği güdüleri temelinde dışavurumundan kaçınma olarak tanımlanmaktadır. Örgüt yararına sessizlik, farkında olma, alternatifleri göz önünde tutma ve fikir, bilgi ve düşünceleri kendine saklama konusunda bilinçli karar verme üzerine temellendirilir (Dyne, vd. 2003:135-136-67). Örgüt yararına sessizlik, iki şekilde ortaya çıkar. Bunlar:

1. Çalışanın örgütünü koruma güdüsü içinde sessiz kalması
2. Başka bir çalışanı koruma güdüsünün dışavurumudur (Brinsfield, 2009, s:146).

ÇALIŞAN PERFORMANSI

Performans, bir işi yapan bireyin, grubun, çalışma biriminin ya da işletmenin o iş aracılığıyla hedefe göre nereye ulaşabildiğinin göstergesidir. Dolayısıyla performans, çalışanın görevinde ne yapması gereğine ilişkin beklenelerle, gerçekte ne yaptığı arasındaki ilişkinin bir fonksiyonudur. Çalışanın görevini gerçekleştirmek için yaptığı her işlem ve eylem, bir performans davranışıdır (Argon ve Eren, 2004:224)

Bayram (2006:48) ise performansı, bir çalışanın veya grubun, ilgili oldukları birimin ve örgütün amaçlarına, niteliksel ve niceliksel katkılarının toplam ölçüsü olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, bireysel iş performansı, örgüt açısından önemlidir. Bireysel anlamda çalışanların performanslarının güçlü ya da zayıf olmasından örgüt de etkilenmektedir

Çalışan performansı, her örgütin etkililiği, başarısı ve performansı bakımından önemlidir. Hatta Campell gibi bazı araştırmacılar, performansın sadece faaliyetin sonucu değil, bizzat faaliyetin kendisi olduğunu ifade etmektedir. Campell, performansı, çalışanın örgütsel amaçlara katkı düzeyine göre ölçülebilir ve örgütin amaçlarına uygun olan davranışlar olarak nitelendirmektedir (Suliman, 2001: 1049; Tutar ve Altınöz 2010'dan).

Bir örgütün performansı ise; stratejik, taktiksel ve operasyonel amaçlarının gerçekleştirilebilmesinde, çalışanların işin nitelik ve gereklerini yerine getirmek için gösterdikleri tüm çabaların değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir (Eraslan ve Algün, 2005:95).

YÖNTEM

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Ulusal yayın yapan gazete, dergi ve televizyonların baskı ve yayın merkezlerinin İstanbul olmasına karşın Başkent Ankara, hükümet merkezi olması nedeniyle tüm yayın organlarının en önemli haber kaynaklarının olduğu kurumları bünyesinde barındırmaktadır. Buna bağlı olarak ulusal yayın yapan

medya organlarının hepsinin Ankara'da büroları bulunmaktadır. Araştırmamızda medya organlarının Ankara merkez bürolarında çeşitli görevlerde bulunan tüm çalışanlar, araştırma evreni olarak belirlenmiştir.

Ankara merkez bürolarında çalışan tüm personeli içeren bir listeye ulaşılmadığından Mayıs 2017'de rassal olarak seçilmiş zaman dilimlerinde medya organlarının Ankara büroları ziyaret edilmiş ve çalışan mevcut personel ile gönüllülük esasına dayalı olarak yüz yüze anketler yapılmıştır.

Alan araştırması yöntemiyle yapılan araştırmada 7 TV kanalı, 8 gazete ve 2 haber ajansında çalışan ve rassal olarak seçilen 178 medya çalışanı, araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada Dyne vd. (2003) tarafından geliştirilen ve Şehitoğlu (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan 7'li Likert tipindeki Çalışan Sessizliği Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek Kabul Edilmiş Sessizlik, Savunma Amaçlı Sessizlik ve Örgüt Yararına Sessizlik olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır.

Araştırmada, Fuentes, Saez, Montess (2004) ve Rahman ve Bullock (2004) tarafından geliştirilen ve Göktaş (2004) tarafından Türkçeye uyarlanan 7'li Likert tipindeki Örgütsel Sessizlik Ölçeğinin üç maddesi ile Kirkman ve Rosen (1999) tarafından geliştirilen ve Cöl (2008) tarafından Türkçe'ye uyarlanan ölçegin dört maddesi birleştirilerek ve Şehitoğlu (2010) tarafından geçerlilik güvenilirlik çalışması yapılarak oluşturulan Çalışan Performansı ölçüği kullanılmıştır.

Veri Analizi

Medya çalışanlarının örgütsel sessizlik türleri ile çalışan performansı arasındaki ilişkilerin ayrıntılı olarak açıklanması amacıyla ölçeklerden elde edilen toplamsal puanlar eşit aralıklı sınıflara dönüştürülverek ‘düşük, orta, yüksek’ olarak sınıflandırılmış ve böylece veriler kategorik hale getirilmiştir. Elde edilen bu veriler, tanımlayıcı istatistikler, Spearman Sıra Korelasyon Katsayısı ve Çoklu Uyum Analizi kullanılarak analiz edilmiştir.

Spearman sıra korelasyon katsayısı, herhangi biri normal dağılımlı olmayan iki değişken için kullanılabileceği gibi sıralama ölçme düzeyinde ölçülmüş iki değişken arasındaki ilişkinin yönünün ve derecesinin belirlenmesinde de kullanılır. Pearson korelasyon katsayısının parametrik olmayan karşılığıdır.

Genel olarak Uyum (Correspondance) analizi, değişkenler arasındaki ilişkilerin iki ya da daha çok boyutlu çapraz tablolarla incelendiği durumlarda kullanılan ve tanımlayıcı tipte olan çok değişkenli istatistiksel bir yöntemdir. Uyum analizi sonunda, iki ya da daha çok değişkenli çapraz tablolarda her bir değişkenin kategorileri arasındaki ilişkiler grafiksel olarak incelenerek yorumlanır. İki kategorik değişken arasındaki ilişkinin incelenmesi için kullanılan uyum analizine basit uyum analizi, ikiden fazla değişken arasındaki ilişkilerin incelenmesi için kullanılan uyum analizine ise Çoklu Uyum Analizi adı verilmektedir. Çoklu Uyum analizi sonucunda çok yönlü tablolardaki bilginin iki boyutlu grafik gösterimi elde edilir. Çoklu Uyum analizi, ikiden fazla kategorik değişken ve bu değişkenlerin düzeyleri arasındaki ilişkileri iki boyutlu grafiklerle görsel olarak açıklayan bir analizdir. Uyum analizi ile iki ya da daha fazla kategorik değişken arasındaki ilişki çözümlenirken değişkenlerin kategorileri, indirgenmiş boyuttaki bir uzayda noktalar olarak tanımlanır. Bu nedenle birbirine benzer kategoriler uzayda birbirine daha yakın noktalar olarak konumlanırken daha benzeşmeyen kategoriler birbirine uzak noktalarda konumlanır (Alpar, 2011:355-372).

Çoklu Uyum Analizi, dağılımsal bir varsayımlı olmaması, özellikle değişkenlerin kategorileri arasındaki ilişkileri ortaya koyması ve sonuçların grafiklerle sunulması nedeniyle kolay yorumlanabilmesi gibi avantajları olduğundan çalışmalarda sıkça tercih edilen istatistiksel bir yöntemdir.

BULGULAR

Araştırmaya katılan medya çalışanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 1'de verilmiştir. Çalışanların yaklaşık olarak %39'unu kadınlar, %61'ini erkekler oluşturmaktadır. Yaklaşık %37 ile çoğunluğu 26-35 yaş arasındaki genç çalışanlardan oluşan araştırma grubumuzda çalışanların %82'si lisans ve %12'si lisansüstü eğitim almıştır. Medya çalışanları mesleki özelliklerine göre incelemişinde yaklaşık %60'ını Muhabirler, %12'sini kameramanlar, %10'unu yöneticiler oluştururken diğer çalışanlar teknik ve yapım yayın grubu çalışanları olmaktadır. Ayrıca çalışanların yaklaşık %38'i 1-5 yıl arası deneyime sahipken 21 yıl ve üstü deneyime sahip çalışanların oranı yaklaşık olarak %15'tir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Çalışanlara İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Nitelik	Sayı	Yüzde		Nitelik	Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	70	39,3	Görev Dağılımı	Muhabir	106	59,6
	Erkek	108	60,7		Kameraman	22	12,4
Yaş	18-25 yaş	40	22,5	Mesleki Kadem	Yönetici	17	9,6
	26-35 yaş	65	36,5		Teknik Yayın Gr	8	4,5
Eğitim Durumu	36-45 yaş	54	30,3		Yapım Yayın Gr	25	14,0
	46-55 yaş	18	10,1		1-5 yıl	68	38,2
	56 ve üstü	1	0,6		6-10 yıl	37	20,8
	İlköğretim	1	0,6		11-15 yıl	20	11,2
	Lise	9	5,1		16-20 yıl	27	15,2
	Lisans	146	82,0		21 yıl ve üstü	26	14,6
				Toplam		178	100,0

Medya çalışanlarının örgütsel sessizlik türlerine göre sessizlik düzeylerine ilişkin dağılım, Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Çalışanların Sessizlik Türlerine Göre Sessizlik Düzeylerinin Dağılımı

	Sessizlik Türü	Düzey	Sayı	Yüzde
Kabul Edilmiş Sessizlik		Düşük	114	64,0
		Orta	50	28,1
		Yüksek	14	7,9
Savunma Amaçlı Sessizlik		Düşük	100	56,2
		Orta	58	32,6
		Yüksek	20	11,2
Örgüt Yararına Sessizlik		Düşük	13	7,3
		Orta	37	20,8
		Yüksek	128	71,9

Medya çalışanlarının sessizlik durumları incelemişinde kabul edilmiş sessizlik düzeyi düşük olan çalışanların oranının %64, savunma amaçlı sessizlik düzeyi düşük olan çalışanların oranının %56 ve örgüt yararına sessizlik düzeyi yüksek olan çalışanların oranının %72 olduğu belirlenmiştir. Kabul

edilmiş sessizlik ve savunma amaçlı sessizlik düzeylerinin düşük, örgüt yararına sessizlik düzeyinin ise yüksek olması, olumlu olarak algılanmaktadır. Medya çalışanlarının büyük çoğunluğunun işyerinde var olan herhangi bir durumu sorgulamadan kabul etmedikleri, işe ilgili fikir ve önerilerinin önemsenmediği düşüncesiyle ya da korku temelinde kendini korumak adına sessiz kalmadıkları; dolayısıyla yönetici ve iş arkadaşlarıyla işe ilgili görüşlerini paylaşmaktan büyük oranda çekinmedikleri görülmektedir. Ancak elde edilen bulgular karşılaşıldığında savunma amaçlı sessizlik düzeyi yüksek olan çalışanların, kabul edilmiş sessizlik düzeyi yüksek olan çalışanlardan fazla olduğu görülmektedir. Bu durum, medya çalışanlarının düşünce, öneri ve görüşlerinin değer görmeyeceği düşündesinden daha çok, görüşlerini ifade etmenin olumsuz sonuç doğuracağı korkusuyla bilinçli olarak düşünce ve görüşlerini ifade etmekten kaçındıklarını göstermektedir. Örgüt yararına sessizlik düzeyinin diğer sessizlik türlerine göre fazla olması, medya çalışanlarının kurumlarının çıkarlarını ve mesai arkadaşlarını korumak adına işe ilgili fikir, öneri ve görüşlerini paylaşma konusunda daha bilinçli hareket ettiklerini ortaya koymaktadır.

Medya çalışanlarının iş performans düzeylerine ilişkin dağılım Tablo 3'te verilmiştir. Çalışanların yaklaşık %72'si yüksek performans gösterirken %3'ünün ise düşük performans gösterdiği belirlenmiştir.

Tablo 3. Çalışanların Performans Düzeylerine Göre Dağılımı

Değişken	Düzen	Sayı	Yüzde
Çalışan Performansı	Düşük	5	2,8
	Orta	45	25,3
	Yüksek	128	71,9
	Toplam	178	100,0

Medya Çalışanlarının Örgütsel Sessizlik ile Çalışan Performansı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Medya çalışanlarının çalışan performansı ile örgütsel sessizlik türleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi için öncelikle Spearman Sıra Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır.

Tablo 4. Çalışan Performansı İle Sessizlik Türlerine İlişkin Korelasyon Katsayıları

	Örgütsel Sessizlik Türleri		
	Kabul Edilmiş	Savunma Amaçlı	Örgüt Yararına
Çalışan Performansı	-0,047	-0,017	0,200

Tablo 4'te verilen korelasyon katsayılarına göre; medya çalışanlarının iş performansı ile kabul edilmiş sessizlik ve savunma amaçlı sessizlik düzeyleri arasında negatif yönlü, örgüt yararına sessizlik düzeyi ile pozitif yönlü ve zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Çalışanların kabul edilmiş sessizlik ve savunma amaçlı sessizlik düzeyleri arttıkça, diğer bir deyişle işe ilgili fikir ve düşüncelerine önem verilmemiği düşüncesiyle ya da kendilerini koruma içgüdüsüyle sessiz kaldıkları ölçüde çalışanların iş performansları azalmaktadır. Diğer taraftan çalışanların örgüt yararına sessizlik düzeyleri arttıkça iş performansı da artmaktadır. Çalışanlar, kurumlarını ve iş arkadaşlarını koruma içgüdüsüyle bilinçli olarak sessiz kaldıkları ölçüde iş performansları artmaktadır.

Çalışanların örgütsel sessizlik türlerine göre örgütsel sessizlik düzeyleri ile çalışan performansı düzeyleri arasındaki ilişkilerin açıklanması için Çoklu Uyum (Correspondance) analizi yapılmıştır. En iyi test değerine 21 iterasyon sonunda ulaşılmıştır. Çoklu Uyum Analizinde varolan boyut sayısı, "Toplam kategori sayısı-Değişken sayısı" formülüyle bulunmaktadır. Bu durumda bu araştırmadaki

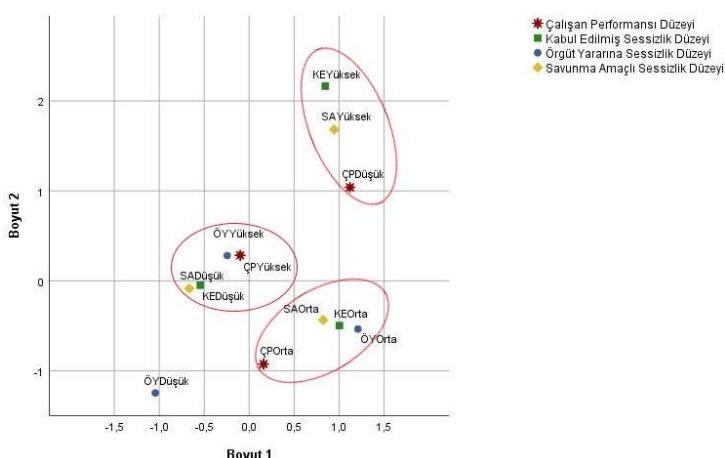
boyut sayısı $12-4=8$ 'dir. Ancak veriler iki boyutlu uzayda gösterileceğinden Tablo 5'te ilk iki boyuta ilişkin değerler verilmiştir.

Tablo 5. Model İstatistikleri

Boyut	Hesaplanan Varyans		
	Toplam (Özdeğer)	Inertia	Varyans (%)
1	1,574	0,393	39,3
2	1,357	0,339	33,9
Toplam	2,931	0,733	
Ortalama	1,465	,366	36,6

Tablo 5'te verilen özdeğerler, ilgili boyutun görelî önemini belirtmektedir. Inertia değerleri, varyansı ifade etmektedir. Çalışan performansı ile örgütsel sessizlik düzeyleri arasındaki ilişkiler iki boyutlu bir grafikle gösterildiğinde toplam varyansın %39,3'ü 1. boyut tarafından, %33,9'u ise 2. boyut tarafından açıklanmaktadır. Bu modelle açıklanan toplam varyans oranı %73,3'tür. Diğer bir deyişle değişkenler arasındaki ilişkiler, 8 boyut yerine 2 boyuta indirgenerek incelemekte toplam değişkenliğin %73,3'ü bu iki boyut tarafından açıklanmaktadır.

Sekil 1. Örgütsel Sessizlik ve Çalışan Performansı Düzeylerinin Uyum Grafiği

Şekil 1'de verilen iki boyutlu uyum grafiğinde birbirine yakın olan noktaların birbiriyle ilişkili oldukları değerlendirilir. Buna göre; kabul edilmiş ve savunma amaçlı sessizlik düzeyi yüksek olan medya çalışanlarının iş performansının yüksek düzeyde olduğu; kabul edilmiş ve savunma amaçlı sessizlik düzeyi düşük, örgüt yararına sessizlik düzeyi yüksek olan çalışanların ise iş performansının yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Örgüt yararına sessizlik düzeyi düşük olan çalışanlar, diğer sessizlik düzeyleri ve herhangi bir performans düzeyi ile ilişkilendirilememiştir.

SONUÇ

'Sessizliğin sesi' olarak tanımlanan medyanın emek yoğun çalışanlarının olumsuz sessizlik tiplerindeki davranışları incelediğinde bu konuda oldukça bilinçli hareket ettiğleri görülmektedir. Araştırma sonucunda çalışanların, kurumlarında veya iş ortamlarında var olan bir durumu olduğu gibi kabullenmeyip sorguladıkları; kendilerinin fikir, öneri ve düşüncelerine önem verildiğini düşündükleri için kurumları ve işleriyle ilgili fikir, görüş ve önerilerini büyük oranda paylaştıkları, sessiz kalmadıkları görülmektedir. Ancak medya çalışanları, kurumlarını ve birlikte çalışıkları iş arkadaşlarını korumak adına da bilgi ve görüş paylaşımından yine bilinçli olarak kaçınılmaktır ve sessizleşmektedir.

Medya çalışanlarının çalışan performansı ile örgütsel sessizlik düzeyleri arasındaki ilişkilerin diğer meslek grubu çalışanlarına benzer bir eğilim gösterdiği belirlenmiştir (Şehitoğlu ve Zehir, 2010; Tayfun ve Çatır, 2013). Buna göre, medya çalışanlarının iş performansı ile kabul edilmiş sessizlik ve savunma amaçlı sessizlik düzeyleri arasında negatif yönlü, örgüt yararına sessizlik düzeyi arasında ise pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Çoklu Uyum analizi sonucunda da bu ilişkiler iki boyutlu uyum grafiği ile görsel olarak ortaya konularak desteklenmiştir. Kabul edilmiş ve savunma amaçlı sessizlik düzeyi düşük, örgüt yararına sessizlik düzeyi yüksek olan çalışanların iş performansının yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Buna göre; kurumlarda fikirlerinin değerli olduğunu hissedene bunları ifade etmenin kişisel bir risk taşımadığını düşünerek işle ilgili fikir paylaşımı içerisinde olan medya çalışanları ile kurumlarını ve mesai arkadaşlarını korumak adına bilinçli olarak bilgi paylaşımından kaçınan medya çalışanları yüksek düzeyde iş performansı sergilemektedir. Diğer taraftan kabul edilmiş ve savunma amaçlı sessizlik düzeyleri yüksek olan çalışanların düşük iş performansı gösterdikleri görülmektedir. İtaat ve korku temeline dayanan bu sessizlik türlerinde çalışanlar sessizlige bürünmekte, bu da iş performanslarının düşmesine neden olmaktadır.

Araştırma sonucunda dikkat çeken bir husus, örgütsel sessizlik düzeyi düşük olan çalışanların iş performansı düzeyinin belirlenmemiş olmasıdır. Bu durumun ayrıca ele alınarak nedenlerinin incelenmesi, kurumsal performansın artırılması açısından önem arz etmektedir.

Medya çalışanlarının iş performanslarının artırılması, medya sektörünün etkinliğini ve verimliliğini artıracagından, iş performansını etkileyen faktörlerden biri olan örgütsel sessizliğin nedenlerinin araştırılarak giderilmesi çözüme katkı sağlayan bir yaklaşım olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aldemir, C., Ataol, A., & Budak, G. (2004). İnsan kaynakları yönetimi. İzmir, Barış Yayıncılık, Fakülteler Kitabevi.
- Alpar, R. (2011). Uygulamalı çok değişkenli istatistiksel yöntemler. 3. Baskı, Ankara, Detay Yayıncılık.
- Argon, T. & Eren, A. (2004). İnsan kaynakları yönetimi. Ankara, Nobel Yayın Dağıtım. No:614.
- Barutçugil, İ. (2004). Stratejik insan kaynakları yönetimi. Kariyer Yayıncılık.
- Brinsfield, C. T. (2009). Employee silence: Investigation of dimensionality, development of measures, and examination of related factors. The Ohio State University.
- Çakıcı, A. (2007). Örgütlerde sessizlik: sessizliğin teorik temelleri ve dinamikleri. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), 145 -162.
- Dyne, L. V., Ang, S., & Botero, I. C. (2003). Conceptualizing employee silence and employee voice as multidimensional constructs. Journal of Management Studies, 40(6), 1359-1392.
- Eraslan, E. & Algün, O. (2005). İdeal performans değerlendirme formu tasarımindında analitik hiyerarşi yöntemi yaklaşımı. Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 20(1), 95-106.
- Morrison, E. W. & Milliken, F. J. (2000). Organizational silence: A barrier to change and development in a pluralistic world. Academy of Management Review, 25(4), 706-725.
- Pinder, C. C., & Harlos, K. P. (2001). Employee silence: Quiescence and acquiescence as responses to perceived injustice. In Research in Personnel and Human Resources Management, 20, 331-369.
- Tutar, H. & Altınöz, M. (2010). Örgütsel iklimin işgören performansı üzerine etkisi: Ostim imalat işletmeleri çalışanları üzerine bir araştırma. Ankara Üniversitesi SBF dergisi, 65(02), 196-218.
- Şehitoğlu, Y. (2010). Örgütsel sessizlik Örgütsel vatandaşlık davranışları ve algılanan çalışan performansı ilişkisi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Gebze.
- Şehitoğlu, Y. & Zehir, C. (2010). Türk kamu kuruluşlarında çalışan performansının, çalışan sessizliği ve örgütsel vatandaşlık davranışları bağlamında incelenmesi. Amme İdaresi Dergisi, 43(4), 87-110.
- Tayfun, A. & Çatır, O. (2013). Örgütsel sessizlik ve çalışanların performansları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. İşletme Araştırmaları Dergisi, 5(3), 114-134.
- Tiktaş, G. (2012). Örgüt kültürü, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel sessizlik ilişkisine yönelik bir inceleme. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Y.L. Tezi, İzmir.

FARKLI OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMLARINA DEVAM EDEN ÇOCUKLARIN EBEVEYNLERİNİN OYUNCAK TERCİHLERİNİN İNCELENMESİ

Gökhan KAYILI Selçuk Üniversitesi gokhankayili@selcuk.edu.tr

Sena ALPSOY, Emine Songül VURAL, Mervenur BABUCCU, Ayşenur KUL, Sibel AHRAZOĞLU,

Zeyneb Büşra FINDIK, Huriye ARICI, Ahmet SAYIM & Ezgi DOĞAN

GİRİŞ

Yaşamın ilk yıllarından itibaren, çocuğun gelişimi üzerinde oyunun etkisi büyktür. Oyun, belli bir amaca yönelik olan ya da olmayan, kurallı ya da kuralsız gerçekleştirilen fakat her durumda çocuğun isteyerek ve hoşlanarak yer aldığı, fiziksel, bilişsel, dil, duygusal ve sosyal gelişiminin temeli olan, gerçek yaşamın bir parçası ve etkin bir öğrenme sürecidir (Arslan, 2000). Oyun okuma yazma gibi beceriler gerektirmeyen içsel motivasyonla şekillenen çocuğun duyduklarını, gördüklerini sınayıp denediği ve pekiştirdiği bir deney alanıdır. Doğumdan itibaren başlayan ve aslında insanın yaşamı boyunca devam eden geçmiş ile bağlantı kurarak, gelecek için de bir kaynak oluşturan oyun aynı zamanda üretme, iletişim kurma ve çocuk merkezli bir etkinlik olmasının yanında yetişkinliğe de hazırlamada gerçek yaşamın bir parçası, etkin öğrenme sürecidir (Aral, Gürsoy ve Köksal, 2000). Çocuğun gelişimi üzerinde oyunun etkisi ne kadar önemliyse, aynı durum oyun materyalleri (oyuncaklar) için de geçerli olmaktadır (Erden, 2001). Oyuncak; gelişim basamakları boyunca çocuğun hareketlerine düzen getiren, zihinsel, bedensel ve psikososyal gelişimine yardımcı olan, hayal gücünü ve yaratıcı yeteneklerini geliştiren tüm oyun malzemeleridir. Çocuğun çevresinde oyun malzemesi olarak kullanması için ne kadar çok çeşitte eşya varsa, çocuğun bunlara hayalinde verdiği anımlar da o denli değişik ve zengin olabilir. Oyunun rahat bir alan içinde ve yeterli araçlarla oynanması çocuğun gelişimini olumlu yönde etkiler. Bu açıdan bakıldığından oyun kadar oyuncağın da okul öncesi dönemde yeri ve önemi büyktür (Oktay, 2002).

Bir insanlık tarihi kadar eski olan oyuncaklar, geçmişten günümüze kadar sürekliliğini korumuş ve her zaman çocukların yaşamının bir parçasını oluşturmuştur (Yalçınkaya, 1996). Zaman içerisinde gelişen ve değişen oyuncaklar ve oyun materyalleri, kültürlerde göre değişimler göstermektedir. Alınan ya da hazırlanan oyuncaklar, her çocuk tarafından aynı amaçla, farklı şekillerde kullanılmaktadır. Türkiye'de de diğer ülkelerde olduğu gibi, kendi kültürümüzü yansıtacak şekilde oyuncaklar farklılık göstermektedir. Çok çeşitli şekillerde yapılmış olan oyuncaklar, gelişimsel açıdan da yaş grubuna uygun olabilecek nitelikte sınıflandırılabilir. Bu da ebeveynlerin oyuncak seçimini biraz daha kolaylaştırılmıştır (Özyeşer Cinel, 2006).

Çocuklarla özdeşleştirilen oyuncaklar aynı zamanda kültürel, eğitsel, ekonomik ve çevresel değer taşımaktadır. Ekonomik olarak oyuncağa bir bütçe ayıran ve hangi oyuncağın alınacağını çocuğunun ya da kendisinin istek ve bekleneleri doğrultusunda belirleyen anne-babalardır (Adak Özdemir ve Ramazan, 2012). Çocuklara bu konuda sponsor olan yetişkinler çocukları için oyuncak seçerken empati yapmaya çaba göstermektedirler. Çocukların oyuncak tercihleri, hem oyuncak üreticileri hem ebeveyn hem de eğitimciler açısından daha da önemli hale gelmektedir (Yıldız ve Kayılı, 2014). Çocukların ve ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilediği düşünülen bir diğer etken de çocuğun okul öncesi eğitime devam ettiği okulda uygulanan eğitim programları olabilir. Türkiye'de de alternatif eğitim programları ile okul öncesi eğitim veren okullar 2000 yılından itibaren yaygın göstermeye başlamıştır (Kayılı, 2018). Bunların başında da Montessori yöntemi ile okul öncesi eğitim hizmeti veren okullar gelmektedir. Montessori, oyunu; çocuğun çevreye uyum sağlamasında önemli yere sahip olan, onlar için bir iş ve mutluluk kaynağı oluşturan, eğitim değeri yüksek etkinlikler olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda oyunun çocukların rahat hareket edebilecekleri bir ortamda gerçekleşmesi gerektiğini savunmaktadır (Özyeşer Cinel, 2006). Montessori sınıflarında Montessori materyalleri ile çalışmak gün içinde önemli zaman dilimlerinden biridir.

Montessori materyalleri çocuğa dünyayı keşfetmek için fırsatlar sunar. Materyaller çocuğun kullanabileceğii boyutlarda ve güvenlikte dizayn edilmiştir, ayrıca gerçekçi özelliklere ve yaratıcılığa da büyük önem verilmiştir. Materyaller bu özellikleri nedeniyle günümüzde oldukça yaygın bir

biçimde kullanılmaktadır (Erişen ve Güleş, 2008). Bu bağlamda araştırmancın genel amacı, farklı okul öncesi eğitim programlarına devam eden çocukların ebeveynlerinin oyuncak tercihlerinin incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıda ki alt amaçlara cevap aranmıştır;

- Okul tercihleri ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilemeye midir?
- Çocukların cinsiyetleri, ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilemeye midir?
- Çocukların yaşıları ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilemeye midir?
- Ebeveynlerin gelir seviyesi, ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilemeye midir?
- Anne eğitim düzeyi, ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilemeye midir?
- Baba eğitim düzeyi, ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilemeye midir?
- Montessori yöntemi ve MEB Okul Öncesi Eğitim Programı'nın uygulandığı okulları tercih eden ebeveynlerin oyuncak alma siklikları nasıldır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Farklı okul öncesi eğitim programlarına devam eden çocukların ebeveynlerinin oyuncak tercihlerinin incelenmesi amacıyla yapılan bu araştırmada, var olan durumu yada durumları var olduğu gibi ortaya koymak ve iki ve daha fazla durum arasındaki ilişkinin düzeyi hakkında bilgi vermek amaçlandığından ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmancın evrenini farklı okul öncesi eğitim programlarını uygulayan okullara devam eden çocukların ebeveynleri oluşturmaktadır. Araştırmancın örneklemi belirlemek amacıyla seçkisiz olmayan örneklem yöntemlerinden ölçüt örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamında araştırmancın örneklemine alternatif okul öncesi eğitim programlarını ve Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programını uygulayan, 2017-2018 eğitim öğretim yılında çocukların İstanbul, Ankara, Nevşehir ve Konya merkez ilçelerinde yer alan anaokullarına giden toplam 278 ebeveyn dahil edilmiştir. Ebeveynlerin 132'si alternatif eğitim modellerinden Montessori yöntemini uygulayan okullara çocukların gönderirken, 146'sı MEB Okul öncesi eğitim programını uygulayan okulları tercih etmişlerdir. Araştırmaya Montessori yöntemini uygulayan Hayat Ağacı Montessori Anaokulu, Dünya Üç Renk Montessori Anaokulu, Montessori Akademi Anaokulu, Elit Çocuk Montessori Anaokulu, İhsan Doğramacı Uygulama Anaokulu Montessori sınıfları ve MEB Okul Öncesi Eğitim Programını uygulayan Kamer Anaokulu, Şehit Kubilay Anaokulu, Keskesler Anaokulu, İhsan Doğramacı Uygulama Anaokulu velileri katılmıştır. Katılımcılar araştırmaya gönüllülük esasına dayanılarak dahil edilmişlerdir. Araştırmancın katılımcılara yönelik demografik bilgiler tablo 1'de sunulmuştur;

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik bilgiler

		n	%
Ebeveynin Cinsiyeti	Bay	143	51,4
	Bayan	135	48,6
	Toplam	278	100,0
Çocuklarının yaşı	3 yaş	66	23,7
	4 yaş	78	28,1
	5 yaş	96	34,5
	6 yaş	38	13,7
	Toplam	278	100,0
Anne Eğitim Düzeyi	İlkokul	6	2,2
	Ortaokul	4	1,4
	Lise	33	11,9
	Üniversite	235	84,5
	Toplam	278	100,0
Baba Eğitim Düzeyi	İlkokul	5	1,8
	Ortaokul	2	0,7
	Lise	26	9,4
	Üniversite	245	88,1
	Toplam	278	100,0

Ailenin gelir düzeyi	0-2000 TL	11	4,0
	2001-3000 TL	20	7,2
	3001-4000 TL	26	9,4
	4001-5000 TL	48	17,3
	5001 TL ve üzeri	173	62,2
	Toplam	278	100,0

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan ebeveynlerin %51.4 (n=143)'ü bay, %48.6 (n=135)'sı bayandır. Katılımcı ebeveynlerin çocukların %23.7 (n=66)'sı 3 yaş, %28.1 (n=78)'ı 4 yaş, % 34.5 (n=96)'ı 5 yaş, %13.7 (n=38)'sı 6 yaşındadır. Araştırmaya katılan annelerin %2.2 (n=6)'sı ilkokul, %1.4 (n=4)'ü ortaokul, %11.9 (n=33)'u lise, %84.5 (n=235)'i üniversite mezunudur. Babaların eğitim düzeyine bakıldığında %1.8 (n=5)'ı ilkokul, %0.7 (n=2)'sı ortaokul, %9.4 (n=26)'ı lise, %88.1 (n=245)'i üniversite mezunudur. Ailelerin %4.0 (n=11)'ı 0-2000 TL, %7.2 (n=20)'sı 2001-3000 TL, %9.4 (n=26)'ı 3001-4000 TL, %17.3 (n=48)'ı 4001-5000 TL, %62.2 (n=173)'sı 5001 TL ve üzeri gelir düzeyine sahiptir.

Veri Toplama Aracı ve Analiz İşlemleri

Bu araştırmada veri toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan anket formu kullanılmıştır. Anket formunda çocuk ve ebeveynlerle ilgili kişisel bilgiler ile ebeveynlerin tercih edebileceği oyuncak gruplarına yer verilmiştir. Bu oyuncak grupları istifleme, blok ve yapı malzemeleri oyuncakları, müzikli oyuncaklar ve ritim araçları, duyuları geliştirici oyuncaklar, oyuncak bebekler, oyuncak silahlar, oyuncak taşıtlar ve araçlar, puzzle ve yapbozlar, figürler ve karakter oyuncakları, dramatik oyuncaklar (doktor seti, tamir seti vb.), dolgu oyuncaklar, eğitici oyuncaklar, geleneksel oyuncaklar (topaç, bilye ve tahta beşik vb.) ve fiziksel aktivite oyuncaklarından oluşmaktadır.

Anket formu oluşturulurken AÇEV'in Türkiye genelinde yürüttüğü "Benimle Oynar mısın?"- AÇEV Oyuncakları Geliştirme Projesi anket verilerinden (AÇEV, 2013), Yıldız ve Kayılı (2014)'nin oyuncak tercihleri ile ilgili yapmış oldukları araştırma sonuçlarından yararlanılmıştır. Oluşturulan anket formu 8 çocuk gelişimi ve eğitimi uzmanına görüş bildirmeleri için sunulmuş ve uzmanların tümü araştırmmanın amacına yönelik verileri toplamak için geçerli bir anket formu olduğu görüşünü bildirmiştirlerdir. Verilerin analizinde SPSS 22.0 veri analizi paket programı kullanılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde yüzde (%) ve frekans (f) değerleri hesaplanmıştır. Ayrıca araştırmadan elde edilen verilere ilişkisiz gruptarda t-testi, tek yönlü varyans analizi ve kruskal wallis-H testi işlemleri uygulanmıştır.

BULGULAR

Araştırmmanın birinci alt amacı kapsamında, okul tercihleri ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilemeyeceğini midir? sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 2'de sunulmuştur;

Tablo 2. Okul Tercihlerine Göre Ebeveynlerin Oyuncak Tercihleri

Oyuncak çeşidi	Montessori (%)	OÖEP (%)
İstifleme, blok ve yapı mal.	62,1	66,4
Müzikli oyuncak	41,7	41,8
Duyuları geliştirici oyuncak	47,0	44,5
Oyuncak Bebek	33,3	38,4
Oyuncak silah	6,1	11,6
Oyuncak taşıt	48,5	58,9
Puzzle ve yap-boz	85,6	78,8
Figür ve karakter oyuncakları	31,1	44,5
Dramatik oyuncaklar	56,1	66,4
Dolgu oyuncak	14,4	19,2
Eğitici oyuncak	79,5	76,0
Geleneksel oyuncak	21,2	26,9
Fiziksel aktivite oyuncakları	50,7	40,9

Tablo 2'nin verileri incelendiğinde, Montessori okullarını tercih eden ebeveynler, MEB Okul Öncesi Eğitim Programını uygulayan okulları tercih eden ebeveynlere göre; duyuları geliştirici oyuncakları, puzzle ve yap-bozları, eğitici oyuncakları ve fiziksel aktivite oyuncaklarını daha çok tercih etmişlerdir. MEB Okul Öncesi Eğitim Programını uygulayan okulları tercih eden ebeveynlerde, Montessori okullarını tercih eden ebeveynlere göre; istifleme, blok ve yapı malzemelerini, müzikli oyuncakları, oyuncak bebekleri, oyuncak silahları, oyuncak taşıtları, figür ve karakter oyuncaklarını, dramatik oyuncakları, dolgu oyuncakları, ve geleneksel oyuncakları daha çok tercih etmişlerdir. Ancak bu tercihlerden sadece figür ve karakter oyuncakları istatistiksel olarak okul tercihlerine göre farklılaşmaktadır ($t=-2.321$, $p<.05$). MEB Okul Öncesi Eğitim Programı ile eğitim veren okulları tercih eden ebeveynler, Montessori yöntemi ile eğitim veren okulları tercih eden ebeveynlere göre figür ve karakter oyuncaklarını daha çok tercih etmişlerdir.

Araştırmmanın ikinci alt amacı kapsamında, çocukların cinsiyetleri ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilemeye midir? sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 3'de sunulmuştur;

Tablo 3. Çocuklarının Cinsiyetlerine Göre Ebeveynlerin Oyuncak Tercihlerinin T-Testi Sonuçları

Oyuncak tercihleri	Çocukların cinsiyetleri	n	\bar{X}	S	sd	t	p
İstifleme, blok ve yapı mal.	Kız	135	,592	,493	276	-1,738	,001*
	Erkek	143	,692	,463			
Müzikli oyuncak	Kız	135	,511	,501	276	3,126	,000*
	Erkek	143	,328	,471			
Duyuları geliştirici oyuncak	Kız	135	,496	,501	276	1,283	,061
	Erkek	143	,419	,495			
Oyuncak Bebek	Kız	135	,681	,467	276	14,265	,000*
	Erkek	143	,055	,230			
Oyuncak silah	Kız	135	,007	,086	276	-4,851	,000*
	Erkek	143	,167	,375			
Oyuncak taşıt	Kız	135	,192	,395	276	15,256	,007*
	Erkek	143	,867	,340			
Puzzle ve yap-boz	Kız	135	,822	,383	276	-,064	,898
	Erkek	143	,825	,381			
Figür ve karakter oyuncakları	Kız	135	,407	,493	276	,869	,091
	Erkek	143	,356	,480			
Dramatik oyuncaklar	Kız	135	,674	,470	276	1,970	,000*
	Erkek	143	,559	,498			
Dolgu oyuncak	Kız	135	,185	,389	276	,695	,165
	Erkek	143	,153	,362			
Eğitici oyuncak	Kız	135	,866	,341	276	3,557	,000*
	Erkek	143	,692	,463			
Geleneksel oyuncak	Kız	135	,238	,427	276	,818	,818
	Erkek	143	,244	,431			
Fiziksel aktivite oyuncakları	Kız	135	,429	,496	276	-,999	,103
	Erkek	143	,489	,501			

* $p<.05$

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan ebeveynlerin istifleme, blok ve yapı malzemeleri oyuncaklarını tercihleri erkek çocuklar lehine ($t=-1.738$, $p<.05$), müzikli oyuncakları tercihleri kız çocuklar lehine ($t=3.126$, $p<.05$), oyuncak bebekleri tercihleri kız çocuklar lehine ($t=14.265$, $p<.05$), oyuncak silahları tercihleri erkek çocuklar lehine ($t=-4.851$, $p<.05$), oyuncak taşıtları tercihleri erkek çocuklar lehine ($t=15.256$, $p<.05$), dramatik oyuncakları tercihleri kız çocuklar lehine ($t=1.970$, $p<.05$) ve eğitici oyuncakları tercihleri kız çocuklar lehine ($t=3.557$, $p<.05$) istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Diğer oyuncak gruplarında (duyuları geliştirici oyuncaklar, puzzle ve yap-bozlar, figür ve karakter oyuncakları, dolgu oyuncaklar, geleneksel oyuncaklar, fiziksel aktivite oyuncakları) ebeveynlerin tercihleri çocukların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür.

Araştırmmanın üçüncü alt amacı kapsamında, çocukların yaşları ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilemeye midir? sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 4'de sunulmuştur;

Tablo 4. Çocuklarının Yaşlarına Göre Ebeveynlerin Oyuncak Tercihlerinin Anova Sonuçları

Oyuncak tercihleri	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Anlamlı Fark
İstifleme, blok ve yapı mal.	Gruplar arası	,255	3	,085	,367	,777	-
	Gruplar içi	63,489	274	,232			
	Toplam	63,745	277				
Müzikli oyuncak	Gruplar arası	4,941	3	1,647	7,202	,000*	3>5, 3>6
	Gruplar içi	62,656	274	,229			
	Toplam	67,597	277				
Duyuları geliştirici oyuncak	Gruplar arası	2,446	3	,815	3,357	,019*	3>5, 3>6
	Gruplar içi	66,536	274	,243			
	Toplam	68,982	277				
Oyuncak Bebek	Gruplar arası	,062	3	,021	,089	,966	-
	Gruplar içi	63,966	274	,233			
	Toplam	64,029	277				
Oyuncak silah	Gruplar arası	,180	3	,151	,727	,537	-
	Gruplar içi	22,572	274	,250			
	Toplam	22,752	277				
Oyuncak taşıt	Gruplar arası	,452	3	,151	,601	,615	-
	Gruplar içi	68,613	274	,250			
	Toplam	69,065	277				
Puzzle ve yap-boz	Gruplar arası	,663	3	,221	1,526	,208	-
	Gruplar içi	39,700	274	,145			
	Toplam	40,363	277				
Figür ve karakter oyuncakları	Gruplar arası	,486	3	,162	,682	,563	-
	Gruplar içi	65,096	274	,238			
	Toplam	65,583	277				
Dramatik oyuncaklar	Gruplar arası	3,508	3	1,169	5,142	,002	-
	Gruplar içi	62,309	274	,227			
	Toplam	65,817	277				
Dolgu oyuncak	Gruplar arası	,207	3	,069	,487	,692	-
	Gruplar içi	38,847	274	,142			
	Toplam	39,054	277				
Eğitici oyuncak	Gruplar arası	,353	3	,118	,674	,568	-
	Gruplar içi	47,820	274	,175			
	Toplam	48,173	277				
Geleneksel oyuncak	Gruplar arası	,406	3	,135	,734	,533	-
	Gruplar içi	50,388	274	,185			
	Toplam	50,794	277				
Fiziksel aktivite oyuncakları	Gruplar arası	,230	3	,077	,306	,821	-
	Gruplar içi	68,834	274	,251			
	Toplam	69,065	277				

*p<.05

Tablo 4 incelendiğinde, araştırmaya katılan ebeveynlerin oyuncak tercihleri çocukların yaş değişkenine göre müzikli ($F=7.202$, $p<.05$) ve duyuları geliştirici ($F=3.357$, $p<.05$) oyuncaklar kategorilerinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Gruplar arasında ki farkın, hangi gruplar arasındaki anlamlı farklara bağlı olarak ortaya çıktığını belirlemek için yapılan ikili t-testi karşılaştırmalarına göre; üç yaşında çocuğu sahip olan ebeveynler, beş ve altı yaşında çocuğu sahip ebeveynlere göre hem müzikli oyuncakları, hem de duyuları geliştirici oyuncakları daha çok tercih etmektedirler. Diğer oyuncak kategorilerinde ise çocukların yaş değişkenine göre ebeveynlerin oyuncak tercihleri istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma göstermemektedir.

Araştırmanın dördüncü alt amacı kapsamında, ailenin gelir seviyesi ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilemeye midir? sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 5'de sunulmuştur;

Tablo 5. Ailenin Gelir Seviyesine Göre Ebeveynlerin Oyuncak Tercihlerinin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Oyuncak tercihleri	Aile Gelir Seviyesi	n	Sıra Ortalaması	df	X ²	p	Anlamlı Fark
İstifleme, blok ve yapı mal.	0-2000TL	11	100,55	4	6,124	,190	-
	2001TL-3000TL	20	126,45				
	3001TL-4000TL	26	130,19				
	4001TL-5000TL	48	139,77				
	5001TL ve üzeri	173	144,81				
Müzikli oyuncak	0-2000TL	11	132,05	4	3,762	,439	-
	2001TL-3000TL	20	130,15				
	3001TL-4000TL	26	140,31				
	4001TL-5000TL	48	124,94				
	5001TL ve üzeri	173	144,97				
Duyuları geliştirici oyuncak	0-2000TL	11	113,91	4	5,238	,264	-
	2001TL-3000TL	20	124,65				
	3001TL-4000TL	26	124,12				
	4001TL-5000TL	48	136,81				
	5001TL ve üzeri	173	145,90				
Oyuncak Bebek	0-2000TL	11	152,68	4	4,828	,305	-
	2001TL-3000TL	20	138,15				
	3001TL-4000TL	26	137,62				
	4001TL-5000TL	48	121,35				
	5001TL ve üzeri	173	144,14				
Oyuncak silah	0-2000TL	11	152,27	4	6,195	,185	-
	2001TL-3000TL	20	147,85				
	3001TL-4000TL	26	148,38				
	4001TL-5000TL	48	144,38				
	5001TL ve üzeri	173	135,03				
Oyuncak taşit	0-2000TL	11	152,95	4	6,049	,196	-
	2001TL-3000TL	20	134,00				
	3001TL-4000TL	26	128,65				
	4001TL-5000TL	48	160,06				
	5001TL ve üzeri	173	135,21				
Puzzle ve yap-boz	0-2000TL	11	138,73	4	4,073	,396	-
	2001TL-3000TL	20	143,15				
	3001TL-4000TL	26	158,65				
	4001TL-5000TL	48	135,04				
	5001TL ve üzeri	173	137,49				
Figür ve karakter oyuncakları	0-2000TL	11	174,95	4	6,077	,193	-
	2001TL-3000TL	20	114,30				
	3001TL-4000TL	26	139,96				
	4001TL-5000TL	48	144,42				
	5001TL ve üzeri	173	138,73				
Dramatik oyuncaklar	0-2000TL	11	117,18	4	2,569	,632	-
	2001TL-3000TL	20	130,45				
	3001TL-4000TL	26	150,23				
	4001TL-5000TL	48	135,08				
	5001TL ve üzeri	173	141,58				
Dolgu oyuncak	0-2000TL	11	166,55	4	7,418	,115	-
	2001TL-3000TL	20	116,00				
	3001TL-4000TL	26	142,73				
	4001TL-5000TL	48	136,27				
	5001TL ve üzeri	173	140,91				
Eğitici oyuncak	0-2000TL	11	82,05	4	13,538	,009*	1<4, 1<5,
	2001TL-3000TL	20	127,73				
	3001TL-4000TL	26	138,65				
	4001TL-5000TL	48	143,99				
	5001TL ve üzeri	173	149,65				
Geleneksel oyuncak	0-2000TL	11	143,27	4	4,438	,350	-
	2001TL-3000TL	20	133,20				
	3001TL-4000TL	26	158,77				
	4001TL-5000TL	48	129,07				
	5001TL ve üzeri	173	139,12				
Fiziksnel aktivite oyuncakları	0-2000TL	11	126,05	4	2,070	,723	-
	2001TL-3000TL	20	151,95				
	3001TL-4000TL	26	150,35				
	4001TL-5000TL	48	133,42				
	5001TL ve üzeri	173	138,97				

Tablo 5 incelendiğinde, araştırmaya katılan ebeveynlerin oyuncak tercihleri ailenin gelir seviyesine göre sadece eğitici oyuncak kategorisinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır ($X^2=13.538$, $p<.05$). Gruplar arasında ki farkın, hangi gruplar arasındaki anlamlı farklara bağlı olarak ortaya çıktığını belirlemek için yapılan ikili Mann Whitney-U Testi karşılaştırmalarına göre; aylık gelir seviyesi 0-2000TL olan ebeveynlerin, aylık gelir seviyesi 4001TL-5000TL arasında ve 5001TL ve üzeri gelir seviyesine sahip ebeveynlere göre daha az eğitici oyuncak aldıkları söylenebilir. Diğer oyuncak kategorilerinde ailenin aylık gelir seviyesine göre ebeveynlerin oyuncak tercihleri istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Araştırmmanın beşinci alt amacı kapsamında, anne eğitim seviyesi ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilemeye midir? sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 6'da sunulmuştur;

Tablo 6. Anne Eğitim Seviyesine Göre Ebeveynlerin Oyuncak Tercihlerinin Kuruskal Wallis H Testi Sonuçları

Oyuncak tercihleri	Anne Eğitim	n	Sıra Ortalaması	df	X^2	p	Anlamlı Fark
İstifleme, blok ve yapı mal.	İlkokul	6	100,55	3	12,867	,005*	1<4, 1<5, 2<4, 2<5
	Ortaokul	4	110,67				
	Lise	33	144,64				
	Üniversite	235	154,25				
Müzikli oyuncak	İlkokul	6	104,67	3	3,381	,336	-
	Ortaokul	4	116,25				
	Lise	33	127,83				
	Üniversite	235	142,42				
Duyuları geliştirici oyuncak	İlkokul	6	76,00	3	10,298	,016*	1<4, 1<5, 2<4, 2<5
	Ortaokul	4	118,12				
	Lise	33	143,43				
	Üniversite	235	180,25				
Oyuncak Bebek	İlkokul	6	135,83	3	2,939	,401	-
	Ortaokul	4	193,75				
	Lise	33	144,26				
	Üniversite	235	138,00				
Oyuncak silah	İlkokul	6	127,00	3	16,144	,075	-
	Ortaokul	4	136,50				
	Lise	33	126,48				
	Üniversite	235	126,46				
Oyuncak taşıt	İlkokul	6	157,17	3	,429	,934	-
	Ortaokul	4	134,00				
	Lise	33	140,32				
	Üniversite	235	139,03				
Puzzle ve yap-boz	İlkokul	6	164,00	3	2,479	,479	-
	Ortaokul	4	129,25				
	Lise	33	130,30				
	Üniversite	235	140,34				
Figür ve karakter oyuncakları	İlkokul	6	109,67	3	,624	,481	-
	Ortaokul	4	156,00				
	Lise	33	128,62				
	Üniversite	235	141,51				
Dramatik oyuncaklar	İlkokul	6	123,50	3	4,378	,891	-
	Ortaokul	4	123,50				
	Lise	33	142,45				
	Üniversite	235	139,77				
Dolgu oyuncak	İlkokul	6	116,00	3	,223	,223	-
	Ortaokul	4	185,50				
	Lise	33	141,27				
	Üniversite	235	139,07				
Eğitici oyuncak	İlkokul	6	101,00	3	12,818	,005*	1<4, 1<5, 2<4, 2<5
	Ortaokul	4	111,53				
	Lise	33	143,88				
	Üniversite	235	170,50				
Geleneksel oyuncak	İlkokul	6	174,75	3	8,085	,064	-
	Ortaokul	4	201,38				
	Lise	33	139,08				
	Üniversite	235	136,87				

Fiziksel aktivite oyuncakları	İlkokul	6	121,83	3	4,118	,249	-
	Ortaokul	4	179,75				
	Lise	33	121,83				
	Üniversite	235	141,75				

*p<.05

Tablo 6 incelediğinde, araştırmaya katılan annelerin eğitim seviyelerinin oyuncak tercihlerini istifleme, blok ve yapı malzemeleri ($X^2=12.867$, $p<.05$), duyuları geliştirici oyuncak ($X^2=10.298$, $p<.05$) ve eğitici oyuncak ($X^2=12.818$, $p<.05$) kategorilerinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılığı görülmektedir. Gruplar arasında ki farkın, hangi gruplar arasındaki anlamlı farklara bağlı olarak ortaya çıktığını belirlemek için yapılan ikili Mann Whitney-U testi karşılaştırmalarına göre; istifleme, blok ve yapı malzemeleri, duyuları geliştirici oyuncak ve eğitici oyuncak kategorilerinde ilkokul ve ortaokul mezunu annelerin lise ve üniversite mezunu annelere göre bu oyuncakları daha az tercih ettikleri söylenebilir.

Araştırmmanın altıncı alt amacı kapsamında, baba eğitim seviyesi ebeveynlerin oyuncak tercihlerini etkilemeye midir? sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 7'de sunulmuştur;

Tablo 7. Baba Eğitim Seviyesine Göre Ebeveynlerin Oyuncak Tercihlerinin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Oyuncak tercihleri	Baba Eğitim	n	Sıra Ortalaması	df	X^2	p	Anlamlı Fark
İstifleme, blok ve yapı mal.	İlkokul	5	105,60	3	8,596	,035*	1<4,
	Ortaokul	2	108,81				1<5,
	Lise	26	149,04				2<4,
	Üniversite	245	189,00				2<5
Müzikli oyuncak	İlkokul	5	137,10	3	4,148	,246	-
	Ortaokul	2	81,50				
	Lise	26	118,92				
	Üniversite	245	142,21				
Duyuları geliştirici oyuncak	İlkokul	5	131,60	3	4,912	,178	-
	Ortaokul	2	215,00				
	Lise	26	118,77				
	Üniversite	245	141,24				
Oyuncak Bebek	İlkokul	5	117,30	3	5,438	,142	-
	Ortaokul	2	89,50				
	Lise	26	164,35				
	Üniversite	245	137,72				
Oyuncak silah	İlkokul	5	164,42	3	12,370	,006*	1>4,
	Ortaokul	2	154,80				1>5,
	Lise	26	136,64				2>4,
	Üniversite	245	127,00				2>5
Oyuncak taşıt	İlkokul	5	175,70	3	1,396	,706	-
	Ortaokul	2	134,00				
	Lise	26	139,35				
	Üniversite	245	138,82				
Puzzle ve yap-boz	İlkokul	5	108,40	3	2,808	,422	-
	Ortaokul	2	86,50				
	Lise	26	134,62				
	Üniversite	245	140,97				
Figür ve karakter oyuncakları	İlkokul	5	114,30	3	2,173	,537	-
	Ortaokul	2	86,50				
	Lise	26	134,62				
	Üniversite	245	140,97				
Dramatik oyuncaklar	İlkokul	5	109,60	3	2,599	,458	-
	Ortaokul	2	86,50				
	Lise	26	134,62				
	Üniversite	245	140,97				
Dolgu oyuncak	İlkokul	5	143,80	3	,492	,921	-
	Ortaokul	2	116,00				
	Lise	26	137,38				
	Üniversite	245	139,83				

Eğitici oyuncak	İlkokul	5	87,10	3	7,430	,039*	1<4,
	Ortaokul	2	122,38				1<5,
	Lise	26	142,13				2<4,
	Üniversite	245	170,50				2<5
Geleneksel oyuncak	İlkokul	5	160,90	3	1,333	,721	-
	Ortaokul	2	105,50				
	Lise	26	137,46				
	Üniversite	245	138,99				
Fiziksel aktivite oyuncakları	İlkokul	5	103,30	3	1,597	,660	-
	Ortaokul	2	145,00				
	Lise	26	134,31				
	Üniversite	245	140,74				

*p<.05

Tablo 7 incelendiğinde, araştırmaya katılan babaların eğitim seviyelerinin oyuncak tercihlerini istifleme, blok ve yapı malzemeleri ($X^2=8.596$, $p<.05$), oyuncak silah ($X^2=12.370$, $p<.05$) ve eğitici oyuncak ($X^2=7.430$, $p<.05$) kategorilerinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılığı görülmektedir. Gruplar arasında ki farkın, hangi gruplar arasındaki anlamlı farklara bağlı olarak ortaya çıktığını belirlemek için yapılan ikili Mann Whitney-U testi karşılaştırmalarına göre; istifleme, blok ve yapı malzemeleri ve eğitici oyuncak kategorilerinde ilkokul ve ortaokul mezunu babaların lise ve üniversite mezunu babalara göre bu oyuncakları daha az tercih ettiler, oyuncak silah kategorisinde ise ilkokul ve ortaokul mezunu babaların lise ve üniversite mezunu babalara göre bu oyuncağı daha çok tercih ettiler söylenebilir.

Araştırmmanın yedinci alt amacı kapsamında, Montessori yöntemi ve MEB Okul Öncesi Eğitim Programı'nın uygulandığı okulları tercih eden ebeveynlerin oyuncak alma sıklıkları nasıldır? sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen sonuçlar tablo 8'de sunulmuştur;

Tablo 8. Montessori Yöntemi Ve MEB Okul Öncesi Eğitim Programının Uygulandığı Okulları Tercih Eden Ebeveynlerin Oyuncak Alma Sıklıkları

Oyuncak alma sıklığı	Montessori okullarını tercih eden ebeveynler		MEB OÖEP uygulayan okulları tercih eden ebeveynler	
	n	%	n	%
Haftada	26	19,7	55	37,5
Ayda	27	20,5	23	15,8
2 ayda	35	26,5	30	20,5
3 ay ve üzeri sürede	44	33,3	38	26,0

Tablo 8 incelendiğinde, Montessori okullarını tercih eden ebeveynlerin %19,7 (n=26)'sı haftada, %20,5 (n=27)'ı ayda, %26,5 (n=35)'i iki ayda, %33,3 (n=44)'ü 3 ay ve üzeri sürede çocuklarına oyuncak aldıklarını belirtmişlerdir. MEB OÖEP'ni uygulayan okulları tercih eden ebeveynlerin ise %37,5 (n=55)'ı haftada, %15,8 (n=23)'ı ayda, %20,5 (n=30)'ı iki ayda, %26,0 (n=38)'ı 3 ay ve üzeri sürede çocuklarına oyuncak aldıklarını belirtmişlerdir. Diğer bir deyişle Montessori okullarını tercih eden ebeveynlerin MEB OÖEP'ni uygulayan okulları tercih eden ebeveynlere göre daha az sıklıkta çocuklarına oyuncak aldıkları söylenebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma sonucunda; Montessori okullarını tercih eden ebeveynler, MEB Okul Öncesi Eğitim Programı'nı uygulayan okulları tercih eden ebeveynlere göre; duyuları geliştirici oyuncakları, puzzle ve yap-bozları, eğitici oyuncakları ve fiziksel aktivite oyuncaklarını daha çok tercih etmişlerdir. MEB Okul Öncesi Eğitim Programını uygulayan okulları tercih eden ebeveynlerde, Montessori okullarını tercih eden ebeveynlere göre; istifleme, blok ve yapı malzemelerini, müzikli oyuncakları, oyuncak bebekleri, oyuncak silahları, oyuncak taşitları, figür ve karakter oyuncaklarını, dramatik oyuncakları, dolgu oyuncakları ve geleneksel oyuncakları daha çok tercih etmişlerdir. Ancak bu tercihlerden sadece figür ve karakter oyuncakları istatistiksel olarak okul tercihlerine göre farklılaşmaktadır. MEB Okul Öncesi Eğitim Programı ile eğitim veren okulları tercih eden ebeveynler, Montessori yöntemi ile eğitim veren okulları tercih eden ebeveynlere göre figür ve karakter oyuncaklarını daha çok tercih etmişlerdir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin istifleme, blok ve yapı malzemeleri oyuncaklarını

tercihleri erkek çocuklar lehine, müzikli oyuncakları tercihleri kız çocuklar lehine, oyuncak bebekleri tercihleri kız çocuklar lehine, oyuncak silahları tercihleri erkek çocuklar lehine, oyuncak taşıtları tercihleri erkek çocuklar lehine, dramatik oyuncakları tercihleri kız çocuklar lehine ve eğitici oyuncakları tercihleri kız çocuklar lehine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Diğer oyuncak gruplarında (duyuları geliştirici oyuncaklar, puzzle ve yap-bozlar, figür ve karakter oyuncakları, dolgu oyuncaklar, geleneksel oyuncaklar, fiziksel aktivite oyuncakları) ebeveynlerin tercihleri çocukların cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür. Araştırmaya katılan ebeveynlerin oyuncak tercihleri çocukların yaş değişkenine göre müzikli ve duyuları geliştirici oyuncaklar kategorilerinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Üç yaşında çocuğa sahip olan ebeveynler, beş ve altı yaşında çocuğa sahip ebeveynlere göre hem müzikli oyuncakları, hem de duyuları geliştirici oyuncakları daha çok tercih etmektedirler. Diğer oyuncak kategorilerinde ise çocukların yaş değişkenine göre ebeveynlerin oyuncak tercihleri istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma göstermemektedir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin oyuncak tercihleri ailenin gelir seviyesine göre sadece eğitici oyuncak kategorisinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Aylık gelir seviyesi 0-2000TL olan ebeveynlerin, aylık gelir seviyesi 4001 TL-5000 TL arasında ve 5001TL ve üzeri gelir seviyesine sahip ebeveynlere göre daha az eğitici oyuncak aldıkları söylenebilir. Diğer oyuncak kategorilerinde ailenin aylık gelir seviyesine göre ebeveynlerin oyuncak tercihleri istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Araştırmaya katılan annelerin eğitim seviyelerinin oyuncak tercihlerini istifleme, blok ve yapı malzemeleri, duyuları geliştirici oyuncak ve eğitici oyuncak kategorilerinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılığı görülmektedir. İstifleme, blok ve yapı malzemeleri, duyuları geliştirici oyuncak ve eğitici oyuncak kategorilerinde ilkokul ve ortaokul mezunu annelerin lise ve üniversite mezunu annelere göre bu oyuncakları daha az tercih ettikleri söylenebilir. Araştırmaya katılan babaların eğitim seviyelerinin oyuncak tercihlerini istifleme, blok ve yapı malzemeleri, oyuncak silah ve eğitici oyuncak kategorilerinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılığı görülmektedir. İstifleme, blok ve yapı malzemeleri ve eğitici oyuncak kategorilerinde ilkokul ve ortaokul mezunu babaların lise ve üniversite mezunu babalara göre bu oyuncakları daha az tercih ettikleri, oyuncak silah kategorisinde ise ilkokul ve ortaokul mezunu babaların lise ve üniversite mezunu babalara göre bu oyuncağını daha çok tercih ettikleri söylenebilir. Montessori okullarını tercih eden ebeveynlerin %19,7'si haftada, %20,5'i ayda, %26,5'i iki ayda, %33,3'ü 3 ay ve üzeri sürede çocuklarına oyuncak aldılarını belirtmişlerdir. MEB OÖEP'ni uygulayan okulları tercih eden ebeveynlerin ise %37,5'i haftada, %15,8'i ayda, %20,5'i iki ayda, %26,0'ı 3 ay ve üzeri sürede çocuklarına oyuncak aldılarını belirtmişlerdir. Diğer bir deyişle Montessori okullarını tercih eden ebeveynlerin MEB OÖEP'ni uygulayan okulları tercih eden ebeveynlere göre daha az sıklıkla çocuklarına oyuncak aldıkları söylenebilir.

Aydilek Çiftçi ve Özgün (2011)'ün araştırmalarında okul öncesi eğitim sınıflarında uygulanan etkinlikler incelenmiştir. Evcilik oynamama, bebek, peluş oyuncaklar ile oynamak, dans etmek, arkadaşlarıyla sohbet etmek, kulaktan kulağa fisildamak gibi davranışları kızların; arkadaşına küsmek, arkadaşıyla fiziksel saldırganlık içeren davranışları yapmak, büyük bloklar, küçük legolar-bloklar ve takmalı oyuncaklarla, tamir aletleri, araba, otobüs gibi oyuncaklarla oynamak ve hırsız-polisçilik oynamak, direksiyon kullanarak araba sürmek gibi etkinlikleri ise daha çok erkeklerin tercih ettiği görülmüştür. Bu durum toplumdaki cinsiyet algısının, çocuğun aldığı farklı eğitimle bağlantılı olarak değişmediği düşüncesini kuvvetlendirmektedir. İnci Kuzu (2015)'nun yaptığı araştırma sonucuna göre ise; çocuklardaki cinsiyet özelliklerine ilişkin önyargılarının, erkek çocuklarda kız çocuklarına oranla biraz daha fazla olduğu belirlenmiştir. Çocukların cinsiyetlerinin, kendilerinin tercih ettikleri oyuncakları seçerken etkili olduğu belirlenmiştir. Kız çocukların bebek ve mutfağa ilişkin oyuncakları seçerken, erkek çocukların ise araba, kamyon, tabanca gibi oyuncakları tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ebeveynlerin ise çocukların seçimlerinde büyük oranda etkili olduğu görülmüştür. Tüm bunlar incelendiğinde ebeveynlerin oyuncak tercihlerinin toplumsal cinsiyet kalıplarına uygun seçilmeye çalışıldığı, kızlar ve erkekler olarak farklı oyuncaklara yönlendirildiği vurgulanmıştır.

Zengin ve Yayan (2017)'in yaptığı araştırmaya göre ebeveynlerin büyük bir çoğunluğunun ayda bir oyuncak aldığı, bir kısmının da haftada bir ve haftada iki oyuncak aldığı tespit edilmiştir. Ebeveynlerin oyuncak seçerken çocukların isteklerini göz önünde bulundurdukları saptanmıştır.

Aynı çalışmada ebeveynlerin büyük çoğunluğunun oyuncak konusunda eğitim almadıkları ve tamamına yakınının ise oyuncak konusunda eğitimin gerekli olduğunu belirtikleri tespit edilmiştir.

Yılmaz ve Yavuz (2014)'un yaptığı araştırmanın sonuçlarına baktığımızda yetişkinlerin büyük çoğunluğunun düzensiz aralıklarla oyuncak aldığı saptanmıştır. En son oyuncak alma zamanları incelediğinde ise büyük çoğunluğun 1 hafta – 1 ay olduğu, yetişkinlerin bir kısmının da en son ne zaman oyuncak aldıklarını hatırlamadıkları tespit edilmiştir. Yetişkinlerin oyuncak alırken çocuğun isteğini göz önünde bulundurma durumlarına baktığımızda babaları ve diğer yetişkinlerin annelere göre çocuğun isteğini daha önemli buldukları saptanmıştır.

Araştırma sonucunu etkilediği düşünülen bir diğer etken, Montessori sınıflarında kullanılan gerçek hayatla bağlantılı çalışmalar olabilir. Bu çalışmalarla gerçek deneyimler yaşayan çocuklar, zamanla oyuncaklardan uzaklaşıp gerçek malzemelerden kendilerine oyunlar ve oyuncaklar üretebilir. Çocukların bu tavırları, ebeveynlerin oyuncak alma sıklıklarını etkilemiş olduğu söylenebilir. Ayrıca Montessori sınıflarının günlük akışında yer alan kesintisiz çalışma saatlerinde çocuklar masa oyuncaklarına benzer tek bir özelliğin yalıtılmışlığı ilkesine dayalı olarak hazırlanan Montessori materyalleri ile çalışmaktadır. Dolayısı ile evde de daha çok eğitici oyuncakları tercih etme olasılıkları yüksektir. Böylece çocukların bu özelliklerde oyuncaklarla daha konsantre şekilde oynadıklarına şahitlik etmiş Montessori okullarını tercih eden ebeveynler benzer oyun materyallerini tercih edebilir.

Araştırmada gelir seviyesi, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenlerinin ebeveynlerin eğitici oyuncakları ve eğitsel özellikleri olan oyuncakları tercih etme durumlarını etkilediği görülmektedir. Bu durum eğitici oyuncakların ve benzer özellikte eğitsel yanı bulunan oyun materyallerinin diğer kategorilerde yer alan oyuncaklara göre daha pahalı olması ile açıklanabilir. Ayrıca eğitim seviyesi yükseldikçe ebeveynlerin daha eğitsel oyuncakları tercih ettikleri görülmektedir. Bu da eğitim seviyesi arttıkça ebeveynlerin oyuncak tercihlerinde daha seçici ve eğitsel yanı olan oyuncakları tercih ederken daha bilinçli davranışlarının bir göstergesidir.

Araştırmada MEB OÖEP ile eğitim veren okulları tercih eden ebeveynlerin figür ve karakter oyuncaklarını Montessori okullarını tercih eden ebeveynlere göre daha çok tercih ettikleri görülmüştür. Bu durum figür ve karakter oyuncaklarının televizyon ve bilgisayar oyunları ile bağlantılı olduğunu düşündürmektedir. Montessori okullarında aile eğitimi programları ve aile katılımlı çalışmaları çok önemlidir. Okulda uygulanan eğitim programlarının evde de desteklenmesi gerekmektedir (Yıldız, 2017). Dolayısıyla Montessori okullarını tercih eden ebeveynler evde daha çok eğitsel aktiviteler gerçekleştirip, televizyon ve bilgisayar oyunları için daha az süre ayırmaktadırlar.

Araştırmada elde edilen dikkat çekici sonuçlardan bir tanesi de yaş değişkenine göre müzik ve duyuları geliştirici oyuncaklar kategorilerinde istatistiksel olarak bir farklılaşmanın olmasıdır. 3 yaş çocuğuna sahip ebeveynler, 5 ve 6 yaş çocuklarına sahip ebeveynlere göre müzik ve duyuları geliştirici oyuncakları daha çok tercih etmişlerdir. 3 yaş çocukların 5 ve 6 yaş çocuklarına göre daha fazla duyularını hassaslaştmaya ve duyularının desteklenmesine ihtiyaçları vardır. Bu durumda ebeveynlerin çocukların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak oyuncak tercihlerini gerçekleştirdikleri de söylenebilir.

ÖNERİLER

Araştırma bulguları doğrultusunda aşağıda ki öneriler sunulabilir;

- Araştırma sonucunda ebeveynlerin sıklıkla figür ve karakter oyuncaklarını tercih ettikleri görülmüştür. Çocukların beden imajlarını etkileyen bu tip oyuncaklar yerine, ebeveynlere çocukların gelişimlerine olumlu katkılar sağlayacak, duyuları geliştirici oyuncakları ve eğitici oyuncakları tercih etmeleri önerilmektedir.
- Ebeveynlere oyuncak tercihleri ile ilgili seminerler ve bilgilendirme toplantıları düzenlenebilir.

- Çocuğun gelişimine katkıda bulunan, çocuklara zengin oyun materyalleri sunan ayrıca çocuğun yaş ve gelişimine uygun doğru materyalin seçimi konusunda ailelere danışmanlık hizmeti veren oyuncak kütüphanelerinin varlığı konusunda aileler bilgilendirilebilir.
- Ekonomik nedenlerden dolayı eğitsel oyuncaklılardan faydalananmayan çocuklar için oyuncak kütüphanelerinin yaygınlaştırılması önerilmektedir.
- Çocuklarının yaş ve gelişim seviyesine uygun oyun materyalleri üretme konusunda aileler için atölye çalışmaları düzenlenebilir.

KAYNAKLAR

ACEV (2013). *Benimle Oynar misin?* AÇEV Oyuncaklı Gelişirme Projesi 23.05.2017 tarihinde https://acev.org/wp-content/uploads/2017/11/2013_acev_faaliyet_raporu_tr.pdf adresinden erişilmiştir.

Adak Özdemir, A. ve Ramazan, O. (2012). Oyuncağa çocuk, anne ve öğretmen bakış açısı. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2(1), 2-16.

Aral, N., Gürsoy F. ve Köksal, A. (2000). *Okul öncesi eğitiminde oyun*. İstanbul: Ya-Pa Yayıncıları.

Arslan, F. (2000). 1-3 yaş dönemindeki çocuğun oyun ve oyuncak özelliklerinin gelişim kuramları ile açıklanması. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 4(2), 40-43.

Aydilek Çiftçi, M. ve Özgün, Ö.,(2011). Okul öncesi dönemdeki çocukların oyuncak tercihlerinin ve akran etkileşimlerinin ebeveyn cinsiyet rolleri algısı bağlamında incelenmesi. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3, 2246-2261.

Bolışık B., Bal Yılmaz B.,Yavuz B. ve Tural Büyük E. (2014). Yetişkinlerin çocuklar için oyuncak seçimine yönelik davranışlarının incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3, 55-56.

Erden, Ş. (2001). *Anaokullarına devam eden çocukların ebeveyn ve öğretmenlerinin çocuk oyun ve oyuncaklıları hakkında görüşlerinin incelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Erişen, Y. ve Güleş, F. (2008). Montessori materyallerinin tasarım özelliklerinin değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 287-305.

İnci Kuzu, Ç. (2015). Okul öncesi dönemdeki çocukların cinsiyet önyargıları ile oyuncak seçimi ve ebeveynlerin buna etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(39), 651-654.

Kayılı, G. (2018). The effect of Montessori Method on cognitive tempo of kindergarten children. *Early Child Development and Care*, 188(3), 327-335.

Oktay, A. (2002). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*. İstanbul: Epsilon Yayıncıları.

Özyeşer Cinel, N. (2006). *Farklı sosyoekonomik düzeydeki 3-6 yaş grubu çocuğu olan anne babaların oyuncak ve oyun materyalleri hakkında görüşlerinin ve bu yaş grubu çocukların sahip oldukları oyuncak ve oyun materyallerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yalçınkaya, T. (1996). *Eğitici Oyun ve Oyuncak Yapımı*. İstanbul: Esin Yayıncılık.

Yıldız, F. Ü. ve Kayılı, G. (2014). *An investigation of preschool children's toy preferences according to different variants*. International Conference on Global Trends in Academic Research, June 2-3, 2014, Bali, Indonesia.

Yıldız, F. Ü. (2017). *Montessori Anne Destek Eğitim Programı (MADEP)*. 26. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi. 20-23 Nisan 2017, Antalya.

Zengin, M. ve Yayan, H. E. (2017). 3-6 yaş çocukların oyuncak kullanımına ilişkin ebeveyn görüşlerinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 5(2), 1-13.

DEPRESSION, ANXIETY AND STRESS AMONG PARENTS OF DISABLED CHILDREN

Gökhan KAYILI Selcuk University gokhankayili@selcuk.edu.tr.edu.tr

INTRODUCTION

It is indisputable that children have a key role in the family structure which, in the widest sense of the word, is described as the most basic building block of society. Many parents have the dream of having children. But having children also requires families to make many new arrangements and changes in their lives. While this is a happy occasion, it may be challenging both financially and mentally for first-time parents. Parents have the desire to have a healthy and typically developing child at the beginning of the pregnancy period. If this desire is not realized or parents learn that the child is disabled, the happiness and joy that occurs at the beginning of the pregnancy could leave the parents in a state of shock, rejection and deep grief.

Having a disabled child born into a family can disrupt the normal routine in the family life, the marital relations between the couples, the healthy communication in the family and the positive family atmosphere. It is stated that this leads to great distress and changes in the family life. Among the reasons of this distress are the stress caused by the disabled child in the family, the physical, financial and psychological problems encountered, having a disabled sibling in the family, the roles taken on by the parents of the disabled child, the lack of staff or experts who cannot understand the family and the reactions of friends and people who are close associates with the family members (Özşenol, Işıkhan, Ünay, Aydin, Akın and Gökçay, 2003)

Having a disabled child, regardless of disability type, brings some certain difficulties into the family. These difficulties mainly include mental health, financial situation, educational background, lifestyle, relationships with the family and social environment, and the child's disability. There have been research studies pointing out that mother takes on a more active role and makes more efforts to solve all these difficulties, and the experiences and expectations of the parents with a disabled child vary according to mother and father (Dönmez, Bayhan and Artan, 2000).

Some researchers (Donmez, Bayhan and Artan, 2000; Girli, Yurdakul, Sarisoy and Özkes, 2000; Özşenol, Işıkhan, Ünay, Aydin, Akın and Gökçay, 2003; Seltzer, Greenberg, Floyd, Pettee & Hong, 2001; Uğuz, Toros, Yazgan İnanç and Çolakkadıoğlu, 2004; Yıldırım, 2007; Yıldırım Doğru and Arslan, 2008) reported that a number of changes caused by the disabled child are likely to influence family's economic situation and the relationships inside and outside the family in a negative way; parents have low self-esteem, there occurs a deterioration in marital satisfaction and a decrease in personal adjustment, and many parents show signs of increased anxiety, depression and stress. Also, there is a body of research showing that parents of disabled children have more emotional difficulties and show more symptoms of depression than parents of typically developing children (Bebko, Konstantareas & Springer, 1987; Beckman, 1983; Dyson, 1993; Esdaile & Greenwood, 2003; Glidden & Schoolcraft, 2003).

Depression, a change in mood, has been reported to be the most common psychological disorder diagnosed through mental health assessments (Yüksel, 1984). Depression is a state of low mood that lasts from days to weeks, or is a negative condition that points to an emotional state, a symptom or a clinical syndrome (Tüzün, 1993; Watson & Clark, 1995). The depressed mood is the major disorder that is common and most frequently seen in depressions. Pessimism, helplessness, desperation, feelings of guilt, decline in social skills and interactions and cognitive disorders are among the common symptoms of depression (Deniz and Sümer, 2010; Köknel, 2005; Tegin, 1990).

Anxiety is another mood disorder frequently seen in society (Bernstein, Borchardt, & Perwien, 1996). Anxiety is defined as the uneasiness, nervousness and irrational fear resulting from the anticipation of a threatening or unfortunate event (Budak, 2005). According to Özmen, Aydemir and Bayraktar

(1997), anxiety disrupts a person's ability to think, perceive and learn. People suffering from anxiety usually experience difficulties in concentrating, remembering the learned material and establishing connections between events or people. They tend to focus on one particular detail while disregarding others.

Stress, on the other hand, is a concept that involves both stimulus and behavior and the interaction between these two (Baltas, 2000). The biologic system is in constant interaction with external and internal stimuli. If equilibrium and harmony is disturbed when exposed to a stimulus, a new balance is established in the living system. This is called "stress" (Selye, 1982). The social support services provided to the family of the disabled children are influential in the stress levels of the parents and these supports are important in changing the stress situations into hope.

The goal of this study was to investigate depression, anxiety and stress levels of parents with a disabled child. Accordingly, the following research questions were addressed;

- Do the depression, anxiety and stress levels of parents of disabled children differ regarding child's disability?
- Do the depression, anxiety and stress levels of parents of disabled children differ regarding family income?
- Do the depression, anxiety and stress levels of parents of disabled children differ regarding parental age?
- Do the depression, anxiety and stress levels of parents of disabled children differ regarding their roles (father/mother) in the family?
- Do the depression, anxiety and stress levels of parents of disabled children differ regarding the gender of the child?
- Do the depression, anxiety and stress levels of parents of disabled children differ regarding the level of parental education?

METHOD

Study Design

Conducted to investigate the depression, anxiety and stress levels of parents with disabled children, the current study used a relational survey design to present the existing situation(s) and give information about the degree of relationships between two or more variables.

Participants

The study universe was all the parents with a disabled child living in the central districts of Konya. We used a certain type of purposive sampling, called the criterion sampling method, in order to access a range of parents with a disabled child. The sample included 236 parents of a child with at least one disability and receiving special education in a rehabilitation center located in the central districts of Konya in 2017-2018 school year. All the subjects agreed to participate in the study on a voluntary basis after obtaining necessary permissions from the special education institutions. Demographics of the participants were shown in Table 1.

Table 1. Demographics regarding the participants

		n	%
Parental gender	Male	154	65,3
	Female	82	34,7
	Total	236	100,0
Parental age	29 years and younger	38	16,1
	30-35 years	70	29,7
	36-41 years	68	28,8
	42 years and older	60	25,4
	Total	236	100,0

Level of Parental Education	Primary School	108	45,8
	Secondary School	72	30,5
	High School	38	16,1
	University	18	7,6
	Total	236	100,0
Family income	0-1,599 TL*	128	54,2
	1,600 TL-2,099 TL	62	26,3
	2,100 TL-2,599 TL	46	19,5
	Total	236	100,0
Child's disability	Down syndrome (DS)	58	24,6
	Autism spectrum disorder (ASD)	42	17,8
	Specific learning disability (SLD)	50	21,2
	Physical disability (PD)	42	17,8
	Moderate - severe mental retardation (MR)	44	18,6
	Total	236	100,0
Child's gender	Girl	100	42,4
	Boy	136	57,6
	Total	236	100,0

*Turkish Lira

Of the parents participated in the study, 65.3% (n=154) were males and 34.7% (n=82) were females. 16.1% (n = 38) of the parents were 29 years and younger, 29.7% (n = 70) were between the ages of 30-35 years, 28.8% (n = 68) were between 36-41 years old, 25.4% (n = 60) were 42 years and older. With respect to education, 45.8% (n = 108) were primary school, 30.5% (n = 72) were secondary school, 16.1% (n = 38) were high school and 7.6% (n = 18) were university graduates. When discussing income, 54.2% (n = 128) of the parents said they were in the 0 - 1,599 TL per month income bracket, 26.3% (n = 62) in the 1,600 – 2,099 TL bracket and 19.5% (n = 46) in the 2,100 – 2,599 TL bracket. 24.6% (n = 58) of the parents had a child with down syndrome, 17.8% (n = 42) a child with autism spectrum disorder, 21.2% (n = 50) a child with a specific learning disability, 17.8% = 42) child with a physical disability, and 18.6% (n = 44) had a child with moderate-severe mental retardation. In addition, 42.4% (n = 100) of the children were girls and 57.6% (n = 136) were boys.

Instruments

The short-form version of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS-21) was used to measure the depression, anxiety and stress levels of parents of children with disabilities. In addition, a demographic information form was used to obtain demographic information about the participants in the sample group. Parents who were literate were asked to complete the DASS-21 and the demographic information form in the pre-selected special education institutions, after obtaining the necessary permission from these institutions. For those who were illiterate, the scale form was read by the researcher and their responses were recorded.

There are 7 questions on the scale (DASS-21) to measure the dimensions of depression, stress and anxiety. DASS-21 is a 4-point Likert type scale; 0 indicates "Did not apply to me at all"; 1 "Applied to me to some degree"; 2 "Applied to me to a considerable degree", and 3 " Applied to me very much ". The scale is a short form of Depression, Anxiety and Stress (DASS) scale developed by Lovibond and Lovibond (1995), which is made up of 42 items. The validity-reliability of the Turkish short form of the scale was tested by Yilmaz, Boz and Arslan (2017). Confirmatory Factor Analysis (CFA) based on different estimation methods (ULS, GLS, PLS, DWLS) was used to test validity and it was found that all the structures in general had adequate validity (ULS: GFI: ,985, AGFI: ,982, RMR: ,028, NFI: = ,979 / GLS: cmin/df²: 2,582, GFI: ,926, AGFI: ,908, RMR: = ,036, RMSEA: ,051 / DWLS: cmin/df: 2,842, GFI: ,99, AGFI: ,98, RMR: ,052, NFI: ,98, RMSEA: ,049³).

Following the validity analyses, the omega coefficient - which estimates the reliability for linear correlations - was used along with the Cronbach's alpha to test the reliability of the scale. bFor the dimension of anxiety, the alpha was .808 and omega was .809; for depression alpha was .819, and omega was .822; and the alpha value for the dimension of stress was .755, and the omega was .756. These values showed that all structures of scale had a very high reliability. (Yilmaz, Boz and Arslan, 2017).

Data Analysis

The research data were analyzed using SPSS 22.0. First, normality of the data was checked. Once the normality of the data was judged acceptable, statistical comparison was conducted using independent samples *t*-test and one-way analysis of variance.

RESULTS AND DISCUSSION

The first research question asked whether depression, anxiety and stress levels of parents of disabled children differ regarding child's disability. The results were shown in Table 2.

Table 2. One-Way ANOVA results regarding child's disability.

DASS-21	Source of Variation	SS	sd	MS	F	p	Significance
Depression	Between Groups	460,192	4	115,048	9,158*	,000	1>2, 1>3, 1>4, 4<5,
	Within Groups	2901,995	231	12,563			
	Total	3362,186	235				
Anxiety	Between Groups	408,343	4	102,086	7,646*	,000	1>4, 2>4, 3>4, 5>4,
	Within Groups	3084,284	231	13,352			
	Total	3492,627	235				
Stress	Between Groups	626,255	4	156,564	8,931*	,000	1>4, 2<3, 2<5, 3>4, 4<5,
	Within Groups	4049,541	231	17,530			
	Total	4675,797	235				

*p<.001 (1=Down Syndrome, 2=Autism Spectrum Disorder, 3=Specific Learning Disability,
4= Physical Disability, 5=Moderate-Severe Mental Retardation).

As shown in Table 2, the depression levels of the parents with disabled children differed statistically significantly by the type of child's disability ($F = 9.158$, $p <.001$). Paired t-tests comparisons showed that parents of children with Down's syndrome had a higher level of depression than parents of those with autism spectrum disorder, specific learning disability and physical disability. Parents of children with moderate-severe mental retardation had a higher level of depression than parents of those with physical disability. It was also seen that the anxiety levels of the parents differed statistically significantly in regard to the type of child's disability ($F = 7.646$, $p <.001$). Paired t-test results revealed that parents of physically disabled children had lower levels of anxiety than the parents whose children have Down syndrome, autism, specific learning disability or moderate-severe mental retardation. The stress levels of parents were also found to differ statistically significantly ($P <.001$) by the type of child's disability ($F=8.931$; $p<.001$). The results of the paired t-test showed that parents of children with a physical disability had lower stress levels than parents of children with Down syndrome or specific learning disability; parents of autistic children had lower level of stress than parents of those with specific learning disability and those with moderate to severe mental retardation; parents of children with specific learning disability or moderate to severe mental retardation had a higher level of stress than the parents of children with physical disabilities.

A disabled child can be perceived as a deep disappointment and cause an intense anxiety within the family (Ross, 1978). Besides psychological, social, economic and cultural factors, the anxiety level of parents with a disabled child is largely affected by the severity of their child's disability. (Er, 2006). Blacher, Nihira, and Meyers (1987) found that child's dependence on family members increase with the increased level of disability, thereby increasing the depression and stress levels experienced by family members, which in turn results in increased level of anxiety. In the current study, it was found that the depression, anxiety and stress levels of parents statistically differ according to the type of child's disability, which is in line with the research findings reported by Blacher, Nihira and Meyers (1987).

The second research question was posed to test whether the depression, anxiety and stress levels of parents with disabled children differ with respect to family income. The results were presented in Table 3.

Table 3. The results of One-Way ANOVA regarding family income.

DASS-21	Source of Variatic	SS	sd	MS	F	p	Significance
Depression	Between Groups	43,322	2	21,661	2,716	,234	-
	Within Groups	3449,305	233	14,804			
	Total	3492,627	235				
Anxiety	Between Groups	76,594	2	38,297	1,463	,068	-
	Within Groups	3285,593	233	14,101			
	Total	3362,186	235				
Stress	Between Groups	186,173	2	93,086	4,831	,009*	1>2, 2>3,
	Within Groups	4489,624	233	19,269			1>3
	Total	4675,797	235				

*p<.05 (1=0-1,599TL, 2=1,600TL-2,099TL, 3=2,100TL-2,599TL).

As can be seen in Table 3, depression levels of the parents with disabled children did not differ statistically significantly by family income ($F=2.716$; $p>.05$). Similarly, anxiety levels of the parents did not differ statistically significantly, either ($F=1.463$; $p>.05$). Nevertheless, a statistically significant difference was observed in their level of stress according to their level of income ($F=4.831$, $p<.05$). Results of the paired t-tests indicated that the parents with a monthly income of 0 - 1,599 TL had a higher stress level than those with an income between 1,600- 2,099 TL and those earning between 2,100 - 2,599 TL. Furthermore, parents earning between 1,600 and 2,099 TL were found to have higher stress levels than those with an income between 2,100 and 2,599 TL. It could be suggested that lower levels of family income contribute to higher stress levels for parents of disabled children.

The reason for this finding could be that having enough income to meet the needs of a disabled child is a stress-reducing factor for the parents. In addition, a good financial situation increases the support perceived with the social environment (Çoşkun and Akkaş, 2009). This can be regarded as a stress-reducing factor. This finding is consistent with the results reported in previously conducted studies. (Holroyd, 1988; Singer, Irvin, Irvine, Hawkins and Cooley, 1989). These studies also revealed a negative correlation between income and stress levels of families with disabled children. Ersoy and Çürük (1999) emphasized that economic support provided to families of children with special needs is more effective than the informative support for the controllable stress.

The third research question tested whether the depression, anxiety and stress levels of parents with disabled children differ regarding parental age. The results were presented in Table 4.

Table 4. The results of One-Way ANOVA regarding parental age.

DASS-21	Source of Variation	SS	sd	MS	F	p	Significance
Depression	Between Groups	212,782	3	70,927	5,017	,010	1>2, 2>4,
	Within Groups	3279,845	233	14,137			
	Total	3492,627	235				
Anxiety	Between Groups	161,392	3	53,797	3,899	,002	1>3, 2>3,
	Within Groups	3200,794	233	13,797			
	Total	3362,186	235				
Stress	Between Groups	264,339	3	88,113	4,634	,004	3>4
	Within Groups	4411,457	233	19,015			
	Total	4675,797	235				

*p<.05 (1=29 years and younger, 2= 30-35 years, 3=36-41 years, 4=42 years and older)

As the data in Table 4 indicate, the depression levels of the parents with disabled children are statistically different respecting the age of the parents ($F = 5.017$, $p <.05$). The results of the paired t-test indicated that parents aged 29 and younger had higher levels of depression than the parents aged 30 to 35 years, and parents between the ages of 30 - 35 were found to be more stressed than those aged 42 years and older. Anxiety levels of the parents also differed significantly ($F=3.899$; $p<.05$) regarding parental age. According to the t-test results, parents aged 29 and under showed higher levels of anxiety than parents aged 36 to 41, and parents between the ages of 30-35 years had higher levels of anxiety

than those aged 36 to 41 years. In addition, stress levels of the parents with disabled children were found to be statistically significant in relation to parental age ($F=4.634$; $p<.05$). Paired t-test results revealed that 36 to 41 year-old parents had a higher level of stress than parents those 42 years and older.

The results suggest that depression, anxiety and stress levels of younger parents are higher than those of older parents. Some previous research findings in the literature seem to support this finding (Dereli and Okur, 2008; Tsai and Wang, 2009), yet other researchers reported different results. Fırat, Diler, Avcı and Seydaoglu (2002) reported that younger mothers with autistic children had significantly higher depression levels and mothers of mentally retarded children showed significantly higher anxiety levels. Coşkun and Akkaş (2009) found significantly higher trait anxiety scores in older mothers with disabled children; whereas another study reported that older mothers had higher levels of state trait anxiety, with no significant difference between them (Uyaroglu and Bodur, 2009). These results suggest that mental health of the parents is adversely affected from the moment they learn their child is disabled, and this continues into later life.

The fourth research question asked whether the depression, anxiety and stress levels of parents with disabled children differ with relation to parental role. The results were given in Table 5.

Table 5. The results of independent samples t-test in relation to parental role.

DASS-21	Parental Role	n	\bar{X}	S	sd	t	p
Depression	Father	154	5,090	3,891	234	-,080	,936
	Mother	82	5,048	3,810			
Anxiety	Father	154	4,129	4,608	234	4,286	,000*
	Mother	82	6,268	3,022			
Stress	Father	154	6,951	4,314	234	-,590	,556
	Mother	82	7,311	4,545			

* $p<.001$

As can be seen in Table 5, no significant difference was found in parents' levels of depression ($t = -0.080$, $p > .05$) and stress ($t = -0.590$, $p > .05$) according to their roles in the family; however, a significant difference was observed in their anxiety level ($t = 4.286$, $p < .001$). It can be argued that mothers of disabled children have higher anxiety levels than fathers.

As is known, parents of disabled children have an increased risk of psychopathology and mental health problems which have an impact on their ability to parent. (O'Keeffe and O'Hara 2008). However, our findings showed that mothers experience more anxiety than fathers. This might result from that the restriction caused by the disability, child's dependence and special needs may negatively affect the mental health of mothers, and mothers take a lot more responsibility for the care of the disabled child. Mothers of disabled children have to continue their life with a disabled child and they feel anxiety about who will take care of the child when they are gone.

A number of national and worldwide studies indicated that mothers with a disabled child especially experience more difficulty, anger and isolation compared to fathers (Fen Gau, Chiu, Soong and Lee, 2008; Sen and Yurtsever, 2007; Tsai and Wang, 2009), and physical complaints and mental disorders like anxiety are more common in these mothers (Al-Kuwari, 2007; Barlow, Powell and Gilchrist, 2006; Coşkun and Akkas 2009, Dereli and Okur, 2008; Uğuz, Toros, Yazgan, İnanç and Çolakkadioğlu, 2004).

The fifth research question was asked to test whether the depression, anxiety and stress levels of parents with disabled children differ regarding child's gender. The results were presented in Table 6.

Table 6. The results of independent samples t-test in relation to child's gender.

DASS-21	Gender	n	\bar{X}	S	sd	t	p
Depression	Boy	136	4,029	3,985	234	5,119*	,000
	Girl	100	6,500	3,173			
Anxiety	Boy	136	4,235	3,759	234	3,074*	,000
	Girl	100	5,740	3,655			
Stress	Boy	136	4,338	3,004	234	17,148*	,000
	Girl	100	11,06	2,936			

*p<.001

As shown in Table 6, a significant difference was noted by child's gender in the depression ($t = 5.119$, $p <.001$), anxiety ($t = 3.074$, $p <.001$) and stress ($t = 17.148$, $p <.001$) levels of parents. In other words, depression, anxiety and stress levels of parents of disabled girls were higher than the stress levels of parents of disabled boys. This finding also suggests that parents of disabled girls are more likely to show mental symptoms than parents of disabled boys, which confirms the findings of some studies (Dereli and Okur 2008; Uyaroglu and Bodur, 2009) and differs from the findings of others (Coşkun and Akkas 2009; Fırat, Diler, Avcı and Seydaoglu, 2002). This result might be considered to be related to child abuse. In recent years, there has been an increase in the news reports on child neglect and abuse, and the majority of abused children are girls. It is also reported that the rate of sexual abuse in children is 2.5-3 times higher in girls than in boys (Putnam, 2003; Vandiver and Kercher, 2004). It is broadly agreed that children with disabilities are more vulnerable to abuse and neglect than others (Yıldırım Doğru, 2006). This widely held view might also have influenced the stress, anxiety and depression levels of parents.

The seventh research question asked whether the depression, anxiety and stress levels of parents with disabled children differ according to the parents' level of education. The results were presented in Table 7.

Table 7. The results of One-Way ANOVA regarding parental education.

DASS-21	Source of Variatic	KT	sd	KO	F	p	Significance
Depression	Between Groups	127,048	3	42,349	2,919	,003*	1>4
	Within Groups	3365,579	232	14,507			
	Total	3492,627	235				
Anxiety	Between Groups	194,305	3	64,768	4,743	,035*	1>4
	Within Groups	3167,881	232	13,655			
	Total	3362,186	235				
Stress	Between Groups	163,354	3	54,451	2,800	,041*	1>4
	Within Groups	4512,442	232	19,450			
	Total	4675,797	235				

*p<.05 (1=İlkokul, 2=Ortaokul, 3=Lise, 4=Üniversite)

Table 7 shows that the depression ($F = 2.919$, $p <.05$), anxiety ($F = 4.743$, $p <.05$) and stress ($F = 2.800$, $p <.05$) levels of parents of disabled children were statistically different by the parental education. Parents with university degree were found to show lower levels of depression, anxiety and stress than those primary school graduates. Education is a key factor that helps families handle difficulties and reinforces their knowledge, skills and motivation. Education facilitates parental adjustment to coping successfully with a disabled child and provides effective ways to better communicate with their children. Karadağ (2009) found that the increased maternal education significantly increased the level of social support expected from the family and decreased the level of desperation. This effect of education can be considered to have affected the results of the current study.

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

The results of the current study revealed that depression, anxiety and stress levels of the parents of disabled children differed statistically significantly by the type of child's disability, age of the parent,

gender of the child and parental education. Moreover, a statistically significant difference was seen in the stress levels of these parents in relation to family income and in their anxiety levels in relation to parental role. Based on the study findings, the following recommendations are presented;

- Stress levels of parents with disabled children vary according to their level of income. Projects designed to increase income levels of these families should be prioritized in government policies.
- Increased levels of stress, anxiety and depression were observed in younger parents. New parents experiencing this problem should be given priority in family support services and they should be encouraged to benefit more from psychological support services.
- The current study showed that mothers of disabled children feel more anxiety than fathers. Educational meetings about the care of a disabled child should also be organized for other family members. Thus, other family members will also be involved in the care of the disabled child and will share and reduce the burden that falls mainly on mother.
- Taking both physical and social measures for parents to spend more time in social settings with their disabled children will help reduce their levels of depression, anxiety and stress.

REFERENCES

- Al-Kuwari, M. G. (2007). Psychological health of mothers caring for mentally disabled children in Qatar. *Neurosciences*, 12, 312- 317.
- Baltaş, Z. (2000). *Stres ve Sağlık, Sağlık Psikolojisi Halk Sağlığında Davranış Bilimleri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Barlow, J., Powell, L. & Gilchrist, M. (2006). The influence of the training and support programme on the self-efficacy and psychological well-being of parents of children with disabilities: A controlled trial. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 12, 55-63.
- Bebko, J. M., Konstantareas, M. M. & Springer, J. (1987). Parent and Professional Evaluations of Family Stress Associated with Characteristics of Autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 17, 565–76.
- Beckman, J. P. (1983). Influence of selected child characteristics on stress in families of handicapped infants. *American Journal of Mental Deficiency*, 88(2), 150- 156.
- Bernstein, G. A., Borchardt C. M., & Perwien, A. R. (1996). Anxiety disorders in children and adolescents: A review of the past 10 years. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 35, 1110-1119.
- Blacher, J., Nihira, K. & Meyers, C. E. (1987). Characteristics of home environment of families with mentally retarded children: Comparison across levels of retardation. *American Journal of Mental Deficiency*, 14, 313-320.
- Budak, S. (2005). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayıncıları.
- Coşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 10(1), 213-227.
- Deniz, M. E. ve Sümer, A. S. (2010). Farklı özanlayış düzeylerine sahip üniversite öğrencilerinde depresyon, anksiyete ve stresin değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(158), 115-127.
- Dereli, F. ve Okur, S. (2008). Engelli çocuğa sahip olan ailelerin depresyon durumunun belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, 25, 164-168.
- Dönmez, N., Bayhan, P. ve Artan, İ. (2000). Engelli çocuğa sahip ailelerin bekentileri ve endişe duydukları konuların incelenmesi. *Sosyal Hizmet Dergisi*, 11, 16-24.
- Dyson, L. L. (1993). Response to the presence of a child with disabilities: Parental stress and family functioning over time. *American Journal on Mental Retardation*, 98(2), 207-218.
- Er, M. (2006). Çocuk hastalık, anne-babalar ve kardeşler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 49, 155-168
- Ersoy, Ö. ve Çürük, N. (2009). Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerde sosyal destegin önemi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 5(17), 104-110.
- Esdaile, S. A. & Greenwood, K. M. (2003) A comparison of mothers' and fathers' experience of parenting stress and attributions for parent child interaction outcomes. *Occupational Therapy International*, 10, 115-126.

- Fen Gau, S. S., Chiu, Y. N., Soong, W. T. & Lee, M. B. (2008). Parental characteristics, parenting style, and behavioral problems among Chinese children with down syndrome, their siblings and controls in Taiwan. *Journal of the Formosan Medical Association*, 107, 693- 703.
- Fırat, S., Diler, R. S., Avcı, A. ve Seydaoglu, G. (2002). Comparison of psychopathology in the mothers of autistic and mentally retarded children. *Journal of Korean Medical Science*, 17, 679-85.
- Gırkı, A., Yurdakul, A., Sarısoy, M. ve Özkes, M. (2000). Zihinsel engelli ve otistik çocukların anne babalarına yönelik grup davranışlarının depresyon, benlik saygısı ve tutumları üzerine etkisi. *Saray Rehabilitasyon*, 6, 2-9.
- Glidden, L. M. & Schoolcraft, S. A. (2003) Depression: Its trajectory and correlates in mothers rearing children with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 47, 250-263.
- Holroyd, J. A. (1988). Review of Criterion Validation Research on the Questionnaire on Resources and Stress for Families with Chronically III or Handicapped Members. *Journal of Clinical Psychology*, 44, 335-354.
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden aldıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8, 315-322.
- Köknel, Ö. (2005). Depresyon: Ruhsal Çöküntü. 6. Basım, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Lovibond, P. F. & Lovibond, S. H. (1995). The structure of negative emotional states: Comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. *Behaviour research and therapy*, 33(3), 335-343.
- O'Keeffe, N. & O'Hara, J. (2008). Mental health needs of parents with intellectual disabilities. *Current Opinion in Psychiatry*, 21, 463–468.
- Özmen, E., Aydemir, Ö. ve Bayraktar, E. (1997). *Genel Tipta Psikiyatrik Sendromlar*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Özşenol, F., Işıkhan, V., Ünay, B., Aydin, H. İ., Akın, R. ve Gökçay, E. (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tip Dergisi*, 45(2), 156-164.
- Putnam, F. W. (2003). Ten-year research update review: child sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42, 269-278.
- Ross, D. (1978). *Parents of mentally retarded childrenmisunderstood and misread*. In: Turnbull N, Turnbull R (eds). *Parents Speak Out: Views From Other Side of the Two-Way Mirror*. New York: Merill.
- Seltzer, M. M., Greenberg, J. S., Floyd, F. J., Pettee, Y. & Hong, J. (2001). Life course impacts of parenting a child with a disability. *American Journal of Mental Retardation*, 106, 265-286.
- Selye, H. (1982). *History and present status of the stress concept*. In L. Goldberger and S. Breznitz, eds. *Handbook of Stress: Theoretical and Clinical Aspects*. New York: The Free Press.
- Sen, E. ve Yurtsever, S. (2007). Difficulties experienced by families with disabled children. *Japanese Society of Psychiatry and Neurology*, 12, 238-252.
- Singer, G. H., Irvin, L. K., Irvine, N., Hawkins, N. & Cooley, E. (1989). Evaluation of community based support services for families of person with developmental disabilities. *Journal of Association For Persons With Severe Handicaps*, 14, 312-323.
- Tegin, B. (1990). Üniversite öğrencilerinde depresif belirtilerle atılganlık düzeyi arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 7(1-2), 51-63.
- Tsai, S. M. & Wang, H. H. (2009). The relationship between caregiver's strain and social support among mothers with intellectually disabled children. *Journal of Clinical Nursing*, 18, 539-48.
- Tüzün, Ü. (1993). *Okul Çağında Çocuklarında Yaşam Olayları Depresyon Semptomları ve Self-Esteem Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. İstanbul Üniversitesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Uğuz, Ş., Toros, F., Yazgan İnanç, B. & Çolakkadioğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 7, 42-74.
- Uyaroğlu, A. K. ve Bodur, S. (2009). Zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babaların kaygı düzeyi ve bilgilendirmenin kaygı düzeyine etkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8, 405-412.
- Vandiver, D. M. & Kercher, G. (2004). Offender and victim characteristics of registered female sexual offenders in Texas: A proposed typology of female sexual offenders. *Sex Abuse*, 16, 121-137.
- Yıldırım, S. (2007). *Anaokulu öğretmenlerinde tükenmişlik düzeyi ve umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım Doğru, S. S. (2006). Zihin engelli çocuklarda cinsel istismar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 80-91.

- Yıldırım Doğru, S. S. ve Arslan, E. (2008). Engelli çocuğu olan annelerin kaygı düzeyleri ile durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 543-554.
- Yılmaz, Ö., Boz, H. ve Arslan, A. (2017). Depresyon anksiyete stres ölçüğünün (DASS 21) Türkçe kısa formunun geçerlilik-güvenilirlik çalışması. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 78-91.
- Yüksel, N. (1984). Bilişsel işlevleri yönünden normallerle depresif hastaların karşılaştırılması. *Psikoloji Dergisi*, 5(117), 14-15.
- Watson, D. & Clark, L. A. (1995). Depression and the melancholic temperament. *European Journal of Personality*, 9(5), 351-366.

GİRESUN GASTRONOMİ TURİZMİNE ÇALI ÇILEĞİ YAPRAĞI ÇORBASININ KAZANDIRILMASI

Yüksel GÜRSOY Selçuk Üniversitesi ygursoy@selcuk.edu.tr

Çetin TOPUZ Selçuk Üniversitesi ctopuz@selcuk.edu.tr

GİRİŞ

Yaban mersininin olgunlaşmış görünümü Karadeniz Bölgesi'nin yüksek dağ kesimlerindeki orman altlarında yayılış gösteren, 30-60 cm yükseklikte, kışın yapraklarını döken, meyveleri bezelye büyülüüğünde, koyu kırmızı, siyah renkte etli ve yenilebilir üzümü tip meyveleri olan, küçük bir bitkidir. Yaprakları 2-4 cm uzunlukta, 1-2 cm genişlikte, oval veya yumurtamsı, kısa saplı, kenarları sık testere dişli ve açık sarımsı yeşil renklidir. Yaprak koltuklarından kısa bir sapla sarkık olarak çan veya küre şeklinde tek tek çıkan çiçekler, pembe, kırmızı veya yeşilimsi pembe renklidir. Fotoğraf-1'de görüldüğü gibi meye önce yeşil, sonra kırmızı, Fotoğraf-2'de ise olgunlaşınca siyahımsı-mavi renktedir, yaklaşık 5 mm ebatlarında, 1.2 ile 1.5 gram ağırlığında ve küresel olan meyveler çok tohumludur (Özata, 2006:34-35)

Fotoğraf-1

Fotoğraf-2

Meyveler iyice olgunlaştıktan sonra elle temmuz eylül ayları arasında toplanır. Olgunlaştiği zaman buruk ve kekremsi bir tat verir. Yapraklar ise, bitki suyunun yürümesi sırasında, ilkbaharda toplanmalıdır. Karadeniz Bölgesi başta olmak üzere, Marmara Bölgesi ve Doğu Anadolu florasında yabani formları yetişmektedir. Yaban Mersinin Anavatanı Kuzey Amerika ve Kuzey Orta Avrupa'dır. Trabzon'da 'Trabzon Üzümü', Rize'de 'likapa', Artvin'de 'morsivit' ve Giresun'da 'çali çileği' adlarıyla tanınıyor. Karadeniz dışında halk arasında 'murt', 'hembeles' ve 'enduran' olarak da bilinmektedir. Botanik adı 'Vaccinium Myrtillus'. Avrupada 'bilberry', 'Bluberry' veya 'Blueberry' diye bilinirken Türkiye'de daha çok 'yaban mersini' ve 'ayı üzümü' denilmektedir (Baytop, 1999:208-209)

Yaban mersininin besin değeri bakımından son derece yararlı olan yaban mersini gıda sanayi açısından da değerlendirilmesi gereken bir meyvedir. Taze meye olarak, meye suyu, ilaç, süt ve süt ürünleri sanayilerinde, kuru meye teknolojisinde, meyveli ekmek, puding ve pastalarda, baharat sanayisinde, reçel, marmelat, jel ve konserve sanayisinde, çay, diyet mönüllerinde kullanılmaktadır. Yaban mersini, antioksidan madde içeriği en yüksek bahçe bitkisidir. Ayrıca on beş farklı antosianidin bileşiği saptanmış olması nedeniyle, bu özelliği onu bilinen en güçlü antioksidanlardan yapmaktadır. Yaban mersininin içeriğinde mucizevi gece hormonu olan melatonin'i taşıır ve hipofiz bezinin melatonin

hormonu salgılanmasında düzenleyici etkilere sahiptir. Melatoninin kendisi de güçlü antioksidan özelliklere sahiptir ve aynı zamanda diğer antioksidanların etkisini de artırır. Yapraklar tanen, flavonoid, glikozitler, organik asitler, ve vitamin C taşımaktadır. Meyvelerde şekerler, organik asitler, antosiyanozitler, tanen ve delfinitin türevi renk maddeleri bulunmaktadır (Songül, 2010:49-53)

Şifalı Bitkiler Ansiklopedisine baktığımızda yaban mersinin meyvesi ve yaprağının birçok faydası olduğu görülmektedir. Yaban mersini yaprağın gözü güçlendirmeye, göz iltihabına, şeker hastalığına, ishali kesmeye, sivilcelere, rahim ve makat sarkmalarına, saç kuvvetlendirmeye, vücuttan toksinleri atmaya, adale ve kas ağrılara, ur ve çibanlara, nefes darlığı ve astıma, basura, ağız kokusuna, bel soğukluğuna, idrar yolları ve böbrek iltihabına, rahim akıntı ve iltihabına, orta kulak iltihabına, kulak ağrısına, pankreas ve karaciğer rahatsızlıklarına, bağırsak sancılarına ve felce faydalı olduğu ve meyvesi taze olarak yenilir, öğütülüp bal pekmez ile yenilir, kompostosu yapılır, yaprakları ve çiçekleri kaynatılarak suyu içilir, lapası harici olarak sürülsür, yağı harici olarak felç için sürülsür diye de belirtilmektedir.

Turizmin içinde doğal, tarihsel ve kültürel çekicilikler bulunmak zorundadır. Kültürel çekicilikler içinde de; gidilen yörenin geçmişten günümüze kadar gelen ve günümüzde de yaşatılan, gelenek ve görenekleri, günlük yaşamında uyguladığı davranışlar kalıpları, iletişim şekilleri, değerleri, folkloru, giyim kuşağı, kutlamaları ve yöresel mutfağı bulunmaktadır. Yöresel mutfağı incelediğimizde; o yörede yaşayanların günlük veya mevsimlik olarak yörelerinde coğrafi ve iklim koşullarına uygun olacak şekilde yetiştirdikleri veya sağladıkları yiyecek ve içecekleri, bunların tüketimini; bu ürünlerin hammaddesinin ve kullanılan araçların üretimini ya da sağlanması; bunların hazırlanıp tüketildiği mekanları ve bütün bu aşamalarla ilgili sahip oldukları kültürel değerleri kapsamaktadır. Turizmi bütünlüken bir özelliğe sahip olan yemek ile kültür arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Söz konusu ilişki, yöresel yemeklerin kırsal turizm merkezlerindeki yeme içme işletmelerinde sunulması, gelen turistler tarafından bilinmesi, deneyimlenmesi ve korunarak gelecek kuşaklara aktarılması şeklinde kendini göstermektedir (Kızılırmak ve diğerleri, 2014:75)

Yöresel yemeklerin oluşması ve yeryüzüne dağılışlarında coğrafi faktörler ana belirleyici unsurlardır. Bu haliyle coğrafya bir toplum için kader demektir. Giresun ve yoresi mutfak kültürü, iç ve kıyı kesimin birbirinden oldukça farklı coğrafi özelliklere sahip olmasından dolayı değişiklik göstermektedir. Ayrıca kıyı kesim olarak adlandırılan bölge ise sahil 0-250, orta kesim 251-500 ve yüksek kesim 501 metre ve üstü olarak üye ayrılmaktadır.

Bu çalışma ile doğal güzellikleri ve kültürel zenginlikleri nedeniyle turizm açısından önemli bir ilimiz olan Giresun mutfağı incelemiştir. Yöresel yemeklerden çali çileği yaprak çorbası irdelenmiş; hazırlanış ve sunumu hakkında bilgi verilmiştir. Çalışma sayesinde yöresel yemeklere dikkat çekilerek Giresun gastronomi turizmine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

MATERİYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada, veriler 28 Şubat – 07 Mart 2018 tarihlerinde Giresun Merkez (Çaldağ, Okçu, İnişdibi ve Çimşir Köyleri) ve Dereli (Yavuzkemal Beldesi) ilçelerinde doğmuş ve aynı zamanda yaşayan ve kaynak olabilecek özelliklere sahip gönüllü 49-73 yaş arası beş ev hanımı ile yüz yüze görüşerek, internet ve literatür taraması yapılarak toplanmıştır. Kaynak kişilere çali çileği yaprak çorbasının hazırlanışı, malzemeleri ve sunumu ile ilgili sorular sorulmuş ve görüşmelerin sesli kayıtları tutulmuştur. Beş farklı kaynak kişinin verdiği bilgilerin benzerlik gösterdiği ve örtüyü göstermiştir. Toplanan veriler değerlendirilmiş; çali çileği yaprak çorbası, hazırlanışı ile sunumu ortaya konulmuştur.

BULGULAR

Çali çileği yaprağı çorbası yapım; Giresun ve yöresinde doğal ortamlarda yetişen çali çileğinin yaprakları toplanılır, ayıklanılır, sert sapları koparılır ve bol su ile yıkanır. Kurutularak kullanıldığı

gibi, taze olarak da kullanılması mümkündür. Daha çok taze olarak kullanılması tavsiye edilir. Köylere elektrik gelmeden önce kurutuluyormuş fakat günümüzde derin dondurucular sayesinde toplanılan yapraklar bir sonraki yıla kadar muhafaza edilebilir. Yapraklar dondurucuya koymadan önce temizlenip yıkandıktan sonra, küçük parçalar halinde doğranıp poşetlere konulmasına dikkat edilmelidir.

Malzeme Listesi Dört Kişilik

Yarım kilo / dört avuç içi çalı çileği yaprağı
 2 adet kuru soğan1 diş sarımsak
 1 çay bardağı mısır yarması / bulgur (tercihe göre)
 1 kaşık salça (eskiden kullanılmazmış)
 1 su bardağı kuru fasulye / barbunya / nohut (tercihe göre)
 2 kaşık tereyağı

Tuz / Pul Biber / 1-2 kurutulmuş biber (tercihe göre)

Fotoğraf-3’de ayıklanmış ve bol su ile temizlenmiş çalı çileği yaprağını kaynamakta olan suya eklenerek 10 dakika haşlanır. Sonra süzülür, sıkılır ve doğranır.

Fotoğraf-3

Bir tencereye konulan suya, haşlanmış mısır yarması ve fasulye ilave edilerek 10 dakika pişirilir. Doğranmış çalı çileği yaprakları kaynamakta olun suya ilave edilerek 20 dakika daha pişirilir. Diğer taraftan ince bir şekilde kıytan soğan ve sarımsak tere yağıda pembeleşinceye kadar kavrulur. Fotoğraf-4’de görüldüğü gibi kaynamakta olan çorbaya tüm malzemeler ilave edilir.

Fotoğraf-4

Fotoğraf-5

10 dakika daha pişirilerek sıcak sunum yapılır. Çorba yemek tabaklarında Fotoğraf-5'deki gibi servis edilir. Damak tadınıza göre çali çileği çorbasına kekik ve karabiber ilavesi yapılabilir. Çorba öğlen ve akşam yemeklerinde yenebilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaban mersini ülkemizde meyve olarak tanınmakla beraber Giresun bölgesinde çali çileği olarak bilinmekte ve sofralık, reçellilik, yapraklarından çay ve çorba gibi değişik amaçlarla tüketimi söz konusudur. Giresun halkı tarafından çali çileği meyve ve yaprağın işleme, saklama ve pazarlama imkânları bilinmemekte ve yapılamamaktadır. Çali çileği çalılıkları kendi hallerinde bakımsız şekilde yetişmektedir. Bu meyve türünün reçel ve yapraklarından çay ve çorba dışında hiçbir kültürel uygulama yapılmamaktadır. Uygun yetiştirmeye tekniğinin belirlenmesi ve uygulanması halinde bu meyve türünde verim artışı yanında kalite özellikleri de iyileşecektir. Çali çileği yaprağı üretim ve lezzet açısından Giresun'a özgü bir kültür olduğu ve karalâhana çorbası üretimi ve sunumu ile tamamen örtüşmesi nedeniyle aynı geçmişe dayandığı tahmin edilmektedir. Çali çileği yaprak çorbası başka bir yerde bilinmemesi ve sağlık açısından çok faydalı olması, farklılığı ve çekiciliğini artmaktadır.

Giresun'un mutfak kültür özellikleri doğal ve organik bitkilerin toplanarak yemek yapılması nedeniyle vejetaryen ve diyet mutfağı açısından Türkiye'de onde gelen iller arasında yer almaktadır. Çali çileği yaprak çorbası Giresun mutfağına özgü bir değer katmaktadır. Bu çalışma ile Giresun ve yöresine has çali çileği yaprak çorbasının korunması ve Giresun gastronomi turizmine destek vermek amacıyla aşağıda farklı öneriler sunulmaktadır;

Geleneksel yerel yemekler günümüzde özellikle genç nüfus tarafından daha fazla tercih edilen hazır tarzı yemeklere göre daha sağlıklı olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Son zamanlarda beslenme alışkanlıklarının geleneksel yemek kültüründen kopması nedeniyle bu tür yemeklerin korunması ve yaşatılması gerekmektedir. Gençlerin yerel yemekleri sevmemesinde sunum ve görünüş etkili olabilemektedir. Bu yemeklerin sunumu ve görseli göze hoş gelecek şekele getirilmeli, sağlık bakımından faydalari ve varsa tarihleri anlatılarak sevdirilmeye ve tanıtılmaya çalışılmalıdır.

Giresun yerel yönetimler tarafından düzenlenecek organizasyonlarda yerel yemek kültürü; üretim teknikleri, yemek malzemeleri, pişirme ve sunum yöntemlerini kapsayan yarışmalar düzenlenerek yerel yemekler tanıtılmalı ve yaşatılmalıdır. Yemek yapımında kullanılan geleneksel malzemeler, fuar ve etkinliklerde sergilenmelidir.

Çali çileği yaprak çorbası yemeğinin Giresun restoranları ve otel işletmeleri menülerinde yer alarak Çali çileği yaprak çorbası bilinirliği artırılmalıdır.

Doğal ve organik bitkilerle hazırlanan yemekler bakımından zengin olan Giresun mutfağı ile ilgili bir kongre, Giresun ve yöresinde yetişen doğal çali çileği yaprak ve meyvesi ile ilgili coğrafi işaretleme çalışmaları uygun bulunursa da yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

BAYTOP, Turhan (1999). Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi Geçmişte ve Bugün, 2. Baskı İstanbul Nobel Tıp Kitabevleri

GÖKÇE, F., GÖKÇE, H., SUNAR, H. (2017), DOKAP Bölgesi Yemekleri; Kiraz Kavurması, 23-24 Ekim 2017 DOKAP Bölgesi Uluslararası Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı, Karadeniz Teknik Üniversitesi, ss.559-563

KAHYA, Esin (2010). İbn-i Sina El Kanun Fi't Tıbb, 5. Baskı Ankara Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları

KELEŞOĞLU, Zelfinaz (2018). Ev hanımı 73 yaşında Yavuzkemal Beldesi

KIZILIRMAK, İsmail, ALBAYRAK, Aslı, KÜÇÜKALI, Sema (2014). Yöresel Mutfağın Kırsal Turizm İşletmelerinde Uygulanması: Uzungöl Örneği, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 4 (1), ss.75-83

Mersin Yaprağı ve Meyvesinin Faydaları, Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi Lokman Hekim, <http://bitkiselansiklopedi.blogspot.com.tr/2014/01/mesin-yaprag-ve-meyvesinin-faydalar.html> (E.T.08.03.2018)

ÖZATA , Nimet (2006). Fitoterapi ve Aromaterapi, İstanbul Arıtan Yayınevi

ÖZBAYRAM, Melek (2018). Ev hanımı 49 yaşında Çaldağ Köyü

ÖZTÜRK, Hacer (2018). Ev hanımı 57 yaşında Okçu Köyü

SONGÜL, Doğanay (2014). Akut Yorucu Egzersiz Yapılan Ratlarda Kan ve Karaciğer Oksidan /Antioksidan Sistemler Üzerine Bilberry'nin (Yaban Mersini) Etkileri, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

YILMAZ, Emine (2018).Ev hanımı 52 yaşında Çimşir Köyü

YILMAZ, Şaziye (2018). Ev hanımı 72 yaşında İnişdibi köyü

THE POSSIBILITY OF RECOGNIZING DIFFERENCES OR TAYLOR'S POLITICS OF RECOGNITION AND CRITICISMS DIRECTED AGAINST THIS THEORY

Assist. Prof. Dr. İslam CAN

University of Seljuk
Beyşehir A.A. Applied Sciences Vocational High School
Social Service Department
islamcan@hotmail.com

INTRODUCTION

The world we live in has been experiencing tally unlike processes in national and international level. When problems rooted in nation-state make the political organization of nation-state problematic on the one hand, transformation of ethnic or religious-oriented nationalistic discourses to an ever expanding social participation in world societies provides new forms for state or society organizations on the other hand (Köker, 2010: 11; Öznel & Bağlı, 2005: 46-47). These changing forms of the structures of state and society have been diversifying in specific to regions and even countries. Moreover, both question marks occurred in minds about the future of nation-states due to disintegrations in the formation of this structure and emerging a conjuncture, which fuels social tensions and increases political polarizations, due to provisioning ethnic and religious tensions in society in a certain scale (Köker, 2010: 11) are continuously keeping the issues of “living together” and “multiculturalism” on the agenda.

Even though societies today are not totally sterilized form the reflexes of nation-state, important steps are taken by them in terms of living of the differences together. Especially, societies where different cultures are obliged to live together do not ground their policy according to the reflex of nation-state, but the considerations may ease to live together when constituting their new ontological construct. In fact, such a social construct has inevitably been adopted by states. Moreover, this background has succeeded in producing differentiated identities that are rooted in social transformations brought by globalization and plural identities emerged due to this process and also increasing role of transnational institutions. Thus, today's societies present a harmony in which people live close to each other and the awareness of their identities, cultures and politics go up to the top as have never been before (Şan, 2005: 69-70; Vatandaş, 2002: XIV; Modood, 2011: 5). In this way, multiculturalism has

become a key concept for the societies formed on the basis of differences. Multiculturalism, which is introduced as a modern solution for the problem of living together, is one of the most functional and humanistic methods that aims at establishing the continuity of this composition (Modood, 2011: 5; Dusche, 2004: 238). It is because theses on multiculturalism are valued as an endeavour of constructing and re-producing of the identities of the groups, which deny the hegemony of single culture and identity, formed by nation-state and expect the recognition of their own culture.

Discussions on multiculturalism have started with the demands related to recognition in societies where differentiation is experienced. On the one hand, groups who live in modern nation-states and who are not the founder subjects of that country, on the other hand those who migrated to multinational or heterogeneous countries because of some reasons such as wars, starvation, epidemic, or the expectation of a better life conditions have been at the heart of the discussions on multiculturalism. Countries and regions particularly like the US, Europe, Australia, New Zealand, and Canada are the territories where these groups intensively live in and at the same time, these countries and regions aim at producing policies about the subject of multiculturalism, so framing living together (Can, 2013a: 116; Dusche, 2004: 239; Başaran, 2017). Theses on multiculturalism in general have been produced on the basis of the request of recognition of a social identity and the inequalities occurred after recognizing an identity by other people belong to other identities through a false or insufficient understanding/recognition. This is about the fact that social groups that are unrecognized or recognized/identified with a disadvantageous position are of the opinion that their identities are despised, restricted, and recognized as potential cases of criminology. Such a perception causes the corroding and wrapping of people in terms of their identity, emergence of social traumas, and even controversies of identities by producing counter discourses. For instance, claims of feminists about forcing women to adopt derogatory image in a patriarchal societies or similarly, white's placement of some kind of "inferiority" image to the subconscious of black people through various forms of communication and behaviour have brought along the marginalized identities to become a depressed and later to lose their self-esteem (Taylor, 2010: 46-47). No doubt, identity discrimination of modern society has become a situation that can be observed through many elements such as religion, ethnic structure, gender, social class, etc.

The concept of pluralism almost creates the "entrance door" for discussions on multiculturalism. This concept, which refers to living of the differences together by including

all the colours under a canopy, does not seem to have the same projection for all definitions. Though all multiculturalism theories seem to assert the same things at first glance, it can be observed that state policies become distinct when instruments practiced in everyday life such as human rights, law, politics of recognition, citizenship, equality, etc. step in. Today, there are many pluralism types maintained by the countries both recognize and do not recognize multiculturalism as a state policy (Awad, 2011: 48). Approaches that are created in liberal tradition defend plurality within the circle of individual rights; provide individual some rights within the frame of citizen identity and approach that bases community in terms of rights by relying on communitarianism have been maintaining their development by competing each other (Theobald & Wood, 2009). In this sense, it is possible to talk about two main different multiculturalism models in contemporary political theory. The first one among these is Liberal-contractarian multiculturalism and citizenship model, which is relied on the thinkers such as John Locke, Thomas Hobbes, Montesquieu, Vico and Herder, and presented today by thinkers such as J. Rawls, J. Raz, Kymlicka, and the latter one is communitarianist approach presented today by theorists such as Charles Taylor, and Michael Walzer, Alasdair MacIntyre (Şan, 2005: 80). In this study, multiculturalism philosophy and evaluation methods of social problems formed by the difference of this philosophy by Charles Taylor, who is one of the most important representatives of a main approach for communitarianist side and brings a unique aspect for multiculturalism debates by his “politics of recognition” thesis, will be investigated. In addition, constructive criticisms voiced by many social scientists against Taylor’s “politics of recognition” will be explored along with the second title of this study.

Taylor's Theory of "Politics of Recognition" from the Perspective of Multiculturalism

Discussions on multiculturalism start to be meant by the issue of where the concept of pluralism should be placed. Pluralism emphasized in the theories of politics are generally treated as forming a meaningful togetherness for different social groups participating in decision making processes in social and political life (Köker, 2010: 12). However, pluralism episteme that creates Taylor's intellect, as being different from the perception of plurality in theories of politics, has a meaning that exceeds the borders of multi-party and multi-pressure group structure of constitutional democratic state based on human rights (Köker, 2010: 12). Moreover, in theories of politics, there are two types of restrictions of intrinsic democratic systems as being physical and symbolic. When physical restrictions refer to nation-state in which democratic regime is represented, symbolic restrictions present the individual and

social groups, who are attempted to be integrated in political decision making processes as equal citizens within the frame of “national culture” where nation state attributes its existence. Beyond doubt, the understating of pluralism engendered on the basis of this restriction keeps a paradigm that aims at “unifying differences” under the umbrella of pre-defined national culture (Köker, 2010: 12). Taylor’s understanding of pluralism is based on the discourse of “right of recognition”, which exceed these restrictions, and it is ontologically not determined through a territorial border like “nation-state” or “national culture”. It is because Taylor’s ideal of “pluralism” is based on the recognition of cultural differences, which are formed by different life styles, and respecting differences as the other cultures valued. Taylor, in this view, emphasizes the necessity of having equal “right of recognition” for all different cultures instead of the dealing with the psychology of “tolerance” and “bearing” (Köker, 2010: 12-13; Canivez, 2014: 128). It is mainly about the fact that according to Taylor, who constructs his understanding of pluralism within the frame of “recognition of cultural identities”, “unrecognizing or failed recognition could be harmful; it could alter to oppression by restraining individual to the way of being which is fake, distorted, and reduced” (Taylor, 2010: 46).

In this theory of “politics of recognition”, Charles Taylor centres the concept of “identity” for the discussions just like centring on the concept of “pluralism” (Habermas, 1995). Taylor, who states that stereotyping the identities has been got hurt and by this way policies regarding differences based on the demands on equality become apparent, signs that individual has a hidden power that makes him able to construct his own identity and identify himself in both individual and cultural background in the basis of the policy of differences (Taylor, 2010: 62). According to Taylor, it should be accepted that this hidden power is given to human in nature and this mystery should be admitted as something being inherent in all people and must be equally respected (Taylor, 2010: 62). Hence, making discrimination for several reasons among all cultures and identities or proportioning the recognition of these identities by classifying them according to their qualitative or quantitative world heritage show that the right of equal recognition is seriously subjected to discrimination (Taylor, 2010: 62). However, respecting equality as required necessitates recognizing the customs of these different cultures and their creations by genuinely equal value judgements (Taylor, 2010: 88).

Taylor, who grounds pluralism by a postmodern interpretation by saving it from territorial oppression, highlights that all identities are equally valued. Besides, Taylor is aware that the idea of pluralism relies on majority provides macro identities legitimacy but this does

not allow micro or local identities (Bromell, 2008: 83-101; Canivez, 2014: 128). Thus, re-interpretation of pluralism by Taylor means that all identities are given a space to exist because Taylor defends that recognition of different identities is similar to the right to life as the natural rights of being and human. In this respect, in Taylor's view, recognizing the beings as they deserve is a necessity of the respect shown to people and also this situation is a human need with vital requirement (Taylor, 2010: 47). Therefore, the policy of equal honour should not only contain the respect rooted in the existence of human in this universe and naturally given, but it should also contain respect for the true values of the various forms of culture in which the individual manages to put into practice the function of mankind (Rockefeller, 2010: 105; Habermas, 1995).

The issue of identity is not only the initiation of defining or naming of a human, group, or community, but at the same time it is the raw material of many issues from social class to status, from legal rights to the culture of living together, etc. (Bromell, 2008: 83-87). According to Taylor, imagination of identity, which is defined by individual by considering "who he is" and "where he comes from", and makes his life meaningful by this way; is a determination that administers pleasures, desires, judgements, and even dreams (Taylor, 2010: 54). Individual's discovery of his own identity does doubtlessly not mean that it is created in a sterilized way (Taylor, 1991). Rather, this identity is formed through dialogue and it is shaped partly by explicit and partly by implicit self-directed internal speeches. This imagination of identity configured internally presents an important situation about recognition and also it is embodied in dialogic relationships with others (Taylor, 2010: 54).

Besides necessity of recognition, one of the most important problems that the problematic of identity encounters in Modern era is the on-going effect of political and social systems that may disrupt the endeavour of recognition. It is because the endeavour of recognition is an issue firstly encountered in modern period, and in pre-modern period, subjected concepts are far from being an issue that may cause problems and also it was an issue that did not need such conceptualizations (Taylor, 2010: 56). Identity, which is rooted in Renaissance and Reform movements, found a great favour after French Revolution, grew by some demands such as nationalism, freedom, and equality, becomes an indispensable demand due to Industrial Revolution, Enlightenment philosophy, the fall of emperorships, and the taking of nation-state structures in history, has been embraced by people as something like almost internalized but a newly discovered "lost religion". This situation has re-configured many areas such as the distribution of states through their structure and borders, from the love

and respect that a person has for another man to his position in society and his motivation. However, territorial borders of nation-state did not only construct heavy walls among neighbouring states but also created these walls between the people and groups live in the same nation-state. Heterogeneous structure left from Imperial period has altered to homogenizing social structure of a specific ethnic identity (Tekin, 2014; Can, 2013b). This process becomes the beginning of a difficult period for those who are not core elements, who are not in a position of minority, and who migrated to a specific nation state. Thus, Taylor's "demand of recognition", in fact, is a demand for these identities, which remained in limbo, to use their legal rights, live and maintain their customs, habits and cultures, in short "living like others", i.e. major ethnic group.

Together with modern period, the principle of equal recognition, which gets into circulation as a demand of right, is a necessity for a healthy society and also, denying this natural right, as prevalent modern discourse has demonstrated, can be very harmful for those who do not recognize this right (Bromell, 2008: 91). No doubt, lower or insulting images directed against any culture cause manipulation and oppression in the scale of the internalization of this image. This social mobbing can continuously be implemented like a law grounded from the members of society to macro institutions. Thus, recognition should continuously flow in two channels. When it is considered in this context, the discourse of recognition should be recognizable in two platforms: The first one is individual level where identity and self is formed through continuous dialogue and struggle with people, and the second; public level in which the recognition policy increases day by day in response to social demands (Taylor, 2010: 57). Taylor exemplifies the functionality and effectiveness of these two channels through two cases. It is known that personal level, which is the one side of these platforms, has many grades such as forming cognition, changing perspective, ruining valid paradigm in minds, introducing new discourse and practicing it in social milieu. Of course, these phases do not express a systematic process, but mean a process of transformation in the democratic formation of a mind transformation.

Taylor indicates that Frantz Fanon's study, titled *The Wretched of the World*, has been effective in intellectual domain in the place of clear demonstration of demand of recognition in personal level. In his book, Fanon argues that the main weapon of the colonists must be forcing the imperialized image of the people in their minds to force the oppressed people from their self-images, and purify themselves from this humiliating self-image in order to get them

freed.¹ This idea stigmatized a motivation regarding demand of recognition in social basis by prompting an important reflex. By this way, liberals, who demand and support recognition, started to set up legitimacy unique to them, too. Another example is that the intellectual influences, which turned for the benefit of the demand of recognition, have started to redesign many political structures as well as stereotyped habits in the area of education. In education, instead of curricula that holds the hegemony of Europe's "dead white men", there were some arrangements that give a wider place for women, non-European races and cultures. In addition, Europe or Western-oriented curricula have been replaced to curricula that centre on culture and identity. The reason behind these all suggested changes is not about the idea that the students can miss something because of ostracizing specific types, races and cultures, but is more about reflecting an humiliating image regarding them that is created by directly excluding them as if all creativity and values were set up by European men instead of offering everyone wider cultural acquisition. Thus, besides providing everyone a more cultural acquisition, the basic motivation behind the change in textbooks is about giving the right of recognition for the cultures excluded so far (Taylor, 2010: 85). By this way, the myth of unipolar world started to be smitten.

The new governance system, which altered to a homogenous qualification through nation-state political organization, had a firm belief that ethnic structures, cultures, and beliefs would be able to overcome problems by approximating to dominant elements. However, assimilation policies such as oppression, deprivation of rights, etc. have prepared a ground for the realization of self-identities or self-cultures of other groups or almost discovering these (Bromell, 2008). Besides, in this process, it can be said that there are some reasons for not being aware of the demand for recognition. Taylor underlines two main problems behind failed corresponding of the "politics of recognition" in political and social levels until this period. The first one is not genuinely realizing the existence of a cultural identity of a group, which is based on a custom and life practice belongs to it and keeps a history that was shaped and fed by a specific knowledge and aesthetic; and the second one is about not realizing that this cultural identity has a great value and importance (Wolf, 2010: 94-95). It can be asserted that cultures and identities that deal with these two problems can be at the risk of being deleted from history. In order to bring these cultures and identities in their "honours" and "dignities" and contribute to their struggle on existence, following precautions can be taken: Introducing cultural customs, and social legacy of current society, communities, in addition,

¹For this book also translated in Turkish, please see at. Fanon, 2016.

realizing that this tradition and legacy represent a cultural richness, and lastly those who have other identities should also be aware of this consciousness and protect this richness (Wolf, 2010: 94-95). However, in today's international policy, giving voice to these demands of recognition can be correlated to the problems such as motivation of founding a independent nation-state, supporting separatist movements, legitimating terror and violence. Nevertheless, demand of recognition is a humane expectation that cannot be discussed within the same platform of the dream of a separate nation-state. In addition, demand of recognition is not a material for separatist spirits; on the contrary, it is an endeavour to establish living together in the same society with all differences.

Taylor's thesis "politics of recognition" in multiculturalism debates has a central position. The understanding of multiculturalism embraced by Taylor, who is also a Canadian, emphasizes preventing the assimilation of different cultural and ethnic groups and developing a genuine discourse in recognition of them.² Let alone in Taylor's theory of recognition, defining himself and being recognized is an interrupted and dynamic process. While the nature of people among different cultures and ethnicities start to be affected and change as they encounter any ethnicity or culture, this demonstrates that such transformations are actualized in a dialogical process (Aktay, 2003: 79-80). In today's world, where interpersonal interaction occurs in maximum level, there is no doubt that global circulation of demands of searching for rights is not an extraordinary situation. According to Taylor (2010: 56), despite their some drawbacks, the demand for "politics of recognition" has been corresponded in many societies because people who express this demand think that their personalities are significantly shaped and manipulated during their political, social, and economic dealings in society they maintain their lives. For this reason, policies in which the ways of equal recognition are seek for and also the ideal of authenticity have an important value on the formation of this policy (Taylor, 1991).

²According to Rockefeller (2010: 113) "Taylor says that his assumption about the issue of the equal value of different cultures can be attributed to religious base; considering the issue of recognizing equal values in terms of a religious perspective is enlightening. The effect of the thoughts on a concept valid in Holy Scripture (*Kitab-i Mukaddes*) or Classical Greece, i.e. sanctity of personality of human, has still been reflected on munitments that is suggested to defend the idea of equality in Western democracies". Even though Taylor attributes the references of the idea of "equal honour" only to religious and philosophical roots of Western civilization, it should be stated that there are many written and oral traditions in Islam and Islamic culture that can ground this idea. The words of Prophet Mohammed (PboH), who emphasizes that Qur'an, which announce human as the caliph of earth, and primacy cannot be lean on any ethnicity or ancestry, are the indicators of a tradition that has indigenized the culture of equal honour. In this sense, it can be said that Taylor is in some sort of Orientalist attitude.

The Understanding of Authenticity of the Politics of Recognition as a Multiculturalism Model

After giving place to Taylor's main thesis, "politics of recognition", within the circle of multiculturalism, and his ideas on liberalism, it would be good to mention criticisms against Taylor's these arguments. Taylor's discourse of demand of recognition is based on egalitarian paradigm of liberalism (Bromell, 2008). Taylor firstly sets the work by defining two types of liberalism (Taylor, 1994). The first one is understanding of liberalism, which takes care personal rights as much as possible and strongly, objective, and does not keep cultural or religious projects, and also is an understanding of state that does not have any hidden agenda or target besides providing personal freedom, physical security, and social welfare. The second one is "liberalism as a system" that is maintained by a state that submits itself to survival or development of any nation, culture or religion (Walzer, 2010: 117-118). Taylor prefers the latter one and this choice causes some criticisms directed to him (criticism against Taylor's understanding of liberalism and the other criticisms will be given during the following parts of this study). Taylor (1991, 1994), who opposes to classical liberal multiculturalism that transforms the idea of personal freedom to homogenizing structure within the frame of natural rights by focusing on the discourse of individual authenticity, "wants to emphasize the importance of cultural elements in the process of formation of differences on individuals' own unique identities. Accordingly, personal freedom merges with the individual's formation of his own identity and here, it is tried to overcome the dilemma between the homogeneity of freedom and the cultural freedom of individual identity (Köker, 2010: 13).

There have been important criticisms directed against the second type of liberalism or the understanding of liberalism as a system that Taylor grounds on within the context of "demand of recognition". According to Habermas (2010: 127) who is among these critics, Taylor seems to have an uncertain position in terms of the issue of how does liberalism respond to demands of recognition, which is the most important issue. Taylor distinguishes two different interpretations of democratic constitutional state, which are defined by Walzer through the concepts of Liberalism 1 (classical liberalism) and Liberalism 2 (liberalism as a system), and by the second interpretation he defends, he asserts that he fixed the misunderstanding of these liberal principles. However, Taylor's this comment seems as an attack against the liberal principals as well as evaluating the individualistic ontology of the concept of contemporary freedom (Habermas, 2010: 127). According to Habermas (2010:

129), Taylor exemplifies Québec society, which expresses the demand of forming a new society in a nation, bans migrants and French-speaking people to send their children to British language schools, and imposes French as the commercial language (Habermas, 2010: 129). Taylor brings a different suggestion for Québec. According to this suggestion, fundamental rights can be restricted on behalf of protecting cultural lives endangered. Thus, “politics to maintain their existence, for example, will seek to actively form the members of that society by assuring next generations to determine themselves as French-speaking. These politics can never be seen as the things that would provide convenience only for today’s people” (Taylor, 2010: 75). However, as it is seen on the case of Québec, Taylor presumes the struggle of the rights of equal individual freedoms if the protection of collective identities conflict with each other. Because the second type of respect regarding the values of all ethnically and culturally different groups necessitates the consideration of the features of the first type of respect, Taylor reminds the necessity of putting both kinds of politics into practice if there are contradictory policies (Habermas, 2010: 128).

Taylor recognizes the first type of liberalism as a system that provides equal rights and freedoms for collective groups that have all legal rights. In case of disagreement, courts decide who has what kind of rights (Taylor, 1991, 1994). Thus, an autonomy, which is protected by law and may configure the individual’s own life policy without making any gender discrimination, could appear. Because of not reflecting autonomy, this Taylorist interpretation of the system of rights in one respect engenders the understanding of a possessive state. Whereas the implementation that should be followed for the vitality of the theory of rights is to consistently actualize the system of rights. This is also due to the social movements and political struggles that are constantly taking initiatives in the face of strong resistance to achieve their legal and political goals (Habermas, 2010: 130-131).

Another criticism against Taylor’s understanding on liberalism comes from Walzer, who is one of the other important figures in multiculturalism debates. According to Walzer (2010: 117-118), the second type of liberalism defended by Taylor seems that it is in a situation that can be read as abdication of reason because of two considerations: 1) Taylor cannot configure the defence of this idea in a detailed way, 2) He cannot activate the first understanding (classical liberalism) in cases of the second understanding cannot be applied. Taylor’s suggestion about Canada is an appropriate example for this criticism (Taylor, 2012).³ In order

³ For a distinctive study on the level of compliance and the consciousness of being Canadian among the people migrated to Canada from Turkey, please see at. Özansel and Bağlı, 2005.

to provide Québec people the privileges they demand and recognize Québec as a different society, Taylor suggests local government to apply the second type of liberalism, so protecting French culture (Habermas, 1995: 851). However, Taylor's this solution is not entirely evaluated as making concession because the federal government cannot burden the Québec project or any other similar project. It would also principally remain neutral in relation to other Canadian ethnic and religious communities. If the other ethnic and cultural structures are considered, government's this possible privilege for Québec people would be opposed to the basic principles of liberalism. In addition, Walzer believes that instead of the second type of liberalism, which Taylor foresees for the US, Canada and the other multicultural societies, the first type of liberalism would be more functional and can be a good solution because the US is not a nation-state but a nation of nations or the social unity of unions (Walzer 2010: 117-119).

Rockefeller, who is another important figure in multiculturalism debates, makes some criticisms on the practical sides of Taylorist liberalism, too (Rockefeller 2010: 108). Liberalism, as Taylor indicated, too, is a belief that fights for itself and cannot and even should not demand neutrality in terms of cultural aspects. However, Taylor could not bring a detailed explanation on the issue of this belief that fights and the meaning of democracy as John Dewey successfully did. According to Rockefeller (2010: 107), liberalism model defended by Taylor allows a specific cultural group, for example for the sake of protecting the cultures of French-origin Canadians in Québec, to be supported by the government in terms of their aims. On the other hand, this situation keeps a considerable amount of confusion in its own side because this over defensive manner regarding Québec culture could mean supporting an independent state within a nation or founding a separate state by a group by having its own educational instruction as in the US and of course this situation is fundamentally contrary to the discourse of living together in the literature of multiculturalism. When Taylor's Québec-patented liberalism makes us to think the danger of degrading of fundamental human rights in time, it also brings the apprehension of possessive politics where ethnic identity is placed over universal identity (Taylor, 2012). In addition to this, in Taylor's politics of recognition, it is emphasized that recognizing ethnic identity is important in the first place. However, when the ethnic identity of a human is elaborated from the perspective of democracy, it is not the primary identity of that person because ethnic identity is not among the basic motives where the idea of having equal rights to provide equal value for all in multicultural societies (Habermas, 1995: 849-850). Thus, according to Rockefeller (2010: 106) when looking from the perspective of liberal democracy, one has of course the right of

equal recognition but this demand of recognition should principally and primarily be based on the potential power of being a human and individual's unique identity. On the contrary, ethnic identity is not a primary identity that can be defined as reference.

Taylor's concept of "fusion of horizons", which underlines the need for ethnic and cultural recognition, has been criticized in this frame. Taylor calls attention to intercultural dialogue through the concept of "fusion of horizon", so he emphasizes the importance of the interaction of cultures. However, when a society attaches too much importance to the protection of any culture and when this culture is put under protection at the expense of loss of individual rights and as a government policy, it is no doubt impossible that this society is open to the idea of "fusion of horizons" (Rockefeller, 2010: 110). When the events encountered for a long time at clash and crisis zones of the world are considered as part of the possibilities that Rockefeller points out, it can be seen that "fusion of horizons" is not too much possible at these regions. Clashes between Palestine and Israel, which have been continuing for more than a half century, are living examples of this argument. The idea of fusion of horizons for Zionist thought, which looks up its ethnic structure and culture, cannot go beyond being a pipe dream. Some of the precautions taken by statesmen in Europe in order to prevent the flows of Syrians after civil war are one of the most observable examples about on-going unfamiliarity of West to the idea of fusion of horizons. Another example is about Turkey's rejection from European Union for more than a half-century. Cultural difference, which is among one of the reasons behind rejection of Turkey as a Muslim country in Christian European Union, is an indicator of the fact that such multiculturalism is not ready for an adaptation. Many examples for such situations around the can be given. For this reason, these examples, as Rockefeller (2010: 110) points out, unrolls the existence of an evident disharmony of Taylor's political paradigm regarding survival of a culture and the principle of adopting cultural exchange among diverse societies.

As a result of Taylor's accurate detections, the situation stated as demand of recognition becomes a very important issue in terms of individual's identity and eigenvalue. However, the question of "how the groups misrecognized or unrecognized can be defined in which direction and fairly?" emerges. This point becomes another important criticism that Taylor's thesis of "politics of recognition" faces. By his intellectual discussions and moral-based inferences in a rational style, Taylor attempts to persuade the big society to change its opinions in favour of the other groups. However, this perception engenders serious criticism against Taylor's method on interpreting the dynamics of recognition process. For example, many white people

in the US have depreciatory views on Afro-American people due to various reasons. In order to extinguish this misrecognition, both making an essential criticism on dominant culture and removing current inequalities in economic and political structure are crucial obligations. (Parekh, 2002: 436). Moreover, since the identities vitalize cultures in quite long terms, Taylor considers the necessity of presupposition which is based on the idea that the identities have important things to tell to whole humanity. However, such an idea increasingly starts to lose its legacy, as well as removing us from the main theme of our recognition policy. It is because one of the issues that might be encountered in the adventure of recognition is the lack of mechanism that could measure any possible message of an unrecognized individual or culture to whole humanity (Wolf, 2010: 97-98).

Taylor who incorporates women in the scope of “politics of recognition” is criticized for contradicting himself by his own assumption on ethnic and cultural equality, which he has defended all along. It is mainly about the fact that it no doubt cannot be a parallelism among the situation of women and cultures whose values are not recognized. Moreover, recognition request, which is a fundamental claim of multiculturalism, is primarily understood as an acknowledgment of the culture and cultural identity of the individual (Taylor, 2012: 415). Individual wants to be coded through the culture where he was formed or he currently live in. For example, individual is in the effort of being recognized through some identities or cultural codes such as Afro-American, Asian-American, or Native American. However, the issue of how and in which position would an individual like to be recognized as a woman in an expectation of the awareness of gender is a very controversial. Being a woman in a society is closely related to sanctions that were put into circulation in the basis of culture and traditions formed on the basis of the view on women in society. The quality of perception of women developed in this society is related to the policies on women and also, the issue of whether women is valuable or invaluable is related to the ethical system of this culture. It is because women have not encountered the risk of being exterminated by being attributed to any cultural or identity position and just for being a woman (Wolf, 2010: 95; Parekh, 2002: 3). Therefore Taylor’s “expectation of recognition” regarding women is not a multiculturalism-driven acquisition in the meaning of bringing cultures in world heritage. It rather helps opening a discussion on the theme of gender.

As it can be seen, criticisms directed to Taylor’s “politics of recognition” are closely related to the ontology of the groups he has spoken about in this policy, and are also exemplified by the fundamental problems of transposition of this policy. In addition, it can be

said that in one of his articles, which was published in The Guardian in 2007, Taylor seems pessimistic for the future of multiculturalism because of the current situation of this concept and also double standards applied for Muslims in practice (Taylor, 2007; 2012). According to Aktay (2007) seeing multiculturalism as the most reasonable prescription that the modern world can offer to humanity, Taylor implies that the biggest test for this prescription has been given on encountering the Muslims and modern society fails this examination. Especially visibility of Muslim Women by their headscarves on public spheres in European countries has revealed the few limits of the tolerance of modern human. That the Muslims become more visible have disclosed that people in West is not ready at all to see a culture which is “really different”. In this way, the indigestion that the modern society, which theoretically welcomes and aggrandizes multiculturalism, demonstrates in practice about differences has brought Taylor to a complete disappointment about modern society. Moreover, classical correlation created among ISIL –or other terrorist groups and their attacks- and Muslims, and Islamophobic materials such as “hand cutting”, “honour killings”, “lapidating women”, “Islamist terror”, etc. have been creating a Western mind that stigmatizes all stereotyped images as block (Can, 2017: 54; Alkin, 2014: 113-114). Taylor notes that the real problem of this mind originates from the “block imagination” about the facts and this imagination causes significant harm to living together and the experience of multiculturalism (Taylor, 2007). In addition, due the atmosphere in the US in which discrimination especially against Muslims is legitimated both in legal and social basis, people who can be assumed to have possible links with terror can be unquestioningly arrested, deported by violating the citizenship law and this situation may not get reaction in American public opinion in comparison to past (Aktay, 2003: 72).

While accepting the circumstances that the fact of multiculturalism can offer the way out for some societies beyond any absolutization, offering it as a relevant politics as a general model for all communities in the world does not seem to be relevant (Şan, 2005: 112). It does not seem to be a right approach to assert that the approaches of multiculturalism stated through some metaphors such as ethnic mosaic, fruit salad, vegetable soup, etc. are equally valid among countries like the US, Canada and Australia, where their historical roots are based on maximum two or three centuries and founded by migrations from mainland of old continent, and the societies that keep thousands of years of legacy, host the components (i.e. ethnic and/or religious groups) that made the same territories homeland together and developed a different ethics of living together” (Şan, 2005: 113; Alkin, 2017). Thereby, this

basic distinction shows that there are serious concerns about the issue of plausibility of discourses on multiculturalism.

CONCLUSION

The theory of politics of recognition, which is central for Taylor's multiculturalism debates and the most referential concept in literature, has been propounded with the motivation of producing solutions for one of the most important problems of today's world, which is living together. Although this theory that deals with the possibility of living together in a real platform received many criticisms, it in fact has an important place because of calling attention to the problem of living together and searching for solutions for the basic problems rooted in the ontology of modern states shaped in the structures of nation-state. When Taylor, who attempted to open up the clogged paths of multiculturalism by some concepts such as demand of recognition, fusion of horizons, getting equal respect, etc., has been supported by the social scientists thanks to concepts he developed, he has also been criticized by many social scientists as discussed above. No doubt, beyond being pure ideological, these criticisms are relevant and reasonable criticisms about the theory of politics of recognition. These criticisms, on the other hand, are criticisms that should be cared in multiculturalism debates and they are functional in shaping of new theories. As a result, the theory of politics of recognition offered by Taylor, who suggests a multiculturalism policy kneaded by Canadian experience, does not seem to be an important response in the face of important problems of today's world such as war, nuclear threat, terror, polarization, migration, asylum-seekers, etc. However, this theory will continue to be the basic motivation for the idea of multiculturalism in the sense of protecting the prudential hopes for "living together".

REFERENCES

- Aktay, Y. (2007). Çokkültürlülük. *Yenişafak Gazetesi*, erş. tar. 02.04.2012
- Aktay, Y. (2003). Küreselleşme ve Çokkültürlülük. *Tezkire*. 35: 54-82.
- Alkın, R. C. (2017). In Search of New Paradigms in Multiculturalism Debates: Introduction to Özansel's Rope Culture Model. *Opus*. 7 (12): 177-192.
- Alkın, R.C. (2014). Problematizing Social Scientific Discourse of Colonialism on Post-Colonial Theories. *European Scientific Journal*. 2: 108-115.
- Awad, I. (2011). Critical Multiculturalism And Deliberative Democracy: Opening Spaces For More Inclusive Communication. *Jawnost-The Public*. 18 (3): 39-54.

- Başaran, E. (2017). Çokkültürlülük Olgusunun Kanada Örneği Ekseninde İncelenmesi. . *Opus*. 7 (12): 237-253.
- Bromell, D. (2008). *Ethnicity, Identity And Public Policy: Critical Perspectives On Multiculturalism*. Wellington: Institute of Policy Studies
- Can, İ. (2013a). Çokkültürlülük Tartışmaları Işığında Adalet Ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin Çokkültürlü Politikalarını Anlamaya Giriş. *II. TLÇK Bildiriler Kitabı I*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı. 115-132.
- Can, İ. (2013b). Türk Ulusal Kimliğinin İnşasında Milli Eğitim İdeolojisinin Rolü. *Sosyoloji Divanı*. 1: 123-147.
- Can, İ. (2017). Toplumsal Bir Tip Olarak Kesin İnançlılar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 38: 49-60.
- Canivez, P. (2014). On European Multiculturalism. *European Constitutionalism. Historical and Contemporary Perspectives*, Alexandre Dupeyrix & Gérard Raulet (Eds), Brussels, P.I.E. Peter Lang. 127-138.
- Dusche, M. (2004). Radical Multiculturalism Versus Liberal Pluralism. *Ethical Perspective*. 11 (4): 238-249.
- Fanon, F. (2016). *Yeryüzünün Lanetlileri*. Çev. Ş. Süer. 4. Baskı. İstanbul: Versus Kitap
- Habermas, J. (2010). Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşı. *Çokkültürcülük/Tanınma Politikası*, Ed. A. Gutmann, Çev. M. Doğan, İstanbul: Yapı Kredi Yayıncıları
- Habermas, J. (1995). Address: Multiculturalism And The Liberal State. *Stanford Law Review*. 47 (5): 849-853.
- Köker, L. (2010). Charles Taylor: Kimlik/Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı. *Çokkültürcülük/Tanınma Politikası*, Ed. A. Gutmann, İstanbul: Yapı Kredi Yayıncıları
- Modood, T. (2011). *Multiculturalism And Integration: Struggling With Confusions*. Italy: European University Institute Press
- Özensed, E., Bağlı, M. (2005). *Çokkültürlü Vatandaşlık/Kanadalı Türklerin Aidiyet Çabalari ve Değer Yapıları*. Konya: Çizgi Kitabevi
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürliliği Yeniden Düşünmek*. Çev. B. Tanrıseven, Ankara: Phoenix Yayıncıları
- Rockefeller, S. C. (2010). Yorum. *Çokkültürcülük/Tanınma Politikası*. Ed. A. Gutmann, Çev. İ. Özdemir. İstanbul: Yapı Kredi Yayıncıları
- Şan, M. K. (2005). Farklılık Ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme. *Milel Ve Nihal*. 3 (1-2): 69-117.
- Taylor, C. (2012). Interculturalism Or Multiculturalism?. *Philosophy And Social Criticism*. 38 (4-5): 413–423.
- Taylor, C. (2010). Tanınma Politikası. *Çokkültürcülük/Tanınma Politikası*. Ed. A. Gutmann. Çev. Y. Salman. İstanbul: Yapı Kredi Yayıncıları
- Taylor, C. (2007). The Collapse Of Tolerance. *The Guardian*, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2007/sep/17/thecollapsoftolerance>. er. tar. 20. 05.2012.

- Taylor, C. (1994). Can Liberalism Be Communitarian?. *Critical Review*. 8 (2): 257-262.
- Taylor, C. (1991). *The Ethics of Authenticity*, Cambridge: Harvard University Press.
- Tekin, F. (2014). *Sinirin Sosyolojisi, Ulus, Devlet ve Sinir İnsanları*. İstanbul: Açılmış Kitap
- Theobald, P., Wood. K.L. (2009). Communitarianism and Multiculturalism in the Academy. *Journal Of Thought*. Spring-Summer, 9-23.
- Vatandaş, C. (2002). *Küreselleşme Sürecinde Toplumsal Kimlikler ve Çokkültürlülük*. İstanbul: Değişim Yayıncıları
- Walzer, M. (2010). Yorum. *Çokkültürcülük/Tanınma Politikası*. Ed. A. Gutmann, Çev. C. Akaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayıncıları
- Wolf, S. (2010). Yorum. *Çokkültürcülük/Tanınma Politikası*. Ed. A. Gutmann. Çev. R. Urgan. İstanbul: Yapı Kredi Yayıncıları

KYMLICKA'S THEORY OF MINORITY RIGHTS AS A MULTICULTURALISM AND CITIZENSHIP MODEL

Assist. Prof. Dr. İslam CAN

University of Seljuk

Beyşehir A.A. Applied Sciences Vocational High School

Social Service Department

islamcan@hotmail.com

INTRODUCTION

In today's world, there are approximately 200 independent states, 600 living languages, and about 5000 ethnic groups. No doubt, such diversity brings a set of problems together. Demands such as languages of minorities and majorities, entities of regional autonomy, rights of political representation, expectations regarding educational curricula, claims of territory, migration and acceptance of citizenship, and even demands about national anthem and public holidays (Kymlicka, 1998: 25-26) can be altered to problems for states and societies. Today's world has been experiencing a historical process in which it is almost unavoidable to live together for many differences. Such an obligation, on the one hand, brings some problems rooted in nation-state and makes this formation controversial; on the other hand, it causes the rise of ethnic or religious-oriented nationalistic discourses and being transformed into social participation among world societies (Köker, 2010: 11; Özansel & Bağlı, 2005: 46-47). It is because the issue of identity, which is one of the basic concepts for multiculturalism debates, transforms into a magical concept that attracts and even "seduces" ethnic structures, cultures, minorities, and social groups and communities in post-empire societies. As indicated by Taylor, who is among the connoisseurs of the epistemology of multiculturalism, identity forms a basis for the expectations of "demand of recognition" among social groups and communities (Bromell, 2008; Dusche, 2004). According to Taylor (2010: 54) the imagination of identity makes sense of "who individual is" and "where he comes from", and also it becomes a determination that designates the route of pleasures, desires, judgements, and dreams.

Inherent cultural and ethnic identities gained new characteristics due to new national borders as the process of formation of nation-state, and in societies where they live in, they were started to be named as minority if they cannot constitute the majority in any nation-state. In order to establish a homogenous structure inside national borders, states built in the basis of

nation-state put some sets of policies for minorities into practice. When some of these minorities were aimed at being physically wiped out through mass exile and genocide that aims ethnic cleansing, some of the other minorities were forced to adopt the language, religion, and customs of majority. By this method, assimilation policy is maintained. Besides these kinds of implementations, it is known that there are minorities that were deprived of political rights and treated as foreigner through physical isolation and economic discrimination. Especially, with the end of Cold War, ethnic-cultural conflicts became the primary source of political violence and this violence has cost many people's lives (Kymlicka, 1998: 26-27; 2007b: 30-42; Habermas, 2010: 142-143; Modood, 2011). In this study, liberalism-oriented "theory of minority rights" conceptualized by Kymlicka, who is a Canadian citizen and among the important figures for the subject of multiculturalism, will be investigated. As it is known, Canada, as stated in its constitution, is a country formed by two main ethnic structures, appears as an example of application area for the practice of multiculturalism and due to this aspect, it is a country that is referred by many studies on the literature of multiculturalism (Kymlicka, 2004). From this point forth, Kymlicka's theory is very important in terms of revealing the possibilities and dilemmas of the issue of multiculturalism (Dusche, 2004: 238). It is because Kymlicka's "theory of minority rights" has constituted one of the basic theses in multiculturalism debates.

Kymlicka's Liberal Interpretation on Multiculturalism and the Theory of Minority Rights

Models on multiculturalism and citizenship are generally rises on two traditions. The first one among these traditions is constituted by "Liberal-contractarian multiculturalism and citizenship model", which is rooted in the theories of thinkers such as John Locke, Thomas Hobbes, Montesquieu, Vico and Herder, and presented today by thinkers such as J. Rawls, J. Raz, and Will Kymlicka. The second tradition is "communitarianist citizenship model" represented by theorists such as Charles Taylor, and Michael Walzer, Alasdair MacIntyre (Şan, 2005: 80). The representatives of these two traditions today are Will Kymlicka and Charles Taylor, who are both Canadian and dominate multiculturalism debates. It should firstly be noted that Canada has been at the focal point of contemporary debates on multiculturalism (Carens, 2000: 5). Canada is a county where there are people coming from 170 different countries and that hosts groups speak almost 200 different languages (Kymlicka, 2004). What is the lowest common denominator that could bring such diversity together in Canada? This question is a fundamental question that costs Canada's 50 years (Özansel & Bağlı, 2005: 50-

59). That is why; producing theories for the design of multicultural society is expected from Canadian academics and thinkers. Kymlicka, who is among these thinkers, has been at the focal point of these discussions through his books, *Liberalism, Community, and Culture* (Kymlicka, 1989) and *Multicultural Citizenship*, as well as conducting the representativeness of the “liberal-contractarian multiculturalism and citizenship model” (Kymlicka, 1989) today. The other important figure is Charles Taylor who is an important representative of traditional Communitarian model. Taylor has been pointed out as one of the most defenders of the subject thanks to his study titled *Politics of Recognition*, which can be seen as almost the most basic reference text (Şan, 2005: 83).

In order to ground the “liberal theory of minority rights”, which he develops as a multiculturalism and citizenship model, Kymlicka sets to work by firstly analyzing the models or theories suggested in this study area (Kymlicka, 1988), and then, as Taylor grounds, too, he attempts to construct a unique liberalism discourse (Bromell, 2008: 107).¹ According to Kymlicka, the target of “liberal theory of minority rights” in short is to determine fair conditions during the integration process of emigrants and providing national minorities to construct themselves as separate societies (Kymlicka, 2001: 55; 1988: 181-200). By attempting to develop a new liberal discourse different from the basic assumptions of traditional liberal approach, Kymlicka tries to set the principles of this “new liberalism” by bringing the demands of ethnic and national minorities to the agenda (Kymlicka, 1998: 128-129; 1989: 9-20). Kymlicka’s this new liberalism is based on three main paradigms: (I) it will be great for people to live a good life, (II) living a fair life sincerely, and (III) reviewability of imagined targets (Parekh, 2002: 135). Those who criticize liberalism accuse this ideology as giving an ideological legitimacy to rise of capitalism, pushing the image of autonomous individual pursuing the self-interests of market, and provoking competition and atomistic individualism instead of leading people to liabilities for the options of keeping people ethnically, religiously and in other way together (Kymlicka, 2007b: 61-69). However, Kymlicka’s new liberalism represents a kind of moderate leftist approach that defends secularism, democratization, and equality of opportunity, stands for protecting the civil rights of women, ethnic and religious minorities, disadvantaged and other oppressed groups (Kymlicka, 1998: 14-15; 1989: 9-15).

¹ In this study, Kymlicka’s evaluations about the models and theories, which were revealed before him, will not be tough upon too much because of the limited scope of the current paper. On the other hand, for an important contribution to the literature, a specific comparative study on Habermas, Taylor, Raz and Kymlicka’s models and theories about multiculturalism and citizenship can be maintained.

The starting point of Kymlicka's theory of minority rights is based on the assumption of two types of cultural diversity. The first one of these is groups, which are formed due to including the cultures, which are autonomous and intensify on a specific territory, in a broad canopy of state, defined as national minorities, attempt to position themselves as different societies beside the culture of majority, and demand various types of autonomy or self governance in order to maintain their lives as separate societies (Kymlicka, 1998: 38). The second one is ethnic groups that appear as individual or family after migration process and desire to be integrated with large society and recognized as full members of society (Kymlicka, 1998: 38). These immigrants' efforts to promote their ethnic identities to be recognized more are not intended to be a separate, self-governing nation besides a large community, but to change the institutions and laws of large communities in order to gain greater respect for cultural differences (Kymlicka, 1998: 38).

Kymlicka indicates that there are two important propositions behind the support to liberal minority rights: 1) the possibility of individual freedom. This situation is mainly about the group affiliation, and 2) judgement that the rights unique to these groups could rise the equality between minority and majority (Kymlicka, 1998: 96). According to Kymlicka, for a fair solution to the issue of minority, a theory of minority rights should be added to traditional principles of human rights. The necessity of such a principle made itself feel more than enough about the issues such as local autonomy, drawing the borders, language problem, acceptance to citizenship in Eastern Europe and former Soviet Union (Kymlicka, 2007a: 382-385). However, it is a reality that adding the theory of minority rights to the principles human rights might bring some dangerous situations together (Kymlicka, 1998: 96). According to Kymlicka, such an articulation can be a functional method: 1) that can be benefited by political arguments that comprises a basis and form an excuse for invasions maintained by Nazis, 2) that can present racial discrimination and applications such as apartheid, and in addition, 3) that can be utilized by warrior nationalists and fundamentalists, who are globally organized, in order to put the pressure on out-group people and suppress intra-group opposition (Kymlicka, 1998: 96). Thus, any possible theory of minority rights will be important in terms of explaining how the minority rights could be side by side with the principles of human rights and how the minority rights are bounded with the principles of freedom of individual, democracy, and social justice (Kymlicka, 1998: 31; Parekh, 2002: 131-132).

Development and settlement of a liberal theory that centres on minority rights would no doubt require long processes when considering the nature of today's societies. In general,

demand of language is prominent among these demands. Kymlicka asserts that the nation constitutes the majority in a democratic society will be involved in the language demand of any community to a large extent and it will make a decision in favour of large society by the support of the legislative power (Kymlicka, 1998: 182). In addition, Kymlicka states that decisions that are made regarding language right of schools and public services cannot be actualized through the way of officially recognizing the existence of different groups, but can be actualized by letting each political sub-unit to construct its own language policy in a democratic way (Kymlicka, 1998: 180; 1989: 135-140). In relation to this, he indicates that the mother tongues of sub-units should officially be recognized if a national minority constitutes the majority in any region but this should not be implemented just because the state recognizes them as a nation but because they are local majority (Kymlicka, 1998: 180). As it is understood from this model of minority rights, Kymlicka defends the right of self-governance of national minorities. According to Kymlicka, who indicates that Western democracies should accept the demands about official recognition and official autonomy of national minorities concentrated on a specific territory (1998: 15), these minorities can keep their existences by the institutions run through their own languages in a more dynamic and functional way. In addition, Kymlicka (1989) thinks by referring the historical experiences that this method is the most fair and permanent one in solving the problems caused by minority nationalism.

Migration constitutes the second source of cultural pluralism in Kymlicka's view (Kymlicka & Banting, 2006). If a country accepts many individuals and families as migrants by allowing them to protect some part of their culture and ethnic features, for Kymlicka, this instance exemplifies the cultural pluralism (Kymlicka, 1998). When the US, Canada and Australia accept this type of migrants, Britain and France accepted the migrants coming from their former colonies especially after the World War II (Kymlicka, 1998: 42-46). Kymlicka states that the idea of "migrant groups attempt to adopt themselves as national minorities" is not a right though. Besides, according to Kymlicka, this ethnic resurrection neither keeps the dream of becoming self-governing societies, nor does become a separate society from the large society. This position is only an initiation that is about recognizing the rights and existence of migrants beside the large community (Kymlicka, 1998: 117). Furthermore, Kymlicka finds the integration of migrants with large society necessary provided that supporting them by public policies and the power of law. Thus, in order to acquire citizenship, migrants have to learn and find out the dominant language, main events in the history, and political institutions of the countries where they have been recruited (Kymlicka, 2001: 51). On

the other hand, according to Kymlicka (2001: 54), demands of equality and freedom are actualized by establishing freedom and equality in the institutions of main society. Realization of this requires a dual process. The first one among these is to develop linguistic and institutional integration in economic, political and elementary educational institutions of that society; and the second one is restoring common institutions in line with ethnic-cultural conditions of migrants so that the linguistic and institutional mixture do not mean the denial of ethnic-cultural identities of these groups (Kymlicka, 1989). Thus, when Kymlicka supposes migrants to internalize the language, culture, and life standards of the country they live in, he indicates on the other hand that these groups should protect their own cultural structures and the state should help migrants throughout this process (Bromell, 2008). However, when this citizenship model offered by Kymlicka is viewed, it can be seen that culture in fact is imagined as a “solid” object. It is because the culture is an object that is neither can be protected when requested, nor is an object that can be sculpted as desired. Moreover, culture has an ontological characteristic that can change, be transferred, and be impressed. Therefore, it is not a solid object but a “liquid” process that can be affected and can alter. Within this frame, in contrast to Kymlicka’s assertion, orienting the cultural conditions of migrants does not seem possible.

Taylor, who presented the model or theory of multiculturalism and citizenship (2010, 2012), and theorists such as Habermas, Raz dealt with some of the concepts or principles on liberal approaches about ethnic-cultural demands (politics of recognition, democratic constitutional state, etc.). According to Kymlicka (2001: 50), who brought criticisms to this theory or models, far from being systematic, these concepts are more likely to be a draft and the abstract concepts of these theorists make it impossible to bring a comment on the debates over specific demands of certain groups.

Kymlicka grounds these criticisms and his *liberal theory of minority rights* by a unique liberalism. According to Kymlicka (1998: 13), Liberalism, which emerged as an important movement in the 16th century’s Europe, has started to rise after the collapse of Communism. There are two main reasons behind this rise: the first one is Protestants and Catholic’s beliefs, which reveal that the state should not establish a common loyalty to a single belief, the necessity of separating the state from Church for the permanence of political regime, and so recognizing liberalism as a single alternative for the religious wars. The second one is about recognizing liberalism as a single humane response that could improve citizens’ quality of life, could form an “objective” environment, and could be presented to pluralism and diversity of modern societies. According to Kymlicka (1998: 135), liberalism finds its original

foundation in providing each individual some specific basic features. Liberalism, which gives people large freedom of choice to maintain their lives, makes it possible for individuals to choose the life concepts they desire, to review these concepts, and even to re-design them as they wish.

According to liberal thought defended by Kymlicka, individuals could question moral values and traditional lifestyles, in addition, besides giving legal rights to provide this, social conditions such as education can be provided in order to help individuals to improve these qualifications (Kymlicka, 2007b). In this sense, by opposing to communitarianist policies at sub-national level, Kymlicka advocates that questioning social roles that are inherited in people should not be banned. Otherwise individuals will be obliged to have unsatisfied and suffocative lives (Kymlicka, 1998: 152). It is because one of the ways for generating solution about differences in all liberal democracies is protecting civil and political rights of individuals (Kymlicka, 1989: 162-163). In addition, some liberals are of the opinion that minority rights threaten individual autonomy and autonomous individual choices protect individuals from the corrosive effect of communitarianist traditions. However, according to Kymlicka (1998: 15), minority rights do not inhibit individual autonomy; on the contrary, they function as a pre-condition to establish effective implementation and development of individual autonomy.

Dealing with the issue of minority rights, which is one of the most popular discussion areas in contemporary philosophy, under the title of discussions among “individualists” and “communitarianists”, “universalists” and “contextualists”, “rationalists” and “postmodernists”, would surely be wrong (Kymlicka, 1998: 203). This dualist positioning is a mistake that is made so often and also when looking at the beginning of classification, it can be seen that the issue of minority is in fact extremely oversimplified (Kymlicka, 1998: 203). Thus the issue of minority rights should be understood and meant through liberalism-oriented new discourses instead of being understood and meant through such oppositions (Kymlicka, 1994). Moreover, liberal view defended by Kymlicka makes of the point of the vitality of the culture of sociality. It is because realizing that people are intrinsically more affiliated with their own culture may not be too much possible by these types of dualist differentiations. In fact, people’s profound commitment to their own culture is an important backlog that contributes to individual’s autonomy.

People’s deep devotion to their culture no doubt opens the doors for political, social, economic, and many other problems: How liberal states should approach to non-liberal cultures of sociality? If people are deeply devoted to their own culture, then why are not

migrants allowed to develop their own cultures? Or could some national minorities lose their culture of sociality in time? Kymlicka advocates that liberals -as being opposed to sociality cultures oppose to liberalism itself- should respond to this issue by not preventing the continuity of existence of cultures and by supporting them in being liberal as much as possible (Kymlicka, 1998: 154-155; 1994: 265). In addition, about the issue of migrants, Kymlicka is of the opinion that these groups should be allowed in terms of producing their own cultures of sociality and so letting them to become an effective/qualified national minority (Kymlicka, 1998: 154-155). According to Kymlicka, there is no irrational side in such a solution, and it is known that many existing groups are formed by settlers who initially founded colonies on a territory and disconnected from their roots and as in nations in British and French nations in Canada and the US (Kymlicka, 1998: 154-155). Thus, each individual in Kymlicka's theory of minority rights is free on establishing various unions, participating in these, and attracting new supporters for them in "cultural market". According to Kymlicka (1998: 173) the right of self-governance and multi-ethnicity do not contrast with liberal justice and also it is a necessity of the existence of this justice. However, liberal principles in Kymlicka's (1989) view oblige two main practices to minority rights. First, minority rights should oppose to restricting civil or political freedoms of the members of a minority culture. Liberals should advocate the maintainability of initiative where individuals can take on their cultural heritage. Secondly, liberals should produce policy that can support the demands of "external protection" that strengthens the power of minority culture across large society. Hence a liberal approach requires freedom among minority groups and equality among majority groups (Kymlicka, 1998: 232). However, according to Kymlicka, these two criteria should also not mean that all demands of minorities should be accepted. It is because some of the cultural minorities do not accept a founder element that develops individual freedom and personal autonomy. These groups do not approve the internal structure of the communities by democracy and individual autonomy, with the concern that they would be in conflict with their own group interests (Kymlicka, 1998: 236).

Western liberals defend that there are problems belong to different areas on the basis of ethnic-cultural conflict and by solving these problems, the real solution will emerge: Some liberals indicate that the real problem is about the lacks on law and democracy and if these lacks are removed, ethnic-cultural conflicts will disappear (Özansel & Bağlı, 2005: 59). According to this approach, if democratic rights once start to work in society and institutions, people would not take into action on the basis of ethnic dependence. Another liberal group asserts that modernity and economic welfare provokes the minority nationalism, and such

problems would disappear when these minorities reach a level of welfare both in modern and economic senses (Özensed & Bağlı, 2005: 59). Another liberal view defends that once people internalize the tolerance and mutual respect, which is characterized as democratic habits of people, irrational personal prejudgements that cause minority nationalism would disappear (Özensed & Bağlı, 2005: 59). Another liberal defence addresses involving of foreign powers in internal affairs of any nation-state and foreign agents, who attempt to indoctrinate minority groups in the idea that they should not be consent with less (rights, freedoms, etc.), as a factor that causes minority nationalism. According to this view, when the true information is provided and foreign intervention is uncovered, the given ethnic nationalism would disappear (Özensed & Bağlı, 2005: 59). However, according to Kymlicka, detection and solution offers of these liberal views are wrong. It is because there is no experience in Western democracies that was embodied in democracy, economic welfare, and personal tolerance, which alleviates the hatred of minority nationalism by a soft transition. In addition, it was observed that such achievements increased minority nationalism in contrast to decrease it (Özensed & Bağlı, 2005: 59).

Kymlicka's multiculturalism-oriented liberalism discourse has been handled within a more intricate frame compared to other models and theories (Kymlicka, 1994). Moreover, producing minority rights within the axis of multiculturalism is primarily about securitizing the autonomy of individual in the basis of rights and freedoms (Kymlicka, 2000). Thus, in-depth liberalism debate in Kymlicka has been endeavouring to bring a strong legitimacy to the discourse of minority rights.

Practices of the Theory of Minority Rights on Living Together

As indicated above, Kymlicka states that he deals with some of the concepts or principles regarding ethnic-cultural demands mentioned by thinkers, who developed multiculturalism and citizenship models, such as Taylor, Habermas and Raz. According to Kymlicka (2001: 50) these concepts, which are more of a draft besides being systematic, do not give the opportunity to comment on the debates on specific demands of particular groups. As can be seen on this part of the current study, Kymlicka tries to find answers for some problems about living together within the circle of the theory of minority rights, where the ontic of liberalism is constructed in (Kymlicka, 2000: 183-200). By highlighting especially this method, Kymlicka distinguishes himself from the other thinkers.

Kymlicka states that the essences of national identity, which is composed of historical heroes, myths, and traditions, may change but the feeling of being a separate nation with its

own identity and culture does not change (Kymlicka, 1998: 16). Liberal democratic governments put some implementations such as prohibiting the customs of tribes, giving education to minorities by the language of majority groups etc., in circulation at times in order to rasp or cut off the identities that may raise awareness among national minorities. However, Kymlicka states that national minorities keep their dream of “Red Apple”, which they make effort on to found a separate nation and national autonomy, despite discrimination, implementations, and ignorance policies they have been facing for centuries. According to Kymlicka (1998) whenever state attacks on the emotions of minorities about being a separate nation, it causes the increase of disloyalty and rebellion movements these groups. Thereby, Kymlicka thinks that the best solution for providing the loyalty of minorities is based on resolving their demands of self-governance through federalism method by admitting the existence of these emotions in the basis of the experiences of Western democracies (Kymlicka, 1998: 17). Among the examples regarding this solutions are the rights of language and regional autonomy provided by Canada to Québec people, similar rights given by the US to Puerto Ricans, and beside these, rights given to Belgium's, Spain's and Britain's minorities in Scandinavian countries (Kymlicka, 1998: 16-17; Vatandaş, 2002: 34).

Kymlicka asserts that democracy, economic welfare, and personal tolerance can neither singularly nor together can find a solution for the issue of minority nationalism (1998: 21-24). According to Kymlicka, who exemplifies this argument through the case of Canada, Québec people were initially passive in terms of political status in addition to poverty they faced. They were ruled by political elites under the control of Catholic Church and exposed to discrimination of British Canadians. However, today, while Québec people continue to have many political and democratic rights, and economic welfare, their life standards rises to the standards of British Canadians have and they start to defend their minority rights as ambitious as possible (Kymlicka, 1998: 21-24; 2000: 183-212). It is because at many turning points in Canadian history, there is an effort to re-negotiate the terms of the federation of the English, the French and the Aborigines. In Canada, these efforts, including agreements made with Aborigines and demands of territory, Federation conditions, Confederation Agreements made with English and French speaking colonies who lived in North America as dependent on British rule, have been embodied through a set of documents that have been attached in and protected by constitution (Kymlicka, 1998: 41). Hence Kymlicka emphasizes that membership belongs to the identity will be strengthened by securing rights politically. Kymlicka's assertion that democracy, economic welfare and personal tolerance cannot produce any solution for minority nationalism is no doubt an assertion that should be

analysed. However, this debate should be considered as a subject of another study in order to preserve the scope of current study. It, on the other hand, should shortly be asked that what could an understanding of any political governance, which does not embrace democracy, economic welfare and personal tolerance as founder or side instrument, foresee any political solution about minority rights and minority nationalisms. Does the “gaining right”, which was mentioned by Kymlicka in the case of Quebec, offer a solution that includes violence? These questions, and the others related to this issue, should no doubt be answered by Kymlicka.

In Kymlicka's theory of minority rights, minority nationalists who live in Turkey and Eastern European countries are exemplified, too (Kymlicka, 2007a, 1998). According to Kymlicka (1998: 18-21), some groups suggest that there is an immature democracy behind ethnic conflicts in these countries, so the point that should be focused on is not the demands of ethnic-cultural groups but is the consideration of how the ideal democracy should be provided. According to this idea, demands of Russian-speaking people in Ukraine or Kurdish-speaking people in Turkey should not be ignored because if a real democracy is once put into circulation and economic and legal order falls into place, the problems would be already solved (Kymlicka, 1998: 21). Kymlicka gives an important place to the position of Turkey in political conjuncture of the world in the 1990's (Alkin, 2017). According to Kymlicka, who evaluates the situation in Turkey as an issue that keeps a cross-border interaction that is not available in Western democracies, distribution of Kurdish people to four regions continuously keeps some of the fears of countries that host Kurdish ethnicity alive.

Kurds' potential right of self-governance in a country and their claims on neighbouring countries as well as having the potential of stimulating their compatriots and causing chaos against nation-state they live in has been continuing to produce deadlock regarding the issue of minority problem in specific to Kurds (Kymlicka, 1998: 19-21; 2007a: 380-382). The processes of giving the right of self-governance to national minorities in many parts of the world have been interrupted due to the concerns regarding political stability and national security. This policy conflict in problems of minority has been existing in Turkey's Kurdish policy, regions of post-Communist period, and Eastern and Central European countries (Kymlicka, 1998: 18).

Kymlicka's detections he has made many years ago regarding Kurdish ethnic structure and inclusion of Kurds in the theory of minority rights should certainly be criticized. It is because Turkish Republic that was founded in the basis of French-style nation-state does not have a legitimacy that recognizes Kurds in the status of minority. As it is known, the definition of nation in Turkey has been attributed to assumption that everyone who lives

inside National Oath Borders (*Misak-i Milli Sinirlari*) is Turkish. Although this concept had been used by serious racial references in the first years of Republic, in the ultimate and constitutional sense, Turkishness has been tried to be developed as a kind of territorial citizenship rather than racial. It can be said that thanks to the element of Islamism (*İslamlik*) that is included in the concept after Lausanne Treaty, Kurdishness have not been excluded from this content of the concept. That is why; when Kurds were not included in the scope of minorities because they are Muslims, many other Turkish ethnic groups were included to minority status because of being the member of other religions (Aktay, 2003: 63; Özansel & Bağlı, 2005: 44-45). Another criticism is about Kymlicka's lack of any inference regarding communities that are recognized as "minorities" by Turkey. By inheriting the definition of minority from Ottoman Empire, Turkey officially recognizes Greeks, Armenians and Jews as minority groups. It is remarkable that there is no analysis about these ethnic-religious structures in Kymlicka's theory of minority rights.

Kymlicka's thoughts on Turkey have been shaped in the political conjuncture of the 1990's. Of course, there were some restrictions regarding political and social rights of Kurds caused by nation-state reflexes of Turkey of that period. These restrictions were not the implementations only made for Kurds. Depriving women, who wear headscarf as a necessity of being a Muslim, of the right of education and work, restricting the freedom of gathering and protest, and spurning the freedom of speech were demonstrating the misfortune of Turkey of that period (Can, 2015: 200-220). After the Justice and Development Party came into power in 2002, restrictions in many areas such as social, political, and economic ones have been abolished in process (Can, 2013). By gathering the subjects such as Kurdish Initiative (Solution Process), Roman Initiation, Alavi Initiation and Initiation of Minority Rights under the title of Democratization Process, a great deal of distance has been taken (Can, 2015). There is no inference voiced by Kymlicka about this new process in Turkey within the contexts of theory of minority rights. That is why; Kymlicka's theory of minority rights can be criticized through the case of Turkey. As it has been indicated above, Kymlicka asserted that democracy, economic welfare and personal tolerance cannot be main determinants about minority rights. However, during Democratic Initiation Process that has been maintained since 2010, minorities (Greek, Armenians, and Jews) have gained some rights such as granting foundation properties to minorities, granting of lands to the former owners, reopening of some places of worship, and assurance of lifestyles and beliefs through criminal law (Can, 2015: 260). The realization of these rights has been gained through democratic processes, which are not considered by Kymlicka.

Minorities in 18th and 19th century's Europe have been exposed to the same oppressions with migrants when the issues of acceptance of minorities, language and institutional integration appear. Kymlicka starts to think that in this century we have been living in, a new understanding regarding minorities and migrants has started to form. According to Kymlicka, some states offer national minorities some different powers of self-governance that enable them to live and work in educational, economic, and political institutions, where they establish in their own languages, instead of implementing integration policies (Kymlicka, 2001: 51). Especially in the last period, by stating that liberal democracies demonstrated considerably important changes about minority rights, Kymlicka asserts that these countries understood the failure of the policy of tyrannizing over minority nationalism and they also understand the mistake of oppressing national minorities to be integrated with dominant national group (Kymlicka, 1998: 16). However, by justifying not disintegrating and falling apart of Western multi-national federations, Kymlicka defends that these federations are successful about the policies on national minorities (Kymlicka, 1998: 17). According to Kymlicka, these federations offer a high economic welfare and personal freedoms as well as managing minority groups by democratic and peaceful methods (Kymlicka, 1998: 18). According to Kymlicka, who states that all colonialist emperors and Communist dictatorships were broken down by the irresistible power of nationalism, respecting personal rights and freedoms in democratic multi-national federations and recognizing it as an unrivalled system that alleviates nationalism are well-accepted assumptions (Kymlicka, 1998: 17-18). Do doubt, in many Western democracies, many serious mistakes regarding ethnic and national minorities have been made. In addition, inconsistent and unplanned approaches were seriously damaging developing democracies. For that reason, if liberalism tends to say something about national minorities in these countries, it should not ignore the demands of ethnic and national groups (Kymlicka, 1998: 295).

According to an idea that keeps many political engagements, ethnic and national identities do not demonstrate durability in the history of humanity. However, it can be observed that globalization has prepared a convenient environment in which minorities can sustain their separate identity and group lives. From this perspective, globalization establishes an atmosphere that is more open for plurality, pluralism, and diversity instead of cultural homogeneity, which is the dominant paradigm of nation-states (Kymlicka, 1998: 36; Vatandaş, 2002: 2-3, 11). Due to the effects of globalization, some of the countries, which were established through colonization, invasion as a federation formed by national communities, or migration, can be both multinational and multi-ethnic. In this sense, Canada

and the US are both multi-national and multi-ethnic countries (Kymlicka, 1998: 47; Theobald & Wood, 2009: 13-14; Başaran, 2017: 244). At the same time, many Western democracies are multi-national, too. Countries such as particularly the US where Indian, Puerto Rican, and Mexican-origin groups exist, Finland and New Zealand that forcibly gather native population under a canopy, and multinational states formed by the two or more European cultures, such as Belgium and Switzerland, which founded as a federation more or less voluntarily can be exemplified for this situation (Kymlicka, 1998: 41). According to Kymlicka, multi-national states have the potential of securing integration by associating the public around common purposes. For instance, despite cultural and linguistic differences among groups, Sweden has a strong feeling of common sense of belonging. Therefore, unless different national groups adhere to larger political community, which they live together in the same country, it is impossible for multi-national states to live for long term (Kymlicka, 1998: 42). These examples demonstrate that when Kymlicka maintains a legitimizing attitude for the multiculturalism practices of Western societies, he adopts a sharper attitude about the minorities living in countries such as Turkey, Russia, and those in Eastern Europe (Kymlicka, 2007a). Although liberal theory of minority rights proposes “living together” for Western societies, it recommends sharp transformations such as self-governance for Eastern societies. This dilemma certainly overshadows the plausibility of Kymlicka’s multiculturalism model.

There are a number of criticisms against Kymlicka’s liberal theory of minority rights, which he grounds through minorities and migrants. Specific criticisms voiced in this study have shortly been given above. When literature is investigated, criticisms made by thinkers such as Parekh, Carens, Forst, Young attract the attention at the first stage (Parekh, 2002; Young, 1997; Carens, 2000; Forst, 1997).² There are basically two criticisms on Kymlicka’s theory of liberal rights of minorities: The first one among these is criticism about the determined structure of migrants and national minorities made by Joseph Carens and Irish Young. When configuring the theory of minorities, Kymlicka moves through voluntary migrants whose histories, future prospects, and existing characteristics are different and national minorities who were put under the canopy of state (Carens, 2000: 6-11). However, Carens and Young’s criticism are knotted at this point because according to them, apart from these two identified groups, there are a wide variety of groups in terms of their history, qualifications, demands and future prospects (Carens, 2000; Young, 1997). Hence Kymlicka’s

²Kymlicka replies to Parekh, Young, Carens, and Forst, who criticize specifically his book titled *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, and in general his Theory of Minority Rights, through an article. For this study, please see at Kymlicka, 1997.

liberal theory of minority rights that is designated to multicultural societies keeps a serious theoretical deficiency with this aspect. Despite not being systematized, this criticism has been supported by Parekh, too. According to Parekh (2002: 17), a multicultural society consists of more than one cultural community, each has own unique different meaning and value systems and world and human comprehension. Forasmuch, by not going out its own assertions, any political approach may not act fairly due to its own cultural accumulation and own structural arguments. Therefore, all political approaches should not be supposed to develop such a theory.

The second criticism is made by Bhikhu Parekh and Rainer Forst (1997, 2005). Parekh and Forst question the sanctity attributed to liberalism in determining minority rights and being suggested to state as solution ways or road map (Parekh, 2002; Forst, 1997, 2005). Could liberalism itself, which is a cultural product or the historical development of a culture of a group, ensure a satisfying base in provision of justice on ethnic-cultural relationships? (Kymlicka, 2001: 55-56). By asking this crucial question, Parekh and Forst in fact call attention to the idea that experiences apart from liberalism should be considered when dealing with the subject. Actually, while the functionality of liberal principles is a matter of debate, Kymlicka does not accept the idea that liberal values are imposed to other groups in an ethnic centrist manner (Kymlicka, 1997; 2001). Parekh's criticisms on the theory of minority continue. According to him (2002: 140-141), Kymlicka designates the cultural rights of minorities based upon a hierarchy. Accordingly, national minorities benefit from all cultural rights. Refugees have less but more noticeable rights. According to Parekh (2002: 141) people should not be forced to give up their cultural rights on behalf of getting rid of poverty. Voluntary migrants are the groups who have the least rights in this hierarchy of rights. At this point, such a question comes to mind: What constitutes the touchstone of Kymlicka's this hierarchy of rights? This issue is not too much clear. Kymlicka applies to different criteria such as regional density, history of independence, institutional integrity, and the level of poverty in the countries of migrants. On the other hand, these criteria do not keep a consistency each other, nor do they reflect the general opinion that can be accepted by everyone (Parekh, 2002: 141). Parekh's last criticism against Kymlicka is exactly about the situation in which the theory becomes true to his name and also about correlating of multiculturalism with minorities. According to Parekh (2002: 17), multiculturalism should not be correlated with minorities. It is because supporting and accepting a minority culture without any evaluation, in addition, finding it a response in a legal basis legitimately could bring disintegration instead of living together. Moreover, multiculturalism is about the

meaningful form of relationship among different cultural communities. Even though it is impossible for the textures of the cultures to completely coincide, the basic arguments of these cultures should not have dynamism or an ontology that can be encountered at the social level. It is because the rules that determine the rights of minorities should not be provided only from a single culture, but from equal and open dialogue among cultures.

CONCLUSION

The issue of multiculturalism has been an under discussion subject that is on the agenda in the social sciences. Topics such as predicaments of nation-state, globalization, migration between countries, civil wars, etc. will bring the debates on the issues of multiculturalism and living together in the future. In fact, discussions on multiculturalism have been knitted with the ideas that are produced to find the answers for the main question: How can we ensure that different identities and cultures live together? Today, theories on multiculturalism have no doubt been searching for the answer of this question. Taylor's "politics of recognition", Habermas' "constitutional state", and Kymlicka's "liberal theory of minority rights" are the products of such an endeavour.

Kymlicka's theory of minority rights that is explored throughout this study asserts that it can find a solution for the problem of "living together" in theory by stimulating political power. Theory of minority rights, which is grounded through the examples of living together in some countries like Canada, the US, and Sweden, should revise itself in today's world by considering the basic dynamics of changing societies. It is because grand political, social, economic problems that the world has been experiencing, on the other hand, cross-national mobilization of societies and emerging tendencies of the democratization that demonstrates a performance which is not unique only for Western societies, etc. require this revision. Hence, problems that Kymlicka calls attention within the context of Turkey, and specifically Kurdish Issue need to be re-interpreted. The idea that Kymlicka's theory can directly find a solution for Turkey's problems about living together does no sound great in present-day conditions. Indeed, Kymlicka's theory of minority rights can certainly give important ideas about the solution of the problem but it does not seem sufficient for final settlement. It is because finding a solution for a problem requires finding out the main reasons behind the problem and having comprehensive knowledge about the sources of these reasons. Cultural accumulation of Turkish society is no doubt too much different from social, political, religious, and economic transformation that Western societies left behind and the experiences they obtained from these transformations. That is why; the issue of living together in Turkey can be realized

by benefitting from Kymlicka's works but also producing new concepts that could configure the possibility of living together.³ New concepts that would be produced by the help of historical experiences could both provide living people, identities, and cultures together and bring a new imagination to multiculturalism debates within the frame of the social sciences.

REFERENCES

- Aktay, Y. (2003). Küreselleşme ve Çokkültürlülük. *Tezkire*. 35: 54-82.
- Alkin, R. C. (2017). In Search of New Paradigms in Multiculturalism Debates: Introduction to Özensel's Rope Culture Model. *Opus*. 7 (12): 177-192.
- Başaran, E. (2017). Çokkültürlülük Olgusunun Kanada Örneği Ekseninde İncelenmesi. . *Opus*. 7 (12): 237-253.
- Bromell, D. (2008). *Ethnicity, Identity and Public Policy: Critical Perspectives on Multiculturalism*. Wellington: Institute of Policy Studies
- Can, İ. (2015). *Türkiye'de Siyasal Güven (Liderler Kurumlar Süreçler)*. İstanbul: Açılmı Kitap
- Can, İ. (2013). Çokkültürlülük Tartışmaları Işığında Adalet Ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin Çokkültürlü Politikalarını Anlamaya Giriş. *II. TLÇK Bildiriler Kitabı I*. Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı. 115-132.
- Carens, J. H. (2000). *Culture, Citizenship, and Community (A Contextual Exploration of Justice as Evenhandedness)*. Oxford: Oxford University Press.
- Dusche, M. (2004). Radical Multiculturalism Versus Liberal Pluralism. *Ethical Perspective*. 11 (4): 238-249.
- Forst, R. (2005). Political Liberty Integrating Five Conceptions of Autonomy. *Autonomy and the Challenges to Liberalism*. Ed. J. Christman & J. Anderson. Cambridge: Cambridge University Press. 226-242.
- Forst, R. (1997). Foundations of a Theory of Multicultural Justice. *Constellations*. 4 (1): 63-71.
- Habermas, J. (2010). Demokratik Anayasal Devlette Tanınma Savaşı. *Çokkültürcülük Tanınma Politikası*, Ed. A. Gutmann, Çev. M. Doğan, İstanbul: Yapı Kredi Yayımları
- Modood, T. (2011). *Multiculturalism and Integration: Struggling with Confusions*. Italy: European University Institute Press
- Kymlicka, W. (2007a). National Cultural Autonomy and International Minority Rights Norms. *Ethnopolitics*. 6 (3): 379-393.
- Kymlicka, W. (2007b). *Multicultural Odysseys: Navigating the New International Politics of Diversity*. Oxford: Oxford University Press.
- Kymlicka, W., Banting, K. (2006). Immigration, Multiculturalism and the Welfare State, *Ethics & International Affairs*. 20 (3): 281-304.
- Kymlicka, W. (2004). Marketing Canadian Pluralism in the International Area. *International Journal*. 59 (4): 829-852.

³ Özensel's "Rope Culture Theory" as a model of living together is a suggestion that should be analyzed in general for Eastern societies and specifically for Turkey about this subject. In relation to this, for an article where Özensel's rope culture model and discussions on multiculturalism are investigated in, please see at Alkin, 2017.

- Kymlicka, W. (2001). *Politics in the Vernacular: Nationalism, Multiculturalism and Citizenship*, New York: Oxford University Press
- Kymlicka, W. (2000). Nation-building and Minority Rights: Comparing West and East. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 26 (2): 183-212.
- Kymlicka, W. (1998). *Çokkültürlü Yurttaşlık/Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. Cev. A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayıncılık
- Kymlicka, W. (1997). Do we Need a Liberal Theory of Minority Rights? Reply to Carens, Young, Parekh and Forst. *Constellations*. 4 (1): 72-87.
- Kymlicka, W. (1994). Communitarianism, Liberalism, and Superliberalism. *Critical Review*. 8 (2): 263-284.
- Kymlicka, W. (1989). *Liberalism, Community, and Culture*. United States: Oxford University Press
- Kymlicka, W. (1988). Liberalism and Communitarianism. *Canadian Journal of Philosophy*. 18 (2): 181-204.
- Köker, L. (2010). Charles Taylor: Kimlik/Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı. *Çokkültürcülük/Tanınma Politikası*, Ed. A. Gutmann, İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık
- Özensed, E. (2013). In Search of Coexistence in Eastern Societies: Multiculturalism or a New Model?. *International Journal of Sustainable Human Development*. 1(2): 39-45.
- Özensed, E., Bağlı, M. (2005). *Çokkültürlü Vatandaşlık/Kanadalı Türklerin Aidiyet Çabaları ve Değer Yapıları*. Konya: Çizgi Kitabevi
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek*. Cev. B. Tanrıseven, Ankara: Phoenix Yayıncılık
- Şan, M. K. (2005). Farklılık ve Çokkültürlülük Siyasetleri Üstüne Bir Deneme. *Milel ve Nihal*. 3 (1-2): 69-117.
- Taylor, C. (2012). Interculturalism or Multiculturalism?. *Philosophy and Social Criticism*. 38 (4-5): 413–423.
- Taylor, C. (2010). Tanınma Politikası. *Çokkültürcülük/Tanınma Politikası*. Ed. A. Gutmann. Cev. Y. Salman. İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık
- Theobald, P., Wood, K.L. (2009). Communitarianism and Multiculturalism in the Academy. *Journal of Thought*. Spring-Summer, 9-23.
- Vatandaş, C. (2002). *Küreselleşme Sürecinde Toplumsal Kimlikler ve Çokkültürlülük*. İstanbul: Değişim Yayıncılık
- Young, I. M. (1997). A Multicultural Continuum: A Critique of Will Kymlicka's Ethnic-Nation Dichotomy. *Constellations*. 4 (1): 48-53.

BEŞ ALTI YAŞ ÇOCUKLARDAKİ SOSYAL BECERİLERİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Dr. Cengiz ÇELİK, Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, celik6642@hotmail.com

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemi, amacı, önemi, sınırlılıkları ve araştırmada kullanılan kavramlar açıklanmıştır.

Yaşamın ilk altı yılını kapsayan erken çocukluk dönemi, zihinsel, bedensel, psikomotor, dil, sosyal ve toplumsal gelişmenin hızlı olduğu bir dönemdir. Bu dönem çocuğun yaşamında çok önemlidir ve bu dönemdeki eğitim çocuğun gelecekteki yaşıtisini önemli ölçüde etkiler. Çocuğun yeteneklerinin ortaya çıkarılması, ihtiyaçlarının karşılanması, temel alışkanlıkların kazandırılması ve yaşama en iyi şekilde hazırlanması, nitelikli okul öncesi eğitimle gerçekleşebilir. Bu nedenle çocuğun tüm gelişim alanlarının desteklenmesi büyük önem taşımaktadır (Zembat, 2001).

Westwood'a göre (1993), sosyal beceriler, kişilerin başkaları ile olumlu etkileşimleri başlatmaları ve sürdürmeleri için önemlidir. Çocukların sosyal becerilerinin oluşmasında anne babaları ya da bakıcıları ile kurdukları ilk iletişimleri önemlidir.

Sosyal becerilerin gelişiminde temel bilgi ve becerileri oluşturacak kurumlar öncelikle aile, daha sonra ise okul öncesi eğitim kurumlarıdır. Okul öncesi eğitim kurumu, çocuktaki yetenekleri geliştirerek, çocuğa öğrenme olanakları sağlayarak çocuğun gelişimine katkıda bulunur (Bacanlı, 1999).

Sosyal beceriler; sosyal ilişkileri başlatan, devamını sağlayan, sosyal ilişkilerde yaşanan sorunların çözümünde kolaylık sağlayan sözel olan ya da sözel olmayan davranışlar olarak tanımlanmakta ve bireyin toplum tarafından kendisine biçilen sorumlulukları, bekentileri ortaya koyabilmek için gerekli olan davranışları içermektedir (Avcıoğlu, 2009: 8).

Araştırmamızda sosyal beceriler çeşitli değişkenlerle ilişkilendirilmiştir. Bu değişkenler arasında çocuk ile ailesi arasındaki bağlanma stili, sosyal arkadaşlık becerisi ve akran ilişkileri, cinsiyet ve anne-babanın çocuklarıyla ilişkileri yer almaktadır. Anne-babaların çocuklarıyla ilişkilerinin sosyal beceri üzerindeki etkilerini saptamayı amaçlayan araştırmalara baktığımızda, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirirken çocukların cinsiyetine yönelik farklı tutumlar göstergemeleri, ebeveynlerin birbirleri arasındaki sağıksız iletişim biçimleri, anne babanın çocuk yetiştirmeye tarzları çocukların sosyal becerilerini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın amacı, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden beş-altı yaş grubu çocukların sosyal becerilerini incelemek ve sosyal becerileri üzerinde çocuğun cinsiyeti, günlük TV seyretme süreleri, anasınınına kayıt olmadan önce aldığı eğitim, evde bakım hizmetini veren kişi değişkenlerin anlamlı farklılık yaratıp yaratmadığını belirlemek.

Araştırmanın amacı kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Okul öncesine devam eden beş- altı yaş çocuklarının sosyal becerisi (Kişiler arası beceriler, Kızgınlık davranışlarını kontrol etme, akran baskısı ile başa çıkma, sözel açıklama, kendini kontrol etme, amaç oluşturma, dinleme, görevleri tamamlama, sonuçları kabul etme)

1. Anne eğitim durumu
2. Baba eğitim durumu
3. Çocukların günlük TV seyretme süreleri
4. Çocuğun anasınıfına kayıt olmadan önce aldığı eğitim alma değişkenlerine göre farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın çalışma evreni ve çalışma grubu, veri toplama araçları ile toplanan verilerin değerlendirilmesinde kullanılan istatistiksel yöntemler rapor edilmiştir.

Bu araştırma İlişkisel tarama modelindedir. Araştırma modelinde bağımlı ve bağımsız olmak üzere iki temel değişken vardır. Araştırmada anasınıfına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların sosyal beceri düzeyleri (bağımlı değişken) ailelerin aile işlevleri değerlendirmeleri, yaş, öğrenim düzeyi, gelir, sosyo-demografik değişkenleri, vb (bağımsız değişken) açısından incelenmiştir.

Çalışma evreni ve çalışma grupları

Araştırma kapsamında ihtiyaç duyulan verileri toplamak amacıyla tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmış, örnekleme birimi olarak okullar alınmıştır. Araştırma evrenini 2013-2014 eğitim- öğretim yılında Konya il sınırları içinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığının bağlı bağımsız anaokulları ile ilköğretim okullarındaki anasınıfına devam eden 5-6 yaş grubu çocuklar, anne babaları ve sınıf öğretmenleri oluşturmaktadır. Gruplandırma bu okullardan yansız eleman örnekleme yöntemiyle 22 okul seçilerek belirlenmiştir. Araştırma örneklemini bu evrenden 301 5-6 yaş çocuklar 301 anne 301 baba 22 öğretmen oluşturmaktadır.

Araştırma bulgularını elde etmek üzere iki adet veri toplama aracı kullanılmıştır. Araştırmada çocukların sosyal becerilerini ölçmek için Okul Öncesi Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği (SBDÖ) Öğretmen Formu, ebeveynlere ise çocuklarının daha önceden aldığı okul öncesi eğitimi ve süresi, çocuğun okula gitmeden önce bakım hizmetini veren kişi, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, çocukların günlük tv seyretme süreleri, ailenin gelir düzeyi, yaşanan aile tipi gibi bağımsız değişkenleri belirlemek için ise Sosyo-demografik bilgi formu kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemleri olarak sayı, yüzde, ortalama, standart sapma kullanılmıştır.

Tablo 1. Çocukların Tanımlayıcı Özelliklerinin Dağılımı

Tablolar	Gruplar	Frekans(n)	Yüze (%)
Anne Eğitim Düzeyi	İlköğretim	189	62,8
	Lise	68	22,6
	Lisans Ve üstü	44	14,6

	Toplam	301	100,0
Baba Eğitim Düzeyi	İlköğretim	126	41,9
	Lise	100	33,2
	Lisans Ve üstü	75	24,9
	Toplam	301	100,0
Oturulan Ev Tipi	Site	123	40,9
	Apartman	159	52,8
	Müstakil	19	6,3
	Toplam	301	100,0
Daha Önce Eğitim Alma Durumu	Evet	51	16,9
	Hayır	250	83,1
	Toplam	301	100,0
Tv İzleme Süresi	0-1 Sat	18	6,0
	1-2 Saat	69	22,9
	2-3 Saat	82	27,2
	3-4 Saat	118	39,2
	5 Saat Ve üstü	14	4,7
	Toplam	301	100,0

Çocuklar anne eğitim düzeyi değişkenine göre 189'u (%62,8) İlköğretim, 68'i (%22,6) lise, 44'ü (%14,6) lisans ve üstü olarak dağılmaktadır. Çocuklar baba eğitim düzeyi değişkenine göre 126'sı (%41,9) İlköğretim, 100'ü (%33,2) lise, 75'i (%24,9) lisans ve üstü olarak dağılmaktadır. Çocuklar daha önce eğitim alma durumu değişkenine göre 51'i (%16,9) evet, 250'si (%83,1) hayır olarak dağılmaktadır. Çocuklar tv izleme süresi değişkenine göre 18'i (%6,0) 0-1 saat, 69'u (%22,9) 1-2 saat, 82'si (%27,2) 2-3 saat, 118'i (%39,2) 3-4 saat, 14'ü (%4,7) 5 saat ve üstü olarak dağılmaktadır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmancın alt amaçlarıyla ilgili bulgulara yer verilmiştir. Sosyal beceri düzeyinin, okul öncesine devam eden beş- altı yaş çocukların çocuğun anasınıfına kayıt olmadan önce aldığı eğitim ve eğitim süresine, anne-baba eğitim durumlarına, çocukların günlük televizyon seyretme süreleri, değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir.

1. Okul öncesine devam eden beş- altı yaş çocukların sosyal becerisi, anne eğitim durumu değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

Tablo2: Sosyal Becerilerinin Anne Eğitim Düzeyine Göre Ortalamaları tek yönlü varyans analizi (Anova)

Sosyal beceri alt boyutlar	Anne Eğitim Düzeyi	N	Ort	Ss	F	p	Gruplar Arası Fark
Kişiler Arası Beceriler	1-İlköğretim	189	4,1958	1,08	,654	,521	
	2-Lise	68	4,0735	,1,04			
	3-Lisans Ve üstü	44	4,2841	,878			
Kızgınlık Davranışlarını Kontrol Etme Ve Değişikliklere Uyum Sağlama	1-İlköğretim	189	4,1481	1,05	1,228	,294	
	2-Lise	68	3,9412	,85			
	3-Lisans Ve üstü	44	4,1818	,95			
Akran Baskısı İle Başa Çıkma	1-İlköğretim	189	4,0026	1,16	,659	,518	
	2-Lise	68	4,1691	,92			
	3-Lisans Ve üstü	44	4,1250	1,11			
Sözel Açıklama Becerileri	1-İlköğretim	189	4,0608	1,23	1,332	,265	
	2-Lise	68	4,0368	1,14708			
	3-Lisans Ve üstü	44	4,3636	,85156			
Kendini Kontrol Etme	1-İlköğretim	189	3,9418	1,25977	1,186	,307	
	2-Lise	68	4,2059	1,18207			
	3-Lisans Ve üstü	44	3,9545	1,19504			
Amaç Oluşturma	1-İlköğretim	189	3,9947	1,00131	,741	,477	
	2-Lise	68	4,0735	1,10718			
	3-Lisans Ve üstü	44	4,1932	,83677			
Dinleme	1-İlköğretim	189	4,3942	,87331	1,935	,146	
	2-Lise	68	4,6397	,94965			
	3-Lisans Ve üstü	44	4,4091	,91036			
Görevleri Tamamlama	1-İlköğretim	189	4,3995	,98955	1,432	,241	
	2-Lise	68	4,6103	,90540			
	3-Lisans Ve üstü	44	4,3523	,88646			

Sonuçları Kabul Etme	1-İlköğretim	189	4,3122	,99489	3,299	,038	1>3
	2-Lise	68	4,2721	,97519			
	3-Lisans ve üstü	44	3,8636	1,35700			

Araştırmaya katılan çocukların sosyal beceri alt boyutlarının, Sonuçları Kabul Etme puan ortalamalarının anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($F=3,299$; $p=0,038<0,05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Anne eğitim düzeyi ilköğretim olanların Sonuçları Kabul Etme puanları, anne eğitim düzeyi Lisans ve üstü olanların Sonuçları Kabul Etme puanından yüksek bulunmuştur.

2. Okul öncesine devam eden beş- altı yaş çocukların sosyal becerisi, Baba eğitim durumu değişkenine göre farklılık göstermeyecektir?

Tablo 3: Sosyal Becerilerinin baba Eğitim Düzeyine Göre Ortalamaları tek yönlü varyans analizi (Anova)

Sosyal beceri alt boyutları	BABA Eğitim Düzeyi	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Kişiler Arası Beceriler	1-İlköğretim	126	4,1190	,98474	,667	,514	
	2-Lise	100	4,1800	1,09064			
	3-Lisans Ve üstü	75	4,2867	,87059			
Kızgınlık Davranışlarını Kontrol Etme Ve Değişikliklere Uyum Sağlama	1-İlköğretim	126	4,0794	1,12145	,490	,613	
	2-Lise	100	4,1850	,93920			
	3-Lisans Ve üstü	75	4,0467	,84299			
Akran Baskısı İle Başa Çıkma	1-İlköğretim	126	3,8135	1,17087	5,832	,003	1<2
	2-Lise	100	4,2950	1,02518			
	3-Lisans Ve üstü	75	4,1533	1,02658			
Sözel Açıklama Becerileri	1-İlköğretim	126	3,9167	1,27397	2,726	,046	1<2
	2-Lise	100	4,2500	1,09752			
	3-Lisans Ve üstü	75	4,2067	1,03354			
Kendini Kontrol Etme	1-İlköğretim	126	3,9762	1,23103	,092	,912	
	2-Lise	100	4,0000	1,29099			
	3-Lisans Ve üstü	75	4,0533	1,17569			
Amaç Oluşturma	1-İlköğretim	126	3,9563	1,03927	,816	,443	

	2-Lise	100	4,0850	1,03732			
	3-Lisans Ve üstü	75	4,1267	,89327			
Dinleme	1-İlköğretim	126	4,6310	,72437	5,324	,005	2 > 1
	2-Lise	100	4,2450	1,00377			
	3-Lisans Ve üstü	75	4,4267	,96455			
Görevleri Tamamlama	1-İlköğretim	126	4,5317	,81914	1,440	,239	
	2-Lise	100	4,3150	1,13630			
	3-Lisans Ve üstü	75	4,4533	,90857			
Sonuçları Kabul Etme	1-İlköğretim	126	4,2659	,96682	4,461	,012	2>3
	2-Lise	100	4,4200	,89815			
	3-Lisans Ve üstü	75	3,9467	1,32434			

Araştırmaya katılan çocukların sosyal beceri alt boyutlarının, Akran Baskısı İle Başa Çıkma, Sözel Açıklama Becerileri, dinleme, Sonuçları Kabul Etme, puan ortalamalarının baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. ($p=0,012<0.05$).

3. Okul öncesine devam eden beş- altı yaş çocukların sosyal becerisi, Çocukların günlük TV seyretme sürelerine göre farklılık göstermekte midir?

Tablo 4. Sosyal Becerilerinin TV İzleme Süresine Göre Ortalamaları tek yönlü varyans analizi (Anova)

	TV İzleme Süresi	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Kişiler Arası Beceriler	1-0-1 Sat	18	4,5833	,64739	3,736	,006	2>4
	2-1-2 Saat	69	4,4493	,78658			
	3-2-3 Saat	82	4,1585	1,03601			
	4-3-4 Saat	118	3,9576	1,07333			
	5-5 Saat Ve üstü	14	4,3571	,92878			
Kızgınlık Davranışlarını Kontrol Etme Ve Değişikliklere Uyum Sağlama	1-0-1 Sat	18	4,1389	,68181	1,222	,302	
	2-1-2 Saat	69	4,1449	,92395			
	3-2-3 Saat	82	4,0244	,99039			
	4-3-4 Saat	118	4,0720	1,11377			

	5-5 Saat Ve üstü	14	4,6429	,45694			
Akran Baskısı İle Başa Çıkma	1-0-1 Sat	18	4,1667	,82248	5,186	,000	2>3 2>4
	2-1-2 Saat	69	4,5290	,78067			
	3-2-3 Saat	82	4,0122	1,05402			
	4-3-4 Saat	118	3,7924	1,27153			
	5-5 Saat Ve üstü	14	4,1071	,92359			
Sözel Açıklama Becerileri	1-0-1 Sat	18	4,0278	,93104	4,244	,002	2>3 2>4
	2-1-2 Saat	69	4,5870	,69110			
	3-2-3 Saat	82	4,0244	1,26662			
	4-3-4 Saat	118	3,9068	1,26753			
	5-5 Saat Ve üstü	14	3,8571	1,27745			
Kendini Kontrol Etme	1-0-1 Sat	18	4,0278	1,21839	1,065	,374	
	2-1-2 Saat	69	3,9855	1,20346			
	3-2-3 Saat	82	4,0976	1,12337			
	4-3-4 Saat	118	3,8814	1,37231			
	5-5 Saat Ve üstü	14	4,5357	,57057			
Amaç Oluşturma	1-0-1 Sat	18	4,1389	,68181	,267	,899	
	2-1-2 Saat	69	4,1159	,97447			
	3-2-3 Saat	82	3,9817	1,02874			
	4-3-4 Saat	118	4,0127	1,05907			
	5-5 Saat Ve üstü	14	4,1429	,94926			
Dinleme	1-0-1 Sat	18	4,4722	,65242	,985	,416	
	2-1-2 Saat	69	4,6014	,75039			
	3-2-3 Saat	82	4,3110	1,05597			
	4-3-4 Saat	118	4,4576	,86868			
	5-5 Saat Ve üstü	14	4,4643	1,08245			
Görevleri Tamamlama	1-0-1 Sat	18	4,2778	1,00326	2,079	,084	
	2-1-2 Saat	69	4,6739	,69571			
	3-2-3 Saat	82	4,2988	,94235			
	4-3-4 Saat	118	4,3898	1,08434			

	5-5 Saat Ve üstü	14	4,7500	,80264			
Sonuçları Kabul Etme	1-0-1 Sat	18	4,3333	,84017	,851	,494	
	2-1-2 Saat	69	4,4130	,88266			
	3-2-3 Saat	82	4,1037	1,09075			
	4-3-4 Saat	118	4,2161	1,16112			
	5-5 Saat Ve üstü	14	4,2143	1,01364			

Araştırmaya katılan çocukların sosyal beceri alt boyutlarının, Kişiler Arası Beceriler, Akran Baskısı İle Başa Çıkma, Sözel Açıklama Becerileri, puanları ortalamalarının tv izleme süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. ($p<0,05$).

4. Okul öncesine devam eden beş- altı yaş çocukların sosyal becerisi, Çocuğun anasınınına kayıt olmadan önce aldığı eğitim değişkenine göre farklılık göstermekte midir?

Tablo 5. Sosyal Becerilerinin Çocukların Daha Önce Eğitim Alma Durumuna Göre Ortalamaları t-testi

Sosyal beceri alt boyutları	Grup	N	Ort	Ss	t	p
Kişiler Arası Beceriler	Evet	51	4,2059	,98070	,195	845
	Hayır	250	4,1760	,99850		
Kızgınlık Davranışlarını Kontrol Etme Ve Değişikliklere Uyum Sağlama	Evet	51	4,0588	1,10746	-,373	0,710
	Hayır	250	4,1160	,97486		
Akran Baskısı İle Başa Çıkma	Evet	51	4,3824	1,04206	2,313	0,021
	Hayır	250	3,9920	1,10944		
Sözel Açıklama Becerileri	Evet	51	4,1275	1,27610	,186	,852
	Hayır	250	4,0940	1,14604		
Kendini Kontrol Etme	Evet	51	3,7157	1,48746	-1,83 3	,068
	Hayır	250	4,0620	1,17074		
Amaç Oluşturma	Evet	51	4,3333	,96264	2,294	,022
	Hayır	250	3,9820	1,00335		
Dinleme	Evet	51	4,3431	,87459	-,947	,344
	Hayır	250	4,4740	,90421		

Görevleri Tamamlama	Evet	51	4,2451	1,26638	- 1,60	0,,111
	Hayır	250	4,4800	,88017	0	
Sonuçları Kabul Etme	Evet	51	3,9804	1,37463	- 1,91	0,057
	Hayır	250	4,2900	,97710	2	

Araştırmaya katılan çocukların sosyal beceri alt boyutlarının Akran Baskısı İle Başa Çıkma, Amaç Oluşturma, puanları ortalamalarının daha önce eğitim alma durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur($p<0,05$).

SONUÇ

Bu bölümde araştırma bulgularına dayalı olarak ulaşılan genel sonuçlara yer verilmiştir.

Baba eğitim düzeyi lise olanların **Akran Baskısı İle Başa Çıkma** puanları, baba eğitim düzeyi İlköğretim olanların **Akran Baskısı İle Başa Çıkma** puanlarından yüksek bulunmuştur. Baba eğitim düzeyi lise olanların **Sözel Açıklama Becerileri** puanları, baba eğitim düzeyi İlköğretim olanların **Sözel Açıklama Becerileri** puanlarından yüksek bulunmuştur. Baba eğitim düzeyi lise olanların **Dinleme** puanları, baba eğitim düzeyi İlköğretim olanların **Dinleme** puanlarından yüksek bulunmuştur. Baba eğitim düzeyi lise olanların **Sonuçları Kabul Etme** puanları, baba eğitim düzeyi Lisans Ve üstü olanların **Sonuçları Kabul Etme** puanlarından yüksek bulunmuştur.

Tv izleme süresi 1-2 Saat olanların **Kişiler Arası Beceriler** puanları tv izleme süresi 3-4 saat olanların **Kişiler Arası Beceriler** puanlarından yüksek bulunmuştur. Tv izleme süresi 1-2 Saat olanların **Akran Baskısı İle Başa Çıkma** puanları tv izleme süresi 2-3 ve 3-4 saat olanların **akran baskısı ile başa çıkma** puanlarından yüksek bulunmuştur. Tv izleme süresi 1-2 Saat olanların **Sözel Açıklama Becerileri** puanları tv izleme süresi 2-3 ve 3-4 saat olanların **Sözel Açıklama Becerileri** puanlarından yüksek bulunmuştur.

Daha önce okul öncesi eğitim kurumunda Eğitim alanların **Akran Baskısı İle Başa Çıkma** puanları daha önce eğitim almayanların Akran Baskısı İle Başa Çıkma puanlarından yüksek bulunmuştur. Daha önce okul öncesi eğitim kurumunda Eğitim alanların **Amaç Oluşturma** puanları daha önce eğitim almayanların Amaç Oluşturma puanlarından yüksek bulunmuştur.

Kendisine ait odası olanların **akran baskısı ile başa çıkma puanları**, kendisine ait odası olmayanların **akran baskısı ile başa çıkma** puanlarından yüksek bulunmuştur. Kendisine ait odası olanların **Sözel Açıklama Becerileri** puanları, kendisine ait odası olmayanların **Sözel Açıklama Becerileri** puanlarından yüksek bulunmuştur.

ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda;

Anne ve babalar;

Çocuklarını doğumlarından itibaren destekleyebilir, demokratik aile tutumuyla çocukların sosyal becerileri için rol model olabilir. Okulda çocuklara kazandırılan sosyal becerilerin evde devamlılığını sağlamak için çocuğun eğitim ve öğretim programı hakkında devamlı bilgi edinebilir ve günlük eğitim programının takibini yaparak etkinlik ve materyalleri uygulayıp çocuk için uygun verimli bir çevre ortamı yaratabilir. Çocuğun günlük televizyon izleme ve bilgisayarda vakit geçirme süreleri üzerinde kontrolü arttırıp, eğitimsel programları izlemelerini sağlayabilir.

Öğretmenler;

Sosyal beceri düzeyleri düşük çocuklara destek verebilir. Onların sosyalleşmesi için drama oyun destekli yöntemleri kullanabilir. Çocukların sosyal becerilerini desteklemek ve okulda uygulanan programın evde devamını sağlamak için düzenli aralıklarla ailelerle toplantılar yapabilir. Okul öncesi döneme yönelik sosyal uyum ve becerileri kazandıracak sosyal beceri eğitim programları hazırlayarak tüm çocukların bu programlardan eşit olarak yararlanmalarını sağlayabilir. Çocukların sosyal becerilerini değerlendirmeye yönelik test ve gözlem tekniklerini öğrenebilir.

Araştırmacılar;

Sosyal beceri düzeyi düşük olan çocuklara farklı eğitim programları hazırlayıp uygulayabilir, etkisini araştırabilir. Uygulanacak eğitim programlarını, sosyal becerinin farklı boyutlarına (iletişim becerisi, duygularını ifade etme becerisi, problem çözme becerisi, empati becerisi vb.) yönelik olarak hazırlayabilir. Sosyal beceri eğitiminin önemi ve içeriği hakkında eğitimcılere konferans seminer etkinliği verebilir, etkisini araştırabilir. Çocukların sosyal uyum ve oysal becerilerini değerlendirebilmek için herkes tarafından kolaylıkla kullanılabilen standart ölçekler geliştirebilir.

KAYNAKLAR

- Avcıoğlu, H. (2009). Sosyal becerileri değerlendirme ölçünün geçerlik ve güvenilik çalışması (4-6 Yaş). *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 87-101.
- Bacanlı, H. (1999). Sosyal beceri eğitimi. Ankara, Nobel.
- Westwood, P. (1993). Commonsense methods for children with special need: Strategies For The Regular Classroom. Routledge
- Zembat, R.,& Unutkan, Ö. P. (2001). Okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleşmesinde ailenin yeri. İstanbul: Ya-Pa Yayınları, 30-60.

VEJETASYON RÖKONSTRÜKSİYONLARINDA KULLANILAN POLEN TABANLI İKİ MODELLİN (REVEALS ve PBM) KARŞILAŞTIRILMASI

İPEK ÖZALP, Namık Kemal Üniversitesi, iozalp@nku.edu.tr

GİRİŞ

Çalışmada amaç geçmiş orman yapılarının varlığını, tür kompozisyonunu ve kapladığı alanların belirlenmesi için geliştirilen polen analizi tabanlı modellerden REVEALS (Regional Estimates of Vegetation Abundance from Large Sites) ve PBM (Pseudobiomization Method) karşılaştırılmıştır. Bunları yaparken her iki yöntemin bazı avantaj ve dezavantajlarından bahsedilmiştir. REVEALS model geniş bir alanda (100x100 km) bitki türlerinin yoğunluğunun kantitatif yöntemlerle belirlenmesini sağlamakta ve tür bazlı ortaya çıkan polen üretim ve dağılımına açıklama getirebilmektedir. PBM model ise eski orman alanlarının tespit edilmesinde kullanıldığı gibi insan kaynaklı arazi yapısının değişiminin belirlenmesinde de kullanılan yarı kantitatif bir yöntemdir ve tür bazlı ortaya çıkan polen üretim ve dağıtım farklılıklarını tamamen açıklayamamaktadır. PBM modeli polen oranlarını arazi kullanım sınıflarına dönüştürmektedir.

YÖNTEM

Yöntem olarak, yapılan çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiş, bahsi geçen modellerin yayınlandığı çalışmalar okunarak gerekli kısımlar derlenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar iki yöntemin karşılaştırılması için kullanılmıştır. Bu karşılaştırma sonucu polen tabanlı vejetasyon modellerinin farklı açılardan birbirine göre avantaj ve dezavantajları belirtilmeye çalışılarak daha sonra kullanıcı için genel bir fikir oluşturulması amaçlanmıştır.

BULGULAR

Polen Analizi ve Önemi

Polen ve spor bilimi olan palinoloji geniş bir alana hitap eder. Polen yapısının ayırt edici morfolojisi nedeniyle paleoçalışmaların önü açılmıştır. Polen örnekleri daha çok göl gibi düzenli birikim gösteren alanlardan çıkarılarak teşhis işlemi yapıldıktan sonra sonuçlar çeşitli istatistik uygulamalara tabi tutulmaktadır. Polen analizi çalışmalarında araştırmacıları meşgul eden iki önemli sorun bulunmaktadır. Bunlardan ilki polenin kaynak sahası problemi diğer ise türlerin sahadaki gerçek varlıklarını yansitmamalarıdır. Günümüzde araştırmacılar bu sorunları aşmak için çeşitli modeller geliştirerek arazinin değişim örtüsünü ve vejetasyonun gerçek bolluğunu belirleyebilmektedir.

Polen analizinin Kuvaterner çalışmalarında önemli bir yeri vardır. Daha çok bir alan ve zaman içinde bitki örtüsünün geçirdiği değişimlerin ortaya çıkarılması ve postgalasyal sonrası bitki türlerinin hangi sığınaktan nasıl bir yönde ve hızda yayılış gösterdiğinin belirlenmesi yanında paleoiklim çalışmaları, geçmiş dönemlere ait arazi örtüsünün yeniden oluşturulması ve insanın doğal vejetasyonu nasıl değiştirdiğinin belirlenmesi çalışmalarında yöntemden faydalankmaktadır.

Pollen Tabanlı, Büyük Göllelerden Bölgesel Vejetasyon Bolluğunun Tahmini (Regional Estimates of Vegetation Abundance from Large Sites (REVEALS)) ve Pseudobiomizasyon Modeli

REVEALS model göl ve sulak alanlardan çıkarılan polen kayıtlarının yüzdelerinden vejetasyonun yeniden oluşturulmasını sağlayan bir modeldir. Modelin iki önemli bileşeni vardır. Bunlardan biri polen dağılım modeli bir diğeri ise polen üretim tahminidir (PPEs). Model, (Davis, 1963) R değeri yaklaşımına dayanmaktadır. Daha sonra R değeri yaklaşımı zamanda takson-spesifik doğrulama faktörü yardımıyla polen üretim ve dağılımını sorununu aynı zamanda düzeltmiştir. Fakat R değeri evrensel olmadığından her göl tipine göre kalibre edilmesi gerekmektedir. REVEALS model bu kısıtlamayı üretim ve dağılım problemini ayrı değerlendirerek çözmektedir. Model türlerin farklı polen üretim sorununu ortadan kaldırmak için polen üretim tahmini (PPEs)

yöntemini, dağılım sorununu çözmek için ise polen dağılım-depolanma katsayısı veya K factor'ü hesaplamaktadır. Burada PPEs bir referans taksona bağlı olarak herhangi bir taksonun ne kadar polen ürettiğini ifade eder. K faktör bir spesifik polen dağılım modeli ile hesaplanır ve bu göl veya sulak alan gibi bir ortamda bir taksonun ne kadar polen biriktireceğinin hesabıdır (Theuerkauf vd., 2016).

Reveals modeli son dönemlerde oldukça popülerlik kazanmıştır. Bu model aynı zamanda Landscape Reconstruction Algoritma (LRA)'nın önemli bir bütünüleyicisidir. Şimdiye kadar bütün Reveals uygulamaları polen dağılımı için Gaussian Plume Model (GPM)'e dayanmaktadır fakat Langarian stochastic models (LSM) polen dağılımını daha gerçekçi bir şekilde tanımlamaktadır özellikle polenler çok uzak bir alandan taşınmışlarsa.

Polen dağılım modeli, kantitatif vejetasyon rekonstrüksiyonlarında önemli bir role sahiptirler. Güvenilir çalışma olabilmesi için polenin nereden taşındığının yanı kaynak sahasının bilinmesi gerekmektedir. Özellikle dağlık sahalardaki göl ve sulak alanlara polen taşınımı birkaç km den birçok km'ye kadar değişiklik gösterir.

Modelin güvenilirliği ve kesinliği birçok faktöre dayanmaktadır.

- Örneğin alındığı alanın tipine (sulak alan veya göl) ve boyutuna
- Polen kaydının kronolojisine güvenliğine
- PPEs'nin güvenirliliğine

Bataklık alanlarda bu modelin uygulanması için problemlı sahaları oluşturmaktadır. Çünkü bu alanlar modelin varsayımlarını karşılamamaktadır. Model birçok sahadan alınan polen kayıtlarına uygulandığında farklı sahalardan alınan polen toplamı verilen zaman aralığında vejetasyon yoğunluğunu tahmin etmek için birleştirilir. Eğer kronoloji hatalı ise polen toplamı senkronize olmayabilir. Bu durum da hataya yol açar. Her takson için PPEs verisi olmadığı için model hiçbir zaman kesin geçmiş vejetasyonun gerçek değerini vermez.

Reveals modeli genellikle polenin kaynak sahasındaki vejetasyonun homojen dağıldığını farz etmektedir. Fakat bu durum gerçekte nadiren yaşanır. (Theuerkauf vd., 2016).

Kuantitatif vejetasyon rekonstrüksiyonu Palinoloji ve Kuvaterner paleoekolojinin ana hedeflerinden biridir. Polenin hem bölgesel hem de lokal sahadan gelebilmektedir. Biomizasyon metodu polen toplamını PFT puanını kullanarak biomlara dönüştürmektedir. Behre taafinden geliştirilen gösterge tür yaklaşımı ve modern komunite topluluğu fikrine dayandırılarak polen taksonları muhtemel arazi örtüsü sınıflarına atanmaktadır. Fakat Poaceae gibi bazı familyalar geniş oldukları için birden fazla arazi örtüsü sınıfına girebilmektedir. Bu durum bu yöntemin en kısıtlayıcı tarafını oluşturmaktadır. Bu yöntem hesaplanmış arazi sınıf sınıfları oluşturarak polen verilerinin AP/NAP gibi basit indeksler yerine daha zengin bir şekilde yorumlanmasılığını sağlamaktadır (Fyre, vd., 2010).

Arazi örtüsünün değişimini anlamak uzun zamandır araştırmacıların dikkatini çeken bir olgu olmuştur. Polen analizi sonuçlarına dayanan Holosen dönemi boyunca büyük ölçekli arazi değişim haritalarının yapılması uluslararası çalışma grubu olan LANDCLIM projesinin amacını oluşturmaktadır. Biomizasyon metod hem doğal hem de insan kaynaklı dönüştürülen arazinin tespiti için kullanılmıştır. Modelin test edilmesi için 2471 modern polen datasının sonuçları uzaktan algılama yöntemi ile geliştirilen Corine arazi örtüsü haritasıyla test edilmiştir.

Metot orta derecede karmaşık bir yapı göstermektedir. Yöntemin en büyük avantajı yayınlanmış birçok polen kaydıyla uygulanabilmesidir. Avrupa polen verisi PFT'ye yani Bitki fonksiyon tipine dönüştürülmüştür. Reveals modelinin biomizasyon metoduna karşı avantajı biome içindeki taksonların görelî kompozisyonunu belirleyebilmesidir. Psedobiomizasyon metod indikatör tür yaklaşımını içermektedir. Reveals tüm Avrupa'da hala oldukça yeni bir yöntemdir. Revals yöntemi oldukça kompleks bir yöntemdir ve esas olarak her türe ait hesaplanması gereken polen üretim tahmini yani PPE girdi parametresine dayanmaktadır.

SONUÇ

Bu iki model karşılaştırıldığında ortaya çıkan sonuç tablolaştırılarak gösterilmeye çalışılırsa sunlar söylenebilir.

Tablo 1: İki Modelin Farklı Açılardan Karşılaştırılması

REVEALS	PSEUDOBIOMİZASYON
Zaman alan bir metottur.	Hızlı bir yöntemdir.
Henüz global ölçekte uygulanamıyor.	Global ölçekte kullanılmıştır.
En doğru sonucu veren yöntemdir, dünyanın bazı yerlerinde uygulanmıştır.	<ul style="list-style-type: none"> • İnsan kaynaklı vejetasyon değişimlerinin belirlenmesinde de kullanılır. • Daha az kesinlikte bölgesel vejetasyon sonuçları vermiştir.
Kompleks bir yöntemdir.	Orta ölçekte kompleks yapıya sahiptir.
R değeri yönteminin geliştirilmesi ile oluşmuştur.	Gösterge tür yaklaşımının geliştirilmesi ile oluşturulmuştur.

REVEALS modelinin Pseudobiomizasyon metoduna karşı bir üstünlüğü de biom içindeki takson kompozisyonunu belirleyememesidir, model aynı zamanda bitki örtüsü kaplama alanı tahmini için standart hatayı hesaplamaktadır (Fyre, vd. 2015).

Bu her iki model de daha çok Avrupa'nın geçmiş dönem orman alanlarının ne zaman ve nerede bugünün yarı doğal alanlarına dönüştürüldüğünün bulunmasını amaçlamıştır. Her iki modelin de kendine özgü avantaj ve zorlukları bulunmaktadır. Burada önemli olan sonucun gerçeklikten ne kadar saptığı veya yaklaşlığıdır.

KAYNAKLAR

- Davis, MB. (1963). On the theory of pollen analysis, American Journal of Science, 26, 897-912.
- Fyfe R., Woodbridge J. Roberts N. (2015). From forest to farmland: pollen-inferred land cover change across europe using the pseudobiomization approach, global change biology, (21) 1197-1212. doi: 10.1111/gcb.12776
- Fyfe R., Roberts N., Woodbridge J. (2010). A pollen-based pseudobiomisation approach to anthropogenic land-cover change, the holocene 20(7): 1165-1171. doi:10. 1177/0959683610369509
- Theuerkauf, M., Couwenberg, J., Kuparinen, A., Liebscher, V. (2016). A matter of dispersal: revealssinr introduces state-of-the-art dispersal models to quantitative vegetation reconstruction, vege hist archaeobot, (25) 541-553. doi:10.1007/s00334-016-0572-0
- Trondman A.K., Gaillard, M. J., Mazier, F. v.d. (2015). Pollen-based quantitative reconstructions of Holocene regional vegetation cover (plant-functional types and land-cover types) in Europe suitable for climate modelling, global change biology, (21) 676-697. doi: 10.1111/gcb.12737

TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARET BİLANÇOSU DENGESİZLİĞİNİN NEDENLERİ

Sevim AKDEMİR Abant İzzet Baysal Üniversitesi akdemir_s@ibu.edu.tr

GİRİŞ

Dış ticaret bilançosu (mal hesabı) belli bir dönemde, bir ekonominin dış âlemde ki yerleşiklerle yapmış olduğu mal ihraç ve ithalatının kayıt edildiği bir hesaptır. Bir ülkenin belli bir dönemde ki mal ihraç ve ithali yoluyla gerçekleştirmiş olduğu döviz kazandırıcı ve kaybettirici işlemler kaydedilmektedir. Bir ülkenin mal ihracatının ithalatından fazla olması, dış ticaret bilançosu dengesizliğine yol açmaktadır. Türkiye'de dış ticaret açığı devamlı artış göstermektedir. Cari işlemler bilançosu açığının en önemli nedeni dış ticaret bilançosu açığıdır. Bu çalışanın amacı, Türkiye'nin dış ticaret bilançosu açığının ne kadar olduğunu tespit ederek, anılan açığın giderilebilmesi için alınabilecek önlem ve yapılabilecek önerilerde bulunmaktır. Bu amaçla, çalışanın ilk Dış Ticaret Bilançosu açığı ve nedenleri açıklanmaktadır. İzleyen bölümde Türkiye'nin dış ihracat, ithalat ve dış ticaret açığı hakkında bilgiler yer almaktadır. Sonuç bölümünde ise döviz kazandırıcı işlemlerin artışı için nelerin yapılabileceği konusunda önerilerle bir değerlendirme yapılmıştır.

DIŞ TİCARET BİLAÇOSU AÇIĞI ve NEDENLERİ

Ödemeler dengesi, geniş anlamıyla, bir ekonomide yerleşiklerin dış âlemdeki yerleşiklerle ile belli bir dönemde içinde yaptıkları ekonomik işlemlerin kayıt edildiği istatistik bir rapordur (Salvadore, 2013: 397). Ödemeler Dengesi istatistiklerinin nasıl düzenleneceğine ilişkin uluslararası standartlar, Uluslararası Para Fonu (IMF)'nun üye ülkelerine yol gösterici olarak hazırladığı Ödemeler Dengesi ve Uluslararası Yatırım Pozisyonu El Kitabı'nda yer almaktadır. Bu standart, ödemeler dengesi istatistiklerinin ülkeler bazında karşılaştırılmasını sağlar. Türkiye'nin Ödemeler Dengesi İstatistikleri, IMF'nin 2009 yılında yayumlahadığı, el kitabı temel alınarak toplanmakta ve her ay düzenli olarak yayınlanmaktadır (TCMB, 2018). Ödemeler Bilançosu; Cari işlemler bilançosu, sermaye ve finans hesabı ve resmi rezervler hesabından oluşur. Bazı ülkelerde dengesizlik yaratan işlemlerle denkleştirici hesap arasında fark olusunca dördüncü bir hesap olan net hata noksası da ödemeler bilançosunda dördüncü bir hesap olarak yer alır. Çalışmada cari işlemler hesabında yer alan ve bu hesabin ve ödemeler bilançosu dengesizliğine yol açan, dış ticaret bilançosu açığı inceleneciktir.

Dış ticaret bilançosu, diğer bir terimle mal hesabı, cari işlemler bilançosu dengesizliği veya dengesinin belirleyen en önemli hesap olup, mal ihracı ile mal ithali bu hesaba kayıt edilir. Cari işlemler bilançosu açığının temel sebebi dış ticaret bilançosu açığı kaynaklıdır. Dış ticaret bilançosuna, ihracat FOB (Free On Board) fiyatıyla alacaklı işlem olarak kaydedilir. Bu fiyat ihracatçı limanındaki geminin güvertesine yüklenmiş durumdağı ihraç malının fiyatıdır. İthalat, CIF (Cost, Insurance and Freight) fiyatıyla borçlu işlem olarak kayıt edilir. Bu fiyat malın maliyet fiyatı ve sigorta ve navlun giderlerinin toplamından oluşur. Bir ülkenin mal ihracatının ithalatından fazla olması, dış ticaret bilançosu dengesizliğine yol açmaktadır. Fazla da bir dengesizlik olarak kabul edilir ancak genel olarak dış ticaret dengesizliği açık anlamına gelir.* Dış ticaret açığı, cari işlemler hesabı açığına sebep olur. Bir ekonomide cari işlemler hesabı açığı olunca, döviz kazandırıcı işlemlerden, daha fazla döviz kaybettirici işlemler vardır. Dolayısıyla bu açık, dışarıdan borçlanarak veya yurt içi varlıkların satılması suretiyle kapanır. Bunun tersi durumda da, yani cari işlemler hesabı fazla verdiğinde, yurt içi yerleşiklerce yurt dışına sermaye transferi gerçekleştirilir (Obstfeld ve Rogoff, 1996:5; Şahin, 2011: 49).

Bir ülkenin dış ticaret bilançosunun açığı aşağıda belirtilen durumlara bağlıdır. Bunlar; bir ülkenin başlıca ihracat ve ithalat ürünlerini ve bu ürünlerin belirli ürün gruplarına bağlı olup olmadığına; ülkenin ihraç mallarının fiyatının dış talep, ithal mallarına yönelik talebin iç talep esnekliğine; ihraç ve ithal ürünlerinin piyasa yapısına; ihracat ve ithal ürünleri üretiminin yıllık büyümeye oranıdır. Anılan dört olgu bir ülkenin ihracatını ve ithalatını etkiler. Ayrıca ülkenin büyümeye oranı, döviz kuru ve iç tasarruf oranı

* Ayırtılı bilgi için, Bkz. Halil Seyidoğlu, Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama Kitabı.

ve bazı doğal kaynaklarda, ara ve sermaye mallarında, teknolojide dışa bağımlı olması ve sermaye hareketlerinin serbestliği de dış ticaret açığını etkilemektedir.

Ekonomide yüksek büyümeye oranlarının yaşandığı iş çevriminde, büyümeye oranlarındaki artışla aynı oranlarda ihracat artmıyor, ithalat artiyorsa dış ticaret açığı oluşur bu açık hizmet hesabı fazlası ile dengelenmezse cari işlemler açığına sebep olur. Ekonomik büyümeden kaynaklı talep artışı pazarlanabilir artık olan ihracatı azaltır ithalatı artırır. 44 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan cari işlemler açığına ilişkin çalışmada; büyümeye oranı ile dış ticaret ve cari işlemler açığı arasında ters yönlü ilişki tespit etmişlerdir. Ayrıca gelişmiş ülkelerin de hızlı ekonomik büyümeye yüzünden cari işlemler dengesinde bozulma riski ile karşı karşıya olduklarını tespit edilmiştir (Debelle ve Faruqee, 1996: 22). Roubini ve Watchel (1998)'e göre ekonomik büyümeye oranının yüksek olması; yatırımları ve kâr oranlarını artıracağından cari açıkların sürdürilebilirliğini sağlayacaktır. Bununla birlikte, yüksek büyümeye nedeniyle özel sektör tasarruflarında geçici düşüş olsa da, bu durum gelecekte gelir artışına neden olacağı için ekonomide olumsuz bir etki oluşturmayacaktır (Roubini ve Watchel, 1998:2; Ayla ve Küçükkale, 2017: 1030).

Genellikle gelişmekte olan ülkeler, üretimde ithal sermaye ve ara mallarını kullandıklarından, ithal ikamesine yönelik kalkınma yol haritası uyguladıkları için, büyümeye oranlarındaki artışlar dış ticaret dengesizliğine sebep olmaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda gelişmiş ülkelerin büyümeye oranındaki artışların ise tüketim harcamalarını artırarak tasarruf hacmini azalttığı ve böylece dış ticaret açığına sebep olduğuna ilişkin tespitler de bulunmaktadır (Telatar ve Terzi, 2009:122). Aynı zaman dışa açık ihracata yönelik büyümeye modeli uygulayan ülkede de; ara ve sermaye malı, teknoloji ve enerji gibi doğal kaynaklarda dışa bağımlık, ithalat artısına ve ihracat ürünlerinin rekabet gücünün düşük olması, ihracat pazarının dar olması gibi nedenlerle dış ticaret açığı oluşmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin üretimlerinde yüksek miktarda ithal girdi kullanmaları, ihracatın ithalatı karşılama oranının düşük olması, dış ticaret ve cari işlemler açığına yol açmaktadır.

Kısa vadeli sermaye hareketleri döviz kuru düşüşüne yol açarak, dış ticaret ve cari açığını artırmaktadır (Erbaykal, 2007: 82). Ancak bu mekanizmanın işlemesi, ekonominin mal ve sermaye akımlarına açık olmasına bağlıdır (Yapraklı, 2007:70; Sezgin, vd., 2015: 229). Dış dengeyi belirleyen iki önemli makroekonomik değişken, döviz kuru ve milli gelirdir. Kurdaki yükselme ihracatı artırcı bir etki yapmaktadır, düşme ise ihracatı azaltıcı etkide bulunmaktadır (Bilgin, 2004:82). İthalat açısından ise belirleyici olan milli gelir değişimidir (Sezgin, vd., 2015: 229). Kısa vadeli sıcak para akımlarının olduğu bir ekonomide sıcak para girişlerine bağlı olarak döviz kuru düşer ve ulusal para aşırı değerlenir. Bu da ihracatın düşmesine ithalatın artısına sebep olarak, dış ticaret açığına neden olmaktadır. Roubini ve Watchel çalışmalarında; dış ticaret ve cari açığı ve bu açığın sürdürilebilirliği için sermaye akımlarının önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Kısa vadeli sermaye akımları dış ticaret ve cari açıkların sürdürilebilirliği sağlarken, zamanla anılan sürdürilebilirliği iki sebeple negatif etkilediğini belirtmektedirler. Birinci olumsuz etki, sermaye akımlarının sıcak para biçiminde olması durumunda, piyasa koşullarının değişmesiyle ani sermaye çıkışlarıdır. İkinci etkisi ise, sermaye girişinin döviz kurunu düşürerek ülke parasının değerlenmesine yol açması olarak belirtilmektedir. Kurun düşmesi ülkenin rekabet gücünü azaltarak ihracat gelirlerini düşürerek, ithalat ve döviz giderlerini artırarak, dış ticaret ve cari açığın daha da artısına sebep olmasıdır. Merkez bankasının, kur düşüşünü ve ülke parasının değerlenmesini önlemek amacıyla yapacağı döviz alımlarının ise, ülkenin döviz rezervlerini artırarak açığın sürdürilebilirliğine olumlu etkisi olacağını, ancak döviz alımı sonrası oluşan parasal genişleme sterilize edilmezse para arzı artışı yüksek enflasyona sebep olarak, açığın daha da artısına yol açacağını vurgulamaktadırlar (Roubini ve Watchel, 1998:7-9). Türkiye'de finansal liberalasyonla genellikle düşük kur ve yüksek faiz politikası uygulanmıştır. 2000 yılında uygulanmaya başlanan parasal hedefleme rejimi ve daha sonra ki enflasyon hedeflemesi parasal rejimi[†] ulusal paranın değerlenmesine yol açarak, İthal mallarının ulusal para cinsinden fiyatlarını ucuzlatarak, ithalatı artırmış dış ticaret açığını artırmıştır. Ulusal paranın aşırı değerlenmesine yol açan sıcak para akımlarının, kontrol edilmesine yönelik makroekonomik politikalar ekonomik istikrar açısından çok önemlidir.

[†] Ayrıntılı bilgi için, Fatih Özatay; Parasal İktisat, Kuram ve Politikalar kitabına bakabilirsiniz.

Meksika, Arjantin, Doğu Asya Ülkeleri ve Türkiye'nin 2001 krizinin tetikleyicisi cari açık (bu açığın en önemli sebebi olan dış ticaret bilançosu dengesizliği) olsa da, cari açığın sürdürilebilirliği sorunun krize neden olduğu birçok çalışmada belirtilmektedir. Diğer bir söylemle, cari açığın finansmanı sağlanabilirse krizlerin olamayacağı vurgulanmaktadır. Ancak cari açığın finansmanı kısa dönemde sağlanabilse bile, bu durum uzun dönem sürdürülemez. Bu sebeple dış ticaret bilançosu açıklarını gidermek için yapısal önlemler alınmalıdır. Cari açığın sebebi, yüksek büyümeye oranları ve düşük döviz kuru kaynaklı olabilir. Anılan makroekonomik değişkenlerin hangisinin cari açığı daha fazla etkilediği yönünde yaklaşım farklılık göstermektedir. Büyümenin cari açığı daha çok etkilediği görüşüne göre, cari açığın sebebi ekonomik büyümenden kaynaklanan toplam talep artışıdır. Diğer yaklaşımı göre cari açık ve dış ticaret açığının nedeni düşük döviz kuru, aşırı değerlenmiş ulusal para kaynakıdır. Türkiye'de de tartışmalar, bu bağlamda yapılmaktadır. Dış ticaret ve cari işlemler açığının; düşük döviz kuru, yüksek faiz politikası kaynaklı olduğu belirtilebilir. Kasman vd. (2005), büyümeye ile döviz kurunun Türkiye'nin cari açığa etkisini tespit etmeye yönelik çalışmalarında; reel döviz kurunun ve büyümeyenin, cari işlemler açığı üzerinde etkili olduğu belirtmektedirler. Ancak cari işlemler açığını reel döviz kurunun, göreceli olarak daha fazla etkilediği sonucuna ulaşmışlardır (Kasman, 2005: 88).

Dış ticaret açığının sebeplerinden biri de yurtıcı tasarruf oranının düşmesidir. Cari açığın temel sebebi, Türkiye'deki tasarrufların, yurtçindeki yatırımları karşılayamamasıdır (Acar ve Çağlar, 2012:5). Sermaye girişi; kredi olanakları ve tüketici kredi hacmi artışı, harcamaları ve hanehalkı borçlarını artırır. Bu da, marjinal tasarruf eğilimi ve iç tasarruf oranlarının düşmesine yol açar.

Bir ülkenin iç dengesi ile dış dengesi birbiri ile ilişkilidir. Ülkede iç ekonomik dengesizlik varsa, bu dış ekonomik dengesizlige neden olur. Özel kesimin toplam yatırımları tasarruflardan fazla ise bunun kamu tasarrufu ile finanse edilmesi gerekmektedir. Kamu kesiminin bütçe fazlası vermesiyle, özel kesimin tasarruf açığı kapatılır ve ekonomi dış açık vermez. Kamu kesiminin fazla vermemesi durumunda ya da fazlanın özel sektörün açığından az olması durumunda dış açık kapanmaz (Hakkio, 1995:22). Kamu veya özel kesimin tasarruf açığı verdiği durumda iç dengesizlik oluşur ve bu da dış dengesizlige sebep olur. Bu durumda ekonomide ikiz açık olur (Binath ve Sohrabji, 2008:178). İç dengeyi sağlayan kamu kesimi ve özel kesimde açık verdiği durumda, dış denge de bu iki açığın toplamı kadar açık verecektir. Bu durum üzüz açık olarak adlandırılmaktadır (Szakolczai, 2008:41; Sezgin, vd. 2015: 229). Bu temel eşitliği şöyle ifade edebiliriz; İç Yatırımlar-İç Tasarruflar= Yabancı Tasarruflar= Ticaret Açığı; İç Tasarruf- İç Yatırım= Yabancı Sermaye Yatırımları= Ticaret Fazlası. Yurtıcı tasarrufların yatırımları karşılamaması dış ticaret açığına neden olmaktadır. Freund ve Warnock yaptıkları çalışmada, cari işlemler açığının nedeninin düşük yurtıcı tasarruf oranı olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Freund ve Warnock, 2007: 160).

Dış ticaret açığının sebeplerinden biri de, ülkenin dış rekabet gücünü kaybetmesidir. Rekabet gücüdeki düşüş, ihracatı düşürür ve ithalatta da artışa yol açar. Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkelerin çoğunuğu emek yoğun mallar ve ham madde ihracatçısıdır. İleri teknoloji ürünlerini ise gelişmiş ülkelerden ithal etmektedirler. Bu biçimde yapılan dış ticaret, dış ticaret hadlerinin gelişmekte olan ülkelerin aleyhine dönmesine sebep olarak dış ticaret açlıklarının artmasına yol açmaktadır (Göçer, 2013: 216). Bu durumda, gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen gelirin belirli bir düzeyin üzerine çıkışmasını engellemektedir. 17 bin Amerikan Dolarının üzerine çıkamayan kişi başına gelirin altında olan, 15, 16 bin dolar düzeyinde gelir düzeyinde sıkışık kalmaktadır. Bu durum orta gelir tuzağı olarak tanımlanmaktadır (Yeldan, vd. 2012; 13).

1996-2007 DÖNEMİ TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET BİLANÇOSUNUN İNCELENMESİ

Çalışmada Türkiye Ekonomisinin 1996 yılı ile 2017 yılında gerçekleştirmiş olduğu ihracat ve ithalatı geniş ekonomik grupların sınıflamasına göre karşılaştırma yapmak uygun görülmüştür. 1996 yılında

Türkiye Avrupa Birliği ile gümrük birliği anlaşması yapmış olup, izleyen dönemde ihracatın ve ithalatın yapısındaki değişimin analiz edilmesi amaçlanmıştır.[‡]

1996 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının içinde % 53'lük payla en çok ihraç edilen tüketim mallarıdır. Toplam ihracatın içinde %42'lik payla hammadde (ara malları) ikinci ve yatırım (sermaye malları) ihracatı ise %4,8'lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. Toplam ihracat içinde %53'lük payı olan tüketim malları ihracatının alt grupları incelendiğinde, yarı dayanıklı tüketim mallarının toplam ihracatındaki payı %23,4'le birinci olduğu görülmektedir. Dayanaksız tüketim malları %9,7lik payla ikinci; esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları %7,3' üçüncü; esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları %7,1'le dördüncü sıradadır. Dayanıklı tüketim mallarının toplam ihracattaki payı %4'le beşinci; binek otomobililerinin %1,2'lik payla altıncı sırada yer almaktadır.

1996 yılında gerçekleştirilen toplam ihracatın içindeki %42,1'lik oranla ikinci olan hammadde (ara malları) ihracatının alt kalemleri incelendiğinde, sanayi için işlem görmüş hammaddelerin %28,9'luk; sanayi için işlem görmemiş hammaddelerin %5,3'lük payı vardır. Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler %1,7; taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları %1,6; işlem görmüş yakıt ve yağlar %1'lik paya sahiptir.

Yatırım (sermaye malları) ihracatının 1996 yılı toplam ihracatı içindeki payı ise %4,8 olup, bu ihracat alt kalemler itibariyle incelendiğinde, yatırım (sermaye) malları (taşımacılık hariç) %2,9'luk; sanayi ile ilgili taşımacılık araç gereçlerinin payı %1,9'dur.

2017 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının içinde %46,5'lük payla birinci sırada hammadde (ara malları) ihracatı; % 41,3'lük payla ikinci sırada tüketim malları ve yatırım (sermaye malları) ihracatı ise %11,7'lük payla üçüncü sırada yer almaktadır. 1996 yılı ile karşılaştırıldığında yatırım (sermaye malları) ihracatının %4,8'den %11,7'ye çaktığı görülmektedir. Bu ülkemiz ihracatında sermaye malları ihracatının arttığını görüyoruz, ancak 22 yılda bu gerçekleştirilen bu artışın yeterli olduğunu söylenemez.

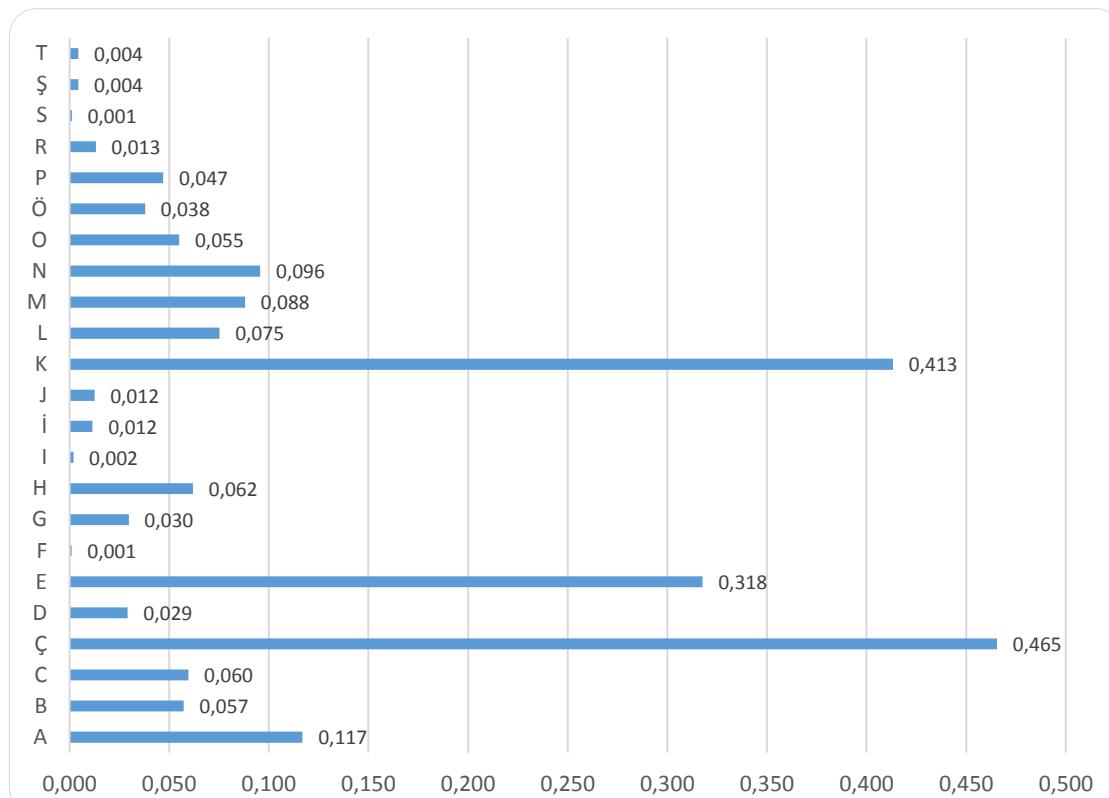
2017 yılında gerçekleştirilen toplam ihracatın içindeki %46,5'lük oranla en çok ihracatı gerçekleştirilen hammadde (ara malları) olup; bu ihracatın alt kalemleri incelendiğinde, sanayi için işlem görmüş hammaddelerin %31,8'lük; sanayi için işlem görmemiş hammaddelerin %2,9'luk payı vardır. 1996 yılına göre işlem görmüş hammaddelerin toplam ihracatındaki payı %28,9'dan, %31,9'la artmış; işlenmemiş hammaddelerin ihracatı %5,3'den %2,9'a düşmüştür. Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları %6,2; yatırım malları aksam ve parçaları %3 'luk payı olmuştur. 2017 yılında gerçekleştirilen hammadde ihracatını 1996'da yapılan hammadde ihracatı ile karşılaştırıldığında hem hammadde ihracatının artığı hem de işlem görmüş hammadde ihracatının artığı tespit edilmektedir. Bu gelişme ülkemizin ihracatının yapısının, işlenmiş hammaddelere doğru yöneldiği vurgulanabilir. Bu da olumlu bir gelişme olmasına rağmen ileri teknoloji içeren sermaye ve tüketim mallarına yönelik ihracatın artmasının gerekli olduğunu belirtmek gerekmektedir.

2017 yılı toplam ihracat içinde %41,3'lük payı olan tüketim malları ihracatının alt grupları incelendiğinde, yarı dayanıklı tüketim mallarının toplam ihracatındaki pay %9,6 ile birinci olduğu görülmektedir. Dayanaklı tüketim malları %8,8'lük payla ikinci; binek otomobililer %7,5'lük payla üçüncü; dayaniksız tüketim malları %5,5'lük payla dördüncü; esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları %4,7 ile beşinci; esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları %3,8'le altıncı sıradadır. Motor benzini ve diğer hafif yağların payı ise %1,3 olmuştur. 2017 yılı ihracatını 1996 yılı ihracatı ile karşılaştırıldığında dayanıklı tüketim malları ve binek otomobilleri ihracatında artışı olduğu görülmektedir.

Yatırım (sermaye malları) ihracatının 2017 yılı toplam ihracatı içindeki payı ise %11,7 olup, bu ihracat alt kalemler itibariyle incelendiğinde, yatırım (sermaye) malları (taşımacılık hariç) %5,7'luk; sanayi ile ilgili taşımacılık araç gereçlerinin payı %6'dır. Yatırım (sermaye malları) ihracatımızın 22 yılda

[‡] 1996 yılı ithalatı ve ihracatına ait yorumlar TÜİK verileri kullanılarak tarafimca yapılan hesaplamalara dayanarak yapılmıştır.

%4,8'den %11,7'ye çıkmıştır. Aynı zamanda dayanıklı tüketim malları ve binek araçları ihracatının da arttığı görülmektedir. Bu ihracatin daha da artışı, ülke ekonomisi ve dış ticaret açığı açısından önemlidir.

Şekil 1. Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına (BEC) Göre İhracat, 2017

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

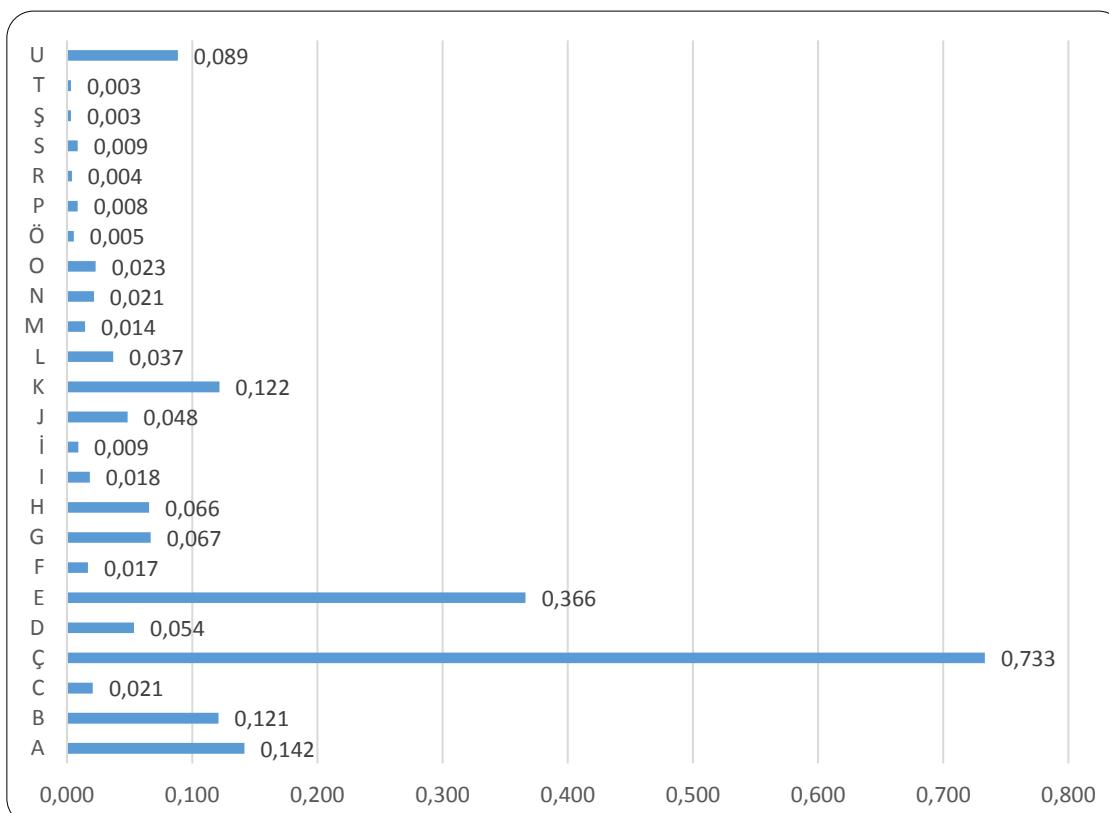
A: Yatırım (sermaye malları), B: Yatırım (sermaye) malları (taşımacılık araçları hariç), C: Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri, Ç: Hammadde (ara mallar), D: Sanayi için işlem görmemiş hammadde, E: Sanayi için işlem görmüş hammadde, F: İşlem görmemiş yakıt ve yağılar, G: Yatırım mallarının aksam ve parçaları, H: Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları, I: Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammadde, J: Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş hammadde, K: Tüketim malları, L: Binek otomobilleri, M: Dayanıklı tüketim malları, N: Yarı dayanıklı tüketim malları, O: Dayaniksız tüketim malları, Ö: Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları, P: Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları, R: Motor benzini ve diğer hafif yağılar, S: Sanayii ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri, Ş: Diğerleri, T: Başka yerde belirtilmeyen diğer mallar.

1996 yılında Türkiye'nin toplam ithalatının içinde %66,7'lük payla en çok ithal edilen hammadde (ara malları) olmuştur. Toplam ithalatın içinde %23,5'lük payla ikinci yatırım (sermaye malları) iken, üçüncü sırada %9,2'lük payla tüketim malları ithalatı olmuştur. 1996 yılında gerçekleştirilen toplam ithalatın içindeki %66,7'lük oranla birinci sırada yer alan hammadde (ara malları) ithalatının alt kalemleri incelendiğinde, sanayi için işlem görmüş hammadde'lerin %31,6'lık; işlem görmemiş yakıt ve yağıların %10,4'lük payı vardır. Sanayi için işlem görmemiş hammadde'lerin %7,4'lük; yatırım mallarının aksam ve parçaları %6,7; taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları %4,9; işlem görmüş yakıt ve yağılar %2,7; esası yiyecek içecek olan işlenmemiş hammadde %2,2; esası yiyecek içecek olan işlenmiş hammadde %1,1'lük paya sahiptir.

Toplam ithalatın içinde %23,5'lük payla ikinci olan yatırım (sermaye malları) ithalatının alt grupları incelendiğinde yatırım (sermaye) malları (taşımacılık hariç) %19,1'lük; sanayi ile ilgili taşımacılık araç gereçlerinin toplam ithalat içindeki payı %4,4'dür. Toplam ithalat içinde %9,2'lük payı olan tüketim malları ithalatının alt grupları incelendiğinde; binek otomobillerinin toplam ithalat içindeki payı %2,3'le birinci olduğu görülmektedir. Yarı dayanaklı tüketim malları ve dayaniksız tüketim malları ithalatının payları %1,7 olmuştur.

2017 yılında Türkiye'nin toplam ithalatının içinde %73,3'lük payla en çok ithal edilen hammadde (ara malları) olmuştur. Toplam ithalatın içinde %14,2'lük payla ikinci yatırım malları (sermaye malları) iken, üçüncü sırada %12,2'lük payla tüketim malları ithalatı olmuştur. 2017 yılında gerçekleştirilen toplam

ithalatın içindeki %73,3'lük oranla birinci sırada hammadde (ara malları) yer almaktadır. Hammadde ithalatının alt kalemleri incelendiğinde, sanayi için işlem görmüş hammaddelerin %36,6'lık; yatırım mallarının aksam ve parçaları %6,7; taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları %6,6; sanayi için işlem görmemiş hammaddelerin %5,4; işlem görmemiş yakıt ve yağların %4,8'lik payı olduğu görülmektedir. Esası yiyecek içecek olan işlenmemiş hammaddeler %1,8; esası yiyecek içecek olan işlenmemiş hammaddeler %1'lük paya sahiptir. 1996'da hammadde ve ara malları ithalatının payı %66,7 iken bu oran 2017'de %73,3'e yükselmiştir. Türkiye'nin yirmi iki yılda hammadde ve ara malları ithalatı artmıştır. Dış ticaret bilançosu açığının en önemli nedeni anılan ithalattan kaynaklıdır.

Şekil 2. Geniş Ekonomik Grupların Sınıflamasına (BEC) Göre İthalat, 2017

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu

A: **Yatırım (sermaye malları)**, B: Yatırım (sermaye) malları (taşımacılık araçları hariç), C: Sanayi ile ilgili taşımacılık araç ve gereçleri, Ç: **Hammadde (ara mallar)**, D: Sanayi için işlem görmemiş hammaddeler, E: Sanayi için işlem görmüş hammaddeler, F: İşlem görmemiş yakıt ve yağlar, G: Yatırım mallarının aksam ve parçaları, H: Taşımacılık araçlarının aksam ve parçaları, I: Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş hammaddeler, J: İşlem görmemiş yakıt ve yağlar, K: **Tüketim malları**, L: Binek otomobilleri, M: Dayanıklı tüketim malları, N: Yarı dayanıklı tüketim malları, O: Dayaniksız tüketim malları, Ö: Esası yiyecek ve içecek olan işlenmemiş tüketim malları, P: Esası yiyecek ve içecek olan işlenmiş tüketim malları, R: Motor benzini ve diğer hafif yağlar, S: Sanayii ile ilgili olmayan taşıma araç ve gereçleri, Ş: Diğerleri, T: Başka yerde belirtilmeyen diğer mallar, U: Gizli veri.

Toplam ithalatın içinde %14,2'lik payla ikinci olan yatırım (sermaye malları) ithalatının alt grupları incelendiğinde yatırım (sermaye) malları (taşımacılık hariç) %12,1'lik; sanayi ile ilgili taşımacılık araç gereçlerinin toplam ithalatındaki payı %2,1'dir.

1996 yılında ihracatımız 23 milyar dolar iken ithalatımız 43,6 milyar dolar olup, dış ticaret açığımız 20,4 milyar dolar olmuş ve ihracatın ithalatı karşılama oranı %53,2 olmuştur. Yirmi iki yıl boyunca devamlı dış ticaret açığımız artmış ve 2017 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %67,2'ye çıkışmasına rağmen dış ticaret açığı 76,8 milyar dolara çıkmıştır. Türkiye ekonomisinde 1996-2017 döneminde; 1999 (-3,4), 2001 (-9,5) ve 2009 (-4,8) yılları hariç büyümeye oranları pozitif olmuştur.* Parantez içindeki değerler reel büyümeye oranı olup veriler TÜİK ve E. Korkmaz'ın Türkiye Verileri çalışmasından alınmıştır. Anılan yıllarda ihracatın ithalatı karşılama oranı ise sırasıyla %65,4; %75,7 ve %72,5 olmuştur. Yüksek büyümeye oranlarının gerçekleştiği 2004 (9,4), 2005 (%8,4), 2010 (9,2), 2011 (8,8) ve 2017 (7,4) gerçekleştiği yıllarda ise ihracatın ithalatı karşılama oranı sırasıyla %64,8; %62,9; %61,4;

%) 56 ve %67,2 olmuştur. Yüksek büyümeye oranın olduğu yıllarda dış ticaret açığının devamlı artışı görülmektedir. İthalat ise sadece 2009 yılında (2008'de 201,9 milyar dolardan) 140,9 milyar dolara düşmüştür, 2009 yılı hariç devamlı artış gösterirken ithalatın ihracat artış hızından daha fazla artışı görülmektedir. Bu yıl Küresel Ekonomik Krizin ülkemiz ekonomisini etkilediği dönemdir.

Ülkemizde gerçekleşen yüksek büyümeye oranlarının ithalat kaynaklı ve özellikle ithal aramalı kaynaklı olduğu görülmektedir. 1996-2007 dönemine ilişkin yapmış olduğumuz çalışmada; Türkiye'nin Dahilde İşleme Rejimi (DIR) kapsamında yaptığı aramalı ithalatının ihracatındaki payını incelediğimizde, DIR kapsamında yapılan her 100 dolarlık ihracat için, yapılan aramalı ithalatını 63 dolar olarak tespit edilmiştir (Akdemir, Konur: 2008). Türkiye'nin dış dengesizliğinin giderilebilmesi için aramalı ithalatında dış âleme bağımlılığının azaltılması gerekmektedir.

Tablo: 1. Yıllara Göre Dış Ticaret, 1996-2017, Bin ABD \$

Yıllar	Ihracat	İthalat	Dış ticaret dengesi	Ihracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1996	23 224 465	43 626 642	-20 402 178	53,2
1997	26 261 072	48 558 721	-22 297 649	54,1
1998	26 973 952	45 921 392	-18 947 440	58,7
1999	26 587 225	40 671 272	-14 084 047	65,4
2000	27 774 906	54 502 821	-26 727 914	51,0
2001	31 334 216	41 399 083	-10 064 867	75,7
2002	36 059 089	51 553 797	-15 494 708	69,9
2003	47 252 836	69 339 692	-22 086 856	68,1
2004	63 167 153	97 539 766	-34 372 613	64,8
2005	73 476 408	116 774 151	-43 297 743	62,9
2006	85 534 676	139 576 174	-54 041 499	61,3
2007	107 271 750	170 062 715	-62 790 965	63,1
2008	132 027 196	201 963 574	-69 936 378	65,4
2009	102 142 613	140 928 421	-38 785 809	72,5
2010	113 883 219	185 544 332	-71 661 113	61,4
2011	134 906 869	240 841 676	-105 934 807	56,0
2012	152 461 737	236 545 141	-84 083 404	64,5
2013	151 802 637	251 661 250	-99 858 613	60,3
2014	157 610 158	242 177 117	-84 566 959	65,1
2015	143 838 871	207 234 359	-63 395 487	69,4
2016	142 529 584	198 618 235	-56 088 651	71,8
2017*	157 006 438	233 798 557	-76 792 119	67,2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, * 2017 verileri geçicidir.

Türkiye'de dış ticaret bilançosu açığının artışının temel sebeplerinin biri de, ülkemizin dış ticarette yükselen piyasa ekonomileriyle karşılaştırdığımızda, rekabet gücünü kaybetmesidir. Rekabet gücüdeki düşüş, yükselen enerji ithal maliyetine ek olarak, enerji-dışı ithalatta da artışa yol açmış, ülke ihracatını ise olumsuz etkilemiştir (Yükseler, 2011:39). Anılan rekabet gücü kaybı Türkiye'nin aramalı ve geçmişte ihracat yaptığı ürünlerde bile ithalatçı duruma gelmesine yol açmıştır. Anılan durum düşük kur ve aşırı değerli ulusal paradan kaynaklıdır. Bu durum ithal nihai ve ara malları ithalatını artırmıştır.

Türkiye'de artan dış ticaret açığının sebebi, enerjide dışa olan bağımlılık kaynaklı olduğu devamlı vurgulanmaktadır. İrlanda enerji ihtiyacının %87'sini, Güney Kore ise %82'sini ithal etmektedir. Bu ülkelerin dış ticaret açığı yoktur. Bunun ana nedeni, bu ülkelerin yüksek katma değerli mallar üreterek, bunları ihraç etmeleridir. Türkiye, İrlanda ve Güney Kore ile karşılaşıldığında, ithal girdilerle düşük katma değerli mallar üretmektedir. Türkiye'de genellikle imalat sanayi üretimi montaj sanayi üretimi biçimindedir (Sak, 2013; Göçer, 2013; 217). Türkiye gibi dış ticaret açığı devamlı artan ve yüksek ekonomik büyümeye oranlarının olduğu yıllarda bu açığın daha da artış gösterdiği ülkelerin, nitelikli eğitim ve Ar-Ge çalışmalarına önem vermesi gerekmektedir. Böylece ileri teknoloji ürünlerini üreterek, ihraç etmesi önemli bir olgudur.

İhracata yönelik ekonomik büyümeye yol haritası uygulayan ülkelerde, kaynakların daha etkin dağılımının sağlanacağı, pazar çapının ve üretim ölçüğünün büyütücegi ve doğrudan yabancı yatırım artışı sağlayacağı belirtilmektedir (Krueger, 1990: 245). İhracata yönelik büyümeye politikası uygulayan bir ekonomide; bu politikanın başarısı geleneksel olamayan ihraç ürünleri üretmesine, ihraç ürünlerini çeşitlendirmesine bağlıdır. Ayrıca, dış talebi esnek olan ve karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olabilecek ürünlerin ihracatına bağlıdır (Dunn ve Mutti, 2004: 240).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

1997-2017 döneminde Türkiye'nin İhracat değeri ve geniş ekonomik grupların sınıflamasına ihracatının hangi ürün gruplarında yoğunlaşlığı incelendiğinde; 1996 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının içinde % 53'ü tüketim malları, %42'lik hammadde (ara malları) ve yatırım (sermaye malları) ise %4,8'lik payı vardır. 2017 yılında Türkiye'nin toplam ihracatının içinde %46,5'lik payla birinci sırada hammadde (ara mallı) ihracatı; % 41,3'lük payla ikinci sırada tüketim malları ve yatırım (sermaye malları) ihracatı ise %11,7'lik payla üçüncü sırada yer almaktadır. 1996 yılı ile karşılaşıldığında yatırım (sermaye mallı) ihracatının %4,8'den %11,7'ye çıktıgı görülmektedir. Ülkemiz ihracatında sermaye malları ihracatı artmıştır, ancak 22 yılda bu gerçekleştirilen bu artışın yeterli olduğunu söylenemez. 2017 yılında gerçekleştirilen hammadde ihracatını 1996'da yapılan hammadde ihracatı ile karşılaşıldığında, hem hammadde ihracatının artışı hem de işlem görmüş hammadde ihracatının artışı tespit edilmektedir. Bu gelişme ülkemizin ihracatının yapısının, işlenmiş hammaddelere doğru olduğu vurgulanabilir. Bu da olumlu bir gelişme olmasına rağmen ileri teknoloji içeren sermaye ve tüketim mallarına yönelik ihracatın artmasının gerekli olduğu belirtmek gerekmektedir.

1996 yılında Türkiye'nin toplam ithalatının içinde %66,7'lik payla en çok ithal edilen hammadde (ara malları) olmuştur. Toplam ithalatın içinde %23,5'lik payla ikinci yatırım (sermaye malları) iken, üçüncü sırada %9,2'lik payla tüketim malları ithalatı olmuştur. 2017 yılında Türkiye'nin toplam ithalatının içinde hammadde (aramalı) mallarının payı %73,3'e çıkmıştır. Toplam ithalatın %14,2'i yatırım (sermaye malları), %12,2'si tüketim mallarıdır. Ülkemizi aramalı ve hammadde ithalatı devamlı artmaktadır. Bu bağlamda ithal aramalı bağımlılığının azaltılmasının gerekmektedir. Bu alanda alınacak kararlar ve yapılacak uygulamalar, dış ticaret bilançosu açığının giderilebilmesi açısından çok önem taşımaktadır.

Türkiye'nin sürdürülebilir ihracat artışı gerçekleştirmesi katma değeri yüksek ürünler üretmesine bağlıdır. Türkiye'nin katma değeri yüksek olan ve dünya pazarlarında payı yüksek hedef sektörleri ya da ürünleri belirleyerek stratejik bir dış ticaret politikası uygulayarak, talebin fiyat ve gelir esnekliği yüksek olan ihraç malları ile dış piyasalardaki pazar payını artırması gerekmektedir. Özellikle yüksek katma değerli ve ileri teknoloji ürünleri ihracatının artırılması gerekmektedir. Ayrıca; marka ve moda olan tekstil ve hazır giyim, makine, taşıt araçları-otomotiv, elektrikli-elektronik cihaz, makine, demirçelik ve gıda sanayinde de rekabet gücünü artırması gerekmektedir. §

Dünya ticaretinin yapısı incelenerek, gelecekte dünya piyasasında önemli bir paha sahip olacak sektör ve ürünler belirlenerek, bu sektörlerde yönelik ihraç ürünleri üretmesi önem arz etmektedir. Araştırma geliştirme (Ar-Ge) harcamalarının ekonomik büyümeye katkısı çok önemlidir. Ar-Ge; rekabet

§ Ayırtılı bilgi için; bkz. C.Erdem Hepaktan, Türkiye'nin Dönüşüm Sürecinde Dış Ticaret Politikaları.

üstünlüğü, verimlilik ve ihracat artışı sağlama, gelişmiş ülkelere teknolojik bağımlılığı ve ithalatın azalması, yabancı sermaye çekme biçiminde ekonomiye katkı sağlamaktadır. YASED'in Ar-Ge Konferansında; Türkiye'nin Ar-Ge'ye önem vererek, bu harcamalarını artırması, dünyada Ar-Ge yatırımlarının üçte ikisini gerçekleştiren çokuluslu şirketlerle işbirliği yapılarak, uluslararası şirketlerin Ar-Ge merkezli yatırımları için Türkiye'nin tercih edilmesi sağlanması konusu vurgulanmaktadır (YASED, 2018). Bu bağlamda; ihracatta belirli sektörlerde yoğunlaştmak ve dünya ticaretinin yapısı incelenerek, yeni sektörlerde önemlemek, ihracat açısından büyük önem taşımaktadır. Anılanlara ek olarak, dış ticarette pazar çeşitlendirilmesi ve pazar çapının büyütülmesi de gerçekleştirilmelidir. Anılan önlemler çerçevesinde, ihracatın artması ve dış ticaret hadlerindeki aleyhe dönüşün önlenebilmesi için, ürün ve pazar çeşitlenmesine ek olarak makroekonomik dengesizlikler önlenebilir, teknolojik gelişmeler doğrultusunda yeni yatırımlar yapılması gerekmektedir. Ülkemizde 1980 yılında uygulamaya başlanılan, ihracata yönelik sanayileşme yol haritasının başarısı, ihracata yönelik sanayilerin sermaye ve aramalı üreten sanayilerin gelişimine bağlıdır. Bu gelişim sağlanmadığı zaman, dış ticaret bilançosu açığı sorunu devamlı katlanarak artmaya devam edecektir. Bu bağlamda Türkiye'nin dış ticaret açığı sorununun giderilmesi için gerekli olan Endüstri 4,0 (4'üncü sanayi devrimi olacakta adlandırılacak) dephinmekte yarar var. Dünyadaki gelişmiş ülkeler yeni bir üretim ve verimlilik artışı, rekabet gücü sağlayacak bir üretim süreci içine girmişlerdir. Bu süreçte ABD, Almanya ve Çin'de çalışmalar yoğunlaşmıştır. Üretim süreci; Endüstri 4.0 ile güçlü bir beyin gücü ve yazılımla donatılmış sunucu ve bilgisayarların iletişim hatları üzerinden haberleşmesiyle gerçekleşen (üçüncü sanayi devrimi üretim biçimini çok değiştirecek) akıllı üretim teknolojisi sürecine doğru evrimleşmeye başlamıştır. Gelecekte üretim ve verimlilik artışı, rekabet üstünlüğü bu teknolojik gelişmenin içinde yer almaya bağlıdır. Üretim, dağıtım, pazarlama ve yönetimde bu teknoloji yoğun olarak kullanılacaktır. Ayrıca eğitim sisteminin de bu alanlara odaklanması gerekmektedir. 2017 yılı itibarıyle Çin ve Almanya ortak proje komisyonu oluşturarak, 70'de fazla proje üzerinde çalışmalarını sürdürmektedirler. ABD ise Microsoft, Apple, Amazon gibi şirketler ve Silikon Vadisi çalışanlarıyla dördüncü sanayi devrimi çalışmalarını sürdürmektedir. Bu amaçla ülkemizin bir yol haritası oluşturarak ortak projeler geliştirmesi, bu devrimin dışında kalmaması hem ekonomimiz açısından hem de dış ticaretimiz açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

- Acar, O. ve E., Çağlar, (2012), Yeni Teşvik Paketi Üzerine Bir Değerlendirme, Politika Notu, No:201221, Ankara: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV). <http://www.tepav.org.tr>. Erişim Tarihi: 18.01.2018).
- Akdemir, S., ve Konur, F.,(2008), Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi (2000-2007), 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008, DEÜ, İİBF, İktisat Bölümü, İzmir, Türkiye, http://debis.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/akdemir.pdf.
- Ayla, D., ve Küçükaya, Y., (2017), Cari Açıkların Sürdürülebilirliği: Bir Derleme, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Eylül 2017 21(3), <http://www.yakupkucukkale.net/publications/Dilara01.pdf>. Erişim Tarihi: 25.03.2018.
- Bilgin, M.H., (2004). "Döviz Kuru İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir İnceleme". Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 2, Sayı 8.
- Binathlı, A.O., Sohrabji, N., (2008). "Analyzing The Present Sustainability of Turkey's Current Account Position". The Journal of International Trade and Diplomacy, Vol.2, N: 2, (171-209).
- Debelle, G. ve Faruqee H. (1996), "What Determines the Current Account?", IMF Working Paper, No.58, <http://documents.worldbank.org/curated/en/94661468765893319>. Erişim Tarihi: 18.02.2018.
- Dunn, R., M. ve Mutti, J.,H., (2004), International Economics, Sixth Edition, http://library.imtdubai.ac.ae/content/e_books/E0017
- Erbaykal, E., (2007), Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Döviz Kuru Cari Açık Üzerinde Etkili Midir? Bir Nedensellik Analizi, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 6.
- Freund, C., ve F., Warnock (2007), Current Account Deficits in Industrial Countries: The Bigger They Are, The Harder They Fall?, <http://www.nber.org/chapters/c0130.pdf>. Erişim Tarihi: 25.03.2018.
- Hakkio, C., .S., (1995), The U.S. Current Account: The Other Deficit, Federal Reserve Bank Of Kansas City Economic Review, Third Quarter, www.kansascityfed.org/publicat/econrev/pdf/3q95hakk.pdf. Erişim Tarihi: 08.03.2018.
- Hepaktan, C., E., (2008), Türkiye'nin Dönüşüm Sürecinde Dış Ticaret Politikaları, 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008, DEÜ İİBF İktisat Bölümü, İzmir, Türkiye http://debis.deu.edu.tr/userweb/iibf_kongre/dosyalar/hepaktan.pdf. Erişim Tarihi: 02.03.2018.

- Kasman, Adnan, E., Turgutlu ve G., Konyalı (2005), "Cari Açık Büyümenin Mi Aşırı Değerli TL'nin Mi Sonucudur?", İşletme Finans, Ağustos, <http://www.iif.com.tr/index.php/iif/article/download/iif.2005.233.6720/3857>. Erişim Tarihi: 11.8.2018.
- Korkmaz, E., (2018), Türkiye Verileri, <http://www.esfenderkorkmaz.com/ekonomik-gostergeler/html>. Erişim Tarihi: 23.02.2018.
- Krueger, A., O., (1990), Perspectives on Trade and Development, Chicago, University of Chicago Press.
- Obstfeld, M., ve Kenneth R., (1996), Foundations of International Macroeconomics, Cambridge: The MIT Press. 1996.
- Özatay, F., (2013), Parasal İktisat, Kuram ve Politika, Efil Yayınevi Yayınları, Ankara.
- Roubini, N. ve P., Watchel, (1998). "Current Account Sustainability in Transition Economies", NBER Working Paper, (6468), <http://www.nber.org/papers/w6468.pdf>.
- Sak, G. (2013), "Açığın Kaynağı Sak Enerji İthalatıysa Türkiye'nin İşsizlik Oranı da %35'tir", tepav, günlük, 5.03.2013, <http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/3854>, Erişim Tarihi: 15.05.2018.
- Salvatore, D., (2013), International Economics, 11th ed. 1 online resource, ISBN 978-1-118-17793-8 (cloth) 1. International economic relations. I. Title. HF1411 .337–dc23 2012044493.
- Seyidoğlu, H., (2007), Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama, Güzem Can Yayıncıları, İstanbul.
- Sezgin, Z., C., Sevim, F., Kalyoncu (2015), Türkiye Ekonomisinde Cari Açık Sorunu: Tasarrufların Önemi ve Bireysel Emeklilik Sistemi, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kusbd/article/view/5000136683/5000125542>.
- Szakolczai, G., (2006), The Triple Deficit of Hungary ,Hungarian Statistical Review, Special Number 10, http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2006/2006_K10/2006_K10_040.pdf. Erişim Tarihi: 20.03.2018.
- Şahin, B., E., (2011), Türkiye'nin Cari Açık Sorunu, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt 3, No 2, 2011 ISSN: 1309-8020, (Online).
- TCMB (2018), Ödemeler Bilançosu İstatistikleri, <http://www.tcmb.gov.tr>. Erişim Tarihi: 02.03.2018.
- TÜİK (2018), Dış Ticaret İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTabelo.do?alt_id=1046. Erişim Tarihi: 02.02.2018.
- TÜİK, (2018), Büyüme Oranları, , <http://www.tuik.gov.tr>. Erişim Tarihi: 15.04.2018.
- Telatar, O.M. ve Terzi, H., (2009), Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 2. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423871251.pdf>. Erişim Tarihi: 15.02.2018.
- YASED (2018), YASED ARGE Konferansı, <https://www.yased.org.tr/tr/haberler/yased-arge-konferansi>. Erişim Tarihi: 17.04.2018.
- Yapraklı, S., (2007), Ticari ve Finansal Dışa Açıklık İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, Sayı 5, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/94989>. Erişim Tarihi: 2.2.2018.
- Yeldan, E., Taşçı, K., Voyvoda, E. ve Özsan, M., (2012), Orta Gelir Tuzağı'nda Çıkış: Hangi Türkiye, Cilt 2, Bölgesel Kalkınma İkili Tuzaktan Çıkış Stratejileri, Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu, <http://www.turkonfed.org/Files/ContentFile/ogt-raporu-ii-cilt.pdf>.

SPOR EKONOMİSİNİN AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İSTİHDAM, İHRACAT VE İTHALATINA KATKISI

Sevim AKDEMİR Abant İzzet Baysal Üniversitesi akdemir_s@ibu.edu.tr

GİRİŞ

Spor, sadece boş zamanları değerlendirmek için yapılan etkinlik değildir. İnsanın; fiziksel, psikolojik, sosyal, kültürel ve zihinsel gelişimine katkıda yapan toplumun sağlığına katkıda bulunan bir eğitim aracıdır. Günümüzde spor; ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı sağlamakta ve insanın, beden ve ruh sağlığını, kişiliğini, bilgi, beceri düzeyini geliştirek topluma uyumunu kolaylaştırmaktadır. Ayrıca uluslararası dayanışma, kaynaşmada da önemli işlevler yerine getirmektedir. Profesyonel sporlar, yarışma ve yarışmada üstün gelme, amacı taşıdığı için kişinin rekabet ve mücadele gücünü artırmaktadır. İnsana yaptığı olumlu katkılарının yanı sıra spor, uluslararası alanda bir ülkenin kültürünü tanıtabileceği bir alan ve reklam aracı haline gelmiştir (DPT, 2000, Kalkınma Bakanlığı, 2014) Ayrıca spor, bir ülkenin sosyal, ekonomik gelişiminin önemli bir bileşeni olma özelliği taşımaktadır. Spor etkinlikleri; toplumun sağlık ve üretkenliğini artırmakta, tıbbi harcamaları azaltmakta, insanların daha disiplinli olmasını sağlamakta, liderlik özelliklerini geliştirmekte ve sosyal uyumu artırmaktadır. Uluslararası spor etkinliği; ülkenin altyapısının geliştirilmesine, istihdam yaratılmasına, yabancı sermaye girişine, oyuncu ve sporcuyu sayısının artışına yardımcı olur ve böylece bir ülkenin ekonomik gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunur. Bu bağlamda; sporun ekonomi ve toplum üzerindeki etkisinin çok önemlidir (Aggarwal, Arpit, 2014) Günümüzde spor önemli bir ekonomik sektör olarak kabul edilmektedir Spor, eğlence endüstrisinin en büyük sektörü olup, en hızlı büyümeyen yaşandığı ve büyümeye potansiyeli yüksek olan bir sektördür (Gratton, C., 1998) Spor geçmişte daha çok bir boş zaman değerlendirme etkinliği olarak yapılan bir fiziksel etkinlik olarak görülmekte iken, yirminci yüzyılın son çeyreğinden ve özellikle 1990'ların başından itibaren bir ekonomik değer ureten ve tüketen bir sektör durumuna gelmiştir. Spor, geçmişte sadece devlet tarafından organize edilip, kitlelere sunulurken; artık özel sektörün de bu kesime aktif olarak katılmıştır (Cerrahoğlu 2016) . Bu gelişimde spor kesiminin ekonomideki rolünü artırmıştır. Bu süreç sonunda, bir ekonomik sektör olarak spor ekonomisi tanımlanmaya ve makroekonomik değer olarak ölçülmeye başlanılmıştır. Spor ekonomisi; mal ve hizmet sektöründe değer yaratan ve ayırtılama yapan, spor işletmeleri (kâr amacı güden/gütmeyen), spor organizasyonları, spor teşkilatları, spor medyası, spor teknolojileri, spor ürünleri, spor pazarlaması vb. olguların incelenmesiyle bunların yarattığı katma değerle ilgilenmektedir. Bu çalışmada birinci bölümde dünyada ve Türkiye'de spor kesiminin önemi incelenmiştir. İzleyen bölümde Avrupa Birliği'nde spor kesiminin yarattığı brüt katma değer, istihdam, ihracat ve ithalat konusunda bilgiler yer almaktadır. Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise Türkiye'de spor kesiminin gelişmesi için alınabilecek önlemler vurgulanmıştır.

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE SPORUN ÖNEMİ

Dünyada küreselleşmeye yönelik iktisat politikaları uygulamalarının yaygınlaşmasıyla, ülkelerin uyguladıkları liberal iktisat politikalarıyla kurumsal yapıda da değişimler oluşmuştur. Anılan değişim süreci toplumun birçok kesiminde olduğu gibi, spor kurumlarının da bu ekonomik süreçte uyumunu gerektirmiştir. Ancak kârlılığın yüksek olmadığı spor alanlarına özel kesimin yatırımları sınırlı kalmıştır. Sağlıklı insanların gelişimi açısından önemli olan spor, ülkemizde halen olması gereken önem ve anlama ulaşamamıştır. Spor sistemimiz çağdaş ölçüler düzeyinde değildir. Türkiye'de spora kamu sektörü, özel sektör, yerel yönetimler ve spor kulüpleri yatırım yapmaktadır. DPT'nin hazırlamış olduğu Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Beden Eğitim, Spor ve İstanbul Olimpiyatları Özel İhtisas Komisyon Raporunda (DPT, 2000) konuya ilgili olarak; "spor hizmetleri gönüllük esasına bağlı sivil toplum örgütlerine, merkezi idareden bağımsız olarak oluşturulmuş spor federasyonlarına ve onları oluşturan spor kulüplerine, özel ve tüzel kişilere terk edilmelidir. Böylece hem hizmet konusundaki arz-talep dengelenebilecek hem de hizmet açısından ihtiyaca dönük yapılanma sağlanacaktır. Dünyada spor örgütlenmesi ve spor hizmetleri çok çeşitlilik göstermelerine karşılık genelde ortak yanları bulunmaktadır. Spor yatırımları ve hizmetlerin yürütülmesi, ağırlıklı olarak yerel yönetimlere, özel ve tüzel kuruluşlara ve gönüllü kuruluşlara bırakmalıdır" biçiminde ifade yer almaktadır.

Devletin spor hizmetlerini hazırlayıp, sunmadaki yükünün azaltılması için yapılabilecek düzenlemeler ve bu düzenlemelerle ilgili olarak devletin rolü ve bu hizmetlerin özelleştirilmesi gerektiği devamlı kamuya ait sporla ilgili yayılarda vurgulanmaktadır. Neoliberal İktisat politikaları uygulamalarıyla, devlettin görevi serbest piyasa mekanizmasının kurallarını koyup denetlemeye indirgenmiştir.

Devletten; bu işlevi yerine getirirken rekabet ve katılımcılığı teşvik edecek, haksız rekabete engel olacak düzenlemeleri yapması beklenmektedir. Bu aşamada devletten sporun temel ilke ve politikalarını yönlendirici ve denetleyici olması, spor hizmeti üretimini büyük ölçüde gönüllü sektör ile kendi ayakları üzerinde durabilen kulüplere bırakması beklenmektedir (Ekenci ve Gözen, 1998). Günümüzde iletişim ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemeyle; sosyal, kültürel ve ekonomik değişimler meydana gelmiştir. Bu gelişmeler de spor hizmetleri talebi ve arzında da büyük değişimlere yol açmıştır. Toplumun refah ve eğitim düzeyindeki gelişmeler ve hareketsizliğe bağlı hastalıklardaki artış, sporun günlük yaşamda önemi konusunda farkındalık artmıştır. Bu nedenle, tüketicilerin hem izleyici hem de katılımcı olarak spor hizmetlerine yönelik talebinde artış olmuştur. Bu talep artışı; spor endüstrisinin büyümeyesine, spor etkinliklerinin yazılı ve görsel iletişim araçlarında daha çok yer almamasına, sponsorluk etkinliklerinin artmasına, spor tesislerinin hem nitelik hem de nicelik olarak gelişmesine ve spor sektörü istihdamında uzmanlaşma ve işbölümü artmasına yol açmıştır. Ayrıca spor sektöründe ürün ve hizmetlerin çeşitleri gelişmiş ve genel spor eğitime, elit sporcu yetiştirmesine yönelik yatırımlar artmaya başlamıştır. Bu bağlamda, tanıtım ve pazarlama konularında, araştırma-geliştirme ve bilgi teknolojileri kullanımı artmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Bir ülkede spora katılımın biçimini, düzeyini, yararları veya sorunları sadece kişilerin yetenekleri ve ilgilerine bağlı bir olgu olmaktan çıkmıştır. Uygulanan spor politikaları, toplumun spora yaklaşımını ve sporun gelişimini, yaygınlaşmasını ve sporda başarılı olunmasını önemli ölçüde değiştirmektedir. Günümüzde, genellikle gelişmiş ülkeler spora büyük önem verilmekte ve uluslararası spor düzenlemelerinde ve spor yarışmalarında başarılı olmak için spora ve sporculara yatırımlarını artırmaktadırlar. Çünkü bir ülkenin düzenlediği büyük spor etkinlikleri ve sporda kazanılan başarılar, ülkenin uluslararası saygınlık ve rekabet gücünün bir göstergesi olarak görülmektedir. Sporun; sosyal gelişme ve ilerlemektedeki işlevi, sağlık üzerindeki olumlu etkileri nedeniyle de spora olan talep artmıştır. Spor ve sağlık ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların sonuçları; düzenli ve bilinçli sporun bazı hastalıkları önlediği ve insan ömrünü uzattığını biçimindedir. Sporun, koruyucu sağlık hizmeti olma özelliği vardır. Spor; insanın gelişimini doğrudan ve sevgi, barış, kardeşlik, hoşgörü, özveri gibi sosyolojik olgular yoluyla dolaylı etkilemeye, toplumun uygarlık ve refah seviyesinin yükselmesine de katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bir ülkedeki bilim insanları, sanatçı ve sporcu sayıları ülkenin gelişmişlik düzeyinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca sporda, uluslararası düzeydeki yarışmalarda alınan dereceler, ülkelerin sahip oldukları potansiyelin, dünya kamuoyuna gösterilmesi açısından renkli ve etkili bir reklam aracıdır (Sunay, 2002 ve Kalkınma Bakanlığı, 2014). Türkiye'de spor kuruluşlarının çoğunlukla geleneksel yöntemlerle faaliyet yaptıkları ve çağdaş yaklaşımlara ilgisiz kaldıkları ifade edilebilir. Bu sebeple sunulan spor hizmetleri hem nitelik hem de nicelik olarak yetersiz olmaktadır. Ülkemizdeki spor kuruluşları; çağdaş yönetim anlayışı olan toplam kalite yönetimini, spor hizmetlerine uygulayarak insanların memnuniyetlerini artırmaya yönlenmelidir (İmamoğlu, 1998). Bu biçimde uygulamalar yapan kuruluşların başarıları, diğer spor kuruluşlarını da etkilemeye ve toplam kalite yönetim anlayışını uygulamaya yönlendirmektedir (Ekenci, 2000). Türkiye'de spor hizmetleri sektöründe büyük ölçüde kamu kuruluşları hâkimdir, üretim ve tüketim alanında ise özel sektör kuruluşları (bazı spor dalları hariç) spor yatırımları ile ilgilenmemektedir. Toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmişlik düzeyi, spor hizmetlerine yönelik talebin (satın alma gücü ile desteklenmiş isteklerinin) yetersizliği, sebebiyle özel sektör kuruluşları ve girişimciler (kâr oranı düşük), spor hizmetleri sektörünün gelişmesini sağlayacak düzeyde kaynak aktarmaktadırlar. Bu nedenle, toplum ihtiyaç duyduğu spor hizmetlerinin devlet tarafından karşılanması beklemektedir. Spor hizmeti ile görevli olan kurum ve kuruluşlar ise finansal kaynakların yetersizliği ve diğer nedenlerle bu hizmetleri beklenen ölçüde gerçekleştirememektedir.

2016 yılı sonu itibarıyle toplam nüfusun %16,3'ü genç nüfustan (12-24 yaş) oluşturmaktadır (TÜİK). Ülkemizde, kamu kuruluşlarınınca arz edilen ücretsiz spor hizmetlerine yönelik talep artışı olmasına rağmen, spora ayrılan kaynakların sınırlı olması, diğer yandan da özel sektör kuruluşlarınınca arz edilen

spor hizmetlerine ekonomik sebeplerden dolayı yeterli talep oluşmadığından, spor hizmetlerinde piyasasında aksak rekabet piyasası koşulları vardır. Bu nedenle kamu kuruluşlarının karşılanması spor hizmetlerinden daha fazla kişinin yararlanabilmesi için hizmet verimliliğinin geliştirilmesi ve kaynakların etkin kullanılması gerekmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014) Bu bağlamda spor politikaları geliştirilirken, spor alanında dünyada ve Türkiye'de meydana gelen değişimler izlenerek gereken uygulamalar yapılmalıdır.

Dünyada ise; spor örgütlenmeleri ve hizmetlerinde çeşitlilik olmasına rağmen, ortak yönler bulunmaktadır. Genel olarak birçok ülkelerde devlet; sporu denetleyici, destekleyici ve özendirici bir işlev üstlenmektedir. Spor yatırımları ve hizmetleri genellikle, yerel yönetimler, özel ve tüzel kuruluşlar ve gönüllü kuruluşlarca yapılmaktadır (DPT, 2000). Ancak sporun topluma yararını sadece insanların sağlığına yaptığı katkı ile değerlendirmek yeterli değildir. Çünkü spor sektörünün yarattığı katma değer ve istihdam açısından değerlendirildiğinde, spor günümüzde spor tesisleri ile birlikte bir hizmet sektörünün önemli bir dalı haline gelmiştir. İşletmelerin ana faaliyetlerinden biri olan pazarlamanın spor endüstrisinde önemli bir yeri vardır. Spor ürün ve hizmetlerinin tüketiciye ulaştırılması ve spora ilişkin pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi son yıllarda önem kazanmaktadır. Spor kulüplerinin gelirlerini artırma etkinlikleri, spor organizasyonlarına ilginin artması nedeniyle hem medyanın hem de spor kuruluşlarının bu organizasyonlara olan ilgileri, diğer hizmet sektörlerindeki işletmeler gibi spor sektöründe de pazarlama odaklı yapılanma başlatmıştır (Ekmekçi R. ve Ekmekçi,A.,2010).

AVRUPA BİRLİĞİNDE SPORUN YARATIĞI KATMA DEĞER ve İSTİHDAM

Sporun ekonomik boyutu ile ilk kapsamlı araştırmalar ABD'de başlamıştır. Profesyonel takım sporları ekonomisi konusundaki ilk çalışma; 1956 yılında Rothenberg tarafından yazılan "Beyzbol Oyuncularının İş Piyasası" başlıklı makaledir. Bu çalışma kâr amaçlı kuruluşlar tarafından organize edilen profesyonel takım sporlarıyla kapsamaktadır. Çalışmada; seyirci sporuna yönelik talep yapısı, oyuncu kalitesi, takımlara dağılımı, takımlar arasındaki işbirliği analiz edilmiştir. Anılan çalışma daha sonra yapılacak ampirik ve teorik çalışmalara bir temel oluşturmıştır (Peter, 2006).

Sporda kazanılan başarılar ile ülkelerin spora yaptıkları yatırımlarla beraber, uluslararası spor yatırımları günümüz dünyasında gelişerek artmaya devam etmektedir. Günümüzde spor; finansal sermaye ve döviz piyasalarını etkilemeye başlamıştır ve bu bağlamda ekonomik boyutu artmaya başlamıştır. Uluslararası piyasalarda işlem gören spor şirketlerinin yaptıkları sponsorluk antlaşmaları, borsadaki işlem hacmini ve endeksi etkileyebilecek boyuta ulaşmıştır. Aynı zamanda spor kulüplerinin bilet satışları, mağaza, televizyon gelirleri vardır. Spor kulüplerinin bir marka değeri ve bu değere göre gelirleri de farklılaşmaktadır. Spor etkinlikleri; yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde yapılmaktadır. Bu da sporu ekonomik olarak büyük bir sektör duruma getirmektedir. Hem spor organizasyonlarının artışı hem de bu organizasyonlara yönelik ilgi ve talep artışı, spor endüstrisinin gelişmesini sağlamaktadır. Sporun ekonomiye katkısının artışı; spor kulüplerinin ve federasyonlarının var olan yapılarını ekonomik kurallara uygun bir biçimde dönüştürmeye ve yönetmeye yönlendirmiştir. Böylece spor ekonomisi kavramı tanımlanmaya başlanmıştır. Spor ekonomisi akıcı ve ekonomik kararlar veren ve bu doğrultuda plan ve proje üreten bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Spor kulüplerinin ve federasyonların ekonomik kurallara göre biçimlenmeye başlamasıyla ve bu alanda yapısal değişikliklere gitmeleriyle spor ekonomisi araştırmaları gelişmiş ve gelişmeye devam etmektedir. Spor, sponsorlar, toplum ve ülke açısından önemlidir. Böylece spor; bir propaganda, reklam, bir güç gösterme aracı olarak büyük bir endüstri haline gelmiştir (Doğan, 2004). Bu nedenle de; ülkeler de spora çok önem vermeye başlamışlardır.

Bugün spora ekonomik açıdan baktığımızda, Avrupa Komisyonu'nun 2012 yılında yayımladığı Avrupa Birliği'nde İstihdam ve Ekonomik Büyümeye Sporun Katkısı başlıklı raporunda; yenilik, istihdam ve ekonomik büyümeye katkısının artışı ve artışın devam edeceği belirtilmektedir. Ayrıca, anılan raporda; özellikle 2008 ekonomik krizi döneminde spor sektörünün ekonominin en dirençli kesim olduğu ve Avrupa ekonomisi ve istihdam açısından da öneminin bu raporla tespit edildiği belirtilmektedir. Avrupa'da yaklaşık 4,5 milyon kişi spor sektöründe istihdam edilmektedir. Bu

istihdam toplam istihdamın% 2,12'dir. (Sportjob, 2018). 2005 yılı input-output tablosu kullanılarak Avrupa Birliği ülkelerindeki yaratılan brüt katma değer ve istihdam hesaplanmıştır. Bu çalışmaya göre Avrupa Birliğinde en fazla katma değeri 46.677 milyon Avro ile Almanya üretmektedir. Bu ülkeyi 39.860 milyon Avro katma değerle İngiltere izlemektedir. Üçüncü sırada Fransa 21.607, dördüncü İtalya 15.559, beşinci Avusturya 10.730, altıncı İspanya 10.407, yedinci Hollanda 55.828, sekizinci Polonya 5.300, dokuzuncu Danimarka 3.719 ve onuncu Finlandiya 2.654 milyon Avro katma değer üretmektedirler. Anılan ülkelerin istihdamı ise sırasıyla; 1.145.234, 632.400, 416.537, 329.860, 242.968, 336.177, 141.896, 225.500, 69.287 ve 74.209 kişidir. Almanya Avrupa Birliğinde en yüksek katma değeri yaratan ve spor kesiminde istihdam edilen kişi sayısı en yüksek olan ülkedir. Bu ülkeyi İngiltere ve Fransa izlemektedir (EU, 2012). Eurostat verileri ile hazırlanan, spor sektöründeki istihdamın toplam nüfus içindeki payı Tablo 1'de yer almaktadır. Toplam nüfusun içinde spor sektörünün payını incelediğimizde ise 2016 yılında; İzlanda'da toplam nüfusun %2,03'ü spor sektöründe istihdam edilmektedir. 2016 yılında toplam nüfusun İsveç'te %1,53; İngiltere'de %1,37; Finlandiya'da % 1,26; Danimarka'da %1,17; Lüksemburg'da %1,07; Norveç'te %1,1; İsviçre'de %1,05; Hollanda'da %1'ini spor sektöründe istihdam edilmektedir. Türkiye'de ise bu oran aynı yıl %0,29'dur.

Eurostat verileri ile hazırlanan, spor sektöründeki istihdamın toplam nüfus içindeki payı Tablo 1'de yer almaktadır. Toplam nüfusun içinde spor sektörünün payını incelediğimizde ise 2016 yılında; İzlanda'da toplam nüfusun %2,03'ü spor sektöründe istihdam edilmektedir. 2016 yılında toplam nüfusun İsveç'te %1,53; İngiltere'de %1,37; Finlandiya'da % 1,26; Danimarka'da %1,17; Lüksemburg'da %1,07; Norveç'te %1,1; İsviçre'de %1,05; Hollanda'da %1'ini spor sektöründe istihdam edilmektedir. Türkiye'de ise bu oran aynı yıl %0,29'dur.

Avrupa Birliğinde; Avusturya, Almanya, İtalya ve İsveç spor turizmi için en önemli ülkelerdir. Kuzey-Avrupa, özellikle İsveç ve Hollanda'da spor faaliyetlerine yönelik talebin en yüksek olduğu ülkelerdir. İngiltere'de ise üretilen spor katma değerinin en büyük kısmını spor medyayı yaratmaktadır. Danimarka, Estonya ve Letonya'da spor eğitiminin spora bağlı katma değer içindeki payı özellikle yüksektir (Sportjob, 2018). Ayrıca Avrupa Komisyonu Raporunda, spor sektörünün özellikle Finansal Ekonomik Kriz sırasında en dirençli kesim olduğunu vurgulayarak, bu kesimin Avrupa ekonomisi için önemli ve iş arayanlar için potansiyel istihdam alanı olduğunu belirtmektedir (EU, 2018). Emek yoğun bir sektör olan spor sektörü istihdam yaratmak açısından önemli bir sektördür.

Tablo 1. Kadın ve Erkek Toplam Nüfusun İçinde Spor Sektöründeki İstihdam (%)

Ülke	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Belçika	0,53	0,51	0,47	0,45	0,44	0,53
Bulgaristan	0,35	0,3	0,31	0,32	0,35	0,39
Çek Cumhuriyeti	0,53	0,45	0,51	0,58	0,54	0,61
Danimarka	1	0,97	0,92	1,04	1,09	1,17(b)
Almanya	0,45	0,52(b)	0,55	0,55	0,56	0,59
Estonya	0,56	0,65	0,82	1,01	0,77	0,87
İrlanda	0,98	0,91	0,94	0,94	0,89	1
Yunanistan	0,31	0,22	0,28	0,4	0,43	0,47
İspanya	0,8	0,91	0,96	1,08	1,03	1,05
Fransa	1,09	1,08	0,83(b)	0,64(b)	0,67	0,69
Hırvatistan	0,25(u)	0,29(u)	0,3(u)	0,39(u)	0,3(u)	0,38(u)
İtalya	0,46	0,44	0,47	0,54	0,52	0,52
Kıbrıs	0,82	0,56	0,53	0,58	0,53(b)	0,76
Letonya	0,55	0,69	0,54	0,65	0,62	0,67
Litvanya	0,42(u)	0,41(u)	0,41(u)	0,45(u)	0,51(u)	0,57(u)
Lüksemburg	0,51	0,58	0,65	0,49	0,75(b)	1,07
Macaristan	0,29	0,29	0,31	0,35	0,44	0,39
Malta	0,38(u)	0,46(u)	0,57	0,57	0,5	0,45
Hollanda	0,87	0,86	0,86(b)	0,89	0,97	1
Avusturya	0,62	0,59	0,63	0,67	0,87	0,66
Polonya	0,29	0,32	0,34	0,37	0,36	0,4
Portekiz	0,5	0,48	0,64	0,71	0,85	0,85
Romanya	0,13(u)	0,23	0,16	0,12(u)	0,14	0,15
Slovenya	0,56	0,44(u)	0,46	0,45	0,61	0,58
Slovakya	0,29	0,37	0,51	0,53	0,46	0,47
Finlandiya	0,96	0,96	1,06	1,27	1,26	1,26
İsveç	1,26	1,36	1,51	1,54	1,6	1,53
İngiltere	1,29	1,35	1,23	1,3	1,35	1,37
İzlanda	2,06	2,21	2,09	1,95	1,97	2,03
Norveç	0,8	0,83	0,93	0,91	0,98	1,1
İsviçre	0,84	0,84	0,81	0,91	0,95	1,05
Makedonya	0,08(u)	0,12(u)	0,17	0,28	0,31	0,26
Türkiye	0,22	0,23	0,25	0,26(b)	0,32	0,29

Kaynak : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>). (u)düşük güvenli, (b)zaman serisinde kopma.

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TOPLAM İHRACATI ve İTHALATI İÇİNDE ÜLKELERİN PAYLARI

**Tablo 2. Avrupa Birliği Dışı ve Birlik İçinde Yapılan Spor Malları İhracatı
28 Avrupa Ülkesinin Toplam İhracatının İçindeki Payı**

YIL	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Belçika	7,16	7,38	9,14	8,57	8,32	9,1	10	11,49	11,21	13,37
Bulgaristan	0,41	0,41	0,55	0,68	0,84	0,98	1,01	0,99	0,93	0,91
Cekya	1,87	1,88	2,41	2,43	2,59	2,45	2,62	2,5	2,36	2,48
Danimarka	1,37	1,42	1,32	1,33	1,17	1,38	1,17	1,28	1,16	1,12
Almanya	14,16	15,41	12,26	16,44	14,85	17,2	15,11	16,54	15,83	16,1
Estonya	0,45	0,34	0,35	0,36	0,35	0,39	0,43	0,34	0,26	0,23
Irlanda	0,16	0,14	0,19	0,22	0,2	0,12	0,09	0,11	0,08	0,09
Yunanistan	0,47	0,46	0,63	0,38	0,4	0,48	0,45	0,31	0,43	0,35
İspanya	4,1	3,78	3,6	3,67	4,47	3,63	3,84	3,09	3,52	3,14
Fransa	13,94	12,9	11,47	10,79	11,55	10,36	10,19	9,52	9,62	9,57
Hırvatistan	0,32	0,57	0,32	0,77	0,58	0,88	0,37	0,37	0,63	0,39
İtalya	21,59	20,61	21,09	18,35	18,33	16,35	18,19	19,25	15,39	14,87
Kıbrıs	0,04	0,03	0,04	0,03	0,05	0,05	0,03	0,48	0,81	0,18
Letonya	0,11	0,13	0,12	0,13	0,15	0,23	0,15	0,16	0,15	0,31
Litvanya	0,36	0,37	0,41	0,48	0,56	0,51	0,56	0,49	0,45	0,33
Lüksemburg	0,08	0,09	0,1	0,11	0,07	0,14	0,12	0,11	0,14	0,12
Macaristan	0,64	0,63	0,7	0,99	1,08	1,08	1,27	1,09	1,22	1,38
Malta	0	0,03	0,06	0,04	0,07	0,09	0,02	0,03	0,02	0,02
Hollanda	9,18	8,54	11,33	10,72	10,27	10,27	10,1	8,8	13,85	13,58
Avusturya	3,68	3,53	4,38	4,47	4,44	4,05	4,48	4,18	3,64	3,26
Polonya	2,4	2,62	1,9	2,19	2,26	2,43	2,66	2,56	3,08	3,29
Portekiz	1,47	1,35	1,4	1,47	1,46	1,76	1,39	1,57	1,45	1,52
Romanya	1,52	1,52	1,74	1,79	1,95	1,78	1,98	1,81	1,52	1,35
Slovenya	0,98	1,14	1	0,81	0,79	0,77	0,8	0,57	0,49	0,49
Slovakya	0,46	0,56	0,72	0,74	0,72	0,76	0,82	0,81	0,79	0,74
Finlandiya	2,2	2,23	1,73	1,56	1,87	1,52	1,53	1,58	1,34	1,43
İsveç	2,12	1,85	1,85	1,76	1,65	1,58	1,62	1,45	1,37	1,32
Birleşik Krallık	8,75	10,07	9,2	8,73	8,96	9,67	9,01	8,54	8,25	8,06
Norveç	0,57	0,44	0,38	0,49	0,46	0,44	0,43	0,32	:	:

Kaynak : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Tablo 2'in incelenmesinden de görüleceği üzere; 2016 yılında, 28 Avrupa Birliği ülkesinin yapmış olduğu ihracatın %16,1'ini Almanya gerçekleştirmektedir. En fazla ihracat yapan ikinci ülke %14,87'lik payla İtalya, üçüncü ülke %13,58'lik payla Hollanda'dır. Hollanda'yı %13,37'lik ihracat payıyla Belçika, %9,57'lik payla Fransa ve %8,06'lık payla İngiltere izlemektedir. Eurostat verilerinde Türkiye'ye ait veriler yer almamaktadır, bu nedenle ülkemize yönelik değerlendirme yapılmamıştır.

Tablo 3'de görüleceği üzere; 2016 yılında, 28 Avrupa Birliği ülkesinin yapmış olduğu ithalatın %16,68'ini Almanya yapmıştır. En fazla ithalat yapan ikinci ülke %12,07'lik payla İngiltere, üçüncü ülke %12,7'lik payla Fransa'dır. Fransa'yı %9,51'lik ithalat orANIyla Hollanda, %7,57'lik payla Belçika ve %7,36'lık payla İtalya izlemektedir. Bu bağlamda Avrupa ekonomisi açısından sporun önemli bir sektör haline geldiği ve gelecekte de bu sektörün büyümeye potansiyeli taşıdığı belirtilebilir.

**Tablo 3. Avrupa Birliği Dışı ve Birlik İçinde Yapılan Spor Malları İthalatı
28 Avrupa Ülkesinin Toplam İthalatının İçindeki Payı**

YIL	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Belçika	6,28	7,25	7,37	6,33	5,75	7,18	7,39	7,2	7,15	7,57
Bulgaristan	0,35	0,55	0,26	0,2	0,27	0,22	0,28	0,28	0,22	0,24
Çekya	1,48	1,72	1,73	1,47	1,67	1,6	1,74	1,67	1,75	1,93
Danimarka	2,41	2,33	2,39	2,16	2,25	2,4	2,49	2,32	2,04	2,01
Almanya	12,53	12,73	14,73	13,2	16,47	15,04	17,39	15,15	18,28	16,88
Estonya	0,33	0,28	0,23	0,2	0,21	0,23	0,25	0,2	0,2	0,18
İrlanda	1,22	0,98	0,95	0,88	0,83	0,84	0,88	0,79	0,92	0,87
Yunanistan	2,42	2,92	2,53	1,43	1,03	0,89	0,88	1,09	1,01	1,09
İspanya	8,03	7,87	6,96	13,67	10,9	11	6,3	7,13	6,67	6,63
Fransa	15,55	15,21	15,2	14,76	13,93	13,21	13,55	12,4	12,49	12,7
Hırvatistan	1,24	1,65	0,86	0,75	0,6	1,12	1,19	0,92	0,92	0,72
İtalya	11,74	11,36	10,12	9,39	9,34	8,25	7,66	7,93	7,92	7,36
Kıbrıs	0,22	0,26	0,28	0,37	0,22	0,23	0,19	1,16	0,4	2,45
Letonya	0,37	0,31	0,19	0,19	0,25	0,33	0,27	0,29	0,22	0,21
Litvanya	0,22	0,23	0,19	0,15	0,19	0,22	0,27	0,3	0,26	0,27
Lüksemburg	0,34	0,33	0,32	0,3	0,32	0,28	0,35	0,26	0,26	0,22
Macaristan	0,69	0,72	0,62	0,49	0,52	0,48	0,6	0,67	0,67	0,75
Malta	0,39	0,69	0,8	1,12	1,62	1,56	2,04	2,43	3,32	2,53
Hollanda	6,6	6,95	7,75	7,64	7,28	7,28	7,06	9,29	7,63	9,51
Avusturya	3,41	3,67	4,37	4,12	4,39	4,26	4,9	4,44	4,16	3,85
Polonya	1,39	1,66	1,69	1,63	1,73	1,84	2,05	2,14	2,51	2,78
Portekiz	1,52	1,4	1,56	1,37	1,34	1,36	1,18	1,1	1,05	1,09
Romanya	0,62	0,86	0,65	0,51	0,51	0,53	0,56	0,54	0,53	0,61
Slovenya	0,75	0,93	0,72	0,55	0,62	0,57	0,62	0,54	0,51	0,48
Slovakya	0,46	0,58	0,75	0,6	0,67	0,72	0,83	0,69	0,75	0,68
Finlandiya	1,63	1,53	1,61	1,53	1,65	1,51	1,79	1,34	1,25	1,15
İsveç	3,71	3,38	2,93	3,16	3,43	3,46	3,75	3,4	3,38	3,19
Birleşik Krallık	14,11	11,66	12,26	11,84	12,01	13,39	13,55	14,33	13,52	12,07
Norveç	4,36	4,08	3,79	3,85	3,69	3,55	3,68	3,25	:	:

Kaynak : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzün ekonomik gelişmesini belirleyen düşünel, etik ve sosyal gelişim ve değişimler ile modern spordaki gelişim ve değişimler aynı zamanda oluşmaktadır. Ne biçimde olursa olsun, sanayi toplumunun gelişmesi ile sporun gelişmesi arasında bir bağlantının olduğunu belirtilebilir. Piyasa ekonomisinde; malların değişimi, üretim-tüketim, piyasa kuvveti olan arz-taleple belirlenen fiyat mekanizmasıyla ekonomiyi yönlendirirken, spor kesiminde de iktisadi ilkeler uygulanmaya başlamıştır.

Türkiye'de spora kamu sektörü, özel sektör, yerel yönetimler ve spor kulüpleri yatırım yapmaktadır. Kamu sektörü yatırımlarında kaynaklar yetersizdir. Mevcut kaynaklar da etkin, verimli ve rasyonel kullanılamamaktadır. Spor hizmetlerinin hazırlanıp sunulmasında; 1982 Anayasası'nın, Madde 59'da *"Devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirleri alır, sporun*

kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuyu korur” biçimindedir (Devecioğlu, 2011). Bu bağlamda devlete sporda alt yapı kurma ve vatandaşlara spor yaptırma görevini vermektedir. Ancak bu sorumluluğun devlet kurumları tarafından yeterince yerine getirilememektedir. Şüphesiz bu tespitin birçok sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerden en önemlisi; spor hizmetlerinin yürütülmesinde, kamu kaynaklarının yetersizliği ve ayrılan yetersiz kaynaklarında aynı zaman da rasyonel ve etkin kullanılmamasıdır. Bu sebeple sporun sağlayacağı sosyal ve ekonomik katma değer yeterli düzeye ulaşamamaktadır. Bu bağlamda, özel girişimcilerin ve gönüllü kuruluşların devletin ekonomik, politik ve toplumsal çıkarları doğrultusunda sporda sorumluluk üstlenebileceğine ilişkin görüşler gündeme gelmektedir.

Avrupa Birliği’nde yer almayı hedef alan Türkiye, bütün kurumlarda olduğu gibi sporda da bu Birliğin ölçütlerine uymayı kendine ilke edinmiştir. Spor endüstrisinin küresel boyutta ulaştığı boyut dikkate alındığında ülkemizin spor sektörünü planlaması ve dünya ölçüğünde düşünülüp geliştirilmesi zorunluluğu kaçınılmazdır. Nüfusunun % 16,3 genç nüfustan oluşan Türkiye’nin spor sektörüne yapacağı yatırımların; sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeye önemli katkılar sağlayarak, gelişmişlik düzeyinin yükseltmesine katkı sağlayacağı ifade edilebilir. Ayrıca işsizlik oranının 20017 yılı itibarıyle % 10,9 olduğu ve özellikle genç işsizliğin önemli boyutlara ulaşlığı ülkemizde istihdam açısından da spor sektörü önem arz etmektedir. Spor sektörü emek yoğun sektör olama özelliği taşıdığı için ayrıca önemlidir. Teknolojik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan işsizliğin azaltılmasında spor sektörü önemlidir. Avrupa Birliğinin bu konuya vermiş olduğu önem yol gösterici olabilir.

Spor sektörü konusunda, devlet politikası oluşturulup, bu politikaya uygun amaç ve planlar belirlenip, bu amaç ve planların gerçekleşmesi amacıyla, spor kesimi özerk bir anlayışla yeniden yapılandırılmıştır. Buna ek olarak spor kesimine aktarılan kit kaynaklar; etkin, verimli ve objektif ölçütlerle dayalı kullanılmalıdır. Spora sağlanan tüm kaynaklar kayıt altına alınarak, bu kaynaklar yeniden değerlendirilip kamu ve özel kuruluşlar tarafından makroekonomik hedeflere ve objektif ölçütlerle uygun olarak kullanılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Aggarwal, A.,(2014), <https://www.linkedin.com/pulse/20141125180125-161464176-importance-of-sports-for-economy> Erişim Tarihi: 12.03.2018.
- Cerrahoğlu, N., (2016), Spor Ekonomisi Bilim Dalının Gelişim Analizi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yönetim Bilimleri Dergisi, Çanakkale Vol. 14, Iss. 27, 309.
<https://search.proquest.com/docview/1783255568?pq-origsite=gscholar>
- Devecioğlu,S.,(2011), Spor ve Yeni Anayasa, <http://www.futbolekonomi.com/index.php/haberler-makaleler/hukuk/170>.
- DPT,(2000), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Beden Eğitimi, Spor ve İstanbul Olimpiyatları Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara.
- Doğan, O., (2004), Spor Psikolojisi, .Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, No:97.
- Ekenci, G., ve Gözen, M., (1998), Türkiye'de Spor Tesis ve Hizmetlerinin Özelleştirilmesi, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Gazi BESBD), Cilt 5, Sayı 2, s 67-76.
- Ekenci, G., (2000) Türkiye'deki Müessese Spor Kulüplerinin Kurumsal Kültürlerinin Toplam Kalite Yönetimine Uygunluğu, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Gazi BESBD), V , 4 : 43- 54.
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289494>.
- Ekmekçi, R., ve Ekmekçi, A., (2010) Spor Pazarlaması.
https://www.researchgate.net/publication/279475960_Sport_Marketing Erişim Tarihi: 23.03.2018.
- European Commission,(2012),Study on the Contribution of Sport to Economic Growth and Employment in the EU Study commissioned by the European Commission, Directorate General Education and Culture Final Report November. <http://ec.europa.eu/assets/eac/sport/library/studies/study-contribution-spors-economic-growth-final-rpt.pdf>
- EUROSTAT, <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
- Gratton, C., (1998), Culture, Sport Society ‘The Economic Importance of Modern Sport’ ISSN: 1461-0981
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14610989808721803> Erişim Tarihi: 13.03.2018.
- İmamoğlu, A.F.,(1998) Toplam Kalite Yönetimi Anlayışı Açısında Spor Hizmetleri, Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Cilt 3, Sayı 2. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/292549> Erişim Tarihi: 15.01.2016.

Kalkınma Bakanlığı, (2014), Onuncu Kalkınma Planı, 2014-2018, Spor Özel İhtisas Komisyonu Raporu, http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zel%20ihitas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/228/Spor_%C3%B6lik.pdf Erişim Tarihi: 21.03.2018.

Peter, J., (2006), Rottenberg and the Economics of Sport after 50 Years: An Evaluation, Published in Rodriguez P., Kesenne S. and Garcia J (eds.), published in Rodriguez P., Kesenne S. and Garcia J (eds.), Sports Economics after Fifty Years: Essays in Honour of Simon Rottenberg, University of Oviedo Press. Essays in Honour of Simon Rottenberg, University of Oviedo Press. <http://ftp.iza.org/dp2175.pdf> Erişim Tarihi: 15.03.2018.

Shank, D.M. (2005), Sport Marketing - A Strategic Perspective, Third Edition, USA, Pearson Education, Inc.. Sportjob,(2018), <https://www.sportyjob.com/blog/the-contribution-of-sport-to-economic-growth-and-employment-in-europe/>

Sunay, H., (2002), "Türkiye'de Sporun Yaygınlaştırılması Kapsamında Çağdaş Spor Yöneticisinin Rolü ve Önemi, "VII.Uluslararası Spor Bilimleri Kongresine Davetli Konuşmacı olarak Sunulu Bildiri ile Katılım, 27-29 Ekim, Antalya, Kemer.

TÜİK (2017) İstatistiklerle Gençlik, 2016, Haber Bülteni, Sayı: 24648, 16 Mayıs 2017.

AN ANALYSIS OF THE POLITICAL LANGUAGE BUILT BY MEDIA DISCOURSE IN THE REPRODUCTION OF POLITICAL DISCOURSE: THE CASE OF 2017 REFERENDUM FOR TURKISH CONSTITUTIONAL AMENDMENT

Banu TERKAN Selçuk University bterkan@selcuk.edu.tr
Nurullah TERKAN Selçuk University nurullahterkan@selcuk.edu.tr

INTRODUCTION

Today, the dynamics of self-actualization of politics are quite different. It is clear that there is a change, from the processes of the political machinery to the areas in which it may exist, from actor descriptions to the tools that would make policies visible. Today, while the communicative dimension of politics standout, the effort to achieve its reality within the rationally based approval processes requires media support. The inevitable association of politics with the media is also a political process that is built by media reality. In these interactions, what is the significance of the political discourse that by way of the mediation of media, and how the political language constructed by the media discourse is part of a meaning production is becoming an important issue.

Mulgan underlines that modern politics is limited by the age of public opinion and the media of communication. When we look at the public image in the twentieth century, it is becoming clear that voting in the elections refers to a majority following mass media. The determinations in the direction of politics created by the media in the modern age (1995: 21) are becoming evident.

In this study, it was aimed to put forward the political language that the political discourse has been passed through the media mediation. The study includes theoretical debates on media as a political actor and today's mediating politics. The political language constructed by the media discourse was tried to be put forward on the basis of the relations between language, discourse, and ideology. The meanings that political discourse gained media discourse and determinations related to politic language were tried interpreted on representations of media discourse of Constitutional Amendment Referendum¹ of 2017.

Media as a Political Actor and the Mediatized Politics

Media and policy-based debates constitute an important aspect of political communication studies. Especially in critical communication studies, media is interpreted as a political actor, and the political process is given meaning within the framework of mediatized politics, media democracy, and politics that has turned to demonstration.

One of the most striking elements in this process of interpretation is the changes caused by the influence of media on the politic domain. When relations between media and politics are assessed, it is seen that politics cannot stay outside the rules of the media system, even if it does not entirely submit itself to the media rules. While the reality that the media system aims to create form an impact mechanism on the definitions types of politics, the media process is influenced to the extent that the political space positions itself as a lifestyle that has made itself unrivaled. This situation brings the discourses of the mediatization of politics with it (Tokgöz, 2014: 258).

The discourse of the mediatization of politics is also noteworthy regarding making a multidimensional reading of the changes in the ways in which politics is defined, applied and how political actors are defined. In today's world, when the media is positioned as a political actor, the way in which the media is regarded as the producer of politics, not just the transporter of the developments in political processes, brings with it a lot of debate.

¹In the 2017 Constitutional Amendment Referendum, an 18-item constitutional amendment package was presented with the name of the Presidential Government System, 51.41% Yes, 48.59% No referendum was concluded. In this system, which is called the Presidential Government System, the items presented to the vote include, in general, certain regulations such as the Assembly, presidential elections, presidential power, president's supervision, and judicial system.

In particular, Meyer is a name in the forefront of media democracy debates, and he tries to make visible the problem areas that the media democracy has brought with it. The main issue he is trying to draw attention to is the situations in which the rules evident in the rationale of the media will be caused by the practice of changing the essential elements in political logic and loading new meanings to it (2004: 72). A media-based democracy is dealt with as a political system in which the political activity based on the idea that most of the knowledge that the people have reached is provided by the media is largely media-based (Lilleker, 2006: 110). A mediatized of politics corresponds to a policy form that has become more dependent on the media, has lost its autonomy, and can make itself available through its interaction with the media. The public sphere shaped by media in a politics shaped by media democracy distinguishes the roles of actors and spectators in their way of describing (Mazzoleni and Schulz, 1999: 250-251).

While power and popularity in the time of the mediatized of politics became evident as communication structures that must be protected by political actors in great detail, the political reality makes sense within the framework of the symbols and images by way of the mediation of media (Bennett, 2000: 27). The field of action of the media as a political actor has changed both the public, and the way of political communication and in this process political actors have started to determine the news agenda with the techniques they have newly built in the process of controlling and disseminating information which becomes evident in news management and political marketing (Heywood, 2006: 300). The role of the media as a political actor, the role of public relations, the content of the discourse, and the appearance of political discourse have also changed (McNair, 2002: 105-106). Today, politics has changed into a show with communication tools (Yıldız, 2002: 97) referendums and elections witness the struggle of actors ideologically competing with each other (Lilleker, 2006: 49).

Within this context, when an approach is presented on this topic, it has to be emphasized that the implications of politics about the public relations practices in today's world and the connotations of media politics cause many changes in the way the political campaigns are carried out. Campaigns under political elections, as well as campaigns under referendums, evolve into a completely different dimension, and the campaigns of professionalism and demonstration of campaigns make another dimension of the role that the media plays as a political actor.

Mancini underlines that political life is related to campaigns and political decision-making areas, especially in the debate over political professionalism. As a third area, the mass media is concerned with media production and interaction, and he states that mass communication has become one of the most important indicators of success in politics. All of these developments are in the hands of media producers, target audiences, press agencies, the technical support obtained became a necessity (1999: 237, 239). This is one of the issues that Habermas introduced the discussions on technology and science. Habermas emphasizes that successful adaptation of technical and strategic proposals to practice depends on the political public sphere and underlines that the relations of science with the public are the determining factors for the scientificization of politics (2004: 84-85). The tendency to use scientific information for the rationalization of the power of the scientific knowledge has made the relations established by the knowledge-generating experts in the redesign of politics clear in political life, and political communication is conceptualized more as a specialization activity (Köker, 2007: 25). The fact that politics makes itself visible as a field of specialization is important to see the multidimensionality of defining "political actors of politics". All the changes brought about by the definition of the scientificization of politics refer to the efforts of specialization in politics to create areas of the legitimacy of political discourse.

As a result, politics becomes a major factor in shaping everyday life in the age of media politics, and the effects of the political process on politics and daily life are shaped by media-generated forms (Kellner, 2003: 160). Media politics operates within the framework of personalization of politics, media-based campaigning of election campaigns and everyday production of political information (Castells, 2009: 204). While the media as a political actor plays an important role in the definition of the political sphere, the new meanings of the political discourse that has taken place through the media are quite remarkable in terms of seeing the multidimensionality of the subject.

An Evaluation on Political Language That is Construct by The Media Discourse

While critical communication studies have attempted to make the constructive dimension of the media discourse visible in the analyses they have conducted within the discourse, the meaning of the political discourse that has passed through the media brings with it an important area of discussion. The meanings that the discourse acquire within the power and political power, discourse's dimension of constructing a social reality on the one hand and its impact, on the other hand, makes it impossible to position discourse as an important force. The dynamics of media and politics, as already discussed, and the existence of media as an actor in the political process, necessitate considering the effects of media discourse on political discourse.

Especially the studies that want to make the political language visible the effort of adapting to the economic characteristics of the media has its effects; government, parties, leaders, political actors on the basis of candidates can be seen clearly in the forms of communication, in the communication techniques used, in the content of political discourse. The language of politics emerges as one of the main emphasized issues which seems highly compatible with the language constructed by the advertising, public relations, and entertainment sectors (Mazzoleni and Schulz, 1999: 251).

In order to make a multidimensional reading of the area that becomes evident in the context of political language, it is necessary first to make theoretical debates evident on the basis of language and discourse. First of all, when the actors of language acquisition perform a language activity, they do not make meaning by leaving the standpoints of social practices and views independent of the world in which they are experienced. It is indeed social representations that are evident in this framework, which determine how a discourse object can be constructed (Tatal, 2006: 33). In other words, the meaning is treated as a social production, and language and symbolism are positioned as means of production of meaning (Hall, 2005: 63). Language is meaningful in terms of making sense of the world and directly shaping the view of the world (Wayne, 2009: 198). Language is at the same time considered as a material form of ideology and it is emphasized that language is surrounded by ideology. While discourse is formed by structures, they also contribute to the shaping and reproduction of structures (Fairclough, 1995: 73). It can be said that every discursive process operates within ideological relations and that these relations are to be shaped from inside to inside (Eagleton, 1991: 195-196). In this case, the language is processed by an ideological practice. Ideological discourses are treated as a product of the insertion of ideology, and if ideology is positioned as something beyond ideas, language is treated as something beyond these discourses (Coward and Ellis, 1985: 141). Foucault, on the other hand, states that language is a discourse in which thanks to the power a word acts as a bridge between a signifier and signified in its system of signs (2015: 151). Volosinov also attributed great value to the words as an ideological indicator and underlines that the words are the most sensitive signs of social changes, stating that the ideological positions that exist in all areas of social relations have struck the word (1973: 19).

Language is one of the most important tools in the production of social reality, and the political language fulfills important functions in this sense both in the production of social reality and in making political discourse suitable for the media. At the same time, the language created by the media and the political language that the media redefine the political discourse within its own reality also have important roles in defining social reality. In an attempt to make sense of reality in the political language conceptualization, the language fosters the approach to the subject in the level of discourse and ideology.

Maigret regards the quantitative and qualitative framing of reality as a means of knowledge and sovereignty (2011: 265). In this case, the definition of reality also makes meaningful determinations that on the one hand, it is "more difficult to see objects as natural appearances deviated from their functional roles than objects that surround us in terms of their socially defined functions" (Searle, 1995: 4). Because the relationship between linguistic practices and language and persuasion, which are effective in the production of reality, is in fact regarded as an ideological relationship, and also that all ideological discourses have to be defined as political discourse (Büyükkantarcıoğlu, 2006: 115). Discursive power is generally positively or indirectly convincing and includes other rhetorical tools such as elements, arguments, promises that increase the likelihood of building the desired mental designs in the target group (van Dijk, 1989: 49). Ultimately, as Althusser emphasizes, every social formation must strive to reproduce the production

conditions at the same time in order to be able to produce and produce it in the dynamics of being able to exist (2012: 101). What is noteworthy in the political arena is that publications reproduce the forms of parliamentary democracy and democratic debate in an apparent way (Hall, 1979: 345-346).

While the forms of persuasive discourse for advertising and propaganda are intended to influence on a number of future activities of the parties, it is also necessary to take into account that the power of political discourse cannot be considered independent of the institution represented (Nacar Logie, 2015: 37). The issue of political language should not be constructed solely in terms of manipulation. One of the most important issues is the aim of manipulation (Wilson, 2001: 400). The policy is actively carried out by the few, primarily by the professionals at the parties, the administration, the media and the advisory bodies. Those who are policymakers shape the agreed issues and issues, the existing alternatives and the agreed ideas on what is applicable (Mulgan, 1995: 32). This requires strong rhetoric. Rhetoric in one dimension, as a social power and process, is handled as a social process and dialectics, in which people learn how to build the society and through which narrative they are going to achieve this (Heath, 2001: 49-50). All forms of communication combine the production of emotion with the production of symbols, languages, and information (Hardt and Negri, 2004: 108-109) within this persuasion paradigm, political discourse is treated as a language shaped within a well-established marketing dynamics. In this case, it is emphasized that political participation is reduced to choosing in consumable forms (Hardt and Negri, 2001: 322). Nowadays, policy understanding, staging and practice of presentation of reality are included, and it is enough to make good laws alone and to be fair in the way of implementing them. The necessity of public support in decisions and actions makes the presentation of politics even more important (Keskin, 2016: 29-30). As a result, it is evident today that politics takes place at a communicative dimension. The political discourse communicated through the media allows for a political process that takes place in a very extensive range of discourse (Oktay, 2002: 24). While all these interactions make political scene media appear as a political actor of these processes, the political discourse and the political language built up through the media sometimes embraces the practice of production of a dominant language, and sometimes a discourse produced against this language is visible.

METHODS

The main issue in this work is to put forth what kind of meaning the political discourse subjected to the mediation of the media gains within the media discourse and the political language produced therein. With this purpose, the study focused on Turkey's Constitutional Amendment Referendum of 2017, and the political language built in the media texts was analyzed within this framework. The media texts that have been chosen for this study are the columns in the following national daily newspapers in Turkey: Hürriyet, Sabah and Sözcü. Both circulation and ideological orientation of the newspapers are taken into consideration in the selection of the mentioned newspapers. In the study, the copies of the newspapers between 1 March 2017 and April 30, 2017 were examined. To make a multi-dimensional assessment of the referendum, which took place on 16th April 2017 the newspapers were screened one and half month before and 15 days after the referendum. Hürriyet published 236 columns directly related to the subject, Sabah published 217 and Sözcü published 289 columns. A total of 742 columns were examined in the study and in order to reveal the relation between political discourse and media discourse and to analyze the political language constructed by the media. Wodak's (2003: 134-135) critical discourse analysis which she defines as the discourse-historical approach was used. Wodak points out the stages of the of critical discourse analysis as follows: How are people/subjects defined/named?; What kind of attributes are assigned to persons/subjects?; What kinds of arguments are used in othering?; In what perspective naming/labeling and arguments are made?; Are the exclusive words uttered explicitly, intensively or in light and closed form? (2003: 134-135). The themes examined in the study were identified in the representation of the 2017 Constitutional Amendment Referendum, and how these themes were addressed and the rhetorical and ideological strategies that became evident in the forms of identification and naming were tried to be made visible.

RESULTS AND FINDINGS

Discourses Produced over the Referendum of 2017 Constitutional Amendment in the Hürriyet Newspaper

In the period examined, it was determined that 236 columns were directly related to the 2017 Constitutional Amendment Referendum in the Hürriyet. When the columns were analyzed, it was defined that the themes that appeared were as follows: the discourses produced over the leaders, the discourses produced over the parties, the discourses produced over the parties on the referendum campaigns, the discourses produced over Yes, the discourses produced over the No, who says Yes and the reasons, who says No and the reasons, the advantages of Yes, the advantages of No, the obstacles in front of Yes, the obstacles in front of No, and the definition of presidential system of government.

Table 1: Representation Forms of the 2017 Constitutional Amendment Referendum in the Hürriyet

Discourses Produced over Recep Tayyip Erdoğan	Discourses Produced over Kemal Kılıçdaroğlu	Discourses Produced over Devlet Bahçeli
<ul style="list-style-type: none"> — The greatest trump card of yes — Realistic — Does not give away unrealistic hopes — Speaks in the spiritual language — The squares are rumbling — Like a transatlantic captain — Like a bulldozer. Never gets tired — Indisputable leader of the referendum — That is why it is important to take the horse and go past Üsküdar — Compares himself with Atatürk and Abdülhamid II 	<ul style="list-style-type: none"> — The leader of the No front — Sap for Yes — Is he a secret “Yes” Sayer? — Frightens the No sayers in fear of the rule of one strong man — Calls the July 15th failed coup attempt a controlled coup — Whenever show a sign of gray wolf, loses the election — Untidy, sloppy — Ineffective, acquiescent — Desperate, unskillful — Very wavy performance 	<ul style="list-style-type: none"> — An interesting politician — Surprises everyone — Someone acting with the responsibility of the state man — The person who will determine the destiny of the referendum — Unless tweets will be forgotten
Justice and Development Party and the Description of the Conducted Campaign		Republican People's Party and the Description of the Conducted Campaign
<ul style="list-style-type: none"> — A party with a new system that has the thesis as well as the antithesis — A campaign that embraces the opposition (No Sayers) — Campaign carried out in the framework of Kılıçdaroğlu — An unequal campaign carried out by state facilities — A campaign where the slogans do not reflect the truth — A campaign in which Yes is based on Atatürk 		<ul style="list-style-type: none"> — The main backbone of the campaign on No side — The party that convinced half of the country for No campaign — A party that everyone was sure that there would be more No votes even if the party works on this way — A party that needs a break — Trapper — The biggest chance that Erdoğan has — A positive campaign like a love bundle
Nationalist Movement Party and the Description of the Conducted Campaign		Peoples' Democratic Party and the Description of the Conducted Campaign
<ul style="list-style-type: none"> — The biggest supporter of Justice and Development Party — Erdoğan's greatest chance — A key party — AKP members are not satisfied with the MHP campaign — Unable to get the expected synergy and support — There is no contribution from the Coastal sides — MHP voters do not vote Bahçeli 		<ul style="list-style-type: none"> — It does not stretch; it does not shorten. Erdoğan's greatest chance — A party that has no option other than social media to publicize its activities — The necessity of seeing that the politics it have been pursuing has not been approved in a part of the Kurdish voters
Discourses Produced over Yes		Discourses Produced over No
<ul style="list-style-type: none"> — The wind turned to Yes — Markets started to buy Yes — Yes in the peaks of pleasure, yes says bingo — Obstacles to uncover a sustainable regime in Turkey 		<ul style="list-style-type: none"> — The wind of No votes cut off — No votes take an early form — No orphan, No had goal, No betrayal, No alone — Very agile, very intelligent, very vigilant — Continuation of status quo
Who says Yes and their Reasons		Who says No and their Reasons
<ul style="list-style-type: none"> — Those who fear the end of stability if the system does not change — Those affected by campaigns such as we are challenging Germany — Those who are affected by the discourse of all terror organizations support No — Love for Erdoğan 		<ul style="list-style-type: none"> — Those who do not want a politician to appoint judges and prosecutors on his own — Those who do not want the Assembly to turn into a “so-called” assembly — Those who do not want this country to be ruled by an “uncontrolled power” — Continuous pessimists — Hatred for Erdoğan

Advantages of Yes	Advantages of No
<ul style="list-style-type: none"> — Having a charisma like Erdoğan — Having the confidence to say that these will win — Having a campaigning culture — To have the whole state — Having a great propaganda machine 	<ul style="list-style-type: none"> — Lack of ownership, spontaneity, leadership — Weaknesses of the system brought — No supporters in AKP and MHP
Obstacles in front of Yes	Obstacles in front of No
<ul style="list-style-type: none"> — No supporters play gentleman — Felicity Party supports No — The opposing group of MHP taking to the fields — Negative economic indicators — There is no clear answer to how the terror will end — Failure to play a successful victim as they desired 	<ul style="list-style-type: none"> — CHP's mistakes — The language used is a polarizing language — Lack of confidence — They could not persuade those who are inclined to say No — Identification with HDP — Lack of media coverage for No supporters
Definition of the Presidential Government System	
<ul style="list-style-type: none"> — The promise of a new system targeting stability — The problems of the existing system — The system that the state will transform into a party state — A strange system with no more examples in democracies — “Dependent” Supreme Election Council 	

Considering the discourses produced by the leaders in the *Hürriyet* newspaper as seen in Table 1 that discourses produced over President Erdoğan, CHP's (Republican People's Party) Chairman Kemal Kılıçdaroğlu and MHP (Nationalist Movement Party) Chairman Devlet Bahçeli stand out. In terms of the visibility of the leaders on the columns, Erdoğan and Kılıçdaroğlu take the front places while Bahçeli stays in the second place. In the words of the columnists, Erdoğan's assessments were built on adjectives and metaphors that produced a strong leader image. The way Kılıçdaroğlu is defined has been realized in an ironic, sometimes by a derogatory language. When Bahçeli's representation is analyzed, it is seen that it was interpreted within the framework of the alliance with AKP (AK Party/Justice and Development Party), and columnists had two views as those who evaluate this behavior as the person who will determine the destiny of the referendum, as well as those who can not fully understand this situation. When the form of representation of the parties and the way in which the campaigns they carry out are examined, a language representing AKP in a negative way does not manifest itself clearly. About the campaign that the party conducted: it becomes apparent that the campaign is conducted around Kılıçdaroğlu and a campaign maintained by state facilities. The discourse chosen for the CHP campaign seems to be more unsuccessful. Although the MHP and its campaign do not come to the forefront in evaluations of the referendum, in general, the MHP is considered under the definition of the biggest supporter of the AKP, and a language that loads too much meaning into the campaign that it is conducting is not preferred. In the narrative of the newspaper, HDP (Peoples' Democratic Party) does not have any visibility within the referendum campaign. While the policies followed by HDP are open to debate, it is said that the controversial situations make Erdoğan strong.

Looking at the discourses produced over Yes, a language predominantly in favor of Yes, as seen in Table 1, becomes evident. The preferred words and metaphors used for this purpose makes this idea clear. Discourses produced over No; No is defined by the metaphor that creates the impression that the proportions of the votes are low. Metaphors such as “cutting the wind”, “holding early form”, “No had goal” have shown the type of language used. Who says Yes, who says No, and when judgments based on justifications are examined, stability, nationalist rhetoric, terrorist rhetoric, and Erdoğan's love is more associated with Yes, those who say No are portrayed over those who do not want power alone and Erdoğan hate. While the advantage of Yes became apparent on the discourses of having “a charismatic leader” and state facilities and possibilities, No seemed to be more advantageous due to the weaknesses of the proposed system and the presence of No sayers within MHP and AKP. When the obstacles in front of Yes and No are examined, the work of the parties on the front, the negative economic indicators and the issues such as terrorism became apparent in the No side, the most obvious obstacle the CHP faced was the policies the party followed. When the way in which the *Hürriyet* newspaper defines the Presidential Government System is examined, it seems that this issue, which forms the basis of the referendum, is not reflected in too many texts. Emphasis on the fact that the Presidential Government System should be well explained is evident in the writings of Taha Akyol. Akyol has opened up a debate on what positive and negative dimensions might be instead of using language that defends the new system. Mehmet Y. Yılmaz is another name that deals with the Presidential Government System in various dimensions. The criticisms of this system can be observed clearly in Yılmaz's determinations.

Rather than putting all the dimensions to be voted on in the articles written on the issue of the referendum in the *Hürriyet* newspaper, it was tried to make “Yes” or “No” and its justifications visible to parties and leaders in an election atmosphere.

Discourses Produced over the Referendum of 2017 Constitutional Amendment in the Sabah Newspaper

In the period examined, it was determined that 217 columns were directly related to the 2017 Constitutional Amendment Referendum in the Sabah. When the columns were analyzed, it was defined that the themes that appeared were as follows: the discourses produced over the leaders, the discourses produced over the parties, the discourses produced over the parties on the referendum campaigns, the discourses produced over Yes, the discourses produced over the No, and the definition of presidential system of government.

Table 2: Representation Forms of the 2017 Constitutional Amendment Referendum in the Sabah

Discourses Produced over Recep Tayyip Erdogan	Discourses Produced over Kemal Kılıçdaroğlu	Discourses Produced over Devlet Bahçeli
<ul style="list-style-type: none"> — Strong, charismatic political leader — The name of the difference — Warm, friendly, confident — Challenging dreams — Assurance — Life passes through a struggle with tutelage — Gives incredible works — One will save people from the crises of the current system — Block July 15 coup attempt by calling the nation for resistance — Closing the era of politicians who keep silent in the face of a coup 	<ul style="list-style-type: none"> — Attacking the civil democratic resistance against the attempted coup of July 15 — He is trying to pull the party and all the country to the cliff with him — Acting like a Turkish branch of extremist rightists and racists emerged in Europe — Considering every way possible as legitimate to enable winning of No — Calling Yes voters as treacherous — Lost every election he participated — The one whose area of interest is not civil politics — Emerged as a result of video tape conspiracy — Champion of status quo — The new national chef — Nicknamed the uncontrolled Kemal Efendi — Historical Kemal — One surprises people — Like a thesis machine — One who does not know, does not know that he does not know, and does not want to learn — Talks nonsense — Last nonsenses of Kılıçdaroğlu — Kılıçdaroğlu's whim 	<ul style="list-style-type: none"> — Takes a risk for his country's survival — Reading the codes of the new era correctly and supports the process — In an exemplary manner, struggles to increase the number of Yes votes — Will continue to be included in the ruling block with his Yes preference.
Justice and Development Party and the Description of the Conducted Campaign		Republican People's Party and the Description of the Conducted Campaign
<ul style="list-style-type: none"> — AK Party does not slow down — AK Party is hung up on full staff Yes — A comprehensive approach and discourse — Full field press 	<ul style="list-style-type: none"> — The old order advocate — Working as a marginal, radical and illegal left organization — They lie that the regime will change — A structure that can apply to every way to suppress the will of the people — They are totalitarians and are the expert in presenting Yes supporters as totalitarians — Those never quit perception management — CHP always loses. AK Party always wins — The pioneering power of the No campaign — Consciously low tension campaign — A campaign trying to create fear within the framework of division — A campaign that moves through a single man rhetoric — A campaign based on lies and distortion — Efforts to eradicate the legitimacy of the July 15th resistance — Using Atatürk for No campaign 	
Nationalist Movement Party and the Description of the Conducted Campaign		Peoples' Democratic Party and the Description of the Conducted Campaign
<ul style="list-style-type: none"> — Key party of the referendum — A hard-working party for the referendum — Must fight against opponents — After that, there will be a differentiated, fragmented MHP 	<ul style="list-style-type: none"> — A power-losing party that can not distance itself from violence and terror — Kurdish version of CHP — A party acting with typical criminal psychology — Those who act through single man discourse — The regime will change the lie applicants 	

	<ul style="list-style-type: none"> — Those who resort to the lie that the new system will create polarization — Those who do not leave perception management with their hands — A campaign based on anti-Erdoğan — A campaign with a whisper
Discourses Produced over Yes	Discourses Produced over No
<ul style="list-style-type: none"> — To get rid of the crises of the current system — To disallow coup plotters, terrorists — For the survival of the country — For stability — To remove the bureaucratic guardianship — For a strong, prosperous and democratic Turkey — To practice religion, sect, and identity without concealing — For happier days 	<ul style="list-style-type: none"> — The latest slogan of the Losers Club — Those who do not give any hope to the community because they can not produce new politics — They say no to stability
Definition of the Presidential Government System	
	<ul style="list-style-type: none"> — Government system change — Erdoğan's most enduring legacy to Turkey <ul style="list-style-type: none"> — A great opportunity for Turkey — Strong leadership and strong management — Something like "urgent serum support" against problems <ul style="list-style-type: none"> — Arrangement to make political stability permanent — A reform that restructures institutions — Getting rid of the cumbersome and bureaucratic oligarchs in the public <ul style="list-style-type: none"> — More production, investment, employment

Leaders who appear in the columns in the Sabah are Recep Tayyip Erdoğan, Kemal Kılıçdaroğlu and Devlet Bahçeli. Focusing on the discourses produced over the three leaders, Erdoğan and Bahçeli's visibility was built on a strong-spirited language that honors the leader, Kılıçdaroğlu's visibility is mostly produced on the basis of discreditation and negativity. As in the other newspapers, in columns of the Sabah the discourses that put the party and leader in the foreground become more obvious than the voting of the referendum, and when the columns are analyzed, the language that constructs "Yes" can be seen clearly. Metaphors and adjectives used to define the leaders are quite remarkable. While Erdoğan is defined using adjectives and metaphors such as a strong, charismatic, well-known name, sincere, confident, challenging dreams, almost all evaluations of Kılıçdaroğlu show failures and weaknesses as seen in Table 2. Bahçeli is tried to be understood more over his support to Yes. When we look at the ways in which the parties and their campaigns are defined, a language that supports "Yes" is still very evident. For the definition of the campaign that Justice and Development Party conducted, phrases such as "not slowing down", "hanging on yes", "an inclusive approach and discourse", "full-field press" were supportive of both the party and the campaign it is conducting. When we look at the discourses produced by the Republican People's Party and the campaign that it conducts, it seems that both the party and the campaign carried out are presented as meaningless. As presented in detail in Table 2, there is no positive discourse produced over CHP.

MHP and its campaign are made visible by the findings that it is the "key party of the referendum". Discourses produced over HDP are very similar to discourses produced over CHP, and HDP and CHP are positioned in media texts by using an othering language. When you look at the discourses produced through Yes and No; Yes, it is taken as a representative of happiness, stability, power, democracy. If No; despair, instability, and "Losers Club". Sabah is the one in which the positive and supporting discourses regarding the Presidential Government System are clearly presented in the newspapers. In the narrative of the newspaper emphasizes that this system is not a regime change but a government system change. While defining forms like opportunity, reform, more production, and stronger management are at the forefront, it emphasizes the metaphorical narrative approach as "urgent serum support" against distress.

Discourses Produced over the 2017 Referendum of the Constitutional Amendment in the Sözcü Newspaper

In the period examined in the Sözcü, 289 columns were directly related to the 2017 Constitutional Amendment Referendum. When the columns were analyzed, it was seen that the themes that appeared in the foreground of the 2017 Referendum were the discourses produced over the leaders, the discourses produced over the parties, the discourses produced over the referendum campaigns of the parties, the

discourses produced over Yes, the discourses produced over the No, the advantages of Yes and the definition of the Presidential Government System.

Table 3: Representation Forms of the 2017 Constitutional Amendment Referendum in the *Sözcü* Newspaper

Discourses Produced over Recep Tayyip Erdoğan	Discourses Produced over Kemal Kılıçdaroğlu	Discourses Produced over Devlet Bahçeli
<ul style="list-style-type: none"> — Neutral (!) President — The half of the nation cannot be declared “terrorist” — Democracy simulated the tramway, leaving the road to its final stop — “RTE Constitution” has been tried to be established beyond “Turkish type” — Defended party leadership — If Yes, will lose the title of “President of the State of Law” — If Yes, he will lose his honor of being “the man who sits on Atatürk’s chair” — If Yes, it will lose proud to be “leader of the Democratic country” — If Yes wins, “the statesman in the parliamentary system” will lose his privilege — Taking place in the rally squares does not correspond to the honesty of the elections — The phrase “Atı alan Üsküdar’ı geçti” (the one who took the horse has already crossed past Üsküdar, meaning that It is too late now) would generate the sense of by “I have done it, it is done” 	<ul style="list-style-type: none"> — Weak belly of No — Does not give enough confidence — Definition of “cuckoo” lost — If participation is high, believe that “No” will come out of the box — “Kemal Kılıçdaroğlu’s almost hidden” evaluation in the form 	<ul style="list-style-type: none"> — A party leader that says black to what he said white yesterday — The rescuer’s angel of the AKP government — Recep Tayyip Erdoğan and AKP’s service soldier — Bahçeli administration, which has become an orbit of the AKP government
Justice and Development Party and the Description of the Conducted Campaign	Republican People’s Party and the Description of the Conducted Campaign	Nationalist Movement Party and the Description of the Conducted Campaign
<ul style="list-style-type: none"> — Forbids everything that has “No” in it. — Declares everybody enemy if they are not one of them. — Fragmentizing society and turning the state into a party — Only responds to the needs and wishes of his own supporters — Reinforcing power through perception management operations and lies — “Yes or No to Erdogan” campaign — Attack campaign to Kılıçdaroğlu — The fact that referendum practices are “not different from the Nazis” — They tried to fool the nation with the word “nation” — They will look like a fish out of water when they lose the referendum — The result is not a win but a defeat — The voting was barely a win — 15-year-old life story now closer to the end 	<ul style="list-style-type: none"> — The CHP party organization and its voters made tremendous efforts — Our first task must be to rescue CHP from those who have lost in elections eight times — Is there another party which takes its own voters for idiots this much? 	<ul style="list-style-type: none"> — Although the name of the party is not officially, the name of this cooperation party is Ak-MHP — The buttress, auxiliary, and the savior angel of those in power — The greatest supporter of the constitutional amendment and the presidential system — There is not much contribution of MHP, they will take out of the bus at the first stop.
Discourses produced over Yes	Discourses produced over No	Advantages of Yes
<ul style="list-style-type: none"> — Single man — The rule of law ends. Abdülhamit state comes — Mean the division of Turkey — That its place is not the West but rather somewhere between Kuwait and Qatar — “Yes” propaganda misleading and deceit call — Interest, benefit, fear, unconsciousness — If you say “Yes”, you can not leave children and young people on the street with peace — For saying “arrangement” instead of “raise” — To increase the number of Syrians to 5 million 	<ul style="list-style-type: none"> — Opposing the one-man constitution — Defending the Republic — Appropriating rationalization/civilization/pluralism/freedom/the most basic human rights — Second War of Independence — A people’s movement — Dying/Resistance/Courage/Synergy — Indivisible/Independence/Democracy — Millions walking in the footsteps of Mustafa Kemal Atatürk — Those who advocate the right to say “Yes” are those who say “No” 	<ul style="list-style-type: none"> — Use the possibilities of the state together with all its material and spiritual power — 35 television channels, 45 newspapers, magazines, hundreds of radio/co-media — Municipalities, chambers, subsidiary non-governmental organizations — Supreme Election Council

<ul style="list-style-type: none"> — Yes, for us to revive the finished terror and try to finish it again 	<ul style="list-style-type: none"> — That is free to oppress, obstruct, prohibit and defame the naysayers — MHP base and 80 per cent of nationals will use no vote — Tayyip Erdoğan's fans should say "No" 	
Definition of the Presidential Government System		
<ul style="list-style-type: none"> — Change of the regime — An unusual order in which the states becomes a party — Create a Superman with all power — The system where there is no mechanism to stop Erdoğan — Features that will change the democratic state system completely — Being equal to the Afghans, Syrians, Pakistanis, Iranians, and the Saudi Arabians — A system that is supported by foreign powers who want to use Turkey — The system in which the judiciary will be totally handled by power 		

Erdogan is the visible leader in the columns of the *Sözcü* newspaper about the referendum. Kılıçdaroğlu and Bahçeli produced some discourses on the basis of all the evaluation in the framework of the referendum is President. Despite producing a discourse against Yes, the newspaper did not prefer to make No visible through Kılıçdaroğlu who was the most visible name in the No campaign. In this sense, Kılıçdaroğlu is a leader who is almost unnamed in the column writings of the period under examination. Bekir Coşkun made this very clear in his column entitled "We have a few words to say to CHP ..." on 21 April 2017. In his column, Coşkun remarked that "we have almost hidden Kemal Kılıçdaroğlu. We said he should not be visible so much. We did not ask what he says. We did not mention about him in our columns, pretending that he did not exist", and tried to support the reason for this with the claim that Kılıçdaroğlu was "the weak spot of No". In the *Sözcü*, Kılıçdaroğlu's evaluations do not emphasize a strong leader discourse. The evaluations of Bahçeli were handled in the framework of support he gave to the Justice and Development Party and tried to be positioned with metaphors such as "the AKP's rescuer's angle", "AKP's service member", "AKP government's compliance". Erdogan became the leader who was kept in the spotlight in *Sözcü* newspaper, and on the one hand, all the discourses produced over Erdogan are based on negating and depicting him weak on the other hand, ironic language is employed to calls his impartiality into question and the "strong one man" discourse is kept at the fore.

When we look at the ways in which the parties and their campaigns are defined, Justice and Development Party has always been on the agenda in the columns. The level of criticism of all discourses that were produced over AKP is extremely high. Brought to the fore are such descriptions as "Considering all who are not with him as enemy", "fragmentizing society", "turning the state into a party", "strengthening his power with lies." While the campaign that AKP conducted visualized through discourses such as "not different from Nazis", "An attack campaign to Kılıçdaroğlu", "15 years of life reached to end," a meaningless and more passive language becomes evident. Similar to Kılıçdaroğlu's invisibility, the CHP and the campaign was not held on the agenda. It attracts attention that a critical language is highlighted in the articles written about the CHP. MHP and the campaign it conducted were also handled through the discourse of support for the AKP and were positioned within the such depictions as "the buttress of the ruling party", "the savior angels of the ruling party", "the greatest supporter of the presidential system". The *Sözcü* did not develop rhetoric about HDP and the campaign it conducted in the column. When discourses that were produced over Yes and No in the *Sözcü* is examined, it is seen that all discourses were built on the basis of antagonisms and exclusions within expressions of denial and, over an othering language, Yes is associated with concepts such as "one man" and "division, fear, deception, unrest". No, on the other hand, is presented as positive in the discourse of "we" and the other is negative. No is built on discourses such as "oppose one-man constitution", "defend Republic", "to possess mind, science, civilization". The emphasis on the fact that the Referendum is not carried out on equal terms is particularly addressed under the theme of "advantages of Yes". The greatest advantage of Yes takes the advantages of state-based material and spiritual possibilities, and the media support is the criterion that is tried to be clarified in this discussion area.

When the *Sözcü*'s definition of the Presidential Government System was analyzed; a critique of this system becomes evident, and when the newspapers were compared, it is seen that the *Sözcü* newspaper is the one which emphasizes the main issue of the referendum when compared with the newspapers handled in the study. The Presidential Government System is specifically addressed within the "regime change" discourse and the "one man" discourse is being tried to be clarified.

CONCLUSION

In this study, which aimed to put forth what kind of meaning the political discourse subjected to the mediation of the media gains within the media discourse and the political language produced therein, it was focused on 2017 Constitution Amendment Referendum and the political language produced in the columns of the *Hürriyet*, *Sabah* and *Sözcü* newspapers were analyzed. In the study, 742 columns were analyzed using Wodak's critical discourse analysis defined as the discourse-historical approach.

The effort to construct Yes in the *Sabah* newspaper has become evident in the fact that it constantly labels Yes on positive things, making Yes clear on strong arguments, and doing it clearly and intensely. In the same way, the effort to name the No by associating it with totally negative meanings, to present arguments that make no meaningless and passive, and doing this openly was apparent. The *Sözcü*, on the other hand, appears to build No, to label the No through positive things, to present the arguments to strengthen No, and doing this clearly and intensely was apparent. Within these dual oppositions, it is still very evident to call Yes on the negative things, to present the arguments to weaken the Yes, and doing this clearly and intensely was apparent. Although the *Hürriyet* newspaper, unlike the other two newspapers, remains aloof with respect to using a clear-cut language indicating support for either "Yes" or "No", still, the language and metaphors there are used in the discourses produced over Kılıçdaroğlu and CHP are not founded on namings and labelings that affirm and seeks to make it look strong. When the discourses generated on Yes and No are taken into consideration, the discourses at the point where "Yes" is empowered become evident, and the metaphors produced on Yes and No cause this thought to become evident. Rather than presenting all dimensions to be voted on in the column of the newspapers covered in the general sense, it has been tried to make "Yes" or "No" and its justifications visible to parties and leaders in an election atmosphere. The status of being a part in the *Sabah* and *Sözcü* newspapers was obvious.

When columns are evaluated from the point of view of numerous factors that come rhetorically and ideologically to the fore, from the depiction of actors to the choice of words, to the comparison made, to the words of denial, to the evidence presented, to the generalizations made, to the metaphors used and to the populist discourses, it was observed that on the basis of ideological positioning and relations with power they are not only the transmitters of the political discourse but also important part of means in the construction of political discourse. It appears that newspaper columnists, on the one hand, acted as political actors, and on the other hand presented themselves as part of a specialist team organizing the referendum campaigns of the politicians and that media texts are made into an arena where the referendum competition is held.

During the period under review, even though the *Hürriyet* readers representative Faruk Bildirici stated on April 3, 2017 as a general remark that "journalists do not use" 'adjectives' in the news, do not judge anyone and act justly between the parties in democratic decision-making processes such as referendum and election. The journalist's job is to provide information that will make it easier for people to make decisions, not make propaganda," the language and discourse produced by the media in general are of the characteristics that would open these claims to debate. Although columns are allowed to harbor a certain interpretive attitude, the language and the approach to the issues used here also makes visible another area of problem that needs to be questioned in terms of media ethics.

REFERENCES

- Althusser, L. (2012). Ideology and Ideological State Apparatuses (Notes towards an Investigation). Zizek, S. (ed.). *Mapping Ideology*. London and New York: Verso, 100-140.
- Bennett, W. L. (2000). *Politik İllüzyon ve Medya*. Say, S. (çev.). İstanbul: Nehrî.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2006). *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*. İstanbul: Multilingual.
- Castells, M. (2009). *Communication Power*. New York: Oxford University Press.
- Coward, R. ve Ellis, J. (1985). *Dil ve Maddeciilik*. Tarım, E. (çev.). İstanbul: İletişim.
- Eagleton, T. (1991). *Ideology*. London and New York: Verso.
- Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London and New York: Longman.
- Foucault, M. (2015). *Kelimeler ve Şeyler*. Kılıçbay, M. A. (çev.). Ankara: İmge.

- Habermas, J. (2004). *İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim*. Tüzel, M. (çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Hall, S. (1979). Culture, the Media and the Ideological Effect. Curran, J., Gurevitch, M. and Woollacott, J. (eds.). *Mass Communication and Society*. London: Edward Arnold. 315-348.
- Hall, S. (2005). The Rediscovery of “Ideology”: Return of the Repressed in Media Studies. Gurevitch, M., Bennett, T., Curran, J. and Woollacott, J. (eds.). *Culture, Society and the Media*. London and New York: Routledge. 52-86.
- Hardt, M. and Negri, A. (2001). *Empire*. USA: Harvard University Press.
- Hardt, M. and Negri, A. (2004). *Multitude*. New York: The Penguin Press.
- Heath, R. L. (2001). A Rhetorical Enactment Rationale for Public Relations: The Good Organization Communicating Well. Heath, R. L. and Vasquez, G. (eds.). *Handbook of Public Relations*. USA: Sage. 31-50.
- Heywood, A. (2006). *Siyaset*. Özipek, B. B. vd. (çev.). Ankara: Liberte.
- Kellner, D. (2003). *Media Spectacle*. London and New York: Routledge.
- Keskin, F. (2016). *Politik Kampanya Teorik ve Pratik*. Ankara: Siyasal.
- Köker, E. (2007). *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*. Ankara: İmge.
- Lilleker, D. G. (2006). *Key Concepts in Political Communication*. London: Sage.
- Maigret, E. (2011). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. Yücel, H. (çev.). İstanbul: İletişim.
- Mancini, P. (1999). New Frontiers in Political Professionalism. *Political Communication*, 16(3), 231-245.
- Mazzoleni, G. and Schulz, W. (1999). “Mediatization” of Politics: A Challenge for Democracy?. *Political Communication*, 16(3), 247-261.
- McNair, B. (2002). Politikada Temsil ve Temsilin Politikası. L'Etang, J. ve Pieczka, M. (der.). *Halkla İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımalar*. Yıldırım Becerikli, S. (çev.). Ankara: Vadi, 79-108.
- Meyer, T. (2004). *Medya Demokrasisi*. Fethi, A. (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mulgan, G. (1995). Antipolitik Çağda Politika. Yılmaz, A. (çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Nacar Logie, N. (2015). Dilbilimsel ve Edimbilimsel Açıdan Siyasi Söylem ve Türk Siyasi Söylemi. Nacar Logie, N. (ed.). *Siyasi Söylem*. Ankara: Alter: 13-41.
- Oktay, M. (2002). *Politikada Halkla İlişkiler*. İstanbul: Derin.
- Searle, J. R. (1995). *The Construction of Social Reality*. New York: The Free Press.
- Tokgöz, O. (2014). *Siyasal İletişimi Anlamak*. Ankara: İmge.
- Tutal, N. (2006). *Söylemler ve Temsiller: Fransızlar Türkleri Nasıl Anımsıyor ya da Fransız İmgeleminde Türkiye*. Ankara: Phoenix.
- van Dijk, T. A. (1989). Structures of Discourse and Structures of Power. Anderson, J. A. (ed.). *Communication Yearbook 12*. Newbury Park, CA: Sage, 18-59.
- Voloshinov, V. N. (1973). *Marxism and the Philosophy of Language*. New York and London: Seminar Press.
- Wayne, M. (2009). *Marksizm ve Medya Araştırmaları*. Cezar, B. (çev.), İstanbul: Yordam Kitap.
- Wilson, J. (2001). Political Discourse. Schiffrin, D., Tannen, D. and Hamilton, H. E. (eds.). *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell, 398-415.
- Wodak, R. (2003). Populist Discourses. The Rhetoric of Exclusion in Written Genres. *Document Design*, 4(2): 132-148.
- Yıldız, N. (2002). *Türkiye'de Siyasetin Yeni Biçimi Liderler İmajları ve Medya*. Ankara: Phoenix.

MAPPING THE STUDIES ON SOCIAL MEMORY IN GRADUATE THESES IN TURKEY: AN ASSESSMENT WITHIN THE FIELD OF COMMUNICATION

Nurullah TERKAN Selçuk University nurullahterkan@selcuk.edu.tr
 Banu TERKAN Selçuk University bterkan@selcuk.edu.tr

INTRODUCTION

Considering the studies carried out in the academic field, the topic of memory, as it is observed, has attracted considerable interest in recent studies. Assmann, who interprets this as a threshold for a new era, mentions some factors. Assmann, classifies these factors as; the possibility of unregistered recording with the new electronic media as the cultural revolution equivalent to the printing press and the exploration of text in the early days; a widespread attitude towards the past culture of remembering and trying to understand the past; the collective memory is on the verge of a change of a period (2015: 17-18). Similarly, Boyer and Wertsch argue that in cognitive psychology, the increase in memory work, which is regarded as one of the oldest and most respected application areas of the science branch; they explain that new tools and models are put into use for all of us, from the neural basis of remembering, to the creation and preservation of autobiographical and historical memories (2015: 1).

In the broadest sense, it is pointed out that the memory studies that examine individual and social recall/forget processes constitute their interdisciplinary field. While the disciplines such as history, anthropology, literature, and psychology in social sciences focus on the memory (Neyzi, 2014: 1), the term multitude included in this study is seen as a sign of the developmental nature of this initiative (Wertsch, 2015: 149-150).¹ In Turkey memory studies started in the 1990s with oral history, oral history research covered the field of memory studies in the 2000s (Neyzi, 2014: 4, 5). As oral history is essential for the academic historians now, verbal testimonies are seen as legitimate, even as definitive sources (Sarlo, 2012: 11). The belief that memory is a profoundly human force makes it highly necessary for human life, but at the same time, it is also a problem, as something that needs to be questioned (Blight, 2015: 301). Connerton notes that there are those who share the idea that despite memory is an individual competence, it is social and collective as well. For him, the experiences of the memory of the present are primarily based on knowledge of the past (2014: 7, 9).

Memories usually remain collective and are reminded by others, even if they are objects involved or seen. The reason for this, according to Halbwachs, is that we are never alone. It is not necessary to be together in a physical sense (2017: 10). Societies are structures that set goals for the future with the common consciousness of living together. The founders and decision-makers of this union are based on the civilizations, the past experiences and the legacy of previous cultures. These transfers create the memories of communities (Bulduklu, 2017: 77). Connerton, who states that there is an element of remembering in every type of beginning, points out that Halbwachs asserted that individuals can acquire the memories through their membership of a social group, in particular through their kinship, religious and classical connections, and place them somewhere in their memories (2014: 15, 65).

In this study, it was aimed to determine the degree of the visibility of social memory in communication studies considering the definitive role of communication tools in remembering or forgetting the past. In this study, which aims to map graduate theses focused on social memory in communication studies in Turkey, the first theoretical background is presented and then by determining the relationship between social memory and communication the impact of communication tools on social memory is discussed. In order to find the answer to the underlying problem of the study, the thesis on the social memory were analyzed within the framework of the criteria determined by the content analysis; both the general view of the social memory studies in the graduate theses and the social memory based graduate theses in the communication studies were aimed to be mapped.

¹ Wertsch defines the term as follows: Social memory, cultural memory, physical memory, historical consciousness, reminder battles. At the same time, Wertsch treats many of the related science branches such as anthropology, history, sociology as a compelling factor in bringing these different research fields together (2015: 149-150).

Social Memory

Memory, which Confino suggests that it is everywhere (1997: 1387), is assumed to have a reference to the past and memories. Memory can first be seen as a recall tool. The recall of information or reminiscence is related to memory (Giddens, 1999: 90). Mutlu considers memory as all of the experiences that one remembers, and he emphasizes the process of intake, retention, and later uncovering of knowledge (1994: 23). Boyer, for the question of what is the function of memory, he states that answers such as "Memory keeps information about the past in mind" or "memory can help to keep past events" or similar responses can be given (2015: 5). According to the Philosophical Dictionary, memory is defined as "The mental function that allows the inhabitants of the past to think through their designs, images, images, in the absence of real tangible assets; the ability to hold on to revive experiences, sensations, impressions, perceptions, insights; the past is the power to move to the present" (2003: 191). In the Sociology Glossary, it is defined as "the ability to conceal and reproduce the consequences of human interaction with objective reality" (1986: 35).

Connerton refers to various memory types. The types are categorized as follows; a personal memory that depicts the memory actions of one person's life story; cognitive memory that encompasses the meanings of words, the poems of poetry, songs, stories or the plans of a city, the actual uses of remembrance in cases where it can be said that events related to the future are remembered; a third type of memory relates to the ability to re-introduce a particular application (2014: 42-43). Halbwachs discusses two memories. On the one hand, it finds meaning in memories, personality or private life frame; on the other hand, it is a dimension in which one needs to apply the memories of others to remember his/her past. In this case, it is necessary to distinguish between the two memories we can call personal and social memory (2017: 45-46).² Although there are a large number of different definitions for social memory, there is an umbrella concept that shapes the patterns of thinking and remembering in general terms (Bulduklu, 2017: 78).³

Memory is treated as a psychology-based concept.⁴ According to Karaarslan, the terminology used to explain this state of mind needs to be in the field of psychology. Cognition, remembering, forgetting, bringing back, learning and repetition, most of these concepts also have an important share in the understanding of social memory (2017: 25). Generally, the emphasis is on the way in which people come to the memories in society, remember them in society, and recognize and position them in society (Halbwachs, 2016: 16).

In the nineteenth century, a group of psychologists focused on what events could be called from the past, while the other group took the memory as a reconstruction process (Sennett, 2017: 12). Barash identifies that memory belongs mainly to a wide range of social beings (2016: 27). The memories of the societies are filled with the phenomena transmitted by others than the events they have accumulated (Tunçel, 2017: 21). Çelik, who emphasizes that social memory is a guide, it is highlighted that memory spreads through all social relations and cultural processes in daily life, mainly by developing legitimate social habits, and by social habits based on the common expectations of others living together (2017: 64). Remembering makes the memory a part of everyday life. The physical environment in which everyday life passes is the context of personal and collective memory (Özaloğlu, 2017: 13). According to Connerton, the knowledge of all human activities in the past can only be learned from the traces left by them (2014: 27).

One of the most apparent emphases in evaluations on memory is that the memory has a constructive feature (Boyer, 2015: 16; Bilgin, 2013: 15). Social memory, a political process and a field of struggle in its own right, is an important framework in the history of national identity (Susam, 2015: 15). Although not always

² Similarly, in the Philosophical Dictionary, there are two types of memories that are distinct from one another as a memory of internalization and memory of perception. If the memories of the person are related only to their own mental experiences, the recollection of the recalled subject is called the memory of perception if it is built on the individual events/persons/objects of the person himself/herself. Also, open memory/implicit memory; short-term memory/long-term memory distinctions are also made (2003: 191).

³ Başaran İnce, who says that memory can be thought of as layered information, states that collective memory can be said to be made at the bottom through the accumulation of historical and cultural memory and its own experiences (2010: 15).

⁴ Boyer mentions that psychologists often distinguish memory as semantic, memorial, and operational memory. Having a semantic memory allows us to extract useful information about the current conditions from the past. Different forms of transactional memory; It is emphasized that there are clear biological functions such as skills, anticipations and preparation, which enable them to respond quickly and appropriately, shaped by past encounters. The memory is addressed as "the ability to re-experience past events" (2015: 6-8).

explicitly mentioned, the idea of social construction of reality is accepted as all social approaches (Leeds-Hurwitz, 2016: 7). Factors such as institutions, rules, past or newly adopted values, the nature of interpersonal relationships construct different forms of perception and evaluation at the individual or societal levels and structures of reality (Büyükkantarcıoğlu, 2006: 7).

The distinctive feature of social memory is that society not only builds its relationship with the past but also shapes it. Social memory is both history and now; past and present. The social memory has a functional quality that is passed on to ensure the continuity of society rather than being a repository in history (Tunçel, 2017: 21-22). Collective memory is a source of social power, describing the sum of individual memories, official memories, cultural symbols, and the unfulfilled qualities of establishing common identities (Olick, 2014: 181). In this context, Sennett reports that Durkheim has become stronger in solidarity by gathering memories of families and communities, even if they remind themselves of things like war or economic disasters (2017: 11).

Sometimes, the constructive dimension of social memory combines the disciplines of history, psychology, sociology and anthropology with the constructive stratum of social memory to shape the bonds of the past on the one hand, and on the other hand the effects of social memory on remembrance and forgetting practices, it is unlikely that these discussions will be understood by excluding the communication and media dimension.

Social Memory and Communication

When it comes to memory, it is first thought that this place is the brains of individuals. However, according to Assmann, the content of the memory determines the social and cultural environment of organizing its contents and the duration of protection/capacity (2015: 26).⁵ Memory, a force that ensures the continuity of communities, makes sharing and transferring past knowledge from various sources. Family, social groups, mass media can have different sources of this information flow (Başaran İnce, 2010: 11).

According to van Cuilenburg, who emphasizes that each society is a communication system and that this system has elements that influence the traffic of the society, the communication system in society includes more than technical means. Legal, economic, administrative, political and ethical possibilities shape the communication process (2010: 99-100).⁶

Communication is regarded as one of the most critical elements that structure memory. At the individual and social level, memory is gaining and maintaining its presence in the communication process. Communication is understood as a functioning process by linking memory with time and space. These connections shape the nature, influence, and importance of communication. It creates emotions, identity, culture and spreads these elements, removes, or transmits generations from generation to generation. This aspect is as old as oral culture. A significant role is attributed to media in remembering and forgetting the past (Barash, 2016: 12; Bulduklu, 2017: 90). Lull likewise expresses that communication technologies communicate specific values, perspectives, and ideas to people of different cultures who are of different ages, different social classes throughout the world (2001: 33).

⁵ Assman, explains the four different external dimensions of memory as follows: 1. Mimetic Memory: This area is the behavior area. Behavior is imitated as a result of imitation. 2. Object Belief: Man is surrounded by things he finds himself in the sense of knowing himself. Therefore, the goods surrounding him are a reflection of his sense, reminding his past and his ancestors. The world of things he lives in has a timeline that reminds us of different backgrounds while living the present time. 3. Language and Communication: Communicative memory. The human language develops its ability to deal with others and others not only spontaneously as an inner dynamism but also in communication with others, with the cyclical and irreversible interaction of inward and outward. Consciousness and memory cannot be explained by individual physiology and psychology, but also the interaction of the individual with other individuals must be taken into account. Because consciousness and memory arise from an individual's power to take part in this interaction. 4. Meaning transfer: Cultural memory. Cultural memory forms the area in which the previous three fields are more or less integral (2015: 27-28).

⁶ Speaking of the concept of "communicative memory" Assmann explains that the communicative memory contains memories of the recent past. These are memorials that people share with their contemporaries. This memory, which is typical of the most typical example, is historically linked to the group, formed over time and disappears over time. It is limited to bearers, and when the owner dies, he opens up another memory space (2015: 58).

This hegemonic power, attributed to the media, determines many things that would be remembered or forgotten (Susam, 2015: 92).⁷ Influence of media on memory; it can be explained in the form of reinforcing already existing positive/negative past knowledge and creating awareness against alternative past knowledge (Başaran İnce, 2010: 24). It is suggested that the concept of social memory, which is the subject of different theoretical and empirical debates in disciplines such as history, social psychology and sociology, is pointed out to the lack of communication studies and this may be said for the studies that examine memory and social memory in the context of new communication technologies (Başaran İnce, 2010: 10; Neyzi, 2014: 1; Bulduklu, 2017: 78-79). This is what constitutes the fundamental problem of studying how these discoveries are in graduate theses.

METHODS

In this study, it was aimed to map graduate theses on collective memory in the field of communication in Turkey. The research was conducted by a document review. In this framework, firstly, the studies of the graduate theses with memory are examined and classified. Within these studies, the focus is given on social memory work in the field of communication. For this purpose, social, collective, cultural and historical memory concepts have been searched within the National Thesis Center of National Council of Higher Education Board. The ones that were allowed and accessible from the theses until 2018 were included in the research. In the list of concepts searched from the thesis listed as the result of the scan, the same ones were simplified and a total of 213 theses were determined. The usage of 213 theses was limited, and inaccessible 64⁸ theses were excluded. 149 theses, full text access was available, were evaluated and using SPSS program in terms of year, university, institution, department, type, and language. In addition, the total number of these related to communication was 36 out of 213 theses. The 25 accessible ones of these theses have been examined in terms of subject, theory and method.⁹ Content analysis, one of the research techniques that can be applied for systematic analysis of content in social sciences (Hansen, 2003: 49) is "a research technique that makes objective, systematic and numerical definitions of the content of communication" (Berelson, 1999: 204). The basic process in content analysis to reach the concepts and associations that can explain the collected data is to put together and interpret the data within the framework of certain concepts and themes (Yıldırım and Şimşek, 2005: 227). In this sense, theses made in the field of communication are evaluated qualitatively besides quantitative analysis.

RESULTS AND FINDINGS

Numerical Data Related to Social Memory Based Theses

The distribution of social memory-based theses determined in the records of the National Board of the Council of Higher Education in terms of year, institute, type, and language was examined and the results were presented in Table 1.

Table 1: Distribution of Theses by Year, Institute, Type and Language

Year	Frequency		Institution	Frequency		Type of Thesis	Frequency		Language of Thesis	Frequency	
	Frequency	Percent		Frequency	Percent		Frequency	Percent		Frequency	Percent
2000	1	,7	Institute of Social Sciences	112	75,2	Master's	116	77,9	Turkish	114	76,5
2002	2	1,3	Institute of Atatürk's Principles and History of Turkish Revolution	1	,7	PhD	28	18,8	English	32	21,5
2006	2	1,3	Institute of Natural Sciences	14	9,4	Proficiency in Art	5	3,4	French	3	2,0

⁷ It is stated that media uses some techniques such as framing, repetition, selective perception, use of emotion, development of discourse, use of exaggeration (Bulduklu, 2017: 96-99) in order to be able to affect/memory in social and individual memory.

⁸ Of the 64 theses left out, 14 are "0" codes, ie they are being prepared or in progress. Looking at the distribution of the remaining 50 theses according to years, the increase in the number of theses on social memory in 2015-2016 and 2017 is remarkable. 38 theses of 50 theses were made in these three years. It is seen that 11 in 2015, 15 in 2016 and 12 theses in 2017 have been completed.

⁹ The theses in the categories of Journalism, Radio Cinema Television, Public Relations and Publicity, Communication Sciences and Media Communication Systems were evaluated in the framework of communication studies.

						Total	149	100,0	Total	149	100,0
2007	7	4,7	Institute of Fine Arts	10	6,7						
2008	8	5,4	Institute of Arts and Social Sciences	2	,3						
2009	14	9,4	Institute of Economics and Social Sciences	4	2,7						
2010	7	4,7	Natural and Applied Sciences	4	2,7						
2011	16	10,7	Turkic Studies Institute	1	,7						
2012	12	8,1	Science and Engineering	1	,7						
2013	17	11,4	Total	149	100,0						
2014	15	10,1									
2015	11	7,4									
2016	18	12,1									
2017	19	12,8									
Total	149	100,0									

When Table 1 is examined, it is seen that social memory studies show an increasing trend compared to the years, most of the theses are made in 2013, 2016 and 2017. While 17 theses were produced in 2013, 18 in 2016 and 19 theses in 2017, 112 theses (75,2%) of the total 149 theses were made in Institute of Social Sciences. This is followed by 14 theses at the Institute of Natural Science and 10 theses at the Institute of Fine Arts. 77,9% of the theses are Master's, 18,8% are doctoral, and 3,4% are in proficiency in arts. When the theses are examined regarding language; it was seen that 114 theses were written in Turkish, 32 theses were written in English and 3 in French.

The distribution of social memory studies in terms of university/department/program in study is given in Table 2. According to Table 2, the universities with maximum memory capacity are as follows: Ankara University with 12 theses, Marmara University and Middle East Technical University with 11 theses each, and Gazi University with 10 theses.

Table 2: Distribution of Theses by University and Department/Program

University	Frequency	Percent	Department/Program	Frequency	Percent
Bogazici University	5	3,4	Radio Cinema Television	14	9,4
Bilkent	5	3,4	Journalism	3	2,0
ODTÜ	11	7,4	Public Relations and Publicity	4	2,7
Mustafa Kemal University	1	,7	Communication Sciences	3	2,0
Yildiz Teknik University	6	4,0	Sociology	19	12,8
Yeditepe University	6	4,0	Anthropology	4	2,7
İstanbul Teknik University	8	5,4	Art and Design	3	2,0
Dokuz Eylül University	5	3,4	Architecture	18	12,1
Ege University	4	2,7	Picture-Photography-Video	10	6,7
Fatih University	2	1,3	Ceramics and Glass	2	1,3
Dumlupinar University	1	,7	Psychology- Social Psychology	2	1,3
Ankara University	12	8,1	Political Sciences-Public Adm.-International Relations	12	8,1
Galatasaray University	3	2,0	Labor Economics-Industrial Relations-Business Adm.	4	2,7
Mimar Sinan Guzel Sanatlar University	9	6,0	Language and Literature	9	6,0
Hacettepe University	7	4,7	Information and Document Management	5	3,4
Marmara University	11	7,4	Eurasian Studies	1	,7
İstanbul University	5	3,4	Art History, Art History and Museum Studies	3	2,0
Gazi University	10	6,7	Graphics	2	1,3
Haliç University	3	2,0	Urban and Regional Planning	6	4,0
Sabancı University	1	,7	Turkish Language and Literature-Turkish Folklore	10	6,7
Yüzüncü Yıl University	1	,7	Cultural Studies	4	2,7
Trakya University	1	,7	Science of Religion and Philosophy	2	1,3
İstanbul Bilgi University	4	2,7	Music	6	4,0
Pamukkale University	4	2,7	Women Studies	1	,7
İstanbul Şehir University	1	,7	Ataturk's Principles and History of Turkish Revolution	1	,7
Selçuk University	2	1,3	Media Communication Systems	1	,7
Atılım University	1	,7	Total	149	100,0
Akdeniz University	1	,7			
Başkent University	2	1,3			
Beykent University	2	1,3			
Muğla Sıtkı Koçman University	1	,7			
Yaşar University	1	,7			

Hittit University	1	,7
Cumhuriyet University	1	,7
Atatürk University	2	1,3
Maltepe University	1	,7
Bahçeşehir University	4	2,7
Kadir Has University	1	,7
Kocaeli University	1	,7
Erciyes University	1	,7
Gaziantep University	1	,7
Total	149	100,0

During the study, it was determined that there are a lot of departments, among these departments those with similar or very close names or though they represent the same department, different terminology was used to define the department (Cultural Studies/Cultural Research) and the priorities and the posterior states of the words differ (Radio Television and Cinema and Television/Cinema, Television Radio etc., Philosophy and Religious sciences/Religious Sciences and Philosophy) were coded after unified. Turkish Language and Literature is differentiated and language and literature- based programs are covered under one category (Language and Literature). Sociology ranks first with 19 studies as the area where the most studies are made in this frame. Following sociology; Architecture with 18 works and Radio Cinema Television with 14 works stand out. Politics-Public Administration-International Relations with the most recent 12 dissertations, and Turkish Language and Literature/Turkish Folklore with 10 dissertations follow these fields.

An Analysis of Social Memory-Based Theses in Communication Studies

Under this heading, numerical distributions of the theses made in the field of communication are presented in terms of year, university, institute, department/program, kind and language and then theses prepared in the field of communication are analyzed quantitatively and qualitatively in terms of subject, theoretical approach and method/data collection technique.

Numerical Data Related to Theses

Of the 149 dissertations examined, 25 were related to the field of communication studies. Theses related to communication field were evaluated regarding year, university, department/program, type and language.

Table 3: Distribution of Theses Made in Communication Field by Type and Language, Year, University, Institute, Department/ Program

Year	Frequency	Percent	University	Frequency	Percent	Institution	Frequency	Percent	Department/ Program	Frequency	Percent
2007	2	8,0	Ege University	3	12,0	Social Sciences	25	100,0	Radio Cinema Television	14	56,0
2008	3	12,0	Ankara University	2	8,0				Journalism	3	12,0
2009	2	8,0	Galatasaray University	1	4,0				Public Relations and Publicity	4	16,0
2010	4	16,0	Marmara University	5	20,0	Language			Communication Sciences	3	12,0
2011	2	8,0	İstanbul University	2	8,0				Media Communication Systems	1	4,0
2012	3	12,0	Gazi University	3	12,0	Turkish	23	92,0	Total	25	100,0
2013	2	8,0	İstanbul Bilgi University	1	4,0	English	2	8,0			
2014	2	8,0	Başkent University	1	4,0	Total	25	100,0			
2015	1	4,0	Beykent University	2	8,0						
2016	2	8,0	Atatürk University	1	4,0						
2017	2	8,0	Maltepe University	1	4,0	Type of Thesis					
Total	25	100,0	Bahçeşehir University	2	8,0						
			Kadir Has University	1	4,0	Frequency					
			Total	25	100,0	Percent					
						Master's	15	60,0			
						PhD	9	36,0			
						Proficiency in Art	1	4,0			
						Total	25	100,0			

As seen in Table 3, there is a homogeneous distribution over the years in the social memory-based studies conducted in the field of communication. Despite the fact that there is no significant difference between years, it is seen that the year in which the most work is done is 2010 year. According to the universities, Marmara University is ranked first with 5 dissertations. Ege University shared the second place with Gazi University each with 3 works. All of the theses were made at Institute of Social Sciences. 15 of them were master's thesis, 9 of them were doctoral dissertation and 1 was in proficiency in arts. 56% of the social memory work in the field of communication was done on the Radio Cinema Television. 16% of the other theses was in Public Relations and Publicity, 12% was in Communication Sciences, 12% was Journalism and 4% was in Media Communication Systems. 23 of 25 theses done in communication studies were written in Turkish, while 2 of them were written in English.

Quantitative and Qualitative Analysis of Subjects of Theses, Theoretical Approach and Method

Collective memory-based theses made in the field of communication are presented in table 4 when the subject is examined in terms of theoretical approach and method. When the theses are evaluated in terms of the subject; cinema and collective memory-based activities are seen to be dominant.¹⁰ 48% of the studies are in this category. 12% of the theses were on newspapers/magazines and social memory are again in the categories of television/series and social memory followed by photography and memory with 8%, space and social memory, social media and social memory and gender and social memory issues each with 1%.

Table 4: Distribution of Theses Made in Communication Field by Subject, Theoretical Approach and Method/Data Collection Technique

Topic of the Thesis	Frequency	Percent	Theoretical Approach	Frequency	Percent	Method and Data Collection Techniques		Frequency	Percent
Cinema Documentary	12	48,0	Not Defined	1	4,0	Not Defined		1	4,0
Film and Memory									
Identity/Belonging and Memory	2	8,0	Henri Lefebvre-Space	2	8,0	Documentary Analysis		4	16,0
Photograph and Memory	2	8,0	Jan Assmann, Paul Connerton, Maurice Halbwachs, Micheal Schudson, Pierre Nora and Memory Discussion	12	48,0	Film Analysis		4	16,0
Newspaper, Journal and Memory	3	12,0	Raymond Williams-Theory of Flow and Residual	1	4,0	Structural Text Analysis		1	4,0
Television/ Series and Memory	3	12,0	Arjun Appadurai-Cultural Memory/Production of Locality	1	4,0	Multispectral Ethnographic Act Analysis		1	4,0
Space and Memory	1	4,0	Stuart Hall-Representation, Structuralism	1	4,0	Document Analysis, Interview		1	4,0
Social Media and Memory	1	4,0	Edward H. Carr and Eric J. Hobsbawm-Historical Views	1	4,0	Content Analysis		1	4,0
Gender and Memory	1	4,0	Political Psychology	1	4,0	Greimas-Actant Analysis		1	4,0
Total	25	100,0	Nationalism-Memory Construction	1	4,0	Document Analysis, Historical, Filmic Narrative Analysis		1	4,0
			Freud-Repression						
			Andreas Huyssen-Memory Discussions	1	4,0	Content Analysis, Interview		1	4,0
			Fredric Jameson, Pam Cook-Nostalgia Cinema	1	4,0	Semiotics		1	4,0
			Social Memory and Otherization	1	4,0	Neoformalist Film Analysis		1	4,0
			Social Movements-Cultural Memory	1	4,0	Content Analysis, Discourse Analysis		2	8,0
			Total	25	100,0	Observation, Interview		1	4,0
						Questionnaire		1	4,0
						Interview		2	8,0
						Document Analysis		1	4,0
						Total		25	100,0

¹⁰ One out of eleven theses left out is "0", ie it is being prepared or the process is continuing. Looking at the distribution of the remaining ten theses according to years, it is seen that 1 in 2002, 2 in 2015, 6 in 2016 and 1 in 2017 are completed. 3 of these theses were done in Communication Sciences, 4 in Radio-Cinema Television, 2 in Journalism, 1 in Public Relations and Publicity Department.

When we examine the theoretical approaches in the field of social memory-based theses, almost half of them are based on the memory debates of Jan Assmann, Paul Connerton, Maurice Halbwachs, Micheal Schudson and Pierre Nora. 12 out of the 25 studies constituted the theoretical framework of their study based on the names in this category. When the theses are evaluated regarding method and data collection techniques, 16% of the theses are documentary analysis and in 16% film analysis stand out, and these are followed by content analysis.

It is also important to map how the theses made on social memory in communication studies establish a bond with social memory. In this part of the work, a brief evaluation of the content of theses made will be made, and it will be tried to clarify how the topics determined in the context of content analysis are reflected in the theses studied. Considering that almost half of the theses focused on cinema/documentary/film and social memory issues, it will be appropriate to evaluate the work done in this regard firstly.

Gülçin Çakıcı, in her thesis entitled “Human and Space Relationship in Documentaries of Suha Arın” as a starting point takes the idea that the documentary filmmaker moves from the point of visualizing the backgrounds that keep the cultural memory alive in a sense. A documentary can be situated as a medium of cultural memory; documentary cinema, on the other hand, can be situated as a field that targeted remembering and reminding for it. A documentary has been presented as proof that it is possible to construct the tradition of remembrance through the concepts of man and space (2007). Nazmiye Karadağ, who is trying to make the cinema as one of the most important means of empowering social memory, is talking about the determination of the cinema on the social memory in her master’s thesis titled “A Cinematographical Presentation of Collective Memory: September 12 Movies in Turkish Cinema After The Year 2000” and it is possible to understand the past, it is emphasized that the films of September 12 play important roles in creating social memory (2008). Similarly, Aslı Kotaman, who has been following the works of Yeşilçam motion picture films in the series, has been studying television and cinema as a common field of experience in her dissertation titled “Mental Collections from Yeşilçam to Turkish Tele-Novels”, aiming to reveal the relation between social memory and these instruments, and how social memory triggers the continuity and tried to make visible the reasons for the emergence of remnant narratives that settled years ago as popular texts and reappear in a different form today (2007). Ceyda Aşar, in her master’s thesis entitled “Between Memory & The Story Analyzing the Narrative Style of Three Turkish Films After the 2000s” based on the idea that the process of watching film is related to the viewer’s acting on his own experience, knowledge, accumulation, memory, the idea that this construction process, which allows the intersection of personal memory and social memories, to be active, is structured in such a way that the greatest contribution narrative structure is structured accordingly (2010). Sevcan Sönmez, in her dissertation entitled “Cinema and Social Memory: Traumatic Representations in Recent Turkish Cinema” pointing out the power of cinema in reproducing reality and reproduction of identity, attention is drawn to the fact that conflicts, violence, pain, oppression, and struggle create traumas while trying to cope with the negative memories of the memory and the reconstruction of identity, and it is aimed to question whether the films can fulfill the function of confronting traumas in the social memory (2012). Ekin Gündüz Özdemirci, in his dissertation entitled “Collective Memory and Cinema: Nostalgia of 68 Generation in French and American Films After 1990’s” cinema is regarded as an effective cultural tool in the creation of collective memory of historical turn and nostalgic cinema is positioned as a means of cultural memory (2012). Sinem Tuna, in her dissertation entitled “Human and Place Relationship on Turkish Archaeological Documentaries from the Viewpoint of Collective Memory” examines the contribution of archaeological documents to social memory and emphasizes that they are effective in the formation of social memories and the transfer of documents bearing archaeological documents to different social strata (2012). Asuman Susam, in her thesis entitled “Social Memory and Representation of Reality in Turkish Documentary Films After 2000” focusing on how documentary cinema represents the relational reality that it has established with social memory, emphasized that documentary cinema can become an area of visibility at this point by problematizing the practices of othering in social life (2013). In his thesis entitled “Did Gezi Resistance Find Its Voice in Cinema?” in which Turgay Seçkin Serpil discusses the relationship between collective memory and cultural memory, situates documentary cinema with its oppositional dimension (2016). Sevda Kaya Kitinur who studies the relationship between collective memory and cinema on Chinese films, analyzes films within the framework of remembering-forgetting and trauma discussions. In her thesis entitled “The Phenomenon of Collective Memory in Post-Cultural Revolution Chinese Cinema: Scar Dramas” Kitinur analyzed the films that took a critical view of the Cultural Revolution (2017). In the

categories of cinema, documentary and film, memory has been the subject of two film projects. A master's degree study entitled "In the Room" by Aytaç Özge Öndeş, in which the means of eliminating the time/space concepts of communication tools, the way in which the reflection between collective memory and individual memory are reflected (2008). Another film study is the study of the historical, social, political and psychological effects of the Turkish and Greek process that took place in the events of 6-7 September 1955. Fatih Öztürk, in his Proficiency in Art study entitled "Last Painting" describes the scope of his film as moments attempted to be erased, as identities, and moments that is fed from the past and is both in the collective memory (2016).

The second group in collective memory studies consists of analyses on printed media; newspapers and magazines. In these studies, it is seen that when the media is a formative force, social memory is a remembrance/forgetting activity, the past being carried to the present. In her dissertation entitled "The Role of Press in Social Remembrance/Forgetting Period: The Idea of Republic in Collective Memory" Gökçen Başaran İnce emphasizes that the media is the most important memory determinant, and the newspapers carry what happened in the past to the present. In the study, referencing the idea that founding of the Turkish Republic and building the nation coincides, assessing the founding in the collective memory and tracing the effects of this action on media during the constructing national identity the usage of the concept of a republic is aimed (2010). In the second study on the role of propaganda tools in the construction of social memory, Haytoug magazine, the official publication of the Armenian Youth Federation, is examined. In the doctoral thesis titled "The Politization of the Armenian Identity: A Study on Political Psychology (Case Study on Haytoug Magazine)" by Bahar Senem Çevik Ersaydi, it was aimed to reveal how the identity psychology was created by using the media and how the propagation of it was done (2011). Cansu Ceran, in her thesis entitled "The Role of Media in the Construction of Collective Memory: Ways of Recalling September 12th in Daily Newspapers" underlines that journalism contributes to the formation of memory with the contents of the media in the framework of forgetting, remembering and distorting memories (2015).

The role of the series in the creation of social memory in the three studies in which television series are examined is discussed in the context of the effects of reminiscence and forgetting practices. Collective memory is emphasized in the construction of the social memory through TV series while building the past into its present form. In her dissertation entitled "The Dramatic Editing of Social Memory: The TV Series is Called "Remember Darling"" Remziye Köse Özelçi, who deals with the relations between television series and social memory in terms of past, past confrontation, official history, popular history, real-fiction relationship, the prominence of television sequences in constructing social memory is being debated (2010). Another study on the effects of the series on social memory is Filiz Gazi's master thesis entitled "'History as Presented' Historical Television Series: History Adapted to Scenario, Interpretation and Reliability of Historical Narration the Case of 'Bu Kalp Seni Unutur mu?'" While it is emphasized in the study that TV series, cinema, documentaries fed from the past have carried the past to the present, it is stated that all the historical sources dating back to the documentary period contributed to the formation of a common history consciousness at the same time (2010). Şeyma Bilginer Erdoğan, in her thesis entitled "Social Memory and Media: Social Reminder and Remind Formarts (The TV Series is Called "Eighties")" reads the influence social memory on the practice of reminding and forgetting through television series. It is said that the working memory of the TV series the 80s and aftermath of the 80s will be remembered until a certain point, but the new generation born in two thousand will learn the history incompletely and it learns the history of this new kind of inheritance in the technology is missing from television is stated that this new generation that lives at the age of technology learn incomplete history from TVs (2013).

Tuba Ayten's thesis entitled "Photography and Representation: Ara Güler's Point of View of Istanbul" (2008), and Semiha Topbaş's "War Photography: A Semiotic Analysis of Photographs in Turkish National Press During the Cyprus Operation in 1974" (2011) analyze the role of photography in the formation of social memory and the construction of social memory through photography. Tuba Ayten, who discussed the role of photography as a visual image in memory and the role of photography in social memory, evaluated the period between 1950-1995 in the context of urban, social, economic and cultural changes through Ara Güler photographs. Semiha Topbaş, who deals with the construction of social memory through photographs in the field of war photography, uses Roland Barthes' semiotic analysis method in her work. Topbaş discusses the various photographs published in her work on the debate of nationalism and

photography about social memory, and emphasizes that the written press builds a social memory of national values by acting by the political conjuncture during the war.

Two of the issues identified in the study are of belonging and identity. In her dissertation entitled “Transformation of Marriage Rituals by German Turks in Berlin: Cultural Memory, Belonging and Identity” Gülsüm Depeli, who evaluates the relationship among culture, cultural identity, and cultural memory on wedding ceremonies of immigrants, analyzes belonging relations that Turkish immigrants developed during their settlement period in Germany (2009). Erdem Güven, in his dissertation entitled “Periodical and Spatial Changes in Jewish Daily Life: Example of Kuzguncuk Neighbourhood” inquires the question of “who is Jewish?” and evaluates the issue on identity and collective memory level using Kuzguncuk district, where Jewish community densely populated once (2009).

In the study, some arguments have been identified in social memory-space, social memory-social media, and social memory-gender issues. In his thesis entitled “Realms of City Memory: The Passages of Ankara” Nihat Çolak addresses the relationship between space and memory in one of the common spaces of urban cultures, emphasizes that the passages in comparison with the ideology of modernization and consumption culture keep the memory, memory and nostalgia feelings of the past alive (2014).

In her thesis entitled “Social Media’s Role on Collective Memory (Gazi University and Ankara University on Students of Faculty of Communications Case Study)” Tuğçe Ergene argues that social media has shaped social memory. The study, which was based on the social memory debates, also collected data by questionnaire (2014).

In her thesis entitled “The Library as a Public Relations Tool of the Women’s Struggle” based on the social memory and gender-based subject matter of the Women’s Works Library as an area of memory loss and the appearance of women who are invisible in the history scene established with male dominant language, Reyhan Yıldız discusses women’s efforts to create collective memory are addressed on the basis of time, personality and memory through the self, the social self, and the cultural self (2017).

CONCLUSION

It is accepted that in social sciences it is observed that there is a rising trend in the memory studies which examine the individual and social remembering/forgetting processes which are subject to many disciplines. While an important role is assigned to communication in remembering or forgetting the past, it is accepted that memory is an asset in communication as a constituent element of memory. While memory studies that started with oral history studies expand around the concept of memory, it has started to be discussed in communication studies, though rare. In this study, it was aimed to present a general view on graduate theses on social memory and tried to map theses and s have tried to put forward and attempted to create a map of graduate theses focusing on social memory in the field of communication. It was aimed to clarify the discussion areas of the social memory about the role of communication tools in remembering and forgetting the past.

When the data obtained from the study was evaluated, it is seen that collective memory studies gradually increased and most of the theses were written in 2013, 2016, and 2017. The majority of the theses that have been made in the Institute of Social Sciences are master theses and written in Turkish. While Universities with memory work are listed as Ankara, Marmara, Middle East Technical University and Gazi University, the list as department/program was as follows: Sociology, Architecture and Radio Cinema Television. There is a homogeneous distribution over the years in the social memory based work done in the field of communication. Most of the theses that are seen in the Institute of Social Sciences are master theses. It can be seen that most of the theses produced in Turkish have been made in the field of communication in the area of Radio Cinema Television.

When the theses defined in communication studies are examined in particular, it is seen that most of the studies were done in cinema, documentary and film subject category. This category is followed by print media, television, photography, space, social media and gender studies. In the theses where the relation of communication tools to social memory is discussed, it is emphasized that these tools construct memory. In theoretical discussions on memory comprehended in the form of a relocation of the past to the present

appear to have been formed in the frame of important names of this field, such as Jan Assmann, Paul Connerton, Maurice Halbwachs, Micheal Schudson and Pierre Nora. When we look at the methods of the theses produced, documentary/film analyzes are at the forefront in direct proportion to department/main art branch in which most theses were prepared.

Social memory is a topic that can be handled in various dimensions within other fields of communication within the field of communication except for Radio Cinema Television department. It is noteworthy that the subject of social memory is not very visible in the branches that form the basis of communication such as Journalism, Public Relations and Publicity, Advertising, Communication Sciences. The works to be done in these areas will enable both to visualize the different dimensions of social memory in the context of communication discipline and will allow for a multidimensional reading of the effect of the means of communication on social memory.

REFERENCES

- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*. Tekin, A. (çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Barash, J. A. (2016). Collective Memory and Historical Time. *Práticas da História*. 1(2), 11-37.
- Başaran İnce, G. (2010). Medya ve Toplumsal Hafiza. *Kültür ve İletişim*. 13(1), 9-29.
- Berelson, B. (1999). Content Analysis in Communications Research. Marris, P. and Thornham, S. (eds.). *Media Studies*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 200-209.
- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam.
- Blight, D. W. (2015). Bellek Patlaması: Neden ve Neden Şimdi? Boyer, P. ve Wertsch, J.V. (yay. haz.). *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Dalar, Y. A. (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 301-319.
- Boyer, P. (2015). Anılar Ne İşe Yarar? Hatırlamanın Biliş ve Kültürle İlgili İşlevleri. Boyer, P. ve Wertsch, J.V. (yay. haz.). *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Dalar, Y. A. (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5-36.
- Boyer, P. ve Wertsch, J.V. (yay. haz.). (2015). *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Dalar, Y. A. (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bulduklu, Y. (2017). Toplumsal Hafiza ve Medya. *Sosyoloji Divanı*. 10, 77-102.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2006). *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*. İstanbul: Multilingual.
- Confino, A. (1997). Collective Memory and Cultural History: Problems of Method. *The American Historical Review*. 102(5), 1386-1403.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* Şenel, A. (çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Çelik, C. (2017). Toplumsal Hafızanın İnsasında İsimler. *Sosyoloji Divanı*. 10, 63-75.
- Felsefe Sözlüğü. (2003). Güçlü, A., Uzun, E., Uzun, S. ve Yolsal, Ü. H. (yay. haz.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Giddens, A. (1999). *Toplumun Kuruluşu*. Özel, H. (çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çevreleri*. Uçar, B. (çev.). Ankara: Heretik.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafiza*. Barış, B. (çev.). Ankara: Heretik.
- Hansen, A. (2003). İçerik Çözümlemesi. Çebi, M. S. (der. çev.). *İletişim Araştırmalarında İçerik Çözümlemesi*. Ankara: Alternatif, 49-102.
- Karaarslan, F. (2017). Hafızanın Sosyo-Psikolojik Bağlamı. *Sosyoloji Divanı*. 10, 25-36.
- Leeds-Hurwitz, W. (2016). Toplumsal Yaklaşımına Giriş. Leeds-Hurwitz, W. (ed.). *İletişim Bilimlerine Toplumsal Yaklaşımlar*. Mol, M. (çev.). Ankara: Nobel, 3-20.
- Lull, J. (2001). *Medya İletişim Kültürü*. Güngör, N. (çev.). Ankara: Vadi.
- Mutlu, E. (1994). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Ark.
- Neyzi, L. (2014). Giriş. Neyzi L. (yay. haz.). *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Olick, J. K. (2014). Kolektif Bellek: İki Farklı Kültür. *Moment Dergi. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*. Güneşdoğmuş, M. (çev.). 1(2): 175-211.
- Özaloğlu, S. (2017). Hatırlamanın Yapıtaş Mekanın Bellek ile İlişkisi Üzerine. Erman, T. ve Özalioğlu, S. (der.). *Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekan ve Kimlik Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 13-19.
- Sarlo, B. (2012). *Geçmiş Zaman Bellek Kültürü ve Özneye Dönüş Üzerine Bir Tartışma*. Charum, P. B. ve Ekinci, D. (çev.). İstanbul: Metis.
- Sennett, R. (2017). Hafızayı Rahatsız Etmek. *Sosyoloji Divanı*. Dereli, M. D. (çev.). 10, 9-24.

- Susam, A. (2015). *Toplumsal Bellek ve Belgesel Sinema*. İstanbul: Ayrıntı.
- Toplumbilik Sözlüğü*. (1986). Hançerlioğlu, O. (yay. haz.). Ankara: Remzi.
- Tunçel, A. (2017). Tarih Yazmak: Unutturmak ya da Unutturmamak. Erman, T. ve Özalüoğlu, S. (der.). *Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekan ve Kimlik Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 21-25.
- van Cuilenburg, J. (2010). Medya ve Demokrasi. Çaplı, B. ve Tuncel, H. (ed.). *Televizyon Haberciliğinde Etik*. Ankara: Fersa Matbaacılık, 99-124.
- Wertsch, J. V. (2015). Kolektif Bellek. Boyer, P. ve Wertsch, J.V. (yay. haz.). *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Dalar, Y. A. (çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 149-174.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

DOĞU-BATI ÇATIŞMASI TARİHSEL ARKA PLANINDA ÇANAKKALE SAVAŞLARI*

Yüksel YILDIRIM, Bartın Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, yyildirim@bartin.edu.tr

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'nın Türk tarihi için olduğu kadar savaşın seyri açısından da en önemli cephelerinden biri kuşkusuz Çanakkale Cephesi'dir. Bu cephedeki muharebelerin tarihimize ayrı bir yeri bulunmaktadır. Milli Mücadele dönemi yapılan savaşları kronolojik açıdan değil taşıdığı anlam açısından düşündüğümüzde yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş süreci savaşları olarak kabul edersek, Çanakkale Savaşı aynı zamanda Osmanlı'nın kazandığı son savaştır. Bu anlamda toplum psikolojisi ve duygusal tarih anlayışı açısından ayrı bir öneme sahiptir. İmparatorluk topraklarının çeşitli unsurlarından askerlerin katılımı nedeniyle sonraki dönemlerde gerek politikacıların nutuklarında, çeşitli televizyon konuşmalarında, gerek ders kitaplarında ya da türlü yaynlarda bütünlüktürci unsur olması amacıyla defaten gündeme getirilmiştir. Cumhuriyet'in kurucusunun aynı zamanda bir Çanakkale kahramanı da olması hasebiyle resmi tarih çerçevesinde de bu muharebelere ayrıca önem verilmiş, hatta kimi değerlendirmelerde Çanakkale Savaşları, Kurtuluş Savaşı'nın bir parçası olarak algılanmıştır. Muharebeler sonucunda ölü, yaralı ve kayıplarla birlikte toplam zayıfatın yüz binlerle ifade edilmesi Anadolu topraklarında neredeyse her köyden bir Çanakkale şehidi ya da gazisinin çıkması sonucunu doğurmuş, bu durum, ortak bir acı, milli bir değer olarak toplum hafızasına kazanmıştır. Bunların sonucunda Çanakkale Savaşları gerek halk, gerekse Devlet katında kendine özgü önemini kazanmış; türküler, şairler, destanlar, hikâyeler, romanlar boyutıyla sanatın konusu olduğu kadar bilimsel alanda yapılan çalışmalarla akademik araştırmaların da önemli merkezlerinden biri olmuştur.

Bu yazımızda Çanakkale Savaşları'nı medeniyet perspektifi açısından ele alarak incelemeye çalışacağız. Konu üzerinde yapılmış, genel anlamda konunun Türk tarihi açısından öneminden başlayarak daha spesifik konuların da ele alındığı çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu nedenle tekrarlara düşmemek için konunun bu boyutlarıyla ilgilenmemeyip, daha geniş bir projeksiyon ile, Doğu-Batı çatışmasında Çanakkale Savaşları'nın taşıdığı anlam üzerinde durmayı tercih ediyoruz. Bu şekilde Birinci Dünya Savaşı'ndaki çok sayıda cepheden biri olan Çanakkale, Doğu-Batı meselesi açısından incelenerek ve kendi tarihsel arka planına oturtularak farklı bir açıdan daha önemini altı çizilecektir.

“DÜNYA SAVAŞI” KAVRAMI

Çanakkale Muharebeleri, genel literatürde Birinci Dünya Savaşı'nın önemli cephelerinden biri olarak geçmektedir. Cephelin içinde bulunduğu büyük savaş, genel bir kabul olarak “dünya savaşı” olarak adlandırılmaktadır. Terimin içeriği soru konusudur. Birinci Dünya Savaşı'nda “dünyalar” mı savaşmıştır, yoksa “dünya kadar millet” katıldığı için mi savaşa bu ad verilmiştir? Bu savaşta savaşan “iki dünya” mı mevcuttur, yoksa terim daha çok niceliksel bir değerlendirmenin sonucu olarak mı kullanılmaktadır? Amerika Birleşik Devletleri sonradan savaşa katılmasına rağmen, Amerika kıtasında açılan bir cephe yoktur. Afrika kıtasında Kanal Cephesi dışında bir cephe yoktur. Avustralya'dan İngilizler yalnızca asker getirmiştir, bu kıtada açılan bir cephe yoktur. Asya'daki cepheler, Osmanlı topraklarında gerçekleşen savaş alanlarıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun katılmaması durumunda Asya kıtasında açılacak bir cephe bulunmamaktadır. Savaş, beş kıtalı dünyanın daha çok tek bir kıtاسında cereyan etmiştir ve Asya ve Afrika topraklarında açılan cepheler kıta büyülüklüklerinin az miktarını teşkil etmektedir. Bu anlamda Birinci Dünya Savaşı gerçekte Avrupa merkezli bir savaş olarak nitelendirilebilir ki, ABD savaşa

* Bu çalışma, daha önce farklı biçimde düşünülerek kaleme alınmasına rağmen Tarih ve Uygarlık-İstanbul Dergisi'nde (Sayı: 7, Eylül 2015) “Truva'dan Çanakkale Savaşları'na Tarihsel Süreklik Bilinci” başlığı ile kısaltılarak yayınlanan metnin, başlangıçtaki hali ile 28 Nisan – 1 Mayıs 2018 tarihleri arasında Alanya'da düzenlenen III. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilim Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuş ve geliştirilerek yeniden düzenlenmiş halidir.

katılımcaya kadar da bu ülke tarafından bir “Avrupa Savaşı” olarak adlandırılmıştır. Bu anlamda niceliksel olarak da “dünya”的 katıldığı bir savaş olarak görülmemektedir.

Birinci Dünya Savaşı Avrupa'nın kendi iç çelişkilerinden hareketle ortaya çıkan bir savaştır ve yüzey alanı anlamında da büyük ölçüde Avrupa içinde ve komşu kıtaların da Avrupa'ya yakın kıyılarda cereyan etmiştir. Birinci Dünya Savaşı, Batı içi bir savaştır. Avrupa kapitalizminin gelip dayandığı çıkmazın bir sonucudur ve Batı içindeki kapitalist/empyeralist hesaplaşmaların bir ürünüdür. Adlandırma, bir anlamda XIX. yüzyıl Batı bilim anlayışının sonucu olarak Avrupa merkezli dünya görüşünün yansımasıdır. Dünya tarihini kendi tarihini temel olarak yazan Batı, kendi içindeki bir savaşa da “dünya savaşı” adını vermiştir. Bir anlaşıyla toplumsal ve tarihsel bir megalomanının sonucu olarak kendi içinde kopan kıyametin, dünyanın kıyameti olarak adlandırılması söz konusudur. Oysa ki, 1914-1918 yılları arasında savaşın umurunda bile olmadığı kitleler mevcuttur.

Dünya tarihinin yeni bir tarih yazımı çerçevesinde, öncesindeki medeniyet kurma süreci ile birlikte bir Doğu-Batı ilişkisi/çelişkisi/çatışması tarihi olarak ele alınması gerektiğini düşünüyoruz. Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı'nı ve özellikle Çanakkale Savaşları'nı da bu açıdan ele alacağız. Diyebiliriz ki Birinci Dünya Savaşı bu şekilde gerçek anlamda bir “dünyalar savaşı” değildir. Savaşan toplumlar arasında Osmanlı'nın yanı sıra geleneksel Doğu toplumlarından halklar da mevcuttur, ancak hiçbir zaman Doğu ve Batı iki cephe halinde birbiri ile savaşmamıştır. İtilaf ve İttifak Devletleri'nin başı çeken güçleri bir tarafa Hindistan'dan diğer tarafa Osmanlı'dan askerler yiğarak, kendi içlerindeki çatışmaya bu halkları da ortak etmişlerdir. Başka deyişle Batı içi çekişmelere Doğu halkları da kurban edilmişlerdir. Biz, Çanakkale Savaşları'nda başka bir pencerden bakarak bu anlamda belirttiğimiz Doğu-Batı ayrimının ve çatışmasının göstergelerini arama çabasında olacağız. Bu nedenle öncelikle Doğu-Batı ayrimının kökeninden ve kısaca Doğu-Batı çatışmasının tarihsel arka planından bahsetmek gerekecektir.

TARİHTE DOĞU-BATI ÇATIŞMASI

Doğu-Batı ayrimı insanlık tarihi kadar eski bir ayrim ve insanlığın başlangıçtaki temel çelişkisi değildir. Bir medeniyet olarak Doğu'nun, ardından bu medeniyetle ilişkisi ile biçimlenen Batı'nın ortaya çıkışmasından sonra tarih sahnesinde yerini almış ve günümüze kadar çeşitli biçimlerde devam etmiştir. Bu biçim kimi zaman “ilişki”, kimi zaman “çelişki”, belli dönemlerde de “çatışma” şeklinde gerçekleşmiş olup, günümüzde herhangi bir sıcak temas yaşanmamasına rağmen kapitalist dünya egemenlik sisteminin sonucu olarak çelişkinin üst sınırına dayanmış durumdadır. Belirgin bir Batı üstünlüğünün ortada olduğu bu biçim XIX. yüzyılda gerçekleşen Sanayi İnkılâbı süreci sonrasında kazanılmış olup, Roma İmparatorluğu'ndan sonra ikinci defa “dünya egemenliği” Batı'nın eline geçmiştir ve günümüzde bu egemenlik tartışmasız bir biçimde devam etmektedir. Aynı zamanda kendi devamlılığını pekiştirmek amacıyla askeri, siyasi, teknolojik ve bilimsel imkânları da sonuna kadar kullanan bu egemenlik sistemi karşısında bugün “Doğu” kavramının dahi varlığı ve anlamı sorgulanmaktadır. Kendi varlığını Doğu ile ilişkilerine borçlu olan Batı, bu sistem sonrasında kendini merkeze alan bir tarih anlayışı, medeniyet perspektifi geliştirmiş, dünya tarihini kendi bakış açısına göre okumuş ve yazmış ve ileri sürdüğü toplum sınıflamalarında ve aşamalandırma / şemalandırma girişimlerinde de medeniyetin başlangıcına kendisini yerleştirmiştir. Doğu-Batı ilişkilerinin günümüzde aldığı biçim bu şekilde ifade edilebilir.

İnsanlık tarihi ile ilgili genel kabule göre tarımın keşfedilmesi milattan önce 10.000 yılı civarında Anadolu'nun yüksek tepelerinde gerçekleşmiştir. Daha sonra düz enin tarım, insan topluluklarının önüne yeni beslenme alanları açtığı gibi, yeni bir yaşam ve üretim biçimini de doğurmuştur. Tarım öncesinde avcılık ve toplayıcılıkla yaşamalarını sürdürden insanlar, bu üretim biçimini ile toprağa bağlanmış, göçebelik zorunluluğundan kurtuldukları gibi avcılıktan elde edilen beslenme imkânlarından daha üstün imkânlara kavuşmuşlardır. Bu üretim biçiminde en önemli sorun, toprağın verimi olacaktır. İşte Doğu-Batı ayrimı bu noktada, Avrupa ve Asya topraklarının farklılıklarının bir sonucu olarak karşımıza çıkacaktır. Ekilen toprakta verim bir süre sonra kendini yenileyememe sonucu düşünce insanlığın önüne Avrupa ve Asya'da iki farklı yol çıkacaktır. Avrupa'da tarım yapılabilecek alanlar daha homojen bir yapıya sahip olduğu için toprağın verimi tüketidine insanlar bulundukları bölgeyi terk edip yakında başka bir alana yerleşme imkânı bulmuşlar böylelikle gezginci tarım dediğimiz bir tarım biçimini ile hayatlarını sürdürmişlerdir. Ancak Asya kıtasında böyle bir durum söz konusu değildir. Avrupa'nın aksine, uçsuz bucaksız geniş

ovalar yerine kenarında sınırlı verimli alan bulunan büyük nehirler ve bu havzaların ötesinde uşsuz bucaksız, çöller, bozkırlar ve ormanlarla kaplı alanlar bulunmaktadır. Bu nedenle Asya'da tarımla uğraşanlar su boylarına yerleşmek zorunda kalmışlardır. Bu durum kendileri için önce büyük bir şans olmuş, ancak ardından çözülmesi gereken önemli bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu büyük nehirler her yıl taşınlarla beraberinde getirdiği alüvyonlar sayesinde içinde bulundukları havzaları çok verimli topraklar haline getirmiştir, tarımdan yüksek verim elde edilmesini sağlamışlardır. Bu ürün zenginliği çok sayıda nüfusun da beslenmesini sağlamış ve kısa sürede su boyu ovalarında önemli miktarda insan birikimi gerçekleşmiştir. Belirttiğimiz sorun bir süre sonra çok sayıda insan birikiminin beslenmesi sorunu olarak ortaya çıkacak ve hem sorun, hem de çözüm aynı problematik içinde belirecektir. Toplum içinden bir sınıf ortaya çıkacak ve akarsuların akışının sulama sistemine dönüştürülmesi içinde çalışarak daha fazla alanı verimli tarıma uygun hale getirerek beslenme sorununu ortadan kaldırıracak, aynı zamanda bu sınıf artan beslenme imkânları ve zenginlikle göçebe halklar açısından bir cazibe merkezi haline gelen bölgenin savunmasını sağlayacaktır. Bu anlamda toplumun içinden çıkan ve doğrudan üretim yapmayan, ancak en temel iki sorum olan üretim ve güvenlik sorununu çözen bu "askeri sınıf" Doğu toplumlarında "Devlet" kavramının oluşması sonucunu doğuracaktır. Bu anlamda Devlet gerçek anlamı ile ilk defa Doğu'da yerleşik şehir medeniyetlerinde ortaya çıkmıştır. Toplumun temel sorunu olan güvenlik (hayatta kalma) ve üretim (hayatını devam ettirme) işini üstlenen bu örgütlenme ile Doğu'da medeniyet kavramı şekillenmiş ve söz konusu ayırmadaki Doğu unsuru tarih sahnesine çıkmıştır. Bu anlamda henüz Doğu-Batı ayımı ve çatışması ortada yokken temel ayırm ve çatışma "göçebe-yerleşik" şeklinde gerçekleşecektir. Bir yanda Doğu'da zengin yerleşik tarım uygarlıklarını, diğer yanda da gene Doğu içinde bu zenginliğe ulaşmak isteyen göçebe toplumlar insanlık tarihinin başlangıcındaki çekişmenin görüntüleridir. Türk-Çin mücadeleleri ve İran-Turan çatışması bu açıdan değerlendirilebilir.

Tarihteki temel çatışmanın göçebe ile yerleşik arasından çıkışip Doğu-Batı çatışmasına evrilmesi söz konusu yerleşik tarım uygarlıklarının ortaya çıkışını sağlayan koşullarla aynıdır. Coğrafya, verimli su boyu ovalarında tarıma dayalı bir uygarlık ortamı yaratırken, aynı zamanda ticaretin olmasını sağlamıştır. Bu uygarlıkların şehir endüstrisi için gerekli hammadde kaynaklarının bu topraklarda bulunmaması aynı coğrafi koşulların sonucunda bu ihtiyacı karşılanması zorunluluğuna bağlı olarak ticaret kolonilerini ortaya çıkarmıştır. Verimli topraklarda belli dönemlerde bire seksen oranında tarımsal ürün elde edilmekte, ancak kereste, metal gibi hammaddelerde sıkıntı yaşanmaktadır. Bu nedenle sedir ağıacı türevi ahşap ihtiyacı Lübnan dağlarından, metal ise Yunan ticaret kolonileri vasıtasi ile sağlanmıştır. İşte Yunanlığının, başka deyişle Batı'nın ortaya çıkışını bu koşullar doğurmıştır. Doğu ticaretini tek elde toplamak Yunan şehir devletlerinin olmasını ve belli bir siyasi bilinç ile de kendi geri planındaki coğrafayı Doğu'ya karşı örgütlenmesi sonucunu doğurmuş ve Doğu karşısında bir Batı dünyasının olmasını sağlamıştır. Batı, Yunanlıkla bir cephe olarak Doğu'nun karşısında yer almış ve binlerce yıl sürecek Doğu-Batı çatışması süreci başlamıştır. Engels'in tabiri ile "*Yunanlıkla Batı, kendi göbek bağıını kesmiş bulunmaktadır.*" Bu ifadede anlam olarak Doğu karşısında kendi kendini var eden bir Batı imgesi çizilse de, gerçekte Batı medeniyeti Doğu ile ilişkilerinde var olmuş ve devamını bu ilişkilerle sağlamıştır. Günümüze kadar devam eden yaklaşık 3000 yıllık süreçte de temel hedef Doğu'ya ulaşmak, Doğu zenginliğinden pay almak olacaktır. Bütün bir Doğu-Batı çatışması tarihi Doğu zenginliğini ele geçirmeye çabalama ve Doğu'nun bu çabaya karşı kendini savunması tarihidir denilebilir.

Doğu-Batı çatışması tarihinde, Yunanlıkla birlikte Batı'nın rolü, ticaret ve soygun biçiminde gerçekleşmiş ve Doğu yerleşik tarım uygarlıklarının artı ürününe ulaşılmıştır. Yunan ticaret kolonileri ve gerektiğinde korsanları Doğu artı ürününe duyulan ihtiyacı bu şekilde karşılamıştır. Bu süreçle birlikte Doğu tarım uygarlıklarında üretim ve güvenlik işleri göçebe-yerleşik çatışmasında olduğundan farklı biçimde asker devletler vasıtasi ile sağlanmaya başlayacaktır. Asur ve sonrasında Pers devletlerinin tarihteki yerleri bu çerçeveye oturtulabilir. Bunlar Doğu zenginliğini koruyan asker devletleridir. Büyük İskender'in Darius'a karşı zaferi Doğu'nun kapılarını ardına kadar açmış ve çatışma Roma İmparatorluğu'nun tarihsel zeminini hazırlayacak şekilde Batı lehine durmuştur. Helenistik dönemde ve sonrasında Roma döneminde belirgin bir üstünlük söz konusudur. Roma İmparatorluğu döneminde dünyanın jandarması Roma olacaktır. Bu durum Roma'nın zayıflaması ve diğer yandan Sasani İmparatorluğu'nun ortaya çıkması ile yeniden çatışmaya dönecek ve sonrasında Roma/Bizans-Sasani çatışması şeklinde devam edecektir. Bizans'ın karşısına Sasani Devleti'ne son veren İslam İmparatorluğu öncülüğünde Doğu-Batı çatışmasında Doğu'nun öncü gücü olarak İslam orduları ortaya çıkacak ve

özellikle Abbasî Halifeliği döneminde başlarında Türkler ön planda olacaklardır. Bu dönemde üstünlük Doğu lehine el değiştirmeye başlayacaktır. Bu süreç Osmanlı İmparatorluğu ile zirve noktasında ulaşacak ve önce Selçuklu, ardından Anadolu Selçuklu devletleri ile görülen Batı'ya karşı askeri başarılar, Bizans gerisindeki Batı dünyasının da alt edilmesiyle net bir şekilde Doğu lehine işleyecektir. Osmanlı döneminde bu kez Doğu, tartışmasız bir şekilde üstün konumdadır. Ancak, coğrafi keşifler sonrası süreçte Doğu-Batı ticaret yollarının egemenliği Osmanlı denetiminden çıkacak, bulunan yeni yollarla zenginlik farklı yollardan Batı'ya akmaya başlayacaktır. Bu durum sonucunda bir yandan Osmanlı İmparatorluğu zayıflarken, diğer yandan yaklaşık 350 yıllık bir süreç sonucunda 19. yüzyıla gelindiğinde Sanayi İnkılâbı süreciyle birlikte dünya egemenliği yeniden Batı'nın eline geçecektir. Günümüzde bu durum Batı lehine sürmekte ve yukarıda bahsettiğimiz gibi çeşitli yollarla sürekliliğinin sağlanması için çalışılmaktadır.

TRUVA SAVAŞLARI

Doğu-Batı çatışması sürecini tarihsel planda kısaca özetlemeye çalıştık. Bu noktada önemli bir husus olarak Truva Savaşları ile bağlantı kurmayı zorunlu görüyoruz. Mesele yalnızca arada benzerlik kurma isteği olmayıp, doğal olarak iki olay arasında bulunan paralellikleri ve tarihsel açıdan aynı sürekliliğin birer parçası olduklarının altını çizme isteğidir. Bu nedenle Truva ile Çanakkale savaşlarının aynı çerçevede incelenmesi önemlidir. İki tarihsel olay arasındaki mekân aynılığının yanı sıra diğer bir benzerlik her ikisinin de bir savunma savaşı olmasıdır. Aynı bölgede yaklaşık 3000 yıl ara ile gerçekleşen iki sıcak çatışmada da batı yönünden gelen saldırgan unsurlara karşı bir savunma seti oluşmuştur. Bu set, kendi art alandaki dünyayı koruma amaçlı bir settir ve yıkılması halinde cephenin geri kalanı savunmasızdır. Dolayısı ile her ikisinde de amansız bir mücadeleye girişilmiştir. İki olay da cephenin üç noktasında gerçekleşmiş ve savunmada kalan taraflar doğrudan kendi cephelerinin öncü ve savunucusu olarak mücadele etmişlerdir. Aradaki en büyük fark, ilkinin uzun süren bir mücadele sonucunda kaybedilmesi, ikincisinin ise kazanılmasıdır. Bu nedenle ilkinin sonucu olarak geri planda bir imparatorluğun yıkılma süreci başlamıştır; ikincisi ise bir büyük savaşın parçası olduğu ve parçanın geride kalanları kaybedildiği için tek başına kazanç ancak sınırlı bir fayda sağlamış, savaşın ve müttefiklerin kaderinde belirgin olmasa da belli değişikliklere yol açmıştır.

Truva ve Çanakkale savaşları arasındaki ilişki yalnızca iki resim arasındaki benzerliklerden ibaret değildir. Kendinden sonra yaşanan olaylarla Truva Savaşları arasında kurulan ilişki ve yapılan atıflar anlam bakımından da iki olay arasında bir süreklilik olduğunun göstergesidir. Çanakkale Savaşları sırasında ve sonrasında yapılan değerlendirmeler, konunun yalnızca 1915 ile sınırlı olmadığını, tarihsel bir arka plan önünde gerçekleşen bu savaşa farklı anlamlar yüklediğini göstermektedir. Dolayısıyla Çanakkale'den Truva'ya bir ilişki ve sürekliliğin kurulması konunun doğal gerekliliğidir. Bu gerekliliği Doğu-Batı çatışması içinde yerine getirmek konunun daha iyi anlaşılması sağlayacaktır. Bu nedenle Truva Savaşları'nı Doğu-Batı mücadelesi açısından incelemek ilk elden önemlidir ve Çanakkale Savaşları ile ilgili ortaya koyacağımız açıklamamızın temelini sağlamlaştıracaktır.

Truva Savaşları, yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız Doğu-Batı çatışması tarihinin başlangıcında yer almaktadır. Gerek dünyadaki mevcut ayrimın göçebe-yerleşik ayriminden Doğu-Batı ayrimına evrilmesi, gerekse bu süreçte Batı'nın kimliğinin şekillenmesinde önemi büyüktür. Yunanlılık belirttiğimiz gibi Doğu ile kurulan ilişkilerle kendini var etmişti. Doğu yerleşik uygarlıklarını, başka deyişle ATÜT devletleri ile ilk kurulan ilişki göçebe toplumlarla gerçekleştirmiştir. Ancak "*Yunan'ın göçebe toplumlardan en önemli farkı arkasındaki geniş alanı Doğu ile ilişkilere katarak bu ilişkilere süreklilik kazandırması ve arkasındaki alanı Doğu'ya karşı yabancılaştırarak ayrı bir uygarlık olarak örgütlemesidir. Yakın Doğu üretici uygarlıklarını Yunanlılıkla birlikte karşılarda cephe biçiminde örgütlenen ve süreklilik taşıyan bir güçle karşılaşmışlardır.*" (Eğribel, 2005, s.152) Bu durum Yunan'ın yanı sıra, Yunanlılık kimliğinin Doğu ile ilişkilerle kazandığıının bir görüntüsüdür. Doğu toplumları göçebe yağmacıların ardından ticaret ve soygun marifeti ile artı ürününü el koymayı süreklileştiren başka bir kitle ile, ancak bu sefer, örgütülü, şehirli ve "uygar" bir kitle ile karşı karşıyadırlar. Ve bu anlamda Truva Savaşları da bu karşı karşıya gelişlerin cepheler arası sıcak çatışmaya dönüşünün ifadesidir. Bu büyük çatışmada da saldıran taraf Yunan özelinde gene Batı'dır; Truva özelinde de Doğu kendini savunmaya çalışmaktadır. Bu savaşta Truva Doğu'nun, Hititlerin ileri karakolu vazifesi görmekte, Truvalılarla birlikte savaşan Anadolu toplumlarının yanı sıra belirgin bir Hittit desteği ile görülmekte, Akalar ise kendi oluşturdukları ittifakla

Truva'ya saldırmaktadır. Bu anlamda yukarıda bahsettiğimiz dünya savaşı kavramı açısından bir kez daha düşünüldüğünde Truva Savaşlarının "ilk dünya savaşı" olarak adlandırılması yanlış olmayacağındır. Bu savaşta gerçek anlamda iki ayrı dünya savaşmaktadır. "Sadece iki ayrı halk, Yunanlılar ile Truvalılar değil, Asyalılar ile Avrupalılar, Doğu ile Batı çatışmaktadır." (Eğribel 2005, s.155) Bu nedenle Truva Savaşları'nı tarihte Doğu-Batı ayrimı ve çatışmasının başlangıcına koymak yerinde olacaktır. Bu düşünce "tarihin babası" sayılan Herodot'ta da kendini gösterecektir. Herodot, tarih yazımındaki temel amacını iki büyük uygarlığın çatışmasını ortaya koymak olarak açıklayacaktır. Eserin daha başlangıç cümlesiinde "*Tarih üzerine araştırmalarımın ürünü olan bu kitapta iki şey yapmak umudundayım. Hem kendimizin, hem Asya halklarının başarılarını kayda geçirerek geçmişin anılarını unutulmamakten kurtarmak; ikincisi de, özellikle, ikiırkin bir çatışmaya nasıl girdiğini göstermek*" (Herodot, 1973) ifadesiyle asıl kaygısının basit bir tarih kayıtçılığından, ya da yazılı anlatıcılıktan öte, tarihteki temel dinamikleri, çatışmaları aktarmak olduğu anlaşılmaktadır. Herodot, bu çalışmasında Yunan-Pers çatışmalarının temeline Truva'yı koymaktadır. Bu nedenle tarihteki ana çelişki ve çatışmaların temelinde Truva belirtilecektir. Denilebilir ki Doğu-Batı çatışması Truva Savaşları ile başlamıştır.

TRUVA'NIN İNTİKAMI

Anadolu tarihin çok çeşitli dönemlerinde farklı medeniyetlere mensup çeşitli toplumların çatışmalarına zemin olmuştur. Medeniyetler arasındaki mücadelenin başlangıcında Truva'nın yer alması, kendisinden sonra yer alan çatışmalara yönelik algıyı da bu yönde biçimlendirecektir. Bölgede gerçekleşen büyük çarışmalarda referans olarak Truva kullanılacak, taraflar kendilerini bu miras üzerinden tanımlayıp, mevcut çarışmayla ilgili değerlendirmelerini tarihsel göndermelerle süsleyeceklerdir. Bu durum 3000 yıl sonrasında bile Truva'nın hesabının henüz kapanmadığının, bir anlamıyla bir çeşit kan davasının devam ettiğinin göstergesidir. 3000 yıl sonrasında bile geçmişteki bir olaya göndermeler yapmak, sürekliliğin devam ettiğini, tarafların da kendini çatışmanın temelindeki olaya göre konumlandırdığını ortaya koymaktadır. Özellikle Batılı kaynaklarda bu vurgunun ısrarla yapılması, Batı'nın kendini tanımlama ve kendi kimliğini oluşturma sürecinde bu olaya özel önem verdiği göstermektedir. Yunanlığının kutsal kitabı olarak kabul edebileceğimiz İlyada (Homeros, 1967) destanı Truva savaşları üzerinde kuruludur. Bunun ayrı bir anlamı vardır. Homeros'un destanları *İlyada* ve *Odysseia*, Yunanlığının oluşması sürecinin somut görüntüleriidir. Antik Çağ'da çok sayıda site devleti halinde örgütlenmelere gidilse de bütün Yunanistan'da Homeros birleştirici unsurların başında gelmiştir. Kör bir şairin bu denli yüceltilmesinin nedeni anlattıklarında Yunanlı'nın kendini bulmasıdır. Bu anlatıların ilki olan İlyada'nın tamamı Yunan'ın Truva karşısındaki askeri mücadelelerini konu edinmektedir. Bu nedenle Yunan, kendi kimliğinin ifadesini Truva'da bulmuştur.

Yunanlığının Truva ile anlam bulmasının ötesinde, tarihsel süreçte kendinden sonraki çatışmalarda Truva referans gösterilecektir. Bu algı, sonraki süreçte Doğu tarafını temsil eden farklı unsurların da Truvalıların devamı olarak algılanmasına neden olacak, "*Truvalıların soyundan gelen savaşçılar*" yüzyıllar boyu Batı'yı tehdit edeceklerdir. Bu durumun en somut örneği İstanbul'un Fethi olayında karşımıza çıkacak, her iki taraftan da Truva'yı referans alma girişimleri görülecektir. Yeni Çağ Avrupa'sında çok sayıda kaynakta Türklerin Truvalı kökeninden geldiği vurgusu yapılmaktadır. (Afyoncu, 2009) Bu nedenle İstanbul'u fetheden Türkler Truva kökeninden gelerek, başka deyişle Truva mirasını sahiplenerek geçmişin öcünü almışlardır. Bu durum, yukarıda belirttiğimiz tarihsel sürekliliğin açık bir ifadesidir. Arada çok uzun bir süre olmasına rağmen çatışan unsurların ilham kaynağı aynı orijindir. Batı, Doğu'dan gelen savaşçı toplumları "*Truva'nın torunları*" olarak görmektedir. Doğu'dan Batı'ya doğru oluşan algı da benzer biçimdedir. Bu konuda en meşhur örnek Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethettikten sonra söyledişi rivayet edilen "*Truva'nın intikamını aldım*" ifadesidir. Yani Doğu da meseleye aynı açıdan bakmaktadır. Osmanlı Devleti'ni bir imparatorluğa dönüştüren Fatih'in eski Yunancaya hâkim olduğu ve İlyada'ya özel bir ilgisi olduğu bilinmektedir. Kendi fethinin gerçekte 2500 yıllık bir çatışmada önemli bir yapı taşı olduğunun farkındadır. İstanbul'un fethine yüklediği anlam eski Doğu devletlerinin ve bu arada Truva'nın da mirasına sahip çıktığının kanıtıdır. "*Tanrı bunca yıl sonra da olsa, bu şehrin ve sakinlerinin öcünü almayı bana bahsetti. Düşmanlarını dize getirmek, şehirlerini talan etmek ve ganimetini Mysialılarla vermek bana nasip oldu. Geçmişte bu toprakları Grekler, Makedonyalılar, Teselyalılar ve Peloponezliler talan etmişlerdi. Onların soyundan gelenlere hak ettikleri cezayı ben verdim, o zaman ve daha sonraki*

yıllarda biz Asyalılara yapılan haksızlık benim gayretlerimle tefafı oldu.” (Yerosimos, 1995) ifadeleri bu anlamın somut görüntüsündür. Bu cümlelerle Fatih, net olarak Bizans’ın, Truva’yi yenen Akaların soyundan geldiğini belirtmekte, daha ilginç ve önemli olarak “*ganimeti Mysialılara vermek*” ifadesiyle yenilen tarafın da mirasının ve alacak davasının görüldüğünün altını çizmektedir. Bu demektir ki Truvalıların da soyu devam etmektedir. Aynı zamanda “*biz Asyahılar*” ifadesi de kendini bir cephenin sözcüsü ve savunucusu olarak gördüğünün, fethin de bu cephe adına gerçeklemiş bir intikam/misilleme hareketi olduğunun işaretidir. Görülmektedir ki Doğu ve Batı yalnızca iki medeniyet değil aynı zamanda iki büyük cephedir ve cephe ideolojisi oluşmuş, biçimlenmiş ve keskinleşmiştir. Ve her iki cephenin ideolojik yaklaşımlarının temelinde Truva savaşı yer almaktadır. Truva Batı’yı biçimlendirip, kimliğinin oluşmasını sağlarken, diğer yandan da Doğu’da da belli bir hareket/referans noktası özelliği kazanacaktır. Sonraki dönemlerde Truva’ya yapılan göndermeler bu nedenle tarihsel bir gerçeklige dayanmaktadır.

Söz konusu durum Çanakkale Savaşları için de geçerlidir. Tam da Antik Çağ’daki savaşların bölgesinde gerçekleşen bu son ve büyük çatışmada gene her iki taraftan da Truva benzetmeleri yapıldığı görülecektir. Gerçekte Çanakkale Savaşları’nda gerçek anlamda bir Doğu-Batı çatışması yaşanmamaktadır. Yukarıda söz ettigimiz gibi Birinci Dünya Savaşı Batı içi çelişkilerin sıcak çatışmaya dönüşmesidir ve derinliğine incelendiğinde bir “dünyalar savaşı” anlamı taşımaktan uzaktır. Bu savaşta Doğu ve Batı, iki ayrı bütün halinde savaşmamıştır. Kendi içinde savaşan Batılı devletler yanında yer alan Doğu’lu unsurlar mevcuttur. Osmanlı İmparatorluğu Almanya’nın yanında, Hindistan’dan gelen askerler İngilizlere destek unsur olarak çarpışmıştır. Bu nedenle cepheler arasında gerçek anlamda bir cepheleşme görülmemektedir ve Çanakkale Savaşlarını ilk bakışta bir Doğu-Batı çatışması örneği saymak tartışma götürebilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Birinci Dünya Savaşı bir Batı içi çatışmadır. Batı dışı toplumlar kendi istekleri dışında ve savaşın sebebi ve sonucuna dair bir söz sahibi olmadan bu çatışmaya dâhil olmuşlardır. Ancak net bir şekilde söylenebilir ki birkaç bölük Hintli askeri ve diğer sömürge birliklerini saymazsa İtilaf Devletleri yani Batı’nın önemli bir kısmı kitle halinde Çanakkale’ye saldırmıştır. Karşlarında da lojistik desteği ve komuta kademesinin dışında Osmanlı (Doğu) ordusu bulunmaktadır. Ve savaşın genel amacı ne olursa olsun İtilaf Devletleri’nin Çanakkale saldırısı, Truva savaşından binlerce yıl sonra Roma yakınlarına kadar gelen Truvalıların torunlarını tarihten silmek amacı da taşımaktadır. Bu anlamda savaşın genel bütününe ötesinde yalnızca Çanakkale cephesi büyütçe altına alındığında bu cephede bir Doğu-Batı çarşımı yakıştırması yapmak çok da yanlış olmayacağındır. Başka deyişle 300 yıl sonra aynı topraklarda Batılı unsurlar gene Doğu’lu unsurlara karşı saldırmaktadır.

Çanakkale Savaşları ile Doğu-Batı çatışması arasındaki ilişkilendirme savaşan tarafların kimliğinin yanı sıra, muharebelerin gerçekleştiği mekân ile de ilgilidir. Bu nedenle Çanakkale ile Truva savaşları ile paralellik kurma çabaları, “*ikinci Truva*” benzetmeleri görülecektir. Savaş esnasında Batı basınında bu tür yakıştırmalara sıkça rastlanmıştır. Tıpkı binlerce yıl önce Akaların Truva duvarlarına saldırmaları gibi, aradan geçen binlerce yılda Truva Savaşları ile kimliğini kazanmış, Yunanlılıkla bu kimliği biçimlendirmiş bir Batı, aynı topraklara saldırmaktadır. Savaşların gerçekleştiği toprakların aynı yerler olması bu ilişkilendirmenin yapılmasına zemin hazırlamıştır. Ancak arada benzerlik kurma girişimi yalnızca mekân ortaklığından kaynaklanmamaktadır. Belli bir bilincin, bir anlamda tarihsel sürekliliğin ürünüdür. Sözünü ettigimiz çatışma süreci her iki topluma da belli karakteristikler ve olaylar karşısında belli refleksler kazandırmıştır. Bu durum tarihsel referansları ve geçmişe yapılan göndermeleri olağan kılacaktır. Bu nedenle Çanakkale savaşları için yapılan Truva benzetmesi, gerçekte tam anlamıyla bir benzerlik olmama bile toplumsal algının bu yönde biçimlendiğinin göstergesidir.

Batı, Doğu yönüne yapılan bir akını hiç duraksamadan Truva’ya benzetmektedir. Başka deyişle bir olay, tarihsel bütünlükten kopamamakta, toplumlar herhangi bir olayı tarihsel derinliklerinden gelen dürtülerle değerlendirmekte ve buna göre tavır almaktadırlar. Bu anlamda Çanakkale’nin Truva’ya benzetilmesi, ABD başkanının Irak’a yapılacak bir askeri operasyonu yeni bir Haçlı seferine benzetmesiyle aynı anlama taşımakta ve aynı algıdan kaynaklanmaktadır. Batı bakış açısı bu tarz sembolleştirmelere oldukça müsaittir ve bu tür örneklerde sıkça rastlanmaktadır. Bu nedenle Truva hiçbir zaman unutulmayacaktır. Truva’yı “*Biz unutsak bile başkalarının bize unutturmaya niyeti yoktur*” (Eğribel, 2005) Bu sebeple Çanakkale’ye saldıran zırhlılardan biri “Agamemnon” adını taşıyacaktır. Yunan ittifakının başkomutanı bu kez Çanakkale’de çelik bir zırhlı olarak karşımızdadır. Ancak aradaki fark, ikinci Agamemnon’un Çanakkale’den zaferle ayrılamamasıdır. Buna rağmen muharebelerden üç sene sonra yapılan Mondros Mütarekesi inatla bu zırhlıda imzalanacaktır. Bu durum Batı’nın meseleyi ne derece önemсediğini ve

konunun sembolik boyutunu da ciddiye aldığı göstermektedir. Bir şekilde Agamemnon'un ikinci seferden de başarı ile ayrılmazı sağlanmak istenecektir.

Batı'daki algı bu yönde gerçekleşirken Doğu cephesinde de benzer bir durum söz konusudur. Tıpkı Fatih Sultan Mehmet gibi, Mustafa Kemal Paşa'ya da atfedilen, "Hektor'un intikamını aldım!" ifadeleri Truva'ya yönelik algının ve her iki komutandaki tarih bilincinin göstergesidir. Nasıl ki Batılılar ikinci Truva seferine çıkışlarsa, bu kez dünyanın en büyük savunma savaşlarından biri, bir başka "Hektor" tarafından Doğu lehine zaferle sonuçlandırılmıştır. Bu anlam yüklemeler, her iki cephenin de Doğu-Batı çatışması sürekliliği içinde biçimlendiği ve bilinçlendirdiği, meselelere bu bakış açısı ile baktıklarını göstermektedir. Truva savaşları binlerce yıl öncesinde Doğu-Batı farklılığını belirginleştirip, Batı'nın kimliğini biçimlendirirken, binlerce yıl sonrasında Çanakkale savaşlarına kadar devam edecek bir algı yaratmıştır.

SONUÇ

Çanakkale Savaşları'nı, dünya tarihinden bağımsız biçimde, yalnızca Birinci Dünya Savaşı içinde değerlendirmek mümkün değildir. 1915 savunması, binlerce yıllık çatışmada defalarca gerçekleşen sıcak çarşışmalardan biridir. Bu çatışma kendi başına ayrı bir anlam taşıdığı gibi, Doğu-Batı çatışması içinde gerçek anlamını kazanmaktadır. Söz konusu süreç, Doğu'nun üretici uygarlıklarının zenginliklerine el koymak isteyen Batılı unsurlara karşı gerçekleşen bir savunma-saldırı sürecidir ve tarih içinde Doğu yerleşik uygarlıklarının önünde öncü ve koruyucu asker devletlerin ortaya çıkışmasını sağladığı gibi Yunanlılıkla birlikte Batı'nın da kimliğini kazanmasına ve cepheleşmesine neden olmuştur. Başlangıcında Truva savaşlarının olduğu bu süreç dünya tarihinin çok önemli bir kısmını ve medeniyetlerin tarih sahnesine çıkışlarını biçimlendirmiştir, son büyük çatışma ise Çanakkale Savaşları ile gerçekleşmiştir. Gerek Çanakkale gerekse daha öncesinde İstanbul'un Fethi olaylarında geçmiş, Truva'ya yapılan göndermeler olaylar arasında bir sürekliliğin bulunduğu göstergesidir. Bu üç olay birbirinden kopuk çatışmalar değildir, tarihsel bir bütünü, Doğu-Batı çatışmasının parçalarıdır. Kendi başlarına değil, ancak birbirleri ile ilişkileri içinde değerlendirildiklerinde gerçek anıtlarını kazanmaktadır.

Günümüz sosyal bilim anlayışı, olay ve olguları değerlendirirken genel bakış açıları ve büyük/bütüncül teoriler yerine parçacı anlatım biçimlerini tercih etmektedir. Postmodern bilim anlayışı çerçevesinde şekillenen bu genel eğilim nedeniyle çalışma biçimleri birbirinden kopuk, üst teorilerden beslenmeyen, genel teoriden destek almayan görüntüler taşımaktadır. Bu tarz açıklamalar, ele alınan konuların genel bir bütünlükten uzak şekilde sonuçlanması neden olmakta, gerçekçi bir değerlendirmeden uzaklaşmaktadır. Resmin bütünü yerine ayrıntılara dikkat çekilmekte ve bu anlatı biçimleri özendirilmektedir. Bu biçimde yapılacak bir Çanakkale Savaşları değerlendirilmesi meseleyi 1915 yılına ve belli bir alana hapsedecektir. Biz konuya genel bir teori içinde yaklaşılması gerekliliği inancıyla 1915 yılı içinde gerçekleşen savaşları 3000 yıllık bir tarihsel süreç içinde ele almaya ve bu süreç içinde şekillenen Doğu-Batı çatışması kuramı perspektifi ile değerlendirmeye çalıştık.

KAYNAKLAR

- Afyoncu, E. (2009). Truva'nın intikamı: Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul'un fethinin bilinmeyen yönleri. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Eğribel, E. (2005). "Anadolu: savaş yolları kavşağı" Sosyoloji Yıllığı Kitap 12: Tarihte Doğu-Batı Çatışması. (149-171). Ed. Ertan Eğribel, Ufuk Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Herodot. (1973). Herodot tarihi, Çev. Perihan Kuturman, İstanbul: Hürriyet Yayıncılık.
- Homeros. (1967). İlyada, Çev. Azra Erhat, İstanbul: Sander Kitabevi.
- Yerasimos, S. (1995). Konstantiniye ve Ayasofya efsaneleri, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul: İletişim Yay.

**TURİZM GELİRLERİNİN HASILA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ
THE EFFECT OF TOURISM REVENUES ON OUTPUT:
TURKEY CASE**

Taha Bahadır SARAÇ Hıtit Üniversitesi, tahabahadirsarac@hitit.edu.tr

Emrah SOFUOĞLU Ahi Evran Üniversitesi, emrahsofuooglu@gmail.com

Oktay KIZILKAYA Ahi Evran Üniversitesi, okizilkaya@ahievran.edu..tr

GİRİŞ

Son dönemlerde turizm faaliyetlerinde küresel ölçekte hızlı bir artış görülmektedir. Bilgiye eskisinden çok daha hızlı ulaşılması, ulaşımın kolaylaşması, ulaşma sektöründe meydana gelen gelişme ile beraber rekabetin de artarak turistler için çeşitli fırsatların ortaya çıkması, turizm acentelerinde meydana gelen kurumsallaşma, konaklama sektöründeki konforun ve seçeneklerin artması gibi faktörler turizmin özellikle son dönemlerde hızlı bir şekilde gelişliğini ortaya koymaktadır. Ancak bazı ülkelerdeki ve coğrafyalardaki siyasi belirsizlik, iç çatışma, terör gibi politik risklerin bulunması da söz konusu ülkelerde turizm faaliyetlerinin azalmasına yol açarak uluslararası turizm gelirlerinde potansiyelin altında bir gelire neden olmaktadır.

Seyahat ve turizm (tourism and travel- T&T) faaliyetleri küresel ekonomide önemli bir rol oynamaktadır. Ülkeler, küresel entegrasyon dalgasına katılmak için sınırlarını açmış, böylece turizm endüstrisinin gelişimi, birçok ekonomi için önemli bir döviz geliri kaynağı haline gelmiştir. Dahası, ülkeler, istihdam yaratma potansiyeli ile turizm endüstrisinin ülkenin genel sosyo-ekonomik

gelişimine katkısını gün geçikçe daha fazla görmüştür. Turizm endüstrisinin gelişimi yoluyla yerel ekonomiyi canlandırma amaçlı politikalar, ülkeler ile geriye dönük ve ileriye dönük bağlantıları kolaylaştırmanın yanı sıra hem doğrudan hem de dolaylı bir şekilde istihdam yaratılmaktadır. İç turizm endüstrisinin gelişimine odaklanmanın ülkelerin küresel pazarlarda rekabet gücü kazanmasına yardımcı olduğunu düşünülürse, turizm endüstrisinin geliştirilmesi ve tanıtılmasında yapılacak yatırımlar küresel ölçekte bir politika önceliği olmaya devam etmektedir (Gopalan, 2013). Bu bağlamda, turizm faaliyetlerinin desteklenmesi, geliştirilmesi ve arttırılması her ülke ekonomisine doğrudan katkılar sağlayarak sadece önemli ekonomik bir etki değil ülkeler arasındaki ilişkileri iyileştirme anlamında da pozitif bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir.

Dünya Turizm Örgütü (2017) yayınladığı raporda dünyadaki turizm gelişmelerini maddeler halinde özetlemiştir. Raporda yer alan önemli maddeler şu şekilde sıralanabilir:

- Dünyada seyahat noktalarının giderek artması ile yeni iş alanları ve istihdamlar yaratılması, altyapının gelişmesi, ihracat gelirlerinin arttırılması yoluyla sosyo-ekonomik gelişmenin önemli bir itici faktörü olarak turizm yatırımları da artmıştır.
- Turizm sektörü zaman zaman meydana gelen şoklara rağmen gücünü ve dayanıklılığını kanıtlayarak geçen zaman içerisinde neredeyse kesintisiz bir şekilde büyümeye göstermiştir. Uluslararası turist sayısı 1950'de dünya genelinde 25 milyon iken 1980'de 278 milyona, 2000'de 674 milyona ve 2016'da 1.235 milyona ulaşmıştır.
- Benzer şekilde, uluslararası turizm gelirleri 1950 yılında 2 milyar \$ iken 1980 yılında 104 milyar \$, 2000 yılında 495 milyar \$ ve 2016 yılında 1.220 milyar \$ seviyesine yükselmiştir.
- Turizm, hizmet sektöründe uluslararası ticaretin önemli bir parçasıdır. Sektörde meydana gelen gelirlerin yanı sıra 2016 yılında yurt dışı yerleşiklere yapılan uluslararası yolcu taşımacılığı hizmetleriyle uluslararası turizmde 216 milyar \$'lık bir ihracat gerçekleşmiştir ve bu da turizm ihracatının toplam değerini 1,4 trilyon \$ seviyesine başka bir deyişle günlük ortalama 4 milyar \$ seviyesine yükselmiştir.
- Uluslararası turizm, 2015 yılında dünya mal ve hizmet ihracatının %6'sını temsil ederken bu oran 2016 yılında 1 puan artarak %7 olmuştur. Turizm, son beş yıldır dünya ticaretinden daha hızlı büyümüştür.
- Turizm sektörü dünya GSYİH'nın yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır (doğrudan, dolaylı ve uyarılmış olarak).

Dünya Turizm Örgütü'nden elde edilen verilerden görüleceği gibi turizm sektörünün dünya ekonomisine çok önemli bir katkısı vardır. Dolayısıyla ülkeler oluşturdukları iç ve dış politikalar ile turizm pastasından daha fazla pay alarak ekonomilerini geliştirme yolundadırlar. Bu politikaların sonuç vermesi ve sürdürülebilir olması halinde ülkeler açısından önemli ekonomik çıktılar meydana gelmektedir.

Türkiye 1980 yılından sonra turizmi ekonomik kalkınma için önemli bir faktör olarak görmeye başlamıştır ve bu amaç doğrultusunda turizmin geliştirilmesi için ekonomik kaynakların yetersiz olmasına rağmen önemli bir pay ayrılmıştır (Kızılgöl, 2008). Türkiye'de turizm sektörü için en önemli gelişmelerden birisi 24 Ocak 1980 kararlarının ardından ithal ikameci politikalardan vazgeçilerek ihracata dayalı politikaların uygulamaya konulmasıdır (Yamak, v.d. 2012). Turizm gelirlerinin artırılmasına yönelik adımların atılmasıyla beraber (teşvik, tanıtım, altyapı yatırımları gibi) söz konusu sektörde meydana gelen gelişmeler turizm sektörünü Türkiye ekonomisinin itici bir gücü haline getirerek ödemeler bilançosunda çok önemli bir yere konuma getirmiştir.

Türkiye genel olarak önemli bir turizm potansiyeline sahiptir ancak genel kanı ise söz konusu potansiyelin altında bir gelir elde etmektedir. Turizm potansiyelini değerlendirmek ve turizm gelirlerini artırmak için son dönemlerde bazı politikalar uygulamaya konmuştur. Türkiye'de turizm sektörünün konumu dünya verileri ile karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılacaktır. World Travel and Tourism Council (2017) tarafından yayımlanan raporda 2016 yılında Türkiye'de turizm sektörünün

ekonomik göstergeler üzerindeki etkisi ve dünya sıralamasına dair bilgiler bulunmaktadır. Bu rapordan derlenen bilgiler Tablo 1'de özetlenerek Türkiye'de turizm sektörünün ekonomik göstergelere katkısı, söz konusu katının dünya ortalaması ve Türkiye'nin dünya genelindeki sıralaması hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'de Turizm Sektörü ve Dünya Kiyaslaması

Gösterge	Katkı	Dünya Ortalaması	Sıralama
GSYİH	29.1 milyar \$	57.13 milyar \$	14
İstihdam	495.1 (bin)	2152.9 (bin)	19
Turizm ve Seyahat Yatırımı	17.5 milyar \$	4.4 milyar \$	10
Ziyaretçi İhracatı	26.5 milyar \$	7.6 milyar \$	13

Kaynak: World Travel and Tourism Council, 2017.

Tablo 1'de görüldüğü üzere turizm sektörünün GSYİH ve istihdam üzerinde önemli etkileri söz konusudur. Tablo 1 ile ilgili deşinilmesi gereken önemli bir diğer konu ise 2016 yılında Türkiye'de meydana gelen olağan dışı siyasi belirsizlik durumudur.

Tablo 2'de ise Türkiye'nin yıllara göre turizm gelirleri ve gelen uluslararası turist sayısı gösterilmektedir. Bununla beraber söz konusu verilerin sağ tarafına dünya gerçekleşen rakamlar eklenerek bir karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 2. Türkiye'de ve Dünyada Turizm Gelirleri ve Turist Sayısı (1996-2016)

Yıllar	Türkiye'de Turizm Gelirleri (Milyon\$)	Dünya Turizm Geliri (Milyon \$)	Türkiye'deki Turist Sayısı	Dünya'daki Turist Sayısı
1995	4,957	486,749	7083000	524005939
1996	5,650	525,955	7966000	554521063
1997	7,002	527,123	9040000	584236343
1998	7,177	530,311	8960000	602201520
1999	5,203	554,0080	6893000	627136443
2000	7,636	572,773	9586000	677316502
2001	10,067	563,880	10783000	678163530
2002	11,901	590,410	12790000	698373643
2003	13,203	648,342	13341000	689014948
2004	15,888	771,931	16826000	761455426
2005	20,760	817,240	20273000	808783097
2006	19,137	883,532	18916000	857078241
2007	21,662	1022,944	26122000	920180375
2008	26,446	11213,35	29792000	935681330
2009	26,331	10098,84	30187000	896368379
2010	26,3180	10998,43	31364000	955860595
2011	30,302	12318,92	34654000	996752404
2012	31,566	12855,47	35698000	1053704425
2013	36,192	13790,04	37795000	1104605913
2014	38,766	14513,23	39811000	1157357160
2015	35,451	13776,80	39478000	1203839203
2016	26,695	13925,16	30289000	1244960952

Kaynak: World Bank, 2018.

Tablo 2'de görüldüğü üzere Türkiye'de turizm gelirleri genel olarak bir artış trendindedir. Turizm gelirleri ile beraber Türkiye'ye gelen turist sayısında da anlamlı bir artış görülmektedir. 2016 yılında meydana gelen siyasi belirsizlik haricinde turizm gelirinde önemli bir azalma görülmemiştir. Dünya geneline bakıldığından ise 1996 yılında Türkiye dünyada toplam turizm gelirleri içerisinde yaklaşık %1'lik bir paya sahip iken 2015 yılında bu oran yaklaşık 2,6'ya tekabül edilmektedir. Bir başka deyişle 20 sene içerisinde Türkiye dünya turizm pastasındaki payını yaklaşık 2,5 kat arttırmıştır. Bu doğrultuda hazırlanan bu çalışmada ise Türkiye'de turizm gelirleri ile hasila arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu bağlamda dört bölüm şeklinde hazırlanan çalışmanın ikinci bölümünde literatür

özetine yer verilirken ekonometrik analiz sonuçlarının yer aldığı üçüncü bölümün ardından sonuç bölümü ile çalışma tamamlanmıştır.

LİTERATÜR

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde çalışmaların genellikle turizm gelirleri ile hasıla arasındaki ilişki yerine, turizm gelirlerinin hasılatındaki değişim olan ekonomik büyümeye ile ilişkisini ortaya koymayı amaçladığı görülmektedir. Bu bağlamda literatürdeki çalışmalar değerlendirildiğinde ise turizm gelirleri ile ekonomik büyümeye arasında herhangi bir ilişki tespit edemeyen ve/veya turizme dayalı büyümeye hipotezini desteklemeyen çalışmalar olmakla birlikte çalışmaların çoğunuğunun iktisadi beklenilere uyumlu olarak turizm gelirleri ile ekonomik büyümeye arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaştıkları tespit edilmektedir. Söz konusu çalışmalar ise değişkenler-dönem-ülke-yöntem-sonuçlar halinde kronolojik olarak Tablo 3'de kategorize edilmiştir.

Tablo 3. Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyümeye İlişkisine Yönelik Literatür Özeti

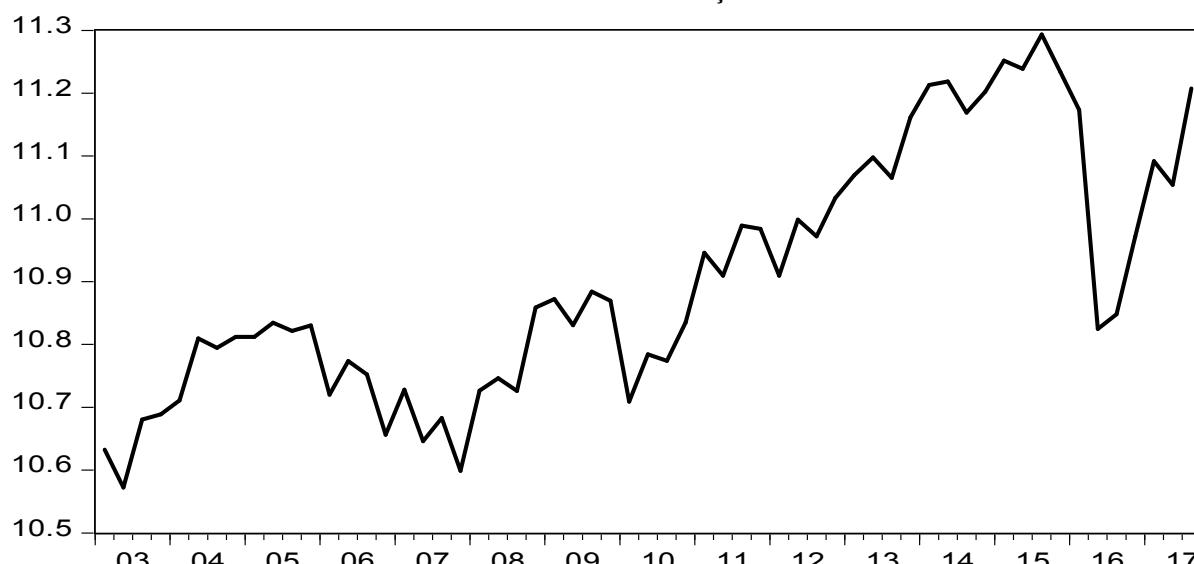
Yazarlar	Ülke/Bölge	Dönem	Yöntem	Değişkenler	Sonuç
Lee ve Chang (2008)	OECD üyesi olan ve olmayan ülkeler (Karşılaştırma)	1990-2002	Heterojen Panel Nedensellik Testleri	Turizm ve Ekonomik Büyümeye	OECD üyesi olmayan ülkelerde turizmin ekonomik büyümeye üzerindeki etkisi daha büyüktür
Öztürk ve Acaravci (2009)	Türkiye	1987-2007	ARDL Sınır Testi	Turizm ve Ekonomik Büyümeye	Türkiye için turizme dayalı ekonomik büyümeye hipotezi geçerlidir.
Kreishan (2010)	Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyümeye	1970-2009	Granger Nedensellik Testi	Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyümeye	Uzun dönemde turizm gelirleri ve ekonomik büyümeye arasında pozitif bir ilişki vardır
Schubert, Brida ve Riso (2011)	Antigua ve Barbuda	1970-2008	EşbüTÜnleşme Analizi	Turizm Talebi ve Ekonomik Büyümeye	Turizm talebindeki artış, ekonomik büyümeye ve ticaretin artması ile sonuçlanmaktadır
Ekanayake ve Long (2012)	Seçili 140 Ülke	1995-2009	Granger Nedensellik Testi	Turizm Gelişmesi ve Ekonomik Büyümeye	Çalışmada turizme dayalı büyümeye hipotezini destekleyecek bir sonuç bulunmamıştır.
Polat ve Günay (2012)	Türkiye	1969-2009	Johansen EşbüTÜnleşme	Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyümeye	Değişkenler arasında Uzun dönenli bir ilişki vardır. Turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik vardır
Kara (2012)	Türkiye	1992-2011	Engle Granger	Turizm Gelirleri ve Ekonomik Göstergeler	Büyümeden turizm gelirlerine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilirken, turizmden cari işlemler dengesine çift yönlü nedensellik tespit edilmiştir.
Çoban ve Özcan (2013)	Türkiye	1963-2010	Nedensellik Analizi	Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyümeye	Değişkenler arasında kısa dönemde bir ilişki tespit edilemezken uzun dönemde turizm gelirleri ekonomik büyümeye neden olmaktadır.
Chou (2013)	Seçilmiş 10 Geçiş Ekonomisi	1998-2011	Bootstrap Panel Nedensellik Analizi	Turizm Harcamaları ve Ekonomik Büyümeye	Seçilen 10 ülkeden 3 ülke için turizm harcamaları ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.

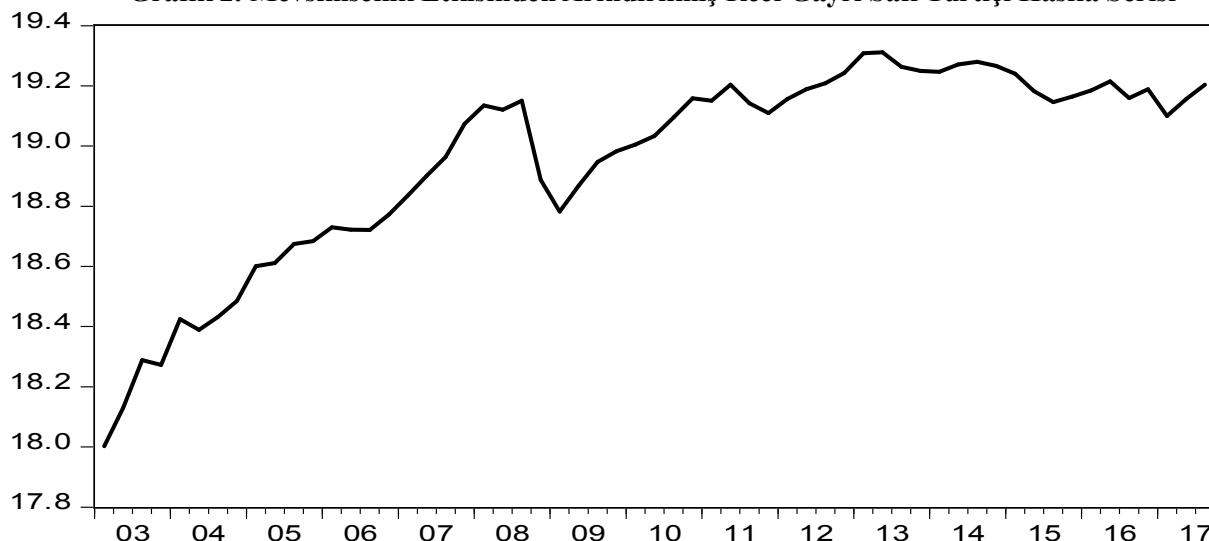
Du, Lew ve Ng (2014)	Seçilmiş 109 Ülke	201	Solow Büyüme Modeli	Turizm Yatırımları ve Ekonomik Büyüme	Turizm için gerçekleştirilen yatırımlar uzun dönem ekonomik büyümeye için yeterli değildir
Panahi (2015)	Türkiye	1970-2011	Kalman Filter	Turizm ve Ekonomik Büyüme	Türkiye'de turizm gelirleri ile ekonomik büyümeye arasında pozitif bir ilişki vardır
Hüseyini, Doru ve Tunç (2017)	Türkiye	1980-2014	Johansen Eşbüütünleşme	Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyüme	Turizm gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır
Selimi, Sadiku ve Sadiku (2017)	Seçili 6 Balkan Ülkesi	1998-2014	Panel Regresyon	Turizm ve Ekonomik Büyüme	Turizmin ekonomik büyümeye üzerinde önemli ve pozitif bir etkisi vardır
Shahbaz, Ferrer ve Shahzad (2017)	Seçili 10 Ülke	1990-2015	Bootstrap Panel Nedensellik Analizi	Turizm ve Ekonomik Büyüme	Turizm-ekonomik büyümeye nedensellik ilişkisi zamanlar arasında çok büyük farklılıklar göstermektedir. Nedensellik göstergeleri 2008 krizi sonrası daha belirgindir.
Risso ve Adrian (2018)	Seçili 179 Ülke	1995-2016	Granger Nedensellik Testi	Turizm ve Ekonomik Büyüme	Uzun dönem için çift yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilirken, turizmin ekonomik büyümeye üzerindeki etkisi daha zayıftır.

EKONOMETRİK ANALİZ

Bu çalışmada 2003:1-2017:3 çeyrek dönemi arasında Türkiye'de turizm gelirleri ile 2009 yılı itibarıyle güncellenen gayri safi yurtiçi hasıla değerleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. TÜİK veri tabanı kullanılarak elde edilen ve tüketici fiyat endeksleriyle reel biçimde dönüştürülen ve doğal logaritması alınan turizm gelirleri (Grafik 1) ve gayrisafi yurtiçi hasıla (Grafik 2) verileri mevsimsellik etkisinden de arındırılmıştır. Ekonometrik yöntem olarak ise sınır testi eşbüütünleşme yöntemi ile tam uyarlanmış en küçük kareler (FMOLS-Fully Modified Ordinary Least Squares) ve dinamik en küçük kareler (DOLS-Dynamic Ordinary Least Squares) yöntemleri kullanılmıştır. Söz konusu ekonometrik analizleri gerçekleştirmeden önce serilerin birim kök içerip içermedikleri yapısal kırılmalı ADF (Augmented Dickey Fuller) birim kök testi ile belirlenmiş ve elde edilen sonuçlar Tablo 4'de gösterilmiştir.

Grafik 1. Mevsimsellik Etkisinden Arındırılmış Reel Turizm Gelirleri Serisi

Grafik 2. Mevsimsellik Etkisinden Arındırılmış Reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Serisi**Tablo 4. Yapısal Kırılmalı ADF Birim Kök Test Sonuçları**

Değişkenler	Düzey Değerlerinde		Birinci Fark Değerlerinde	
	a	Kırılma Tarihi	a	Kırılma Tarihi
Turizm Geliri	-3.392660 (0)	2010:3	-10.80874 (0)	2016:2
Hasıla	-4.172058 (0)	2009:1	-6.974247 (0)	2007:4

Notlar: 1) Parantez içerisindeki değerler, ADF testi için gecikme uzunluklarını göstermektedir.

2) ADF testi için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Schwarz Bilgi ölçütü kullanılmıştır.

3) a: Sabit Modeli ifade etmektedir.

Tablo 4'deki sonuçlara göre turizm gelirleri ve hasıla serilerinin düzey değerlerinde birim kök içerdikleri fakat birinci fark değerlerinde birim kök içermeyedikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu seriler ile yapılacak analizde sahte regresyon sorunu olmayacağından emin olmayıacaktır. Bu sonuçların ardından değişkenler arasında eşbüütünleşme ilişkisinin belirlenmesi için sınır testi eşbüütünleşme testi gerçekleştirilmiş ve ulaşılan sonuçlar Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Sınır Testi Eşbüütünleşme Testi Sonuçları

k	F İstatistiği	% 5 Anlamlılık Düzeyindeki Kritik Değer	
		Alt Değer	Üst Değer
1	6.989403	5.125	6.00

Notlar: 1) Kritik değerler Narayan (2005): 1998'deki tablodan alınmıştır.

2) "k" bağımsız değişken sayısını göstermektedir.

Tablo 5'deki sonuçlara göre hesaplanan F istatistiğinin alt ve üst kritik değerlerden büyük olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, değişkenler arasında eşbüütünleşme ilişkisinin bulunduğu anlamına gelmektedir. Değişkenler arasında eşbüütünleşme ilişkisinin olması nedeniyle turizm gelirlerinin hasıla üzerindeki etkisi tam uyarlanmış en küçük kareler yöntemleri (FMOLS-Fully Modified Ordinary Least Squares) ve dinamik en küçük kareler (DOLS-Dynamic Ordinary Least Squares) kullanılarak incelenmiş ve yönteme ilişkin sonuçlar Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Dinamik En Küçük Kareler ve Tam Analizi Sonuçları

Değişkenler	FMOLS		DOLS	
	Katsayı	Olasılık Değeri	Katsayı	Olasılık Değeri
Turizm Geliri	1.203281	0.0001	1.204556	0.0007
Sabit Terim	5.849354	0.0663	7.152909	0.0332

Notlar: 1) DOLS testinde gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Schwarz Bilgi ölçütü kullanılmıştır.

Tablo 6'da yer alan sonuçlar yorumlandığında turizm gelirlerindeki değişmenin reel hasıla üzerinde pozitif yönde etki yaptığı ortaya konulmaktadır.

SONUÇ

Hizmet sektörü içerisinde değerlendirilen turizm sektörü temelde döviz kazandırıcı bir sektör olmakla birlikte sanayi sektörü ve istihdam hacmi üzerinde de olumlu etkiler de bulanılmaktadır. Bu etkilerin belirlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamalı çalışmalar da bu etkilerin ortaya çıktığına dair sonuçların ortaya konulduğu görülmektedir. Bu anlamda, barındırdığı tarihi ve kültürel ve tesis altyapısı ile önemli bir turizm potansiyeline sahip olan Türkiye'de turizm sektörünün ülke ekonomisine ne yönde katkı yaptığıın tespit edilmesinin sektörle ilişkin politikalara oluşturulmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Bu amaç doğrultusunda hazırlanan bu çalışmada ise turizm sektörünün hasıla üzerinde ne yönde bir etki yaptığı incelenmiştir. 2003:1-2017:3 çeyrek dönem verilerinin kullanıldığı çalışmada öncelikle birim kök testi ile reel olarak ifade edilen turizm geliri ve hasıla serilerinin birim kök içeriş içerik medikleri araştırılmış ve serilerin birinci fark seviyelerinde birim kök içerik medikleri tespit edilmiştir. Serilerin aynı seviyede birim kök içermemeleri veya diğer bir deyişle durağan olmaları nedeniyle seriler arasındaki eşbüütünleşme ilişkisinin varlığı test edilmiştir. Pesaran vd. (2001) geliştirilen sınır testi eşbüütünleşme testinin kullanıldığı bu aşamada seriler arasında bir eşbüütünleşme ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Seriler arasında eşbüütünleşme ilişkisi belirlendikten sonra Phillips ve Hansen (1990) tarafından geliştirilen Tam Uyarlanmış En Küçük Kareler (FMOLS-Fully Modified Ordinary Least Squares) ile Saikkonen (1992) ve Stock ve Watson (1993) tarafından geliştirilen Dinamik En Küçük Kareler (DOLS-Dynamic Ordinary Least Squares) tahmincileri kullanılarak turizm gelirlerinin hasıla üzerindeki etkisi hesaplanmıştır (Aslan ve Topcu, 2018). DOLS yönteminin FMOLS yönteminde farklı ise DOLS yönteminde bağımsız değişkeninin gecikme ve öncülerini eşbüütünleşme denklemine dahil etmesi olarak ifade edilmektedir (Berke, 2012). Her iki yöntem sonuçları da turizm gelirlerinin hasıla üzerinde pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Ampirik analizden elde edilen bulgular Öztürk ve Acaravci (2009), Kreishan (2010), Ekanayake ve Long (2012), Panahi (2015), Selimi v.d. (2017) çalışmaları ile benzerlik göstermektedir.

Ampirik analizden elde edilen bulgular göstermektedir ki Türkiye'de turizm sektörünü destekleyici politikalara kararlılıkla devam edilmesi gerekmektedir. Türkiye'de sürdürülebilir bir ekonomik büyümeye ve dış ödemeler bilançosu için turizm gelirleri önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda politika yapıcılarının Türkiye'nin tarihi, coğrafi ve doğal potansiyellerini daha iyi tanıtmamasına yönelik uygulamaları önem arz etmektedir. Bununla beraber küreselleşme neticesinde uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapmak ve ses getirecek organizasyonları gerçekleştirebilme kabiliyeti, altyapı yatırımları ülkelerin turizm faaliyetlerine de katkı sağlayacaktır. Bu örnekler ile beraber Türkiye gibi cari açığın yüksek olduğu ülkelerde turizm gelirleri cari açığın finansmanında önemli bir etkiye sahiptir. Son olarak, bir ülkede turist sayısının ve dolayısıyla turizm gelirlerinin artırılması için "güven" algısının tüm ekonomik değişkenlerden daha önemli olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle Türkiye'de demokrasinin güçlendirilmesi, siyasi belirsizliklerin azaltılması ve özgürlüklerin artırılmasının da turizm sektörü için hayatı olduğu göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKLAR

- Aslan, A. & Topcu, Ebru. (2018). İhracata Dayalı Büyüme Hipotezine Yeni Bir Yaklaşım: Türkiye Ekonomisi Üzerine Sektörel bir Uygulama. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 20, 119-134.
- Berke, B. (2012). Döviz Kuru ve İMKB 100Endeksi İlişkisi: Yeni Bir Test. Maliye Dergisi, 163, 243-257.
- Chou, M. C. (2013). Does Tourism Development Promote Economic Growth In Transition Countries? A Panel Data Analysis. Economic Modelling, 33, 226-232.
- Çoban, O., & Özcan, C.C. (2013). Türkiye'de Turizm Gelirleri-Ekonomin Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi (1963-2010). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 1, 243-261.

- Du, D., Lew, A. A., & Ng, P. T. (2016). Tourism And Economic Growth. *Journal of Travel Research*, 55(4), 454-464.
- Ekanayake, E. M., & Long, A. E. (2012). Tourism Development And Economic Growth In Developing Countries. *The International Journal of Business and Finance Research*, 6(1), 51-63.
- Gopalan, S. (2013). Mapping India-EU Tourism Flows. *Migration Policy Centre; CARIM-India Research Report*, 2013/15.
- Hüseyini, İ., Doru, Ö., & Tunç, A. (2017). The Effects Of Tourism Revenues on Economic Growth in The Context of Neo-Classical Growth Model: In The Case of Turkey. *Ecoforum Journal*, 6(1).
- Kara O., Çomlekçi İ., & Kaya V. (2012). Turizm Gelirlerinin Çeşitli Makro Ekonomik Göstergeler İle İlişkisi: Türkiye Örneği(1992 – 2011). *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(8), 75-100.
- Kızılgöl, Ö., & Erbaykal, E. (2008). Türkiye'de Turizm Gelirleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2).
- Kreishan, F. M. M. (2010). Tourism and Economic Growth: The Case of Jordan. *European Journal of Social Sciences*, 15 (2), 229-234.
- Lee, C. C., & Chang, C. P. (2008). Tourism Development and Economic Growth: A Closer Look At Panels. *Tourism Management*, 29, 180–192.
- Narayan, P. K. (2004). The Saving and Investment Nexus for China: Evidence from Cointegration Test. *Applied Economics*, 37(17): 1979-1990.
- Öztürk İ., & Acaravci A. (2009). On The Causality Between Tourism Growth and Economic Growth: Empirical Evidence From Turkey. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 73-81.
- Pesaran, M., Shin, Y., Smith R. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16, 289-326.
- Panahi, H., Mamipour, S., & Nazari K. (2015). Tourism and Economic Growth: A Time-Varying Parameter Approach. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 26(2), 173-185.
- Polat E., & Günay S. (2012). Türkiye'de Turizm ve İhracat Gelirlerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisinin Testi: Eşbüntünleşme ve Nedensellik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 204-211.
- Risso, W. A. (2018). Tourism And Economic Growth: A Worldwide Study. *Tourism Analysis*, 23(1), 123-135.
- Schubert, S. F., Brida, J. G., & Risso, W. A. (2011). The Impacts of International Tourism Demand on Economic Growth of Small Economies Dependent on Tourism. *Tourism Management*, 32, 377-385.
- Selimi, N., Sadiku, S. L., & Sadiku, M. (2017). The Impact of Tourism on Economic Growth in the Western Balkan Countries: An Empirical Analysis. *International Journal of Business and Economic Sciences Applied Research (IJBESAR)*, 10(2), 19-25.
- Shahbaz, M., Ferrer, R., Shahzad, S. J. H., & Haouas, I. (2018). Is the Tourism–Economic Growth Nexus Time-Varying? Bootstrap Rolling-Window Causality Analysis for the Top 10 Tourist Destinations. *Applied Economics*, 50(24), 2677-2697.
- World Tourism Organization (2017). UNWTO World Tourism Highlights 2017 Edition. <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029>
- World Travel and Tourism Council (2017). Travel and Tourism-Economic Impact-Turkey 2017. <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2017/turkey2017.pdf>
- World Bank (2018). International Tourism, Receipts. <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.RCPT.CD>
- World Bank (2018). International Tourism, Number of Arrivals. <https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.ARVL>
- Yamak, N., Tanrıöver, B., & Güneysu, F. (2012). Turizm–Ekonomik Büyüme İlişkisi: Sektör Bazında Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(2).

HAZRET-İ PEYGAMBERİN OĞLU İBRAHİM'İN ÖLÜMÜ ÜZERİNE YAZILMIŞ BİR MANZUME

A POEM WRITTEN ON THE DEATH OF PROPHET MUHAMMAD'S SON IBRAHIM

Dr. Yıldırıay ÇAVDAR
Selçuk Üniversitesi, Türk Dili Bölümü ycavdar@selcuk.edu.tr

GİRİŞ

Bir kimsenin ölümü üzerine duyulan üzüntüyü ve acayı dile getirmek, bu kimsenin çeşitli vasıflarını anarak onu hatırlatmak ve övmek maksadıyla yazılan nazım türlerine *mersiye* denir. Duygusal bir anlatım üslubunun hâkim olduğu mersiyeler genellikle manzum olmakla birlikte mensur olanları da vardır. İslamiyet öncesi Türk edebiyatında da ölenin arkasından şiir yazma veya söyleme geleneği olup bu dönemde mersiye yerine Türkçe *sagu* tabiri kullanılmıştır. İslami Türk edebiyatında özellikle Hz. Hüseyin ve Kerbela şahitleri için yazılmış pek çok mersiye vardır. Divan şairlerinden Kazım Paşa, Türk edebiyatında en çok mersiye yazan şairlerden biri olarak tanınır. Kazım Paşa'nın, Kerbela olayını tasvir eden bir mesnevisiyle çeşitli mersiyeleri *Makâlid-i Aşk* adlı bir kitapta toplanarak neşredilmiştir. Ayrıca bu türde Lamii, Fuzuli, Baki, Nevres, Nâîlî, Şeyh Galip gibi meşhur şairlerin kaleme aldığı şiirler mevcuttur (İsen 2004: 218-219; Dilçin 1997: 259).

Bu çalışmada, Eski Anadolu Türkçesi Dönemine (13-15. yüzyıllar) ait, Hz. Peygamberin oğlu İbrahim'in ölümünü anlatan bir manzumeyi günümüz çeviri yazı alfabetesine aktarılmıştır. Söz konusu şiir tam olarak mersiye özelliklerini göstermemekle birlikte üslup ve tema bakımından genel hatlarıyla mersiyeeye çok yakın olduğu için böyle bir giriş yapmayı uygun bulduk. Elimizde bulunan bir şiir mecmuasının 11b-16b varakları arasında yer alan manzumenin müellifi veya kopyalanmışsa müstensihi belli değildir (Anonim, *Şiir Mecmuası*, Yıldırıay Çavdar Arşivi). 112 beyitten oluşan ve mesnevi nazım şekliyle, *fā'ilâtūn fā'ilâtūn fā'ilün* vezniyle yazılmış olan şiirin temmet (tarih) kaydı da yoktur. Harekeli nesih yazıyla kaleme alınmış mecmuada ayrıca Yunus Emre'nin iki şiiri de yer almaktadır. Bu verilerden ve şiirin dil özelliklerinden hareketle rahatlıkla Eski Anadolu Türkçesi Dönemine (EATD) ait bir metin olduğunu söyleyebiliriz (Manzumeye ait bazı sayfalar için bk. Ekler). Örneğin; EATD'ye ait gelecek zaman bildiren -ısar / -iser ekinin;

İbrâhim'i sever-ise seksüzin

Görmeyiser yarın ümmeti yüzin (Anonim, *Şiir Mecmuası*: 12b)
şeklinde kullanımları mevcuttur.

Yine aynı döneme ait bir özellik olan, ikinci tekil şahıs emir bildiren -gil / -gil ekinin de örnekleri vardır:

İbrâhîm eyder atasın şefâ^cat eylegil

^cAzrâ'il'den bana mühlet dilegil (Anonim, *Şiir Mecmuası*: 14b)

Hz. Peygamberin çocukların sayısını ve isimleri hakkında değişik rivayetler vardır. Genel ittifakla Hz. Peygamberin iki erkek, dört kız olmak üzere altı evladı olmuştur. İbrahim dışında hepsi Hz. Hatice'den doğmuştur. Erkek evlatları Kasım ve İbrahim'dir. Bir rivayete göre Tahir ve Tayyib adlı iki oğlu, başka bir rivayete göre küçük yaşınlarda (belki yaşı bile yoktur) ölen Abdullah isminde bir oğlu vardır ve onun diğer adları Tahir ve Tayyib'dir. Kız evlatları Zeynep, Rukiyye, Ümmü Gülsüm ve Fatima'dır. Kasım peygamberlikten önce küçük yaşınlarda vefat etmiştir. İbrahim ise hicretin 8. yılında (M.630), Hz. Peygamberin Mısırlı cariyesi Mâriye'den doğmuş; değişik rivayetlere göre 2,5 aylık, 15 aylık, 18 aylık (Hz. Ayşe'nin rivayetidir), 22 aylıkken vefat etmiştir (Apak 2010: 55-56; Kandemir 2005: 428; Cevdet Paşa - İz 2014: 324).

Medine civarında yaşayan bir sütanneye verilen İbrahim'i Hz. Peygamber ziyaret eder ve severdi (Dikmen 2003: 133; Apak 2010: 56). Hz. Ayşe'nin rivayetine göre İbrahim 18 aylıkken vefat etmiş olmasına rağmen çeviri yazı alfabetesine aktardığımız söz konusu manzumede onun 14 yaşındayken vefat ettiği kabul edilerek bu minvalde bir şiir yazılmıştır.

Hz. Peygamber, oğlu İbrahim'in vefatına üzülerek gözyaşı dökmüş, Abdullah b. Avf'ın “Sen de mi ya Resûlullah?” diye sorması üzerine “İbn Avf, bu merhamettendir.” diye ağlamaya devam ederek “Göz ağlar, kalp üzülür, fakat biz sadece Allah'ın hoşnut olacağı sözü söyleyiz. Senden ayrıldığımıza üzülürüz ya İbrahim!” demiştir (Apak 2010: 56-57, 59-60). Yine sahabelerin onu teselli etmesi ve aynı durumda olan başkalarına üzüntülerini azaltmayı tembihlediğini hatırlatmaları üzerine Hz. Peygamber şunları söylemiştir:

“Hayır, ben bağıra bağıra ağlamayı ve ölünin aşırı övülmesini yasakladım. Sizin bende gördüğünüz, sevgi eseridir ve kalpteki merhametdir; merhamet etmeye merhamet edilmez. Çocuğumuz için üzülüyoruz, gözler yaşla doluyor ve kalp içe doğru kabarmaktadır, yine de Rabbimizi üzeyecek hiçbir şey söylemeyez. İbrahim, eğer bu, herkes tarafından takip edilecek yol olmasaydı ve en sonuncumuz ilk gidenimize kavuşacak olmasaydı, senin için bundan daha fazla üzültürdüm”. (Apak 2010: 60)

İbrahim'in öldüğü gün güneş tutulmuş, bu olayı İbrahim'in ölümü ile irtibatlandırmak isteyenler çıkışması üzere Hz. Peygamber “Güneş ve Ay, Allah'ın birliğine ve büyülüğüne iki şahittirler. Onlar, kimsenin ölümü ve dirimi ile ilgili değildirler” diyerek böyle bir bağlantı kurulmasının yanlış olduğunu da belirtmiştir (Boyacıoğlu 2001: 14).

Hz. Peygamber'in takdir-i İlahi'ye karşı teslimiyetiyle birlikte, baba olarak oğlu İbrahim'in ölümüne duyduğu üzüntü, yıllar boyu müslümanlar içinde aynı hislerin paylaşılması geleneğini doğurmuştur. Böylelikle Türklerdeki ehl-i beyt sevgisi, İbrahim adına da bir üzüntü şiirinin yazılmasına sebep olmuştur. Müellifini veya müstensihini bilmediğimiz söz konusu şiirin çeviri yazı alfabetesine aktarılmış hâli şöyledir:

-.- / -.- / -.-

[11b]

Dinle imdi göz yaşı-la bi haber
Yavı kıldı oğlunu hayru'l beşer

Haq Te'ālā şabır vire bu işlere
Hem şabırılık vire [ol] kalmışlara

Bu ne dertdür bu ne hasret bu ne āh
Kim bize vāṣil eyledi ol pādiṣāḥ

Ey nice itdiler āh u fiğān
Kimseye hīç raḥm kılmas bu cihān

[12a]
Ey nice ataların geçdi günü
Değmedi kulağına oğlu üni

Ölüm irince yārānlari
Birbiriyile ṭoğrı yol varanları

Dün gibi geçdi hem gündizleri
Sola hem toprak içinde yüzleri

Ne yiğit ḫor bu ölüm ne ḫoca
Ne bay ne yoḥsūl ne ḫoca

Şerbetin içdi anın ol nebī
Gördi bu derteri hem ol daḥī

Ol ēalem fahri Muḥammed Muṣṭafā
Ol daḥī gördi bu derdi ey ṣafā

Bir oğul virmiş-idi ol kerīm
Hüsni yavlak ḫüb adı İbrāhīm

Yūsufuñ katında hüsni ḫäl idi
Dāvud avazı katında lāl idi

Hüsni yavlak ḫüb ṣāhib kemāl
Hem Muḥammed oğlu hem ṣāhib kemāl

İbrāhīmi sever-idi Muṣṭafā
Gör ki neyler ana ḡarḥ-ı bī-vefā

İbrāhīm kur'āna virmiş idi
Ol laṭīf kur'āni öğrenmiş-idi

[12b]

İbrāhim’iň üstâzi Ḩosmān idi
Ol ḥayā issi ḫacep sultân idi

İbrāhim’i sever idi ol resûl
Kamu dönendürmiş idi bir uşûl

Muṣṭafâ’niň göngli içinde tamâm
İbrāhim’iň sevgüsü dutmuş makâm

İrdi on dört yaşına İbrāhim
Gör ki neyler ajanla ol kerîm

Kimse oğlu acısını görmese
Kimseye ḫayâl olmayan virmese

“Azrâ” il geldi kapudan içerü
Reşûle virdi selâm geldi örü

Hem selâm içre esenlige tamâm
Yâ reşûllâh Çalap kıldı selâm

Bir göjüerde iki sevgi şigmaya
Allah’ın emrini kimse şımaya¹

İbrâhimi sever-ise Muṣṭafâ
Ümmetine itmesün meyl-i vefâ

Gör İbrâhim’i aja bağışlayam
Ümmetine ne dilersem işleyem

İbrâhim’i sever-ise şeksüzin
Görmeyiser yarın ümmeti yüzin

[13a]
Kangışın diler kılsun kabûl
Hem Çalap böyle buyurdu yâ resûl

Kurbân olsun ma’şûm İbrâhim ana
Ümmetimi dilerem andan yana

Ümmetimden yüzimi döndürmeye
Dinimiç çerâğını söndürmeye

“Azrâ” il eyder çü vakıt oldı tamâm
Yâ resûl İbrâhim’in cânîn alam

Mektephâeneden anı götürürvir
Hak buyurdu bu işi bitürürvir

Muṣṭafâ durdu yerinden ağlayu
İbrâhîm derdine ciğer dağlayu

Eyder ey gönlüm yemişi İbrâhîm

Ne tiz irdi saşa taķdîr-i ķadîm
Yöridi mektep yoluna Muṣṭafâ
Bir ‘alâmet gördi anda ol şafâ

İbrâhîm mektepde kur’ân okurken meğer
Gökyüzüni ferîsteler dutmuş karâr

Anı görüp Muṣṭafâ ah eyledi
Kim derdine düşvâr ey padişâh didi

Çünkü Haķ Cebrâil’e ķıldı hîtâp
Kim eriş Muṣṭafânıň ahını ķap

[13b]
Göklerime çıkar ise yandırur
Kanda kim dokunursa göyindürür

Cebrâ il kapmasayı ey “amû
Yanar idi yiter gök uçmak tâmu

Yedi kerre mektep kapusuna tolunur
Göz yaşından ol şokâklar şulanur

Geldi resûl mektebiň kapusuna
Çıkdı bir oğlan nebî kayusına

Resûl eyder oğlana kim İbrâhîm
Şimdi ne işdedir eyit cânîm

Oğlan eyder kurân okurken nâgâh
Başım ağrır deyü oldı āgâh

Resûl eyder yetmesün ol içerü
Anı okığıl gelsün yerü

Girdi oğlan didi kim yâ İbrâhîm
Bize kamu yohsulisin bay İbrâhîm

Ol atağ kim alnı ay yüzü arı
Mü’mîniň yolunda olan rehberi

Okuyugelmiş taşrada durur
Kim yüziniň perdesi “arşda durur

İbrâhîm eyder ki ḫacepdir nice
Oğlunu isteyugelmiş ol hoca

[14a]
Çıkayılm ol ay yüzini göreyim
Cânımı dilerse vireyim

Çıkdı görüdi atası taşra durur
Tapu kıldı “izzet-ile yüz urur

¹ Metinde: şaymaya

Resûl eyder konuk geldi eve
Seni ister o koyu geldim eve

İbrâhîm'i aluben girdi yola
Taşrı'nıñ taķdîri gör ne ķila

Resûl eyder İbrâhîm'e kim yöri
Yürü öňümce gözlerim nuri

İbrâhîm eyder kim olmaya ata
Atanıñ öňünce yörimek ħatā

Resûl eyder sen teferrücsin bana
Nideyim hâlim bilmezem ben sana

İkisi bile çün eve geldiler
‘Azrâ’ıl’i çün muntazır gördiler

İbrâhîm anı görüben ditredi
İçî ķopdi atasına söyledi

Didi baba bu ne heybetlü konuk
Göricek қorkdî cânım Taşrı tanuk

Çıkdı gördü atası taşra durur
Tapu ķıldı ‘izzet-ile yüz odur

[14b]
Resûl eyder ol konuk ķıldı īharâp
Sarâyalar issini ķıldı turâb

Nice ay yüzlüleri eyledi seyyâh
Kabri üstünde bitürdi hem gâh

Ne sini ķıldı ne anda ne nişân
Ol hîç kimseye virmez amân

İbrâhim'i bildi bu kez hem ol kişi
‘Azrâ’ıldır cân almakdir işi

İbrâhîm eyder atasın şefâ’at eylegil
‘Azrâ’ıl’den bana mühlet dilegil

Kim varam üstâzimij göňlin yapam
Yüz sürüyüp güzel elini öpem

Çoq oğlanlar sabakdaşım durur
Her biri yarıñ kardeşim durur

Ellerin tutup helâllik dileyim
Cümlesin bir bir ziyâret ķilayım

Mühlet aluben mektebe vardı girü
Gözleri ķan ṭolup girdi içerü

Ol oğlanlar cümlesi ağlaştılar
İbrâhîm'in kendi hâlin şordılar

Ey bizim tatlu yarımız ahvâlüñ
Nice oldi bir bize diyüpvir hâlinj

[15a]
İbahîm eyder vedâ’ eylej bizi
Kim daħi görmeyiserim ben sizi

Yüreğim yandı arıdı bu tenim
Aramızda ‘ömürüm az oldı benüm

Ellerin dutdu helâllik diledi
Elvedâ’ olsun size didi

Ey yârânlar yazugum eylej hâlā
Tâ ķiyâmet günine ķalmaya vebâl

Hâkdan dilerem sağ olsun sizi
Yâd idün hem bir du‘â ile bizi

Cümle güne rahmet eylesün ilâh
Ol kerîm ol râhîm ol ilâh

Ķanı ol günler ki bulmuşdı vişâl
Şimdi vuşlat demine geldi zevâl

Terkijüz urdum giderem ey dirîg
Va‘de yetdi gidiserem ey dirîg

Cümlesin ķočdi² boynun yiledi
Ellerin dutdu ‘özürler dilerdi

Didi beni unutmañ öldi deyü
Gül gibi yire düşüp şoldı deyü

Ol kamusı cümle hep ağlaştılar
İbrâhîm'in çevr[es]ine üsdiler

[15b]
Hasret-ile zâri zâri ķilayım
Kim seni bize bağışlaya kerîm

Andan irişıdi bu âyet ğâfilûn
Okıldı İnnâ ileyhi râcî‘ün

Bu kezin gündizleri zâriyla
Her birisi ķaldılar āh u zâriyla

İbrâhim'in gitmiş-idi kuvveti
İrmış-idi aja ölüm heybeti

² Metinde: ķaċdi

Evlerine yalnız geldi giri
Gözyaşıyla geldi girdü içerü

Muştafā eyder oğul noldu saşa
İbrāhīm rahmet irdi bajā

Başım yavlak ağrıldı benim atam
Diziçi taya bana bir dem yatam

Yattı dizine bu kez hälini
Ol elin aldı eline elini

^cAzrā'il'e işaret itdi resūl
İbrāhīm'in cānını alğıl usūl

^cAzrā'il dahı yerinde çün durur
İbrāhīm koğusından resūle sığınur

Resūl eyder ey cānim cāni
Korķup bana sıǵındın ya^cnī

[16a]
İbrāhīm eyder kim anuṣ-içün bobam
Korķaram peder senden bugün ayrılam

Çün ölürem bāri yüzün göreyim
Hem senin koğun alıp cān vireyim

^cAzrā'il kabż etmeye durdu anı
Atasına sıǵınup virdi cāni

Oğlunu terk itdi ol senüṣ-içün
Vir şalavāt sen dahı anuṣ-içün

Medīne ḥalkı hemān derildiler
İbrāhīm'in mātemine geldiler

Ol Ebū Bekri ^cÖmer ^cOṣmān ^cAlī
Ğazāsına geldiler cümle velī

Muştafā buyurdu ^cOðman'a ey yār

Benzer çalışmaların gerek Türk dili araştırmalarına gerekse yüzeysel de olsa İslam tarihi araştırmalarına katkıda bulunabileceği kanaatiyle, bu çalışmamızın yararlı olmasını diliyoruz.

Kaynakça

- Ahmet Cevdet Paşa- Muallim Mâhir İz (2014). *Peygamber Efendimiz*. Neşre Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: Konya Büyükşehir Belediyesi Yay.
- Anonim. *Şiir Mecmuası*. Yıldırıay Çavdar Arşivi.
- APAK, Adem (2010). "Hz. Peygamber'in (sav) Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.19, S.1, ss.43-57.
- BOYACIOĞLU, Ramazan (2001). "Hz. Muhammed'in Vahiy Öncesi Dönemi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.5, S.1, ss.1-16.
- DİKMEN, Hamit (2003). "Hz. Peygamber'de Hoşgörü ve İnsan Sevgisi". *ÇÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.3, S.2, ss.129-138.

İbrāhīm'i sen yuyup ṭonuna şar

İbrāhīm'i ortaya getürdiler
Yudi ^cOðman hoş temiz getürdiler

Aldilar ilettiler muşallāya
Mü'minler doldilar ol araya

Medīne ḥalkı namāzıñ kıldılar
Her birisi bunca ḍavāb buldilar

Çün namāzdan kurtulup getürdiler
Āhiret menzīline yetirdiler

[16b]
Muştafā kendi eliyle anı
Kabrine կոյդի benim cānim cāni

Sol sā^cat iki feriștehler gelür
İbrāhīm'e gör ne su'āl kılur

Birisи eyder ana men rabbüke
Birisи dir ki mā nebiyyüke

İbrāhīm eyder Tañrı'm ol durur
Rahmet ider dahı fażlı buldurur

İkiledin bir su'āl eylediler
İbrāhīm'e bu su'āli şordilar

Bu seniż peygamberin kimdir ^cacep
Tañrı'ya neden eyledi talep

İbrāhīm tutıldı söyleyemedi
Peygamberim atamdır dimedî

Peygamber ilerü vardı söyledi
Taşradan oğluna talkın eyledi

Ol vakitden kaldı bize bu talkın
Cümlemüze rahmet eyleye āmīn

- DİLÇİN, Cem (1997). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yay., 4. Baskı.
- İSEN, Mustafa (2004). “Mersiye, Türk Edebiyatı”. *DIA*, C.29, s.218-219.
- KANDEMİR, M. Yaşar (2005). “Muhammed-Şahsiyeti”. *DIA*, C.30, ss.423-428.
- Tarama Sözlüğü* (2009). I-VIII, Ankara: TDK Yay., 3. Baskı.

Ekler

أَبْيَعِي أَنْهَرْ كِيمْ إِنْجِونْ بُوْبِيرْ
جُونْ أُلْوَوْهَلْدْ بِونْ كُونْ كُونْ كِيمْ
عَنْ كَافِيْلَهْ كِيمْ كِيمْ دُوْرِيْلَهْ
أَفْلَوْهَنْ كِيمْ إِنْ كِيمْ كِيمْ كِيمْ
مَدِينَهْ كَلْتَهْ كَادْ وَلَدْ بِيرْ
أَوْلَهْ كِيمْ كِيمْ عَنْ كِيمْ عَلَهْ
مَفْعَلَهْ كِيمْ كِيمْ كِيمْ كِيمْ
أَبْيَعِي سِنْ بُوْبِيرْ كِيمْ كِيمْ كِيمْ
بُوْبِيرْ كِيمْ كِيمْ كِيمْ كِيمْ كِيمْ
مَدِينَهْ كَلْتَهْ كَادْ قَلَدْ بِيرْ
جُونْ كِيمْ كِيمْ كِيمْ كِيمْ كِيمْ

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN GELENEKSEL VE YENİ MEDYAYA OLAN GÜVEN DÜZEYLERİİNİN İNCELENMESİ*

Mustafa KOÇER

Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi mkacur@erciyes.edu.tr

İsmailcan DOĞAN

Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi ismailcandogan@erciyes.edu.tr

GİRİŞ

Siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel birçok alanı etkileyen medya her geçen gün toplumsal yaşamımız için daha da vazgeçilmez bir parçası haline gelmektedir. Medyanın bu konumu medyaya olan güvenilirliği de daha hassas bir seviyeye taşımaktadır (Balçı ve Bekiroğlu, 2014: 212). Geleneksel ve yeni medyada faaliyet sürdürün kişi veya kurumların izleyici, dinleyici ve okuyucularının güveninin kazanmaları, varlıklarını sürdürbilmeleri açısından bu hassas noktayı oluşturmaktadır (Yılmaz, 2013: 116).

Geleneksel ve yeni medyadaki izleyici, dinleyici ve okuyucuların güvenlerini kazanmak için ise onların güveninin etkileyen faktörlerin bilinmesi gereklidir. Bu çalışmada medya güvenilirliği konusunda Erciyes Üniversitesi öğrencilerinin geleneksel ve yeni medyaya olan güven düzeylerini tespit etmek amaçlanmıştır. Öğrencilerin takip ettikleri medya türleri, medyayı takip etme amaçları, medyada takip ettikleri program türleri ve medyaya güvende önemli görülen unsurlar bağlamında bir alan araştırması yapılarak sonuçlar analiz edilmiştir.

Güven Kavramı

Güven olgusu kişiler arasındaki ilişkilerin kurulmasında ve sürekli hale getirilmesinde rol alan önemli ölçütlerden birisidir. Bunun yanında güven kavramı toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı ele alınabileceği gibi kişi ve kurumlara göre de farklı biçimde ele alınabilmektedir (Demirel, 2008: 180). Ancak genel olarak güveni, bir mesajın (makale, haber vb.), bir kaynağın (gazeteci, medya kuruluşu vb.) ya da bir kitle iletişim aracının (gazete, dergi, radyo, televizyon, internet gibi) inandırıcılık algılamasına gönderme yapan çok boyutlu bir yapı olarak (Meyer vd., 2010: 104-105) tanımlayabiliriz.

Gündelik yaşamda güven kavramı hem bireysel hem toplumsal hem de kurumsal açısından birçok fayda sağlamaktadır. Fukuyama'ya (1998:42) göre yüksek güven duygusuna sahip olan toplumlarda kurumlar aşağı seviyelerdeki insanlara daha fazla sorumluluk vererek, ekip dayanışması ve esnek bir anlayış temelinde iş ortamları oluşturulması kapasitesine sahiptirler. Düşük güven duygusuna sahip toplumlar ise insanlar bir dizi kurallar ve kalıpların içine hapsederek onları nerdeyse tecrit ederler. Kurumlar

* Bu çalışma, Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Birimi tarafından desteklenmiştir (Proje Kodu: SBA-2017-7105).

çalışanlarına güven duyduğunu gösterirse bu durum çalışanlar içi çok daha tatmin edici olur. Tam tersi durumda ise bu tatmin ve motivasyon ortadan kalkar.

Güven kavramı gündelik yaşamda, siyasette, ekonomide ve iletişim alanında önemli yere sahip olan bir olgudur. Özellikle iletişim ve medya açısından güvenilir kaynakların hedef kitle üzerindeki etkileri birçok araştırmaya konu olmuştur. Güven ile ilgili olarak yapılmış araştırmalar genel olarak birbirini destekleyici şu sonuçlar ortaya çıkmıştır (Hosmer, 1995: 390-391):

- Güven genellikle bir kişinin başka bir kişinin davranışını veya olayın sonucu hakkındaki olumlu beklentiler olarak düşünülmektedir.
- Güven genellikle bir kişinin ilgilerine ve diğer insanların davranışlarına bağlı olarak ortaya çıkar.
- Güven genel olarak insanlar arasındaki zorla oluşan iş birliği ile değil tam aksine istekli ve gönüllü olarak oluşan iş birliği neticesinde faydalardan oluşmaktadır.
- Güven devam ettirilmesi kolay olmayan bir olgudur.
- Güven genellikle diğer insanların ilgilerini ve haklarını korumak için, doğruluğu kabul edilen bir görevle birlikte bulunmaktadır.

Fogg ve arkadaşlarına (2001: 62) göre güven kavramıyla ilgili olarak literatürde farklı yazarların farklı yaklaşımları olsa da genel olarak şu iki anahtar bileşen öne çıkmaktadır bunlar; uzmanlık ve dürüstlüğütür. Yani bir kişi bir kurum, olay ya da birey hakkında bir güvenilirlik değerlendirmesi yaparken bu iki unsuru göz önüne alır. Güvenilirlikte önemli bir unsur olan dürüstlük; iyi niyetli, doğru ve tarafsız olarak tanımlanabilirken, dürüstlük boyutu kaynağın ahlaki veya iyiliği ile ilgilidir. Güvenilirliğin diğer boyutu olan uzmanlık ise bilgi, deneyim ve yetkinliği ifade eder. McCroskey bireysel olarak bir iletişimcinin toplam bir güvenilirlik algısı oluşturabilmesi için ise beş niteliği ortaya koymak zorunda olduğunu ileri sürmüştür (Weiner, 2007: xiv):

- Yetkinlik,
- Karakter,
- Sükûnet
- Sosyallik,
- Dışa dönüklük

Medyaya Güven Araştırmaları

Geleneksel adlandırmada 4. Güç olarak adlandırılan medya elinde bulundurduğu güç ile kitleleri harekete geçirme, istenilen bir konuyu gündemde tutabilme ve sanal bir dünya oluşturarak yaşatabilme işlevleriyle gücünü giderek artırmaktadır (Gezgin, 2002: 15). Medyanın söz konusu bu gücünün temelinde insanların gündelik hayatlarını kuşatması olduğu söylenebilir. Bu durum geleneksel medya ile birlikte yeni medyanın da devreye girmesiyle daha güçlü bir hal almıştır medyanın bu gücü ve işlevi geleneksel ve yeni medyadaki içeriklerin güvenilirliği konusunu önemli bir hale getirmiştir. Medyanın güvenilirliği konusunda ise insanların güveninin nelerin etkilediği, hangi noktaların güven algısında değişiklikler oluşturduğu soruları öne çıkmaktadır. Medya güvenilirliği konusunda öne çıkan faktörler dürüstlük, tarafsızlık, doğruluk, profesyonellik, kamunun yararı, bağımsızlık, sahiplik yapısı vb. birçok faktör öne çıkmaktadır (Balcı ve Bekiroğlu, 2014: 193- 194).

Kiousis (2001: 389-390) medya güvenilirliği ile ilgili yaptığı araştırmada medya güvenildiğini beş göstergeli ölçümüştür. Bu göstergeler “gerçeklere dayalı olup olmama, kâr/kazanç motivasyonunun kapsamı, insanların mahremiyetinin ihlal edilip edilmemesi, toplum için gerçekten endişe duyup duyulmaması ve güvenilebilir olup olunmaması” şeklindekiştir.

Bununla beraber medya güvenilirliği ile ilgili yapılan araştırmalar medya güvenilirliğini etkileyen yukarıdaki faktörlerin yanında birçok faktörden bahsetmektedir. Örneğin bazı araştırmalar medyada kullanılan kaynağın güvenilirliğine dikkat çekerken (Johnson ve Kaye, 2002, 2004), bazıları ise göre bireyler güncel konularla ilgili bir konuda bilgiyi elde etme amacıyla taşıdıklarıdan, o zaman kitle iletişim araçlarına olan güvenleri anlamlı hale geldiğinden bahsetmektedir (Wanta ve Hu, 1994: 91).

Medya güvenilirliği konusunda yapılan araştırmaların ortak sonuçlarına göre öne çıkan diğer sonuçlar şu şekildedir (Yılmaz, 2013: 56);

- Pek çok ülkede medyanın egemen sınıfının çıkarlarını yansıttığı düşünülmektedir. Medya organları her zaman ekonomik ve siyasi kaygıların ve baskıların etkisi altında olmuştur.
- Devlet otoritesi, medya üzerinde bir denetim yetkisine sahiptir. Devlet otoritesi hükümetlerden ve onun sahibi politik otoriteden ayrı değildir. Buna göre medya üzerinde bazı politik fraksiyonların ciddi bir gündem belirleme gücü olduğunu söylemek yanlış olmayacağındır.
- Medyanın siyasi otoritenin baskısı ve denetleme etkisi altında güvenilir bilgileri eksiksiz ve doğru yansıtıklarını söylemek olanaksızdır.
- Medya bazı önemli konulara ilgisiz kalamadığında (ciddi sorunlar, skandallar) haberini istemediği halde vermek zorunda kalmaktadır.
- Medyanın gündemin belirlenmesi üzerinde birinci dereceden etkilidir. Son dönem yapılan araştırmalar medyanın “dördüncü güç” olduğunu ortaya koyar niteliktedir.

YÖNTEM

Araştırmada temel amaç Erciyes Üniversitesi'nde eğitim gören öğrencilerin medyaya olan güven düzeylerinde farklılaşma olup olmadığını tespit etmektir. Bu kapsamda araştırmmanın temel soruları; öğrencilerin cinsiyetlerine göre medya türlerine güven düzeyi, takip edilen program türü ve medyaya güvende etkili olan faktörleri ortaya çıkarmak; yaş itibarıyle medya türlerine güven düzeyleri, medyayı takip etme amaçları, takip edilen program türleri ve medyaya güvende önemli görülen unsurlar arasındaki farklılıklarını belirlemek; iletişim fakültesi ile diğer fakültelerde öğrenim gören öğrenciler arasındaki medya türlerine güven düzeyi farklılıklarını, medyayı takip etme amacı farklılıkları ve takip edilen program türleri arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmaktır.

Araştırmmanın Uygulanması ve Örneklem Seçimi

Araştırmmanın ana nüfusunu Erciyes Üniversitesi'nde öğrenim gören lisans öğrencileri oluşturmaktadır. 27 Mart 2018 tarihinde üniversitenin resmi sitesinden (www.erciyes.edu.tr) alınan bilgiye göre üniversitede 63634 öğrenci öğrenim görmektedir. Güven aralığı %95, örneklem hatası 0,05 alındığında, Kurtuluş'a göre en az 321 (1998: 236) kişilik, Bayram ve Ural / Kılıç'a göre en az 383 kişilik örneklem büyüğünü 100.000 kişilik ana nüfusu temsil edilebilmektedir (2009: 26; 2006: 48-49).

Bu çerçevede araştırma basit tesadüfi örneklem yoluyla seçilen 402 Erciyes Üniversitesi öğrencisine yüz yüze anket yoluyla 2016 yılında Mart ayında yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Erciyes üniversitesi öğrencilerinin medyaya olan güven düzeylerinde farklılık olup olmadığını ortaya koymak amacıyla üç bölümden oluşan anket formu hazırlanmıştır. İlk bölümde, katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili; ikinci bölümde, medya kullanma alışkanlıkları ile ilgili; üçüncü bölümde ise medyaya güven düzeylerini belirlemeye yönelik sorular sorulmuştur. Anket formu saha uygulamasından önce 30 kişilik bir grup üzerinde ön teste tabi tutulmuş, son kontroller yapıldıktan sonra uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Anket formu Edelmen Araştırma Şirketi (2005-2009) tarafından her yıl düzenli olarak 18 ülkede gerçekleştirilen Trust Barometer (Güven Barometresi) ölçüğünün Türkiye uygulamasını yapan Pelenk'in (2010) çalışmasından yararlanılarak geliştirilmiştir.

Verilerin Analizinde Kullanılan Testler

Alan araştırması Mart 2016 eğitim öğretim döneminde Erciyes Üniversitesinde öğrenim gören lisans öğrencileriyle yüz yüze yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik programı kullanılarak elektronik girilmiş ve analiz edilmiştir. Verilerin analizinde sırasıyla öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini ortaya koymak amacıyla frekans dağılımları gibi betimleyici istatistik teknikleri kullanılmıştır. Öğrencilerin medyaya olan güven düzeylerinde anlamlı bir farklılığın olup olmadığı ise t-testi ile analiz edilmiştir.

BULGULAR

Aşağıda araştırmaya katılan öğrencilerin medyaya yönelik güvenlerinde ortaya çıkan anlamsal farklılıklarına yönelik bulgular yer almaktadır. Araştırmada öncelikle katılımcıların demografik özelliklerine yönelik frekans sonuçları verilmiştir. Daha sonra ise yapılan t testi sonuçları yer almaktadır.

Öğrencilerin Bazı Sosyo-Demografik Özellikleri

Tablo 1. Öğrencilerin Sosyo-Demografik Yapısı

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	238	56,3
	Erkek	185	43,7
	Toplam	423	100,0
Yaş Dağılımı	20 yaş ve altı	206	50,2
	20 yaş üstü	204	49,8
	Toplam	410	100,0
Öğrencilik Durumu	İletişim Fakültesi Öğrencileri	52	12,2
	Diger Öğrenciler	373	87,8
	Toplam	425	100,0
Ailenin Ekonomik Durumu	Çok iyi	10	2,4
	İyi	146	34,4
	Orta	253	59,7
	Kötü	12	2,8
	Çok kötü	3	,7
	Toplam	424	100,0

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan öğrencilerin %43,7'si erkek %56,3'ü kadındır. 20 yaş ve altı öğrenciler örneklenin %50,2'sini ini oluştururken, 20 yaş üstü öğrenciler %49,8'ini oluşturmaktadır. İletişim fakültesi öğrencilerinin oranı %12,2'dir. Araştırmaya katılanların ailelerinin ekonomik

durumuna bakıldığından ise katılımcıların %59,7'u ailelerinin ekonomik durumunun orta seviyede olduğunu belirtmiştir.

Öğrencilerin Medya Kullanım Alışkanlıklarına ve Medyaya Güven Düzeylerine Yonelik Farklılıklar

Tablo 2. Geleneksel -Yeni Medya Olan Güven

	Frekans	Yüzde
Geleneksel medyaya daha çok güveniyorum	287	68,3
Yeni medyaya daha çok güveniyorum	133	31,7
Toplam	420	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin geleneksel ve yeni medyaya olan güven düzeyleri incelendiğinde %68,3 geleneksel medyaya, %31,7 ise geleneksel medyaya güvendiğini ifade etmiştir. Ortaya çıkan sonuca göre öğrencilerin geleneksel medyaya yeni medyadan daha fazla güvendiğini görülmektedir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Medya Türlerine Güven Düzeyi Arasındaki Farklılıklar

Medya Türlerine Güven Düzeyi	Cinsiyet	N	X̄	SS	t-value	SD	Sig.
Gazetelerde yayımlanan haberlere/konulara güveniyorum	Kadın	236	3,26	0,84	4,117	419	,000
	Erkek	185	2,91	0,90			
Radyoda yayımlanan haber/programlara güveniyorum	Kadın	234	3,13	0,90	3,513	416	,000
	Erkek	184	2,80	1,01			
Televizyonda yayımlanan haber/programlara güveniyorum	Kadın	234	3,18	0,95	2,771	417	,006
	Erkek	185	2,91	1,04			
Dergilerde yayımlanan haberlere/konulara güveniyorum	Kadın	227	3,10	0,89	2,520	406	,012
	Erkek	181	2,28	1,05			

Tablo 3'de katılımcıların cinsiyetlerine göre medya türlerine güven düzeyi arasındaki farklılıklar görülmektedir. Katılımcıların cinsiyeti ile gazete, radyo, televizyonda ve dergilerde yayımlanan haberlere/konulara güven düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Buna göre gazete, radyo, televizyon ve dergilerde yayımlanan haber/konulara kadınların erkeklerle göre daha fazla güvendiği görülmektedir.

Tablo 4. Yaş İtibariyle Medya Türlerine Güven Düzeyi Arasındaki Farklılıklar

Medya Türlerine Güven Düzeyi	Yaş	N	X̄	SS	t-value	SD	Sig.
Televizyonda yayımlanan haber/programlara güveniyorum	20 ve Altı	202	3,20	0,96	2,858	404	,004
	20 Üstü	204	2,92	1,02			

Yaş itibariyle katılımcıların medya türlerine güven düzeyleri arasındaki farklılıklara bakıldığından televizyonda yayınlanan haber/programlara güven düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Tablo 4'e baktığımızda 20 ve altı yaş aralığındaki katılımcıların televizyonda yayımlanan haber/programlara 20 ve üstü katılımcılara göre daha fazla güvendiği görülmektedir.

Tablo 5. İletişim Fakültesi-Diger Öğrenciler İtibariyle Medya Türlerine Güven Düzeyi Farklığı

Medya Türlerine Güven Düzeyi	Öğrenci	N	X̄	SS	t-value	SD	Sig.
Sosyal Medyada yayımlanan haber/programlara güveniyorum	İletişim F.	52	2,30	0,91	2,178	418	,030
	Diger	368	2,60	1,03			

Yapılan analiz sonucu iletişim fakültesi öğrencileri ile diğer fakültelerde eğitim gören öğrencilerin medya türlerinden sosyal medyaya olan güven düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Tablo 5'e göre 5'li likert ölçek üzerinden iletişim fakültesi öğrencileri diğer fakültelerdeki

öğrencilere göre sosyal medyada yayımlanan haber/programlara daha az güvenmekte olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 6. Cinsiyete Göre Medyayı Takip Etme Amacı Arasındaki Farklılıklar

Medyayı Takip Etme Amacı	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t-value	SD	Sig.
Chat/Sohbet etme (haberleşme) amacıyla takip ediyorum	Kadın	233	3,27	1,25	2,050	411	,041
	Erkek	180	3,02	1,29			

Cinsiyete Göre Medyayı Takip Etme Amacı Arasındaki Farklılıklar tablo 6'da görülmektedir. Buna göre katılımcılardan kadınlar erkeklerle oranla medyayı daha çok chat/sohbet (haberleşme) amacıyla takip ettiği görülmektedir.

Tablo 7. Yaş İtibarıyle Medyayı Takip Etme Amacı Arasındaki Farklılıklar

Medyayı Takip Etme Amacı	Yaş	N	\bar{X}	SS	t-value	SD	Sig.
Bilgi edinme amacıyla takip ediyorum	20 ve Altı	206	3,89	0,80	2,078	408	,038
	20 Üstü	204	4,05	0,76			
Eğlenme amacıyla takip ediyorum	20 ve Altı	206	3,88	0,97	3,147	406	,002
	20 Üstü	202	3,57	1,05			
Sosyalleşme amacıyla takip ediyorum	20 ve Altı	206	3,35	1,17	2,401	407	,017
	20 Üstü	203	3,07	1,23			
Vakit geçirmeye amacıyla takip ediyorum	20 ve Altı	203	3,57	1,09	2,409	403	,016
	20 Üstü	202	3,31	1,16			

Katılımcıların Yaş İtibarıyle Medyayı Takip Etme Amacı Arasındaki Farklılıklar tablo 7 'de incelendiğinde 20 üstü yaş aralığındaki medyayı bilgi edinmek amacıyla takip ettiği, 20 ve altı yaş aralığındaki medyayı eğlenmek, sosyalleşmek ve vakit geçirmek amacıyla takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8. İletişim Fakültesi-Diğer Öğrenciler İtibarıyle Medyayı Takip Etme Amacı Arasındaki Farklılıklar

Medyayı Takip Etme Amacı	Oğrenci	N	\bar{X}	SS	t-value	SD	Sig.
Eğitim ve Kültür amacıyla takip ediyorum	İletişim F.	51	3,84	0,95	2,070	411	,039
	Diğer	362	3,55	0,94			

Yapılan analiz sonucuna göre iletişim fakültesi-diğer öğrenciler itibarıyle medyayı takip etme amacı arasındaki farklılıklar eğitim ve kültür amacıyla takip etme arasında bir farklılık ortaya çıkmıştır.tTablo 8 incelendiğinde iletişim fakültesi öğrencileri diğer fakültelerdeki öğrencilere göre medyayı eğitim ve kültür amacıyla daha fazla takip ettikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 9. Cinsiyete Göre Takip Edilen Program Türleri Arasındaki Farklılıklar

Takip Edilen Program Türü	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t-value	SD	Sig.
Haberleri takip ederim	Kadın	238	3,82	0,70	3,684	421	,000
	Erkek	185	4,07	0,69			
Belgeselleri takip ederim	Kadın	235	2,70	1,03	6,915	414	,000
	Erkek	181	3,44	1,16			
Tartışma programlarını takip ederim	Kadın	237	2,95	0,80	6,157	420	,000
	Erkek	185	3,45	0,90			
Spor programlarını takip ederim	Kadın	232	1,96	1,05	11,409	412	,000
	Erkek	182	3,35	1,43			

Yapılan analiz sonucunda cinsiyete göre takip edilen program türleri arasındaki farklılıklar tablo 9'da görülmektedir. Buna göre haber, belgesel, tartışma, spor, film, ekonomi ve tanıtım/reklam programlarını erkeklerin, yarışma, çocuk ve kadın programlarını ise kadınların daha fazla takip ettiği görülmektedir.

Tablo 10. Yaş İtibariyle Takip Edilen Program Türleri Arasındaki Farklılıklar

Takip Edilen Program Türü	Yaş	N	\bar{X}	SS	t-value	SD	Sig.
Eğlence/Müzik/Magazin programlarını takip ederim	20 ve Altı	204	3,37	1,17	3,119	401	,002
	20 Üstü	199	3,02	1,13			
Belgeselleri takip ederim	20 ve Altı	204	2,88	1,15	2,430	402	,016
	20 Üstü	200	3,16	1,14			
Tartışma programlarını takip ederim	20 ve Altı	205	3,05	1,38	2,907	402	,004
	20 Üstü	204	3,30	1,45			
Kadın programlarını takip ederim	20 ve Altı	206	1,70	1,01	2,342	403	,020
	20 Üstü	199	1,48	0,88			

Yaş İtibariyle Takip Edilen Program Türleri Arasındaki Farklılıklar incelendiği zaman eğlence/müzik/magazin programlarını ve kadın programlarını 20 ve altı yaş aralığında katılımcılar daha fazla takip ederken, belgeselleri ve tartışma programlarını 20 yaş üstü katılımcıların daha fazla oranda takip ettikleri görülmektedir.

Tablo 11. İletişim Fakültesi-Diğer Öğrenciler İtibariyle Takip Edilen Program Türleri Arasındaki Farklılıklar

Takip Edilen Program Türü	Öğrenci	N	\bar{X}	SS	t-value	SD	Sig.
Haberleri takip ederim	İletişim F.	52	4,13	0,71	2,245	423	,025
	Diğer	373	3,90	0,70			
Belgeselleri takip ederim	İletişim F.	52	3,40	1,21	2,553	416	,011
	Diğer	366	2,97	1,13			
Tartışma programlarını takip ederim	İletişim F.	52	3,56	0,92	3,432	422	,001
	Diğer	372	3,12	0,86			
Spor programlarını takip ederim	İletişim F.	51	3,22	1,50	3,544	414	,000
	Diğer	365	2,48	1,37			
Filmleri takip ederim	İletişim F.	50	3,84	1,00	2,683	416	,008
	Diğer	368	3,41	1,08			
Yarışma programlarını takip ederim	İletişim F.	52	2,44	1,14	2,074	419	,039
	Diğer	369	2,79	1,14			
Tanıtım/Reklam programlarını takip ederim	İletişim F.	50	2,76	1,19	6,058	412	,000
	Diğer	364	1,82	1,01			

İletişim fakültesi ile diğer fakültelerde eğitim gören öğrenciler itibariyle takip edilen program türleri arasındaki farklılıklarının analizi tablo 11'de görülmektedir. Ortaya çıkan sonuçlara göre iletişim fakültesi öğrencilerinin haber, belgesel, tartışma, spor, film ve tanıtım/reklam programlarını, diğer fakültelerdeki öğrencilere göre daha fazla oranda takip ederken, yarışma programlarını ise diğer fakültelerde eğitim gören öğrencilerin daha fazla takip ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 12. Cinsiyete Göre Medyaya Güvende Önemli Görülen Unsurlar Arasındaki Farklılıklar

Medyaya Güvende Önemli Görülen Unsurlar	Cinsiyet	N	\bar{X}	SS	t-value	SD	Sig.
Medya çalışanlarının deneyimi	Kadın	235	4,23	0,78	2,279	416	,023
	Erkek	183	4,04	0,94			
İçeriklerin izleyici/dinleyici/okuyucu istek ve ihtiyaçlarına uygunluğu	Kadın	231	4,54	0,69	2,235	413	,026
	Erkek	184	4,38	0,77			

Cinsiyete göre medyaya güvende önemli görülen unsurlar arasındaki farklılıklar incelendiğinde medya çalışanlarının deneyimini ve içeriklerin izleyici/dinleyici/okuyucu istek ve ihtiyaçlarına uygunluğu unsularını kadınların erkeklerle göre daha fazla önemli gördüğü sonucuna ulaşmıştır.

Tablo 13. Yaş İtibariyle Medyaya Güvende Önemli Görülen Unsurlar Arasındaki Farklılıklar

Medyaya Güvende Önemli Görülen Unsurlar	Yaş	N	\bar{X}	SS	t-value	SD	Sig.
Hız unsuru	20 ve Altı	203	3,90	0,92	2,058	400	,040
	20 Üstü	199	3,71	0,96			
Medya Kurumun İdeolojisi	20 ve Altı	204	3,99	1,02	2,245	401	,025
	20 Üstü	199	4,20	0,90			
Medyadaki içeriklerin açık ve anlaşılır olması	20 ve Altı	203	4,65	0,67	2,044	401	,042
	20 Üstü	200	4,52	0,70			

Yaş itibariyle medyaya güvende önemli görülen unsurlar arasındaki farklılıklar tablo 13'de görülmektedir. Buna göre hız unsuru ve medyadaki içeriklerin açık ve anlaşılır olması unsurlarını 20 ve altı yaş aralığındaki katılımcılar daha önemli bulurken, medya kurumunun ideolojisini 20 üstü yaş aralığındaki katılımcılar daha önemli bulmaktadır.

SONUÇ

Günümüzde geleneksel (Gazete, Televizyon, Radyo, Dergi) ve yeni medyada (İnternet, Sosyal Medya) verilen haberlerin ve programların güvenirliliğin sağlanması oldukça önemlidir. Çalışma bu tür ilgi ve amaçları kapsayan konular üzerinde odaklanma gereğinden doğmuştur. Yapılan araştırmada katılımcıların geleneksel medyaya yeni medyadan daha fazla güvendiği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca;

- Gazete, radyo, televizyon ve dergilerde yayımlanan haber/konulara kadınların erkeklerle göre daha gazla güvendiği,
- 20 ve altı yaş aralığındaki katılımcıların televizyonda yayımlanan haber/programlara 20 ve üstü katılımcılara göre daha fazla güvendiği,
- Kadınlar erkeklerle oranla medyayı daha çok chat/sohbet amacıyla takip ettiği,
- 20 ve altı yaş aralığındakilerin medyayı eğlenmek, sosyalleşmek ve vakit geçirmek amacıyla takip ettiği,
- Haber, belgesel, tartışma, spor, film, ekonomi ve tanıtım/reklam programlarını erkeklerin kadınlara oranla daha fazla takip ettiği, yarışma, çocuk ve kadın programlarını ise kadınların erkeklerden daha fazla takip ettiği,
- Eğlence/müzik/magazin programlarını ve kadın programlarını 20 ve altı yaş aralığındakiler daha fazla takip ederken, belgeselleri ve tartışma programlarını 20 yaş üstünün daha fazla oranda takip ettikleri,
- Medya çalışanlarının deneyimini ve içeriklerin izleyici/dinleyici/okuyucu istek ve ihtiyaçlarına uygunluğu unsularını kadınların erkeklerle göre daha fazla önemli gördüğü,
- Hız unsuru ve medyadaki içeriklerin açık ve anlaşılır olması unsurlarını 20 ve altı yaş aralığındaki katılımcılar daha önemli bulurken, medya kurumunun ideolojisini 20 üstü yaş aralığındaki katılımcılar daha önemli bulduğu, sonuçları ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın, medyaya güven konusuyla ilgili gelecekte yapılacak olan benzer çalışmaların sonuçlarıyla karşılaşmaları yapılması bakımından fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bundan sonraki araştırmacılarla, farklı üniversitelerde ya da kamuoyuna daha geniş bir örneklemde saha çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Balcı, Ş. ve Bekiroğlu, O. (2014). Medyanın Kritik ve Süreğen Dönemeci: Üniversite Öğrencilerinin Gözünden Medya Haberlerinin Güvenilirliği. Selçuk İletişim Dergisi, 8 (2), 192-217.
- Bayram, N. (2009). Sosyal Bilimlerde SPSS İle Veri Analizi. Bursa: Ezgi.
- Demirel, Y. (2008). Örgütsel Güvenin Örgütsel Bağlılık Üzerine Etkisi: Tekstil Sektörü Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma. Yönetim ve Ekonomi, 15(2), 180-194.
- Fogg B J et al. (2001). What Makes Web Sites Credible? A Report on a Large Quantitative Study, 3 (1), 61-68.
- Fukuyama, F. (1998). Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gezgin, S. (2002). Medyanın Toplumsal İşlevi ve Kamuoyu Oluşumu. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 1 (12), 11-20.
- Hosmer, Larue T. (1995). Trust: The Connecting Link between Organizational Theory and Philosophical Ethics. The Academy of Management Review, 20 (2), 379-403.
- Johnson, T. J., and Kaye, B. K., (2002). Webbelievability: A Path Model Examining How Convincence and Reliance Predict Online Credibility. Journalism and mass communication quarterly, 79(3), 619-642.
- Johnson, T. J., and Kaye, B. K., (2004). Wag the blog: How Reliance On Traditional Media And The Internet Influence Credibility Perceptions Of Weblogs Among Blog Users. Journalism and Mass Communication Quarterly, 81(3), 622-642.
- Kiousis, S. (2001). Public Trust or Mistrust? Perceptions of Media Credibility in the Information Age. Mass Communication and Society, 4 (4), 381-403.
- Kurtuluş, K. (1998). Pazarlama Araştırmaları. İstanbul: Avcıol.
- Meyer H. K, Marchionni D., and Thorson, E. (2010). The Journalist Behind the News: Credibility of Straight, Collaborative, Opinionated and Blogged “News”. American Behavioral Scientist, 54 (2), 100-119.
- Ural, A. ve Kılıç, İ. (2006). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi. Ankara: Detay.
- Wanta, W., and Hu, Y. W., (1994). The Effects Of Credibility, Reliance, And Exposure On Media Agenda-Setting: A Path Analysis Model. Journalism Quarterly, 71(1), 90-98.
- Weiner, A (2007). So Smart But How Intelligent People Lose Credibility—and How They Can Get It Back. John Wiley & Sons, Inc., San Francisco.
- Yılmaz, S. (2013). Medya Güvenilirliği: Gençlerin Medya Güvenilirliği Üzerine Ampirik Bir Çalışma (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- <https://www.erciyes.edu.tr/kategori/ERU-HAKKINDA/Sayilarla-ERU/2/67> Erişim Tarihi: 07.05.2018.

POLİTİK DAVRANIŞ ALGISININ ÖRGÜTSEL GÜVEN ÜZERİNE ETKİSİ: AMPİRİK BİR ARAŞTIRMA

Öğr. Gör. Dr. Neriman ÇELİK

Selçuk Üniversitesi, neriman.celik@hotmail.com

Öğr. Gör. Dr. Suudan Gökçe GÖK

Gazi Üniversitesi, suudangokce@hotmail.com

GİRİŞ

Örgütlerin belirsiz ve karmaşık bir çevrede faaliyette bulunuyor olması, kaynakların sınırlılığı buna karşın insanoğlunun sınırsız istekleri çalışanlar arasında güç mücadelelerine sebep olmaktadır. Çalışanların kendi istek ve beklenilerini karşılamak üzere çaba sarf etmeleri, örgütlerde de politik davranışları kaçınılmaz hale getirmektedir. Ancak örgütlerdeki bu politik süreçlerin çalışanlarda farklı olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Herkesin kendi çıkarlarına hizmet ettiği bir ortamda güven en fazla zedelenen faktör olabilmektedir. Bu bağlamda bu araştırma çalışanların örgütlerde karşılaşıkları bu politik davranışların örgütsel güven düzeyleri üzerine etkisini belirlemek amacıyla tasarlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın örneklemini bir kamu üniversitesindeki toplam 111 idari personel oluşturmaktadır. Üniversite bünyesinde bulunan fakülte, yüksekokul, meslek yüksekokulu ve diğer ilişkili birimlerde görev yapan toplam 111 idari personel alan araştırması yöntemi ile incelenmiş ve 111 anket dağıtılmıştır. Anket formlarının incelenmesi sonucu 102 anket geri dönmüş, bunlardan 13 tanesinin eksik ve boş bilgi içermesi nedeniyle araştırma dışı bırakılmış ve araştırma 89 personel üzerinden yapılmıştır. Araştırma kapsamından elde edilen veriler, SPSS 16 istatistik programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda politik davranış ile örgütsel güven arasında literatürdeki çalışmaların aksine pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Politik Davranış

Örgütlerin rasyonel modeli örgüt üyelerinin hedefe yönelik, düzenli, verimli ve uyumlu davranışlarının bir resmini sunsalar da, bu modelde örgütte çok sayıda gerçek davranış farklılıklar göstermektedir. Örgütsel işleyişin gerçekliği, genellikle, "*öngörüulen*" sistemle farklı olabilen yollarla veya "*acil*" sistemlerle birbirine bağlı bireyler ve gruplar arasındaki ağlarını ifade edebilmektedir (Bhatnagar, 1992).

Genel olarak organizasyonlar rasyonel varlıklar olarak ele alınır ve örgütlerdeki bireyler rasyonel aktörler olarak kabul edilmektedir. Örgütleri ve örgütteki davranışları incelemek için rasyonel bir mercek kullanan yönetim bilimcileri, bir organizasyondaki örgütsel davranışların mantıklı, sistematik ve adil olmasını beklemekte ve örgütler hayal edildiği gibi çalışmamışlarında hayal kırıklığına uğramaktadırlar. Politik bakış açısı, insanların politikanın kötü olduğunu ve kaçınılmasının gerektiğini düşünmek eğiliminde olduğu için ihmal edilmektedir. Bununla birlikte, her örgüt, sınırlı kaynaklar için rekabet eden, birbirlerini müzakere eden ve etkileyen ve kazananlar ve kaybedenler olan çeşitli çıkar gruplarından oluşmaktadır (Dubrin, 2009).

Örgütlerde politika, bireyi kişisel çıkarlarını koruma ve desteklemeye yönelik ödül ya da kaynak sunabilecek kişilere yönelik sosyal etki girişimleri olarak ifade edilebilir (Harris vd., 2005:29). Örgütsel politika, örgüt tarafından formal olarak onaylanmayan, bireyler, gruplar ve örgütler arasında uyuşmazlıklara ve yozlaşmalara yol açan girişimler ya da davranışları oluşturmaktadır (Ferris, vd., 1996: 234).

Örgütlerde hangi davranışların politik hangilerinin politik olmadığını belirlenebilmesi tespit edilecek durumlarla sağlanabilecektir. Politik davranış, iç-dış boyut, dikey-yatay boyut ve meşru-gayri meşru

boyut olmak üzere üç ana boyut kullanılarak anlaşılabilmektedir (Parrel ve Peterson, 1982). Bazı örgütlerde, yüksek düzeyde politik faaliyetler oldukça yaygın olup, bu davranışlar örgüt içinde sınırlı kalmaktadır. Diğer bazı örgütlerde ise bu politik etkinlik o kadar yoğunlaşır ki, çevrede yayılma göstermektedir (Bhatnagar, 1992).

Örgütsel Güven

Tüm örgütlerde örgütsel ilişkiler güven üzerine kurulmuştur. Örgütsel güven, örgütlenme, entegrasyon ve örgütlerde demokratik ortamın yaratılması için temel faktörlerden biri olup, örgütsel güven örgütlerin başarısında büyük önem arz etmektedir. Örgütsel güven, örgütler için için büyük avantajlara sahip olması sebebiyle çoğu kurum için önemli bir unsur olmaktadır (Fard ve Karimi, 2015).

Matthai (1989)'e göre örgütsel güven; çalışanların belirsiz ya da riskli bir durumla karşılaşıklarında örgütün taahhütlerinin ve davranışlarının tutarlı olduğuna dair inançlarını ifade etmektedir (Demircan ve Ceylan, 2003).

Örgütlerdeki politik davranışların çalışanlar üzerinde olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Bu olumsuz sonuçlardan birinin de çalışanların algıladıkları politik davranışların bireylerin örgütsel güven düzeylerini olumsuz olarak etkilediği söylenebilir. Literatürde bu konu üzerine çok fazla araştırma bulunmamakla beraber, yapılan çalışmalarдан biri olan Gultekin vd. 2016'e göre çalışanların politik davranış algılamaları örgütsel güven üzerinde negatif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda bu araştırma da algılanan politik davranış düzeyinin örgütsel güven üzerindeki etkisi değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bu doğrultuda hazırlanan araştırma sorusu şu şekildedir;

Çalışanların politik davranış algılamaları güveni negatif yönde mi etkilemektedir?

Ayrıca araştırmaya katılım gösteren katılımcıların demografik özelliklerinin politik davranış algısı ve örgütsel güvenleri üzerinde farklılıklarını ölçmek üzere testler yapılmıştır.

Araştırmaya katılım gösteren bireylere ilişkin tanımlayıcı istatistikler aşağıda Tablo 1 'de verilmiştir.

Tablo 1: Demografik Değişkenlere İlişkin Frekans (f) ve Yüzde (%) Dağılımları

Demografik Bilgiler	Sayı	Oran(%)
Cinsiyet	Kadın	23
	Erkek	66
Eğitim	Lisans	29
	Lisansüstü	60
Medeni Durum	Evlı	45
	Bekar	44
Yaş Grup	21-25 Yaş	2
	26-30 Yaş	13
	31-35 Yaş	21
	36-45 Yaş	43
	46-51 Yaş	10

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların %74,2'si erkeklerden %25,8'i kadınlarından oluşmaktadır. Lisansüstü eğitime sahip kişiler tüm katılımcıların %67,4'ünü oluştururken ağırlıklı yaş grubunun 30 yaş üstü kişilerden oluştuğu görülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmamanın Örneklemi

Bu amaç doğrultusunda araştırmamanın örneklemi bir kamu üniversitesindeki toplam 111 idari personel oluşturmaktadır. Bu kapsamda üniversite bünyesinde bulunan fakülte, yüksekokul, meslek yüksekokulu ve diğer ilişkili birimlerde görev yapan toplam 111 idari personel alan araştırması yöntemi ile incelenmiş ve 111 anket dağıtılmıştır. Anket formlarının incelenmesi sonucu 102 anket geri dönmüş, bunlardan 13 tanesinin eksik ve boş bilgi içermesi nedeniyle araştırma dışı bırakılmış ve araştırma 89 personel üzerinden yapılmıştır.

Araştırmamanın Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplam aracı olarak anket kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu üç bölümünden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili sorular, ikinci bölümde “*Politik Davranış Ölçeği*” ve üçüncü bölümde ise “*Örgütsel Güven Ölçeği*” oluşan sorulardan oluşmaktadır. Ölçeklerin tamamında 5'li Likert derecelendirmesi kullanılmıştır.

Araştırmada kullanılan politik davranış ölçeği Kaçmar ve Ferris (1991) tarafından geliştirilmiş olup, Erol (2015) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Araştırmada kullanılan ikinci ölçek olan örgütsel güven ölçeği ise Nyhan ve Marlow (1997) tarafından geliştirilmiş, Demircan (2003) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Araştırma Bulguları

Toplamda 89 kişilik örneklemden ve beşli tip likert tipi 33 maddeden (sorudan) oluşan anketin güvenilirliğinin analiz edilmesi için Cronbach'ın Alfa istatistiği testi uygulanmış ve sonuçlar aşağıda Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Analiz Sonuçları

Cronbach Alfa	Boyut Sayısı
,915	33

Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda elde edilen Cronbach'ın Alfa değerinin, 0,915 gibi bir değer çıktıgı görülmüştür. Bu sonuçlara göre, anketin güvenilirliğinin %91,5 gibi yüksek ve kabul edilebilir bir değer olduğu görülmektedir.

Korelasyon Analizi

İlgilenilen boyutlar arasındaki ilişki düzeyini gösteren Pearson Korelasyon testi sonuçları aşağıda Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Pearson Korelasyon Analizi

	Yöneticiye güven	Örgüte güven	Yükselmek için gerekeni yapmak	Genel Politik Davranış	Dürüstlük İş Ahlaklı	Örgütsel Politika Algısı	Örgütsel Güven
Yöneticiye güven	1	-,235*	,877**	,846**	-,292**	,853**	,892**
Örgüte güven	-,235*	1	-,352**	,079	,817**	,115	,230*

Yükselmek için gerekeni yapmak	,877**	-,352**	1	,704**	-,467**	,815**	,714**
Genel Politik Davranış	,846**	,079	,704**	1	,039	,924**	,884**
Dürüstlük İş Ahlakı	-,292**	,817**	-,467**	,039	1	,092	,088
Örgütsel Politika Algısı	,853**	,115	,815**	,924**	,092	1	,907**
Örgütsel Güven	,892**	,230*	,714**	,884**	,088	,907**	1

Yukarıdaki Tablo 3 incelendiğinde, yöneticiye güven faktörünün yükselmek için gerekeni yapmak, genel politik davranış, örgütsel politika algısı ve örgütsel güven faktörleri ile pozitif yönlü ve çok güçlü bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Örgütsel politika algısı ile örgütsel güven algısı arasında ise pozitif yönlü ve güçlü bir ilişki mevcuttur.

İlgili boyutları cinsiyete göre istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğini araştıran bağımsız örneklem t-testi sonuçları aşağıda Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: Cinsiyete Göre Bağımsız Örneklem t-testi

	Cinsiyet	N	Ortalama	Std Sapma	p
Yöneticiye güven	Kadın	23	3,8696	1,29217	0,134
	Erkek	66	4,2841	1,07071	
Örgüte güven	Kadın	23	1,8696	,99107	0,176
	Erkek	66	1,8523	1,08750	
Yükselmek için gerekeni yapmak	Kadın	23	4,0237	,74221	0,947
	Erkek	66	4,2094	,66384	
Genel Politik Davranış	Kadın	23	3,3623	,75987	0,266
	Erkek	66	3,5455	,61293	
Dürüstlük İş Ahlakı	Kadın	23	1,6196	1,12277	0,250
	Erkek	66	1,5492	1,06719	
Örgütsel Politika Algısı	Kadın	23	3,3768	,49735	0,250
	Erkek	66	3,5130	,47866	
Örgütsel Güven	Kadın	23	3,2029	,88614	0,142
	Erkek	66	3,4735	,70258	

Tablo 4 incelendiğinde, cinsiyete göre grup ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak önemsiz olduğunu iddia eden $H_0: \mu_1 = \mu_2$ hipotezinin tüm boyutlar için reddedilemeyeceği görülmüştür.

Eğitim durumuna göre gruplar arasındaki farklılıkların önemini araştıran bağımsız örneklem t-testi sonuçları aşağıda Tablo 5'de verilmiştir.

Tablo 5: Eğitim Durumuna Göre Bağımsız Örneklem t-testi

	Eğitim	N	Ortalama	Std. Sapma	p
Yöneticiye güven	Lisans	29	4,2629	1,09144	0,623
	Lisansüstü	60	4,1354	1,16814	
Örgüte güven	Lisans	29	1,6724	,85853	0,255
	Lisansüstü	60	1,9458	1,13784	
Yükselmek için gerekeni yapmak	Lisans	29	4,2602	,59550	0,347
	Lisansüstü	60	4,1136	,72489	
Genel Politik Davranış	Lisans	29	3,5000	,46718	0,985
	Lisansüstü	60	3,4972	,73164	
Dürüstlük İş Ahlaklı	Lisans	29	1,2155	,54167	0,007*
	Lisansüstü	60	1,7375	1,22338	
Örgütsel Politika Algısı	Lisans	29	3,4631	,35814	0,843
	Lisansüstü	60	3,4849	,53757	
Örgütsel Güven	Lisans	29	3,3994	,60314	0,969
	Lisansüstü	60	3,4056	,82773	

Tablo 5 incelendiğinde, eğitim seviyesine göre boyut ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak önemsiz olduğunu iddia eden $H_0: \mu_1 = \mu_2$ hipotezinin düüst iş ahlaklı boyutu için ($0,007 < p (0,05)$) reddedileceği görülmektedir. Dolayısıyla eğitim durumu dürüstlük iş ahlaklı boyutu üzerinde etkilidir denebilir. Diğer boyutlar için böyle bir durum söz konusu değildir.

Yaş gruplarının ilgili boyutlar açısından farklılık yaratıp yaratmadığını araştıran tek yönlü varyans analizi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 6: Yaş Gruplarına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Tablosu

		Kareler Toplamı	S.d	Ortalama Kare	F	p
Yöneticiye güven	Gruplar Arası Hata	7,063	4	1,766	1,385	,246
	Grup İçi Hata	107,118	84	1,275		
	Toplam Hata	114,182	88			
Örgüte güven	Gruplar Arası Hata	,552	4	,138	,118	,976
	Grup İçi Hata	97,934	84	1,166		
	Toplam Hata	98,486	88			
Yükselmek için gerekeni yapmak	Gruplar Arası Hata	3,880	4	,970	2,174	,079
	Grup İçi Hata	37,471	84	,446		
	Toplam Hata	41,351	88			
Genel Politik Davranış	Gruplar Arası Hata	2,610	4	,652	1,562	,192
	Grup İçi Hata	35,084	84	,418		

	Toplam Hata	37,694	88			
	Gruplar Arası Hata	1,928	4	,482	,405	,804
Dürüstlük İş Ahlakı	Grup İçi Hata	99,918	84	1,189		
	Toplam Hata	101,846	88			
	Gruplar Arası Hata	2,035	4	,509	2,295	,066
Örgütsel Politika Algısı	Grup İçi Hata	18,616	84	,222		
	Toplam Hata	20,651	88			
	Gruplar Arası Hata	3,650	4	,912	1,632	,174
Örgütsel Güven	Grup İçi Hata	46,960	84	,559		
	Toplam Hata	50,610	88			

Tablo 6 incelendiğinde gruplar arasındaki farklılıkların istatistiksel olarak önemsiz olduğunu iddia eden $H_0: \mu_1 = \mu_2 = \dots = \mu_n$ hipotezinin tüm gruplar için reddedilmeyeceği görülmektedir.

Yapılan regresyon analizi sonuçlarını gösteren Tablo 7 aşağıda verilmiştir.

Bu modelde örgütsel politik davranış algısı modele en yüksek düzeyde katkı yapan değişkendir. Dürüstlük, iş ahlaki boyutlarının örgütsel güven üzerine etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 7: Politik Davranış Algılarının Örgütsel Güven Üzerine Etkisi Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Standartlaştırmamış Katsayılar		Standartlaştırmış Katsayılar	t	p
	B	Std. Hata			
Sabit Terim	-1,238	,265		-4,670	,000*
Genel Politik Davranış	,367	,134	,317	2,749	,007*
Dürüstlük İş Ahlakı	,014	,031	,019	,434	,665
Örgütsel Politika Algısı	,959	,181	,613	5,299	,000*

Bağımlı Değişken: Örgütsel Güven, $R^2=0,832$, $F:146,389$ ($p:0,000$)

Tablo 7 incelendiğinde örgütsel güven bağımlı değişken olarak kurulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($F: 146,389$). Genel politik davranış, dürüst iş ahlaki ve örgütsel politika algısı boyutları örgütsel güvende meydana gelen değişimin %83,2'sini açıklamaktadır. Ayrıca, örgütsel politika algısı üzerinde meydana gelen 1 standart sapmalık artış örgütsel güven algısında 0,613 standart sapmalık artışa sebep olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmmanın amacı çalışanların örgütlerinde algıladıkları politik davranışların örgütsel güven düzeyleri üzerine etkisini tespit etmektedir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında, politik davranış algılamasının örgütsel güven üzerinde negatif etki yapacağı düşüncesi ile kurulan araştırma sorusu olan *politik davranış algısı örgütsel güveni negatif mi etkilemektedir?* Yapılan korelasyon ve regresyon analizleri sonucunda doğrulanmamaktadır. Bu durumda çalışmanın hissettiği politik davranışlar, o çalışanların örgütsel güvenlerinin azalmasına yol açmamaktadır. Araştırmmanın sonuçları literatür de yer alan benzer araştırma sonuçlarından farklılık gösterdiği görülmüştür.

Bu modelde örgütsel politik davranış algısı modele en yüksek düzeyde katkı yapan değişkendir. Dürüstlük, iş ahlaki boyutlarının örgütsel güven üzerine etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Örgütsel politika algısı ile örgütsel güven algısı arasında ise pozitif yönlü ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Araştırma bulgularına göre; yöneticiye güven faktörünün yükselmek için gerekeni yapmak, genel politik davranış, örgütsel politika algısı ve örgütsel güven faktörleri ile pozitif yönlü ve çok güçlü bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarının genelleşebilmek amacıyla farklı örgütlerde benzer araştırma sorularının değerlendirilmesi amacıyla yeni araştırma sonuçlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bhatnagar, Deepti, (1992). Understanding Political Behaviour in Organizations: A Framework, journals.sagepub.com
- Demircan, N. & Ceylan, A. (2003). Örgütsel Güven Kavramı : Nedenleri ve Sonuçları, YÖNETİM VE EKONOMİ, 10 (2).
- Dubrin, A. (2009). Political Behavior in Organizations, Sage Publications, Thousand Oaks, California.
- Ferris, G.R. & Frink, D, Galang, M. (1996). Perceptions of organizational politics: prediction, stress-related implications, and outcomes, Human Relations. 49(2), 233-66.
- Harris, K.J. & James, M., Boonthanom, R. (2005). Perceptions of organizational politics and cooperation as moderators of the relationship between job strains & intent to turnover, Journal of Managerial Issues. 17(1), 26-42.
- Erol, E. (2015). Perceptions of Organizational Politics Scale (POPS) Questionnaire into Turkish: A Validity and Reliability Study, International Journal of Assessment Tools in Education, 2 (1).
- Fard, P. & Karimi, F. (2015). The Relationship between Organizational Trust and Organizational Silence with Job Satisfaction and Organizational Commitment of the Employees of University, International Education Studies, 8 (11).
- Gültekin, Z. & Cindiloglu, M., Polatçı, S. (2016). Güvenirsek Tükenmez Miyiz? Politik Davranış, Örgütsel Güven ve Tükenmişlik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, Örgütsel Davranış Araştırmaları Dergisi 1 (1).
- Parrel, D. & Peterson, S. (1982). Patterns of Political Behaviour in Organizations, Academy of Management Review, 7 (3).

TERMAL TURİZM

Çetin TOPUZ Selçuk Üniversitesi ctopuz@selcuk.edu.tr

GİRİŞ

Dünyada sağlıklı yaşama bilincinin hızla gelişmesi ile birlikte sağlık amaçlı seyahat hareketleri hızla artmaktadır. Dünya nüfusu içerisinde yer alan yaşlı birey sayısının artması insanların sağlıklarını koruma ihtiyacını öne çıkarmıştır. Böylece daha kaliteli bir yaşam sürdürmek isteyen insanlar kendi ülkeleri içinde ya da dışında sağlık hizmeti alabilmek için seyahat etmektedirler. Günümüzde deniz, kum ve güneş odaklı klasik tatil anlayışı turizm sektörü için temel hizmet alanını oluştursa da SPA ve WELLNESS uygulamaları çağdaş ve modern bir sağlık hizmeti için hızla gelişmektedir. Termal turizm; sıcak su kaynaklarının rahatlatıcı ve tedavi edici özelliklerini kullanarak ve tıp hekimliğinin desteği ile fizik tedavi, rehabilitasyon uygulamaları ile sunulan sağlık hizmetidir. Termal suların modern tesislerde rahatlatıcı ve tedavi edici kullanımı dünya da ve ülkemizde son yıllarda giderek daha fazla önem verilen bir hizmet türüne dönüşmüştür. Bu durum termal turizmin bir sektör olarak gelişmesini sağlamıştır. Termal turizm işletmelerinin etkin kullanımı, tesislerin güncel şartlara uygun donanımla kendini yenilemesini ve hizmet standardını ve kalitesini artırmasını zorunlu kılmaktadır. Günümüzde termal turizm işletmeleri; insanlara sadece sağlık hizmeti değil, aynı zamanda turistin diğer ihtiyaçları içerisinde yer alan dinlenme, eğlenme, yiyecek-içecek ve toplantı gibi alternatifleri de tamamlayıcı bir hizmet olarak sunmaktadır.

1.Termal Turizm

“Sağlıksız ve monoton bir yaşamdan uzaklaşmak isteyen insanlar; doğaya yönelmek ve doğal kaynakları kullanmak istemektedirler. Bu istek insanların özellikle fiziksel bir rahatlama sağladığına inandıkları termal kaynakların kullanımını öne çıkarmıştır. İlkçağlardan beri insanlık tarihinde önemli bir yer tutan sıcak su kaynakları, yaşam alanlarının seçiminde etkili olmuştur. İnsanlar sıcak su kaynaklarından içme suyu, kullanma suyu ve şifali su olarak yararlanmışlardır” (Şimşek, 1991: 5). Termal turizmin merkezini bir bölgede var olan sıcak su kaynaklarının ya da çamur banyolarının ve içmelerin bulunduğu yerler oluşturmaktadır. Termal turizm merkezlerinde sağlığına kavuşturmak isteyen insanlara fizik tedavi, rehabilitasyon, banyo kürleri, masaj, akupunktur ve SPA&WELLNESS teknikleri uzman kişiler tarafından uygulanmaktadır.

“Termal tesisler hem insan sağlığını iyileştirici aktiviteler hem de boş zaman değerlendirme amacıyla eğlenme ve dinlenme olanaklarını kapsayan birçok hizmeti bir arada bulundurabilmektedirler” (Gülmez, 2012: 32). Termal turizmin gelişmesini sağlayan unsurlar; istihdam, sürdürülebilir olması, termal dışındaki diğer turizm ürünleri ile entegre olabilmesi ve 12 ay kullanılabilir olmasıdır. Termal turizmde iki temel amaç vardır. Birinci

temel amaç; insanların güzelleşme isteği ve zinde kalma arzusudur. İkincisi ise herhangi bir sağlık sorununu tedavi amaçlı yaptığı seyahat hareketidir

Termal Turizmin sağladığı yararları da şu şekilde belirtebiliriz (Sandıkçı, 2008:16 ; Belkayalı, 2009:71; Akbulut, 2010:39)

- Termal turizm, tesislerde insan sağlığını iyileştirici aktivitelerin yanı sıra, sağlıklı ve zinde insan yaratma amaçlı eğlence ve dinlenme olanakları da sağlamaktadır,
- Termal turizm, diğer turizm türleriyle çabuk ve kolay bütünlüğerek bölgesel turizmin dengeli gelişimini sağlamaktadır,
- Termal turizm, türüyle 12 ay turizm olanağı sağlamaktadır,
- Termal turizm, tesisleşmede maliyetini kısa sürede amorti eden, karlı ve rekabet gücüne sahip yatırımlara olanak sağlamaktadır,
- Termal turizm, yeni tesisleşme modernizasyonuyla yüksek istihdam olanakları oluşturmaktadır.

Termal turizmin özelliklerine geçmeden önce bir turizm çeşidi olarak tercih edilmesinin nedenlerini şu şekilde ifade edebiliriz (Göçmen, 2008:46);

- Değişen tüketici kalıpları,
- Yaşlanan Avrupa nüfusu,
- Kıyı turizminin mevsimlik olma özelliğine karşın termal turizmin yılın tüm aylarında uygulanabilir olması,
- Konaklama ya da tedavi-kür süresinin (21 gün) uzun olması,
- Kimyasal ve yapay ilaçlardan kaçış olarak alternatif tedavi yöntemlerinden biri olan termal sulara ilginin giderek artması, şeklinde ifade edilebilir.

Bu tercih sebeplerinin yanı sıra termal turizmde bir takım özellikler bulunmaktadır.

Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Göçmen, 2008:47-50);

- Termal turizm müşterilerini genellikle üçüncü yaş grubundaki kişiler oluşturmaktadır.
- Kitlelerin turizme kendiliğinden katılması güç olduğundan, özel önlem ve işletmeler bu katılımayı sağlamak veya yardımcı olmaktadır.
- Termal turizm kavramı, isminden de anlaşılacağı gibi turizm olayını da içinde barındırır.
- Termal turizm, tıp mensuplarını ilgilendirmesi ve turizm olayını da içinde barındırması nedeni ile kendine özgü bir turizm türüdür.

➤

1.1.Termal Turizmin Önemi

Ülkemizde ve dünyada turizm çeşitliliği açısından termal kaynaklar önemli avantajlar sunmaktadır. Özellikle teknolojik kaynakların turizm tesislerinde entegre kullanımı ile birlikte daha önce sınırlı bölgelerde kullanılan termal uygulamalar artık tüm bölgelerimizde nitelikli işletmelerde bir ürün olarak misafirlere sunulmaktadır. Dağlık bir bölgedeki kayak otelinde ya da deniz kıyısında ki resort otelde ve ya şehir merkezinde ki otellerimizde çok rahat SPA&WELLNESS uygulamaları görülmektedir. Türkiye'de 1.500'den fazla jeotermal kaynak bulunmakta ve bu kaynak zenginliği ile dünyada ilk on ülke arasına girmektedir. Sosyal ve ekonomik gelişmelere paralel olarak gelişmiş ülkelerde değişen dünya görüşü ile beraber yaşam tarzı ve kalitesine verilen önem hem artmakta hem de farklılaşmaktadır.

Sağlıklı bir yaşamın sürdürülmesinde, insan sağlığının korunmasında doğal kaynakların kullanılması gittikçe daha çok tercih edilmektedir.

“Avrupa’da (özellikle Doğu Avrupa’da) genellikle kür terapisi olan tedavi amaçlı kaplıca hizmetleri ön plana çıkarılmaktadır. ABD, Kanada ve çoğu Asya ülkelerinde tatil amaçlı ülkeyi ziyaret eden insanlara kaliteli sağlık hizmeti (wellness/rahatlama) verilmektedir” (Gürbunar ve Gündüz, 2014).

2.Termal Turizm Kavramları

Turizm ekonomisi açısından bakıldığında termal turizm, turistik faaliyetleri bütün yıla yayarak dört mevsim yararlanılmasına olanak sağlayabileceği gibi oldukça fazla önem arz eden bir yaklaşım sahiptir. Farklı bekleneleri olan turistlere hizmet verebilme potansiyeline sahip olan termal turizm, turistik faaliyetleri bütün bir yıla yayarak karşılayabilmektedir. Termal turizme katılan insanlara sunulan tedavi ve rahatlama amaçlı hizmetleri şu şekilde belirtebiliriz.

Kaplıca

Klimatizm

Üvalizm

Termal Kür

Balneoterapi

Peloidterapi

Hidroterapi

Talassoterapi

İnhalasyon uygulamaları

SPA ve WELNESS

Speleojerapi

3.Termal Turizm İşlevleri

Termal turizmin insanların sağlığına kavuşmaya, istirahat etmeye, eğlenmeye, rahatlamaya ve yer değiştirmeye yönelik bir turistik hareket arz etmesi, farklı işlevlerini de ortaya çıkarmaktadır. Bunlar; sağlık, sosyo- kültürel, çevresel ve ekonomik işlevlerdir.

Sağlık işlevi; *“Eski çağlardan itibaren insanların yer değiştirmeleri için önemli bir gereklilik olmuştur. Su, insan yaşamında önemli bir yere sahip olmuştur ve çeşitli hastalıklardan korunmada ve bazı hastalıkların tedavisinde şifalı sulardan yararlanma yoluna gidilmiştir”* (Tengilimoğlu ve Karakoç, 2013: 82). Termal turizm merkezlerinde hastalıkların tedavisi için sağlık hizmetleri kullanılmaktadır. Cilt hastalıkları, romatizma ağrıları, fizik tedavi gibi

bir çok hastalık bu merkezlerde tedavi edilmektedir. Doktor kontrolünde yapılan kür uygulamaları tedavinin daha sağlıklı geçmesini sağlamaktadır..

Sosyo- kültürel işlev: geçmiş dönemlere ait yaşamların var olduğu alanlarda daha önce kaplıca olarak kullanılmış yapıların restorasyon çalışmaları ile tekrar kullanımı sağlanabilir. Ayrıca, mağaralarımızın sağlık amaçlı özelliklerinin vurgulanması kullanımı öne çıkarılır ve bölgedeki seyahat hareketleri arttırılır. Bölgede ki seyahat hareketliliği termal tesislerin kurulmasını, bölgenin sosyo- kültürel gelişmesinin sağlanması teşvik eder.

Ekonomik işlev: termal turizm merkezlerinde sağlık hizmeti almak için gelen misafirler öncelikli olarak konaklama hizmeti alarak ekonomik bir gelir oluştururlar. Bunun dışında dinlence amaçlı aktiviteler, toplantı organizasyonları, tedavi amaçlı uygulanan kürlerden elde edilen gelirler olarak sıralanabilir.

Çevresel işlev ise: “*Sağlıklı ve zinde bir viçuda ve akıl sağlığına sahip olabilmek adına yapılan bu turizm hareketinde yararlanılan termal kaynakların, mağaraların, çamurların ve önceki bölümlerde belirtilen tüm varlıkların meydana gelebilmesi iyi bir bitki örtüsü ve iklime sahip olabilmeye ve bunların korunabilmesine bağlıdır. Bu nedenle termal kaynakların bulunduğu alanlarda, bu kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması için çevre dostu uygulamaların önemi büyüktür*”(Aktaran: Tengilimoğlu ve Karakoç, 2013: 85).

“*Son yıllarda termal turizmi ön plana çıkarmak amacıyla halkın kaplıca bölgelerinde düşük bedeller ödeyerek kalıcı konut edinmesini sağlayan devre mülk sisteminin yaygınlaşması kontrollsüz yapılışmaya ve bu kontrollsüz yapılışma ise gelişigüzel su kullanımı ile israfa neden olabilmektedir*” (Toktaş, 2015: 123).

4.Termal Turizmde Hedefler

“*2014 yılında yayınlanan Türkiye sağlık turizmi cep kitabında Sağlık bakanlığının termal turizmle ilgili hedefleri kısa, orta ve uzun vadeli olarak belirtilmiştir*” (Aydın, 2014:150). Kısa vadede termal turizm kaynaklarının bulunduğu sahalar dikkate alınarak bu alanlarda etaplama çalışmaları ile tüm kaynakların değerlendirilmesi düşünülmüştür. Belirlenen bölgelerde yapılacak çevre düzenlemeleri ile 250 bin yatak kapasitesinin oluşturulması hedeflenmektedir. Jeotermal suların etkin bir şekilde dağıtılması amacıyla bölgelerde dağıtım şirketlerinin kurulması yönünde çalışmalar yapılacaktır.

Orta vadede ise termal turizm merkezlerinde imar planları ile revizyon imar planlama çalışmaları tamamlanacaktır. Bu çalışmaların tüm ülke geneline yayılması ile bir milyon yatak kapasitesine ulaşılması hedeflenmektedir. Termal turizme yönelik 200 bin yatak kapasiteli tesisin işletmeye açılması beklenmektedir.

Son olarak uzun vadede yapılması düşünülen çalışmalar şu şekildedir.

- Ülkemizin Avrupa'da Termal Turizm konusunda birinci destinasyon ülke olması
- Termal amaçlı 15 milyon turistin ülkemize gelmesi
- Termal Turizme yönelik 500 bin tesisin işletmeye açılması hedeflenmektedir.

5.Türkiye'de Termal Turizm

Türkiye'nin jeolojik özellikleri nedeniyle Anadolu topraklarında yaşam sürmüş tüm medeniyetler termal kaynaklar kullanılmıştır. Hitit medeniyeti döneminde kullanılan şifali sular(Eflatun Pınar Hitit Güneş Anıtı), Roma medeniyeti döneminde kullanılan kaplıca ve hamamlar öne çıkmaktadır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmeye başlamasıyla yerleşim planı içerisinde öne çıkan bedesten, hamam ve mescitlerin kullanımı geçmiş medeniyetlere ait hamamların tekrar tadilat ve değişikliklerle birlikte kullanımını sağlamıştır.

“Cumhuriyet sonrası dönemde Türkiye'de yer altı sıcak su kaynaklarının kullanımı ile ilgili en önemli gelişme Atatürk döneminde gerçekleştirilmiştir. Atatürk'ün isteği ile 1936 yılında Yalova'da termal otelin temeli atılarak Türkiye'de termal otel gelişiminin ilk adımı atılmıştır. Türkiye, termal kaynak varlığı açısından Avrupa'ya göre fiziksel ve kimyasal özellikleri ile üstünlük sağlamaktadır. Bu yüzden ülkemiz Avrupa'da ilk 10 ülke içerisinde yer almaktadır” (Özgen, 2010: 1402). Termal turizm tesislerinde geçmişte kaplıca kullanımını ön plana çıkarken, günümüzde kullanım alanları çeşitlenmiştir. Bu kullanımlar içerisinde içmeler, fizik tedavi, kür tedavileri ve özellikle SPA&WELLNESS uygulamaları öne çıkmıştır. *“Ülkemizdeki bu zenginliğin daha etkin kullanılabilmesi amacıyla 2007 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığınca iki adet strateji hazırlanmıştır. “Birincisi turizm sektörünün sürdürülebilirliği için Türkiye Turizm Stratejisi (2023), ikincisi ise Türkiye turizmindeki sorunların belirlenmesi ve çözümü için Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007-2013)'dır”* (Kültür ve Turizm Bakanlığı: 2007: 3).

Ülkemizde termal turizm kaynakları için yılda yaklaşık 7 milyon kişi ülkemizdeki kaplıcalara gelmektedir. İç turizm talebinin bu kadar yüksek olması sebebiyle hazırlanan Termal Turizm Master Planı ile de ülkemizde termal alanda büyük gelişmeler kaydedilmiştir (Hemidov, 2012: 2).

Bu gelişmelerin yanı sıra altyapı eksiklerinin tamamlanması ve çeşitlendirilmesi için yapılan Devlet Planlama Teşkilatı Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planında da sağlık turizmine yer verilmesi de önemli bir adım olmuştur (Edinsel ve Adıgüzel, 2014: 176,177).

Bu planlamada (Sağlık Bakanlığı,2015:1);

- Termal turizmde 100.000 yatak kapasitesinin oluşturulması ve 3 milyar dolarlık gelir elde edilmesi,
- Termal turizmde 1.500.000 (600.000 tedavi sebebi ile) yabancı termal turiste hizmet sunulması ve 750.000 medikal yabancı hastanın tedavi edilmesi,

- 3. yaş turizminde 150.000 yabancı turistin ülkemizi ziyaret etmesi ve 3. yaş turizminde 10 bin yatak kapasitesi oluşturulması,
- Ülkemizin medikal turizmde dünyanın ilk 5 ülkesi içerisinde olması ve 5,6 milyar dolar gelir elde edilmesi planlanmıştır.

Sağlık turizmine, 10. Kalkınma planında yer verilmesiyle birlikte ülkemiz turizm sektöründe önemi giderek artmaya başlamıştır. (Bayın, 2015: 50). Yapılan planlamaların amacı özellikle dış pazarda önemli bir turist sayısına ve turizm gelirine ulaşmaktadır. Bu çalışmalar ülkemizde bulunan termal kaynak potansiyelini öne çıkarmış ve insanların termal turizm sektörüne yatırım yapması sağlanmıştır. TÜRSAB (2014) tarafından hazırlanan raporda 2013'te sağlık turizmi için ülkemizi tercih eden kişi sayısı 480 bine ulaşmıştır. İskandinav ülkelerinde, Almanya ve Hollanda da sağlık giderlerinin yüksek olması bu hizmet alımının daha uygun ücret koşullarında alınması için ülkemizi ön plana çıkarmıştır.

2014 yılı verilerine göre 229 adet termal kaynak bulunmaktadır. Termal turizm ve içme suyu kaynağı olarak kullanılan bu 229 kaynağın bölgesel olarak dağılımı tablo.1'de gösterilmektedir. Termal kaynakların çoğunuğu Ege olmak üzere Marmara ve İç Anadolu bölgelerinde toplanmıştır. Bölgelerdeki termal kaynaklar sıcaklık aralığı açısından birbirinden farklılık göstermektedir. Ancak genel bakımda kaynakların %37'sini çok sıcak sular oluşturmaktadır.

Tablo.1. Bölgelere göre termal turizm amaçlı kaynakların dağılımı

Bölge Adı	Soğuk Sular (0-19°C)	Sıcak Sular (20-25°C)	Sıcak Sular (36-36o C)	Çok Sıcak Sular (46-99o C)	To plam
Marmara	7	8	8	30	53
Ege	5	17	28	31	81
İç Anadolu	10	10	14	17	51
Karadeniz	4	4	3	3	14
Akdeniz	1	3	2	-	6
Doğu ve G.doğu	4	7	8	5	24
Toplam	31	49	63	86	229

Kaynak: www.saturk.gov.tr

Sağlık ve termal turizmin geliştirilmesi sebebiyle Türkiye'deki jeotermal potansiyeller göz önünde bulundurularak yedi termal bölgede ki yer alan illerimiz şu şekilde belirtilmiştir. (Özdemir, 2015: 8):

- Güney Marmara Termal Turizm Kentleri Bölgesi (Çanakkale, Balıkesir, Yalova),
- Frigya Termal Turizm Kentleri Bölgesi (Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak, Eskişehir, Ankara),
- Güney Ege Termal Turizm Kentleri Bölgesi (İzmir, Manisa, Denizli, Aydın),
- Orta Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi (Yozgat, Kırşehir, Nevşehir, Niğde) öncelikli geliştirilecek bölgeler olarak belirlenmiştir.

Ayrıca;

- Kuzey Anadolu Termal Turizm Kentleri Bölgesi (Amasya, Sivas, Tokat, Erzincan),
- Doğu Marmara Termal Turizm Kentleri Bölgesi (Bilecik, Kocaeli),
- Batı Karadeniz Termal Turizm Kentleri Bölgesi (Bolu, Düzce, Sakarya) bölgeleri dâhil edilmiştir.

Termal turizmdeki bakış açısı; termal suların yıkama amaçlı kullanımı haricinde insan sağlığı, eğlence, dinlence, zindelik, rekreatif ve spor tesisleri gibi olanakların yer aldığı ve 12 ay boyunca hizmet verebilen tesislerin varlığıdır.

Termal turizmden sağlanan imkânlardan bazıları şunlardır (Özdemir, 2015: 5):

- Kür merkezi (tedavi) uyumuna sahip kuruluşların maliyetini çabuk geri ödeyen karlı ve rekabet gücüne sahip yatırımlar olması,
- 12 ay turizm yapma imkânı,
- Termal tesislerde bireyin sağlığını iyileştirici aktivitelerin yanı sıra sağlıklı-zinde insan yaratma, eğlence ve dinlence olanaklarının da bulunması,
- Tesislerde yüksek doluluk oranına ulaşılması,
- Yüksek istihdam oluşturulması,
- Diğer alternatif turizm türleri ile kolay uyum oluşturarak bölgesel dengeli turizm gelişmesinin sağlanması..

Termal Turizm faaliyeti gerçekleştiren tesislerin rekabet koşulları içerisinde varlıklarını devam ettirebilmeleri için hizmet kalitelerini artırmaları ve uygun fiyat koşulları sunması gerekmektedir. Günümüzde artan turist hareketliliği beraberinde farklı istek ve ihtiyaçları öne çıkarmaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanması ve kalite unsurlarının hizmete dönüşmesi ile turist memnuniyeti sağlanmaktadır. Memnuniyet algısı ile hareket eden turist hem ülkemizin

turizmine katkı sağlamakta hem de çevresindeki insanları etkileyerek onların ülkemize gelmesine aracılık ederek viral pazarlamada yerlerini almaktadırlar.

SONUÇ

Dünyanın en önemli sektörlerinden biri olan turizm insanların kendi yaşadıkları yer dışında bir başka yere farklı amaçlar doğrultusunda yapmış oldukları faaliyettir. Bu faaliyetler genellikle deniz, kum ve güneş odaklı yapılan faaliyetler olarak bilinmektedir. Ancak; insanların daha sağlıklı yaşam düşüncesi farklı eğilimleri de beraberinde getirmiştir. Sağlıklı yaşam düşüncesi insanların sağlıklarını koruma ve tedavi ettirme amaçlı faaliyetlere katılmalarını sağlamıştır. Bu faaliyetler beraberinde sağlık turizm kavramını ortaya çıkarmıştır. Türkiye termal kaynak potansiyeli açısından Avrupa'ya göre üstünlük sağlamaktadır. . Bu yüzden ülkemiz ilk 10 ülke içerisinde yer almaktadır (Özgen, 2010: 1402). Önceleri termal turizm kapsamında yalnızca hamamlar ön plana çıkarken günümüzde termal turizm dendiginde eğlenme, dinlenme ve doğanın her türlü imkanından faydalananmak için de kullanılmaya başlanmıştır (Hacıoğlu vd., 2008:285). Ülkemizin avantajlarından biri olan iklim özellikleri nedeniyle ülkemizde yıl boyu termal turizm devam etmektedir. Bu süre Avrupa'nın birçok ülkesinde yıllık 120 gün iken Türkiye'de 2,5 kat daha uzun, 300 gün civarındadır. (Metin, 2010: 33). Termal turizmin geliştirilmesi amacıyla Sağlık Bakanlığı tarafından başlatılan "Termal Turizm Kentleri projesi " kapsamında ülkemizdeki jeotermal kaynaklar dikkate alınarak bölgesel olarak yeni alanlar tespit edilmiştir. Diğer turizm türleri ile entegre olabilecek ve destinasyon oluşturabilecek kapasiteye sahip olan (visitturkeyforhealthcare-pocket-book-tr,pdf, 149); bölgeler belirlenmiştir. Bu bölgelerin destinasyon merkezi olarak geliştirilmesi ve bu bölgeler içinde termal tesisler başta olmak üzere doğa turizmi, su sporları, golf vb. turizm türleri ile birbirini tamamlaması ve yakın bölgelerdeki doğal ve kültürel değerlerle birlikte iç içe kullanılması hedeflenmiştir. Türkiye'de termal turizm hedefleri kısa, orta ve uzun vadede planlanmıştır. Buna göre kısa vadede 250 bin yatak kapasitesi hedeflenmiştir. Jeotermal suların dağıtım ile ilgili dağıtım şirketlerinin kurulması çalışmaları yapılmıştır. Orta vadede termal turizm imar planlarının geliştirilmesi hedeflenmiş ve revize imar planları yapılmıştır. Bir milyon yatak kapasitesine ulaşmak için çalışmalar başlatılmıştır. Son olarak uzun vadede yapılması düşünülen çalışmalar; ülkemizin Avrupa'da termal turizm konusunda önemli bir destinasyon olması, termal amaçlı 15 milyon turistin ülkemize gelmesi ve termal turizme yönelik 500 bin işletme açılması olarak belirlenmiştir.

KAYNAKLAR

- Akbulut, G. (2010) "Türkiye'de Kaplıca Turizmi ve Sorunları", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(1)-ISSN: 1303-0094
- Akgöz, E. (2003). Ön Büro İşlemleri, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Aksu, C. , Aktuğ, E. , (2011), Güney Ege Bölgesi Termal Turizm Araştırması, Güney Ege Kalkınma Ajansı.
- Arıkan, G. (2017), Sağlık Turizm Kapsamında Termal Turizm Tüketicilerinin Termal Turizme Yönelik Bakış Açılarını İçeren Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Aydın, D. (2014). Türkiye Sağlık Turizmi Cep Kitabı, Visitturkeyforhealthcare Platformu, Ankara, ss.150.

Aydın, O. , (2012), Türkiye'de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi C:14 S:23, Aydın.

Belkayalı, N. (2009) "Jeotermal Enerji Kaynaklarının Sağlık, Turizm ve Rekreasyon Amacıyla Kullanımı ve Ekonomik Değerinin Tespiti: Yalova Termal Kaplıcaları Örneği", TMMOB Jeotermal Kongresi 23-25 Aralık 2009, Ankara

Buldukoğlu, S., (2014), Sağlık Turizminin Türkiye'deki Yeri ve Önemi, Ufuk Üniversitesi.Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Cihangir, İ. (2016), Termal Turizm Potansiyelinin Bölgesel Kalkınmada Ekonomik Rolü: İlgin Termal Tesislerinde Bir Uygulama, NEÜ SBE, Basılmamış Yüksek lisans tezi, Konya.

Demircil, S. , (2014), İzmir İlinde Sağlık Turizminin Önemi, İzmir: Gediz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Edinsel ve Adıgüzel, (2014),Türkiye'nin Sağlık Turizmi Açısından Son Beş Yıldaki Dünya Ülkeleri İçindeki Konumu ve Gelişmeleri, Çankırı Karatekin Üniversitesi, C:4, S:2.

Göçmen, G. Z. (2008) "Turizm Çeşitlendirmesi Kapsamında İzmir'de Termal Turizmin Tedavi Amaçlı Kullanımı ve Ekonomik Değeri", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Turizm İşletmeciliği Programı – Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Gökbunar, R. ve Gündüz, T. (2014). Yaşlı Sağlığında Kaplıcanın Önemi. Ankara Akupunktur ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi,2(2), 14-20.

Gülmez, Z., (2012),Türkiye'de ve Dünya'da Sağlık Turizmi Ve Çeşitleri: Sağlık Turizminin Ülkemizdeki Mevcut Durumu Ve Bazı Ülkelerle Kıyaslaması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hacıoğlu, N., Avcıkurt, C., Batman, O., (2008), Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Hemidov, G., Y., (2012), Avrupa'nın Termal Turizme Olan Talep Analizi Ve Türkiye'nin Pazardaki Payı: Haymana Ve Balçova Örneği, Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler Ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 1-122.

Özdemir, Ş.(2015). Türkiye'nin Termal Sağlık Turizm Potansiyeli., Altındış, M. (Editör). Termal Turizm. (Birinci Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 5-12.

Özgen, N., (2010), Doğu Anadolu Bölgesi'nin Doğal Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi Ve Planlamaya Yönelik Öneriler, Cilt: 7, Sayı: 1, 1385-1416.

Öztürk, M., Bayat, M., (2011), Kahramanmaraş İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:1, S:2.

Sağlık Bakanlığı (2015), Onuncu Kalkınma Planı (2014 - 2018), Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı Eylem Planı.

Sandıkçı, M. (2008) "Termal Turizm İşletmelerinde Sağlık Beklentileri ve Müşteri Memnuniyeti", (Yayınlanmamış – Doktora Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Şimşek, Ş. (1991). "Türkiye'deki Termal Kaynakların Potansiyeli ve Genel Özellikleri", Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi (18), 5-9.

Tengilimoğlu, Dilaver ve Karakoç, Gülçin (2013). Termal Turizm ve Spa Turizmi. (Editör: Dilaver Tengilimoğlu), Sağlık Turizmi, Ankara: Siyasal Kitabevi, 71- 97.

Tokmak, Cüneyt (2015). Termal Turizm (Editör: Saadet Pınar Temizkan). Sağlık Turizmi. Ankara: Detay Yayıncılık, 37-74.

Tunçsiper, B., Kaşlı, M., (2008), Termal Turizmin Ekonomik Etkileri: Gönen Örneği, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, S:1.

TÜRSAB, (2013), Sağlık Turizm Raporu.

Zenginönü'l, O., Emeç, H., İyilikçi, D.E. ve Bingöl, P. (2012). Sağlık Turizmi: İstanbul'a Yönelik Bir Değerlendirme, Ekonomistler Platformu Derneği, İstanbul, ss.1 61.

www.satürk.gov.tr